I 8197

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

250

LIMBA ROMÂNĂ

1

ANUL XXI
1972

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

ANUL XXI, 1972
LIMBA ROMANA
Nr. 1

1990

0 IUL. 2005

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri :

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE
VALERIA GUŢU-ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ŞUTEU — *secretar de redacţie*

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.
În ţară abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la Întreprinderea de comerţ exterior „Libri", Căsuţa poştală 134—135, Bucureşti, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanţii săi din străinătate. Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa comitetului de redacţie al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.
Toute commande de l'étranger sera adressée à Întreprinderea de comerţ exterior „Libri", Boîte postale 134—135, Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACŢIEI
Str. I.C. FRIMU nr. 22
Sectorul I
BUCUREŞTI

APARE DE 6 ORI PE AN

: 8197

-- UCL 2014

BIBLIOTECA „ASTRA" SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXI 1972 Nr. 1

IAȘI 2022

SUMAR

Pag.

LIMBĂ LITERARĂ—STILISTICĂ

ELENA BEREA-GĂGEANU, Folosirea viitorului la cronicarii munteni . . . 3
LIVIUS PETRU BERCEA, Aspecte stilistice în poemul arghezian *La stele* . 13

FILOLOGIE

LIVIU ONU, Date noi cu privire la Stoica Ludescu. Din nou problema paternității Letopiseţului Cantacuzinesc 17
ILEANA VÎRTOSU, Primele manuscrise românești ale *Întîmplărilor lui Telemac*. Descriere 27

GRAMATICĂ—VOCABULAR

MARIA GABREA, Observaţii asupra clasificării propoziţiilor după scopul comunicării 49
EMIL VRABIE, Contribuţii la explicarea unui arhaism românesc: *a (se) ijderi* 55

ONOMASTICĂ—TOPONIMIE

AL. CRISTUREANU, Specificul graiului şi al onomasticii locale reliefat prin numele de familie din Valea Bistriţei-Bicaz (Moldova) 59
VASILE CRISTUREANU, Toponimia satului Şopteriu, judeţul Bistriţa-Năsăud 69

RECENZII

MARIUS SALA, *Contribuţii la fonetica istorică a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970 (*Ion Gheţie*) 79
Pravila ritorului Lucaci (1581). Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971 (*Emil Vrabie*) 82
PETRE LUCACIU, *Începuturi ale logicii românești*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1970 (*Alexandru Mareș*) 85
Reviste primite la redacţie. 87

LR, Anul XXI, nr. 1, p. 1—88, Bucureşti, 1972

17440

FOLOSIREA VIITORULUI LA CRONICARII MUNTENI

DE

ELENA BEREA-GĂGEANU

1. Monumente importante de limbă literară şi de literatură beletristică şi politică, cronicile muntene din a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea stabilesc o tradiţie în istoriografia munteană, cu un larg ecou în evoluţia limbii literare de mai tîrziu. Cercetarea limbii acestor cronici, care se distinge în primul rînd prin trăsături populare şi orale, dintre care multe s-au impus cu timpul ca normă supradialectală [1], este deosebit de utilă pentru înţelegerea evoluţiei unor elemente ale sistemului lingvistic actual. Lucrarea de faţă îşi propune să urmărească modalităţile concrete de exprimare a raporturilor sintactice de posterioritate în cronici [2], deoarece o analiză atentă a acestor raporturi şi a sistemului de forme relevă aspecte diferite atît faţă de limba cronicarilor moldoveni din aceeaşi epocă, precum şi faţă de limba actuală.

Astfel, o trăsătură caracteristică exprimării viitorului la cronicarii munteni o constituie folosirea exclusivă a tipului de viitor cu auxiliarul *a vrea* (*voi, vei, va* etc.), concretizat în două variante : *voi* + *infinitiv*, *voi* + *conjunctiv* şi, implicit, absenţa formelor de viitor cu auxiliarul *a avea* [3].

Cele două variante de viitor prezintă unele particularităţi distincte în raport cu folosirea lor în limba epocii : varianta *voi* + *inf.*, cea mai

[1] Vezi Al. Rosetti şi B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1961, p. 21 ; *Cronicari munteni. Texte selectate*, studiu introductiv, note şi glosar de Liviu Onu, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1970, p. 20.

[2] Pentru exemplificări am folosit ediţia *Cronicari munteni*, îngrijită de Mihail Gregorian, studiu introductiv de Eugen Stănescu, vol. I, II, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1961. Abrevierile sînt următoarele :

C. Ist. = *Istoriia Ţării Rumâneşti de stolnicul Constantin Cantacuzino* ;
L. C. = *Letopiseţul cantacuzinesc* ;
P. Ist. = *Istoriile domnilor Ţării Rumâneşti de Radu Popescu* ;
G. Cr. = *Cronica lui Radu Greceanu* ;
A. B. = *Cronica anonimă despre Brîncoveanu.*

[3] Absenţa formelor de viitor cu auxiliarul *a avea* nu este surprinzătoare ; în această epocă (sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea) tipurile de viitor cu *a avea* sînt puţin utilizate, atît în sudul cît şi în nordul ţării (nu apar nici la cronicarii moldoveni). În materialul excerptat am întîlnit trei exemple de construcţii cu *a avea* (două cu verbul următor la infinitiv şi unul cu conjunctivul) a căror valoare nu este temporală (de viitor) cum s-ar părea, ci modală : ... de care *avem a da* mulţemită măriei sale, P. Ist. 264 ; le-au răspuns că nu *au a cere* nimic de la raia, G. Cr. 194 ; (el) *are să se sfătuiască*, P. Ist. 55.

frecventă în toate cronicile muntene, nu cunoaşte fenomenul aferezei iniţialei consonantice *v-*, fenomen de origine moldovenească [4], care a dus, prin generalizare la întreaga paradigmă, la apariţia unei noi serii de viitor (*oi, ăi, a* etc. + *inf.*), întîlnită foarte frecvent în limba cronicii lui Neculce [5].

Absenţa seriei reduse, derivate (*oi* + *inf.*) de viitor, ca şi a altora existente în epocă [6], şi folosirea (alternativă) a numai două variante verbale pentru exprimarea raporturilor de posterioritate, conferă cronicilor muntene trăsături proprii în ansamblul lingvistic al epocii.

Analiza unor aspecte morfologice şi semantice ale celor două serii de viitor, precum şi a posibilităţilor lor combinatorii, este de natură să releve şi alte trăsături caracteristice limbii cronicilor muntene, ajutînd la conturarea mai precisă a specificului lor lingvistic şi, poate, implicit, a unui moment important din evoluţia viitorului românesc.

1.1. *Sub raportul expresiei*, varianta *voi* + *inf.*, alcătuită din seria auxiliarului *a vrea* (*voi, vei, va, vom, veţi, vor*) şi infinitivul verbului nu prezintă nimic deosebit faţă de limba epocii respective sau de cea actuală.

Cu excepţia pers. a 2-a pl., unde alături de *veţi* am înregistrat şi varianta *viţi* (*viţi vedea*) (Gr. C. 183, atestare unică), nu apar variaţii fonetice la auxiliar. Unele diferenţe (destul de mari) de frecvenţă a formelor în funcţie de persoanele folosite sînt determinate de conţinutul prin excelenţă narativ al cronicilor, care impune folosirea aproape exclusivă a persoanei a 3-a sg. şi pl. (*va* şi *vor*). Formele de pers. 1 şi a 2-a (sg. şi pl.) apar foarte rar.

1.1.2. Cele două componente ale paradigmei temporale pot apărea, foarte rar, şi cu topica inversată [7]. Inversiunile apar în enunţări cu caracter afectiv sau interogativ, în ameninţări sau în reproducerea unor citate biblice, de regulă la începutul frazei, şi au întotdeauna o valoare stilistică pregnantă: *Da-va* seama înaintea lui Dumnezeu!, L. C. 118, 177; *da-vor*, id. 189, *fugi-va* (peste munte)?, id. 174; *cădea-va*, G. Gr. 56 113. Ca şi în limba de astăzi, între auxiliar şi infinitiv se pot insera unele adverbe: vor *mai* porni, G. Gr. 85, 21; vom *mai* da, A. B. 287; să va *şi* face, id. 192.

1.2. A doua paradigmă de viitor *voi* + *conjunctiv*, folosită în toate cronicile muntene, apare cu o frecvenţă mult mai scăzută decît prima [8].

---

[4] În legătură cu fenomenul aferezei iniţialei consonantice a auxiliarului vezi I. Coteanu, *v — mobil al auxiliarului bănăţean*, în SCL, nr. 4, 1960, p. 853; pentru stabilirea originii moldoveneşti a acestui fenomen, cf. V. Guţu-Romalo, *Le futur en roumain aux XVIe—XVIIIe siècles*, în „Revue roumaine de linguistique", 1968, nr. 5, p. 430.

[5] Cf. lucrarea (în manuscris) *Viitorul de tip* **oi** + **inf.** *în limba română*.

[6] Este vorba de forma de viitor *voi fi cîntînd*, de altfel pe cale de dispariţie în această epocă. Structurile de acest tip, întîlnite în cronicile muntene, au întotdeauna valoare de prezumtiv, ex.: cei ce l-au pîrît *vor fi ştiind* de ce şi cum, P. Ist. 140; *vor fi vrînd*, A. B. 279; pentru folosirea frecventă a prezumtivului la cronicarii munteni vezi Liviu Onu, *op. cit.*, p. 27.

[7] În L. C., din cele 208 exemple de viitor, numai patru au topica inversă.

[8] Raportul de frecvenţă dintre cele două serii de viitor, realizat prin excerptarea integrală a cronicilor, este următorul:

G. Cr. $\frac{\text{voi + inf.}}{\text{voi+conj.}} = \frac{192 \text{ ex.}}{9 \text{ ex.}}$; C. Ist. $\frac{\text{voi + inf.}}{\text{voi + conj.}} = \frac{70 \text{ ex.}}{2 \text{ ex.}}$;

L. C. $\frac{\text{voi + inf.}}{\text{voi + conj.}} = \frac{208 \text{ ex.}}{28 \text{ ex.}}$; A. B. $\frac{\text{voi + inf.}}{\text{voi + conj.}} = \frac{40 \text{ ex.}}{20 \text{ ex.}}$;

P. Ist. $\frac{\text{voi + inf.}}{\text{voi + conj.}} = \frac{230 \text{ ex.}}{54 \text{ ex.}}$.

Ca şi în cazul paradigmei infinitivale, seria *voi* + *conj.* nu prezintă afereza lui *v-* la auxiliar (fenomen înregistrat în limba cronicii lui Neculce, cf. *or să ne dea, or să-l mazilească*).

Raportată la numărul de pagini al cronicilor, frecvenţa cea mai mare a formei în discuţie o întîlnim în A.B. (20 de atestări în cele 80 de pagini ale cronicii) şi în L.C. (28 de atestări în 144 de pagini). Mai puţin frecventă este seria *voi* + *conj.* în C. Ist. (2 ex. în 80 de pagini) şi G. Cr. (9 ex. în 268 pagini). P. Ist. reprezintă o situaţie intermediară între A.B., L.C. şi C. Ist., G.Cr. (54 de exemple în cele 352 pagini).

Variaţiile formale ale auxiliarului sînt, în funcţie de persoana verbului, următoarele :

1 sg. *voi* să... tai, P. Ist. *voi* să... fac, A.B. 317,
2 sg. —
3 sg. *va* să moară, P. Ist. 8, *va* să fie, A.B. 305,
va să fie, L.C. 90, *va* să trimită, G. Cr. 146,
vrea să fie, C. Ist. 4, *vrea* să fie, A.B. 285,
1 pl. *vom* să stăm, P. Ist. 9, *vom* să-i biruim, L.C. 158,
2 pl. *veţi* să muriţi... *veţi* să... căutaţi, L.C. 90,
3 pl. *vor* să se căiască, P. Ist. 47, *vor* să zică, A.B. 340,
vor să pătimească, L.C. 162, *vor* să aducă G. Cr. 194,
vor să fie pierdute şi stinse, C. Ist. 28.

Ca şi în cazul paradigmei infinitivale, persoana cel mai des întrebuinţată este, în mod aşteptat, persoana a 3-a (sg. şi pl.). Persoana a 2-a sg. nu este niciodată atestată. Pentru persoanele 1 sg. şi pl. şi persoana a 2-a pl. atestările date sînt unice.

Formele personale ale auxiliarului sînt identice cu ale auxiliarului din seria infinitivală. Cu excepţia persoanei a 3-a sg. unde pe lîngă forma generală *va* întîlnim şi varianta mai nouă *vrea* (cu *r* analogic extins de la persoanele 1 şi 2 pl. ale seriei predicative *vrem*, *vreţi* (<volemus, voletis), nu întîlnim variaţii formale la auxiliar.

Într-un singur caz, forma de persoana a 3-a sg. este folosită (invariabil) pentru plural : prinse de veste că *va să-l prinză* turcii, L.C. 156.

1.2.1. Spre deosebire de seria infinitivală, seria *voi* + *conj.* nu realizează niciodată inversiuni topice (* *să vină va*).

1.2.2. Disocierile produse prin intercalarea unor adverbe sau pronume : nu va să *mai* rămîie, G. Cr. 88 ; nu va să *le* fie bine, id. 215 ; va să-*l* spînzure, A.B. 317 ; va să *le* dea, P. Ist. 174 separă întotdeauna numai elementele componente ale conjunctivului (*să* + *verb*), reflectînd, de fapt, posibilităţile combinatorii ale acestui mod, şi nu se produc niciodată la junctura auxiliarului *voi*, *vei* etc. cu forma de conjunctiv (**va mai să vină*, cf. *va* mai *veni*).

Imposibilitatea permutării componentelor ca şi a disocierilor specifice variantei infinitivale (cf. 112, 113) trădează deosebiri combinatorii importante între cele două tipuri de structuri, impiedicînd situarea lor la acelaşi nivel lingvistic.

Analiza relațiilor dintre cele două componente probează caracterul mai lax, insuficient sudat (gramaticalizat) al combinației *voi* + *conjunctiv*.

2.1. Valoarea temporală a celor două serii verbale prezintă unele aspecte demne de reținut. Dacă în cazul paradigmei infinitivale semnificația temporală de viitor, în genere clară, nu ridică probleme deosebite, valoarea temporală a seriei conjunctivale este adeseori o problemă dificilă, datorită omonimiei totale a primului component (*voi, va, vom*) cu verbul predicativ *a vrea* (*voi, va, vom*), folosit destul de frecvent în limba cronicilor.

Analiza atentă a celor două modalități de exprimare a viitorului relevă, de asemenea, pe lîngă unele accepții semantice speciale (sensuri contextuale) și unele aspecte mai deosebite. Astfel, deși ocurența formelor de viitor este determinată, în general, de factori extralingvistici (contextul situațional) se poate vorbi uneori, datorită frecvenței viitorului în anumite categorii de contexte, și de o condiționare de natură strict lingvistică, în măsura în care, după unele verbe (mai rar adverbe), prezența viitorului este unic determinată. Faptul acesta se observă mai clar în cazul seriei *voi* + *inf.*, a cărei apariție se remarcă în special după verbe ca : *a* (*se*) *făgădui, a se jura, a nădăjdui* (*a avea nădejde*), *a se teme, a se lăuda* etc., verbe al căror conținut semantic determină în mod firesc o proiectare în viitor a acțiunii verbului următor : *s-au făgăduit* că le va da, A.B.304 ; *nădăjduind* că va avea noroc, A.B.309, G.Cr.70 ; *jurîndu-se* și *legîndu-se* cu numele marelui Dumnezeu cum vor sluji domnului lor, L.C.219, 194, A.B.334 [9].

După adverbul *doar* forma de viitor exprimă ideea de speranță : *doar* să vor potoli turcii, L.C.120, G.Cr.105, 214, 216, C. Ist. 56.

Voi + *inf.* este preferat, de asemenea, în reproducerea unor citate cu caracter religios sau juridic, în formularea unor maxime sau sentințe, cărora le imprimă o nuanță solemnă, „profetică" chiar : Cum spune sfînta scriptură : cu ce măsură *vei măsura*, ți *se va măsura*, L.C.134, 185, 189 (cf. un enunț asemănător din *Îndreptarea legiei* 1652 : cu ce măsură *veți măsura, măsura-se-va vouă*, p. 74).

2.1.2. Pe lîngă valoarea clară, neechivocă de viitor, nuanțată uneori modal în funcție de context sau de sensul lexical al verbului, *voi* + *inf.* se întîlnește uneori, ca și în limba de astăzi, cu valoare de prezumtiv perfect, valoare evidentă mai ales în cazul verbelor *a fi* sau *a ști* : Brîncoveanu l-au omorît, iar n-au murit de moarte bună și atunci era amfivolie, îndoială, au că *va fi*, au că nu *va fi*, neștiind ascunsele toate ale oamenilor, P. Ist. 214 ; ce au mărturisit ei *vor ști* și cei *ce vor fi auzit*, A.B.300 ; Doamnă-sa au umblat cam încet (den ce pricină ea *va ști*), P. Ist. 181.

2.2. Datorită omonimiei totale a seriei auxiliare a viitorului de tip *voi* + *conj.* cu seria predicativă *voi* (*va, vom, vor* cf. par. 6), valoarea temporală a construcției *voi* + *conj.* nu apare întotdeauna cu claritate. Analiza distribuției acestei construcții relevă, și în acest caz, existența unor determinări contextuale impuse de necesitatea realizării sensului temporal de viitor.

---

[9] Cercetarea distribuției viitorului în funcție de acest context indică frecvența viitorului mai ales după verbul *a făgădui* (15 atestări) ; ex. : *făgăduind* că va căuta pe săraci, G. Cr. 139, L. C. 136, 204 ; A. B. 291, 331 etc.

2.2.1. Sensul temporal al seriei *voi* + *conj.* apare cu claritate în următoarele situaţii (în care posibilitatea confuziei cu predicativul *a vrea* este exclusă):

a) cînd subiectul propoziţiei este un substantiv nume de lucru sau abstract: cunoscînd domnul *stricăciunea şi paguba* ce va să vie ţării, A.B.305; alţi boiari ai lui văzînd că va să vie *lucrul* la rău... P. Ist. 117; Nifon pricepu că va să fie aproape şi *petrecania* sa, L.C.90; cunoscînd că... va să fie cu neputinţă a mai birui *cererile* cele grele, G.Cr.191.

b) cînd elementul regent (al formei de viitor) este un verb de tipul: *a şti* (la forma negativă), *a se mira*[10], *a nădăjdui a se lăuda*: *nu ştia* ce sfîrşit va să aibă pentru această întîmplare, A.B.319; Măria sa Vodă încă *neştiind* că va să facă această nuntă, P. Ist. 253; *nu ştia* le ce margine va să-i iasă lucrul, A.B.325.

— Suliiman ... *să mira* ce va să facă, P. Ist. 50, 80; boiarii... *să mira* ce vor să facă, id. 122, 133, 114; Vetirani... *s-au mirat* ce va să facă A.B.309, id. L.C.144; *să mira* ce va să mai facă şi cu ce va să mai lupte, id. 183[11].

— *nădăjduiescu-mă* lui Dumnezeu că vom să-i biruim acum curînd, L.C.158; care *nădejde* la noi va să fie în deşărt? A.B.286.

— întru acea zi *să lăuda* Bălăceanu că va să vie în Bucureşti, A.B.292.

c) prezenţa unui adverb de posterioritate întăreşte uneori sensul temporal al construcţiei, înlăturînd echivocul: pentru fărădelegile voastre *curînd* va să se sloboază spre voi... (mînia lui Dumnezeu), L.C.88;

d) cînd conţinutul semantic al verbului este dăunător pentru subiect, sensul volitiv al construcţiei este de asemenea anulat, în favoarea celui temporal.

Nifon... au zis că cu moarte rea *va să moară* Bogdan, L.C.;
altul... dă multă bătaie gîndea că *va să moară*, P. Ist. 139;
Andronic Paliologul... cunoscînd că *va să moară*, P. Ist. 8.

Există situaţii cînd sensul temporal este relevat de prezenţa simultană a mai mulţi factori (sensul lexical al verbului, felul predicatului regent, prezenţa unei determinări circumstanţiale), ex.: boiarii *neştiind* ceale ce *vor să pată* mai *pe urmă*, P. Ist. 171.

e) valoarea temporală a construcţiei este neechivocă şi cînd auxiliarul *va* este folosit invariabil. Exemplele de acest tip sînt însă foarte rare: Matei Vodă... prinse de veste că *va să-l prinză* turcii, L.C.156 (atestare unică).

2.2.2. Cînd *voi* + *conj.* nu apare în situaţiile descrise mai sus, sensul temporal este ambiguu, deoarece primul component poate fi interpretat şi ca verb predicativ (v. par. 6). Ambiguitatea construcţiei se accentuează mai ales cînd subiectul este un nume de fiinţă, construcţia fiind susceptibilă, în acest caz, de o dublă interpretare, ca în exemplele următoare: au înţeles cum că chihaiao vizirului *va să trimită* bumbaşir, G.Cr.146;

---

[10] În P. Ist. 8 exemple de viitor *voi* + *conj.* (din cele 54) au ca element regent verbul *a se mira*.

[11] În acest context se remarcă în special ocurenţa verbului *a se face*, construit cu viitorul conjunctival. De altfel, dintre verbele care apar folosite mai frecvent cu această formă de viitor, *a face* deţine primul loc: 26 de atestări din totalul de 113 exemple de viitor.

dîndu-i ştire că *vor să erneze* oştile chesarului în ţara lui, P. Ist. 189; i-au spus... cum că tătarăi *vor să vie* în ţară la dînşii, L.C.223; Mihnea-Vodă spuse boiarilor, de taină, cum *va să taie* pre turci, L.C.162.

Datorită acestei omonimii, varianta conjunctivală de viitor va fi folosită din ce în ce mai puţin, pînă la dispariţia ei totală.

În limba de atăzi, în afară de utilizarea în scopuri stilistice [12], această formă de viitor apare numai cu verbul *a zice* la pers. a 3-a sg. cu un sens specializat, în locuţiunea concluzivă *va să zică*. Tendinţa spre specializare semantică a construcţiei devenite cu timpul invariabilă se observă încă din această perioadă, în care combinaţia *va să zică*, lipsită de valoare temporală, capătă un sens adverbial (neconcluziv încă), echivalent cu „adică" (întîlnit şi astăzi): Dachia despre miază-noapte să hotărăşte zice (pînă la un loc *va să zică*) cu munţii Carpaţii şi cu apa Prutului (adică despre Ţara Leşască să coteşte), C.Ist. 23, id. 16.

2.2.3. În situaţii mai puţin frecvente decît varianta *voi* + *inf.*, seria conjunctivală de viitor capătă valoare de prezumtiv.

Verbul *a fi* poate exprima uneori această valoare modală, mai ales în enunţuri interogative: dacă el au mărturisit singur, ce îndoială *va să mai fie*?, P.Ist. 214; Neagoe Vodă, dacă văzu, el îl chemă la sine şi-i zise: „ce *va să fie* aceasta, că toţi boiarii şi oamenii sărută moştele sfîntului?", L.C.102.

2.2.4. Rar întîlnită, persoana 1 sg. capătă uneori o valoare stilistică pregnantă, exteriorizînd reacţii afective puternice, în enunţuri în care se formulează, în stilul direct, o ameninţare: duceţi-vă de ziceţi tătine-meu să-mi dea cu voie împărăţiea, că, de nu *voi să vă tai* capetele noastre, P.Ist. 31; Şi acum ai îmbătrînit şi tot nu te laşi: *Voi să te fac* să înveţi, A.B. 317.

3. Existenţa celor două variante de viitor prezintă avantajul folosirii lor alternative în scopul evitării repetiţiei. Procedeul alternanţei este utilizat în toate cronicile ca mijloc de variere a stilului, fără a se putea constata vreo specializare a celor două construcţii pentru un anumit tip de propoziţie sau de raport sintactic. Ambele variante apar atît în coordonare cît şi în subordonare de orice tip; în cadrul frazei se observă o uşoară preferinţă a seriei *voi* + *conj.* pentru propoziţia regentă. Exemple:

să mira ce să facă: haraciul împărătesc *va să-l dea*, au datoriile *va plăti*, au ţara *va să îndrepteze...*, P.Ist. 128;

zicîndu-le că de *nu se vor întoarce* vor *să se căiască*, P.Ist. 46;

cîte vor *zice* vrăjmaşii minciuni de măria ta, toate *vor să le creadă* ca cum ar fi adevărate, A.B.314;

să te duci la o aprindere de foc ce *va să fie* la noapte şi de *vei scăpa...*, A.B.333;

de-l *vor vedea* că *va să moară*, să-l călugărească, P.Ist. 60;

pricepe că îndată ce *vor pogorî* nemţii în ţară *va să vie* mare primejdie ţării, A.B.286.

---

[12] Datorită caracterului ei arhaizant, solemn sau chiar retoric; în limba literară actuală construcţia apare uneori în poezia lui Tudor Arghezi, cf. Liviu Onu, Gh. Beldescu, Gh. Constantinescu, Olga Tunsoiu, *Studiu asupra morfologiei verbului în poezia lui Tudor Arghezi*, în „Analele Universităţii Bucureşti", Limba şi literatura română, XVIII, 1969, nr. 1, p. 111.

În L.C., A.B., P.Ist., unde varianta *voi + conj.* este întîlnită mai frecvent decît în celelalte cronici, întîlnim cazuri de folosire repetată a acestei construcții, repetiții care imprimă uneori frazei un caracter greoi și monoton :

ci să mira ce *va să mai facă* și cu *ce va să mai lupte*, L.C.183, id. 163 ; toți *vor să zică* și *vor să crează* că cu învățătura lui s-au dus, A.B.340 ;. . .să auziia că *vor să vie tătarii*. . . și să mira ce *vor să facă*, încotro *vor să se ducă*, P.Ist. 233.

În cadrul acestor repetări, auxiliarul apare uneori elidat : *vor să fie pierdute și stinse*, C. Ist. 28 (cf. oamenii cînd *vor să moară* și *să iasă* din lume, Varlaam, *Cazania*, 1643, ediția J. Byck, București, 1943, p. 490).

4. *Substitutele viitorului.* Destul de rar, în locul formelor de viitor descrise pot apărea, la fel ca în limba actuală, și alte forme temporale exprimînd, în funcție de context, un raport de posterioritate. Formele verbale folosite cu această funcție în limba cronicilor sînt, întocmai ca și astăzi, prezentul indicativ și conjunctiv.

4.1. *Prezentul indicativ*, întîlnit cu valoare de viitor mai frecvent în P.Ist.[13] decît în celelalte cronici, apare în tipuri variate de contexte :

a) în cadrul unor perioduri ipotetice condiționale :

— fie în regenta condiționalei a cărei acțiune va avea loc în viitor : iar de nu direpte le voi face, împotriva mea tu o *întoarce*, C. Ist. 13 ; de nu se vor grăbi a veni, cetatea *piere*, A.B.305 ;

— fie în subordonata condițională a cărei regentă conține un verb la viitor : căci îl va strica (turnul) dacă nu *poate* altă biruință să facă, P.Ist. 44 ; i-au răspuns că de *nu vrea* îl vor omorî, id. 30.

b) în completive directe sau cauzale dependente de un verb cu sens de informație : le-au fost trimis Ahmat cărți ca să știe că *vine* și *cere* răspuns, P. Ist. 32 ; de abia au scăpat călare pe o iapă domnul. . . pentru că nu credea că *vin* boiarii, id.87.

c) în vorbirea directă, a autorului, în enunțuri interogative :

dacă au nu și cei buni și înțelepți ce sînt *nu mor*? Au *nu cad* și se *surpă* și ei ca și celor ce le zic și sînt și răi și nebuni? C.Ist. 64.

4.2. *Prezentul conjunctiv*, întîlnit mai rar decît indicativul în funcție de viitor, apare cu această valoare cînd e coordonat cu un imperativ, sau după verbul a *nădăjdui* :

Ședzi în casă și eu *să mă duc* la poartă să vorbesc cu ei, A.B.334 ;

Și nădăjduind și măria ta *să te întorci* cu slavă, id. 314.

5.1. O trăsătură caracteristică a viitorului la cronicarii munteni, comună de altfel majorității textelor acestei epoci, este absența formei relative de viitor. *Viitorul anterior*, ca timp relativ, exprimînd o acțiune anterioară în viitor, nu este niciodată întrebuințat. Absența viitorului relativ nu este surprinzătoare, dată fiind raritatea folosirii lui atît în limba veche cît și în cea actuală[14].

Pentru exprimarea anteriorității în viitor se folosesc în schimb, ca și în limba de astăzi (în special în aspectul ei popular, familiar sau vorbit, în care raporturile sintactice complicate sînt constant evitate), formele

---

[13] Maria Rădulescu, *Prezentul istoric în Istoriile domnilor Țării Rumânești*, în „Limba română", 1970, nr. 3, p. 241—246.

[14] Structura acestei serii verbale (*voi + fi + participiu*), întîlnită însă destul de frecvent în cronici, are întotdeauna valoare modală, de prezumtiv.

de viitor simplu, recurgîndu-se uneori la procedeul alternării lor, ca în exemplul: Duca-Vodă... să lăuda că dupre ce *va veni* la scaun, *va să-l omoare*, L.C.205.

5.2. Alături de viitorul anterior ca timp de relaţie, limba română cunoaşte şi posibilitatea exprimării unui raport de posterioritate privit din perspectiva trecutului (viitorul în trecut)[15]. Pentru redarea acestei idei temporale, în limba cronicilor se foloseşte o construcţie perifrastică formată din imperfectul auxiliarului *a fi* (la persoana a 3-a sg.) şi forma de conjunctiv a verbului: *era să plece*. Această construcţie, exprimînd ideea de viitor în trecut, se întrebuinţează însă destul de rar; am întîlnit-o mai frecvent (7 atestări) în G. Cr.: Au hotărît zioa întru care *era să să săvîrşească* sfinţenia aceia a sfintei mănăstiri, G.Cr. 152; în rînduita zi ce *era să să facă* coronaţiia, id. 44; pentru cele în cumplite viitoare răotăţi şi primejdii care pă ticălosul pămîntul acesta *să vie era*..., id. 12 (ultimul exemplu cu auxiliarul postpus).

Construcţia *era* + *conj.* nu are însă întotdeauna un sens temporal clar; în celelalte cronici valoarea ei este mai curînd modală (exprimînd o posibilitate), de ex.: pentru Dunăre, că era între dînşii, carea cu nevoie *era a să trece*, C. Ist. 76.

De remarcat că perifraza similară, alcătuită din auxiliarul *a avea*: *avea să plece* (folosită relativ frecvent în limba actuală), nu este niciodată întrebuinţată de cronicarii munteni.

6. În paragrafele (2.2—2.2.3) consacrate valorii temporale a viitorului *voi* + *conj.* am observat că slaba valoare temporală a acestei construcţii se datoreşte posibilităţii primului component *voi* etc. de a apărea şi în poziţie predicativă. Utilizarea seriei *voi* etc. în dublă funcţie lingvistică, de auxiliar al viitorului şi de verb predicativ, este un fapt general întîlnit în limba secolului al XVI-lea[16], care se continuă şi în secolele următoare. Existenţa acestei omonimii (supărătoare) a avut drept consecinţă slăbirea reciprocă atît a paradigmei temporale cît şi a seriei predicative, care, cu timpul, îşi va restructura formele, înlocuindu-le treptat pe cele originare cu altele, mai pregnante (rezultate din generalizarea formelor cu *r* etimologic ale persoanelor 1 şi 2 pl.: *vrem*, *vreţi*).

Pentru înţelegerea evoluţiei viitorului *voi* + *conj.* este necesară, credem, o cercetare atentă a raportului dintre cele două funcţiuni (auxiliară şi predicativă) ale seriei *voi*, *vei* etc. şi a felului cum se reflectă acest raport în diferite epoci şi stiluri ale limbii. Deoarece lucrul acesta depăşeşte scopul lucrării de faţă, ne vom limita la relevarea unor aspecte legate de folosirea verbului predicativ *voi*, *vei* în limba cronicilor analizate.

6.1. Seria predicativă a verbului *a vrea* este întrebuinţată, cu frecvenţă variabilă, în toate cronicile muntene. Formele personale ale acestei serii, prezentînd uneori variante paralele, cunosc următoarele realizări:

1 sg. *voi(u)*: *eu voiu* pre domnul să laud, G.Cr. 7; *voi* să pomenesc de minunata tîrnosire care s-au făcut, id. 158.

2 sg. *vrei*, *voieşti*: tu nu *vrei* să le săruţi, L.C. 102; ori cînd *voieşti*, G.Cr. 9; remarcăm absenţa formei *vei* (neutilizată nici cu valoare de

---

[15] Cf. *Gramatica* Academiei, vol. I, p. 237, vol. II, p. 363.

[16] Ovid. Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. al II-lea, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1961, p. 159, 145.

auxiliar cf. par. 1.2), dar existentă în epocă (cf. el ştie că *vei* Măria ta să-l mazileşti, Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, 19).

3 sg. *va, vrea* : pă cine *va* să piiarză Dumnezeu îi ia sfatul, G.Cr. 90 ; însă cine *va* mai pe larg a le şti, C.Ist. 75 ; *nu va* Dumnezeu să fie altul, L.C. 98 ; cel ce *nu va* să vază, id. 142 ; de *nu vrea* îl vor omorî, P.Ist 30. Varianta cea mai frecventă este *va* (6 atestări în C.Ist., 5 în L.C., 4 în P.Ist.) ; varianta *vrea* este mai puţin întrebuinţată, datorită probabil omonimiei (grafice) cu imperfectul.

1 pl. : *vom*, toţi *vom*, toţi poftim, A.B. 277, id. 325 (atestări unice).

2 pl. : —

3 pl. : *vor*, *voiescu* : văzînd că nemţii stau şi nu *vor* să treacă, A.B. 326 ; ... iar de *vor* să să bată... iasă afară, departe, G Cr. 29 ; iar acum *voiescu* şi ei şi să pleacă la pace, G.Cr 186 (atestare unică).

Persoanele cele mai frecvente sînt, ca şi în cazul seriei auxiliare, pers. a 3-a sg. şi pl. ; se remarcă aceeaşi preferinţă pentru variantele *va* şi *vor*. Persoana a 2-a pl. nu apare niciodată, iar pentru persoana a 2-a sg. atestările menţionate sînt unice.

6.2. În afară de persoana 1 sg. (*voi(u)* şi pl. (*vom*), la care nu întîlnim (încă) variante formale, persoanele a 2-a sg., a 3-a sg. şi a 3-a pl. prezintă variante care ulterior vor duce, prin constituirea lor în paradigme distincte, la apariţia unor dublete (triplete) sinonimice, specializate semantic sau stilistic.

6.3. Variantele de persoana a 2-a şi a 3-a sg. (*vrei* şi *vrea*) cu *r* extins prin analogie de la formele de plural (*vrem*, *vreţi*) reprezintă inovaţii ale secolului al XVII-lea şi sînt puţin reprezentate în cronici. Ele se vor impune ulterior (pe la începutul secolului al XX-lea) după o perioadă de folosire paralelă (*voi-vreau*, *vei-vrei*, *va-vrea*) care se va încheia prin fixarea variantelor etimologice în funcţie auxiliară iar a celor analogice în funcţie predicativă.

6.4. Variantele sufixate *voieşti*, *voiescu*, întîlnite la pers. a 2-a sg. şi a 3-a pl., sînt de asemenea inovaţii ale limbii secolului al XVII-lea [17], inexistente anterior. Puţin reprezentate în limba cronicilor (G.Cr., P.Ist. şi A.B.), aceste variante apar şi la perfectul compus (5 atestări : *au voit* şi turcii, A.B. 279, G.Cr. 181, P. Ist. 40 ; bine *au voit*, G.Cr. 137, alături de *au vrut*, forma general folosită) şi la conjunctivul prezent : să-şi *voiască* rău, L.C. 172 (atestare unică).

La celelalte cîmpuri sau moduri : imperfect, perfectul simplu, viitor, optativ şi gerunziu se folosesc numai formele cu *r* etimologic în radical şi nu apar variaţii formale : *vrea* (imperfect), P.Ist. 18, A.B. 275 ; *nu vru*, L.C. 94 ; *vei vrea*, L.C. 89 ; *va vrea*, G.Cr. 121, A.B. 201, P.Ist. 49, C.Ist. 51, 56 ; *vor vrea*, C.Ist. 51 ; *aş vrea*, A.B. 276 ; *ar vrea*, A.B. 289, G. Cr. 225, C. Ist. 7 ; *ar fi vrut*, G. Cr. 189 ; *vrînd*, L.C. 101, C.Ist. 4, A. B. 289, G. Ist. 18 ; *vrînd-nevrînd*, P.Ist. 10.

6.5. Ca formă nominală întîlnim de regulă substantivul *voie*, care apare destul de frecvent, singur sau în derivate şi expresii : să fie cu *voia* lui, P.Ist. 18 ; închinîndu-se *de voe* id. 36, L.C. 120 ; cumu-i va fi *voia*,

---

[17] În articolul *Îndrumări în cercetarea morfologiei limbii literare româneşti din secolul al XIX-lea*, G. Ivănescu afirmă că formele populare *v(r)oiesc*, *v(r)oieşti* pătrund în limba literară din Moldova şi Ardeal pe la sfîrşitul secolului al XVIII-lea (vezi LR, 1965, nr. 1, p. 24).

C.Ist. 19; *de voie de nevoie*, G. Cr. 92; *cu voie și fără voie*, G. Cr. 187; *cu bună voie*, id. 156; *au dat voie*, id. 203, L.C. 142; *voie rea*, G.Cr. 173. Sinonimul *vrere* rezultă din infinitivul lung al lui *a vrea* și apare mult mai rar (3 atestări): rod al neștiinței și al *nevrerei*, C. Ist. 15; cu *vrerea* și cu mila lui Dumnezeu, G. Cr. 54, 183.

6.6. Cercetarea paralelă a seriei verbale *voi*, *vei* în dublă funcție (auxiliară și predicativă) îndeplinită în limba cronicilor ne ajută să surprindem un moment important din evoluția verbului a *vrea* în limba română. Deși momentul reprezentat de limba acestor cronici se caracterizează prin existența unei omonimii gramaticale totale, se poate constata, încă de pe acum, conturarea unor tendințe de evitare a acestei omonimii, tendințe concretizate în două inovații importante: apariția formelor analogice la singular: *vrei*, *vrea* și a formelor sufixate: *voiești*, *voiescu*.

CONCLUZII

Examinarea modalităților de expresie a viitorului în limba cronicilor muntene ne conduce la următoarele concluzii:

Pentru exprimarea unei acțiuni posterioare, limba acestor cronici dispune de o singură dimensiune din sistemul formelor de viitor: *viitorul simplu*, concretizat în două variante paradigmatice ale tipului cu auxiliarul *a vrea*: *voi* + *inf.* și *voi* + *conj.*

Tipurile sinonime de viitor simplu cu auxiliarul *a avea*: *am a cînta*, *am să cînt*, nu sînt întrebuințate. De asemenea, nu apare viitorul anterior ca timp de relație. Structura formală a acestui timp, întîlnită în cronici, are întotdeauna valoare modală de prezumativ.

Între cele două variante există diferențe de frecvență. Față de folosirea generală a formei infinitivale, varianta conjunctivală, datorită ambiguității ei (primul constituent acceptă două interpretări posibile), apare mult mai rar, avînd valoare temporală clară numai în anumite tipuri de contexte (cf. par. 2.2.1).

Datorită acestui fapt, varianta *voi* + *conj.* va fi constant evitată, iar ulterior va dispărea din limbă (sau își va restructura aspectul fonetic, cf. paradigma mai nouă, *o să cînt* derivată din prima).

Posibilitățile de substituție ale viitorului cu alte timpuri: prezentul indicativ și conjunctiv — care capătă valoare de viitor în contexte determinate — sînt asemănătoare cu cele întîlnite în limba actuală și nu au o pondere prea mare în sistemul exprimării ideii de viitor.

Tendința de exprimare a viitorului din perspectiva trecutului (viitorul în trecut), evidentă în folosirea perifrazelor cu auxiliarul la imperfect (*era să plece*), nu va depăși limitele nivelului sintactic nici chiar în limba de astăzi, care exprimă acest raport temporal tot cu ajutorul perifrazei (*avea să plece*).

În raport cu posibilitățile de exprimare ale viitorului din limba actuală, registrul formelor de viitor în limba cronicarilor munteni este mult mai sărac.

Iunie 1971

ASPECTE STILISTICE ÎN POEMUL ARGHEZIAN *LA STELE*

DE

LIVIUS PETRU BERCEA

Creaţia poetică argheziană are drept una dintre caracteristicile e cele mai nobile tema ascensiunii umane. Poetul însuşi se considera un rezultat al evoluţiei umanităţii şi al trecerii timpului, ceea ce îi dă dreptul lui Tudor Vianu să afirme, referitor la poezia *Arheologie* din volumul *Cuvinte potrivite*, că, „întocmai cum reliefurile pămîntului păstrează urma tuturor forţelor care s-au exercitat asupra lui, aşa şi fiinţa poetului posedă reminiscenţa întregului trecut al omenirii" [1].

Şi, citeodată, totul se deşteaptă,
Ca-ntr-o furtună mare ca Tăria
Şi-arată veacurile temelia.
Eu priveghez pe ultima lor treaptă[2].

Tema dezvoltării umanităţii e reluată de poet într-o înţelegere superioară a evoluţiei, privită ca rezultat al luptei cu forţele naturii şi ca rezultat al luptei de clasă. Astfel ia fiinţă *Cîntare Omului*.

În ascensiunea omului spre a-şi fi singurul stăpîn, unul din momentele cele mai importante îl constituie actul cunoaşterii de sine, „trezirea omului la inteligenţă" [3], ilustrat de poemul *La stele* [4].

În analiza structurii stilistice trebuie pornit de la constatarea că poemul se organizează ca o structură de două metafore, aflate în opoziţie : aceea a *temniţei* în care omul se afla la începutul existenţei sale şi în care era sortit să rămînă şi o alta, a *cîmpului de stele* în care omul a scormonit pentru a cunoaşte tainele vieţii.

Aceste metafore, ale condiţiilor în care poetul îl presupune pe om, sînt susţinute de alte construcţii şi metafore care înfăţişează, în prima parte a poemului, condiţia aproape subomenească a umanităţii la începu-

---

[1] T. Vianu, *Arghezi, poet al omului*, EPL, Bucureşti, 1964, p. 137.
[2] T. Arghezi, *Scrieri*, EPL, 1962, vol. I, p. 63.
[3] T. Vianu, *op. cit.*, p. 153.
[4] T. Arghezi, *Scrieri*, EPL, 1962, vol. III, p. 71—72.

turile ei şi, în a doua parte a poemului, lupta şi rezultatul luptei omului cu natura şi religia.

Astfel, sfera semantică a metaforei *temniţă* e completată de : *vierme, zăvoare, jivină, burtă, zgîrci*. Metaforele acestea sînt expresia omului aşa cum trebuia să rămînă, legat în exclusivitate de condiţia sa animală.

Legat de metafora *temniţei* se poate remarca faptul că şi construcţiile verbale din această parte a poemului o susţin, întărind ideea de teluric, de animalic, exprimînd interdicţia, suferinţa, supunerea, umilirea : *nu trebuia să cugeţi, trebuia să suferi, să rabzi*, (omul) *stă sterp, nu-nţelege, să nu-ţi răzbească* (firea), *să asculţi* (la poruncă), *să-ţi amăgeşti* (dorul).

Tot referitor la verbele din prima parte a poemului, se poate constata că majoritatea sînt la modul conjunctiv, avînd ca regent pe *(nu) trebuia*. Acest *(nu) trebuia* exprimă, cum observa T. Vianu, „rezultatele autorităţii abuzive exercitate asupra omului" [5], iar conjunctivele, cerute de necesităţi sintactice, pot indica faptul că omul era considerat doar o anexă a acelei „autorităţi", supus ei, acţiunile omului fiind „regizate" de *(nu) trebuia*.

„Batjocura" aruncată asupra omului, sugerată prin actul creării sale din *ţărînă* şi *scuipat*, a fost răzbunată ulterior prin ridicarea umanităţii la înţelegerea adevăratei sale chemări.

Ne situăm deci pe un al doilea plan al evocării, acela al cărui centru îl constituie metafora *cîmpului de stele*, reprezentare a năzuinţei omului spre cunoaştere.

Metafora e susţinută de alte expresii şi metafore : *avînt, trezit, mintea, a scăpărat un fulger din cazmă şi-ntîmplare, stele, giuvaerul ascuns, avînt sălbatic, jarul alb*. Trebuie remarcat, în legătură cu sfera semantică a acestei metafore, că aici se încadrează şi titlul (*La stele*), care devine un simbol al încercării omului de a dobîndi adevărata condiţie umană. Metafora *cîmpului de stele* este, în acest poem, o metaforă a arderii. Dăm mai jos sfera ei semantică, întîlnită în cuprinsul poemului : *ziua, a scăpărat, un fulger, stele, aprinsă, arsese, jarul alb, cîmpul de sus, să răsară, să ardă, vatra*.

Biruinţa omului, actul împlinit al răzvrătirii sale sînt exprimate prin folosirea timpurilor verbale trecute, în a doua parte a poemului. Trebuie făcută legătura aici şi cu versul *Batjocura-i plătită cu vîrf şi răzbunată*, pentru că, raportată la acest vers, îşi găseşte justificare folosirea timpurilor trecute, precum şi cu ultimul vers al poemului, *A fost, biruitoare, întîia ta răscoală*, care „rezumă" a doua parte a poeziei, reprezentînd rezultatul cunoscut al luptei omului. Exemplificăm : *porni, ai priceput, a scăpărat, fu, putuse, te-ai dus, te-ai întors, arsese, ai scormonit, ai pus, a fost*.

Prezenţa verbelor la viitor ne transpune în continuarea luptei cu natura şi credinţa :

> De-acu păşeşte ager, că ţi-a ajuns totuna
> De te-*or găsi* mînia şi *prigoni* furtuna
> Şi trăsnetul şi marea, şi crivăţul, să piei ;
> **Te vei lupta** prin timpuri cu zeci de dumnezei...

---

[5] T. Vianu, *op. cit.*, p. 154.

Cunoscînd structura şi figuraţia acestui poem, putem afirma că *La stele* este un plan uman al evocării pe care poetul l-a dozat şi cu alte metafore decît cele discutate. Reţin atenţia expresiile primejdiilor care stau în calea căutărilor omului. Unul din obstacolele ascensiunii umane este religia şi artistul a punctat ţesătura poemului cu metafore ale religiei : *cartea, Atoatefăcătorul, Iehova, legile, dumnezei.* Remarcăm aici şi metaforele unei posibile răzbunări a divinităţii pe omul care a cutezat să înfrunte „legea" : *mînia, trăsnetul.*

O altă primejdie e natura, metaforizată în poem prin : *stîncă, fiare, ape, marea, crivăţul.* Este semnificativă apariţia acestor metafore în partea a doua a poemului, Arghezi subliniind astfel măreţia izbînzii omului.

Poetul a acordat o atenţie deosebită planului uman al evocării în poem. Cîteva fapte lingvistice susţin afirmaţia.

Încă de la începutul poeziei Arghezi a pus sub semnul îndoielii concepţia biblică a „facerii", folosind conjuncţia *dacă* [6]. Ideea e întărită şi de atitudinea ironică a poetului faţă de povestea biblică a creării omului, pentru că îl presupune pe om creat sau de forţele binelui, sau ale răului (*Cel ce făcuse lumea*, **Iehova** *sau* **Satan**).

Planul uman al evocării e susţinut şi de expunerea adresată : *tu* în cuprinsul întregului poem, ceea ce îi conferă o puternică unitate din acest punct de vedere, ca şi de folosirea formelor verbale la aceeaşi persoană : *ieşi, să suferi, te vei lupta, te-ai dus, eşti răsplătit.*

În partea a doua a poeziei reţine atenţia un procedeu des întrebuinţat de Arghezi, devenit caracteristic sintaxei sale poetice. Este vorba de *dislocare*, folosită cu scopul de a sublinia ideea exprimată. Dislocările accentuează în poem lupta şi biruinţa omului :

> Adevăratul lumii *avînt* de început
> Porni din ziua-n care...
>
> .....
>
> Şi te-ai întors, *aprinsă*, cu una dintre ele.
>
> .....
>
> A fost, *biruitoare*, întîia ta răscoală.

Efecte stilistice, susţinînd afirmaţiile de mai sus, sînt obţinute şi prin puternica accentuare care trebuie imprimată în citire celor doi *şi* subliniaţi din versul : *Şi fu decît* **şi** *stînca* **şi** *legile mai tare.* Remarcăm astfel reliefarea ideii de biruinţă a omului asupra piedicilor.

Antiteza metaforică pe care se bazează poemul e întărită şi la nivelul sintaxei, chiar dacă e nemarcată formal. Logic, partea a doua a poemului ar trebui să fie introdusă prin conjuncţia *dar*, marcîndu-se astfel raportul de adversitate şi deci antiteza.

Fraza poemului e arborescentă, construită de cele mai multe ori prin subordonare, care, chiar dacă impune o mai mare rigoare în legătura dintre idei, îi dă totuşi poetului posibilitatea desfăşurării verbale. Uneori

---

[6] Apud T. Vianu, *op. cit.*, p. 154.

punctul e doar formal, pentru că subordonarea se realizează pe un plan vast :

Tu trebuia *să* suferi, *să* rabzi cumplita lege,
Că omul, ca și piatra, stă sterp și nu-nțelege ;
Că între-o trebuință și alta, de jivină,
Să nu-ți răzbească firea din pîntec la lumină,
Să fii o burtă numai, un zgîrci care se-aruncă
Și *să* asculți orbește de streche, la poruncă.
Să-ți amăgești mîhnirea și dorul de-a pricepe
Cu ce-are armăsarul mai crîncen între iepe.

Fraza amplă, cu multe subordonate, e o expresie a complexității luptei omului :

De vreme ce modelul putuse-ntreg *să* scape,
Nesfîșiat de fiare, nemistuit de ape,
De-acu pășește ager, *că* ți-a ajuns totuna
De te-or găsi mînia și prigoni furtuna
Și trăsnetul și marea, și crivățul, *să* piei...

Întregul poem arghezian e o metaforă a trezirii umanității la conștiința de sine, un act arheologic al autodescoperirii omului.

Tudor Arghezi a conceput, aici, existența umană pe două planuri : unul terestru, apăsător, altul ideal, al eliberării, exprimate prin cele două metafore centrale antitetice : *temniță* și *cîmpul de stele.*

Înălțarea la stele e un simbol general al *Cîntării Omului*, un moment important în evoluția umanității spre deziderатul și îndemnul ultim al poetului :

E timpul, slugă veche și robul celui rău,
Tu, omule și frate, să-ți fii stăpînul tău.

Iunie 1971

DATE NOI CU PRIVIRE LA STOICA LUDESCU. DIN NOU PROBLEMA PATERNITĂȚII LETOPISEȚULUI CANTACUZINESC

DE

LIVIU ONU

1. Personalitatea lui Stoica Ludescu, logofăt în serviciul Cantacuzinilor mai tineri de pe la mijlocul și din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, a început să preocupe pe specialiști odată cu investigațiile privitoare la paternitatea Letopisețului Cantacuzinesc [1]. Bazat pe un număr redus de documente și, mai ales, pe critica internă a textului, N. Iorga [2] era convins că a descoperit în secretarul de cancelarie muntean pe autorul cronicii menționate, care era considerată pînă atunci, de majoritatea istoricilor, ca anonimă. Teza lui Iorga a fost împărtășită — uneori cu completări sau amendamente — de C. Giurescu [3], D. Onciul [4], S. Pușcariu [5], C. C. Giurescu [6], N. Cartojan [7] și alții.

Cercetările documentare mai recente ale lui I. Ionașcu [8] au încercat însă să combată soluția propusă de Iorga. Contestînd paternitatea lui

---

[1] Pentru textul letopisețului, vezi *Istoria Țării Românești. 1290—1690. Letopisețul Cantacuzinesc*. Ed. critică întocmită de Constant Grecescu și Dan Simonescu, București, 1960 (prescurtat mai jos : LC). Versiunea acestei ediții este reprodusă și în *Cronicari munteni*. Ed. îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu. Vol. I, București, 1961, p. 81—224 (prescurtat mai jos : CM_1). Vezi și descrierea manuscriselor în I. Crăciun și A. Ilieș, *Repertoriul manuscriselor de cronici interne (sec. XV—XVIII) privind istoria României*, București, 1963, p. 148—161. Cf. [Const. Grecescu și Dan Simonescu] *Introducere* la LC, p. XXXIII—LVIII ; N. Iorga, *Cronicele muntene*, București, 1899 (AAR, MSI, s. II, t. XXI), p. 140—148.

[2] N. Iorga, *Cronicele muntene*, ed. cit., p. 23—24 ; idem, *Istoria literaturii românești*, ed. a II-a, vol. I, București, 1925, p. 352—358 ; idem, *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică*. București, 1929, p. 94, 95.

[3] C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul cronicelor muntene*, București, 1906, p. 5—8.

[4] D. Onciul, *Din istoria României*, București, 1913, p. 84—85.

[5] S. Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*. Ed. a doua, revăzută și întregită, Sibiu, 1930, p. 117, 232.

[6] C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, partea a II-a, București, 1946, p. 812—814.

[7] N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, vol. III, București, 1945, p. 233—239.

[8] I. Ionașcu, *Despre logofătul Stoica Ludescu și paternitatea cronicii „Istoria Țării Românești"*, în „Analele Universității « C. I. Parhon » București", seria șt. sociale (istorie), v, 1956, nr. 5, p. 261—299. Vezi și idem, *Documente inedite din perioada 1517—1774*, în „Studii", 8 (1955), nr. 4, p. 103—104.

Stoica Ludescu, I. Ionaşcu lasă să se creadă, fără să ne declare categoric, că autorul Letopiseţului Cantacuzinesc este Dumitraşco Dumbravici. Const. Grecescu [9] a dovedit însă deficienţa argumentaţiei lui I. Ionaşcu, consolidînd teza mai veche a lui Iorga. Elemente suplimentare în favoarea paternităţii lui Stoica Ludescu aduc şi unele studii mai noi (de ex.: Ş. Cioculescu) [10], în timp ce altele pun sub semnul probabilităţii această paternitate (P. P. Panaitescu) [11] sau reiau, pur şi simplu, ideea că letopiseţul respectiv este opera unui anonim (D. Simonescu) [12].

2. Întîmplarea a făcut să dăm, într-unul din zecile de exemplare manuscrise ale *Cuvîntărilor lui Ioan Gură-de-Aur* (Бесѣды иоанна златоустa) în slavona liturgică, aflătoare la Secţia de manuscrise a Bibliotecii de Stat „V. I. Lenin" din Moscova, peste o mărturie de excepţională importanţă în legătură cu biografia lui Stoica Ludescu. E vorba de o însemnare autografă a lui Stoica Ludescu, necunoscută pînă în prezent în istoriografia românească, scrisă în limba română pe rectoul scoarţei a doua a ms. menţionat, ms. care poartă cota: F. 98, No. 185, adică fondul 98 (= colecţia E. E. Egorov), ms. nr. 185. Manuscrisul respectiv [13], a cărui primă pagină scrisă (f. 1 r^0) o reproducem, cuprinde 322 f. hîrtie (pe lîngă care au mai fost adăugite, la începutul cărţii, ca forzaţ, 3 f. albe), de formatul 31,5 × 20 cm, şi datează probabil de la sfîrşitul secolului al XVI-lea sau începutul secolului al XVII-lea. Legătura: scoarţe de lemn îmbrăcate în piele. După cum se vede şi din pagina reprodusă, textul e scris în semiunciale moldoveneşti. Scrierea, excepţionalul frontispiciu de pe prima pagină, iniţialele ornate — ne indică Moldova ca regiune în care a fost realizată copia. Slavona folosită e de redacţie mediobulgară. La sfîrşitul textului cărţii, pe f. 322 v^0, se află o însemnare slavonă fără importanţă.

Autograful lui Stoica Ludescu, executat în cerneală neagră chiar pe scoarţa de lemn (partea internă a scoarţei, cu excepţia marginilor, a rămas neîmbrăcată în piele), este scris cu caractere chirilice care fac

[9] Vezi *Introducere* la LC, p. XII—XIX.

[10] Ş. Cioculescu, *Varietăţi critice*, Bucureşti, 1966, p. 29—44. (Reluarea unei recenzii la LC, apărută întîi în „Biserica ortodoxă română", 79 [1961], nr. 1—2, p. 195—207.)

[11] P. P. Panaitescu, *Începuturile istoriografiei în Ţara Românească*, în „Studii şi materiale de istorie medie", v, 1962, p. 197—220, 224—233; idem, capitolul *Letopiseţul Cantacuzinesc* din tratatul academic *Istoria literaturii române*. I. Ed. a II-a revăzută. Bucureşti, 1970, p. 389—394, 401 (Academia R.S. România).

[12] D. Simonescu, recenzia la CM$_1$, în LR, XI, 1962, nr. 2, p. 216. Pentru alte poziţii în problema paternităţii operei în discuţie: Eugen Stănescu, studiul introductiv la CM$_1$, p. p. VII—X; tratatul academic *Istoria României*, vol. III, Bucureşti, 1964, p. 288—289. Cf. şi studiul nostru introductiv la *Cronicari munteni*. Texte selectate... de Liviu Onu, Bucureşti, 1970, p. 5—12. Pentru bibliografia privitoare la Letopiseţul Cantacuzinesc, vezi, de asemenea: N. Cartojan, *op. cit.*, p. 239; I. Ionaşcu, *Despre logofătul Stoica Ludescu...*, în rev. cit.; *Introducere* la LC. Cf. şi introducerea la *Letopiseţul Cantacuzinesc 1290—1690* publicat şi adnotat de N. Simache şi Tr. Cristescu, Buzău, 1942, p. 3—60 (Cronicile româneşti, vol. II).

[13] Vezi o descriere sumară a manuscrisului în cadrul descrierii generale a colecţiei: Государственная Библиотека имени „В. И. Ленина" — Отдел рукописей, *Опись собрания Е.Е. Егорова*, [Москва], f.a. (text dactilografiat, de uz intern). — Nu ne este cunoscută istoria acestui manuscris. Cert este doar faptul că în 1658 el trece din patrimoniul mănăstirii Bisericani în acela al lui Stoica Ludescu. Nu ştim dacă logofătul muntean l-a restituit mănăstirii sau dacă l-a luat cu el în Ţara Românească, la înapoierea din pribegie, în 1659. De asemenea cert este că în secolul al XIX-lea ms. se afla în posesia Muzeului Rumeanţev din Moscova, devenit după primul război mondial Secţia de manuscrise a Bibliotecii de Stat „V. I. Lenin".

trecerea de la semiunciale la scrierea cursivă, şi poartă data de 20 sept. 1658.

1. Prima pagină a manuscrisului slavon al *Cuvintărilor* lui Ioan Gură-de-Aur, pe scoarţa a doua a căruia se află autograful lui Stoica Ludescu din 20 sept. 1658.

Reproducem alături un facsimil după autograful lui Stoica Ludescu[14], iar aici în continuare — transcrierea textului acestui autograf [15] :

[14] Mulţumim, şi pe această cale, bunăvoinţei excepţionale pe care au manifestat-o conducerea şi colaboratorii Secţiei de manuscrise a Bibliotecii de Stat „V. I. Lenin" din Moscova în tot timpul cercetărilor noastre în Secţia respectivă.

[15] Folosim aici transcrierea fonetică interpretativă, făcînd totuşi unele concesii translitteraţiei. Astfel, în cuvintele româneşti, ѣ în poziţia metafoniei, atunci cînd îi corespunde astăzi un *e*, a fost notat *ĕ* (ex. : *vrĕrea, beserĕcii*). În schimb, ѣ şi ѣ, care par să aibă uneori un profil

„Den vrĕrea tatului şi cu sîrguirea fiiului şi cu săvîrşirea d<u>hului sfînt, fiind noi, cu — Stoica Ludescul logofet, den moşia mea den Ţeara Rum<â>nească, de pre rîul Potopului[16], ot sud. Dîmboviţ<a>, pentru înmulţimea păcatelor mĕle, fiind acol<o> domnu Mihnea Radul voevod, pribegit-am împreună cu stăpînul mieu, dumnealui jupînul Costandin Cantacuzin biv vel log<ofăt>, şi am venit aič<i> în Ţeara Moldovei cu toat<ă> casa dumnealor, aşăzîndu-ne pre apa Cracăului, în satul Călimanii — al fratelui dumisal<e> jupînul Iordache vel časnic [sic !], izbăvindu-ne m<i>lostivul Dumnezeu den toate nevoil<e>, fiind aič<i> domnu măria sa Io Gheorghie Ghica voevod, m<e>s<e>ţa sept<emvrie> 20 dni v<ă> l<ĕ>t 7167.

Întîmplîndu-mi-se şi mie mult păcătosului ce sînt aič<i> mai sus cu numel<e> scris, de veniiu cătră sfenta şi dumnezeiiasca mănăstire ce se chiiam<ă> Besericani ot volost Neamţul; aflaiu acol<o> multe lucrure bune şi şi ačast<ă> carte. Rugîndu-mă preacuvioşilor părinţi şi stareţului Andonie de mi-o dăruir<ă>; întru carea, citindu-o, aflaiu den sfînta scriptur<ă> multe şi nespuse lucrure dumnizieşti, ocnă făr<ă> preţ, pi<e>tri scumpe, învăţ<ă>turil<e> sfenţilor părinţi, dascalii besĕricii Răsăritului, foarte de suflet folositoare. Aşa dar, pre cît am putut şi eu înţilĕge, citindu-o den scîndur<ă> pîn<ă> în scîndur<ă>, luoat-am în mentea mea cît am putut, mulţimind lui Dumnezeu şi părinţilor ce mi-o au dat въ вѣчное памѧт, аминь.

[semnătură:] St. L (?)."

Cum se observă şi din facsimil, în special în jumătatea de sus a paginii, cerneala s-a difuzat uşor în fibrele de lemn ale scoarţei, fibre dispuse paralel cu rîndurile scrise. Totuşi scrisul e destul de citeţ. Scrierea ne dezvăluie o anumită rutină.

3. Să analizăm puţin datele oferite de însemnarea lui Stoica Ludescu. Formulele slavone *ot sud<stvo>* (= din judeţul), *biv vel* (= fost mare), *vel* (= mare), *m<e>s<e>ţa* (= luna), *dni* (= zile), *v<ă> l<ĕ>t* (= în anul), *ot volost* (= din judeţul) — erau formule obişnuite în actele de cancelarie emise în Ţările Române în perioada veche. Termenii sinonimi *sud<stvo>* şi *volost* marchează o diferenţiere dialectală : primul era obişnuit în Ţara Românească, al doilea — în Moldova. Formula въ вѣчное памѧт, аминь (= spre veşnică pomenire, amin) este, evident, bisericească.

Din textul românesc relevăm numai formele *înmulţimea*, în loc de *mulţimea* (rezultată din contaminarea unui cuvînt începător cu *în-* şi subst. *mulţimea*), şi *časnic*, în loc de *căşnic* (obţinută probabil din contaminarea lui *ceas* + *ceaşnic*).

Moşia de pe rîul Potopului din judeţul Dîmboviţa e, fără îndoială, Ludeşti, fapt îndeajuns de cunoscut din documentele privitoare la Stoica Ludescu.

---

comun (cel intermediar), au fost redaţi la nivelul perioadei moderne din evoluţia limbii, cînd, prin alfabetul latin, se face o diferenţiere netă de valori; deci : *sîrguirea, păcătosului, jupînul* etc. De altfel, facsimilul reprodus de noi permite un studiu paleografic şi lingvistic amănunţit al textului.

[16] *Potopului* din r.4 al originalului are al doilea *p* realizat incomplet : bara orizontală de deasupra a fost uitată (deci : п, în loc de п). Fără bara respectivă, litera se poate citi *k* (deci : *Potocului*). Pentru lecţiunea *Potopului* pledează atestarea hidronimului, în această formă, în alte documente relative la Stoica Ludescu, apoi existenţa lui şi în zilele noastre. Vezi *Marele dicţionar geografic al României* (prescurtat mai jos : MEGR), V, Bucureşti, 1902, s.v. *Potopul*. Se ştie că rîul Potopul trece pe lîngă comuna Ludeşti (jud. Dîmboviţa), una dintre proprietăţile lui Stoica Ludescu, de la care, de altfel, şi-a luat acesta şi numele de familie. În aceeaşi ordine de idei, a se vedea, în autograful reprodus, şi repetatele cazuri în care lui т îi lipseşte bara orizontală (de ex. : r.1, 3, 5 etc.). Pentru *Potop* vezi şi Ş. Cioculescu, *cit.*, p. 35.

„Mihnea Radul voevod" este Mihnea al III-lea Radu, domn al Țării Românești între martie 1658 și noiembrie 1659.

Constantin Cantacuzino este postelnicul (tatăl stolnicului cu același nume), în serviciul căruia era pe atunci Stoica Ludescu. La înscăunarea lui Mihnea III Radu în locul lui Constantin Basarab, care era cumnat

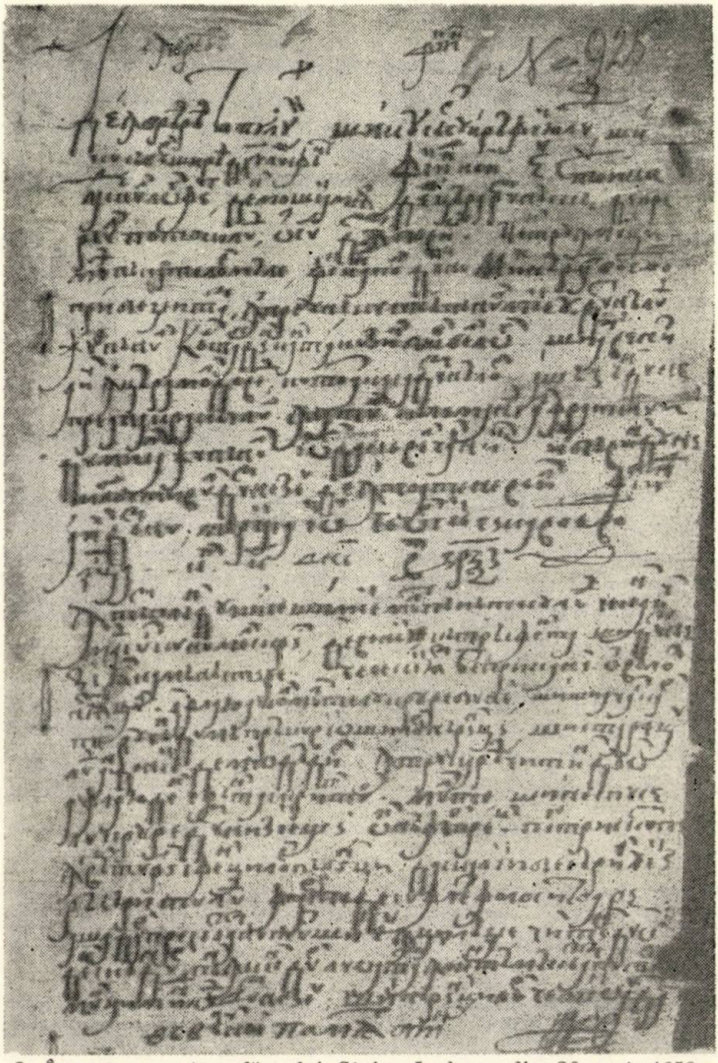

2. Însemnare autografă a lui Stoica Ludescu din 20 sept. 1658 pe scoarța de lemn a unui omiliar slavon scris în Moldova.

al postelnicului Const. Cantacuzino, acesta din urmă era mare logofăt [17].

Satul Călimanii [18] de pe Cracău (afluent stîng al Bistriței moldovene) [19], din comuna Roznov, era proprietatea lui Iordache Cantacuzino,

[17] N. Cartojan, *op. cit.*, p. 237.
[18] Vezi MGDR, II, București, 1899, s.v. *Călimani.*
[19] Vezi *ibidem*, s.v. *Cracăul.*

fostul vistier al lui Vasile Lupu între 1631—1652 şi într-adevăr frate al postelnicului Constantin Cantacuzino [20].

Gheorghe Ghica este domnitorul moldovean contemporan (3 martie 1658—2 noiembrie 1659) cu Mihnea III Radu.

Data de 20 sept. 7167 (= 1658) corespunde perfect cu cronologia celor două domnii menţionate.

Mănăstirea Bisericani se află la mică distanţă de satul Călimani.

De ce însă Iordache Cantacuzino, fratele postelnicului, apare aici ca „vel ceaşnic" (= mare paharnic)? Nu-i cunoştea Stoica Ludescu funcţia reală? Titlul de *vel ceaşnic* ar putea să fie rezultatul unei necunoaşteri precise a realităţii: pribegii tocmai sosiseră şi, în starea sufletească agitată de care era cuprins atunci, în primele săptămîni, Stoica Ludescu nu reţinuse tocmai bine funcţia gazdei.

Pribegia postelnicului Constantin Cantacuzino şi a familiei sale în Moldova, din cauza urgiei lui Mihnea III Radu, este consemnată atît în Letopiseţul Cantacuzinesc, cît şi în cronica Bălenilor. Nici una dintre aceste cronici relativ contemporane şi nici documentele descoperite pînă acum nu ne precizează însă faptul că împreună cu postelnicul Const. Cantacuzino era şi Stoica Ludescu şi nu menţionează locul unde s-au aşezat şi la cine au tras pribegii în Moldova [21].

Iar prin relatarea lui Stoica Ludescu despre vizita sa la mănăstirea Bisericani, despre insistenţa sa de a avea omiliarul slavon [22] şi despre faptul că el a citit cu interes cartea „dăruită", avem prima dovadă sigură că Stoica Ludescu frecventa cu plăcere textele bisericeşti şi că el cunoştea slavona, deşi, se pare, nu perfect („pre cît am putut şi eu înţilége, citindu-o...''). În aceeaşi ordine de idei, de relevat şi numeroasele formule obişnuite în stilul liturgic şi însăşi mentalitatea teologică a logofătului în acel timp.

4. Să vedem cum relatează cronicile timpului fuga postelnicului Const. Cantacuzino şi a familiei sale în Moldova. Ne referim la Letopiseţul Cantacuzinesc şi la Cronica Bălenilor. Iată pasajele respective:

LETOPISEŢUL CANTACUZINESC

„Atuncea, pre acea vreme, era şi Costandin Cantacuzino stari postelnicul, cu toată casa lui şi cu gineri-său, Pană Filipescul biv vel spătar, iar cu casa lui, la satele lor de la munte, pre apa Praovei, [...]'' [cu domiciliu forţat] „den porunca Mihnii'' [...]. [Mihnea-

[20] Iordache şi postelnicul Constantin Cantacuzino erau fiii lui Andronic Cantacuzino, vistierul lui Mihai Viteazul. Vezi şi: Mihail Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, Bucureşti, 1902, p. 103—107; N. Iorga, *Despre Cantacuzini*, Bucureşti, 1902; C. Filitti, *Arhivele Gheorghe Grigore Cantacuzino*, Bucureşti, 1919, p. XXVI, XVII—XVIII. Pentru Cantacuzini şi Stoica Ludescu, vezi şi N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, Bucureşti, 1902. În acelaşi timp, în Moldova mai era stabilit şi un alt frate al postelnicului: Toma Cantacuzino. Pentru relaţiile lui Iordache şi Toma Cantacuzino cu Miron Costin, vezi Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1958, p. 140, 356.

[21] Vezi N. Iorga, *Despre Cantacuzini*, ed. cit., p. LXV.

[22] A se vedea şi versiunile manuscrise ale *Cuvîntărilor lui Ioan Gură-de-Aur* din Biblioteca Academiei R.S. România: ms. sl. 73, 97, 136, 148, 149, 155, 156, 161, 289, 299, 300 etc. — majoritatea scrise în Ţările Române în secolele al XV-lea—XVI-lea. Cf. P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I [Ms. sl. 1—300], [Bucureşti,] 1959.

vodă] „cu mare taină au poruncit la Odor căpitanul de au mers cu tîrgoviștenii și cu toți plăiașii Ialomiții, să prinză pre acești ce scriu mai sus. Și neștiind nimic de aceia, lovitu-i-au fără veste, marți dimineața, avgust 16 dni, 7166[= 1658]. Gonitu-i-au pre toți munții Praovei, 2 zile și 2 nopți, pîn le-au dășchis Dumnezeu calea și au scăpat în cetatea Brașovului, cu jupînese, cu coconi cu toți. Și nici pre unul n-au prins.

Văzînd acești boiari atîta nebunie a Mihnii-vodă pornită asupra lor, socotiră că nu vor putia trăi în zilele lui. Ci au trecut în Țara Moldovei cu totul. Și au dat veste și fie-său, lui Șărban, de au fugit de la Mihnea cînd era tabăra la Sibiiu, și s-au curtenit la Ghica-vodă.

Iar Mihnea deaca au înțeles că au fugit acești boiari, foarte s-au întristat.

Atuncea au luat turcii cetatea Enăul și Caravan Sebeș și Logojul. Și multă pradă și robie au făcut în Ardeal [...].

Atuncea Mihnea [...] trimise pîră grea asupra lui Costandin postelnicul și a gineri-său, Pană spătariul, cum sînt haini împărăției și umblă amestecînd țările" [...]

(LC, p. 134—136; cf. CM$_1$, I, p. 175—176.)

CRONICA BĂLENILOR

[Mihnea-vodă] „Poruncit-au și căpitanului Odor den Tîrgoviște de au mers la Filipești, la Constandin postelnicul Cantacuzino și la ginere-său Pană spătariul, să-i prinză, să-i omoare, ci ei au fost prins veste și au fugit pen munți la Brașov și de acolo s-au dus la Moldova. Decii, [... Mihnea-vodă] s-au dus cu turcii și cu tătarîi la Inău, cum s-au scris mai sus, și iar s-au întors la scaun".

(Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*. Ed. Const. Grecescu, București, 1963, p. 123; cf. CM$_1$, I, p. 384—385)

Comparînd între ele cele două relatări, observăm, dincolo de concordanța generală a informațiilor, un relativ lux de amănunte în Letopisețul Cantacuzinesc, opus net expunerii schematice din Cronica Bălenilor. Cu tot caracterul sumar și lacunar al datelor furnizate de Cronica Bălenilor, aceasta are totuși și elemente care lipsesc din cronica grupării boierești rivale — indicarea localității unde avea postelnicul domiciliu forțat (Filipești) [23] — sau care sînt prezentate obiectiv, în contradicție cu intențiile cronicarului Cantacuzinilor de a acorda un caracter mai dramatic situației (și expunerii ei): faptul că postelnicul și ai săi au fugit deoarece „au prins veste". Acest amănunt din urmă este în mod vădit răstălmăcit de Stoica Ludescu („și neștiind nimic de aceia, lovitu-i-au fără veste..."). E greu de admis ca cei urmăriți să fi putut scăpa cu toții din momentul în care numărul relativ mare de urmăritori a ajuns, să admitem, pe neașteptate, în fața caselor din Filipești ale postelnicului. Chiar în această exagerare conștientă a realității, în favoarea Cantacuzinilor, precum și în unele amănunte (de ex.: precizarea zilei din săptămînă — *marți*, a părții de zi — *dimineața* — și a datei calendaristice precise — *16 aug. 1658*) noi vedem indicii suplimentare în favoarea paternității lui Stoica Ludescu asupra Letopisețului Cantacuzinesc, mai ales acum cînd știm cu certitudine că Stoica Ludescu era de față, era la Filipești, și că a fugit împreună cu postelnicul și cu ceilalți din casa acestuia.

---

[23] Vezi MDGR, III, București, 1900, s.v. *Filipești-de-Tîrg*.

Plusul din Cronica Bălenilor (menţionarea localităţii *Filipeşti*) reprezintă o precizare a unui fapt banal pentru acel timp, iar lipsa acestui element din Letopiseţul Cantacuzinesc trebuie privită ca o neglijare a unui fapt superfluu.

Coroborînd datele privitoare la fuga postelnicului în Moldova, cuprinse în cele două cronici rivale, cu elementele corespunzătoare din însemnarea de pe scoarţa omiliarului de la Moscova, e de relevat întîi faptul că ele se completează reciproc. Sporul de informaţii al însemnării de la Moscova : prezenţa lui Stoica Ludescu în grupul pribegilor, precizarea că Stoica Ludescu era şi în acea perioadă în serviciul postelnicului, indicarea locului şi a familiei unde au fost găzduiţi pribegii în Moldova — ne întăresc convingerea că autorul Letopiseţului Cantacuzinesc este Stoica Ludescu însuşi.

Cum se explică însă lipsa acestor informaţii în Letopiseţul Cantacuzinesc ? Absenţa numelui lui Stoica Ludescu în pasajul reprodus de noi din Letopiseţul Cantacuzinesc, credem că are o singură explicaţie : Stoica Ludescu, adînc pătruns de preceptele teologiei creştine, avea sentimentul smereniei, al modestiei, al umilinţei. Întocmai ca zecile şi sutele de monahi copişti de manuscrise religioase româneşti, ca să nu mai vorbim de cronicile muntene sau moldoveneşti anonime, Stoica Ludescu a considerat că, în ţesătura generală a expunerii, menţionarea propriei persoane, în acest moment al desfăşurării evenimentelor, nu prezintă nici o importanţă. În schimb, în alte împrejurări, cînd el, alături de alţii, devine o victimă, iar concepţia generală a cronicii reclamă scoaterea în relief a abuzurilor făcute de duşmanii Cantacuzinilor, Stoica Ludescu se indică pe sine, la pers. III singular, ca pe un personaj oarecare al cronicii [24]. Şi apoi, chiar admiţînd că Stoica Ludescu şi-a însăilat încă din tinereţe unele date memorabile din viaţa sa sau din istoria Ţării, după mai bine de 20—30 de ani, cînd realizează el compilaţia şi-şi scrie partea de cronică, deci la o vîrstă relativ înaintată, cronicarul muntean avea puterea să discearnă mai bine între istoria vieţii proprii şi istoria ţării.

Prin urmare, numai prin coroborarea însemnării lui Stoica Ludescu din 20 sept. 1658 cu pasajele reproduse din Letopiseţul Cantacuzinesc şi din Cronica Bălenilor, în care e vorba de pribegia familiei postelnicului în Moldova, însemnarea de la Moscova devine un argument important în favoarea paternităţii lui Stoica Ludescu asupra Letopiseţului Cantacuzinesc.

5. Nu e lipsit de interes să arătăm că unele amănunte în plus cu privire la fuga postelnicului Const. Cantacuzino în Moldova găsim în poemul versificat *Poveste de jale şi pre-scurt asupra nedreptei morţi a preacinstitului Costandin Cantacozino, marelui postialnic al Ţării Rumâneşti*, scris în greceşte de un contemporan al postelnicului şi tradus, spre sfîrşitul secolului al XVII-lea, în limba română de Radu Greceanu. Poemul ne arată că, din cauza lui Mihnea, postelnicul a pribegit în Moldova „cu toată casa lui", mergînd la fraţii săi Toma şi Gheorghe (= Iordache),

---

[24] Vezi Introducerea la LC, p. XVI ; şi introducerea la *Letopiseţul Cantacuzinesc 1290—1680*, publicat şi adnotat de N. Simache şi Tr. Cristescu, ed. cit., p. 29—30.

la care a stat şapte luni etc.[25] Poemul neglijează, în schimb, unele date anterioare fugii (urmărirea postelnicului de către oamenii lui Mihnea, popasul la Braşov, indicarea persoanelor de vază care au plecat cu postelnicul etc.). Cu toate acestea, autorul poemului se dovedeşte a fi un om bine informat, care a trăit în apropierea Cantacuzinilor şi care, chiar după spusele sale, „cînd l-au omorît pre el [adică pe postelnic], de faţă m-am aflat" (vers 30) [26]. După cum observă şi Dan Simonescu, această parte de la început a poemului (vers. 1—300) „se apropie foarte mult de cronica atribuită lui Stoica Ludescu" [27]. Prin faptul că poemul a fost scris în greceşte (nu avem indicaţii asupra cunoaşterii limbii greceşti de către Stoica Ludescu), prin caracterul său literar diferit de al cronicii şi, mai ales, prin neglijarea datelor relevate aici mai sus, care ar fi completat tabloul dramatic descris, noi credem că numele lui Stoica Ludescu trebuie exclus din capul locului de pe lista autorilor probabili ai poemului.

6. Unul dintre argumentele pe care le invocă I. Ionaşcu pentru a contesta paternitatea lui Stoica Ludescu asupra Letopiseţului Cantacuzinesc este contradicţia dintre accentele religioase ale cronicii şi lipsa aproape totală a unui asemenea stil în actele de cancelarie redactate de Stoica Ludescu [28].

Autograful de la Moscova al lui Stoica Ludescu ne demonstrează categoric faptul că acesta era familiarizat cu textele religioase, şi încă şi cu cele în limba slavonă, că-şi însuşise o concepţie teologică ce se manifesta nu numai în scris, ci şi în acţiunile sale (vezi aici, mai sus, § 3).

De altfel, încă N. Iorga relevase stilul bisericesc al Letopiseţului Cantacuzinesc [29]. Pentru Iorga, acest stil nu constituia ceva neobişnuit la un secretar de cancelarie ca Stoica Ludescu. Nici pentru N. Cartojan şi nici pentru Const. Grecescu concepţia şi stilul biblic al Letopiseţului Cantacuzinesc nu reprezintă o piedică pentru a atribui opera lui Stoica Ludescu. În recenzia pe care o face la ediţia şi studiul lui Const. Grecescu şi Dan Simonescu, Şerban Cioculescu [30] atribuie de asemenea stilul biblic al cronicii lui Stoica Ludescu, combătînd argumentaţia lui I. Ionaşcu.

Autograful de la Moscova este deci, în această ordine de idei, un document de prim ordin, care ne aduce proba concretă cu privire la concepţia teologică a lui Stoica Ludescu şi care confirmă, o dată mai mult, justeţea intuiţiei celor care au susţinut paternitatea lui Stoica Ludescu.

7. E un fapt astăzi îndeobşte admis că *Istoriia Ţării Rumâneşti de cînd au descălecat pravoslavnicii creştini* este o asamblare de mai multe cronici, inegale ca valoare documentară şi ca valoare literară. De asemenea, se admite că cel care a conectat textele componente [31] este una şi aceeaşi persoană cu cel care le-a completat cu anumite infor-

---

[25] Vezi *Cronici şi povestiri româneşti versificate (sec. XVII—XVIII)*. Studiu şi ediţie critică de Dan Simonescu, Bucureşti, 1967, p. 38.

[26] *Cronici şi povestiri româneşti versificate (sec. XVII—XVIII)*, ed. cit., loc. cit.

[27] *Ibidem*, p. 36.

[28] I. Ionaşcu, *Despre logofătul Stoica Ludescu...*, în rev. cit., p. 282.

[29] N. Iorga, *Cronicele muntene*, ed. cit., p. 14.

[30] Ş. Cioculescu, *op. cit.*

[31] Consideraţii asupra textelor conectate din punctul de vedere al istoriei limbii, vezi în comunicarea noastră *Texte contaminate şi texte conectate*, în „Actele celui de al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică", vol. II, Bucureşti, 1971, p. 127—134.

maţii suplimentare, care a încercat să dea o unitate stilistică compilaţiei şi a continuat expunerea evenimentelor, adică Stoica Ludescu.

Că a existat chiar o încercare de compilaţie contemporană cu Stoica Ludescu, ne-o dovedeşte recent descoperitul Letopiseţ al Ţării Româneşti (1292—1664), în versiune arabă, scris de Macarie Zaim, patriarhul Antiohiei [32]. Patriarhul Macarie fusese în Moldova şi Ţara Românească între 1653—1658 şi a fost martor ocular al multor evenimente de seamă. Printre altele, el asistă, de ex., la înmormîntarea lui Matei Basarab (1654) [33]. În cronica sa, pentru perioada 1292—1658, Macarie traduce o versiune grecească, pe care presupunem că a putut-o cunoaşte sau la curtea domnească, sau la vreunul dintre înalţii prelaţi ai Ţării Româneşti. Partea privitoare la anii 1659—1664 este o completare făcută de el la Damasc. Deşi compilaţia folosită de Macarie este foarte sumară şi deosebită în concepţie, ea, ca structură generală, nu diferă, mai ales în anumite părţi (de ex.: 1293—1593, 1610—1618), de structura *Istoriiei Ţării Româneşti de cînd au descălecat pravoslavnicii creştini.*

Problema care se pune este: de unde începe expunerea originală a lui Stoica Ludescu? De la evenimentele din 1664, cum afirmă C. Giurescu[34] şi, după el, N. Iorga[35]? De la partea privitoare la domnia lui Mihnea III Radu (1658), dar cu o intervenţie substanţială în perioada cuprinsă între moartea lui Matei Basarab şi domnia lui Mihnea III Radu, cum susţine N. Cartojan[36]? Sau de la 1660, cum e de părere P.P. Panaitescu[37]?

În lumina însemnării autografe de la Moscova, din 1658, a lui Stoica Ludescu, coroborată cu textele corespunzătoare din Letopiseţul Cantacuzinesc şi din Cronica Bălenilor, şi ţinînd seamă şi de compilaţia folosită de patriarhul Macarie Zaim, pare a se adeveri teza lui N. Cartojan.

În felul acesta, admitem că între asamblarea atribuită lui Stoica Ludescu pentru perioada 1290—1658 şi compilaţia grecească folosită de Macarie Zaim există o legătură. În stadiul actual al cercetărilor e greu însă de spus dacă versiunea grecească, cu excepţia părţilor extrase din Cronica lui Matei al Mirelor, e o traducere din limba română sau dacă, invers, întreaga versiune românească e tradusă din greceşte sau are la bază versiunea grecească. Nu este exclus deci ca Stoica Ludescu să fi avut la îndemînă o încercare de compilaţie, pentru anii 1290—1658, pe care apoi a completat-o, la locurile cuvenite, cu cronica lui Mihai Viteazul şi cu alte izvoare româneşti sau străine.

Un alt merit al însemnării de la Moscova constă, prin urmare, în faptul că adevereşte intuiţia lui N. Cartojan, atent observator al textului Letopiseţului Cantacuzinesc, că Stoica Ludescu, începînd cu domnia lui Mihnea-Vodă, relatează „evenimetele la care a fost martor şi părtaş"[38].

---

[32] Virgil Cândea, *Letopiseţul Ţării Româneşti (1292—1664) în versiunea arabă a lui Macarie Zaim*, în „Studii", 23 (1970), nr. 4, p. 673—692.

[33] LC, p. 118.

[34] C. Giurescu, *op. cit.*, p. 5—8.

[35] N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti*, ed. II, vol. I, Bucureşti, 1925, p. 257.

[36] N. Cartojan, *op. cit.*, p. 237.

[37] P. P. Panaitescu, *Începuturile istoriografiei în Ţara Românească*, [în] „Studii şi materiale de istorie medie", v, 1962, p. 229—231.

[38] N. Cartojan, *op. cit.*, loc. cit.

PRIMELE MANUSCRISE ROMÂNEȘTI ALE *ÎNTÎMPLĂRILOR LUI TELEMAC*. DESCRIERE

DE

ILEANA VÎRTOSU

Les Aventures de Télémaque[1], opera înaltului prelat francez François de Salignac de la Mothe Fénelon (1651—1715), a văzut lumina tiparului în 1699, printr-o indiscreție a unui copist. Succesul cărții fu răsunător, edițiile urmară una după alta, în fiecare an, mai mult sau mai puțin credincioase originalului[2]. Întîmplările surprinzătoare ale tînărului erou, pornit în căutarea tatălui său Ulise (Odiseu), erau pe gustul publicului rafinat, iubitor de aventuri. Dar ficțiunea romanului permisese lui Fénelon să facă critica monarhiei absolute a lui Ludovic al XIV-lea și publicul francez aprecia în mod deosebit îndrăzneala arhiepiscopului din Cambrai. Opera lui Fénelon găsise spiritele pregătite să o accepte, într-un moment în care regimul absolutist dădea tot mai multe semne de decadență și era privit cu tot mai multă neîncredere. Succesul cărții depășește granițele Franței; Europa întreagă vibrează la suferințele tînărului fiu al

---

[1] *Suite du quatrième livre de l'Odyssée d'Homère, ou les Aventures de Télémaque, fils d'Ulysse. A Paris, chez la veuve de Cloude Barbin, au Palais, sur le second perron de la Sainte Chapelle MDCXCIX, avec privilège du Roy.* Este un in-12, 4 f. + 208 p. care nu cuprinde toată narațiunea. Urmarea, în patru volume in-12, este tipărită în același an, fără indicația de loc sau de editor (cf. Jacques Charles Brunet, *Manuel du libraire et de l'amateur de livres contenant 1° un nouveau dictionnaire bibliographique...; 2° une table en forme de catalogue raisonné...*, par... 5e édition originale entièrement refondue et augumentée d'un tiers par l'auteur, Tomes I—VI, Paris, Firmin Didot Frères, fils et Cie, 1860—1865. Informația se află în vol. I, col. 1210—1211. De asemeni, Albert Chérel, *Tableaux bibliographiques*, Fribourg, Garnier frères, 1917).

[2] Nenumăratele ediții franceze ale *Întîmplărilor lui Telemac* din timpul vieții autorului și după moartea lui cunosc o foarte variată împărțire în cărți: zece, șasesprezece, optsprezece și douăzeci și patru. Aceasta se explică prin faptul că manuscrisul lui Fénelon nu cuprindea nici o diviziune. Înșiruirea logică a întîmplărilor cerea o împărțire în optsprezece cărți, pe care, de altfel, Fénelon însuși a indicat-o în copiile care s-au făcut sub îngrijirea lui, ulterior apariției primei ediții. Pentru edițiile franceze ale *Întîmplărilor lui Telemac*, vezi Albert Chérel, *Fénelon au XVIIIe siècle en France(1715—1820). Son prestige, son influence*, Paris, Hachette, 1917 și, mai ales, suplimentul *Tableaux bibliographiques*. În munca noastră de cercetare, ne-am folosit de ediția Hachette, Paris, 1897, ediție curentă în optsprezece cărți.

lui Ulise şi discută cu înflăcărare ideile etice şi politice expuse de Fénelon, legate de noţiunile de stat, rege, naţiune, popor.

Les Aventures de Télémaque alimentau preocupările tot mai înfierbîntate despre „lucrul public" (res publica), nodul gordian al secolului Luminilor.

Les Aventures de Télémaque pătrund, în curînd, în Peninsula Balcanică. Alături de opera în original, circulă şi traduceri. Grecii sînt primii care dau o versiune neogreacă a operei : în 1742, Athanasios Skiadás îşi publică traducerea la Veneţia[3]. Spre sfîrşitul secolului, românii întreprind şi ei traducerea cărţii : 1772—1775, în Moldova, după cum vom vedea mai departe, în timp ce sîrbii şi bulgarii vor citi opera lui Fénelon în limbile lor de-abia în secolul al XIX-lea[4]. Dar *Întîmplările lui Telemac*, traduse în româneşte, rămîn în manuscris şi circulă ca atare şi în secolul al XIX-lea, cînd apare prima versiune românească tipărită, traducerea lui Petru Maior, Buda, 1818. Traducerea manuscrisă din secolul al XVIII-lea este făcută după versiunea neogreacă a lui Skiadás, în timp ce traducerea tipărită a lui Petru Maior foloseşte un text italian. De abia în 1831, Grigore Pleşoianu va da la lumina tiparului o traducere după originalul francez.

Versiunea românească a *Întîmplărilor lui Telemac* este alcătuită din două manuscrise, primul, datat 1772, cuprinzînd cărţile I—V şi al doilea, nedatat, dar avînd o însemnare din 1775, cuprinzînd cărţile VI—X. Manuscrisele nu sînt opera unui singur copist şi nu reprezintă originalul traducerii, dar pornesc de la acelaşi prototip. Aceste două copii, prin vechimea lor faţă de celelalte manuscrise care reproduc acelaşi text, pot fi considerate punctul de plecare pentru studiul de faţă, pînă la stabilirea prototipului, prin colaţionarea critică a tuturor manuscriselor.

Numărul total al manuscriselor româneşti ale *Întîmplărilor lui Telemac* de Fénelon este de patrusprezece. Toate folosesc scrierea chirilică cursivă, în afară de ultimele două : (13) şi (14) care sînt scrise în alfabet de tranziţie. Iată lista acestor manuscrise, în ordinea datării lor :

(1) *ms. rom. 342*, *BAR*, Moldova, 1772, cărţile I—V ;

(2) *ms. rom. 262*, *BAR*, Moldova, aprox. 1775, cărţile VI—X ;

---

[3] Athanasios Skiadás (Ἀθάνασιος Σκιαδᾶς), 1698 — 1796, este profesor de elină şi latină la Moscova şi consilier de taină al lui Petru I ; Skiadás este autorul unui manual de paleografie greacă, al unui *Catalog* al manuscriselor greceşti aflătoare în Biblioteca sinodală din Moscova, tipărit la Moscova, în 1723, şi al unei biografii a lui Petru cel Mare, tipărită la Veneţia în 1737, de Antonio Bortoli (cf. Ἐλευθερουδάκη Ἐγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν. Τόμος 11, πτηνόν—Σω. Ἐκδοτικός οἶκος « Ἐλευθερουδάκης ».ΑΕ Ἐν Ἀθήναις, 1931, p. 537). Versiunea neogreacă a *Întîmplărilor lui Telemac*, tălmăcire a lui Athanasie Skiadás, cuprinde două volume in octavo, în zece cărţi, tipărite la Veneţia în 1742, la tipografia lui Antonio Bortoli. Iată pagina de titlu a vol. I : Τύχαι Τηλεμάχου υἱοῦ τοῦ Ὀδυσσέως [...] Τώρα πρῶτον μεταφρασθέντα εἰς τὴν ἁπλουστέραν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν παρὰ Α.Σ. Ἀφιερωθέντα εἰς τὸν εὐγενέστατον καὶ λογιώτατον Κύριον Κύριον Ἀθανάσιον, Καραϊωάννην καὶ τυπωθέντα. Ἐνετίησιν 1742. Παρὰ Ἀντωνίῳ Βόρτολι. Cond Licenza de'superiori e privilegio. (Emile Legrand, *Bibliographie hellénique ou Description raisonnée des ouvrages publiés par des Grecs au dix-huitième siècle*, tom. I, Paris, 1918, nr. 299, p. 301—302). Dat fiind că foaia de titlu a volumului I nu cuprinde decît iniţialele A. Σ., s-a ezitat cîtva timp asupra numelui. André Vrétos, citat de Legrand, este primul care dă numele lui Athanasios Skiadás pentru aceste iniţiale (E. Legrand, *op. cit.*, p. 302). D. Popovici greşeşte, atribuind lui Athanasie Caraïoannis traducerea textului din franceză în neogreacă, numele acestuia din urmă figurînd în pagina de titlu numai pentru dedicaţie (cf. D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des Lumières*, Sibiu, 1945, p. 63).

[4] Liubomir N. Vankov, *Фенелоновиятъ Телемахъ въ балканскитѣ страни* (*Le Télémaque de Fénelon dans les pays balkaniques*), Sofia, Imprimerie de l'Université, 1944, p. 32—60.

(3) *ms. 125, Arh. St. Iași*, Moldova, 1777, cărțile VI—X;
(4) *ms. rom. 743, BAR*, Moldova, 1780, cărțile VI—X;
(5) *ms. IV—8, B.C.U. Iași*, Moldova, 1783, cărțile I—V;
(6) *ms. V—52, B.C.U. Iași*, Moldova, 1792, cărțile VI—X;
(7) *ms. V—49, B.C.U. Iași*, Moldova, 1799, cărțile VI—X;
(8) *ms. rom. 2760, BAR*, fără loc, fără dată, cărțile VI—X;
(9) *ms. rom. 1526, BAR*, fără loc, fără dată, cărțile I—III (cartea a III-a este incompletă);
(10) *ms. rom. 2863, BAR*, fără loc, fără dată, cărțile I—IV (cartea a IV-a este incompletă);
(11) *ms. rom. 1233, BAR*, fără loc, fără dată, cărțile V—VI (ambele cărți sînt incomplete);
(12) *ms. rom. 1576, BAR*, fără loc, fără dată, cărțile I—IX;
(13) *ms. rom. 3739, BAR*, fără loc, fără dată. Este un index de nume proprii mitologice, o anexă a *Întîmplărilor lui Telemac*;
(14) *ms. rom. 125, BAR, filiala Cluj*, 1855, cărțile I—XVIII.

Aceste manuscrise pot fi grupate, de la început, în două categorii: manuscrise aparținînd secolului al XVIII-lea — manuscrisele (1), (2), (3), (4), (5), (6), (7) și manuscrisele aparținînd secolului al XIX-lea — manuscrisele (8), (9), (10), (11), (12), (13), (14). Apartenența manuscriselor nedatate la secolul al XIX-lea nu este definitivă. Într-adevăr, judecînd după caracterele scrierii chirilice și după calitățile hîrtiei folosite, cel puțin două manuscrise (ms. rom. 1526 și ms. rom. 1576) ar putea fi reintegrate secolului al XVIII-lea, a doua jumătate. Demonstrarea științifică a acestei ipoteze va fi o sarcină viitoare.

Considerînd filologic aceste manuscrise, observăm că există patru copii ale cărților I—V și șase copii ale cărților VI—X. Un singur manuscris încalcă cele două diviziuni în cărți (ms. rom. 1233 — cărțile V—VI). Pentru manuscrisul din Cluj, numărul cărților este de optsprezece, pentru ms. 1576 bănuim de douăzeci și patru, în timp ce ms. 3739 nu prezintă un text propriu-zis, fiind un fel de dicționar mitologic. Manuscrisele care respectă diviziunea în zece cărți (I—V și VI—X) dovedesc o filieră greacă, în timp ce ms. 1576, ms. 125, Cluj și ms. 3739 atestă o filieră romanică (franceză sau italiană).

În paginile următoare, ne propunem să prezentăm manuscrisele și să dovedim cele două filiere. Stabilirea stemelor precum și a originalului care a servit traducerii ms. 1576 nu privește lucrarea de față.

MANUSCRISELE ROMÂNEȘTI DIN SECOLUL AL XVIII-lea

Primele copii

(1). *Ms. rom. 342, BAR*[5] este un in-folio de 106 file, 21 cm × 30 cm, în stare bună, păstrînd legătura veche de piele sub legătura nouă. Scrierea chirilică cursivă folosește cerneala neagră-cafenie, este ordonată

[5] Ioan Bianu și R. Caracaș, *Catalogul manuscriptelor românești*, tomul II, numerele *301—728*, Ediținea Academiei Române, București, 1913, p. 52—53. Manuscrisul este menționat pentru prima dată de Pompiliu Eliade, *De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie*, Ernest Leroux, Paris, 1898, p. 330.

şi egală, dar destul de obositoare la citit, deoarece caracterele sînt mici şi cu dese ligaturi între ele. Manuscrisul are o înfăţişare foarte sobră, nici o literă majusculă, nici un titlu nu e scos în relief prin ornamentare sau folosire a cernelii roşii (chinovarului). Titlul apare la fila 2 : *Întîmplările lui Telemac, fiul lui Odisefsŭ.*

Manuscrisul cuprinde primele cinci cărţi, complete, fiecare fiind precedată de un rezumat. Cîteva însemnări permit datarea şi localizarea lui, stabilirea identităţii copistului şi a persoanei din iniţiativa căreia s-a întreprins această lucrare.

Aflăm, astfel, că manuscrisul românesc 342 este o copie efectuată la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, în Moldova, de către Constantin Stăncescu şi că a fost comandată şi finanţată de boierul Iordache Darie Dărmănescu, pe atunci ispravnic al ţinutului Neamţului[6]. Pentru copierea acestor 106 file, i-a fost necesar copistului circa o lună şi jumătate (20 iunie—2 august). Din păcate, nu ştim nimic mai mult despre acest copist, Biblioteca Academiei R.S.R. nepăstrînd nici un alt manuscris semnat de el, iar bibliotecile din Iaşi neavînd încă tipărit un catalog de copişti (e vorba de Biblioteca Centrală Universitară şi de Arhivele Statului).

Mai interesantă ni se pare persoana care a comandat această copie a *Întîmplărilor lui Telemac.* Paharnicul Iordache Darie Dărmănescu este o figură binecunoscută printre boierii moldoveni din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Veşnic în opoziţie faţă de domniile fanariote, pentru care fapt este deseori surghiunit şi în pericol de moarte, Darie Dărmănescu este un om luminat, deschis influenţelor înnoitoare din Apus şi bun cunoscător al literaturii franceze, pe care se va strădui s-o propage printre compatrioţii săi, prin intermediul traducerilor[7]. Poate că nu traduce el însuşi din franceză, dar, ceea ce este sigur, finanţează traducerile şi copierea acestora. Astfel, în 1772, comandă această copie a *Întîmplărilor lui Telemac* de Fénelon, tradusă, este adevărat, din greceşte ; în 1783, este rîndul lui Voiture cu a sa *Istorie a lui Alţidalis şi a Zelidiei*[8], transcrisă de Alexandru Ciohoranul, la Iaşi, iar în

---

[6] *Ms. rom. 342*, f. 2^{v}. : „1772, iuni<e> 20, s-au început a să scrie de Co<n>s<tan>d<i>n Stăncesc<u>" ; f. 105^{v}. : „1772, avgust 2, au luat sfîrşit di scris această carte". „Această carti s-au scris, după cum să vedi, cu osîrdiia şi cu toată cheltuiala robul<ui> lui Dumnăzău Iordachie Darie, biv vel pah<arnic>, isprav<nic> ţinutului Neamţului, în anul de la întruparea Domnului 1772, avg<ust> 2, de Co<n>s<tan>d<i>n Stăncesc<u>". „Această carte ci să chiamă Tilimah este a dum<isale> Iordache Darie Dărmănescu, biv vel paharnic, şă au fost lăsat-o la tatăl mieu, părintele Enache, proin prot<opop> ot Tîrgul Ocnii, cînd au fost dum<nealui> închis în turnu, den urgie Mării<i>-Sale Co<n>standin Dimitrie Moroz Voevod, 1778, octonvriu 15". Urmează, la aceeaşi filă, o notă în greceşte : „Ιωνήτζα, εἰιός <sic> τοῦ προτοπόπα Ἐνάκε, ὑπέγραψα". (Ioniţă, fiul protopopului Enache, am subscris.)

[7] Despre boierul moldovean Iordache Darie Dărmănescu, vezi I. Tanoviceanu, *Un poet moldovean din veacul XVIII : Mateiu Milo*, Extras din „Analele Academiei Române", Memoriile Secţiunii Literare, Seria II, t. XX, Bucureşti, 1898 ; N. Iorga, *Din originile politicianismului român : o acţiune de opoziţie pe vremea fanarioţilor şi Francmasoni şi conspiratori în Moldova secolului al XVIII-lea*, ambele în „Academia Română", Memoriile Secţiunii Istorice, Seria III, t. VIII, Mem. 12 şi 14, Cultura Naţională, Bucureşti, 1928, pp. 301—304 şi 361—374 şi *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821)*, vol. II, *Epoca lui Petre Maior — Excursuri.* Ediţie îngrijită de Barbu Theodorescu (reproduce ediţia princeps din 1928), Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1969, p. 353. De asemenea şi N. N. Condeescu, *Istoria lui Alţidalis şi a Zelidiei, unul din primele romane franceze în limba noastră*, în „Academia Română", Memoriile Secţiunii Literare, Seria III, t. V (1929—1930), mem. 5, Bucureşti, 1931.

[8] *Ms. rom. 343, BAR* ; vezi N. N. Condeescu, *op. cit.*

1787, *Taina francmasonilor*[9], tradusă din franceză „acum întîi" de călugărul Gherasim după abatele Prau (1778). Scrise în atmosferă homerică, *Întîmplările lui Telemac* au reținut atenția lui Darie Dărmănescu, credem, mai ales pentru cugetările politice exprimate despre rege, stat, nație, popor și, numai în ultimul rînd, pentru narațiunea propriu-zisă. În schimb, *Istoria lui Alțidalis și a Zelidiei*, o înșiruire de aventuri fantastice prinse în urzeala unei povești de dragoste, permitea boierului moldovean să-și odihnească spiritul, desfătîndu-i imaginația și simțurile. Dar paharnicul era un om puternic ancorat în prezent și receptiv la toate noutățile. Or, una din ele era *Taina francmasonilor*, una din căile de pătrundere a ideilor revoluționare apusene din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Însemnarea de pe manuscris făcută de Ioniță, fiul fostului protopop Enache, atestă spiritul veșnic în opoziție al paharnicului Dărmănescu. Surghiunit la Tg. Ocna de domnitorul Grigore Ghica, paharnicul Darie nemulțumește și pe noul domnitor, Constantin Dimitrie Moruz, care-l închide în „turnu", în anul 1778. Înainte de a pleca spre închisoare, Darie Dărmănescu are timp să-și pună scumpele-i manuscrise la loc sigur, spre a le regăsi la întoarcere. Astfel, manuscrisul *Telemacului* este încredințat popii Enache din amintita localitate unde îl surghiunise domnitorul Grigore Ghica. La 22 ianuarie 1779, Darie nu se întorsese încă, astfel încît manuscrisul rămase tot la Ioniță[10].

Diversele însemnări ne permit, așadar, să constatăm că manuscrisul *Întîmplările lui Telemac*, primele cinci cărți, copiate de Constantin Stăncescu în 1772, în Dărmănești — Neamț, a fost comandat și finanțat de paharnicul Iordache Darie Dărmănescu, ispravnicul ținutului Neamț. Timp de șase ani, manuscrisul se găsește în mîinile prealuminatului boier, întovărășindu-l și la locul surghiunului, la Tîrgu Ocna. De la 15 octombrie 1778 pînă la 22 ianuarie 1779, manuscrisul se află depozitat printre cărțile bisericești ale popii Enache, servind drept lectură fiului său, Ioniță, și drept „condică" de însemnării personale. Poate că manuscrisul nu s-a mai reîntors la stăpînul său, poate că da. Cert este că la 1 ianuarie 1787 trece în posesia lui Dimitrie Sturza, care-l cumpără pe 12 groși, după cum reiese din însemnarea de la fila 63, scrisă în grecește și încadrată pentru a se deosebi de textul însuși al manuscrisului: „Νῦν δὲ Δημητρίου Στούρζα πέλει ἀγορασθέν διὰ 12 γρ. ἐν ἔτει 1787, ἰανου. 1" (Acum l-a cumpărat Dimitrie Sturza pe 12 groși, la anul 1787, ianuarie 1). Mult mai tîrziu, în 1885, manuscrisul va fi dăruit bibliotecii Academiei Române de către D.A. Sturdza, un descendent al lui Dimitrie Sturza.

Ms. rom. 342 mai cuprinde niște însemnări, pe scoarțele de la început și de la sfîrșit, nesemnate și, în general, neimportante. Cîteva, însă, ne-au reținut atenția prin caracterul lor și prin similitudinea pe care o prezintă față de însemnările dintr-un alt manuscris, ms. rom. 262, BAR,

---

[9] *Ms. rom. 451, BAR*; vezi N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, ed. 1969, p. 353 și *Francmasoni... în Moldova...*, *p.* 2.

[10] *Ms. rom. 342*, BAR, f. 106ᵛ.: „Ca unul împăratu este mulcenie <?> nostri, cu adevărat este acea<s>ta scrisă precum de la Hristos am luat chipul robului seu, adecă, precum adeverez eu cu toate. 1779, ghenar 22. Și am scris eu, Ioniță a lui popa Enache protop<op>. Enache".

de care ne vom ocupa în al doilea rînd. Este vorba de niște cugetări făcute pe seama soartei omului pe pămînt și care îmbracă forma unor sentințe, aforisme mai dezvoltate. Iată-le : f. 106 : „Ca un muritor, să te împărtășezi din bunătățile tale, iar ca unul ce vrei să trăiești, cruță-ți averile tale". „A<u>rule, părintele lingușitorilor (ciucoilor) și începătoriul răutăților; și a te avea este frică, și a nu te avea este durere". „Așa trec oamenii ca florile ce s<ă> deschid dimineață, și sara sînt veștejite și călcate de cei ce trec. Fuge, fără a nu sta, tot neamul omenesc ca apele unui rîu grabnic; nici este vreun lucru cari să poată popri vremea ce aduce cu sineși și trage în urma ei toate lucrurile ce s<ă> văd mai nemișcate[11]. <1>772". Aceste însemnări sînt toate de aceeași mînă, dar nu aparțin nici copistului, nici lui Ioniță, fiul popii Enache, scrisul fiind altul.

(2). Cel de-al doilea manuscris, *262*, *BAR*[12], este un in-folio de 139 de file, 21,2 cm × 30,6 cm, în stare bună, păstrînd legătura veche de piele sub legătura nouă. Un singur scris în alfabet chirilic cursiv, foarte citeț, în cerneală neagră. Ultima filă este numerotată în cifre arabe, 137.

Titlul apare la fila 3 : *Întîmplările lui Tilemah, fiiul lui Odiseu* și este vorba de cărțile VI—X, complete, precedate de cîte un rezumat. Manuscrisul este copiat în secolul al XVIII-lea, după cum o dovedesc scrierea și, mai ales, o însemnare de o altă mînă, însă, decît acea a copistului, pe scoarța de la sfîrșit : „Săpt<emvrie>21, luni, la 7 cias<uri> den zi, cu părere să videm. Ș-am scris ca s<ă> nu s<ă> uite. 1775, săpt<emvrie>, 21".

Așadar, manuscrisul este copiat înainte de 1775[13]. Numele copistului rămîne necunoscut. Ca și în manuscrisul anterior, se regăsește și aici nota, în grecește, a lui Dimitrie Sturza, de intrare în posesia manuscrisului, prin cumpărarea lui, la 1 ianuarie 1787 (f. 87^{v}). Același D.A. Sturdza va dărui și acest manuscris bibliotecii Academiei, în 1885.

Manuscrisul mai cuprinde cîteva însemnări cu caracter comercial — comenzi de materiale de construcție — și un plan de casă, de o mînă străină[14].

Pe scoarța de la sfîrșit, aceeași mînă străină înscrie o cugetare, cea din ms. 342 (f. 106), cu o singură deosebire, înlocuirea conjuncției „iar", prin conjuncția „și" : „Ca un muritor, să te împărtășăzi din bunătățile

---

[11] Ultima cugetare se află în cartea a VIII-a a *Întîmplărilor lui Telemac* (ms. rom. 262, f. 79^{v}—80).

[12] Descrierea manuscrisului se află în Ioan Bianu, *Catalogul manuscriptelor românești*, tomul I, *Numerele 1—300*, Ediținea Academiei Române, București, 1907, p. 584.

[13] Și nu înainte de 1776, cum notează D. Popovici, *op. cit.*, p. 127.

[14] Ms. rom. 262, BAR, pe scoarța de la început : „Ce tocmală am făcut cu Miron să-mi facă 100 merți var, aice, lîngă văcărie în Dărmănești, și varul să fie bun, albŭ, curat și gata la 1776, noemv<rie> 5".

„Cară, cîte în patro boi să găsă<sc>; o aduc<?> eu den Gura Doamnei sau de la călugăriți<le> di piste vale".

„Cară, cîte cu doi boi; lemni, iar a mele".

„Parale pe merța de 120 oca var".

tale, şi ca unul ce vrii să trăeşti, cruţă-ţi averile tale. Iordache vel pah‹arnic›. 1776, ghena‹r› 18".

Comparînd între ele însemnările ms. 262, constatăm că scrisul lor este unul şi acelaşi, aparţinînd, astfel, unui Iordache vel paharnic care semnează aforismul de pe scoarţa de la sfîrşit, la 18 ianuarie 1776. Localizarea în Dărmăneşti a pregătirii materialelor de construcţie („Ce tocmală am făcut cu Miron să-mi facă 100 merţi var, aice, lîngă văcărie, în Dărmăneşti") ne permite să identificăm în persoana acestui Iordache pe boierul nostru, Iordache Darie Dărmănescu, mare paharnic, ispravnicul ţinutului Neamţ, care finanţează, în 1772, copierea primelor cinci cărţi ale *Întîmplărilor lui Telemac* (ms. rom. 342).

Aforismele prezente în ms. 342 de care ne-am ocupat dovedesc acelaşi scris cu cel al însemnărilor ms. 262. În plus, unul dintre ele se regăseşte în ce de-al doilea manuscris, cu schimbarea de conjuncţie amintită. Trebuie să adăugăm că o copie a ms. 262, anterioară anului 1775, pare a fi cunoscută lui Darie Dărmănescu, din moment ce acesta, după cum am văzut, notează, în 1772, la fila 106 a ms. 342, cărţile I—V, o cugetare extrasă din cartea a VIII-a a *Întîmplărilor lui Telemac*, ms. 262, f. 79^{v}—80 („Aşa trec oamenii ca florile ce să deşchid dimineaţa...").
Este neîndoielnic că ambele manuscrise au aparţinut paharnicului Iordache Darie Dărmănescu.

Puse faţă în faţă, aceste două manuscrise ale *Întîmplărilor lui Telemac* formează o naraţiune completă, împărţită în 10 cărţi: partea I, cărţile I—V, ms. 342; partea a II-a, cărţile VI—X, ms. 262. Copierea manuscriselor este opera a doi copişti, la date diferite, dar nu prea îndepărtate: 1772 şi înainte de 1775. Localizarea este Moldova, mai precis, satul Dărmăneşti, lîngă Tîrgu Neamţ. Primul manuscris este comandat şi finanţat de paharnicul Iordache Darie Dărmănescu şi putem fi siguri că şi al doilea manuscris a fost comandat şi finanţat de acelaşi Dărmănescu, pentru ca să poată avea aventurile complete ale tînărului erou mitologic.

Ms. rom. 342 şi ms. rom. 262 reprezintă prima traducere românească a *Întîmplărilor lui Telemac* de Fénelon, făcută în anul 1772 şi în anii imediat următori. Dar traducerea nu s-a făcut după originalul francez, ci după o versiune neogreacă. Puse faţă în faţă, textele român şi francez prezintă deosebiri însemnate, începînd cu omisiuni sau adăugiri şi sfîrşind cu vocabularul mitologic folosit. În schimb, traducerea românească prezintă multe asemănări cu traducerea grecească din anul 1742, asemănări de ordin filologic şi lingvistic.

Comparaţia lingvistică între cele două versiuni nu s-a putut face decît pe seama ultimelor cinci cărţi şi, de altfel, la întîmplare, deoarece unicul exemplar grecesc al *Întîmplărilor lui Telemac* aflător în ţară este volumul al II-lea, şi acesta defect, lipsindu-i pagina de titlu, începutul cărţii a VI-a, multe file din cărţile VII, VIII, IX şi, de asemenea, sfîrşitul (C.R.—972, B.C.U. Iaşi). Deşi nu comportă nici o indicaţie tipografică, acest exemplar face parte, cu certitudine, din ediţia veneţiană din 1742. Suprapunerea cu o altă traducere, aceea a lui Dimitros Panaiotis

Govdelas, din 1801[15], este exclusă, deoarece împărţirea în cărţi este deosebită, textul nu este identic, limba folosită diferă (limba grecească aplă, pentru traducerea din 1801). În plus, deosebiri de format, de caractere de tipar şi prezenţa de reproduceri în ediţia din 1801, absente în ediţia din 1742.

Elementele masive de comparaţie se găsesc în domeniul lexicului. Este firesc să fie aşa deoarece, fiind o operă prin excelenţă de aventuri şi continuînd partea a IV-a a *Odiseei*, *Întîmplările lui Telemac* abundă în nume proprii, mitologice, geografice sau din fantezia autorului lor.

Astfel, remarcăm, în primul rînd, prezenţa realităţilor mitologice sub denumirile lor greceşti, în versiunea românească, şi nu latine, aşa cum se găsesc în originalul francez. Pentru comparaţie :
fr. *Ulysse* — gr. Ὀδυσσεύς — rom. *Odiseu*, *Odisefs*, *Odisăfs*, *Odisevsu*; fr. *Minerve* — gr. Ἀθηνᾶ — rom. *Athina* (cu „θ" grecesc); fr. *Bacchus* — gr. Διόνυσος şi Βάκχος — rom. *Dionis*, dar şi *Vakho*; fr. *Neptune* — gr. Ποσειδὼν — rom. *Posidon*; fr. *Jupiter* — gr. Δίας — rom. *Diia*; fr. *Mars* — gr. Ἄρης — rom *Aris*; fr. *Diane* — gr. Ἄρτεμις — rom. *Artemis*; fr. *Vénus*—gr. Ἀφροδίτη—rom. *Afrodita*; fr. *Vulcain* —gr. Ἥφαιστος — rom. *Ifest*; fr. *Junon* — gr. Ἥρα — rom. *Ira*; fr. *Cupidon* — gr. Ἔρως — rom. *Eros*; fr. *Esculape* — gr. Ἀσκληπιὸς — rom. *Aslipine* (litera „c" este absentă, pe semne dintr-o copiere greşită a cuvîntului); fr. *Hercule* — gr. Ἡρακλῆς — rom. *Iracleu*, *Iraclis*; fr. *Alcide* — gr. Ἀλκίδης — rom. *Alchid.*

Alegerea, de preferinţă, a terminologiei greceşti faţă de cea latină pentru domeniul mitologic nu este definitiv concludentă pentru dovedirea filierei greceşti, deoarece mitologia greacă era cunoscută în ţările române încă din secolul al XVII-lea, prin traducerile şi adaptările din limba greacă ale *Iliadei* şi *Odiseei*, sau prin contaminările între epopeile homerice, legenda troiană şi cea a lui Alexandru cel Mare. Cea mai răspîndită legendă a fost *Istoria surpării Troadei*, tradusă, în 1620, din cronograful lui Manasses, prezentă în cronograful românesc al lui Mihail Moxa şi foarte răspîndită în secolul al XVIII-lea (1766, cea mai veche copie manuscrisă făcută în Ţara Românească—traducere după un text grecesc)[16].

Pentru restul numelor proprii şi, în mod special, pentru acele denumiri aparţinînd, prin excelenţă, naraţiunii lui Fénelon, observăm o formă fonetică care rezultă din adaptarea formei greceşti la sistemul fonologic al limbii române. Cuvîntul din limba română arată proveniența lui din limba greacă şi nu din limba franceză. Iată pentru comparaţie : fr. *Mentor* — gr. Μέντωρ — rom. *Mendor*, dar şi *Mentor* (mult mai rar);

---

[15] Dimitrios Panaiotis Govdelas, profesor de limba greacă la Şcoala domnească din Iaşi, tipăreşte la Buda, în 1801, traducerea cărţii prelatului francez şi o reproduce în 1803, la Veneţia. Traducerea cuprinde două volume, grupînd textul în 24 de cărţi. Iată foaia de titlu a vol. I, ediţia din 1801 (pentru volumul II, este identică) : Τύχαι Τηλεμάχου υἱοῦ τοῦ Ὀδυσσέως [...] Μεταφρασθεῖσαι δέ πλείστοις σημειώμασιν ἐπηυξήνθησαν παρὰ Δημητρίου Παναγιώτου τοῦ Γοβδελλᾶ. Τόμος πρῶτος. Δαπάνῃ φιλελλήνων. Ἐν Βοῦδᾳ..., 1801.

[16] Pentru originalul *Istoriei surpării Troadei* şi pentru manuscrisele-copii, vezi Nicolae Cartojan, *Legendele Troadei în literatura veche românească*, extras din „Analele Academiei Române", Memoriile Secţiunii Literare, Seria III, tomul III, mem. 3, Bucureşti, 1925 şi *Cărţile populare în literatura românească*, vol. II, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1938, p. 321—332; Alexandru Piru, *Literatura română veche*, ed. a II-a, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1962, p. 246—248 şi 476—478.

fr. *Salente* — gr. Σάλεντον — rom. *Salend*; fr. *Tantale* — gr. Τάνταλος — rom. *Tandal*; fr. *Antiope* — gr. Ἀντιόπη — rom. *Adiopi*; fr. *Antiphates* — gr. Ἀντιφάντης — rom. *Andifan*; fr. *Phalante* — gr. Φαλάντης — rom. *Faland*; fr. *Démophante* — gr. Δημοφάντης — rom. *Dimofan*.

În cazul acestor cuvinte, grupul consonantic *-nt-* din limba franceză este pronunțat întodeauna în limba greacă cu sonorizarea ocluzivei dentale : *-nd-*. Limba română, preluînd cuvintele din limba greacă în momentul, probabil, al dictării traducerii, preia implicit pronunțarea lor și le transcrie fonetic. Uneori, grupul *-nd-* se reduce la *-d-* (*Adiopi*), fenomen care, de altfel, are loc și în greacă. Un caz aparte îl constituie cîteva cuvinte la care sonorizarea ocluzivei dentale înaintea consoanei nazale nu s-a produs :

fr. *Atalente* — gr. Ἀταλάντη — rom. *Atalantia*; fr. *Tarente* — gr. Ταράντης — rom. *Tarant*; fr. *Antiloque* — gr. Ἀντίλοχος — rom. *Atiloh*. Explicația poate fi copierea cuvîntului în loc de dictarea lui, așa cum s-a întîmplat cu *Mendor* care apare de cîteva ori — extrem de puțin față de frecvența mare a cuvîntului — sub forma *Mentor*.

Un alt fenomen fonetic care apare regulat în cuvintele românești este prezența fricativei labio-dentale surde sau sonore după vocala *-a-* sau *-e-* : fr. *Daunien* — gr. Δαύνον — rom. *Davn*; fr. *faune* — gr. φαύνος — rom. *favn*; fr. *monts Acrocérauniens* — gr. τὰ ϐουνὰ τὰ Ἀκροκεραύνια — rom. *munții Acrocheravni*; fr. *Leucothoé* — gr. Λευκοθεή — rom. *Lefcothoi* (cu „θ" grecesc); fr. *Eucharis* — gr. Εὔχαρις — rom. *Evhari*, *Efhari*; fr. *Eubée* — gr. Εὔϐοια — rom. *Evviia*; fr. *Eurydice* — gr. Εὐρυδίκη — rom. *Evridichi*; fr. *Centaure* — gr. Κένταυρος — rom. *chendavru*, *chentavru-chetavru*; fr. *Nausicrate* — gr. Ναυσικράτης — rom. *Navsicrat*; fr. *Deucalion* — gr. Δευκαλίων — rom. *Devcalios*.

Menținerea sunetului laringal [χ] în poziție inițială, mediană sau finală arată, de asemenea, existența lui în cuvîntul grecesc împrumutat : fr. *Charybde* — gr. Χάρυϐδις — rom. *Harivdi*; fr. *Eucharis* — gr. Εὔχαρις — rom. *Evhari*; fr. *Anchise* — gr. Ἀγχίσης — rom. *Anhisu*; fr. *Bocchoris* — gr. Βόκχορις — rom. *Vokhor*; fr. *Trachine* — gr. Τραχινία — rom. *Trahiniia*; fr. *Sperchius* — gr. Σπερχειὸς — rom. *Sperhiul*; fr. *Antiloque* — gr. Ἀντίλοχος — rom. *Atiloh*; fr. *Diadoque* — gr. Διάδοχος — rom. *Diiadoh*.

Ocluziva palatală surdă [k] se găsește în toate cuvintele proprii din limba română, venind din greacă, acolo unde limba franceză notează constrictiva dentală surdă [s] : fr. *Mycènes* — gr. Μυκῆναι — rom. *Michina*; fr. *Phénicie* — gr. Φοινίκη — rom. *Finichi*; fr. *Sicile* — gr. Σικελία — rom. *Sicheliia*; fr. *Lycie* — gr. Λυκία — rom. *Lichia*; fr. *Acrocérauniens* — gr. Ἀκροκεραύνια — rom. *Acrocheravni*; fr. *Circée* — gr. Κίρκη — rom. *Cherchiia*; fr. *Lacédémone* — gr. Λακεδαιμονία — rom. *Lachedimoniia*.

Consoana ocluzivă bilabială sonoră [*b*] neexistînd ca fonem în limba greacă decît ca împrumut (și atunci se transcrie *-μπ-*), dar existînd grafia β pentru sunetul [v], constrictiva bilabială apropiată de [b], confuzia între pronunțarea și grafia acestor două foneme este foarte frecventă. De aceea, cuvintele din limba franceză care notează ocluziva [b] se re-

găsesc în limba greacă cu fonemul [v], de unde se transmit în limba română[17]:

fr. *Nabopharzan* — gr. Ναβοφαρζάνης — rom. *Navofarzan*; fr. *Barbares* — gr. Βάρβαροι — rom. *varvari*; fr. *Bocchoris* — gr. Βόκχορις — rom. *Vokhor*; fr. *Narbal* — gr. Νάρβαλης — rom. *Narval*; fr. *labyrinthe* — gr. λαβῦρινθος — rom. *laverinth*; fr. *Hèbre* — gr. "Εβρος — rom. *Evru*; fr. *Vénuse* — gr. Βενούσης — rom. *Venusis*.

Substantivele feminine nume proprii prezintă desinența *-i-* la nominativ singular, dovedind, și prin acest element, filiera lor grecească. Astfel:

fr. *Leucothoé* — gr. Λευκοθεή — rom. *Lefcothoi*; fr. *Antiope* — gr. 'Αντιόπη — rom. *Adiopi*; fr. *Hébé* — gr. "Ηβη — rom. *Ivi*; fr. *Eurydice* — gr. Εὐρυδίκη — rom. *Evridichi*; fr. *Amphitrite* — gr. 'Αμφιτρίτη — rom. *Amfitriti*; fr. *Charybde* — gr. Χάρυβδις — rom. *Harivdi*. Această serie se alătură cuvintelor vehiculate mai de mult în limba română, venind din greacă: rom. *Pinelopi* — gr. Πηνελόπη; rom. *Ithachi* și *Ithaca* — gr. 'Ιθάκη; rom. *Finichi* și *Finic* — gr. Φοινίκη; rom. *Rodopi* — gr. Ροδόπη.

Fricativa apicală surdă [θ], prezentă în foarte multe cuvinte greceşti, se regăsește în limba română notînd numai o realitate scrisă, nu și o realitate fonetică. În pronunție, grupul *th* (în chirilice „θ") redă numai ocluziva dentală surdă: fr. *Leucothoé* — gr. Λευκοθεή — rom. *Lefcothoi*; fr. *Amalthée* — gr. 'Αμάλθεια — rom. *Amalthiia*; fr. *Thersite* — gr. Θερσίτης — rom. *Thersit[ul]*; fr. *Thétis* — gr. Θέτις — rom. *Theatis*; fr. *Thésée* — gr. Θησεὺς — rom. *Thiseu*; fr. *Lapithes* — gr. Λαπίθαι — rom. *Lapithii*. Prezența grafică a fonemului grecesc o atestă și cuvintele comune, preluate din limba greacă printr-o simplă mișcare de translație: fr. *thyrse* — gr. θύρσος — rom. *thirs*; fr. *labyrinthe* — gr. λαβῦρινθος — rom. *laverinth*. Această serie se alătură numelor proprii mai de mult intrate în limba română, venind din mitologia greacă: rom. *Athina* — gr. 'Αθηνᾶ; rom. *Ithachi* sau *Ithaca* — gr. 'Ιθάκη.

Această structură fonetică a numelor proprii din limba română, precum și elementele de grafie păstrate arată, cu certitudine, filiația grecească a manuscrisului românesc și nu traducerea directă din limba franceză.

Tot în domeniul lexicului notăm prezența masivă a neologismelor greceşti. Introducerea lor în limba română este un fenomen lingvistic curent care începe din secolul al XVI-lea, se amplifică în timpul domniilor fanariote și bate în retragere după 1821, revoluția lui Tudor Vladimirescu. Iată cîteva exemple de grecisme, prezente în manuscrisul românesc al *Întîmplărilor lui Telemac*:

substantive: *poliorghie* și *poliorchie* (gr. πολυορκία) = asediu; *ipolipsis* (gr. ὑπόληψις) = stimă; *politiia* (gr. πολιτεία) = stat; *ecsorie* (gr. 'εξορία) = exil; *fandasie* (gr. φαντασία) = imaginație; *pierierghie*

[17] Vezi, de altfel, și transpunerea în greceşte a numelui italian al editorului, *Bortoli* în Βόρτολι și numele orașului *Buda* în Βοῦδα.

(gr. περιέργεια) = curiozitate; *shimă* (gr. σχῆμα) = gest, grimasă; *aspidă* (gr. pop. ἀσπίδα) = scut; *ieropraxie* (gr. ἱεροπραξία) = lucruri sfinte; *elefterie* (gr. ἐλευθερία) = libertate; *melahonie* și *melanholie* (gr. μελαγχολία) = tristețe; *colacs* (gr. κόλαξ) = lingușitor; *arhitecton* (gr. ἀρχιτέκτων) = arhitect; *arhitectonica* (gr. ἀρχιτεκτονικὴ) = arhitectură; *filosof* (gr. φιλόσοφος) = filozof; *muzica* (gr. μουσικὴ) = muzică; *stigmî* (gr. στιγμὴ) = clipă.

adjective: *melanholicos* și *melanhonicos* (gr. μελαγχολικός) = trist; *afierosit* (gr. ἀφιερωμένος) = dedicat, consacrat. Adjectivul românesc *afierosit* este o formație românească participială, provenită de la verbul *a afierosi*.

verbe: *a metaherisi* (gr. pop. μεταχειρίζω) = a folosi, a întrebuința; *a economisi* și *a iconomisi* (gr. pop. οἰκονομίζω) = a economisi; *a chivernisi* (gr. κυβερνῶ) = a administra, a ocîrmui.

Acestor grecisme, intrate mai demult în limbă, li se adaugă altele, de circulație mai restrînsă, de exemplu: fr. *thyrse* — gr. θύρσος — rom. *thirs*; fr. *naïade* — gr. νεράϊδα — rom. *nireida*; fr. *trident* — gr. τρίαινα — rom. *triena*; fr. *égide* — gr. pop. αἰγίδα — rom. *eghida*; fr. *les Furies infernales* — gr. οἱ ἐρινύες — rom. *eriniile iadului*.

Unele cuvinte compuse nu au mai fost luate, ca atare, din greceşte, ci au fost traduse, fiecare element din compunere avînd un corespondent românesc. Sînt așa-numitele calcuri lexicale. De exemplu: rom. *scriere împrejur* — gr. περιγραφή, rom. *arătare pe scurt* — gr. περίληψις.

Pentru unele neologisme, traducătorul a simțit nevoia glosării, pentru a face înțeleasă noțiunea respectivă: *nireida* este explicat prin *zînă de apă*, *thirsul* prin *toiagul lui Dionis*, *ecsorie* prin *surgunluc*, *eriniile* prin *zînile iadului*, *melanholicos* prin *posomorît sau din fire trist*, *greu*, *nevoios*. Aceste lămuriri marginale nu apar în textul grecesc tipărit.

Structura morfologică a cuvintelor atestă, de multe ori, flexiunea acestora în limba greacă. Numai prin raportarea la sistemul flexionar al substantivelor în limba greacă putem explica prezența, în limba română, a unor forme ca: „vede pe dumnezăul *Pana*" — gr. „βλέπει τὸν θεὸν Πάνα"; „cu agiutoriul dumnezeoaiei *Iridiei*" — gr. „μέ τὴν βοήθειαν τῆς θεᾶς Ἰριδος"; „noa[î] nebuniia *a Calipsus*" și „*a Calipsis*" — gr. „ἡ νέα τρέλλα τῆς Καλυψοῦς".

Aceste cîteva exemplificări lexicale cu implicații fonetice și gramaticale ne permit să socotim manuscrisele românești 342 și 262 ca fiind o traducere a unei versiuni grecești a *Întîmplărilor lui Telemac, fiul lui Ulise*, și anume a celei din 1742.

Celelalte copii

Numeroase alte copii au circulat în țările române, păstrînd întru totul structurarea și textul manuscriselor anterioare, fără ca această identitate să fie dovada că primele două manuscrise constituie originalul. De altfel, unele deosebiri de ordin secundar care țin de prezența unor explicații marginale, de perpetuarea sau nu a unor greșeli personale ale

copiştilor atestă faptul că ne aflăm în faţa unor copii şi nu în faţa originalului. Iată celelalte copii, toate în scriere chirilică cursivă :

(3) *Ms. 125, Arh. St. Iaşi*[18]. Este un in-folio de 152 de file, 22 cm × 33 cm, în cerneală neagră-cafenie, cu cîte o majusculă ornamentată la începutul fiecărei cărţi. Cuprinde cărţile VI—X, în întregime, cu rezumatele lor. Copiat de un anume Vasile, în 1777[19]. A fost adus la Iaşi de la biserica Precista Mare din Roman de către directorul Arhivelor Statului, Gheorghe Ungureanu, în anul 1953.

O însemnare la fila 1 atestă prezenţa, la Roman, a ierodiaconului Vartholomei : „La anul 1778, sept<emvrie> 14, am intrat în slujbă la sf<înt> părintele Gherasim, proin dichiu sfintei episcopii Romanului, fiind episcop chiriu chir Leon. Vartholomei ierodiacon". Acest Vartholomei ierodiacon pare a fi posesorul manuscrisului, cel puţin în anul 1778, şi datorită lui, credem, manuscrisul ajunge în posesia bisericii Precista Mare din Roman, bogată în cărţi şi manuscrise.

Acest manuscris prezintă o particularitate demnă de remarcat. O altă mînă notează, în limba greacă, absenţa unor file : „ ἤδη λείπει" (deja lipsesc) — f. 11^{v} ; „λείπουν ἐντεῦθεν ἦν τῶν τοῦ Γοβδελᾶ 5 φύλλα" (lipsesc de aici din acelea care erau ale lui Govdelas, cinci file) — f. 134^{v} ; „καὶ ἐντεῦθεν ἦν τῶν τοῦ Γοβδελᾶ, λείπουν σχεδόν 2 φύλλα" (şi de aici erau din acelea ale lui Govdelas, lipsesc aproape două file) — f. 146^{v}.

Două din aceste însemnări (f. 11^{v} şi f. 134^{v}) sînt precedate de cîte un semn de localizare, o cruce (+), semn care se regăseşte la filele 23, 47, 47^{v}., 57, 71, 111, 124.

Aceste semne şi însemnări în limba greacă ne duc la ipoteza comparării traducerii româneşti manuscrise cu un alt text, cu siguranţă grecesc, de către un cititor al lui Fénelon, cunoscător al acestei limbi. Textul cu care se compară nu poate fi decît traducerea lui Dimitrios Panaiotis Govdelas (în însemnările de la fila 134^{v} şi 146^{v} numai Govdelas) din 1801, tipărită la Buda şi retipărită la Veneţia, în 1803. Concluzia la care ajunge cititorul respectiv — concluzie pe care o deducem — este că manuscrisul românesc al *Întîmplărilor lui Telemac* prezintă însemnate lacune faţă de versiunea grecească pe care o presupunea la baza traducerii româneşti. Într-adevăr, traducerea românească din secolul al XVIII-lea nu este versiunea lui Telemac în douăzeci şi patru de cărţi, ca aceea a lui Govdelas, ci o versiune prescurtată, în zece cărţi, traducere a unui alt text grecesc al *Întîmplărilor* (după cum am văzut, textul lui Athanasios Skiadás, din 1742, Veneţia). Cititorul respectiv nu cunoştea originalul după care se făcuse traducerea românească, ştia numai că este un text grecesc şi încerca să-l asimileze traducerii lui Govdelas. Ni se pare ciudat că cititorul respectiv nu s-a sesizat de incompatibilitatea a două date : 1777, data copierii manuscrisului, şi 1801, data tipăririi traducerii greceşti.

---

[18] Manuscrisul figurează în fişierul Arhivelor Statului din Iaşi. Nu ştim să fi fost menţionat undeva.

[19] *Ms. 125, Arh. St. Iaşi*, f. 152 : „Sfîrşitul Întîmplărilor lui Tilemah, s-au scris de mine, numitul mai jos, la anul 1777, ghe<nar> 7, Vasile".

(4) *Ms. rom. 743, BAR*[20]. Este un in-folio de 105 file, 23,5 cm × 35,5 cm. Scrierea chirilică ordonată, cu majuscule în chinovar, folosește cerneala neagră-cafenie. Cuprinde cărțile VI—X, precedate de rezumatele lor, începutul cărții a VI-a lipsind. Copiat de ierodiaconul Isaia, în episcopia din Rădăuți, la anul 1780[21].

(5) *Ms. IV—8, B.C.U. Iași*[22]. Este un in-folio de 122 de file, 19 cm × 27 cm, păstrînd legătura veche de piele. Același aspect grafic ca și manuscrisul precedent. Cuprinde cărțile I—V, complete, împreună cu rezumatele lor. Este copiat de Constantin Veișa ot Vistierie, în anul 1783[23], același Veisa care copiază *Întîmplările lui Tarló și a prietenilor săi*, în anul 1791 (ms. V—4, B.C.U. Iași).

(6) *Ms. V—52, B.C.U. Iași*[24]. Este un in-folio de 126 file, 21 cm × 30,5 cm, păstrînd legătura veche de piele. Scris citeț, în tuș negru, ca și majusculele. Cuprinde cărțile VI—X, complete, împreună cu rezumatele lor. Este copiat de Alexandru Athanasiu, în 1792, la Dărmănești-Neamț, din îndemnul și cu cheltuiala stolnicului Ioniță Sturza[25]. Acest Alexandru Athanasiu mai copiază *Istoria Sindipei*, în anul 1784[26], *Geografia nouă*, în anul 1786[27], tomul II din *Iliodor*, în anul 1792[28] și tomul II din *Numa Pompiliu* al lui Florian, în anul 1795[29].

Coperțile și filele de început ale ms. V—52 au fost folosite pentru însemnări personale (căsătorii, nașteri, morți, începînd din anul 1837 pînă în anul 1858), tot așa după cum ms. 262 servise la însemnările comerciale ale boierului Darie Dărmănescu. Aceste însemnări personale,

---

[20] Manuscrisul se află menționat în Ioan Bianu și G. Nicolaiasa, *Catalogul manuscriptelor românești*, tomul III. În urma unui studiu atent, am putut stabili că ms. rom. 743, lipsit de sfîrșit, își are acest sfîrșit tocmai în ms. rom. 2551, BAR. Incomplet, prin absența primelor file și a ultimelor, ms. rom. 743 era catalogat în Bianu ca aparținînd secolului al XIX-lea, în timp ce ms. rom. 2551, cuprinzînd partea finală a cărții a X-a din *Telemac*, era inclus în secolul al XVIII-lea, după o însemnare, datată, a copistului. Actualmente, cele două manuscrise sînt regrupate, formînd unul singur, ms. rom. 743, datat în secolul al XVIII-lea.

[21] *Ms. rom. 743, BAR*, f. 105[v]. : „Sfîrșitul Întîmplărilor lui Tilemah, fiul lui Odisefsu, care s-au scris în sf<î>nta episcopie a Rădăuțului, la anul 1780, mart<ie> 23 d<ni>. Isaie ierodi[i]acon ot Rădăuți".

[22] Manuscrisul se află menționat de Nicolae Iorga în *Cărți și scriitori români din veacurile XVII—XIX*, în „Analele Academiei Române", Memoriile Secțiunii Istorice, Seria II, t. XXIX, București, 1906, p. 15—17. Informația este reluată de Ilie Minea, *Telemah în traducere românească veche*, în „Cercetări istorice", II—III, 1926—1927, Iași, p. 255. Figurează în fișierul de manuscrise și cărți rare al Bibliotecii Centrale Universitare Iași.

[23] *Ms. IV—8, B.C.U. Iași*, f. 120 : „Sfîrșitul cărții a cince de Istoriile lui Tilemah, fiul lui Odisăfsu. Și s-au scris această carte în vremea domniii Măriii Sale Alexandru Co<n>stand<in> Mavrocordat v<oie>vod, în anul dintîi cînd îmbla velet 1783, mart<ie> 12. S-au sfîrșit de Co<ns>t<an>d<i>n Veisa ot vister<ie>".

[24] Acest manuscris figurează în fișierul de manuscrise și cărți rare al Bibliotecii Centrale Universitare Iași. Nu știm să fi fost menționat undeva.

[25] *Ms. V—52 B.C.U. Iași*, f. 1 : „Telemah, fiiul lui Odiseos, care să împarte în doao tomuri. Tomos 2. Iaste a dumisale Ioniță Sturza vel stol<ni>c. Acum a treia oară perigrapsit de mine, nevrednicul și mai micul între dascali, Alexandru Athanasiu. Cu toată cheltuiala dumisale mai sus numitul boeriu. La leat 1792, iuni<e> 15". Iar la f. 126 : „După cum cei bătuți de furtună și de valurile mării doresc să ajungă la limanul liniștirii, așijderea și scriitoriul dorește ca să ajungă la sfîrșitul cărții. Au luat sfîrșit, iulie 26, leat 1792, în Dărmănești, ținu<u>t Niamțul".

[26] *Ms. rom. 3388, BAR.*

[27] *Ms. rom. 2349, BAR.*

[28] *Ms. rom. 2868, BAR*, din porunca și cu cheltuiala lui Ioniță Sturza.

[29] *Ms. rom. 3192, BAR*, din porunca și cu cheltuiala lui Ioniță Sturza.

acoperind 21 de ani, sînt doveditoare pentru întrebuinţarea de condică dată manuscrisului, pe filele sale libere. Nu ştim cui aparţin, în tot cazul unui om cu carte din ţinutul Botoşani. Lucru pitoresc, pe una din fete o botează *Pinelopa*.

(7) *Ms. V—49 B.C.U. Iaşi*[30]. Este un in-folio de 286 de file, 20,6 cm × 28,7 cm. Scrisul, ordonat şi citeţ la început, în cerneală neagră-cafenie, devine dezordonat şi lăbărţat, spre sfîrşit. Cuprinde cărţile VI—X complete, cu rezumatele lor. Este copiat în anul 1799[31]. Localitatea lipseşte, precum şi numele copistului. Posesorul manuscrisului este Inochentie, episcop sau mitropolit de Moldova[32], căruia îi aparţine, credem, o notă în slavonă de la fila 287.

Această rapidă trecere în revistă a acestor manuscrise ne permite cîteva constatări : primele cinci cărţi ale *Întîmplărilor* se găsesc în două copii (ms. 342, BAR şi ms. IV—8, B.C.U. Iaşi), în timp ce ultimele cinci cărţi numără cinci copii (ms. 262, BAR ; ms. 125, Arh. St. Iaşi ; ms. 743, BAR ; ms. V—52, B.C.U. Iaşi şi ms. V—49, B.C.U. Iaşi). Prima copie aparţine anului 1772 — cărţile I—V, iar ultima, anului 1799 — cărţile VI—X. Toate manuscrisele sînt copiate în Moldova, de către copişti de cancelarie boierească (ms. 342, ms. 262, ms. V—52) şi domnească (ms. IV—8) sau de către călugări (ms. 743, ms. V—49 şi, poate, chiar ms. 125).

Copierea s-a făcut din porunca şi cu cheltuiala unor mari boieri (paharnicul Darie Dărmănescu, stolnicul Ioniţă Sturza) şi chiar a unor mitropoliţi (Inochentie). Manuscrisele serveau drept condici de însemnări comerciale (ms. 262) sau de însemnări familiale (ms. V—52) şi erau transmise din generaţie în generaţie, fiecare nou posesor marcîndu-şi, altfel, trecerea.

MANUSCRISELE ROMÂNEŞTI DIN SECOLUL AL XIX-LEA

Manuscrisele *Întîmplărilor lui Telemac* copiate în secolul al XIX-lea pun două probleme deosebit de importante : datarea lor exactă şi stabilirea filiaţiei.

În ceea ce priveşte datarea, doar un singur manuscris posedă această indicaţie : ms. rom. 125, BAR, filiala Cluj. Anul copierii este 1855. Celelalte manuscrise, în număr de şase, nu conţin nici o însemnare datată. Unele din ele pot fi situate la sfîrşitul secolului al XVIII-lea sau în primii ani ai secolului următor — şi ţin, aşadar, de particularităţile secolului al XVIII-lea (stil şi sens), în timp ce altele sînt clasificate ca fiind copii efectuate după 1820. Datarea exactă, sau cu aproximaţie, va fi o sarcină viitoare a noastră, pe baza unui examen amănunţit al scrierii, chirilice sau de

[30] Acest manuscris figurează în fişierul de manuscrise şi cărţi rare al Bibliotecii Centrale Universitare Iaşi. Nici despre acesta nu ştim să fi fost menţionat undeva.

[31] *Ms. V—49, B.C.U. Iaşi*, f. 282^{v} : „5 ghenar 1799". Fără altă precizare.

[32] *Ms. V—49 B.C.U. Iaşi*, f. 286 : „Această carte esti a prea osfinţitului nostru stăpîn K<iriu> K<ir> Inochentie". Aceeaşi notă se regăseşte la filele 286^{v} şi 287, dar pete de cerneală fac neciteţe anumite cuvinte. Semnatarul notelor este o anume „Măreoara" (f. 286^{v}). Inochentie este numit „părinte", „preut" şi „vlădică". S-ar putea să fie vorba de mitropolitul Inochentie de Putna, fost episcop de Huşi, din mai 1752 pînă în octombrie 1782 (cf. N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*. Ed. a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Ministerului de Culte, vol. II, 1930, p. 348).

tranziție, și al elementelor materiale ale scrisului (în primul rînd, hîrtia folosită).

Cea de-a doua problemă de rezolvat în cazul acestor manuscrise este problema filiației. Într-adevăr, se regăsesc copii ale manuscriselor secolului trecut, de filieră grecească, dar și două manuscrise care dovedesc traducerea textului după o versiune romanică (franceză sau italiană), precum și un indice de nume proprii. Iată de ce analiza noastră nu va urma o clasificare temporală, ci una filologică[33].

Manuscrisele-copii de filieră grecească:

(10) *Ms. rom. 2863, BAR*[34]. Este un in-folio de 54 de file, 20,5 cm × 30,2 cm. Numerotarea originală a paginilor, în cifre arabe, de la 1 la 107. Un singur scris în cerneală neagră-cafenie, foarte ordonat, cu cîte o majusculă de rînd ornamentată printr-un motiv floral sau geometric. Caracterele chirilice cursive sînt mici și cu dese ligaturi între ele. Titlul apare la fila 1^{v}: *Întîmplările lui Tilemah, fiiul lui Odisefs.* Manuscrisul cuprinde cărțile I—IV, deci, prima parte, precedate de rezumatele lor. Toate cărțile sînt complete, în afară de ultima. Nici o însemnare nu particularizează manuscrisul. Singură, o copertă interioară din hîrtii lipite pe un carton, mai îngustă decît filele manuscrisului, poartă niște însemnări de cifre, încercări de condei, mîzgăleli și un titlu, în chirilice îngroșate de tipar: „Condică", ornamentat cu motive florale și geometrice.

(9) *Ms. rom. 1526, BAR* [35]. Este un in-folio de 64 de file, 20 cm × 31 cm, legate în neorînduială[36]. Două scrieri în cerneală neagră-cafenie și neagră, cu caractere chirilice cursive foarte citețe și îngrijite, mai rotunde pentru primul scris și verticale pentru cel de-al doilea (filele 13, 14^{v} — 15,63^{v} — 64^{v}). Majusculele de titlu sau de început de paragraf sînt îngroșate sau mărite. Două încheieri ondulate la filele 63^{v} și 64^{v}. Impresia de ansamblu este de sobrietate. Titlul apare la fila 1: *Întîmplările lui Tilemah, fiul lui Odisăfsă.* Sînt primele trei cărți (I—III), precedate de rezumatele lor. Cărții a III-a îi lipsește sfîrșitul. Nici o însemnare.

(8) *Ms. rom. 2760, BAR* [37]. Este un in-folio de 118 file, 23,1 × 33,7 cm. Scrierea chirilică cursivă folosește cerneala neagră-cafenie și, din cînd în cînd, chinovarul, pentru majusculele de început de paragraf și pentru titlu [38]. Caracterele sînt citețe și îngrijite, dar, spre sfîrșitul manuscrisului, devin mai mici și mai legate.

Titlul apare la fila 1: *Întîmplările lui Tilimah, fiiul lui Odiseu.* Manuscrisul cuprinde ultimele cinci cărți (VI—X), complete, fiecare precedate de rezumatul respectiv, în afară de cartea a VI-a, pentru care rezuma-

---

[33] În descrierea lor, manuscrisele vor fi ordonate după calitățile conținutului, în așa fel încît primele vor fi cele mai complete, iar ultimele, cele incomplete, fragmentare.

[34] Manuscrisul se află consemnat în fișierul Bibliotecii Academiei R.S.R., sala de manuscrise. Este dăruit bibliotecii de Dimitrie A. Sturdza, la 7 aprilie 1905.

[35] Manuscrisul se află consemnat în fișierul Bibliotecii Academiei, sala de manuscrise.

[36] În urma sesizării, de către noi, a acestei proaste legături, manuscrisului i s-a adăugat o notă cu orînduirea corectă a filelor, urmînd să i se facă rectificarea la noua legare.

[37] Manuscrisul se află consemnat în *Creșterea colecțiunilor bibliotecii Academiei* pentru anul 1905 (p. 99) și apoi, în fișierul Bibliotecii Academiei, sala de manuscrise. Este dăruit bibliotecii de către Titu Maiorescu, la 28 mai 1904.

[38] Astfel, cartea a VII-a are un frumos titlu în chirilice de tipar, iar textul însuși al cărții începe cu o foarte ornamentată majusculă (f. 25).

tul lipseşte. Acest manuscris reprezintă, aşadar, a doua parte a *Întîmplărilor.*

O singură însemnare mai importantă unde se menţionează o dată, anul 1822, sub semnătura unui anume Venedict ierodiacon [39]. Dar anul 1822 nu poate fi considerat anul copierii manuscrisului, în primul rînd, pentru că scrisul acestei însemnări este altul decît cel al textului însuşi şi, în al doilea rînd, pentru că posesorul manuscrisului la un moment dat, Venedict ierodiacon, nu putea să înstrăineze volumul, imediat ce l-ar fi comandat, ci s-ar fi folosit de el cîtva timp, după cum o atestă o însemnare comercială, neinteresantă de altfel, care pare a fi de aceeaşi mînă [40]. Pe de altă parte, caracterele scrierii chirilice a manuscrisului prezintă trăsăturile secolului al XVIII-lea. Manuscrisul ar putea fi copiat la sfîrşitul secolului al XVIII-lea sau în primii ani ai secolului al XIX-lea, pînă la 1820.

(11) *Ms. rom. 1233, BAR* [41]. Este un in-folio de 10 file, 22,5 cm × 34,4 cm. Hîrtie albăstruie, groasă, cu marginile zdrenţuite, chiar lipsă. Un singur scris în cerneală neagră-cafenie, destul de dezordonat, caracterele chirilice ajungînd, la sfîrşit, să fie foarte înghesuite. Manuscrisul nu are nici început, nici sfîrşit, titlul lipseşte. Lectura ne indică conţinutul lui. Sînt două cărţi, a V-a şi a VI-a, ambele fragmentare. Nici o însemnare. Calităţile scrierii trădează mai degrabă apartenenţa manuscrisului la secolul al XVIII-lea, decît la secolul al XIX-lea.

Aşadar, aceste patru manuscrise nedatate prezintă, fragmentar, cărţile I—V şi VI—X ale *Întîmplărilor lui Telemac.* Sînt copii ale unui manuscris românesc din secolul al XVIII-lea, tradus după versiunea neogreacă a lui Skiadás. Nu conţin nici un fel de însemnări cu adevărat importante.

Manuscrisele-copii de filieră romanică.

(12) *Ms. rom. 1576, BAR* [42]. Este un in-folio de 141 de file, 20 cm × 29,9 cm, dintre care 90, purtînd numerotarea originală în chirilice, de la ѣ (5) la ҂ѣ (95), cuprind textul lui Fénelon [43]. Fără loc şi dată. Scrisul, în chirilice cursive, este îngrijit, foloseşte cerneala neagră şi foarte multe majuscule sînt în chinovar, atît pentru începutul paragrafelor cît şi pentru numele proprii. De altfel, unele nume proprii sînt în întregime scrise în chinovar ca şi titlurile cărţilor. Titlul apare la fila 7 : *Întîmplările lui Telemahos, fiiului lui Ulisesu.* Manuscrisul cuprinde cărţile I — IX.

---

[39] *Ms. rom. 2760, BAR,* f. 116ᵛ : „Această carte ce să numeşte Tilemah o am dărui<t> dumisali cucoanei Marioarei clucer<easa>. Venedict ierodiacon. 1822, noemvri<e>16".

[40] *Ms. rom. 2760, BAR,* pe fila albă de început : „Patru ermilici la ceapă, doi irmilici la băcănie, unu la peltea, unu la făină". Însemnarea este scrisă de-a-ndoaselea faţă de textul manuscrisului.

[41] Manuscrisul se află consemnat în fişierul Bibliotecii Academiei, sala de manuscrise.

[42] Manuscrisul se află consemnat în fişierul Bibliotecii Academiei, sala de manuscrise. Este dăruit bibliotecii, în anul 1901, de către mitropolitul Moldovei. Iosif Naniescu.

[43] Textul *Întîmplărilor* continuă cu *Parimele mercuri din săptămîna brînzii din prorocie lui Ion. C<a>p 2* (f. 94—141ᵛ).

Din cartea I lipsesc patru file de început, numerotarea chirilică a primei foi fiind 5 (ѕ). Cele nouă cărţi nu sînt precedate de nici un rezumat şi nu epuizează întreaga naraţiune a operei lui Fénelon.

Cele cîteva însemnări ale manuscrisului dau o informaţie destul de săracă, doar numele unui singur posesor, stolnicul Constantin Negre[44]. Mai interesantă ni se pare constatarea subsidiară, şi anume că transcrierea a fost revăzută de un alt copist, dacă nu total, cel puţin parţial. Într-adevăr, unele locuri goale sînt completate de o altă mînă, cu altă cerneală; de asemenea, unele fraze suferă corectări de aceeaşi intervenţie străină. De exemplu, la f. 12, completarea unui loc gol prin „Orfeu"; la f. 12^{v}, completarea e făcută printr-o frază :„. . . mai mult lămurită prin siclopi"...

În urma comparării textului acestui manuscris (12) cu textul manuscriselor precedente, am ajuns la concluzia că nu reproduce aceeaşi versiune[45]. În primul rînd, împărţirea în cărţi este diferită : zece cărţi, pentru manuscrisele de filieră greacă şi mai mult de zece, presupunem douăzeci şi patru[46], pentru ms. 1576. În al doilea rînd, arsenalul numelor proprii cuprinde multe nume din mitologia greacă sub forma lor latină : *Ulisis* (*Ulises şi Ulisăs*), *Minerva*, *Jupiterŭ*, *Vulcanŭ*, *Diana*, *Venus*, *Bahos*, *Cupido*. În al treilea rînd, forma fonetică a cuvintelor atestă prezenţa unor foneme, absente în cuvintele greceşti respective şi prezente, sub o formă apropiată, în cuvintele franceze : rom. *Siţilia* — fr. *Sicile* — gr. Σικελία; rom. *Miţena* — fr. *Mycènes*, gr. Μυκῆναι. Africata dentală surdă din cuvintele româneşti este mai aproape de fricativa dentală surdă din limba franceză decît de ocluziva palatală surdă din limba greacă. În al patrulea rînd, ms. rom. 1576 prezintă un lexic şi o structurare a frazei diferite de versiunea manuscriselor prin filieră greacă. Deoarece studiul manuscrisului este în curs, problemele de lexic şi de sintaxă nu sînt analizate în paginile de faţă. Textele din anexă au doar rolul de a impune o comparaţie.

(13) *Ms. rom. 3739, BAR*[47]. Este un mic volum de 34 de file, 20,2 cm × 25,7 cm, scris în alfabet de tranziţie, cu cerneală neagră-cafenie. Se mai văd liniile ajutătoare care au permis copistului să menţină linia orizontală. Nici o însemnare.

Este vorba de un index de nume proprii din mitologia greacă cu explicaţiile lor : *Numele dumnezeilor, dumnezeoaelor, a heroilor sau a viteajilor celor de demult. Pămînturi, inzole, cetăţi, rîuri, dealuri şi altele celor ce se află în cartea „Întîmplărilor" a lui Telemac, după rîndul azbuchicesc scrisă* (f. 3). Lista începe cu cuvîntul *Agamemnon* şi sfîrşeşte cu *Semele*, dar explicaţia ultimului nu este terminată. Nu există nici o însemnare,

---

[44] *Ms. rom. 1576, BAR*, f. 28^{v} : „Această carte este de la dum<nealui> stolnecul Negre, să s<e> ştie". „Această carte este de la dum<nealui> stolnecul Negre, care carte, să s<e>ştie, de cînd m-au adus la dechenvre 15, mercure şi au adus un fecior anume Ştefan...", „Această...".
f. 84^{v}, acelaşi scris cu precedentul : „Cinstitului şi al meu mai mare, a dumesale badelui Costen Negre, vel stolnec, ce me-u tremes carte aceasta".

[45] Manuscrisul nu este nici traducerea lui Petru Maior din italiană, Buda, 1818.

[46] Comparînd textul ms. rom. 1576 cu ediţia franceză a *Întîmplărilor lui Telemac* în optsprezece cărţi (Hachette, 1897), am constatat că se menţine corespondenţa cărţilor între cele două texte pînă la cartea a V-a. Se reia apoi de la cartea a VII-a. Între manuscris şi ediţia franceză există un decalaj de o carte, în favoarea manuscrisului român. Această constatare este punctul de plecare pentru o comparaţie cu o ediţie franceză în douăzeci şi patru de cărţi.

[47] Manuscrisul se află consemnat în fişierul Bibliotecii Academiei, sala de manuscrise.

cu excepţia unor iniţiale I.H. în caractere latine, înscrise cu litere de tipar îngroşate (f. 2^{v}).

Acest index explicativ pare a fi o completare a unei traduceri din *Întîmplările lui Telemac*, făcută dintr-o limbă romanică în limba română, după cum o dovedesc forma numelor proprii (*Alţinoi*, *Arţezii*, *Miţena*, *Siţilia*, *Greţia*, *Narţis*) şi folosirea denumirilor latineşti ale zeilor din mitologia greacă (*Bahus*, *Jupiter*, *Minerva*, *Venera*, *Vulcan*). Cîteva apelative greceşti sînt menţinute (*Athina*).

(14) *Ms. rom. 125, BAR, filiala Cluj* [48].

Acest manuscris cuprinde cărţile I — XVIII şi este copiat în 1855. Foloseşte caracterele latine, în ortografia latinizată a epocii, dar se regăsesc şi unele caractere ale scrierii chirilice. Textul dovedeşte o filieră romanică, dar nu sîntem în măsură să-l exemplificăm, deoarece, manuscrisul microfilmat sosind tîrziu în posesia noastră, o privire rapidă asupra lui ne-a permis numai o constatare globală.

Ca şi pentru ms. 1576, cercetarea filologică şi lingvistică va fi o preocupare viitoare.

CONCLUZII

Trecerea, destul de rapidă, prin toate manuscrisele româneşti, datate şi nedatate, ale *Întîmplărilor lui Telemac* ne-a permis o constatare, pe cît de netă pe atît de bogată în implicaţii : *Întîmplările lui Telemac*, de Fénelon (1699), au fost traduse în limba română încă din secolul al XVIII-lea (1772), prin intermediul filierei greceşti, după cum o dovedeşte analiza lexicului. În secolul al XIX-lea, filiera grecească se menţine prin copii ale manuscriselor din secolul anterior. I se adaugă, tot pe cale manuscrisă, o filieră romanică, italiană sau franceză, încă nu ne putem pronunţa definitiv, dovadă a lărgirii contactelor ţărilor noastre cu cultura şi limba ţărilor din apus, a recurgerii la sursa directă. Fonologia şi lexicul limbii române sînt primele care atestă pătrunderea succesivă a literaturii occidentale întîi prin filieră greacă şi apoi prin filieră romanică. Urmele lăsate mai ales în lexic dovedesc, cu prisosinţă, drumul urmat. Traducerile tipărite nu fac decît să confirme afirmaţiile de mai sus : două traduceri greceşti ale *Întîmplărilor* circulă în ţările române, cea a lui Athanasios Skiadás din 1742 şi cea a lui Dimitrios Panaiotis Govdelas din 1801. Le urmează traducerea din italiană a lui Petru Maior, în 1818 şi traducerea din franceză a lui Grigore Pleşoianu, în 1831. După această dată, numărul traducerilor scade, în timp ce creşte circulaţia cărţii şi citirea ei direct în original, rezultat al asimilării limbii franceze din ce în ce mai adînc.

[48] Manuscrisul este menţionat de Ştefan Mănciulea, *Biblioteca Centrală din Blaj*, 1939, p. 54, sub cota 132, anul 1855. Informaţia lui este reluată de Nicolae Comşa, *Manuscrisele româneşti din Biblioteca Centrală de la Blaj*, Blaj, 1944, p. 127.

ANEXĂ

Ms. rom. 2863, BAR, sec. XIX (f. 6^{v}–7).

<ÎNTÎMPLĂRILE LUI TELEMAC, CARTEA I> : filieră greacă

Tirienii, cu mîndriia lor, au mîniet pre împăratul Sesostru carile împărăţiia la Eghipet şi au supus atîte împărăţii. Bogăţiile ci au cîştigat cu neguţitoriia şi turnul nebiruitii cetăţi[i] a Tirului ci era zidită în mare au făcut mîndru nemul aceala, s-au lepădat a plăti dajde lui Sesostru, carile întorcîndu-se de la biruinţile lui ce le-u fost rînduit, şi au dat către fratele lui un agiutor de oste carile s-au nevoit ca să-l ucigă cu vicleşug la vesăliia unui ospăţ. Sosostru, ca se smerescă pre tirieni, au hotărît să le pierzi neguţitoriia şi si-i gonescă prin toate părţile. Corăbiile lui cele războinice îi goné prin toate mările. Pre noi, ne-u întimpinat un stol ighiptenesc, în vreme cînd s-au făcut nivăzuţi de ochii noştri munţii Sichiliii. Pămîntul şi limanul să vidé cum că fug înapoi şi să perd în noori. Atunce, s-au văzut înainte noastră corăbiile cele eghipteneşti asemine ca o cetate călătorind pre mare. Finicenii ne-u cunoscut şi au vrut să se dipărtezi, dar nu mai era vreme cuviincioasi să sevîrşască voia lor. Vetrele ighiptenilor era mai bune decît a noastre, vîntul era spre ajutorul lor şi vîslitorii lor era mai mulţi decît ai noştri. Să apropiia, ne aduc robi la Eghipet. Făr de folos, ne-m <?> arătat cum că nu sîntem tirieni. Abie m-au auzit ci n-e socotit ca pre nişte robi ci-i neguţitoresc finicenii şi n-au socotit făr numai folosul unii prăzi aceştiia. Am agiunsŭ la ostrovul Farului, de acolo am mers prin apa Tirului <sic> pîn la Memfe. Şi de nu m-er fi rîdecat scîrba robii noastre sîmţire pre a toată bucuriie, ochii mei ar fi luot mare mulţămită a vidé acel bine rodetor pămînt al Eghipetului, asemăne ca o grădină înflorită ci să adapă de nenumărate olinuri <?>. Nu era cu putinţi să videm locorile cele de pe margine apei făr a nu vidé şi ostrave aducătoare de roadă şi case ţărăneşti zidite cu me<şte>şug minunat şi ţarini ci da piste an roadă mult la număr făr a nu conteni niciodată şi păşune pline de turme şi plugari bogaţi de roduri şi păstori la dulce întocmire fluerilor răsuna toate sunetile locului.

„Norocit este norodul aceala", zice Mendor, „ci si chivirniseşti cu un înţălept împărat. Acesta să află întru îndistulari, trăieşti norocit şi iubeşti pre aceala căruia este dator pen<tru> nărocire de care să bucură. Într-acest chip", zice, „să cade să împărăţăşti tu, o, Telimahe, şi să fii bucurii supuşilor tăi, de te va înv<r>ednici vreodată d<u>mnezeu ca să stăpîneşti la împărăţie tatălui tău. Iubeşte noroadele tale ca pre fii<i> tăi, sîmte bucurii a fi iubit de dînşii şi fă să nu poată vreodată a luo sîmţire de pace şi de vesălii făr a nu-şi aduce aminte pentru acel bun împărat de la carile au luot atîte daruri bogate. Împăraţii, ci nu socotesc alta făr numai cum să se temă de dînşii şi cum să facă să lă <?> supuşilor ca si-i smerească, acee sînt biciul nemului ominesc. Sîntem cu adevărat precum ei poftesc,

dar îi urăsc şi mai mult, ei să cade să se temă de zurbao suneşilor <?> decît supuşii sîntem de tiräniia lor''.

„Vai mii'', am răspuns lui Mindor, „nu este vre<me> a socoti noi vredniciile cu carile să cade să împărăţască împăraţii ! Nu mai este pentru noi Efachi <sic>, nu vom vidé nici patriia noastră, nici pre Pinilopi. De să va întoarce Odesefs slăvit la împărăţiia lui, nu va luo mulţămire a mă vidé pre mine, nici eu acee a-l a<s>culta pre dînsul ca să învăţŭ a stăpîni. Să murim, o, iubitule Mendor, nu ni si mai iartă altă socotelă făr numai aceasta. Să murim, pentru că lui d<u>mnezeu nu-i pare rău de ninorocirile noastre''.

Ms. rom. 1576, BAR, sec. XIX (f. 7—8).

<ÎNTÎMPLĂRILE LUI TELEMAC> : filieră romanică

Întîmplările lui Telemahos, fiiului lui Ulisesŭ

Cartea a 2-a.

Tirienii, prin mîndriia lor, îşi întîrtasără împotriv<ă> pe craiul Sesostris care împărăţiia în Eghiptŭ şi care dobîndisă atîte crăii. Bogăţiile pre care ei le agonisisără pren neguţătoriia şi putearea nebiruitei cetăţii Tirului care iaste aşăzată în mare inflasă inema năroadelor acestora ; ei nu vrusăsiră ca să plătească lui Sesostris birul care le pusăsi întorcîndu-să de la agonisitele sale şi ei didesără oşti frăţine-său care vrusăsi ca să-l înjunghie la întoarcirea sa, în mijlocul praznicului unii sărbători.

Sesostris pusăsi gînd ca să le tulbure neguţitoriia lor din toate mările, pentru ca să le surpe mîndriia. Vasăle lui mergea în toate părţile, căutînd pre feniţieni. O tabără de corăbii eghipţieneşti ne întîlni îndată atuncea cînd începum a nu mai videa munţii Siţilii ; şi ele şi pămîntul să asămăna ca cînd ar fi fugindŭ dennapoia noastră şi să perdea în nuori. Atuncea, noi văzum apropiindu-să corăbiile eghipţienilor, asămine unii cetăţi care pluteşti. Feneţienii îi cunoscură şi vrură ca să s<ă> depărtezi de acolo, dar nu era vreme mai mult. Vetrile lor era mai bune decît a noastre şi vînturile băté bine. Vîslaşii lor era mai mulţi la număr, ei să alăturară de noi, ne prinsără şi ne dusără în paze la Eghiptŭ. În zedarŭ le arătam eu că noi nu sîntem feniţieni ; de abiia să învredniciră de mă ascultară. Ei pre noi ne socotiia ca pre nişti robi cu care feniţienii făcea neguţitorie şi ei nu gîndiră făr decît la dobînda a unii prăzi ca aceasta. Acum, noi videm apile mării care înnălbiia pren amestecătura apelor Nilului şi noi văzum parte Eghiptului chiar[ă] aşé aşăzată ca marea. Pe urmă, noi ne apropiem la ostrovul Faros care iaste aproape de cetate No. De acolo, noi ne suim pre Nilŭ pînă la Memfis. Dacă durearea robitii noastre nu ne-ar fi făcut nesimţitori despre toate bucuriile, ochii noştre ar fi fostŭ îndestulaţi de bucurie, văzind acestŭ roditoriu pămînt a Eghiptului care iaste asămine unii grădini dezmerdate şi de un număr nesfîrşit havuzuri, dar noi nu putem arunca ochii la amîdoaî ţărmurile mării să nu videm cetăţi bogate, casă, cîmpuri, frumosŭ aşăzate (adică tot una era de asămine), pămînturi care să coperiia în toţi anii de un săceruş de aur, neodihnindu-să nici o dată, şăsuri pline de turme, de muncitori care erau grămădiţi suptŭ greutate rodurile lor pre cările pămîntului le scoté den sinul său, păs[i]tori care cînta, a cărora flueri, glasul răsuna pen preagiurŭ. Zicea Mentor : „Fericit nărodul care iaste chevirnisitŭ de un craiu înţăleptŭ, că iaste întru îndestulare, trăeşti cu fericire şi iubeşti pre aceala căruia i să cuvine toată fericirea sa. Într-acesta feliu'', zicea Mentor, „o, Telemace, trebui ca să împărăţăşti tu şi să faci bucurie năroadelor tale. Dacă dumnăzeii vr-odată te vor face să moşteneşti crăiia tătîne-tău, iubeşti pre năroadile tale ca pe copii<i> tăi, gustă bucuriia aceaia ca s<ă> fii iubit de dînşii şi fă-i ca s<ă> nu poată simţi nici o

dată paci și bucurie de nu-și vor aduce aminte că acesta iasti un bunŭ craiu carea le-au făcut aceste bogate daruri. Craii care nu gîndescŭ făr decît ca supușii să aibă frică de dînșii și să surpe pre supușii săi ca să-i facă mai supuși sîntŭ biciu și urgie neamului omenescŭ. Supușii să tem de dînșii, precum ei vor să fie, dar ei sîntŭ zavestuiți blăstămați și ei au mai multŭ a să teme de supușii săi decît supușii au să s<ă> teamă de dînșii''.

Eu răspunsăiŭ lui Mentor : „Hei ! nu iaste mai multŭ întrebare ca să gîndim la învățături după care să cădea a împărăți, nu iaste mai multŭ Ithaca pentru noi. Noi n-om mai vidé nici odată nici patriia noastră, nici pre Penelopea, și cînd însuși Ulisis s-ar întoarce, plin de mărire, întru împărăție sa, nu va avea nici odată bucurie ca să trăiască acolo pentru mine ; și eu nici odată nu voiu avea acea bucurie. Urmez ca să învăț a stăpîni. Să murim, al mieu drag Mentor, nici un gîndŭ altul nu ne iaste slobod. Să murim ! Căci că <?> dumnezeii n-au nici o milă de noi''.

OBSERVAȚII ASUPRA CLASIFICĂRII PROPOZIȚIILOR DUPĂ SCOPUL COMUNICĂRII

DE

MARIA GABREA

Gramatica Academiei, clasificînd propozițiile după scopul comunicării, distinge două tipuri fundamentale opozabile [1]:

a) care *informează* — propoziție *enunțiativă*;

b) care cere informații — propoziție *interogativă*.

Din același punct de vedere, propozițiile *interogative directe* și *interogative retorice* sînt considerate ca o categorie intermediară, întrucît — se afirmă — ele nu cer informații, ci informează. Socotim nejustă recunoașterea doar a două tipuri fundamentale în ceea ce privește clasificarea după criteriul scopului comunicării. Se omite al treilea tip fundamental, *propoziția imperativă* (artificial înglobată la propoziția enunțiativă, ca un subtip al acesteia), care nici nu informează, nici nu cere informații. Constituirea a două tipuri intermediare, interogativa indirectă și interogativa retorică, cu afirmația că *ambele informează*, o socotim de asemenea nejustă. Se face o confuzie între planul gramatical și cel stilistic. *Interogativa retorică e un fapt de stil*, se constituie la nivelul contradicției fond — formă și are o importantă funcție stilistică. Este o enunțiativă reliefată tocmai prin forma ei interogativă. Deci ea realmente *informează*. În schimb, interogativa indirectă e o interogativă subordonată unui verb care o explicitează. Dar ea rămîne tot interogativă, cum o arată și numele: *Unde te duci?* (Te întreb *unde te duci*). *Cine a venit?* (Spune-mi *cine a venit*). *A venit bunicul?* (Spune-mi dacă *a venit bunicul*).

Afirmația că interogativa prin subordonare a devenit enunțiativă, că ea informează, constituie o eroare. Fie că interogativa este totală și primește ca simbol al subordonării pe *dacă* (cf. fr. *si*, germ. *ob*, engl. *if*, *whether*), fie că este o interogativă parțială, păstrîndu-și și în situația

[1] Ed. a II-a, 1963, p. 21. Menționăm că și manualele recente, tipărite de Editura didactică și pedagogică în 1970, pentru clasele a VI-a (p. 217), a VII-a (p. 215—216), a VIII-a (p. 210), precum și N. Șerban, *Sintaxa limbii române*, București, Editura didactică și pedagogică, 1970, p. 37—38, 48—76 păstrează aceeași clasificare.

de subordonare *nucleul vid* reprezentat de cuvîntul interogativ *cine, unde,* ea rămîne o interogativă şi ca atare nu poate să aducă o informaţie; este tot atît de lipsită de informaţie ca şi interogativa directă. Interogativa retorică este, într-adevăr, purtătoare de informaţie pentru că ea este numai formal o interogativă, în fond este o enunţiativă. În stilul indirect pierzîndu-şi aspectul formal de interogativă, devine o propoziţie enunţiativă. Ex.: Personajul lui Ion Creangă, Moş Ioan Roată, spune boierului: „Chiar dacă ne-am pricepe şi noi la cîte ceva, *cine se mai uită în gura noastră*?" (Interogativă retorică: = Nimeni nu se uită în gura noastră). În stilul indirect: „Moş Ioan Roată spune boierului că *nimeni nu se uită în gura lor*, chiar dacă s-ar pricepe şi ei la cîte ceva." (Cf. şi limba latină unde, la transformarea din stil direct în stil indirect, interogativele retorice se redau prin acuzativ + infinitiv ca orice propoziţie enunţiativă).

Dacă se stabileşte că scopul unei comunicări este ori de a informa, ori de a cere informaţii, rezultă clar că propoziţia imperativă nu intră în nici unul din aceste două tipuri. Întrucît scopul ei nu este de a informa (adică nu informează pur şi simplu pe interlocutor *asupra voinţei vorbitorului*), ci de a provoca un *răspuns în act*: Du-te! Vino! Adu-mi cartea! etc. Confundîndu-se termenul de enunţiativ cu enunţ, cu comunicare, se consideră şi propoziţia imperativă, în mod nejustificat, ca o subdiviziune a propoziţiei enunţative, menţionîndu-se că totdeauna şi ea comunică ceva, un ordin şi că are numai caracter enunţiativ. Atunci s-ar putea spune că şi interogativa informează asupra dorinţei de a afla ceva. Aceasta înseamnă desconsiderarea logicii, care face net distincţie între propoziţia declarativă şi cea imperativă. (Socotim că termenul *declarativă* ar fi mai corespunzător.)

În *Gramatica* Academiei clasificîndu-se propoziţiile în cele două tipuri fundamentale, enunţiativă şi interogativă, se găseşte o perfectă corespondenţă între ele, fiecare cuprinzînd patru subtipuri: propriu-zisă, operativă, potenţială şi dubitativă. Pînă aici simetria e perfectă, aceste subtipuri diferenţiindu-se după felul acţiunii, reală, ireală, posibilă. Adăugîndu-se însă la propoziţia enunţiativă al cincilea subtip, propoziţia *enunţiativă imperativă* (?—*n.n.*), sistemul devine şchiop. Dacă subtipurile se diferenţiază după mod, dacă imperativul ar fi un simplu mod, el ar trebui să se întîlnească şi la propoziţia interogativă aşa cum se găsesc toate celelalte moduri la ambele tipuri: enunţiativă şi interogativă. Dar imperativul nu reprezintă pur şi simplu expresia modalităţii, ci un tip fundamental de propoziţie care se opune, alături de interogativă, enunţiativei, opunîndu-se apoi şi interogativei.

După scopul comunicării (care reprezintă un act mintal, psihic ce prezidează actul lingvistic), propoziţia imperativă se opune enunţiativei, care rămîne tipul de referinţă şi se realizează astfel trei tipuri fundamentale: *enunţiativa*, // interogativa / imperativa.

Enunţiativa, termen de referire, nu cere nimic de la convorbitor, interogativa şi imperativa opunîndu-se enunţiativei, întrucît fiecare pretinde ceva de la convorbitor, şi anume: propoziţia interogativă cere un răspuns verbal, iar propoziţia imperativă cere un răspuns în act (prin acţiune).

N. Chomsky [2], amintind că toate cercetările lingvisticii carteziene se dezvoltă din ipoteza identității virtuale dintre procesele mintale și cele lingvistice, citează în acest sens pe James Harris's care derivă structurile limbajului din procesele mintale, afirmînd că celor două tipuri de activitate psihică — percepție, voință, — le corespund două acte lingvistice fundamentale : a) anunță o percepție, afirmă, declară ; b) arată o voință : întrebare, ordin, realizate din două tipuri de propoziții : declarativă, prin care ne declarăm cuiva, și volițională, punem pe altul să ne satisfacă (aici intră atît interogativa cît și imperativa cu diferitele ei nuanțe—*n.n.*). „Astfel, o analiză a proceselor mintale furnizează cadrul pentru analiza tipurilor de propoziție".

Deosebirea dintre propoziția declarativă și propoziția interogativă apare și în logistică și în lingvistica modernă. Roman Jakobson [3], analizînd funcțiile lingvistice în raport cu factorii constitutivi ai procesului lingvistic : cod — mesaj — referent (temă) — emițător — receptor, arată că fiecare din acești factori dă naștere la o funcție lingvistică diferită. Iar funcțiile se împletesc în același mesaj, ierarhizîndu-se. Structura verbală a unui mesaj depinde astfel de funcția predominantă. Orientarea spre referent (realitatea cognitivă) este sarcina dominantă a numeroase mesaje (funcție denotativă), orientarea spre emițător creează funcția expresivă sau emotivă. Orientarea spre receptor își găsește expresia cea mai pură *în vocativ și imperativ*, realizînd o a treia funcție. Propozițiile imperative diferă astfel de cele declarative și o deosebire fundamentală este că acestea „pot fi supuse unei probe de adevăr, pe cînd cele imperative, nu". . . . „Numai propozițiile declarative pot fi convertite în propoziții interogative". Propozițiile : „Vine", „Ar veni", „O fi venit" pot primi semnul întrebării : „Vine?" „Ar veni?" „O fi venit?" Dar propoziția „Vino" nu poate primi semnul întrebării.

Apropierea dintre vocativ și imperativ, subliniată de numeroși lingviști, ar putea fi înțeleasă și printr-un sistem de opoziții. Propoziția imperativă se opune propoziției enunțiative, precum cazul vocativ se opune cazului nominativ :

Vine / Vino
↓ ↓
Tata / Tată

Datorită acestor trăsături fundamentale recunoscute de logică, de lingvistica raționalistă și modernă, propoziția imperativă se deosebește net de celelalte două tipuri, care pot fi convertibile (declarativa în interogativă, cum am văzut mai sus), care pot sta, ambele, la diferite moduri, exprimînd astfel opoziția realitate — nonrealitate.

Propoziția imperativă nu poate să-și schimbe modul și dacă o face nu o face pentru a-și schimba modalitatea, deoarece conjunctivul, indicativul prezent sau viitor cu care se înlocuiește imperativul în vorbire *nu reprezintă modalități diferite*, ci expresii formale diferite ale aceluiași

---

[2] Noam Chomsky, *Cartesian Linguistics. A Chapter in the History of Rationalist Thought*, New York and London, Harper-Row Publishers, 1966, p. 31—32 (sau Ed. du Seuil, Paris, p. 61).

[3] Roman Jakobson, *Essais de linguistique générale*, Paris, Les Editions de Minuit, 1963, Cap. „Lingvistica și poetica".

conținut : imperativul. „Închide ușa", „Să închizi ușa", „Vei închide ușa" sau chiar „A se închide ușa" exprimă același lucru (în funcție de contextul lingvistic sau extra lingvistic). Am putea spune deci că propoziția *imperativă* se construiește, în limba română, cu toate aceste forme verbale, iar folosirea lor nu implică o funcție stilistică. În cadrul propoziției imperative nu poate exista opoziția realitate — nonrealitate care apare în cazul propoziției declarative și interogative. Propoziția imperativă nu poate apărea în subordonată. Subdiviziunea propozițiilor imperative nu se face din punctul de vedere al realității și nonrealității, ci din punctul de vedere al gradului de obligație care rezultă pentru receptor în realizarea actului pretins de emițătorul mesajului, variind de la *îndemn, sfat, rugăminte* pînă la ordin categoric. Există și indici formali ai opoziției declarativă-imperativă : 1) intonația : Veniți. / Veniți ! ; 2) topica pronumelui personal și reflexiv : Voi veniți. (declarativă), Veniți *voi*. (imperativă), Vă duceți. (declarativă), Duceți-vă. (imperativă). Aceste trei tipuri sînt consemnate și în gramaticile străine [4].

În sfîrșit, opoziția dintre imperativă și interogativă, de o parte, și declarativă, de alta, se manifestă și prin faptul că atît interogativa cît și imperativa pot apărea ca false, numai formal imperative sau interogative, ele reprezentînd în realitate tipul opus amîndurora, o *propoziție declarativă*. Astfel, interogativa retorică reprezintă o declarativă foarte reliefată. Exp. : „*Care e cartea despre Alecsandri în care să se adune știință și înțelegere ca pentru unul ca dînsul?*" (= *Nu există o carte.*) „*În ce loc din București se poate vedea statuia lui lîngă a lui Lascăr Catargiu, Barbu Catargiu, Pake Protopopescu și alte ilustrații ale politicii contemporane?*" (= *Nicăieri nu se poate vedea.*) (N. Iorga, *Oameni care au fost*, vol. II, p. 25).

De asemenea, așa-numitul imperativ *dramatic*, al narațiunii reprezintă tot o enunțiativă foarte reliefată. „Moș Bodrîngă, de cuvînt, iar începe a cînta și *la joc băieți* !" „... Atunci noi, *la fugă băieți* !" (Creangă). Avem aci convertirea verbală formală a unui tip în tipul opus, cu funcție stilistică.

★

Acestea sînt tipurile fundamentale de propoziții clasificate după scopul comunicării : *trei*, nu *două*, cum se afirmă în tratatele curente. Ele corespund actului mintal care le generează, act de percepție, act volițional. Construite pe baza unei opoziții psihice, ele creează un sistem de opoziții lingvistice. Propoziția declarativă de o parte și interogativa și imperativa de altă parte, în care termenul de referință este propoziția declarativă.

---

[4] Johannes Erben, *Abriss der deutschen Grammatik*, Berlin, Akademie Verlag, 1966, p. 227—228, clasifică propozițiile, după scopul comunicării, în aceleași trei tipuri propuse de noi : *Aussagesatz, Fragesatz* și *Befehlsatz*, cu toate că, din punctul de vedere al topicii și al intonației, limba germană cunoaște doar două structuri : propoziție enunțativă și propoziție interogativă totală.

De asemenea, B. Ilysh, *The structure of modern English*, Leningrad, 1965, p. 191, găsește aceleași tipuri : declarative, interogative, imperative.

În felul acesta sistemul opozițiilor se realizează ca pe axa timpurilor : simultaneitate / nesimultaneitate. Iar în cadrul nesimultaneității, anterioritatea se opune posteriorității: enunțiativă / nonenunțiativă. Iar în cadrul nonenunțiativei imperativa se opune interogativei. S-ar putea, deci, considera ultimele două propoziții ca două subtipuri ale nonenunțiativei.

Uneori, această opoziție este formal anulată ; vorbitorul folosește, în loc de o propoziție declarativă, o propoziție interogativă (interogativă retorică). Sau o imperativă (imperativul dramatic), receptorul însuși continuînd să înțeleagă că nu e vorba de o întrebare sau de un îndemn. Avem de a face cu un fapt de stil ; reliefarea constă tocmai în contradicția fond — formă. Se reliefează printr-o interogativă sau imperativă tocmai propoziția declarativă care se ascunde la nivelul structurii de adîncime, adică *datul* (referentul, realitatea cognitivă) : „Cine se mai uită în gura noastră ?" = Nimeni nu se uită în gura noastră.

„Smîntînește, Smarandă, dacă ai ce !" = Smaranda nu are ce smîntîni.

Interogativa retorică conține o dublă contradicție : o întrebare în locul unei declarații, o afirmație în locul unei negații. Subliniind *datul* pe care îl comunică, atît interogativa retorică cît și falsa imperativă accentuează deci funcția denotativă a mesajului respectiv, dar în același timp reliefează puternic și funcția expresiv-emotivă, deoarece vorbitorul care le creează se arată el însuși afectat față de realitatea pe care o comunică . De aceea interogativa retorică apare la scriitorii vulcanici, la care eul participă frecvent, valorificînd și sancționînd *datul* obiectiv și *ideile* pe care le comunică, de exemplu, la Nicolae Iorga, iar imperativul dramatic la povestitori ca Ion Creangă, în care povestirea e departe de o relatare rece și obiectivă a realității cognitive.

CONTRIBUȚII LA EXPLICAREA UNUI ARHAISM ROMÂNESC : *A (SE) IJDERÍ*

DE

EMIL VRABIE

În *Dicționarul limbii române* (DA, II [1928], 464—465) verbul arhaic românesc **a (se) ijderí** apare cu trei sensuri : **1.** (Trans[itiv]) A afla, a descoperi ceva nou, a inventa, a scorni, a iscodi [atestări din *Cronica lui Mihail Moxa*, 1620]. **2.** (Numai la CANTEMIR, trans.) A scormoni, a răscoli, a aţîţa, a stîrni, a zădărî [atestări]. **3.** (Reflexiv, construit absolut sau cu prepoziţiile *de*, *la* sau *din*) A-şi lua obîrşia, a purcede, a se naşte, a se ivi, a proveni, a se trage, a se isca [atestări din VARLAAM, din cronici şi din alte izvoare]. Urmează *variantele fonetice* (toate cu exemple) : **(a) ijdărí, (a) ijderí, (a) ijdăní, (a) işdăní, (a) izdăní, (a) izdărí, (a) izderí, (a) jidărí, (a) jidărî**, precum şi *derivatele* : adj. **ijdărît, -ă** născut, provenit, iscat (CANTEMIR, **izdănít, -ă** fugărit (Bihor) ; subst. : **izderitór** creator ; **ijdănire** naştere ; **ijdăránie** cu var. **ijdărânie, ijderánie, ijderénie** obîrşie, naştere, origine (EUSTRATIE, CANTEMIR) ; **izderitúră**, cu var. **izdăritúră** creaţiune (BIBLIA 1688).

În partea finală a articolului din DA, rezervată explicaţiilor etimologice, nu citim decît : Cf. *zădărî*. Aceasta înseamnă că chestiunea etimologiei cuvîntului **a ijdărí** era amînată de autorii articolului pînă cînd avea să vină rîndul fasciculei cu litera *z-*, adică ultimei fascicule a *Dicţionarului* (pe care nu o avem nici astăzi).

În 1931 I.-A. Candrea înregistrează acest cuvînt în *Dicţionarul* său, dar se abţine de la vreo explicaţie etimologică (vezi CADE, 602), de unde se vede că sugestia vagă din DA nu i-a fost de folos. Soluţia bună vine în 1939, de la A. Scriban, care crede însă că psl. *iz-dĭrati* trebuie postulat teoretic (el îl scrie cu asterisc). Ideea lui A Scriban o acceptă *tale quale* Al. Ciorănescu, în al său *Diccion. Etim. Rum.*, nr. 4307. De variantele fonetice A. Scriban şi Al. Ciorănescu nu se ocupă.

În cele ce urmează încercăm a completa şi preciza etimologia întrevăzută bine de filologul ieşean.

Arhaismul **a (se) ijderí**, cunoscut în scrierile vechi românești încă din secolul al XVI-lea (vezi, de ex., *Pravila ritorului Lucaci — 1581*, f. 249^{v}, r. 15 — fotocopiile la ediția critică a lui I. Rizescu, București, 1971, p. 331), este, într-adevăr, un împrumut din slavă. El se explică perfect, atît *formal* (fonetic), cît și *semantic*, prin raportare la psl. издьрати, atestat — e drept, numai o singură dată — în *Codex Suprasliensis* (secolul al XI-lea), ceea ce însă e de ajuns. Iată pasajul, transliterat din chirilică : *silojǫ gospoda našego I[sus]a Ch[risto]sa prišъdъša dъva aggela* **izdr(a)sta** *i is tiny toę i izvedъša i post(a)vista na pǫti i rekosta jemu* „prin harul Domnului nostru Isus Hristos, venind doi îngeri, îl *scoaseră* [*pe Isachie — E.V.*] din tina aceea și, ducîndu-l [de acolo], îl așezară pe drum și îi ziseră" (vezi ed. *Severjanov*, SPb., I, 1904, p. 193, r. 25—28). De altfel, cuvîntul trebuie să fi avut o circulație mare în mediobulgară, de vreme ce este bine reprezentat în bulgara modernă, cu sensuri care coincid sau sînt foarte apropiate de cele ale v. rom. *ijderî*. Cf. bg. *издúрвам* ipf., *издúря* pf. 1° „a descoperi (prin căutare)", „a găsi" ; 2° „a studia", „a cerceta", „a urmări" (vezi *Речник на съвременния бълг. книжовен език*, I, А—К, Sofia, 1955, p. 488), unde *из-* este prefix cu valoarea lat. *ex-* sau a germ. *heraus-*. Așadar, aspectul fonetic originar al temei slave se păstrează nealterat în română în variantele cu *iz-* ale cuvîntului de care ne ocupăm : *a izderí*, *izderitór*, *izderitúră*.

Variantele rom. cu *ij* (= *iž*) se datoresc, probabil, alunecării grupului consonantic *žd* la *jd* (= *žd*), sub influența numărului destul de mare în româna veche — ca și în graiurile populare de astăzi — al cuvintelor cu *jd*, unele în mod sigur tot de origine slavă, ca : **jd**er (la inițială) ; *gra***jd** (în finală) ; *blój***jd***ină*, *bú***jd***ă*, *cú***jd***ă*, *dá***jd**(*i*)*e*, *dró***jd**(*i*)*e*, *gospój***jd***ă*, *iú***jd***ă*, *mé***jd***ină*, *né***jd***ie*, *obé***jd***ie*, *oá***jd***ă*, *rú***jd***ă* (în interiorul cuvîntului), pe care le-am spicuit din DA, DLR și CADE. Pe de altă parte, observăm că *și în alte cuvinte* românești, tot de origine slavă, grupul consonantic *zd*(*r*) înainte de o vocală anterioară apare și ca *jd*(*r*), de ex. : *a mezdrí* „a jupui" (cf. scr. *mezdriti* < *mezdra* „coajă", „cojiță"), dar și *a me***jdr***í* (vezi DLR, VI, 466), sau *a* **zdr***elí* (desigur din sl. *sъdьrati*, cf. v. rus. съдърати „a jupui", sec. XI, vezi Sreznevskij, *Матepиалы* ..., III, 698) și, cu același sens, *a* **jdr***elí* (vezi DA, III, 12 și CADE, 677). De altfel, înainte de iot, trecerea grupului *zd* la *jd* este atestată încă în perioada paleoslavă : пригвоздити „a bate în cuie", dar — la part. tr. pasiv — пригвожденъ „țintuit" și alte cazuri (vezi A. M. Selișčev, *Старославянский язык*, I, Moscova, 1951, p. 321). Pe această bază se poate, credem, conchide că v. rom. **a (se)izderí**, **a (se) ijderî** provin în mod sigur din sl. (merid.) *izdьrati*, al cărui sens de bază era „a (ex)trage", „a scoate".

Variantele fonetice reproduse în articolul din DA (vezi mai sus, primul alineat) se explică *t o a t e* în mod satisfăcător fără a mai recurge la slavă. Astfel :

a) Variantele *a ijderí*/*a ijderî* reflectă oscilația vorbitorilor între *-í* și *-í* (după *r* sau *rr*), fenomen binecunoscut în textele românești din secolul al XVI-lea (vezi, de ex., Ov. Densusianu, *Ist. lb. rom.*, II, ed. 1961, § 67, p. 128).

b) Varianta *a ijderí* a putut trece la *a ijdăní* sub influența numeroaselor infinitive românești în *-ení*, *-ăní*. În *Dicționarul invers* (București, 1957) am numărat 583 de asemenea verbe. Chiar dacă le scădem pe cele

noi sau mai noi, rămîn totuși destule care să fi putut atrage spre ele verbele în *-erí/-ărí*. Atragerea lui *a ijderí* spre *a ijdení* trebuie, de altfel, să fi fost favorizată și de faptul că românii nu aveau în acest caz un punct de sprijin ferm pentru menținerea nealterată a lui *r* etimologic, așa cum aveau, bunăoară, în *amár* sau în *hotár* puncte de sprijin pentru conservarea lui *r* din infinitivele *a amărî* ori *a hotărî*.

c) Variantele *a ijderí*, *a ijderî*, cu *e* etimologic, au trecut pe alocuri la *a ijdărí*, *a ijdărî*, probabil în virtutea particularității dialectului muntean de a nu palatiliza dentala *d*, „ceea ce determină modificarea timbrului unui *e* următor care devine *ă*" (vezi I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, 1961, p. 77) [urmează exemple].

d) Varianta *a iștdání*, cu *șd* în loc de *jd*, ține de (orto)grafie, iar nu de fonetică : în realitate, cei care au scris cîndva *iștdání* cu siguranță că rosteau *ijdăni* : în română (ca și în slavă, de altfel) consoanele sonore au acțiune asimilatoare regresivă asupra „surdelor" precedente (vezi despre aceasta informații competente la Andrei Avram, *Cercetări asupra sonorității în limba română*, București, 1961, mai ales p. 89—90).

e) Variantele cu *ji-* (**ji**dărí, **ji**dărî), care au, după DA, înțelesul de „a întărîta", „a asmuța", a zădărî" [cu mențiunea „prin Brașov"], sînt ilustrate numai de exemplul *Nu mai jidări cîinele, că te mușcă!* Ar putea fi vorba, în cazul cînd asemenea variante într-adevăr există, de rezultatul unei contaminări a arhaismului *ijderí*, pe cale de uitare, cu *a zădărî* „a întărîta" (< sl. *zadbrati*, cf. în bg. *задúрвам* ipf., *задерá* pf. „a începe a jupui", vezi *Речник*, I, 372).

SPECIFICUL GRAIULUI ŞI AL ONOMASTICII LOCALE RELIEFAT PRIN NUMELE DE FAMILIE DIN VALEA BISTRIŢEI-BICAZ (MOLDOVA)[1]

DE

AL. CRISTUREANU

O serie de nume proprii ne dezvăluie interesante aspecte, unele de amănunt, referitoare la pronunţarea şi lexicul diferitelor graiuri. Onomastica diferind de la un ţinut la altul în ce priveşte originea, formarea şi frecvenţa numelor (sau prin alte fenomene), specificul onomastic local se va contura prin aprofundata cunoaştere a tuturor acestor aspecte. Din aceste motive cercetarea de faţă este orientată în două direcţii : 1) reflectarea unor particularităţi fonetice, gramaticale şi lexicale dialectale prin intermediul diferitelor nume de familie ; 2) relevarea numelor care definesc specificul onomastic local, în comparaţie cu antroponimia din alte regiuni mai mult sau mai puţin întinse.

---

[1] Numele de familie din această zonă au fost culese de către diferite echipe de cercetători ştiinţifici de la Institutul de lingvistică din Cluj. Denumirea Valea Bistriţei-Bicaz include zona din bazinul rîului Bistriţa între localităţile Galu şi Bicaz (jud. Neamţ), deci ţinutul situat în zona şi vecinătatea lacului de acumulare al hidrocentralei „V. I. Lenin", cuprinzînd localităţile : A = Audia, B = Buhalniţa, Bb = Boboteni, Bi = Bistricioara, Br = Brînzeni, Bz = Bicaz, C = Cîrnu, Cl = Călugăreni, Co = Coroiu, Cp = Capşa, Do = Dodeni, Dr = Dreptu, F = Fîrţîgi, G = Galu, Gb = Gălbezeni, H = Hangu, IA = Izvorul Alb, L = Largu, P = Potoci, PF = Poiana Fagului, PL = Poiana Largului, PR = Poiana Răchiţii, Pr = Poienari, PT = Poiana Teiului, R = Roşeni, Rg = Ruginești, Rp = Răpciuni, Ru = Ruseni, S = Schitu, Se = Secu, Sv = Săvineşti, T = Topoliceni. Informaţiile provin din registrele de stare civilă, începînd cu deceniul al şaselea al veacului trecut, terminîndu-se în anul ultimei cercetări onomastice (1961), completate fiind cu datele culese cu ajutorul chestionarului onomastic. În material apar următoarele prescurtări : deriv. = derivat, f. frecv. = foarte frecvent, fr. = frecvent, f. rar = foarte rar, gr. = grec, germ. = german, magh. = maghiar, pron. = pronunţat, tc. = turcesc, var. = variantă. În calculele noastre am considerat frecvente acele nume la care există peste 50 de atestări, pe cele cu 26—50 atestări le-am clasificat drept frecvente, cele între 11 şi 25 atestări sînt socotite nesemnificative din punctul de vedere al răspîndirii. În sfîrşit, pe cele pentru care am găsit 4—10 atestări le-am grupat la rare şi pe cele cu 1—3 atestări le-am considerat foarte rare.

1. Fonetismul graiului [2] din Valea Bistriței se reflectă și printr-o serie de particularități prezente în cîteva nume. O caracteristică a graiurilor moldovenești este închiderea vocalelor neaccentuate. De pildă, închiderea lui *e* neaccentuat la *i* apare în exemplul *Todirél* (rar, Cp 1865, G, PF, PR) [3] și *Atodirésii* (rar, Cl 1865, PF, PT) deriv. de la *Toader*. Închiderea lui *ă* la *î* se relevă în exemplele *Anînoáii* (rar, Bi, 1875) format de la *Nănoáie* (< *Nan*), iar închiderea lui *o* la *u* se ivește în numele *Aiacuboáiei* (f. rar, H 1899, Dr 1927) provenit de la *Iácub*, var. locală a lui *Iácob*, *Cucónu* (f. rar, C 1893 și R 1929), *Cucóș* (rar, P 1879, C, P) și *Murăriței* (f. rar, Bi 1893), ultimele trei nume provenind, prin poreclire, din subst. *cocon*, *cocoș*, *morăriță*, pronunțate însă ca în graiul local.

Mai bine reprezentat în antroponimia locală este fenomenul deschiderii lui *ă* la *a*, răspîndit și în alte arii izolate în afara graiurilor moldovenești [4], semnificative fiind exemplele *Afrasínii*, prezent întotdeauna alături de var. *Afrăsínei* și *Afrusínii* (Bi 1867, Dr), *Blanáriu* (f. rar, B 1919), *Galbáză*, fr., prezent în majoritatea localităților din zonă alături de var. *Gălbeáză* și *Calbáză*, *Matásă* concomitent cu *Mătásă* (f. fr., H 1869, Bi C, Cl, Le, R, S), dar niciodată nu este atestat *Mătăsáru*, ci doar *Matasáru* (f. rar, Se 1929) și altele. Etimoanele exemplelor de mai sus sînt numele *Eufrosína* (cu var. locale *Frasína*, *Frăsína*, *Frusína*) și subst. comune *blănar*, *gălbează* sau *călbează*, *matasă*, *mătăsar*, adaptate obișnuinței pronunțării populare din zona studiată.

Schimbarea locului de articulație, în special al lui *e* în *ă* și al lui *i* în *î* după consoanele dentale dure *s*, *z*, *ș*, *j*, *ț*, *dz*, ca și după unele labiale, constituie un fenomen răspîndit în toate graiurile din nordul și centrul țării, excepție făcînd în general graiurile de tip muntean. Ținutul cercetat oferă cîteva exemple și în privința aceasta : *Alúți* (rar, PT 1865, Bi, Cl, PT), apărînd însă concomitent cu var. *Alúței*, *Păvăl* (Dr 1865, Bi, Cl, G, PT), utilizat alături de *Pavel*, *Săcúiu* (fr. PL 1874, Bi, Bz, Cl, Gb, PL, PT, Ru), prezent în permanență, în limbajul uzual, alături cu *Secúiul* etc. Alt fenomen caracteristic este palatalizarea labialelor, pe care o remarcăm în exemple cu *p* devenit *k'* : *Chéle* (B 1869, Bi, Bz, R), *Cheptănáru* (rar A, Bz, H), *Chipér* (B 1879, BI) și *Chiuáru* sau *Chiuáriu* (H 1869, C, H, IA, Le), avînd la bază cuvintele *piele*, *pieptănar*, *piper*, *piuar*, numele pronunțîndu-se *Kéle*, *K'eptănáru*, *K'ipér* și *K'iuáru*. Dar *p* a putut deveni și *pĉ*, ca în exemplul *Copĉíl* (f. rar, C 1891), una dintre variantele de palatalizare caracteristice și acestei părți a Moldovei [5]. În *Saghín* (pron : *Saǵín*, f. rar, H 1866), aflăm palatalizarea lui *v* pînă în stadiul *ǵ*, etimonul nealterat fiind, de fapt, *Savin*.

---

[2] Pentru cunoașterea particularităților lingvistice specific moldovenești vezi I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, 1961, p. 82—90.

[3] La nume se dă accentul iar în paranteză apare, cu prescurtări, frecvența, localitatea în care e atestat prima dată (în perioada cercetată) și anul atestării, urmînd apoi alfabetic sigla celorlalte localități.

[4] Pentru răspîndirea fenomenului în alte părți ale Transilvaniei, Banatului, Olteniei etc. vezi Iorgu Iordan, în „Revista filologică", I, 1927, p. 117 și urm.

[5] Pentru palatalizarea lui *p* în *pĉ* vezi I. Coteanu, *op. cit.*, p. 88, unde și harta palatalizării labialelor arată că aria lui *pĉ*, sub forma unui triunghi cu vîrful la Roman, include o arie în care se înglobează ținutul studiat, bazinul superior al Mureșului, Cîmpia Transilvaniei și actualul județ Bistrița-Năsăud.

O pronunțare prezentă în Moldova și prin nordul și centrul Transilvaniei, extinsă și în alte părți, se referă la transformarea lui *v* în *h'*, ca în cuvintele *vulpe* și *volbură* devenite *hulpe* și *holbură*, fapt relevat suplimentar și prin *Hulpáș* (Bi 1880, G, H, Le) și *Hulpói* (f. rar Se 1866), ambele derivate de la *Hulpe*, adică *Vulpe*.

Se știe că echivalentul lui *ĉ* în rostirea moldovenilor este *ŝ*, materialul oferindu-ne la rîndul lui exemple de tipul *Ciucánu*, cel mai frecvent nume de familie din toată zona, cu sensul de „persoană provenită din *Ciuc*" [6], cu deriv. *Ciucánél* (C 1874, B, H, R, S), pron. *Ŝucánu*, *Ŝucánél*.

Oglindirea fenomenelor fonetice locale în numele de familie contribuie cu exemple suplimentare (care trebuie menționate) la o aprofundată cunoaștere a fizionomiei acestui grai. În zona anchetată, spre deosebire de alte regiuni românești, numele de familie este în general destul de des utilizat în adresarea curentă. De aceea nu trebuie trecută cu vederea nici acea influență pe care o pot exercita unele forme ale numelor considerate oficiale, literare, provocînd astfel o oarecare limitare a sferei de circulație a variantelor populare. Faptul însă n-a stat în atenția cercetătorilor într-o măsură suficientă.

Mult mai interesante sînt numele de familie care provin din cuvinte ale lexicului dialectal local, inițial ele fiind desigur niște porecle. Prin aceasta se deschide o nouă cale spre cunoașterea mai amănunțită a structurii graiului respectiv. Pentru a nu transforma prezenta expunere într-un glosar, considerăm necesară o grupare pe sensuri a acestor regionalisme [7] devenite nume de familie. În prealabil însă trebuie să remarcăm faptul că unele dintre cuvintele dialectale, care sînt etimoanele numelor de familie ce urmează, circulă doar în Moldova ori cu precădere în această provincie, încadrîndu-se aici *Berbelîc*, *Budacă*, *Busuioacă*, *Ciobică*, *Holcă*, *Moglan*. Altă grupă, care depășește în extindere limitele ținuturilor moldovene, înglobînd mari părți din Transilvania sau din alte regiuni (nu însă și Muntenia), include numele *Bumb*, *Butnar*, *Coșarcă*, *Groștior*, *Sămătișă*, *Suvac* și altele. Din regionalisme caracteristice doar Moldovei și Munteniei, necunoscute însă în Transilvania, provin exemplele *Cojan*, *Hălciugă*, *Ungureanu*. Românii transilvăneni încetățeniți de mult în valea Bistriței au adus cu ei nume de familie de tipul *Bălău*, *Sabău* și *Suciu*, care sînt, la origine, regionalisme românești din Ardeal, necunoscute moldovenilor.

După înțelesul lor originar, cuvintele dialectale devenite nume proprii se pot repartiza în diferite grupe. De pildă, indicau inițial particularități fizice: *Bălău* (f. rar, H 1869 și C 1909) de la ardelenismul *bălău* „blond" și *Cioáncă* (f. rar, PC 1915), avînd ca etimon adj. *cioancă* „fără un braț", var. a lui *ciungă*. Starea civilă a unor persoane se oglindea în idiomul local și prin unii termeni de tipul *văduvoi*, *vădan* și *vădană*, ca var. a lui *văduv*, *văduvă*, servind drept etimoane numelor *Văduvóiu* (f. rar, Bb 1889), *Vadána* (PL 1896, Cl, G, L, PL, PR, PT), *Avădánii*

---

[6] *Ciucul*, ca unitate teritorială, cuprindea ținuturile din bazinul superior al Mureșului și Oltului, adică împrejurimile orașelor Gheorghieni și Miercurea Ciuc, azi în jud. Harghita, vecine cu ținutul studiat.

[7] Ele au fost categorisite ca regionalisme după o amplă consultare a dicționarelor și glosarelor dialectale, combinată cu cercetarea datelor din anchetele lexicale în zona Bistrița-Bicaz.

(rar G 1865 şi Gr 1885), *Vădănúţ* (f. rar Bi 1918 G,P), *Avădănúţ* (f. rar Bi 1918) şi *Avădănúţei* (f. rar, atestat la Bi în 1874, 1895 şi 1955). Ocupaţii le din prezent sau unele caracteristice trecutului, precum şi vechile stratificări sociale, se reflectă în numele *Aplăiéşiţei* (f. rar, Gb 1865), *Butnáriu* (rar, Cl 1918), *Ciubotáru* ori *Ciubotáriu* (fr., H 1868, A, B, Bb, Bz, C, Ci, Co, P, S, Se), *Sabáu* (f. rar, Cr 1902), *Stolériu* (rar, A 1858, A, B), *Súciu* (f. rar, B 1828), *Tărnicéru* (pron. *Tărnişéru*; rar, Bz 1885, C), *Vatamán* (fr. Co 1865, Bi, C, Cl, H, L) şi *Vornícu* (f. rar, B 1922). Aceste nume ne reamintesc că sîntem într-un ţinut unde, în trecut, erau destui *plăieşi* şi că în timpurile noastre mai sînt persoane care practică meseria de *butnar* „meseriaş care face sau vinde buţi", *ciubotar* „cizmar" şi *tărnicer* „şelar". Pe aici denumirea unor ranguri sociale feudale, de pildă *vătăman* şi *vornic*, s-au mai păstrat în grai, dar au ajuns treptat să însemne doar „vătăşel" şi „primar al satului" [8]. Să nu omitem din repertoriul nostru nici ardelenismele *sabău* „croitor" şi *suci* „cojocar". Ocupaţiile pastorale, agricole şi diferitele meserii răspîndite în ţinutul Neamţului au făcut ca numele de familie să preia din grai o serie de cuvinte caracteristice acestor domenii, adică denumirii dialectale de obiecte şi unelte, de pildă *Atărnicioáiei* (f. rar, G, L 1865), *Berbelîc* (f. rar, G 1917), *Budácă* (f. rar, Bz 1885), *Burduzáu* cu var. grafică *Burduzéu* (f. rar, Bb 1909, A, IA), *Ciobîcă* (Bb 1864, A, Bi, G, H, Rg, T), *Cociorvéi* (f. rar, Se 1916 şi 1949), *Coşárcă* (T 1890, Bi, Dr, G, R, Ru, To), *Darabână* (f. rar, Se 1899) şi *Suvác* (rar, Bi 1895) de la care s-a alcătuit deriv. *Suvăcúţ* (rar, Bi 1872, G). În această ultimă grupare regăsim cristalizate în substantivele regionale *tarniţă* „şa", *berbelîc* „unelte de bărbierit", *budacă* „putinăcu gura mai largă decît partea de jos, în care se păstrează laptele şi zerul", *burduzău* „piele de oaie subţire, rasă cu custura, care se pune în loc de geam" [9], *ciobîcă* „un fel de plută mică pentru trecut apa de pe un mal pe altul; barcă, luntre" [10], *coşarcă* „coş împletit din nuiele", *darabană* „tobă", *suvac* „sulă lungă întrebuinţată la îngurzirea opincilor, desfundatul lulelelor etc.". Îmbrăcămintea nu lipseşte nici ea din terminologia regionalismelor devenite nume, concludente fiind exemplele *Bumb* [11] (f. rar, Gr 1883) de la subst. *bumb* „nature" şi *Burcáşu* [12] (f. rar, Gr 1883), avînd ca etimon subst. *burcaş* „cel care poartă b u r c ă (adică „bundă"). Domeniul gastronomic îşi face simţită prezenţa datorită lui *Bálmuş* (f. rar, H 1829), *Groştiór* (f. rar, Bi 1903) şi *Sămăchişă* (H 1856, C, R, T), primul termen, *balmuş* [13], definind o „mîncare făcută din caş dulce de oaie, fiert în lapte (sau în unt etc.) şi la care se adaugă puţin mălai", al doilea termen, *groştior*, fiind o var. a lui *groscior* „smîntînă", şi *sămăchişă* însemnînd

[8] Pentru sensurile vechi ale acestor două cuvinte vezi dicţionarele.

[9] Sens înregistrat în ancheta din zonă la Bistricioara.

[10] *ciobacă* în V. Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului şi a plutăritului*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice". Filologie, Iaşi, VII, 1957, p. 143, atestat la Holda, Sabaşa şi Călugăreni, jud. Neamţ. Personal, în 1957, am înregistrat la Călugăreni, într-o conversaţie, sensul de „luntre" (absent la V. Arvinte), arătîndu-mi-se şi o barcă ce plutea tocmai atunci pe Bistriţa.

[11] Atestat ca nume de familie şi în împrejurimile Dejului.

[12] Iniţial li se spunea *burcaşi* „ciobanilor". În părţile năsăudene, printr-o transformare de sens, *burcaş* şi *burcăşiţă* înseamnă „ţigan nomad" (vezi Al. Cristureanu, *Glosar regional: Regiunea Cluj (com. Zagra, raionul Năsăud)*, în „Limba română", XI, 1962, nr. 4, p. 405. Am înregistrat acelaşi sens la Nimigea de Jos, Bistriţa-Năsăud).

[13] Cuvîntul *balmoş* e atestat în nordul Transilvaniei, munţii Olteniei şi în multe alte părţi unde se practică păstoritul.

în partea locului „brînză de vacă". Domeniul pomicol este de față datorită exemplelor *Aperjoáie* (f. rar, Bz), *Perja* > *perjă* „o anumită varietate de prune", și *Busuioáca* (f. rar, G 1879) > *busuioacă* „varietate de struguri". Cîteva dintre exemple dovedesc proveniența din alte părți a unora dintre locuitorii încetățeniți pe acele meleaguri ale Bistriței moldovenești [14], de pildă *Cojánu* (f. rar, B 1878, Bz 1925), *Moglán* (rar, Bi 1904, Cl, L), *Moroșán* (fr. H 1869, Bi, C, Cl, Le, S), *Țuțuiánu* (H 1869, A, Bb, Bi, C, Dr, PC) și *Ungureánu* (f. fr., Dr 1865, atestat în toate localitățile), cu deriv. *Ungurenășu* (Bi 1873). Recunoaștem mai sus următoarele cuvinte dialectale transformate cu timpul în nume de familie: *cojan* [15] „poreclă dată locuitorilor de la șes de către cei de la munte", *moglan*, var. a lui *mocan*, *moroșan* [16] „maramureșan" (termen cunoscut mai ales în Transilvania), *țuțuian* „cioban din Ardeal" și *ungurean* „nume dat locuitorilor români din Transilvania de către moldoveni, munteni, olteni". În sfîrșit mai găsim și cîteva regionalisme, diferite ca sens, din care am alcătuit o grupă eterogenă ce înglobează exemplele *Crușitu* (rar B 1865, Bi, H, P), de la adj. *crușit* „argăsit, înroșit; p. ext. pătat cu sînge", *Hălciúgă* (f. rar, Bu 1903), în Moldova și Muntenia subst. *hălciugă* însemnînd „dărîmătură, ramuri rămase după tăierea unui copac, pădure crescută după tăiere" și, prin extensiune, „claie de păr, păr netuns", *Hólcă* (rar, S 1856, Bi, H) din subst. *holcă*, un moldovenism puțin frecvent însemnînd „hărmălaie, tumult", și *Huci* (rar, Se 1901, Bi), avînd în Moldova înțelesul de „pădure deasă, tufiș, crîng", fără a putea totuși omite consemnarea sensului ardelenesc „ragilă, hecelă, unealtă".

Regionalismele enumerate anterior ca etimoane ale cîtorva dintre numele de familie nu pot fi neglijate de cel ce dorește să cunoască mai bine particularitățile unui anumit grai popular. Exemplele trecute în revistă aduc date suplimentare la cunoașterea amănunțită a limbajului popular și a unor crîmpeie din viața locuitorilor acelui ținut moldovenesc.

Ca o particularitate gramaticală semnalăm activa prezență a articolului genitival posesiv în alcătuirea unor nume de familie, fapt pe care îl comentăm mai jos.

2) Specificul onomastic local se relevă prin coroborarea tuturor numelor adunate, ceea ce ne permite să le stabilim originea, sistemul de formare, frecvența etc. Fără a putea epuiza într-o lucrare de proporțiile celei de față problematica pe care ar putea-o ridica comentarea celor 1154 de nume de familie înregistrate în zona Bistrița-Bicaz, la care se mai adaugă încă 72 de variante ale lor, vom încerca să conturăm liniile majore care deosebesc sistemul numelor de familie din acest ținut de cel existent în alte regiuni.

---

[14] Mai există în acest ținut și alte nume care definesc direct originea locală, de pildă *Ardeleánu*, *Bîrgăoán*, *Bîrsán*, *Corduneánu*, *Mocánu*, *Moldován*, *Olteánu*, *Oșlobánu*, *Vrînceánu* etc., dar ele nu intră în comentariu, neavînd la bază cuvinte dialectale.

[15] Astfel sînt numiți locuitorii din cîmpiile Munteniei, Olteniei și Moldovei. La fel e cunoscut termenul și în Dobrogea, *cojanii* „români băștinași" de acolo deosebindu-se de *mocani* și *țuțuieni* sau chiar de *bălțăgani* „cei din lunca Dunării" (comunicat de prof. V. Băjănică, din Țepeș-Vodă, jud. Constanța).

[16] Cercetînd arhivele din Dej, în toate documentele referitoare la împrejurimile Dejului și Gherlei, pînă la 1848, apare numele *Moroșan*, prefăcut acum însă întotdeauna în *Mureșan*, printr-o interferență etimologică cu *mureșan* (< *Mureș*).

Principalele caracteristici ale numelor de familie studiate sînt: a) prezența multor exemple care au la bază un nume feminin; b) productivitatea în derivare a sufixului *-escu*; c) o coloratură aparte a onomasticii datorată cîtorva nume cu etimoane provenite de la popoarele balcanice, alături de cele de origine maghiară, germană sau ucraineană și d) frecvența deosebită a unor nume, ca notă distinctivă locală în comparație cu antroponimia altor regiuni.

a) Una dintre caracteristicile enumerate mai sus este prezența multor nume de familie care au drept etimon un nume feminin. Se impune în primul rînd prezența multor nume de familie formate, ca în denominația populară, cu ajutorul articolului genitival sau posesiv, prezent în zona aceasta cu forma invariabilă *a*. Deoarece chiar autorul acestor rînduri a publicat cu cîțiva ani în urmă articolul *Nume de familie formate cu articolul genitival* **a** *în Valea Bistriței* (*Bicaz*)[17], nu vom reveni decît tangențial asupra problemelor dezbătute acolo. Aceste nume indică linia genealogică, referindu-se, în marea majoritate a cazurilor, la un antecesor feminin (106 nume, față de 26, formate tot același articol genitival care indică însă un antecesor masculin). Aceste nume, după cum dovedește slaba lor frecvență, ca și relativ puțina productivitate a celor alcătuite cu acest articol și prin derivare cu sufixele moționale *-easă*, *-oaie*[18], sînt de fapt niște inovații în domeniul numelor de familie, cristalizîndu-se ca formule denominative oficiale probabil în secolul trecut, poate chiar și mai recent. Alături de formele tipice apar însă ca nume de familie consacrate, înscrise și în actele oficiale, variante mult mai rare fără articolul genitival (posesiv) sau fără articolul hotărît enclitic de la genitiv. Vom găsi deci și variante de tipul *Andronései* alături de *Aandronései*, *Aniții* pe lîngă *Aaniței* sau *Aaniții*, dar și *Adumitrései*, *Adumitroáii*, *Alungulései* ori *Alungulésii* etc. Chiar din exemplele de mai sus observăm că, în Valea Bistriței, derivarea cu un sufix moțional feminin (*-easă*, *-oaie*), care indică pe soția cuiva, se îmbină, în cadrul aceluiași nume, cu alcătuirea unor denumiri formate cu articolul genitival (posesiv) avînd forma regională, invariabilă, **a**, de pildă: *Adumitrése*(*i*), *Adumitroáie*(*i*), apărînd însă ca nume independente și *Dumitreása* sau *Dumitroáie*, ce sînt desigur etimonul cel mai apropiat al numelor comentate[19].

Mai aflăm o serie de nume formate cu sufixele moționale *-eása* și *-oáia*, indicînd la origine, după tipologia denominației populare, pe soția cuiva, ca în exemplele *Dumitreása* (rar, C 1889), *Luculeásă* (f. rar, L, 1923) sau *Floroáia* (C 1877, A, Bb, H, R), *Ropotoáia* (rar, Bi 1894, Co, H, PT) și *Vîntoáia* (f. rar, Le 1896, H) și multe altele. Din totalul de 1154 nume de familie culese, femininele formate cu articolul genitival *a* (în număr de 106) ocupă aproape 9,2% din numărul exemplelor, cele derivate cu suf. *-easa*, în număr de 17, aproximativ 1,2%, derivatele cu suf. *-oaia* numărînd 48 de exemple, deci cam 4,2%, iar cele alcătuite cu ajutorul altor sufixe feminine, 0,5%. Prin urmare, numele formate de la feminine reprezintă, în zona studiată, aproximativ 15,1% din numărul numelor de familie. N-am inclus aici prenumele feminine de origine hagiografică, care au devenit, fără vreo schimbare, nume de familie, de exemplu:

---

[17] Vezi „Studii și cercetări științifice". Filologie, Iași, XIII, 1962, fasc. 2, p. 209–219.
[18] *Ibidem*, p. 210–212, 218–219.
[19] *Ibidem*, p. 214–215.

Ancúța, Anghilína, Axínia, Cáia, Nica, Palaghía, Técla, Todosía [20]. Aceste nume de familie, mult mai multe decît în alte regiuni, dau onomasticii din părțile Bistriței-Bicaz o notă specifică. Totuși, și în ținutul cercetat, rolul principal, ca etimoane ale numelor, îl au masculinele, cu sufixele caracteristice lor.

b) Productivitatea în derivare a sufixului onomastic *-éscu*, indicînd aici exclusiv descendența în linie masculină, apare în exemplele *Angheléscu* (rar, Bz și Dr 1885, B, D), *Chirilescu* (PL 1886, Dr, G, PR, Rg, T), *Ionéscu* (Dr 1875, Cl, H, Le, P), *Mironéscu* (f. rar, Se 1890 și Bi 1930), *Teofănéscu* (f. rar, C 1889) și multe altele. Cele 53 de exemple reprezintă, așadar, aproape 4,5% din totalul numelor studiate. Însăși prezența acestui sufix în regiunea studiată dă o coloratură aparte antroponimiei locale, căci el lipsește completamente din sistemul onomastic familial al unor întinse ținuturi dacoromâne nordice, mai ales al celor din Transilvania.

c) O altă caracteristică a numelor de familie analizate o constituie prezența unor exemple cu etimoane de proveniență balcanică, alături de cele de origine maghiară, germană și ucraineană.

Pentru a stabili acest fapt e nevoie să lăsăm la o parte mulțimea numelor de origine hagiografică, ca și pe cele preluate de la slavi, încetățenite de multe veacuri în onomastica noastră, precum și pe cele provenite ca porecle din cuvinte obișnuite (excluzînd însă pe cele comentate mai sus, care au ca etimon niște regionalisme).

Coloratura aparte a onomasticii se datorează faptului că în Moldova s-a exercitat timp de mai multe veacuri o influență greacă și turcă, iar în Transilvania (din imediata vecinătate a zonei studiate) o influență maghiară și germană. Din sus, de pe valea Bistriței, dinspre Maramureș și Bucovina a pătruns și în părțile Bicazului o oarecare influență ucraineană. Valea Bistriței-Bicaz, situată în vestul Moldovei, în apropierea secuimii, se dovedește o zonă de încrucișare a mai multor influențe [21]. De origine greacă sînt sufixele *-áche* [22] sau *-áchi* și *-íu*, prezente în exemplele *Antonáche* (f. rar, Bi 1887), *Ursáchi* (f. rar, Bz 1945), *Grigoríu* (Le 1875, B, Bz, C, L, PC, R) și altele. Aceste sufixe lipsesc însă în numele de familie ale românilor transilvăneni. Etimon grec au numele de familie de tipul *Acasándrei* [23] (rar, Se 1891, A, Bz, H) și altele. Din turcă provin numele *Hógea* (Ru și T 1898, Cl, G, L, PR, PT, Sv) și altele, interesant fiind *Hasanóv* (f. rar, B 1898) ce îmbină în derivare un radical turcesc cu un sufix patronimic de origine slavă. Însă de pe celălalt versant car-

[20] Ele mai circulă concomitent, în zonă, ca prenume.

[21] O dovedesc și numele de familie din acest ținut care sînt la origine etnonime, de exemplu *Arnăútu, Cazácu, Cerchéz, Huțán, Neámțu, Rúsu, Secúiu* cu deriv. *Secuiéșu, Sîrbu, Tătáru* și *Túrcu*.

[22] Pentru originea, evoluția și răspîndirea acestui sufix vezi Zizi Ștefănescu-Goangă, *Sufixul -ache*, în *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. III, București, 1962, p. 119—127.

[23] Prenumele *Casandra*, preluat de români în timpul fanarioților, a devenit treptat popular în Muntenia și mai ales în Moldova. În regiune este atestat ca prenume la țărănci, încă din veacul trecut, la Bh, H, Po, T, azi fiind socotit de generația tînără demodat, „învechit". Sadoveanu, în *Nada Florilor*, are și el un personaj, baba *Casandra*, apărînd și în alte nuvele ale sale ca nume al unor țărănci moldovene vîrstnice.

patic se strecoară aici o influență maghiară, mai pregnantă decît cea a numelor cu un etimon turcesc ori grecesc, incluzînd 15 nume (adică aproape 1,3% din totalul general) cu exemple de tipul *Ándraș* (rar, R 1879, Bi, PT), *Jánoș* (f. rar, B 1915), *Nagy* (f. rar, Bi 1917 și 1939), *Țimbálmuș* (f. rar, H. 1899), *Voaidéș* (C 1894, Bi, Bz, Ci, G, H, Le, R) și altele. Etimoanele numelor de mai sus sînt numele *Ándrás* (Andrei) și *Iános* (Ioan), adj. *nagy* „mare" și subst. *cimbálmos* „țambalagiu" și *vajda* (sau numele *Vajda*) „voevod", deriv. cu suf. românesc *-eș*. Din germană provin *Cáizer* (f. rar, G 1943), *Fránți* (f. rar, Bi 1865) și încă alte trei exemple, etimonul celor comentate fiind subst. *Kaiser* „împărat" și prenumele *Frantz*, hipocoristic al lui *Francisc*. Influența ucraineană prezentă în nordul și estul teritoriului românesc [24] se se evidențiază prin exemplul *Ciornéi* (f. rar, H 1923) și altele. Nu lipsește nici o influență armenească, ea fiind însă prezentă datorită doar lui *Orghidan* (f. rar, Bz 1901, Ci). Totalul acestor influențe (greacă, turcă, maghiară, germană etc.) atinge în cel mai bun caz 2% din numărul tuturor numelor familiale.

d) F r e c v e n ț a diferitelor nume constituie unul dintre criteriile prin care se definește specificul onomasticii locale.

Numele foarte frecvente și frecvente sînt în aproape toate cazurile și nume de baștină, fapt confirmat și prin răspunsurile obținute de la informatorii locali la „Chestionarul onomastic". Între numele foarte frecvente se încadrează *Báciu*, *Baltág*, *Bălán*, *Bistriceánu*, *Cădérea*, *Chirílă*, *Ciucánu* (cel mai frecvent, înregistrînd 216 atestări), *Cristea*, *Dáscălu*, *Irimíe*, *Lalău*, *Lețu*, *Lúca*, *Márcu*, *Mătásă* cu var. *Matásă*, *Nístor*, *Oláru*, *Pláton*, *Pópa*, *Ropotícă*, *Tănáse*, *Țifúi*, *Ungureánu* și *Úrsu*. Vechimea și frecvența lor au dus la formarea unor derivate, devenite nume de familie aparte, de exemplu, *Bălănéscu*, *Chiriléscu*, *Ciucănél*, *Crețuléscu*, *Rapotoáie*, *Tănăsoáia* și *Ungurenáșu*.

Frecvente sînt *Aánei*, *Alexandréscu*, *Amarie* cu var. *Amărie* și *Amării*, *Andriéș*, *Andronic*, *Asávei*, *Báboță* sau *Bábotă*, *Bérea*, *Bîrsán*, *Bocáncea*, *Bonteánu*, *Bórșa*, *Búftea*, *Bulái*, *Cáia*, *Catrinóiu*, *Chiorbéja*, *Ciubotári(iu)*, *Conúț*, *Coroámă*, *Cózma*, *Crăciún* cu deriv. *Crăciunéscu*, *Cúrcă*, *Crúdu*, *Diacónu*, *Dominte*, *Dorneánu*, *Drăgușánu*, *Fărcășán(u)*, *Fîrțigu*, *Gavrilúț*, *Gălbeáză* cu var. *Calbáză* și *Călbeáză*, *Gheorghiéș*, *Gheorghíu*, *Gîrbea*, *Hagiu*, *Hurdugeánu*, *Hurjúi*, *Ichim*, *Iosúb*, *Iutéș*, *Lúpu*, *Macovéi*, *Maftéi*, *Mihăilă*, *Moroșánu*, *Mrejéru*, *Munteánu*, *Panaite*, *Pápă*, *Prăvăleánu*, *Pintilie*, *Pîntea*, *Popéscu* cu var. *Popăscu*, *Préotu* cu var. *Preútu*, *Rúsu*, *Sáva*, *Savín*, *Secúiu* ori *Săcúiu*, *Topoliceánu*, *Trifán*, *Vasiliu*, *Vatămán* și *Zaharia*. Ele au și cîteva derivate. Nu am mai menționat localitățile unde apar, deoarece numele sînt prezente în toată sau aproape toată zona cercetată, cu unele diferențe specifice satelor. Numele foarte frecvente și frecvente provin din cuvinte devenite porecle, din nume hagiografice sau din cîteva nume de origine slavă veche, ceea ce dovedește conservatismul denominației din această regiune.

Concluziile ce se impun sînt următoarele: numele de familie dovedesc cu date suplimentare fizionomia fonetică și lexicală a graiului moldo-

[24] Pentru delimitarea ariei influenței ucrainene vezi E. Petrovici, *Toponime slave de est pe teritoriul Republicii Populare Române*, I. *Toponimice prezentînd pe H provenind din G*, în „Romano-slavica", IV, p. 4—63 și II. *Toponimice cu polnoglasie*, în „Romano-slavica", VI, p. 5—17.

venesc din zona Bistrița-Bicaz, înfățișîndu-ne cîteva cuvinte dialectale, devenite porecle și apoi nume, care trebuie să fie luate în seamă de dialectologi. Specificul onomastic propriu-zis (fără a avea pretenția epuizării tuturor datelor) se caracterizează prin productivitatea numelor formate cu articolul genitival *a*, o anumită pondere a etimoanelor feminine, răspîndirea în derivare a sufixului onomastic *-escu* (absent în structura onomastică din unele ținuturi), o oarecare coloratură antroponimică balcanică, alături de influențele magh. și germ. provenite din Transilvania sau din ucraineană. Frecvența unor nume cu etimoane din cuvinte comune, din nume hagiografice și din cîteva nume slave vechi devenite tradiționale la români, dovedește conservatorismul onomasticii acestui ținut, caracteristică manifestată din plin pînă la construirea hidrocentralei și a formării lacului de acumulare și în ocupații, port, mentalitate etc. Zona Bistrița-Bicaz aduce o notă originală în contextul antroponimiei românești și prin tipologia numelor de familie de acolo.

Cluj, iulie 1971

TOPONIMIA SATULUI ȘOPTERIU, JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD

DE

VASILE CRISTUREANU

Situat în mijlocul Cîmpiei Transilvaniei, la distanțe între 45 și 70 de km față de Cluj, Bistrița și Tg.-Mureș, Șopteriul este atestat în documente începînd cu anul 1321 [1], fiind cunoscut în decursul a sute de ani ca o așezare de iobagi.

Actualmente satul intră în componența comunei Urmeniș, aparținătoare județului Bistrița-Năsăud, dar populația gravitează spre Tg.-Mureș și, într-o oarecare măsură, spre Cluj.

Șopteriul este o localitate românească, cu o populație ce vorbește un grai cu particularități fonetice moldovenești, dintre care amintim :

— transformarea vocalelor *e* și *i* din seria anterioară în *ă*, *î* din seria medială, cînd sînt procedate de consoane dure : *săcúre* (secure), *sîngur* (singur) ;

— palatalizarea labialelor *b*, *p*, *m* devenite *bĝ* (uneori *ĝ*), *pĉ* (*ĉ*) și *mn'* : *bĝátă* (biată — sărmană), *alĝínă* (albină) ; *copĉílă* (copilă), *ĉept* (piept), *mn'ic* (mic) ;

— fricativele *ĉ*, *ĝ* > *ŝ*, *ẑ* : *ŝenúșă* (cenușă), *ẑín'ere* (ginere).

Dacă, sub aspectul fonetic, graiul prezintă particularități moldovenești, lexicul și structura gramaticală îl apropie mai mult de dialectul crișean ; faptul se explică prin situarea localității în zona de interferență a celor două dialecte.

În explicarea etimologiei denumirii Șopteriului cunoaștem mai multe încercări. Le găsim lipsite de temei pe cele care au circulat pe plan local și socotim acceptabilă derivarea de la cuvîntul vechi de origine slavă „șĭpotŭ" (șipot) [2], aceasta găsindu-și sprijin și în configurația terenului.

---

[1] Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, vol. II, p. 177.

[2] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Ed. Acad., 1963, p. 78 și 354.

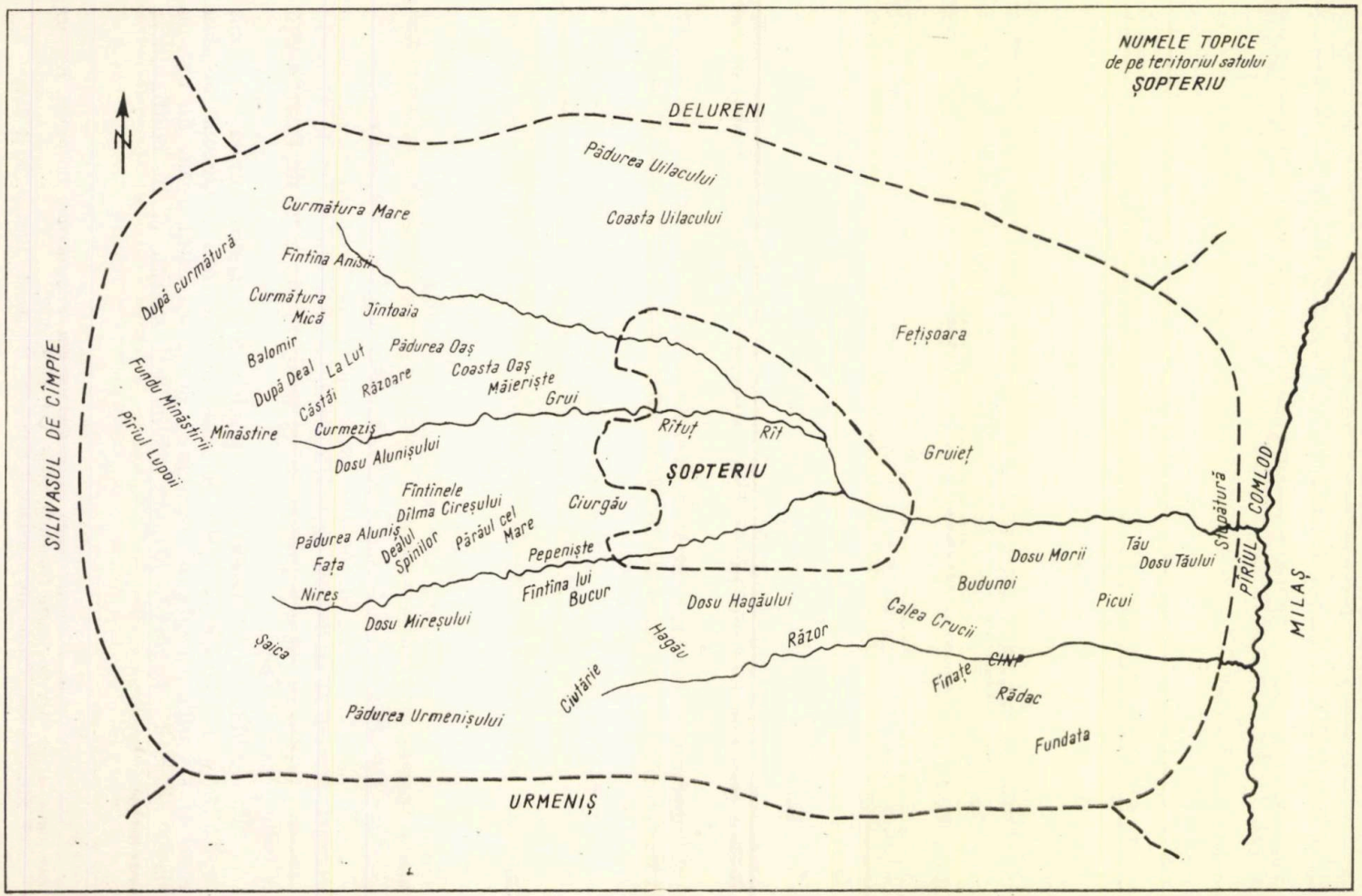
NUMELE TOPICE
de pe teritoriul satului
ȘOPTERIU
N
DELURENI
Pădurea Uilacului
Coasta Uilacului
Curmătura Mare
Fîntîna Anisii
După curmătură
Curmătura Mică
Jîntoaia
Balomir
Pădurea Oaș
Coasta Oaș
Măieriște
Grui
Fundu Mînăstirii
Pîrîul Lupoii
Mînăstire
Curmeziș
Dosu Alunișului
Fîntînele
Dîlma Cireșului
Ciurgău
Pădurea Aluniș
Dealul Spinilor
Pîrîul cel Mare
Fața
Pepeniște
Nireș
Fîntîna lui Bucur
Dosu Mireșului
Șaica
Pădurea Urmenișului
Ciutărie
Hagău
Dosu Hagăului
Răzor
Calea Crucii
Finațe
CINP
Rădac
Fundata
Budunoi
Dosu Morii
Tău
Dosu Tăului
Picui
Fețișoara
Gruieț
Rîtuț
Rît
ȘOPTERIU
SILIVASUL DE CÎMPIE
PÎRÎUL COMLOD
MILAȘ
URMENIȘ

Hotarele Şopteriului se întind pe o suprafaţă de mai mult de 10 km pătraţi şi abundă în denivelări. Faţă de această situaţie, toponimia ne apare la prima vedere deosebit de bogată, dar aceasta este numai în aparenţă căci, dacă se iau în considerare numai numele topice cunoscute de întregul sat, avînd în acelaşi timp o vechime ce le-a conferit stabilitate în grai, şi le raportăm la suprafaţa de mai sus, avem imaginea unei vaste întinderi de teren cu o slabă memorie a pămîntului.

Explicaţiile sînt de ordin istoric şi nu greu de stabilit. Vreme de aproape 600 de ani şopterenii, ca iobagi, au fost supuşi unei crîncene exploatări; în vremuri cunoscute mai existau proprietăţi feudale de

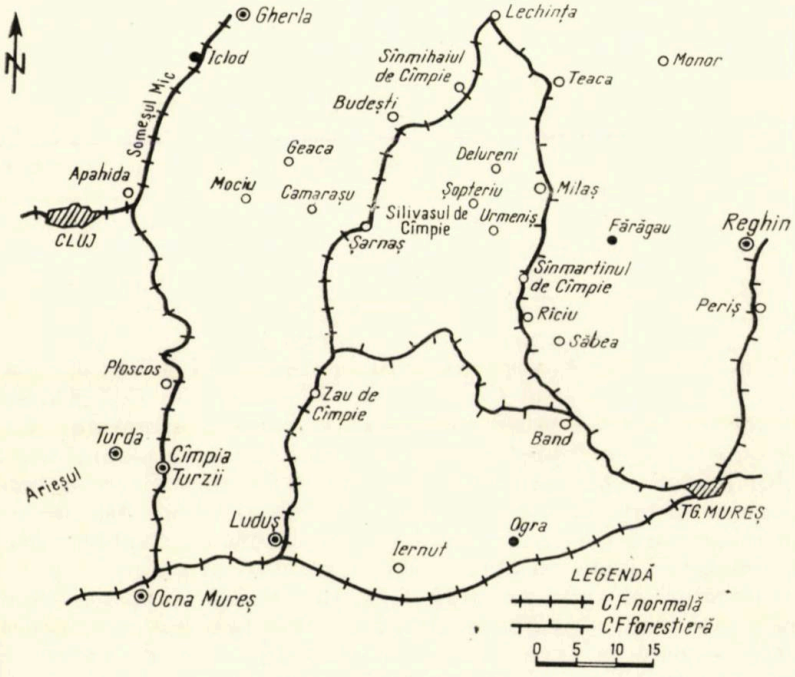

peste 1000 de iugăre, iar bătrînii povestesc despre oameni schilodiţi de arendaşi sau de proprietari. Iobagii locuiau în cocioabe, cîteva îngrămădite în preajma curţilor, iar altele grupate în perimetrul destul de restrîns al actualei vetre de sat.

Nefiind proprietari, oamenii au păstrat numai denumiri ale hotarelor şi ale altor cîteva locuri de care într-un fel sau altul viaţa lor era legată. Moşierii aveau cîte un hotar întreg însămînţat cu aceeaşi cultură, oamenii mergeau acolo numai în perioada muncilor agricole şi nu au simţit nevoia identificării unor suprafeţe mai mici. Rare sînt cazurile în care pe un teren limitat să apară mai multe toponime şi ele să aibă o vechime mai mare

de 40—50 de ani. Edificator în această privinţă este numele topic *Mănăstirea*, unde din vremuri imemoriale şi pînă în secolul trecut a existat o bisericuţă din lemn. Astăzi oamenii din sat cuprind sub această denumire o întreagă parte de hotar, o întindere mai mare decît fostul perimetru al mănăstirii, dar bătrînii şi cei ce locuiesc în apropiere păstrează o suită de nume topice izvorîte din nevoile de fiecare zi ale celor care au fost legaţi de acest aşezămînt. Ei disting : *Poarta Mănăstirii*, *Ţelina Mănăstirii*, *Pîrîul Mănăstirii*, *Fundul Mănăstirii*, *Fîntîna Mănăstirii* şi *Pădurea Mănăstirii*. Mai mult, cînd cei de astăzi spun *Fundul Mănăstirii* înţeleg prin aceasta sfîrşitul unei întregi părţi de hotar, dar cei care cunosc mai bine locurile vorbesc despre *Fundul Mănăstirii* şi *Fundul Dosului* ca părţi de hotar distincte.

Prin reforma agrară de după primul război mondial, oamenii au primit cîte un lot de casă în perimetrul terenului rezervat vetrei satului şi pămînt arător în diferite hotare. Mulţi dintre ei şi-au vîndut însă parcela din sat şi şi-au construit case în hotarul unde-şi aveau terenul arabil ; au rămas în sat mai cu seamă aceia care aveau proprietăţi în mai multe hotare şi prin mutarea în cîmp s-ar fi îndepărtat prea mult de unele dintre ele. În această etapă a dezvoltării localităţii toponimia a fost îmbogăţită, dar pămînturile au fost numite „table" sau „locuri" : „tabla lui cutare", „locul lui cutare". Cei care au primit pămînt într-un hotar cunoşteau toate proprietăţile din acel perimetru şi acesta a devenit mijlocul cel mai lesnicios pentru stabilirea identificărilor în teren.

Oamenii care au rămas în sat, ca şi cei care s-au stabilit în alte hotare, au găsit o altă modalitate de identificare a diferitelor locuri din terenurile unde nu aveau proprietăţi şi anume : plecînd de la numele celor care s-au mutat acolo. Aşa, de exemplu, se spune : *Pe Mireş*, *dinsus*, *dinjos*, *dincoace*, *dincolo de Ionul Diacului*, *de Pandoru*, *de Pop Augustin* etc. Cînd capul familiei s-a stins, s-a apelat la numele urmaşului. Există un singur nume topic care păstrează prin vremi memoria pămîntului : *Rădac* „Lócu luị Rădác". Această modalitate nouă de identificare a terenurilor a ajuns chiar să înlăture, uneori, denumirile mai vechi. Aşa, de exemplu, în hotarul denumit *Curmezîş* există un loc căruia i se spunea *Măịerișĉe* ; bunicii generaţiei mele au apucat acolo grajduri şi magazii ale unui fost mare proprietar, ei spuneau *Măịerișĉe*, dar astăzi se spune *lîngă Florea lui Dănilă*, sau *lîngă Rus Florea*, cum i se spune mai nou, ori *lîngă Vasilica Iudeanului* — oameni care locuiesc în această parte de hotar.

În alte situaţii, vechile nume topice, prin analogie cu noile denumiri, au primit determinări pe care înainte nu le aveau. *Gruiul*, de exemplu, a început să fie numit *Grúịu luị Séịca* ; *Cǫ́sta Ụ́ășuluị* şi-a păstrat vechiul nume numai pentru cazurile cînd referirile se făceau în modul cel mai general la acest deal. Tot mai des se auzea *Cǫ́sta luị Máñton'i*, *Cǫ́sta luị Mn'iroń Ĝórĝe*, *Cǫ́sta luị Pop Ịuụ̆án*, după numele celor care au devenit proprietarii ei după 1920. Pămîntului care sute de ani i s-a spus *Fĩtîn'ẹ́l'e* în ultimul timp i s-a spus *Dósu luị Gyúla*, apoi *Dósu Gyulăǫ́ịị* — după soţie.

Toponimia din vatra satului este şi ea nouă şi nu prezintă interes lingvistic sau istoric. Un singur lucru se cuvine menţionat, şi anume existenţa cîtorva drumuri înguste, cît să poată trece un car, şi cărora bătrînii le spuneau uliţe. Aceasta ajută la identificarea terenului care

a constituit vatra satului în vremurile mai vechi. Faptul că ulițele erau strîmte, unele chiar mai înguste decît s-a arătat, ne dă dreptul să afirmăm că oamenii erau săraci, că trăiau îngrămădiți pe suprafețe restrînse, întrucît astăzi de-a lungul unei astfel de uliţe se află, de cele mai multe ori, o singură gospodărie. Într-adevăr, bătrînii păstrează de la înaintaşi amintirea unor vremuri cînd cocioabele erau atît de îngrămădite încît nu le rămînea loc nici pentru cîteva straturi de zarzavat.

Lăsînd la o parte numele topice a căror vechime nu depăşeşte vîrsta generaţiei actuale, am reţinut 61 de denumiri care, din punct de vedere etimologic, pot fi clasificate astfel :

— 42,62% nume topice româneşti avînd la bază cuvinte de origine latină,
— 13,11% toponime româneşti bazate pe apelative de origine slavă,
— 34,44% împrumuturi din limba maghiară ori creaţii româneşti cu cuvinte de origine maghiară,
— 1,64% toponime de origine germană,
— 8,19% apelative româneşti avînd la bază cuvinte comune cu albaneza.

Numărul mare al numelor topice de origine latină constituie un argument de cea mai înaltă valoare a vechimii descendenţilor populaţiei dacoromane pe aceste meleaguri, care a reuşit să păstreze, în ciuda faptului că fusese deposedată de pămînt, o bună parte din vechile denumiri şi uneori să le împrumute chiar feudalilor de altă naţionalitate. Majoritatea numelor topice date de noii proprietari au pierit odată cu cei care le-au atribuit.

Prin semnificaţia lor istorică sau semantică reţin atenţia următoarele denumiri : Numele topic *Balamn'ír* — păşune de cîteva zeci de hectare — este legat de către populaţia locală de iarba ce creşte în aceste locuri : colilie, şi nu de un antroponim[3]. O bună parte din acest teren era cultivat în secolul trecut, dar există porţiuni care n-au putut fi niciodată cultivate. Nu este exclusă însă posibilitatea ca, pornind de la un antroponim, pierdut cu vremea, oamenii să fi legat ulterior denumirea de iarba care creşte din abundenţă în acest hotar sărăcăcios, plin de spini. Pe aceeaşi păşune există cîteva „dîlme", rezultate din surparea unui deal, cărora sătenii le spun *corlăz*, singular *corlátă*, rostit mai adesea *corládă* — o evidentă etimologie populară. Denumirea provine din limba maghiară *korlát* şi înseamnă „colibă, îngrăditură pentru vite". Situaţia se explică prin aceea că sătenii, care nu cunoşteau limba maghiară, s-au familiarizat cu denumirea auzită mereu, fiindcă moşierul îşi avea în acel hotar o cireadă de vite şi colibă pentru păstori, dar pentru ei au fost mai importante dîlmele decît coliba sau îngrăditură şi n-au căutat să pătrundă sensul cuvîntului, l-au primit şi l-au folosit cum au crezut.

Sub toponimicul *Hagău* „trecătoare, pas" — împrumut din limba maghiară, şopterenii identifică în primul rînd un deal şi numai în al doilea rînd drumul care îl traversează. *Budunóiul* denumeşte şi el actualmente o parte de hotar. Acest lucru este confirmat şi de faptul că de multe ori se spune „Fîntîna de la Budunoi" şi nu „Budunoiul" ;

[3] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 178—179.

apoi nici o altă fîntînă din hotarele satului nu a fost numită „budunoi", deşi multe din ele sînt făcute din scînduri.

Numele topic compus *Cál'a Crúşi* păstrează cuvîntul *cale* ca un arhaism; în vorbirea curentă substantivul *cale* are sensul de „mers lung" şi nu se foloseşte cu înţelesul de „drum, cale de acces". Am mai putea adăuga că din moment ce se spune *Cál'a Crúşi* trebuie să mai fi existat şi alte căi, dar pe unde? care au fost ele? cum s-au numit? este greu de răspuns astăzi. Semne de întrebare ridică şi numele topic *Ụaş* — cuprinzînd *Cóşta Ụáşului* şi *Pădúrịa Ụáşului*. Denumirea de *curătură* (magh. *ovas*)[4] se potriveşte pentru coastă, dar nu şi pentru pădure, care, dacă ar fi fost scoasă, n-ar mai exista. *Pădúrịa Ụaş* trebuie să însemne mai degrabă „pădurea oprită" (magh. *ovás*) şi, într-adevăr, fiind proprietate a moşierului, bătrînii spun că nu aveau voie să culeagă din ea nici bureţi, necum uscături.

Partea de hotar numită *Sáịca*, cuprinsă între *Pădúrịa Ụormin'íşului* şi *Pădúrịa Alun'íşului* ar putea să constituie o despădurire, iar denumirea să vină de la cuvîntul de origine slavă veche *sěč* (tăiere). Avînd în vedere faptul că această parte de hotar e oarecum lipsită de apă, săracă în izvoare, denumirea s-ar putea să provină din lat. *siccus* > rom. sec, seacă (în graiul local „sacă" — mînă sacă), iar „saca" să fi devenit *Sáịca* după cum antroponimul *Székely* (pronunţă Sechei — magh.) a devenit în graiul local *Séịca*. Acest lucru este posibil cu atît mai mult cu cît ultimul proprietar se numea Székely.

În toponimia Şopteriului se păstrează şi o veche formă a flexiunii nominale. Nu departe de *Mănăstire*, în mijlocul unei păduri de cîteva sute de hectare, există un pîrîu adînc care se cheamă *Părău Lupóiị*. Se spune că aici îşi aveau bîrloguri, în vremurile mai vechi, o mulţime de lupi. Genitivul *Lupóiị* ne duce la forma de nominativ „Lupoaie", derivată cu ajutorul sufixului latin *o, -onis* > *-oi, -oaie*, atestat în numeroase texte din secolul al XVI-lea[5]. Acest sufix este astăzi puţin productiv în grai şi se foloseşte pentru a deriva substantive augmentative de la nume de lucruri. Cu sens ironic se întrebuinţează uneori şi cu referire la persoane. Pentru a deriva substantive nume de fiinţe de genul feminin de la masculin sufixul *-oaie* a fost completat cu sufixul de origine slavă *-că*, devenind *-oaică*. Astăzi chiar şi bătrînii spun *lupóịcă*, *lupóịşi* şi nu *lupóie*, *lupóii*.

LISTA NUMIRILOR TOPICE

1. *Alun'íş*, *Pădúrịa Alun'íşului* — deal pe care creşte o pădure cu mulţi aluni (lat.).
2. *Balamn'ír* — păşune săracă pe care creşte mai mult colilie (la origine antroponim).

---

[4] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 23.

[5] Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1966, vol. IV—VI, p. 322; Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1961, vol. II, p. 212.

3. *Budunói̯* — fîntînă din scînduri, cu apă multă, aflată în teren fostă proprietate domnească (magh. *bödöny* > rom. *budunoi*).
4. *Cál'a Cruŝi* — drum ce duce pe lîngă o cruce (lat.).
5. *Căstăi̯* — cel mai înalt vîrf de deal, pe care cîndva se înălţau spînzurători (magh. *akasztó fa* > rom. *căstăi̯*). Unii îi mai spun *Pĉicúi̯u Curmătúrii̯*, iar înainte de a fi numit „*Căstăi̯*" i se spunea *Pĉiŝór ĝe mũĉe*.
6. *Ŝurgău̯* — fîntînă cu apă curgătoare (magh. *csorǵó* „a curge").
7. *Ŝutăríi̯e* — loc arător, hotar care pînă în anii trecuţi a fost păşune. În secolul trecut mai era pădure împrejmuită în care proprietarul creştea ciute. Astăzi ciute nu mai există; locuitorii socotesc sinonime cuvintele *ciută* şi *căprioară* pentru că n-au văzut ciute. Cu toate acestea numai cuvîntul „căprioară" se foloseşte curent.
8. *Cǫ́sta U̯áşului̯* — coastă cu vegetaţie săracă şi sol de pădure. Vezi şi 60.
9. *Cǫ́sta Ui̯lácului̯* — deal mare, abrupt, după care se află satul Delureni (numit în ungureşte *Uilac* — *Ujlak*).
10. *Corlăz* — dîlme pe păşunea *Balamn'ír* (magh. *korlát* „colibă, îngrăditură pentru vite").
11. *Curmătúră* (Curmătúra Máre, Curmătúra Mn'ícă) — adîncituri naturale în creasta dealurilor, prin care se trece dintr-o vale în alta. (Comp. alb. *kurme*.)
12. *Curmezíş* — hotar în plan înclinat care uneşte *Pădúri̯a Alun'íşului̯* cu *Pădúri̯a U̯áşului̯*, păduri aflate pe dealuri aproape paralele. (Comp. alb. *curm* + suf. *-iş*).
13. *Ĝálu Sĉín'ilor* (Dealul spinilor) — deal pe care odinioară creşteau mulţi spini (v. sl. *dělŭ*).
14. *Dílma Ŝiréşului̯* (Cireşului) — dîmb pe care a existat cîndva un cireş mare (contaminare între *gîlmă* < v. sl. *chlŭmŭ* şi *dîmb* < magh. *domb*).
15. *Dílma Tăului̯* — dîlmă în apropierea unui fost eleşteu (magh. *tó* > rom. *tău*).
16. *Dósu Alun'íşului̯* — hotar cu pămînt arabil. Vezi şi 1.
17. *Dósu Ŝurgăului̯* (Ciurgăului) — parte de hotar. Vezi 6.
18. *Dósu Hagăului̯* — Vezi 34.
19. *Dósu Tăului̯* — Vezi 15 şi 58.
20. *Dúpă Curmătúră* — parte de hotar dincolo de curmături. Vezi şi 11.
21. *Dúpă Ĝal* (Deal) — hotar care cuprinde între altele *Balamn'íru*, *Răzǫ́ril'e*.
22. *Fáţă* — parte de hotar expusă spre soare (lat.).
23. *Feţîşǫ́ră* — parte de hotar de mică întindere. Diminutiv de la *Faţă*. Vezi 22.
24. *Fînáţă* — cîmp pe care odinioară se lăsa iarba pentru cosit. Astăzi este aproape în întregime arat (lat.).
25. *Fĩtína An'isîi̯* (Fîntîna Anisîi) — fîntînă importantă pe *Jĩtǫ́i̯a* (vezi 35), după numele unei foste proprietare: *Anisia*.
26. *Fĩtína Bói̯lor* — fîntînă în apropierea *Tăului̯*.
27. *Fĩtína lui̯ Búcur* — fîntînă importantă pe *Mn'iréş*. Vezi şi 41.

28. *Fîtína Mănăsćirii* (Fîntîna Mănăstirii) — fîntînă în pămîntul fostei mănăstiri (v. sl. *monastyri*).
29. *Fîtîn'él'e* (Fîntînele) — parte de hotar în care există multe izvoare.
30. *Fũdáta* (Fundata) — parte de hotar care seamănă cu un fund de căldare, fiind înconjurată de un deal în formă de potcoavă (lat.).
31. *Gruí* — dîmb mare, movilă, pe șesul dinspre *Curmezîș* al satului (lat.).
32. *Gruiét* — ridicătură de teren, diminutiv de la *Grui*.
33. *Grópa Șól'i* — parte de hotar numită după numele fostei proprietărese.
34. *Hagắu* — deal peste care trece un drum ce urcă în pantă direct (magh. *hágo* „pas, trecătoare").
35. *Jîtóia* — hotar prin care curge un pîrîu ce izvorăște din *Fîntîna Anisîi*. Apa este reținută vara în tăuri pentru topitul cînepii (magh. *szinto* „tău de suprafață").
36. *La Cîmp* — hotar în care, în secolul trecut, nu locuia nimeni. Recent aci a fost constituit un sat numit *Cîmp*, care și-a luat numele de la hotar.
37. *La Lut* — loc în *Cósta Uáșului* de unde se scoate lut pentru tencuit și alte lucrări de zidărie (lat.).
38. *Lócu Fîtîn'i* — loc obștesc lăsat în fiecare hotar lîngă principala fîntînă de lîngă drum.
39. *Măierișće* (Măieriște) — parte din hotarul *Curmezîș* unde au fost grajduri și magazii ale moșierului (germ. *Mayer* „periferie").
40. *Mănăsćîre* — teren la marginea unei păduri unde pînă la sfîrșitul secolului trecut a existat o bisericuță din lemn (v. sl. *monastyri*).
41. *Mn'irés* (Mireș) — hotar între *Pădúria Uormin'íșului* (Urmenișului) și *Pădúria Alun'íșului* (magh. *nyres* „mestecăniș").
42. *Pepen'íșće* (Pepeniște) — parte de hotar unde s-au cultivat cîndva pepeni (lat.).
43. *Pîcúi* (Picui) — vîrf de deal (lat.).
44. *Părắu Lupóii* — pîrîu în mijlocul pădurii, înspre Silivaș.
45. *Părắu ăl Máre* — cel mai adînc pîrîu de pe teritoriul localității.
46. *Pódu ăl Máre* — pod din beton, în partea de jos a satului.
47. *Pirlóże* (Pîrloage) — fînațe, loc înțelenit, mai ridicat decît rîturile, aflat în hotarul *Curmezîș* (sb. *parlog*).
48. *Rădác, Lócu lui Rădác* — parte de hotar, după numele unui fost proprietar.
49. *Răzóre* — parte de hotar unde, din cauză că pămîntul a fost arat pe parcele, s-au format adevărate terase, cu răzoare între ele (bg., sb. *razor*).
50. *Răzór* — o parte din dealul *Hagắu*. Vezi și 49.
51. *Rît* — teren de cosit în vatra satului (magh. *rét*).
52. *Rîtúț* — diminutiv. Vezi 51.
53. *Rîtu Mn'irésului* — rît în hotarul *Mn'irés*. Vezi 41 și 51.
54. *Rîtu Tắului* — teren de cosit spre Milaș. Vezi 58.
55. *Sáica* — parte de hotar cuprinzînd și o parte de deal (lat., sau v. sl. *sěč* „tăiere").

56. *Spoiel'iș̂e* (Spoieliște) — parte de hotar unde există multă spoială (v. sl. *sŭpojti*).
57. *Stupătúră* — loc unde a fost cîndva barajul eleșteului.
58. *Tău* — locul unde a fost eleșteul (magh. *tó*).
59. *Ĉimiĉéu* (Timiteu) — cimitirul pentru animale (magh. *temetö*).
60. *Uaș, Pădúria Uaș* — deal cu teren arător și pădure (magh. *ovas* „curățitură" sau *ovás* „oprit").
61. *Ẑezun'íi* (Viezunii) — loc în Pădurea Alunișului unde-și au bursucii vizuinele. (Comp. alb. *vjedhullë*.)

Tg.-Mureș, septembrie 1971

MARIUS SALA, *Contribuții la fonetica istorică a limbii române*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, un vol. in -8° de 193 p.

Întrerupte, practic, ani în șir (deși disciplina are în lingvistica noastră o veche tradiție), studiile de fonetică istorică românească sînt abordate în vremea din urmă de un număr din ce în ce mai mare de cercetători. Merită a fi citate, în acest sens, pe lîngă atîtea alte contribuții de proporții mai mari sau mai mici, lucrările lui A. Avram, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, București, 1964, Florica Dimitrescu, *Introducere în fonetica istorică a limbii române*, București, 1967, O. Nandriș, *Phonétique historique du roumain*, Paris, 1963 și Em. Vasiliu, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, București, 1968. Cele mai multe dintre ele urmăresc nu numai să lărgească cercetarea, prin tratarea unor probleme mai puțin sau de loc studiate, ci încearcă s-o reînnoiască, sub raport metodologic, făcînd-o să profite de progresele cele mai recente ale științei lingvistice.

Amîndouă preocupările sînt prezente în lucrarea lui Marius Sala. Autorul examinează un mare număr de chestiuni dintre cele mai însemnate și încearcă să propună soluții noi, folosindu-se în acest scop de „rezultatele obținute cu ajutorul analizei structurale și comparînd, într-o măsură mai mare decît s-a făcut pînă în prezent, situația din română cu cea din alte limbi romanice" (p. 5). Volumul reunește șapte studii de proporții variabile, dintre care cel mai extins (*Fonetica și fonologia românei comune*) conține o amplă expunere asupra problemei, dobîndind, prin aceasta, o anumită autonomie în economia volumului.

Cine ar crede însă că lucrarea de care ne ocupăm este o simplă alăturare de contribuții mai vechi sau mai noi s-ar înșela, fără îndoială, căci autorul a știut să stabilească o legătură intimă între studiile înmănuncheate, care participă, toate, la punerea în lumină a ideii conducătoare a întregii lucrări : plasarea mai exactă a limbii române între limbile romanice, prin precizarea rolului covîrșitor pe care tendințele de evoluție ale latinei l-au jucat în modelarea fonetismului specific al limbii române (vezi *Prefața*, p. 5).

Primul capitol, *Tendințe romanice în evoluția fonetismului românesc*, pornește de la un studiu al lui B. Malmberg, în care lingvistul suedez a stabilit cîteva dintre tendințele structurale specifice ale limbilor romanice occidentale, asupra cărora Marius Sala se oprește pe rînd, încercînd să descifreze efectele lor în fonetica limbii române. Există în acest capitol o serie de constatări interesante, cum ar fi cele referitoare la caracterul romanic al preiotării lui *e* sau al palatalizării consoanelor, după cum vor trebui reținute argumentele pe care autorul le aduce în favoarea opiniei că palatalizarea labialelor este relativ recentă. Susceptibile de a fi discutate ni se par unele dintre explicațiile propuse în paragraful consacrat tendinței de deschidere a silabelor. Pentru a ilustra modul în care această ten-

dinţă a acţionat în română, M. Sala prezintă un material foarte bogat, recoltat uneori din limba veche şi foarte adesea din graiuri. D-sa urmăreşte, în fond, să aşeze o oarecare ordine în rîndul nenumăratelor fonetisme româneşti explicate pînă acum prin accidente fonetice sau analogii, invocînd drept factor de organizare a materialului lingvistic forţa de acţiune a tendinţei de deschidere a silabelor, existentă încă în latina populară. Ideea ni se pare plauzibilă, cel puţin teoretic, dar credem că nu toate exemplele citate de autor sînt la fel de probante. Există, firește, o serie de explicaţii care pot fi acceptate. Ar trebui totuşi, după părerea noastră, ca autorul să mediteze asupra oportunităţii includerii în lista fenomenelor discutate a unor fapte ce par a fi recente şi susceptibile de alte interpretări. Nu credem, astfel, că se explică printr-o tendinţă romanică fonetisme ca *feleherţ, filigean, Silivestru* (p. 20), cf. şi *hirean, Hiristos* etc., care se datoresc unei tendinţe generale a vorbirii de a „disloca" grupurile consonantice mai greu de rostit. Exemplele vor trebui examinate şi din punctul de vedere al cronologiei şi al repartiţiei lor geografice. Nu ştim dacă e bine să fie invocate alături fenomene vechi ca trecerea lui [*mn*] la [*un*] în *scaun* şi fenomene recente, cum este apariţia unei consoane între două silabe în cuvinte ca *dambla, măzdrac* etc. Faptul că trecerea lui [*u̯*] la [*v*] în cuvinte de tipul lui *luva* se petrece cu precădere în Banat ne sileşte să vedem în ea nu reflexul unei vechi tendinţe romanice, ci rezultatul tendinţei de a-l evita pe [*u̯*], frecvent în graiul sîrbilor din Banat, aşa cum a arătat E. Petrovici (DR, VIII, 1934—1935, 180—181). Fără o triere a materialului, care e numai în parte util demonstraţiei, noţiunea de tendinţă romanică riscă să devină o entitate oarecum misterioasă, care acţionează un timp, pentru a dispărea şi a reapărea apoi cînd într-o regiune, cînd într-alta, acţionînd la fel de dezordonat ca accidentele fonetice.

Cel de al doilea capitol urmăreşte *Evoluţia geminatelor latineşti în română.* Fructificînd două observaţii, una a lui Malmberg şi alta a lui Martinet, autorul întreprinde un examen amănunţit al soartei geminatelor latine în Romania orientală. D-sa ajunge la concluzii din cele mai importante asupra unor probleme capitale ale foneticii istorice româneşti. Ideea fundamentală a întregului studiu este că „vechea opoziţie de cantitate consonantică s-a transformat într-o opoziţie de forţă, în care urmaşii vechii geminate erau consoane forte, opuse urmaşilor consoanei simple, devenită consoană slabă" (p. 41). Faptul acesta a avut consecinţe însemnate nu numai asupra consoanelor, ci şi asupra vocalelor care le precedau sau le urmau. Spaţiul nu ne permite să înşirăm toate fenomenele asupra cărora cercetarea lui M. Sala aruncă o lumină nouă. Dintre ele, păstrarea sau închiderea vocalelor în funcţie de caracterul forte sau slab al consoanei nazale următoare ni se pare a fi contribuţia cea mai preţioasă. Ceea ce era pînă acum un fenomen mai mult sau mai puţin obscur, pentru limpezirea căruia s-a apelat la substrat sau la influenţe dinafară, capătă, în urma lucrării lui Sala, o explicaţie convingătoare şi, credem noi, definitivă.

Original ni se pare a fi şi modul în care autorul explică apariţia şi apoi dispariţia rotacismului lui [*-n-*] latin. După Sala, [*n*] fricativ ar fi fost general la un moment dat în română, retrăgîndu-se apoi spre nord, în urma dispariţiei corelaţiei de forţă în zonele sudice ale ţării. Faptul ar putea fi confirmat de atestările sporadice ale fenomenului în zone din Transilvania de sud, Banat şi chiar Oltenia, puse în lumină de o cercetare recentă (vezi LR, XVIII, 1969, nr. 2, 180—183). Pentru a risipi orice îndoieli, va trebui ca autorul să examineze şi să clarifice „paradoxul" maramureşean semnalat de Drăganu (*Românii în veacurile IX—XV pe baza toponimiei şi onomasticii*, Bucureşti, 1933, 395, 605—606). Rotacismul, notat în Maramureş la finele secolului al XVI-lea şi la începutul celui următor, nu se constată în termenii onomastici din documentele latineşti scrise în secolele al XIV-lea — al XV-lea. De altfel, [*-n-*] nu apare trecut la [*r*] în nici un cuvînt românesc în documentele ardelene dinainte de 1500, în timp ce în Moldova (unde fenomenul e socotit de unii autori drept „importat" din Ardeal) el se

întîlnește frecvent în această perioadă în documentele slavone. Autorul se va opri fără îndoială asupra acestor posibile obiecții atunci cînd va relua problema rotacismului, după cum va lua în considerație și alte observații care i s-ar mai putea aduce.

Privită în ansamblu, cercetarea se impune drept una dintre cele mai valoroase contribuții de fonetică istorică românească pe care le avem.

În următoarele capitole (III—VI), M. Sala examinează apariția africatelor românești și evoluția lui [-*ll*-], [*b*], [*u̯*] și [*i*] latini în română. Și aici autorul propune soluții noi, îmbinînd explicația strict fonetică cu cea morfologică. *Brachium* ar fi dat în română **bráču*, iar *braț* ar fi refăcut după plural (cf. și *audio* > *auğu*, iar apoi *audzu*, după pers. 2 sg.). Altă dată se inversează punctele de vedere exprimate pînă acum: *steauă* ar fi etimologic, iar *stea* analogic (Rosetti-Graur susțin contrariul).

Ultimul capitol se referă la fonetica și fonologia românei comune, constituind o amplă descriere a ceea ce a putut fi, pe planul foneticii și al fonologiei, limba română în epoca de comunitate a dialectelor. Studiul este, dacă-i putem spune așa, punctul final al demonstrației întreprinse de autor: transpunerea într-o operație concretă de descriere a unora dintre principiile și explicațiile expuse în capitolele precedente. Avem a face cu cea mai sistematică descriere a foneticii și fonologiei românei comune din cîte s-au scris pînă astăzi (de ce n-a fost oare introdusă partea de fonetică în recentul volum al II-lea al tratatului de *Istorie a limbii române*?). N-am putea să-i reproșăm autorului (în afara unor chestiuni mărunte) decît laconismul excesiv cu care și-a formulat principiul metodologic de la p. 114. Spunînd că s-a ocupat în lucrare numai de fenomenele discontinue de la latină la română și că asemenea discontinuități pot să dateze la fel de bine din epoca românei comune sau dintr-o perioadă posterioară acesteia, M. Sala afirmă: „în prezentarea noastră am optat totdeauna pentru prima soluție". Era dreptul autorului de a alege una din posibilități, cu condiția însă de a ne arăta motivele care l-au împins înspre alegerea făcută. Absența oricărei explicații face ca asupra întregii construcții să plutească un semn (nemeritat) de întrebare.

Încheind, vom spune că lucrarea lui M. Sala, privită ca un tot, reprezintă o reușită incontestabilă, înainte de toate datorită metodei folosite și perspectivelor în care sînt examinate problemele. Expunerea este concisă și cît se poate de clară. Venite din partea unui romanist, *Contribuțiile* sînt una din rarele lucrări românești în care invocarea paralelă a situației din limbile romanice nu se reduce la înșirarea mecanică a unor exemple luate din gramatici sau dicționare. Cunoscînd perfect literatura problemelor dezbătute și stăpînind metoda aleasă, autorul e, fără îndoială, îndreptățit (și, într-un fel, obligat) să scrie o fonetică istorică a limbii române. În speranța că îi vor fi utile, măcar în parte, pentru această viitoare lucrare, notăm mai jos cîteva observații de amănunt, în ordinea paginilor:

p. 17: [*mn*] > [*un*] ar fi o evoluție mai recentă decît trecerea lui [*bl*], [*br*] la [*ul*], respectiv la [*ur*]. Care sînt probele pe care se întemeiază această afirmație?

p. 19: *sîmt*, *frîmt* (cu *m*) circulă și astăzi (vezi Papahagi, *Gr. și folcl. Maram.*, LXIII, Densusianu, *Gr. din Ț. Haț.*, 40, Șandru, *Pays des Motzi*, 207, id., *Lăpuj*, 144; cf. și ALR I, chest. 2132 „sînt" (mat. necart.).

p. 25: *măduhă* apare înaintea *Bibliei* din 1688 în *Psaltirea* lui Dosoftei (vezi Candrea, *Ps. Sch.*, II, 124, DLR, sv.. *măduvă*).

p. 29: nu numai elementele latine, grecești și vechi slave cunosc palatalizarea labialelor, ci și cele de origine maghiară (autorul îl citează, de altfel, pe *firez*).

p. 32: închiderea lui [*o*] aton este mai frecventă nu în graiurile moldovenești, ci în cele ardelenești, bănățenești și oltenești (vezi ALR I, h. 150 „mi-a amorțit piciorul", ALR II, h. 233 „(acoperiș de) stuf", ALR II, p. 34, chest. 2234 „amorțit" (mat. necart.), ALR I, chest. 621 „Florii" (mat. necart.), ALR II, chest. 4835 „am dormit" (mat. necart.). În Moldova [*o*] > [*u*], prin disimilare, în *cucon*, *cucoană*, *cucor*, *cucoș*.

p. 35: se spune, după Al. Graur, că închiderea lui [*e*] la [*i*] trebuie combătută. E o observație de cultivare a limbii la care

se putea renunţa într-o lucrare de fonetică istorică.

p. 43 : Bărbulescu susţine încă din 1904 (*Fonetica alfabetului cirilic*, 426—428) că ꙗꙗ sau ѳ nu notau un [r̃].

p. 46 : *peană* nu e vechi românesc, el circulă şi astăzi în Transilvania (vezi Puşcariu, *Limba rom.*, II, h. 38).

p. 47 : [ĩ] a fost notat în Oaş (I. Stan, în CL, IV, 1959, 55 ; cf. şi Candrea, *Oaş*, 13) şi în Munţii Apuseni (E. Petrovici, în DR, VIII, 1934—1935, 157).

p. 57 : rotacismul apare în texte şi după 1600 (vezi Rosetti, ILR, 515) ; recent, M. Combiescu a notat rotacismul într-un text de la începutul secolului al XVIII-lea (*Studii de limbă literară şi filologie*, Bucureşti, 1969, 186) ; cf. de altfel, ceea ce spune autorul ceva mai jos.

p. 58 : ni se pare cu totul improbabil ca „norma din tipăriturile lui Coresi" să fi jucat vreun rol în dispariţia rotacismului în Dacoromania. E de admis oare o influenţă a limbii literare asupra graiurilor la 1600 ? !

p. 66 : dacă *mărg*, *iubăsc* reflectă fonetismul mai vechi (iar *merg*, *iubesc* sînt posterioare şi analogice), în schimb *strîc*, *stîng*, *stă* etc. nu trebuie trecute în aceeaşi categorie.

p. 90 : simplul fapt că un fenomen apare în toate cele patru dialecte nu e o dovadă decisivă că el datează din româna comună (e vorba de *steauă*, *măseauă*) ; cf. şi p. 101 (*nouă*).

p. 131 : *autumnus* trebuia să dea **tomn* ; credem că e mai bine să pornim de la un etimon **autumna*.

p. 140 : *spui* (2 sg.) trebuie socotit drept rezultatul unei evoluţii fonetice normale (*spuńi* > *spui*, cu [ń] > [i] şi nu drept consecinţa unui proces analogic (apărut „sub presiunea celorlalte forme din paradigmă" ; care celelalte ? forma de pers. 1 sg., după ce [ń] > [i] ?) ; cf. cele spuse la p. 141 despre formele de pers. 2 sg. *afl'i*, *sufl'i*, *umbl'i*.

p. 141 : [l'] apare pînă în secolul al XVI-lea în Banat — Hunedoara, ca şi [cl'] [gl'] (vezi P. Neiescu, în CL, VIII, nr. 1, 51).

septembrie 1971

Ion Gheţie

Pravila ritorului Lucaci (1581). Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 390 p.

După un îndelungat şi samavolnic sechestru la domiciliul unui filolog bucureştean, care în primul deceniu al secolului nostru îl luase cu împrumut de la mănăstirea Putna, cu scopul de a întocmi cîndva o ediţie critică a textului românesc, scop rămas timp de patru decenii pură intenţie, manuscrisul bilingv al pravilei moldoveneşti copiate şi compilate de cărturarul român Lucaci, pe la 1580 ritor şi sholastic la puternicul centru cultural pe care îl reprezenta în acea vreme ctitoria lui Ştefan, a redevenit un bun public accesibil cercetării ştiinţifice, în anul 1952, cînd Biblioteca Academiei l-a recuperat (cota ms. sl. 692) de la urmaşii celui care îl ţinuse atîta timp poprit. În volumul „Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani" (1965), I. Rizescu, care începuse mai demult cercetarea sistematică a acestui nomocanon, a publicat articolul *Un text puţin cunoscut de drept vechi românesc* (p. 767—770), atrăgînd atenţia asupra deosebitei însemnătăţi a manuscrisului pentru cunoaşterea culturii şi limbii noastre din acea vreme. În cîţiva ani de muncă asiduă, I. Rizescu a descifrat, cu deplină competenţă, textul slavon al *Pravilei* şi pasajele în limba română, supunîndu-le — pe acestea din urmă — unui examen

filologic minuțios, atît prin critică internă, cît și prin raportare largă la manuscrisele românești din același veac deja cunoscute. Recent, sub auspiciile Institutului de lingvistică al Academiei Republicii Socialiste România, *Pravila ritorului Lucaci* (textul românesc — iar în fotocopiile anexe textul integral) a fost astfel pusă la îndemîna specialiștilor care cercetează trecutul nostru cultural și lingvistic, într-un volum editat în condiții grafice excelente.

După un succint *Cuvînt înainte*, semnat în iulie 1969, lucrarea cuprinde o **Introducere** densă (p. 7—33), în care se face *istoricul manuscrisului* și se dă o descriere a sa detaliată, la nivelul cerințelor filologice de astăzi: format, copertă, hîrtie, filigran (un mistreț), numerotare, cerneală, densitatea rîndurilor etc. Urmează prezentarea *conținutului* Pravilei, iar apoi, recompusă din detalii, înfățișarea personalității lui Lucaci și evocarea *Școlii putnene* la care a fost el un timp profesor. În legătură cu activitatea culturală a lui Lucaci, se pune în discuție controversata problemă — rămasă încă deschisă — a *mobilului* efectuării în trecut la noi a unor texte bilingve (slavo-române) *interliniare*. I. Rizescu trece apoi la confruntarea *Pravilei lui Lucaci*: pe de o parte, cu pravilele slavone de la începutul sau de la mijlocul secolului al XVI-lea cunoscute în Moldova (*Pravila de la Sucevița, Pravila de la Neamț*), iar pe de altă parte — cu cîteva pravile în limba română, toate *mai noi* decît cea a lui Lucaci (*Fragmentul de pravilă din sec. al XVI-lea, Pravila Popii Toader* de la 1610, *Pravila din Codex Negoianus* de la 1620 ș.a.), recurgînd în mai multe rînduri la proba celor două coloane, al cărei „randament" în stabilirea filiațiunilor de texte e recunoscut. În sfîrșit, I. Rizescu dezbate o chestiune metodologică de mare interes pentru istoria vechii noastre culturi: este oare Pravila lui Lucaci o *copie*, sau e o *creație originală*? Analiza îl conduce pe editor la concluzia că *ne aflăm în fața unei copii* după două izvoare preexistente, și anume: după o pravilă slavonă (neidentificată mai îndeaproape) și după o traducere românească anterioară anului 1581. Din cercetarea raportului dintre textul slavon al *Pravilei* și cel tradus în limba română, I. Rizescu deduce că ritorul Lucaci nu a fost un simplu copist, care doar să fi reprodus „cu fidelitate" modelul preexistent, ci un spirit mai independent, care și-a permis să aducă unele contribuții la îmbunătățirea traducerii românești anterioare. Dacă însă izvorul românesc folosit de Lucaci a fost un *text ardelenesc sau muntenesc*, așa cum înclină a crede I. Rizescu, pe baza unor indicii lingvistice interesante, dar cam puține, sau dacă acel izvor a fost *tot de redacție moldovenească*, așa cum susținuse P.P. Panaitescu pe baza unor raționamente întemeiate pe factori de ordin social-istoric și juridic, după părerea noastră acest lucru mai rămîne încă de discutat. Sîntem, în schimb, pe deplin de acord cu editorul, atunci cînd își încheie *Introducerea* cu următorul pasaj: „*Pravila ritorului Lucaci* are o importanță deosebită atît pentru lingviști, filologi, cît și pentru istorici literari, juriști, deoarece este cel mai vechi manuscris juridic românesc, cît și cel mai vechi text literar moldovenesc, alcătuit cu cinci decenii mai devreme decît Pravila lui *Eustatie Logofătul* [probabil 1632] și cu 60 de ani înainte de scrierile lui Varlaam".

Am ajuns la partea cea mai întinsă și mai valoroasă a lucrării, secțiunea **Studiu de limbă** (p. 35—145), în care se face o descriere analitică minuțioasă a tuturor compartimentelor limbii din textul românesc al *Pravilei* (grafie, fonetică, morfologie, sintaxă, lexic, formarea cuvintelor), cu evidențierea fenomenelor nemaiîntîlnite sau atestate rar în secolul al XVI-lea, cu comentarii variate și pertinente, adesea cu referiri la cercetările predecesorilor. Este suficient să amintim, bunăoară, că generații de lingviști au socotit că pronumele personale de tipul *îmi, îți* (cu *î-* protetic) ar fi în română o inovație a secolului al XVII-lea, deoarece ei nu găsiseră în textele din secolul al XVI-lea decît forme fără *î-*. Iată însă că acum *Pravila lui Lucaci* îi permite lui I. Rizescu să mute apariția acestui fenomen, să-l împingă îndărăt cu cîteva decenii. Într-un paragraf

aparte din capitolul consacrat *lexicului* autorul studiului se opreşte asupra *frecvenţei sinonimelor* din textul românesc, relevînd preferinţa lui Lucaci (sau a traducătorului dinaintea sa) pentru unul dintre termeni: *muiare*, de pildă, numără I. Rizescu, apare în *Pravilă* de 83 de ori, pe cînd *fămeaie* şi *soaţă* numai cîte o singură dată, iar *nevastă* numai de două ori. Un fenomen deosebit de interesant pe care îl scoate la iveală autorul studiului este că, de obicei, cînd în *Pravilă* apar un termen latin şi sinonimul său slav (sau o formaţie românească de la o temă slavă) — primul e mai frecvent; cf.: *apăra* (25) — *opri* (3), *dzice* (53) — *grăi* (23), *leage* (25) — *pravilă* (3), *dzisă* (7) — *poruncită* (1). Situaţia inversă, cînd cuvîntul românesc de origine latină e mai puţin folosit decît sinonimul său de origine slavă, autorul studiului o consideră *mai rară*. De mare interes pentru istoria limbii române este, precum se ştie, descoperirea în scrierile noastre vechi a unor cuvinte de origine latină sau a unor sensuri ale lor care mai dăinuiau acum cîteva secole, dar care ulterior, din cauze diverse, au dispărut. *Pravila lui Lucaci* prezintă asemenea cazuri, iar I. Rizescu le pune bine în lumină, în două paragrafe distincte: *Elementul latin*: „Cuvinte dispărute, puţin cunoscute sau cu fonetisme diferite în limba contemporană", şi „Cuvinte cu sensuri diferite de limba contemporană". Dintre acestea din urmă ne-a atras, de pildă, atenţia *a mustra*, cu înţelesul său originar din latină: „a arăta" (<lat. *monstrare*); în pasajul slav corespunzător (vezi fotocopia 239^{v}, r. 15—16), se poate citi cuvîntul обличаѧщіе, part. prez. activ cu valoare de gerunziu de la обличати „a arăta", pe cînd astăzi rom. *a mustra* are *alt înţeles* („a dojeni", „a certa"), dezvoltat, desigur, din cel primar. I. Rizescu scoate în relief bogăţia şi varietatea terminologiei juridice româneşti din *Pravila lui Lucaci* (actul juridic al căsătoriei, judecarea, interogatoriul) şi, în primul rînd, termenii pentru *gradele de rudenie*. Cîteva dintre numele de rudenie apar şi în alte scrieri româneşti din secolul al XVI-lea. Este însă *pentru prima dată* — observă autorul — cînd găsim într-un text *întregul cîmp semantic* al acestor termeni. Cît priveşte etimologia propusă de I. Rizescu pentru v. rom. *svedenic* „cumnat" (<*svьstьnikъ, „cumnat") < sl. *svьstь „sora soţiei" + sufixul *-nik*, ea este confirmată, ni se pare, de existenţa în paleoslavă a termenului nevěstьnikъ „mire" (*Codex Suprasliensis*) < *nevěsta* „mireasă", cu acelaşi sufix[1]. O creaţie — probabil — personală a lui Lucaci, remarcată şi comentată de I. Rizescu (p. 135), este traducerea în româneşte a numelui împăratului bizantin *Porfirogenitul* prin *Mohîrţescul*, adică printr-un derivat ad hoc de la verbul *a mohorî* „a înroşi"[2], cu sufixul onomastic românesc *-escul* (în textul slav: багрородиъіи „născut în purpură"). Autorul studiului observă că peste şapte decenii, în *Pravila lui Matei Basarab* din 1652 (*Îndreptarea legii*), numele aceluiaşi împărat este transpus în româneşte prin adaptarea fonetică şi morfologică a variantei originare greceşti, ceea ce înseamnă că inovaţia onomastică a lui Lucaci nu a prins. Ca fapt de limbă şi de cultură ea rămîne însă demnă de consemnat.

Urmează **Textul (românesc al) pravilei** (p. 161—183), precedat de o scurtă dar foarte utilă *Notă asupra ediţiei* (p. 157—158), în care se arată că reproducerea textului are la bază *metoda transcrierii interpretative*, avînd în vedere — cum bine se explică autorul — că „numai utilizarea ei poate stimula cercetările de interpretare a grafiei chirilice şi poate aduce deci un progres în studierea limbii române vechi". În ceea ce ne priveşte, împărtăşim întru totul acest punct de vedere, cu condiţia ca studiile critice similare să fie însoţite — ca în cazul de faţă — de *fotocopii*, pe care exegeţii să le poată interpreta în voie. Fără ele, editării

---

[1] Cf. articolul nostru *Au fost copiate „Savvina Kniga" şi „Codex Suprasliensis" în Dacia Traiană?*, în SCL, XXII, 1971, nr. 2, p. 191.

[2] Cf. în DLR, t. VI: *a mohorî* 1. A se colora în roşu (închis), cu citat din Odobescu: Apele, altă dată aşa limpezi şi line ale Mureşului, se mohorăsc în acele cumplite zile de noiembrie 1784 cu sîngele ce varsă fără preget ... 2. A căpăta o culoare închisă; a se întuneca; 3. Fig. A se posomorî, a se întrista.

interpretative trebuie să i se prefere în mod hotărît transliterația cea mai riguroasă.

În sfîrșit, ultima secțiune a lucrării — *Indicele de cuvinte* (p. 187—244), întocmit cu maximum de detaliere, rămîne un instrument de lucru de o excepțională utilitate pentru cercetătorii trecutului nostru cultural, istoric și juridic, dar mai cu seamă pentru lingviști aplecați asupra istoriei limbii române din secolul al XVI-lea și din următorul.

Emil Vrabie

PETRE LUCACIU, *Începuturi ale logicii românești*, București, Editura științifică, 1970, 126 p.

Preocuparea autorului de a studia gîndirea filozofică cuprinsă în cele mai vechi manuscrise slavone copiate pe teritoriul patriei noastre este nouă și deci binevenită. Domeniul este practic neexplorat, istoriile noastre literare oferind puține informații și acestea cu caracter general.

Parcurgînd catalogul manuscriselor slave din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Petre Lucaciu depistează 12 manuscrise din secolele al XIV-lea — al XVIII-lea, cuprinzînd fragmente din Aristotel, Appolonius din Rhodos, Maxim Mărturisitorul, Simion Noul Teolog, Ioan Carpathos, Grigore Palamas, Damaschin Studitul etc. Se mai semnalează la Biblioteca Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului existența unui manuscris cu scrierile lui Ioan Cantacuzin, unul din sprijinitorii de frunte ai isihasmului. Într-o primă etapă, acestea ar fi textele care ar trebui studiate (*Introducere*, p. 5—12).

O atenție deosebită se acordă ms. sl. 72 (BAR), în cuprinsul căruia se află un scurt text de logică (vezi cap. IV: *Un manual slavon de logică*, p. 67—91 și anexele, p. 95—125). Autorul acceptă datarea manuscrisului propusă de A.I. Iațimirski și P.P. Panaitescu (secolul al XIV-lea), pe care încearcă să o întărească printr-un considerent paleografic — prezența lui *o* glagolitic. Argumentul nu este concludent, această slovă regăsindu-se și în manuscrise mai recente din secolul al XVI-lea. Analiza amănunțită a textului dovedește că acesta este o prelucrare în spirit creștin a categoriilor lui Aristotel și a *Isagogii* lui Porphyros preluate din *Logica lui Damaschin* (p. 74—81). În consecință, Petre Lucaciu consideră că, în veacurile al XIV-lea — al XV-lea, teoria aristotelică a categoriilor făcea parte din universul cultural al cărturarilor din țările române (p. 84). Concluzia este prea categoric formulată, dacă avem în vedere că ea se întemeiază pe un singur text și acela scris probabil în Serbia (vezi P.P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, București, 1959, p. 88). Manuscrisul ar fi putut ajunge pe meleagurile noastre și după secolul al XV-lea. În plus, caracterul de manual al textului impunea folosirea și multiplicarea lui. Or, pînă în prezent nu se cunosc alte copii manuscrise, cu conținut identic, executate în secolul al XV-lea în mănăstirile românești.

În anexele volumului, textul tratatului de logică din ms. sl. 72 (224^{v}—233^{v}) este reprodus în facsimile și în traducere românească (p. 99—118). Referitor la ultimul aspect sîntem avertizați că s-a optat pentru o transpunere „mai aproape de felul de a gîndi al autorului slav" (p. 97). În intenția editorului, traducerea urma să evidențieze dificultățile pe care limba slavonă le avea, în veacurile al XIII-lea — al XV-lea, în echivalarea noțiunilor abstracte din greacă, dificultăți resimțite ulterior și de primii traducători români în încercările lor de a încetățeni o terminologie filozofică. Editorul se dovedește însă deficitar în stăpî-

nirea limbii slavone, aşa încît gîndirea Stagiritului, în prelucrarea lui Damaschin, apare mai alterată în traducerea românească decît în prototipul slavon. La p. 118, paragraful 179 tratează despre nefiinţă şi întîmplare: *Căci stăpîn nici cînd* (*sic* !), *nici unde* (*sic* !), *nici fel nu însemnează la fiinţă. Se spune ne-fiinţă* (*sic* !). *Căci stăpîn nu are în sine fiinţa, nici în altul, şi se zice şi întîmplare.* Apariţia în două rînduri a termenului *stăpîn* întunecă înţelegerea celor două definiţii. Consultînd textul slavon, înţelegerea pasajului se clarifică: ѡвогда же ѥже нигдѣже ни какоже соущеѥ назнаменоуѥ рекше небытно еовогда же ѥже не вь себѣ сущь нь вь иномь рекше слоучаи (f. 233ᵛ/18—20) „atunci cînd nicăieri şi nicicum fiinţă nu desemnează, se spune nefiinţă; atunci, cînd nu este în sine, ci în altul, se spune întîmplare". Resortul greşelii îl constituie fragmentarea adverbului овогда „cînd" în оубо (sau бо) şi гда (= господа), ceea ce explică apariţia neaşteptată a lui *stăpîn*. De remarcat, în acest pasaj, şi coruperea definiţiei întîmplării (*nu are în sine fiinţă nici în altul*). Traducerea bună (*nu este în sine, ci în altul*) este de acord şi cu concepţia aristotelică, potrivit căreia întîmplarea nu există prin sine însăşi, ci prin altceva. Asemenea greşeli apar şi în alte locuri. Unitatea de timp pentru ча҃ (f. 230ᵛ/13) este *partea* (p. 112) şi nu *ceasul*, după cum distanţa se măsoară prin *durată* (p. 112) şi nu prin *lungime*, cum impunea corespondentul slavon дльгота (f. 230ᵛ/14). Despre *existenţă* se afirmă la p. 101 că *nu poartă nume comun*, deşi textul slavon consemnează exact invers (соущеѥ ѥ҃ име ѡбще „existenţa este nume comun"). Chiar dacă editorul a considerat că în textul slavon s-a strecurat o greşeală, ar fi trebuit ca, restabilind forma autentică, să consemneze în note intervenţia sa. De altfel, notele care însoţesc textul nu aduc întotdeauna lămuririle necesare. Comentariile termenilor specifici textului se fac pentru echivalentele româneşti, fără a se aduce în discuţie termenii slavoni echivalaţi. Astfel vsl. образь „înfăţişare particulară" (într-un anumit context) este bine tradus prin *chip* (p. 105). Dar comentariul în legătură cu determinarea acestui sens nu se raportează, cum ar fi fost normal, la cuvîntul slavon, ci la cel românesc (nota 17, p. 105). La fel se procedează şi la glosarul de expresii specifice (p. 119—121), unde se dau explicaţii pentru cuvintele din versiunea românească stabilită de editor. Se ajunge astfel la situaţia curioasă de a întîlni în glosar cuvinte care nu apar în textul slavon. Un exemplu este *hotărîre* „definiţie", folosit, de pildă, într-un loc (p. 101), unde textul slavon prezintă termenul оуставлѧю „definesc" (p. 101 şi nota 7). Lui *cuvîntare* i se atribuie, printre alte sensuri, şi acela de „propoziţie", cu care este înregistrat în traducerea românească la p. 101 (a se vedea şi nota 7). În versiunea slavonă corespondentul lui *cuvîntare* nu există (f. 225ᵛ/5—7); cuvîntul românesc este deci, în acest pasaj, un adaos datorat editorului.

Am insistat mai mult asupra traducerii textului de logică din ms. sl. 72, deoarece editarea lui reprezintă, de fapt, principala contribuţie pe care a încercat să o aducă lucrarea lui Petre Lucaciu. După cum am arătat însă, încadrarea acestui manuscris printre realizările culturii slavo-române este fără temei.

În celelalte două capitole ale cărţii (*Spiritualitatea românească pînă la jumătatea secolului al XV-lea*, p. 13—37, şi *Gîndirea românească şi doctrina hesychastă*, p. 38—66) reinterpretările care se dau unor informaţii deja cunoscute nu au o bază reală. Lipsesc textele care să confirme ipoteza autorului. Se reiau unele din opiniile lui Şt. Bîrsănescu referitoare la starea învăţămîntului în aceste veacuri în ţările române. În legătură cu aceste păreri a se vedea recenzia noastră din LR, XX, 1971, nr. 6, p. 622—626. Se încearcă a se stabili ecoul doctrinei isihastice în societatea românească medievală. Încercarea din urmă este lăudabilă prin însăşi abordarea fără prejudecăţi a subiectului. Dar faptele aduse în discuţie nu sprijină opinia că isihasmul ar fi exercitat la noi vreo înrîurire mai deosebită în veacul al XV-lea. Rolul de promotor al isihasmului în cultura slavo-română care se atribuie lui Grigore Ţamblac nu se poate susţine. Identificarea lui cu Gavril Uric se întemeiază pe o mai veche opinie a lui A.I. Iaţimirski,

acceptată numai de Ecaterina St. Piscupescu și respinsă cu bune argumente de D.P. Bogdan (în „Hrisovul", I, 1941, p. 463—465) și Emil Turdeanu (în „Revue des études slaves", XXII, 1946, fasc. 1—4, p. 46—81). Prin cele cîteva sbornice păstrate, între care și unele ale lui Gavril Uric, conținînd literatură de exegeză și edificare morală, nu putem fixa acest curent. Din tot veacul al XV-lea nu avem decît două copii datate ale *Leastviței* lui Ioan Scărariul (BAR, ms. sl. 143, M-rea Putna). Nu deținem, în schimb, nici o copie după scrierile lui Grigore Palamas, autorul care a dat isihasmului un fundament filozofic. O situație asemănătoare și în ce privește *Cuvîntările* lui Ioan Cantacuzin, unul din principalii sprijinitori ai curentului. Deși se păstrează în două manuscrise, unul (BAR, ms. sl. 157) este de proveniență atonită (vezi P.P. Panaitescu, *loc. cit.*, p. 233—235), iar celălalt (la Biblioteca Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului), anterior anului 1631, este nedatat (vezi Candid C. Mușlea, *Biserica Sf. Nicolae din Șcheii-Brașovului*, vol. I, Brașov, 1943, p. 262). În lumina acestor date, circulația scrierilor isihastice în mediul cărturăresc de la noi este deocamdată greu de probat pentru secolul al XV-lea. (O urmă mai adîncă a lăsat această orientare abia în secolul al XVIII-lea prin Paisie Velicicovski și discipolii săi.) Nu este totuși exclus ca cercetări viitoare să aducă dovezile care deocamdată lipsesc în sprijinul existenței unei influențe isihastice timpurii în țările române. Asemenea cercetări nu vor putea însă fi inițiate înainte de a se realiza cîteva acțiuni preliminare, de primă necesitate: parcurgerea tuturor manuscriselor slave autohtone din bibliotecile noastre și din cele străine și stabilirea conținutului lor, datarea și localizarea manuscriselor, în sfîrșit, stabilirea filiației și a circulației textelor. Cînd toate aceste operații, care pretind un efort conjugat al mai multor specialiști, vor fi realizate, atunci vom putea aprecia obiectiv și în cunoștință de cauză ecoul isihasmului în mediul cărturarilor români.

Octombrie 1971 *Alexandru Mareș*

REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

„Lenguaje y ciencias". Publicación Trimestrial del Departamento de Idiomas y Linguística. Universidad Nacional de Trujillo, vol. XI, no. 2, Iunio de 1971, Trujillo-Peru.

„Der Sprachdienst". Herausgegeben von der Gesellschaft für deutsche Sprache. Wiesbaden. 15. Jahrgang, Heft 8, August 1971; Heft 9, September 1971.

„Muttersprache". Zeitschrift zur Pflege und Erforschung der deutschen Sprache, 5, 81. Jahrgang — September/Oktober 1971, Bibliographisches Institut Mannheim/Zürich.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică de asemenea articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Liturghierul lui Coresi, ed. îngrijită de Al. Mareş, 189 p. + 42 pl., 25 lei.

I. COTEANU, **Morfologia numelui în protoromână (româna comună)**, 1969, 160 p., 5,25 lei.

Sub redacţia acad. AL. GRAUR şi MIOARA AVRAM, **Formarea cuvintelor în limba română**, vol. I, Compunerea, de Fulvia Ciobanu şi Finuţa Hasan, 1970, 333 p., 23 lei.

I. I. RUSSU, **Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez**, 1970, 270 p., 20,50 lei.

LIDIA SFÎRLEA, **Pronunţarea românească literară. Stilul scenic**, 1970, 208 p., 6,75 lei.

MARIUS SALA, **Contribuţii la fonetica istorică a limbii române**, 1970, 195 p., 7 lei.

PAULA DIACONESCU, **Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc**, 1970, 301 p., 11 lei.

EMANUEL VASILIU, **Elemente de teorie semantică a limbilor naturale**, 1970, 295 p., broşat, 12 lei.

* * * **Sistemele limbii**, 1970, 276 p., 17,50 lei.

I. COTEANU şi I. DĂNĂILĂ, **Introducere în lingvistica şi filologia românească. Probleme—bibliografie**, 1970, 345 p., legat, 16,50 lei.

EMIL PETROVICI, **Studii de dialectologie şi toponimie**, 1970, 339 p., legat, 22,50 lei.

Fonetică şi dialectologie, vol. VII, 1971, 381 p., broşat, 19,50 lei.

KOVAČEC AUGUST, **Descrierea istroromânei actuale**, 1971, 231 p., broşat, 10,50 lei.

VALERIU RUSU, **Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetică. Consideraţii fonologice** (cu 42 hărţi lingvistice), 1971, 171 p., broşat, 8 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea a II-a, 1971, 908 p., legat, 36 lei.

LUCIA DJAMO-DIACONIŢĂ, **Limba documentelor slavo-române emise în Ţara Românească în sec. XIV şi XV**, 1971, 399 p., 25 lei.

Evangheliarul slavo-român de la Sibiu 1551—1553. Studiu introductiv filologic de E. Petrovici, studiu istoric de L. Demény, 1971, 420 p., 48 lei.

Pravila ritorului Lucaci, text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, 1971, 391 p., 32 lei.

LR, Anul XXI, Nr. 1, p. 1—88, Bucureşti, 1972.

I. P. Infomaţia — c. 3069 | 42200 | Lei 6

I 8198

ANUL XXI, 1972
LIMBA ROMÂNĂ

LIMBA ROMÂNĂ

2

ANUL XXI

1972

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990
0 IUL. 2005
57

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redacor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

GRIGORE BRÂNCUȘ
GH. BOLOCAN
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU-ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.
În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la Întreprinderea de comerț exterior „Libri", Căsuța poștală 134—135, București, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.
Toute commande de l'étranger sera adressée à Întreprinderea de comerț exterior „Libri", Boîte postale 134—135, Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACȚIEI
Str. I. C. FRIMU nr. 22
Sectorul I
APARE DE 6 ORI PE AN BUCUREȘTI

8198
BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU
UEL 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXI 1972 Nr. 2

2022

SUMAR

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI Pag.

100 de ani de la moartea lui Ion Heliade Rădulescu

ION GHEȚIE, Ion Heliade Rădulescu și unificarea limbii române literare 91

ION ȘTEFAN, Latinismul lui Heliade și concepția sa despre invariabilitatea rădăcinii cuvîntului 103

GRAMATICĂ

ELENA BEREA-GĂGEANU, *Voi(u), vreau, v(r)oiesc* 111

MARIA GABREA, Observații asupra pronumelor *care, cine, ce* 127

Discuții

GH. N. DRAGOMIRESCU, Subiectul psihologic și predicatul psihologic în propoziție 135

FILOLOGIE

GH. CHIVU, Vechi psalmi românești din secolul al XVII-lea 145

NOTE ȘI COMENTARII

AL. MAREȘ, Cînd a murit Coresi? 155

LUCREȚIA MAREȘ, **Sită** „sfită" 159

RECENZII

Liturghierul lui Coresi. Text stabilit, studiu introductiv și indice de Al. Mareș, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969 (*Liviu Onu*) 161

ION BUDAI-DELEANU, *Scrieri lingvistice.* Text stabilit și glosar de Mirela Teodorescu. Introducere și note de Ion Gheție, București, Editura științifică, 1970 (*Gh. Bulgăr*) 168

VASILE BOGREA, *Pagini istorico-filologice*, cu o prefață de acad. Constantin Daicoviciu. Ediție îngrijită, studiu introductiv și indice de Mircea Borcilă și Ion Mării, Cluj, Editura Dacia, 1971 (*Livia Vasiluță*) 169

LR, Anul XXI, nr. 2, p. 89—172, București, 1972.

17441

100 de ani de la moartea lui Ion Heliade Rădulescu

ION HELIADE RĂDULESCU ŞI UNIFICAREA LIMBII ROMÂNE LITERARE

DE

ION GHEŢIE

Publicîndu-şi în 1935 fundamentala sinteză asupra lui Heliade, D. Popovici avea dreptate să susţină că principala preocupare de ordin lingvistic a marelui scriitor român a fost întotdeauna problema formării limbii române literare[1]. Deşi ideea poate fi identificată, în diverse ipostaze, de-a lungul întregii sale activităţi, ea nu a fost pusă în lumină pînă în prezent în chip satisfăcător. Singurele lucrări importante de referinţă la care cercetătorul poate să se raporteze în această privinţă sînt capitolele pe care D. Popovici le-a închinat, în unele lucrări ale sale, preocupărilor lingvistice ale lui Heliade[2]. Concise şi sintetice, prin forţa împrejurărilor, expunerile lui Popovici pun în lumină ceea ce este esenţial în concepţia scriitorului. Pentru a avea însă o idee clară despre opiniile lui Heliade şi despre rolul pe care ele l-au jucat în procesul de unificare lingvistică din secolul al XIX-lea, o cercetare specială e absolut necesară. Ea trebuie să stabilească modul cum a evoluat de-a lungul timpului doctrina lingvistică heliadistă, subliniind audienţa de care ea s-a bucurat printre contemporani, precum şi rezultatele mai importante la care a dus.

Ca să înţelegem exact rolul jucat de Heliade în unificarea limbii române literare, va trebui să precizăm în cîteva cuvinte care era stadiul atins de această limbă în anii 1820—1830, cînd scriitorul îşi începe activitatea. Am arătat într-o contribuţie recentă că la mijlocul secolului al XVIII-lea s-a ajuns la o unificare a normei literare în cărţile bisericeşti tipărite în cele trei provincii româneşti[3]. Rolul unificator l-a avut atunci

---

[1] D. Popovici, *Ideologia literară a lui I. Heliade-Rădulescu*, Bucureşti, 1935, p. 245.

[2] *Ideologia literară a lui I. Heliade-Rădulescu*, p. 145—296, *Note şi comentarii* la I. Heliade Rădulescu, *Opere*, vol. II, Bucureşti, 1943, p. 512—567; cf. şi L. Leonte, *Părerile despre limbă ale lui I. Eliade-Rădulescu în prima perioadă a activităţii (pînă la 1840)*, în SCŞt. (Iaşi), Filologie, XI, 1960, fasc. 2, p. 163—189.

[3] *Contribuţii la problema unificării limbii române literare. Momentul 1750*, în LR, XX, 1971, nr. 2, p. 113—124. Ne folosim de acest prilej pentru a îndrepta o eroare strecurată în lucrare. La p. 119, r. 8 şi p. 121, r. 35 se va citi: „mai ales în poziţie tare", în loc de „în poziţie tare". Exemplele ce urmează arată clar că formularea e greşită.

graiul muntean, datorită, în special, vastei producții tipografice a celor două mari centre culturale care au fost, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, București și Rîmnicul-Vîlcea. Dacă unificarea s-a produs la nivelul cărții tipărite, ea s-a realizat într-o mult mai mică măsură în scrisori, documente și chiar în manuscrisele literare. Afirmațiile sînt valabile mai ales cu privire la Moldova, unde textele manuscrise alcătuite după 1750 promovează o normă care apare, la prima impresie, drept un compromis între tradiția literară moldovenească și modelul muntenesc al cărților tipărite. Semnificativ este în acest sens exemplul mitropolitului Iacob Stamati Putneanul, de la care deținem un *Sinopsis* (Iași, 1751), scris de la un capăt la altul în „dialect" literar muntean, de fapt în limba literară unică a anilor 1750—1780. Scrisorile și actele întocmite de el sînt însă redactate în acea nouă normă literară moldovenească de după 1750, la care ne-am referit mai sus[4]. Diferențele dintre limba textelor tipărite și limba manuscriselor se constată și în Transilvania și în Țara Românească, dar aici ele sînt mult mai mici. Două fenomene specific muntenești, cum sînt rostirea dură a lui *d* (*dăsparte*) și a lui *r* (*argintar, croitor*) apar cu oarecare insistență în manuscrisele muntenești din secolul al XVIII-lea, în timp ce prezența lor în cărțile bisericești tipărite e rarisimă.

Norma unică a anilor 1780 se va destrăma, încetul cu încetul, după 1780, în condițiile laicizării culturii scrise. Textele profane vor promova, cum era de așteptat, norma manuscriselor (mai apropiată de graiul vorbit în diferitele părți ale teritoriului dacoromân), căci norma unică acceptată în jurul anului 1750 fusese, înainte de toate, o normă a cărții bisericești tipărite. Procesul de „regionalizare" a limbii literare, cîndva unitară, va atinge punctul cel mai înalt în jurul anului 1830. Heliade introduce cu hotărîre în cărțile pe care le tipărea muntenisme ca aux. *a* la pers 3 sg. a perf. compus sau *r* dur în cuvinte ca *argintar, croitor*, în timp ce Asachi va face și el loc moldovenismelor. Nici scriitorii de peste munți nu procedează altfel. E suficient să parcurgem cîteva cărți (mai ales pe cele datorite bănățenilor) pentru a ne convinge de acest lucru.

S-a subliniat pînă acum, în repetate rînduri, rolul important pe care l-a avut celebra *Gramatică* a lui Heliade în procesul de „codificare" a limbii române[5]. În realitate, meritele (altminteri remarcabile) ale cărții tipărite la Sibiu, în 1828, au fost, sub acest raport, exagerate. Exceptînd cîteva formulări din cele mai generale, nu întîlnim aici nici o prefigurare a teoriilor pe care scriitorul avea să le lanseze peste cîtva timp. E adevărat că el încearcă o prezentare sistematică a structurii gramaticale a limbii române, dar întregul material de limbă pus la contribuție este muntenesc. Nimic nu arată intenția de a construi o normă „medie" (*mittlere Norm*), din selecția unor fonetisme și forme luate din diverse graiuri dacoromâne. De altfel, e suficient să răsfoim cîteva dintre scrierile literare ale autorului din anii aceștia, pentru a observa că el continua să acorde credit normelor tradiționale ale „dialectului" literar muntenesc[6].

---

[4] Vezi *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II, Moldova, ed. V. Mihordea, I. Constantinescu, C. Istrate, București, 1966, p. 303—304, 309.

[5] Vezi acum în urmă Al. Rosetti — B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*, I, București, 1961, p. 20; cf. și D. Macrea, *Studii de lingvistică română*, București, 1970, p. 136.

[6] Vezi Al. Rosetti — I. Gheție, *Limba și stilul lui Ion Heliade-Rădulescu*, în *Studii de istoria limbii române literare. Secolul al XIX-lea*, București, 1969, p. 9—15.

Cea dintîi afirmare, încă timidă, deşi exactă în fond, a doctrinei heliadiste, o găsim ascunsă într-o notă publicată în „Curierul românesc" din 1833. Afirmînd că e necesar „a se forma o limbă generală şi literară pentru toată rumânimea", prin reunirea unor elemente luate, „din toate dialectele rumâneşti", Heliade face un comentariu interesant într-o notă de subsol, din care vom spicui ideile mai importante : „Privind cineva drumul scrierii ce au luat scriitorii fieştecăreia despărţiţi de rumâni, adică căutînd la noi şi la ceilalţi fraţi ai noştri moldoveni, transilvăneni ş.c.l. : această idee de a se forma o limbă generală a literaţilor mai că i se pare neputincioasă ; dar socotindu-se la cărţile sf. noastre scripturi în limba rumânească, care pentru toate locurile sînt scrise în aceeaşi limbă şi înţelese şi plăcute oricăruia rumân, nimic nu i se pare mai lesne decît aceasta cînd fieştecare vom hotărî a urma moşilor noştri, carii cînd au tălmăcit cărţile cele sfinte s-au învoit ... fieşcare a întrebuinţa şi a îmbrăţişa aceeaşi limbă". Nu era însă recomandabil a socoti limba cărţilor bisericeşti drept unic model pentru constituirea normei literare româneşti, deoarece procedînd astfel „va rămînea limba noastră în sărăcia în care s-a aflat". Îmbunătăţirile care urmau a fi aduse limbii bisericeşti trebuiau să ţină seama de „geniul limbei". Şi Heliade încheia, făcînd cîteva recomandări privitoare la fonetica şi morfologia viitoarei *koiné* româneşti : „eu, după mine, nu aş ierta rumânului scriind în proză să zică : ă s t a, ă l a (cu toate că e mai latineşte) în loc de a c e s t a, a c e l a; nici moldoveanului să zică : t a r e m o a l e în loc de f o a r t e m o a l e; sau v o r b è în loc de v o r b e a ; sau „a se mai priimi în tagma preoţească ... decît numai pe a c e a i a" ... în loc de a se priimi ... a c e i a, nici transilvăneanului să zică o f ă c u t în loc de a f ă c u t ş.c.l."[7].

Toate aceste idei sînt reluate şi amplificate într-o teorie coerentă trei ani mai tîrziu, în 1836, în *Corespondenţa* dintre Ion Heliade Rădulescu şi Costache Negruzzi. Iniţiată de scriitorul moldovean, corespondenţa a prilejuit un rodnic schimb de păreri, a cărui importanţă excepţională pentru dezvoltarea limbii române literare a fost în repetate rînduri subliniată. În cea dintîi scrisoare a sa, datată 1836, Heliade enunţă în termenii cei mai clari deziderатul unificării lingvistice şi căile care trebuiau urmate spre a se atinge acest scop. „Toată naţia are dialectele sale deosebite", scrie Heliade, „dar limba literară este una la toţi învăţaţii acelei naţii". „Limba românească se desparte şi ea în dialectele sale, însă limba bisericească este tot aceea şi la români şi la moldoveni şi la transilvăneni"[8]. „Cei ce au scris în limba noastră, fiecare a scris după cum se obicinuia vorba în locul său. Cei bisericeşti s-au învoit întru sine şi scriitorii bisericeşti munteni, moldoveni, ungureni poci zice că au avut şi au tot o limbă sau dialect. Pentru ce oare şi scriitorii profani să nu se învoiască între sine ?"[9]. În continuare, scriitorul arată calea prin care limba putea fi unificată : „Singurul mijloc ca să ne unim la scris şi să ne facem o limbă generală", afirmă el, „este să urmăm limbii cei bisericeşti şi pe tipii ei să facem şi limba filosofului, matematicianului"[10]. Pentru a atinge acest scop era

---

[7] *Ştiri dinlăuntru*, în CR, V, 1833, nr. 64, p. 253.
[8] *Opere*, ed. D. Popovici, vol. II, Bucureşti, 1943, p. 220.
[9] *Ibidem*, p. 238.
[10] *Ibidem*, p. 220.

trebuincios un consens al oamenilor de cultură : „Această învoire nu se poate face pînă cînd nu vom începe a cunoaşte ce este bun în parte să păstrăm, ce e rău să lepădăm şi să priimim ceea ce au alţi fraţi mai bun"[11]. În procesul de unificare trebuie să se facă o selecţie a celor mai corecte forme şi cuvinte din toate graiurile : „limba cea scrisă pretutindeni a fost un dialect deosebit al literaţilor, adică o alegere şi culegere de tot ce este mai frumos şi mai clasic în deosebitele dialecte ale unei naţii"[12]. Iar cîţiva ani mai tîrziu, adresîndu-se lui Petrache Poenaru, va spune : „acum cum e mai bine, domnul meu, fiecare să urmeze pronunţiei în parte... sau să alegem de la fiecare norod român ceea ce a păstrat mai nestricat din limba cea veche a strămoşilor?"[13]

Pentru Heliade, crescut în respectul ideologiei literare clasice[14] şi al ideilor Şcolii ardelene, „clasice" în limbă erau elementele care-şi păstraseră puritatea genuină (aşa cum prevedeau tratatele de retorică şi stilistică clasicizante), adică cele de origine latină. Heliade ştia că „limbile [literare] nu s-au format după hazard din amestecul fiecum al dialectelor ... Pe oriunde s-au format limbile, se vede un eclectism raţional, condus de cel mai perfect gust, se vede arta respectînd legile armoniei, ca în muzică. Limba, pe lîngă acestea, pretutindeni se formă cam în centrul unei ţări sau acolo unde oamenii se pot întîlni mai cu facilitate. La greci se formă în Atena, la romani în Laţiu, la italieni în Toscana, la francezi în Paris, la germani în centrul Germaniei. Cum se formă o limbă, aceasta creşte şi se măreşte cu cît mai mult se cultivă într-însa artele şi ştiinţele, şi dură pe cît dură şi naţia în independenţa ei. Limba întregită şi cultivată representă bărbăţia, maturitatea, unitatea, independenţa unei naţiuni"[15].

Rezultă din toate acestea că două erau căile de realizare a limbii literare unice : urmarea limbii bisericeşti, care trebuia să constituie scheletul viitoarei *koiné*, şi recoltarea unui număr de fonetisme, forme şi cuvinte din limba vorbită în diverse provincii româneşti. Acceptarea limbii bisericeşti drept bază a unificării apare justificată prin caracterul unitar al acestei limbi. Faptul fusese remarcat încă de Petru Maior, care arătase în 1819 că „din Italia au venit şi aici în Dacia mulţimea destintelor dialete în vorbă, măcar că în cărţile cele bisericeşti numai o dialetă este la toţi"[16]. De vreme ce unitatea se realizase în trecut, ea trebuia să devină un îndreptar pentru năzuinţele viitorului. Apelul la tradiţie trebuia însă temperat prin acceptarea — în anumite limite — a limbii contemporane. Nu e vorba aici, cum s-ar putea crede, de ceea ce limba literară din primele decenii ale secolului al XIX-lea reţinuse din vorbirea populară, ci de vorbirea populară însăşi. Respectului nelimitat pentru tradiţie, ilustrat atît de bine în cărţile bisericeşti prin refuzul de a accepta inovaţiile din graiuri, i se opune o atitudine schimbată, pe care o vom înţelege în adevărata ei lumină numai dacă vom avea în vedere prescripţiile doctrinei literare şi lingvistice

---

[11] *Ibidem*, p. 238.
[12] *Ibidem*.
[13] *Opere*, ed. D. Popovici, vol. II, p. 423.
[14] Asupra clasicismului lui Heliade, vezi D. Popovici, *Ideologia literară a lui I. Heliade-Rădulescu*, p. 19 şi urm., 46, 66—86.
[15] *Opere*, ed. D. Popovici, vol. II, p. 381.
[16] *Dialog pentru începutul limbei române între unchiu şi nepot*, în *Ortographia romana sive latino-valachica*, Buda, 1819, p. 70.

a romantismului. Abolirea discriminării dintre cuvintele nobile şi cele plebeiene (*pas de mot sénateur, pas de mot roturier*, avea să spună Victor Hugo, cel care a pus „le bonnet rouge sur le vieux dictionnaire"). Reflex al creditului pe care romanticii l-au acordat termenului popular, tehnic sau arhaic, concepţia lui Heliade sfîrşea prin a pune faţă în faţă două elemente aparent greu conciliabile : *limba scrisă* (mai mult sau mai puţin artificială) şi *limba vorbită* (diversificată dialectal şi, de aceea, în multe privinţe, derutantă). Cunoscînd acest lucru, este legitim să ne întrebăm : pe baza căror criterii urmau să fie reunite, într-un tot omogen şi coerent, elementele provenite din sectoare atît de diferite ?

Pentru a ne apropia de adevăratul mobil al recomandărilor lui Heliade, trebuie să pornim de la afirmaţia scriitorului că limba bisericească, deşi unică în toate provinciile locuite de români, nu putea fi acceptată *tale-quale* drept bază a limbii literare moderne. În acelaşi articol în care făcea elogiul limbii bisericeşti, Heliade formula la adresa ei unele judecăţi severe : „Zicînd limba bisericească nu trebuie să urmăm orbeşte" pe traducătorii cărţilor religioase, „care ... fără cunoştinţa limbilor, fără simţirea înaltului şi frumosului, fără a păzi regulile gustului au încărcat biata limbă de nişte părţi eterogene şi fără a cinsti urechea cetitorului său au întrebuinţat vorbe ce şi pe drum şi în cîrciume nu le sufere cineva să le audă"[17]. Cu cîteva decenii mai înainte, I. Budai-Deleanu formulase rezerve asemănătoare faţă de limba „cazaniilor", cum o numea el. Limba bisericească era cea mai realizată din punctul de vedere al corectitudinii, totuşi, „şi în acest feliu de voroavă sau oraţii bisericeşti să află multe împotriva gramaticii şi cu totul rău grăite"[18]. Reluînd opiniile antecesorilor, Cipariu va reproşa scriitorilor bisericeşti faptul de a fi eliminat din limbă o serie de cuvinte, forme şi construcţii de cel mai mare preţ, înlocuindu-le cu altele schimonosite[19].

Care este motivul acestor paradoxale (în aparenţă) luări de atitudine ? De ce limba textelor bisericeşti devenea pe rînd model de urmat şi obiectul unor severe judecăţi ? Răspunsul nu e greu de dat şi e unul singur. Cărţile bisericeşti deveneau exemplare în măsura în care conservau un stadiu mai arhaic (şi prin aceasta mai unitar) de limbă şi se apropiau mai mult de limba latină. Ele trebuiau însă cenzurate şi excluse din procesul unificării lingvistice prin ceea ce aveau nelatin şi în primul rînd slav (îndeosebi termeni şi construcţii izvorîte din urmarea slavonei bisericeşti). Cultul stadiilor arhaice de limbă era, în fond, un aspect al latinismului. „Cu cît se află graiul mai înapoi, cu atîta au trebuit să fie mai curat de cuvinte streine şi mai apropiat de prototipul mumei", scrie G. Săulescu în 1844[20]. Peste cîţiva ani, Cipariu arăta că, în procesul de normare a limbii, se orienta după „cum s-au pronunţat şi scris la cei vechi şi mai bine"[21].

---

[17] *Opere*, ed. Popovici, vol. II, p. 221.

[18] Vezi Gh. Bulgăr, *Scriitori români despre limbă şi stil*, Bucureşti, 1957,p. 61.

[19] Vezi *Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, III, p. 263.

[20] „Arhiva Albinei pentru arheologie română şi industrie", 1844, nr. 5, p. 20.

[21] *Principia de limba şi scriptura*, în „Organul luminării", II, 1848, apud *Contribuţii*, III, p. 263.

Dacă așa stăteau lucrurile, atunci o serie de cuvinte de origine latină trebuiau dezgropate din vechile monumente literare și repuse în circulația limbii unice a românilor. Operația mai fusese încercată de reprezentanții Școlii ardelene (și în primul rînd de Budai-Deleanu). Ea e repetată acum cu alte mijloace și rezultate, mai ales de ardeleni și de moldoveni. Principalul merit în explorarea limbii vechi revine „Albinei românești" și, evident, lui Cipariu. Necesitatea de a introduce cuvinte vechi în limba literară este afirmată, încă din 1831, de Asachi[22] și este reluată peste cîțiva ani de mitropolitul Veniamin Costache, care cere să se ia „înapoi cuvintele cele adevărate românești ... care se păstrează parte prin documentele vechi, parte prin gura poporului"[23]. „Din asăminea visterii ale vechimei, au manuscripte, au cărți tipărite, au încă în gura poporului păstrate pînă acuma sînt culesă toate cuvintele ce au început a întrebuința astăzi literații românimei în scriptele lor"[24]. Consecventă acestor principii, redacția „Albinei românești" va înființa o rubrică de *Lexicografie*, unde vor fi consemnate cuvinte de origine latină, dispărute din limbă sau aflate în circulație locală, în vederea introducerii lor în limba literară.

Același criteriu al latinității dictează și alegerea rostirilor, formelor și cuvintelor din graiuri[25]. Trebuiau să fie reținute și acceptate drept normă formele de limbă „tocmai românești", după Șincai, cele „curate", după „Albina românească", cele „clasice", după Heliade, adică cele de origine latină. Dacă, de exemplu, Heliade recomandă acceptarea în limba literară a formelor verbale cu dentală refăcută, el o face în temeiul faptului că „*audă* este și mai obștesc și mai clasic decît *auză* al nostru, cu toate că [*auză*] e mai bisericesc"[26].

În operația de selectare a regionalismelor, criteriul latinității era, fără îndoială, cel mai important, dar nu singurul cu care trebuia să se opereze. Am văzut mai sus că, după Heliade, formele tradiționale de demonstrativ *acesta*, *acela*, trebuiau preferate formelor *ăsta*, *ăla* (cu toate că cele din urmă sunau „mai latinește"). De asemenea, o formă ca *audă* trebuia primită pentru faptul că era mai „clasică" și mai „obștească", adică răspîndită la cei mai mulți români.

Heliade fixa în scrisoarea adresată lui Negruzzi în 1838 unele principii pentru alegerea formei lexicale cu pronunțare corectă, dar preciza că în această selecție uzul rămînea determinant. Trebuie „să vedem cum pronunță cea mai mare parte de rumâni" și să reținem cuvintele cunoscute de majoritatea lor. Cele două criterii — latinitatea și răspîndirea — veneau însă adeseori în contrazicere flagrantă. De dragul promovării unor termeni de origine latină se puneau în circulație forme și cuvinte necunoscute majorității românilor.

Îmbogățirea limbii literare prin termeni proveniți din graiuri sau din monumente vechi urma să fie însoțită paralel de eliminarea unor ele-

---

[22] AR, II, 1831, nr.1, p. 1—2.

[23] Prefață la *Dumnezeieștile liturghii*, Iași, 1834.

[24] G. Săulescu, *Prefață* la D. Cantemir, *Hronicul romano-moldo-vlahilor*, vol. II, Iași, 1836, p. IV—V; vezi și *Contribuții*, III, p. 218.

[25] Cf. în această privință vechiul articol al lui I. Nădejde, *Limba literară*, în „Contemporanul", V, 1887, p. 552—553.

[26] CR, X, 1839, nr. 102,p. 340.

mente eterogene. Acţiunea de selectare a termenilor regionali avea, prin forţa împrejurărilor, un dublu aspect : de reţinere şi de eliminare. „Materialul limbii rumâne se află în toate noroadele rumâne din orice provinţie sau loc şi ca să se facă o limbă generală românească, de aici trebuie să alegem ce este bun ... şi să lepădăm ce e rău"[27] — afirmă Heliade. De aceea, împreună cu scriitorul muntean, mulţi oameni de cultură vor conferi acţiunii de unificare lingvistică un caracter purist.

Un alt criteriu mai este invocat uneori de Heliade în acţiunea întreprinsă de el pentru fixarea unor norme ale limbii literare, acel pe care l-am putea numi al regularităţii gramaticale. Asemenea lui Budai-Deleanu, el consideră că formele paradigmelor trebuiau cît mai bine diferenţiate din punct de vedere morfologic, pentru a se evita omonimiile supărătoare, — izvor permanent de confuzii. În virtutea acestui principiu, el cere introducerea în limba literară a formei bănăţene de imperfect pers. 3 pl. în *-u*, mai „gramaticală" decît cea etimologică, în *-a*. Tot astfel, vechea formă *au* a auxiliarului la pers. 3 sg. a perfectului compus (el *au făcut*) trebuia părăsită în favoarea celei munteneşti (*a*). Tradiţia era abandonată de data aceasta în numele „gramaticalităţii", neglijîndu-se latinitatea sau răspîndirea formelor.

După cum a reieşit, sperăm, destul de clar, din cele arătate pînă aici, în concepţia lui Heliade limba literară trebuia să se întemeieze, înainte de toate, pe *tradiţia literară* (reprezentată de scrierile bisericeşti), corectată prin apelul frecvent la *limba vorbită în toate regiunile locuite de români*, operaţia urmînd a fi realizată *printr-o selecţie* făcută după trei criterii : a) *latinitatea* ; b) *răspîndirea* ; c) *„gramaticalitatea"*.

Puse în practică, criteriile de mai sus trebuiau să ducă la stabilirea unor norme unice atît în domeniul foneticii, cît şi în domeniul morfologiei limbii literare. Într-o serie de articole scrise în jurul anului 1840, Heliade şi-a precizat punctul de vedere în cele mai multe din problemele litigioase (dacă le putem spune aşa) ale procesului de normare a limbii literare. Enumerăm, în cele ce urmează, cîteva dintre recomandările făcute de scriitorul român, pentru a avea o imagine cît mai clară a modelului lingvistic pe care îl propunea contemporanilor săi. Am reunit în înşirarea de mai jos observaţiile făcute de Heliade în scrisorile către C. Negruzzi, în articolele intitulate *Literatură*, publicate în nr. 101, respectiv 122 (şi următoarele) ale „Curierului rumânesc" pe 1839, precum şi în *Geniul limbilor în genere şi al celei române în parte*.

Fonetică. Vocale. Trecerea lui *e* neaccentuat la *i* este nerecomandabilă ; deci nu *discoperit*, *carile*, *binile*, ci *descoperit*, *carele*, *binele*. Fonetismul, arată Heliade, e prezent şi în vorbirea populară din Muntenia, dar el caracterizează în special graiul moldovenesc, unde *e*>*i*, mai ales în finalul cuvintelor : *trebui* (în loc de *trebuie*), *vorbişti* (în loc de *vorbeşte*) etc. Nu trebuie acceptată pronunţarea moldovenească cu *i* în locul lui *e* accentuat din unele cuvinte : *trei*, *acei*, *cei*, *ei*, *ce*, nu *trii*, *acii*, *cii*, *ii*, *ci* ; după *s*, *ţ*, *b* , trebuie să scriem *e*, nu *ă* ; *înţeleg*, *înţeles*, *adusese*, *zise*, *iubesc*, *galben*, nu *înţăleg*, *înţăles*, *adusesă*, *zisă*, *iubăsc*, *galbăn*. Prep. *pe* şi *de* trebuie scrise astfel, şi nu *pă*, *dă* sau *pi*, *di*, cum pronunţă muntenii, res-

[27] *Scrisoarea la D. Căminarul C. Negruţi*, în CR, IX, 1838, nr. 49, p. 1—4.

pectiv moldovenii. Să se scrie *ea*, nu *e* în cuvinte ca *prea*, *mea*, *puteam*, *putea* (nu *pre*, *me*, *putem*, *pute*, cum pronunță moldovenii); pronunțarea moldovenească provoacă perturbări în morfologie; scriind *pute* în loc de *putea*, se produc confuzii, căci „*pute* va să zică nu miroase bine"[28]. Diftongul *ia* nu trebuie scris *ie*: *mîntuiam*, nu *mîntuiem*, *abia* nu *abie*; după *s*, *ea* trebuie păstrat: *seară*, *seamănă*, nu *sară*, *samănă*. Să se scrie *câne*, *mâne*, *pâne*: „acel *ai* [= *îi*] ce vine din *a* latin cît ar înlesni și ar învoi pe toți rumânii cînd s-a scri numai cu *a* și pronunțe-l fiecare după obiceiul locului"[29]. *Preîmbla* „cel unguresc este mai gramatical, nu *preumbla*"[30]. Hiatul *i-e* în *crierile* nu e literar, deci: *creerii*. După anumite consoane (de ex. *s*), *i* era pronunțat și scris greșit *î*; deci: *singur*, nu *sîngur*. După aceleași consoane, contrar regulilor gramaticale, unii nu-l pronunță și scriu pe *i*; deci nu *însuș*, *ț-oi*, *astăz*, *îț*, *îm*, ci *însuși*, *ți-oi*, *astăzi*, *îți*, *îmi*. *O* nu *ă* în *tot*.

Consoane. Să se scrie *j* ca în Muntenia, nu *ğ* ca în Moldova: „*judicare* este mai clasic decît *giudicare* și prin urmare *judica* cel bisericesc este mai bun decît popularul *giudica*"[31] (*jur* și compusele, care provin din lat. *gyrus*, să se ortografieze cu *ğ*: *împregiurări*, *încongiur*). Labialele palatalizate, folosite de regulă în Moldova, dar, pe alocuri, și în Muntenia, trebuiau evitate; aceeași observație în legătură cu palatalizarea dentalelor. *Sciu*, *nasce* din Banat sînt mai clasice decît *știu*, *naște* din celelalte țări românești; la fel mold. *amenințare* „se face aproape de *minacciare*"[32] decît munt. *amerințare*. Proteza lui *h* în *hăla* nu e recomandabilă.

Morfologia. Superlativul adjectivelor să se construiască, ca în Muntenia, cu *foarte* sau *prea*, nu cu *tare* ca în Moldova. Numeralele *îmbii*, *tustrei* din graiul moldovenesc trebuie acceptate în limba literară, nu formele muntenești *amîndoi*, *cîtetrei*; formele verbale cu dentală refăcută sînt corecte; cele iotacizate urmează să fie părăsite[33]. Să se scrie *e* sau *este*, nu *îi*, ca moldovenii: *mi-e*, *aceasta e*, nu *mi-i*, *aceasta-i*. Să se scrie *împărtășaște*, *pîraște*, nu *împărtășește*, *pirăște*, întrucît acestea erau formele folosite în cărțile bisericești; dar, ceva mai tîrziu, el acceptă grafiile *șepte*, *șerpe*. La ind. perf. comp. pers. 3 sg. auxiliarul *a avea* să fie scris *a*, ca în Muntenia, nu *au*. Literare sînt munt. *simte* și mold. *socot*, nu mold. *simțește* și munt. *socotește*. La pers. 3 pl. a ind. imperfect să se întrebuințeze forma bănățeană cu *-u* (de ex.: *cîntau*), pentru că e mai „gramaticală", și nu cea obișnuită pînă atunci, fără *-u* (*cînta*). Sînt incorecte forme ca mold. *m-am dusu-m-am* sau munt. *a făcutără*. Conjunctivele de tipul *să deie* să fie înlocuit prin *să dea*. Participiile *înviet*, *învăpăiet* sînt nerecomandabile. Sufixele *-ar*, *-or*, răspîndite în Muntenia, trebuie preferate variantelor moldovenești *-ariu*, *-oriu*. Asupra unor forme ca *putem* (pt. *puteam*), *pute* (pt. *putea*), *zisă* (pt. *zise*) etc., vezi fonetica.

---

[28] CR, x, 1839, nr. 102, p. 339.
[29] *Opere*, ed. D. Popovici, vol. II, p. 243.
[30] CR, x, 1839, p. 336.
[31] CR, x, 1839, p. 337.
[32] *Ibidem*, p. 339.
[33] *Ibidem*, p. 340.

Rezultă, aşadar, din cele de mai sus, că într-o serie de aspecte ale sale limba unică a românilor urma să aibă, în viziunea lui Heliade, prin forţa împrejurărilor, un aspect cît mai latin şi, prin urmare, un aspect oarecum arhaic. Contribuţia diferitelor graiuri devenea prin aceasta inegală, favorizate fiind acelea care se menţinuseră pe o treaptă mai veche a evoluţiei limbii şi avuseseră totodată o contribuţie mai mare la fixarea vechii limbi bisericeşti. În această privinţă graiul muntean, mai conservator (cel puţin în domeniul foneticii), se găsea într-o situaţie privilegiată, cu atît mai mult cu cît el se aflase la temelia limbii unice a anilor 1750, realizată, aşa cum am arătat, în special la nivelul cărţilor bisericeşti. Din aceleaşi considerente, selecţia fonetismelor şi formelor urma să se încheie prin acceptarea unui număr mare de particularităţi muntenești. Toate acestea făceau ca adoptarea teoriei lui Heliade să ducă, indirect, la muntenizarea limbii literare, deşi scriitorul a respins întotdeauna ideea hegemoniei unui dialect[34]: „Fiecare norod român îşi are provincialismele sale şi ... nimeni n-a ajuns încă în stare a pretinde că la noi este Castilia sau Toscana Rumâniei"[35].

Ce ecou au avut recomandările, teoretice şi practice, ale marelui scriitor român în rîndul contemporanilor săi? Trei ani după ce şi-a formulat explicit crezul lingvistic, Heliade adresa, în 1839, un apel oamenilor de cultură din cele trei ţări româneşti, formulînd, cu acest prilej, trei întrebări: „1) Trebuie a se uni rumânii să aibă o limbă generală scrisă? 2) Unindu-se întru aceasta trebuie a se supune o provinţie a lua de model limba sau mai bine jargonul celiilalte sau a priimi limba bisericească? 3) Priimind limba bisericească, trebuie să o socotim limbă desăvîrşită şi limbă formată în veacul civilizaţiei şi luminării rumânilor sau ca pe o limbă ce cere şi ea trebuinţă de întindere şi perfecţie", prin introducerea celor mai potrivite forme şi cuvinte din graiuri?[36].

La cea dintîi întrebare a lui Heliade oamenii de cultură ai timpului au dat aproape în unanimitate răspunsuri afirmative. Deşi vorbesc dialecte diferite, românii trebuie să aibă o singură limbă literară, afirmă într-un editorial redacţia „Albinei româneşti"[37], care revine, peste cîţiva ani, asupra problemei şi exprimă speranţa că discuţiile dintre literaţi vor duce la „acel rezultat ce ni înfăţoşază şi Germania literară care despărţită în 39 staturi are astăzi o singură limbă"[38]. „Ţălul nostru", declară Kogălniceanu în *Introducţia* la „Dacia literară", „este realisaţia dorinţii ca românii să aibă o limbă şi o literatură comună pentru toţi"[39]. O părere

---

[34] Vezi L. şi M. Seche, *Contribuţii la problema unificării limbii române literare în secolul al XIX-lea. În jurul problemei muntenizării*, în LR, X, 1961, nr. 2, p. 156—157. Hegemonia graiului muntean a fost susţinută de J. A. Vaillant, *La Roumanie*, tom. III, Paris, 1844, p. 115—116, I. Genilie, *Ideea despre starea literaturii şi învăţăturii de acum*, în „Cantor de avis şi comers", Bucureşti, 1838, nr. 73 (supliment), p. 1—9; vezi şi opiniile unui anonim (Gr. Pleşoianu?) formulate în 1822 la N. A. Ursu, *O disertaţie necunoscută de la 1822 privitoare la limba română literară*, în *Studii de limbă literară şi filologie*, Bucureşti, 1969, p. 155—170.

[35] *Literatură*, în CR, X, 1839, nr. 122, p. 417.

[36] Ion Heliade Rădulescu, *Literatură*, în CR, X, 1839, nr. 122, p. 418.

[37] *Eşii* [Cu plăcere înştiinţăm...], în AR, IX, 1837, nr. 36, p. 157.

[38] *Jurnalismul român*, în AR, XVI, 1844, nr. 6, p. 21.

[39] „Dacia literară", I, 1840, tom. I, p. 6.

asemănătoare împărtășește I. Voinescu I-ul : „să ne silim — înțeleg că toți cîți scriu — ca unindu-ne să facem o singură limbă"[40].

Adeziuni similare întrunea și ideea lui Heliade că unificarea lingvistică trebuie să se facă pe temelia limbii bisericești : „Voi să scriu cum și vorbesc", scrie Barițiu, „dar nu după dialectul unde m-am născut ... nici în cel de la București, nici în cel de la Iași, ci singur în acela care place mai mult urechilor mele, care însă foarte mult se apropie de limba cărților bisericești"[41]. Baza românei literare moderne trebuie să fie limba cărților bisericești, scrie „Albina românească", înțeleasă de toți românii și constituind „singura legătură ce unește încă pe românii despărțiți în staturi deosăbite[42]. Orientarea după limba bisericească e susținută pînă tîrziu, după 1860. În discursul rostit la congresul din 1862 al *Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român* (ASTRA), Timotei Cipariu propunea ca „limba bisericească, carea e mai regulată... să se ie de bază pentru limba și literatura cea profană"[43].

Același ecou l-a avut propunerea scriitorului muntean de a se face o selecție a fonetismelor, formelor și cuvintelor regionale, în vederea constituirii aspectului unitar al limbii literare. Astfel, un editorial al „Albinei românești" cere întrebuințarea unei limbi întemeiate „pe stilul cărților bisericești vechi tipărite și pe dialectul acelor români care au păstrat vorbirea lor oarice mai curată"[44]. Nu există un „dialect statorit recunoscut de toată românimea" care să fie luată drept normă, arată Cipariu în *Principia de limba și scriptura*. Limba literară trebuie să aibă la temelie limba bisericească, îmbogățită printr-o selecție a celor mai bune forme și termeni din graiurile românești[45]. Nu peste mult, scriitorii vor începe să pună în aplicare aceste principii. În prefața la romanul *Prințesa de Clermont* de Madame de Genlis, traducătorul, I. Brezoianu, arată că n-a scris în limba bucureșteanului, ci în limba românească : „Ce mi-a plăcut la oltean, bănățean, moldav și transilvănean și am văzut că nu e rătăcitură, că e rămășiță a Lațiului, că se învoiește mai bine și cu urechea și cu bunul gust și că împacă înaintea dreptului cuvînt, deși nu pre toți, dar pre cea mai multă parte din românii care vorbesc deosebite idiome am întrebuințat"[46].

Atîta timp cît Heliade și-a menținut teoria pe linia datelor celor mai generale, consensul învățaților a fost, cu puține excepții, deplin. Divergențele au apărut însă de la primele încercări de a pune ideile în practică, deși Heliade avea nu o dată dreptatea de partea sa. Polemicile răsunătoare dintre Heliade și Săulescu sau dintre acesta din urmă și Negruzzi, cel mai consecvent adept al ideilor heliadiste, dovedeau că momentul deplinei unificări lingvistice nu sosise încă[47]. El nu era însă prea îndepărtat,

---

[40] „Vestitorul românesc", VIII, 1844, nr. 75, p. 295—297.

[41] Vezi V. Netea, *Ideile despre limbă ale lui George Barițiu pînă la 1848*, în LR, VI, 1957, nr. 5, p. 56.

[42] *Omul literat*, în AR, X, 1839, nr. 12, p. 45—47.

[43] „Amicul școalei", III, 1862, nr. 31, p. 242—243.

[44] *Eșii* (Cu plăcere înștiințăm ...), în AR, IX, 1837, nr. 36,p. 157.

[45] *Contribuții*, III, București, 1962, p. 263.

[46] Prefața intitulată *Prietenului meu T.*, la *Prințesa de Clermont* sau nuvelă istorică de Madame de Genlis, București, 1842, p. I—VI.

[47] Vezi P. E. Zugun, *Polemica filologică dintre Gh. Săulescu și I. Eliade Rădulescu*, în AUI, XII, 1966, fasc. 2 , p. 183—202.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

căci în ciuda opoziției unor oameni de cultură, normele recomandate de Heliade aveau să cunoască o treptată, dar sigură difuzare în scrisul literar din cele trei țări românești.

Este suficient să aruncăm o privire asupra normelor preconizate de Heliade pentru a observa că, în marea majoritate a cazurilor, limba literară a evoluat în sensul recomandărilor făcute de el. Nu e vorba aici, cum s-ar putea crede la prima impresie, de o coincidență pur accidentală între ideile cuiva și evoluția, întîmplătoare, în același sens, a limbii literare, ci de orientare conștientă a oamenilor de cultură în direcțiile propuse de Heliade. Prestigiul imens de care s-a bucurat scriitorul român în prima jumătate a secolului trecut explică perfect acest lucru. S-ar putea aduce numeroase exemple, pentru a întări afirmațiile noastre. Ne mărginim să citățm unul singur. E un lucru cunoscut că în limba veche pers. 3 pl. a imperfectului avea terminația *-a* : *ei cînta*. Încă din secolul al XVII-lea în graiul bănățean au apărut, pentru a evita omonimia dintre pers 3 sg. și pl., forme în *-u* (*ei cîntau*). Ele pătrunseseră la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și la începutul celui următor în scrierile unor autori originari din Banat, cunoscuți de Heliade. Folosite cu timiditate de aceștia, formele în *-u* ar fi fost probabil eliminate din circuitul limbii literare, dacă, în 1836, Heliade nu le-ar fi recomandat pentru a fi primite în limba unică a tuturor românilor, deoarece erau mai „gramaticale". Îndată după 1840, noile forme se răspîndesc în scrierile muntenești, moldovenești și ardelenești, ajungînd ca, în jurul anului 1880, să fie recomandate de toate gramaticile și să scoată din circulație formele vechi, în *-a*. Înaintea lui Heliade, Săulescu menționase noile forme în gramatica sa, cum făcuse încă în 1822, bănățeanul Diaconovici-Loga. Ambele încercări de a impune formele cu *-u* au rămas fără ecou. Recomandate de Heliade, ele aveau să fie repede primite drept literare[48].

Academia Română, înființată în 1866 cu scopul de a unifica limba literară prin elaborarea unui sistem ortografic, a unei gramatici și a unui dicționar, va accepta, în linii mari, doctrina lingvistică heliadistă, deși orientîndu-se în cele din urmă înspre un etimologism latinizant excesiv, va supralicita importanța modelului latin, diminuînd în mare măsură și chiar suprimînd într-o serie de privințe rolul tradiției literare, precumpănitor în concepția lui Heliade[49]. Dar limba literară, așa cum era promovată de unii dintre cei mai de seamă scriitori și oameni de cultură, avea să evolueze, în ciuda prescripțiilor normative ale Academiei, pe vechiul făgaș, statornicit în anii 1840. Ea va sfîrși prin a se impune chiar Academiei, care va înțelege, în cele din urmă, că „limba nu se plăsmuiește în Academii, ci se cristalizează în scrierile autorilor mari și din cuvîntările și povestirile oamenilor cu darul vorbirii"[50].

Insistînd, pe bună dreptate, asupra rolului excepțional jucat de Heliade în procesul unificării lingvistice, nu trebuie să cădem în eroarea de

---

[48] Vezi I. Gheție și M. Teodorescu, *În legătură cu desinența* **-u** *a pers. 3 pl. a imperfectului indicativ*, în SCL, XVI, 1965, nr. 1, p. 87—101.

[49] Vezi lucrarea noastră *Societatea Academică Română și unificarea limbii române literare*, în LR, XV, 1966, nr. 5, p. 521—522.

[50] S. Pușcariu, *Raport către Comisiunea Dicționarului*, în *Dicționarul Academiei*, tom. I, partea I (A—B), București, 1913, p. XXII.

a-i conferi scriitorului atributul de creator al limbii române literare. Româna literară și-a cristalizat forma unică spre sfîrșitul secolului trecut, la capătul unei evoluții obiective, începută cu sute de ani în urmă și condiționată permanent de structura și tendințele de dezvoltare ale culturii române. A fi înțeles în mod just esența procesului de unificare și mijloacele practice prin care el putea fi îndrumat spre desăvîrșire — iată meritul de frunte al scriitorului nostru. Apărut într-un moment în care limba literară cunoștea o îndrumare divergentă în cele trei țări românești, el a înțeles, cel dintîi și cel mai exact dintre toți, că, pentru a-și putea crea o cultură unitară, românii trebuiau să-și făurească un unic mijloc de expresie literară. Legată prin atîtea fire de crezul lingvistic al Școlii ardelene și întemeiată deopotrivă pe principiile doctrinei literare a clasicismului și romantismului, concepția lui Heliade se remarcă prin coerență și printr-o abordare multilaterală a problemelor. Într-o perioadă cînd oameni de cultură dintre cei mai luminați reduceau problema unificării lingvistice la adoptarea unei ortografii etimologice, destinată să reînvie mitica limbă a veacului latinității pure, Heliade a așezat cu hotărîre la temelia noii *koiné* tradiția literară. Într-adevăr, pentru Heliade limba bisericească se identifica cu tradiția, iar apelul la o formă mai veche a limbii nu însemna numai o regresiune spre forme mai apropiate de latină, ci, înainte de toate, o promovare a ceea ce însemnase o realizare unitară a acestei limbi. Un alt mare cîștig pe care-l realizează prin Heliade limba literară este valorificarea vorbirii populare în ceea ce ea păstrase sau dobîndise în cursul timpului în diverse părți ale teritoriului dacoromânesc. Luată în ansamblu, norma literară propusă de Heliade ne apare drept o sinteză între tradiție și limba vie a poporului.

Latinist, în fond, ca cei mai mulți dintre contemporanii săi, dar aflat încă departe de exagerările de mai tîrziu, Heliade s-a orientat, înainte de toate, în selecția pe care a întreprins-o, după latină, dar a avut înțelepciunea de a nu reduce totul la imitarea modelului latin. Criteriul răspîndirii și cel al „gramaticalității" formelor aveau să fie, de asemenea, invocate. După Heliade, realizarea unei limbi unice nu se putea face fără a respecta „natura" limbii. Ideea de a ține seama de „firea" limbii în procesul de constituire a normei unice l-a stăpînit în tot cursul vieții, chiar dacă, în ultima parte a vieții, el a alunecat pe panta unui etimologism din ce în ce mai pronunțat. Ales președinte al nou createi Societăți Academice Române, el își formula concepția în următorii termeni : „orice am hotărî noi, tot nu s-ar putea impune ca lege, dacă nu am consulta firea limbii noastre : limba să ne fie dascăl, ea să ne impună nouă ortografia, iar nu noi ei"[51].

În discursul rostit la înmormîntarea lui Heliade, Hasdeu l-a numit „părinte al literaturii române", — formulă fericită care avea să facă carieră în istoriografia literară românească. Cunoscînd tot ce a făcut pentru desăvîrșirea românei literare, nu trebuie să ne sfiim a-l numi astăzi, la o sută de ani de la moartea sa, „părinte al limbii române literare"[52].

---

[51] „Analele Societății Academice Române", tom. I, p. 2.

[52] Lucrarea de față se întemeiază, în parte, pe materialul și observațiile articolului nostru *Modelul latin și unificarea limbii române literare. Momentul 1840*, apărut în „Apulum", VII/II, 1969, p. 83—93.

LATINISMUL LUI HELIADE ŞI CONCEPŢIA SA DESPRE INVARIABILITATEA RĂDĂCINII CUVÎNTULUI

DE

ION ŞTEFAN

Folosind prilejul împlinirii, în ianuarie 1972, a 170 de ani de la naştere, iar în aprilie 1972, a 100 de ani de la moartea lui Heliade, ne propunem ca prin rîndurile de faţă să aducem o contribuţie la elucidarea unor aspecte latiniste ale scrierilor acestuia despre limba română, apărute după anul 1840, considerat ca linie de demarcaţie între cele două faze ale activităţii sale, datorită probabil publicării în acel an a primei părţi din lucrarea despre paralelismul dintre limbile română şi italiană.

D. Popovici a emis părerea că, în cadrul italienismului lui Heliade se pot distinge două etape : în prima, el afirmă concepţia latinistă, dar aceasta rămîne în ordinea teoretică, în practică impunîndu-se limba italiană ; în cea de a doua, italienismul afirmat de scriitor capătă un marcat aspect latinist[1]. În spatele italienismului promovat de Heliade se ascunde o concepţie latinistă, preluată de scriitor de la reprezentanţii Şcolii ardelene. Opinia că latinismul lui Heliade se reduce la străduinţa depusă pentru introducerea alfabetului latin în scrierea noastră şi la preferinţa, în prima fază a activităţii lui, pentru împrumuturi lexicale din latină[2], nu poate fi acceptată. Latinismul — moderat — al lui Heliade are o sferă de manifestare mai largă.

Iniţial, Heliade afirmă că cuvintelor moştenite din latină li se poate recunoaşte originea şi fără a se recurge la ortografia etimologică, susţinută de reprezentanţii Şcolii ardelene. În gramatica sa din 1828, scriitorul pledează pentru principiul fonetic în scriere, etimologia cuvîntului fiind păstrată „în sine şi în tăcere" de rădăcina lui[3]. Dar nu peste mult timp, el va renunţa la ortografia fonetică, militînd pentru cea etimologică. Iar afirmarea de către Heliade a principiului etimologic în scriere este precedată

---

[1] I. Heliade Rădulescu, *Opere*, Editura Fundaţiilor, 1943, vol. II, p. 556.
[2] D. Macrea, *Studii de lingvistică română*, Editura didactică şi pedagogică, 1970, p. 141.
[3] I. Eliad, *Gramatica românească*, Sibiu, 1828, p.148.

de formarea convingerii că „limba noastră nu se poate vedea ceea ce este decît prin literele moşilor noştri"[4], idee susţinută anterior şi de Petru Maior şi ceilalţi corifei ai Şcolii ardelene.

Lui Heliade îi reţine atenţia, încă de la începutul activităţii lui în domeniul limbii, faptul că, în română, unele vocale sau consoane din componenţa rădăcinii cuvîntului alternează cu altele în cursul declinării. El le zice acestor alternanţe fonetice, relaţii ale sunetelor. De pildă, scrie Heliade, vocala *a* are relaţie cu *e* cînd se află la mijlocul cuvîntului, schimbîndu-se la pluralul sbubstantivelor feminine de declinarea I, ca în exemplul *masă/mese*[5].

Compararea acestor două forme, a singularului şi a pluralului, cu cele corespunzătoare din latină, îl duc pe scriitor la constatarea că există o mai mare similitudine între pluralul cuvîntului din limba română şi prototipul său latin. Este o mai mare asemănare între pluralul *stele* şi lat. *stella*, *pene* şi lat. *penna*, *mese* şi lat. *mensa* etc. Observaţia demonstrează că Heliade era şi el atras de imaginea formelor originare, latine, ale cuvintelor moştenite de limba română. Iar, pe baza acestei observaţii, el nu va întîrzia să formuleze unele principii ortografice, pe care le vom arăta mai departe.

Un cuvînt este constituit, după cum se ştie, din rădăcină, purtătoare a sensului lexical, şi desinenţă, cu valoare gramaticală. Folosind o altă terminologie, Heliade spune acelaşi lucru. Cuvîntul rostit, scrie Heliade, este un semn al unei idei sau o icoană a acesteia, în timp ce cuvîntul scris este un simbol sau o imagine a ideii. Cuvîntul[6] are două părţi : una este materia sau rădăcina, iar cealaltă este tipul sau forma lui. În terminologia lui Heliade, forma este corespunzătoare desinenţei gramaticale. Materia cuvîntului este aceea care reprezintă, de fapt, denumirea ideii, ea poartă sensul lexical, tipul fiind modalitatea de a arăta „împrejurările" prin care trece un cuvînt, adică numărul, cazul şi genul în cadrul declinării, persoana, numărul, timpul, în cadrul conjugării[7]. În timp ce materia, spune Heliade, nu este aceeaşi la toţi vorbitorii unei limbi, fiind diferită la un erudit faţă de cea folosită de oamenii din mediul rural, „forma" cuvintelor este aceeaşi la toţi vorbitorii acelei limbi. Chiar dacă se introduce în limbă un cuvînt nou, lucru pe care-l fac mai cu seamă literaţii şi eruditii, acesta se supune

---

[4] „Curierul de ambe sexele", periodul I, ediţia a 2-a (1862), p. 322.

[5] *Gramatica românească*, p. 151.

[6] Heliade nu întrebuinţează termenul *cuvînt* cu sensul actual. Pentru noţiunea de „cuvînt", el foloseşte termenii *zicere* şi *vorbă* : „Din cea mai înaltă antichitate, au zis oamenii limbă *vorbelor* toate prin care îşi exprimă cugetarea" (I. Heliade Rădulescu, *Curs întreg de poezie generală*, Bucureşti, 1868, vol. I, p. V). Termenul *vorbă* era uzual în acea epocă, fiind folosit şi de un latinist ca A. T. Laurian. În terminologia lui Heliade *cuvînt* înseamnă „frază" : „Cînd unim mai multe vorbe la un loc cu oarecare înţeles, atunci facem un *cuvînt*" (I. Eliade, *Prescurtare de gramatica limbei româno-italiane*, Bucureşti, 1841, p. 2); „vorbele din cele de sus trei judecăţi sau *cuvinte*" (I. Eliade, *Paralelism între limba română şi italiană*, partea I-a, Bucureşti, 1840, p. 5). În *Gramatica românească* din 1828, părţile de vorbire se numesc „părţile cuvîntului". Termenul are şi sensul de „raţiune" sau „judecată" : „Cuvîntul sau raţia fiind nemateriale, ceea ce zicem limbă este prin urmare expresia cuvîntului, care ne face a-l auzi şi a-l pricepe" (*Curs întreg de poezie generală*, vol. I, p. VII). De asemenea, termenul este utilizat şi cu înţelesul de „motiv" : „Acesta este cuvîntul că poeţii în fapte sînt mai sublimi decît poetul în vorbe" (*op. cit.*, p. LIX).

[7] I. Heliade, *Literatura, critica*, Bucureşti, 1860, p. 85.

„formei" româneşti. Cuvintele numai în ce priveşte „materia" lor sînt de origine latină, slavă etc., tipul, forma lor este specifică limbii noastre şi trebuie să i se conformeze toate cuvintele, spune Heliade[8].

În cursul evoluţiei sale, susţine, pe drept cuvînt, Heliade, limba se modifică ; el zice că se alterează, că, din cauza climei şi a influenţelor străine, cuvintele se corup. Una din consecinţele acestei degradări a limbii este şi modificarea fonetică ce se produce, în cadrul declinării sau conjugării, în rădăcina unor cuvinte. Este un proces căruia el consideră că trebuie să i se pună capăt şi unul din mijloacele ce ar putea fi folosite în acest scop este ortografia. Luînd exemplul limbii latine, în care rădăcina cuvîntului este invariabilă, Heliade propune să se fixeze şi în română „materia", rădăcina cuvîntului, cel puţin sub forma scrisă, suprimîndu-se modificările fonetice, în care scop admite că trebuie întreprinsă, din punct de vedere ortografic, o regresiune spre etimonul din care provine. Sînt interesante argumentele aduse de scriitor pentru a susţine invariabilitatea rădăcinii cuvîntului. La întrebarea, cum trebuie procedat pentru a se stabili o ortografie raţională, Heliade răspunde prin următorul raţionament : Ideea pe care o exprimă cuvîntul nu se modifică în cursul declinării acestuia. Ca atare, şi rădăcina, materia cuvîntului care o reprezintă trebuie să rămînă invariabilă, suprimîndu-se alternanţele fonetice. În această situaţie, se prezintă, în ortografie, două alternative : una este aceea ca rădăcina cuvîntului să fie reprezentată aşa cum a fost în faza „clasică", latină, a limbii şi nu sub forma în care a „degenerat". Este punctul de vedere etimologic. Cealaltă alternativă este ca rădăcina cuvîntului să fie reprezentată în scris aşa cum cere pronunţarea. Să dăm însă cuvîntul lui Heliade, pentru a expune cele două alternative : „Una are la bază curăţia limbii şi readucerea-i la principiul, la originea ei, şi alta are la bază natura ce naşte limbele şi arta apoi le reprezintă aşa cum le-a făcut natura"[9]. Odată stabilit un principiu, el trebuie respectat : „Oricum se va determina o dată simbolul, scrie Heliade, sau după origine, sau după pronunţiaţie, să rămîie neschimbat, după cum ideea e neschimbată şi să n-aibă alte prefaceri decît în forma ce arată generi (= genurile), numeri, cazuri, moduri, timpi, persoane"[10]. Ce soluţie adoptă Heliade ? Dacă ne conducem după pronunţare, spune el, atunci trebuie să scriem, de exemplu, *măr/meri*, ceea ce înseamnă că nu se respectă principiul de a nu se modifica rădăcina cuvîntului ; dacă s-ar adopta un plural ca „mări", acesta ar displăcea. Dacă vrem să ne întoarcem la forma originară, latină, a cuvîntului, se poate lua ca normă pluralul substantivului din română, care tinde să refacă forma primitivă, din limba latină. Heliade scrie : „Substantivii pe care după vremi obiceiul i-a stricat în oarecare provincialismi, la plural îşi vin la a lor origine, precum *mese*, *pene*, *stele*, *erbe* (= ierburi) etc."[11]. Ca atare, se va scrie *măr/meri* (Heliade scrie, de fapt, cu *-ŭ* final : *mĕrŭ/meri*), *pénă/pene*. La fel, se va scrie : *rótă/roţi*, *vénă/vene*, *tînĕrŭ/tineri*, *suror/surori*, *flóre/flori*, *nópte/nopţi*,

---

[8] I. Heliade Rădulescu, *Opere*, ed. cit., vol. II, p. 227. Menţionăm că în lucrarea sa *Principii de ortografie română*, publicată în 1870, Heliade tratează în capitole aparte ortografia materiei şi cea a formei cuvintelor.

[9] I. Heliade, *Literatura, critica*, p. 144. Prin expresia „natura ce naşte limbile" trebuie să înţelegem, aici, evoluţia naturală a limbilor.

[10] *Op. cit.*, p. 145.

[11] I. Eliade, *Prescurtare de gramatica limbei româno-italiane*, Bucureşti, 1841, p. 16.

grînŭ/grîne, *stelă/stele* etc. Trebuie adoptat, prin urmare, principiul ca „la tot substantivul și adjectivul, pluralul să ne fie de normă, de conducător cum să determinăm materia sau simbolul singularului și atunci avem dreaptă scriere sau ortografie, în care nimeni nu prezidă decît natura limbei"[12].

Heliade va respecta principiul de a nu se modifica rădăcina cuvîntului, dar nu și pe acela de a se lua totdeauna drept normă pluralul. Astfel, el scrie, de exemplu, *valle/vălli*, *calle/călli* etc.

Același principiu, de a nu se modifica rădăcina cuvîntului, trebuie adoptat, bineînțeles, și în cazul verbelor. Se va scrie, deci : *nasc*, *nasci*, *nasce*, sau *laud*, *laudi*, *laudă* etc.

Firește, modul de notare a unui sunet din componența unui cuvînt, rezultat din altul în cursul declinării sau conjugării, notare ce duce la păstrarea rădăcinii cuvîntului, se menține, prin analogie, și în cazul în care un astfel de sunet rămîne identic. Altfel spus, dacă, de exemplu, vocala *o* devine la plural un diftong, *oa*, ca în *om/oameni*, acesta se reprezintă prin litera *ó*, și dacă diftongul apare atît la singular cît și la plural, ca în *óspete/óspeți*.

Heliade recunoaște că se ivește o dificultate în scrierea derivatelor. Fonetismul, spune el, ar duce la unele contradicții dacă vrem să nu se modifice rădăcina cuvîntului, pentru că apar alături de forme ca *pot*, *poți*, *póte*, altele ca *putem*, iar substantivul verbal are forma *putere*. Pentru a fi consecvenți, trebuie să se mențină invariabilă rădăcina cuvîntului și în derivate. Ca atare, derivatul trebuie scris *potere*[13]. El nu va respecta însă cu rigurozitate această recomandare. În scrisul lui Heliade se întîlnește mai frecvent grafia *putere*. Dar sînt în scrierile lui forme în care rădăcina cuvîntului de bază rămîne nemodificată în derivate : *uccidĕtor*[14] (= ucigător).

Cu o astfel de ortografie, limba română capătă o fizionomie mai apropiată de cea a latinei. Și Heliade era convins că există un geniu al limbii, care va face ca româna să devină nu o fiică, ci o soră a latinei[15].

Este interesant ceea ce afirmă Heliade cu privire la pronunțarea cuvintelor ortografiate în felul arătat. El concede că se poate pronunța „penă", sau „pană", ori „peană". Heliade nu impune deci pronunțarea uzuală, dar nici adaptarea ei scrierii etimologice. Ceea ce îl interesează este faptul ca în scris să se respecte principiul de a nu se modifica, în cursul declinării sau conjugării, literele ce compun materia, rădăcina cuvîntului, idee care, fără îndoială, i-a fost sugerată de tabloul substantivelor și verbelor din latină, a căror rădăcină se menține invariabilă, indiferent cum variază desinențele. Heliade milita totuși pentru unificarea limbii scrise, probabil și cu gîndul că aceasta va influența, cu timpul, și pronunțarea.

---

[12] I. Heliade, *Literatura, critica*, 1860, p. 151. Menționăm că pentru a evita alternanța consonantică *d/z* într-un neologism ca *individ*, Heliade folosește pluralul *individe*, formă întrebuințată, de altfel, și de alți scriitori din secolul trecut.

[13] *Op. cit.*, p. 162—163.

[14] „Legalitatea", an I, nr. 2, 14 aprilie 1866, p. 1. Totuși, în scrierile lui Heliade, antonimul lui *amic* este *inemic*.

[15] I. Heliade Rădulescu, *Opere*, ed. cit., vol.II, p. 402. Heliade combate principiul fonetic și pentru motivul că, existînd deosebiri de pronunțare de la o provincie la alta, nu s-ar putea ajunge la un sistem ortografic unitar (cf. „Curierul românesc", 1839, p. 286.)

El consideră, de altfel, că una din cauzele „coruperii" limbii este și scrierea necorectă. În orice caz, problema influenței ortografiei etimologice asupra pronunțării cuvintelor era în acea vreme în atenția și a altor scriitori[16].

Inițial, etimologismul lui Heliade se limitează la rădăcina cuvîntului, la materia acestuia. În ultimii ani ai vieții însă, cînd latinismul său se accentuează, el extinde etimologismul și la unele desinențe, la „forma" cuvîntului. Dispariția cazurilor, a desinențelor, care au rolul de a face expresia clară și precisă, constituie, spune Heliade, o degradare a limbii. El vrea să reînvie unele din desinențele latinești, propunînd să se adopte, la genitiv și dativ singular, precum și la pluralul substantivelor feminine de declinarea I, terminația *-ae* (autorul îi zice „diftongul adevărat roman"), scriindu-se, de exemplu, *casae*, cu scopul, spune el, de a distinge desinența cazurilor menționate de desinența *e* a unor substantive masculine și feminine la cazul nominativ, ca *munte* etc.[17]. De asemenea, propune să se adopte și „numai două consoane mute cerute de necesitate", *s* și *m*, pentru a se distinge, spune Heliade, nominativul *lupus* de acuzativul *lupum*. În acest fel, scrie el, limba română ar apărea „în toată clasicitatea ei latină"[18].

Heliade își va respecta, în ultimii ani ai activității, propria recomandare de a scrie, de exemplu, *casae*, la plural (articulat, *casaelae*), sau *superbaei*, la dativ singular, dar nu și pe cealaltă, de a folosi consoanele *s* la nominativ și *m* la acuzativ singular, la substantivele masculine de declinarea a II-a[19].

Concepția lui Heliade despre invariabilitatea rădăcinii cuvîntului are unele repercusiuni și asupra morfologiei. Potrivit concepției lui Heliade, cazurile sînt, după cum am văzut, „întîmplările" prin care trece substantivul. Între celelalte cazuri, nominativul deține un loc aparte. De fapt, forma substantivului în cazul nominativ este „icoana" ideii, ea este aceea care reprezintă denumirea ideii, a noțiunii. În scrierile de gramatică ale lui Heliade, cazul nominativ este denumit, printr-un calc parțial, *numinativ*, tocmai pentru a-i da o formă mai ușor analizabilă, făcînd să transpară faptul că substantivul aflat în acest caz îndeplinește funcția de a numi o idee, o ființă sau un obiect. Forma substantivului în cazul nominativ singular s-ar confunda deci cu „materia", cu rădăcina cuvîntului și ca atare ea trebuie să rămînă invariabilă în cursul declinării. Pentru a se putea menține neschimbată în declinare forma pe care o are substantivul în cazul nominativ, acesteia ar trebui să i se adauge, la celelalte cazuri, o terminație, variabilă; această terminație ar urma să se modifice în cursul declinării, suferind deci schimbările impuse de cazurile pe care le cuprinde declinarea. În consecință, substantivele ar trebui să fie, în mod logic, impa-

---

[16] În legătură cu această chestiune, Eminescu scrie: „Daunele ce le face sistemul etimologic pur pronunției românești sînt însemnate. Avînd fiecare facultatea de a pronunța cum va vrea, generațiune cu generațiune vom păstra viciul pronunției corupte — și teama etimologiștilor cum că fonetiștii vor consacra prin uz pronunția provincială și vor face dialecte e iluzorie". Poetul continuă: „cu toată unitatea limbii literare, pronunția diferă în fiece provincie, ba încă ce e mai mult, ortografia etimologiștilor le lasă deplină largitudine de acțiune" (*Mihai Eminescu despre cultură și artă*, Iași, Editura Junimea, 1970, p. 231—232).

[17] „Tipograful român", nr. 9, 25 februarie 1870, p. 33.

[18] *Loc. cit.*

[19] Menționăm că un alt principiu al ortografiei propuse de Heliade este evitarea omonimiei.

risilabice, sau, în orice caz, la nominativ singular să fie mai scurte decît la celelalte cazuri.

Recurgînd la exemplul limbilor clasice, Heliade menționează că, în Grecia, scriitorii au cultivat astfel limba încît au scurtat forma nominativului singular, sub care se înfățișează icoana ideii, și au lungit, în schimb, forma celorlalte cazuri, „ca să arate întîmplările sau cu adevărat cazele ce se pot întîmpla ființelor, lăsînd rădăcina zicerii ca reprezentație sau icoană a ideii și terminația ca întîmplare ce poate avea"[20]. Același lucru l-au făcut, luînd exemplul scriitorilor greci, continuă Heliade, și latinii : „Numinativul, scrie el, numai ca relativ către celelalte cazuri se poate numi caz, căci în firea lui nu e caz, e icoana ideii, cum se înfățișează ea întîiași dată și de aci înainte începe a cădea în deosebite relații și întîmplări. Așadar, scriitorii latini, ca să facă o limbă regulată, care să poată merge de mînă cu limba grecilor cultivată, n-au făcut alta decît au tras rădăcina din zicerile substantive ale norodului și o au numit și întrebuințat de numinativ, ca singură în stare cu care să putem numi sau a înfățișa o idee oarecare, la cea dintîi a ei izbire în simțirile omului, ca singură și adevărată numinativă"[21]. Așa este, de exemplu, cazul substantivelor de tipul *bonitas -tis* și al celorlalte substantive imparisilabice.

Întrebarea pe care și-o pune scriitorul mai departe reprezintă, de fapt, una din primele lui manifestări de latinism, chiar în lucrarea considerată că deschide perioada sa italienizantă, și anume aceea dacă nu s-ar putea adopta și în limba română modelul latin al substantivelor imparisilabice, lucru pe care-l va face el însuși mai tîrziu. „Ce piedică oare ar aduce înțelesului — scrie Heliade — cînd, viindu-le în cap scriitorilor români din ziua de astăzi să se ia după limbile vechi și să-și facă cazuri, ar trage rădăcine *bonita* din *bonitate* și ar zice : aceasta este o *bonita* însemnată, efect al *bonității*, pe *bonita*, de la *bonitate?*" (în paradigma declinării, la Heliade există și cazul ablativ, introdus cu prepoziția *de la*). „Dar alte veacuri, alte gusturi pe vremea cultivării limbei latine, alte veacuri, alte gusturi în zilele noastre"[22], conchide autorul. Prin urmare, încă din 1840, Heliade simțea atracție pentru modelul latin al declinării substantivelor imparisilabice.

Am arătat într-un alt articol[23] că în modul cum folosește Heliade, în scrierile sale, substantivele neologice provenite din cuvintele latine cu terminația *-io, -ionis*, pe care el le consideră, după cum am văzut, creații culte, se disting trei etape : prima, care durează pînă după anul 1850, și în care scriitorul întrebuințează cuvintele din această categorie cu terminația *-ie* ; a doua, care se întinde pînă după anul 1865 și în care el utilizează aceste neologisme după modelul latin, cu terminația *-iŏ* la nominativ singular și *-iuni* la genitiv și dativ singular, ca și la toate cazurile pluralului, păstrînd însă forma acuzativului singular identică cu a nominativului, prin analogie cu substantivele feminine din limba română ; a treia, de după 1865, în care scriitorul extinde și la acuzativ singular forma lungă a substantivului, *-iune* (deși în 1870, în *Principii de ortografie ro-*

---

[20] I. Eliade, *Paralelism între limba română și italiană*, partea I-a, București, 1840, p. 5.
[21] *Op. cit.*, p. 5.
[22] *Op. cit.*, p. 6.
[23] „Limba română", nr. 6/1970, p. 515 și urm.

mână, scrie că „prin analogie cată a se declina clasicamente făcînd genitivul şi dativul ca în plural, vorbe ca *naţiŏ — naţiuni*, *poziţiŏ — poziţiuni*"[24], deci nu se referă şi la acuzativ).

Nu este exclus ca, pe lîngă existenţa în română a unor substantive ca *zi/zile*, ideea de a adopta tiparul latin al declinării substantivelor din categoria celor de mai sus, să-i fi fost dată şi de coexistenţa, după mijlocul secolului, a formelor în *-ie* cu cele în *-iune*, păstrînd forma scurtă pentru nominativul singular, care denumeşte, cum zice Heliade, noţiunea, urmînd ca terminaţia formei lungi, fără nici o influenţă asupra rădăcinii cuvîntului, să indice cazurile prin care trece substantivul în cursul declinării. În orice caz, felul cum tratează Heliade cuvintele din această categorie, ce denumesc, zice el, idei morale şi metafizice, este încă o dovadă a latinismului său[25].

De altfel, scriitorul însuşi consideră că terminaţia *-ione* a substantivelor din această categorie, în limba italiană, se datoreşte unor schimbări de cazuri şi desinenţe, iar formele de tipul *nazione* au luat naştere sub influenţa germană[26]. Asemenea aspecte ale limbii italiene îl fac pe Heliade să aprecieze că francezii zic „cu tot cuvîntul" că „italienii n-au încă o limbă, ci un jargon dulce"[27]. În timp ce francezii, cunoscători ai limbilor culte, latina şi elina, spune Heliade, au format un nominativ propriu, *nation*, italienii au admis în limbă o formă a „ignoranţilor", acceptînd consoana *z* şi terminaţia ablativului latin în locul nominativului. Iată-l deci pe Heliade în postură de anti-italienist, pe care intenţionăm s-o expunem mai pe larg într-un alt articol.

---

[24] I. Heliade Rădulescu, *Principii de ortografie română*, Bucureşti, 1870, p. 14.

[25] În ultima fază a activităţii sale, Heliade recomandă şi terminaţia *-un* la indicativ prezent persoana a III-a plural, la verbe la care forma acesteia este identică cu cea de la pers. I singular (*eu pot*, dar *ei potun*), în scopul diferenţierii lor.

[26] „Legalitatea", nr. 10, 16 mai 1866, p. 8.

[27] „Legalitatea", nr. 11, 26 mai 1866, p. 6.

VOI(U), VREAU V(R)OIESC

DE

ELENA BEREA-GĂGEANU

Pentru exprimarea lexicală a ideii de voinţă româna dispune de o serie bogată şi nuanţată de unităţi lexicale verbale[1]. Dintre acestea, verbele *voi(u)*, *vreau*, *v(r)oiesc* ocupă un loc aparte în cadrul seriei sinonimice, prin frecvenţa folosirii lor şi prin relaţiile de ordin formal, semantic şi etimologic mult mai strînse în raport cu ceilalţi termeni ai seriei.

Deşi în aproape toate gramaticile sau tratatele consacrate verbului întîlnim unele indicaţii în legătură cu cele trei sinonime verbale, natura acestei sinonimii ca şi alte aspecte privind vechimea, răspîndirea şi frecvenţa lor în limbă nu au format obiectul unei cercetări de ansamblu.

Lucrarea de faţă îşi propune să releve unele aspecte sincronice şi diacronice legate de existenţa acestui triplet sinonimic verbal care, prin poziţia sa specifică, situată la graniţa dintre lexical şi gramatical, constituie, fără îndoială, o particularitate interesantă a verbului românesc.

În cele ce urmează ne propunem să cercetăm, pe lîngă originea şi răspîndirea lor în spaţiu, unele aspecte legate de existenţa paralelismului lor flexionar specific, precum şi raporturile diacronice ale seriei sinonimice cu normele limbii literare.

Pentru aceasta ne-am bazat pe datele oferite de un mare număr de texte din secolele al XVI-lea — al XIX-lea (mai puţin din secolul al XX-lea) de diferite categorii, pe gramatici, dicţionare, studii.

0.1. Pe la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui de al XIX-lea, pentru exprimarea ideii de voinţă, româna dispune de trei paradigme verbale :

A	*A'*	*A''*
voi(u)	vreau	vo(i)esc
vei	vrei	vo(i)eşti
va	vrea	vo(i)eşte
vom	vrem	voim
veţi	vreţi	voiţi
vor	vreau	vo(i)esc.

[1] Vezi harta 1181 (1446) *a dori* (*a pofti*; *a vrea, a voi, a rîmni*) din ALRM, vol. III, Serie nouă.

Seria A (voi(u), etimologică, de origine latină *(<*voleo, *volere)*, singura existentă în limba veche a secolelor al XVI—XVII-lea stă la baza seriilor A' şi A'', creaţii analogice, a căror apariţie şi întrebuinţare (spre sfîrşitul secolului al XVII-lea) sînt determinate de factori de ordin semantic şi morfologic.

Trăsătura caracteristică, demnă de reţinut, este că seria A a constituit punctul de plecare al celorlalte două paradigme sinonime; ea a constituit astfel baza unui dublu proces de derivare morfologică, care a dus cu timpul la crearea unui triplet lexical unic. Cum vom vedea, acest proces de derivare nu s-a oprit aici, ci a mers mai departe, în lanţ: seriile A' şi A'' au determinat, prin contaminare, apariţia unei noi serii, A''': *vroiesc (< vreau + voiesc)* care, în ciuda aspectului ei oarecum regional, a fost acceptată de normele literare ale limbii noastre actuale, deocamdată numai la imperfect *(vroiam)*.

Spre deosebire de seria A, de origine latină, celelalte serii au etimologii interne.

Pentru a înţelege cauzele care au determinat apariţia seriilor derivate, este necesar să urmărim mai întîi istoria paradigmei etiomologice *voi(u)*.

1. Spre deosebire de limba modernă, în care am înregistrat existenţa paralelismului *voi(u) — vreau — vo(i)esc*, limba secolului al XVI-lea nu dispune decît de primul termen al seriei sinonimice: *voi(u)*, *vei* etc., folosit cu o funcţie dublă: de verb predicativ şi de auxiliar morfologic pentru formarea viitorului, funcţii îndeplinite, aşa cum vom vedea, cu frecvenţe inegale.

Dacă, în ce priveşte etimologia formelor personale, paradigma *voi(u)*, *vei* etc. nu ridică probleme deosebite[2], dificultăţile implicate de analiza diacronică a acesteia ţin de dubla sa funcţiune: predicativă şi auxiliară; de aceea, în determinarea statutului predicativ al verbului *voi(u)* ..., cercetarea va trebui să aibă permanent în vedere raportul dintre cele două funcţii paralele şi evoluţia lor divergentă: diminuarea treptată, pînă la dispariţie, a funcţiei predicative în favoarea celei auxiliare. Tocmai existenţa ascestei duble funcţii lingvistice îndeplinite de seria *voi(u)* ... va determina cu timpul apariţia unor noi forme verbale *(vreau, voiesc)*, inovaţii analogice menite să rezolve omonimia funcţională specifică seriei *voi(u)*.

1.0. Ca verb predicativ, *voi(u)* este întîlnit frecvent în textele aparţinînd secolelor al XVI—XVIII-lea: traduceri şi documente originale, texte religioase şi juridice, cronici sau acte oficiale.

Dacă în secolul al XVI-lea acest verb este bine reprezentat sub aspect predicativ, în secolele următoare el apare din ce în ce mai rar. Formele personale ale verbului, prezentînd o serie de variaţii formale, apar cu frec-

---

[2] Cu excepţia persoanelor a 3-a *va* şi a 4-a *vom*, a căror etimologie este controversată. Sextil Puşcariu, în *Viitorul cu* ***vadere***, „Dacoromania", VI, p. 391, consideră că *va* şi *vom* nu se pot explica prin *velle*, ci ar fi persoanele 3 şi 4 ale indicativului prezent al lui *vadere*, pătrunse ca forme completive în sistemul de conjugare a lui *volere*, dar a revenit ulterior (în „Dacoromania", IX, p. 414, n. 2) la explicaţia prin *vrea*. Cf. critica lui Luca Preda, *Formele auxiliarului de viitor*: ***va şi vom***, în „Grai şi suflet", vol. VI, Fasc. 1, 2, Bucureşti, 1934, p. 306—312. Pentru întreaga discuţie vezi Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, vol. I, Bucureşti, 1960, p. 149 (se va prescurta în continuare ILR).

vențe diferite; în raport cu persoana a treia, întîlnită mai des în texte, persoanele 1 și 2 apar foarte rar. Atestările menționate mai jos urmăresc extensiunea în timp și în spațiu a diferitelor variante personale ale paradigmei predicative *voi(u)*, precum și raporturile ei cu seria auxiliară omonimă:

1.1. *voiu* (<*voleo*)CC$_2$ 238, C. PR. 196, NT 72, GR. C. 7, NL 243, 248, Cant. 76, 261; *nu voiu* Botoșani 1757, ISDB 320; *voiu* DVS 35, Craiova 1787, ISBN 15; *voi* GR. C. 158, Cant. 252, B.Del. 227, Odob. 105, Filimon 68, Bolliac I 225, Bolint. I 99, Alex. 295, Bălcescu, *Românii*, 24, Faca în PND 96, Pann 54, 88, Ispir. 38, 44, Negr. I 162, Conachi 68, 104.

Pers. 1 sg. apare pînă spre sfîrșitul secolului al XIX-lea mai ales la scriitorii munteni (Filimon, Ispirescu, Caragiale) și mai puțin la scriitorii moldoveni sau ardeleni.

1.2. pers. 2 sg.: *veri*, *vei*[3], *vii*

Varianta arhaică *veri*, cu *r* nedisimilat, apare pînă în secolul al XVII-lea. O întîlnim în CV 66, C. LIT. 9_9, 22_{16}, CRON. MOXA 379_{32}, V.CAZ. 206 (și te duce ūn'de *nu veri* tu, ce acolo ūn'de va el), Hps 5, 5, CAT. IEUD 8, 13 (ultimele două atestări la Al. Rosetti, *LR sec. XIII—XVI*, 153[4]).

Compararea unor fragmente de texte paralele din CV cu cele din B relevă procesul de trecere de la forma arhaică *veri*, la *vei*:

veri întru Ierusalimu să te sui CV 66
vei la Ierusalim să te sui B 1688, 67
ve(i ce *veri* se faci CV 44
caută ce *vei* să faci B 1648, id. B 1688, 45.

1.2.1. *vei*. Atestările predicative ale acestei forme, mai rare decît ale omonimului său auxiliar[5], dar mai numeroase și mai rezistente decît ale sinonimului ei arhaic *veri*, le întîlnim pînă spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, de preferință la scriitorii munteni, ex.: *vei* PO 183_{26}, B (cf. exemplele de mai sus) A 100, NL: el știe că *vei* Măria ta să-l mazilești, 19, au *vei* să o confunzi cu totul? I. Golescu în PND 75; dă *vei*, dă crezămînt ochilor miei, A. VĂC. 19; prefacerile ce le *vei* a introduce, E. Răd. SPSL 154, cine *vei* să moară, Bolint., 29, să cînte cum *vei* tu, Bolliac I 152, ce bine *vei* să-ți fac, Ispir. 85, Alex. 101.

1.2.2. Varianta *vii*, specific moldovenească, o întîlnim la D. Cantemir: Au doară *vii* să dzici 44, de *vii* să-i păzești cinstea nebetejită, 58, Au doară în apă *vii* să lăcuiești 203[6].

1.3. Persoana 3 sg. *va*[7], lipsită de variații fonetice, este folosită pînă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cînd atestările celorlalte sinonime *vrea*, *voiește* devin mai frecvente.

---

[3] *Veri* (<*velis*), *vei* (<*veri*, ca și *cei* din *ceri*; cf. S. Pușcariu, *op. cit.*, 385).

[4] Al. Rosetti, *Limba română în secolele al XIII-lea — al XVI-lea*, București, 1956 (în continuare se va prescurta *LR sec. XIII—XVI*).

[5] O. Densusianu, în *Istoria limbii române*, vol. II, Secolul al XVI-lea, București, 1961, p. 159, menționează 8 atestări ale formei auxiliare *vei* și numai un singur exemplu de *vei* predicativ (din PO Ex.).

[6] Varianta *vii* (<*vei*) pentru persoana 2 sg. este folosită și cu valoare auxiliară, în limba aceluiași autor (o întîlnim și la Neculce): *vii putea*, Cant. 44; la pers. 2 pl., forma corespunzătoare este *viți*: *viți vrea* id. 51.

[7] *Va* (<**voare* cu *oa* neaccentuat monoftongat: *vare*, *va*) <*volit*, cf. Al. Rosetti, ILR I, 149.

Ca şi în cazul persoanelor 1 şi 2 analizate, raportul dintre cele două funcţii îndeplinite de *va* este în favoarea funcţiei auxiliare, mult mai frecventă decît cea predicativă, atît în secolul al XVI-lea, cît şi mai tîrziu.

Atestările predicative ale formei *va*, care devin tot mai rare în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, par a caracteriza tot jumătatea de sud a ţării. Ex. : Dumnezeu nu *va* moartea păcătoşilor CC_2 46_{22} PS 6_4 ; că Dumnezeu cîte *va* le poate, D.PS. 157, id. DVS 41_{20} UL 162 ; cînd *va* Dumnezeu, omul nemereşte sfatul NL 104, 230 ; numai ce *va* şi ce pofteşte, Cant. 38 ; cui *va* o da id. 203 ; aşe *va*, aşe porunceşte, id. 72 ; *va* Dumnezeu, Ţara Românească 1785, ISDB 111 ; Nu *va* cu arme el s-o silească, Iancu Văc. 118, N. Văc. 56 ; Pann 63, Alex. 65, Bolint. I 312, E. Răd. PA 128, Bolliac I 161, Conachi 35, Negr, AL. etc.

În locuţiunea *va să zică*, *va* apare şi în limba de astăzi.

1.4. pers. 1 pl. : *vrem*, *vem*, *văm*, *vom*[8].

Cu valoare predicativă, varianta *vrem* apare foarte rar în secolul al XVI-lea[9]. Atestări cu totul izolate întîlnim în C. LIT. (21_2), în CV şi în PH (cf. Al. Rosetti, *LR sec.* XIII—XVI, p. 153). Nu este niciodată folosită în PO, CT, PS. Aceeaşi absenţă a formei predicative *vrem* se observă şi în epocile următoare (secolele XVII, XVIII). Nici o atestare la cronicarii moldoveni (UL, CL, NL) sau munteni (GR. C., AB, PIST) şi nici în limba altor texte (CR. MOXA, NT, Calendar, M. EC., PR. C.[10]) aparţinînd acestei perioade.

Reîntîlnim varianta *vrem* la începutul secolului al XIX-lea la unii scriitori munteni (Eliade Rădulescu, A. Pann, N. Filimon), moldoveni (C. Negruzzi) şi ardeleni (B. Deleanu).

Dată fiind raritatea formei predicative *vrem* în secolul al XVI-lea şi absenţa sa în epocile următoare (secolul al XVII-lea, al XVIII-lea şi chiar începutul secolului al XIX-lea, cînd *vrem* nu este încă general folosit), ne putem întreba dacă forma predicativă *vrem* de la începutul secolului al XIX-lea continuă forma veche (din secolul al XVI-lea), sau este o creaţie de dată recentă.

Acceptarea celei de a doua ipoteze, mai probabile, prezintă avantajul de a oferi o justificare de natură structurală cu privire la absenţa formei *vrem* din secolele XVI—XVIII, absenţă care trebuie interpretată ca datorîndu-se transformărilor fonetice : *vrem* > *vem* > *văm* > *vom* încheiate, probabil, spre sfîrşitul secolului al XVI-lea. Spre această concluzie ne îndreaptă şi cercetarea variantelor intermediare : *vem*, *văm* întîlnite numai în secolul al XVI-lea (*vem* H ps. 2, 3, TM 147, 182 ; *nu văm* C. T. 163 14, CC_2 34, 35, 224, COD. T. 192, 2 apud Al. Rosetti, *LR sec.* XIII—XVI, p. 153).

---

[8] *Vrem* (< *volemus*), *vem* (< *vrem*, prin disimilare totală în legături sintactice cînd iniţiala cuvîntului următor era *r* : *vrem ruga* > *vem ruga*), *văm* (< *vem* ; *e* > *ă* sub acţiunea labialei precedente ; *vom* (< *văm*, cu *ă* > *o* asub acţiunea labialelor înconjurătoare, cf. Al. Rosetti, LR *sec.* XIII—XVI, p. 153 ; idem, ILR I, 1960, p. 149.

[9] O. Densusianu, în ILR, vol. II, nu menţionează nici un exemplu de folosire predicativă a formei *vrem* în capitolul consacrat verbului *a vrea* (p. 159) unde, la persoana 1 pl. dă numai formele ulterioare, derivate din *vrem*, *văm* şi *vom*. În schimb, autorul indică numeroase atestări cu *vrem* auxiliar : *vrem aştepta* CT 31, *vrem ucide* CV 50_9, *vrem cînta* PS, PV etc.

[10] Cf. indicii acestor lucrări, consultaţi în manuscris la Biblioteca Institutului de lingvistică din Bucureşti.

1.4.1. Varianta *vom*, întîlnită în secolul al XVI-lea alături de celelalte *(vrem, vem, văm)* rămîne singura formă întrebuinţată în secolele următoare (al XVII-lea şi al XVIII-lea) în ambele funcţii, dintre care predominantă este, în mod evident, funcţia auxiliară.

Cu valoare predicativă, *vom* apare destul de rar. Ex.: *vom* COD. T. 198, 23 (apud Al. Rosetti, *op. cit.*, loc. cit.) CC_2 265, 386; *vom* să ne batem, A 95; *vom* să ştiţi, NT 82; *vom* să zicem NL 250; toţi *vom*, toţi priimim, Cant. 160; toţi *vom*, toţi pohtim, AB 277, 325; *vom* să înţelegem, S. Micu, *Logica* (DA fişier); *vom* să ştim, B. Del. II, 233; *vom* să dăruim, Muntenia 1803 ISBN, 40; *vom* se aruncăm aici una căutătura, Cipariu, *Principia de limba şi de scriptura*, Blasiu, 1864, p. 83.

1.5. pers. 2 pl. *vreţi*, *veţi*[11].

Situaţia formei *vreţi* este asemănătoare cu aceea a formei *vrem* în ceea ce priveşte raportul dintre funcţii şi frecvenţa lor. Ca formă predicativă, *vreţi* apare foarte rar în secolul al XVI-lea[12]; în secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea nu o mai întîlnim[13].

La începutul secolului al XIX-lea forma predicativă *vreţi* reapare, fiind folosită (alături de *voiţi*) de Negruzzi, B. Deleanu, E. Rădulescu, A. Pann etc.

1.5.1. Varianta disimilată *veţi*, mai frecventă decît *vreţi*[14] în secolul al XVI-lea (în CC_1, CC_2 CP, CT, PO) şi al XVII-lea (*veţi să mergeţi* A 95, V. CAZ. 47_{19}, NT $62_{25,31}$) devine tot mai rară în secolul următor.

1.5.2. Cercetarea istorică a formelor predicative *vrem*, *vreţi* relevă randamentul lor funcţional foarte scăzut în secolul al XVI-lea şi absenţa lor din epocile următoare. Această absenţă poate fi interpretată ca un rezultat al transformărilor fonetice suferite de formele *vrem*, *vreţi* şi încheiate spre sfîrşitul secolului al XVI-lea şi începutul secolului al XVII-lea, cînd întîlnim numai formele derivate, reduse, *vom*, *veţi*.

În lumina acestor constatări, apariţia, la începutul secolului al XIX-lea, a formelor *vrem*, *vreţi* nu mai poate fi explicată prin simpla raportare la formele etimologice existente în secolul al XVI-lea deoarece, aşa cum am văzut, procesul transformărilor fonetice suferite de formele *vrem*, *vreţi* se încheiase spre sfîrşitul acestui secol.

Deoarece ipoteza unei continuităţi neîntrerupte a formelor predicative *vrem*, *vreţi* este infirmată de istoria limbii, putem presupune că formele *vrem*, *vreţi* din epoca modernă, de la începutul secolului al XIX-lea sînt creaţii noi, de natură analogică.

---

[11] *Vreţi* (<*voletis*), *veţi* (formă disimilată din *vreţi* înainte de verbe care conţineau pe *r*: *vreţi trece*, *vreţi prinde* > *veţi trece*, *veţi prinde* cf. S. Puşcariu, *op. cit.*, p. 388.

[12] Un singur exemplu în CT (145_9), 2 exemple în PO (18_{20}, 234), atestări izolate în PH şi CV (cf. Al. Rosetti, *op. cit.*, 153). Remarcăm că O. Densusianu, *op. cit.*, loc. cit., nu menţionează nici un exemplu de folosire predicativă a formei *vreţi* în secolul al XVI-lea. Toate exemplele (9 atestări) date de autor aparţin funcţiei auxiliare; *vreţi gice* CV, *vreţi muri* PO etc.

[13] Afirmaţia se bazează pe cercetarea integrală a cronicilor muntene de la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea, a cronicii lui Neculce şi a indicilor de la UL, NT, Calendar, M. Ec., Pr.C. etc.

[14] Afirmaţia lui S. Puşcariu cu privire la folosirea exclusivă a formei *vreţi* în textele vechi („forma *vreţi* este dr. şi ir. (*reţ*) şi este exclusiv întrebuinţată în textele noastre mai vechi, iar ca formă a verbului predicativ pînă astăzi", *op. cit.*, p. 338—339) a fost corectată de Luca Preda, *op. cit.*, p. 307.

1.6. pers. 3 pl. *vor(u)* (*<volunt*) este forma unică, lipsită de variaţii formale, folosită în egală măsură cu valoare predicativă şi auxiliară, atît în limba veche cît şi în limba modernă şi actuală.

Folosirea paralelă, începînd de prin secolul al XVII-lea, a formelor sinonime *vreau* şi *voiesc* (de pers. 3 pl.) nu a putut determina specializarea semantică dorită şi rezolvarea omonimiei funcţionale a formei *vor*, probabil pentru că fiecare dintre cele două variante mai noi realizează, la rîndul lor, omonimii (desinenţiale : $d_1 = d_6$ = *vreau, voiesc*).

1.7. În perioada secolelor al XVII-lea—al XVIII-lea, paradigma verbului predicativ *a vrea*, total omonimă cu cea a auxiliarului de viitor, este următoarea :

voi	vom
vei	veţ(i)[15]
va	vor.

Omonimia funcţională pe de o parte şi concurenţa sinonimică cu alte unităţi lexicale pe de altă parte, vor duce cu timpul la dispariţia acestei paradigme din care, în epoca actuală, se mai foloseşte o singură persoană din şase : pers. 3 pl. *vor*[16].

Cel mai de timpuriu au dispărut persoanele cu o frecvenţă mai mică : 2 sg. şi pl. : *vei, veţi* şi 1 pl. *vom.*

Persoanele 1 sg. *voi(u)* şi 2 sg. *va* au continuat să fie folosite mai ales în jumătatea de sud a ţării pînă spre sfîrşitul secolului al XIX-lea.

Apariţia celorlalte sinonime *(vreau, voiesc)*, folosite paralel cu seria *voi*, începînd din secolul al XVII-lea, determină rezolvarea omonimiei funcţionale specifice seriei *voi* prin restrîngerea utilizării şi fixarea acesteia la funcţia auxiliară, mai frecventă decît cea predicativă, în toate epocile. Fixarea la funcţia auxiliară şi restrîngerea sensibilă a folosirii sale în epocile următoare facilitează orientarea seriei *voi* către funcţii stilistice (la I. L. Caragiale, Br. Voineşti, T. Arghezi), orientare mai evidentă după consolidarea în limbă a unor noi unităţi lexicale exprimînd aceeaşi idee de voinţă, dorinţă.

2. Pe la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea, alături de seria *voi* ... analizată, întîlnim şi seria

vreau	vrem
vrei	vreţi
vrea	vreau (vor)[17].

---

[15] Forma *veţ* apare în *Prima gramatică românească* de la 1757 a lui D. Eustatievici Braşoveanul (editată, cu un studiu introductiv şi glosar de N. A. Ursu, Bucureşti, 1969). Şi în această gramatică, paradigma „graiului ajutător" *a vrea*, pentru „vremea cea fiitoare", dată la p. 51, este identică cu aceea a „graiului lipsitor" (verbul defectiv) *a vrea* la „închipuirea cea arătătoare" (modul indicativ) de la p. 69.

[16] În *Graiul nostru* (GN). *Texte din toate părţile locuite de români*, vol. I, II publicate de I. A. Candrea, O. Densusianu şi Th. Speranţia în 1906—1908, din formele personale ale seriei *voi, vei, va* nu este folosită decît forma de persoana 3 pl. *vor.*

[17] În aromână, paradigma acestui verb este următoarea : *voi, vrei, va, vrem, vreţi, vor.* Constatăm că s-au sustras analogiei pers. 1 şi 3 sg. : *voi, va* şi 3 pl. *vor*, care conservă forme etimologice. În istroromână, seria corespunzătoare, la baza căreia stă tot un proces analogic, este : *vrescu, vresi vrese, vresen, vreseţ, vresu*, cf. I. Coteanu, *Elemente de dialectologie*, Bucureşti, 1961, p. 134, 173.

Din punct de vedere strict formal, formele de pers. 1 şi 2 pl. : *vrem, vreţi*, pot fi raportate la formele corespunzătoare ale paradigmei *voi(u)*. Împreună cu alte forme ale verbului *a vrea*, ele au putut constitui puncte de plecare ale unui proces analogic, care a dus la crearea noii serii verbale *vreau*.

2.1. Originea analogică a seriei *vreau* ... a fost acceptată de S. Puşcariu, care explică astfel formarea ei : „de la infinitivul *vrea* (<**vurea* <**volere)*, de la imperfectul *vream* (<**vuream* <**volebam)*, de la aoristul *vruş*, participiul *vrut*, gerunziul *vrînd* şi mai ales de la persoanele 4 şi 5 ale indicativului prezent *vrem, vreţi* s-au născut formele analogice *vreau, vre(a)i vrea*[18].

În lumina constatărilor privind utilizarea formelor *vrem, vreţi* în limba veche, ipoteza derivării verbului „mai ales" de la persoanele 4 şi 5 ale indicativului prezent pare puţin probabilă. Aşa cum am văzut, existenţa unei continuităţi neîntrerupte a formelor *vrem, vreţi* este infirmată de absenţa lor în limba secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea.

Rămîne însă valabilă ipoteza derivării de la celelalte forme propuse de S. Puşcariu şi în special de la imperfectul *vrea(m)* — folosit în mod continuu şi frecvent în toate epocile — care, datorită structurii sale fonetice, a putut fi uşor confundat şi înţeles ca o formă de prezent.

Constituirea seriei *vreau* este un fapt relativ recent, încheiat pe la începutul secolului al XIX-lea, cînd întîlnim această paradigmă folosită la toate persoanele, modurile şi timpurile. Chiar în această perioadă este însă destul de rar folosită (mai frecvent în Moldova şi Ardeal) fiind puternic concurată de seria etimologică *voi* (*vei* etc.).

2.2. Procesul îndelungat şi complex al constituirii seriei *vreau*, care începe, aşa cum am văzut, spre sfîrşitul secolului al XVII-lea, apare mai clar dacă îl urmărim pentru fiecare persoană în parte. Aceasta pentru că nu toate persoanele au atestări identice sub raportul apariţiei şi al frecvenţei lor în textele cercetate[19]. Urmărindu-le comparativ cu formele corespunzătoare ale seriei etimologice iniţiale, constatăm că ele se află într-un raport de distribuţie complementară în timp : apariţia şi folosirea unora dintre formele seriei *vreau* ... coincide adesea cu dispariţia sau scăderea întrebuinţării formelor corespunzătoare ale seriei *voi* ...

2.2.1. Atestări timpurii, destul de rare şi izolate ale seriei *vreau*, întîlnim spre sfîrşitul secolului al XVII-lea[20] şi începutul secolului următor la cronicarii munteni : *nu vrei* L. CANT. 102 ; *vrea* AB 303, PIST 30 ; în a

---

[18] S. Puşcariu, *op. cit.*, în „Dacoromania", VI, p. 389 ; Alf Lombard, *Le verbe roumain*, Lund, 1954—1955, invocă analogia cu verbele *dau, stau, iau*, observînd că „asemănările între aceste verbe sînt frapante, încît au luat un aer de familie ; ele constituie o grupă morfologică reprezentînd un tip flexionar special, datorită accentului lor pe radical, compară : *vreau—vrem, dau—dăm* cu *fur—furăm*", vol. II, p. 959—961.

[19] Fără a pretinde să menţionăm pentru fiecare formă prima atestare, am căutat să indicăm totuşi atestările cele mai apropiate de acest moment, conştienţi de faptul că apariţia unui element de limbă în textele de orice natură nu coincide întotdeauna cu apariţia sa în limba vorbită, unde el poate fi mai vechi.

[20] Atestările existente în indicele PO sub *vrea* şi considerate drept forme de prezent de persoana 3 sg. : *vrea* 61_{16} 129_6 135_7 136_{10} se dovedesc a fi, la o confruntare cu textul original, forme de imperfect ale aceleiaşi persoane ; aceeaşi observaţie pentru persoana 3 plural *vrea* 61_{16}, în realitate tot o formă de imperfect şi nu de prezent.

doua jumătate a secolului al XVIII-lea forma *vrea* apare (alături de *va*) la M.EC. 62_2[21].

La începutul secolului al XIX-lea formele *vrei*, *vrea* le întîlnim la scriitorii munteni (poeţii Văcăreşti, E. Rădulescu, A. Pann, Bolintineanu, Gr. Alexandrescu), moldoveni (Negruzzi, Alecsandri) şi ardeleni (B. Deleanu), alături de *va* şi *voieşte*.

Cele mai tîrzii atestări aparţin formelor de persoana 1 sg. *vreau*, întîlnite abia la începutul secolului al XIX-lea, puternic concurată încă de forma *voi*[22] şi pers. 1 şi 2 pl. *vrem*, *vreţi* (cf. par. 1.4 şi 1.5).

Persoana 3 pl. *vreau* (omonimă cu pers. 1 sg.) apare destul de rar, începînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, alături de *vor*. Raritatea ei se poate explica, pe lîngă omonimia desinenţială, şi prin omonimia (grafică) cu forma de imperfect (ei *vreau*) cu care se confundă adesea (numai un context mai larg poate decide uneori valoarea temporală reală a unor exemple ambigue de tipul: Vlahii *vreau* să se întoarne, Şincai, *Hronicul*, DA fişier)[23].

2.2.2. Sondajul diacronic efectuat ne permite să desprindem unele constatări privind repartizarea dialectală a seriei *vreau*.

Conştiinţa unei diferenţieri regionale între seriile *voi* ... şi *vreau*... apare de pe la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. O întîlnim în gramatica lui Ienăchiţă Văcărescu de la 1787, care observă că „*vreu* şi potu din prinţipatul Moldaviei sînt regulate în comparaţie cu *voiu* şi pociu din Ţara Românească, care nu sînt regulate"[24]. O constatare de acelaşi gen apare într-o disertaţie necunoscută despre limba literară din 1822, descoperită recent de N. A. Ursu[25]. Originea moldovenească şi ardelenească a formelor *vreau*, *vrei* a fost afirmată şi de G. Ivănescu[26].

Confruntarea acestor opinii cu datele oferite de sondajele diacronice efectuate în texte confirmă numai parţial justeţea lor.

Cele mai vechi atestări (sfîrşitul secolului al XVII-lea — începutul secolului al XVIII-lea) am văzut că aparţin limbii cronicilor muntene

---

[21] Formele acestei paradigme nu apar în Calendar, *Carte de bucate*, 1749, Pr.C., DVS şi NL. Absenţa formelor paradigmatice ale seriei *vreau, vrei, vrea* este suplinită uneori de perifraze formate cu ajutorul substantivului *voie*, ex.:

1 sg.: să o trimit unde mi-*i voia*, NL 242; id. A, 66

2 sg.: de ţi-*i-voia* să fii viu, pasă de ridică jrtfă bozîlor, DVS 20_{15}

3 sg.: cui *îi voia* să-i cunoscă de învăţaţi, citească-le cărţile, DVS 27_{17}.

Cui i-*i voia*'ntr'a sa viaţă / Să petrécă fără gréţă, D.PS. 314.

Unde *este voia* lui Dumnezeu, să biruescu toate firile omeneşti, NL 26.

[22] Sondajul statistic efectuat în cîteva texte reprezentative din această epocă relevă diferenţe mari de frecvenţă între cele două forme; la C. Negruzzi, raportul *voi/vreau* este de 10/1; la Iancu Văcărescu acelaşi raport este de 27/0 iar la A. Pann de 6/0 (cifrele statistice au în vedere cîte 50 de pagini de text).

[23] În GN forma de pers. 3 pl. *vreau* apare în două puncte: s-auzea că *vreau* să cerceteze locu pentru războiu, Argeş, vol. I, 104; *vreu* (formă monoftongată) în Ţara Oaşului, vol. II, 67.

[24] *Observaţii sau băgări de seamă asupra regulilor şi orînduelelor gramaticii româneşti*, 1787, p. 82—83. Sesizarea acestei deosebiri regionale este însoţită de următoarea apreciere „normativă": „în conjugarea multor verbe, atît fraţii moldoveni cît şi rumânii ardeleni păzesc regulele gramaticii, în virtutea obişnuinţei, mai cu scumpătate", *loc. cit.*

[25] Cf. citatul următor: „un roman de Valahia nu sufere la urechea lui să auză în loc de *tiranie — tirănie*, în loc de *frumuseţea — frumuseţa*, în loc de *voi* să-l văz — *vreau* să-l văd ... şi alte vorbe multe asemenea acestora care sînt presărate în cărţile romano-ardeleano-ungureşti", p. 165. Lucrarea a fost publicată în *Studii de limbă literară şi filologie*, Editura Academiei, Bucureşti, 1969, p. 155—170.

[26] G. Ivănescu, *Îndrumări în cercetarea morfologiei limbii literare româneşti din sec. al XIX-lea*, în „Limba română", 1955, nr. 1, p. 37.

(L. CANT., AB, PIST). Semnificativă pentru precizarea caracterului regional al seriei *vreau* este, de asemenea, absența sa din scrierile lui Dosoftei, Neculce și Cantemir.

Chiar la începutul secolului al XIX-lea, cînd paradigma *vreau* este deja constituită și general folosită, nu se poate vorbi de o preferință evidentă a utilizării ei în textele aparținînd Moldovei și Ardealului în raport cu folosirea sa în sudul țării ; judecînd după unele sondaje parțiale s-ar putea susține chiar contrariul[27].

Raportul dintre paradigmele *voi—vreau* nu este, după părerea noastră, de natură dialectală, ci, mai curînd, de natură cronologică, de succesiune în timp ; în unele texte muntenești de la începutul secolului al XIX-lea putem surprinde procesul de înlocuire a formelor vechi *voi*, *vei* cu noile forme *vreau*, *vrei*[28].

În analiza raportului dintre cele două paradigme trebuie avută, de asemenea, în vedere și existența seriei *voiesc* (la fel de veche ca seria *vreau*) cu care primele două își împart sferele de întrebuințare.

Se poate constata, în concluzie, că paradigma *vreau*, formată pe cale analogică, se impune destul de greu, avînd de suportat o dublă concurență : pe de o parte a seriei *voi*, *vei*, destul de tenace, mai ales în aria sudică a țării[29], pe de altă parte a seriei *voiesc*, preferată, cum vom vedea, tot în jumătatea de sud a țării.

Din această dublă concurență seria *vreau* va ieși învingătoare prin eliminarea treptată a seriei etimologice *voi* (fixată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea la funcția de auxiliar al viitorului) și generalizarea sa ca serie predicativă[30].

3. Probleme insuficient clarificate privind etimologia, vechimea, răspîndirea și raportul cu celelalte sinonime verbale ridică și seria *vo(i)esc*, *vo(i)ești*.

3.1. În privința etimologiei, părerile sînt controversate, atribuindu-i-se pe rînd origine slavă, latină sau mixtă (latină + slavă, ca rezultat al contaminării latinescului *volere* cu v.sl. *voliti*, cf. DM), sau origine internă (derivat de la substantivul *voie*, cf. CADE).

O. Densusianu[31], Al. Rosetti[32] și H. Tiktin[33] consideră pe *a voi* derivat din v. sl. (bulgar) *voliti*.

---

[27] La C. Negruzzi raportul dintre *voi/vreau* este de 10/1 ; la B. Deleanu raportul *va/vrea* este de 10/6 ; la E. Rădulescu rap. *vei/vrei* = 1/5 ; la A. Văcărescu, *vei/vrei* = 2/5.

[28] Pentru înlocuirea formelor *voi*, *vei*, *va* cu *vreau*, *vrei*, *vrea* în limba poeziilor lui Grigore Alexandrescu, cf. I. Fischer, *Evoluția morfologiei literare în variantele poeziilor lui Grigore Alexandrescu*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, 1959, p. 288 ; P. Lăzărescu, *Limba lui Grigore Alexandrescu*, în *Studii de istorie a limbii române literare*, 1969, vol. II, p. 91.

[29] Unde o întîlnim și în structura formelor de conjunctiv, pers. 1 sg. : *să voi*, cf. E. Rădulescu, SPSL 99, 177, Odobescu, II, 216, Ispirescu (apud *Gramatica* Academiei, vol. I, 220), 3 sg. : *să va*, Iancu Văcărescu, PV 256 și *să voaie* (de să va tîmpla *să nu voae* muerea pre bărbatul ei, IL apud Tiktin, RDW, 1777).

[30] În GN I—II, seria *vreau* este frecvent folosită în toate regiunile anchetate, atît în nordul cît și în sudul țării.

[31] O. Densusianu, ILR, vol. I, p. 180, 181.

[32] Al. Rosetti, ILR, vol. III, p. 106 : dispariția lui *l'* din *voliti* este explicată pornindu-se de la formele de conjugare ale indicativului prezent, pers. 1 sg. în care *l* era muiat, *voljo* sau de la substantivul *volja*.

[33] H. Tiktin, RDW, s.v. 1774.

G. Mihăilă pornește în stabilirea originii aceluiași verb de la forma de indicativ prezent *voi*, precizînd că „deși pare a fi legat de *voie* sau de verbul slav *voliti*, verbul românesc *a voi*, folosit mai ales ca auxiliar, provine de la formele prezentului latin : *voi* <**voleo*, *vor*< *volunt*"[34].

O părere, întrucîtva asemănătoare, întîlnim la Alf Lombard[35], pentru care raportul dintre *voi* — *a voi* este similar cu acela dintre *sui* — *a sui*, ceea ce înseamnă că apariția infinitivului este considerată de autorul citat drept o creație internă, de natură analogică, născută din tendința limbii spre simetrie sistematică.

Față de această diversitate de opinii, considerăm că în stabilirea adevăratei origini a verbului *a voi* (*voiesc* etc.), cercetarea atentă, sub raport diacronic, a documentelor de limbă este deosebit de utilă, primele atestări ale cuvîntului fiind fundamentale pentru precizarea etimologiei și istoriei sale.

3.2. Cercetînd situația verbului *a voi* în secolul al XVI-lea constatăm că nici una dintre lucrările fundamentale consacrate acestei epoci[36] nu-l menționează. Consultarea indicilor unor texte din această perioadă (CV, PH, PS, CT, C. LIT.) confirmă absența verbului *a voi* (*voiesc*) din limba epocii respective ; singurele atestări de care dispunem provin din PO (2 ex. : Ruven *voiia* 128_{28} ; *nu va voi* 247_{10}) în care verbul respectiv apare folosit la imperfect și viitor.

3.3. Destul de rar este folosit acest verb și în epocile următoare, secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Atestările întîlnite, mai frecvente la indicativul prezent și imperfect și mai rare la celelalte timpuri și moduri, permit constituirea integrală a noii paradigme.

1 sg. : *voesc*, *Lexiconul slavo-român* (1672) 55, 81 ; *voescu*, Craiova, 1792, ISBN 24.

2 sg. : *voiești* GR.C. 9, M. EC. 52_6, 54_{14}, 56_3

3 sg. : *voĭaște* D.PS 42, 65, *Curioznică și în scurt arătare*, Iași, 1785 ; *voește* M.EC. 14_{10}, $58_{11.17-18}$ 59_2 PR. C. 25_{12} ; Craiova 1786, ISBN 13.

1 pl. : *voim* NT 55_{13}, PR. C. 19_{22} ;

2 pl. : *voiți* NT 55_{14} ;

3 pl. : *voiescu* GR. C. 186, M. EC 63_6

imperfect : *voea* NT 62_2, *nu voiè* NL 148

perfect compus : *am voit* D. PS. 79 ; *Sicriul de aur*, 1688 în Crest. II 49, PIST 40 ; *voit-am*, Hrisov, 1756, Iași, în Crest. II, 100 ;

condițional : *ar voi* PR. C. 426 ; conjunctiv *să voiască* L. CANT. 172 ;

imperativ : *voește* ! *Lexiconul slavo-român*, 1670, 133.

---

[34] G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, București, 1960, p. 162. Propunînd ca punct de plecare prezentul indicativ latin G. Mihăilă nu neagă în mod categoric posibilitatea raportării verbului *a voi* la etimonul slav. În *nota 1* de la aceeași pagină, referindu-se la părerea lui Al. Rosetti, autorul adaugă : „fără îndoială că a existat o contaminare între cele două familii de cuvinte — latină și slavă — în limba română, ceea ce se observă în parte în înțelesul lui *voie*".

[35] Alf Lombard, *op. cit.*

[36] O. Densusianu, ILR II, Al. Rosetti, LR *sec.* XIII—XVI și ILR III (*Elementul slav*), Candrea, *Psaltirea scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*, I, *Introducere*, București, 1916.

3.4. În secolul al XIX-lea atestările seriei *vo(i)esc* se înmulțesc. Preferință în utilizarea acestei forme manifestă mai ales scriitorii și dramaturgii munteni din prima jumătate a acestui secol (I. Golescu, poeții Văcărești, E. Rădulescu, N. Bălcescu, C. Bălăceanu, Gr. Alexandrescu, N. Filimon), B. Deleanu și mai puțin scriitorii moldoveni (C. Conachi, C. Negruzzi).

3.5. Pentru începutul secolului al XIX-lea apartenența la aria sudică a țării a seriei *voiesc* este confirmată de cercetarea textelor dialectale. În GN I—II această serie, folosită destul de rar, apare în următoarele localități, situate toate în jumătatea de sud a țării: *voia*, Muscel GN I 122; *voiră*, Constanța I 371, *n-a voit*, Prahova I 173; id. Constanța I 377; *voind* Prahova I 175; un singur exemplu în Moldova: *voiește*, Roman, I 473.

În ALRM vol. III (seria nouă) harta 1181 (1446) *a voi* este menționat numai în punctul cartografic 833 (Petrila-Hunedoara).

3.6. Cercetarea seriei *voiesc* în dublă perspectivă, diacronică și dialectală, permite conturarea unei opinii mai clare în privința etimologiei sale. Raritatea întrebuințării sale în limba secolelor al XVI-lea — al XVIII-lea face îndoielnică ipoteza originii slave[37]. În lumina cercetării întreprinse devine mult mai probabilă ipoteza derivării pe cale analogică, fie de la forma de indicativ prezent (eu) *voi* (cf. G. Mihăilă, Alf Lombard), fie de la substantivul *voie* (CADE), frecvent folosit în secolul al XVI-lea și mai tîrziu[38].

Acceptînd posibilitatea derivării seriei *voiesc* din seria (eu) *voi*, am avea a face cu un derivat morfologic, creat (tot) pe cale analogică (cf. seria *vreau*).

Fenomenul nu ar fi singular, deoarece morfologia verbului românesc cunoaște situații similare cînd, dintr-un cuvînt unic, s-a ajuns pe plan formal la două cuvinte diferite, avînd aceeași semnificație (cf. dubletul *a cere* și *a cerși*[39]).

Luînd ca punct de plecare în creația noii paradigme pers. 1 sg. *voi(u)*, trebuie să presupunem că aceasta a căpătat cu timpul o flexiune mixtă[40], cu două categorii de forme: alături de formele etimologice scurte (nesufixate), care situează verbul în conjugarea „tare", apar formele

---

[37] Dacă *a voi* ar fi un împrumut exclusiv din slavă, ar trebui să-l întîlnim mult mai frecvent în limba secolului al XVI-lea; de asemenea, ar trebui să-l întîlnim în dialectul aromân. Absența sa din aromână, ca și din celelalte dialecte sud-dunărene, este de natură să infirme ipoteza originii slave.

[38] Posibilitatea derivării din puncte de plecare diferite nu implică negarea categorică a influenței etimonului slav, deci ipoteza unei eventuale „origini multiple", așa cum o consideră, de fapt, DM. Trebuie înlăturată însă ipoteza originii exclusiv slave a verbului.

[39] *A cerși* (*cerșesc*) este un derivat regresiv născut prin „contaminarea" cu rădăcina prezentului *cer* (care conținea un *r* etimologic) a formelor de participiu sau de perfect (**ceșit*, **ceșii*), O. Densusianu, ILR, II, 155—156; cf. Th. Hristea, *Derivarea regresivă morfologică în raporturile ei cu cea lexicală*, în *Sistemele limbii*, București, 1970, 115. Asemănarea între *cer*: *cerșesc (cerși)* și *voi*: *voiesc (voi)* nu este totală: dubletul *a cerși* e un derivat morfologic regresiv, născut prin suprimarea unor afixe flexionare (cf. Th. Hristea, *loc. cit.*); în cazul verbului *voiesc (voi)* nu avem a face cu suprimări de afixe, aspectul fonetic al celor două forme verbale rămînînd identic.

[40] Alf Lombard, *op. cit.*, II, 893; pentru exemple de verbe de conjugarea a IV-a cu forme duble de prezent *(a minți, a omorî, a păți, a simți, a trebui* etc.*)* cf. O. Densusianu, ILR II, 131.

lungi, sufixate : *voiesc, voieşti, voieşte*, care situează verbul în conjugarea „slabă".

Odată apărută, seria *voiesc* a fost inclusă, datorită structurii sale morfologice care oferea forme de prezent cu radical vocalic, în tipul romanic de flexiune *i-esc*, predominant ca productivitate în perioada anterioară secolului al XIX-lea[41].

3.7. Procesul generalizării seriei *voiesc* a fost lent, începînd cu anumite timpuri şi persoane care s-au impus, fiind cerute de nevoia de claritate a exprimării.

Cercetarea ocurenţelor seriei *voiesc* atestă, atît pentru limba veche cît şi pentru limba modernă şi actuală, folosirea sa mai ales la imperfect unde forma *voia(m)*, mai clară în ceea ce priveşte exprimarea timpului, substituie forma mai puţin clară *vrea(m)*.

Observăm, astfel, că cea mai veche atestare a paradigmei în discuţie, datînd din secolul al XVI-lea, este o formă de imperfect : Ruven *voiia*, PO 128_{28}. Semnificativ este faptul că în cronica lui Neculce, singurul exemplu de folosire a paradigmei, aparţine tot imperfectului *(nu voiè*, 148 [42]) ; în NT, din cele trei atestări ale paradigmei verbului *a voi* (cf. indicele existent), un exemplu aparţine imperfectului pers. 3 pl. (*Boѧ*, 62_2).

Folosirea imperfectului *voia(m)*, la început timid, alături de *vrea(m)*, apoi din ce în ce mai frecvent în locul acestuia, se explică prin nevoia de claritate, de evitare a confuziei cauzate de imperfectul *vrea(i, u)*, omonim cu prezentul la trei din cele şase persoane (deosebirea dintre prezentul *vrea(u)* şi imperfectul *vrea(u)*, redusă la deosebirea dintre pronunţarea cu diftongul *e̯a* şi hiatul *e-a*, este nepertinentă în aspectul scris şi, adesea, şi în cel vorbit al limbii)[43].

Utilizarea paralelă a celor două forme de imperfect : *vream, voiam*, cu preferinţa pentru forma a doua, este o trăsătură caracteristică a limbii, mai evidentă pe măsură ce ne apropiem de epoca actuală, în care varianta *voiam*, fără a reuşi să înlăture definitiv forma anterioară, deţine întîietatea în ce priveşte frecvenţa şi răspîndirea[44].

4. Alături de forma de imperfect *voiam*, în limba actuală se foloseşte tot mai mult varianta *vroiam*, corespunzătoare unei noi paradigme, sino-

---

[41] V. Guţu-Romalo, *Morfologie structurală a limbii române*, Bucureşti, 1967, p. 255.

[42] Imperfectul cu finala monoftongată este specific graiului moldovenesc, cf. şi varianta *vrè* la acelaşi autor, p. 105, 110.

[43] Existenţa unei forme curioase de imperfect : *vrę̯ém, vrę̯éi, vrę̯é*, menţionată de T. Teaha, în *Graiul din Valea Crişului Negru*, Ed. Academiei, 1961, p. 110, s-ar putea explica prin caracterul ei mai clar în raport cu forma de imperfect *vream* etc.

[44] Preferinţa pentru *voiam* este evidentă în limba unor scriitori munteni şi ardeleni de la începutul secolului al XIX-lea (N. Filimon, B Deleanu), iar pentru epoca actuală constatarea este valabilă pentru Zaharia Stancu şi alţii. Un sondaj efectuat în unul din ultimele romane ale lui Z. Stancu, *Şatra*, este semnificativ în acest sens. Astfel, deşi la indicativul prezent formele cele mai frecvent întîlnite sînt *vreau, vrei, vrea*, la imperfect nu apare niciodată *vream*, ci numai *voiam* sau *vroiam*. Pentru fenomenul împletirii flexionare a celor două paradigme de imperfect în aspectul contemporan al limbii, cf. *Gram.* Acad. vol. I, ed. I, p. 265 („formele verbului *a voi* au înlocuit aproape complet pe cele ale verbului *a vrea* la imperfect şi viitor ; tu *vreai* la imperfect apare foarte rar"). Preferinţa pentru imperfectul *voiam*, evidentă în aspectul actual al limbii, este deci rezultatul unei tendinţe foarte vechi, manifestată încă din secolul al XVI-lea.

nimă cu primele, *a vroi*. Această paradigmă, rezultat al unei contaminări prin atracție sinonimică și fonetică între seriile *a vrea* și *a voi*[45], are, la indicativul prezent, forme mixte pentru pers. 1 sg. : (eu) *vroi*, *vroiesc* și 3 pl. (ei) *vror*, *vroiesc*.

Destul de veche în limbă[46], seria *vroi(esc)* caracterizează mai ales graiul moldovenesc de la începutul secolului al XIX-lea, cînd atestările ei devin mai frecvente în această arie (deși se întîlnesc și în sudul țării), ex. : eu așa *vroi*, Millo, în PND 310, C. Caragiale în PND 209 ; Negr. II 56 ; Conachi 163 ; *nu vroi* id. 235 ; *vroiesc*, Al. *Teatru*, *vroiește*, id., *vroim*, Negr. I, 29, *vror* (a noastre inimi vă *vror)*, Conachi 191, 158, *vroii*, Bolint. II, 143, *am vroit*, Bălcescu, *Scrieri* 24, *de-ar vroi*, Al. *Teatru*, II 95, începură *a nu* mai *vroi*, Bălcescu, *Scrieri* 103.

În textele dialectale de la începutul secolului al XX-lea, majoritatea atestărilor seriei *a vroi*, de regulă forme de imperfect, provin din aria Moldovei : *vroiai*, Roman GN I 476 ; *nu vroia* id., 476 ; Covurlui 338 ; *au vroit*, Buzău, GN I 241[47].

Dintre formele flexionare ale acestei serii, mai limitate ca frecvență și extensiune în raport cu celelalte, fiind considerate variante „improprii"[48] sau „nerecomandabile"[49], formele de imperfect *vroiam* ocupă un loc aparte prin frecvența folosirii lor în limba literară actuală (presă, publicații periodice etc.) și prin acceptarea lor, în ultimul timp, în sistemul de norme al lmbii literare.

Explicația trebuie căutată, credem, în cunoscuta insuficiență a formei vechi, generatoare de confuzii, a imperfectului *vream*[50] ; alături de varianta *voiam*, *vroiam* exprimă mai clar (decît *vream)* ideea temporală specifică[51].

5. *Concluzii*

Cercetarea istoriei tripletului sinonimic *voi-vreau-v(r)oiesc* ne dezvăluie un aspect interesant al dinamicii unor fapte de limbă, facilitîndu-ne înțelegerea modului de rezolvare a unei omonimii gramaticale și a unei sinonimii lexicale.

Analiza diacronică ne-a relevat apariția, în secolul al XVII-lea, a unor variante paradigmatice noi : *vreau*, *voiesc*, creații analogice derivate din seria etimologică existentă *voi*, determinate și justificate de unele deficiențe ale subsistemului verbal așa cum funcționa la un moment dat.

---

[45] *Gram.* Acad., vol. I, ed. a II-a, p. 207.

[46] Forma de gerunziu *vroind* apare în secolul al XVII-lea DVS ; *vruindu* în PS 77_{10}.

[47] Dintre gramaticile mai vechi care subliniază caracterul regional moldovenesc al seriei *vroi(esc)* menționăm *Gramatec'a limbei romane* din 1869 a lui T. Cipariu, care la p. 278—279 precizează : „în părțile Moldovei s-au format formele cu *r* în toate persoanele : *vroiu, vroiesci, vroiesce, vroim, vroiți, vroiesc''*.

[48] DM.

[49] DC ; ambele dicționare consideră formele *vroi(esc)* ca aparținînd verbului *a vrea*.

[50] În felul acesta ne explicăm schimbarea atitudinii *Gramaticii* Academiei, ed. a II-a, vol. I, 287, față de imperfectul *vroiam*, acceptat în limba literară, celelalte forme ale paradigmei *a vroi* rămînînd considerate, în continuare, neliterare.

[51] Existența dubletului *voia(m) — vroia(m)*, întîlnit uneori în aceeași frază (cf. : *Nu vroia* să audă cuvîntul moartea, moarte, morți. *Nu voia*, însă le auzea mereu, Z. Stancu, *Șatra*, p. 72) constituie un mijloc de variere a stilului, de evitare a repetiției.

Avînd o justificare funcțională și structurală profundă, aceste inovații s-au extins în limbă și s-au generalizat asemenea oricăror formații analogice.

Seria *vreau* s-a impus definitiv, deoarece mergea în direcția satisfacerii unei nevoi firești de diferențiere formală a funcțiilor[52], în direcția deprinderii vorbitorilor de a folosi forme diferite pentru funcții distincte. Extinderea și generalizarea acestei serii rezolvă omonimia funcțională specifică seriei etimologice *voi*, restrîngînd utilizarea ei la funcții strict auxiliare.

Varianta *voiesc*, delimitată regional și stilistic și preferată, din motive de claritate, la anumite timpuri (imperfect, viitor) are o frecvență de întrebuințare mai mică decît *vreau*.

Și mai circumscrisă sub raport dialectal și stilistic este varianta, rezultată prin contaminare, *vroiesc*, acceptată de limba literară numai la imperfect.

LISTA ABREVIERILOR

Secolul al XVI-lea

CC_2	= Diaconu Coresi, *Carte cu învățătură (1581)*, București, 1914.
CT	= *Tetraevanghelul* tipărit de Coresi la Brașov, 1560—1561, comparat cu *Evangheliarul* lui Radu de la Mănicești, 1574. Ediție alcătuită de Florica Dimitrescu, București, 1963.
C. LIT.	= *Liturghierul lui Coresi*. Text stabilit, studiu introductiv și indice de Al. Mareș, București, 1969.
CV	= *Codicele Voronețean*, cu un vocabulariu și studiu asupra lui de Ion al lui G. Sbierea, Cernăuți, 1885.
PO	= *Palia de la Orăștie, 1581—1582*. Text — Facsimile — Indice. Ediție îngrijită de Viorica Pamfil, București, 1968.
PS	= I.-A. Candrea, *Psaltirea scheiană* comparată cu celelalte psaltiri din sec. al XVI-lea și al XVII-lea tradusă din slavonește, I—II, București, 1916.
PH	= *Psaltirea Hurmuzachi*.

Secolul al XVII-lea

A	= N. Cartojan, *Alexandria în literatura românească*, București, 1922.
B	= *Biblia de la București* (1688).
CL	= M. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, București, 1958.

[52] V. Alexandru Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, 1968, p. 210.

Crest. II = *Crestomaţie romanică*, vol. al II-lea (Limba română secolele al XVII-lea — al XVIII-lea), întocmită sub conducerea acad. Iorgu Iordan, Bucureşti, 1965.

DVS = Dositheiu, *Vieţile sânţilor*, Bucureşti, 1903.

D. PS. = Dosoftei, *Psaltirea 1673*, ed. I. Bianu, Bucureşti, 1896.

GR. C. = *Cronica lui Radu Greceanu*, în *Cronicari munteni*, vol. I, Bucureşti, 1961.

IL = *Îndreptarea legii (1652)*, Bucureşti, 1962.

L. CANT. = *Letopiseţul cantacuzinesc*, în *Cronicari munteni*, vol. I, Bucureşti, 1964.

NT = *Noul testament sau ↑pъcarea au lĕgĕ noao*, Belgrad, 1648.

UL = *Letopiseţul Ţării Moldovei pînă la Aron Vodă (1359—1595)*, întocmit după Grigore Ureche Vornicul, Bucureşti, 1955.

V. CAZ. = Varlaam, *Cazania (1643)*, Bucureşti, 1943.

Secolul al XVIII-lea

AB = *Istoria Ţării Româneşti de la Octombrie 1688 pînă la Martie 1717*. (*Anonimul brîncovenesc*), în *Cronicari munteni*, vol. II, Bucureşti, 1961.

Calendar = „Calendari acum ↑t↑i rumѫnesc". Alcătuit de pe cel sărbesc 1733.

Cant. = D. Cantemir, *Opere. Istoria ieroglifică*. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de P. P. Panaitescu, I. Verdeş, 2 vol., Bucureşti, 1965.

ISDB = N. Iorga, *Scrisori de boieri, scrisori de domni*, Vălenii de Munte, 1925.

ISBN = N. Iorga, *Scrisori de boeri şi de negustori olteni şi munteni*, Bucureşti, 1906.

IV. P. = Antim Ivireanul, *Predici*. Ediţie critică de G. Ştrempel, Bucureşti, 1962.

M. EC. = *Economia stupilor*. Acum ↑t↑i izvodită şi dată de I. Molnar, 1785.

NL = I. Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ediţie îngrijită cu glosar, indice şi o introducere de Iorgu Iordan, Bucureşti, 1955.

PIST = Radu Popescu Vornicul, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, în *Cronicari munteni*, vol. I, Bucureşti, 1961.

Pr. C. = *Pravilniceasca condica*, 1780, Bucureşti, 1957.

Secolul al XIX-lea

Al. C. = V. Alecsandri, *Călătorie în Africa*, ESPLA, 1960.

Alex. = Gr. Alexandrescu, *Opere*, I, Bucureşti, 1957.

Asachi = G. Asachi, *Scrieri literare*, vol. I—II, ESPLA, 1956.

Bălcescu, *Scrieri* = N. Bălcescu, *Scrieri alese*, ESPLA, 1959.

Bălcescu, *Românii* = N. Bălcescu, *Românii sub Mihai Vodă Viteazul*, ESPLA, 1960.

Bolint. = D. Bolintineanu, *Opere alese*, I, ESPLA, 1955.

Bolliac = Cezar Bolliac, *Opere*, I, ESPLA, 1956.

Caragiale = I. L. Caragiale, *Momente şi schiţe*, Bucureşti, 1956.

Conachi = C. Conachi, *Scrieri alese*, ESPLA, 1963.

Creangă = I. Creangă, *Opere*, ed. G. Călinescu, Bucureşti, 1953.

B. Del. = B. Deleanu, *Ţiganiada*, vol. I, ed. Jack Byck, Bucureşti, 1956.

Delavr. = B. Şt. Delavrancea, *Opere*, I, Bucureşti, 1954.

Emin. = M. Eminescu, *Poezii*, ESPLA, 1957.

Filimon = N. Filimon, *Ciocoii vechi şi noi*, ESPLA, 1961.

Ispir. = P. Ispirescu, *Zîna zînelor*, Bucureşti, 1966.
Maior = P. Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, vol. I, Bucureşti, 1970.
Negr. = C. Negruzzi, *Opere alese*, vol. I, Bucureşti, 1955.
Odob. = Al. Odobescu, *Opere*, I, Bucureşti, 1954.
Pann = Anton Pann, *Povestea vorbii şi alte scrieri*, Bucureşti, 1963.
PND = *Primii noştri dramaturgi*. Ediţie îngrijită şi glosar de Al. Niculescu. Antologie, studiu introductiv şi note de Florin Tornea, ESPLA, 1956.
PV = *Poeţii Văcăreşti*, Bucureşti, 1963.
E. Răd. SPSL = I. Eliade Rădulescu, *Scrieri politice, sociale şi lingvistice*, ed. G. Baiculescu, Craiova, 1939.
Slavici = I. Slavici, *Mara*, Bucureşti, 1958.

OBSERVAȚII ASUPRA PRONUMELOR *CARE, CINE, CE*

DE

MARIA GABREA

Pronumele *care, cine, ce*, nehotărît, relativ, interogativ, datorită omonimiei lor (după unii lingviști la bază fiind pronumele interogativ, după alții, pronumele nehotărît), sînt prezentate global și contradictoriu în diferite tratate, fără delimitările și disocierile pe care le considerăm necesare. De multe ori se consideră pronume relativ ceea ce, de fapt, e nehotărît, de exemplu : „Cine are carte are parte" — sau ceea ce e pronume interogativ : „Spune-mi cine vine".

Urmărind , pe baza distribuției, valorile, Maria Manoliu[1] recunoaște trei valori : pronumele *care* poate fi *relativ, interogativ, nehotărît*; pronumele *ce — relativ, interogativ, nehotărît;* pronumele *cine — interogativ, nehotărît.* Nu se vorbește însă de un pronume relativ *cine* (deși el există ca pronume relativ absolut) și în concluzie se arată că cele trei valori, delimitate strict pe baza distribuției, nu constituie trei feluri de pronume, pentru faptul că substituția nu e relevantă, aceste secvențe fiind doar variante poziționale ale aceluiași pronume. După părerea noastră însă, putem vorbi de trei pronume[2], date fiind diferențierea semantică, valoarea lor de substitut diferențiată ca și comportarea lor sintactică. În nici un caz nu putem numi un pronume, *integrat într-un enunț*, pronume „*interogativ—relativ*", așa cum se procedează în diferite tratate și manuale[3] deoarece aceste două valori sînt opozabile.

---

[1] Maria Manoliu, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, București, Edit. Acad., 1968, p. 76—78.

[2] De fapt, ele sînt tratate separat, ca pronume diferite, în vol. *Structura morfologică a limbii române contemporane*, de Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo și Al. Niculescu (București, Edit. șt., 1967, p. 142, 144) și în *Gramatica* Academiei (ed. 1963), dar în aceasta cu inconsecvențe. Amintim, de asemenea, că, deși la capitolul *Pronume* ele se tratează separat, atunci cînd se arată prin ce se introduce o subordonată, se vorbește mereu de pronume relativ-interogativ.

[3] *Gramatica limbii române*, București, Edit. Acad., 1963, vol. I, p. 266 și vol. II, p. 71, 274, 275, 284, 288 și manualele de gramatică pentru școlile generale din 1970, cl. VII, p. 254—256, cl. VIII, p. 244, 246, 248, 250, 252.

Pronumele relativ ca substitut este *anaforic, trimite la ceea ce s-a exprimat mai înainte*[4], sau, cu alt termen, este *referent*. Se referă la ceva care a apărut pe lanțul vorbit. Se substituie unei sintagme nominale care precede, permițînd expansiune propozițională. Pronumele interogativ *anticipează* o sintagmă nominală sau verbală care nu se găsește încă exprimată pe lanțul vorbit, ea fiind așteptată să apară în răspuns. El permite, de asemenea, construcția unei propoziții, dar *reprezintă un nucleu vid* la care se referă întrebarea parțială; realizează de aceea doar opoziția cea mai vagă și generală: animat — neanimat: cine, ce[5]. Pronumele relativ, avînd conținutul semantic al numelui pe care îl substituie, nu realizează opoziția animat — neanimat: „casa *care*...", „omul *care* ...", „casa *ce* ...", „omul *ce* ...", realizînd, în schimb, parțial opoziția de gen, *căruia, căreia* (limba veche *carele, carea*), acordîndu-se în gen și număr cu antecedentul său, care se află prezent în lanțul vorbit. Subliniem că acest acord cu antecedentul în gen și număr nu exprimă o relație de subordonare, ci doar relația de substitut, relație anaforică, care este numai semantică, nu gramaticală[6], ceea ce înseamnă că pronumele relativ „propriu-zis" care introduce o atributivă nu este subordonat de două ori, cum se afirmă uneori[7], ci numai o singură dată față de cuvîntul din subordonată cu care intră în relație. Această relație de subordonare unică este exprimată prin caz.

Acordul în gen și număr constitue nu numai expresia formală a raportului de subordonare, ci și expresia formală a relației de substituire. Desconsiderîndu-se acest lucru, se afirmă în mod greșit că pronumele relativ *determină* antecedentul său[8]. El nu îl determină, ci îl substituie.

Dacă pronumele *relativ* **care, ce,** și *interogativ* **cine, ce** se opun semantic, unul fiind *anaforic* și celălalt *anticipant*, există două pronume în care această opoziție se anulează: pronumele *interogativ* **care** și pronumele *relativ* **cine**.

Pronumele *interogativ* **care** păstrează opoziția de gen specifică relativului. Deci este într-o măsură *anaforic* deoarece, deși întreabă despre un obiect necunoscut, obiectul este luat dintr-o colectivitate cunoscută: „*Căruia* i-ai dat?" Se înțelege, *căruia dintre băieți, frați, elevi* etc. Pronumele relativ *cine* anulează, de asemenea, opoziția anaforic-neanaforic, căci nu se referă la o sintagmă nominală explicită și anterioară pe lanțul vorbit. De exemplu: „Am văzut *pe cine* așteptam". Deși relativ, acest pronume *nu are antecedent explicit*, ci *implicit*. Gramaticile îl numesc *relativ absolut*[9] sau *pronume relativ cu antecedentul implicit*. Pe baza opoziției anaforic-neanaforic, pronumele relativ nu poate deveni interogativ și nici invers, după cum nici același pronume nu poate fi în același timp *relativ* și *interogativ*.

---

[4] J. Dubois, *Grammaire structurale du français*, Paris, Larousse, 1965, p. 96, 97, 169; L. Tesnière, *Elements de syntaxe structurale*, Paris, 1959, p.90.

[5] Cf. Al. Graur „*Cine, ce?*", în „România literară", 18.III. 1971, în care autorul, revenind asupra unor afirmații din „Limbă și literatură", vol. XIV, arată că, de fapt, „cele două întrebări *cine, ce* sînt diferențiate pe mai multe planuri".

[6] Cf. L. Tesnière, *op. cit.*, p. 56.

[7] Cf. S. Stati, Gh. Bulgăr, *Analize sintactice și stilistice*, București, Editura didactică și pedagogică, 1970, Partea I, p. 56.

[8] Cf. Manualul de gramatică pentru clasa a VI-a, 1970, p. 168.

[9] Maurice Grevisse, *Le bon usage. Grammaire avec remarques sur la langue d'aujourd'hui*, Paris, Ed. Duculot, 1961, p. 456.

Deci, distingem : *care, cine, ce* **interogativ** ; *care, cine, ce* **nehotărît** ; *care, cine, ce* **relativ absolut** (cu antecedentul implicit) și *care, ce* **relativ propriu-zis**, cu antecedentul exprimat mai înainte pe lanțul vorbit. Privit din punctul de vedere al comportării sintactice, pronumele relativ propriu-zis, *care, ce* introduce numai o subordonată atributivă (prepoziție adjectiv sau *Adjectivsatz*). Pronumele relativ absolut introduce numai subordonate substantiv (*Substantivsatz*), și anume : subiectivă, predicativă, completivă directă, indirectă, de agent sau acele circumstanțiale care reprezintă un lucru sau o ființă, care sînt totdeauna pronominale : de relație, sociative, instrumentale etc. Exemplu : „Cu privire *la ce mi-ai* spus", „A plecat *cu cine* îi e drag". Pronumele nehotărît *care, cine, ce* se deosebește numai semantic de pronumele relativ absolut.

Pronumele interogativ *care, cine, ce* introduce propoziții interogative, *atît directe cît și indirecte*. Numai *pronumele nehotărît* și *pronumele relativ absolut* pot realiza dubla relație sintactică cu privire la flexiunea cazuală, ele stînd fie la cazul cerut de regentă, fie la cazul cerut de subordonată[10]. Pronumele relativ propriu-zis nu realizează funcție sintactică decît în subordonata atributivă, iar pronumele interogativ stă, de asemenea, numai la cazul cerut de propoziția în care se găsește : „*Cine* a venit ?", „*Pe cine* ai văzut ?", „*Cui* i-ai dat ?". Este și firesc, deoarece, fiind marca interogativă a unei interogații parțiale, reprezintă cazual partea de propoziție, *nucleul vid* la care se referă întrebarea : *cine, pe cine, cui* etc. Deci, afirmația de ordin general din tratatele curente[11] cu privire la dubla relație sintactică a pronumelui relativ în genere nu e justă.

Pronumele interogativ își păstrează valoarea interogativă și în interogativa subordonată, care se mai numește și interogativă indirectă, așa cum se afirmă categoric în *Gramatica* Academiei (ed. 1963, vol. I, p. 160).

Subliniem în mod deosebit acest lucru deoarece în alte lucrări de mare importanță[12] se afirmă că pronumele interogativ devine relativ prin transformarea propoziției interogative directe în indirectă (adică prin subordonarea interogativei).

Considerîndu-se numai *funcția de subordonare* a pronumelui relativ, nu și *funcția sa de substitut anaforic*, și desconsiderîndu-se valoarea de *anticipant*, care reprezintă *un nucleu vid*, a pronumelui interogativ, se afirmă în aceeași ordine de idei că pronumele interogativ apare numai în propoziție principală, independentă[13]. În realitate, păstrîndu-și valoarea de substitut anticipant, pronumele interogativ nu poate deveni relativ prin subordonare : „*Cine* vine ?" „Spune-mi *cine* vine". Pronumele *cine* se menține interogativ în ambele situații. Întrucît interogativa indirectă

---

[10] Cf. Valeria Guțu, *Propoziții relative*, în *Studii de gramatică*, vol. II, București, Editura Academiei, 1957, p. 165—167. În această lucrare se arată clar deosebirea dintre relativul care introduce o atributivă și cel care introduce altfel de subordonate relative. Credem că e bine să le diferențiem și prin denumire : *relativul propriu-zis* introduce atributive, iar *relativul absolut* — celelalte tipuri de subordonate.

[11] *Gramatica* Academiei, 1963, vol. I, p. 165 și Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo și Al. Niculescu, *op. cit.*, p. 145.

[12] Cf. Valeria Guțu, *Propoziții relative*, op. cit., p. 168, unde se vorbește de rolul sintactic al *cuvîntului relativ* din propoziția interogativă indirectă, și Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo și Al. Niculescu, *op. cit.*, p. 145, unde se afirmă : „*Cine a venit?* (întrebare directă cu *cine* interogativ) devine *Doresc să aflu cine a venit* (întrebare indirectă, cu *cine* relativ)".

[13] Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo și Al. Niculescu, *op. cit.*, p. 144.

este o *interogativă*, cum o arată şi *termenul*, ea nu poate fi decît parţială, introdusă prin *pronume*. Deci acest pronume *este interogativ*, rămînînd marca interogativei parţiale. De altfel, şi alte gramatici numesc pronumele care introduce o interogativă indirectă pronume interogativ : gramatica latină, franceză, germană[14]. Argumente pentru recunoaşterea valorii de *interogativ* a *pronumelui care introduce interogativa indirectă* pot veni şi din gramaticile raţionaliste în care se afirmă că, de fapt, interogativa indirectă este structura de adîncime a unei interogative directe, care este structura de suprafaţă[15].

Te întreb ce faci reprezintă actul mintal corespunzător structurii de suprafaţă *ce faci?*

Care ar fi atunci deosebirea între o interogativă indirectă parţială şi una directă parţială, de vreme ce *cuvîntul* **interogativ** *se menţine acelaşi?* L. Tesnière[16] arată că acolo unde nu este nici un mijloc care să marcheze opoziţia între interogativa directă şi interogativa indirectă, pronumele *interogativ fiind marca întrebării în ambele situaţii*, apare o identitate între interogativa directă şi indirectă (vezi limba rusă şi alte limbi slave). Rezultă clar că pronumele interogativ e doar marca întrebării, nu a subordonării. „*Ce* faci?" „Te întreb *ce* faci". În ambele situaţii *ce* e marca întrebării parţiale. Interogativa indirectă totală, în schimb, are ca marcă a subordonării pe *dacă*[17]. „Spune-mi *dacă vii*" (în limba franceză *si*, în limba engleză *whether* (if), în limba germană *ob*). Interogativa indirectă parţială nu are o marcă a subordonării. De aci şi tendinţa de a o marca prin *că* : „L-a întrebat *că ce a făcut, că pe cine a mai văzut...*" Opinăm că interogativa indirectă parţială reprezintă o subordonare fără unealtă, prin parataxă, pronumele interogativ fiind doar marca interogării. Parataxa foloseşte însă mărci de altă natură. Astfel, în unele limbi opoziţia interogativă directă — indirectă se marchează prin topică. Limbile în care interogativa directă e marcată prin topică inversă revin la topica directă în interogativa indirectă : *Qui êtes-vous? Je demande qui vous êtes?* engl. *Who are you? I ask who you are;* germ. *Wer sind sie? Ich frage sie wer sie sind.* În limba latină, marca e modul conjunctiv : *Quis venit? Quaero quis veniat*[18].

În limba română, marca interogaţiei indirecte rămîne intonaţia şi pauza. De aceea, în următoarele trei exemple *pronumele rămîne interogativ:* „*Cine* a venit?" (interogativă directă). „Întreb : *Cine* a venit?" (interogativă directă, pauză, intonaţie). „Întreb *cine* a venit." (interogativă indirectă, subordonare marcată prin dispariţia pauzei şi a intonaţiei interogative). Socotim că în acest moment se ridică şi problema verbului *a întreba* cu dublu acuzativ, după care poate urma atît o *subordonată cu pronume relativ*, cît şi o *interogativă indirectă cu pronume interogativ*. Satisfacerea dublei valenţe este un mijloc de diferenţiere între completiva

---

[14] Cf. M. Grevisse, *op. cit.*, p. 488—489; L. Tesnière, *op. cit.*, p. 355 : „Cuvîntul interogativ al interogaţiei nucleare se găseşte atît în interogativa nucleară directă cît şi în interogativa nucleară indirectă"; J. Erben, *Abriss der deutschen Grammatik*, Berlin, Akademie Verlag, 1966, p. 218.

[15] N. Chomsky, *Linguistique carthésienne*, Paris, Ed. Seuil, 1967, p. 79.

[16] L. Tesnière, *op. cit.*, p. 555.

[17] Maria Gabrea, *Interogativa indirectă totală (conexională)*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Institutul pedagogic Bacău, 1970, p. 273.

[18] Am reprodus exemplele, foarte convingătoare, din L. Tesnière, *op. cit.*, p. 556.

directă enunțiativă și completiva directă interogativă : întreb pe *cineva*, întreb *ceva*. *Acuzativul persoanei nu poate realiza o interogativă indirectă*, ci numai *acuzativul lucrului*. Dăm mai jos analize diferențiate.

A întrebat **pe cine** *a venit*. Propoziția a doua reprezintă satisfacerea valenței de acuzativ al persoanei, al verbului *a întreba*. Nu e interogativă indirectă, pronumele *e relativ absolut*. Stă la cazul antecedentului implicit, are deci rolul de complement direct față de verbul *a întreba* din regentă.

A întrebat **cine** *a venit*. Sînt posibile două analize care rezultă din context și din situație :

a) Enunțul reprezintă un mesaj în mesaj[19] (stil indirect). Se citează cuvintele pe care subiectul verbului *a întrebat* le-a adresat unui interlocutor (în speță o întrebare). Propoziția subordonată reprezintă față de verbul regent valența de *acuzativ* al *lucrului*. E o interogativă indirectă. Pronumele e interogativ și stă la cazul nominativ, *deoarece nucleul vid pe care îl reprezintă este subiectul verbului* din propoziția interogativă : *Cine* a venit?

b) *A întrebat* **cine** *a venit*, un singur mesaj. Ambele acțiuni aparțin aceluiași subiect. Persoana care a venit a întrebat. Propoziția subordonată e subiectivă, pronumele e *relativ absolut* și stă la cazul cerut de cele două verbe. Cazul nominativ realizează atît funcția antecedentului implicit din regentă, cît și a pronumelui relativ din subordonată.

Amintim că, deși *Gramatica* Academiei[20] arată categoric că pronumele interogativ apare atît în interogativa directă, cît și în cea indirectă, totuși din înclinarea de a trata global cele două pronume ca pe un singur pronume interogativ-relativ, în vol. II se afirmă la fiecare propoziție subordonată din categoria propoziție-substantiv (subiectivă, predicativă, completivă etc.) că se introduce prin *pronume relativ-interogativ* (?), deși toate frazele citate sub această mențiune cuprind numai *pronume relative absolute* și deși la fiecare subordonată se stabilește o categorie separată a interogativei indirecte (aceasta fiind, bineînțeles, introdusă prin pronume interogativ, cînd e parțială).

Și considerații de ordin diacronic ne fac să cerem separarea celor două pronume, relativ de interogativ, deoarece, evolutiv, pronumele relativ se desparte de cel interogativ, prezentînd fenomene cu totul deosebite. Este vorba de tendința spre invariabilitate a pronumelui relativ *care*, prin accentuarea funcției sale de subordonare în dauna celei anaforice, tendință ce nu se poate manifesta la pronumele interogativ, situația sa de marcant exclusiv al interogației parțiale, ca substitut al unui anumit *nucleu vid*, cerînd flexiunea lui.

Această tendință a fost subliniată și de L. Tesnière[21] pe baza unei analize foarte subtile a pronumelui relativ, în care se arată că pronumele relativ cuprinde aglutinate două elemente, unul translativ (element subordonator — unealtă, invariabil), altul variabil (anaforic, substitut). Cele două elemente apar în limba vorbită populară, în exemple de tipul : „Să mă duc la mîndra mea *care* m-am iubit *cu ea*".

---

[19] Roman Jakobson, *Essais de linguistique générale*, Paris, Les Editions de Minuit, 1963, p. 176—177.

[20] *Gramatica* Academiei, 1963, vol. II, p. 266, 271, 274, 275, 284, 288.

[21] L. Tesnière, *op. cit.*, p. 562.

Aceeași tendință a relativului de a disjunge elementul subordonator de elementul anaforic o întîlnim și la unele structuri coordonative atunci cînd pronumele relativ, introducînd două subordonate atributive în raport de coordonare, are în fiecare din ele funcție sintactică deosebită. Exemplu : „Pădurea *care* înconjura satul și *de care* mi-aduc cu drag aminte nu mai există" ; *care* ... *de care*, uneltele celor două atributive, reprezintă același element subordonator, dar elementul anaforic diferă (pronumele, substitutul : în propoziția întîi *care* e nominativ, în propoziția a doua, *de care* e acuzativ cu prepoziție. Suprimîndu-se elementul subordonator în a doua atributivă, apare în *mod necesar elementul anaforic*, care s-a separat, la cazul respectiv, acuzativ plus prepoziție : „Pădurea *care* înconjura satul, /și/ mi-aduc cu drag aminte *de ea*, nu mai este". Dăm exemple din texte : „La vatra *pe care* or spulbera-o vînturile și în puțină vreme nu-și vor mai aduce aminte *de ea*, pribegii și-au petrecut înserarea". (Mihail Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, Edit. tin., 1959, p. 26). În loc de : La vatra *pe care* or spulbera-o vînturile /și/*de care* în puțină vreme nu-și vor mai aduce aminte. Alt exemplu : „... o stare *pe care* o trăiești /și/ nu te poate scoate nimeni din ea" (Marin Preda, *Intrusul*, E.P.L., 1968, p. 25). În loc de : ... o stare *pe care* o trăiești și *din care* nu te poate scoate nimeni.

Disjungerea elementului subordonator de elementul anaforic duce, desigur, la invariabilitatea pronumelui relativ *care*, acesta urmînd a deveni, poate, doar unealtă de subordonare, fenomen observat frecvent în vorbirea curentă : „omul care te-ai întîlnit cu el" etc.

La tendința de invariabilitate a pronumelui relativ mai adăugăm fenomenul *de unire relativă*, care, deși părea arhaic la un moment dat, se extinde. Cuvîntul relativ, de cele mai multe ori adjectiv, nu mai subordonează, ci stabilește un raport de *coordonare*, avînd valoarea unui demonstrativ plus o conjuncție coordonatoare *și*, *dar*. Exemplu : „Bătrînul s-a mișcat ducînd mîna la obraz, *după care* a slobozit un nour de fum" (= și după aceea, adverbializat).

Forme de trecere la o nouă propoziție : *Cu care prilej ; din care pricină ; pentru care scop*, obișnuite în vorbirea curentă în locul mai vechiului *drept care*, reprezintă acest fenomen, în care relativul nu mai subordonează : „Pe vară revizorul puse la cale niște prelegeri metodologice pentru învățători. Cu care prilej ținu și Creangă una" (G. Călinescu, *Ion Creangă*, 1964, p. 190). Echivalează cu : *și cu acest prilej*. „Atunci el se hotărăște să renunțe la al doilea curs și să se facă diacon, *în care scop* înaintează onorabilului comitet al seminarului central o lăcrămație." (G. Călinescu, *op. cit.*, p. 170). Echivalează cu *și în acest scop*.

În concluzie :

— pronumele interogativ : *care*, *cine*, *ce* apare atît în *interogativa directă*, cît și în *interogativa indirectă*, ca marcă a interogației parțiale, stă la cazul cerut *de nucleul vid* pe care îl substituie ;

— pronumele relativ absolut : *care*, *cine*, *ce*, cu antecedentul implicit, introduce propoziții subordonate substantiv (subiectivă, predicativă, completivă directă, indirectă, de agent și pe acelea exclusiv pronominale, care reprezintă o persoană sau un lucru : de relație, sociativă, instrumentală etc.).

În privința flexiunii acestui pronume, remarcăm trei situații[22]:

1) Cînd cele două funcții, a antecedentului implicit din regentă și a relativului din subordonată, coincid, cazul pronumelui realizează simultan cele două funcții: Văd *pe cine* vezi = văd **pe acela pe care** îl vezi (acuzativ).

2) Cînd cele două elemente componente se diferențiază ca funcție, pronumele relativ absolut nu poate realiza ambele funcții. El stă fie la cazul antecedentului implicit din regentă, fie la cazul cerut de funcția sa în subordonată. Exemplu:

a) Văd *pe cine* vine. Pronumele relativ absolut *pe cine* stă la cazul antecedentului implicit, realizînd funcția de complement direct față de verbul regent *văd* — văd **pe acela** *care* vine.

b) Văd *cine* vine. Pronumele relativ absolut stă la cazul cerut de funcția sa în subordonată. Realizează funcția de subiect cazul nominativ = văd *pe acela* **care** vine.

Pronumele **nehotărît**: *care, cine, ce* se găsește în situațiile pronumelui relativ absolut. Introduce aceleași subordonate și realizează tot o dublă flexiune cazuală. Deosebirea dintre acest pronume și cel relativ absolut o dă contextul și situația. „Cine are carte are parte": maximă generală, pronumele este nedefinit (cine = oricine). „Cine a fost ieri la mine a uitat această carte": persoană determinată, *acela care*, pronume relativ absolut.

— Pronumele **relativ propriu-zis**: *care, ce*[23] apare numai în subordonata atributivă, stă la cazul cerut de rolul lui în țesătura sintactică a propoziției atributive. Marchează o tendință spre invariabilitate, tinzînd să devină exclusiv unealtă de subordonare.

---

[22] Cf. și Valeria Guțu, *Propoziții relative* cit., p. 165.

[23] Amintim că pronumele *cine* poate introduce o subordonată atributivă numai în mod *excepțional* la cazul genitiv, vezi ex.: Hai fiecare pe la c a s a/*cui* ne are.

SUBIECTUL PSIHOLOGIC ȘI PREDICATUL PSIHOLOGIC ÎN PROPOZIȚIE *

DE

GH. N. DRAGOMIRESCU

1. Prezentăm, în acest articol, un rezumat — cu toate neajunsurile inerente — al unei lucrări ale cărei proporții ne împiedică s-o publicăm aici în întregime. Rezumatul își justifică totuși utilitatea prin aceea că este vorba de o problemă aproape inedită în lingvistica românească contemporană.

2. Ca problemă de lingvistică, în general, și de gramatică, în special, studiul limbii se poate ocupa de două fenomene specifice de mare importanță pentru poetică și stilistică, și anume: *substituirea* și *suprapunerea (împletirea)* de valori și funcții lexicale și gramaticale — numele concret, generic și specific al *ambiguității* ca sursă stilistică în propoziție și frază. Astfel, ca să dăm numai cîteva exemple, substantivul propriu *Iele (Dînsele)* „zîne răutăcioase" reprezintă substituirea *eufemistică* a pronumelui personal în locul unui nume propriu; în „cînd ți-oi da vreo *două*! ..." sau „mi-a zis vreo *două*!..." avem substituirea între numeralul *două* și substantivul *palme* sau *vorbe urîte*, desigur un gen de litotă, realizată prin elipsa regentului atributului *două* (ar putea fi și *una*) „palmă" sau „vorbă urîtă". De asemenea, prezentul istoric sau dramatic, imperfectul modestiei, imperfectul ficțiunii infantile, imperativul narativ etc. sînt substituiri ale perfectului compus, cu valoarea stilistică cunoscută. În sfîrșit, falsa finală cu sens de consecutivă, falsa condițională cu sens de temporală sau opozițională, falsa temporală cu sens de condițională sau de concesivă etc. ilustrează fenomenul suprapunerii și împletirii de funcții gramaticale, prin care se realizează echivocul sintactic foarte sugestiv. Studiul atent al acestor substituiri și suprapuneri, ca și al parataxei, prin care se exprimă coordonarea sau subordonarea *asindetică* (alt gen de substituire și împletire de funcții gramaticale), constituie un capitol de lexi-

---

* Menționăm din capul locului că ne ocupăm numai de propoziție, nu și de frază; de aceasta ne ocupăm în altă versiune, mai dezvoltată, a acestui articol.

N. RED. Articolul prof. Gh. N. Dragomirescu readuce în discuție o problemă asupra căreia Redacția revistei este convinsă că își vor spune părerea și alți colaboratori ai revistei LR.

cologie și gramatică stilistică („gramatică expresivă", Morier), de asemenea, aproape inedit la noi.

3. Prezența, în propoziție (și frază), a subiectului psihologic și predicatului psihologic reprezintă tot un fenomen de împletire sau suprapunere de funcții, dar de astă dată e t e r o g e n e, întrucît este vorba de fenomene care aparțin la două nivele deosebite : cel gramatical și cel stilistic, cu alte cuvinte, nivelul pur informațional și nivelul de performanță al limbii.

Înainte de a vorbi de S psihologic și P psihologic, ne vom opri puțin asupra noțiunilor de S gramatical și P gramatical, în opoziție cu S logic și P logic. Esența genetică a părților principale ale propoziției a făcut ca una, numită *subiect*, să reprezinte obiectul de la care pornește enunțul — așadar elementul cunoscut (cel puțin de către vorbitor) — iar cealaltă, numită *predicat*, să reprezinte ceea ce se comunică despre prima, adică, ceea ce vorbitorul consideră necunoscut pentru interlocutor, așadar, elementul *nou* din propoziție — enunțul propriu-zis. Această situație a determinat, pe de o parte, consacrarea unor anumite părți de vorbire pentru fiecare din cele două funcții, iar pe de alta, învestirea lor cu o anumită *marcă* gramaticală : pentru S s-a consacrat substantivul (ori un substitut al său), cu indicele gramatical *nominativul*, pentru P, verbul (autosemantic), cu indice gramatical : mod *personal* (predicativ). În analiza gramaticală se ține seama, ca de o condiție absolută, de indicii gramaticali (flexionari), deci formali, și ca de o condiție relativă de indicii semantici (de conținut). Astfel, în propoziția gramaticală, chiar dacă S nu reprezintă efectiv obiectul enunțului, el își asumă totuși această funcție dacă este un substantiv în nominativ care a impus acordul în număr, persoană, (uneori) și-n gen, verbului predicat : *Copilul meu se joacă*. Subiectul este *Copilul*, deși în realitate cel ce se joacă este „copilul meu". Indicele cazual al S gramatical este suficient dacă substantivul, în cazul nostru *Copilul*, numește o ființă care *se poate juca*, indiferent de celelalte amănunte care definesc adevărata realitate la care se referă enunțul. De asemenea, P gramatical este verbul predicativ (autosemantic) acordat cu S, indiferent dacă el comunică sau nu ceva *nou* despre S : — **Unde** *se joacă copilul?* — *Copilul meu se joacă* **în curte**. În propoziția răspuns, elementul *nou* îl reprezintă nu verbul predicat, ci complementul „în curte". În funcție de situația reală a vorbitorului (sau în funcție de context), elementul *nou* — căruia îi vom zice *accent predicativ* (întrucît predicatul îl poartă, la origine) — îl poate reprezenta în propoziție oricare din membrele ei, chiar și o parte secundară (ca în exemplul de mai sus) ori chiar subiectul : — **Cine** *se joacă în curte?* — *În curte se joacă* **copilul** *meu*. În privința indicelui semantic, am văzut că subiectul gramatical este substantivul în nominativ *copilul*, dar subiectul *real* (logic) al propoziției noastre este *copilul meu*, pentru că *despre el* este vorba. Tot așa am observat că ceea ce se spune despre el *efectiv* este că „se joacă în curte", nu numai că „se joacă". În concluzie : analiza gramaticală poate fi însoțită fie de analiza logică, adică aceea care ne arată care este S real (*Copilul meu*) și P real (*se joacă în curte*), fie de cea care ne arată unde cade accentul predicativ al enunțului, cînd nu cade pe predicat și deci care poate

fi cu adevărat şi elementul cunoscut al propoziţiei, cînd nu e chiar subiectul — ceea ce se numeşte analiza S psihologic şi a P psihologic în propoziţie.

Aşadar, în rezumat :

Subiectul gramatical are următoarele trăsături definitorii :

a) Are un indice cazual specific (nominativul) — cînd este exprimat printr-un element nominal (declinabil) : *Pisica blîndă zgîrie rău.*

b) Este exprimat printr-o singură unitate lexicală nominală sau verbal-nominală, simplă ori compusă (contrasă ori nu), cu condiţia ca despre obiectul denumit *să se poată spune* ceva — indiferent dacă enunţul este conform cu realitatea ori nu. Vezi exemplul de mai sus : **Pisica** ... *zgîrie* (*rău*).

c) Exprimă : autorul (agentul) acţiunii predicative, purtătorul unei însuşiri sau pe cel ce suferă o acţiune...

d) Poate lipsi din propoziţie.

Subiectul logic are următoarele trăsături definitorii :

a) Este dispensat de indice cazual specific : **Călătorului** *îi stă bine cu drumul.* **Mi**-*e teamă.*

b) Exprimă obiectul *efectiv* al enunţului (sau al judecăţii), indiferent nu numai de indicele cazual, ci şi de numărul de cuvinte care denumesc obiectul enunţului : **Pisica (care este) blîndă** *zgîrie rău.* **Majoritatea elevilor** *se află în curte.*

c) Nu poate lipsi din propoziţia-judectă — „dacă lipseşte subiectul gîndirii, devine imposibilă existenţa unei judecăţi" (Iorgu Iordan).

Predicatul gramatical are următoarele trăsături definitorii :

a) Se exprimă printr-un verb care are un indice lexical şi gramatical specific : autosemantic absolut, la un mod personal, acordat cu subiectul sau un nume predicativ raportat la subiect, în genere şi prin acord, dar neapărat cu ajutorul unui verb copulativ : *Elevul* **învaţă**. *Elevul* **este silitor.**

b) Exprimă ceea ce se poate comunica despre subiect, în limite minimale, indiferent dacă enunţul este sau nu conform cu realitatea — adică verbul predicat nu are nevoie să fie însoţit de determinanţii care-i ajută să se refere efectiv la realitate : *Elevul silitor învaţă bine.* Aşadar, iarăşi analiză formală : *Elevul* ... **învaţă** ... nu este enunţul efectiv al informaţiei — pentru că nu aceasta se afirmă în realitate.

Predicatul logic are următoarele trăsături definitorii :

a) Exprimă fără limite lexicale tot ceea ce se spune efectiv despre subiect — adică poate fi reprezentat fie de un simplu verb, cînd propoziţia este simplă : *Elevul* **învaţă**, fie de verb (sau nume predicativ) plus determinanţii săi, cînd propoziţia este dezvoltată ori este determinată de altă propoziţie : *Elevul silitor* **învaţă bine**. *Soarele, rotund şi palid,* **se prevede printre nori / Ca un vis de tinereţe printre anii trecători** (Alecs.). În aceeaşi situaţie se găseşte P logic şi cînd numele predicativ este o propoziţie : ... *boierul* **nu e cum îl ştii** (Gr. Alex.).

b) În alcătuirea predicatului logic *intră neapărat verbul predicat gramatical sau numele predicativ.*

Observații

În analiza „didactică" a subiectului unei propoziții se folosește termenul de subiect logic cu înțeles restrîns, limitat la noțiunea *de agent* al unei acțiuni verbale. Astfel, i se zice S logic :

a) unui atribut care determină un abstract colectiv (adevăratul S gramatical) : *Majoritatea* **elevilor** *au plecat. O parte* **din elevi** *au plecat*, observîndu-se că și predicatul s-a supus acordului logic, și

b) unui complement de agent, într-o propoziție cu predicatul pasiv : *Elevul cuminte este lăudat* **de profesori.** (Subiectul logic, adică al judecății, în propozițiile de mai sus este însă altul, și anume : a) **Majoritatea elevilor** sau **O parte din elevi**, și b) **Elevul cuminte.**)

*

În zilele noastre, la noi, se cunosc numai noțiunile de S gramatical și S logic, P gramatical și P logic. Unele lucrări, din ultimii ani, vorbesc însă de S logic, confundîndu-l cu cel psihologic, iar aceasta se explică prin faptul că se ignorează teza unor lingviști care admit că, în propoziție și frază, unitățile gramaticale se împletesc, nu numai cu cele logice, ci și cu cele p s i h o l o g i c e . De asemenea, un lingvist sovietic, P. S. Popov, în lucrarea sa *Propoziția și judecata* (în vol. *Probleme de sintaxă a limbii ruse contemporane*, Moscova, 1950), vorbind de predicatul logic, îl confundă cu cel psihologic. „În articolul său, Popov ne atrage atenția asupra elementului nou pe care îl conține orice predicat și, în același timp, ne arată ce trebuie să înțelegem prin noutate, care, în cazul nostru, are o accepțiune specială. Numai contextul ne permite să stabilim care este predicatul logic. Luăm următorul caz : un profesor ține o prelegere și se află cu spatele la ceas. La un moment dat, vrînd să știe cît e ora, se întoarce și vede cu mirare o oră la care nu se aștepta. Atunci cineva din sală îi atrage atenția, spunîndu-i că « ceasul a stat ». Aici predicatul logic este «*a stat* », pentru că verbul ne arată noutatea pe care elevul o comunică profesorului. Dacă, situația fiind aceeași, profesorul aude într-un anumit moment că la spatele lui cade ceva și cineva îi spune : « a căzut ceasul », predicatul logic este « ceasul », pentru că, în cazul nostru, era indiscutabil pentru profesor că a căzut ceva la spatele lui, dar nu știa ce anume : tabla sau ceasul. Elementul cunoscut pentru profesor era că „ceva a căzut », iar cel necunoscut « ceasul ». Deci « ceasul » este predicatul logic" („Cum vorbim", aprilie 1952, p. 41, recenzie Fl. Dimitrescu). După cum vom vedea, autorul citat ilustrează, cu exemplul de mai sus, predicatul psihologic și S psihologic. În adevăr, în propoziția „ceasul a stat", *a stat* este predicatul gramatical, logic și psihologic, în același timp, pentru motivul că exprimă elementul *nou* al comunicării. Îi zicem, desigur, și predicat logic, întrucît, ca predicat gramatical exprimat printr-un verb fără alte determinări, el reprezintă (singur) nucleul comunicării. În propoziția „a căzut ceasul", însă, *ceasul* este predicatul psihologic — nu logic — pentru motivul că reprezintă „elementul necunoscut" al enunțului — tocmai el, subiectul gramatical al propoziției. Popov remarcă just că „elementul cunoscut" pentru profesor este că „a căzut ceva", dar nu-i dă nici un nume. Lingviștii apuseni (vezi cei germani), pornind de la definiția că „elementul cunoscut" este subiectul gramatical în propoziție (cu condiția unor anumiți indici flexionari), îi spun — oricare ar fi rolul grama-

tical al cuvîntului respectiv (al cuvintelor respective) — subiect *psihologic*. În propoziţia „a căzut ceasul", predicatul logic este şi cel gramatical: *a căzut*, subiectul logic este şi cel gramatical: *ceasul*. Diferenţierea începe din momentul în care apar determinanţi în jurul S logic şi gramatical, în jurul P logic şi gramatical. Aşa, de exemplu, în: *A căzut la spatele dv. ceasul cel mare din perete*, S logic este, de astă dată, „ceasul cel mare din perete", fiindcă despre el este vorba, şi P logic este „a căzut la spatele dv.", fiindcă aceasta se spune despre „ceasul cel mare din perete". În aceeaşi propoziţie, subiectul psihologic este predicatul logic" a căzut la spatele dv.", deoarece reprezintă elementul cunoscut: profesorul a ştiut că a căzut ceva la spatele său; iar P psihologic este „ceasul", de vreme ce reprezintă obiectul de care *află* că a căzut, obiectul necunoscut. Determinanţii „cel mare din perete" nu mai au nici o importanţă din punct de vedere psihologic, pentru că, auzind cuvîntul *ceasul*, ca obiect care a căzut, profesorul poate înţelege uşor că este vorba de „cel mare din perete".

4. Subiectul psihologic şi predicatul psihologic sînt definite şi ilustrate cu exemple foarte numeroase şi concludente de unii autori germani, între care H. Paul, Karl Vossler, Eugen Lerch. „O propoziţie — spune H. Paul — constă cel puţin din două elemente. Acestea se prezintă fiecare în felul său. Unul înfăţişează reprezentarea sau grupul de reprezentări prezente mai întîi în mintea vorbitorului, celălalt pe cea nou asociată la primul"[1]. Vossler ne dă un exemplu de subiect psihologic după cum urmează: „Dacă spun fiului meu: — *Du-te în camera mea de lucru, la masa cea mare; pe ea (deasupra) sînt două cărţi: adu-mi-le. (Geh in mein Studierzimmer, an den grossen Tisch; darauf liegen zwei Bücher; die bring mir.)* — cuvîntul *pe ea (deasupra)* din propoziţia a doua este un subiect psihologic..."[2], căci, pentru a cere cărţile, eu am vorbit în primul rînd despre locul unde se află ele, despre masa cea mare, astfel încît, în a doua propoziţie, *pe ea* (*darauf*) constituie elementul cunoscut în propoziţie. Aşadar, S psihologic (ca, de altfel, şi predicatul psihologic) apare în propoziţie (ca şi în frază) prin efectul şi implicaţia contextului. H. Paul adaugă că S psihologic şi P psihologic sînt marcate şi prin accent şi intonaţie: P psihologic este pronunţat cu accent mai puternic şi cu ton mai ridicat, iar S psihologic cu accent mai slab şi ton mai coborît. Această regulă este combătută de Vossler (*op. cit.*, p. 111—115)[3].

---

[1] H. Paul, *Deutsche Grammatik*, III, Halle, 1958, & 7, p. 12.

[2] K. Vossler, *Gesammelte Aufsätze zur Sprachphilosophie*, München, Max Hueber Verlag, 1923, p. 118.

[3] Cu toate că analiza elementelor psihologice ale propoziţiei şi frazei trebuie să constituie obiectul stilisticii (care, după părerea noastră, trebuie să înglobeze şi stilistica retorică, a figurilor de stil), de S psihologic şi P psihologic se ocupă lingviştii gramatici, germani în primul rînd, ca cei de mai sus, nu cei care au scris şi scriu despre stilistica retorică şi poetică. Astfel, în tratatul lui H. Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik*, München, 1960, nu găsim nici o referinţă; de asemenea, în Morier, *Dictionnaire de poétique et de rhétorique*, Paris, 1961, nu se menţionează decît predicatul psihologic — la fel definit ca în autorii germani citaţi mai sus, dar discutat în legătură cu problema „melodiei sintactice şi semantico-afective" a propoziţiei şi frazei. Morier numeşte predicatul psihologic „le propos", noţiune pe care o opune termenului „le thème" (de fapt, subiectul gramatical şi psihologic).

5. La noi, se pare că primul lingvist care s-a ocupat de S psihologic şi P psihologic a fost A. Philippide (care a cunoscut lucrările lui H. Paul) : „[În propoziţie] — zice Philippide — determinatului şi determinantului li se dau de obicei numele de subiect şi predicat : subiect psihologic, predicat psihologic, subiect gramatical, predicat gramatical"[4]. După cum se vede, Philippide menţionează că, în primul rînd, S psihologic şi P psihologic pot fi în acelaşi timp şi S gramatical şi P gramatical. Între elementele gramaticale şi cele psihologice poate fi, însă, discordanţă : „determinatele, ca mai cunoscute, sînt mai slab intonate şi determinantele mai tare — continuă autorul român. Cînd vei observa una ori alta din aceste două intonări, vei şti că ai a face cu cutare ori cutare din cele două membre ale propoziţiei şi, dacă vei intona mai tare *după înţeles* un membru de propoziţie care *după formă* un determinat este, vei şti că ai a face cu o discordanţă între membrele psihologice şi cele gramaticale ale propoziţiei". Philippide citează, ca exemple, din Neculce : „*şi s-au răpezit cum mai degrabă şi oştile carele le lăsase la Leva să meargă la Vezirul să dea ajutor*". Comentariu : „Fiindcă atîta vorbă este mai înainte despre războiul oştilor, apoi « *şi s-a răpezit* », după cum chiar poziţia (topica, *n.n.*) arată, este subiectul psihologic, iar « *şi oştile* » este predicatul (psihologic, *n. n.*), care ne spune ceva nou şi important despre acel răpezit. Cu toate astea, după schelet (topică, *n.n.*), lucrurile sînt intervertite". Exemplu în continuare : „*Iară tătarii, după ce au bătut pe Hăncești, pre mulţi oameni au robit dintre acele ţinuturi, şi pre mulţi din căpetenii, căpitani, hotnogi, prinzîndu-i i-au spînzurat şi pe unii i-au înţăpat Duca-Vodă, după ce s-au întors de peste Dunăre*". Comentariu : „Dacă nu ne-ar fi spus îndată scriitorul că Duca-Vodă a înţăpat pe unii, noi am fi crezut că tot tătarii i-au înţăpat. *Duca-Vodă* determină pe *i-au înţăpat*, este predicat psihologic la acest din urmă".

Pornind de la teza că, la origine, categoriile gramaticale au fost categorii psihologice, Philippide afirmă că S psihologic şi P psihologic au generat — nu numai S gramatical şi P gramatical — ci şi alte forme gramaticale, ca întrebuinţarea pronumelui „relativ fără prepoziţie pentru tot felul de circumstanţiale " (noi adăugăm şi pentru funcţia de complement indirect în acuzativ sau dativ) (este vorba de pronumele relativ în *anacolut, n.n.*) ; „lipsa copulei şi a predicatului ; formele atone ale pronumelui personal *mă, te, îl(l), ne, vă, îi(i)* etc. au rămas numai de formă — zice Philippide — ca obiect, pe cînd în realitate au fost subiecte : *l-am văzut* are ca subiect pe *l*, *i-am spus* are ca subiect psihologic pe *i* etc. ; formele compuse *care încotro, care cînd, care cum* etc ., *care ce, care cui, care pe cine*" etc. (pe care noi le considerăm construcţii brachilogice cu valoare adverbială) „sînt creaţii ale P psihologic şi sînt şi astăzi P psihologic în propoziţie"[5]. În sfîrşit, întrebuinţarea unor propoziţii secundare ca principale, mai ales a condiţionalei, este tot un efect al P psihologic în frază.

★

[4] A. Philippide, *Istoria limbii române — Principii de istoria limbii*, Iaşi, 1894, p. 126 şi urm. Cf. H. Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, 4. Aufl., Halle, 1909.

[5] Cf. şi Vossler, *op. cit.*, p. 114 şi urm.

6. Exemplele de care dispunem sînt menite să ilustreze :

a) că S psihologic şi P psihologic pot fi tot una cu S gramatical şi P gramatical ;

b) că ceea ce interesează cu deosebire analiza stilistică sînt mai cu seamă acele cazuri de discordanţă dintre elementele psihologice şi cele gramaticale ale propoziţiei, adică acele cazuri în care S psihologic şi P psihologic sînt exprimate prin diverse părţi secundare de propoziţie.

Ne vom limita, deci, la numai cîteva exemple, care ilustrează fenomenul în propoziţie.

I. SUBIECTUL PSIHOLOGIC

1. *Subiectul psihologic este în acelaşi timp şi S gramatical.*

În primul rînd, S gramatical capătă şi funcţia de S psihologic atunci cînd, graţie contextului sau situaţiei, există un anumit element de implicaţie contextuală care-i dă nuanţă de circumstanţial de relaţie, ceea ce înseamnă un element menit să-l reliefeze ca „lucru cunoscut" ; în gîndire şi-n intonaţie se marchează printr-o pauză, iar grafic prin linie de pauză sau chiar prin virgulă. Cităm din Caragiale :

— *Am trimis-o* (petiţia) *prin cineva.*
— *Cînd? În ce zi?*
— *Acu vreo două luni ...*
— *Nu ştii cam cînd?*
— *Ştiu eu?*
— *Cum nu ştii? Cum te cheamă pe d-ta?*
— *Nae Ionescu.*
— *Ce cereai în petiţie?*
— **Eu,** *nu ceream nimic.*
— *Cum?*
— *Nu era petiţia mea.*
— *Da a cui?*
— *A unui prieten.*
— *Care prieten?*
— *Unul Ghiţă Vasilescu.*
— *Ce cerea în ea?*
— **El,** *nu cerea nimic.* (*Petiţiune*)

Adică : „În ce mă priveşte, eu nu ceream nimic". Şi : „În ce-l priveşte pe Ghiţă Vasilescu, el nu cerea nimic"[6].

În al doilea rînd, S gramatical poate fi considerat şi S psihologic cînd apare dislocat dintr-o circumstanţială şi pus înaintea relativului adverbial, în loc să urmeze după el (după tipul „aforismului" gospodăresc : „*Gospodina* cînd e bună, / Rostul casei merge strună", în loc de : „Cînd *gospodina* casei este bună...") :

---

[6] Ceea ce noi numim c.c. de relaţie, în gramatica franceză se numeşte c. indirect, iar F. Brunot (*La pensée et la langue*, Paris, 1936, p. 282) consideră „izolarea subiectului". Aşadar, în : „*De băut, bei mereu...*" (ap. Acad.), supinul *de băut* este un subiect psihologic.

Femeile *cînd se adună, parcă-s gîştile la pîrîu.* (Pop.), în loc de: „Cînd se adună *femeile*, parcă-s gîştile la pîrîu".

Maica mare are mii
De ani între vecii,
Dar mai tînără mereu
S-a-ntrecut cu Dumnezeu.
Omul *cînd credea că moare,*
Da dintr-însa altă floare
Pentru lumea trecătoare. (Arghezi)

Adică: *Omul* cînd credea că moare ..., în loc de: „Cînd credea *omul* că moare / Da dintr-însa altă floare".

2. *Subiectul psihologic este un complement direct exprimat printr-un „nominativus pendens" (anacolut).*

Un singur exemplu din folclor:

Cele rele *dă-le pe apă*
Cele bune *sapă-le-n piatră.*

În loc de: **Pe cele rele** *dă-le pe apă* etc. Comp.: *Cele rele să se spele, cele bune să se adune* — în care *anacolutul* este evitat.

Un singur exemplu dintr-un poet — să zicem Eminescu (postum):

Sînul rotunjor
Cînd pe brațe-l porți,
Li s-ar face dor
Și la morți.

În loc de: *Cînd pe brațe porți* / **Sînul** *rotunjor,* / *Li s-ar face dor* / *Și la morți.*

3. *Subiectul psihologic este un complement direct dislocat și pus în fruntea propoziției.*

Un exemplu din Alecsandri:

Frate Zbaloș,
Pe-un om căzut *nu-mi place să cadă al meu paloș*[7].

în loc de: *Frate Zbaloș, nu-mi place să cadă al meu paloș* **pe-un om căzut.**

4. *Subiectul psihologic este un complement indirect dislocat:*

Porcului *să nu-i pui belciug de aur.* (Pop.), în loc de: *Să nu pui* **porcului** *belciug de aur.*

De bine *nimenea nu fuge.* (Pop.), în loc de: *Nimenea nu fuge* **de bine.**

5. *Subiectul psihologic reprezintă un circumstanțial exprimat printr-un „nominativus pendens" al pronumelui relativ:*

Cîți copăcei
Care *mă plimbam prin ei*
Toți frățiori de-ai mei. (Pop.).

---

[7] Citatul cuprinde și o figură de stil numită *parigmenon* (figura etimologică), lat. *derivatio*: *căzut* / *să cadă.*

în loc de : *Cîți copăcei, /* **prin care** *mă plimbam* ... (în care relativul pronominal este tot S psihologic, ca întotdeauna, conform definiției ; vezi A. Philippide, *op. cit.*).

II. PREDICATUL PSIHOLOGIC

1. *Predicatul psihologic poate fi, în același timp, și predicat gramatical.* În primul rînd, predicatul verbal este totdeauna și predicat gramatical într-o propoziție răspuns dintr-un dialog (context) ca următorul :

— *Ce face Ionel?* (*Ce* — Predicat psihologic)
— *Ionel* (S psihologic) **se joacă** (P psihologic)

În al doilea rînd, P psihologic poate fi exprimat printr-un nume predicativ pus chiar în fruntea[8] propoziției (îl recunoaștem și după intonație și accent, care sînt mai puternice) :

— *Am auzit că X este simpatic.*
— **Un nesuferit** (*este*).

2. *Predicatul psihologic poate fi și atributul unui nume predicativ, pus, de asemenea, în fruntea propoziției* :

Rău *ciocan a fost care te-a ciocănit.* (Pop.).

3. *Predicatul psihologic poate fi și un S gramatical dislocat dintr-o propoziție secundară, în care de regulă ar trebui să stea după verb, fiind subordonată unui verb declarandi ori sentiendi, de tipul* : **Am auzit că a venit vecinul.** Un exemplu din folclor :

Iată eu ce-am auzit,
Oaste *mare c-a pornit.*

în loc de : ... *C-a pornit* **oaste** *mare.*

4. *Predicatul psihologic poate fi un S gramatical sau complement direct exprimat printr-un pronume interogativ (într-o interogativă), precum și prin substantivul subiect sau obiect din răspunsul respectiv :*

Tu te lauzi că Apusul înainte ți s-a pus?
Ce (P psihol.) *-i mîna pe ei în luptă,* **ce** (P psihol.) *-au voit acel Apus?*
Laurii (P psihol.) *voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier.*
(Eminescu)

5. *Predicatul psihologic poate fi exprimat printr-un circumstanțial de timp, cu aceeași topică ilustrată și de exemplele de mai sus :*
Optzeci de ani *îmi pare în lume c-am trăit.* (Eminescu)

---

[8] Cf. Vossler, *op. cit.*, p. 111 : „Z. B. sagt Paul (Hermann), wenn auf die Bemerkung *Müller scheint ein verständiger Mann zu sein* geantwortet wird : *ein Esel ist er*, so kann dieser *Esel* doch dadurch, dass er vorangestellt wird, nicht zum psychologischen Subjekte werden, sondern bleibt in psychologischer so gut wie in grammatischer Hinsicht das Predikat".

Din exemplele de mai sus nu trebuie să tragem concluzia că P psihologic trebuie să stea, ca și S psihologic, în fruntea propoziției. P psihologic poate avea și altă topică, inclusiv topica P gramatical, așa cum am văzut în exemplele date de Philippide, care a reprodus pasaje întregi (deci contexte anume) din Neculce ...

★

Ne oprim aici cu regretul că trebuie să renunțăm la expunerea unor exemple, fie și sumare, din domeniul frazei — pentru a spune, iarăși pe scurt, cîteva cuvinte de încheiere.

Fiind vorba de relații structurale determinate, de ordin afectiv, în primul rînd, între anumite unități psihologice ale vorbirii, care pot fi, în același timp, și unități gramaticale, deseori în discordanță cu cele psihologice, putem spune că analiza S psihologic și a P psihologic este totuși un gen de analiză sintactică pe care am numi-o „sintaxă poetică". Hasdeu, vorbind de *chiasm*, o figură de stil a repetiției (gramaticale, nu lexicale), și-a intitulat conferința *Estetica în sintaxă*[9]. În adevăr, unele figuri de stil ale repetiției pot alcătui un capitol aparte, numit *sintaxă poetică*, dar în același capitol putem pune și alte figuri care, fără a fi legate direct de unitățile gramaticale ale propoziției (ca, de pildă, *chiasmul*) și ale frazei, reprezintă totuși un efect al configurației și structurii fonetice și lexicale a propoziției și frazei, adică expresie a unor relații pe care le putem numi, convențional „sintaxă" fonetică (vezi *aliterația*, *homeoptota* sau *homeoteleuta*, *asonanța*, *rima*, *paronomaza*, *calamburul*) sau lexicală (vezi *antanaclaza*, *anominația*, *antonomaza*, *ambiguitatea* ș.a.). În stilistica lingvistică, locul categoriilor psihologice ale vorbirii (S psihol. și P psihol.; după Vossler și genul psihologic, numărul psihologic, cazul psihologic, pronumele, superlativul psihologic etc.) ar fi între gramatica stilistică („gramatica expresivă", Morier, *op. cit.*) — pe care noi o definim gramatica *substituirilor și suprapunerilor* de valori și funcții gramaticale și lexicale — și studiul figurilor de stil (numit și *retorică*)[10] — cu alte cuvinte, studiul categoriilor psihologice ale vorbirii ar porni, ca studiu intermediar, de la hotarul gramaticii stilistice și ar constitui o punte de trecere către retorică sau, cu un titlu mai modern, știința *figurilor de stil*.

---

[9] Ținută la Universitatea din Iași, în 1882.

[10] De altfel, atît S psihol. cît și P psihol. se reliefează nu numai grație contextului, ci și prin topica excepțională, numită *inversiune* (greșit confundată cu *hiperbata*, Morier); așadar, *inversiunea*, ca figură de stil, este generată, în primul rînd, de prezența — în propoziție și frază — a S psihol. și a P psihol.

VECHI PSALMI ROMÂNEȘTI DIN SECOLUL AL XVII-LEA

DE

GH. CHIVU

1. În *Începuturile scrisului în limba românească*[1], Șt. Ciobanu făcea cîteva referiri la o psaltire slavonă cu traducere românească intercalată aflată în ms. rom. 4818 din Biblioteca Academiei. În fișierul manuscriselor BAR se considera că textul datează din secolul al XVII-lea.

Sumara analiză întreprinsă îl ducea pe autor la concluzia că are a face așa cum „atît scrisul cît și hîrtia ne fac să credem"[2], cu o psaltire din secolul al XVI-lea, foarte apropiată de manuscrisul scheian. Deosebirile față de acesta se datorau înlocuirii arhaismelor, a unor cuvinte slavone și a rotacismului[3].

Recent, asupra codicelui în care se află textul sus-menționat s-a oprit Al. Mareș [4]. Ocupîndu-se de textul *Spunerea legiei creștinești cu răspuns* (f. 42^r—65^v), autorul face o descriere a întregului manuscris. Vom selecta dintre concluziile studiului pe cele referitoare la întregul corpus de texte :

a) scrierea (copierea) a fost efectuată de aceeași persoană, la intervale diferite de timp, între anii 1637—1647, perioada 1640—1644 impunîndu-se ca cea mai probabilă ;

b) scrierea (copierea) a fost efectuată în Transilvania de către un scrib (copist) transilvănean sau moldovean[5].

2. Avînd ca punct de pornire aceste constatări, ne vom opri, în studiul de față, asupra psalmilor românești cuprinși în primele două texte ale manuscriselor sus-menționat :

— *psalmii vecerniei* (*Catisma I*) (f. 1^r—18^v), text slavo-român ;
— *psalmii utreniei* (f. 19^r—41^v), text românesc.

---

[1] București, 19, 41, p. 42—44.
[2] Șt. Ciobanu, *Începuturile scrisului în limba românească*, București, 1941, p. 43, nota 3.
[3] *Ibidem*, p. 43—44.
[4] Al. Mareș, *Un text polemic românesc din prima jumătate a secolului al XVII-lea*, în LR, XX, 1971, nr. 6, p. 589—604.
[5] *Ibidem*, p. 593, 599.

Vom încerca, după o foarte sumară descriere, să dăm răspuns la următoarele probleme :

— textele sînt copii sau originale?
— datarea,
— localizarea,
— filiaţia.

3. Primul text (care conţine psalmii vecerniei) se păstrează integral. Cele trei caiete, nenumerotate, au primele două cîte 8 file, iar ultimul 2. Ultimul caiet este, de fapt, un „adaos" care apare, de regulă, numai la sfîrşitul unui manuscris, atunci cînd numărul de caiete legate anterior nu oferă un spaţiu suficient pentru textul ce trebuia copiat sau scris.

Textul al doilea (psalmii utreniei), ca, de altfel, toate celelalte texte ale codicelui, este incomplet. Conţine 3 caiete, din ultimul lipsind fila finală.

Cum se pot explica apariţia acestui sfert de coală de la sfîrşitul textului întîi şi lipsurile din celelalte texte? După părerea noastră textele au fost iniţial independente. Legarea s-a făcut ulterior, probabil înaintea anului 1721, menţionat în însemnarea de pe fila 139. Cel care a făcut legarea a anexat fila 74, completînd astfel o lacună existentă în *Octoihul* românesc (f. 66^r—158^v), a numerotat (f. 87^r) caietul 4 al acestuia şi a adus chiar unele modificări textului aflat aici.

4. Dintre mijloacele care pot servi la distingerea unei copii de un text original cele mai importante sînt : a) omisiunile (de fraze, cuvinte şi silabe) datorate neatenţiei copiştilor şi b) corecturile efectuate de aceştia[6].

În nici unul dintre cele două texte aici în discuţie nu se constată omisiuni de cuvinte care să împiedice înţelegerea sensului. Aceasta se datorează unei revizii care a constat în confruntarea (imediată sau ulterioară) cu textul copiat.

Astfel, apare marginal <ирад>оуи<т>есѧ<ем>ѹсь<т>репетом<ь> f. 4^v) omis la copiere şi trunchiat apoi, la legarea ultimă, prin retezarea filelor. În acelaşi mod se explică şi apariţia unor cuvinte, fragmente de cuvinte sau silabe deasupra rîndurilor (părţile adăugate sînt culese cu litere aldine) : *rugăciunea* **mea** (f. 13^r/13), *ori* **ţie** *peliţa* (f. 27^v/16), *viaţa mea* (f. 34^v/10) *şi* **nu** *întra* (f. 36^r/6) şi ştersăturile : *să* **adunară** (f. 2^v/13), *să* **nu** *periţ* (f. 4^v/18—5^r/1). În *întu*<**ne**>*rece* (f. 6^r/7) silaba omisă nu a fost totuşi corectată.

Textul a fost supus, de aceeaşi persoană, şi unei colaţionări cu o altă versiune a psaltirii. În acest mod apare *sălăşlui* deasupra lui *veseli* (f. 11^r/8) ; *sau cu mărire*, suprascris, este o glosare a sintagmei *cu slavă* (f. 18^r/6), deşi o virgulă cu roşu indică introducerea sa în text ca şi cum ar fi vorba de o omisiune ; *sau urgi*<*a*> este o glosare făcută marginal pentru *mănia* (f. 30^r/10) ; însemnarea marginală *sau de săng*<*e*> „glosează" pe *strămbi* (f. 38^r/3) ; chiar *adunară* (f. 2^v/13) este înlocuit cu *întărătară*, adăugat pe aceeaşi filă jos, probabil tot în urma unei confruntări cu o altă versiune a psalmilor.

---

[6] I.-A. Candrea, *Psaltirea scheiană*, I, Bucureşti, 1916, p. XIX—XX.

Deși, în general, manuscrisul este scris curat, faptele de mai sus, nu atît de numeroase pe cît de variate, dovedesc că ambele texte sînt niște copii.

5. Asupra vechimii psalmilor din ms. rom. 4818 s-au formulat pînă acum două opinii :

a) textul ar data din secolul al XIV-lea, așa cum ar indica, după Șt. Ciobanu, „atît scrisul cît și hîrtia"[7] ;

b) textul ar data din secolul al XVII-lea, așa cum se afirmă în fișierul de manuscrise al Bibliotecii Academiei și în recentul studiu al lui Al. Mareș[8].

Datările făcute de bibliotecarii Academiei și de Șt. Ciobanu, se exclud, avînd în vedere lipsa argumentelor, în primul caz, și arbitrarul mijloacelor de apreciere folosite, în al doilea.

Prin rigoare științifică se impune datarea făcută de Al. Mareș pe baza filigranelor identice descoperite pe hîrtia unor documente ardelenești.

Ambele filigrane identificate : a) cerb încadrat de literele C și R și b) stema orașului Ravensburg, apar, primul în textul psalmilor vecerniei, al doilea în textul psalmilor utreniei.

Astfel, datarea făcută pentru întreg codicele : 1637—1647 (mai probabil 1640—1644)[9] indică data copierii textelor analizate. Cercetările ulterioare vor putea aduce, prin descoperirea unor filigrane identice și pentru celelalte tipuri neidentificate încă[10], o și mai mare exactitate și, poate, chiar elementele necesare datării cu precizie a fiecărui text.

6. În lipsa oricăror informații externe, numai analiza limbii unui text poate furniza date asupra localizării acestuia[11].

Din materialul lingvistic extras am selectat numai acele particularități care, prin circulația pe o anumită zonă geografică, pot servi la localizarea textului.

FONETICĂ

Vocalism

a) *ă* este asimilat la *e* în *nedejdui* (f. 5^{r}/8), *nedejduiesc* (f. 13^{v}/9—10), *nedejduiaște* (f. 20^{v}/17—18). În secolul al XVI-lea fenomenul este consemnat în texte din Transilvania și Moldova. În secolul al XVII-lea atestările converg spre aceeași zonă lingvistică[12].

---

[7] Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 43.

[8] Vezi supra nota 4.

[9] Al. Mareș, *op. cit.*, p. 593.

[10] Examinarea celor două texte arată existența a patru tipuri de filigrane repartizabile unu în primul text : cerb încadrat de literele C și R, și trei în al doilea : stema orașului Ravensburg, stemă cu coroană, stemă cu strugure încadrată de inițialele MM (vezi și Al. Mareș, *op. cit.*, p. 590).

[11] Vezi I. Gheție, *Localizarea textelor vechi după criterii lingvistice*, în SCL, XVI, 1965, nr. 3, p. 391.

[12] Vezi M. Combiescu, *Psaltirea de la Mehadia*, în LR, XVII, 1968, nr. 3, p. 262 ; Al. Mareș, *op. cit.*, p. 598 ; *Cazania* lui Varlaam atestă frecvent fenomenul : *nedeajde* : f. 367/27, 368/3, 373/15 ; *nedejdui* ; f. 432/4 ; *nedejduiește* : f. 432/5 etc.

b) *e* aton s-a închis la *i* în poziție mediană, ca în textele din secolul al XVII-lea scrise în nordul Dacoromaniei[13], în *nigreșiții* (f. 2^{v}/3—4).

c) *e* este închis la *ă* după *s* și *dz*, datorită caracterului dur al acestora : *sămnă-să* (f. 8^{r}/4), *d<u>mnădzău* (f. 1^{v}/5, 3^{r}/7, 19^{v}/1—2), *d<u>mnădzăul* (f. 8^{v}/18, 26^{v}/17). Velarizarea vocalei *e* din exemplele citate este atestată, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, în texte aparținînd zonei lingvistice de nord[14]. Tot datorită caracterului dur al lui *dz* apare, în aceeași zonă lingvistică, incluzînd Banatul, Transilvania și Moldova nordică[15], fonetismul *dzua* (f. 1^{v}/10, 30^{v}/4).

d) În *d<u>mnădzău* (f. 3^{v}/15, 18, 29^{r}/3—4), și *d<u>mnădzăul* (f. 13^{v}/8, 27^{v}/4—5) este atestată velarizarea lui *e* atît datorită lui *dz* cît și datorită lui *n*. Fonetismul se datorește pronunției dure a consoanelor respective sau, poate, unei asimilări regresive. În secolul al XVI-lea se cunosc atestări în *Psaltirea Voronețeană* și în *Textele măhăcene*[16], iar în secolul următor fenomenul este consemnat în texte din nordul Moldovei-Bucovina[17].

e) Fonetismul *lontrul* (f. 31^{v}/32^{r}/1), cu *o* în loc de actualul *ău*, este specific tot ariei nordice a Dacoromaniei, atît în secolul al XVI-lea[18], cît și în al XVII-lea[19].

f) Diftongul *ea* se păstrează după *ș*, datorită caracterului moale al acestuia, în *așea* (f. 2^{r}/8), *deșearte* (f. 7^{r}/9—10), *greșealele* (f. 32^{v}/17), *șeade* (f. 1^{v}/2), *sfărșește* (f. 35^{v}/17—18). Fenomenul a caracterizat, atît în secolul al XVI-lea[20], cît și în cel următor[21], nordul teritoriului țării noastre.

g) Epenteza lui *i* nu s-a produs în *pînea* (f. 22^{r}/14). Fenomenul este caracteristic tuturor textelor din secolul al XVI-lea provenite din Moldova, Banat și Transilvania[22]. Repartiția se menține aproximativ aceeași pînă în limba vorbită de astăzi[23].

Consonantism

a) *dz* (<lat. *d* + *e*, *i*) este general în text apărînd în *astădzi* (f. 4^{r}/1—2, 22^{r}/16 — 17), *audzi* (f. 5^{v}/16, 34^{r}/15), *dzi* (f. 19^{r}/4, 31^{v}/8), *dzua* (f. 1^{v}/10, 30^{v}/4), *fericeadză* (f. 38^{v}/1), *frundza* (f. 2^{r}/2), *viadză* (f. 27^{r}/13)

---

[13] Vezi Al. Rosetti, B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*, București, 1961, p. 116, 249.

[14] Vezi I. Gheție, *Raportul dintre „Tetraevanghelul" lui Coresi și „Evangheliarul" din Londra*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 3, p. 318.

[15] *Ibidem*.

[16] Vezi Ov. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, II, Paris, 1938, p. 81.

[17] Notăm cîteva atestări : *Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle tirées des archives de Bistritza* publiées par Al. Rosetti, București, 1936, p. 76/18, 6, 77/16 ; *Documente privind istoria României*, veacul XVII, a. Moldova, vol. IV (1616—1620), București, 1956, p. 466 ; *Studii și documente privitoare la istoria românilor*, publicate de N. Iorga, București, 1909, vol. XVI, p. 190 ; Dosoftei, *Psaltire*, Iași, 1680, p. 10^{v}.

[18] Vezi Ov. Densusianu, *op. cit.*, II, p. 72.

[19] *Cazania* lui Varlaam, consemnează fonetismul *lontru* : f. 430/20—21, 30, f. 447/25 etc.

[20] Vezi Al. Rosetti, *Limba română în secolele XIII—XVI*, București, 1956, p. 94.

[21] Vezi Gr. Rusu, *Schiță a sistemului fonetic al dacoromânei comune*, în SCL, XV, 1964, nr. 3, p. 353—354. Ca o confirmare a ipotezei emise în studiul citat dăm cîteva atestări din *Cazania* lui Varlaam : *așea* (f. 333/33, 334/18), *deșearte* (f. 401/23—24, 414/18—19, 21), *sfărșește* (f. 497/5—6), *greșealele* (f. 382/18, 499/21), *șeade* (f .373/8).

[22] Vezi Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1968, p. 507—508, 582.

[23] Vezi ALR I, vol I, harta 49.

etc. Fonetismul caracteriza, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, aria nordică a Dacoromaniei, cuprinzînd Banatul, Maramureșul și Moldova de nord[24].

b) ğ (<lat. *j* + *o*, *u*), păstrat în *agiută* (f. 6r/4, 29r /9), *agiutoriul* (f. 5v/7, 28v/4), *giudeț* (f. 2r/17, 34v/3), *giudeca* (f. 15r/13, 36 v/17), *giunii* (f. 40r/2) etc. este, de asemenea, general în text. Ca și *dz*, fonetismul *ğ* este răspîndit, în secolul al XVII-lea, în texte provenind din aria lingvistică de nord[25].

c) *r lung* (*rr*), atestat în **rrănișî** (f. 6r/15), *urrăsc* (f. 27r/17) este caracteristic, în secolul al XVI-lea, zonei care include nordul Ardealului, Maramureșul, Banatul și Moldova[26]. În secolul următor fenomenul este atestat la Varlaam[27].

d) Grupul *nt* apare notat *mt* în *sămt* (f. 3v/10), *frămt* (f. 38r/16), *frămtă* (f. 38r/16—17). În secolul al XVI-lea această particularitate este consemnată în partea nordică a dialectului dacoromân[28]. În secolul următor ea apare la Varlaam[29] și în *Noul Testament* de la Bălgrad[30].

Morfologie

a) *mănule* (f. 30v/6), *mănulor* (f. 18r/11), forme vechi de plural ale substantivului *mînă*, erau general răspîndite în secolul al XVI-lea în textele care proveneau din Moldova, Transilvania centrală și de nord și Banat[31]. În secolul următor această caracteristică apare în aproximativ aceeași zonă lingvistică[32].

b) Articolul genitival *a*, invariabil : *numele sfînt* **a** *lui* (f. 32r/1—2), este notat frecvent în texte scrise în secolele al XVI-lea[33] și al XVII-lea[34] în toată Dacoromania, cu excepția Munteniei.

c) *știi* (f. 2v/6), forma etimologică, în loc de *știe*, forma refăcută, apare, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, în Moldova, Transilvania centrală și Bihor, menținîndu-se pînă astăzi în aproximativ aceeași zonă[35].

Lexic

a) *tar* „povară" (f. 25v/8), termen de origine maghiară, este atestat în secolul al XVI-lea numai în texte din nordul dialectului dacoromân[36]. Pentru secolul următor nu cunoaștem atestări ale acestui cuvînt, dar,

---

[24] Vezi I. Gheție, *Localizarea textelor vechi* .... în SCL, XVI, 1965, nr. 3, p. 396—398.

[25] *Ibidem*.

[26] Vezi Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 522, 583.

[27] În *Cazanie* întîlnim : **rrău** (f. 485/20), **rrea** f. 470/23, 370/9), **rreale** (f. 415/1, 10), **rrăi** (f. 520/21).

[28] Vezi Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 583.

[29] În *Cazanie* notăm : *sămtem* (f. 489/31), *sămt*, (f. 335/7, 21, 337/29, 30).

[30] În *Noul Testament* apar : *frămse* (f. 99r/30), *au frămtu* (f. 111r/1).

[31] Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 529—530.

[32] *Cazania* lui Varlaam atestă forma *mănule* (f. 341/9, 457/16, 483/12), dar *Noul Testament* nu. Vezi Al. Rosetti, B. Cazacu, *op. cit.*, p. 98—118.

[33] Vezi Ov. Densusianu, *op. cit.*, p. 109—110.

[34] Vezi Al. Rosetti, B. Cazacu, *op. cit.*, p. 86, 99, 120.

[35] Vezi I. Gheție, *Asupra formei* **știe** *de la ind. prez. pers. 3 sg.*, în LR, XVI, 1967, nr. 5, p. 471. Se pare că forma exista și în Banat, deoarece *Cartea de cîntece* a lui Tordași o consemnează : *știi* : p. 148.

[36] Vezi Al Rosetti, *op. cit.*, p. 579; Ov. Densusianu, *op. cit.*, II, p. 121, 342, 345,541 ; Al. Rosetti, B. Cazacu, *op. cit.*, p. 51, 52.

credem că repartiţia sa geografică nu s-a putut modifica substanţial, deoarece astăzi atestările converg spre aceeaşi zonă geografică[37].

Particularităţile lingvistice mai sus enumerate arată că cele două texte : al vecerniei şi al utreniei, au fost copiate de un moldovean sau de un ardelean. Unde au fost copiaţi însă psalmii analizaţi ? Toate ipotezele sînt posibile deoarece se ştie că stabilirea graiului copistului nu înseamnă şi stabilirea regiunii în care a fost scris textul[38].

Nu cunoaştem istoria codicelui, însă însemnarea de pe f. 139^{v} arată că, în 1721, el se afla în Giuncu (azi Dumbrava, jud. Hunedoara). Nu putem preciza dacă acesta este locul copierii, dar este cert că textul a circulat prin zona Hunedoarei. De altfel, grafia caracterizează maniera şcolii copiştilor ardeleni[39].

Putem deci conchide că cele două texte au fost copiate în Ardeal de un moldovean sau de un transilvănean.

Cărei (sau căror) zone geografice au aparţinut textele copiate în *Psalmii vecerniei* şi *Psalmii utreniei* ? Particularităţile lingvistice ale primului text arată că şi textul copiat, direct sau prin intermediar, a aparţinut nordului Dacoromaniei. În textul al doilea apare însă *zăpadă* (f. 37^{r}/11—12), termen care caracterizează, din secolul al XVI-lea şi pînă astăzi, numai zona sudică a dialectului dacoromân[40].

Se poate astfel anticipa că la baza *Utreniei* se află un text de redacţie sudică.

7. Pentru stabilirea filiaţiei textelor analizate, vom cerceta separat psalmii vecerniei şi pe cei ai utreniei. Motivul se află atît în caracterul diferit al acestora (primul text este bilingv, al doilea românesc), cît şi în structura lor diferită (primul text conţine exclusiv primii 8 psalmi ; al doilea cuprinde slujba utreniei formată din psalmii : 19, 20, 3, 37, 62, 87, 102, 142, 50, 148, 149, 150 şi din alte cîteva texte religioase : rugăciuni de slavă, de mulţumire, de cerere, mătănii etc.).

Pentru stabilirea filiaţiei am analizat, din textul vecerniei, *psalmul 6*. Alegerea a fost determinată de prezenţa lui în majoritatea versiunilor psaltirii din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea[41]. În plus, acesta este psalmul pe baza căruia Şt. Ciobanu a stabilit apropierea textului vecerniei din ms. rom. 4818 de *Psaltirea Scheiană*[42].

Din textul utreniei am analizat *psalmul 50* pentru că acesta oferă elemente lexicale sigure pentru stabilirea filiaţiei[43].

---

[37] Vezi G. Weigand, *Sechster Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig*, Leipzig, VI, 1899, p. 81 ; *Lexic regional*, II, Bucureşti, 1967, p. 113. Pentru forma derivată *tăroasă*, „însărcinată", vezi Tache Papahagi, *Graiul şi folclorul Maramureşului*, Bucureşti, 1925, p. 234.

[38] Vezi I. Gheţie, *Localizarea textelor vechi ...*, în SCL, XVI, 1965, nr. 3, p. 403.

[39] Vezi Al. Mareş, *op. cit.*, p. 599. În acelaşi loc, Al. Mareş remarcă şi faptul că filigranele identificate apar numai pe hîrtia unor documente ardeleneşti.

[40] Vezi Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 659. Pentru repartiţia actuală vezi E. Petrovici. *Repartizarea graiurilor dacoromâne pe baza atlasului lingvistic român*, în LR, III, 1954, nr. 5, p. 6.

[41] Fac excepţie textele *Psaltirii Voroneţene* (PV), *Psaltirii coresiene* din 1570 (CP), cărora le lipsesc primle file. Textul PV nu va fi luat în considerare, din acelaşi motiv, nici la discutarea filiaţiei psalmului 50.

[42] Vezi Şt. Ciobanu, *Începuturile scrisului în limba românească*, Bucureşti, 1941, p. 43—44.

[43] Textele nepsalmice din *Psalmii utreniei* vor fi analizate într-o altă lucrare.

A. Analiza întreprinsă asupra întregului psalm 6 s-a bazat pe versiunile psaltirii din secolul al XVI-lea[44], la care am adăugat şi unele texte din secolul al XVII-lea[45].

Am procedat la examinarea paralelă a psalmilor din diferite versiuni pentru observarea diferenţelor morfologice şi lexicale (cele fonetice au fost considerate mai puţin semnificative din punctul de vedere al filiaţiei), a omisiunilor sau a plusurilor existente.

Compararea versetelor 9 şi 10 din cele 5 versiuni luate în considerare arată o separare netă între ms. rom. 4818, ms. rom. 540 şi CP_2, pe de o parte PS, şi CP_1, pe de alta. În timp ce primele trei versiuni enumerate au versetele complete, ultimelor două le lipseşte cîte un scurt fragment. Iată textele în paralel :

4818 : „Depărtaţi-vă de mene toţi ceia ce lucraţi fărădeleage, că audzi d<u>mnădzău glasul plînsului mieu. Ascultă d<o>mnul rugăciunea mea. D<u>mnădzău rugăciunea mea o priimi" (f. $13^r/1-13$).

540 : „Depărtaţi-vă de la mene toţi ceia ce lucraţi fărădeleage, că audzi d<umnedzeu> glasul plăngerii meale. Şi audzi d<omnul> rugarea mea. D<umnedzeu> ruga mea o priimi" (f. $8^r/13-8^v/2$).

CP_2 : „Duceţi-vă de la mine toţi ceia ce lucraţ fărădelegea că auzi dumn<e>zeu glasul plăngerei mele. Şi audzi dumn<e>dzeu ruga mea. Dumn<e>dzeu riuga mea o priimi" (f. $4^r/8-14$).

faţă de :

PS : „Delungaţi-vă de la mene toţi lugrătorii fără-leage, că audzi domnul (...) plăngeriei meale. Audzi (...). Domnul ruga mea priimi" (f. 14/14—15/2).

CP_1 : „Delungaţi-vă de la mine toţi făcătorii fără-leage. Că (...) Auzi Domnul rugăciunea mea. Domnul ruga mea priimi" (f. $7^v/3-7$).

Fragmentele de mai sus pun în evidenţă însă şi faptul că psalmul 6 din ms. rom. 4818 se apropie mai mult de psalmul corespunăztor din ms. rom. 540 decît de cel din CP_2. O dovadă în plus o aduce compararea ultimului verset, al unsprezecelea, în cele trei versiuni. În timp ce ms. rom. 4818 şi ms. rom. 540 au texte absolut identice, CP_2 diferă în cîteva puncte :

4818, 540 : „Ca să se *stideascâ* şi să să (se 540) *spămenteadze* toţi vrăjmaşii miei, întoarce-se-vor şi se vor stidi foarte de sîrg" (4818 : f $13^r/16-13^v/5$;
540 : f. $8^v/2-6$).

CP_2 : „Ca să să *ruşinedze* şi să <să> *stideascâ* toţi vrăjmaşii miei, întoarce-să-vor şi să vor stidi foarte de sîrgu" (f. $4^r/15-14^v/1$).

---

[44] Este vorba de *Psaltirile* coresiene din 1577 (CP_1) şi 1588 (CP_2) şi de *Psaltirea Scheiană* (PS). Din discuţie a fost eliminat textul *Psaltirii Hurmuzachi*, care, la o cît de superficială analiză, se dovedeşte a face parte dintr-un tip de versiuni total diferit. Pentru motivele eliminării CP şi PV vezi nota 41.

[45] Este vorba de ms. rom. 540 şi de ms. rom. 170 din fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei. Am luat însă în discuţie numai psalmii din ms. rom. 540, deoarece examinarea în paralel a arătat că cele două texte sînt variante foarte apropiate ale aceleiaşi redacţii moldoveneşti. Vezi şi M. Combiescu, *Psaltirea de la Mehadia*, în LR, XVII, 1968, nr. 3, p. 263.

O statistică a deosebirilor dintre versiunile analizate arată, de asemenea, marea apropiere a psalmului 6 de ms. rom. 540 şi nu de PS cum afirmă Şt. Ciobanu.

Diferenţe / Versiuni	Diferenţe			Asemănări	Plusuri		Omisiuni	
	Morfologice	lexicale	Total		Importante	Neimportante	Importante	Neimportante
CP_1	8	32	40	70	—	1	5	1
CP_2	7	24	31	68	2	6	1	3
PS	8	34	42	72	—	—	3	2
540	4	18	22	90	2	4	—	—

Sînt însă cele două versiuni (4818 şi 540) identice? Răspunsul este categoric negativ. În primul rînd este vorba de o diferenţă de structură: 4818 este un text obişnuit, conţinînd doar textul de bază, în timp ce 540 conţine traduceri multiple ale aceluiaşi fragment de psalm. În plus textul din ms. rom. 4818 prezintă omisiuni faţă de cel moldovenesc: *te veri întoarce* (în versetul 4) şi *cineva* (în versetul 6).

În stadiul actual al cercetărilor putem stabili deci numai o apartenenţă la un tip de versiuni, cele moldoveneşti, fără a putea delimita textul originar. Un sondaj efectuat şi asupra celorlalţi psalmi ai vecerniei confirmă rezultatele obţinute. Putem, astfel, conchide că textul românesc al *Psalmilor vecerniei* din ms. rom. 4818 este o copie a unei versiuni moldoveneşti a psaltirii foarte apropiată de cea aflată în ms. rom. 540.

Dăm, în paralel, două fragmente din cele două texte, semnificative pentru apropierea stabilită[46]:

ms. rom. 4818 (f. $11^v/5-12^v/1$)	*ms. rom. 540*[47] (f. $7^v/2-8^r/3$)
2. D<oa>mne nu cu urgia ta *vădi pre mene, nice* cu mănia ta certa *pre mene.*	2. Doamne nu cu urgia ta *mă mustra,* nici cu mănia ta *mă certa.*
3. Miluiaşte-mă d<oa>mne *că sîmt* neputincios, *tămăduiaşte*-mă d<oa>mne că *' să* spămăntară oasele meale.//	3. Miluieşte-mă doamne *pentru ce că sînt* neputincios şi mă *vindecă* doamne că *se* spămăntară oasele meale.
4. Şi sufletul mieu *să* spămăntă *foarte.* Şi tu d<oa>mne *pănă* cînd (.....)?	4. Şi sufletul mieu *se* spămăntă *fooarte.* Şi tu doamne *pînă* cînd *te veri întoarce*?
5. *Intoarnă* d<oa>mne şi izbăveaşte sufletul mieu. Mîntuiaşte-mă *printru* mila ta.	5. *Întoarce-te* doamne şi izbăveaşte sufletul mieu. Mîntuiaşte-mă *pentru* mila ta.
6. Că nu iaste întru *morţi* (...) *să*-şi aducă *amente* de tine, *sau întru iad*//cine ţi se va *ispovedui*?	6. Că nu iaste întru *moarte cineva* // *ca să*-ş aducă *aminte* de tine, *şi în ad* cine ţi se va *mărturisi* ţie?

[46] Am dat cursiv deosebirile dintre cele două versiuni.

[47] Pentru simplificare dăm numai redacţia de bază din ms. rom. 540. În toate fragmentele reproduse am procedat la aranjarea psalmilor pe versete pentru o mai uşoară urmărire a textului.

B. Psalmul 50 a fost comparat, de asemenea, cu textul corespunzător din psaltirile citate mai sus[48]. Totalizarea rezultatelor arată, conform tabelului de mai jos, descendența psalmului dintr-o redacție sudică.

La aceeași concluzie ducea și apariția în text a cuvîntului *zăpadă* (f. 37^{r}/11—12 și f. 39^{v}/3), a cărui explicație nu poate fi găsită în graiul copistului, acesta fiind, după cum am văzut, originar din nordul Dacoromaniei.

Textul analizat prezintă, corespunzător acestui tabel, cea mai mare apropiere față de CP și CP_1.

Se știe că, pentru a edita psaltirea slavo-română din 1577, Coresi a folosit textul CP aducîndu-i neînsemnate modificări[49]. Ținînd seamă de acest fapt și luînd în considerare caracterul integral românesc al textului *Utreniei*, credem că la baza psalmului analizat a stat CP sau o copie foarte fidelă a acesteia.

Diferențe / Versiuni	Diferențe			Asemănări	Plusuri		Omisiuni	
	Morfologice	Lexicale	Total		Importante	Neimportante	Importante	Neimportante
PS	11	26	37	206	—	1	—	—
CP	6	11	17	220	1	—	3	—
CP_1	6	13	19	222	1	—	1	—
CP_2	17	22	39	198	2	—	2	—
540	17	53	70	151	6	5	1	—
CM	13	19	32	207	1	2	—	—

Compararea atentă a fiecărui verset al psalmului 50 cu variantele din versiunile folosite[50] arată că marea majoritate a versetelor reproduc aproape identic textul CP. Însă versetele 4, 5, 9, 12, 14, 16 și 17 prezintă particularități care trimit spre cu totul alte versiuni : versetele 4, 5 și 9 spre CP_2 și, eventual, CM (poate chiar cele două surse combinate), versetul 12 spre PS, iar 17 prezintă elementele pe care nu le-am putut identifica în nici una din versiunile folosite. Deoarece o asemenea confruntare de texte este puțin probabilă, concluzia care se desprinde este, credem, evidentă. Psalmul analizat are la bază o copie foarte fidelă a unui text coresian, probabil CP. Paralel copistul a efectuat însă o confruntare și cu alte texte psalmice și, poate, chiar cu CM, în care exista, de asemenea, un text al *Utreniei*. Doar prin aceste colaționări se poate explica glosarea *sau de*

[48] Vezi mai sus notele 41, 44 și 45. Am adăugat , nu mai pentru psalmul 50, *Molitvenicul* lui Coresi (CM) în copia publicată de Vl. Drimba (vezi *O copie din secolul al XVII-lea a „Tîlcului Evangheliilor" și „Molitvenicului" diaconului Coresi*, în „Studii de istorie literară și folclor", IV, 1955, p. 569).

[49] Vezi I.-A. Candrea, *Psaltirea scheiană*, I, București, 1916, p. LIX—LX.

[50] Vezi și comparațiile făcute de I.-A. Candrea [*Psaltirea scheiană*, II, București, 1916, p. 98—100 (subsol)], Al. Mareș (*Liturghierul diaconului Coresi*, București, 1969 p. 28—30) și Vl. Drimba (*art. cit.*, p. 547).

săng<e> (f. 38[r] marginal dreapta)[51] şi apariţia lui *isop* (f. 37[r]/8) în versetul al 9-lea[52]. Faţă de versiunile folosite alcătuitorul versiunii din ms. rom. 4818 a tradus unii termeni slavoni şi a înlocuit unele arhaisme aducînd, în majoritatea situaţiilor, textul mai aproape de limba secolului al XVII-lea[53].

Dăm, în paralel, două fragmente ale psalmului 50 din cele două versiuni între care am stabilit legăturile de filiaţie :

ms. rom. 4818 (f. 36[v]/17—37[r]/17)	*CP* (f.56[r]/17—56[v]/9)
7. Adecă de fărăleage în//ceputu-s şi în păcate născu-mă muma mea.	7. Adecă de fărăleage începutu-s şi în păcate nă//scu-mă muma mea.
8. Adecă deadevăr iubit-ai, fără veastea şi ascunsul mîndria ta ivitu-mi-ai.	8. Adecă deadevăr iubit-ai, fără veastea şi ascunsul mîndria ta ivitu-mi-ai.
9. Stropişi-mă cu *isop* şi curăţescu-mă; *spăla*-mă-veri şi mai vîrtos de zăpada înălbi-mă-voiu.	9. Stropişi-mă cu *săpun* şi curăţescu-mă; *la*-mă-veri şi mai vîrtos de zăpada înălbi-mă-voiu.
10. Audzului mieu dai bucurie şi veselie; bucură-se oasele plecate.	10. Auzului mieu dai bucurie şi veselie; bucură-se oasele plecate.

8. Analiza întreprinsă asupra psalmilor româneşti din ms. rom. 4818 arată că :

— textele sînt copii efectuate în Ardeal de un scrib moldovean sau transilvănean ;

— copierea a fost făcută în perioada 1637—1647 (poate chiar 1640—1644) ;

— textul românesc al *Psalmilor vecerniei* este o copie a unei versiuni moldoveneşti a psaltirii foarte apropiată de cea aflată în ms. rom. 540 ;

— *psalmii utreniei* au la bază o copie foarte fidelă a CP, copistul confruntînd textul, în vederea obţinerii unei mai mari clarităţi, şi cu alte texte psalmice.

Referitor la *Psalmii utreniei*, studierea lor şi compararea oricît de sumară cu textele similare existente în manuscrisele şi tipăriturile româneşti vechi ne-au arătat că avem a face cu o primă atestare a unui utreniar de acest tip, cel editat de Coresi în CM avînd o întindere şi o structură total diferite.

În afara acestor concluzii speciale, analiza de faţă arată larga circulaţie a textelor româneşti în secolul al XVII-lea şi influenţele lor reciproce.

---

[51] În ps. 50 din CM citim în pasajul corespunzător : „Izbăveaşte-mă de *sănge*, doamne".

[52] În timp ce CP şi CP_1 au *săpun*, CP_2 şi CM au *isop* şi respectiv *issopom*.

[53] Concluziile obţinute pe baza analizei ps. 50 au fost verificate, şi în acest caz, prin sondaje efectuate asupra celorlalţi psalmi.

CÎND A MURIT CORESI?

DE

AL. MAREŞ

S-a acceptat pe baza descrierii făcute de Sava Chilandareć unui *Tetraevanghel* slavon, descoperit la mănăstirea Hilandar şi tipărit, după acest autor, de Coresi şi Mănăilă în anul 1583[1], că numai după această dată activitatea diaconului muntean poate fi socotită încheiată[2]. N. Iorga a tăgăduit însă existenţa unei noi ediţii slavone a *Tetraevanghelului* tipărite în 1583, considerînd cartea descrisă de Sava Chilandareć a fi un exemplar, căruia i s-a adăugat „un fals epilog", din ediţia pe care cei doi tipografi au scos-o în 1579[3]. Motivarea pe care istoricul român o aducea opiniei sale era următoarea: „La 1583, Coresi nu mai era în viaţă, căci încă din 1582, cum vom vedea, fiul său lucrează deosebit la Orăştie; Mănăilă nu mai apare nici în *Cazania* de la Braşov din 1581"[4].

Acest punct de vedere a găsit de curînd o nouă fundamentare din partea lui Petre Ştefan. Acesta consideră că diaconul tipograf a murit în 1581, „poate chiar la începutul anului"[5], deoarece în predoslovia *Evangheliei cu învăţătură* Coresi este pomenit la timpul trecut de către Lucas Hirscher: „Noi o dademŭ lu Coresi, diaconulŭ, ce era meşterŭ învăţatŭ într-acestŭ lucrŭ". Concluzia că la acea dată bătrînul dicon era mort i se pare lui Petre Ştefan cu atît mai îndreptăţită cu cît, după cum observă tot el, în această predoslovie nu se mai găseşte menţiunea „m-am trudit eu diaconul Coresi", pe care o regăsim în celelalte tipărituri coresiene[6]. Raţionamentul este bun, totuşi, după cum vom arăta, există anumite fapte care ne împiedică să-l acceptăm.

---

[1] Sava Chilandareć, *Rukopisy a starotisky Chilandarské*, în „Věstnik královské České Společnosti Náuk", 1896, Třída filosoficko-historicko-jazykozpytna, p. 84.

[2] N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, vol. I, Bucureşti, 1940, p. 56, 61.

[3] N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti*, ed. a II-a, Bucureşti, 1925, vol. I, p. 202.

[4] *Ibidem*.

[5] Petre Ştefan, *Tipograful Coresi, logofăt pămîntean*, în „Limbă şi literatură", XVIII, 1968, p. 25.

[6] *Ibidem*.

În primul rînd, predoslovia *Evangheliei cu învăţătură* scrisă, după obiceiul vremii, în numele celui care patrona tipărirea, nu este un text original, ci o traducere după predoslovia cărţii ѥѵ҃ангєлїѥ оучителное, tipărită la Zabludov în 1569[7]. Traducătorul sau traducătorii acestei prefeţe au urmat cu destulă fidelitate textul slavon, chiar şi atunci cînd acesta comunica date referitoare la împrejurările în care s-a efectuat tipărirea. Aprecierea care i se face lui Coresi că *era meşter învăţaiŭ într-acestŭ lucru* nu se datorează, cum am fi tentaţi să credem, unui contemporan al diaconului muntean, ci este doar transpunerea românească a caracterizării care se dă tipografilor Ivan Fedorov şi Petr Timofeevič Mstislavets în prefaţa cărţii ruseşti : к томѣ дѣлє дрьскарьскомь людєи наоучєны „în acest lucru cu tiparul oameni învăţaţi". Nu ne aflăm, prin urmare, în faţa unei caracterizări menite să fixeze în amintirea contemporanilor figura celui de curînd răposat, cum probabil s-a gîndit Petre Ştefan, ci doar în faţa unei convenţionale aprecieri preluate ad-litteram într-o epocă în care imitarea modelelor era foarte uzitată. Dar şi cu această precizare, obiecţia lui Petre Ştefan rămîne în picioare, căci, deşi aprecierea lui Coresi se face în termenii în care sînt caracterizaţi cei doi tipografi ruşi, ea este totuşi redată la timpul trecut. Se naşte deci întrebarea dacă folosirea imperfectului se datorează unei greşite transpuneri în româneşte a caracterizării tipografilor ruşi (în textul slavon, copula predicatului nominal lipseşte), sau, dimpotrivă, unei realităţi, moartea lui Coresi? Întrebarea nu poate căpăta un răspuns atît timp cît ne limităm să-l aflăm numai în marginile epilogului *Evangheliei cu învăţătură*. Vom căuta deci să ridicăm o problemă oarecum închisă, aceea a existenţei ediţiei din 1583 a *Tetraevanghelului* slavon.

Puţinele date despre această carte le aflăm în *Bibliografia românească veche*, I, nr. 31, unde sînt reunite elementele descrierii lui Karataev, care a cunoscut un exemplar incomplet, fără epilog, din presupusa ediţie, cu cele ale lui Sava Chilandareć, care s-a rezumat să reproducă numai epilogul. Întemeindu-se pe descrierea lui Karataev, Ion Bianu şi Nerva Hodoş presupun că în această ediţie apare acelaşi frontispiciu ornament pe care îl întîlnim în *Triod-Penticostarul* din 1558 şi în *Tetraevanghelul* coresian din 1579[8]. Realitatea este însă cu totul alta. Descrierea pe care a dat-o savantul rus frontispiciului respectiv evidenţia doar culoarea neagră a desenului şi dimensiunile lui : 5 1/2 (*dĭuimi* (= ţoli) lungime, şi 2 *dĭuimi* (= ţoli) lăţime[9]. Privitor la modelul frontispiciului, descrierea lui Karataev nu precizează nimic şi în nici un caz nu ne permite să o legăm de frontispiciul la care se referă Ion Bianu şi Nerva Hodoş. În schimb, datele care se dau în legătură cu mărimea acestui frontispiciu se potrivesc perfect cu cele pe care le prezintă frontispiciul cu motivul cornului abundenţei din *Evanghelia cu învăţătură*[10].

---

[7] Pandele Olteanu, *Les originaux slavo-russes des plus anciennes collections d'homélies roumaines*, în „Romanoslavica", IX, 1963, p. 179.

[8] BRV I, p. 99.

[9] I. Karataev, *Opisanie slavěno-russkichŭ knigŭ napečatanychŭ kirilovskimi bukvami*, Petersburg, 1883, p. 126.

[10] 1 *dĭuim* (ţol) = 25,4 mm. Prin urmare, dimensiunile frontispiciului din tipăritura lui Karataev sînt următoarele : 140 mm lungime şi 50 mm lăţime. Aceleaşi date le prezintă frontispiciul amintit din *Evanghelia cu învăţătură*.

Într-o semnalare făcută acum cîţiva ani, care a trecut neobservată istoricilor literari, Maria Rădulescu descrie exemplarul unui *Tetraevanghel* slavon pe care l-a descoperit la Biblioteca Naţională din Sofia[11]. Lipsit de început şi sfîrşit, exemplarul acestei cărţi are aceeaşi împărţire pe caiete a textului ca şi *Tetraevanghelul* slavon din 1583[12]. Iniţialele cărţii sînt de două feluri : unele de tip coresian întîlnite şi în *Tetraevanghelul* slavon din 1579 (tipărit de Coresi şi Mănăilă), altele „mici, ornate de tipul celor din *Evangheliarul* diacului Lorinţ"[13]. Ceea ce distinge însă această tipăritură de celelalte două tetraevanghele slavone din 1579 este prezenţa ornamentului frontispiciu cu motivul cornului abundenţei pe care îl regăsim numai în *Evanghelia cu învăţătură* din 1581[14]. Maria Rădulescu observă că în acest exemplar nu există frontispiciul ornament pe care autorii *Bibliografiei româneşti vechi* îl identificaseră, pe baza descrierii lui Karataev, ca fiind, probabil, cel care apare în *Tetraevanghelul* din 1579[15]. După cum am văzut însă identificarea frontispiciului datorată lui Ion Bianu şi Nerva Hodoş este greşită. Pentru acest motiv, nu se mai poate susţine că datele caracteristice ale exemplarului sofiot „nu corespund în totul"[16] cu cele ale exemplarului descris de Karataev (acest din urmă exemplar a constituit sursa descrierii ediţiei din 1583 în BRV I 33).

Identice în ce priveşte împărţirea textului pe caiete şi prezenţa frontispiciului semnalat, exemplarul din capitala bulgară şi exemplarul descris de Karataev aparţin unei singure ediţii a celor patru evanghelii. Caracteristicile acestei ediţii sînt altele decît cele ale ediţiei coresiene din 1579. Nu putem însă avea deplină certitudine că cele două exemplare de care am vorbit aparţin ediţiei al cărei epilog l-a reprodus Sava Chilandareć. Maria Rădulescu remarcă însă în mod just că prezenţa frontispiciului cu motivul cornurilor abundenţei din *Tetraevanghelul* slavon ne determină să apreciem această carte ca fiind ulterioară tipăririi *Evangheliei cu învăţătură* din 1581[17]. Aceasta este şi părerea noastră, întrucît în cărţile coresiene care premerg *Evangheliei cu învăţătură* sau în cele ale diacului Lorinţ nu întîlnim un astfel de frontispiciu[18]. Pe de altă parte, după 1581, nu avem cunoştinţă decît de existenţa a două ediţii slavone ale celor patru evanghelii : prima, tipărită în 1582 de ieromonahul Lavrentie, trebuie scoasă din discuţie[19] ; rămîne, prin urmare, numai ediţia din 1583, căreia putem să-i atribuim cele două exemplare semnalate mai sus. În epilogul acestei ediţii este cuprinsă indicaţia că tipărirea s-a făcut de „smeritul dia-

---

[11] Maria Rădulescu, *Tipărituri româneşti în limba slavonă în Biblioteca Naţională din Sofia*, în „Romanoslavica", VI, Filologie, 1962, p. 264.

[12] *Ibidem*, p. 265.

[13] *Ibidem*, p. 264.

[14] *Ibidem*, p. 265.

[15] *Ibidem*.

[16] *Ibidem*.

[17] Maria Rădulescu, *op. cit.*, p. 265.

[18] Vinieta care apare în acelaşi exemplar descris de Maria Rădulescu (*op. cit.*, fig. 7, p. 267) se întîlneşte pentru întîia oară în *Tetraevanghelul* slavon din 1579 al lui Lorinţ, iar un an mai tîrziu în *Sbornicul* slavon tipărit de Coresi.

[19] Litera şi ornamentaţia de carte sînt în exemplarele lui Lavrentie diferite faţă de cele din cărţile lui Lorinţ şi Coresi. Vezi L. Demeny, *Noi contribuţii la activitatea tipografică a lui Lavrentie*, în „Revista bibliotecilor", XXII, 1969, nr. 4, p. 219—227, cf. şi articolul nostru, *Un capitol din istoria tiparului românesc din secolul al XVI-lea : tipăriturile ieromonahului Lavrentie*, în SCL, XXI, 1970, nr. 6, p. 645—667.

con ... şi Mănăilă în anul 7091" (1583)[20]. Smeritul diacon nu poate fi altul decît Coresi tatăl, aşa cum completează lacuna textului Sava Chilan dareć. Numai Coresi este constant pomenit în epiloguri în calitate de diacon. Fiul lui, Şerban, semnează atît în *Palia de la Orăştie*, cît şi în *Liturghierul* slavon din 1587 cu titlul de diac. Apariţia numelui lui Coresi în tipăritura din 1583, care, după presupunerile noastre, este o ediţie diferită de aceea din 1579, ne face să credem că la acea dată (lunile iulie, cel tîrziu august)[21], diaconul muntean era încă în viaţă[22]. Prezenţa lui Şerban la Orăştie în anii 1581—1582, pe durata tipăririi *Paliei*, se poate datora, în cazul de faţă, vîrstei înaintate sau stării sănătăţii care nu-i permiteau lui Coresi să se deplaseze pentru un interval mai mare de timp în afara Braşovului. Următoarea carte, tipărită la Braşov, *Liturghierul* slavon din 1587, aparţine lui Şerban, care specifică că este *fiul diaconului Coresi*. În 1582, în postfaţa *Paliei*, Şerban notează despre sine că este *meşterul mare a tiparelor*. Afirmaţia nu trebuie interpretată ca o exprimare orgolioasă a unui oarecare renume de care s-ar fi bucurat fiul lui Coresi între tipografii timpului, ci pur şi simplu ca o indicare a calităţii sale de meşter şef în raport cu meşterii din subordinea sa. Cinci ani mai tîrziu, el îşi revendică dreptul de a fi fiul lui Coresi, fapt care poate fi un preţios indiciu că tatăl său murise între timp. În ipoteza noastră, sfîrşitul lui Coresi nu s-a produs înainte de urcarea pe tronul Ţării Româneşti a lui Petru Cercel (iulie 1583), comanditarul ediţiei *Tetraevanghelului* din acelaşi an.

Decembrie 1971

---

[20] Anul trebuie calculat scăzîndu-se 5508, deoarece epilogul aminteşte pe Petru Cercel, care şi-a început domnia abia din iulie 1583.

[21] Termenul *ante quem* este în funcţie de schimbarea anului la 1 septembrie (pînă la această dată poate fi luat în consideraţie anul 7091).

[22] Mănăilă, a cărui existenţă a fost pusă la îndoială de Nicolae Iorga chiar pentru anul 1581, este atestat la Braşov în calitate de logofăt în 1584 (vezi Pavel Binder şi Arnold Huttmann, *Mediul cultural românesc al Braşovului în epoca coresiană*, în LR, XX, 1971, nr. 1, p. 12).

SITĂ „SFITĂ"

DE

LUCREȚIA MAREȘ

Cuvîntul *sită*, din v. sl. сито, este cunoscut în limba română cu mai multe sensuri. Amintim cîteva dintre cele mai răspîndite: „obiect de gospodărie format dintr-un cadru circular, de lemn sau de metal, pe care este fixată o țesătură de sîrmă, de fibre textile etc., cu ajutorul căruia se cerne făină sau diverse materii făinoase"; „utilaj sau parte a unui utilaj format dintr-o țesătură de fire metalice sau textile fixată pe un cadru, care servește la separarea prin cernere a unor materii granuloase"; apoi mai multe sensuri tehnice, în componența unor sintagme (*sită de incandescență*, *sită moleculară*, *sită fotografică*); mai multe sensuri regionale formate prin analogie cu forma sau cu funcția obiectului de gospodărie descris mai sus; numele unor plante.

În *Dicționarul limbii române literare contemporane* (DL) și în *Dicționarul limbii române moderne* (DM) figurează și sensul „văl prins la potcapul înalților prelați și lăsat (lung) pe spate". Cum în dezvoltarea semantică a cuvîntului *sită* acest sens este cu totul izolat și cum dicționarele mai vechi (TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DA ms.) nu-l înregistrează, ne-am întrebat, în mod firesc, ce izvoare a folosit DL pentru introducerea acestui sens. Este greu de presupus că denumirea unui veșmînt preoțesc nu a fost cunoscută pînă la apariția DL și în nici un caz n-am putea accepta ideea că acest obiect ar fi fost introdus acum, cu o denumire din limba veche slavă. Dacă ar fi așa, ar fi vorba, desigur, de alt cuvînt. De altfel potcapul prevăzut cu un văl este cunoscut sub numele de *camilafcă*.

În materialul documentar folosit la redactarea DL, figurează un citat din ARGHEZI, P. T. 25: *omoforul*, *rucavițele*, *tiara*, *epitrahilul*, ***sita*** *și cîrja vin de la Dosithei*. Dar cuvîntul *sită* în acest context nu poate însemna decît *sfită* (din slavă) sau *felon* (din greacă), cuvinte vechi[1], înre-

---

[1] Menționăm cîteva dintre atestările mai vechi pentru *sfită*: *Liturghierul lui Coresi* (ed. Al. Mareș, București, Edit. Acad., 1969, p. 128), MOLNAR, D., DIONISIE, c. 176 (*La Cozia au găsit vistieria ... argintăria i sfitele cele scumpe*), LB, VALIAN, v., ALEXANDRIA, 51/22, POLIZU, LM, CARAGIALE, O. I, 121 etc.

gistrate şi de dicţionarele amintite, însemnînd „veşmînt preoţesc larg şi fără mîneci, care se poartă în timpul slujbei peste celelalte haine". *Sită* este deci o variantă a cuvîntului *sfită*? Am urmărit contextul din ARGHEZI în altă ediţie, şi anume în S. XII, 97, unde am găsit : *omoforul, rucăviţele, tiara, epitrăhilul,* ***sfita*** *şi cîrja vin de la Dositei.*

În concluzie, este evident că avem de-a face cu o greşeală de tipar şi că sensul dat întîia oară în DL, şi preluat apoi în DM, nu există.

LITURGHIERUL LUI CORESI, *Text stabilit, studiu introductiv şi indice* de Al. Mareş, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969 (Institutul de lingvistică), 189 p. + 42 f. facs. + 2 p. + 1 p. Erată.

Alcătuită în cadrul Sectorului de filologie şi limbă literară al Institutului de lingvistică din Bucureşti, ediţia de faţă a *Liturghierului* lui Coresi constituie un nou succes al filologiei româneşti.

Lucrarea se deschide cu un amplu studiu introductiv (p. 7—118), urmat de o notă asupra ediţiei (p. 121—123). În continuare, textul propriu-zis al *Liturghierului* este prezentat întîi în transcriere fonetică interpretativă în caractere latine (p. 127—148), apoi în facsimile. Textul transcris este separat de grupul de facsimile prin indicele exhaustiv al tipăriturii lui Coresi (p. 149—188).

Studiul introductiv, întemeiat pe o documentare largă şi aprofundată, cuprinde două capitole mari : pe de o parte examenul împrejurărilor istorice ale apariţiei *Liturghierului* lui Coresi şi examinarea cărţii sub raport bibliografic şi bibliologic, pe de alta — analiza grafiei şi a limbii textului.

Descoperit în 1926, în biblioteca bisericii Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului, de N. Sulică, exemplarul cunoscut astăzi al *Liturghierului* tipărit de Coresi la Braşov, în 1570, se păstrează în prezent la Biblioteca Mitropoliei din Sibiu[1], în al cărei patrimoniu a intrat după cel de-al doilea război mondial de la urmaşii lui N. Sulică. Atît informaţiile sporadice din epocă, precum şi sumara prezentare a cărţii de către N. Sulică[2], ca şi primul studiu mai dezvoltat, însoţit de publicarea însăşi a textului exemplarului de la Sibiu de către Spiridon Cândea[3], au lăsat deschise o serie de probleme, cum sînt : data apariţiei cărţii, locul de tipărire, persoana tipografului, cuprinsul integral al cărţii (exemplarului păstrat îi lipseşte sfîrşitul şi, probabil, o filă la început), relaţiile dintre *Liturghierul* lui Coresi şi *Liturghierul* lui Macarie (1508) etc. Cercetînd condiţiile istorico-culturale în care a apărut primul liturghier în limba română şi îmboldurile care au promovat traducerea lui din slavonă şi tipărirea de către Coresi, Al. Mareş face lumină, cu o competenţă remarcabilă, în aproape toate problemele controversate[4]. O singură problemă a rămas încă nerezolvată : determinarea prototipului slav al traducerii.

[1] Numele oficial al acestei biblioteci : Biblioteca Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia şi Sibiu.

[2] N. Sulică, *O nouă publicaţie românească din secolul al XVI-lea : liturghierul diaconului Coresi, tipărit la Braşov în 1570*, Tîrgu-Mureş, 1927.

[3] Spiridon Cândea, *Primul liturghier românesc tipărit*, în „Mitropolia Ardealului", IV, 1959, nr. 9—10, p. 722—771 ; idem, *Textul Liturghierului românesc publicat de diaconul Coresi*, în rev. cit., V, 1960, nr. 1—2, p. 70—92. Vezi şi articolul lui Dan Simonescu, *Precizări despre Liturghierul lui Coresi*, în LR, XI, 1962, nr. 4, p. 433—438, în care se expun concis şi se comentează datele fundamentale furnizate de Sp. Cândea

Reluînd observaţiile lui Spiridon Cândea, Al. Mareş demonstrează, în mod convingător, că nu avem a face cu o traducere a *Liturghierului* lui Macarie. Comparaţia atentă cu liturghierele slavone manuscrise de la Biblioteca Academiei R. S. România, datînd din secolul al XVI-lea sau mai vechi, precum şi cu alte liturghiere slavone tipărite din epocă, ne indică doar faptul că sîntem în faţa unui liturghier de o structură cu totul deosebită. Concordanţele cu unele sau altele dintre liturghierele slavone cercetate sînt numai parţiale : privesc segmente diferite din diferitele tipuri de liturghiere examinate. E, fără îndoială, un însemnat pas înainte în cercetarea izvoarelor tipăriturilor româneşti ale lui Coresi faptul că Al. Mareş a stabilit asemănările şi deosebirile de structură cu un mare număr de liturghiere vechi, slavone şi româneşti. Investigaţii ulterioare, în alte biblioteci publice, ar putea duce la depistarea modelului pe care l-au urmat traducătorii cărţii tipărite de Coresi.

De un real folos ni s-au părut observaţiile lui Al. Mareş cu privire la raportul dintre *Liturghierul* lui Coresi şi versiunile liturghierelor româneşti ulterioare, din secolul al XVII-lea (p. 42—46). Se confirmă încă o dată teza că, deşi n-au statornicit la vremea lor limba română în biserică în locul slavonei, majoritatea cărţilor româneşti tipărite de Coresi au circulat, fiind preluate de generaţiile următoare. Transmise prin diferite rînduri de copii, ele au contribuit efectiv, alături de alţi factori, la introducerea oficială a limbii române în biserică tocmai spre sfîrşitul secolului al XVII-lea. Această continuitate în dezvoltarea limbii române literare dintre secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, argumentată prin studiul tradiţiei manuscrise a textelor coresiene, este un adevăr care nu trebuie pierdut din vedere în cercetările de sinteză asupra limbii române literare şi asupra culturii româneşti din perioada veche.

Grafia şi limba *Liturghierului* lui Coresi constituie obiectul celei de a doua părţi a studiului introductiv al lui Al. Mareş. Pe de o parte se explică valoarea semnelor grafice (litere, semne diacritice, semne de punctuaţie), grafiile influenţate de reguli ortografice slave şi abrevierile grafice (p. 47—55), pe de alta se descriu particularităţile lingvistice ale textului (în ordinea tradiţională : fonetică, morfologie, sintaxă, lexic, formarea cuvintelor, p. 55—118). În sectorul consacrat studiului limbii, care are ponderea cea mai mare în economia lucrării, se remarcă atenţia autorului pentru încadrarea faptelor de limbă în epocă prin raportarea la alte texte coresiene sau la texte româneşti din alte provincii şi prin raportarea, în desele cazuri de influenţe din partea textului slavon (în morfologie, sintaxă, formarea cuvintelor), la construcţiile slavone similare (din liturghierele consultate). În ce priveşte lexicul, subliniem încercările de încadrare a faptelor în sistemul limbii (vezi observaţiile cu privire la sinonimie şi la terminologia religioasă, p. 116—118). În descrierea faptelor de limbă, nu o dată autorul apelează la metoda statistică (de ex. : p. 56, 57, 58, 59 etc.). Pentru a avea o imagine globală asupra raportului de forţe dintre faptele comparabile (fonetism vechi / fonetism nou, construcţie veche / construcţie nouă, termen vechi / termen nou, dialectal / comun, element latin / element slav etc.), specialistul are la dispoziţie indicele de cuvinte şi, pentru verificarea faptelor, textul. Bineînţeles că toate ecuaţiile de acest fel au o valoare foarte relativă, atîta vreme cît ele nu sînt raportate la ecuaţiile obţinute din analiza altor texte din epocă. Dar aceasta depăşeşte cu mult obiectivele unei ediţii de texte.

Adresîndu-se nu numai specialiştilor, ci şi unui cerc mai larg de cititori, Al. Mareş reproduce întîi textul în transcriere fonetică interpretativă, fiind convins că numai printr-un asemenea procedeu de transcriere se pot „stimula cercetările de interpretare a grafiei chirilice" (p. 121). Cei care urmăresc totuşi probleme speciale de grafie chirilică sau de fonetică au la îndemînă nu numai facsimilele (care însă, pe alocuri, sînt greu sau imposibil de descifrat, din cauza carbonizării hîrtiei), ci şi indicele de cuvinte şi studiul

[4] După apariţia ediţiei sale, o precizare în plus aduce Al. Mareş în legătură cu datarea *Liturghierului* coresian, în articolul *Note despre Coresi*, în LR, XIX, 1970, nr. 3, p. 253—259.

grafiei şi al limbii, care se întemeiază pe o transcriere a textului — anterioară cu circa 2 ani fotocopierii, cînd carbonizarea nu era atît de avansată.

În transcrierea interpretativă a textului *Liturghierului*, Al. Mareş se conduce după principiile curente de transpunere a grafiei chirilice româneşti din secolul al XVI-lea, în sensul că, de exemplu, pentru redarea valorii semnelor ъ,ѫ,ь, el recurge la *ă* sau la *î*, după cum, în epoca m o d e r n ă, acestor semne le corespunde un *ă*, respectiv un *î*.

Altfel, problemele legate de valoarea reală a semnelor respective sînt discutate la capitolele de grafie (p. 49—50) şi de fonetică (p. 59—62). Tot aşa, pe ѣ îl transcrie consecvent *ea*, deci şi în cuvinte ca вєсѣрєкѫ (1r° /14), чѣрчєтѫ (6r° /6), трємѣтє (7v° /8) etc., rezervînd discuţia asupra valorii literei în studiul privitor la grafie (p. 50—51), respectiv la fonetică (p. 63—65). Prin respectarea riguroasă a unor asemenea principii, care sînt formulate clar, prin marcarea corectă a limitelor de rînduri şi de pagini şi prin diferenţierea pe care o face între completările de cuvinte abreviate şi completările de secvenţe grafice deteriorate, transcrierea lui Al. Mareş este net superioară aceleia a lui Spiridon Cândea[5].

Facsimilele *Liturghierului* coresian au fost reproduse în condiţii tehnice excelente.

Munca editorului a fost mult uşurată de faptul că el n-a fost în situaţia de a alege din două sau mai multe versiuni una singură, de a colaţiona deci versiuni diferite, de a emenda textul, de a stabili un aparat critic. Singura posibilă în cazul unor texte tipărite pentru care nu s-au păstrat şi alte versiuni, ediţia diplomatică pregătită de Al. Mareş este, dacă ne referim la textul transcris, o ediţie diplomatică corectată, în sensul că, în subsolul paginii, editorul semnalează toate greşelile şi omisiunile de tipar. În plus, subsolul consemnează toate grafiile discutabile sau neobişnuite. Exemple: ѳнамѣѫ „grafie care reflectă pronunţarea cu doi *n*: *în naceaia*" (p. 129, nota 7), transcrisă însă în text: *în aceaia*; чѣтєнїє (p. 136, nota 27), transcris *cetenie*; <*a lu*>, omisiune tipografică (p. 144, nota 51) etc. În această privinţă, ediţia *Liturghierului* lui Coresi poate constitui un model pentru toţi cei care pregătesc, prin forţa împrejurărilor sau din proprie convingere, ediţii diplomatice de texte[6].

Indicele de cuvinte înregistrează ocurenţele pentru fiecare variantă grafică, fonetică şi morfologică a unităţilor lexicale, cu trimiteri la pagina şi rîndul din original.

De altfel, ediţia în sine, studiul introductiv şi întreg aparatul ediţiei dovedesc din partea lui Al. Mareş nu numai familiarizare cu problemele atît de disputate ale textelor româneşti din secolul al XVI-lea şi o nedesminţită acribie de filolog, ci şi un volum de muncă demn de toată lauda.

Nu putem însă să trecem cu vederea unele puncte de vedere care ni se par subiective, unele inconsecvenţe şi chiar anumite lipsuri sau erori, unele deficienţe de organizare a materialului. Expunîndu-le aici, credem că facem un serviciu atît editorului, cît şi celor care pregătesc ediţii similare de text.

Astfel, ţinînd seamă de faptul că textul *Liturghierului* lui Coresi prezintă „unele inconsecvenţe fonetice şi lexicale" (p. 37), Al. Mareş crede că „textul tipărit de Coresi nu este originalul traducerii, ci o versiune revizuită a acestuia" (id.). E vorba, de fapt, de a l t e r n a n ţ e (nu de inconsecvenţe) de tipul următor: *deci* „apoi" (de 3 ori) — *deaciia* „apoi" (de 22 de ori); *gură* (o dată) — *rost* (de 6 ori); *şerb* (o dată) — *rob* (de 6 ori) (p. 37; vezi şi p. 117). După Al. Mareş, termenii de pe primul plan ar reprezenta un strat lingvistic — graiul bănăţean sau din centrul Transilvaniei, iar cei de pe planul al doilea, alt strat lingvistic — graiul muntenesc şi cel sud-ardelenesc. Formele de pe primul plan ar aparţine traducătorului, iar celelalte—revizorului textului. Iată şi exemple din domeniul foneticii: *mînile* (o dată) — 19 ocurenţe cu diftongul *îi* în prima silabă (sg. g. — dat *mîinei, mîiniei, mîineei*; pl. *mîini, mîinile*); *nostră* (o dată) — *noastră*

[5] Vezi nota 3. Pentru critica ediţiei lui Sp. Cândea, vezi ediţia Al. Mareş, p. 121.

[6] Avem în vedere şi textele din perioada modernă.

(de 18 ori) şi *noastre* (de 28 ori) etc. (p. 37, 38)[7]. Admiţînd apriori că în textul traducătorului a intervenit un revizor din altă zonă dialectală, ne putem pune întrebarea legitimă: nu cumva, tot aşa de bine, ar trebui să atribuim faptele cu ocurenţe rare revizorului, iar celelalte traducătorului? E o regulă ca cel care revizuieşte lingvistic un text oarecare să intervină în majoritatea cazurilor în care „graiul" său îi oferă o formă echivalentă aceleia din text? Pe de altă parte, în lumina cunoştinţelor despre graiurile de tranziţie[8], despre idiolect[9] şi despre „interdialect"[10], probele pe care le invocă Al. Mareş pentru teza existenţei a două straturi dialectale provenind fiecare de la altă persoană, deşi în principiu nu pot fi respinse, nu sînt concludente. În al treilea rînd, localizările pentru secolul al XVI-lea, pe care se întemeiază autorul studiului, nu sînt sacrosancte. Cunoştinţele noastre de dialectologie istorică românească pentru secolul al XVI-lea sînt destul de nesigure. Lucrăm încă cu aproximaţii. Pentru numeroase fapte de limbă, hărţile lingvistice dacoromâne referitoare la această perioadă a începuturilor scrisului românesc conţin multe zone albe. Particularităţile „dialectale" ale multor texte nici nu pot fi localizate cu certitudine, pentru că nu avem informaţii sigure despre proveniența autorilor, respectiv traducătorilor, despre proveniența tipografilor, despre eventuale revizii ale unor texte, uneori chiar despre proveniența textului.

Pe urmă, într-un text cu atîtea erori de tipar şi cu destule omisiuni de cuvinte sau de grupuri de cuvinte, însăşi ipoteza efectuării unei revizii lingvistice pozitive este discutabilă. E posibil ca singura „revizie" lingvistică să fi fost cea negativă, a tipografului.

De aceea, poate, ar fi indicată ceva mai multă rezervă în asemenea cazuri.

Din păcate, nu totdeauna afirmaţiile prea categorice ale autorului studiului introductiv sînt argumentate. Astfel, fără să dispunem de vreo mărturie cu privire la respingerea de către români, în secolul al XVI-lea, a ideii introducerii limbii române în biserică, Al. Mareş, susţine: „Pentru a doua jumătate a veacului al XVI-lea, naţionalizarea cultului divin [...] era o idee străină de mentalitatea şi concepţiile românilor ortodocşi" (p. 42). În această problemă mult dezbătută la noi, s-au adus, din diferite părţi, destule probe în favoarea tezei că ideea respectivă nu era de loc străină printre români[11].

O altă observaţie a noastră se referă la o chestiune de metodă. Punctul de vedere pe care se plasează un cercetător modern al limbii române vechi, să zicem al limbii din secolul al XVI-lea, poate fi, în funcţie de natura şi destinaţia cercetării, destul de diferit. Într-o lucrare de istorie a limbii, specialistul, evident, urmăreşte fenomenele diacronic, chiar dacă diferitele capitole ale cercetării se prezintă ca nişte secţiuni sincronice (stabilite în funcţie de concepţia autorului cu privire la periodizarea istoriei limbii examinate). E recomandabil, dar nu obligator, ca punctul de vedere diacronic să nu lipsească

---

[7] Pentru fonetismele de pe planul al doilea ne-am folosit de ocurenţele înregistrate în indicele de cuvinte.

[8] Vezi G. Francescato, *Dialect Borders and Linguistic Systems*, în *Proceedings of the Ninth International Congress of Linguistics...*, London—The Hague—Paris, 1964, p. 109—114; W. A. Grootaers, *La discussion autour des frontières dialectales subjectives*, în „Orbis", XIII, 1964, nr. 2, p. 380—398; Şt. Giosu, *Graniţe şi arii dialectale*, în AUI, XIV, 1968, secţ. III, ser. C (Limbă şi lit.), fasc. 1, p. 1—33.

[9] Vezi Robert A. Hall jr., *Idiolect and Linguistic Super-Ego*, în „Studia linguistica", V, 1951, nr. 1, p. 21—27; Donald E. Walker, *The notion „idiolect": contrasting conceptualizations in linguistics*, în *Proceedings of the Ninth International Congress of Linguistics...*, ed. cit., p. 556—561.

[10] Vezi B. Cazacu, *Studii de dialectologie română*, Bucureşti, 1966, p. 33—40.

[11] Vezi o sinteză a argumentelor privitoare la începuturile introducerii limbii române în secolul al XVI-lea şi în prima jumătate a secolului al XVII-lea şi la atitudinea favorabilă a cărturarilor români faţă de acest proces, în recenzia pe care Zam. Paul o face ediţiei *Liturghierului* lui Coresi îngrijite de Al. Mareş, în MMS, 46, 1970, nr. 3—6, p. 331—334.

nici din analiza limbii unei opere sau a unui autor determinat. Aici însă predominantă trebuie să fie descrierea ca atare a faptelor de limbă folosite în opera sau de autorul respectiv. În studiul său asupra limbii *Liturghierului* coresian, Al. Mareş a încercat şi el să îmbine cele două metode de cercetare. Astfel, pe fundalul descrierii particularităţilor lingvistice frapante ale textului coresian, grija permanentă a autorului studiului a fost aceea de a încadra faptele de limbă în epocă şi, pe cît posibil, în geografia graiurilor dacoromâne de atunci. Raportările la alte atestări, la frecvenţa şi circulaţia unor forme sau sensuri în secolul al XVI-lea, care ne întîmpină pretutindeni în studiul asupra limbii *Liturghierului*, sînt o contribuţie meritorie a editorului textului, ce nu poate fi trecută cu vederea chiar atît de uşor. Ceea ce i s-ar putea reproşa totuşi lui Al. Mareş este că, numai în anumite capitole de morfologie şi în legătură cu clasificarea particularităţilor lexicale (vezi, de ex., p. 82, 86, 91, 97, 104, 113), a prezentat faptele de limbă ale textului coresian prin prisma limbii actuale. Dar, într-o descriere cu caracter signaletic a limbii unui text din secolul al XVI-lea, a atrage atenţia asupra verbelor care „aparţin altor oconjugări decît în limba actuală" (p. 82) — deci în limba română a secolului al XX-lea, a releva numai adverbele şi locuţiunile adverbiale care „prezintă sensuri sau forme deosebite de cele de astăzi" (p. 86), a menţiona conjugările „dispărute azi din limbă" sau „care prezintă alte forme sau funcţii decît cele din limba actuală" (p. 91) etc. — nu constituie, propriu-zis, o eroare de metodă, ci o aplicare simplificată a unei perspective diacronice mai largi. O asemena simplificare a perspectivei întîlnim şi în tratate de prestigiu ca *Histoire de la langue roumaine* a lui Ov. Densusianu[12] sau *Istoria limbii române* a acad. Al. Rosetti[13]. În fond, integrarea în epocă şi, parţial, cea geografică a fenomenelor e, la Al. Mareş, precumpănitoare. Natura studiului de limbă al ediţiei nefiind urmărirea evoluţiei fenomenelor şi a structurilor de-a lungul secolelor, raportările autorului la secolul al XX-lea, departe de a fi un cap de acuză[14], sînt un exces de zel.

Ne vom referi, în continuare, la indicele de cuvinte. În redactarea acestuia, pentru a stabili cuvîntul-titlu de articol, Al. Mareş nu a respectat un principiu unitar. Pentru „cuvintele dispărute azi din limbă sau a căror formă este mult depărtată de aceea actuală, s-a adoptat forma din text" (p. 149), zice autorul. În schimb, pentru întreg restul vocabularului, cuvîntul-titlu s-a literarizat. O asemenea diferenţă de tratament îngreuiază foarte mult cercetarea şi folosirea indicelui de către specialişti. În fond, specialistul are nevoie de forma tip din text. Doar un nespecialist se orientează mai bine cînd cuvintele-titlu sînt date în limba literară actuală. Ce se face însă nespecialistul în numeroasele cazuri cînd forma originalului nu a fost literarizată? Un indice de cuvinte care înregistrează, în caractere chirilice şi cu trimiteri la filă şi rînd, toate ocurenţele, se adresează, aş zice în exclusivitate, specialistului. De aceea, ar fi fost bine să nu se procedeze la literarizarea titlurilor. Ne întrebăm: ce rost are pentru specialist consemnarea lui *înbla* sub titlul *a umbla*, a lui *înple* sub *umple*, a lui *înfrîmseţi* sub *înfrumuseţa*, a lui *Athoneanul* sub *Atoneanul*, a lui *supt* sub *sub* etc., cînd nici una dintre formele de pe planul al doilea nu a fost atestată?

În legătură cu organizarea materialului cărţii, sîntem de părere că indicele de cuvinte,

---

[12] Vezi în DHLR II, în capitolul privitor la lexicul secolului al XVI-lea, un întreg subcapitol intitulat: „Cuvinte care prezintă sensuri diferite de cele actuale" (p. 420—492); cf. şi p. 408 (despre conjuncţiile coordonatoare).

[13] Vezi RILR, ed. 1968, unde autorul referindu-se tot la vocabularul limbii române din secolul al XVI-lea, în subcapitolul „Schimbări de sens", expune, la p. 579—580, „o serie de cuvinte care şi-au păstrat sensul primitiv sau un sens apropiat de cel primitiv, pe cînd în limba comună de astăzi aceste cuvinte sînt întrebuinţate cu accepţiuni diferite".

[14] Vezi recenzia la ediţia lui Al. Mareş din SCL, XXI, 1970, nr. 5, p. 610—614, semnată de Florica Dimitrescu.

fiind partea cea mai des consultată a unei asemenea lucrări, ar fi trebuit plasat la sfîrşit, după facsimile. În felul acesta, el poate fi găsit şi mînuit mult mai uşor. Un loc nepotrivit, la mijlocul cărţii, are, de asemenea, lista de abrevieri bibliografice (p. 119—120), care, în mod obişnuit, tot din necesităţi practice, se aşază la începutul cărţii (după eventuala prefaţă).

Observaţii de amănunt. Vom semnala numai cîteva fapte. *Dendărătul, denlăuntru, dentîiu, dentru* nu sînt compuse cu *den* (vezi p. 57), ci cu *de* (*de* + *îndărătul, de* + *înlăuntru, de* + *întîiu, de* + *întru*). — Întemeindu-se pe afirmaţiile lui Densusianu[15], Al. Mareş susţine că *î* din *porîncilelor* provine din *u* (vezi p. 61). Dar aici nu trebuie neglijată evoluţia vocalei nazale v. sl. ѫ [o^{n}] în cuvinte ca ржка, джъ, поржчнтн, осждитн etc., atît pe teren slav, cît şi în limbile învecinate care au împrumutat asemenea cuvinte. Vocala nazală respectivă s-a dezvoltat diferit în diversele limbi slave şi în limbile care au împrumutat, în diferite etape istorice ale evoluţiei fonemului pe teren slav, elemente lexicale cu această nazală (de ex. : *on*>*un*>*u*; *on*>*ăn*>*ă*; *on*>*ăn*>*în*>*î*). Încît, după părerea noastră, variaţiile de tratament în forme ca *poronci — porunci — porînci, muncă — mucenic — măcinic, osîndi — sud* „judecată" etc., din limba română, se explică uneori prin stadiul la care ajunsese fonemul pe un anumit teritoriu slav sau în slavona cărturărească în momentul împrumutării cuvîntului în limba română, alteori — în cazul împrumuturilor din vechea slavă — prin evoluţia pe teren românesc a nazalei slave[16]. Analogia cu unele modificări de la latină la română[17] nu poate fi invocată, dată fiind deosebirea tranşantă de structură dintre acestea şi modificările fonetice suferite pe teren românesc ale elementelor slave. — În *nu-ş* (*deşchidea*) nu avem a face cu eliziunea lui *î* (din *îşi*), ci cu forma veche *şi* (<lat. *sibi*), care, paralel, în cu totul alte poziţii sintactice, a primit un *î-* de sprijin (vezi p. 62). — În проповѣданїен (f. 19 v°/1) nu credem că e vorba de păstrarea diftongului *ea* după o labio-dentală (vezi p. 63), ci de o simplă grafie slavizantă (deci etimologică), cu ѣ în loc de ε. Asemenea grafii slavizante mai apar (ex. чьтенїε, 20 v°/2), ca să nu mai amintim de numeroasele expresii slavone presărate pe ici pe colo în text. — În legătură cu acuzativul numelor proprii sau comune de persoană în funcţia de complement direct, Al. Mareş zice: „Construcţiile fără *pre* sînt determinate de construcţiile fără prepoziţie din originalul slavon" (p. 73). Referindu-se la textele româneşti traduse din slavonă în secolul al XVI-lea, Florica Dimitrescu a demonstrat convingător că, „fără a exclude cu totul o anumită influenţă a textului slav, [...] nu putem atribui exclusiv acestuia lipsa lui *pre* la acuzativ, ci faptului că fenomenul, în evoluţie şi astăzi, se afla încă într-un stadiu de început"[18]. — Într-o frază ca: *atunce să zacă cu dosul în sus, derept să nu facă dedesupt udătură* (f. 4 v°/8—9), conjuncţia subordonatoare este *derept*, nu *derept să* (vezi p. 91 şi 94). *Să* este aici morfem al conjunctivului. Tot aşa *să* nu face parte din conjuncţie în *ca să* (*nu*) şi în *de* (*să*) (p. 94). Nici fără asemenea combinaţii, dar cu valoarea de „semn al conjunctivului" (p. 179, indicele de cuvinte), *să* nu este conjuncţie[19]. — În legătură cu

[15] DHLR, II, p. 92.

[16] Asupra tratamentului v. sl. ǫ în limba română, vezi Al. Rosetti, *Linguistica*, The Hague, 1965, p. 234—235 şi G. Reichenkron, în „Die Welt der Slaven", VI, 1961, p. 40—54.

[17] DHLR, II, p. 92; vezi şi p. 27.

[18] Fl. Dimitrescu, *Despre pre la acuzativ în limba textelor traduse din slavă în sec. al XVI-lea*, în SCL, XI, 1960, nr. 2, p. 224.

[19] Prin aceasta nu negăm faptul că, în formaţia conjunctivului, *să* condiţional şi concesiv, de ex., cumulează, în acelaşi timp, funcţia de conjuncţie (dar o conjuncţie care astăzi nu mai e comutabilă şi la alte paradigme modale; caracterul comutabilităţii totuşi se menţine, în sensul că întreaga formaţie a conjunctivului condiţional sau concesiv e comutabilă printr-o construcţie de tipul „conjuncţie condiţională sau concesivă [*dacă, de*] + optativul sau indicativul") şi cea de morfem al conjunctivului. Iar părerea curentă în manualele de gramatică, după care *să* este totdeauna conjuncţie, se întemeiază pe o concepţie parţial eronată cu privire la criteriile de clasificare a categoriilor morfo-lexicale ale limbii. Nu trebuie să uităm

sensurile unor termeni de origine latină, ca *arsă* „jertfă" (p. 97), *dulce* „bun" (p. 98; vezi și p. 117), *dulceață* „bunătate" (p. 99), *prădat* „prizonier" ș. (p. 101), *stătător* „prezent, de față" (p. 101) — ar fi fost bine să se arate că sînt calcuri după slavonă. Construcția *toate arsele*, în care se întîlnește primul termen și care se află în două pasaje apropiate, în cadrul unui citat din psalmul 50, calchiază de fapt grecismul олокавтоматъıе (gr. ὁλοκαύτοματα) din pasajele corespunzătoare ale psaltirilor slavone vechi; cf. și съжагаемъıе, пожъренъ, жрътва, жрениѥ, пожрътиѥ, vb. (по)жрѣти. Pentru ceilalți termeni, cf. sl. благъ; благость; плѣнъ „praeda", плѣньнъ „captivus", плѣнити „captivum abducere"; наставшъıй, поданнъıй. — *Eftenșug* „îndurare" (p. 108) nu e element slav, ci un derivat românesc din adj. *eften* (cu varianta *eftin*; astăzi *ieftin*; element n. gr. intrat în limba română prin filieră slavă) și sufixul substantival *-șug* (de origine maghiară). — În articolul consacrat lui *pre* în indicele de cuvinte (p. 176), nu se face distincția, pe care o socotim necesară, între ocurențele lui *pre* ca prepoziție și cele ale lui *pre* ca morfem al acuzativului, așa cum, bunăoară, funcția de conjuncție a lui *să* (cu sensul de „dacă" și urmat de un prezent indicativ) este diferențiată de aceea de semn al conjunctivului (p. 179) sau cum funcția adverbială a lui *și* e marcată aparte față de cea conjuncțională (p. 183).

★

Atît observațiile de fond, cît și cele de metodă sau de organizare a materialului, pe care le-am făcut aici și care se mai pot face, scot în evidență unele deficiențe sau unele puncte de vedere cu care nu sîntem de acord, dar care nu știrbesc valoarea reală a ediției îngrijite de Al. Mareș. Prin calitățile sale, subliniate de noi mai sus, ediția *Liturghierului* lui Coresi se alătură seriei nu prea lungi de ediții științifice de texte vechi românești, constituind o sursă inedită de mare preț, pentru studii speciale de grafie chirilică, de fonetică, morfologie, sintaxă și lexic, ca și pentru studiile de sinteză referitoare la istoria limbii române. Spre deosebire de multe alte ediții de texte românești vechi, studiul însuși al lui Al. Mareș cu privire la grafia și limba textului, precum și indicele de cuvinte, cu toate micile scăpări pe care le conțin, stimulează și ajută în mod considerabil investigațiile ulterioare.

Prin reproducerea în facsimile și prin transcrierea fonetică interpretativă foarte îngrijită a textului, prin studiul istoric-cultural, prin studiul grafiei și al limbii, prin indicele de cuvinte, meticuloasa ediție diplomatică corectată a lui Al. Mareș pune în circulația largă a specialiștilor și a tuturor celor care se interesează de limba română și de istoria culturii românești un text deosebit de valoros din punctul de vedere al istoriei limbii, deoarece face parte din fondul de aur al începuturilor scrisului românesc, și nu mai puțin important în istoria culturii, pentru că marchează, alături de alte texte asemănătoare, un rezultat al primelor eforturi de introducere a limbii naționale în biserica poporului român. Nu e de mirare că împlinirea a 400 de ani de la apariția *Liturghierului* lui Coresi a constituit, recent, obiectul unei sărbătoriri, la Brașov[20]. Iar rațiunea primirii călduroase de care s-a bucurat ediția lui Al. Mareș din partea criticii[21] trebuie căutată nu numai în calitățile ediției, ci și în receptivitatea și interesul oamenilor de cultură pentru monumentele vechiului scris românesc atunci cînd acestea sînt valorificate științific.

Liviu Onu

---

că, printre alte trăsături pertinente, categoria conjuncției în limba română o are și pe aceea a comutabilităț Iar dacă un singur principiu, și anume acela al relației verbale modale relativ libere, nu e aplicabil în cazul lui *să* condițional și concesiv de astăzi, aceasta constituie o excepție (explicabilă istoric) care întărește regula.

[20] Vezi BOR, 88, 1970, nr. 9—10, p. 1042—1046; „Mitr. Ard.", 15, 1970, nr. 9—10, p. 710—720.

[21] Vezi „Cont.", 1969, nr. 50, p. 8 (G. Mihăilă); SCL, XXI, 1970, nr. 5, p. 610—614 (Fl. Dimitrescu); ALIL, XXI, 1970, p. 199—203 (Zamfira Mihail); MMS, 46, 1970, nr. 3—6, p. 331—334 (Zam. Paul); CL, XV, 1970, nr. 2, p. 351—352 (B. Kelemen); „R. Lit.", III, 1970, nr. 17, p. 14 (Al. Graur).

ION BUDAI-DELEANU, *Scrieri lingvistice*. Text stabilit și glosar de Mirela Teodorescu. Introducere și note de Ion Gheție, București, Editura științifică, 1970.

După volumul tipărit în 1966 de Ion Gheție, *Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu*, analiză solidă a operei mai puțin cunoscută a reputatului autor al *Țiganiadei*, era de așteptat, ca o aplicare practică a aprecierilor exprimate obiectiv și documentat, să fie aduse la lumină prin tipar acele scrieri ale poetului ardelean care ilustrează competența și pasiunea lui filologică, într-o epocă de căutări febrile, de investigații adînci, de năzuințe reformatoare, inițiate de Școala ardeleană. Antologia de texte demonstrează uimitoarele, pentru acel timp, cunoștințe și intuiții lingvistice ale unui scriitor pentru care limba nu a fost numai un instrument de expresie artistică a concepțiilor sale literare, filozofice și social-politice, ci și un domeniu de largă investigare, de observare atentă și subtilă a mecanismului ei, a funcționării și evoluției ei istorice, a rafinării prin uz și șlefuire estetică. Ca și confrații lui din același curent de modernizare a culturii și limbii naționale, ca Micu, Șincai, Maior, dar mai înzestrat cu har literar, Ion Budai-Deleanu a văzut în limbă un factor de afirmare a conștiinței etnice și o cale de progres prin asimilarea creațiilor de prestigiu european.

„Introducerea" lui Ion Gheție concentrează în 30 de pagini datele esențiale ale „scrierilor lingvistice" rămase de la Budai-Deleanu și subliniază originalitatea gîndirii, noutatea cercetărilor sale, pentru a introduce cu adevărat pe cititori în materialul tipărit, în antologia prezentată acum. Citez din finalul introducerii pasajul concludent în privința importanței acestor scrieri de la începutul culturii noastre moderne, scrieri fundamentale pentru cunoașterea și înnoirea limbii noastre literare: „Aportul cel mai însemnat al autorului la conturarea crezului lingvistic transilvan îl constituie demonstrarea latinității limbii române printr-un atent examen etimologic al structurii ei fonetice, morfologice și lexicale și elaborarea unei teorii coerente a limbii literare, a cărei justețe avea s-o confirme evoluția ulterioară a românei literare de-a lungul secolului al XIX-lea".

Autorii antologiei s-au oprit „asupra lucrărilor cu caracter teoretic" pentru a contura mai complet orientarea, concepțiile, sugestiile formulate de scriitor în atîtea împrejurări ale activității sale dinamice, inovatoare în cel mai înalt înțeles al cuvîntului. Din studiul *Scurte observații asupra Bucovinei*, care este o destul de amplă evocare a particularităților istorice și geografice ale acestei provincii, autorii reține fragmentul în care „Budai-Deleanu afirmă, pentru întîia dată în cultura română, că limba română descinde din latina populară și nu din cea clasică", sau, cu propriile cuvinte (traducînd, bineînțeles, textul german) ale scriitorului: „Limba lor (a românilor) este vechea limbă romană populară amestecată cu felurite cuvinte slave, grecești și albaneze...; are toate calitățile pentru a deveni cu timpul o limbă egală în cultură cu cea italiană, dacă oameni iscusiți se vor ocupa de ea". Și au urmat generații de oameni iscusiți care au șlefuit-o mereu, dînd la lumină mari resurse expresive întrevăzute de poetul *Țiganiadei*.

Din *Principiile gramaticii* (*Fundamenta gramatices* ...) ni se dau *Prefața* — cu precizări extrem de importante privind originea limbii și legăturile ei cu latina și cu limbile romanice mai importante, cît și tabelele-registre de cuvinte pe categorii etimologice: cuvintele slave, latine — inexistente în italiană și franceză, cele comune cu italiana, comune cu franceza, comune cu spaniola, cuvinte cu sensuri specifice în română, termeni din latină, inexistenți în latina literară sau în cea medievală, termeni din latina medievală, ceea ce atestă influența acestei limbi asupra limbii române din Transilvania, cum am încercat să demonstrăm, împreună cu

G. Ţepelea, la al XII-lea Congres de filologie romanică de la Bucureşti (1968), pe bază de documente (cf. *Actele*, II, p. 1382—1388). Este, desigur, pentru prima dată cînd relaţiile limbii noastre sînt evocate pe planuri atît de vaste, chiar dacă nu peste tot scriitorul are dreptate în etichetările sale etimologice (ce are *răutate* cu *război*, p. 67; iar *şi* este totuşi lat. *sic*). Editorii nu comentează însă în nici un fel (la *Note*) aceste tabele originale, personale, discutabile în unele amănunte, dar atît de noi, instructive în epoca scriitorului.

Din versiunea revăzută şi adăugită în româneşte a textului latin mai sus citat (*Fundamenta* ...), care a devenit apoi *Temeiurile gramaticii româneşti* (în 1815—1820), se reproduc în antologia de faţă: *prologul*, *pentru ortografie*, iar din partea a II-a pagini despre morfologie (părţile „voroavei") cu o terminologie surprinzător de modernă: *nume*, *pronume*, *verb*, *prepoziţia*, *conjuncţia* şi *interiecţia*. Două trăsături ies în relief în aceste texte: spiritul analitic cu totul excepţional şi preocupări de cultivare a limbii literare, cu recomandări practice, de orientare estetică.

Ultimele două capitole ale antologiei cuprind texte din *Dascălul românesc pentru temeiurile gramaticii româneşti* şi din *Prefaţia* la *Lexiconul românesc-nemţesc* care au mai fost tipărite. Transcrierea textelor în cartea de faţă este riguros exactă, de toată încrederea, cea mai fidelă pe care o avem, iar notele, comentariile — la obiect, dense, cu bune referiri la mişcarea de idei din epocă, la importanţa excepţională a iniţiativelor acestui scriitor ardelean care a îmbinat în chip ideal formaţia filologică de înalt nivel ştiinţific cu talentul creaţiei literare prin care s-a putut impune ca cel dintîi poet modern al nostru.

Odată cu editarea în spirit critic a operei lui Micu, Şincai, Maior, a *Ţiganiadei*, a unei antologii a Şcolii ardelene, realizate de Florea Fugariu, volumul de *Scrieri lingvistice* aparţinînd lui Budai-Deleanu pune în lumină nouă dimensiunile gîndirii coriferilor Şcolii, originalitatea şi valoarea investigaţiei lor, adevărata personalitate complexă a scriitorului poet. Reţinem, în final, promisiunea autorilor acestei excelente antologii că volumul de acum este doar „prima etapă a unui drum sortit să se încheie prin publicarea integrală a dicţionarului şi a gramaticii, dacă nu a tuturor scrierilor lingvistice ale lui Budai-Deleanu" (p. 35).

Gh. Bulgăr

VASILE BOGREA, *Pagini istorico-filologice*, cu o prefaţă de acad. Constantin Daicoviciu. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi indice de Mircea Borcilă şi Ion Mării, Cluj, Editura Dacia, 1971, 556 p.

Dacă ar fi să stabilim direcţiile interesului major al lingvisticii româneşti din ultimele decenii, atunci cu siguranţă una dintre ele ar fi şi preocuparea crescîndă pentru propria-i istorie, pentru valorificarea moştenirii trecutului, act cu profunde semnificaţii culturale şi patriotice.

Recentul volum de *Pagini istorico-filologice* din opera lui Vasile Bogrea, apărut la Editura Dacia prin strădania lui Mircea Borcilă şi Ion Mării, se înscrie în contextul aceleiaşi orientări şi, pusă alături de alte numeroase lucrări similare, credem că poate constitui un material preţios în alcătuirea unei eventuale istorii a lingvisticii româneşti.

O ediţie de acest gen, prin forţa lucrurilor, îşi propune o selectare a materialului care trebuie să fie cît mai ilustrativă dacă ne

gîndim că scopul cărții, în ultimă analiză, este conturarea complexă a activității unui însemnat om de știință. În acest sens trebuie să spunem că ediția realizată de cei doi cercetători clujeni reușește să pună în evidență trăsăturile esențiale ale personalității lui V. Bogrea, relevate de acad. C. Daicoviciu în prefața cărții, anume că „V. Bogrea a fost un reprezentant autentic al umanismului românesc de acum cîteva veacuri" (p. V) și un mare erudit.

Cartea se deschide cu o caldă evocare a omului și profesorului semnată de acad. C. Daicoviciu, inițiatorul acestui volum. Studiul introductiv al lui M. Borcilă și I. Mării, scris sobru și la obiect, fixează în linii generale activitatea lingvistică a lui Bogrea. Ni s-ar fi părut oportună și relevarea cu mai multă insistență a activității lui Bogrea în cadrul Muzeului limbii române, fapt ce ar fi luminat încă o dată activitatea școlii lingvistice clujene între cele două războaie mondiale. Credem că ar fi fost util și un paragraf în care activitatea lui Bogrea să fie discutată într-un cadru mai larg al lingvisticii românești.

Referindu-ne la structura volumului, trebuie remarcat efortul editorilor de a surprinde tot ceea ce a fost esențial în activitatea lingvistică a savantului clujean. Sumarul cărții este organizat în șase secțiuni: *Între filologie și istorie, Semantică, Etimologie, Onomastică, Filologie clasică* și *Varia*, cuprinzînd un foarte util indice de materii și cuvinte.

Nu este întîmplător faptul că volumul selectiv din scrierile lui V. Bogrea se deschide cu studii ce aparțin filologiei: *Între filologie și istorie, Pagini obscure din Miron Costin, Urme bizantine în românește, Din vechea noastră terminologie juridică: ferție.* Prin aceste preocupări, lingvistul clujean se înscrie în direcția inițiată de Cipariu și Hasdeu, continuată de Philippide, Densusianu, Pușcariu, Candrea, Drăganu, pentru care filologia, înțeleasă ca studiul textelor vechi, este cea care luminează o serie de aspecte din istoria limbii române și oferă un material prețios la alcătuirea dicționarelor.

Din *Semantică*, domeniu fără prea multă tradiție în lingvistica românească, Bogrea este atras de problemele de sinonimie (*Din sinonimica lui „drac"*: *Chiorchiojilă, Sfinții-medici în graiul și folclorul românesc*), de stabilirea filiațiilor semantice ale cuvintelor, cum ar fi în articolele: *O problemă semantică, În cîrneleagă* sau realizează chiar studii comparative, ca *Semantism românesc și semantism balcanic.*

Dar domeniul cel mai îndrăgit al lui V. Bogrea este, în spiritul întregii școli clujene, istoria limbii. Etimologiile, multe general acceptate, se caracterizează prin documentația întinsă, vizînd vechimea și extensiunea fenomenelor, înțelegerea pătrunzătoare a influențelor culturale venite din atîtea direcții, ele constituind modele de explicare istorică a cuvintelor.

Cercetările sale ating și alte domenii ale lingvisticii, ca toponimia, onomastica, gramatica, formarea cuvintelor, oglindind aria largă a preocupărilor lingvistului clujean, el refuzîndu-se specializării stricte într-un domeniu.

Desigur, o discuție largă despre activitatea filologică a lui V. Bogrea ar fi mai mult decît profitabilă, dar cadrul restrîns al prezentării pe care o facem nu ne permite o investigație de acest fel, de aceea ne îngăduim doar cîteva considerații absolut generale.

S-a crezut, pînă la apariția prezentului volum, că apelăm la V. Bogrea doar pentru a afla istoria unui cuvînt sau o chestiune de amănunt dintr-o scriere veche. Evident, este și acesta un mare merit al savantului, dar nu este singurul, pentru că importantă este *ideea* ce constituie punct de plecare și element de sprijin pentru alte lucrări.

S-a spus despre scrierile filologului clujean că sînt foarte variate, dar că le lipsește spiritul de sinteză. Într-adevăr, stingîndu-se prea timpuriu, V. Bogrea n-a avut răgazul necesar să-și dea măsura întreagă a capacității. Cu toate acestea, studiile și articolele sale sînt strîns legate unele de altele prin impresionanta lărgime a orizontului, prin acribia științifică, prin apelul constant la disciplinele auxiliare lingvisticii și prin dragostea pentru limba română.

Fără îndoială, cei doi editori, M. Borcilă și I. Mării, și-au cîștigat un titlu de onoare adunînd laolaltă o bună parte din cele mai reprezentative lucrări ale învățatului clujean, punîndu-ne astfel la îndemînă un material științific deosebit de prețios, care altfel ar fi fost greu de consultat, așa cum se află răspîndit în publicații ce și-au încetat de multă vreme apariția. Totodată, lectura volumului ne oferă și o imagine mai unitară despre complexa personalitate a lui V. Bogrea și despre concepția sa lingvistică.

Prezentarea grafică a cărții face cinste Editurii Dacia.

Livia Vasiluță

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică de asemenea articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA,
str. Gutenberg nr. 3 bis, Bucureşti

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Liturghierul lui Coresi, ed. îngrijită de Al. Mareş, 189 p. + 42 pl., 25 lei.

I. COTEANU, **Morfologia numelui în protoromână (română comună)**, 1969, 160 p., 5,25 lei.

Sub redacţia acad. AL. GRAUR şi MIOARA AVRAM, **Formarea cuvintelor în limba română**, vol. I, Compunerea, de Fulvia Ciobanu şi Finuţa Hasan, 1970, 333 p., 23 lei.

I. I. RUSSU, **Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez**, 1970, 270 p., 20,50 lei.

LIDIA SFÎRLEA, **Pronunţarea românească literară. Stilul scenic**, 1970, 208 p., 6,75 lei.

MARIUS SALA, **Contribuţii la fonetica istorică a limbii române**, 1970, 195 p., 7 lei.

PAULA DIACONESCU, **Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc**, 1970, 301 p., 11 lei.

EMANUEL VASILIU, **Elemente de teorie semantică a limbilor naturale**, 1970, 295 p., broşat, 12 lei.

* * * **Sistemele limbii**, 1970, 276 p., 17,50 lei.

I. COTEANU şi I. DĂNĂILĂ, **Introducere în lingvistica şi filologia românească, Probleme-bibliografie**, 1970, 345 p., legat, 16,50 lei.

EMIL PETROVICI, **Studii de dialectologie şi toponimie**, 1970, 339 p., legat, 22,50 lei.

Fonetică şi dialectologie, vol. VII, 1971, 381 p., broşat, 19,50 lei.

KOVAČEC AUGUST, **Descrierea istroromânei actuale**, 1971, 231 p., broşat, 10,50 lei.

VALERIU RUSU, **Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetică. Consideraţii fonologice** (cu 42 hărţi lingvistice), 1971, 171 p., broşat, 8 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea a II-a, 1971, 908 p., legat, 36 lei.

LUCIA DJAMO-DIACONIŢA, **Limba documentelor slavo-române emise în Ţara Românească în sec. XIV şi XV**, 1971, 399 p., 25 lei.

Evangheliarul slavo-român de la Sibiu 1551—1553. Studiu introductiv filologic de E. Petrovici, studiu istoric de L. Demény, 1971, 420 p., 48 lei.

Pravila ritorului Lucaci, text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, 1971, 391 p., 32 lei.

Sub redacţia acad. AL. GRAUR, S. STATI, LUCIA WALD, **Tratatul de lingvistică generală**, vol. I, 1971, 558 p., 31 lei.

LR, Anul XXI, Nr. 2, p. 89 -172 Bucureşti, 1972

I. P. Informaţia — c. 1051 42200 **Lei 6.—**

i 8199

LIMBA ROMÂNĂ

3

ANUL XXI
1972

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

0 IUL. 2005

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUȘ
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU-ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.
În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Revistele se pot procura și prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poștă), Str. Gutenberg 3 bis, sectorul VI — București. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la Întreprinderea de comerț exterior ROMPRESFILATELIA, Căsuța poștală 2001 — telex 011631 — București, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.
Toute commande de l'étranger sera adressée à Întreprinderea de comerț exterior ROMPRESFILATELIA, Boîte postale 2001 — telex 011631 — Bucarest, Roumanie, ou a ses représentants à l'étranger. En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACȚIEI
Str. I. C. Frimu nr. 22
Sectorul I
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

: 8199

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXI 1972 Nr. 3

SUMAR

VOCABULAR — GRAMATICĂ Pag.

Acad. IORGU IORDAN, Ce este etimologia 175
THEODOR HRISTEA, Împrumuturi și creații lexicale neologice în limba română contemporană 185
ANDREI AVRAM, Note etimologice 201
ELENA BEREA-GĂGEANU, Persoana a 3-a plural *o(r) cînta / să cînte* a auxiliarului de viitor 209

LIMBĂ LITERARĂ — STILISTICĂ

ȘTEFAN MUNTEANU, Despre unele izvoare istorice ale limbii lui Eminescu în *Scrisoarea a III-a* 219
FLORA ȘUTEU, *Steaua* ca „adevăr" și „iluzie" în poezia lui Lucian Blaga 225
TRAIAN PODGOREANU, Aspecte ale stilului intelectual la Alexandru Ivasiuc 233

ONOMASTICĂ — TOPONIMIE

GRIGORE ȚOPAN, Nume proprii cu dublă valoare onomastică 243
V. FRĂȚILĂ, Originea toponimului românesc *Ibru* 247

NOTE — COMENTARII

ION GHEȚIE, Apariția formelor verbale cu *n* refăcut în graiurile moldovenești 253
MAGDALENA GEORGESCU, Rectificări la *Bibliografia românească veche* în legătură cu *Psaltirea slavo-română* munteană din 1637—1650 . . . 257
MIRCEA ANGHELESCU, Prima traducere românească din *Halima* 263

CRONICĂ

Sesiunea științifică *Stilistică și poetică* de la Timișoara *(Sergiu Drincu)* 267

RECENZII

I. COTEANU, *Morfologia numelui în protoromână (româna comună)*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969 *(Ion Popescu)* 269
LADISLAU GÁLDI, *Introducere în istoria versului românesc*, București, Editura „Minerva", 1971 *(Olimpia Șerban)* 272
AUREL NICOLESCU, *Școala ardeleană și limba română*, București, Editura științifică, 1971 *(Gh. Bulgăr)* 274

Cărți și reviste primite la redacție 276

LR, Anul XXI, nr. 3, p. 173—276

17442

CE ESTE ETIMOLOGIA*

DE

Acad. IORGU IORDAN

Încep, cum cere, de altfel, și titlul, cu o definiție (chiar dacă ea nu este numaidecît necesară) a termenului e t i m o l o g i e, o definiție scurtă, ca într-un dicționar. Etimologia ar fi stabilirea, cu mijloace științifice, a originii elementelor care alcătuiesc o limbă. Insist asupra părții finale a acestei definiții, pentru că, în mod obișnuit, oamenii care vorbesc de etimologia se gîndesc la originea c u v i n t e l o r propriu-zise, a cuvintelor pe care le putem numi l e x i c a l e, înregistrate și explicate în dicționare. Aceasta ar fi etimologia lexicală, dacă-mi este îngăduit să „creez" o denumire, după mine, destul de potrivită. Lingvistul trebuie să cunoască originea t u t u r o r faptelor din limba pe care o studiază, deci și originea instrumentelor gramaticale, a c u v i n t e l o r s i n t a c t i c e, cum le-aș spune eu, care figurează și ele în dicționare, dar, dacă lexicografii ar fi riguroși, ar trebui să n u se ocupe de *și*, de *în* etc., care apar numai în legături de cuvinte [1].

Ce origini pot avea cuvintele unei limbi? Să ne oprim la limba română. Întîi, origine l a t i n ă, fiindcă limba noastră este una dintre continuatoarele latinei în condiții istorice specifice pentru teritoriul unde a luat ea naștere. Urmează apoi cuvintele din s u b s t r a t, din idiomele vorbite de populațiile autohtone, cucerite și asimilate de romani, după aceea cuvintele din s u p r a s t r a t (sau s u p e r s t r a t cum se spune mai des astăzi), adică elemente din alte limbi cu care latina orientală a venit în contact înainte de transformarea ei în română sau, spus mai explicit, în epoca în care limba noastră n u era română propriu-zisă, ci se găsea încă în forma ei latinească, foarte evoluată, e adevărat, dar nu așa de evoluată, încît să se fi prefăcut oarecum în altă limbă, într-o limbă care să aibă autonomia ei, care să se deosebească, într-o măsură mai mare sau mai mică, și de latină și de celelalte idiome romanice.

* Răsfoind *Etymologicum Magnum*, retipărit de curînd, aflu ceea ce știam odată, dar uitasem, că și Hasdeu și-a intitulat la fel un studiu al său.

[1] În cazul acestora s-ar putea vorbi de o e t i m o l o g i e s i n t a c t i c ă, după cum studiul elementelor morfologice din punctul de vedere al originii lor ar putea fi numit e t i m o l o g i e m o r f o l o g i c ă. Dar nimeni nu spune așa, și nici nu trebuie. Prin urmare, etimologie autentică pr[illegible] cea lexicală, căreia urmează să-i zicem, cum i s-a zis totdeauna, et[illegible]

Avem, în sfîrşit, împrumuturile de toate felurile. Şi cuvintele din suprastrat sînt împrumuturi. Eu mă refer, cînd vorbesc de împrumuturi, la cuvintele intrate din limbi străine după ce limba română a căpătat forma aceea oarecum autonomă de care aminteam mai înainte, aşadar cuvinte care nu au participat în nici un fel la constituirea limbii române, pentru că au apărut, datorită împrejurărilor istorice, după ce această limbă era deja formată, formată, bineînţeles, aproximativ, căci o limbă, oricare ar fi ea, nu este formată definitiv niciodată. Există totuşi o epocă în istoria ei cînd ea încetează de a mai fi în întregime limba de bază şi devine sau începe să devină un idiom să zicem autonom, care se dezvoltă, cel puţin în mare parte, dacă nu în întregime, după legile ei proprii.

Se mai adaugă, la aceste elemente, ca o categorie aparte foarte importantă, creaţiile proprii limbii în discuţie, de pildă interjecţiile, dar mai ales cuvintele formate din materialul lingvistic deja existent (este vorba de cuvintele derivate şi de cele compuse), precum şi creaţiile în sens strict, cuvintele expresive sau, mai bine zis, imitative, de felul lui *cucu*, *a bîzîi* ş. a. Acestea din urmă sînt numite, de obicei, onomatopeice, însă termenul mi se pare cam îngust în ce priveşte conţinutul, şi de aceea cred că cuvinte imitative este o denumire mai potrivită : ele imită, cu ajutorul sunetelor limbii, al sunetelor articulate, cum se spune adesea, diverse zgomote din lumea înconjurătoare şi capătă, prin acest simplu fapt (produs al unui proces psihic complex), o semnificaţie lingvistică, adică un sens.

Aceste ultime procedee de îmbogăţire a limbii şi, drept consecinţă, a cercetării legate de originea cuvintelor a determinat pe unii lingvişti să vorbească de etimologie internă şi de etimologie externă. Distincţia însăşi mi s-a părut curioasă, poate numai pentru că m-a surprins, în orice caz, cu siguranţă, din cauza ostilităţii mele faţă de înmulţirea exagerată a clasificărilor şi a terminologiei. Curiozitatea, însoţită de nedumerire, a crescut cînd am aflat că etimologie internă ar însemna studiul formaţiilor proprii ale limbii, deci al cuvintelor derivate şi compuse, al interjecţiilor, al aşa-ziselor onomatopei, mai scurt, cercetarea etimologică a tot ceea ce apare într-o limbă din ea însăşi, după ce ea s-a constituit ca o unitate de sine stătătoare. Toate celelalte elemente ale ei ar aparţine, în ce priveşte stabilirea originii lor, etimologiei externe. Prin urmare, cuvintele moştenite, cele din substrat şi cele din suprastrat, adică tocmai acelea care au contribuit, cu adevărat, la constituirea unei limbi (în cazul de faţă, a limbii române) şi fără de care ea nu ar fi existat ! Ce poate fi, mă întreb, mai intern în limba noastră, din punctul de vedere al etimologiei, decît, înainte de toate, elementele latineşti ? În ce priveşte substratul, situaţia se prezintă diferit, întrucît intervine, prin forţa lucrurilor, şi factorul etnic alături de cel pur lingvistic. Populaţiile autohtone şi-au însuşit treptat limba latină, dar au continuat, din ce în ce mai puţin (mă gîndesc la numărul vorbitorilor), s-o folosească şi pe cea maternă. Bilingvismul a durat multe secole, cu raportul de forţe mereu mai avantajos pentru limba cuceritorilor, pînă cînd, la un moment dat, aceea a cuceriţilor a dispărut cu totul, căci n-o mai vorbea nimeni. Dar în latina vorbită de autohtoni au rămas, cum nu se putea altfel, „sechele" (aşa spun medicii,

cu un termen care mi se pare nimerit în discuţia noastră) : cuvinte din graiul lor matern şi, în special, unele particularităţi fonetice, datorite deprinderilor de pronunţare a propriei lor limbi. Şi unele şi altele s-au transmis limbii noastre, de fapt au rămas în latina vorbită de autohtoni care este româna. Aceeaşi întrebare ca mai sus : Ce poate fi mai ...intern decît aceste elemente caracteristice, necunoscute latinei propriu-zise şi de aceea inexistente în celelalte idiome romanice? La fel, aproximativ, se pune problema şi pentru suprastrat, care a participat de asemenea (în proporţii cantitative şi calitative diferite, din cauza condiţiilor istorice) la formarea limbii noastre. În rezumat, dacă acceptăm şi vrem să păstrăm distincţia dintre etimologia internă şi etimologia externă, după părerea mea prima însemnează studiul etimologic al elementelor constitutive (moştenire, substrat — de altminteri, şi substratul este moştenire din punct de vedere etnic — şi suprastrat), iar a doua trebuie să aibă drept obiect de cercetare elementele împrumutate, intrate în limbă după constituirea ei (în sensul arătat mai sus). Cît despre creaţiile proprii, studiul derivării şi compunerii nu poate fi numit etimologie : originea cuvîntului care serveşte drept temă o dă dicţionarul etimologic, iar aceea a afixelor se stabileşte totdeauna ca urmare logică a etimologiei cuvintelor în care apar afixele. Numai creaţiile propriu-zise se pretează la cercetări etimologice. În cazul lor avem etimologie internă.

În legătură cu cuvintele moştenite se pune o problemă, după mine, foarte importantă. „După mine", e un fel de a vorbi. De fapt, după alţii, dinaintea mea, care s-au ocupat de ea şi au emis păreri care mi se par juste. În ce măsură elementele moştenite ale limbii române c o n t i n u ă cuvintele latineşti respective? Poate părea curioasă şi, într-un fel oarecare, e s t e curioasă întrebarea. Cînd zicem „în ce măsură?", însemnează dacă, de pildă, rom. *casă* sau rom. *a merge* reprezintă, cu adevărat, prototipurile latineşti corespunzătoare, dacă, altfel spus, *casă* este exact a c e l a ş i cu lat. *casa* şi *a merge* exact a c e l a ş i cu lat. *mergere*. La această întrebare trebuie, cred, să răspundem negativ. Din punctul de vedere al sunetelor, nu încape nici o îndoială că rom. *ca să* c o n t i n u ă, cu o uşoară modificare, datorită evoluţiei fonetice, pe lat. *casa* şi, tot aşa, *a merge* pe lat. *mergere*. Întrebarea se pune însă cu privire la înţeles, şi răspunsul negativ la asta se referă. Sub raportul semantic, rom. *casă* este d i f e r i t, f o a r t e d i f e r i t de lat. *casa*, şi, la fel, rom. *a merge* comparat cu lat. *mergere*. Aici situaţia este şi mai clară, fiindcă *mergere* însemna „a merge sub apă, a se cufunda". Am pus întrebarea aceasta din cauză că şi-au pus-o, înaintea mea, lingvişti consacraţi, celebri, de pildă Jules Gilliéron, creatorul geografiei lingvistice. După apariţia „Atlasului lingvistic al Franţei", alcătuit de el cu ajutorul lui E. Edmont ca anchetator, a purces la studierea diverselor aspecte ale graiurilor populare franţuzeşti, aşa cum sînt ele reprezentate în atlas. Dintre rezultatele obţinute voi aminti aici două, prezentate de el sub forma a două afirmaţii, care, pentru mine, constituie argumente autentice. Căci ele sînt rodul unor cercetări foarte amănunţite, foarte adînci, conduse, între altele, de un simţ excepţional pentru limba sa maternă şi de o intuiţie extrem de rar întîlnită. Este vorba, în primul rînd, de lucrarea sa, mai mult decît elocventă prin însuşi titlul ei : *Falimentul*

etimologiei fonetice [2], şi de aceea nu mă opresc la ea. În altă lucrare, *Patologie şi terapeutică verbală*, III [3], p. 19, pornind de la titlul amintit, care, spune el, nu e un titlu de reclamă, în ciuda aparenţelor (falimentul!), afirmă: „Ea reprezintă expresia exactă a gîndirii mele, pe care o rezum astfel: etimologia primară [4] nu are, adesea, decît o valoare e f e m e r ă; o dată îmbarcat, cuvîntul francez pluteşte încotro îl poartă limba franceză, ascultă de etimologia populară, devine fluture din crisalidă cum fusese înainte şi cum continuă să rămînă în ochii lexicografilor".

Deşi am vorbit ceva mai sus de d o u ă rezultate la care a ajuns Gilliéron în domeniul cercetării etimologice, nu cred inutil să mă refer şi la altă lucrare a lui, în care găsim despre fonetică aprecieri aproape identice cu cele deja arătate. Este vorba de *Studii de geografie lingvistică* [5], 1912, unde, la p. 49, citim următoarele: „De pe acum, fonetica ne-a relevat, într-o măsură suficientă, slăbiciunile ei. Deşi instrument de observaţie puternic, în sensul că ne îngăduie să descoperim caracteristicile fizice, de origine străină ori recente, pe care le prezintă cutare sau cutare cuvînt, ea nu este totuşi un instrument de verificare, ea nu ne pune la îndemînă mijlocul de a recunoaşte, într-un grai, pe străinii şi pe noii veniţi care se deghizează. Ea se lasă înşelată şi ne înşeală şi pe noi".

Deşi limbajul, adesea figurat, al lui Gilliéron nu împiedică pe un cititor atent să înţeleagă fondul lucrurilor şi să recunoască, cel puţin în general, justeţea observaţiilor lui, ţin să recurg şi la luminile altui lingvist, acesta sobru şi moderat în afirmaţii şi stăpîn aş spune desăvîrşit pe domeniul limbilor indo-europene şi al lingvisticii generale. Este vorba de Antoine Meillet, care a ajuns la un punct de vedere aproape identic cu al lui Gilliéron. În lecţia de la Collège de France, ţinută în ziua de 17 martie 1925, pe care am audiat-o, a afirmat aproximativ următoarele. (Pot afirma că reproduc fidel c o n ţ i n u t u l spuselor sale.) Cuvintele suferă, din tot felul de cauze, transformări semantice aşa de profunde, încît, adeseori, nu mai rămîne nimic sau aproape nimic din sensul lor originar. De aceea, avem dreptul să vorbim, în asemenea cazuri, de cuvinte d i f e r i t e din punctul de vedere al semantismului, deşi, altfel, avem a face cu acelaşi cuvînt. Ce mai au, se întreba Meillet atunci, fr. *bon*, *bel* şi *bien* din sensul lat. *bonus*, *bellus* şi *bene*? Cuvintele franceze sînt, în ce priveşte înţelesul, a l t e l e decît corespunzătoarele lor latineşti. Căci, de foarte multe ori, s-a produs discontinuitatea semantică între franceză (sau oricare alt idiom romanic) şi limba latină. Această concluzie a lui Meillet, bazată pe o analiză atentă şi profundă a faptelor, seamănă, ceea ce poate constata uşor oricine, foarte bine cu a lui Gilliéron, numai că este exprimată în alţi termeni.

---

[2] Este partea a II-a a titlului, care, în întregime, sună franţuzeşte aşa: *Etude sur la défectivité des verbes. La faillite de l'étymologie phonétique*, Paris, 1919.

[3] *Pathologie et thérapeutique verbales*, III, Paris, 1921.

[4] Adică propriu-zisă, latinească, în cazul unui cuvînt de origine latină.

[5] J. Gilliéron et M. Roques, *Etudes de Géographie linguistique d'après l'Atlas linguistique de la France*, Paris, 1912. (Colaborarea lui Roques s-a redus, în general, la aspectul stilistic al cărţii.)

Cum vedem, aceşti lingvişti se ocupă, în legătură cu etimologia, de aspectul semantic al problemei. Evident că, pentru ca o etimologie să fie acceptabilă, este necesar ca ea să satisfacă cerinţele impuse de cele două elemente care alcătuiesc cuvîntul : sunetele şi înţelesul. În ce priveşte latura fonetică, lucrurile se prezintă, în general, destul de clar. Sînt, desigur, numeroase cazurile cînd cercetătorul se împiedică de cîte un obstacol de ordin fonetic şi totuşi el caută să menţină şi să întărească explicaţia propusă, trecînd sau încercînd să treacă peste obstacolul acesta, dar, în general, aspectul fonetic nu prezintă dificultăţi. De cînd se face istoria limbii, deci de la începuturile lingvisticii ca disciplină ştiinţifică, se cunosc aşa-zisele legi fonetice, sau, cum spuneau, foarte just, Meillet şi alţi lingvişti din şcoala franceză, corespondenţele dintre sunetele limbii de bază şi acelea ale limbilor derivate din ea.

În ce priveşte înţelesul, lucrurile se prezintă în modul arătat deja, pe scurt, dar suficient de lămurit, cu ajutorul constatărilor lui Gilliéron şi Meillet. Foarte des există conflict între fonetică şi semantică, în sensul că etimologia propusă satisface ori numai legile fonetice ori numai semantismul. În asemenea cazuri, cercetătorul, dacă nu renunţă la explicaţia care i-a venit din primul moment în minte, poate avea două atitudini : dă preferinţă factorului fonetic sau, dimpotrivă, se opreşte la cel semantic. Hotărîtoare este concepţia sa despre limbă în general. Istoria etimologiei romanice ne arată că reprezentanţii ei s-au condus unii după primul criteriu, alţii după al doilea. Pe cei dintîi i-am putea numi f o n e t i ş t i, pe ceilalţi, s e m a n t i ş t i. Bineînţeles, toţi se ocupă de ambele laturi ale problemei, fiindcă nu-i posibil altfel, dar, după formaţia pe care o au, înclină pentru una dintre ele, trecînd uşor peste cealaltă (mai bine zis silindu-se s-o minimalizeze oarecum). Fără să vreau, mi-amintesc de polemica dintre Bloomfield cu şcoala lui, de o parte, şi Spitzer cu şcoala lui (care era ca şi inexistentă în Statele Unite) de altă parte. Denumirile folosite atunci pentru a caracteriza aceste două grupări au fost respectiv m e c a n i c i ş t i şi m e n t a l i ş t i. Cei dintîi vedeau în elementele alcătuitoare ale limbii în primul rînd, dacă nu exclusiv, fapte materiale, oarecum la fel cu neogramaticii, care acordau, cum ştim, o atenţie neobişnuit de mare sunetelor şi modificărilor acestora. Ceilalţi, fără să neglijeze prea mult aspectul fonetic, puneau greutatea principală pe sens, pornind de la ideea justă că limba în mişcare este produsul unui proces în esenţă psihic. Sunetele sînt numai purtătoarele sensurilor, concretizarea strict materială a acestora. Dacă cuvintele, adică diversele suite de sunete, n-ar „spune" nimic, n-am avea ce face cu ele.

Ca să revenim la problema care ne preocupă, voi da, pentru ilustrarea celor două puncte de vedere antagonice, un exemplu, de altfel foarte cunoscut romaniştilor. S-a discutat mult originea fr. *trouver*, it. *trovare* etc. Friedrich Diez, cel dintîi romanist pus în situaţia de a alcătui un dicţionar etimologic, le-a derivat din lat. *turbare* „a răscoli, a tulbura (lucrurile)", adică „a căuta" şi apoi „a găsi" (căci căutarea unui obiect are de scop găsirea lui), devenit **trovare* prin metateza lui *r* şi deschiderea lui *u* (*ŭ* > *o*). Schuchardt, fost student, la Bonn, al lui Diez, şi-a însuşit această etimologie, ocupîndu-se de ea în mai multe rînduri şi dezvoltînd-o la maximum spre a o face convingătoare. El a pornit de la un fapt concret, şi anume de la tulburarea apei (deci lat. *turbare aquam*)

pentru a prinde, adică a g ă s i, peşte. A aplicat, în cercetările sale asupra acestei etimologii, şi cunoscuta metodă „cuvinte şi lucruri", iniţiindu-se, cu ajutorul a tot felul de unelte, în secretele pescuitului. La început, **trovare* (de fapt, urmaşii lui romanici) a fost un termen tehnic specific limbajului pescarilor. Cu vremea a ajuns să fie folosit şi de vorbitori din alte categorii profesionale, fapt care a dus la răspîndirea lui şi, implicit, la lărgirea sensului, potrivit „legii lexicale" stabilite de Meillet, după care adoptarea unui cuvînt din vorbirea unui grup social restrîns de către un grup mai numeros duce la lărgirea înţelesului, adică, în realitate, la pierderea calităţii de termen tehnic a cuvîntului respectiv. De la accepţia „a găsi (un obiect)" s-a ajuns, în limbajul poetic, la „a găsi rime", deci „a face versuri" (de unde fr. *trouvère*, prov. *trobador*, it. *trovatore* „poet").

Această etimologie, pe care o putem numi semantică, a fost şi continuă a fi combătută de partizanii, mult mai numeroşi, ai etimologiei fonetice. (Aceştia spun că *turbare* presupune transformări fonetice destul de numeroase, deşi nu imposibile, şi preferă etimologia **tropare* (atestat de-abia în secolul al XII-lea), derivat de la *tropus* „figură de stil", de origine grecească. Sensul iniţial a fost, deci, cel abstract sau intelectual: „a face versuri; a vorbi figurat, metaforic", contrar constatării, dacă nu generale, în orice caz foarte frecvente, că atunci cînd un cuvînt are înţelesuri atît abstracte, cît şi concrete, trebuie considerate mai vechi acestea din urmă. De altfel, explicarea lui *trouver*, *trovare* etc. din *tropare* este mult mai complicată şi, prin urmare, cel puţin teoretic vorbind, mai puţin verosimilă. În adevăr, la Cassiodor se întîlneşte *contropatio*, cu sensul, tot abstract, de „comparaţie" (ca figură de stil). Acest cuvînt parasintetic (format, adică, şi cu un prefix şi cu un sufix) a fost „analizat", desfăcut în elementele lui alcătuitoare, şi, deoarece suf. *-atio* se alipeşte la teme verbale, s-a presupus existenţa unui verb *contropare* (> fr. *controuver*), acesta atestat, iar fără prefix, **tropare*. Lucrurile se complică şi mai mult prin faptul că pe *contropatio* unii partizani ai acestei etimologii îl consideră ca un calc după un cuvînt germanic. De altfel, Cassiodor era secretarul regilor vizigoţi şi scria o „latină vizigotică". (Vezi E. Gamillscheg, *Etymologisches Wörterbuch der französischen Sprache*, Heidelberg, 1928, p. 250, s. v. *controuver*). Aceasta ar însemna, poate, că avem a face cu o „creaţie" numai formal latinească, în fond germanică. Şi atunci ar trebui să ne întrebăm dacă un asemenea cuvînt a avut condiţii favorabile pentru a se răspîndi în vorbirea unui grup social ceva mai numeros, ca să nu mai amintesc că noţiunea pe care o exprima îi da caracter de termen savant, ceea ce în primele veacuri ale evului mediu constituia o piedică serioasă în calea răspîndirii lui.

Discuţia aceasta prezintă importanţă mai ales prin ea însăşi, nu din punct de vedere strict practic, dacă, adică, una dintre etimologiile propuse este mai bună decît cealaltă. Ea ilustrează cele două poziţii, singurele posibile într-un caz ca cel analizat pînă aici, şi fiecare opusă celeilalte. În ce mă priveşte, cred, şi nu numai acum, că, teoretic vorbind, de cele mai multe ori însă şi de fapt, dreptatea este de partea semantiştilor şi că trebuie, prin urmare, să acordăm atenţie mult mai mare părţii semantice. Ea este interesantă însă şi din punct de vedere aş zice psihologic, al psihologiei atîtor lingvişti care preferă o etimologie

realizată prin mijloace atît de variate și de curioase și pe un drum atît de întortocheat unei etimologii mult mai simple și mai convingătoare, cum am văzut că este *turbare*. De altminteri se știe că nu numai într-un domeniu ca acesta, ci în general vorbind, complicarea lucrurilor presupune, de obicei, nesiguranță și, deci, necesitatea de a „argumenta", adică de a lungi discuția cu orice preț [6].

Ceva mai înainte (v. p. 177—178) am citat părerile lui Gilliéron și Meillet despre modificările de sens, foarte profunde uneori, pe care le suferă, în general, cuvintele latinești transmise limbilor romanice. (Ei s-au referit numai la lexicul moștenit, dar aprecierile lor sînt, după mine, valabile, într-o măsură, poate, și mai mare, pentru elementele din suprastrat și pentru împrumuturile propriu-zise.) Dacă acceptăm punctul lor de vedere, și eu nu văd de ce (și cum) l-am putea respinge, ar trebui să folosim termenul c o r e s p o n d e n ț ă, să spunem, adică, așa: rom. *casă* c o r e s p u n d e latinescului *casa*, la fel *a merge* lui *mergere* etc. Această idee mi-a sugerat-o Meillet. Vorbind despre legile fonetice, acest mare lingvist dovedește că transformarea unui sunet latinesc în unul romanic, oricît de generală sau de „regulată" ar fi, nu-i o l e g e, fiindcă nimeni nu crede sau, mai ales, nu poate proba că, de pildă, *e* latinesc deschis în silabă accentuată este c a u z a diftongului *ie* din multe limbi romanice, iar acesta e f e c t u l aceluia. Meillet spune, mai simplu și mai adevărat (de fapt, nu m a i . . . !) că *ie* romanic corespunde lui *e* latinesc. Și tot așa în cazul celorlalte transformări fonetice. Nu-mi fac iluzii că propunerea mea va fi acceptată, dat fiind că termenul e t i m o l o g i e este atît de înrădăcinat în limbajul lingviștilor, unde are și o familie destul de bogată. Ideea am crezut totuși că poate fi enunțată, în speranța că va oferi prilejul unor luări de poziție din partea celor interesați.

Cînd m-am oprit la etimologia fr. *trouver*, it. *trovare* etc., am făcut un fel de recomandare în sensul că discuția complicată și prelungită nu ajută la demonstrarea justeții punctului de vedere susținut, ci, mai degrabă, dimpotrivă. Se înțelege că afirmația aceasta nu are și nu poate avea valoare absolută. Sînt numeroase cazurile de cercetare etimologică amplă, datorită însă nu unei diluări a expunerii sau „tăierii firului în patru", ci informației bogate, adesea exhaustive, asupra problemei puse în discuție. A trecut vremea etimologiilor sub forma unei teoreme sau axiome matematice. A trecut, fiindcă cuvintele rămase încă neexplicate din punctul de vedere al originii sînt, în orice limbă, cele mai grele și au, deci, nevoie de o cercetare variată și multilaterală, întemeiată pe o documentare împinsă pînă la ultimele limite în lărgime și adîncime. Etimologia unui cuvînt este, trebuie să fie o adevărată b i o g r a f i e a lui, echivalentul, adică, al descrierii unei vieți omenești. Răspîndirea pe teren, deci aspectele dialectale, circulația lui în diversele stiluri ale limbii, adică în limbajele diverselor grupuri sociale, apariția lui în texte, începînd cu cele mai vechi, modificările fonetice și cele semantice suferite de-a lungul timpului etc.: iată atîtea elemente care urmează a fi luate în considerație, analizate și apreciate nu numai pentru a lămuri

[6] Alte amănunte cu privire la *trouver* etc. cititorul curios poate găsi în cartea mea *Lingvistica romanică*, București, 1962, p. 59, n. 4 și la Gamillscheg, *op. cit.*, p. 870—871, s. v. *trouver*.

originea cuvîntului, ci şi pentru a-i înfăţişa ceea ce s-ar putea numi starea lui civilă, poziţia lui în limba căreia îi aparţine. Aş cita două exemple de etimologii socotite de mine ca satisfăcînd, în mare măsură, aceste cerinţe, indiferent de rezultatul strict practic. (Le-am amintit şi cu alt prilej.) Ele sînt: 1. Hugo Schuchardt, *Franz. mauvais / lat. malifatius* (v. *H. Schuchardt-Brevier*, ed. II, Halle (Saale), 1928, p. 135—145); 2. A. Philippide, *O rămăşiţă din timpuri străvechi: jioară = cristal* (v. „Arhiva", Iaşi, XXV, 1914, p. 145—174).

Ar mai rămîne — e un fel de a vorbi — să pun în discuţie, înainte de a termina, următoarea problemă. Există oare — se poate întreba cineva — anumite norme după care trebuie să ne conducem în cercetarea etimologică? O asemenea întrebare are, cel puţin aparent, rostul ei. De cînd se fac etimologii, lingviştii trebuie să fi ajuns, pe baza experienţei personale, la unele concluzii cu privire la ceea ce am putea numi procedura etimologică. În orice caz, sigur este că marii specialişti în acest domeniu au formulat, fără vreo intenţie de „legiferare", unele norme sau reguli pornind de la constatările lor strict obiective. Am insistat suficient, în prezentarea explicaţiilor propuse pentru originea fr. *trouver*, it. *trovare* etc., asupra celor două elemente constitutive ale cuvîntului (sunetele şi sensul), care au, în ce priveşte evoluţia de la etimon la continuatorul lui, norme oarecum fixe, acceptate de toată lumea şi care trebuie, deci, respectate. Dar aceste criterii nu sînt de ordin, ca să zic aşa, procedural. Dacă trecem peste ele, etimologia propusă n-are valoare, stă în vînt. Ele reprezintă condiţii obiective de natură strict ştiinţifică, asemănătoare cu toate condiţiile a căror realizare înseamnează pregătirea profesională a oricărui lingvist adevărat. Este vorba de altceva, şi anume de posibilitatea de a „învăţa" meseria de etimolog cu ajutorul unei serii de reguli sau precepte mai mult ori mai puţin precise sau clare.

S-a gîndit cineva la asta, şi nu un lingvist oarecare, ci Leo Spitzer, care s-a ocupat, printre atîtea alte probleme, şi de etimologie. Într-un articol intitulat, foarte sugestiv, *Din atelierul etimologului* [7], el arată, bazîndu-se pe experienţa sa personală şi, mai cu seamă, pe un mare număr de studii etimologice provenite de la mari specialişti, n u cum poate deprinde cineva meşteşugul, adică ceva imposibil de î n v ă ţ a t, ci un lucru foarte important şi totodată realizabil, anume ce norme urmează să respecte, fie acceptîndu-le, fie respingîndu-le, spre a nu g r e ş i (sau a nu greşi prea mult). Citez cîteva cu titlu de curiozitate (în sensul ştiinţific al termenului).

Etimologiile nu trebuie căutate, ci găsite, descoperite, adică, întîmplător cu ajutorul (nescontat!) al lecturilor. Problemele lingvistice se rezolvă numai cu mijloace lingvistice, şi etimologia este o problemă lingvistică prin excelenţă. Două cuvinte omofone, dar diferite ca sens, trebuie considerate, teoretic vorbind, ca avînd acelaşi etimon. Cf. rom. *a uita* şi *a se uita*. Dintre două explicaţii, ambele probabile, să preferăm pe cea mai simplă. Să evităm în măsură maximă reconstrucţiile, care se reduc, mai totdeauna, la inventarea unor cuvinte latineşti, eventual

[7] *Aus der Werkstatt des Etymologen*, în „Jahrbuch für Philologie", I, 1925, p. 129 şi urm. V. nota mea (*Un cathéchisme étymologique*) în „Revue de linguistique romane", I, 1925, p. 162 şi urm.

germanice, slave etc. inexistente în realitate. Strîns legată de această recomandare este aceea de a recurge cît mai des la mijloacele proprii ale limbii studiate. Să nu uităm că o limbă trăiește nu numai din moștenire și din împrumuturi. Ea posedă toată capacitatea de a se ajuta pe sine însăși cînd nevoia cere. În privința aceasta, Spitzer dă drept exemplu masiva operă a fostului nostru compatriot Lazare Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française*, 3 vol., Paris, 1925-30 (urmate postum de *Autour des Sources indigènes de l'étymologie française*, Firenze, 1935), care a explicat convingător din și prin franceza însăși nenumărate cuvinte cu etimologii artificiale sau imposibile propuse de alții.

Sînt simple recomandări, utile, multe dintre ele întemeiate și, deci, vrednice de luat în considerație. Nici autorul, care știm cît era de exigent, în primul rînd cu el însuși, nu le prezintă altfel, fiindcă își da seama de relativa lor valabilitate. Un exemplu, tot românesc, dovedește că explicația propusă pentru *a uita* și *a se uita* nu poate fi socotită totdeauna drept model. Verbele *a seca* (despre o apă care dispare din cauza căldurii excesive) și *a seca* (în expresii ca *mă seacă la ficat*) au origini diferite, cum a arătat Candrea pentru al doilea : lat. *siccare*, resp. *secare*.

În ultima vreme, interesul lingviștilor noștri pentru cercetările etimologice crește. Mai întîi, Marele dicționar academic trebuie să indice originea tuturor cuvintelor. De aceea a luat ființă, în cadrul colectivului de elaborare a lui, o echipă specială care se ocupă exclusiv de etimologii. Se va păși curînd la întocmirea unui dicționar românesc etimologic. Diverși cercetători sînt atrași tot mai mult de această ramură a lingvisticii, atît de ademenitoare și, ca să nu spun mai cu seamă, pentru nespecialiști. Așa se explică apariția articolului de față.

ÎMPRUMUTURI ȘI CREAȚII LEXICALE NEOLOGICE ÎN LIMBA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ*

DE

THEODOR HRISTEA

În ultimele decenii, vocabularul românesc cunoaște o dezvoltare atît de rapidă, încît, în chip cu totul firesc, dicționarele noastre nu pot să țină pasul cu ritmul lui de îmbogățire. Din același motiv precum și din cauza puținătății sau chiar a lipsei de atestări, pentru lexicografi este, de multe ori, o adevărată greutate în a decide care dintre împrumuturile sau creațiile interne ale limbii române trebuie să fie respinse ori admise în dicționar. Iată de ce ne-am propus să discutăm o serie de împrumuturi și formații lexicale neologice despre care nu avem nici o îndoială că ar trebui introduse în viitoarele dicționare românești și, dacă mai este posibil, chiar în cele care se pregătesc în prezent.

În general vorbind, un neologism n-ar trebui admis în dicționare decît dacă îndeplinește aceste două condiții care pot fi considerate fundamentale :

1. Să fie atestat de mai multe ori (de preferință în cel puțin două stiluri ale limbii literare : *publicistic* și *artistic*, *științific* și *publicistic* etc.) ;

2. Să denumească un „obiect" inexistent sau necunoscut anterior pentru care n-ar fi posibil să găsim în limbă un cuvînt tot atît de potrivit ca cel neologic.

Deși criteriile amintite sînt foarte importante și, probabil, unanim admise, nu credem că pe baza lor ne-am putea pronunța în fiecare dintre

---

* În cele ce urmează vom folosi următoarele abrevieri : AMERIC. HERIT. DICT. = *The American Heritage Dictionary of the English Language*, Boston, New York etc., 1969 ; BLOCH-WARTBURG = *Dictionnaire étymologique de la langue française* par Oscar Bloch et W. von Wartburg. Troisième édition refondue par W. von Wartburg, Paris, 1960 ; DIZ. ENCIC. ITAL. = *Dizionario enciclopedico italiano*, vol. I—XII, Roma, 1955—1961 ; FREMDWÖRTERBUCH = *Fremdwörterbuch* (ediția a IX-a), Veb Bibliographisches Institut, Leipzig, 1966 ; LAROUSSE = *Petit Larousse*, Paris, 1968 ; NOUV. DICT. ÉTYM. = *Nouveau dictionnaire étymologique et historique* par Albert Dauzat, Jean Dubois, Henri Mitterand, Paris, 1964 ; QUILLET = *Dictionnaire encyclopédique Quillet* (nouvelle, édition entièrement remaniée en six volumes), Paris, 1965. ROBERT = *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française par Paul Robert*, Paris, 1968 ; WEBSTER = *Webster's New World Dictionary of the American Language*, Cleveland-New York, 1966.

cazurile pe care le vom aduce în discuție. Din acest motiv considerăm că, de la caz la caz, mai poate fi luată în considerație cel puțin una dintre următoarele condiții :

a) prezența neologismului respectiv și în alte limbi decît cea din care a fost împrumutat, deci tendința lui de a deveni un element lexical internațional ;

b) însușirea de a fi ușor adaptabil la sistemul fonologic și morfologic al limbii noastre ;

c) capacitatea de a da naștere la derivate și compuse ori de a se încadra, fără dificultăți, într-o familie lexicală preexistentă ;

d) tendința pe care o manifestă de a dezvolta sensuri noi, de obicei figurate, ca o consecință a frecventei lui întrebuințări.

Întemeiați pe toate criteriile amintite (la care s-ar mai putea adăuga și altele) nu vom recomanda introducerea în dicționar a unor franțuzisme de felul lui **acablant, efasa, sejour, sermona** etc. și nici a unor anglicisme cum ar fi : **copyright** „drept(uri) de autor", **a finișa** „a termina" ; **hijacking** „piraterie aeriană", **killer** „ucigaș", **a performa** „a efectua", **show** „spectacol de varietăți", **song** „cîntec", **shocking** „șocant", **team** „echipă" și multe altele care au început să invadeze stilul publicistic actual și a căror inutilitate este prea evidentă pentru a mai fi demonstrată.

Dacă franțuzismele și anglicismele de felul celor citate pot fi și trebuie înlocuite prin cuvinte românești, numele unor științe (sau numai discipline științifice) de curînd apărute nu pot fi nici înlocuite cu alți termeni și nici „românizate" prin traducere sau calchiere. Deocamdată ne referim numai la foarte recentele : **acribologie** „studiul preciziei maxime în cercetarea științifică", **calimetrie** „știința măsurării și estimării cît mai exacte a calității", **econometrie** „tratarea matematică a datelor statistice privind fenomenele economice" (pentru care vezi „România liberă", nr. 8485 din 4 februarie/1972, p. 3, col. 6—7) etc.

Foarte greu, dacă nu chiar imposibil de înlocuit sînt și numele englezești (devenite aproape internaționale) ale unor sporturi cum ar fi **dirt-track, skeet, yachting, karting** și altele, pentru care radiodifuziunea, televiziunea și unele cotidiene sau periodice ne oferă o mulțime de atestări.

Dintre cuvintele folosite în terminologia sportivă ne vom opri mai pe larg numai asupra lui **fair-play**, care este, în mod evident, un anglicism (pronunțat, în românește, *fer-plei)*. Atît în limba română, cît și în alte limbi, acest anglicism cunoaște o circulație mereu crescîndă, ceea ce ne îndreptățește să afirmăm, fără rezerve, că el ar trebui înregistrat în dicționarele noastre. În franceză este atestat încă din 1856 cu sensul de „joc loial, franc, cinstit" [1] și tot cu acest sens l-am întîlnit de zeci de ori și în limba română : „Regretabile ieșirile acestor doi tehnicieni, apreciați pentru *fair-playul* lor, și ca jucători, și ca antrenori" [2] ; „... curajul meu este de a recunoaște că *fair-playul* îmi este necunoscut, ..." [3] ; „Merită subliniat de altfel și « fair-play »-ul lor (au făcut doar 4 faulturi

[1] Vezi LAROUSSE, ROBERT și în special NOUV. DICT. ÉTYM. (s.v.), iar, pentru germană, vezi FREMDWÖRTERBUCH (s.v.).

[2] În „Sportul", nr. 6903 din 11 decembrie, 1971, p. 3, col. 7.

[3] În „Luceafărul", nr. 13 (309) din 30 martie, 1969, p. 2, col. 1.

în toată partida)" [4]; „Prefaţa operei afirmă însă un alt principiu — cel al *fair-play-ului* — pe care autorul l-a respectat... cu multă stricteţe" [5]; „Cu un evantai atît de larg de sensuri, *fair-play-ul* englezesc avea toate şansele să facă o carieră internaţională" [6].

La răspîndirea acestui anglicism contribuie şi faptul că pentru ceea ce se numeşte *fair-play* s-a instituit chiar un premiu internaţional, despre care presa, radioul şi televiziunea română ne-au informat nu o dată. Menţionăm că un premiu al cărui nume este „Trofeul Fair-play" s-a instituit chiar în ţara noastră şi nu avem nici o îndoială că permanentizarea lui va contribui tot mai mult la răspîndirea şi apoi la fixarea definitivă, în limba română, a acestui anglicism internaţional, pe care, deocamdată, nu-l cunoaşte nici chiar DER şi care, prin traducere, şi-ar pierde nuanţa semantică specific englezească [7].

O menţiune specială merită faptul că **fair** (cu sensul de „corect", „onest") se întrebuinţează nu numai în compusul *fair-play*, ci şi în expresia *a juca fair*, adică „în mod cinstit", unde prezenţa acestui anglicism pare mai puţin justificată [8]. În aceeaşi situaţie mai sînt şi alte neologisme folosite în domeniul sportului, care ar putea constitui obiectul unei cercetări speciale.

Un alt domeniu în care se constată pătrunderea unui mare număr de neologisme este cel al *cinematografiei*, considerată, pe bună dreptate, arta cea mai complexă şi cu cea mai mare putere de difuzare în secolul nostru. În special anglicismele şi americanismele sînt, în ultima vreme, din ce în ce mai căutate, însă nu atît de actori şi regizori, cît mai ales de autorii unor cronici cinematografice, din care spicuim: „Cetăţeanul Kane are tensiunea unui **thriller**... şi fiecare cadenţă a celor patru **flash-back-uri** este de o rigoare matematică" [9]; „Un **thriller** nu poate fi lăsat pe seama improvizaţiei" [10]; „... regizorul arată siguranţă în construirea **suspense-ului**" [11]; „Fidel iubitor al filmului cu **story** şi vedete din epoca de glorie a cinematografului american..." [12]; „... niciodată **west-manii** n-au fost inteligenţii lumii" [13]; „Supervedeta Statelor Unite nu mai este azi un **star**..." [14] ş.a.m.d. Ca şi în alte domenii, o selecţie a termenilor care urmează să fie acceptaţi se impune şi în cazul de

---

[4] În „Scînteia", nr. 8450 din 9 iunie, 1970, p. 5, col. 3.

[5] În „Magazin istoric", an. III, 1969, nr. 3 (24), p. 80, col. 1.

[6] Vezi Maria Banuş, *Fair-Play*, în „Contemporanul" nr. 20 (227), din 15 mai, 1970, p. 1, col. 4.

[7] Pentru alte atestări, vezi „Contemporanul" nr. 7 (1215) din 13 febr. 1970, p. 5, col. 3; „Sportul", nr. 6903 din 11 decembrie, 1971, p. 1, col. 1—2; nr. 6905 din 13 decembrie, 1971, p. 1, col. 2—3 etc.

[8] Pentru o atestare, vezi, de exemplu, „Contemporanul", nr. 22 (1229) din 29 mai, 1970, p. 10, col. 5 şi, de asemenea, I. Berg, *Dicţionar de cuvinte, expresii, citate celebre* (ed. a II-a) Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, p. 164.

[9] În „Contemporanul", nr. 7 (1166) din 14 februarie, 1969, p. 5, col. 5.

[10] *Ibidem*, nr. 7 (1215) din 13 februarie, 1960, p. 5, col. 3. Cf. şi „Lumea", nr. 51 din 11 decembrie, 1969, p. 14, col. 1.

[11] *Ibidem*, nr. 7 (1166) din 14 februarie, 1969, p. 5, col. 4. Pentru alte atestări, vezi nr. 5 (1164) din 31 ian., 1969, p. 7, col. 1; nr. 7 (1215) din 13 febr. 1970, p. 5, col. 2; nr. 7 (1166) din 14 febr., 1969, p. 2, col. 5; nr. 31 (1238) din 31 iulie, 1970, p. 5, col. 5 etc.

[12] *Ibidem*, nr. 7 (1215) din 13 februarie, 1970, p. 5, col. 5.

[13] *Ibidem*, nr. 16 (1275) din 16 aprilie, 1971, p. 5, col. 2.

[14] *Ibidem*, nr. 19 (1226) din 8 mai, 1970, p. 5, col. 2.

față, cu atît mai mult cu cît numărul lor este în creștere, iar cei care îi folosesc nu dau întotdeauna dovadă de simț al măsurii. Astfel, în timp ce **suspense** (care e, de altfel, și mai răspîndit) se încadrează perfect într-o familie de neologisme existente, atît în limba noastră, cît și în alte limbi romanice, **flash-back** și **thriller** sînt simțite, pe bună dreptate, ca niște „corpi străini". Și dacă primul este, cîteodată, greu de evitat sau chiar de tradus [15], nu vedem ce ne-ar împiedica să-l traducem pe cel de al doilea prin „film polițist sau senzațional" ori (și mai aproape de realitate) prin „film de groază". Mergînd pe aceeași linie, considerăm că nu e absolută nevoie nici de **star**, de vreme ce îl avem pe *stea*, care (asemenea fr. *étoile)* se poate întrebuința și chiar se întrebuințează, efectiv, și cu sensul de „vedetă de cinema". O serie de cineaști și de cronicari preferă, totuși, termenul englezesc, căruia i-au construit și un plural în *-uri* : „A izbutit să reducă la proporții microscopice micro-prezența *starurilor*" [16].

Indispensabil nu ni se pare nici **story**, cu sensul de „povestire sau istorisire (ecranizată)", dar în cazul acestui termen e greu de crezut că el ar putea fi eliminat, din moment ce e destul de bine atestat [17]. După cum am văzut, afirmația este, măcar în parte, valabilă și pentru *star*, care, în limba română, are, foarte probabil, o proveniență multiplă (mai precis *engleză* și *franceză)*, deși cuvîntul există, de asemenea, în italiană, germană etc. [18].

Un alt termen care ne este cunoscut de multă vreme și pe care dicționarele noastre recente îl omit, de data aceasta fără nici un temei, este **cascador** (folosit, de obicei, tot în limbajul cinematografic). În franceză, de unde provine, *cascadeur* datează din anul 1860 (vezi BLOCH-WARTBURG, s.v.), însă, în română, nu ne putem pronunța asupra vechimii cuvîntului. Ceea ce putem preciza este că, pentru prima oară, l-am înregistrat acum vreo 20 de ani, în limba vorbită. În ultima vreme, am avut prilejul să-l auzim de mai multe ori și să-l întîlnim și în scris cu sensul de „acrobat care se substituie unui actor (principal), de obicei într-o scenă filmată de mare pericol". Fr. *cascadeur*, care am văzut că îi stă la bază, este, la rîndul lui, un derivat de la vb. *cascader* „a cădea în cascade". De aici și sensul mai exact al cuvîntului în discuție (pentru

---

[15] El este compus din *flash*, care, printre altele, înseamnă „lumină bruscă, scurtă și intensă (ca o străfulgerare)" + *back* „înapoi, îndărăt". În cinematografie, sensul mai exact al acestui termen este de, „întrerupere a unui film, pentru a relua, pe ecran, un eveniment sau o scenă, care a fost prezentată mai înainte în filmul respectiv".

[16] Citat după acad. Iorgu Iordan, *Formații prefixate în româna actuală*, SCL, an. XXI, 1970, nr. 4, p. 395. Pentru alte atestări ale lui *star* sau ale formei de plural *staruri*, vezi „România liberă" nr. 8109 din 18 noiembrie, 1970, p. 2, col. 1—4 și în special Ecaterina Oproiu, *Un idol pentru fiecare* (passim).

[17] Vezi, printre altele, „Contemporanul" nr. 7 (1166) din 14 februarie, 1969, p. 5. col. 5 ; nr. 15 (1212) din 10 aprilie, 1970, p. 5, col. 4 ; nr. 16 (1275) din 16 aprilie, 1971, p. 5, col. 5 etc.

[18] *Star* este înregistrat în LAROUSSE, ROBERT, QUILLET, DIZ. ENCIC. ITAL., FREMDWÖRTERBUCH etc. În franceză a fost acceptat chiar diminutivul *starlette* (care reprezintă o „francizare" a engl. *starlet* < *star*). Cf. ROBERT și NOUV. DICT. ÉTYM. (s.v.). Destul de rar (și atunci pus între ghilimele), *starlet* se folosește și la noi, cum dovedește, printre altele, acest citat din „Cuvîntul înainte" semnat de Silvian Iosifescu la o carte de istorie a cinematografului, tradusă în limba română : „Cultul vedetei a devenit inseparabil de filmul american, specializat în « *staruri* », « *starlete* », « *pin-up-girls* » și alte rubrici ale « comerțului de vise și erotism »" (vezi Georges Sadoul, *Istoria cinematografului mondial*, București, Editura științifică, 1961, p. XIII).

care vezi ROBERT, s.v.) de „acrobat care execută serii de căzături şi sărituri (adesea în grup)". Cu acest sens e folosit, se pare, *cascador* în următorul citat dintr-o cronică cinematografică : „... 240 de actori şi zece teatre din provincie au susţinut distribuţia, ca să nu mai amintim miile de figuranţi — ostaşi, *cascadori*, ţărani etc." [19]. Este de aşteptat ca, într-un viitor foarte apropiat, *cascador* să devină un cuvînt mult mai cunoscut, în limba română, graţie, în primul rînd, recentului roman al lui Corneliu Omescu : *Aventurile unui cascador* [20].

Tot din domeniul cinematografiei va trebui să mai includem în dicţionare pe **ecraniza**, **ecranizare** şi **ecranizat**, care sînt mult prea cunoscute pentru a mai fi nevoie să le definim sau să le căutăm atestări în limba scrisă. Cît priveşte etimologia, *ecraniza* ar putea fi, după părerea noastră, un reflex al rus. *экранизировать* (format, în limba rusă, de la *экран* < fr. *écran*). Etimologia admisă aici, cu rezervele de rigoare, poate fi susţinută prin cîteva argumente peste care e greu de trecut. E vorba, mai întîi, de faptul că, în rusă, cuvîntul este mai vechi decît în română, este mai mult folosit şi are o familie destul de bogată [21]. În al doilea rînd, în franceză (de unde l-am împrumutat pe *ecran*), nu există şi un verb * *écraniser*, prin care să explicăm, fără dificultăţi, verbul românesc la care ne referim. Pentru *a ecraniza* (un roman, spre exemplu) franceza foloseşte perifraza *porter* (un roman) *à l'écran*, tot aşa cum în italiană se spune *adattare per lo schermo*. Alte limbi din care l-am mai fi putut împrumuta pe *ecraniza* (în eventualitatea că ar exista) nu cunosc, de fapt, nici chiar cuvîntul *ecran*. Astfel, pentru noţiunea denumită de acest termen, germana foloseşte compusul *Leinwand*, iar engleza pe *screen* (care înseamnă şi „a ecraniza" şi care numai în ultimă analiză este acelaşi cu fr. *écran*). Cît priveşte posibilitatea formării lui *ecraniza* în mod independent de modelul străin invocat, ea nu trebuie, desigur, cu totul eliminată, dar nici nu trebuie să pierdem din vedere că acest termen nu s-a folosit, la noi, mai înainte de a începe să se manifeste influenţa rusă modernă (în special prin intermediul traducerilor, care n-au lipsit nici din domeniul cinematografiei). Din informaţiile pe care le deţinem, rezultă că pînă acum aproape trei decenii erau utilizate, în limba română, exclusiv nişte perifraze, care mai sînt, încă, în uz şi care au la bază tot modele străine : *a adapta pentru ecran*, *a transpune pe ecran* (cf. fr. *adapter pour l'écran* etc.). Dacă la cele spuse mai adăugăm că şi alte verbe recente care conţin sufixul *-iza* sînt, măcar în parte, tot un produs al influenţei ruse (de exemplu : *absolutiza*, *fetişiza*, *politiza*, *proletariza*, *tipiza*, *chimiza* etc.) devine şi mai convingător că singura etimologie completă şi circumspectă a lui *ecraniza* nu poate fi decît următoarea : — Din **ecran** + suf. **-iza** (probabil după rus. *экранизировать*) [22]. Avînd

[19] În „Contemporanul", nr. 7 (1266) din 12 februarie, 1971, p. 5, col. 5. Pentru o altă atestare, vezi nr. 13 (1220) din 27 martie 1970, p. 5, col. 6.

[20] Volumul a apărut în Editura „Cartea românească", Bucureşti, 1971. Pentru atestări ale lui *cascador*, vezi paginile 9, 10, 13, 16, 26, 29, 43, 50, 58, 59, 71 etc.

[21] Vezi *Словарь современного русского литературного языка* (s.v) şi *Орфографический словарь русского языка* (ed. a V-a), Moscova, 1963, p. 1021—1022.

[22] Pentru formaţiile cu sufixul neologic *-iza*, cf. şi acad. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană* (ed. a II-a), Bucureşti, 1956, p. 464.

în vedere că sufixului rusesc *-(a) ция* îi corespunde în românește nu numai *-(a)ție* sau *-(a)țiune*, ci și *-are* (prin care a fost de multe ori redat)[23], vom admite că și *ecranizare* ar putea fi un reflex al corespondentului său din limba rusă: *экранизация* [24]. Pentru aceeași noțiune, franceza folosește perifrazele *adaptation (pour l'écran)* și *transposition à l'écran* (d'une œuvre littéraire).

Tot cinematografiei îi mai datorăm încă un termen care le-a scăpat tuturor lexicografilor noștri și care este **vampă**, prezent în multe limbi (cf. engl. *vamp*, fr. *vamp*, it. *vamp*, germ. *Vamp* etc.). În engleza americană, unde a apărut pentru prima oară, cuvîntul este o abreviere din *vampire* și s-a întrebuințat, inițial, exclusiv cu sensul de „vedetă de cinema care interpretează rolul unei femei frumoase și, totodată, fatale" [25]. Prin extensiune, atît în engleză, cît și în franceză (unde a pătruns mai întîi), *vamp* a ajuns să denumească „orice femeie frumoasă, însă lipsită de scrupule, care urmărește seducerea și ruinarea bărbaților" [26]. Prin intermediul francezei, în primul rînd, *vamp* a ajuns și în limba română, unde a devenit *vampă* prin adăugarea lui *-ă* (semnul distinctiv al majorității substantivelor feminine românești) [27]. După cît se pare, în ultimul timp cuvîntul nu se mai întrebuințează decît foarte rar, însă a fost o vreme cînd el se folosea destul de mult, în special în limbajul familiar și cvasiargotic, unde l-am și înregistrat de nenumărate ori cu sensul de „femeie fără scrupule, care urmărește să atragă și să cucerească prin frumusețe fizică și mai ales printr-o eleganță excentrică" [28].

Dezvoltarea vertiginoasă a cinematografiei a făcut necesară crearea termenului **cinematecă**, devenit, în ultima vreme, foarte familiar unui mare număr de cinefili și telespectatori. Dicționarele noastre nu înregistrează nici acest termen pe care l-am împrumutat din franceză și care nu pare foarte recent, judecînd după faptul că etimonul lui datează încă din anul 1921 (vezi ROBERT și NOUV. DICT. ÉTYM., s.v. *cinemathèque* „loc unde se păstrează filmele de cinema"). Fiind un termen tehnic, *cinematecă* a avut, inițial, o circulație limitată, dar în ultimii ani a devenit cunoscut unui public foarte numeros, grație, pe de o parte, televiziunii (care folosește mult acest cuvînt), iar, pe de altă parte, dezvoltării pe care a luat-o și în țara noastră cea de a „șaptea artă" [29].

---

[23] Ca, de altfel, și fr. *-(a)tion: calcificare* (după *calcification*) etc.

[24] Cf. și *cinețicare* (după rus. *кинофикация*), pe care nu-l cunoaște nici chiar DER.

[25] În limbajul cinematografic francez, acest sens continuă să se păstreze, cum rezultă din LAROUSSE și cum dovedește următorul citat dintr-o lucrare tradusă și în limba română: „Grație acestei Theda Bara, femeia fatală, femeia frumoasă și perversă, tiranică și adorată,... într-un cuvînt *vampa*, se va bucura de un succes considerabil". Vezi Georges Sadoul, *op. cit.*, p. 126.

[26] Cf. AMERIC. HERIT. DICT., WEBSTER și altele (s.v.).

[27] În engleză, franceză și italiană cuvîntul este, de asemenea, de genul feminin.

[28] În mediul școlăresc și studențesc (unde a fost, cîndva, mult mai cunoscut), *vampă* a dat chiar naștere unui derivat glumeț și specific românesc, care este diminutivul **vampină** (dispărut, probabil, definitiv). În alte limbi, de exemplu în engleză și în franceză, au fost create verbele *to vamp* și, respectiv, *vamper* cu sensul de „a seduce sau a exploata un bărbat în maniera unei vampe". Cf. AMERIC. HERIT. DICT., ROBERT și NOUV. DICT. ÉTYM. (s.v.).

[29] Tot aici ar mai putea fi amintit **telecinematecă**, folosit la noi în special în programele de radio și televiziune. Cf. *Telecinemateca pentru copii și tineret*. Menționăm că rom. *cinematecă* și *telecinematecă* exprimă, printre altele, și nuanța de „film artistic superior".

În continuare ne vom opri mai pe larg asupra unor termeni pe care îi considerăm foarte importanţi, întrucît denumesc *ştiinţe* şi *discipline ştiinţifice* care au apărut în ultimul timp ori au luat, numai, o mare dezvoltare în epoca actuală. Cîţiva dintre termenii pe care îi avem în vedere sînt destul de cunoscuţi, printre altele şi pentru că se referă la domenii interdisciplinare. Pe aceştia ne vom mulţumi numai să-i semnalăm, indicîndu-le, totodată, şi etimologia lor imediată: **psihopedagogie** (< fr. *psychopédagogie*); **psiholingvistică** (< engl. *psycholinguistics* cf. fr. *psycholinguistique* etc.); **sociolingvistică** (< engl. *sociolinguistics*; cf. fr. *sociolinguistique*) etc. [30]. Numărul disciplinelor „limitrofe" sau „de graniţă" este, desigur, foarte mare, dar unele sînt mult prea speciale şi nu ne interesează în discuţia de faţă, iar altele poartă nume care au pătruns deja în ultimele noastre dicţionare.

O ştiinţă propriu-zisă, despre care auzim vorbindu-se, adesea, şi despre care s-a scris enorm, atît la noi cît şi în alte limbi, este aşa-zisa **docimologie**. Următoarea atestare ne scuteşte de a mai defini cuvîntul: „O adevărată ştiinţă, pe care o cultivă toţi cei ce sînt profesori şi care se numeşte *docimologie*, spune cum trebuie să apreciem rezultatele oricărei examinări" [31]. Etimonul imediat al acestui termen este fr. *docimologie* „étude des examens et des concours", al cărui prim element constituent este gr. δοκιμή „probă" „test".

O ştiinţă autentică este considerată şi **futurologia**, al cărei nume datează încă din 1943, cînd a fost lansat de către Ossip K. Flechtheim [32]. În documentata lucrare a lui François Hetman, *Le langage de la prévision. The Language of Forecasting* (Paris, 1969) sînt înregistrate: fr. *futurologie*, engl. *futurology* şi germ. *Futurologie* (p. 86—87). Din lucrarea citată sau din alte surse rezultă că în limbile amintite există şi derivate cu suf. *-ist(e)* de la aceeaşi temă, reprezentînd lat. *futurus*. E vorba de fr. *futuriste*, engl. *futurist* şi germ. *Futurist* [33]. Din franceză şi, eventual, din engleză sau germană, *futurologie* a pătruns în limba română, unde a devenit destul de cunoscut, în special prin mijlocirea publicisticii, care ne oferă suficiente atestări. Iată mai întîi una care conţine chiar definiţia termenului în discuţie: „Se naşte sub ochii noştri o nouă ştiinţă — ştiinţa previziunii, ştiinţa viitorului *(futurologia)* — ştiinţa despre legile şi metodele prognozării sociale" [34]. Cf. şi: „... şansele unei integrări cresc pe

---

[30] Pentru ultimul termen, vezi articolul *Probleme actuale ale sociolingvisticii* de J. Pohl, în LR, an. XIX, 1970, nr. 4, p. 283—293 (la p. 287 se discută chiar definiţia cuvîntului). Cu privire la relaţiile dintre psihologie şi lingvistică precum şi la conţinutul noului termen (datînd, se pare, din 1946) sîntem amplu informaţi de lucrarea Tatianei Slama-Cazacu, *Introducere în psiholingvistică*, Bucureşti, 1968 (vezi p. 7—11; 20—25 şi în special 38 şi urm.). În această lucrare apar, de asemenea, subst. **psiholingvist** şi adj. **psiholingvistic** (v. p. 24 et passim).

[31] Vezi „România liberă", nr. 8053 din 13 sept., 1970, p. 2, col. 7. Numeroase alte atestări ot fi găsite în următoarele lucrări, care au apărut în ultimii ani: Vasile Pavelcu, *Principii de docimologie*, Bucureşti, E.D.P., 1968; D. Muster, A. Hazgan şi P. Popescu, *Metodologia examinării şi notării elevilor*, E.D.P., 1969; Dumitru Muster, *Verificarea progresului şcolar prin teste docimologice*, E.D.P., 1970 etc.

[32] Vezi Pavel Apostol, *Ştiinţa viitorului*, în „Contemporanul" nr. 18 (1225) din 1 mai, 1970, p. 10, col. 1. Ulterior, creatorul acestui termen a scris chiar o carte, intitulată *History and Futurology*, Meissenheim, Verl. Hain, 1965.

[33] Vezi François Hetman, *op. cit.*, p. 85—86.

[34] În „Contemporanul", nr. 5 (1112) din 2 februarie, 1968, p. 1, col. 3.

tărîmul *futurologiei...*" (*ibidem*, nr. 18 (1225) din 1 mai, 1970, p. 10, col. 5); „metodele noi și savante de a prezice viitorul, anume *prospectiva* și *futurologia*" [35]; „... în intimitatea cabinetelor de *futurologie*... s-a aprins un bec de alarmă" [36]; „În curînd va fi inaugurată la Paris « Casa internațională a *viitoriștilor* », sediu al « Asociației internaționale de futurologie »" [37] etc. În ultimul citat este interesant mai ales derivatul *viitorist*, care e o formație românească menită să reproducă structura sau forma internă a fr. *futuriste* și, eventual, a derivatelor corespunzătoare din engleză și germană (presupunînd că acestea îi sînt cunoscute celui care l-a creat pe *viitorist*).

Din necesitatea de a avea un termen care să denumească pe „*specialistul* în domeniul futurologiei" a fost creat **futurolog**, care este, în mod cert, o formație regresivă românească, de aceeași natură ca și *ecolog*, pe care îl vom discuta mai departe [38].

Asemenea lui *futurolog*, s-a mai putut forma, în românește, și **politolog** din **politologie** (termen propus ca denumire pentru „știința politică" de către vest-germanul Eugen Fischer Baling) [39]. Deși creat în limba germană, *politologie* ne-a putut veni, în primul rînd, din franceză, unde se folosește din ce în ce mai mult, fiind preferat mai vechiului *politicologie*, care a fost, de asemenea, împrumutat în limba română. Atît *politologie* (atestat în 1961), cît și *politicologie* (care datează încă din 1950) sînt înregistrate de ROBERT și considerate „cuvinte germane". Pe *politolog* nu l-am găsit încă în nici un dicționar străin, dar aceasta nu este, firește, o dovadă a inexistenței lui în limbile citate. Pe de altă parte, presupunînd că el există în aceste limbi, nimic nu ne împiedică să admitem că unii vorbitori de limbă română l-au împrumutat, iar alții l-au format din mai vechiul și mai frecventul *politologie*, care este, indiscutabil, de proveniență externă [40].

În cîteva cazuri este înregistrat în dicționare exclusiv termenul care denumește o știință oarecare, nu și cel al specialistului în știința sau disciplina respectivă. Pe de altă parte, nu lipsesc nici cazurile cînd numele anumitor științe sau discipline științifice necesită rectificări și completări privind definiția sau etimologia acestora. Astfel, din DM aflăm că **ecologia** se ocupă numai cu „influența factorilor externi asupra organismelor animale și vegetale", cînd, în realitate, această ramură a biologiei studiază în primul rînd *mediul* în care trăiesc și se reproduc ființele vii (gr. οἶκος „casă") precum și totalitatea *raporturilor* care există între aceste ființe și mediul înconjurător (cf. AMERIC. HERIT. DICT., ROBERT etc., s.v.). Cît privește etimologia, atît DM și DN îl explică pe *eco-*

---

[35] În „Lumea", nr. 10 din 5 martie, 1970, p. 21, col. 2.

[36] *Ibidem*, nr. 16 din 16 aprilie, 1970, p. 24, col. 4.

[37] În „Contemporanul", nr. 21 (1228) din 22 mai, 1970, p. 10, col. 6.

[38] Pentru o atestare a lui *futurolog*, vezi „Contemporanul", nr. 7 (1215) din 13 februarie, 1970, p. 6, col. 1 („legile obiective ca și studiile *futurologilor*").

[39] Vezi *Mic dicționar filozofic*, București, 1969, p. 293, și articolul *Politologia — o știință care se afirmă*, în „Ramuri", nr. 1 (55) din 15 ianuarie, 1969, p. 16, col. 1. Pentru alte atestări ale lui *politologie*, vezi recenta lucrare a lui Ovidiu Trăsnea, *Curente și tendințe în politologia contemporană*, București, Editura politică, 1972.

[40] Pentru atestări ale rom. *politolog*, vezi articolul citat din revista „Ramuri" (p. 16, col. 1) și „Lumea" nr. 9 din 20 febr., 1969, p. 20, col. 3.

logie numai prin fr. *écologie*, deşi cuvîntul a devenit de mult un termen internaţional [41] şi nu este o creaţie a limbii franceze. Avînd în vedere că ecologia a luat o mare dezvoltâre în special în Statele Unite ale Americii şi că presa noastră a relatat nu o dată despre realizările din S.U.A., în acest domeniu, socotim că engl. *ecology* trebuie admis şi el ca al doilea etimon al neologismului românesc. Cf. : „*ecologia* a luat locul mamei în vocabularul politic american" [42]. Şi tot acolo : „Echilibrul dintre om şi propriul său mediu, natural şi construit, devenit obiectul unei ştiinţe de mare anvergură — *ecologia* — este ameninţat". Asemenea multor termeni tehnico-ştiinţifici, şi germ. *Ökologie* putea fi, în principiu, împrumutat de către oamenii de ştiinţă prin intermediul lucrărilor de specialitate, cu atît mai mult cu cît termenul însuşi de care ne ocupăm aici a apărut, mai întîi, în limba germană [43]. În legătură cu adjectivul **ecologic** vom spune că acesta provine din franceză (< *écologique*) şi, poate, chiar din engleză, unde există atît *ecologic*, cît şi *ecological*.

O creaţie a limbii române este, foarte probabil, subst. **ecolog**, format prin derivare regresivă de la *ecolog-ie* (după modelul unor perechi corelative mai vechi, de felul lui : *biolog — biologie*, *geolog — geologie* etc.). Cel puţin din franceză şi în special din engleză, posibilitatea unui împrumut pare exclusă în cazul lui *ecolog* (dicţionarele franţuzeşti nu înregistrează acest termen, iar în engleză se foloseşte exclusiv *ecologist)*. Iată numai cîteva dintre atestările care justifică din plin includerea, în viitoarele noastre dicţionare, nu numai a lui *ecologie*, ci şi a derivatelor *ecolog* şi *ecologic* : „Un specialist a propus extinderea învăţămîntului *ecologic* în licee şi universităţi şi chiar crearea unei diplome de inginer *ecolog*, deoarece *ecologul* este inginerul timpurilor noastre în perspectivă şi fiecare inginer specializat va trebui să lucreze în colaborare cu un *ecolog*" [44]; „... creşterea modestă proiectată este incriminată de *ecologi*, care îi concurează acum pe economişti şi sociologi" [45]; „Odată cu ele... vin grupe îngrijorate de geologi şi, mai ales, de *ecologi*" [46]; „Nu e absolut necesar să fii un *ecolog* titrat, ca să înţelegi... că poluarea mediului ambiant... se întoarce ca un năpraznic bumerang împotriva omului..." [47].

Un alt neologism care cunoaşte, în epoca actuală, o răspîndire rapidă este **marketing**, intrat în limba noastră atît din franceză, cît şi direct din engleză (unde a fost creat şi unde are exact aceeaşi formă). Simplificînd lucrurile, mulţi definesc acest termen prin „ştiinţa pieţii" (engl. *market* „piaţă"), ceea ce este, desigur, incomplet şi mult prea vag. Noua disciplină îşi propune să studieze necesităţile şi psihologia consumatorului, pentru ca, în funcţie de aceste elemente, să poată fi dirijată

---

[41] Vezi *Dicţionar tehnic poliglot* (DTP), ed. a II-a, Bucureşti, 1967, p. 258.

[42] În „Contemporanul" nr. 14 (1221) din 3 aprilie, 1970, p. 12, col. 3.

[43] El este o creaţie (datînd încă din anul 1866) a celebrului biolog Ernst Haeckel. Vezi, printre altele, DIZ. ENCIC. ITAL. (s.v. *ecologia*).

[44] În „Contemporanul", nr. 14 (1221) din 3 aprilie, 1970, p. 12, col. 5.

[45] În „Lumea", nr. 12 din 19 martie, 1970, p. 30, col. 2.

[46] *Ibidem*, nr. 14 din 2 aprilie, 1970, p. 25, col. 2.

[47] În „România liberă", nr. 8374 din 25 sept. 1971, p. 2, col. 4. De la *ecolog* s-a putut forma un feminin **ecologă**, pe care l-am întîlnit de cîteva ori în revista „Lumea". Iată o atestare : „În urmă cu 15 ani, o *ecologă* americană prevedea moartea tuturor păsărilor în mai puţin de zece ani" (vezi „Lumea", nr. 34 din 20 august, 1970, p. 30, col. 2).

în mod ştiinţific, atît activitatea de producţie a bunurilor materiale şi spirituale, cît şi desfacerea acestora pe piaţa internă sau externă [48]. Întrucît apare nu numai în literatura de specialitate, ci chiar în presă şi în documentele de partid, socotim că *marketing* va trebui neapărat înregistrat în viitoarele noastre dicţionare [49].

Dintre termenii care denumesc ştiinţe recent apărute sau ramuri noi ale unor ştiinţe mai vechi îl menţionăm aici şi pe **informatică** (foarte bine atestat nu numai în diverse lucrări şi reviste de specialitate, ci chiar în stilul publicistic, unde îl urmărim de mai mult timp. Din mulţimea atestărilor de care dispunem, reţinem, mai întîi, una care conţine însăşi definiţia cuvîntului (neacceptată însă, sub această formă, de către toţi specialiştii) : „Ceea ce azi se numeşte *informatică*, adică studiul prelucrării datelor cu calculatoarele electronice, a început să mijească, în ţara noastră, acum exact 14 ani" [50]. Cf. şi : „... în ţara noastră s-a format un fond de cadre capabile să asigure introducerea mai rapidă a *informaticii* în economie..." [51]. Fiind vorba de un termen ştiinţific apărut mai întîi în franceză, nu încape îndoială că etimonul rom. *informatică* trebuie căutat în fr. *informatique*, definit astfel în *Grand Larousse encyclopédique* : „science du traitement automatique et rationnel de l'information considérée comme le support des connaissances et des communications" [52].

În ultimul timp, *informatică* se mai foloseşte şi cu sensul de „teorie a informării ştiinţifice" — disciplină relativ nouă, pentru denumirea căreia s-au utilizat, la început, termenii „documentare" şi „documentalistică" [53]. Întrucît autorii citaţi mai jos afirmă ei înşişi că au creat termenul rusesc *информатика*, e limpede că prin acesta din urmă trebuie să-l explicăm pe **informatică** (II). După cum se vede, ne aflăm în faţa a două cuvinte *o m o n i m e*, întrucît sensurile şi etimologiile lor sînt complet diferite. Din această cauză, în dicţionar, ele vor trebui tratate în articole separate.

Alături de *informatică* (I), care face trecerea spre *t e r m i n o l o g i a t e h n i c ă* propriu-zisă, trebuie pus **computer** (cu pl. *computere* şi, mai rar, *computeri)*. Oricît de curios ar părea, tehnicienii şi inginerii folosesc (sau foloseau, pînă nu de mult) aproape exclusiv cuvîntul *calculator*, însoţit sau nu de determinantul *electronic*. Paralel cu acesta, se întrebuinţau şi se mai întrebuinţează, încă, unele perifraze cum ar fi : *maşină*

---

[48] În alţi termeni, obiectul acestei discipline îl constituie „determinarea cît mai riguroasă a legilor care stau la baza schimburilor dintre *producători* şi *consumători*".

[49] Pentru atestări, vezi „Scînteia", nr. 8944 din 21 octombrie, 1971, p. 2, col. 1 ; „România liberă", nr. 8370 din 21 septembrie, p. 1 ; „Contemporanul" nr. 12 (1219) din 20 martie, 1970, p. 10, col. 3 etc. Menţionăm că nu prea de mult a fost constituită chiar *Asociaţia Română de Marketing*, creîndu-se, cu acest prilej, un nou compus prin abreviere : *AROMAR*.

[50] Vezi acad. Grigore Moisil, în „Contemporanul", nr. 20 (1279) din 14 mai, 1971, p. 8.

[51] În „Informaţia Bucureştiului", nr. 5309 din 18 sept., 1970, p. 4, col. 2.

[52] Vezi *Supplément* la *Grand Larousse encyclopédique*, Paris, 1968, p. 481. Cu privire la definiţia „informaticii" se poartă încă discuţii. Cf. şi *Mic dicţionar filozofic*, Bucureşti, Editura politică, 1969, p. 182 (s.v. *informaţie*), unde găsim următoarea definiţie : „Ştiinţa care se ocupă cu metodele (naturale sau artificiale) de prelucrare a informaţiei este *informatica*".

[53] Pentru detalii, vezi A. I. Mihailov, A. I. Ceornîi şi R. S. Aghilearevski, *Informatica documentară* (traducere din limba rusă), Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1970, p. 11 şi urm.

electronică, *maşină de calcul electronic* sau *maşină de calcul electronică* [54]. La cele spuse mai adăugăm că în DER şi în *Dicţionar tehnic poliglot* (ediţia a II-a, 1967) nu este înregistrat decît *calculator*, ceea ce înseamnă că, iniţial, acesta a fost singurul termen folosit şi recomandabil. Dacă în ultimii ani a început să se răspîndească foarte mult anglicismul *computer* (derivat de la *to compute* „a calcula, a evalua") aceasta se datoreşte, după părerea noastră, mai ales ziariştilor şi publiciştilor, în general, care au adoptat cu destulă uşurinţă termenul englezesc corespunzător lui *calculator* [55]. Dăm numai cîteva atestări din mulţimea celor existente: „... ţările în curs de dezvoltare ar avea enorm de cîştigat din folosirea *computerelor*" [56]; „... ne-ar trebui *computere* care să calculeze..." [57]; „Iar acum cursa se desfăşoară pe făgaşul electronicii şi al *computerelor*" [58]; „Înainte de lansare, *computerii* au controlat comportarea ansamblului «Saturn — 5 — Apollo — 8»" [59] etc.

Paralel cu *calculator* şi *computer*, se întrebuinţează mult mai rar (şi, de obicei, tot de către publicişti) termenul **ordinator**, care este împrumutat din franceză (*< ordinateur*), unde se foloseşte, aproximativ de pe la mijlocul secolului al XX-lea, cu sensul de „calculateur électronique doté de mémoires à grande capacité et de moyens de calcul ultra-rapides, pouvant adapter son programme aux circonstances et prendre des décisions complexes" (ROBERT, s.v.). În timp ce francezii refuză, se pare, să-l accepte pe *computer*, [60] şi îl preferă pe *ordinateur*, noi am adoptat ambii termeni, însă e clar că, în general vorbind, cel dintîi se bucură de mai mult prestigiu. Unii publicişti întrebuinţează, totuşi, termenul de origine franceză chiar atunci cînd se referă la operaţiile efectuate de calculatoarele electronice americane. Iată un singur citat dintr-un articol intitulat *Apollo—9 la capătul programului*: „Toate aceste modificări au fost opera *ordinatoarelor* de la centrele de comandă şi control..." [61]. Avînd în vedere că este „analizabil", n-ar fi exclus ca *ordinator* să rămînă, în limbă, alături de mai răspînditul *computer*, care, pentru vorbitorul român, are o formă internă mult mai puţin clară decît a termenului sinonim de provenienţă franceză. Pe acesta din urmă l-am regăsit, de curînd,

---

[54] Pentru atestări, vezi, printre altele, articolul intitulat *Calculatoarele*, în „Contemporanul", nr. 4 (1111) din 26 ianuarie, 1968, p. 8, col. 6—7.

[55] În revista „Flacăra", COMPUTER era folosit chiar ca denumire a unei rubrici permanente, aşa încît nu e de mirare că acest termen a ajuns să fie cunoscut şi întrebuinţat de foarte mulţi vorbitori (inclusiv de unii elevi).

[56] În „Scînteia", nr. 7889 din 17 noiembrie, 1968, p. 6, col. 2. În acelaşi articol intitulat *Calculatoarele electronice în sprijinul dezvoltării economice*, **computer** mai apare de două ori sub forma lui de plural cea mai obişnuită, care este *computere*.

[57] În „Contemporanul", nr. 10 (1169) din 7 martie, 1969, p. 1, col. 4.

[58] În „Lumea", nr. 19 din 1 mai, 1969, p. 22, col. 1.

[59] În „Scînteia", nr. 7931 din 29 decembrie, 1968, p. 6, col. 7. Pentru alte atestări vezi articolul *„Computerul" ca auxiliar al filozofului*, în „Contemporanul", nr. 5 (1164) din 31 ianuarie, 1969, p. 11, col. 6—7, apoi *Cumpăt, computer şi cumpătul vremii* de Constantin Noica (în „Gazeta literară", nr. 15 din 1968, p. 3, col. 7) sau, de acelaşi autor, *Rostirea filozofică românească*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1970, p. 138—143.

[60] Judecînd după faptul că acesta nu este înregistrat de nici un dicţionar al limbii franceze.

[61] În „Lumea", nr. 12 din 13 martie, 1969, p. 13. În acelaşi articol (semnat de publicistul Mircea Grigorescu), *ordinator* mai apare de 3 ori.

într-un articol intitulat : *Se experimentează consultații medicale cu ajutorul ordinatoarelor* [62].

Deși, deocamdată, are o circulație relativ restrînsă, îl vom consemna aici și pe **pipe-line** [paip-lain], care se folosește în terminologia transporturilor de materii fluide și care tinde să devină un cuvînt internațional. În franceză, unde datează încă din 1887, este înregistrat de numeroase dicționare, printre care : BLOCH-WARTBURG, ROBERT, NOUV. DICT. ÉTYM., LAROUSSE etc. [63]. Întrucît și în limba română este destul de bine atestat, socotim că *pipe-line* ar trebui introdus în DLR sau în alte dicționare românești. Iată numai cîteva atestări (provenite din stilul publicistic), care arată că acest neologism de origine engleză începe să iasă și la noi din sfera terminologiei de strictă specialitate : „Atunci au fost inventate *oleoduc-urile*, conductele de produse petroliere, cărora englezii le-au dat numele suav de *pipe-line*" [64] ; „Un *pipe-line* peste pămîntul rece din Alaska echivalează cu o arteră caldă" [65] ; „În ultimul timp mă preocupă realizarea unui *pipe-line* pentru materii prime solide" [66] ; „... am propus experimental un asemenea *pipe-line* pe ruta București-Ploiești" *(ibidem)* etc. La etimologia cuvîntului trebuie indicat atît engl. *pipe-line*, în primul rînd, cît și fr. *pipe-line*, care (avînd în vedere vechimea și răspîndirea lui) a putut fi ușor împrumutat.

Mai puțin cunoscut și cu mai puține șanse de răspîndire ni se pare a fi **oleoduc**, sinonimul de origine franceză al lui *pipe-line*. Mai nou decît acesta din urmă (fiindcă e atestat abia în 1951), fr. *oléoduc* a fost creat cu scopul (nerealizat încă) de a înlocui termenul englezesc corespunzător [67]. Grație tot publiciștilor, în primul rînd, *oleoduc* începe să pătrundă și în limba română, cum dovedesc mai multe atestări din presa apărută în ultimii ani. Cf. „... *oleoduc-urile* au ajuns la o asemenea proliferare, încît, puse cap la cap, ar putea să facă de două ori brîul pămîntului pe la Ecuator" [68]. Avînd în vedere că formații similare există și în alte limbi (cf. it. *oleodotte*, germ. *Oleodukt* etc.) și că ele sînt înregistrate de dicționare, socotim că *oleoduc* ar putea intra măcar în viitoarea ediție a *Dicționarului de neologisme*.

Vocabularul tehnico-științific (în sensul foarte cuprinzător al cuvîntului) s-a mai îmbogățit, în ultima vreme, și cu o serie de *termeni medicali*, dintre care cîțiva ne interesează în discuția de față, întrucît au devenit (sau tind să devină) cunoscuți unui public din ce în ce mai larg. Asemenea termenilor din alte domenii, și cei medicali pot fi formați în interiorul limbii române (ca în cazul lui **neurochirurg**, care e refăcut din *neurochirurg*-**ie**) [69] sau pot fi împrumutați din alte limbi, cum se în-

---

[62] În „România liberă", nr. 8481 din 30 ianuarie, 1972, p. 6, col. 8.

[63] Pentru germană, vezi FREMDWÖRTERBUCH (p. 547), iar pentru italiană DIZ. ENCIC. ITAL. (vol. IX, p. 449) și altele.

[64] În „Lumea", nr. 17 din 23 aprilie, 1970, p. 24, col. 3.

[65] *Ibidem*, nr. 14 din 2 aprilie, 1970, p. 25, col. 2.

[66] În „Contemporanul" nr. 5 (1213) din 30 ianuarie, 1970, p. 9, col. 2.

[67] Vezi NOUV. DICT. ÉTYM., LAROUSSE și în special ROBERT (s.v.).

[68] În „Lumea", nr. 17 din 23 aprilie, 1970, p. 24, col. 3.

[69] Singurul înregistrat în DER, DM și DLR (unde e dedus din fr. *neurochirurgie*). Cu sensul de „specialist în neurochirurgie", franceza întrebuințează, desigur, pe *neurochirurgien* (vezi LAROUSSE, s.v.), paralel cu *chirurgie-chirurgien*. Pentru o atestare a lui *neurochirurg*, vezi „România liberă", nr. 8442 din 14 decembrie 1971, p. 3, col. 8.

tîmplă în mod obișnuit. În această situație se află : **gastroenterolog** (fr. *gastro-entérologue*), **reumatolog** (pentru care cf. germ. *Rheumatolog(e)*, fr. *rhumatologue*) și **stress**, care e familiar multor vorbitori și pe care l-am putut primi atît din engleză, unde e foarte vechi, cît și din franceză, unde datează, aproximativ, de pe la mijlocul secolului al XX-lea (vezi ROBERT, LAROUSSE etc.) [70]. Conținutul semantic al acestui cuvînt, atît de mult folosit astăzi nu numai în engleză, ci și în alte limbi, este destul de greu de precizat. Din definițiile date de dicționarele străine (cf. WEBSTER, QUILLET etc.) ca și din unele lucrări de specialitate rezultă că sensul lui *stress* este, pe de o parte, de „efort, încordare sau tensiune nervoasă", iar, pe de altă parte, de „ansamblu al perturbațiilor organice sau psihice, care au drept cauză surmenajul sau o boală infecțioasă, o intoxicație, un traumatism, o emoție puternică, un șoc (chirurgical) etc.". Din cît am putut observa, în românește cuvîntul se întrebuințează mai ales în combinația sintactică *stress nervos*, pe care am înregistrat-o de mai multe ori în limba vorbită și chiar în scris : „În cazurile rare în care aspirina este nocivă intervin și alți factori extrinseci ca *stressul nervos*, greșeli dietetice, alcool, infecții... etc." [71]. Iată un citat, în care sensul contextual al lui *stress* nu mai poate fi dedus exclusiv din relațiile lui cu celelalte cuvinte ale frazei : „... în formarea parodontozei sînt incriminați cei mai diferiți factori : de la predispoziție genetică și boli psihice la alimentație, de la *stress* la poluare" [72]. În cazul de față, sensul cuvîntului de care ne ocupăm ar putea să fie cel amintit mai sus ori unul mult mai general, cunoscut atît în engleză, cît și în franceză, unde *stress* denumește nu numai „acțiunea nefavorabilă pe care o au asupra organismului factorii nocivi", citați mai înainte, ci și „ansamblul reacțiilor fiziologice prin care organismul uman răspunde unui agent *s t r e s s a n t*, încercînd să se apere și să-și mențină echilibrul de bază". Cu privire la adjectivul **stressant** (pe care îl folosesc în special medicii și care se aude, uneori, chiar la radio și televiziune) vom spune, pînă la proba contrară, că nu este cu totul exclusă formarea lui în limba română de la *stress* + suf. *-ant*. Presupunerea ne-o întemeiem nu numai pe faptul că acest adjectiv este necunoscut dicționarelor englezești, franțuzești etc., ci și pe productivitatea mereu în creștere a sufixului neologic *-ant*. Dintre formațiile românești (mai vechi sau mai noi) cu acest morfem derivativ trebuie reținute : **premiant**, **proiectant**, **riscant**, **avantajant**, **elucidant**, **onorant**, **personificant**, **adorant** (care apare în comedia *D-ale carnavalului*) și chiar nerecomandabilul **discutant** (cu sensul de „participant la discuții") [73].

Tot o creație românească ar putea fi și **ministress**, pe care l-am auzit folosit în special la plural : „*Ministressurile* sînt dăunătoare organismului dacă îl suprasolicită" etc. După cum se știe, *mini-* (pe care DLR

---

[70] În franceză, *stress* reprezintă un împrumut din engleză și tot din această limbă l-au mai împrumutat nemții, italienii etc. Cf. FREMDWÖRTERBUCH, DIZ. ENCIC. ITAL. și altele (s.v.).

[71] În „România liberă", nr. 8359 din 8 septembrie, 1971, p. 2, col. 5.

[72] *Ibidem*, nr. 8390 din 14 octombrie, 1971, p. 5, col. 4.

[73] Fiind mai mult ori mai puțin recente și, în mare măsură, inutile, unele dintre formațiile citate nu sînt inserate în dicționarele noastre (de pildă : *avantajant*, *elucidant* etc.). Altele sînt înregistrate și explicate în mod corect (de exemplu : *premiant*, *proiectant* etc.), dar nu lipsesc nici cazurile cînd, fără nici un motiv, se admite pentru astfel de formații o origine străină. În această situație se află adjectivul **riscant**, dedus din franțuzescul inexistent: *risquant* (în DM și DN, s.v.).

îl omite fără nici un temei serios), a ajuns în limbajul curent prin intermediul modei feminine. În româna actuală, acest element de compunere sau *pseudoprefix* (cum îi spune, în special, acad. Iorgu Iordan) a început să cunoască o productivitate cel puțin tot atît de mare ca și în limba din care ne-a venit și care este franceza. Întemeiați pe o astfel de constatare [74], sîntem îndreptățiți să-l trecem pe *ministress* printre formațiile românești recente, cu atît mai mult cu cît el nu există, se pare, în engleză și franceză, de unde l-am împrumutat pe *stress*.

Un alt termen medical care ar putea să devină foarte uzual și care, în unele privințe, are o situație specială este **transplant** (cu pluralul *transplante* și, mai rar, *transplanturi*). Alături de *cascador*, *computer*, *ecraniza* și *informatică*, *transplant* este, foarte probabil, cel mai cunoscut dintre toate neologismele discutate aici și neînregistrate, încă, de dicționarele noastre. În limba română, acest termen medical a început să fie folosit numai după ce, la 3 decembrie 1967, a fost efectuat „primul *transplant* de inimă de la om la om" [75]. Înainte de această dată, cuvîntul a putut apărea cel mult cu totul izolat în vreo lucrare de specialitate. În ultimii ani, există numeroase atestări ale lui *transplant* mai ales în stilul publicistic : „Congresul mondial consacrat problemei *transplantului* de organe a reunit la New York somități mondiale în acest domeniu" [76]; „... săptămîna trecută putea fi numită săptămîna inimilor transplantate sau săptămîna *transplantului* de inimi" [77]; „Chirurgii noștri nu au efectuat încă un *transplant* de inimă..." [78]; „Pacientul destinat unui *transplant* de ficat nu se afla însă aici" [79] etc.

În ceeace privește etimonul imediat al termenului în discuție acesta este, în primul rînd (dacă nu chiar exclusiv) engl. *transplant*, care, ca substantiv, se folosește atît cu sensul de „acțiunea de a transplanta" (sau „procesul transplantării"), cît și cu cel de „organ sau țesut transplantat" (cf. AMERIC. HERIT. DICT. WEBSTER și alte dicționare, s.v.). Aceleași sensuri le cunoaște și fr. *transplant* (cum rezultă din ROBERT, s.v.), dar acesta este foarte puțin întrebuințat în comparație cu *transplantation* și chiar cu *transplantement* (singurele pe care le înregistrează BLOCH-WARTBURG, QUILLET și LAROUSSE). Cît privește presa franceză, în aceasta n-am întîlnit, pînă acum, decît forma *transplantation* [80]. De aceea socotim că fr. *transplant* nu poate fi admis ca etimon al cuvîntului românesc de care ne ocupăm decît cel mult în subsidiar.

O altă cauză pentru care considerăm că rom. *transplant* este în primul rînd un produs al influenței engleze este că, în Franța, transplan-

---

[74] Susținută, printre altele, și de foarte bogatul material înregistrat de Luiza Seche în articolul *Elementul de compunere mini-*, în SMFC, V, p. 71—81).

[75] Vezi detalii și atestări în „Lumea", nr. 18 din 24 aprilie 1969 p, 23, col. 3.

[76] În „Flacăra", nr. 695 din 21 septembrie, 1968, p. 28.

[77] În „Gazeta literară", nr. 19 (810) din 9 mai, 1968, p. 1, col. 4.

[78] *Ibidem*, col. 5.

[79] În „Informația Bucureștiului", nr. 4700 din 26 septembrie, 1968, p. 4, col. 2. Pentru alte atestări, vezi „Scînteia", nr. 7933 din 31 decembrie, 1968, p. 2, col. 4. și nr. 8416 din 6 mai, 1970, p. 6, col. 2; „Contemporanul", nr. 23 (1130) din 7 iunie, 1968, p. 9, col. 4 și „Lumea", nr. 3 din 9 ianuarie, 1969, p. 21—22, unde *transplant* (cu pl. *transplante*) apare de 14 ori.

[80] Vezi, în special, „L'Humanité" și „Le Monde" din perioada imediat următoare primelor grefe ale unei inimi omenești (adică 4—10 decembrie, 1967 și 3—10 ianuarie, 1968).

tarea inimii a început să se realizeze mai tîrziu decît în alte țări [81]. Din cît ne-am putut da seama, urmărind o parte din presa noastră, la început s-a spus la noi mai ales *operație de transplantare a inimii* [82] și numai după aceea a început să se răspîndească termenul *transplant*, provenit în special din engleza americană și devenit atît de cunoscut astăzi.

Înainte de a încheia, precizăm că, asemenea multor termeni tehnico-științifici, și *transplant* a început să-și lărgească sensul pe măsură ce a devenit cunoscut și folosit de un număr tot mai mare de vorbitori. Iată numai două dintre numeroasele atestări care susțin afirmația de mai sus: „Alt *transplant* de inteligență și perseverență umană: sonda **Surveyor**—7" [83]; „*Transplanturi* se pot face în orice domeniu, după cum vedem în zilele noastre, dar culturile naționale refuză soluri străine" [84]. Faptul că *transplant* a început să dezvolte sensuri figurate este un motiv în plus să nu ne îndoim că el va rămîne în limba română, indiferent dacă transplantarea de organe interne va deveni sau nu o metodă curentă în tehnica chirurgicală.

În încheiere, subliniem că la faptele discutate aici sau semnalate în alte contribuții s-ar mai putea adăuga extrem de multe împrumuturi și creații lexicale neologice, în special din stilul publicistic și cel științific, care au fost și vor rămîne, întotdeauna, cele mai bogate în neologisme. După părerea noastră, pe baza unor ample despuieri de texte și a unei atente stabiliri a primei atestări, s-ar putea chiar ajunge la concluzia că ritmul de îmbogățire și diversificare a lexicului românesc este, în ultimele decenii, aproape tot atît de rapid ca și în secolul trecut, cînd limba română a început să-și amplifice și să-și modernizeze vocabularul în toate domeniile vieții materiale și spirituale.

---

[81] Ne referim în primul rînd, la *Republica Sud-Africană* (unde engleza este limbă oficială și unde a fost realizat cel dintîi transplant de inimă umană precum) și la *Statele Unite ale Americii*, unde au fost efectuate, pînă în prezent, cele mai multe transplantări cardiace și de organe interne, în general. Este interesant de notat că, încă la începutul anului 1969, o revistă americană anunța că mai mult de jumătate din numărul total al transplantelor, realizate pînă la acea dată, fuseseră făcute în SUA: „More than half of all transplants were done in the United States" (vezi „Sunday Herald Traveler" din 19 ian., 1969, p. 26, col. 1).

[82] Vezi, de ex. „Scînteia" nr. 7571 din 3 ian. 1968, p. 4, col. 4, nr. 7573 din 5 ian. 1968, p. 6, și nr. 7580 din 12 ian., 1968, p. 6.

[83] În „Luceafărul" nr. 2 (298) din 13 ianuarie, 1968, p. 3, col. 7.

[84] *Ibidem*, nr. 14 (310) din 6 aprilie, 1968, p. 10, col. 4. Pentru pluralul cu desinența *-uri*, vezi și articolul *Statistica transplanturilor*, în „România liberă" nr. 8449 din 22 decembrie, 1971, p. 8, col. 8.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

NOTE ETIMOLOGICE

DE

ANDREI AVRAM

Toate cuvintele de care ne ocupăm în rîndurile următoare figurează în DLR, tomul VI, litera M şi, cu excepţia lui *măgheraie*, poartă menţiunea „etimologia necunoscută". Cînd a fost cazul, am propus şi unele rectificări privitoare la forma sau la sensul cuvintelor discutate.

Mangucie. Cuvîntul este scris *mangugie* la L. COSTIN, GR. BĂN. 133 (singura sursă menţionată în DLR) şi *mângugie* (cu *â* = [î] sau [ă]) la NOVACOVICIU, C. B., la care trimite L. Costin (aşadar, în DLR avem a face cu o greşeală de transcriere : probabil, s-a citit *C* pe o fişă unde era scris *G*) ; amîndoi autorii îl glosează „prăpădit, sărac, fudul". Admiţînd — ceea ce nu ni se pare greu — că sonoritatea ultimei consoane se datoreşte unei asimilări şi că, în acelaşi timp, s-a produs o simplificare a unui grup consonantic neobişnuit, *mangucie* (de fapt, *mîngugie* sau, mai curînd, *măngugie)* poate fi explicat ca împrumut din sîrbocroată : scr. *mangupče* „Gaunerchen, Gassenbübchen" (Svetomir Ristić i Jovan Kangrga, *Rečnik srpskohrvatskog i nemačkog jezika.* Drugi deo. *Srpskohrvatsko-nemački*, Belgrad, 1928, s.v.) are sensuri destul de apropiate de cele ale cuvîntului românesc (dacă nu cumva „prăpădit" este echivalent cu „derbedeu", ceea ce ar însemna că ne găsim în prezenţa chiar a unei identităţi parţiale).

Măgheraie. În DLR găsim trimiterea „cf. măgheruşte", iar acesta este dat cu „etimologia necunoscută". În LR XVI, 1967, 3, p. 257—258, am explicat pe *măgheruşte* „cartofi" plecînd de la magh. *magyaró* „alun(ă)" şi ţinînd seamă de sinonimia parţială dintre *alunéle* şi *baraboi*, care înseamnă, printre altele, şi „cartofi" (pentru partea finală a cuvîntului ne-am referit la *barabuşcă* şi *perušcă*, sinonime ale lui *cartof*). Magh. *magyaró* înseamnă însă şi „cartof", aşa încît lucrurile se simplifică ; vezi Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen (unter Berücksichtigung der Mundartwörter)*, Budapesta, 1966, s.v. *măghieruşte*, unde se menţionează că sensul de „cartof" al magh. *magyaró (mogyoró)* se întîlneşte „auch im Szeklerland". La trimiterea făcută de Lajos Tamás (este vorba de un dicţionar dialectal maghiar

apărut în 1893—1901) în lucrarea citată mai sus — lucrare pe care nu o cunoşteam în momentul predării la tipar a notei *măgheruşte* (octombrie 1966) — se poate adăuga, acum, o completare : pe harta *krumpli* „cartof" publicată de Balogh Dezső şi Teiszler Pál în « Studia Vniuersitatis Babeş-Bolyai », Series Philologia [VIII], 1963, 1, p. 125, cuvîntul *magyaró* cu sensul de „cartof" figurează în mai multe puncte din jurul oraşului Tîrgu-Mureş. După această precizare cu privire la etimologia lui *măgh(i)eruşte*, putem să explicăm pe *măgheraie*, care, cu sensul de „groapă în care se păstrează cartofii", a fost înregistrat tocmai în apropiere de Tîrgu-Mureş : cuvîntul provine, prin substituire de sufix, de la acelaşi *măgh(i)erău* pe care Lajos Tamás, *loc. cit.*, îl presupune ca intermediar între magh. *magyaró* şi rom. *măgh(i)eruşte* ; cf. derivatul *cartoflărie*, cu sensul de „loc unde se cultivă cartofi" (DA, s.v. *cartof*), dar şi cu acela de „cantitate mare de cartofi", menţionat de Florenţa Sădeanu, SMFC III, 1962, p. 45. Folosirea lui *-aie* a putut fi favorizată de prezenţa grupului [er] în radical, ceea ce face ca *măgheraie* să „semene" cu derivatele în *-ăraie* şi în *-ărie* (pentru toate aceste trei sufixe colective vezi Florenţa Sădeanu, *loc. cit.*, p. 53—55 şi 72—75).

Mărghilă. Înseamnă „loc apătos, mlaştină, mocirlă, baltă". Aria de răspîndire a cuvîntului indicată de DLR cuprinde Transilvania şi Moldova ; lăsînd însă la o parte sursele în care prezenţa lui *mărghilă* nu ne poate oferi un indiciu în privinţa etimologiei (SADOVEANU, N. P. 304 şi V. ROM. iulie 1954, 6), din toate celelalte trimiteri se poate deduce că termenul în discuţie este răspîndit în sudul Transilvaniei (notăm, în treacăt, că „ALR II 5059/130, 141" şi „ALR SN III h 831" — fără indicarea punctelor — reprezintă unul şi acelaşi lucru : *mărghilă* apare în punctele 130 şi 141 ca răspuns la întrebarea 5059, căreia îi corespunde harta 831 din ALR II SN) ; spre aceeaşi concluzie ne conduc datele pe care le găsim s.v. *mărghilos* „mlăştinos, mocirlos" (< *mărghilă*). Oclusiva palatală reprezintă, cu siguranţă, rezultatul unui proces de palatalizare — [mărgílă] <[mărvilă] — iar sub această din urmă formă cuvîntul se explică fără dificultate prin bg. *мъртвило*, chiar dacă plecăm de la singurul sens al cuvîntului bulgăresc înregistrat în *Речник на съвремения български книжовен език*, editat de Academia Bulgară de Ştiinţe, Institutul de lingvistică, II, Sofia, 1957 : „absenţă de viaţă, de activitate" (cf. sensul de „nemişcat, încremenit" al adjectivului *mort*, pe de o parte, şi caracteristica esenţială a unei b ă l ţ i de a fi stătătoare, adică nemişcată, pe de altă parte). Faptul că, în *Речник...*, *мъртвило* figurează printre sinonimele parţiale ale lui *мъртвина*, întocmai ca *мъртвица*, care înseamnă şi „apă stătătoare", nu face decît să confirme etimologia propusă în rîndurile precedente (vezi şi cele arătate mai jos, s.v. *mîrvină* şi *mîrviţă*).

Măzănaie. În DLR figurează, sub *1*, următoarele trei (sub)sensuri ale acestui cuvînt : „umflătură lemnoasă care se face pe trunchiul copacilor, mai ales al brazilor, (regional) m o ţ o c h i n ă ; p. e x t. bucată de lemn cu noduri proeminente" ; „p. e x t. umflătură, tumoare" ; „epitet depreciativ pentru o fată urîtă". Sensul de sub *2*, „unealtă cu care se crapă lemne", este suspect ; dacă, totuşi, există, la el s-a ajuns de la cele de „umflătură lemnoasă ; bucată de lemn" şi, pentru simplificare, va putea fi lăsat la o parte în discuţia care urmează. Cu înţelesul de „umflă-

tură lemnoasă" cuvîntul a fost înregistrat în Moldova, în Bucovina și în localitatea Deda-Reghin (întrucît S. Fl. Marian a comunicat material mai ales din Bucovina — vezi DA, tomul I, partea I, p. LXVI — e probabil că tot de acolo provin și derivatele *măzănăios* și *măzănăit*, inserate în DLR cu mențiunea „regional" și cu indicarea sursei: „Com. MARIAN"). Cu înțelesul de „umflătură, tumoare", *măzănaie* apare în Bucovina și în Deda-Reghin, în această localitate fiind folosit și ca „epitet depreciativ pentru o fată urîtă".

După mențiunea „etimologia necunoscută", în DLR se face trimiterea „cf. germ. Maserholz «lemn cu pete»". Neacceptarea acestei etimologii — dată numai ca probabilă de H. Tiktin („wahrsch. zu deutsch. *Maser*") — ni se pare justificată. La H. Tiktin cuvîntul este definit „Knorren, Maser, krankhafte Anschwellung an Tannenstämmen", dar nu se dă nici un citat și nu se trimite la nici o sursă. După indicațiile din dicționare, sensurile germ. *Maser* au ca trăsătură comună ideea de „pată", în timp ce datele pe care ni le oferă DLR ne permit să identificăm în sensurile cuvîntului românesc ideea de „ceva proeminent și aproximativ rotund".

După părerea noastră, întemeiată mai ales pe un puternic argument de ordin semantic, *măzănaie* are ca punct de plecare un cuvînt turcesc; este vorba de cuvîntul scris *mazeu* la A. C. Barbier de Meynard, *Dictionnaire turc-français*..., Second volume, Paris, 1886, p. 716 (ultimele două litere din *mazeu* redau o vocală asemănătoare cu cea scrisă *î* în românește; în ortografia turcă actuală: *mazı*) și glosat „noix de galle, excroissance ligneuse sur diverses espèces de chêne". Urmează să fie clarificate cîteva chestiuni privind forma cuvîntului românesc și răspîndirea lui geografică.

În ce privește primul aspect, credem că *măzănaie* nu poate fi explicat numai prin tc. *mazı*. Într-adevăr, ca formă, cuvîntul pare a fi mai curînd un derivat din varianta *mazăne* a lui *mazăre* (în DLR găsim pe *mazîne*; deși gradul de deschidere al vocalei din silaba a doua nu prezintă importanță pentru discuția noastră, menționăm că varianta cu [ă] am întîlnit-o în Munții Apuseni). Cu toate că — împotriva a ceea ce se afirmă în mod curent — africata [ḑ] nu apare exclusiv în cuvinte moștenite din latină sau considerate, cum este cazul lui *mazăre*, ca provenite din substrat (cf., de exemplu, [ḑăpușală], în ALR II SN, V, h. 1502, punctul 36), e mai probabil că *mazăre* (respectiv, *ma*[ḑ]*ăne*) explică și fonetismul întîlnit în citatul *Lemn chircit care prezintă mulțime de mădzănăi (nodîlcuri)*. În sfîrșit, același cuvînt din fondul lexical vechi trebuie invocat și pentru a explica pe *Măzănare* (neînregistrat în DLR) „un soi de gușă a copacilor, cît un căuș, cu scoarța crăpată, încrețită și noduroasă" (Petre V. Rotaru și George A. Oprescu, *Lexicon toponimic*. Ediție provizorie, București, 1943, s. v.), pentru care nu sîntem obligați să ne referim neapărat la varianta *mazăne*, cu [n]: dată fiind prezența unui [r] în sufix — aici, *-are* (cf. *viermănare* „loc plin de viermi", din lat. * *verminaria*, după G. Pascu, *Sufixele*..., p. 90) — [n] din *măzănare* poate fi rezultatul unei disimilări care amintește de fenomenul asemănător produs în antroponime ca *Beclerean* (<*Beclean*; vezi Al. Graur, *Nume de persoane*, București, 1965, p. 119; în amîndouă cazurile consoana care s-a menținut a fost cea din sufix).

Considerăm că sensul de „gogoașă de ristic" și, mai ales, cel de „excrescență lemnoasă" ale cuvîntului turcesc constituie un argument decisiv pentru a explica în primul rînd prin acest cuvînt — și nu prin *mazăre*, *mazăne* — pe *măzănaie* și pe *măzănare*. Este necesar, totuși, să menționăm că intervenția lui *mazăre* — și a unora dintre derivatele lui — nu se datorește unei simple asemănări formale, ci este justificată și semantic. În sprijinul acestei afirmații putem cita, mai întîi, derivatele *măzăricos* „granulos", *măzărat* și *măzăros* „în formă de boabe", *măzăriche* „cisticercoză" (cisticercul este o „formă larvară a teniei, care... are forma unei bășicuțe alburii de mărimea unui bob de mazăre"; vezi DLRC, s.v. *cisticerc*); este evidentă legătura dintre toate aceste sensuri și cel de „tumoare, gîlcă" (un citat dat în DA, s.v. *gîlcă*, și extras dintr-un descîntec conține următoarele comparații : *Gîlcile ca bobul, Gîlcile ca macul, Gîlcile ca fasolea)*. Pe de altă parte, este interesant de semnalat faptul că cele două sensuri fundamentale ale lui *măzănaie* — „umflătură lemnoasă" și „gîlcă" — sau sensuri foarte apropiate de acestea coexistă și în structura semantică a altor cuvinte care conțin ideea de „proeminență" (nu de „pată", ca germ. *Maser*) : *moțochină* „umflătură lemnoasă..." și „umflătură (nedureroasă) care se formează în diferite părți ale corpului" (cuvîntul este pus, în DLR, în legătură cu *moț*, care este, printre altele, un „nume dat capătului bulbucat sau ascuțit al unui obiect"), *modîlcă* „nod pe trunchiul unui copac" și „ganglion inflamat..."; cf. și glosarea din *Lexiconul toponimic* citat mai sus : „g u ș ă a copacilor...". Din cele arătate în rîndurile precedente rezultă că s-a putut face o apropiere între tc. *mazı* și *mazăre (măzăriche* etc.) și, în același timp, că s-a putut produce, foarte ușor, o evoluție de la sensurile legate de aspectul unor arbori — în primul rînd, de la „gogoașă de ristic" — la acela de „gîlcă, umflătură pe corpul unui om (sau al unui animal)".

La folosirea lui *măzănaie* ca epitet pentru o „fată urîtă" s-a putut ajunge, teoretic vorbind, de la oricare dintre cele două sensuri menționate mai sus și, mai ales, de la cel de al doilea (cf. exemplele citate de J. Byck, BL I, 1933, p. 108 : *ciumă, lepră* sau *holeră* „hommes laids et méchants", *gîlmă* „tumeur" și „idiot").

Împotriva părerii că punctul de plecare al lui *măzănaie* „umflătură lemnoasă" și „gîlcă" este tc. *mazı* s-ar putea invoca, eventual, prezența termenului în discuție în apropiere de Reghin. Obiecția cade însă dacă ținem seamă de faptul că avem a face, la origine, cu un cuvînt aparținînd terminologiei forestiere, care a putut ajunge, din Moldova sau din Bucovina, în regiunile de peste munți, întocmai ca *dragoman*, de exemplu, un turcism cunoscut și în localitățile Borșa (Maramureș) și Salva (Năsăud), „căci lucrătorii forestieri din aceste locuri întrețin un contact strîns cu cei de pe Valea Bistriței" (V. Arvinte, « Studii și cercetări științifice. Filologie », Iași, VIII, 1957, 1, p. 21). În *Materiale și cercetări dialectale*, I, [București], 1960, Traian Marcu, prezentînd cîteva date despre localitatea Deda, de unde a cules cuvîntul în discuție, arată că „datorită poziției sale din imediata apropiere a munților, în comună s-a dezvoltat industria forestieră" (p. 146) și că o serie de factori, printre care și dezvoltarea acestei industrii, „au atras în comună o numeroasă populație flotantă de diferite naționalități, venită din întreg cuprinsul fos-

tului imperiu austro-ungar" (p. 146—147). *Măzănaie* ar putea fi deci, la Deda, un împrumut din graiurile românești din nord-estul țării.

Măzări. Avem în vedere pe *măzări* [1] (refl.) „a se alinta, a face mofturi, mărazuri", comunicat din Piatra-Neamț. După mențiunea „etimologia necunoscută", în DLR se adaugă trimiterile „cf. m a z ă r e, m ă r a z". Prima dintre ele se bazează, fără îndoială, pe faptul că în unele regiuni *mazăre* are sensul de „fasole", iar, pe de altă parte, *a se măzări* și *a se fasoli* sînt sinonime (de altfel, definiția din DLR este însoțită de o trimitere la acest din urmă verb). Apropierea de *mazăre* este, în aparență, cel puțin tot atît de îndreptățită ca și stabilirea unei legături între *măzări* și *măraz* (< tc. *maraz)*, care înseamnă, printre altele, mai ales la plural, „mofturi, nazuri, fasoane" (DLR, s.v.). *A se fasoli* este însă un „cuvînt orășenesc" care „pare a fi derivat din (a face) **fasoane** și apropiat, prin etimologia populară, de cuvîntul *fasole*" (DA, s.v. *fasoli)*, așa încît între perechile *a se fasoli — fasole* și *a se măzări — mazăre* nu există un paralelism care să justifice derivarea lui *măzări* din *mazăre.* Constatarea aceasta, precum și împrejurarea că din aceeași localitate, Piatra-Neamț, a fost comunicat nu numai verbul în discuție, ci și substantivul *măraz,* în varianta *maraz* (cuvîntul este atestat și în alte surse), ne dau dreptul să eliminăm din discuție una dintre cele două posibilități întrevăzute de DLR. Considerăm deci că *măzări* provine din *maraz.*

Alternanța /a/ ~ /ă/ — cu ambii termeni în silabă neaccentuată — din *maraz — măzări* (< **mărăzi*) în graiul avut în vedere se încadrează în tipul reprezentat de *gavanos — găvănoșel, iatac — ietăcel* etc. și studiat de acad. Al. Graur, în BL, VII, 1939, p. 165—166; în ce privește consonantismul, explicarea aspectului derivatului nu întîmpină dificultăți: poate fi vorba de o simplă metateză, deși nu este exclus să fi intervenit aici și *a se mădări* „a face mofturi, nazuri; a se lăsa poftit, îmbiat", cuvînt comunicat, și el, cu acest sens, din Piatra-Neamț (DLR, s.v. *mădări*, sensul 4).

Meleșniță. Înseamnă „resturi lemnoase care cad din tulpina cînepii la meliță; puzderie" (este citată o singură sursă, un glosar cuprinzînd cuvinte din județul Olt). Alături de mențiunea „etimologia necunoscută", găsim, în DLR, și trimiterile „cf. m l e ș n i ț ă, m e l i ț ă". Acest din urmă cuvînt are, evident, un sens legat de cel al lui *meleșniță*, dar, din motive de ordin formal, nu poate explica termenul din titlul acestei note. Cît despre *mlești*ță, întrucît el nu poartă nici un indice, nu știm dacă este vorba de *mlești*ță [1] (cu trimiterea „v. *mlașniță*") sau de *mlești*ță [2] („v. *meșniță*"). Oricum, nici unul dintre acești termeni nu poate fi reținut: *mlești*ță [1] = *mlașniță* înseamnă „mlaștină", iar *mlești*ță [2] = *meșniță* are sensurile următoare: „mîncare preparată din lapte dulce fiert...", „mămăligă subțire", „spuma, caimacul laptelui"; se poate constata că sîntem foarte departe de sensul „puzderie".

După părerea noastră, *mlești*ță este un derivat de la *meleștui* sau *melești*, variante ale lui *melestui*, cuvînt care înseamnă, printre altele, „a meliță; a zdrobi, a fărîmița (ceva)" (deși verbul este localizat de DLR în Transilvania, el a putut fi împrumutat de graiurile din județul Olt sau, mai curînd, a fost împrumutat chiar derivatul, creat în regiunile

în care apare *melestui)*. Pentru aspectul fonetic al cuvîntului în discuţie, în care s-a produs o simplificare a grupului consonantic [ştn] *(* meleştniţă > meleşniţă)*, cf. *sfeşnic* : v. sl. *sŭvěštnĭkŭ*, *boleşniţă* : v. sl. *bolestnĭca* (CADE). Ca formaţie, *meleşniţă* este paralel cu *beşniţă*.

Mirgăşli. În DLR se indică o singură sursă pentru acest cuvînt, glosat „(regional, despre răni) a se inflama" : ALR II/I MN 62, 4208 bis/334. În realitate însă, la întrebarea 4208 bis („Cînd s-a obrintit buba, cum îi zici la boala aceea?") nu s-a obţinut nicăieri un răspuns care să conţină verbul *mirgăşli* ; în schimb, la aceeaşi pagină (62) din ALR II/I găsim, ca răspuns la întrebarea 4208 („Ce se întîmplă cu o bubă sau cu o tăietură, cînd n-aţi păzit-o de frig?"), forma *s-o mirgăzlit* (punctul 334 = Moftinu Mic — Carei). Deşi titlul acestei note este *mirgăşli*, urmează deci să ne ocupăm, în continuare, de *mirgăzli*, neînregistrat în DLR (după toate probabilităţile, un *z* asemănător cu cifra *3* — frecvent în scrisul de mînă — a fost citit *ş* de un colaborator al Dicţionarului şi aşa se explică „metamorfoza" pe care a suferit-o cuvîntul după ce a fost transcris din ALR ; greşeala a fost semnalată de I. Mării, în LR, XX, 1971, 5, p. 522).

Mirgăzli provine din magh. *mérgez* „a otrăvi, a intoxica, a învenina". Evoluţia semantică de la „a învenina" la „a (se) infecta" (cf. citatul *Bubă înveninată* în DA, s.v. *învenina*) şi, apoi, la „a se inflama" (dacă nu cumva *s-o mirgăzlit* înseamnă chiar „s-a infectat") nu pune nici o problemă. Cuvîntul românesc este format cu ajutorul sufixului verbal *-li* (pentru care vezi A. Graur, BL, IV, 1936, p. 90—97), ca şi *sinezli* „färben" < magh. *színez*, de unde *sinezlit* „farbig" (Lajos Tamás, *op. cit.*, s.v.), *şorozli* „assentieren, ausheben" < magh. *soroz (ibidem*, s.v. *şorozli)*.

Mîrvină. Avînd sensul de „teren apătos, mocirlos", cuvîntul este sinonim cu *mărghilă*, discutat mai sus. Ca şi acesta, *mîrvină* provine din bulgară, unde *мъртвина* înseamnă „lipsă de viaţă, de activitate" şi „loc umbros" (vezi *Речник* ..., volumul citat, s.v.) ; cf. cele arătate sub *mărghilă*.

Mîrviţă. Înseamnă, prin nord-estul Olteniei, „teren apătos, mocirlos". După menţiunea „etimologia necunoscută", în DLR se fac trimiterile următoare : „Cf. m î r v i n ă, m ă r g h i l ă. Cf. bg. м ъ р в и ц а „fărîmă", scr. m r v i c a". Termenii slavi citaţi „se potrivesc" foarte bine cu *mîrviţă*, ca formă, dar este greu de văzut cum s-ar fi putut ajunge de la sensul de „fărîmă" la acela de „teren apătos, mocirlos". În schimb, există o legătură între *mîrviţă*, *mîrvină* şi *mărghilă*, care constă nu în faptul că derivă unul din altul, ci în înrudirea dintre cuvintele bulgăreşti din care vin toate trei cuvintele româneşti menţionate. În acelaşi *Речник*... pe care l-am citat mai sus, s.v. *mărghilă* şi *mîrvină* găsim pe *мъртвица*, cuvînt care, prin sensul (nu singurul) de „apă stătătoare", explică perfect forma şi înţelesul rom. *mîrviţă*.

Morea. Avem în vedere pe *morea* [1], care înseamnă „zîrnă" *(Solanum nigrum)*. Este, fără îndoială, un derivat cu sufixul *-eá* (deci accentul — considerat, în DLR, „necunoscut" — se află pe silaba finală) de la varianta *moor* a cuvîntului *mohor* (tot de la variante fără [h] s-au format şi *mo-*

oreață și *moureață* „mohor", înregistrate de Traian Cantemir în fostul raion Rîmnicu-Vîlcea; vezi *Lexic regional.* 2, București, 1967, p. 29); în silabă neaccentuată, grupul [oo], foarte asemănător cu o vocală lungă, s-a redus la o singură vocală (scurtă, adică de durată „normală"). Ca formație, *morea* este paralel cu derivatul *mohorel* „papanaș" *(Trifolium arvense)*, înregistrat în DLR.

Mustenici. Definiția dată în DLR acestui cuvînt (pl.) „preparat alimentar dulce, de consistența unei paste și în formă de sul, făcut din făină, must, nuci și zahăr; (grecism) mustopită" și asemănarea formală cu *mustopită* și cu *mucenic* (la care, de altfel, se trimite) ar putea sugera explicarea lui *mustenici* (sg. **mustenic)* prin contaminare între *mustopită* și *mucenic* sau între *must* și *mucenic.* Punctul de plecare al termenului în discuție este însă, după părerea noastră, bg. dial. *мъстеница* „must" și „prăjitură făcută din aluat și must, dulceață sau miere" (*Речник...*, volumul citat, s.v.). Două dintre cele trei cuvinte menționate mai sus, *must* și *mucenic*, ar putea fi, eventual, invocate pentru a explica, numai în parte, forma termenului în discuție.

Februarie 1972

PERSOANA A 3-A PLURAL *O(R) CÎNTA/SĂ CÎNTE* A AUXILIARULUI DE VIITOR

DE

ELENA BEREA-GĂGEANU

1.1. Reluînd, într-un studiu recent, problema originii auxiliarului *or* de la perfectul compus *(or cîntat)*, provenit, după părerea sa, de la forma de viitor *or cînta*, Dan Bugeanu [1] discută, între altele, originea formei *or* a auxiliarului de viitor.

Concluzia autorului este că forma de persoana a 3-a pl. *or* (fără *v-* inițial) este o creație analogică, rezultată din contaminarea formei de persoana a 3-a sg. și pl. *o*(cînta) cu forma de auxiliar a aceleiași persoane, *vor*: *o*+*vor* > *or* [2].

Apariția acestei forme auxiliare a fost determinată, după părerea autorului, de necesitatea eliminării sincretismelor existente între formele de persoana a 3-a sg. și plural. Într-o epocă mai veche a limbii noastre, sincretismul dintre formele de singular și cele de plural *(a cînta* = 3 sg., 3 pl. în Moldova și nordul țării; *o cînta* = 3 sg., 3 pl. în sud, sud-estul țării) era foarte răspîndit [3].

Prin constituirea formei de viitor *or* (cînta), apărută prin secolul al XVI-lea, sincretismul dintre cele două persoane este eliminat, formele *a cînta* și *o cînta* pentru persoana a 3-a pl. fiind abandonate. După părerea aceluiași autor, procesul de diferențiere a formelor de singular de cele de plural este astăzi încheiat.

În istoria formelor auxiliare de viitor, forma de persoana a 3-a pl. *or* reprezintă deci o inovație de natură analogică, a cărei apariție a fost determinată de necesitatea evitării omonimiei dintre pers. a 3-a sg. și pl. a formelor existente, a *cînta* și o *cînta* [4].

---

[1] *Lat. habuerunt* > *roum.* **or** *ou roum.* **ar**?, în „Revue roumaine de linguistique", 1971, nr. 6, p. 509—517.

[2] *Ibidem*, p. 513.

[3] *Ibidem*, p. 512.

[4] Etimologia acestor forme de viitor formează obiectul unui amplu studiu al aceluiași autor, vezi Dan Bugeanu, *Viitorul cu HABEO în limba română*. I, în SCL, 1970, nr. 6, p. 621—644 și *Viitorul cu HABEO în limba română*. II, *Etimologia lui* **va**. *Construcțiile de tipul* **o să cînt**, în SCL, 1971, nr. 1, p. 51—74.

1.2. Deoarece în discutarea etimologiei propuse formei *or* apelul la situația din limba veche ni s-a părut insuficient, ne-am propus, în cele ce urmează, să vedem în ce măsură realitatea lingvistică a epocii confirmă valabilitatea etimologiei propuse de autor.

Pentru a putea dovedi valabilitatea derivației *or* < *o* + *vor* considerăm că este necesară, în primul rînd, satisfacerea unei condiții de ordin cronologic : elementele care stau la baza procesului analogic, respectiv formele *o*, *vor* să fie anterioare formei rezultate din acest proces, *or* [5].

Din această perspectivă, o privire diacronică oricît de sumară asupra întrebuințării formelor *or*, *o (a)* în textele mai vechi este de natură să facă îndoielnică valabilitatea etimologiei propuse, deoarece :

a) raportul cronologic dintre formele *or*, *o (a)* este altul decît cel presupus de autor, forma *or* fiind anterioară formei *o* (a cărei apariție în texte este mai tardivă).

b) limba veche a secolelor al XVI-lea — al XVIII-lea nu oferă exemple de sincretism între persoanele a 3-a sg. și a 3-a pl. ale viitorului. În textele acestei epoci, persoana a 3-a pl. a viitorului este exprimată cu ajutorul formelor auxiliare *vor* și *or* (+ inf.), net distincte de formele de persoana a 3-a sg. ale aceluiași timp : *va*, *a*, *o* (+ inf.). Formele *a* și *o* de persoana a 3-a sg. apar cu totul incidental și la plural, în unele categorii de texte, începînd abia de pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

Ca atare, invocarea sincretismului drept cauza care a stat la baza procesului analogic al apariției formei *or* este contrazisă de situația din textele vechi.

Cele cîteva exemple date în continuare sînt menite să înfățișeze mai clar situația formelor *or* și *o* în limba veche și raporturile dintre ele.

2.1. În ce privește forma de pers. a 3-a pl. *or*, cele mai vechi atestări [6] apar pe la jumătatea secolului al XVII-lea [7] și se întîlnesc mai ales în textele moldovenești : *or vedea* (1657 Moldova) ISDB 281 ; *or da* DVS 40, *or bate* CL 153 ; *or deprinde* id. 52, *or alege* NL 31 ; *-or face* ISDB 114 ; *s-or frînge* DPS 17, *l-or aduce* NL 11, *n-or putea* CL 71.

Este interesant de remarcat existența variantei *orŭ*, întîlnită foarte frecvent la Dosoftei (mai frecvent decît *or)* și la Neculce : *s-orŭ stînge* DPS 242, *s-orŭ veseli* 473, *i-orŭ duce* id. 237 ; *n-orŭ avè* NL 327, *orŭ bate* id. 243, *orŭ strica* NL 46 [8].

---

[5] „l'effet le plus sensible et le plus important de l'analogie est de substituer à d'anciennes formations, irrégulières et caduques, d'autres plus normales composées d'éléments vivants", F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, cap. V, *Les innovations analogiques*, p. 234.

[6] Exemplele sînt extrase dintr-o serie de texte aparținînd secolelor al XVII-lea — al XVIII-lea (DPS, DVS, CL, NL, CPV, ISN, ISBN) și al XIX-lea (PND, PV, B.Del., E. Răd., Al. etc.). Lista de abrevieri este dată la sfîrșitul lucrării.

[7] Afirmația autorului „la forme *or cînta* paraît dans les textes au XVIe siècle", *op. cit.*, p. 513, se întemeiază, credem, pe o lectură neatentă a datelor oferite de lucrarea V. Guțu-Romalo, *Le futur en roumain aux XVIe—XVIIIe siècles*, în RRL, 1968, nr. 5, la care se face trimiterea. La p. 428 autoarea studiului citat nu indică nici un exemplu de folosire a formei *or cînta* în secolul al XVI-lea, deoarece această formă era necunoscută în epoca respectivă. *Or cînta* (ca și celelalte forme ale seriei auxiliare fără *v*) reprezintă o inovație a secolului următor.

[8] Varianta *orŭ* cu *-u* final păstrat este menționată, alături de *vor*, și în *Gramatica românească*, Sibiu, 1828, p. 49—51, a lui E. Rădulescu.

În aceste texte folosirea formei *or(u)* la persoana a 3-a pl. nu este niciodată concurată de forma *o*, inexistentă, de altfel, în epocă.

2.2. Forma auxiliară de persoana a 3-a sg. *o* apare în texte de la începutul secolului al XVIII-lea, caracterizînd mai ales jumătatea sudică a țării; ea se opune formei de auxiliar *a* (cînta), mai veche [9], caracteristică jumătății de nord a țării. Exemplele următoare par a constitui cele mai vechi atestări de care dispunem *n-o...fi* (1714 Munt.) CPV 68; *o vrea* (1780) Ien. Văc. PV 9; *s-o afla* N. Văc. PV 56; *s-o închina* A. Văc. PV 23; *te-o iubi* id. 24; în aceste texte nu întîlnim niciodată varianta corespunzătoare Moldovei, *a*.

Aceeași formă o întîlnim și la scriitorii munteni I. Golescu și E. Rădulescu, în a cărui gramatică varianta *o* este singura menționată alături de *va*, la persoana a 3-a sg. (de remarcat că *a* nu apare printre formele auxiliare ale acestei persoane).

Repartizarea dialectală netă a celor două variante *a*, *o* ale auxiliarului de persoana a 3-a sg. este confirmată, de altfel, de textele dialectale contemporane (GN, TD) care mențin, cu unele excepții, aceeași opoziție regională între *a* și *o* [10].

2.2.1. Destul de rar, forma de pers. a 3-a sg. *o* este folosită și pentru plural. Exemplele, aparținînd, cum este și firesc, textelor muntenești, sînt extrem de rare și datează cam din aceeași perioadă. Contrar presupunerii lui D. Bugeanu, folosirea formei *o cînta* pentru plural nu este mai extinsă decît în limba de astăzi.

Exemple de felul: pînă ei **o** *sosi* / Să-nceapă a parladisi (1790, Munt.) CPV, 280; Ei lor plăcere, fac cum le-**o** *cere*, Iancu Văc., PV, 88, sînt cu totul sporadice și întîmplătoare. La fel de rar, *o* cu funcțiune de plural apare și în textele dialectale contemporane: Dară eu cînd oi cînta / braz înalț *s-o legăna*, Muscel, GN 111 [11].

Raritatea exemplelor de acest tip, cu *o* în funcție de plural, pune sub semnul îndoielii existența reală a unei omonimii funcționale a formei *o* (cînta) în limba veche ca și în limba actuală și contemporană.

Cauza reală a restructurării formelor auxiliare de viitor credem că trebuie căutată în altă parte și nu în presupusa omonimie funcțională.

Faptele de mai sus ne conduc, în mod vădit, la infirmarea originii analogice (din *o* + *vor*) a formei de auxiliar *or*.

3.1. Decalajul cronologic dintre *or*, inovație a secolului al XVII-lea, și *o*, creație mai recentă, aparținînd secolului următor, exclude posibilitatea derivării formei *or* din *o* (+ *vor*).

Dat fiind raportul cronologic dintre *or* și *o*, mult mai plauzibilă pare ipoteza contrară, a derivării lui *o* din *or* [12].

---

[9] Cea mai veche atestare de care dispunem datează din 1577: *s-a alege*, Tecuci, în *Cuvente din bătrîni*. Limba română vorbită între 1500—1600. Studiu paleogeografico-linguistic de B. Petriceicu-Hașdeu, Tome I, București, 1878, p. 26.

[10] Sporadic, *o* apare în unele localități izolate din Moldova și NV Ardealului: pîn-*o muri*, Covurlui, GN 328, ț-*o prinde bine*, Iași, GN 518; s-*o scula*, Cluj, TD 134; *o fi*, Arad, TD 43.

[11] Raritatea acestor exemple, atît pentru *o* (cînta) cît și pentru varianta *a* (cînta), este confirmată de cercetarea făcută de R. Orza, *Forme de viitor în Atlasul lingvistic român*, în „Cercetări lingvistice", Cluj, XI, 1966, p. 223.

[12] Vezi mai departe, par. 4.2.

3.2. O altă concluzie care se desprinde din cercetarea de mai sus privește originea formelor auxiliare de pers. a 3-a sg. *a* și *o*.

În legătură cu această problemă, autorul consideră că *a cînta* și *o cînta*, formele de persoana a 3-a sg. și pl. sînt ultimele vestigii ale paradigmei *habeo cantare (habet cantare > a cînta, habunt cantare > au cînta > o cînta)*, conservată în limba română ca și în celelalte limbi romanice [13]. Această paradigmă s-ar fi destrămat încă din epoca preliterară a limbii române, iar cele două forme rămase au fost integrate într-o altă paradigmă de viitor, de origine diferită, aceea cu auxiliarul *volo* [14].

Sondajul diacronic privind folosirea formelor *a cînta* și *o cînta* nu confirmă însă opinia de mai sus. În lumina datelor oferite de cercetarea textelor mai vechi, statutul celor două forme apare cu totul altul.

În primul rînd, calitatea de arhaisme, de „vestigii", a formelor *a cînta* și *o cînta* este contrazisă de absența lor în textele secolului al XVI-lea. Forma *a cînta* apare abia spre sfîrșitul acestui secol [15]; apariția formei *o cînta* este, așa cum am văzut, mai tardivă (începutul secolului al XVIII-lea, cf. par. 2.2).

Raritatea folosirii celor două forme în limba veche și creșterea progresivă a frecvenței lor pe măsură ce ne apropiem de epoca modernă, ca și repartizarea lor dialectală netă, este de natură să infirme caracterul de forme arhaice, pe cale de dispariție, arătîndu-ne că este vorba de o evoluție de alt tip: *a*, *o* par mai curînd niște inovații, apărute în limbă la date diferite, cu origini și sfere de întrebuințare diferite.

4. După părerea noastră, întemeiată pe cercetarea unui material bogat de limbă veche, originea acestor forme de viitor trebuie căutată, cu toate dificultățile pe care le implică, tot în formele auxiliarului *volere*.

4.1. Dacă în ce privește stabilirea originii persoanei a 3-a sg. *a* (ca și a celorlalte forme personale ale auxiliarului fără *v-* inițial: *oi, ei om, eți)* în formele corespunzătoare ale auxiliarului *a vrea (voi, vei* etc.) nu întîmpinăm dificultăți (afereza lui *v-* reprezentînd un fenomen fonetic firesc și explicabil) [16], probleme mai dificile se ridică în precizarea originii variantei dialectale *o*, pentru care explicațiile de natură fonetică nu mai sînt satisfăcătoare.

4.2. Sondajul diacronic efectuat mai sus ne poate oferi, credem, unele date în privința originii variantei muntenești de viitor, *o*. Această formă este, după părerea noastră, o creație analogică mai recentă, al cărei punct de plecare l-a putut constitui forma de persoana a 3-a pl. *or* (< *vor)*, împreună cu celelalte forme auxiliare care conțineau pe *o* în structura lor fonetică: *oi, om (oți).*

Din datele oferite de textele noastre mai vechi și mai noi, ca și din actuala repartiție dialectală a formelor auxiliare de viitor, rezultă că acest proces s-a petrecut mai ales în jumătatea sudică a țării (dialec-

[13] *Op. cit.*, 515. Pentru teoria generală a formelor de viitor cu auxiliarul HABERE vezi Dan Bugeanu, studiul citat din SCL, nr. 6, 1970 și nr. 1, 1971.

[14] *Lat. habuerunt > roum. or ou roum. ar?*, în revista citată, p. 513.

[15] Vezi nota 9 de la p. 211.

[16] Afirmația se bazează pe o cercetare mai amplă a tipului de viitor *oi cînta*, care formează obiectul unei alte lucrări.

tul muntenesc), unde forma *o* la persoana a 3-a s-a generalizat, înlocuind forma mai veche de auxiliar, *a*. Comparînd cele două paradigme :

A		B
oi cînta		oi cînta
ei cînta		ei cînta
a cînta	→	*o* cînta
om cînta	↑	om cînta
eţi cînta	|	eţi cînta
or cînta	|	*or* cînta

observăm că în cazul seriei A, forma de persoana a 3-a, *a*, creează o asimetrie, care a putut fi înlăturată prin ceea ce am numi „atracţia paradigmatică" exercitată de presiunea sistemului [17]. Înlocuirea formei *a* prin *o* la persoana a 3-a sg. în graiul muntenesc s-ar datora, deci, presiunii paradigmatice exercitate de celelalte persoane : *oi*, *om* şi, în primul rînd, de forma de persoana a 3-a pl., *or*. Va fi intervenit în acest caz şi conştiinţa valorii de plural a lui *r* (din *or*) [18], care a favorizat „extragerea" lui *o* şi impunerea sa rapidă în zona sudică a ţării, în locul formei mai vechi *a* (singura întrebuinţată în secolele al XVI-lea — al XVIII-lea).

4.3. Că aşa s-au petrecut lucrurile o dovedeşte varianta munteneasc̆ă neliterară de viitor, întîlnită în textele dialectale actuale, în care „inovaţiile analogice" s-au generalizat la întreaga serie. Atestările găsite permit constituirea integrală a seriei :

1 sg *oi* cînta	1 pl *om* cînta
2 sg *oi* cînta	2 pl *oţi* cînta [19]
3 sg *o* cînta	3 pl *or* cînta.

4.4. Faptele prezentate pînă aici pledează convingător, credem, pentru afirmarea originii analogice a formei auxiliare de persoana a 3-a sg. *o* din *or* (şi din celelalte forme de auxiliar cu *o*), indiferent, deocamdată, de etimologia formei *or*. Ca majoritatea inovaţiilor „analogice", şi această inovaţie îşi are originea în sistem, în necesitatea de stabilire a simetriei sistemului. Considerăm că explicaţia prin presiunea sistemului scoate mai bine în evidenţă relaţiile paradigmatice ale „punctelor slabe" din sistem, avînd avantajul de a arăta şi de ce s-a produs inovaţia [20].

5. Precizarea originii formei de persoana a 3-a sg. a auxiliarului de viitor *o* pune într-o lumină nouă problema controversată a originii unei alte serii de viitor, seria *o să cînte*.

---

[17] Pentru importanţa presiunii paradigmatice în evoluţia limbii, vezi A. Martinet, *Économie des changements phonétiques. Traité de phonologie diachronique*, Berna, 1964, p. 179 şi urm.

[18] Vezi Jacques Byck, *Doubles désinences en roumain*, în „Bulletin linguistique", publié par Al. Rosetti, Bucureşti, IV, 1936, p. 200—203.

[19] În *Limba română actuală. O gramatică a greşelilor*, Iaşi, 1943, p. 142, Iorgu Iordan consideră că formele *oi* şi *oţi* răspîndite în Muntenia şi Oltenia sînt rezultatul analogiei cu formele cu *o* ale auxiliarului la pers. 1, 3, 4, 6. Sub influenţa acestora, *ă* de la persoanele 2 şi 5 s-au transformat în *o*, treptele evoluţiei fiind următoarele : *veţi* > *eţi* > *ăţi* > *oţi* ; *veţi* > *eţi* > *ăţi* > *oţi*.

[20] Pentru un exemplu similar de presiune paradigmatică în explicaţia unui alt fenomen lingvistic, vezi studiul documentat al lui C. Frîncu, *Din istoria demonstrativelor româneşti : formele (a)celei(a), aceleiaşi, (a)celeilalte, (a)cestei(a)*, în *Studii de limbă literară şi filologie*, vol. II, Editura Academiei, Bucureşti, 1972, p. 25—52.

În lucrarea anterioară, despre *Viitorul cu HABEO în limba română*, D. Bugeanu consideră că originea construcției de viitor *o să cînte* trebuie căutată în același auxiliar *habere (habunt cantare > au > o cînta)* în urma procesului de înlocuire a infinitivului *(o) cînta* prin conjunctiv *(o) să cînte* [21].

Dacă observațiile noastre de mai sus corespund realității, se impun, credem, unele revizuiri în ce privește stabilirea adevăratei origini a construcției de viitor *o să cînte.*

Fără să mai reluăm aici întreaga discuție a etimologiei controversate a acestei serii de viitor [22] vrem numai ca, pe lîngă cele menționate mai sus, să aducem unele date noi, ignorate pînă acum de cercetătorii care s-au ocupat într-un fel sau altul de originea construcției *o să cînt.*

5.1. Pentru înțelegerea mai clară a acestei evoluții, este necesar să schițăm în linii generale situația viitorului cu auxiliarul *a vrea* în limba română veche.

În limba secolului al XVI-lea, tipul de viitor cu auxiliarul *a vrea* prezenta două structuri distincte, în funcție de natura morfologică (infinitiv sau conjunctiv) a celui de-al doilea component :

I. *voi cînta* II. *voi să cînt.*

Apariția, spre sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului următor, a fenomenului de afereză a inițialei consonantice a auxiliarului, duce la crearea unor variante paralele pentru fiecare dintre cele două tipuri existente :

I. a) *voi cînta* II. a) *voi să cînt*
b) *oi cînta* b) *oi să cînt.*

Seriile de viitor cu auxiliarul aferezat, apărute probabil mai întîi în limba vorbită, încep să fie folosite și în textele scrise. Pe lîngă unele deosebiri cronologice și regionale, pe care le neglijăm deocamdată, între cele două serii reduse de viitor : *oi cînta* și *oi să cînt* se stabilește de la început un strîns paralelism structural și funcțional.

Considerăm că, în explicarea originii formației actuale de viitor *o să cînte*, existența construcției conjunctivale anterioare *or să cînte* și paralelismul perfect cu seria *or cînta* sînt de o deosebită importanță.

Care este situația paradigmei *oi să cînt* în limba veche?

5.2. Cercetarea textelor ne arată că cele mai vechi atestări ale paradigmei reduse de tip conjunctival *oi să cînt* privesc persoana a 3-a plural și apar pe la jumătatea secolului al XVII-lea. Le întîlnim în texte cu caracter cult (religios) sau popular aparținînd Moldovei și, în măsură mai mică, Munteniei.

— *Moldova: n-or să înțelegă*, DPs 85, *n-or să... asculte*, id. 268 ; *n-orŭ să... strice*, id. 446 ; *or să-l mazilească*, NL 215 ; *-or să facă*, id. 168, 192, 305 etc. ; *n-or să creadă*, 1774 CPV 162 ; *or să-ți vie*, Conachi 210 ; *or să crape*, Negruzzi PND 454 ; *or să vină*, B. Del. 163.

---

[21] SCL., 1971, nr. 1, p. 62—72.

[22] Pentru care vezi o amplă relatare la D. Bugeanu, *op. cit.*, în SCL, 1970, nr. 6, p. 633—637 și 1971, nr. 1, p. 62—72.

— *Muntenia: n-or să fie*, A. Văc. PV 205 ; *n-or să-ți vie*, id. 25 ; *or să... tipăreasc*ă, E. Răd. 110, id. 198 ; *or să nască*, Alex. 269 ; *or să tragă*, C. Carag. PND 184 ; *or să fie zadarnice*, Odob. 107.

În diverse variante ale limbii literare (populare sau regionale) această formă se folosește în mod curent și în limba de astăzi.

5.3. Persoana a 3-a sg. *o să cînte* (corespunzătoare formei infinitivale *o cînta)* este atestată în texte mai tîrziu decît persoana a 3-a pl., spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului următor. Sub aspect etimologic, cronologic și funcțional raportul dintre *o să cînte* (3 sg.) și *or să cînte* (3 pl.) este similar raportului dintre *o cînta* și *or cînta*, formele corespunzătoare ale seriei infinitivale.

Cele mai vechi atestări de care dispunem aparțin, în mod semnificativ, ariei muntenești : *o să vie*, 1796 CPV 236 ; *o să nască*, id. 238 ; *o să treacă*, id. 241 (de remarcat că în *Anonimul mavroghenesc*, din 1786—1789, am întîlnit 15 ex.) ; *o să te doară*, A. Văc., PV 25 ; *ce-o să fie*, Iancu Văc., PV 289.

Această formă apare curent la scriitorii munteni clasici și contemporani și în textele dialectale contemporane aparținînd acestei regiuni.

Spre deosebire de persoana a 3-a pl. *or să cînte*, formă etimologică, general răspîndită în toate regiunile țării, *o să cînte* este, ca și în cazul variantei infinitivale *o cînta*, o creație mai recentă, cu o distribuție mai limitată, folosită mai ales în jumătatea de sud a țării. În această regiune varianta **o** *să cînte* înlocuiește forma originară, etimologică, așteptată **a** *să cînte* (< *va să cînte)*, a cărei arie de răspîndire, judecînd după atestările de care dispunem, par a fi Moldova și nordul țării : *n-a să lasi*, (1769 Hotin) CPV 111 ; *c-a să-i vie* (1777 Mold.), id. 188 ; *a să piară*, Conachi, 12 ; *c-a să moară*, id. 213 ; *ce-a să spuie*, Negruzzi, PND 451 ; *a să vorbească*, Kogăln. PND 435.

5.4. Pentru formele de persoana 1 sg. atestările, mai rare, datează cam din aceeași epocă, a doua jumătate a secolului al XVIII-lea : *n-oi să scriu*, 1769, CPV 129 ; *ș-oi să mor*, 1781, CPV 255 ; *n-oi s-o las*, id. ; *oiŭ să-i vorbesc*, I. Văc., PV 12. Exemple de acest fel întîlnim și astăzi, nu întîmplător tot în aceeași zonă lingvistică (Muntenia) : *oi să te las*, Vlașca, GN 163 ; *ș-oi să fac*, id. 160 ; *c-oi să plec*, Ialomița, id. 200.

5.5. O situație aparte au persoanele a 2-a sg. și pl. și 1 pl. pentru care exemplele, mult mai rare, prezintă o serie de particularități formale demne de reținut.

Persoana a 2-a sg. prezintă următoarele variante : **ei** *să găsești*, Iancu Văc. PV 287 ; Tu a mea cînd *ei să fii* / La mine cînd *ei să vii* (Poezia *Luna*, 172, cf. formele corespunzătoare de viitor infinitival : *m-ei da, m-ei vrea, m-ei despărți* la același scriitor, PV 186—187) ; **îi** *să te faci* (1769, Munt.), CPV 134 ; *îi să arzi*, Conachi, 173 ; *ce-***i** *să vezi* (1769 Munt.), CPV 133 ; **oi** *să mă ofticezi*, C. Caragiale PND 209. Varianta *oi* pentru persoana a 2-a sg. apare pe la începutul secolului al XIX-lea (cf. construcția infinitivală corespunzătoare : *tu oi face*, specific munteneasc*ă*) și este înregistrată și de S. Pușcariu [23].

La persoanele 1 și a 2-a pl. nu întîlnim formele etimologice așteptate **om*, **eți* (+ conjunctiv, corespunzătoare viitorului infinitival *om*

[23] Cf. *oi să mori*, *Viitorul cu vadere*, în „Dacoromania", VI, p. 391.

cînta, *eți* cînta). Exemplele, extrem de rar întîlnite pentru aceste persoane, au auxiliarul *(oi, ăi, îi)* identic cu cel de la singular (de unde probabil s-a extins) : *n-ăi să dați* pe la moșie, Iancu Văc. PV 220 (cf. *m-ăi crede*, A. Văc. PV 15) ; *îi să-l vedeți*, id. 110 ; *îi să vă stingeți*, Conachi 121 (cf. *îi spune)*.

Pentru forma *oi* la pers. 1 pl. dispunem de un singur exemplu : *ce-oi să ne facem* surată, Prahova, GN 177.

Identitatea formelor de persoana 1 pl. *(oi)* și a 2-a pl. *(ei, ăi, îi)* cu formele de singular ale aceleiași serii (și ale seriei corespunzătoare infinitivale) trădează caracterul lor analogic.

5.6. Existența acestor forme de persoana 1 și a 2-a pl. ca, de altfel, a întregii serii conjunctivale aferezate de viitor, ignorată de cercetători, ne ajută să surprindem procesul complex al transformării auxiliarului de viitor *oi, ei, or* într-un element invariabil, proces care a determinat, după părerea noastră, apariția seriei noi de viitor, *o să cînt*. În acest proces, diferitele variante personale ale seriei *oi să cînt* reprezintă etapele parcurse de seria în discuție spre o structură cu auxiliarul invariabil generalizat, *o*.

În mod schematic, etapele procesului descris pot fi reprezentate în felul următor :

I	II	III
oi cînta	*oi* să cînt	*o* să cînt
ei, oi cînta	*ei, oi* să cînți	*o* să cînți
o cînta	*o* să cînte	*o* să cînte
om cînta	*îi, oi* să cîntăm	*o* să cîntăm
oți cînta	*îi* să cîntați	*o* să cîntați
o(r) cînta	*or* să cînte	*o(r)* să cînte.

5.7. Noua serie (III) de viitor cu auxiliarul redus la un singur element fonetic invariabil, *o să cînt*, se constituie integral pe la începutul secolului al XIX-lea și este frecvent atestată în textele muntenești, populare și culte și, mai rar, în textele moldovenești culte. Cîteva atestări :

1 sg. : *n-o să dau* (1786) CPV 225 ; *o să poci*, A. Văc., PV 18 ; *o să-i fac* (1821 Drăgășani), ISN 174 ; *o să plătesc* (1823 Craiova), ISBN, 92 ; *o să am*, Iancu Văc. PV 184 ; *o să... rabd*, E. Răd. 235 ; *o să mă duc*, Millo PND 328 ; *o să mă fac*, Al. 180 ; *o să atac*, Negruzzi PND 437 ; *o să pitrec*, Kogăln. PND 427 ; *o să zbor* (Argeș), GN 103 ; *o să... scoț* (Gorj), id. 21 ; *o să mă-mpac* (Vaslui), id. 489.

2 sg. : *o să dai*, A. Văc., PV 25 ; *o să mai poți*, E. Răd., 297 ; *o să te rogi* (Dolj) GN 61.

3 sg. (vezi exemplele date sub 5.3.).

1 pl. : *o să găsim*, E. Răd. 30, 35 ; *o să ne înapoiem* (Ialomița) GN 200 ; *o să ne prăpădim* (Turtucaia), id. 307 ; *n-o s-avem* (Vlașca), id. 157.

2 pl. : *o să ohtați*, Iancu Văc., PV 176 ; *n-o să puteți*, E. Răd. 87 ; *o să viniț* (Brăila) GN 259.

3 pl. : *nu o să aducă* (Munt.) CPV 314 ; *o să intre*, I. Golescu PND 67 ; *o să învețe*, E. Răd., PA 162 ; *o s-ajungă*, GN 203 ; *o să pheie* (toate hălea) (Teleorman), TD 300.

5.8. Specificul acestei noi paradigme de viitor, net diferită de cele anterioare din care derivă, constă în caracterul invariabil (sub raportul persoanei și al numărului) al elementului auxiliar, devenit un afix proclitic (nepermutabil) cu funcție pur temporală (comparabil cu afixele enclitice ale altor timpuri : *a* al imperfectului, *se* al mai mult ca perfectului etc.).

Extinderea și generalizarea elementului invariabil *o*, rezultat dintr-un proces complex și îndelungat de reducere succesivă a auxiliarului de viitor *vor* > *or* > *o*, a devenit posibilă odată cu intensificarea procesului de înlocuire a infinitivului prin conjunctiv (proces care, după cum se știe, a fost mai activ în jumătatea de sud a țării) [24].

Comparînd structurile morfemice ale celor două serii de viitor :

I. *oi* cînta	II. *oi* să cîntØ
ei cînta	*ei* să cînț[i]
.....	.....
or cînta	*or* să cînt*e*

observăm că, spre deosebire de seria de tip infinitival, în cadrul seriei II, conjunctivale, categoriile de număr și persoană sînt marcate în mod redundant (de elementul auxiliar și de verbul la conjunctiv). Prin apariția seriei III, cu elementul *o* invariabil, această redundanță este eliminată, auxiliarul eliberîndu-se de cele două funcții, care rămîn să fie marcate numai de conjunctiv [25].

Constituirea seriei *o să cînt* (cu *o* invariabil) ne apare deci ca rezultat al unui proces de „depersonalizare" a auxiliarului, realizat prin eliminarea mărcilor redundante din structura formelor asemantice și atone, cum sînt, de fapt, auxiliarele.

La grăbirea acestui proces de depersonalizare a auxiliarului, de transformare a lui într-un afix cu funcție pur temporală, a contribuit în mare măsură căderea timpurie a inițialei consonantice *v-* (sfîrșitul secolului al XVI-lea), cădere care a determinat ruperea oricărei relații paradigmatice cu verbul predicativ omonim, *voi*, *va*, *vor* [26].

Prin acest proces complicat și unic în felul său în morfologia formelor verbale românești se ajunge la un tip formal original, o formă specifică de viitor cu morfem propriu, inexistent la alte forme temporale.

6. Fără a considera etimologia construcției *o să cînt* o problemă definitiv rezolvată, în materialul prezentat mai sus sperăm că am adus unele argumente care ne îndreptățesc să afirmăm originea formelor de viitor *or cînta*, *o(r) să cînte* în tipul de viitor cu auxiliarul *volere*.

---

[24] Acest fapt ne arată că evoluția, ca și structura viitorului românesc, este strîns legată de istoria modului conjunctiv, în raport cu care trebuie să fie studiată.

[25] Forma flexionară a auxiliarului se mai păstrează numai la persoana a treia plural, unde alături de *o* întîlnim, mai rar, și pe *or*, menținere perfect justificată de necesitatea exprimării unei opoziții clare de număr între persoana a 3-a sg. și pl. care, la conjunctiv, sînt întotdeauna omonime (*o să cînte* — *or să cînte*). Acest fapt ne arată, încă o dată, că limba elimină diferențele fonetice nepertinente în planul semantic, dar le păstrează atunci cînd ele exprimă semnificații distincte.

[26] Vezi V. Guțu-Romalo, *Morfologie structurală a limbii române*, București, Editura Academiei, 1968, p. 188.

LISTA DE ABREVIERI

CL = Miron Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, Bucureşti, 1958.

DPS = Dosoftei, *Psaltirea* 1673, ed. I. Bianu, Bucureşti, 1896.

DVS = Dositheiu, *Vieţile sinţilor*, Bucureşti, 1903.

NL = I. Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ediţie îngrijită cu glosar, indice şi o introducere de Iorgu Iordan, Bucureşti, 1955.

CPV = *Cronici şi povestiri versificate* (sec. XVII—XVIII). Studiu şi ediţie critică de Dan Simonescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1967.

ISN = N. Iorga, *Scrisori de negustori*, Bucureşti, 1925.

ISBN = N. Iorga, *Scrisori de boieri şi de negustori olteni şi munteni*, Bucureşti, 1906.

PV = *Poeţii Văcăreşti*, ESPLA, 1963.

PND = *Primii noştri dramaturgi*. Ediţie îngrijită şi glosar de Al. Niculescu. Antologie, studiu introductiv şi note de Florin Tornea, ESPLA, 1956.

Conachi = C. Conachi, *Scrieri alese*, ESPLA, 1963.

E. Răd. = I. Eliade Rădulescu, *Scrieri politice, sociale şi lingvistice*, ed. G. Baiculescu, Craiova, 1939.

Al. = V. Alecsandri, *Călătorie în Africa*, ESPLA, 1960.

Alex. = Gr. Alexandrescu, *Opere*, I, Bucureşti, 1957.

Odob. = Al. Odobescu, *Opere*, I, Bucureşti, 1954.

GN = I. -A. Candrea, O. Densusianu, Th. Speranţia, *Graiul nostru*, vol. I, II, Bucureşti, 1907.

TD = *Texte dialectale* (ALR II), Cluj, Leipzig, 1943.

DESPRE UNELE IZVOARE ISTORICE ALE LIMBII LUI EMINESCU ÎN *SCRISOAREA A III-A*

DE

ȘTEFAN MUNTEANU

În cele ce urmează ne referim la unele din izvoarele istorice care explică o parte din mijloacele de expresie folosite de Eminescu în descrierea cunoscutului episod al luptei de la Rovine. Apropierile pe care ne propunem să le semnalăm nu au reținut, după cît știm, atenția cercetătorilor literari și nici pe aceea a istoricilor limbii literare. Interesul celor dintîi s-a îndreptat, îndeosebi, spre indicarea surselor de ordin istoric utilizate de Eminescu în prima parte a poeziei [1]. Cît despre istoricii limbii literare, aceștia au observat prezența unor elemente arhaice în lexicul poetului, fără a lua în considerare, în mod special, izvoarele sau modelul unor expresii împrumutate de poet *într-o anumită* creație *din anumite* documente istorice [2]. Mai lesne au putut fi identificate unele particularități lingvistice și stilistice — vechi și populare — comune lui Eminescu și poeziei unor predecesori sau contemporani ai poetului. Nu vom reveni asupra acestei probleme care a făcut obiectul unor studii speciale [3]. Vom menționa în acest sens doar cîteva exemple din *Scrisoarea a III-a*, întîlnite și în versurile lui Alecsandri, de unde, probabil, au fost luate de Eminescu. Astfel, expresia „întreg aliotmanul" fusese folosită mai întîi de Alecsandri în poezia *Hodja Murad Paşa* : „Mult timp Murad în lupte tocindu-și iataganul / Mărise, apărase *întreg aliotmanul*". Comparația de origine populară din versul lui Eminescu : „Peste-un ceas păgînătatea e *ca pleava vînturată*" se poate regăsi într-o formă apropiată într-un alt vers al lui Alecsandri din poemul *Dan căpitan de plai* : „Și

[1] Vezi, G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. III, București, 1935, p. 269 ; vol. V, 1936, p. 159 ; Perpessicius : M. Eminescu, *Opere*, II, p. 289.

[2] Numeroase fapte au fost semnalate de acad. Al. Rosetti și Ion Gheție în *Limba și stilul poeziilor lui Mihai Eminescu*, din culegerea *Studii de poetică și stilistică*, București, 1966, p. 177—180, 187. Vezi același studiu reprodus sub titlul *Limba și stilul operei beletristice a lui Mihai Eminescu*, în *Studii de istoria limbii române literare*. Secolul al XIX-lea, II, București, 1969, p. 318—321, 328—329.

[3] Vezi, în special, I. M. Raşcu, *Eminescu și Alecsandri*, București, 1936 ; G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, IV, p. 243 și urm.

mult iubea, cînd țara striga : la luptă, Dane ! / Să *vînture ca pleava* oștirile dușmane".

Poemul istoric al lui Alecsandri a apărut, cum se știe, în „Convorbiri literare" în ianuarie 1875, iar *Hodja Murad Pașa*, un an mai tîrziu. Peste un alt an — în 1877 —, anul cuceririi independenței naționale, Odobescu publică *Istoria românilor supt Mihai voievod Viteazul* a lui N. Bălcescu, prilej pentru Eminescu de a scrie un articol entuziast, *Bălcescu și urmașii lui*, publicat în același an în „Timpul".

Întrebarea pe care ne-o punem este următoarea : lectura lucrării lui Bălcescu, coroborată cu aceea a unor studii mai vechi ale aceluiași istoric, nu-l va fi influențat pe Eminescu — sub aspectul expresiei poetice — în această vreme cînd se afla în perioada de elaborare a *Scrisorii a III-a*? Înainte de a încerca să răspundem, se impune să facem unele precizări.

Eminescu este, după toată probabilitatea, autorul traducerii în românește a lucrării lui Eudoxiu Hurmuzachi, *Fragmente der Geschichte der Rumänen*, traducere apărută în 1879 sub titlul *Fragmente din istoria românilor* (vol. I) de Eudoxiu Hurmuzachi. Poetul lucrase la versiunea românească cu un an în urmă (1878), cînd fusese trimis, în urma îmbolnăvirii, să se odihnească la moșia Florești de pe Valea Gilortului. Că Eminescu este autorul de fapt al traducerii efectuate în acest „concediu de odihnă" există mărturii sigure pe care le datorăm lui I. Slavici și I. Bianu [4]. Ipoteza este admisă de Perpessicius [5] și argumentată cu dovezi istorice și lingvistice de I. Crețu [6].

Nu ni se pare întîmplător faptul că toate lucrările istorice amintite, inclusiv unele din cele literare, cum e *Dan căpitan de plai*, au ca temă lupta pentru apărarea independenței naționale. (Partea a doua din *Fragmente din istoria românilor* se intitulează [Istoria românilor] *De la descălecarea principatelor pînă la pierderea neatîrnării lor.)* În afară de aceasta, ele se înșiră într-o ordine cronologică, începînd cu anul 1875 și încheindu-se cu anii 1878—1879. Or, peste doi ani, deci în 1881, avea să apară *Scrisoarea a III-a*, a cărei perioadă de elaborare începută încă în 1871 continuă și se desăvîrșește în acești ani [7]. Este de presupus, deci, că în această etapă de documentare istorică Eminescu a consultat nu numai lucrarea lui Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, vol. I, 1834, p. 65—67, care-i inspiră primul tablou din *Scrisoarea a III-a* (visul lui Baiazid, de fapt al lui Osman), ci și, dacă nu în primul rînd, sursele istorice interne privitoare la lupta pentru apărarea independenței naționale.

Este meritul lui I. Crețu de a fi arătat că numeroase elemente lexicale și imagini atestate în traducerea atribuită lui Eminescu se regăsesc și în limba unora din creațiile poetului. Amintim printre acestea — după autorul citat — pe cele comune și *Scrisorii a III-a* : *armie*, *asabi*, *flamură*, *a roi* [8]. Verbul *a roi*, de pildă, apare în traducere în următorul context : „Căci începură *a roi* numeroase cete de călărești româno-cumani ..."

---

[4] Despre aceste mărturii, vezi articolul lui I. Crețu, citat mai jos.

[5] M. Eminescu, *Opere*, vol. IV, p. 289—291.

[6] I. Crețu, *O traducere a lui Eminescu nevalorificată încă*, în LR, x, 1961, nr. 6, p. 592—607.

[7] Cf. Perpessicius : M. Eminescu, *Opere*, *vol. cit.*, p. 271—273.

[8] Nu este lipsit de interes să menționăm că *armie* apare în *Povestea codrului* : „*Armii* grele de furnici", ca și *herb* „stemă" : „Lună, soare și luceferi/ El le poartă-n a lui *herb*". Faptul

(p. 82, apud I. Creţu, *art. cit.*, p. 518). Aceeaşi imagine a călăreţilor „ce roiesc" ne întîmpină, de bună seamă nu printr-o simplă coincidenţă, în tabloul luptei de la Rovine: „Călăreţii împlu cîmpul şi *roiesc* după un semn" (cf. I. Creţu, *loc. cit.*).

Există însă şi alte surse istorice care trebuie avute în vedere pentru explicarea unor fapte de limbă şi stil caracteristice poeziei în discuţie. Am menţionat lucrările lui Bălcescu, care fuseseră aduse în actualitate prin publicarea operei capitale a istoricului de către Al. Odobescu. Avem destule motive să credem că în unele părţi din vibrantul poem închinat de Eminescu conceptelor de libertate şi patrie, transfigurate poetic în imaginea ideală a trecutului, pe de o parte, şi cea becisnică a prezentului, pe de alta, poetul a plecat de la Bălcescu. Ne gîndim atît la suflul eroic şi patosul evocării cît şi, mai cu seamă, la unele fapte de natură lexicală şi stilistică asupra cărora ne vom opri mai pe larg. În esenţă, este vorba despre reflexele unora dintre particularităţile de expresie ale operei lui Bălcescu în episodul menţionat din *Scrisoarea a III-a*.

În unul dintre articolele lui Bălcescu, *Comentarii asupra bătăliei de la Cîmpia Rigăi sau Cosovo*, publicat în revista „Propăşirea" din 1844, autorul reproduce cîteva fragmente din istorici străini şi dintr-un cronicar român, Teodosie sin Stoian. Este imposibil ca Eminescu să nu fi utilizat documentul în elaborarea acelei părţi din *Scrisoarea a III-a* unde trebuia să evoce lupta dusă de popoarele Europei împotriva expansiunii Imperiului otoman. Dovadă că în pasajele unde se descrie bătălia dintre Murad al II-lea şi oastea condusă de Iancu de Hunedoara se pot stabili analogii sigure cu unele versuri din tabloul luptei de la Rovine.

Evident că asemănările nu sînt totale, adică nu avem a face cu transpunerea integrală a unor propoziţii sau fraze din textele istorice, ci cu mijloace de expresie — sintagme şi comparaţii — folosite mai întîi de Bălcescu. Transcriem pentru început exemplele din articolul amintit, subliniind trăsăturile mai mult sau mai puţin asemănătoare cu cele din versurile eminesciene, pe care le alăturăm citatelor din Bălcescu:

Bălcescu	*Eminescu*
„...Şi aşa creştinii dînd pinteni cailor se reschirară şi se vărsară *ca un potop*" (I, p. 48)[9].	„*Ca potop* ce prăpădeşte, ca o mare tulburată..."
„Iar dacă *văzură alîta mulţime* de turci mai se spărieră..." (I, p. 49).	„Cînd *văzui* a lor *mulţime* cîtă frunză, cîtă iarbă..."
„Iar cei înzăoaţi frumos sta *ca un zid* de piatră tare".	„Durduind soseau călării *ca un zid* înalt de suliţi..."
„Atunci turcii îndată ocoliră pre oastea ungurească de toate părţile şi sloboziră *săgeţile ca norul* asupra creştinilor" (*loc. cit.*).	„Şi *ca nouri* de aramă şi ca ropotul de grindeni / Orizonu-ntunecîndu-l vin *săgeţi* de pretutindeni".

că *Povestea codrului* a fost publicată în numărul pe martie (1878) al „Convorbirilor literare", aşadar înainte de vara acestui an, cînd Eminescu a tradus lucrarea lui Hurmuzachi, impune concluzia că limba traducerii a fost influenţată de lexicul poeziei amintite, nu invers.

[9] Citatele trimit la Bălcescu, *Opere alese*, vol. I—II, ediţie îngrijită de Andrei Rusu, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1960.

Sfîrşitul primei zile de luptă dintre turci şi oastea condusă de Iancu este relatată astfel în cronica lui Teodosie sin Stoian, citată de Bălcescu : „Apoi *s-au aşezat* noaptea amîndouă *oştile*" *(loc. cit.)*. Acelaşi moment al luptei dintre Mircea şi Baiazid este înfăţişat de Eminescu în versul : „Pe cînd *oastea se aşează*, iată soarele apune...".

Aceste asemănări nu pot fi produsul unei întîmplări. Ele indică sursele de documentare folosite de poet pentru descrierea unei lupte, ale cărei detalii trebuiau să fie sugerate şi pe cale lingvistică. Or, printre izvoarele cele mai autorizate, unde Eminescu putea confrunta informaţia internă cu cea externă, erau şi lucrările lui Bălcescu. Mai mult decît atît : poetul preţuia la istoricul muntean calităţile de scriitor ale acestuia. Bălcescu — scria Eminescu — „îi vede pe eroii săi aievea şi-i aude vorbind, încît toată descrierea persoanelor şi întîmplărilor e dramatică" [10]. De asemenea modele de stil avea nevoie autorul *Scrisorii a III-a* într-o poezie în care eroii apar în scenă ca personaje vii, iar ciocnirea forţelor este străbătută de aceeaşi mişcare dramatică.

Istoria românilor supt Mihai voievod Viteazul este cealaltă lucrare a lui Bălcescu, ale cărei ecouri credem că pot fi identificate în fragmentul discutat din *Scrisoarea a III-a*. Ne referim la cartea a II-a, care cuprinde binecunoscuta descriere a luptei de la Călugăreni. Pasajele pe care le punem în paralelă prezintă analogii, cel puţin în privinţa unor procedee sintactice.

Bălcescu	*Eminescu*
„*În zadar* ienicerii se ţin semeţi împotriva alor noştri şi caută a le răspunde cu focurile lor, căci celelalte cete, înspăimîntate de aceste izbiri împreunate la care nu se aştepta, reschirîndu-se, îi tîrăsc şi pe dînşii înapoi. *În zadar* Sinan mustra pe ostaşii ce fugea, acum cu cuvinte ocărîtoare, acum bătîndu-i cu măciuca sa înferată..." (II, p. 90).	„*În zadar* striga-mpăratul ca şi leul în turbare, Umbra morţii se întinde tot mai mare şi mai mare. *În zadar* flamura verde o ridică înspre oaste, *Căci* cuprinsă-i de pieire şi *în faţă* şi *în coaste*".

Să se compare şi complementele de loc „şi *în faţă* şi *în coaste*" din textul eminescian cu următorul pasaj din aceeaşi descriere a lui Bălcescu :

„Dar deodată (Sinan) se vede oprit *în faţă* de Mihai ca de un zid de piatră tare, în dos izbit cu o furie înfocată de căpitanul Cocea şi *în coastă* trăznit de tunurile aşezate pe deal de Albert Kiraly" (II, p. 89).

O cercetare aparte ar putea demonstra felul în care Eminescu a prelucrat artistic elementele lingvistice „brute" din textele istorice consultate, adică modul în care informaţia documentară a fost transpusă, prin amplificare sau condensare, în imagine artistică individuală şi revelatoare. Fără să insistăm aici asupra acestui proces, ne vom opri totuşi asupra unui singur exemplu, deja citat : „Apoi s-au aşezat noaptea amîndouă oştile". Eminescu păstrează din această propoziţie formula arhaică : aşezarea oştilor = încetarea ostilităţilor o dată cu căderea nopţii. Propoziţia este dezvoltată însă de poet într-o frază alcătuită dintr-o tempo-

[10] M. Eminescu, *Scrieri politice*, ed. D. Murărăşu, Editura Scrisul românesc, Craiova (f.a.), p. 13.

rală şi din principală — aceasta din urmă corespunzînd complementului *noaptea* — propoziţie introdusă prin interjecţia deictică *iată*, care invită parcă la întoarcerea privirilor dinspre cîmpul de luptă spre peisajul înserării. Acţiunile sînt simultane şi durative : „Pe cînd oastea se aşează, iată soarele apune" ; de aici folosirea prezentului actualizator, faţă de perfectul compus din textul cronicii, prin care mişcarea este suprimată şi înlocuită cu rezultatul ei static. Urmează apoi imaginea desfăşurată a înserării, cînd fulgerul lung, încremenit, al soarelui în asfinţit, pune nimbul de lumină pe crestele de munte ale ţării biruitoare. Tabloul se continuă cu descrierea peisajului nocturn în care stele se aprind rînd pe rînd din veşnicia timpului, iar luna îşi cerne razele aducînd binecuvîntarea odihnei. Peisajul se constituie în faţa noastră cu concursul verbelor care denumesc acţiuni în desfăşurare : stelele *izvorăsc*, luna s-arată *tremurînd* şi, stăpînă peste mări şi noapte, *varsă* linişte şi somn.

Prin aceasta poetul s-a detaşat însă de modelul primar pînă acolo încît a-l urmări înseamnă a pătrunde într-un alt domeniu al cercetării.

STEAUA CA „ADEVĂR" ŞI „ILUZIE" ÎN POEZIA LUI LUCIAN BLAGA

DE

FLORA ŞUTEU

„E aici un tînăr care întinde braţe de energie către tainele lumii", spunea Iorga, în anul 1919, cînd au apărut primele poezii ale lui Lucian Blaga în volumul intitulat *Poemele luminii*. Deşi, peste doi ani, ciclul *Paşii profetului* este primit tot de Iorga cu o vădită insatisfacţie — „nu înţeleg ce vrea să ne spuie d. L. Blaga prin *Paşii profetului* şi... deci n-aş putea spune că-mi place" [1] —, prima caracterizare rămîne în literatura despre opera poetului-filozof ca una dintre cele mai reprezentative.

Pornind de la un singur element de expresie lingvistică — cuvîntul *stea* — articolul de faţă îşi propune să examineze modalităţile de expresie simbolică ale acestei *căutări a tainelor lumii*, aşa cum rezultă ele din întrebuinţarea contextuală a acestui element. Am ales acest cuvînt, deoarece este, în mod evident, unul dintre cele mai frecvent întrebuinţate în poezia lui Blaga, apărînd adeseori ca element component al unei imagini poetice şi avînd valoare de simbol. Întrucît, acum cîţiva ani, am cercetat cuvîntul *stea* [2] în opera antumă a lui Mihai Eminescu, concluziile articolului de faţă vor cuprinde şi un examen comparativ — evident parţial — al operei celor doi mari scriitori români, completînd pe această cale unele dintre afirmaţiile făcute în critica literară românească cu privire la asemănările existente între cei doi poeţi.

1. Pentru articolul de faţă au fost examinate toate contextele în care apare cuvîntul *stea* în poeziile publicate de Lucian Blaga începînd din anul 1919 şi pînă în 1960. Pe baza acestor contexte au fost delimitate mai întîi cele două straturi de valori semantice care apar, în mod obişnuit, în întrebuinţarea oricărei unităţi lexicale avînd valoare de simbol într-o operă poetică: a) stratul sensului neutru, comun, şi b) stratul

---

[1] Vezi Lucian Blaga, *Poezii*. Ediţie îngrijită de George Ivaşcu, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1966, p. 438, XLVI—XLVII.

[2] Vezi *Observaţii stilistice pe baza dicţionarului poetic eminescian*, în LR, XIV, 1965, nr. 1, p. 45—63.

sensului poetic, particular. Am considerat că cele două straturi sînt legate între ele prin anumite întrebuinţări speciale ale cuvîntului, pe care le-am numit *valori contextuale*. Din examinarea trăsăturilor semantice definitorii ale cuvîntului, privit în perspectiva valorilor sale contextuale, am obţinut interpretarea semnificaţiei unor metafore sau a unor simboluri poetice specifice operei cercetate în ansamblu.

2. În ceea ce priveşte stratul sensului neutru, am delimitat două sensuri, foarte apropiate între ele : a) corp ceresc cu lumină proprie, b) (prin extensiune) corp ceresc care străluceşte noaptea pe cer (cu excepţia lunii).

2.1. Avînd sensul larg de „corp ceresc", cuvîntul *stea* apare cu anumite valori contextuale care subliniază relaţia intimă dintre poet, în condiţia sa umană, şi aştri ca elemente ale naturii. În cadrul acestor valori contextuale am delimitat trei tipuri distincte :

a) *semn al cerului*

Atîtea stele cad în noaptea asta.
Demonul nopţii ţine parcă-n mîini pămîntul
Şi suflă peste el scîntei ca peste-o iască
Năpraznic să-l aprindă...
.....

În noaptea asta-n care cad
Atîtea stele, tînărul tău trup
de vrăjitoare-mi arde-n braţe
ca-n flăcările unui rug. (*Noi şi pămîntul*)

Cat în sus, în noapte sus
Stelele-n pleiadă număr.
Sunt o clipă, alta nu-s
Semne cerului pe-un umăr.
(*Pleiadă*)

Omule, ţi-aş spune mai mult,
dar e-n zadar, —
Şi-n afară de aceea stele răsar
Şi-mi fac semn să tac
şi-mi fac semn să tac.
(*Taina iniţiatului*)

Vreo stea cînd cade din tării
Fără să vrei spre ea te ţii,
şi poala-ţi potriveşti s-o prinzi.
Lucirea numai i-o cuprinzi.
(*Umblăm pe cîmp fără popas*)

Delimitarea şi definirea valorii contextuale se bazează pe de-o parte pe relaţia implicată în text prin raportare la „semne" şi pe de altă parte prin semnificaţia de „semn" cuprinsă în imaginea obişnuită a „căderii stelelor".

b) *semn al ideii poetice*, văzută ca o *chemare metafizică* :

Arendaș al stelelor,
străvechile zodii
mi le-am pierdut.

(Cuvîntul din urmă)

Iată stelele intră-n lume
Deodată cu întrebătoarele mele tristeți.

(Psalm)

„Întrebătoarele tristeți" însoțite de *stele*, ca și definirea condiției de poet ca „arendaș al stelelor" îndreptățesc — cred — definirea valorii contextuale a cuvîntului *stea* prin „semn al ideii poetice". Completînd însă cu alte două contexte caracteristice interpretarea acestei valori, am lărgit sfera semantică atribuită metaforei „întrebătoare tristeți" prin ideea de „chemare metafizică", care mi s-a părut că se degajă din tablourile de basm „expresioniste", concentrînd în ele reprezentarea plastică a ceea ce însuși poetul a numit „tristețea metafizică" :

Subt scut de stînci, undeva
un bălaur cu ochii întorși spre steaua polară
visează lapte albastru furat din stîni.

(În munți)

Stă în codru fără slavă
mare pasăre bolnavă
Naltă stă sub cerul mic
și n-o vindecă nimic,
numai rouă dac-ar bea
cu cenușă, scrum de stea.
Se tot uită-n sus bolnavă
la cea stea peste dumbravă.

(Stă în codru fără slavă)

c) *semn al destinului*

De pe-un umăr pe altul
tăcînd îmi trec steaua ca o povară.

(Biografie)

2.2. Pe baza sensului neutru „corp ceresc cu lumină proprie", am delimitat o valoare contextuală axată pe ideea de lumină ca trăsătură semantică definitorie :

semn al cunoașterii

În bolta înstelată-mi scald privirea —
și știu că și eu port
în suflet stele multe, multe
și căi lactee,

minunile-ntunericului
Dar nu le văd,
Am prea mult soare-n mine
. . . .
Aştept. . .
să mi se-ntunece tot cerul
şi să răsară-n mine stelele,
stelele mele,
pe care încă niciodată
nu le-am văzut.

(Mi-aştept amurgul)

Această valoare contextuală, spre deosebire de cele trei amintite mai înainte, este mediată de un sens figurat al cuvîntului *lumină*, sens definit în mod curent prin „învăţătură, cultură, educaţie". În contextul citat, sensul figurat amintit poate fi definit mai cuprinzător prin „valori spirituale ale cunoaşterii", cu toate implicaţiile acestei idei în poezia lui Blaga, care este, în esenţă, „o poezie a cunoaşterii" [3]. Deşi, în oarecare măsură, *steaua* este în acest context o metaforă a luminii, am atribuit cuvîntului numai o valoare contextuală, întrucît am considerat procesul de metaforizare, transferul semantic, incomplet realizat. Tocmai prin această pendulare între sensul propriu şi cel metaforic se realizează imaginea poetică amplă din versurile citate : universul cosmic şi cel individual uman identificate structural prin lanţul de manifestări fenomenale *soare-amurg-stele*. Am derivat această valoare contextuală din sensul limitativ al cuvîntului *stea* „corp ceresc cu lumină *proprie*", deoarece acest sens mi s-a părut implicat în opoziţia dintre *lumina soarelui* („am prea mult soare în mine") şi *lumina stelelor* („minunile întunericului"). Prin această opoziţie, componenta semantică a cuvîntului *stea* „lumina", care există evident şi în sensul de circulaţie curentă „corp ceresc care luminează noaptea pe cer", capătă o notă distinctivă suplimentară : este o lumină care se opune celei solare, ea este alta decît cea a soarelui, deci este o lumină „proprie" stelei.

2.3. În urma examinării tuturor cazurilor în care apare cuvîntul *stea*, valorile contextuale delimitate mai sus s-au arătat a fi cele mai reprezentative, atît prin coeziunea semantică dintre ele, cît şi prin insistenţa cu care poetul face apel la ele în diverse creaţii poetice. Privite din perspectiva acestor valori contextuale, chiar şi acele contexte în care *steaua* apare ca element al cadrului natural, în versuri tributare unei convenţii poetice lipsite de substrat simbolic creator, capătă un plus de semnificaţie poetică.

3. În afara valorilor contextuale delimitate pînă aici, cuvîntul *stea* apare în poezia lui Blaga învestit cu două accepţiuni metaforice deosebit de semnificative :

a) *stea* „lumină artificială (de oraş)"

Semne da, dar numai jocuri
De lumini, sclipiri şi focuri :

[3] Mariana Şora, *Unde şi interferenţe*, Bucureşti, 1969, p. 46.

Stele să le-atingi cu geana.
Ne încearcă-aproape teama.

(Oraş în noapte)

b) *stea* „pămînt"

Acum mă plec în lumină
şi plîng în tîrziile rămăşiţe
ale stelei pe care umblăm.

(Tristeţe metafizică)

Umblăm turburaţi şi fără de voie
printre stihiile nopţii te iscodim,
sărutăm în pulbere steaua de sub călcîie
şi-ntrebăm de tine — Elohim !

(Ioan se sfîşie-n pustie)

Din prag un gînd se uită lung.
Să-l las în casă? Să-l alung?
Avea-voi faţa nimănui
Asemenea pămîntului.
Cuvînt încearc-a se rosti :
Veni-va zi ! Veni-va zi !
Înmormîntat în astă stea,
În nopţi voi lumina cu ea.

(Glas de seară)

4. Între valorile contextuale şi cele două sensuri metaforice se pot stabili anumite legături sugestive, bazate pe similitudini de trăsături semantice şi pe vecinătăţi de text. Astfel, cele trei valori contextuale bazate pe sensul „corp ceresc" prefigurează într-un anumit sens metafora *stea* „lumină a oraşului". Atît contextul în care apare metafora, cît şi versurile în care am delimitat valorile contextuale amintite au ca idee poetică comună „priveliştea amăgitoare, care provoacă durere, dezamăgire, insatisfacţie, frică". După cum se poate observa din contextele citate, *steaua*, ca „semn al cerului", este privită ca o iluzie care nu-şi lasă decît lucirea în poala celui care vrea s-o prindă, ca „semn al chemării metafizice", ea declanşează „pierderea rădăcinilor" sau agonia fantastică a păsării bolnave sau a „bălaurului" ascuns sub stînci, în sfîrşit, ca „semn al destinului", steaua este o povară. Metafora *stea* „pămînt" are o strînsă legătură cu valoarea contextuală *stea* „semn al cunoaşterii", întrucît această valoare este axată pe ideea de *lumină*, care mi se pare esenţială şi pentru denumirea pămîntului ca *stea*. Existenţa acestei relaţii este pusă în evidenţă în poezia *Pustnicul* :

Din veci mă arde-acelaşi gînd
Să fii pămînt — şi totuşi să luceşti ca stea !
Mă bate — n piept al mării val
S-apropie izbînda mea !

Prin opoziţia dintre *pămînt* şi *stea*, în această poezie de debut, Blaga atacă pentru prima dată o idee poetică pe care o va urmări pînă

la sfîrşitul activităţii sale. Accentul semnificativ cade, în versurile citate, pe verbul *să lucești*, care subliniază opoziţia esenţială dintre *o stea* „cu lumină proprie" şi *pămînt* „fără lumină proprie". Numai raportat la aceste trăsături semantice definitorii poate fi înţeles sensul concesiv exprimat prin *și totuși*. În poezia lui Blaga această distincţie între *stea* şi *pămînt* este voit înlăturată în metafora *stea* „pămînt", metaforă prin care pămîntul este învestit cu *propria sa lumină* aidoma stelelor de pe cer. Pe baza ideii de „lumină proprie, *interioară*" se stabileşte relaţia dintre această metaforă şi valoarea contextuală *stea* „semn al cunoaşterii", care — după cum am mai spus — actualizează în sfera semantică a cuvîntului *stea* ideea de „lumină" ca „revelaţie interioară".

5. Examinînd în ansamblu cele două metafore şi valorile contextuale care le prefigurează, am observat că, de fapt, cuvîntul *stea*, în poezia lui Blaga, reprezintă una dintre formele de *expresie ale motivului luminii*, despre care pe bună dreptate s-a afirmat că reprezintă un motiv central în opera scriitorului [4]. Simbolul *luminii* considerat central pentru primul ciclu de poezii este interpretat ca o „apologie a vieţii" [5]. Privit, dimpotrivă, ca expresie a cunoaşterii raţionale, simbolul luminii este considerat ca avînd atributul tragic al unei forţe „plenare" care planează tragic asupra destinului uman [6]. După examinarea contextelor în care apare cuvîntul *stea*, se poate, cred, susţine afirmaţia că în motivul *luminii* din poezia lui Lucian Blaga este cuprinsă, de fapt, o antinomie, aceea dintre *adevăr* şi *iluzie*. Prin valorile sale contextuale, ca şi prin metaforele sale, cuvîntul *stea* reprezintă în poezia lui Blaga două simboluri poetice antitetice :

— *lumina înșelătoare a iluziei*, care îşi are expresia în valorile contextuale legate de sensul „corp ceresc" şi în metafora „lumină artificială (de oraş)",

— *lumina adevărului interior*, simbol cuprins în valoarea contextuală definită ca „semn al cunoaşterii" şi în metafora „pămînt".

Definind succint simbolurile exprimate prin cuvîntul *stea*, obţinem antiteza *stea* : „iluzie-adevăr", care ar putea fi calificată, cu un termen care îmi aparţine, *antiteză simbolică omonimică* [7].

6. Prin antiteza omonimică realizată cu ajutorul celor două simboluri ale cuvîntului *stea*, capătă expresie şi o altă antinomie specifică viziunii sale poetice. Este vorba de antinomia *adînc-înalt*. În legătură cu existenţa acestei antinomii s-a făcut afirmaţia că, în timp ce, în perioada de început, lirica lui Blaga nu cunoştea decît o singură dimensiune, aceea a adîncului, în ultima perioadă a activităţii poetului se observă o „răsturnare de perspectivă", reprezentată prin orientarea către înălţime, ceea ce ar părea să exprime efortul de depăşire a condiţiei umane [8]. Privind antinomia „adînc-înalt", prin prisma antitezei simbolice *stea* : „adevăr-iluzie", nu am constatat însă nici o răsturnare de perspectivă

---

[4] Vezi G. Ivaşcu, *Prefaţă*, în Lucian Blaga, *op. cit.*, p. XLIV.

[5] Vezi Dumitru Micu, *Lirica lui Lucian Blaga*, 1967, p. 10.

[6] Vezi George Ivaşcu, *op. cit.*, p. XLIV.

[7] Pentru alte antiteze simbolice, vezi Flora Şuteu şi Victor V. Velculescu, *Tipuri de antiteză în „Luceafărul" sugerate de o analiză numerică la calculator*, în „Caietele Mihai Eminescu" (sub tipar).

[8] Vezi D. Micu, *op. cit.*, p. 43—45, 129—130, 132.

în opera lui Blaga. Începînd din primele cicluri de poezii şi pînă în ultima perioadă a activităţii sale, Blaga identifică *adevărul* cu *adîncul* şi *iluzia* cu *înaltul*. Antiteza se menţine vie în ciclul ultimelor poezii, după cum o dovedesc două sugestive pasaje. Primul ilustrează pregnant prin titlu simbolul *stea* „iluzie-înălţime". Este poezia *Cîntec sub stele*, evocare melancolică a „pieritorului vis" :

Visul, aur prins în palme
ca nisipurile-n ape,
ca nisipurile-n ape
trebuie să-l las să-mi scape.

(Cîntec sub stele)

Al doilea cuprinde îndemnul sentenţios de a dezgropa *zodiile*, „*adevăratele* rădăcini ale fiinţei umane", de „sub ţară", deci „din adînc" :

Zodii sunt şi jos sub ţară,
fă-le numai să răsară.
Sapă numai, sapă, sapă,
pînă dai de stele-n apă !

(Fîntînile)

7. În această ordine de idei se poate stabili o deosebire esenţială între Eminescu şi Blaga, consideraţi, pînă acum, ca „structural înrudiţi" tocmai prin orientarea spre *adînc* [9].

Adîncul apare în viziunea poetică a lui Eminescu ca o reflectare a *înaltului*. Luînd în considerare valorile contextuale ale cuvîntului *stea* se poate afirma că la Eminescu *adevărul* este atributul *înaltului*, a cărui expresie este şi cuvîntul *stea*, ca „semn al elevaţiei" [10], iar „adîncul" îşi dobîndeşte claritatea tocmai ca reflectare a înălţimilor cereşti. De aceea Eminescu se lasă călăuzit de *stea* ca semn al ideii poetice şi al chemării metafizice, definindu-se ca un „visător" „romantic" [11]. Pentru Blaga, *visul* ca şi *steaua* din înălţimi, ca şi toate *luminile astrale nocturne*, *exterioare*, deci ca întregul cadru poetic romantic, sînt însoţite de iluzie, de amăgire :

Raza lunii
l-a trezit din somn.
Ce se zbate? A visat că
raza lunii-i fir de-al lui şi
cearc-acuma să se urce
pînă-n ceruri, sus, pe-o rază.

(*Visătorul*)

Blaga se defineşte pe sine ca „fratele obosit al cerului de jos şi-al fumului căzut din vatră", chemarea sa fiind către acele *taine ale lumii* care zac ascunse în adevărul, nedescoperit, dinăuntrul fiinţei umane.

---

[9] *Ibidem*, p. 43—45.
[10] Flora Şuteu, *op. cit.*, p. 59.
[11] *Ibidem*, p. 51—54, 61—62.

★

Delimitarea unei antiteze simbolice omonimice *stea* „adevăr" și „iluzie", trebuie să fie întregită prin cercetarea trăsăturilor semnificative divergente sau convergente ale celorlalte simboluri poetice din opera lui Blaga, pentru a se putea face observații notabile cu privire la relația dintre viziunea poetică și cea filozofică în ansamblul operei marelui gînditor român, văzută prin prisma expresiei lingvistice.

Urmărind examinarea semnificațiilor poetice ale unei singure unități de expresie din opera lui Blaga, articolul de față [12] a încercat să găsească o cale pentru realizarea unei astfel de cercetări de ansamblu.

Mai 1970

[12] Textul de mai sus reprezintă versiunea românească a comunicării prezentate la Freiburg (în Breisgau), în mai 1970, în cadrul colocviului Blaga, organizat de Societatea „Mihai Eminescu".

ASPECTE ALE STILULUI INTELECTUAL LA ALEXANDRU IVASIUC

DE

TRAIAN PODGOREANU

Stilul lui Alexandru Ivasiuc ar putea ca pe mulți să nu-i atragă; din cel puțin două motive: fie datorită unei incompatibilități de structură cu receptorul, fie datorită unei insuficiente cultivări a gustului pentru un asemenea stil. Mai ales în primele trei romane, datorită stilului, în loc ca textul să te poarte, ești nevoit să depui efort, o atenție concentrată pentru a-l putea parcurge; efectul este de oboseală și chiar cei obișnuiți să nu lase o carte din mînă pînă la sfîrșitul lecturii sînt nevoiți să se dea bătuți.

Prin stilul său, romancierul Alexandru Ivasiuc se rînduiește în descendența lui Camil Petrescu și Anton Holban; un stil savant, impregnat de inteligență, luciditate, reflexivitate. Cum singur o spune într-un interviu, Alexandru Ivasiuc încearcă să fie „un scriitor lucid" [1]. Luciditatea, condiție absolut necesară pentru demonstrațiile pe care le întreprinde în romanele sale, ar putea fi o explicație a detașării, a răcelii față de propriile-i personaje, dînd impresia de uscăciune [2]. Ion Negoițescu face observația că, la Al. Ivasiuc, „răceala mortificantă a scriiturii abstracte are desigur rădăcini în literatura intelectualistă a lui Camil Petrescu, unde însă o conștiință umanitară și un idealism, oricît de depășite ar putea să pară azi, dau căldură stilului; sau în cea a lui Anton Holban, unde de asemeni o conștiință chinuită se imprimă puternic în viul stilului" [3]. Observația lui Ion Negoițescu este pătrunzătoare, dar ea nu este întru totul îndreptățită, mai ales în cazul romanului *Păsările*. Căci și în literatura lui Al. Ivasiuc pulsează un caracter umanitar, un scormonitor de drumuri și de suflete.

S-ar putea pune întrebarea dacă în cazul lui Al. Ivasiuc „răceala mortificantă" a scrisului său abstract își trage seva numai din persona-

---

[1] Vezi Adrian Păunescu, *Sub semnul întrebării*, București, Editura „Cartea românească", 1971, p. 217.

[2] Vezi *loc. cit.*, p. 227—228.

[3] Vezi „Viața românească", nr. 2/1969, p. 75.

litatea scriitorului sau dacă nu cumva ea este și un reflex al stării pe care o încearcă știința și arta contemporană în general.

O caracterizare a stilului său ne-o oferă Al. Ivasiuc însuși prin intermediul Olgăi (personajul feminin din *Interval*), care descrie astfel modul de a vorbi al lui Ilie Chindriș — un reprezentant al autorului : „Și cum vorbea atunci, sec, argumentat, făcînd frazele să se închege una cu cealaltă, parcă ar fi fost un flux continuu de vorbe, cu pauze de accent care întăreau și mai mult impresia de legătură. Vorbea despre altceva, bineînțeles, niciodată la obiect, însă vorbele se organizau, făceau aproape o lume a lor, densă, ordonată, părînd în felul lor niște obiecte, cu existența proprie (...) Toate în bună și solidă legătură unele cu altele. În mijlocul lor nici o fisură, ca și în seminarii, cînd totul se explica, totul era normal, nu mai rămînea nici un semn de întrebare. Și apoi se descoperea cîte un nou document, care răstoarnă totul. Nu-i nimic, reiei totul de la capăt. Reașezi vorbele, care au avantajul de a părea foarte solide, și deodată, ca prin minune, le schimbi ordinea, le scoți din raporturile date (aceleași cuvinte) și apare altceva, cu totul altceva, însă tot atît de solid și de temeinic. Discursul lui, ca o clădire din prefabricate, care se montează ușor în orice loc" (I, 166) *. Efectul acesta se obține — mai ales — prin intelectualizarea stilului. Procedeele de care se servește autorul vor fi în măsură să pună în lumină această intelectualizare, cu plusurile și minusurile ei.

1. *Împrumuturi din filozofie.* O primă cale constă în *abstractizarea* stilului prin preluarea unor termeni din filozofie și folosirea acestora cu sensul lor filozofic (uneori și cu un sens uzual). Unii dintre aceștia apar mai des : *principiu, concepție, premisă, posibilitate, scepticism, demonstrație, certitudine, determinism, destin, necesitate (socială, istorică), întîmplare, libertate, înstrăinare, evoluție*, dar cel mai des apare însuși termenul *abstract*, cu toată familia sa (în rol de substantiv, verb, adjectiv) : doctorul Ilea crede că „*dragostea de abstracțiune ne creează o deosebită pasiune pentru secrete*" (V, 242) ; pentru Ilie Chindriș, urcat în tren, „*peisajul se abstractizează, devine o suită de linii*" (I, 17) ; pînă și amintirile lui Ion Marina „*erau noționale, prea abstracte*" (CN, 34) ; bunica lui Liviu Dunca a avut o viață de „*bunăvoință abstractă*" (P, 41) ; Margareta îl privește pe Vinea cu „*o abstractă curiozitate*" (P, 110) ; Liviu Dunca duce „*o luptă abstractă, în gol*" (P, 249) și tot el gîndește : „*nu ai dreptul să devii un executant orb, justificat de ideea abstractă a unei necesități istorice, a unui destin*" (P, 279). Fraza ultimă este tipică pentru ceea ce vreau să demonstrez ** .

Alți termeni, tot din filozofie, se întîlnesc mai rar, sau o singură dată, dar unii dintre ei și presupun cunoștințe mai speciale : *iluminism german* (V, 108), *legi obiective* (I, 62), *Weltgeist* (I, 64), *filistinism micburghez* (V, 108), *contingent* (CN, 229), *ipostază* (P, 65), *sistem de valori* (P, 98), *haos* și *cosmos* (P, 261), apoi imperecheri ca : *falsă asumpție filozofică* (V, 258), *sofista demonstrație* (P, 263) etc., sau fraze în a căror componență intră elemente din filozofie, istorie, literatură ș.a. : doctorul Ilea caracterizează astfel un ofițer german : „*Era un admirator al anti-*

---

* Am folosit următoarele abrevieri : V = *Vestibul*, I = *Interval*, CN = *Cunoaștere de noapte*, P = *Păsările*.

** În rîndurile de față nu mi-am propus să analizez stilul lui Al. Ivasiuc sub aspectul sintaxei frazei, ci doar în ceea ce privește „materialul" folosit în construirea lui.

chității grecești, văzută în imaginea, e drept, falsificată a lui Winkelmann, acest Biedermayer al istoriei, exponent al cumintelui filistinism mic-burghez și sentimental din care s-au născut wertherianismul și celelalte" (V, 108); Olga gîndește: „*trăim doar printr-un lung șir de momente, în care metodele se încorporează, nu există decît drumuri, și adevărul este totdeauna concret*" (I, 62); Mihai vrea să discute „*despre adîncimea transformărilor în care s-au angajat... și despre «condiția umană», cuvînt prea abstract, care-i făcea silă*" lui Ion Marina (CN, 81—82); iar Mateescu îi perorează lui Liviu Dunca: „*Totul are caracter de mitologie, pînă și exorcismul, spălarea greutăților, a unor păcate și insuficiențe, prin victime. Tu vei contribui, ți s-a deschis posibilitatea, să pui o cărămidă la zidirea nevestei lui Manole în această construcție, mă refer la construcția abstractă*" (P, 261).

Mai rămîne de adăugat că nu lipsesc nici numele de filozofi iluștri: Parmenide (I, 161), Duns Scottus (I, 134), Pascal (P, 135), Herder (V, 108), Heidegger (V, 107).

Dar poate că mai importantă decît acest procedeu al împrumutului din filozofie este însăși meditația filozofică la care multe dintre personajele lui Al. Ivasiuc se dedau cu neţărmurită fervoare, zămislind astfel substanța cea mai intimă și mai prețioasă a cărților acestui exponent al culturii contemporane. Un personaj (Ilie Chindriș) chiar îi strigă celuilalt (Olgăi): „*Problematizezi totul, mereu ți se pare că mai este ceva de lămurit*" (I, 241—242). În mare măsură, tipul specific de poetic încorporat în romanele lui Al. Ivasiuc își are sorgintea în această problematizare — ca o relație plină de tensiune a personajului cu lumea din jur — și se reverberează odată cu staza meditativă.

2. *Împrumuturi din mitologie și Biblie*: *Vestibul*: Pythia (215), Hercule (204), Antinous (148, 173), Iahve (193), Avraam (193), Elochim (193), Sabaoth (193); *Interval*: Circe (196), Leviathan (93), infern (135); *Cunoaștere de noapte*: probe eleusine (194); *Păsările*: Șiva (27); Olga își privește trupul în baie și încearcă să se detașeze de el „*observîndu-l cu indiferență în oglindă, ca un Antinarcis*" (I, 74) și tot ea, în alt moment, meditează: „*Nu e ușor să te întorci la viață. Dacă cineva s-ar întoarce, ca Lazăr, ar fi, desigur, cuprins de rușine, pentru că pe celălalt țărm i-au fost permise multe lucruri care nu se potrivesc dincoace*" (I, 128); Victoriția „*se aseamănă acelor statui de pămînt ars de mult îngropate, descoperite în așezările străvechi de către arheologi, alături de grîne arse și oale cu bunuri de mult putrezite și retransformate în pămînt, închipuind-o pe Mama zeilor, zeița agrară a fecundității, zeița pămîntului și strămoașa tribului, înlocuită apoi de zeii legității ferme, masculine, de ordonatorii principali ce-și subsumau zeițele vetrei și ale nașterii*" (P, 120).

3. Deși filozofarea asupra istoriei este intercalată în toate cărțile, întrucît unul dintre personajele principale din *Interval* — Ilie Chindriș — este lector de istorie, în acest roman vom întîlni cele mai multe *referiri la istoria omenirii*: Antoninus Pius, Renaștere, Leonardo, Michelangelo, Țara Moldovei, Ștefan cel Mare, Petru Șchiopul, Doamna Chiajna, vase de război genoveze și venețiene, vase hanseatice, Mihai Viteazul și Cîmpia Turzii, Napoleon și Sfînta Elena, Sfîntul Ignacio de Loyola, iar călugăritul Anastasie Crimca „*nu era decît un Cristofor Columb închis într-o mînăstire, cu nostalgii transformate în piatră*" (222).

Al. Ivasiuc este un acerb căutător al tragicului istoric. Am putea însă uneori interpreta că atitudinea sa istoriozofică nu este altceva decît căutarea unui drum spre înţelegerea istoriei curente.

4. Nici *literatura* nu e ocolită (excepţie *Cunoaştere de noapte)*: personajele sînt caracterizate şi prin atitudinea lor faţă de cărţi: doctorul Ilea se aşază în fotoliu, îşi potriveşte lumina în poziţia cea mai favorabilă şi începe să citească *„pasajul cu sfîrşitul balului din* Madame Bovary" (V, 77) (referirea nu se face numai la roman, ci chiar la un pasaj al său), îşi dă seama că seamănă *„cu eroina"* şi ajunge la concluzia că *„nu se renunţă la Flaubert din bibliotecă!"* (V, 78). De altfel, personajul este un mare iubitor al cărţilor, despre care crede că *„nu trebuie să se trădeze prin nimic exterior şi ostentativ, ele trebuie să rămînă pur şi simplu ceea ce sînt, mijloace de delectare prin cuvînt iar ca obiecte, cărţi în general, eventual diferite prin elemente tipografice care să le dea o valoare bibliologică"* (V, 77). Tot acestui personaj, căruia îi fulgeră prin minte amintirea unei gravuri din *Till Eulenspiegel* (V, 86), i-ar fi fost greu — tînăr fiind — să trăiască *„lîngă un om a cărui carte supremă ar fi fost, să zicem, un roman englezesc tradus de Giurgea sau chiar* Pe aripile vîntului" (V, 100). În *Interval* apar nume ca *Odiseea* (241), *Dosoftei şi Varlaam* (220), *Dostoievski* (220); la tatăl Olgăi — Bogdan — e prezentă mereu *„referinţa la lectură"*, iar refugiul în cărţi se transformă în viciu: *„Cînd aud de orori din timpul ultimului război, mă gîndesc la Rilke, îl recitesc pe Rilke şi rîd"* (I, 164). Ilie Chindriş îşi descrie astfel bunica în faţa Olgăi: *„Era o bătrînă limitată, care n-ar fi înţeles nimic din* La condition humaine *(ţi-ai dat seama, era cartea pe care o citeam), pentru că într-un fel nu numai experienţele nu comunicau, dar ea nici măcar nu avea cuvinte, ea se păstrase tot timpul într-o stare"* (I, 44). Asemenea referiri livreşti întîlnim şi în *Păsările*: Mateescu îi povesteşte lui Vinea *„despre viciile rafinate ale marchizului de Sade* (pe care-l citise)" (P, 130); Liviu Dunca afirmă că, spre deosebire de colegii lor, *„pentru care o probă supremă de intelectualitate era* Contrapunct *al lui Huxley, Mateescu avea gustul lecturilor solide, din clasici, citiţi organic, unii legaţi de alţii, ca şi o predilecţie pentru lecturile mai abstracte sau de istorie. Era un bun cunoscător al istoricilor latini, un amator cu plăcerea stilului exact şi înalt al lui Tacitus"* (P, 257), încît, într-o zi cînd Mateescu îi zdrobeşte prin exactitatea informaţiei, o *„ziaristă entuziastă"* exclamă: *„pentru el cultura e o formă de dispreţ"* (P, 257).

5. O mare pondere în tendinţa de intelectualizare a scrisului o reprezintă *referirile la oameni celebri, mai ales savanţi*, ca: *Ramon Y Cajal* (V, 59), *Pasteur* (V, 262), *Virchow* (V, 259), *Pavlov* (V, 258), *Kepler* (P, 205), *Norbert Wiener* (P, 135), sau alţii ca *Vasco Nunez de Balboa* (CN, 209), *Churchill* (P, 115), *De Gaulle* (P, 115), *Ford* (P, 135), precum şi *folosirea curentă a unor termeni ştiinţifici*: doctorul Ilea se mişcă permanent într-o lume a ştiinţei, îşi descrie stările, amintirile, totul, folosind limbajul său profesional, forţînd nota (prin el autorul) cu termeni ca (toţi în *Vestibul)*: *gene* (8), *histologie* (9), *cornul lui Ammon* (11, 13), *andropauză* (12), *neuroni* (13), *dendritic* (13), *pericarion* (19), *antipiretic* (21), *inhibiţie* (21), *schizoid* (35), *pense hemostatice* (118), *strofantină* (221) etc.; sau în celelalte romane: *Interval*: *ipoteză* (11), *bază economică* (46),

economie de tip patriarhal (46), *matriarhat* (46) etc.; *Cunoaștere de noapte*: *microni* (16), *stenic* (206), *ontogenie și filogenie* (215), *teromorf* (215) etc.; *Păsările*: *amnezie lacunară* (16), *ipohondric* (19), *panariţiu* (19), *stare de nedeterminare* (48), *horst și falie* (226) etc. După cum se poate vedea, majoritatea provin din domeniul medical, mai apropiat autorului ***. Asemenea termeni, uneori, fără a spori sensibil efectul artistic, îngreunează lectura. Două exemple, printre altele: „*Desenam cu atenţie celulele din cornul lui Ammon (lucrarea mea din 1954) și complicatele prelungiri dendritice, din ce în ce mai concentrat, alunecînd spre eliberare*" (V, 13) și enumerarea: „*Cuarţ, feldspat și mică. Granitul. Roci eruptive, sedimentare și metamorfice*" (V, 194—195).

6. *Neologizarea.* În toate cele patru romane abundă neologismele: *Vestibul*: *halou* (10), *indubitabil* (13), *neofit* (18), *exuberant* (17) etc.; *Interval*: *hieratic* (22), *inept* (76), *efuziv* (109), *gracil* (192), *a concede* (211), *lubric* (250) etc.; *Cunoaștere de noapte*: *insolubil* (11), *emfază* (93), *futil* (183), *plauzibil* (89), *inaccesibilitate* (133), *solicitudine* (236) etc.; *Păsările*: *eteroclit* (24), *dandy* (33), *claustrare* (72), *paroxistic* (76), *exorcism* (124, 261), *insignifiant* (184), *jeep* (225), *onctuozitate* (257), *a disemina* (260), *anodin* (400) etc.

7. Pînă și în *formarea termenilor noi* se simte o *tendinţă erudită și neologizantă*: *pseudoploaie* (V, 20), *carenţat* — doctorul Ilea vorbește de „*funcţii fiziologice mereu carenţate*" (V, 186), *reptilin* — Olga se așază încet, „*aproape reptilin*" (I, 109), *sacrificial* (I, 221), *schimbabil* (I, 247), *a aera* (neliniștile, CN, 171), *achizitiv* (CN, 199), *preamintire* (CN, 200), *a ratatina* (CN, 215), *autopsier* — croitorul cunoștea trupul lui Ion Marina „*mai bine ca viitorul său autopsier*" (CN, 218), *diafanitate* (a perdelei, P, 103), *înghiţibil* — servilismul (P, 128), *nazonant* — „*voce nazonantă de preot*" (P, 154).

O asemenea tendinţă de primenire erudită și neologică a vocabularului poartă în pîntecul ei, odată cu înnoirea, și pericolul artificializării stilului; aici totul depinde de măsură și echilibru; se pare că Al. Ivasiuc a pornit pe drumul ce-i va permite să descopere cheia succesului (am în vedere mai ales romanul *Păsările*).

8. Caracteristici asemănătoare se manifestă și în fabricarea expresiilor noi: „*o viaţă ordonată ca un ceasornic*" (V, 9), „*o ușoară curbură de liră*" (V, 19), „*un criminal filozof*" (V, 167), „*dungă rară de speranţă*" (I, 117), „*lipsa de consistenţă a unei parabole*" (I, 230), „*zgomote joase și rotunde*" (CN, 100), „*moloz strălucitor*" (CN, 184), „*înfăţișare de mare pisică bonomă*" (CN, 198), „*profesionist al înţelegerii totale*" (CN, 198), „*o cameră prăfoasă de burlac*" (P, 14), „*femeie demonstrativ bolnăvicioasă*" (P, 43), „*o voce vastă*" (P, 43), „*insolenţa plinităţii ei*" (P, 53), „*foarte ambiţios și nu perfect cretin*" (P, 139), „*rădăcinile sînilor*" (P, 162), „*paralizie a intensităţii*" (P, 221), „*stele vii și acide*" (P, 234), „*Frumuseţe și fineţe ostentativă ca să le aducă lor pierzania, ca o punte pentru trădare*" (I, 54) etc.

9. În construcţia metaforelor, comparaţiilor, descrierilor, caracterizărilor, analogiilor etc. sînt preluate în folosinţă elemente din *artă, știinţă, tehnică, din diversele domenii ale activităţii umane*: o ţărancă

*** Al. Ivasiuc și-a început studiile la Facultatea de filozofie, secţia *psihologie*, dar s-a înscris apoi la *Medicină*.

este trezită „*din reveria ei arhitectonică*" (V, 9), doctorul Ilea, prin pozele făcute de el și puse pe pereții caselor din Sf. Gheorghe, se crede „*răspîndit, în satul acela, ca Tizian în palatele regale ale epocii sau, mai modest, ca un fotograf de provincie, cu semnătura repetată în toate pozele de familie*" (V, 245); Ion Marina își amintește de „*un vînt dulce și ușor, o continuă adiere aproape muzicală*" (CN, 60), sau își închipuie în trecutul soacrei sale „*o lume fantastică, străină, e drept, și nu tocmai de înțeles, asemănătoare unui continuu balet, în care oameni în alte costume își zîmbesc mereu și se iubesc în taină, în care nimic nu este brutal și direct, ci învăluit și puțin ireal*" (CN, 131). În viziunea sa terifiantă de la sfîrșitul romanului, scările de lemn ale caselor erau roase de o „*mișcare ce le apropia și le depărta, le ciocnea fără violență, dar și fără repaus, ca și cum dintr-o dată nevăzuta mișcare browniană a tuturor moleculelor s-ar fi transmis și structurilor mai mari și ar fi devenit vizibilă*" (CN, 210). Cînd rîdea doamna Ilea, pentru Liviu Dunca „*sentimentul avea certitudinea și rigoarea unei demonstrații de geometrie*" (P, 58), iar ovalul femeii era perfect „*ca o linie desenată a feței, linie cu adevărat pură, ca în lecțiile de geometrie unde se spune că este o înșiruire de puncte, iar punctul nu are nici o consistență și nici o dimensiune*" (P, 62). Pentru Margareta, odată cu „*venirea ciudatului vizitator*", a lui Liviu Dunca, „*se puteau întîmpla atîtea, care să schimbe totul și să așeze întîmplările sub alt semn, ca pe niște biete cifre algebrice*" (P, 180). Personajele lui Al. Ivasiuc se înscriu „*pe alte orbite*" (P, 256); marile decizii și viața normală sînt „*ca două linii absolut paralele*" (P, 268). Pentru doctorul Ilea, studenta a năvălit pe ușă — în închipuirea lui — „*ca o elegantă ondulație de sunete care au reumplut lucrurile cu o dimensiune de nedesenat*" (V, 14), iar cu alt prilej asociază involuntar linia bărbiei fetei „*cu o melodie, care însă nu s-a născut concret*" (V, 19). Ion Marina are o privire „*radiografică*" în casa viitoarei soții (CN, 122); Margareta, văzînd coamele roase ale dealurilor are „*o impresie de mare vechime*", o observație nouă „*ca atîtea altele, văzute într-o clipită, ca și cum s-ar deschide și s-ar închide rapid un fel de diafragmă de aparat fotografic*" (P, 197), iar Liviu Dunca, într-un alt moment, se uită cu atenție la Margareta „*mișcîndu-și privirea peste ea ca obiectivul unui aparat cinematografic*" (P, 290). Ilie Chindriș răstoarnă argumentele Olgăi „*cu o grijă de popicar*" (I, 50), Petru, fostul ei soț, a tras pe front în inamic ca în niște „*șiruri de popice pe care trebuia să le răstorni dintr-o lovitură*" (I, 119), iar ei îi rămîn în minte „*versuri ca niște pietre kilometrice de-a lungul povestirii*" lui Petru (I, 108); tot ei i se pare la ședința în care va fi exclusă din organizație că părul negru și lung de pe pieptul lui Sebișan „*se va transforma în curînd în pîslă*", în timp ce pumnii lui „*loveau ca niște ciocane*" și el „*reconstituia cu grijă, lent, cu efort, o înșiruire de gînduri ciocănindu-le consistența logică*" (I, 52); o femeie își ridică copilul din brațe „*ca un steag, deasupra mulțimii*" (I, 129). Femeia lui Ion Marina „*era un receptacol golit de ea însăși pentru el (...) se desființa ca vibrație personală, devenea o funcție a lui, se transforma într-un gol plin de așteptare*" (CN, 98), sau, în alt moment, Ștefania „*avea un fel de împietrire sau, mult mai bine, o încordare de vargă de oțel în tensiune*" (CN, 102). Asemenea elemente abundă și în *Păsările*: În timp ce stătea închis, pentru Liviu Dunca, viitorul nu era „*de sticlă, ci mai degrabă de cauciuc, de gumă plastică ce ia orice formă vrei și apoi revine*

la loc, gata să fie deformat a doua oară fără să mai păstreze căile obligatorii impuse cu o zi mai înainte" (P, 20—21); gulerul cămășii lui Ilie Ghimuș, venit în pețit, era „*răsfrînt ca o tavă pe care se odihnea capul său mare*" (P, 27); pentru a lovi în bunic, Liviu Dunca dorește să-i răsară cuvîntul „*ascuțit ca un brici de oțel, subțire și maleabil ca o floretă, care să-l pătrundă și să-l doboare*" (P, 34); tot lui, cînd o revede după șase ani, i se pare că doamna Ilea „*era numai carcasa a ceea ce fusese înainte*" (P, 76) etc.

Mult mai rar sînt folosite în schimb *elementele naturale*: doctorul Ilea se descrie ca avînd firele de păr „*ceva mai puțin sîrmoase, tinzînd pe nesimțite spre uscăciunea fînului*" (V, 12); pentru Olga, violența, resentimentele și frica se justifică numai atunci cînd nu sînt teoretizate, căci numai atunci „*rămîn pure, au o curățenie a lor, specială, chiar dacă sînt mîloase, grele, încărcate de drojdie*" (I, 60—61); o fată, „*de o mare frumusețe stranie*" trecînd pe lîngă cineva, pare că e „*un fel de pasăre mare și suplă, lansată în zbor*" (I, 120); unghiile Margaretei sînt „*bine formate, ca niște ciocuri de pasăre rară din alte climate*" (P, 83), „*ușor bombate, ca niște migdale fine, dar cu miezul dur și puternic*" (P, 198); după ceartă, cînd se întîlnesc din nou, privirea lui Vinea se înfige pe fața Victoriței și ea o simte „*ca o ventuză, ca o lipitoare*" (P, 361); dar Ion Marina cugetă că în unele amiezi de toamnă „*eroziunea geologică pare o sinucidere dintr-o obscură voință de dincolo*" (CN, 60); în acest ultim exemplu, autorul răstoarnă analogia imprimîndu-i direcția *de la* natură *spre* uman.

10. O altă cale o constituie *împrumutul de versuri, maxime, expresii, citate din diverși autori și diverse limbi*. Cîteva mostre (prezente în toate romanele, mai puțin în *Cunoaștere de noapte*): *hic et nunc* (V, 48), *vade mecum* (V, 101), *primum non nocere* (V, 163, 213, 220), *sine ira et studio* (I 93), *mater familias* (P, 124), „*De contingentia mundi*" (I, 190), „*Adveniente causa, venitur efectum*" — Fr. Bacon (V, 250) etc.; *déjà vu* (P, 49), „*Le soleil s'est couché dans son sang qui se fige*" — Ch. Baudelaire (V, 33), „*Beauté des femmes, leur faiblesse*" — P. Verlaine (V, 137), „*Nul ne le sait que ces colonnades représentent la forme mathématique d'une jeune fille de Corinth que j'ai heureusement aimé*" — P. Valéry (V, 60), „*mon semblable, mon frère*" (I, 247, 248) etc.; „*For thy records and what we see doth lie / Made more or less by thy continual haste*" ... — Shakespeare (V, 270), „*Go, go, to a nunnery go*" (I, 189), *last but not least* (P, 260), *whisky and soda* (P, 134) etc.; „*das ewig Weibliche*" (V, 137), *Das ewige Nun* (I, 134), *Luftkriege* (V, 170), *Sonderbehaltung* (V, 107) etc.; „*Volia Otța bîla, volia Otța*" (I, 185), *kaput* (CN, 68); o singură dată apar versuri dintr-un poet român: „*Rugămu-ne-ndurărilor, / Luceafărului mărilor, / Din valul ce ne bîntuie, / Înalță-ne, ne mîntuie*" (I, 171), iar zicalele populare sînt o raritate: „*Morții cu morții, viii cu viii*" (P, 169). Tot aici trebuie remarcată modalitatea autorului de parafrazare a unor principii celebre: „*Nimic nu se pierde, totul se adaugă*" (CN, 217), „*A fi înseamnă a fi pentru alții*" — după berkeleyanul „*esse* is *percipi*" (P, 56); referirea la religie: în timpul unei secete, țăranii așteaptă „*venirea*" (I, 121), pleacă în procesiuni cîntînd: „*Domnul, Domnul, Ochiul Alesului Vede Semnul*" (I, 122); aluzia savantă: „*dincolo de bine și de rău*" (I, 64), sau: „*Anii de formare ai lui Ilie Chindriș,*

anii de formare ai lui Ilie Kindriș, lector, lector la istorie. Anii de învățătură ai lui Ilie Kindriș, Ilie Kindrisches Lehrjare, *anii de ucenicie, memorii personale pentru astupat timpul dintr-o asociație de imagini fortuită*" (I, 20) (aluzia este marcată și grafic); precum și pornirile apoftegmice, căci majoritatea reprezentanților săi sînt dornici să capteze totul în formule: „*Adevărurile pot să fie oricînd aceleași, însă plăcerile sînt supuse timpului...*" (V, 244), „*Adevărul adevărat este tărie și disciplină*" (CN, 197), „*infernul este sentimentul pur...*" (V, 154), „*Infernul e libertatea absolută*" (I, 135), „*sacrificiile nu se fac din luciditate, ci din ignoranță*" (P, 259), „*Puterea are întotdeauna răbdare*" (P, 147) etc.

1. Pentru a accentua o atitudine, o idee, o alteritate de loc, mod sau timp, pentru a obține mai multă rigoare, necesară în demonstrațiile întreprinse, *adverbele* sînt foarte des subliniate în text (ca de altfel și alte părți ale vorbirii): *nu*, scris uneori și cu majuscule (V, 52, 238, I, 71, 131, 191, P, 280 etc.); adverbe de loc: *acasă* (I, 12), *acolo* (I, 115) *aproape* (P, 107), *aici* (I, 170); de mod: *cum* (I, 162, P, 145), *altfel* (CN, 51), *așa* (P, 244), *numai* (I, 214, P, 97, 108); de timp: *totdeauna* (I, 61), *atunci* (I, 144, 182, CN, 112, P, 60), *acum* (I, 144, 209), *deja* (I, 191) ș.a. Pentru modul cum autorul folosește și subliniază adverbele în text, o frază din *Cunoaștere de noapte* va fi grăitoare: „*De aceea gesturile erau tăioase pentru că și frazele lui mereu rupeau și despicau cîte ceva, cuvintele fiind ca un fel de demarcație între* da *și* nu, *între ce trebuie făcut* acum, *și ce trebuie făcut mai tîrziu sau niciodată* (25). Într-adevăr, printr-un asemenea procedeu autorul obține, în momentul dorit, o mai mare claritate și exactitate a „discursului", o delimitare precisă a laturilor opuse.

12. Nu lipsesc nici termeni din domeniul *sportiv*, dar și în acest caz se poate observa preferința pentru neologisme, transcrise în forma lor originală: La concursul de păduchi descris în *Vestibul*, unul cu „*voce subțire, de pasionat al fotbalului*", țipa: „*Hai tu, hai tu*, tempo, tempo" (141), iar altul comentează: „*Ai văzut, domnule, cum și-a păstrat forțele pentru* finish? *Ce tactică! Zău dacă nu sînt ființe inteligente*" (142); în *Cunoaștere de noapte* se vorbește de o glumă proastă „*ca și cum ai spune unui olog din naștere*" că este „*campion de sprint*" (223); iar în *Păsările*, în descrierea reveriei lui Vinea, în care „*printr-un secret transfer*" Marian devenea Vinea, apare o suită de termeni fotbalistici: *centru înaintaș, naționala de fotbal, atacant, a marca, șut, colțul stîng al porții, a driblat în viteză mai mulți apărători, portar* etc., precum și nume proprii celebre din istoria fotbalului: *Unirea Tricolor, Ripensia, Macaby, ANEF, F. C. Milano, Real Madrid, Piola, Andriolo, Locatelli, Miaza* (132—133).

13. Intelectualizarea contextului lingvistic se manifestă nu numai prin „prezențe", ci și prin „absențe"; astfel: a) *regionalismele* se întîlnesc extrem de rar: „*techerghei*", le zice bătrînul Dunca legionarilor (P, 33); b) *argourile „mitocănești"* sînt și ele puțin numeroase; la un meci de box, un spectator țipă: „*rupe-i pătlăgica*" (CN, 50), iar în *Păsările* apare expresia: „*a luat-o pe coajă*" (94); c) *înjurăturile și cuvintele vulgare*, aproape inexistente în primele trei romane — în *Cunoaștere de noapte*, Ion Marina îl înjură înfundat, în condiții de front, pe Abadic (75) —, sînt ceva mai numeroase în *Păsările*, probabil ca rezultat al plasării personajelor într-un mediu social mai concret (72, 116, 126, 130, 154, 158 etc.).

Uneori același cuvînt uzitat prea des poate crea o impresie neplăcută, de pildă — „*tensionat*" în *Păsările* : Liviu Dunca este „*tensionat ca un arc*" (34), toate formele împlinite ale Victoriței sînt ținute de pielea dură „*în rotunjime tensionată*" (119), în propria ei casă, Margareta „*se uita în jur, tensionată*" (209), Vinea era „*surescitat după o zi de tensiune care venise după o altă perioadă grea și tensionată*" (370).

În rîndurile de mai sus am prezentat procedeele de mai mare randament pe care le folosește romancierul Al. Ivasiuc în crearea unui stil intelectualizat și scriptic (caracterul scriptic este accentuat și prin desele sublinieri în text), continuînd astfel un proces început încă mai demult în literatura noastră, așa cum arăta Tudor Vianu în *Arta prozatorilor români*. În principiu, aceste procedee nu se opun regenerării limbii literare, dar nu e mai puțin adevărat că exagerarea lor ar putea duce la o artificializare nedorită a stilului.

Aș mai observa faptul că asemenea procedee oferă mai curînd posibilitatea organizării (structurării) unui conținut mai bogat și a unei descrieri mai exacte, decît putința de amplificare a poeticului. Sau poate este vorba de inventarea unui alt tip de poetic.

Este posibil ca Al. Ivasiuc să dețină și alte modalități cu ajutorul cărora își obiectivează „eul creator" prin intermediul limbajului. Cu atît mai mult cu cît ar considera la fel ca Mateescu, straniul său personaj, că „Limbajul este o chestiune strict convențională, un sistem de semne care poate fi transmutat fără să-și schimbe decît încărcătura pur afectivă a mesajului în cu totul alt sistem" (P, 138).

La întrebarea pe care o puneam la început asupra cauzelor care împing la abstractizarea și artificializarea stilului — la „răceala mortificantă" a scrisului său abstract — în cazul lui Al. Ivasiuc, aș răspunde acum că ele subzistă atît în personalitatea scriitorului, cît și în pasiunea științei — dar și a artei — contemporane de a descoperi și construi structuri, forme, configurații. Acțiunea de divorț dintre știința contemporană — care tinde să se înalțe într-o „lume" închisă, străină — și omul obișnuit se manifestă și între arta abstractă contemporană și neinițiați. Romanele lui Al. Ivasiuc par a fi un exemplu tipic pentru tendința de abstractizare și artificializare din știința și arta contemporană, tendință cristalizată în limbajele amîndurora. Ceea ce explică — desigur că nu integral — atît reușitele : reprezentarea unor relații mai cuprinzătoare, cît și scăderile : impresia de uscăciune și subțiere a fiorului inimii. Căci în această artă abstractă și artificializată pînă și fantezia pare a fi silită să-și abandoneze căile originare și să rătăcească numai pe traiectele rațiunii.

Notă. Am folosit romanele lui Al. Ivasiuc în edițiile :
Vestibul, EPL, București, 1967.
Interval, EPL, București, 1968.
Cunoaștere de noapte, EPL, București, 1969.
Păsările, Editura Cartea românească, București, 1970.

Noiembrie 1971.

NUME PROPRII CU DUBLĂ VALOARE ONOMASTICĂ

DE

GRIGORE ŢOPAN

Intrate de timpuriu în patrimoniul onomastic al limbii, unele nume au devenit încă în prima lor fază purtătoare ale ambelor valori funcţionale, adică antroponime într-o regiune şi toponime în alta. O atare constatare se verifică observînd doar cîteva elemente provenite din vechile împrumuturi mai mult sau mai puţin cunoscute pe întreaga arie a limbii române. În graiul din zona intersomeşeană, de pildă, denumiri de localităţi rurale ca *Batin* sau *Ţop* (azi *Pădureni*) sînt necunoscute ca nume de persoane, după cum vechiul antroponim *Dolha* nu se întîlneşte în partea locului ca nume de localitate. În sens invers, fenomenul se întîlneşte şi în vorbirea altor colectivităţi regionale. Forma de bază a numelui *Batin*, spre exemplu, purtată odinioară în Moldova şi Maramureş în exclusivitate de persoane, a produs pentru desemnarea localităţilor denumiri noi, derivate. Mai bogat în date cunoscute, atît din izvoarele scrise cît şi din lucrările recente, este însă numele istoric *Dolha*.

Consemnat pentru prima dată în urmă cu peste şase veacuri, antroponimul *Dolha* de azi nu e altceva decît denumirea unei vechi localităţi subcarpatice de pe valea Bîrjavei. Cercetările istorice au demonstrat că aşezarea intrase de timpuriu în stăpînirea familiei voievodale a lui Ladislau şi a fiilor săi, veniţi în Maramureş şi Bereg din comitatul Ung [1]. În a doua jumătate a secolului al XIV-lea (1370), ea devenise reşedinţă domenială, astfel că la scurt timp după aceea (după 1380), urmaşii fostului voievod român se vor chema în mod curent cu titlul nobiliar *de Dolha:* „quondam Stephani dicti de Dolha", „Georgius filius Ioannis Valachus de Dolha..." [2]. În urma deposedărilor ce au avut loc prin deceniile 1450—1470, a conflictului de proprietate dintre dolhenii feudali şi cnezii sătenşti [3], urmaşii familiei voievodale şi-au păstrat în continuare numele adoptat anterior, deşi despre stăpînirea lor în satele res-

[1] Radu Popa, *Ţara Maramureşului în veacul al XIV-lea*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, p. 115.

[2] Ioan Mihalyi, *Diplome maramureşene din secolul XIV—XV*, Sighet, 1900, p. 64.

[3] Radu Popa, *op. cit.*, p. 183—184.

pective nu se mai știe nimic după acea dată. Moștenit, prin urmare, asemenea unui drept ereditar, sub formă de titlu onorific, numele a cunoscut în partea de nord a teritoriului țării noastre o mare circulație. Începînd cu primele decenii ale secolului al XV-lea, forma de *Dolha* poate fi identificată documentar pe parcursul unei perioade de trei veacuri de-a rîndul [4]. Presupunîndu-se pe drept că dolhenii feudali au ajuns în cele din urmă în rîndul micii nobilimi române, care trăia după felul de viață al țăranilor [5], toponimul de odinioară, originar din graiul de pe valea Bîrjavei, fusese adoptat cu timpul de către populație. Mărturii peremptorii stau azi în nordul Moldovei denumiri ca *Dolha* (Cîmpulung) [6], *Dolhasca*, *Dolhești (Dolheștii Mari* și *Dolheștii Mici)* etc. din sud-estul județului Suceava. Sub această formă, toponimul e răspîndit și spre Tg. Neamț și Huși [7], iar varianta lui în *-eni* se întîlnește în părțile Vasluiului [8], dar și în Transilvania.

Referindu-ne doar la aria someșeană a formei *Dolheni*, se constată că un sat din nord-estul județului Sălaj avusese inițial numele *Dolha*, toponim consemnat ca atare în documente din anii 1571 și 1598. N-ar fi exclus deci ca vreun descendent al feudalilor maramureșeni de odinioară să fi devenit în secolul al XVI-lea stăpîn al satului ce-i poartă numele. În decursul timpului, toponimul ia formă derivată, mai întîi de singular (*Dolhan*, 1615), apoi de plural (*Dolheni*, 1730) [9]. În forma lui ultimă se denumește azi satul respectiv, aparținător comunei Ileanda. Alte creații românești, ca *Dolhanu* și *Dolhănucu*, atribuite drept supranume unor membri ai actualelor familii cu numele de *Dolha*, se aud în mod curent în graiul locuitorilor din Batin, localitate situată în extremitatea nord-estică a județului Cluj. Originea slavă (*dolg* „lung") a numelui este pe larg explicată în lucrarea *Toponimia românească* a acad. Iorgu Iordan, sub : *Lunga*, nume topic din categoria topograficelor care arată o însușire a locului [10]. Reținem totodată că sistemul de denominație în cazul *Cîmpulung — Dolha* este propriu tuturor celor trei limbi vecine : ucraineana, româna și maghiara. *Cîmpulung pe Tisa*, spre exemplu, apare la un moment dat atestat în toate cele trei versiuni : *Hosszú Mező*, *Dolho Pole* și *Cîmpulung* [11]. Toponimul *Dolha* este, prin urmare, sinonimul lui *Lunga*, nume topic extrem de frecvent în toponimia românească. Răspîndirea variantei *Dolha* din Maramureș spre sud se explică, fără îndoială, și prin mișcările populației maramureșene, uneori ale iobagilor în masă, mișcări ce au avut loc în decursul ultimelor două veacuri trecute. Se cunoaște că, în masă, emigrațiile s-au petrecut începînd cu anul revoluției burgheze din Franța (1789), dar și în secolul următor,

[4] Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, București, 1940, p. 116, 147, 247, 250, 256 ; cf. și Radu Popa, *op. cit.*, p. 138, 243 și „Transilvania", 73, 1942, nr. 10, p. 754.

[5] Pavel Binder, *Contribuții la studiul dezvoltării feudalismului în Maramureș și nordul Transilvaniei*, în : „Studii și articole de istorie", X, 1967, p. 61.

[6] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963, p. 115.

[7] *Ibidem*, p. 115.

[8] *Ibidem*.

[9] Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, I, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967, p. 206 ; cf. și Kádár József, *Szolnok-Doboka vármegye monográphiája községeinek részletes története*, Dej, I, 1900, p. 88—89, IV, 1901, p. 112.

[10] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 115.

[11] Coriolan Suciu, *op. cit.*, I, p. 156.

mai cu seamă în anii premergători revoluției burghezo-democratice de la 1848, și chiar mai tîrziu (1870) [12].

Cu ambele accepțiuni e atestat la începutul secolului al XV-lea și numele *Batin*. Astfel, pentru anul 1423 istoriografia și toponimia românească înregistrează un *Batin* ce stăpînea trei sate pe Putna, în sudul Moldovei [13]. Potrivit datelor de care dispunem, denumirea localității *Batin* dintre Someșuri, menționată pentru prima oară în anul 1405, ni se transmite în varianta maghiară *Bathon* [14]. Pînă în secolul nostru se cunosc mai multe familii moldovene și maramureșene cu numele *Batin*. Menționăm în ordine cronologică inversă pe *Constantin Batin*, colaboratorul foii „Trotușul" din Tg. Ocna (1934—1937) [15]; reamintim totodată cunoscuta familie *Batin* din județul Galați, comuna Brăhășești (înainte de 1924) [16]; pe *Dezideriu Batin*, președintele sedriei orfanale din Sighet (după 1918) [17], iar în secolul al XVII-lea, pe *Lupu Batin* (1615—1641) și pe *Mircea Batin* (1682), ambii pretori originari din Berbești, sat pe Mara [18]. În anul 1621, la Berbești în Maramureș se pare că existau, de altfel, un număr de zece așa-numite „patrifamilie nobilitati" *Batyin* [19]. Ca derivat al lui *Batin*, numele satului *Bătinești* este înregistrat în lucrarea acad. Iorgu Iordan, în categoria antroponimicelor cu formă de plural în *-ești* [20]. La rîndul ei, proveniența numelui *Batin* în limba română se presupune a fi de origine slavă sau maghiară. Istoriograful Kádár József scria în primii ani ai secolului nostru că după toate probabilitățile numele provine de la un cuvînt slav [21]. Acad. Iorgu Iordan apreciază azi că originea respectivă trebuie căutată ori în limba maghiară, ori în cea slavă, că la început numele a fost cu siguranță antroponim, devenind apoi toponim. Avînd în vedere marea frecvență a unor nume de origine maghiară în Moldova apuseană, la Brăhășești și în jur, d-sa crede că *batina*, cuvînt presupus de Kádár J. drept etimon slav al numelui, este unguresc. În legătură cu schimbarea funcțiunii lui de antroponim în cea de toponim se constată, așadar, că într-o regiune sau alta fenomenul are loc nu numai prin menținerea nemodificată a aspectului inițial, ci și prin mijlocirea derivației. Pentru a denumi localitatea respectivă, antroponimul *Batin* a devenit în Moldova numele comunei *Bătinești*, după cum toponimul *Batin* din Transilvania a produs la rîndul lui numele de familie *Bătinaș* (Ioan).

O situație similară prezintă și cazul *Țop*. Pînă în anul 1964, acesta era numele oficial al satului Pădureni, localitate situată în imediata vecinătate a Batinului. Probabil că toponimul provine de asemenea din

[12] „Transilvania", 75, 1944, nr. 8—9, p. 668.

[13] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 163; cf. și Radu Rosetti, *Pămîntul, sătenii și stăpînii în Moldova*, I, București, 1907, p. 163, nota nr. 1; Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, mss. dosar XLVI, fila 15.

[14] Mályusz Elemér, *Zsigmondkóri oklevéltár*, II_1, Budapesta, 1956, p. 439.

[15] Gheorghe Pătrar, *Publicațiile periodice băcăuane, 1867—1967*, Bacău, 1969, p. 77.

[16] Iorgu Iordan, *Rumänische Toponomastik*, Bonn și Leipzig, 1924, p. 51.

[17] Alexandru Filipașcu, *op. cit.*, p. 239.

[18] *Ibidem*, p. 255. La Berbești există și azi familii cu numele *Batin*.

[19] I. Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiele nobile române*, II, Sibiu, 1895, p. 19.; cf. și Alexandru Filipașcu, *op. cit.*, p. 163, care afirmă că printre ruteni sînt „foarte numeroase familille care poartă numele: *Bococi, Benja, Batin...*".

[20] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, p. 163.

[21] Kádár József, *op. cit.*, p. 136.

nume purtat de persoane, cu deosebirea că, de data aceasta, e vorba despre un nume generic *țop, țopi*, devenit apoi nume topic, dar și de familie. În unele părți ale Transilvaniei, la Brașov spre exemplu, cartea de telefoane menționează azi numele de familie *Țop*. La Pădureni (Țop) și în jur (Mintiu Gherlii, Petrești, Batin etc.), numele de familie s-a format prin același procedeu lingvistic al derivației. Indicînd apartenența locală inițială, nume ca cel al iconarului *Țopan* din Petrești constituie un exemplu cunoscut din paginile unor lucrări [22] recente în care se tratează arta populară a picturii pe sticlă de la Nicula. Originea numelui este germană. *Zopf* (citește *țopf*, rom. *țop*) însemnează „cosiță, chică, moț". Cea mai veche atestare documentară cunoscută a localității datează din anul 1408 [23], sub forma maghiară *Zoptelke*. Numele colectiv al *țopilor* este, așadar, al doilea nume dat moților din Munții Apuseni și pe care ei și l-au însușit. Pentru că, în lucrarea intitulată *Munții noștri. Țara țopilor*, R. Patiția scria la începutul secolului nostru (1912) că „locuitorii munteni din ținutul Cîmpenilor, în Munții Apuseni ai Ardealului, — și azi sînt și se numesc *țopi*, — dar nu *moți*, cum s-au îndătinat locuitorii de la țară a-i numi" [24]. Monosilabicul de bază *Țop* a dat la rîndul lui o serie de antroponime formate „în lanț" : *Țop, Țopa, Țopan, Țopană, Țopescu*. În legătură cu explicarea numelui generic al țopilor, fostul memorandist observă, fără să indice izvorul, că B. P. Hasdeu nu împărtășește opiniile lui P. Maior și A. D. Xenopol în această privință. Considerăm că marele filolog Hasdeu are dreptate, pentru că numele țopilor se explică nu printr-un antroponim *Țopa*, ci mai degrabă invers. Forma articulată de feminin, adică în *-a*, cu *-ó-* (accentuat) nediftongat în silaba precedentă, poate fi pus și în legătură cu *țopa* din onomatopeea *hopa-țopa*. Într-o publicație periodică actuală am observat că există și nume de familie de formă compusă *Hopțopan (hop + țopan)*.

Se cunosc în toponimia românească nescrisă și alte nume din această categorie, unele denumind localități situate în imediata vecinătate a *Batinului* analizat mai sus. Satul Ceaba de pildă poartă numele de persoană magh. *Csaba*, atestat ca toponim încă la începutul secolului al XIV-lea (1315) [25]. E antroponimul devenit toponim cu aspect neschimbat, sub care apare mai tîrziu (1457) și denumirea așezării de la poalele vechii cetăți a Ungurașului : *Varalya alio nomine Maria Chaba Varalja* [26], adică : Vărarea (Mariei) Ceaba. În mod colectiv, locuitorii satelor respective și membrii familiilor lor sînt numiți *cebeni, țopeni, ungurășeni, dolheni, bătinași* sau *bătinășeni* etc., creații autentice care indică apartenența locală, respectiv familială. Sub o formă sau alta asemenea elemente devin, cum am văzut mai sus, noi nume proprii românești, îmbogățind astfel necontenit, prin marea varietate formală și prin polivalența lor funcțională, tezaurul onomastic al limbii române.

Brașov, 26 noiembrie 1971

[22] Cf. și Ion Apostol Popescu, *Studii de folclor și artă populară*, București, „Minerva" 1970, p. 326.

[23] Mályusz Elemér, *op. cit.*, II—2, 1958, p. 124 ; cf. și Gustav Kisch, *Nordsiebenbürgisches Namenbuch*, în : „Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde", 34 (1907), fasc. 1, p. 149.

[24] Rubin Patiția, *Munții noștri. Țara țopilor...*, I, Orăștie, 1912, p. 3.

[25] Coriolan Suciu, *op. cit.*, I, p. 129.

[26] *Ibidem*, II, p. 218.

ORIGINEA TOPONIMULUI ROMÂNESC *IBRU*

DE

V. FRĂŢILĂ

Pe teritoriul satului Stroeşti, aflat în partea de nord a jud. Gorj, curge un pîrîu numit de localnici *Íbru*. Un teren cu fînaţ, aflat în imediata apropiere a pîrîului, se cheamă „După *Ibru*" [1]. Cercetătorii de la Sectorul de toponimie al Institutului de lingvistică din Bucureşti au înregistrat pe hotarul satului Măiag, comuna Cruşeţ, situată în sudul aceluiaşi judeţ, un alt pîrîu *Íbru*. În aceeaşi localitate se cunoaşte o vîlcea care poartă numele *Ibrulétul*. Un cătun al satului Răcătău, nu departe de Orăştie, se cheamă *Íbru* [2]. Cătunul a fost înregistrat în *Indicatorul alfabetic al localităţilor din Republica Populară Română*, Bucureşti, 1954, de unde a fost preluat şi de Coriolan Suciu în *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, vol. I, Bucureşti, 1967, p. 302. După cum ne informează tovarăşul profesor Bujor Vulcu, preşedintele Societăţii de geografie a cadrelor didactice din judeţul Hunedoara, în hotarul satului *Ibru* este cunoscut un pîrîu cu acelaşi nume [3]. Lîngă pîrîul *Ibru* se găseşte şi o ridicătură de teren numită *Dealul Ibrului*. Desigur că numele dealului şi al satului au fost date după cel al pîrîului.

După cîte ştim, toponimul *Ibru*, de pe teritoriul R. S. România, nu a fost discutat în lucrările dedicate toponimiei noastre.

În privinţa originii, acesta trebuie să fie înrudit cu numele mai multor rîuri din Peninsula Balcanică : *Íbar*, cel mai important afluent

---

[1] Comunicarea o deţinem de la Eugen Berca, cercetător la Sectorul de lingvistică al Academiei Republicii Socialiste România, Baza de cercetări ştiinţifice Timişoara, căruia îi exprimăm viile noastre mulţumiri şi pe această cale.

[2] După noua împărţire administrativă a ţării, satul *Ibru* aparţine comunei Blandiana, jud. Alba.

[3] Mulţumim şi pe această cale tovarăşei profesoare Maria Găvan, din oraşul Haţeg, care a avut amabilitatea să ne transmită informaţia primită de dînsa de la prof. Bujor Vulcu.

al Moravei din Iugoslavia [4], *Ibăr* numele bulgăresc al vechiului Ἕβρος din Tracia [5].

Originea etimologică a celor două hidronime din sudul Dunării a fost discutată de Vladimir Georgiev. Ocupîndu-se de tracă și iliră, Vladimir Georgiev arată că cele două idiomuri vorbite în antichitate în Balcani erau limbi deosebite. Faptul este probat de toponimia antică diferită în partea orientală (Tracia) și în cea occidentală (Iliria) a Peninsulei Balcanice. Unele toponime sînt comune ambelor teritorii, datorită faptului că cele două idiomuri aparțin familiei de limbi indo-europene și s-au vorbit pe teritorii învecinate. Printre aceste toponime se numără și *Hebros*, numele a două rîuri, unul, în Tracia, altul în Iliria [6].

Vechiul hidronim trac Ἕβρος, *Hebrus*, *Ebrus* (azi Mariţa) s-a conservat, sub forma *Ibăr*, în numele cursului superior al rîului și în numele unui sat nu departe de Mariţa Mijlocie [7]. La aceeași pagină autorul arată însă că *Ibăr* din Bulgaria, ca și hidronimul *Íbar*, afluent al Moravei din Iugoslavia și *Ibr*, un rîu din Ucraina, nu departe de Kiev, se raportează la protoslavul **ibrŭ*, care postulează o formă indo-europeană **eybhro-s* sau **ib(h)-ro-s*. « Toate aceste nume derivă — după Vladimir Georgiev — din indo-eur. **eybhro-s* „sprezzante" sau **yebhro-s* „spruzzante", un derivat din rădăcina **eyebh*, la care aparţin (pel. εἴβω „stillare, versare a gocce; med. sgocciolare") trac. ἔβρος [...] din indo-eur. **yebhro-s* „spruzzante > fututor", scr. *yábhati* „futuit", grec. οἴφω „futuo" etc. »[8].

Din cele spuse de Vladimir Georgiev nu reiese dacă numele celor două rîuri din Balcani (bg. *Ibăr* și srb. *Íbar)* au fost date de slavi sau dacă au fost preluate de la populaţia autohtonă, pe care slavii au găsit-o pe acele locuri în momentul așezării lor în Peninsula Balcanică. Nu ni se spune nici dacă această populaţie (tracă sau iliră) își mai păstra limba sau fusese asimilată de populaţia romanică sau romanizată din această parte a Imperiului Roman de răsărit. Poziţia savantului bulgar în privinţa originii acestor nume devine și mai neclară cînd, într-o altă parte a lucrării sale, se exprimă astfel : „Rîul ucrainean *Ibr* curge în regiunea în care era răspîndită vechea civilizaţie de Tripole, pe care mulţi învăţaţi o apropie de civilizaţia dacică și tracică. Alte două rîuri Ἕβρος — *Ibăr* și *Ibăr* curg prin vechile regiuni tracice și daco-moesice" [9]. După ce afirmase că și bg. *Ibăr* provine din protosl. **Ibrŭ* ne spune : „Anticul nume al

---

[4] Documentar hidronimul iugoslav apare începînd din prima jumătate a secolului al XIII-lea, cu foarte numeroase atestări pînă în secolul al XIX-lea (vezi *Rječnik hrvatskoga i srpskoga jezika*, Jugoslovenska Akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1887, III Knjiga s.v. *Íbar*).

[5] Vezi Vladimir I. Georgiev, *Introduzione alla storia delle lingue indeuropee*, Roma, 1966, p. 380. Vezi idem, *Die Herkunft der Namen der grössten Flüsse der Balkanhalbinsel und ihre Bedeutung zur Ethnogenese der Balkanvölker*, în „Linguistique Balkanique", I, 1959, p. 10—14.

[6] Idem, *op. cit.*, p. 201.

[7] Idem, *op. cit.*, p. 370. Bg. *Po-ibre-ne* „locuitori de pe rîul Ibăr" nu reprezintă o continuare a vechiului *Hebros*, *Ebrus* etc., cum crede Vladimir Georgiev, *op. cit.*, p. 370, ci, după cum ne sugerează acad. Iorgu Iordan, este un derivat, pe teritoriul limbii bulgare, de la *Ibăr*.

[8] *Ibidem*, p. 370.

[9] *Ibidem*, p. 380.

rîului tracic este păstrat azi în bg. *Ibăr*" [10], iar „bg. *Ibăr* este identic cu numele *Ibar*-ului (< v. srb. * *Ibrŭ)*, afluent al Moravei occidentale în Iugoslavia, şi, de asemenea, cu numele *Ibr* (< v. rus. * *Ibrŭ)*, afluent pe partea stîngă al rîului Teterev, afluent de pe dreapta al Niprului, la est de Kiev" [11].

Este probabil însă că numele celor două rîuri din Peninsula Balcanică au fost pronunţate de slavii aşezaţi aici **Ibrŭ*, indiferent dacă au fost preluate de la populaţia băştinaşă (tracă sau iliră, sau tracoiliră romanizată), sau dacă ele proveneau dintr-un protoslav **Ibrŭ*. Ulterior **Ibrŭ* a evoluat în bulgară la *Ibăr* (cf. v. sl. *dobrŭ* > bg. *dobăr*, v. sl. *xytrŭ* > bg. *hităr)* şi în sîrbă la *Íbar* (cf. v. sl. *dobrŭ* > srb. *dȍbar*, v. sl. *xytrŭ* > srb. *hȉtar*).

Cele trei nume de locuri de pe teritoriul patriei noastre nu au avut şansa de a fi menţionate în documente. Vechimea lor este însă incontestabilă. În ipoteza că le considerăm de origine slavă, ele trebuie să dateze din perioada celui dintîi contact al populaţiei dacoromâne cu slavii. Forma lor, cu dezvoltarea lui *-u* silabic după grupul consonantic muta cum liquida, ne-ar dovedi că împrumutul s-a făcut înainte de asimilarea acestor slavi. Ierurile neintense, fie tari, fie slabe, au dispărut din elementele slave vechi ale limbii române, ca, de altfel, şi în limbile slave moderne. S-au păstrat în unele limbi slave (şi în cele meridionale : bulgară, sîrbă, slovenă) numai ierurile intense care s-au vocalizat după secolul al X-lea. Astfel, ierul tare neintens *(ŭ* = ъ*)* în elementele româneşti împrumutate din slava veche dinainte de secolul al X-lea a dispărut, fie final, fie în interiorul cuvîntului : rom. *sfadă* < v. sl. *sŭvada*, rom. *bob* < v. sl. *bobŭ*, rom. *drag* < v. sl. *dragŭ* etc. [12]. În cazul lui *Ibru*, dacă acesta provine din v. sl. * *Ibrŭ*, *-u* final nu redă pe *ŭ*, ci se datoreşte structurii fonetice a finalei : oclusivă + *r* (cf. rom. *hîtru* < v. sl. *xytrŭ*, rom. *zimbru* < v. sl. *zǫbrŭ*, rom. *mîndru* < v. sl. *mǫdrŭ*, rom. *cimbru* < v. sl. *čębrŭ)*[13].

Se mai pune însă o întrebare. Dacă în Tracia şi în Iliria au existat două rîuri care se numeau *Hebros*, dacă bg. *Ibăr* îl continuă pe anticul *Hebrus*, "Εβρος, *Ebrus* din Tracia, cum lasă să se întrevadă acad. Vladimir Georgiev, nu e posibil oare ca şi în Dacia unele cursuri de apă să fi fost denumite la fel? Cu alte cuvinte, *Ibru* din Transilvania şi din Gorj nu poate proveni de la populaţia autohtonă din Dacia? Două ar fi dificultăţile care se ivesc în faţa unei astfel de ipoteze : mai întîi nu

---

[10] *Ibidem*, p. 380.

[11] *Ibidem*, p. 380.

[12] Vezi Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, Bucureşti, 1968, p. 338. După acad. Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 338, unii termeni de origine slavă veche, în care ierurile intense s-au vocalizat (cf. rom. *vîrtǫp* < v. sl. *vrŭtǫpŭ*, rom. *dobrǫc* < v.sl. *dobrŭkŭ*, rom. *coteţ* < v. sl. *kotĭcĭ*, rom. *stareţ* < v. sl. *starĭcĭ* etc.), au pătruns în limba română după secolul al X-lea.

[13] Idem, *op. cit.*, p. 338.

dispunem de documente care să ateste că în Dacia ar fi existat asemenea hidronime; în al doilea rînd, se știe că în elementele latinești ale limbii române grupul consonantic *-br-* între două vocale a devenit *-ur-* : *fabrum* > *faur*, *februarius* > *făurar*, *cibrum* > *ciur* etc. Prin urmare, toponimul ar fi trebuit să aibă azi, în română, forma * *Ịur* sau **Íur*. Avînd în vedere marea asemănare dintre graiul tracilor și al dacilor, fie că socotim cele două idiomuri ca limbi deosebite, fie că socotim că avem a face doar cu două variante dialectale ale aceleiași limbi, nu e imposibil să fi existat și în nordul Dunării rîuri care să se fi numit *Hebrus* sau *Hebros*. A doua dificultate poate fi înlăturată dacă admitem, ca alți cercetători [14], că transformarea *-br-* > *-ur-* datează din perioada latinei populare, și anume dintr-o epocă anterioară pătrunderii elementelor traco-dacice în latina orientală. Faptul acesta pare a fi susținut și de toponimul *Abrud*, care continuă, după Hasdeu, un toponim dac de tipul Ἄβρυτος, *Abrutus* (cf. Ἀβρολέβα, probabil pentru Ἀβροδέβα : HEM I, p. 91—93) [15]. De altfel și alte legi fonetice care au acționat asupra elementelor latinești ale limbii române n-au mai fost „respectate" de elementele autohtone traco-dace intrate în latina balcanică. Astfel, în cuvîntul rom. *abur(e)* (cf. alb. *avull* „fum, abur"), *-b-* (sau *-v-*) intervocalic s-a păstrat, pe cînd în cuvintele de origine latină a dispărut : lat. *caballus* > rom. *cal*, lat. *libertare* > rom. *ierta*, lat. *lavare* > rom. *(a) la*, lat. *ovis* > rom. *oaie* etc. [16].

Dar ipoteza că *-br-* nu devenise *-ur-* și în elementele traco-dace intrate în latina populară orientală este susținută și de alte fapte. În Bulgaria se găsește un afluent al Dunării numit *Țibăr* (precum și un alt rîu *Țibrița*) și un sat care se află la gura acestui rîu. Satul și-a primit numele după cel al rîului. După Vladimir Georgiev, hidronimul bulgăresc continuă numele anticului Κιαβρος, Κέβρος, *Cebrus* [17]. Prin urmare, la venirea bulgarilor în sudul Dunării vechiul hidronim de origine tracă Κέβρος, *Cebrus* etc. era pronunțat de populația băștinașă (strămoșii aromânilor) **Țibru* [18]. Apoi forma aceasta (**Țibru*, presupusă de noi — *V.F.*) a fost preluată de bulgari și a evoluat conform legilor fonetice ale limbii bulgare la *Țibăr* (*Цибър*) (cf. mai sus **Ibrŭ* > *Ibăr*, v. sl. *dobrŭ* >

---

[14] Vezi C. H. Grandgent, *Introducere în latina vulgară*, traducere în românește de Eugen Tănase, după ediția spaniolă a lui F. de B. Moll, p. 155, și Alexandru Philippide, *Originea românilor*, vol. II, Iași, 1927, p. 147.

[15] Ipoteza lui Hasdeu e susținută și de C. Poghirc (*Istoria limbii române*, vol. II, Editura Academiei R. S. România, București, 1959, p. 359).

[16] După unii cercetători (Gr. Brîncuș, SCL, XII, 1961, p. 471—477, Vladimir Georgiev, *Lingvistica balcanică și limba română*, București, 1968, p. 21, 23, C. Poghirc, *op. cit.*, p. 321) și consoana *h*, cu toate că dispăruse în latină, s-a păstrat în limba populațiilor autohtone.

[17] Vladimir Georgiev, *Văprosi na bălgărskata etimologija*, Sofia, Bălgărskata Akademija na naukite, 1958, p. 47—48.

[18] Vladimir Georgiev, *op. cit.*, presupune că transformarea *ke* > *tse* se datorește aromânilor. Așadar, la așezarea bulgarilor în Peninsula Balcanică, strămoșii aromânilor transformaseră africatele prepalatale *č*, *ǧ* în africatele dentale *ț*, *ȡ*.

bg. *dobăr* etc., precum şi anticul *Ieterus*, *Iatrus*, azi *Etăr*, numele cursului superior al rîului *Iantra* din Bulgaria [19]).

Prin urmare, toponimele româneşti *Ibru* [20], numele celor două pîrîuri din Gorj şi din centrul Transilvaniei pot continua o formă dacică **Ibru* sau una slavă veche **Ibrŭ*. Este posibilă o etimologie dublă, deşi înclinăm să credem că prima ipoteză e mai plauzibilă, gîndindu-ne că limbile slave meridionale (bulgara şi sîrba) continuă cele două hidronime din Tracia *(Hebros* > bg. *Ibăr)* şi Iliria *(Hebros* > srb. *Íbar* [21]*)*.

---

[19] Pentru originea indo-europeană a numelui acestui rîu, vezi discuţia la Vladimir Georgiev, *op. cit.*, p. 133.

[20] În *Marele Dicţionar Geografic al României*, vol. IV, fascicula I, Bucureşti, 1901, p. 31 sînt notate următoarele toponime care par a fi înrudite cu *Ibru* : *Ibra*, insulă în Dunăre compusă din două trupuri ; aparţine de comuna Ianca ; *Ibrianul*, sat, jud. Dîmboviţa, comuna Frasinul ; *Ibrianul*, sat, jud. Dîmboviţa, comuna Finta ; *Ibrianul*, moşie, comuna Tulucești, jud. Covurlui ; *Ibrişorul*, deal, comuna Slava-Rusă, jud. Tulcea.

[21] Vladimir Georgiev, *op. cit.*, p. 380, respinge opinia acelor cercetători care caută o înrudire între hidronimul Ἔβρος din Tracia şi *Ebro*, gr. Ἴβηρ, numele unui rîu din Peninsula Iberică. După învăţatul bulgar, aceasta „este o omofonie ca, de exemplu, aceea dintre *Ibrim* „evrei" şi Ἴβηρες „populaţie din Spania antică",

APARIȚIA FORMELOR VERBALE CU *N* REFĂCUT ÎN GRAIURILE MOLDOVENEȘTI

DE

ION GHEȚIE

Ocupîndu-ne nu de mult de cele mai vechi atestări ale formelor verbale cu *n* refăcut [1], ne-am oprit asupra grafiei сѧ цинѣ din *Glosele* Bogdan (text moldovenesc din secolul al XVI-lea). Arătam, cu acel prilej, că сѧ цинѣ trebuie interpretat, după toate probabilitățile, ca *să ține*, între altele pentru că în Moldova formele iotacizate de conj. prez. pers. 3 sg. și pl. ale verbelor cu radical în *n* s-au menținut pînă în zilele noastre. Ne-am întrebat tot atunci dacă сѧ цинѣ n-ar trebui interpretat, eventual, ca *sa țin* (1 sg.), ierul final fiind, în acest caz, pur ortografic. Răspunsul nostru era negativ și se întemeia pe materialul necartografiat al ALR I, chest. nr. 2106, care nu oferea exemple cu *n* refăcut *(să spun)*, decît în Banat și în unele graiuri ardelenești. Întrucît în Moldova de nord au curs în zilele noastre forme verbale de ind. prezent pers. 1 sg. cu *n* refăcut (*eu rămîn, spun, țin)*, iar unele dintre răspunsurile la chestiunea nr. 2106 conțineau, în locul pers. 1 sg., pers. 3 sg. *(să spună)*, conchideam, în spiritul prudenței, că repartiția formelor de conjunctiv prezent pers. 1 sg. ale verbelor cu radical în *n* urmează a fi precizată prin consultarea răspunsurilor date la alte întrebări.

Cînd am formulat această observație nu știam (printr-o regretabilă scăpare) că ultimul volum apărut al ALR II, serie nouă, al VI-lea, conține o hartă (nr. 1833) în care sînt cartografiate formele de conj. prez. pers. 1 sg. ale verbului *a veni*. Forma *să vin* a fost consemnată, conform acestei hărți, în nordul Moldovei, în aceeași arie în care apar formele de pers. 1 sg. a indicativului prezent *(vin* etc.), ceea ce e normal, căci era de așteptat ca formele cu *n*, apărute întîi la indicativ, să se fi extins, în scurtă vreme, și la conjunctiv.

S-ar părea, deci, că afirmația noastră, după care grafia сѧ цинѣ din *Glosele* Bogdan nu putea reda forma de pers. 1 sg. a conj. prez.

---

[1] *Un fenomen morfologic „surprinzător" și apariția formelor cu dentală refăcută*, în SCL, XXII, 1971, nr. 6, p. 607–611.

(sa ţin) își pierde sau cel puţin își îngustează, prin aceasta, baza de susţinere. Firește, faptul că astăzi în nordul Moldovei se spune *să ţin, să vin* etc. nu înseamnă că în urmă cu patru veacuri formele refăcute ar fi avut curs în această regiune, deoarece în astfel de cazuri mărturia graiurilor actuale nu este probantă. Într-o asemenea situaţie, vom încerca să rezolvăm problema în perspectiva dialectologiei istorice, reunind informaţiile pe care ni le prezintă textele vechi moldovenești în ceea ce privește circulaţia formelor iotacizate și refăcute de ind. și conj. prez. pers. 1 sg. Întreprinderea nu este deloc ușoară și aceasta deoarece în textele vechi (și în special în cele neliterare — documente, inscripţii etc.) pers. 1 sg. a verbelor apare rar, ceea ce face ca exemplele aflate la dispoziţia noastră să nu fie prea numeroase [2].

Așa stau lucrurile cu textele secolului al XVI-lea. Deși am parcurs cu atenţie toate documentele moldovenești din secolul al XVI-lea (în număr de peste 50) n-am întîlnit nici o singură formă (iotacizată sau refăcută) de prez. ind. sau conj. pers. 1 sg. a verbelor cu radical în *n*. Nici *Pravila ritorului Lucaci*, text literar bucovinean din 1581, nu oferă vreo formă de prez. ind. sau conj. pers. 1 sg. a verbelor cu radical în *n*. În prima jumătate a secolului următor, textele moldovenești prezintă numai forme iotacizate, fie că avem a face cu documente : *spuiu* (c. 1610 ; DIR, XVII, A, II, 305), *să ţiiu* (Iași, 1618 ; DIR, XVII, A, IV, 270), fie că e vorba de scrieri literare : *să puiu* (412/31), *spuiu* (398/27), *să spuiu* (357/13, 435/26, 439/18 etc.), *ţiiu* (418/26, 445/21, 23), *să ţiiu* (444/4), *să viiu* (400/11, 483/19, 493/17), toate exemplele provenind din *Cazania* lui Varlaam, ed. Byck.

Primele atestări ale unei forme de pers. 1 sg. cu *n* refăcut datează de la sfîrșitul secolului al XVII-lea : *eu vinu* (Dosoftei, *Molitvenic*, 1679 ; Al. Rosetti—B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*, I, București, 1961, 120). Aproximativ la aceeași dată fenomenul este atestat și într-un document : *eu ţin* (Bucovina, 1686—1696 ; T. V. Stefanelli, *Documente din vechiul ocol al Cîmpulungului moldovenesc*, București, Viena, Lipsca, 1915, 11). Asemenea atestări sînt însă rare, nu numai în secolul al XVII-lea, ci și în cel următor, dovadă că formele cu *n* refăcut, recent create, erau încă departe de a se fi generalizat. De altfel, chiar la Dosoftei, formele iotacizate sînt majoritare : *să puiu (Viaţa și petrecerea sfinţilor*, septembrie, 30 [v]), *viiu* (Al. Rosetti—B. Cazacu, *op. cit.*, 120) etc. În Bucovina, unde l-am întîlnit la finele secolului al XVII-lea pe *eu ţin*, am notat o jumătate de veac mai tîrziu *să ţiiu* (1751 ; I. Bălan, *Documente bucovinene*, vol. V, Cernăuți, 1939, 78). Semnificativ ni se pare, în acest sens, faptul că la Neculce, care urma cu destulă fidelitate vorbirea populară (sub toate aspectele : fonetic, morfologic, sintactic, lexical), au fost notate o serie de forme verbale cu *d* și *t* refăcuți, și numai forme iotacizate la verbele cu radical în *n* (Al. Rosetti—B. Cazacu, *op. cit.*, 255). Cf., în această privinţă, cele observate de G. Pascu în *Cronica* scrisă în poloneză de M. Costin, unde a notat formele *aud, răspund, simptu*, dar *puĭ(ŭ) (Istoria literaturii române din secolul XVII*, Iași, 1922, 108). Desigur, tradiţia literară poate fi invocată pentru a explica raritatea formelor

[2] Am avut în vedere numai scrieri redactate în mod cert în Moldova sau de moldoveni.

cu *n* refăcut. Ea era în măsură să interzică pătrunderea frecventă în texte a formelor cu dentala refăcută, dar avem dreptul să ne întrebăm de ce acest lucru se petrece numai cu verbele avînd radicalul în *n*, și nu și cu celelalte. Într-adevăr, în textele anterioare anului 1780 pe care le-am cercetat, nu am întîlnit forme cu *n* refăcut, în timp ce formele în *-d(ă)* și *-t(ă)*, deși nu foarte frecvente, pot fi consemnate în diverse scrieri (literare sau nu). În perioada următoare (1780—1840) formele iotacizate continuă să fie folosite în scrierile literare : *puiu* (A. Beldiman, *Numa Pompilie*, Iași, 1820, vol. I, 112), *să țiiu* (S. Gessner, *Erast*, trad. de Zoița Grigoriu, Iași, 1822, 13), *să viu* (*ib.*, 54). Forme cu *n* refăcut am notat (în textele cercetate de noi), numai după 1830 : *spun* (G. Asachi, *Fabule alese*, Iași, 1836, 7), *să spun* (G. Săulescu, *Fabule*, Iași, 1835, 84). După 1840, formele cu *n* refăcut devin din ce în ce mai numeroase : *pun* (V. Alecsandri, *Repertoriul dramatic*, II, Iași, 1863, 7), *spun* (C. Negruzzi, *Păcatele tinereților*, Iași, 1857, 254), *să spun* (A. Donici, *Fabule*, I, Iași, 1842, 15 ; „Propășirea", 1844, 100) etc. Deși mai rare, formele iotacizate continuă să apară, dar la această dată avem dreptul să le considerăm (la scriitorii din nord) tradiționale, fără temei în limba vorbită. Cîteva exemple : *viu* (Negruzzi, *Păcatele tinereților*, 211), *să viu* (Donici, *Fabule*, I, 11) etc.

Această rapidă incursiune în istoria formelor moldovenești de ind. și conj. prez. pers. 1 sg. ale verbelor cu radical în *n* ne permite să concludem că, după toate probabilitățile și în măsura în care textele reflectă acest lucru, formele cu *n* refăcut nu sînt, în această parte a țării, anterioare secolului al XVII-lea [3]. Cele mai vechi atestări datează de la sfîrșitul acestui secol. Felul în care apar, în textele de după 1700, formele iotacizate și cele refăcute ne permite să presupunem că inovația nu era prea veche în anii cînd a fost înregistrată pentru întîia oară și că generalizarea ei în actuala arie de răspîndire s-a făcut treptat în cursul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea (prima jumătate). Dacă afirmațiile noastre sînt întemeiate, atunci сѧ цнинъ din *Glosele* Bogdan nu poate reflecta, în nici un caz, o formă de pers. 1 sg. *sa țin*.

Ianuarie 1972

[3] Nu am ținut seama de părerile celor ce susțin (dar fără argumente valabile) că refacerea dentalei *n* este cu mult anterioară secolului al XVI-lea, datînd (după unii) din epoca românei comune.

RECTIFICĂRI LA *BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ VECHE* ÎN LEGĂTURĂ CU *PSALTIREA SLAVO-ROMÂNĂ* MUNTEANĂ DIN 1637—1650

DE

MAGDALENA GEORGESCU

În volumul al IV-lea din *Bibliografia românească veche*, este semnalată existența unei *Psaltiri slavo-române* tipărite în Țara Românească între 1637—1650 și păstrate la Mănăstirea Neamțului [1]. În același loc se face mențiunea că două file din această psaltire se găsesc la Biblioteca Academiei sub cota 36 A. În mod inexplicabil, pînă în prezent, această psaltire nu a reținut atenția cercetătorilor, deși studierea ei ar fi putut furniza informații noi privind data la care s-a început în Țara Românească activitatea de tipărire în limba română.

Se știe că între 1588, anul ultimei tipărituri executate la Brașov de Șerban Coresi [2], și 1635, cînd se tipărește la Cîmpulung un *Molitvenic slavonesc* [3], în țările române nu a funcționat nici o tiparniță [4]. În Muntenia, absența tipografiilor se înscrie într-o perioadă și mai îndelungată, căci ultima carte apărută aici este un *Triod-Penticostar* slavonesc scos de diaconul Coresi la Tîrgoviște, în 1558 [5]. Astfel, după o întrerupere de aproape un veac, activitatea de tipărire este reluată în Țara Românească sub domnia lui Matei Basarab (1632—1654) [6], interval în care apar numeroase cărți, la început în limba slavonă, iar apoi în limba română.

---

[1] BRV, IV, p. 19, nr. 15.

[2] BRV, I, p. 99—102.

[3] BRV, I, p. 103—104.

[4] C. D. Fortunescu, *Istoria tiparului în Țările Românești pînă la începutul veacului al XVIII-lea*, în „Almanahul graficei române", 1924, p. 91, 1925, p. 110; N. Iorga, *Tipografia la români*, în „Almanahul graficei române", 1931, p. 32

[5] S. Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ediția a II-a, Sibiu, 1930, p. 52; BRV, IV, p. 167—169

[6] Vasile Popp, *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări de la începutul lor pînă în vremile noastre*, Sibiu, 1838, p. 51—57; Al. Procopovici, *De la Coresi diaconul la Teofil mitropolitul lui Matei Basarab*, în *Omagiu Bianu*, București, 1927, p. 293, 296, 299—301.

Psaltirea slavo-română găsită de Nerva Hodoş la Mănăstirea Neamţ ar putea fi prima tipăritură munteană care conţine şi text românesc, dacă o cercetare atentă ar plasa-o, în timp, înaintea sbornicului din 1639 [7] şi a *Pravilei de la Govora* din 1640 [8], care, după părerea autorilor *Tratatului de istorie a literaturii române*, „începe seria tipăriturilor româneşti" [9].

Din dorinţa de a descoperi date noi asupra acestei vechi cărţi româneşti, ne-am propus să datăm şi să localizăm *Psaltirea slavo-română* de la Mănăstirea Neamţ, bazîndu-ne pe cele două file păstrate la Biblioteca Academiei sub cota 36 A şi considerate drept fragmente din această psaltire. Examinarea şi compararea celor două file atrage după sine constatarea că **ele nu reprezintă un fragment de psaltire, ci fac parte din două cărţi diferite.** Faptul acesta a impus cercetarea lor separată în vederea identificării tipăriturilor din care provin.

Pentru claritatea expunerii, am notat cu **A** fila care poartă în colţul din dreapta sus numărul 209 şi cu **B** fila a cărei numerotare nu poate fi citită exact datorită unei imprimări necorespunzătoare. Ambele file sînt uzate, pătate, cu marginile rupte, aşa încît nu se poate şti cu precizie formatul lor iniţial.

Aşa cum se prezintă astăzi, fila **A** are dimensiunile 19 cm × 14 cm; hîrtia netedă, mai subţire decît la fila **B**, nu conţine filigran, nici contramarcă; vărgăturile sînt aşezate în grupuri de cîte trei, distanţa dintre două grupuri de vărgături fiind de 1 mm. Se pot observa 7 căluşuri aşezate la o distanţă de 3,2 cm. Tiparul, ornamentul, care încadrează colontitlul, şi iniţialele sînt executate cu cerneală neagră. Înălţimea tiparului variază între 4—7 mm pentru iniţiale şi 2—4 mm pentru restul textului. Numărul rîndurilor pe pagină, fără colontitluri, fără signatură şi fără piciorul din josul paginii este 25, atît pe recto cît şi pe verso. Execuţia tehnică a tiparului este îngrijită, tăietura literelor este rotunjită. Aşezarea literelor în rînd şi a rîndurilor în pagină este uniformă. Distanţa dintre rînduri variază între 3 şi 4 mm.

Făcînd o comparaţie amănunţită, am observat că, sub raport poligrafic, fila **A** se deosebeşte în chip evident de cărţile apărute în Ţara Românească între 1635 şi 1652 şi păstrate la Biblioteca Academiei. Execuţia îngrijită a tiparului ne face să bănuim că tipărirea acestei cărţi s-a efectuat la o dată ulterioară anului 1652 [10], poate chiar în secolul al XVIII-lea.

Lectura textului ne-a convins că fila **A** face parte dintr-un paraclis, aşa cum indică însuşi colontitlul, care pe recto este прч҃тїи, iar pe verso параклисѹль. Textul este în slavonă şi conţine cîntul al patrulea în întregime [11], urmat de cîteva rugăciuni care nu fac parte din textul

---

[7] N. Drăganu, *Cea mai veche carte rákóczyană*, în „Anuarul Institutului de istorie naţională", I, 1922, p. 161—278; idem, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIII-e siècle*, Bucarest, 1938, p. 43.

[8] BRV, I, p. 108—114.

[9] *Istoria literaturii române. I. Folclorul. Literatura română în perioada feudală (1400—1780)*. Ediţia a II-a, 1970, p. 316.

[10] Anul ultimei tipărituri executate în timpul domniei lui Matei Basarab. Cf. şi BRV, I, p. 190, nr. 61.

[11] Cf. şi ms. sl. 102, din 1579, fila 40^{v} — 53^{r} şi ms. sl. 83, din secolul al XVIII-lea, de la fila 79^{v}/1 pînă la fila 83^{r}/12.

propriu-zis al paraclisului. Textul rugăciunilor este tot în slavonă, dar indicaţiile tipiconale sînt date în limba română. Destinaţia celor trei rugăciuni este, în ordine, următoarea: a) pentru Domn; b) pentru mitropolit şi pentru episcop; c) pentru mireni.

După ce am stabilit că, din punctul de vedere al conţinutului, tipul de text în care se integrează fila **A** este un paraclis, am încercat să identificăm locul şi data cînd a apărut o astfel de carte. Faptul că pentru întreg secolul al XVII-lea *Bibliografia românească veche* nu consemnează tipărirea unui paraclis slavon a constituit un al doilea argument, după cel sugerat de corpul de literă, în favoarea ideii că tipărirea acestei cărţi s-a făcut în secolul al XVIII-lea. Am procedat, în consecinţă, la confruntarea filei **A** atît cu paraclise slavone şi slavo-române din secolul al XVIII-lea, cît şi cu acatiste, catavasiere, ceasloave şi psaltiri (din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea) în care se obişnuia să se includă uneori textul paraclisului. În urma acestei operaţii am reuşit să identificăm tipăritura din care face parte fila **A**: este vorba despre *Cinstitul paraclis al prea Sfintei de Dumn(e)zău Născătoare care să cîntă pentru toată cererea* tipărit şi legat împreună cu *Psaltirea fericitului pro(o)roc şi împărat a lui David cu cîntările lui Moisi şi cu psalmii izbrani la prazdnice cu paraclisul Precistei şi cu pashalii care s-au tipărit în zilele prea luminatului domn Io Constantin Basarab voievod cu bl(a)g(o)s(lo)venia prea sfi(n)ţitului kir Teodosie cu mila lui D(u)mnezeu mitropolit a toată Ugrovlah(ia) întru sfînta episcopie a Buz(ăului), 7211 de la H(risto)s, 1703*[12].

Fila **B** are dimensiunile 19,1 cm × 14,1 cm; hîrtia este groasă şi poroasă, nu conţine nici filigran şi nici contramarcă; vărgăturile sînt aşezate la distanţe egale; între căluşuri este o distanţă de 3,2 cm. Tiparul, ornamentul şi iniţialele sînt executate numai cu cerneală neagră. Pe aceeaşi pagină, tiparul are două dimensiuni: pe recto, 10 rînduri au literele cu înălţimea de 3 mm, iar 9 rînduri au înălţimea tiparului de 2 mm; pe verso, 4 rînduri sînt tipărite cu caractere mici, iar 14 rînduri cu caractere mari. Execuţia tehnică a tiparului nu este foarte îngrijită, literele sînt strîmbe, aşezate la distanţe inegale unele faţă de altele. Rîndurile nu sînt nici ele foarte drepte şi au lungimi diferite; distanţele dintre rînduri variază şi ele între 2 şi 6 mm.

Colontitlurile filei **B** sînt, pe recto, ОКТѠВРЇН, iar pe verso МЦ҃Ь (= luna octombrie). În marginea textului se dau cîteva indicaţii numerice: к҃з҃ (= 27), к҃и҃ (= 28) şi к҃ѳ҃ (= 29). Textul este în întregime slavon şi reprezintă un fragment din rînduiala cîntării bisericeşti (sinaxar) pentru zilele de 27, 28 şi 29 octombrie[13]. Astfel de texte se găsesc în mod obişnuit tipărite alături de psaltiri şi de alte cărţi de cult. Pentru identificarea cărţii din care face parte fila **B**, am pornit de la indicaţiile oferite de BRV, IV, nr. 15 şi anume localizarea în Ţara Românească şi datarea între 1637—1650). Confruntînd fila **B** cu tipărituri muntene din perioada propusă de BRV şi păstrate la Biblioteca Academiei, am constatat că ea face parte din МѢСЕЦО СЛОКЪ, СНРѢЧЬ ПОСЛѢДОВАНЇА КЪСЕ ЛѢТНАГО, НАЧЕНШЕ ѠТ М(ѣ)С(Ɛ)ЦА СЕПТЕМВРЇА ДО М(ѣ)С(Ɛ)ЦА АВГѸСТА, НМѢЖ ТРОПАРЫ Н КОНДАКИ ПРАЗДНИКОМЪ

---

[12] Vezi C.V.R. 138 A, păstrată la B.A.R.

[13] Cf. şi ms. sl. 101, fila 70^{v}.

к нарочитимь с(вѣ)тым. *(Calendar, adică rînduiala pe tot anul, începînd din luna septembrie pînă în luna august, avînd tropare şi condace pentru sărbătorile sfinţilor mai însemnaţi)* tipărit şi legat împreună cu *Psaltirea slavonă* de la Govora din 1638—1641 [14]. Ca şi în primul caz, atribuirea s-a făcut studiindu-se aşezarea textului în pagină, conţinutul lui, tiparul, ornamentele, cerneala, colontitlurile, signatura, numărul rîndurilor pe pagină, numerotarea caietelor şi a filelor.

Fără să fi făcut o analiză minuţioasă a hîrtiei, înclinăm să credem că fila **B** şi fila corespunzătoare din *Psaltirea slavonă* din 1638—1641 sînt tipărite pe acelaşi tip de hîrtie. Formatul mai mare al filei **B** se explică prin faptul că, la legare, exemplarul din *Psaltirea slavonă* din 1638 pe care îl are Academia a fost tăiat pe margini ca urmare, probabil, a uzării foilor. Înlăturarea prin tăiere a marginilor cărţii este dovedită şi de absenţa, parţială sau totală, a colontitlurilor şi a ornamentelor care le încadrează sau a paginaţiei de pe unele file.

Dacă fila **B**, considerată de Dan Simionescu drept fragment dintr-o *Psaltire slavo-română*, nedatată şi nelocalizată precis, păstrată la Mănăstirea Neamţ, face parte din *Psaltirea slavonă* de la Govora din 1638—1641, se pune întrebarea dacă nu cumva psaltirile de la Mănăstirea Neamţ sînt de fapt exemplare ale *Psaltirii slavone* de la Govora. Cu scopul de a verifica acest lucru am făcut o comparaţie între *Psaltirea slavonă* de la Govora şi *Psaltirea slavo-română* de la Neamţ (utilizînd pentru aceasta din urmă descrierea din BRV, IV, nr. 15). Prezentăm în continuare rezultatele acestei confruntări :

Psaltirea slavo-română de la Mănăstirea Neamţ	*Psaltirea slavonă de la Govora, 1638—1641*
1 18 rînduri cu caractere mari sau 26 rînduri cu caractere mici pe o pagină.	1 17 rînduri pe pagină (la *Sinaxar* are 18—19 rînduri, în nici un caz 26).
2 Începe cu catisma **3** la fila 13 ^{v}.	2 Catisma **3** începe la fila 15 ^{r}.
3 Psalmii ţin pînă la fila 152 ^{v}.	3 La fila 152 ^{v} este catisma **19**. Psalmii ţin pînă la fila 164 ^{v}.
4 De la fila 153 ^{r} la fila 175 ^{v} încep în româneşte [15] *Molitvele după catisme.*	4 Între filele 153 ^{r} — 164 ^{v} sînt psalmi în slavonă.
5 La fila 176 ^{v} se găseşte пѣсна мѡисеѣва ѡт исхода.	5 пѣснь моисеѣа ѡт исхода începe la fila 165 ^{r} şi ţine pînă la 180 ^{v}.
6 Fila 189 ^{v} conţine *Polyeleu ce să cîntă la praznice domneşti.*	6 Între filele 181 ^{r} şi 221 ^{v} se află многомилостивое пѣвдемое въ праздники г(о)с(по)дскїѧ(= *Polyeleu . . .*)

Din felul în care este descrisă psaltirea de la Neamţ în *Bibliografia românească veche* se poate, de asemenea, deduce că textul ei este în slavonă

[14] Vezi C.V.R. I 37.

[15] Deci, pînă la fila 153^{r} textul este slavon.

şi că, prin urmare, nu avem a face cu o psaltire slavo-română propriu-zisă, ci cu o carte care conţine, pe lîngă psalmii slavoneşti, şi cîteva rugăciuni în româneşte. Acest lucru opune, o dată în plus, *Psaltirea* de la Neamţ *Psaltirii* de la Govora, întrucît aceasta din urmă nu conţine texte româneşti, ci numai slavoneşti.

Toate aceste deosebiri dovedesc că *Psaltirea* de la Mănăstirea Neamţ şi *Psaltirea* de la Govora sînt două cărţi diferite. Urmează ca cercetări ulterioare asupra *Psaltirii* de la Neamţ să aducă informaţii noi privind datarea şi localizarea ei, precizînd dacă avem a face cu primul text (parţial) românesc tipărit în Principate.

Cercetarea de faţă, iniţiată cu o încercare de a data şi mai exact *Psaltirea slavo-română* de la Mănăstirea Neamţ pe baza celor două file păstrate la Biblioteca Academiei ca fragment din această psaltire, aduce următoarele rectificări la *Bibliografia românească veche:*

1) Cele două file păstrate la Biblioteca Academiei sub cota 36 A nu fac parte din textul unei psaltiri.

2) Filele nu sînt un fragment din *Psaltirea slavo-română* păstrată la Mănăstirea Neamţ.

3) Psaltirea păstrată în două exemplare defectuoase la Mănăstirea Neamţului este o carte deosebită de *Psaltirea slavonă* de la Govora din 1638—1641.

4) Psaltirea de la Neamţ nu este o psaltire slavo-română.

5) Fila **A** este un fragment din *Paraclisul Precistei*, tipărit şi legat împreună cu o psaltire la Buzău, în 1703.

6) Fila **B** este un fragment din rînduiala slujbei bisericeşti (sinaxar), tipărit şi legat împreună cu *Psaltirea slavonă* de la Govora din 1638—1641.

PRIMA TRADUCERE ROMÂNEASCĂ DIN *HALIMA*

DE

MIRCEA ANGHELESCU

Traduse de orientalistul francez Antoine Galland între 1704 şi 1717, poveştile de proveniență diversă (indiană, persană, arabă, poate siriacă etc.) care alcătuiesc amalgamul celor *1001 de nopți* au cunoscut un succes imens şi imediat; după o traducere italienească în douăsprezece volume, *Novelle arabe divise in mille ed una notte*, Veneţia, 1721—1722 (primele două volume ne-au fost inaccesibile), singura de care avem ştiinţă pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea, a fost alcătuită probabil versiunea grecească a cărţii, care se declară tradusă după un text italienesc: Ἐκ τῆς Ἰταλικῆς εἰς τὴν ἡμετέραν διάλεκτον μεταφραθέν. Asupra acestei prime ediţii din *Halima* în greceşte planează însă, în literatura noastră cel puţin, o serie de neînţelegeri. N. Cartojan este cel care acreditează ideea că prima ediţie ar fi avut patru volume, apărute în 1757 la Veneţia, şi că la o a treia ediţie a cărţii s-ar fi renunţat la ultimul, rămînînd astfel doar trei volume [1]. Această redacţie în trei volume ar fi fost cea cunoscută la noi şi tradusă (teoria sa a fost preluată de toţi cercetătorii ulteriori). Din bibliografia lui Legrand [2], pe care o citează şi Cartojan, reiese însă că în 1757 ar fi apărut doar primul volum, iar volumele următoare (doi şi trei) au apărut abia în 1762. Tot de acolo rezultă că această carte nu a mai avut nici o ediţie pînă la sfîrşitul secolului, şi nici nu se menţionează apariţia vreunui al patrulea volum. Această primă ediţie este extrem de rară şi nu a putut fi găsită nici în bibliotecile noastre, nici în cele greceşti sau veneţiene (pentru bibliotecile străine ne sprijinim pe afirmaţia lui N. Cartojan). Avem însă toate motivele să credem că ediţiile ulterioare din 1803, 1815 şi 1881 pe care le-am putut consulta, identice între ele, sînt identice şi cu ediţia princeps, după cum le sînt identice şi foile de titlu (Legrand reproduce foaia de titlu a ediţiei din 1757) pentru că traducerile româneşti anterioare acestor ediţii — cea a lui Rafail de pildă, din 1783 — arată o concordanţă per-

---

[1] N. Cartojan, *Cărţile populare în literatura românească*, vol. II, Bucureşti, 1938, p. 307.

[2] E. Legrand, *Bibliographie hellénique du XVIIIe siècle*, Paris, 1918, t. I, p. 470.

fectă cu ele. Aceste ediții ulterioare, ca și bibliografia lui Legrand, nu dau nici o indicație în ceea ce privește pe traducătorul textului, care a rămas pînă astăzi anonim.

Asupra acestor cîteva nelămuriri este în măsură să ne dea unele informații prefața unei continuări a cărții, tipărită la Viena în 1791 : Νέα Χαλιμᾶ ἤτοι Μυθολογικὸν Ἀραβικόν, îngrijită de Polizois Lambanitziotis (aceasta e probabil „cartea lui Papazoe ori Polizoe" pe care a învățat Heliade Rădulescu cu dascălul Naum). În această prefață, „îngrijitorul" traducerii arată că s-a hotărît să continue opera sa „văzînd marele succes pe care l-au avut primele trei volume ale acestei *Halima*, publicate [de mine] pentru prima oară în 1756, la Veneția" și că, dacă și acest volum va fi bine primit, va continua cu altele pe care le are deja traduse ; tot aici mai arată că pregătește o traducere din operele lui Simion din Tesalonik (din elină în neogreacă), alta din Robinson Crusoe, precum și o „comedie a Pamelei" (μία κωμῳδία τῆς Παμέλας) tradusă din italiană. Nu știm dacă în afară de acest prim volum din Νέα Χαλιμᾶ, existent în Biblioteca Academiei, au mai apărut și altele ; în schimb știm că Lambanitziotis, care traduce în același an 1791 o comedie de Goldoni, era un mai vechi traducător din Marmontel (Ἠθικὴ ἱστορία Βελισσαρίου, 1783) și editor al *Istoriei eclesiastice* a lui Meletie, pe care o dedică lui Alexandru Mavrocordat (Deli-Bei) și lui M. Suțu, fiecăruia cîte un volum, punîndu-se astfel bine cu domnii ambelor principate — cu ce intenție și mai ales cu ce folos nu știm.

În afară de faptul că Lambanitziotis își revendică și primele trei volume ale traducerii, lucru pe care nu avem de ce să-l contestăm, celelalte date aduse în discuție ridică noi probleme : fie că el a dat o primă traducere în 1756, reluată apoi în 1757—1762, fie că data este pur și simplu greșită, citată din memorie. Apoi este important de remarcat că originalul italienesc care e revendicat de Lambanitziotis pentru traducerea sa din *Halima* nu este urmat întotdeauna, sau există un altul decît cel pe care îl cunoaștem noi, pentru că acele *Novelle arabe* la care ne-am referit urmează întocmai traducerea lui Galland, fără nici o imixtiune a altor texte sau contrafaceri, pe cînd textul grec din edițiile pe care le cunoaștem, ca și cel din traducerile românești (deci și cel din ediția princeps pe care n-am văzut-o), urmează textul italienesc (versiunea Galland) numai în primul volum, care ia sfîrșit odată cu ultima călătorie a lui Sindbad marinarul (în textul grecesc și românesc Sevah) ; volumele următoare preiau textul contrafacerii lui Petis de la Croix, *Les Mille et un jours*, fără a mai avea nici o legătură cu textul lui Galland, căci *Istoria doamnei ce s-au aflat într-un sac* din textele române și grecești nu e *Histoire de la Dame massacrée et du Jeune Homme son Mari*, cum s-ar putea crede, ci *Histoire de la Dame trouvée dans un sac* a lui Petis de la Croix. S-ar putea deduce de aici că edițiile italienești pe care N. Cartojan le citează în bibliografia sa (Veneția 1816—1817, Milano 1839—1843, Milano 1852 etc.) nu reproduc exact prima ediție din 1721—1722, și că una din ele ar fi reeditarea prototipului adevărat al traducerii lui Lambanitziotis, despre care noi nu știm nimic. Nu este imposibil însă nici ca indicația traducătorului să fie falsă, acesta renunțînd la textul lui Galland în versiune italienească după primul volum pentru a continua după Petis de la Croix, în franțuzește, și păstrînd indi-

cația „tradus din italiană" din rațiuni comerciale. Această supoziție ni se pare și cea mai apropiată de adevăr. În orice caz, rămîne mai presus de orice îndoială că traducerile românești au urmat prima ediție grecească, care avea doar trei volume, și că nu a existat nici o ediție în patru volume, abreviată ulterior.

Textul grecesc a fost tradus integral de Rafail, egumenul mănăstirii Horezu, la 1783, și se găsește astăzi în ms. 2587 de la Biblioteca Academiei; tot acolo există un alt manuscris, tradus între 1782 și 1786 în Scheii Brașovului, care conține numai volumul al treilea; putem presupune deci că primele două volume au fost traduse anterior, însă s-au pierdut. Din aceste două prototipuri ar deriva toate celelalte fragmente și traduceri ulterioare, și chiar anterioare, spune prof. Dan Simonescu în notița introductivă din ediția recentă a antologiei *Cărțile populare în literatura românească* (există și un manuscris fragmentar din 1779, ms. 1067) [3]. Că există și versiuni neîndatorate acestor traduceri a arătat însă, recent, Marta Anineanu, care a găsit în ms. 6059 din 1812—1814 *Istoriile și întîmplările marelui împărat Camaralzaman*, poveste din ciclul lui Galland care nu se găsește în versiunile grecești cunoscute din *Halima* [4].

Există însă și manuscrise mai vechi decît cele din 1783 sau 1779. Cel mai vechi (despre un al doilea manuscris, din 1778, ne rezervăm dreptul de a reveni cu un alt prilej) este un capitol din volumul al doilea al versiunii grecești, care se găsește în traducerea lui Rafail sub titlul *Istoria lui Calif Aroun Arahsid*. El se găsește în miscelaneul de sub cota V 15 de la Biblioteca Centrală Universitară din Iași, f. 80 ^{r} — 102 ^{r}, scris de un Luca la 20 decembrie 1771, după toate aparențele în Moldova. Mai interesant însă decît simplul fapt al semnalării acestui manuscris e că textul nu pare a fi tradus, ca toate celelalte din secolul al XVIII-lea, după un original grecesc. Două sînt motivele care ne îndreptățesc să avansăm această supoziție. Primul este că textul românesc, deși în mod evident același, nu e identic cu cel grecesc și anume are detalii în plus, nu în minus, cum ar fi fost firesc dacă el ar fi eliminat din originalul grecesc unele amănunte. Al doilea motiv este că fonetica numelor proprii nu corespunde textului grec și nici posibilităților de transmitere printr-un text grecesc. Ar-Rașid, transcris de Galland Al-Raschid, în textul grecesc ajunge Arahsid și tot așa în celelalte traduceri românești, pe cînd în traducerea moldovenească e Reșăd sau Rășăd, iar Djaafar vizirul, care în textul grecesc e, firește, Ghiafar, aici e Jafer. Spre edificare, transcriem mai jos primele rînduri din versiunea nouă, descoperită de noi, din traducerea lui Rafail, și din textul grecesc din *Halima*:

(Traducerea lui Luca, ms. V 15, f. 80 ^{r}, B.C.U. Iași) „Istorie veache a lui Arun Reșăd împăratul de Bagdat. În vremilé vechi era la Bagdat un împărat și îl chema Aron Rășăd și pe împărăteasa lui o chema Zobiiut. Avea și un veziriu și îl chema Jaferu. Dar era acest împărat iubitoriu de cinste și nu numai că poftie a să lăuda de alții, ce și el singur să lăuda și să

[3] *Cărțile populare în literatura românească*, ed. îngrijită și studiu introductiv de Ion C. Chițimia și Dan Simonescu, București, 1963, vol. I, p. 406.

[4] Marta Anineanu, *Povestea ui Camaralzaman*, în „Revista de istorie și teorie literară", 1970, nr. 2, p. 291—294.

afla într-această părere cum că nu este alt om în lume nici din împăraţi nici dintr-alţii asămine cu dînsul şi aceasta mai de multe ori o zicé cătră Jaferu veziru lui, iar Jaferu veziriul păzindu cinstea stăpînă-său şi vrîndu ca dór l-ar puté tăé dintr-această fandasie, într-o zi şi iarăşi începînd împăratul Arun a zice acelea obicinuite, cu mare îndrăzneală au răspunsu. Jaferu..."

(*traducerea lui Rafail, ms. 2587, f. 71* [v]) „Istoria lui Calif Aroun Arahsid. Toţi istoricii arapi cu un cuget povestesc precum calif Aroun Arahsid să fie fost cel mai vestit şi cel mai viteaz împărat în vremea sa şi precum era puternic şi viteaz, de n-ar fi fost pré cu mînie şi cu covîrşire mîndru, nu era altul asémene lui. Acesta în tot ceasul să lăuda cum că alt împărat nu iaste asémene cu dînsul darnic din toată inima şi a face ca dînsul în tot locul mari bunătăţi. Ghiafar veziriul lui, neputînd a-l suferi auzindu-l că să laudă însuş el, au hotărît într-o zi să-l dojănească cu toată slobozenia zicîndu-i..."

(textul grec, după ediţia din 1815, Veneţia, tom II, p. 12)

„Ἱστορία τοῦ Καλὶφ Ἀροῦν Ἀραχσίδ. Ὅλοι οἱ Ἱστορικοὶ Ἀραβες συμφώνως διηγοῦνται ὅτι ὁ Καλίφης Ἀροῦν Ἀραχσίδ νὰ ἦτον ὁ πλέον περίφημος καὶ γενναῖος βασιλέυς τοῦ καιροῦ του. Καὶ καθὼς ἦτον δυνατὸς καὶ γενναῖος, ἂν δὲν ἤθελεν ἦτον πολλὰ θυμώδης καὶ ὑπερβολικὰ κενόδοξος, δὲν ἤθελεν ἦτον ὁ παρόμοιοστου. Ἀυτὸς κάθε στιγμὴν ἐπαινόνταν πῶς νὰ μὴν ἦτον ἄλλος βασιλέας, ὁποῦ νὰ τὸν παρομοιάζῃ εἰς τὴν μεταδοτικήν του γενναιότητα, καὶ εἰς τὸ νὰ κάνῃ παντοῦ μεγάλαις καλοσύναις. Γιαφὰρ ὁ βεζύρις του μὴν ἠμπορῶντας νὰ τὸν ὑποφέρῃ, ἀκουωντάς του νὰ ἐπαινῆται μοναχός του, ἀποφάσισε μίαν ἡμέραν νὰ τὸν ἐλέγξῃ μὲ κάθε ἐλευθερίαν..."

Fonetica numelor proprii ne face să credem că intermediarul posibil ar fi unul din limba slavă, polonă sau rusă. Din nefericire, nu cunoaştem nici cea mai mică referire cu privire la existenţa textelor care ne interesează în aceste literaturi, în secolul al XVIII-lea, cu excepţia unei note care ne înştiinţează, fără alte comentarii, că prima traducere în ruseşte a celor *1001 de nopţi* a fost făcută în anul 1763 [5]. Teoretic, deci, relaţia este posibilă.

[5] Mohamed Abdel-Halim, *Antoine Galland, sa vie et son œuvre*, Paris, 1964, p. 290.

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ *STILISTICĂ ȘI POETICĂ* DE LA TIMIȘOARA

Societatea de științe filologice a organizat la Timișoara, în zilele de 20 și 21 noiembrie 1971, o sesiune științifică cu tema : stilistică și poetică. La lucrările sesiunii au participat cadre didactice din învățământul mediu și universitar, cercetători științifici, reprezentînd numeroase filiale ale Societății.

Sesiunea a cuprins două ședințe plenare, una la deschidere și alta la închiderea lucrărilor, și două ședințe pe secții. Prezentarea propriu-zisă a comunicărilor în prima ședință plenară a fost precedată de o festivitate de deschidere în cadrul căreia au fost rostite cuvinte de salut de către I. Hangiu, secretarul general al Societății de științe filologice, și G. I. Tohăneanu, președintele filialei Timișoara a Societății. Au fost susținute apoi următoarele comunicări : Al. Niculescu (București), *Structură pronominală și atitudine lirică în poezia lui M. Eminescu* ; G. I. Tohăneanu (Timișoara), *Sinonimia în afara vocabularului* ; Mircea Borcilă (Cluj), *Teoria limbajului poetic la Blaga* ; D. Irimia (Iași), *Relațiile limbajului poetic cu sistemul limbii.*

Ședințele pe secții au încheiat prima zi a sesiunii. În cadrul lor au fost audiate comunicările :

Secția I : Elena Dragoș (Cluj), *Sisteme semantice paralele ale imaginilor figurative : Liviu Rebreanu și Ionel Teodoreanu* ; Sergiu Drincu (Timișoara), *Probleme de sociolingvistică în stilistica limbii literare* ; Rodica Bucurescu (Satu-Mare), *Stilul interior al „Nebănuitelor trepte"* ; Mihai Zamfir (București), *Simbolismul ornamental al lui Macedonski : analiza sonetului „Avatar"* ; Ioan Bota (Florești, jud. Cluj), *Stilistica și poetica în școala românească din trecut și în cea de azi* ; Felicia Giurgiu (Timișoara), *Expresia stilistică a virtualității în „Sfîrșit de an" de Lucian Blaga* ; Livius Ciocîrlie (Timișoara), *Considerații asupra funcției textuale a metaforei și simbolului* ; Crișu Dascălu (Timișoara), *Stilistica dialogului în „Luceafărul"* ; Olimpia Șerban (Timișoara), *Procedee de evocare în poezia lui Șt. O. Iosif.*

Secția a II-a : Doina Bogdan-Dascălu (Timișoara), *Elemente ale expresiei poetice la G. Călinescu* ; Maria Foarță (Timișoara), *Jocurile de copii. O definiție poetică* ; Horia Ionescu (Craiova), *Poetica simbolistă a lui Macedonski* ; Șt. Iacob (Brașov), *Criteriul perspectivei în flexiunea verbală* ; Ion Popescu-Topolog (Brașov), *Funcția stilistică a contextului nelegat în poezia română* ; Ionel Funeriu (Timișoara), *Clasele gramaticale ale rimelor eminesciene* ; Nestor Ignat (Constanța), *Semantică eminesciană* ; Eugen Berca (Timișoara), *Structura lingvistică a metaforei în poezia lui Lucian Blaga* ; Livia Vasiluță (Timișoara), *Considerații asupra stilului titlurilor de articole din presa actuală.*

Ședința plenară de închidere a cuprins următoarele comunicări : Eugen Todoran (Timișoara), *Eminescu — structura poeziei și fenomenologia poeticului* ; Pavel Ruxăndoiu (București), *Structuri narative în poezia obiceiurilor de muncă* ; Ștefan Munteanu (Timișoara), *Stilistica dialogului în proza scurtă a lui I. L. Caragiale* ; Mihaela Mancaș (București), *Schiță de analiză distribuțională a narației (secolul XIX — XX)* ; Carmen Vlad (Cluj), *Elemente de metalimbaj în stilul criticii literare* ; C. Cruceru (București), *Tehnica dialogului în proza lui Marin Preda.*

O primă constatare în legătură cu lucrările prezentate se referă la metodologia de cercetare. Astfel, dacă lucrările prezentate de grupul bucureştean au fost orientate mai ales spre formalizarea enunţului poetic şi spre relaţiile care se pot stabili în acest plan între elementele aduse în discuţie, cele ale lingviştilor timişoreni s-au îndreptat spre relevarea interferenţelor stilistice din planul semnificativ al textului poetic. Tendinţe formalizatoare, dar mai ponderate, au putut fi constatate şi în lucrările prezentate de participanţii din Cluj şi Iaşi. În alte comunicări a predominat mai mult comentariul stilistic al textului literar decît cercetarea funcţionalităţii lui sub raportul artei cuvîntului.

Pe lîngă caracterul variat al problemelor cercetate, se impune atenţiei însuşi numărul mare de comunicări prezentate (douăzeci şi opt). Cele mai multe au fost susţinute de lingviştii din Timişoara (treisprezece), organizatorii, de fapt, ai sesiunii. În legătură cu aceasta, vom releva şi amănuntul că opt din cele treisprezece comunicări ale gazdelor au fost prezentate de cercetătorii din cadrul Sectorului de lingvistică al Bazei de cercetări ştiinţifice din Timişoara a Academiei R. S. România.

Lucrările prezentate în cele două zile ale sesiunii, pe lîngă faptul că au scos în evidenţă diversitatea punctelor de vedere şi a metodologiilor de cercetare a fenomenului stilistic, au oferit numeroase sugestii şi în ce priveşte predarea în şcoli a operelor scriitorilor români.

Întrucît şi organizarea a fost apreciată ca foarte bună, se poate spune că această manifestare de amploare organizată de filiala din Timişoara a Societăţii de ştiinţe filologice s-a bucurat de un real succes. De fapt, acest lucru a fost relevat ulterior în presă şi în cîteva emisiuni radiofonice.

Sergiu Drincu

I. COTEANU, *Morfologia numelui în protoromână (româna comună)*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969.

Elucidarea multiplelor probleme rămase în suspensie în legătură cu începuturile limbii române a constituit o adevărată piatră de încercare pentru mulți lingviști români și străini. Și-au spus cuvîntul Fr. Miklosich, G. Weigand, W. Meyer-Lübke, Kr. Sanfeld, O. Densusianu, Al. Philippide, N. Drăganu, Sextil Pușcariu, Al. Rosetti și alții, fiecare ducînd mai departe investigațiile predecesorilor, emițînd sau infirmînd ipoteze, găsind argumente pro sau contra unui punct de vedere. Prin strădania specialiștilor, unele ipoteze s-au confirmat, altele așteaptă încă verdictul ultim.

Multe nedumeriri s-au clarificat de-a lungul cîtorva decenii de investigații, fără ca aspectele mai spinoase să-și fi găsit rezolvarea definitivă. Faptul acesta justifică pe deplin continuarea cercetărilor. Pe linia necurmată a investigațiilor erudite se înscrie și lucrarea profesorului universitar Ion Coteanu : *Morfologia numelui în protoromână (româna comună)*.

Avînd în față tomurile voluminoase scrise pe tema aceasta, un cercetător mai puțin exigent ar fi fost tentat să ofere specialiștilor o lucrare de mari proporții, cu date și trimiteri numeroase, cu analize detaliate ale unor opinii exprimate anterior. Ion Coteanu a reușit să învingă asemenea tentații. În locul unui volum uriaș, a știut să selecteze numai esențialul, mișcîndu-se cu suplețe prin atîtea ipoteze și concluzii, dînd la iveală un volum de mici proporții, dens și interesant, clar și ponderat, în care ineditul și erudiția își dau întîlnire cu sobrietatea și concizia, caracteristice adevăratului om de știință, stăpîn pe materialul lingvistic investigat.

Meritul mare al lucrării în discuție îl formează nu numai acribia, concizia și claritatea, ci mai ales opiniile personale, contribuțiile noi, argumentarea strînsă, riguroasă, la obiect, cu fapte de limbă incontestabile.

La prima vedere, lucrarea ar putea lăsa impresia unei gramatici istorice. Firește, nici o lucrare de genul acesta n-ar fi lipsită de interes, însă ea cîștigă mult atunci cînd gramatica istorică este, în mare măsură, numai baza solidă pe care se întemeiază demonstrația științifică generalizatoare, cu numeroase implicații istorice și lingvistice.

În introducere, după o expunere sumară a opiniilor emise de predecesorii săi cu privire la flexiunea numelui în limba română, autorul arată dificultățile ridicate de aceasta și cele referitoare la „definirea protoromânei și stabilirea epocii ei de existență".

Considerînd nesatisfăcători termenii folosiți de alți lingviști „Urrumänisch" (Fr. Miklosich și G. Weigand), „străromână" (Sextil Pușcariu), „română primitivă" (G. Ivănescu și chiar Sextil Pușcariu), „română comună" (I. Șiadbei și Al. Rosetti), „româna comună primitivă" (D. Macrea), I. Coteanu, deși anterior se oprise la denumirea de „traco-romanică", optează pentru termenul mai sugestiv de

„protoromână", care îi aparţine, deoarece, zice el, „ni s-a părut că redă mai bine ideea fundamentală a studiului, aceea că ne ocupăm de o reconstrucţie" (p. 11). Termenul mi se pare fericit ales şi mai adecvat decît alţii.

Interesantă este şi analiza succintă a părerilor emise anterior cu privire la perioada apariţiei şi a încheierii protoromânei. Pe baza datelor istorice, autorul ajunge la următoarele concluzii :

„a) latina dunăreană s-a transformat prin secolele IV—VII în graiuri traco-romanice, mai mult ori mai puţin diverse, mai mult ori mai puţin numeroase ;

b) acest proces a durat pînă aproximativ în jurul secolului al VIII-lea. După aceea, ieşind de sub autoritatea latinei oficiale, aceste graiuri au devenit aromână şi dacoromână" (p. 22—23).

După ce subliniază că poziţia sa diferă substanţial de a lui O. Densusianu şi Al. Philippide, autorul precizează : „În jurul secolului al VIII-lea, pentru care pledează atestările istorice, în regiunile sudice ale Dunării există aşadar populaţii care vorbesc un idiom neolatin, fiind alcătuite probabil din aromâni. Cum dacoromânii nu provin din aromâni, atestarea unora implică pe a celorlalţi. Din acest motiv credem că secolul al VIII-lea poate fi luat ca dată de apariţie a limbii române, deşi nu excludem posibilitatea ca şi ceva mai înainte, în secolul al VII-lea, grupe de aromâni şi de dacoromâni să fi avut o individualitate lingvistică destul de bine pronunţată" (p. 24).

Deşi insistă mai puţin asupra perioadei de încheiere a protoromânei, I. Coteanu consideră că în secolul al XII-lea sau chiar al XIII-lea aromâna s-a separat de dacoromână.

Ce este în fond protoromâna ? „Un diasistem", adică „o serie de particularităţi comune, realizate însă diferit pe plan local", care caracterizau „graiurile traco-romanice, care constituiau ele un ansamblu dialectal al limbii latine" (p. 25).

Pentru stabilirea acestui diasistem, s-a folosit de anumite transformări fonetice şi fonologice (p. 25—27), demne de luat în considerare.

Principiile călăuzitoare pentru abordarea problemei au fost continuitatea şi discontinuitatea (p. 16).

În afară de introducere, studiul prof. Ion Coteanu cuprinde trei capitole mari : 1. *substantivul* cu subcapitolele : *clase de substantive, determinarea paradigmei numelui* şi *articolul în declinarea numelui* ; 2. *adjectivul* cu subcapitolele : *clasele de adjective după numărul de forme flexionare, comparaţia* şi *topica* ; 3. *numeralul* (cardinal, ordinal şi celelalte forme de numeral).

Amplu este discutat substantivul şi, legat de el, articolul. Ocupîndu-se de clasele de substantive, autorul precizează că, în protoromână, acestea „constituie cristalizarea principalelor schimbări începute cu mult înainte în latina dunăreană" (p. 28). Trecerile de la o declinare la alta nu trebuie puse numai „pe seama slăbirii consoanelor finale şi a extinderii utilizării prepoziţiilor" (p. 28). Dată fiind complexitatea reorganizării flexiunii nominale, prof. I. Coteanu îşi propune ca, în primul rînd, să determine „raporturile generale dintre singular şi plural, dintre un caz şi altul" (p. 28), subliniind faptul că „raportul singular-plural ia aproape întotdeauna în limba română aspectul unei opoziţii între morfemele marcate, extrem de rar identificate unul cu altul, în timp ce opoziţiile de gen şi cele de caz se desfiinţează mult mai des prin omonimie".

Luînd ca punct de plecare opoziţiile din interiorul sistemului nominal, autorul se ocupă, în continuare, de schiţarea unor structuri numai pe baza cercetării desinenţelor. După o succintă analiză a opoziţiilor de număr, gen şi caz, ajunge la determinarea paradigmei numelui, înţelegînd prin aceasta totalitatea opoziţiilor realizate aici.

Interesantă este poziţia autorului faţă de genul neutru. După ce enumeră „patru categorii de neutre care au menţinut clasa" (p. 36), îşi precizează atitudinea în privinţa acestui gen : trebuie abandonată „ipoteza unei reconstituiri formale a neutrului românesc" (p. 37), care a suscitat cele mai numeroase discuţii. „El [neutrul] nu s-ar fi putut forma din nou dacă s-ar fi pierdut modelul opoziţiilor caracteristice". Opinînd pentru

continuitatea acestui gen, autorul nu face abstracție nici de redistribuirea substantivelor pe genuri, nici de eventualele influențe care au facilitat menținerea acestui gen.

Valoroase mi se par precizările făcute în legătură cu flexiunea substantivului. Readucînd în discuție problema mult dezbătută anterior relativă la identitatea de forme la pluralul femininelor și genitiv-dativului singular al lor, autorul consideră că acestea din urmă se pot explica mai bine prin femininele declinării a treia din limba latină, în special prin substantivele imparisilabice. Demonstrația este riguroasă și convingătoare.

În privința apariției unui acuzativ ca formă-tip, se precizează că acesta se explică prin imposibilitatea „menținerii unui nominativ mult prea depărtat formal de restul paradigmei și totodată un efect al relației dominante dintre singular și plural, relație care trebuia satisfăcută" (p. 52). Reconstituirea nominativului după această formă-tip nu este „o simplă substituire a unei forme cauzale prin alta, și nicidecum o substituire mecanică de valori" (p. 52). „Substituirea de formă se explică în funcție de întreaga paradigmă" (p. 50) și este consecința slăbiciunii incontestabile a nominativului. Această slăbiciune se datorează totuși pierderii desinențelor. Fără acestea, anumite teme nu s-ar fi putut menține în limba română (de exemplu, substantivele *crux*, *lex*, *parens*, *dens*, *frons*, *lens*, *mens*, *mons*, *glans* ar fi devenit probabil *cru(c)*, *le(g)*, *pare*, *de*, *fru*, *le*, *me*, *mu*, *gl'a*).

Reconstituind acuzativele *carne*, *cetate*, *dente*, *parente*, *secure* din protoromână după acuzativele latinești *carnem*, *civitatem* (în text *civitate* — probabil o eroare de tipar), *dentem*, *parentem*, *securem* de la *caro*, *civitas*, *dens*, *parens*, *securis*, care se deosebesc de restul paradigmei, autorul stabilește un model incontestabil de formare a multor cuvinte în protoromână și apoi în limba română. Cred că n-ar fi fost lipsită de interes și discutarea unor substantive de felul lui *soror* (ac. s. *sororem*), care în limba română a dat *soră* și *surori* (gen. *surorii*, paralel cu *sorii*).

Interesante sînt și considerațiile referitoare la constituirea unui genitiv-dativ nou (p. 53—69). De reținut este faptul că formele identice de genitiv-dativ singular la substantivele feminine nu sînt justificate, după părerea autorului, prin substrat. Cauzele identificării acestor forme fiind „multe și variate", autorul se limitează la analiza cîtorva dintre ele, ocupîndu-se, în special, de substantivele feminine din fosta declinare a III-a latinească, deoarece „numai ele realizează, la singular, opoziția nominativ-acuzativ, de o parte, genitiv-dativ de altă parte" (p. 53).

Respingînd aserțiunea că genitiv-dativul românesc s-ar datora substratului, I. Coteanu observă că nici bulgara, nici albaneza, nici neogreaca nu vor fi putut influența limba română în privința aceasta. Fenomenul fiind răspîndit nu numai la vorbitorii din regiunea Dunării, ci și în Occident, în special în Galia, rezultă, pe baza unei analize mai atente, că „bulgara este în această privință influențată de română, pentru că genitiv-dativul bulgăresc se construiește cu *na*, care nu reprezintă altceva decît corespondentul prepoziției *ad* din latină" (p. 54). La baza celor două cazuri identice (genitivul și dativul) a stat în limba română dativul, care încă din latina tîrzie exprima deseori posesiunea sau apartenența. Faptul este ilustrat de autor cu numeroase atestări din latina tîrzie (Apuleius, Ieronimus etc.)„ Apariția unui genitiv-dativ unic în protoromână a fost determinată de: a) evoluția prepoziției *ad*, b) de dativul adnominal și de articol" (p. 56), ambele cauze fiind examinate în continuare (p. 56—60). Un rol important în organizarea genitiv-dativului l-a avut determinarea, căreia i se acordă atenția cuvenită.

În cadrul capitolului „Declinarea", autorul se mai ocupă de *acuzativul complement direct al numelor de persoane*, de *construcții ambigue cu* **pre** *în aromână*, de *tiparile și variantele SVO în dacoromână și aromână*, de *obiectul direct în acuzativ exprimat prin pronume*, de *simetria dintre sintaxa obiectului direct și a celui indirect*, de *vocativul masculin și feminin* și apoi de *articolul în declinarea numelui*.

În legătură cu articolul, merită reținută concluzia, bazată pe analiza convingătoare a unor fapte de limbă, că seria *„al, a, ai, ale* nu ar mai trebui așadar inclusă fără rezerve

printre articole, căci ea este în realitate o serie specială de pronume anaforice", folosite „spre a distinge din punct de vedere gramatical genitivul de dativ" (p. 111).

Ca și substantivul, articolul ocupă suficient spațiu în economia lucrării (p. 114—142). Sînt analizate în primul rînd articolele proclitice: *lu, lui; al, ali, li; ei, îi, i, ii; a ei, a i, al(u), (ale), ali* din dacoromână, apoi originea articolelor proclitice propriu-zise, originea articolelor enclitice și cronologia articolului.

Ca și la declinarea substantivului, I. Coteanu propune soluții noi în legătură cu originea și dezvoltarea articolului. Astfel, *lui* proclitic, prin care se justifică apoi și *lui* enclitic, este considerat în dacoromână „o inovație a acestui idiom, care l-a format după despărțirea lui de istroromână, deci aproximativ după secolul al XIV-lea" (p. 117). Deci *lui* proclitic, care este rezultatul unei analogii provocate de pronumele demonstrative *acelui, acestui* și poate chiar de pronumele personal *lui*, „nu a existat în protoromână" (p. 118). În consecință, „necesitatea unui etimon latinesc dispare. Acest proclitic nu se mai raportează așadar la *illui* și rămîne să fie lămurit numai *lu*, care provine din lat. *illo*, dativ al lui *illus*" (p. 123).

Interesante sînt și amendările făcute la articolele enclitice în privința trecerii lui *-illu(s)* la *-lu*, a lui *-le* din *cînele, fratele* etc., a vocativului *-ule* și a genitiv-dativului ar. *-l'ei*, dr. *-ei* (p. 128—130).

În ceea ce privește trecerea lui *ille* de la pronume la articol, autorul consideră că „*ille* este în mod cert articol numai atunci cînd devine necesar pentru exprimarea noului sistem de flexiune a numelui" (p. 141), adică în secolul al VII-lea, „cînd *illorum* capătă valoare de dativ și, mai ales, se generalizează această formă, servind simultan la indicarea cazului oblic determinat al tuturor genurilor gramaticale" (p. 141).

Ultima parte a studiului se referă la adjectiv și numeral, ambele capitole conținînd observații interesante și demonstrații judicioase.

Prin însăși natura sa și prin argumentarea logică, stringentă, convingătoare, lucrarea prof. Ion Coteanu se înscrie printre cele mai interesante contribuții lingvistice apărute în ultimul timp.

Ion Popescu

LADISLAU GÁLDI, *Introducere în istoria versului românesc*, București, Editura „Minerva," 1971

Recentul volum al lui L. Gáldi este o formă amplificată a unei lucrări mai vechi — *Esquisse d'une histoire de la versification roumaine*, Budapest, 1964 — și, în același timp, sinteza unor studii întreprinse de-a lungul a peste trei decenii. Punînd la îndemîna specialiștilor rezultatele cercetărilor minuțioase într-un domeniu aproape neexplorat, apariția cărții reprezintă un important act de cultură.

Autorul urmărește evoluția versului românesc în două mari secțiuni: poezia populară și poezia cultă, aceasta din urmă fiind supusă investigațiilor pe etape principale, tratate în capitolele: *Renașterea și epoca barocului; Etapa iluminismului; Romantismul românesc; Mihai Eminescu; Alexandru Macedonski; Versificația „micului romantism"; Parnasieni, clasiciști, simboliști, impresioniști; Tudor Arghezi; Lucian Blaga.*

Secțiunea privitoare la versificația populară aduce valoroase completări. În afara tipurilor metrice cunoscute (*tetrasilabul, hexasilabul, octosilabul*), L. Gáldi descoperă, „în anumite regiuni periferice", versuri mai lungi, de 11 silabe, datorate bilingvismului, iar în formulele magice, versuri *asilabice* și *heterosilabice*, în care recunoaște „tendințe strămoșești", existente și în vechea lirică italiană și

spaniolă. Reţinem, de asemenea, observaţiile privind metrica muzicală şi, mai ales, consideraţiile asupra diversificării tipurilor prozodice pe dialecte şi regiuni. Specific pentru folclorul poetic nord-dunărean este *troheul* precum şi *monoritmia* şi *izosilabismul*, în timp ce *schema iambică* şi versul *asilabic* apar la aromâni şi istroromâni. O sistematică investigaţie se efectuează şi în domeniul rimei. Cercetătorul remarcă, şi aici, bogăţia combinaţiilor, schemele complicate şi sursele expresive datorate vocalismului specific românesc. Esenţa romanică a versificaţiei populare precum şi capacitatea „de a crea în mod spontan o mare varietate" constituie, după L. Gáldi, premise ale introducerii formelor străine în poezia cultă. Ne întrebăm, însă, dacă diversitatea versului românesc, popular sau cult, nu s-ar explica, mai ales, prin particularităţile sistemului fonetic şi fonologic (accent, silabism, alternanţe de timbru sau de intensitate etc.). Determinată, fără îndoială, uneori, de influenţe din afară, această complexitate are şi multiple cauze interne, care urmează să fie evidenţiate cu mai multă insistenţă.

Aşa cum se anunţă în *Introducere*, cercetarea istorică este sprijinită pe metode comparatiste. Sistemul de versificaţie, aparţinînd literaturii, este un element de cultură. Ca urmare, „circulaţia formelor metrice" este un fenomen curent, date fiind „contactele şi influenţele binecunoscute din istoria civilizaţiei" (p. 7). Excelent romanist, cunoscător profund al poeziei europene, autorul dispune de largi posibilităţi asociative şi reuşeşte să fixeze, aşa cum îşi propune, versul românesc „în cadrul istoriei versului european". Începuturile versificaţiei noastre culte sînt puse în legătură cu poezia maghiară (*Fragmentul Todorescu*) sau poloneză (Miron Costin); „stihurile politiceşti", a căror importanţă pentru versificaţie a fost controversată, atestă pe de-o parte tradiţia slavă, pe de alta, pe cea neogreacă; poezia Văcăreştilor poartă amprenta italo-greacă, care, „la Nicolae Văcărescu (în construirea *dodecasilabului amfibrahic*)", mai oglindeşte mult din modelul primitiv, adică din metrul spaniol numit „verso de arte mayor" (p. 132); în adoptarea alexandrinului Iancu Văcărescu s-a folosit de un tipar italian sau francez, după cum frecvenţa lui în poezia lui Heliade Rădulescu s-ar datora prestigiului lamartinian etc. Fără îndoială, de cele mai multe ori, observaţiile au o reală acoperire, dar permanenta raportare la un prototip străin umbreşte substanţa, incontestabil originală, a versificaţiei româneşti. Teoria influenţelor şi a filiaţiilor ni se pare a fi contrazisă, apoi, chiar de ideile autorului privind metrul. Deşi porneşte de la concepţiile prozodiei grafice, L. Gáldi are în vedere diferenţa dintre „realizările ritmice" (*metrul*), care constituie „schema abstractă", ideală, a versului şi „structura dinamică" a unităţii metrice, corespunzătoare realizării ei concrete. Pentru a concilia cele două extreme, autorul introduce noţiunea de *variantă* sau *realizare tipică*; ea ar reprezenta sinteza, la nivelul particular al versului, dintre prototipul abstract şi formele multiple în care el se materializează. Concepţia, asemănătoare cu cea a formaliştilor ruşi (D. Tomaşevski, Juri N. Tinianov), are incontestabile merite în interpretarea, mai apropiată de realitate, a schemei ritmice (cf. şi G. I. Tohăneanu, *Ritm dominant, substituiri ritmice, ritm secund*, LR, XVIII, 1969, 6, p. 551—565). Stabilind felul particular în care se realizează modelele metrice ideale în versul românesc, L. Gáldi vorbeşte despre „un alexandrin românesc", diferit de cel francez (p. 236), despre endecasilabul în poezia română şi italiană (p. 10, p. 229 şi urm.) etc. În acest fel, istoria versificaţiei nu apare neapărat ca o permanentă circulaţie de formule metrice, cît un proces dinamic, specific, propriu fiecărei literaturi, în desfăşurarea căruia se poate urmări perpetua tendinţă de punere în acord a unui prototip grafic cu particularităţile fonetice şi fonologice ale fiecărei limbi şi cu sensibilitatea marilor creatori de poezie.

În afara tipologiei metrice şi strofice, atenţia autorului vizează, îndeosebi, sistemul rimelor. Ni se propune, pe bună dreptate, termenul de *rime dactilice* pentru aşa-zisele *rime sdrucciole* (trisilabice : ∠∪∪). Nu vedem însă de ce rimele tetrasilabice (∠∪∪∪) de tipul *frigurile / dragostile*, din lirica folclorică, sau *malurile / valurile* la M. Eminescu sînt numite *hiperdactilice*, cînd termenul (co-

municat de G. I. Tohăneanu) „rime *peonice*" ni se pare mai potrivit.

Mai puțin vizat este aspectul funcțional-expresiv al versului, „instrumentația", tot ceea ce alcătuiește structura „fono-semantică" (alături de metru, ritm și rimă, eufonia, tectonica etc.). Deși se pune de acord cu metodele experimentale, L. Gáldi „neglijează" elementele din domeniul metricii acustice (intonație, durata silabelor și a sunetelor etc.). Observații de mare acuitate cuprind însă investigațiile privind formele metrice fundamentale. Însoțindu-și schemele cu un material faptic de-o bogăție impresionantă, autorul relevă mișcarea internă a versului românesc și surprinde circulația modelelor de la literatura populară la cea cultă, de la perioada veche la cea modernă, de la un scriitor la altul. De notat sînt considerațiile privind filiația populară a poeziei lui T. Arghezi și Lucian Blaga și, în general, a poeziei moderne românești (descinse din versul asilabic, „liber").

Suferind de un oarecare „descriptivism tehnic", cum s-a mai remarcat cu alt prilej, materialul îngreuiază tragerea unor concluzii. Aceasta se datorește și faptului că volumul nu are un capitol final, de sinteză.

Cu toate acestea, *Introducere în istoria versului românesc* depășește cu mult nivelul de „mică sinteză", cum o numește exigent autorul, și rămîne cea mai valoroasă și completă prozodie istorică românească de pînă acum. Problemele complexe și de extrem interes pe care le ridică deschid un orizont nou poeticii noastre, iar cercetătorii vor găsi oricînd în ea un îv vor informativ sigur și prețios.

Olimpia Șerban

AUREL NICOLESCU, *Școala ardeleană și limba română*, București, Editura științifică, 1971, 292 p.

În ultimii ani s-a produs un reviriment în privința valorificării bogatei moșteniri culturale lăsate de Școala ardeleană, în sensul că au apărut ediții noi, critice, ale unor opere fundamentale ale Renașterii spirituale din Transilvania, cu influență necontestată asupra dezvoltării culturii tuturor românilor, ediții ca cele îngrijite de Florea Fugariu din opera lui Șincai, Budai-Deleanu, Petru Maior, antologia în 2 volume de scrieri aparținînd autorilor acestei școli, ca cele pregătite la Cluj de D. Prodan, D. Ghișe, P. Teodor, C. Câmpeanu sau ediția lui I. Gheție și Mirela Teodorescu — *Scrieri lingvistice* de I. Budai-Deleanu. Au început să apară studii aprofundate și asupra ideilor și operei acestor gînditori, asupra contribuției lor la dezvoltarea culturii și a limbii naționale. În această direcție, edițiile critice semnalate conțin date de amănunt de cea mai mare importanță, mai ales analizele asupra limbii lui Șincai, Budai-Deleanu, P. Maior.

Cartea lui Aurel Nicolescu restrînge problema la un sector capital însă al activității Școlii ardelene; se știe că preocuparea esențială, revoluționară chiar, în accepția cea mai rodnică a termenului, a reprezentanților ei de frunte au constituit-o studiul și cultivarea limbii literare, întocmirea de gramatici și dicționare pentru demonstrarea structurii latine a limbii, efortul de a pune în lumină specificul și drepturile ei, în circumstanțele de atunci ale oprimării politice și culturale din Ardeal.

După „Introducere", care fixează jaloanele epocii și ale mediului, insistînd asupra activității culturale și didactice a Școlii ardelene, cu sinteze ale cercetărilor celor mai noi referitoare la activitatea editorială, la răspîndirea cărții și întemeierea de biblioteci, autorul se ocupă de cercetările speciale din epocă asupra

„părților constitutive ale limbii române" (titlu nu tocmai fericit), — adică de contribuția Școlii ardelene la cunoașterea și dezvoltarea vocabularului, la întocmirea dicționarelor (domeniu foarte important, foarte vast, în ansamblul creației Școlii ardelene). Lucrarea capitală a vremii este *Lexiconul de la Buda* (1825), operă grandioasă, la care s-a lucrat peste 30 de ani și care a demonstrat latinitatea limbii noastre, fiind accesibilă oamenilor de știință de pretutindeni; în el stau alături 4 limbi (româna, latina, maghiara și germana), încît comparația o poate face oricine în privința structurii cuvintelor. Cuvintele românești sînt scrise — ca titlu — cu litere latine, apoi și cu chirilice; nu credem însă că „limba folosită în explicații cuprinde multe latinisme și are în general o sintaxă confuză", pentru că, recitind pagini din exemplarul nostru, am constatat încă o dată priceperea autorilor și sobrietatea limbii lor (explicațiile propriuzise sînt cu totul sumare, *sinonimia* fiind folosită cu precădere pentru explicarea termenilor: *datinăobi — ceiu, rînduială, năravu* — urmează în lat. *mos, praxis, consuetudo* — apoi în maghiară și germană cuvintele corespunzătoare).

Cu totul remarcabilă este opera lexicografică a lui I. Budai-Deleanu, care a scris 6 dicționare (recent analizate de I. Gheție). Deși succinte, capitolele despre ortografie, gramatică, fonetică și chiar despre limba literară (regretăm că *stilistica* n-a fost inclusă în analizele autorului) sînt instructive, bine documentate.

Aurel Nicolescu pune mereu în legătură cu toate inițiativele Școlii ardelene relațiile ei cu mișcarea europeană a ideilor; de ex., întocmirea gramaticilor nu poate fi desprinsă de faptul capital al apariției Gramaticii de la Port-Royal (ajunsă în 1750 la a cincea ediție); Budai-Deleanu a avut-o în biblioteca lui, așa cum Micu, Șincai, Maior la Viena și la Roma au avut la îndemînă lucrările lingvistice din domeniul romanic, de unde și începutul reluării legăturilor noastre cu lumea romanică, afirmarea latinității culturii și a limbii noastre. Autorul cărții ne dă în continuare excelente *Note bibliografice* (pe care am fi vrut să le completeze și cu lucrările de bază despre autori și opere, în orice caz să fi fost menționate edițiile critice din ultimii 3—5 ani, care lipsesc, din păcate) și o mică *antologie de texte*, de la *Catehismul cel mare* al lui Șincai la *Lexiconul de la Buda*.

Cartea lui Aurel Nicolescu ne-a readus în minte alte contribuții de prestigiu în același domeniu al cunoașterii activității prodigioase a Școlii ardelene: sînt exact 3 decenii de cînd la Roma apărea frumosul volum al prof. Mario Ruffini, marele prieten al culturii și limbii noastre, profesor de limba română la Padova, *La Scuola latinista romena* (1780—1871), *studio storico-filologico*, în colecția „Piccola Biblioteca Romena", îngrijită de Claudiu Isopescu, netradusă, din păcate, la noi; cartea conține, în primele 3 capitole, analiza activității lui Samuil Clain (Micu), Șincai, Maior, fără a se ocupa, surprinzător, de Budai-Deleanu; ea are însă un capitol grăitor și în mare parte just: *Consecvențe filologice indirecte: italienismul și purismul român*. Lucrarea filologului italian nu poate fi uitată astăzi, în condițiile favorabile ale documentării de specialitate, cum nu poate fi neglijată, deși autorul cărții românești de acum nu o citează deloc, cartea prof. Werner Bahner, membru al Academiei de Științe din Berlin: *Conștiința istorică și lingvistică în literatura română de la 1780—1880* (*Das Sprach- und Geschichtsbewusstsein in der rumänischen Literatur von 1780—1880*, tipărită în Editura Academiei din Berlin în 1967), aflată acum sub tipar, revizuită și completată, în traducere, la noi.

Prin buna informare, selectată cu toată grija, și prin atașamentul cald, comprehensiv, față de erudiția și eroismul Școlii ardelene, Aurel Nicolescu ne-a dat o carte frumoasă, originală, sintetică și cu documente exact transcrise, pentru a ajunge la sursele directe ale acestei mișcări de regenerare spirituală a culturii naționale. Sperăm că în curînd bibliotecile noastre se vor îmbogăți cu alte studii și contribuții, cu noi ediții critice de necontestată valoare, pentru a pune mai bine în lumină toată bogăția gîndirii și a faptei de creație a Școlii ardelene, afirmată de acum aproape două secole.

Gh. Bulgăr

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

I. I. BUJOR, FR. CHIRIAC, *Gramatica limbii latine*, ediția a II-a cu întregiri substanțiale, București, Editura științifică, 1971, 428 p.

AL. GRAUR, *Puțină... aritmetică*, București, Editura științifică, 1971, 232 p.

MIRCEA ZDRENGHEA — STELA ZDRENGHEA, *Probleme de analiză morfologică*, București, Editura științifică, 1971, 96 p.

„The Linguistic Reporter". Newsletter of the Center for Applied Linguistics Washington, Vol. 13, No. 3, Summer 1971.

„Cahiers de Littérature et de Linguistique appliquée". Publications de la Faculté de Philosophie et Lettres de Lovanium — Kinshasa, No. 1, juin 1970.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică de asemenea articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Str. Gutenberg nr. 3 bis Sector VI Bucureşti

Bibl. Alm

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Liturghierul lui Coresi, ed. îngrijită de Al. Mareş, 1969, 189 p. + 42 pl., 25 lei.

I. COTEANU, **Morfologia numelui în protoromână** (româna comună), 1969, 160 p., 5,25 lei.

Sub redacţia acad. AL. GRAUR şi MIOARA AVRAM, **Formarea cuvintelor în limba română**, vol. I, Compunerea, de Fulvia Ciobanu şi Finuţa Hasan, 1970, 333 p., 23 lei.

I. I. RUSSU, **Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez**, 1970, 270 p., 20,50 lei.

LIDIA SFÎRLEA, **Pronunţarea românească literară. Stilul scenic**, 1970, 208 p., 6,75 lei.

MARIUS SALA, **Contribuţii la fonetica istorică a limbii române**, 1970, 195 p., 7 lei.

PAULA DIACONESCU, **Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc**, 1970, 301 p., 11 lei.

EMANUEL VASILIU, **Elemente de teorie semantică a limbilor naturale**, 1970, 295 p., broşat, 12 lei.

* * * **Sistemele limbii**, 1970, 276 p., 17,50 lei.

I. COTEANU şi I. DĂNĂILĂ, **Introducere în lingvistica şi filologia românească, Probleme — bibliografie**, 1970, 345 p., legat, 16,50 lei.

EMIL PETROVICI, **Studii de dialectologie şi toponimie**, 1970, 339 p., legat, 22,50 lei.

Fonetică şi dialectologie, vol. VII, 1971, 381 p., broşat, 19,50 lei.

KOVAČEC AUGUST, **Descrierea istroromânei actuale**, 1971, 231 p., broşat, 10,50 lei.

VALERIU RUSU, **Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetică. Consideraţii fonologice** (cu 42 hărţi lingvistice), 1971, 171 p., broşat, 8 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea a II-a, 1971, 908 p., legat, 36 lei.

LUCIA DJAMO-DIACONIŢĂ, **Limba documentelor slavo-române emise în Ţara Românească în sec. XIV şi XV**, 1971, 399 p., 25 lei.

Evangheliarul slavo-român de la Sibiu 1551—1553. Studiu introductiv filologic de E. Petrovici, studiu istoric de L. Demény, 1971, 420 p., 48 lei.

Pravila ritorului Lucaci, text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, 1971, 391 p., 32 lei.

LR, Anul XXI, Nr. 3, p. 173—276, Bucureşti, 1972

I. P. Informaţia — c. 1303

42200

Lei 6.—

I 8200

ANUL XXI, 1972

LIMBA ROMÂNĂ

Nr. 4

LIMBA ROMÂNĂ

4

ANUL XXI
1972

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

1030

0 IUI 2005

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUȘ
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU-ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.

În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Revistele se pot procura și (direct sau prin poștă) prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI, Str. Gutenberg 3 bis, sectorul VI—București. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la ROMPRESFILATELIA, Căsuța poștală 2001 —telex 011631— București, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.

Toute commande de l'étranger sera adressée à ROMPRESFILATELIA, Boîte postale 2001 — telex 011631—, Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACȚIEI
Str. I. C. Frimu nr. 22
Sectorul I
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

i 8200

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXI 1972 Nr. 4

SUMAR

GRAMATICĂ—VOCABULAR

D. CRAŞOVEANU, Din sintaxa părţilor de propoziţie (În jurul complementului concesiv) 279

ANDREI AVRAM, Un grup de cuvinte din familia lui *moale*: probleme de etimologie şi de derivaţie 285

LIMBĂ LITERARĂ—FILOLOGIE

GH. CHIVU, Elemente regionale în limba periodicelor muntene din secolul al XIX-lea 293

ALEXANDRU MAREŞ, Activitatea tipografică a ieromonahului Lavrentie în lumina unor noi informaţii 307

NOTE—COMENTARII

STANISLAV SEMCINSKI (Kiev), Tot despre *moşie* 317

RECENZII

Tratat de lingvistică generală, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971 (*I. C.*) 319

I. RIZESCU, *H. Tiktin, omul şi opera*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971 (*Gh. Bulgăr*) 320

MIRCEA ZDRENGHEA şi STELA ZDRENGHEA, *Probleme de analiză morfologică*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971 *(I. Rizescu)* 321

I. I. BUJOR — FR. CHIRIAC, *Gramatica limbii latine*. Ediţia a II-a cu întregiri substanţiale, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971 *(Dan Sluşanschi)* 323

Cărţi şi reviste primite la redacţie 325

Bibliografia românească de lingvistică (BRL) **14**, 1971) 327

17443

DIN SINTAXA PĂRȚILOR DE PROPOZIȚIE

(În jurul complementului concesiv)

DE

D. CRAȘOVEANU

1. În aria de preocupări consacrate pînă acum descrierii părților de propoziție (în speță diferitelor tipuri de complemente), complementul circumstanțial concesiv ocupă, fără îndoială, un loc periferic. Și, indiferent care ar fi explicația acestei situații, totuși faptul că el a fost atras în atenția cercetării mai puțin decît ar fi fost, poate, necesar [1] se resimte, credem noi, în modul — de multe ori inadecvat, cum vom încerca să arătăm — în care acest complement apare identificat (mai exact spus: delimitat) *practic* în *Gramatica* Academiei Republicii Socialiste România, ediția a doua (București, 1963).

2. Înainte însă de a trece la aceasta, ni se pare instructiv să notăm aici o observație în legătură cu istoricul părții de propoziție în discuție. Ne referim, în fapt, la constatarea (nu lipsită de interes pentru relația: parte de propoziție — propoziție corespunzătoare) că, în comparație cu subordonata concesivă, circumscrierea complementului concesiv ca o categorie sintactică distinctă în ansamblul părților de propoziție reprezintă în sintaxa noastră o întreprindere de dată relativ recentă. Gramatici mai vechi ale limbii române, cum ar fi, de pildă, aceea a lui H. Tiktin [2], a lui Iorgu Iordan [3] sau a lui Al. Rosetti [4], deosebesc — uneori chiar analizează pe larg [5] — o propoziție circumstanțială concesivă, dar ele nu atestă și existența unui complement circumstanțial concesiv. Și, în cazul în care nu e vorba aci de o omisiune, lucrul pare să surprindă; căci, ca și

---

[1] După informația noastră, complementul concesiv n-a făcut în exclusivitate obiectul unei intervenții în literatura de specialitate.

[2] *Gramatica română*, ed. a III-a, București, 1945.

[3] *Gramatica limbii române*, București, 1937.

[4] *Gramatica limbii române*, București, 1943.

[5] Cf. H. Tiktin, *lucr. cit.*, p. 238—239. De reținut, ca o curiozitate, faptul că pentru acest autor propoziția circumstanțială concesivă reprezintă (ca, de altfel, și subordonata instrumentală) o specie a subordonatei cauzale (cf. *ibidem*, p. 235—236).

azi, în cadrul acestor lucrări, la sintaxa frazei, sistemul subordonatelor circumstanţiale este privit şi tratat (avem în vedere, în speţă, clasificarea acestora în diferitele specii [6] : de loc, de mod, de timp etc.) în termenii unei strînse corespondenţe (şi echivalenţe) cu sistemul *complementelor* circumstanţiale descris în prealabil la sintaxa propoziţiei. Or, în virtutea acestui raport de corespondenţă şi echivalenţă, precizat *expressis verbis* în lucrările amintite [7], distingerea subordonatei circumstanţiale concesive presupunea, implicit, distingerea unui complement circumstanţial concesiv în cadrul propoziţiei.

Trebuie spus totuşi că Tiktin, atunci cînd vorbeşte de locuţiunile prepoziţionale, aminteşte, între altele, şi pe acestea două : *în ciuda* şi *cu tot* [8]. Pentru cea din urmă (de fapt pentru varianta a cesteia : *cu toată*) el formulează şi un exemplu : „*cu toată împotrivirea* ta, lucrul se va face" [9]. Autorul nu precizează însă şi felul complementului construit astfel.

Corectarea unei astfel de situaţii — adică integrarea, în sfera sintaxei propoziţiei, a categoriei complementului concesiv [10] — avea să survină aşadar mai tîrziu, în 1954, odată cu publicarea, în primă ediţie, a lucrărilor : *Limba română contemporană*, de acad. Iorgu Iordan[11], şi *Gramatica* Academiei[12].

Referitor la aceasta din urmă trebuie reţinut, în sensul aceleiaşi observaţii de ordin istoric notate mai sus, că în ediţia ei din 1963 (a doua) tratarea părţii de propoziţie la care ne referim a beneficiat de o ameliorare de principiu. Vizăm, adică, faptul că exemple ca :

Deşi copilandru, puse ţara la cale ca şi un om matur. Ispirescu, L. 42.
O văzusem atît de frumoasă, *deşi palidă*. Negruzzi, I. 50.
Deşi despărţite, lucrurile au unire. Conachi, P. 260.
Deşi fără voia lui, dară ştia că a făcut un păcat de a călcat pe moşia slutului. Ispirescu, L. 43,

cuprinse în ediţia întîi la c o m p l e m e n t u l concesiv [13], au fost transferate în ediţia a doua la s u b o r d o n a t a concesivă [14], lucru pe deplin justificat — ba chiar impus — de prezenţa în aceste exemple a jonctivului subordonator *deşi*, specific raportului *inter*propoziţional, nu *intra*-propoziţional.

3. Revenind la scopul de fapt pe care ni l-am propus aici, să încercăm, aşadar, o privire mai îndeaproape asupra felului în care este practic detaşat (identificat), ca unitate sintactică, complementul concesiv în unele din exemplele citate în ediţia a doua a *Gramaticii* Academiei. După opinia

---

[6] Cf. H. Tiktin, *lucr. cit.*, p. 230 ; Iorgu Iordan, *lucr. cit.*, p. 227—229.
[7] Cf. H. Tiktin, *lucr. cit.*, p. 229 ; Iorgu Iordan, *lucr. cit.*, p. 227 ; Al. Rosetti, *lucr. cit.*, p. 176.
[8] H. Tiktin, *lucr. cit.*, p. 136.
[9] *Ibidem.*
[10] Ca, de altfel, şi a altor complemente, cum ar fi, spre exemplu, cel *sociativ* sau cel *de agent*. Vezi, în acest sens, Mioara Avram, *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie*, SG, vol. I, 1956, p. 142.
[11] Vezi p. 701 ; ed. a 2-a, Bucureşti, 1956, p. 677.
[12] Vezi vol. II, p. 145—146.
[13] *Ibidem*, p. 146.
[14] Vezi vol. II, p. 328—329 (Observaţie), unde chiar se atrage atenţia că în asemenea situaţii avem a face cu „propoziţii concesive... cu predicatul exprimat numai prin numele predicativ".

noastră, în situațiile respective analiza propusă a lăsat în afara structurii complementului concesiv tocmai elementele cele mai importante sub raportul *conținutului* acestei părți de propoziție.

Concret, în exemplele :

Cît de tînăr se păstrează... **cu tot părul** *alb.* CEZ. PETRESCU, Î. II. 123.

Eram trist **cu tot timpul** *frumos al primăverii.* NEGRUZZI, S. I. 95.

Părînd *pe veci a răsări,*

Din urmă moartea-l paște. EMINESCU, O. I. 178.

Fără a fi *din partea locului, el cunoștea bine drumul* [15]

sînt considerate drept complemente concesive secvențele : **cu tot părul, cu tot timpul, părînd** și **fără a fi.** (Le-am evidențiat și noi, ca și în *Gramatică*, prin **aldine.**)

Dacă vom reține însă că — așa cum rezultă și din definiția lui [16] — esența complementului concesiv constă în aceea că el exprimă un o b s t a c o l care ar fi putut împiedica realizarea unei acțiuni sau existența unei calități, dar care, totuși, a fost învins, se poate vedea că în exemplele amintite un astfel de obstacol îl exprimă, în fond, tocmai adjectivele *alb* și *frumos* (din primele două), respectiv grupurile *a răsări pe veci* și *din partea locului* (din ultimele două) ; față de conținutul *lor* se exprimă concesia, conținutul *lor* este, așadar, cel *contrazis* prin predicatul propoziției. În plus, admițînd că în cazul complementului concesiv (ca, de altfel, și în cazul concesivei) putem vorbi de existența, în subtext, a unui raport de opoziție (de adversitate) [17] între el și regentul său, predicatul, trebuie observat că adjectivele și grupurile menționate constituie, *chiar ele*, cîte unul din termenii unei astfel de opoziții : *tînăr*—(părul) *alb*, *trist*—(timpul) *frumos*, (a răsări) *pe veci* („nemuritor") — moartea-l paște, (fără a fi) *din partea locului* („nelocalnic") — *cunoștea bine* (drumul).

Așa stînd lucrurile în realitate, rezultă, firesc, că într-o interpretare sintactică (și semantică) adecvată adjectivele *alb*, *trist*, respectiv grupurile *a răsări pe veci* și *din partea locului* trebuie considerate aci parte integrantă în structura complementului concesiv. Altfel, analiza practică pe text riscă să fie acuzată de formalism : pe de o parte, ea nu este complet edificatoare și ilustrativă pentru ceea ce reprezintă — așa cum spuneam — esența acestui complement, iar pe de altă parte, ea poate duce la evidențierea unor nonsensuri. Căci, ca să revenim la un exemplu, dacă din enunțul : *Cît de tînăr se păstrează...* **cu tot părul** *alb*, adjectivul *alb* ar fi lăsat în afara ideii de obstacol învins, ar deveni într-adevăr absurd să se spună despre cineva că „Se păstrează tînăr *în ciuda părului*" (adică : „deși are păr"), cînd, în fond, ideea comunicată este cu totul alta : menținerea unei însușiri, a unei calități (tinerețea) care contrazice, într-un fel, una din componentele aspectului exterior : — părul *alb*.

---

[15] *Ibidem*, p. 198—199.

[16] Cf. *ibidem*, p. 198 : „Complementul circumstanțial concesiv determină un verb sau un adjectiv, indicînd un obiect sau o situație care ar fi fost de așteptat să împiedice realizarea unei acțiuni sau existența unei calități".

[17] Sau cel puțin de o apropiere de raportul adversativ : „Raportul dintre o propoziție adversativă și coordonata ei se aseamănă cu raportul dintre o subordonată concesivă și regenta ei" (cf. *ibidem*, p. 231).

Referitor la ultimele două din exemplele transcrise aici (**Părînd** *pe veci a răsări/ Din urmă moartea-l paște* și **Fără a fi** *din partea locului, el cunoștea bine drumul*), trebuie adăugat că analiza propusă în *Gramatică* (*părînd, fără a fi* — singure, complemente concesive) reclamă o corecție și din punct de vedere strict gramatical: verbele *părînd* și *a fi* sînt aci verbe copulative, nu autonome, așa încît în nici un caz ele nu pot constitui, singure, părți de propoziție, ci numai împreună cu numele predicative: *a răsări*, respectiv *din partea locului*, de care nu pot fi separate [18].

În rezumat, credem că în exemplele supuse aici discuției drept complemente circumstanțiale concesive trebuie considerate secvențele: **cu tot părul alb, cu tot timpul frumos, părînd pe veci a răsări** și **fără a fi din partea locului** („fără a fi localnic").

Firește, exemplele la care ne-am referit nu sînt singurele de acest fel; într-o situație similară și susceptibile de aceleași observații se găsesc, desigur, și altele [19]. Ele au constituit totuși suficient „teren" pentru a putea nota aici c o n c l u z i a [20] că identificarea în text a complementului concesiv, efectuată *din perspectiva conținutului* propriu-zis al acestei părți de propoziție și deci în acord cu datele teoretice despre ea, presupune — *atunci cînd însuși acest conținut o cere* — c o n s i d e r a r e a l a u n l o c a s u b s t a n t i v u l u i c u d e t e r m i n a n t u l s ă u sau a v e r b u l u i (l a u n m o d n e p e r s o n a l) [21] c u o c o m p l i n i r e a s a, î n a d e v ă r a t e s t r u c t u r i u n i t a r e s u b r a p o r t s i n t a c t i c.

Se impune o precizare.

Spunînd: „atunci cînd însuși acest conținut o cere" înțelegem să ne referim, desigur, la acele cazuri în care un anumit (și singur) cuvînt — de cele mai multe ori un substantiv [22] —, precedat (sau chiar neprecedat) de un element relațional specific [23], este, în situația dată, „insuficient" semantic [24] pentru a realiza pe deplin funcția sintactică în discuție (complement concesiv); el reclamă, pentru aceasta, prezența unui alt cuvînt (uneori chiar a mai multor cuvinte), în speță a unui determinant, care vine să-l completeze semantic [25] și, implicit, să „adecveze" expresia lingvistică la funcția sintactică respectivă. Necesitatea unui asemenea determinant

---

[18] Vorbindu-se de „părțile de propoziție simple", în *Gramatica* Academiei (ed. a 2-a, vol. II, p. 82) se arată, de altfel, că în cadrul acestora trebuie cuprinse și „construcțiile cu un *verb* copulativ, la un mod personal sau *nepersonal*, *și un nume predicativ* (dat fiind că verbul copulativ *nu are sens lexical de sine stătător*)" (*subl. ns*). Pentru o dezbatere mai amplă a acestei probleme vezi Olga Tunsoiu, *Verbe copulative la mod nepersonal. Note sintactice*, în „Analele Universității București", Seria științe sociale, Filologie, XVI, 1967, p. 149—164.

[19] Cum ar fi: **Om în vîrstă** *și tîrziu / Tot am învățat să scriu.* ARGHEZI, v. sau: **În ciuda condițiilor vitrege**, *ei au obținut rezultate bune în muncă*, în care complemente concesive sînt secvențele în **aldine** luate global.

[20] Pe care o considerăm utilă descrierii acestei părți de propoziție într-o viitoare ediție a *Gramaticii* Academiei.

[21] Mai ales cînd e vorba de un verb copulativ, așa cum s-a văzut.

[22] Cazul verbelor copulative la mod nepersonal (ca în cele două exemple comentate mai sus) nici nu-l mai amintim, întrucît acestea au oricînd nevoie de complinirea prin numele predicativ.

[23] Vezi, comparativ, cele două exemple de la nota 19.

[24] Cf. I. Rizescu, *Observații asupra îmbinărilor de cuvinte*, LR, 1962, nr. 5, p. 521—522.

[25] *Ibidem*, p. 521, nota nr. 3.

e cu atît mai evidentă cu cît asupra lui cade și accentul logic în cadrul grupului în cauză (*cu tot timpul* **frumós**, *cu tot părul* **álb**, *în ciuda condițiilor* **vítrege**, *om* **în vîrstă** etc.), de unde și caracterul de regență relativă, nu absolută, a determinatului în raport cu acest determinant.

E vorba aci, cu alte cuvinte, de ceea ce, mai nou, s-a numit „determinanți obligatorii" [26], semantic și sintactic, în componența unor îmbinări, în speță a unor părți de propoziție.

Fără a intra aici în amănunte legate de această chestiune — ale cărei rațiuni trebuie văzute într-o intimă corelație cu ceea ce se înțelege prin *regim*, *valență* sau *însușire combinatorie* etc. [27] —, vom spune numai că, deși sporadic și nu în termeni expliciți, problema „determinanților obligatorii" (mai ales în cazul unor complemente circumstanțiale) nu a fost, totuși, neglijată în *Gramatica* Academiei (ne referim tot la ediția a 2-a). De ea se pare că s-a ținut seamă — chiar dacă o „teoretizare" în acest sens nu s-a făcut — atunci cînd, spre exemplu, un grup ca **în alte împrejurări** a fost luat în întregime (subst. cu prepoz. + determinant) drept complement condițional [28], sau cînd structuri întregi (subst. cu prepoz. + determinant) ca : **după atîtea săptămîni** (*de ploaie*), **la cea mai mică greșeală, la cea mai mică plîngere** au fost considerate complemente cauzale [29]. Ba chiar, la complementul circumstanțial de timp ne întîmpină precizarea că acesta poate fi exprimat „prin substantive în acuzativ fără prepoziție, *de obicei însoțite de determinative* (*adjective*, *numerale*)" [30] (*subl. ns.*), astfel de substantive fiind, de obicei, nume ale diviziunilor timpului, care „cer atribute sau propoziții atributive cînd d a t e a z ă un eveniment, o acțiune, cînd precizează o anumită d u r a t ă" [31]. Tot astfel, la complementul circumstanțial de loc, privitor la exprimarea acestuia, în aceeași lucrare se spune : „prin substantive în acuzativ fără prepoziție (*însoțite* sau nu de numerale)" [32] (*subl. ns.*), firește iarăși ca o consecință a faptului că unele denumiri spațiale (sau numele unor etaloane, de ex. *metru*) reclamă imperios un determinant atunci cînd ele exprimă o anumită măsură în legătură cu o acțiune [33].

Și, pe aceeași linie, lista poate fi sporită cu exemple și din cadrul altor complemente [34].

---

[26] Cf. Milka Ivić, *Les causes sémantiques du phénomène syntaxique nommé « déterminant obligatoire »*, în *Actes du Xe Congrès international des linguistes*, Bucarest, 28 août—2 septembre 1967, vol. II, p. 831—833. Vezi și Sorin Stati, *Categoria sintactică a determinanților obligatorii*, în „Limbă și literatură" 17 (1968), p. 183—190 ; Sorin Stati și Gh. Bulgăr, *Analize sintactice și stilistice*, București, 1970, p. 83.

[27] Vezi discuția pe larg la I. Rizescu, *lucr. cit.*, și la Sorin Stati, *lucr. cit.*

[28] Cf. vol. II, p. 197.

[29] Cf. vol. II, p. 178.

[30] Cf. vol. II, p. 174 ; iată și cîteva din exemplele citate aci : *O luptă care trebuia să țină* **mai patru secoli** *începu atunci.* BĂLCESCU, O. II 12 ; **Trei ani** *de-a rîndul ieșise premiant întîi la liceul Sfîntul Sava.* VLAHUȚĂ, D. 83 ; *Rămasă fără mamă,* **la vîrsta de nouă ani**, *Ana crescuse pînă la 16 ani în pensionul doamnei Raspal.* VLAHUȚĂ, D. 17.

[31] Sorin Stati, *lucr. cit.*, p. 187.

[32] Cf. vol. II, p. 171, în exemplele : *N-ai umblat toată ziulica* **două poștii** *ca mine, pe jos.* CARAGIALE, O. II 247 ; *Pentru sprîncene-mbinate / Umblu* **țara jumătate**. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 18.

[33] Cf. Sorin Stati, *lucr. cit.*, p. 188.

[34] E limpede, de exemplu, că în propoziția *Trăind în mizerie, el s-a stins de timpuriu* ideea de cauză o exprimă nu singur gerunziul *trăind*, ci acesta împreună cu determinantul său (obligatoriu aci) *în mizerie*, deci complement cauzal va fi **trăind în mizerie**.

Există, prin urmare, suficient „material" și, am zice, suficiente temeiuri pentru ca în descrierea și, mai ales, în analiza sintactică a părților de propoziție — pe scurt : în gramatică — teoria (dacă i se poate spune așa) a „determinanților obligatorii" să fie mai deschis și mai larg receptată, întrucît ea se dovedește aci un element util, prin intermediul căruia o serie de categorii sintactice, în situații anume, pot fi delimitate (conturate) într-un mod mai adecvat, așa cum reclamă conținutul lor.

Dintr-o atare perspectivă am încercat, de fapt, și noi comentariul în jurul exemplelor în cauză din cadrul complementului concesiv, exemple care reprezintă — putem spune acum — niște cazuri particulare dintr-o sferă de fapte — cum s-a văzut — mult mai cuprinzătoare, așa încît, implicit, concluzia pe care am notat-o, și care nu trebuie suspectată de utilizarea în mod precumpănitor a criteriului semantic, poate fi privită și ea într-un sens mai larg.

Cît privește denumirea care ar trebui folosită pentru cazurile în care un anumit complement se realizează printr-o secvență cuprinzînd un determinant obligatoriu, credem că ea poate fi aceea de „grup al complementului" X [35].

Ianuarie 1972

[35] Așa cum se spune și „grup al subiectului"; ar putea fi acceptată și denumirea de „configurație" a complementului (cutare), termen pe care l-am întîlnit la Sorin Stati, *lucr. cit.*, p. 184.

UN GRUP DE CUVINTE DIN FAMILIA LUI *moale*: PROBLEME DE ETIMOLOGIE ŞI DE DERIVAŢIE

DE

ANDREI AVRAM

1. Articolul de faţă are ca punct de plecare încercarea de a stabili originea unui grup de cuvinte care poartă în DLR [1] menţiunea „etimologia necunoscută" (= EN). În cursul discuţiei, s-a dovedit utilă referirea şi la cîteva dintre cuvintele care n-au rămas fără etimologie în DLR, dar care, după părerea noastră, se explică în alt mod decît cel indicat în această lucrare. Pe de altă parte, justificarea etimologiilor propuse de noi a făcut necesară abordarea unor probleme de interes ceva mai larg privind un aspect al derivării cu sufixe în limba română.

2. Într-o localitate din Banat a fost înregistrat numele de peşte **moichiţă** „grindel (*Cobitis barbatula*)" (EN). Avem a face, desigur, cu un derivat de la *moică*, cunoscut, în aceeaşi regiune, cu sensul de „om moale, molatic" [2]. În ce priveşte forma, lucrurile se prezintă foarte simplu; în sprijinul derivării lui *moichiţă* din *moică* poate fi citat diminutivul, de asemenea cunoscut în Banat, *muichiţă*, format, tot cu sufixul *-iţă*, de la *muică* „mamă" (DLR; în ambele derivate accentul se află pe sufix). Cît despre aspectul semantic al chestiunii, considerăm că *moichiţă* trebuie explicat pornind nu de la sensul de „om moale, molatic" al lui *moică* ci de la acela de „nume de peşte" (foarte probabil, chiar „grindel"), a cărui existenţă poate fi presupusă dacă avem în vedere cazurile similare de folosire a unui cuvînt pentru a desemna calitatea de „moale" (despre oameni) şi, în acelaşi timp, ca nume de peşte : *molan*$_1$, ca adjectiv, înseamnă „molîu", dar substantivul corespunzător înseamnă „peşte mic..."; *molîu* este şi „numele unui peşte nedefinit mai de aproape, probabil molan"; interesant este, mai ales, *molatic*, care are, printre altele, sensurile de „lipsit de energie; bleg, moale" şi de „grindel" (el denumeşte deci exact specia de peşte numită şi *moichiţă*).

---

[1] Toate cuvintele de a căror etimologie ne ocupăm figurează în tomul VI, *Litera M*, Bucureşti, 1965—1968.

[2] Pentru etimologia lui *moică*, vezi mai jos, § 5.

Cuvintele *molan*, *molîu* şi *molatic* sînt derivate evidente de la *moale* şi ele au fost explicate ca atare în DLR. La acestea poate fi adăugat şi substantivul *moliticău* (EN), asupra căruia ne vom opri în paragraful următor.

3. Cele două sensuri ale lui **moliticău**, „bărbat slab" (definiţie reprodusă în DLR după PAŞCA, GL.) şi „specie de peşte nedefinită mai de aproape", ne permit să observăm numaidecît paralelismul dintre acest cuvînt şi *molatic*, din care, fără îndoială, derivă *moliticău*, cu acelaşi sufix ca în *molău* „numele unui peşte nedefinit mai de aproape" (ca nume de peşte, *moliticău* apare în judeţul Argeş, unde a fost înregistrat şi *molău*; pentru celălalt sens al lui *moliticău*, cunoscut în Bonţ—Gherla, cf. *molătău* „bleg, nătîng", în Sabasa—Vatra Dornei). În ce priveşte forma, *moliticău* (în loc de **molăticău*, cu [ă]<[a] în silaba a doua) poate fi comparat cu variantele unor derivate de la *sălbatic — sălbătăci(e)*, *sălbătăciune* — unde însă vocalismul ultimelor două silabe pretonice s-a uniformizat în alt sens: [ă]...[i]>[ă]...[ă] înaintea sufixului care conţine un element palatal, spre deosebire de ceea ce s-a întîmplat înaintea sufixului *-ău*; aici [ă]...[i] >[i]...[i], deci * *molăticău* >*moliticău* (nu * *molătăcău*).

4. Întrucîtva asemănător, sub aspect semantic şi formal, cu *moliticău* este adjectivul **molticos** (EN). A fost înregistrat în DLR cu sensul de „molîu" (despre oameni), pe baza unei singure surse (ALR II 3721/284 = Sînmihaiu Almaşului — Zălau); cunoaştem cuvîntul din împrejurimile oraşului Turda, unde este folosit în legătură cu nume de lucruri şi înseamnă „moale, flasc, vîscos". Este clar că, într-un fel sau altul, *molticos* provine din *moale*. Nu credem însă — în ciuda asemănării menţionate mai sus — că de la *moale* s-a ajuns la *molticos* prin intermediul formei *molatic* (*moale* + + *-atic* >*molatic*; *molatic* + *-os* >* *molăticos*; * *molăticos* sau, eventual, * *moliticos* — cf. *moliticău* — >*molticos*, prin sincoparea vocalei din silaba a doua). Paralelismul dintre perechile *molticos — moale* şi *folticos — foale* ne determină să propunem o explicaţie conform căreia cele două derivate s-au format cam în acelaşi fel.

În CDDE, nr. 614, *folticos* este considerat — credem, pe drept cuvînt — derivat din *foale* „refăcut după *pîntecos*"; explicaţia aceasta a fost acceptată în DA, s.v. *folticos*. Ce e drept, existenţa unui derivat *foltea* „om cu pîntecele mare, burtos" şi „mîncău, mîncăcios, lacom la mîncare, nesăţios" (DA), cu sufixul compus *-tea*, extras din *burtea* [3] — cf. şi *foalteş* „mîncăcios" (ALR II SN IV, h. 1087, punctul 27) — face posibilă, în teorie, explicaţia după care *folticos* ar fi un derivat din *foltea* (eventual, din *foalteş*) [4], cu sufixul *-icos* [5]. Totuşi, sinonimia parţială a lui *folticos* cu *pîntecos* şi slaba productivitate a lui *-icos* [6] pledează în favoarea etimologiei *folticos* <*foale* (după *pîntecos*).

---

[3] G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, Leipzig, Viena, 1916, p. 301.

[4] Am avea a face, în acest caz, cu o substituire de sufix *(-ea*, desprins din *-tea*, respectiv, *-eş* din *-teş)*.

[5] Singurul exemplu dat de G. Pascu, *op. cit.*, p. 76, este *nopticoasă (noapte)*; cf. lucrarea aceluiaşi autor, *Despre cimilituri. Studiu filologic şi folcloric*. Partea I, Iaşi, 1909, p. 48: „*înfulticos* < *folte* + *-ic* + *-os*".

[6] Vezi nota precedentă.

Dat fiind că pentru *molticos* nu putem să aducem în discuţie un derivat de la *moale* paralel cu *foltea* (*moltea* nu este atestat), lucrurile se simplifică oarecum, în sensul că *molticos* trebuie pus în legătură direct cu *moale*. Fără a contesta posibilitatea unei influenţe din partea derivatului *molatic* (eventual, şi a lui *moliticău*), considerăm, totuşi, că proporţia *foale — folticos : moale — X* şi argumentele de ordin semantic (după DA, *folticos* înseamnă, prin extensiune, şi „greoi", sens care se regăseşte la *moale* şi la unele dintre derivatele lui [7]) sînt suficiente pentru a explica apariţia, ca al patrulea termen al proporţiei (X = *molticos*), a formaţiei de care ne ocupăm. Aşadar : *molticos*<*moale* (după *folticos*).

Din punct de vedere sincronic, *folticos* poate fi interpretat nu numai ca *fol-* + *-ticos*, ci şi ca *folt-* + *-icos* (cf. *foltea*, *foalteş*, analizabile ca *folt-ea*, *foalt-eş*) ; *molticos* nu poate fi însă analizat decît într-un singur fel, *mol-ticos*, aşa încît existenţa sufixului *-ticos* este dovedită de acest cuvînt într-o măsură mai mare decît de unicul exemplu *(folticos)* în care identifică sufixul în discuţie G. Pascu [8].

5. Am încercat, mai sus [9], să arătăm că *moichiţă* provine din **moică**, dar n-am spus nimic cu privire la etimologia acestuia din urmă. După DLR, am avea a face cu un derivat de la *moi*$_1$ *(<muia)*. Ca adjectiv (sensul 1), *moi* este glosat „(Despre obiecte de îmbrăcăminte ; p. e x t. despre oameni) Ud, muiat (de ploaie) ; leoarcă" [10] ; ca substantiv (sensul 2) — lăsînd la o parte înţelesul de „copcă", neinteresant pentru discuţia noastră — cuvîntul nu apare decît în expresiile *la* (sau *a*, *pe*, *de-a*) *moi(ul)*, care conţin, şi ele, trăsătura semantică „ud" (alături de trăsăturile „care cedează uşor la apăsare" sau „flexibil" ; cf. DLR, sensul I 1 al adjectivului *moale*). Este uşor de remarcat că, din punct de vedere semantic, legătura dintre *moică* „om moale, molatic" şi *moi* nu este la fel de strînsă ca aceea existentă între *moică* şi *moale* (respectiv, unele dintre sensurile adjectivului). Constatarea aceasta pledează, ea singură, în favoarea derivării lui *moică* din *moale*, (nu din *moi*). Mai trebuie adăugat însă amănuntul următor : dat fiind că *moale* are şi sensul de „cu suprafaţa netedă, lipsit de asperităţi" (DLR, s v., sensul II 1), apare posibilitatea de a stabili un raport între acest sens şi o proprietate a peştelui numit *moichiţă* ; într-adevăr, grindelul fiind un „peşte mic..., pe spate şi pe burtă fără solzi, încolo cu solzi foarte mici" (DA, s. v. *grindel*) — deci „fără asperităţi" (cum ar fi dacă ar avea solzi mari) —, înseamnă că acelaşi peşte a fost numit *moichiţă* nu pentru că este „flexibil" ca un lucru care a fost pus la m o i, ci pentru că este m o a l e la pipăit, adică „neted". O confirmare a acestei interpretări găsim într-un citat care figurează în DLR s. v. **molaş** „mihalţ" : *Molaş „fiindcă n-are solzi"* (cuvîntul este însoţit de trimiterea la *moale*, dar şi de menţiunea EN ; după părerea noastră, avem motive suficiente să admitem că ne găsim în

---

[7] Vezi DLR, s. v. *moale*, *moleşit*, *molicios* etc.

[8] *Sufixele româneşti*, p. 76.

[9] Vezi § 2.

[10] Acest sens (înregistrat într-o singură localitate, *Roşia-Beiuş*) este ilustrat în DLR cu citatele *Tătă-i moi* şi *Tătu-s moi*. După părerea noastră, avem a face, şi aici, cu s u b s t a n t i v u l *moi* ; cf. folosirea substantivelor *apă*, *leoarcă*, *terci* în expresiile *a fi (numai o) apă* „a fi plin de sudoare" (DA, s.v. *apă*), respectiv, *a fi leoarcă*, *a fi (făcut) terci*.

prezența unui derivat de la adjectivul *moale*). Este clar însă că de la *moale* nu s-a putut ajunge la *moichiță* decît prin intermediul lui *moică*, așa încît ipoteza emisă atunci cînd l-am explicat pe *moichiță* se dovedește a fi întemeiată. Rezumînd : *moale* „neted" și „molatic" >*moică* „pește neted = grindel" (sens neatestat) și „om molatic" >*moichiță* „grindel".

Din faptul că *moichiță* se explică perfect, din punct de vedere formal, prin *moică* și că, în același timp, se leagă, sub aspect semantic, de *moale* rezultă că trebuie să plecăm de la *moale* (nu de la *moi*) pentru a explica pe *moică*. Mai exact, *moică* este format prin adăugarea sufixului *-că* la varianta *moi-* a temei (a radicalului) adjectivului *moale*. Etimologia propusă de noi satisface criteriul semantic într-o măsură mai mare decît etimologia indicată în DLR, iar, în ce privește forma, *moi-* (variantă a temei din *moale*) nu prezintă nici un dezavantaj față de *moi* (<*muia*). Asupra celui de al doilea aspect al problemei vom reveni în paginile următoare.

6. După părerea noastră, derivate de la *moale* sînt și **moioagă** „grindel" și **moiță** „grindel", „molan (*Nemachilus barbatulus*)" și „specie de ciupercă comestibilă" [11]. Pentru sensul de „molan" [12], derivarea lui *moiță* din *moale* (respectiv, din *moi-*) este justificată semantic întocmai ca pentru *moiță* „grindel", *moichiță* [13] și *moioagă* : după definiția din DLR (s. v. *molan*$_1$, sensul 2), molanul este, ca și grindelul, un „pește mic..., cu solzi mici și rari".

Spre deosebire de *moică* (pus în legătură, după cum am văzut, cu *moi*), de *moichiță* și de *moioagă*, care poartă în DLR numai mențiunea EN, cuvîntul *moiță* figurează în dicționar și cu această mențiune, și cu trimiterea „cf. *moale*". La *moină*$_1$, care înseamnă, printre altele, și „grindel", mențiunea EN lipsește ; apar doar trimiterile „cf. *moale*$_1$, *moiște*". În sfîrșit, s. v. *moiște* (care nu este și nume de pește, dar are unele sensuri care se regăsesc la *moină*$_1$) se indică, simplu, în partea articolului consacrată etimologiei : „*moale*$_1$ + suf. *-iște*". După părerea noastră, cuvintele *moică* (și, indirect, *moichiță*), *moioagă*, *moiță*, *moină* și *moiște* îndeplinesc în egală măsură condițiile necesare pentru a fi puse în legătură cu *moale* ; considerăm deci că redactorii DLR au procedat în mod inconsecvent cînd au admis — în grade diferite — această posibilitate pentru unele dintre cuvintele enumerate (*moiță*, *moină*, *moiște*) și au exclus-o pentru celelalte (*moică*, *moichiță*, *moioagă*). Mai mult, sub aspectul formei, ni se pare că legătura cu *moale* este mai evidentă la *moioagă* (clar analizabil) decît la *moină*, care s-ar putea chiar să nu fie un derivat de la *moale*, ci un postverbal de la *moina* [14].

---

[11] Cu sensul de „ciupercă", *moiță* figurează în *Materiale și cercetări dialectale*, I, [București], 1960, p. 262 (una dintre sursele folosite de DLR) cu accentul pe [i], fapt nemenționat în dicționar, unde se indică numai accentuarea *móiță*.

[12] Dacă nu cumva și pentru cel de „ciupercă" (s-ar putea să fie vorba de o ciupercă foarte m o a l e).

[13] Vezi mai sus, §§ 2 și 5.

[14] Vezi, de exemplu, N. Drăganu, *Verbele derivate cu sufixul* -înare (-înare, -anare) *și postverbalelor lor*, în „Dacoromania", III, 1922—1923, p. 514 (*moină* < *moina* <lat.* *mollīnare*) ; Alf Lombard, *Les verbes roumains issus de noms latins en* -io, în „Bulletin linguistique", XIV, 1946, p. 62—64 (*moină* < *moina* < *lat.* **molliōnare*).

7. Ezitările din DLR cu privire la admiterea identităţii segmentului *moi-* din cuvintele enumerate cu varianta *moi-* a temei din *moale* se explică, probabil, prin aparenta dificultate de a justifica formarea unui derivat substantival de la o variantă a unei teme adjectivale care este considerată, pe nedrept, „a pluralului", neglijîndu-se faptul că ea apare şi în gen.-dat. sg. fem. *moi* [15]. Este adevărat că dacă, pentru a numi grindelul, s-a plecat de la *moale*, nu este uşor de răspuns la întrebarea de ce derivatul este, de exemplu, *moioagă* şi nu * *moloagă*. Greutăţi de acest fel — repetăm, numai aparente — ne întîmpină însă într-o mulţime de alte cazuri (de ce de la *vale* avem derivatul *văioagă* şi nu * *văloagă* sau * *văleoagă?*) şi, totuşi, acest lucru nu ne împiedică să admitem că un mare număr de cuvinte româneşti sînt derivate a căror bază conţine o variantă a temei (a radicalului) alta decît cea caracteristică formei-tip sau să considerăm că segmentul corespunzător temei originare este supus, în cadrul derivatului, unor modificări care nu pot fi puse pe seama contextului fonetic.

Într-o serie de derivate de la *moale* diftongul devine [o] deoarece prima silabă a cuvîntului-bază (respectiv, segmentul vocalic din *moal-*) îşi pierde accentul; înaintea sufixului *-og* (respectiv, a terminaţiei *-oagă*) [l] nu putea deveni însă [ļ] sub acţiunea unor factori de ordin fonetic. Pe de altă parte, ar fi nejustificată presupunerea că există, în mod obligatoriu, o legătură specială între derivatele în care apare *moi-* şi forma de gen.-dat. sg. fem. sau de pl. *moi*, legătură care n-ar exista între aceleaşi derivate şi forma *moale*. Ni se pare, totuşi, că lucrurile devin cît se poate de clare dacă ţinem seamă de importanţa analogiei în derivare, importanţă subliniată, de exemplu, în *Gramatica* Academiei : „De la deprinderea de a modifica rădăcina în cursul flexiunii şi la derivatele vechi sau influenţate de flexiune s-a putut ajunge deci la ideea că la adăugarea unui sufix trebuie să apară o modificare în rădăcină" [16] (de subliniat însă faptul că nu este, totuşi, vorba de o regulă; modificarea p o a t e să se producă, dar nu are caracter obligatoriu, după cum dovedesc chiar unele dintre exemplele discutate în acest articol).

Putem spune că în *moiţă* şi în cazurile similare apare radicalul din *moale* cu modificări care includ înlocuirea primului dintre termenii alternanţei [l]~[ļ] cu celălalt termen; întrucît însă *moi-* apare şi în flexiunea bazei înseşi, putem spune tot atît de bine că *moiţă* are ca punct de plecare o variantă a radicalului (temei) cuvîntului *moale* în care [ļ] există deja [17], căci, evident, n-ar avea sens să ne punem întrebarea dacă *moal-* devine *moi-* „în momentul" adăugării sufixului sau sufixul „selectează" una dintre cele două variante preexistente ale temei lui *moale*. De observat însă că cele două formulări ale procesului sînt echivalente numai în unele cazuri; din punctul de vedere care ne interesează aici, *mălăoi* [mălău̯oi] (<*mălai*) şi *flăcăuaş* sau *flăcăiaş* — pentru a cita unele dintre exemplele discutate de Sextil Puşcariu [18] — nu se află în aceeaşi situaţie : primului cuvînt

---

[15] Cf. I. Pătruţ, *Contribuţii la studiul structurii morfologice a limbii române*, în „Cercetări de lingvistică", x, 1965, 1, p. 32—33.

[16] Academia Republicii Socialiste România, *Gramatica limbii române*. Vol. I. Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită. Tiraj nou, Bucureşti, 1966, p. 20. Cf. Sextil Puşcariu, *Études de linguistique roumaine...*, Cluj — Bucureşti, 1937, p. 297—304.

[17] Cf. I. Pătruţ, *op. cit.*, p. 32.

[18] *Op. cit.*, p. 303.

nu-i corespunde o bază cu două (sau mai multe) variante ale temei, aşa încît aici nu poate fi vorba de selectare, ci numai de o modificare analogică.

8. Ne-am oprit asupra cîtorva aspecte — cunoscute, de altfel — ale mecanismului derivării, cu implicaţiile lui morfologice şi fonetice, nu numai pentru că, o dată admisă etimologia lui *moiţă* (în lumina celor arătate), se clarifică şi etimologia lui *moichiţă* şi a lui *moioagă* (precum şi a altor cîteva cuvinte), ci şi dintr-un motiv legat de o problemă de interes mai larg, pe care o vom discuta în continuare.

Partea etimologică a unor articole din DLR avînd ca titlu cuvinte care încep cu *moi-* ar putea crea impresia că nu s-a făcut o distincţie suficient de netă între fenomenele provocate de contextul fonetic [19] şi cele datorate altor factori. Această afirmaţie se bazează, pînă la un punct, pe constatările formulate mai sus : pe de o parte, se trimite la *moale* s. v. *moişte* şi *moiţă*, cuvinte ale căror sufixe încep cu [i] (la *moină*, care se află într-o situaţie diferită, apare aceeaşi trimitere, dar este adăugat şi *moişte*, ca şi cum acesta din urmă ar putea explica ceea ce nu se explică prin *moale*) ; pe de altă parte, *moică* este pus în legătură cu *moi*, nu cu *moale*, iar pentru *moioagă* nu se dă nici o indicaţie etimologică. Adăugăm, acum, că trimiterea la *moale* lipseşte şi la **moiete** şi la **moişcă**, amîndouă cu menţiunea EN ; este adevărat că nu se cunoaşte sensul exact al celor doi termeni, dar, întrucît este vorba de nume de peşti, iar *molan*, *molatic*, *molîu*, precum şi *moiţă* (cu [i] înainte de sufix) — tot nume de peşti — au fost puse, în DLR, în legătură cu *moale*, ne-am fi aşteptat ca trimiterea la acest adjectiv să apară şi la *moiete* şi la *moişcă* (întocmai ca aceste ultime două cuvinte, şi substantivul *molîu* este „numele unui peşte nedefinit mai de aproape", ceea ce, totuşi, nu i-a împiedicat pe redactorii DLR să-l trateze, corect, în acelaşi articol cu adjectivul *molîu*, articol la sfîrşitul căruia se indică etimologia „*moale*$_1$ + suf. *-îu*").

S-ar părea, aşadar, că posibilitatea derivării de la *moale* a fost admisă numai acolo unde [i] iniţial de sufix ar fi putut determina transformarea lui [l] al radicalului în [i], în cadrul unui proces pur f o n e t i c (ce e drept, nu pentru toate cuvintele care îndeplinesc această condiţie s-a trimis la *moale* ; cf. *moişcă*). Aşa s-ar explica faptul că — deşi sinonim cu *molatic* şi cu *moiţă* şi foarte asemănător ca sens cu *molan*, *moleac*, *molete* şi *molitică u* — cuvîntul *moioagă* nu a fost pus în legătură cu *moale*, iar *moică* a fost socotit, după cum am văzut, derivat din *moi*. Este însă indiscutabil că [i] din *moişte* [moiişte] şi din *moiţă* [moiiţă] nu se explică prin natura vocalei de la iniţiala sufixului ; cf. *molicel*, *moliciune* (*moiciune* nu vine din *moale*, ci, cum se arată în DLR, din verbul *moia*). Prin urmare, dacă prezenţa lui [i] în *moişte*, *moiţă* se explică altfel decît printr-un fenomen datorat contextului fonetic (şi anume în felul arătat mai sus [20]), o explicaţie analogă este valabilă şi pentru [i] din *moică*, iar, după aceste consideraţii, credem că etimologia cuvintelor *moioagă*, *moiete* şi *moişcă* este „la îndemîna oricui".

---

[19] Cazul cel mai tipic, în acest sens, este cel al modificării vocalismului ca urmare a deplasării accentului de pe radical pe sufix.

[20] Vezi § 7.

Uşor de găsit ni se pare şi etimologia lui **moioacă** „colilie". Legătura semantică dintre *moioacă* şi *moale* este în afara oricărei îndoieli : colilia este o „plantă ierboasă, cu tulpini numeroase şi foarte subţiri, acoperite de peri albi şi m o i" [21] (DA, s. v. *colilie* ; vezi şi citatul, foarte concludent, care figurează în DLR : *Iarbă d-a moale, moioacă*). După toate probabilităţile, singura explicaţie a faptului că *moioacă* poartă menţiunea EN constă în „nepotrivirea" (numai aparentă !) dintre *moale* şi forma în discuţie : [l] în *moale*, [i̯] în *moioacă*.

9. Dacă presupunerea formulată mai sus cu privire la situaţiile în care redactorii DLR au admis derivarea din *moale* este infirmată de faptul că tot un derivat de la acest cuvînt este considerat şi verbul **muia** (aici vocala sufixului este [a] şi, prin urmare, ea n-ar putea fi nicidecum socotită drept cauză a unei transformări fonetice [l] > [i̯]), înseamnă că devine şi mai evidentă contradicţia dintre felul cum sînt tratate, sub raportul etimologiei, *moică*, *moiete* şi, mai ales, *moioagă*, pe de o parte, şi *moişte*, pe de alta : din moment ce [l] al adjectivului *moale* a putut deveni [i̯], înaintea unui sunet diferit de [i], în *muia* (respectiv, varianta *moi-* a temei a putut servi ca bază a derivatului), de ce nu s-ar fi întîmplat acelaşi lucru şi în *moică*, *moiete* şi *moioagă?* Dacă prezenţa lui [i̯] nu este dependentă de natura vocalei iniţiale a sufixului, este clar că *moică*, *moiete* şi *moioagă* intră în aceeaşi categorie cu *moişte* (precum şi cu *moişcă*, *moiţă*). În ce ne priveşte, credem că etimologia lui *muia* dată de alte dicţionare (vezi, de exemplu, CDDE, nr. 1146) — lat. * *molliare*, cu descendenţi în diverse limbi romanice — are mai multe şanse de a fi cea justă : prin alternanţa vocalică cu trei termeni dintre care unul este [u], *muia* se grupează împreună cu cuvintele din cel mai vechi fond [22], în timp ce cuvintele din familia lui *moale*, despre care avem motive să credem că s-au format, de la acest adjectiv, într-o epocă relativ recentă, sînt caracterizate, în regulă generală, prin vocalismul [o], nu [u], în silabă neaccentuată [23].

10. Cuvintele nume de peşti care conţin varianta *moi-* a temei lui *moale* şi pe care le-am discutat mai sus constituie o serie paralelă cu cea a numelor de peşti formate de la *moal-* (devenit *mol-*) în silabă neaccentuată : pe de o parte, * *moică*, *moichiţă*, *moiete*, *moioagă*, *moişcă*, *moiţă* ; pe de altă parte, *molan*, *molaş*, *molatic*, *molău*, *moleac*, *molete*, *moliticău*, *molîu*, *moloi*. Din punctul de vedere al formei, raportul dintre *moiete* şi *molete* (derivate cu acelaşi sufix) este identic cu cel dintre *cărămizar* şi *cărămidar*, iar raportul dintre un termen oarecare al primei şi un termen (cu sufix diferit)

---

[21] Spaţiat de noi.

[22] Alf Lombard, *Le verbe roumain. Étude morphologique*. Tome I, Lund, 1954, p. 129 : alternanţa [o̯a] ~ [o] ~ [u] „est propre surtout aux verbes de l'ancienne souche".

[23] În legătură cu vocalismul perechilor de forme de tipul *floare* — *floricică*, Alf Lombard (*op. cit.*, p. 130) observă că „l'alternance « *oa* tonique/*o* atone » est devenue aussi régulière que l'alternance « *oa* tonique/*u* atone » l'était au début". După părerea noastră, deşi prezintă alternanţa [o̯a] ~ [o], nici **moia** (înregistrat în DLR, s.v. *muia*) nu este un derivat din *moale* ; avem a face doar cu o refacere a vocalismului din unele forme ale lui *muia*, sub influenţa lui *moale* şi a derivatelor lui.

al celei de a doua serii este foarte asemănător cu raportul dintre *băieţandru* şi *băietan*, *ziler* şi *ziuaş* etc. [24].

Considerăm că rîndurile precedente ilustrează, o dată în plus, valabilitatea tezei potrivit căreia „l'histoire d'un mot peut être éclairée par ce qui s'est passé autour de lui, par le comportement d'autres mots auxquels il est rattaché d'une manière ou d'une autre" şi, implicit, avantajele folosirii în cercetările privitoare la originea cuvintelor a metodei numite de acad. Al. Graur e t i m o l o g i e c o l e c t i v ă [25].

Aprilie 1972

[24] Cf. Sextil Puşcariu, *op. cit.*, p. 298—299.

[25] Alexandru Graur, *Étymologie collective*, în *Linguistique contemporaine. Hommage à Eric Buyssens*, Bruxelles, [1970], p. 83—86 (pasajul reprodus se află la p. 84).

ELEMENTE REGIONALE ÎN LIMBA PERIODICELOR MUNTENE DIN SECOLUL AL XIX-lea

DE

GH. CHIVU

I. Problema constituirii limbii române literare unice a provocat, în ultimii ani, numeroase discuții în rîndurile specialiștilor.

Pornindu-se de la o observație reală, și anume preponderența elementelor muntenești în diversele compartimente ale limbii unice de cultură (și în special în fonetică), ideea bazei dialectale muntenești a limbii române literare a cunoscut o răspîndire din ce în ce mai largă, încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

Drept urmare, cercetările întreprinse pînă acum în această direcție s-au concentrat, de cele mai multe ori, asupra modului în care oamenii de cultură moldoveni sau ardeleni au renunțat la o serie de particularități regionale proprii în favoarea muntenismelor, acceptate, în felul acesta, drept norme unice supradialectale [1].

Astfel, în ciuda faptului că studiile consacrate limbii unor scriitori munteni din secolul al XIX-lea au arătat că limba literară nu se identifică cu graiul muntenesc [2], s-a creat impresia că norma literară unică a respins numai „moldovenisme" sau „ardelenisme", nu și „muntenisme".

---

[1] Vezi Silvia Breabăn-Cristache, *Procesul de unificare a limbii în scrierile lui C. Negruzzi*, în LR, XVIII, 1969, nr. 3, p. 223—238; Dina Căplescu, *Diferențele lingvistice dintre cele două ediții ale Aritmeticii lui Gheorghe Asachi*, în CONTRIBUȚII, III, p. 137—150; Paula Diaconescu, *Limba și stilul lui C. Negruzzi*, în SILRL, II, p. 38—77; Șt. Munteanu, *Limba literară în opera poetică a lui Vasile Alecsandri*, în „Orizont", XVI, 1965, nr. 10, p. 3—13; Doina Negomireanu, *Probleme de limbă și stil în poezia lui Andrei Mureșianu*, în „Cercetări de lingvistică", XIII, 1968, nr. 2, p. 295—304; Luiza și Mircea Seche, *Contribuții la problema unificării limbii române literare în secolul al XIX-lea. În jurul problemei „muntenizării"*, în LR, X, 1961, nr. 2, p. 156—167; Dan Simonescu, *Contribuția lui M. Kogălniceanu la dezvoltarea și îmbogățirea limbii literare*, în CONTRIBUȚII, I, p. 67—87.

[2] Vezi Gr. Brîncuș, *Limba poeziilor lui Barbu Paris Mumuleanu*, în CONTRIBUȚII, I, p. 7—22; C. Cruceru, *Limba și stilul scrierilor lui D. Bolintineanu*, în SILRL, II, p. 105—143; I. Fischer, *Aspecte ale evoluției morfologiei românești literare în variantele poeziilor lui Grigore Alexandrescu*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, p. 281—290; I. Gheție, *Limba și stilul lui N. Filimon*, în SILRL, II, p. 221—240; Th. Hristea, *Elemente regionale în limba operei lui I. L. Caragiale*, în CONTRIBUȚII, II, p. 191—230; G. Ivănescu, *Ortografia și limba lui Iancu Văcărescu în „Poezii alese"*, [*București*], 1830, în CONTRIBUȚII, II, p. 55—74; Al. Rosetti, I. Gheție, *Limba și stilul lui Ion Heliade Rădulescu*, în SILRL, II, p. 7—37.

Unul dintre puţinii cercetători care au încercat, în timpul din urmă, să schimbe unghiul de abordare a problemei a fost Emil Petrovici. Încercînd să stabilească „baza dialectală a limbii noastre naţionale" [3], savantul clujean ajunge la concluzia că limba română literară s-a format din contopirea celor două *koiné* vorbite de intelectualii bucureşteni şi, respectiv, ieşeni înainte de 1859. În acest proces de integrare *au fost eliminate atît particularităţi moldoveneşti, cît şi cele muntenești, aşa încît limba nou formată nu poate fi identificată cu graiul muntean, deşi particularităţile specifice acestuia sînt preponderente numeric.*

Fără a intra acum în analiza concepţiei lui E. Petrovici, interesantă chiar dacă nu ţine seamă de faptul că procesul de creare a normei unice supradialectale a început încă din deceniul al IV-lea al secolului trecut, reţinem ideea integrării graiurilor, a selectării unor particularităţi regionale şi, implicit, a eliminării altora în scopul constituirii limbii literare unice.

Această concluzie este însă în deplină concordanţă cu dezideratul exprimat de Ion Heliade Rădulescu în cursul discuţiilor care au avut loc în anii 1830—1839 : limba literară trebuie să fie „o alegere şi o culegere de tot ce este mai frumos şi mai clasic în deosebitele dialecte ale unei naţii" [4], adică, altfel spus, o selectare de elemente din diferite graiuri pe baza „clasicităţii" (= latinităţii), răspîndirii şi gramaticalităţii formelor. Baza limbii nou create trebuia să fie „tipii cei bisericeşti" unitari ca normă încă din jurul anului 1750 [5], şi nu un „dialect" anume, deoarece „nimeni n-a ajuns în stare a pretinde că la noi este Castilia sau Toscana României" [6].

Deci, chiar învăţatul muntean, acuzat pe nedrept de muntenizarea forţată a limbii literare [7], preconiza eliminarea unor particularităţi specifice graiului muntean [8].

În rîndurile ce urmează ne vom opri asupra elementelor specific muntenești eliminate din limba literară în cursul procesului de creare a normei unice.

Pentru a vedea evoluţia fenomenului, am cercetat, prin sondaje făcute din 15 în 15 ani, limba cîtorva dintre periodicele muntenești de mare influenţă din anii 1830—1895.

Am excerptat aproximativ 50 de pagini de tipar obişnuite din :

1. „Curierul românesc", I—II, 1830 (= CR 1830),
2. „Curierul românesc", XVII, 1845 (= CR 1845),
3. „Dîmboviţa", II, 1859—1860 (= D 1860),
4. „Românul", XIX, 1875 (= R 1875) şi
5. „Universul", VII, 1890 (= U 1890).

Ne-am oprit asupra presei deoarece : a) aceasta cunoaşte o circulaţie şi o influenţă mai mare decît literatura aceleiaşi perioade ; b) este mai receptivă la inovaţii decît literatura şi c) elementele lingvistice regionale

---

[3] *Baza dialectală a limbii noastre naţionale*, în LR, IX, 1960, nr. 5, p. 60—78.

[4] I. Heliade Rădulescu, *Opere*, II, Bucureşti, 1943, p. 238.

[5] I. Gheţie, *Contribuţii la problema unificării limbii române literare. Momentul 1750*, în LR, XX, 1971, nr. 2, p. 115.

[6] I. Heliade Rădulescu, *op. cit.*, p. 220.

[7] Vezi Luiza şi Mircea Seche, *Contribuţii la problema unificării limbii române literare în secolul al XIX-lea. În jurul problemei „muntenizării"*, în LR, X, 1961, nr. 2, p. 156—159.

[8] Vezi în acest sens I. Gheţie şi Mircea Seche, *Discuţii despre limba română literară între anii 1830—1860*, în SILRL, I, p. 261—290.

nu sînt folosite cu scopuri stilistice, fiind astfel relevante pentru o anumită etapă de dezvoltare a limbii.

Dintre particularităţile muntenești eliminate ulterior din limba literară le-am selectat numai pe acelea a căror evoluţie o putem urmări prin atestările existente în periodicele examinate.

Pentru a vedea evoluţia normelor lingvistice muntenești în perioada în discuţie vom apela şi la „recomandările" gramaticilor munteni din secolul trecut, iar pentru a vedea care este originea acestor norme vom recurge la atestările existente în textele literare muntenești din secolele XVI—XIX.

Am socotit că ar fi folositor să cunoaştem şi normele preconizate de cele două lucrări cu caracter normativ pe care Academia Română le-a scos în perioada în discuţie : Timotei Cipariu, *Gramatica limbei române*, Partea I, *Analitica*, Bucureşti, 1869, şi A. T. Laurian, J. C. Massim, *Dictionariul limbei romane*, vol. I—II şi *Glossariu*, Bucureşti, 1871.

În enumerarea care urmează vom nota întîi fonetismul limbii literare actuale şi apoi pe cel al limbii textelor analizate.

II. A. FONETICĂ

a. Vocalism

1. **ă∼a** : *dacă ∼ daca*

Daca (CR 1830, 4, 148 ; CR 1845, 24, 132 ; D 1860, 1, 39, 117, 154 ; R 1875, 326, 1121 ; U 1890, 182/2) [9], explicabil prin tradiţia literară muntenească şi prin graiul muntenesc [10], este majoritar în textele scrise în Ţara Românească în prima jumătate a secolului al XIX-lea [11]. Fonetismul mai nou, *dacă* (CR 1845, 11, 306 ; D 1860, 39, 119, 155, 195 ; R 1875, 781 ; U 1890, 2/1, 162/1, 2, 173/2, 187/2), răspîndit în epoca cercetată în Moldova şi Transilvania, apare sporadic în primele periodice studiate şi se datorează reproducerii unor articole din revistele moldovenești sau ardelenești. În a doua jumătate a secolului trecut, *dacă* devine din ce în ce mai frecvent alternînd iniţial, conform exemplelor mai sus citate, cu *daca* (în D 1860 şi R 1875) [12] şi devenind apoi normă spre sfîrşitul perioadei (în U 1890).

2. **e >ă** : *pe >pă*

Vocala *e* se transformă în *ă* după consoana *p*, rostită dur, în prepoziţia *pă* (CR 1830, 11, 145, 147, 205 ; CR 1845, 43, 55, 56 ; D 1860, 118). Fonetismul *pă*, singurul folosit în graiul muntenesc de astăzi [13], apare, în

---

[9] Pentru CR 1830, CR 1845, D 1860 şi R 1875, care numerotează filele în continuare, cifrele indică paginile pe care se află formele date ca exemplu. Pentru U 1890, care numerotează separat fiecare număr, prima cifră indică numărul, iar a doua, despărţită prin bară, pagina.

[10] *Daca* este forma cea mai frecventă în textele literare muntenești pînă în secolul al XIX-lea. Vezi CL, $17^{r}/5-6$; CT, $3^{v}/17$, $21^{r}/14$; CC_2, 376/2, 525/31 ; MARDARIE, L., 415. Pentru răspîndirea actuală a fonetismului vezi ALR SN, V, h. 1379.

[11] Vezi HELIADE 1828, 71 ; GRAM. RUM. 1835, 14, 40, 79 ; HELIADE 1841, 140.

[12] Frecvenţa crescută a fonetismului *daca* în perioada 1860—1875 se explică prin influenţa etimologismului. CIPARIU 1869, 373 şi PONTBRIANT 1874, 124 recomandă, de altfel, *déca* (= *deaca*), forma „clasică".

[13] Vezi ALR SN, VI, h. 1800, 1810, 1811.

textele examinate, în variaţie liberă cu forma *pe*, generalizată ulterior ca literară. Aceasta din urmă, de la o apariţie sporadică în CR 1830 (207, 262), devine predominantă în CR 1845 (2, 42, 43) şi D 1860 (1, 39, 117) şi generală în R 1875 (2, 3, 288) şi U 1890 (2/1, 148/1, 200/2, 300/1) [14]. Heliade condamna fonetismul *pă*, simţit regional încă din primele decenii ale secolului trecut [15], recomandînd formele consacrate de tradiţia literară : *pe* şi *pre* [16]. T. Cipariu adopta, la jumătatea secolului [17], acelaşi punct de vedere, menţionînd că *pre* şi *pe* caracterizau, spre deosebire de *pă*, limba cărţilor bisericeşti [18].

3. **ă >e** : *după >dupe*

Sentimentul caracterului neliterar al fonetismului *pă* dă naştere formei *dupe* [19] consemnată în CR 1830 (145, 169, 360, 408), D 1860 (1, 40, 117, 153, 193), R 1875 (290, 326, 784) şi U 1890 (2/2, 2/4, 148/2, 148/4). Forma astăzi corectă, *după*, recomandată de toate gramaticile vremii [20] şi de tradiţia literară [21], în ciuda existenţei în uz a lui *dupe*, este majoritară în CR 1830 (335, 360, 363), CR 1845 (2, 7, 15, 131) şi U 1890 (148/3, 162/1, 2, 200/2, 250/2). Faptul că, în celelalte două periodice, forma astăzi corectă este mai puţin frecventă (D 1860, 40, 117, 385 ; R 1875, 3) se datoreşte, probabil, atît faptului că *după* a fost considerat un compus al lui *pe*, cît şi convingerii că, dintre cele două fonetisme, *dupe* (cu *e*, nu cu *ă*) este mai literar.

4. **e >ă** : *de >dă*

Velarizarea vocalei *e* se produce, în graiul muntean, nu numai după consoana *p*, ci şi după *d* [22]. Astfel, alături de *pă*, studiat anterior, apare

---

[14] O privire asupra „recomandărilor" gramaticilor muntene din acea perioadă arată exact aceeaşi evoluţie : VĂCĂRESCU 1878 : „*pă*, mai ales *pe*", 20 ; HELIADE 1828 : *pe*, 5, *pre*, 100, 103, *pă*, 103 ; GRAM. RUM. 1835 : *pre* sau *pă*, 77 ; GOLESCU 1840 : *pă* sau *pre*, 18 ; MASSIM 1854 : *pre* sau *pe*, 11 ; STILESCU 1860 : *pre* sau *pe*, 13 ; CIPARIU 1869 : *pre* sau *pe*, 104 ; PONTBRIANT 1874 : *pe*, 30.

[15] HELIADE, O., II, 421—423.

[16] Vezi supra nota 14.

[17] *Ibidem.*

[18] Singurele forme cunoscute de textele literare laice şi religioase scrise în Muntenia în secolele XVI—XIX sînt *pre* (CT, 63^{v}/10, 11, 13 ; CL, 6^{r}/12, 17 ; MOXA, 346/2, 6, 11, 20, 26, 29) şi *pe* (MISTIRIO, 35 ; TÎRNOSANIE, 26^{r}). Aceeaşi situaţie se întîlneşte şi în limba documentelor : *pre* : BCIR, V, 193 ([Bucureşti], 1643) ; *ibidem*, XI, 32 (Bucureşti, 1670) ; *ibidem*, V, 188 (Goruneni-Vlaşca, 1634) şi *pe* : DIB, 83 (Bucureşti, 1724) ; BCIR, IX, 125 (Valea Teleajenului, 1765) ; *ibidem*, XI, 41 (Bucureşti, 1775).

[19] Alături de sentimentul caracterului neliterar al formei *pe*, la explicarea fonetismului *dupe* contribuie şi frecventa apariţie, în limba epocii, a prepoziţiei *dupe* în locul lui *de pe* [SD, XV, 329 (Polovraci, 1747) ; *ibidem*, XIX, 57 (Ulieşti-Vlaşca, 1823)], de unde falsa etimologie : *dupe* < *de* + *pe*. Vezi în acest sens şi H. Tiktin, *Gramatica română*, Bucureşti, 1945, p. 135 ; *Gramatica limbii române*, I, Bucureşti, 1963, p. 358. O altă explicaţie la Iorgu Iordan, *Limba română actuală*, Iaşi, 1943, p. 19. Pentru răspîndirea actuală a fonetismului vezi ALR SN, VI, h. 1818.

[20] VĂCĂRESCU 1787, 86 ; HELIADE 1828, 5, 105 ; GRAM. RUM. 1835, 77 ; GOLESCU 1840, 62 ; MASSIM 1854, 11 ; CIPARIU 1869, 39 ; PONTBRIANT 1874, 122 recomandă, ca singură formă corectă, fonetismul *după* şi nu *dupe* (GRAM. ROM. 1858, 114).

[21] Vezi CL, 27^{r}/12, 29^{v}/13 ; CT, 6^{r}/14, 16, 22 ; MOXA, 354/7, 11, 18 ; BCIR, VIII, 30 (Cetăţeni-Muscel, 1776) ; *ibidem*, XI, 33 (Bucureşti, 1696).

[22] Vezi Emil Petrovici, *Baza dialectală a limbii noastre naţionale*, în LR, IX, 1960, nr. 5, p. 62 ; ALR SN, VI, h. 1818 ; ALRM, I, h. 155.

fonetismul *dă* „de". Dar în timp ce *pă* cunoaşte foarte multe atestări, *dă* apare extrem de rar (D 1860, 119, 154), forma etimologică, *de*, consacrată de tradiţia literară muntenească [23] şi recomandată de toate gramaticile epocii de care ne ocupăm [24], fiind generală (CR 1830, 145, 343, 345; CR 1845, 122, 186, 377; D 1860, 119, 193; R 1875, 4, 784; U 1890, 2/1, 162/1, 221/2).

5. **a** > **e** : *livadă* > *livede*

Livede, fonetism neliterar în limba română actuală, obţinut prin refacerea unui nou singular după pluralul *livezi* [25], caracterizează, ca şi celelalte forme discutate, tot graiul muntenesc [26]. Fonetismul apare în CR 1845, 380, într-un text semnat de Cezar Bolliac, şi în U 1890, 165/6, într-un roman foileton. În tot secolul al XIX-lea el a caracterizat, deci, sudul Dacoromaniei [27], chiar latiniştii notînd drept corectă forma (*o*) *livade* [28].

6. **ă** ~ **o** : *tovarăş* ~ *tovaroş*

Periodicele din prima jumătate a secolului trecut atestă numai forma cu *-o-*, specifică Munteniei [29] : *tovaroş* (CR 1830, 208), *tovaroşi* (CR 1830, 148, 206, 359), *tovaroşii* (CR 1830, 208), *tovaroşilor* (CR 1830, 263). Heliade îl acceptă şi îl foloseşte fără a lua vreo atitudine. La jumătatea secolului, forma astăzi literară începe să concureze forma muntenească [30], pentru ca la sfîrşitul lui norma cu *-ă-* să fie generală : *tovarăşe* (U 1890, 183/2), *tovarăşii* (U 1890, 164/2, 200/2), *tovarăşilor* (U 1890, 162/2, 200/2), *întovărăşiră* (U 1890, 176/2) [31].

---

[23] În textele religioase muntenești, *de* este general. La fel în textele laice anterioare secolului al XIX-lea [vezi BCIR, V, 188 (Goruneni-Vlaşca, 1634), 200 (Urlaţi, 1661); *ibidem*, XI, 34 (Bucureşti, 1696)].

[24] Vezi VĂCĂRESCU 1787, 20; HELIADE 1828, 100; GRAM. RUM. 1835, 10; GOLESCU 1840, 64; MASSIM 1854, 11; STILESCU 1860, 13; CIPARIU 1869, 31; PONTBRIANT 1874, 31; SUCHIANU 1895, 228.

[25] Vezi Al. Bocăneţ, *Terminologia agrară în limba română*, în „Codrul Cosminului", II—III, 1925—26, p. 250; J. Byck et A. Graur, *De l'influence du pluriel sur le singulir des noms en roumain*, în „Bulletin linguistique", I, 1933, p. 16, 40. Se poate admite însă şi ipoteza apariţiei formei muntenești printr-o asimilare regresivă din analogicul *livade* [vezi BCIR, VIII, 29 (Bădeani, 1718); *ibidem*, IX, 123 (Valea Teleajenului, 1749)].

[26] Atestările fonetismului atît cele din secolul al XX-lea (vezi ALR SN, I, h. 201; Al. Bocăneţ, *op. cit.*, p. 249) cît şi cele din secolele anterioare [vezi BCIR, VI, 17 (Vălenii de Munte, 1850); *ibidem*, VIII, 29 (Bădeani, 1718); *ibidem*, IX, 128, 129 (Vălenii de Munte, 1772)] converg numai spre zona de sud a Dacoromaniei.

[27] Dăm şi alte atestări ale fonetismului : *livede* — ODOBESCU, S., III, 36; CARAGIALE N. F., I, 59.

[28] LAURIAN-MASSIM 1871, II, 178.

[29] Vezi MĂRGĂRITARE, 52; HELIADE 1841, 157; BCIR, V, 259 (Urlaţi, 1764); SD, XII, 104 (Rîmnicul Vîlcea, 1782); DAM, 134 ([Bucureşti], 1810—1811); ALR SN, I, h. 15.

[30] LAURIAN-MASSIM 1871, GLOSSARIU, 563, consideră forma *tovaroşiu* drept „barbarism şi cu totul superfluu în limba română", iar Odobescu foloseşte, în „Revista română", II, 1852, formele *tovarăş* (354, 355, 356) şi *tovarăşului* (369).

[31] Forma astăzi corectă, general răspîndită în secolul al XIX-lea în texte scrise în toată Dacoromania, cu excepţia Munteniei, cunoaşte atestări şi în documente muntenești, scrise în secolul al XVIII-lea : *tovarăş* [BCIR, V, 266 (Urlaţi, 1774)], *tovarăşi* [*ibidem*, 289, 290 (Urlaţi, 1797)]. Ţinînd seamă de aceste exemple, care arată că *tovaroş* nu era general muntenesc, se poate presupune că *tovarăş* provine din graiul vorbit în partea sudică a ţării.

7. **u ~ o** : *cuprinde ~ coprinde*

Fonetismul cu *-o-*, frecvent în textele muntenești din secolul al XIX-lea [32], cunoaște atestări în toate periodicele analizate : *coprind* (CR 1830, 263 ; CR 1845, 246 ; U 1890, 148/4), *coprinde* (CR 1830, 172 ; CR 1845, 3, 121, 185 ; D 1860, 57, 120), *coprindea* (U 1890, 2/1), *coprindere* (R 1875, 562) [33]. Fonetismul astăzi literar apare sporadic în CR 1845 : *cuprinde* (301, 303), *cuprinsul* (304) și mai frecvent, fără însă a deveni general, în U 1890 : *cuprins* (162/2), *cuprinsă* (171/2). Se observă, deci, că, deși nu erau susținute de tradiția literară muntenească [34] și de tendințele limbii literare din secolul al XIX-lea [35], formele muntenești (cu *-o-*) se mențin majoritare, cu excepția ultimilor ani ai perioadei studiate [36].

8. **e** *neacc.* **>i** : *casele >casile*

E neaccentuat se închide la *i* în paradigma unor substantive feminine și neutre articulate hotărît enclitic. Fenomenul, datorat unei disimilări regresive, este caracteristic limbii vorbite pe întreg teritoriul Dacoromaniei, iar în Muntenia apare în arie compactă mai ales în partea centrală și de nord-est [37]. Deși considerat neliterar încă din primele decenii ale veacului trecut [38], el este frecvent consemnat în CR 1830 și CR 1845 : *brațile* (CR 1830, 148), *camerile* (CR 1830, 409), *dorințile* (CR 1830, 344), *eczamenile* (CR 1845, 122), *mădularile* (CR 1830, 146), *ordinile* (CR 1845, 374), *pedepsile* (CR 1830, 381), *schelile* (CR 1830, 360), *semnile* (CR 1830, 408) etc.

Frecvența fenomenului scade însă chiar în CR 1845 și, dacă în D 1860 și R 1875 el încă mai apare : *camerile* (R 1875, 564), *inteligențile* (D 1860, 2), *numerile* (D 1860, 59), *operile* (R 1875, 1123), în paginile cercetate din U 1890 nu mai este atestat [39].

Fonetismul astăzi corect : *casele* (CR 1830, 145), *degetele* (U 1890, 300/1), *ferestrele* (CR 1830, 346), *maimuțele* (R 1875, 783), *mobilele* (R 1875, 4), *motivele* (R 1875, 56), *nuanțele* (R 1875, 101), *proiectele* (R 1875, 562), *ședințele* (U 1890, 200/1), *toaletele* (D 1860, 2), apare din ce în ce mai frecvent și devine general la sfîrșitul secolului [40].

---

[32] Vezi DAM, 110 (București, 1811), 165 (Ialomița, 1814); SD, XV, 242 (Vălenii de Munte, 1814).

[33] Pentru HELIADE 1841 (133) forma cu *-o-* este normă și la fel pentru LAURIAN-MASSIM 1871 (I, 925—926).

[34] Formele cu *-u-* (nu cu *-o-*) sînt generale în toate textele religioase scrise în secolele XVI—XVIII. Se cunosc atestări chiar în documente [vezi BCIR, IX, 125 (Valea Teleajenului, 1765)].

[35] Fără a fi majoritare, formele cu *-u-* apar frecvent în textele literare. Vezi MARCOVICI, C., 12 ; BĂLCESCU, M. V., 8 ; ODOBESCU, S., III, 88 ; DELAVRANCEA, S., 16.

[36] Dacă în CR 1830, CR 1845 și chiar în U 1890 prezența formelor cu *-o-* poate fi atribuită influenței limbii vorbite, în D 1860 și R 1875 ea se datorează influenței etimologismului latinist.

[37] Cf. *Graiul nostru*, I, București, 1906—1907, p. 197 ; ALR SN, VI, h. 1591, 1596, 1702.

[38] HELIADE, O., III, 387. Vezi și HELIADE 1828, 34 ; GOLESCU 1840, 16.

[39] CIPARIU 1869 consideră închiderea lui *e* la *i*, atît în situații de tipul celor analizate, cît și în *judic, judicată* etc., drept „viciu în vorbire" (166), iar PONTBRIANT 1874 consemnează ca singură normă : *dînsele* (59), *fetele* (29).

[40] Tradiția literară muntenească anterioară secolului al XIX-lea admite drept normă, în astfel de situații, pe *e*.

b. Consonantism

1. Caracterul dur al pronunţiei consoanelor *ş*, *j* şi *r* determină trecerea vocalei *e* la *ă*. Velarizarea lui *e* apare în *aşăza* (CR 1830, 356), *aşăzare* (CR, 1830, 169), *aşăzat* (CR 1830, 147, 344), *înşălat* „înşeuat" (CR 1830, 345), *înşălat* „înşelat" (CR 1845, 301), *şădea* (CR 1830, 344, 359), *şăzut* (CR 1830, 346; CR 1845, 246); *vijăliile* (CR 1845, 14); *carăle* (CR 1830, 356), *prăda* „preda" (CR 1830, 264), *răvărsa* (CR 1830, 11), *răvărsat* (CR 1830, 345) etc. Fenomenul, cu atestări în toate provinciile româneşti din acea perioadă [41], cunoaşte maxima dezvoltare în primele decenii ale secolului, cînd este preferat formei astăzi literare: *aşezate* (CR 1845, 374), *aşezămintele* (CR 1845, 11), *păşesc* (CR 1830, 208), *rezema* (CR 1830, 408), *şedea* (CR 1830, 207) [42].

La începutul celei de-a doua jumătăţi a epocii de care ne ocupăm el pierde întîietatea în faţa formei care se va generaliza ulterior ca normă: *aşeza* (D 1860, 39, 193; R 1875, 1), *aşezămînt* (D 1860, 7), *cerşetor* (R 1875, 324), *înşelăm* (D 1860, 185), *şef* (D 1860, 6) [43]. În ultima parte a veacului trecut, fenomenul astăzi literar se generalizează: *aşezat* (U 1890, 163/2), *îngrijite* (U 1890, 162/1), *înşel* (U 1890, 169/2), *moleşesc* (U 1890, 221/2), *reaşează* (U 1890, 221/2), *şef* (U 1890, 221/3).

Un caz particular al fenomenului discutat anterior este pronunţia *e* a lui *ă* final precedat de *ş* sau *j* (*grijă* ~ *grije*, *uşă* ~ *uşe*). Fenomenul, datorat unei pronunţii palatale a celor două consoane, caracterizează în special graiul muntenesc [44].

Primele periodice cercetate: CR 1830 şi CR 1845 şi chiar D 1860, nu îl consemnează. În ultimele decenii ale veacului trecut el apare însă în variaţie liberă cu rostirea literară de astăzi: *grije* (U 1890, 164/2, 165/6, 168/2, 180/2), *mătuşe* (U 1890, 148/2,), *straje* (U 1890,200/3), *uşe* (U 1890, 168/2), dar *birjă* (U 1890, 250/2), *grijă* (R 1875, 325; U 1890, 162/3, 166/2, 181/2), *mătuşă* (U 1890, 171/6), *uşă* (U 1890, 179/2)[45].

2. Caracterul palatal al consoanelor *ş* şi *j* apare notat chiar şi în situaţiile în care vocala imediat următoare nu era *e* sau *i*[46]. În aceste cazuri redactorii revistei, influenţaţi evident de vorbire, notau un *ĭ*. Apar astfel:

[41] Vezi Al. Rosetti şi I. Gheţie, *Limba şi stilul lui Ion Heliade Rădulescu*, în SILRL, II, 9.

[42] Chiar gramaticile epocii manifestă această preferinţă pentru formele ulterior eliminate din limba literară: VĂCĂRESCU 1787: *şi* (97), dar *şî* (97), *şărpi* (27), *grijăsc* (103); HELIADE 1828: *îngrijirea* (91, 97), *negreşit* (92), dar *rămăşiţile* (96), *slujăsc* (74), *şăzi* (93); GRAM. RUM. 1835: *mişel*, *mişea* (15), dar *aşăz* (63), *şăz* (58); GOLESCU 1840: *şăd*, *şăzi* (60), *frumuşăl* (121), *mieluşăl* (121), *slujăsc* (218).

[43] CIPARIU 1869 condamnă pronunţiile *şăz*, *şî*, *şîc*, în loc de *şez*, *şi*, *şic*, considerîndu-le „viciuri în vorbire" (I, 166), iar PONTBRIANT 1874 notează, alături de *înşălat* (57), pe *mişel* (37), *negreşit* (121) şi *ruşine* (108).

[44] Vezi ALRM I, II, h. 235, 246; Iorgu Iordan, *Limba română actuală*, Iaşi, 1943, p. 18—19; Emil Petrovici, *Corelaţia de timbru a consoanelor dure şi moi în limba română*, în SCL, I, 1950, nr. 2, p. 185—189.

[45] Fonetismul astăzi literar, generalizat din raţiuni morfologice, cunoaşte atestări în toate textele muntenești anterioare secolului al XIX-lea [sec. XVI: *cenuşă* — CT, 22^{v}/3; *grijă* — CC$_2$, 6/20, 320/2, 501/6; *uşă* — CT, 61^{v}/15; sec. XVII: *grijă* — BCIR, V, 212 (Urlaţi, 1685); sec. XVIII: *grijă* — IST. TR., 48^{r}; LITURGHIER 1728, 220; *strajă* — PENTICOSTAR 1743, 3^{v}; IST. TR., 123; *uşă* — PENTICOSTAR 1743, 129^{v}] şi chiar în textele perioadei analizate (*cenuşă*: OSP, 20^{r}; grijă: GOLESCU, CĂL., 32; OSP, 13; *mătuşă*: GOLESCU, CĂL., 64; *moaşă*: GOLESCU, CĂL., 64).

[46] Repartiţia fenomenului este aproximativ aceeaşi ca în cazul discutat anterior. Vezi E. Petrovici, *loc. cit.*

jeosu (R 1875, 290), *aşĭ* „aş" (U 1890, 184/2), *aşĭa* „aşa" (R 1875, 288, 290, 781), *cenuşĭa* (R 1875, 324), *duşĭ* „duş" (R 1875, 564), *Focşĭanĭ* (R 1875, 562), *înfăcişĭare* (R 1875, 3), *şĭoĭmu* (R 1875, 288), *şĭoptĭ* (R 1875, 1), *uşĭa* (R 1875, 1), *uşĭurarea* (R 1875, 561)[47] etc.

Fenomenul, foarte frecvent în perioada 1860—1875, va ceda locul normei literare spre sfîrşitul secolului : *aranjat* (U 1890, 300/4), *încurajarea* (U 1890, 148/1) etc.

3. **h- ~ Ø-** : *hotărî~otărî*

Căderea lui *h-*, fenomen caracteristic, de asemenea, zonei sudice a dialectului dacoromân[48], apare în toate priodicele excerptate : *ai* „hai" (CR 1845, 188 ; U 1890, 162/3), *aide* „haide" (U 1890, 176/2), *ergheliilor* (CR 1845, 3), *otărî* (D 1860, 120), *otărîrea* (D 1860, 6), *otărîrile* (D 1860, 40 ; R 1875, 1121), *otărît* (D 1860, 196 ; R 1875, 1124), *otărîtă* (D 1860, 39). Apar însă şi formele literare de astăzi : *haine* (U 1890, 2/2), *hotărît* (U 1890, 184/1), *hoţ* (U 1890, 148/3) etc. Afereza lui *h-*, caracteristică a limbii vorbite[49], pătrunde, deci, în limba periodicelor muntene, fiind, pînă după 1850, mai răspîndită decît fenomenul astăzi corect. Din 1875 încep oscilaţiile şi folosirea aproximativ egală a celor două fonetisme, pentru ca, în 1890, preponderente să fie formele cu *h-* păstrat.

4. **r > l** : *tuturor > tutulor*

Forma muntenească *tutulor(a)*[50], datorată unei disimilări consonantice regresive, este aproape generală în CR 1830 (146, 169, 189, 206, 227, 261, 262, 344) şi CR 1845 (1, 42, 123, 247, 301, 377)[51], predomină în D 1860 (1, 2, 37, 40, 157) şi apare, din ce în ce mai rar, în R 1875 (290, 784) şi U 1890 (2/2, 148/4)[52]. Fonetismul astăzi literar, *tuturor*, curent în Muntenia în secolele anterioare[53], apare foarte rar în CR 1830 (308) şi CR 1845 (186), creşte ca pondere în D 1860 (6, 40, 58) şi devine majoritar în R 1875 (1, 4, 324, 1121) şi U 1890 (148/4, 200/2, 3, 221/3, 250/3)[54].

---

[47] În exemplele citate este notat *ş* nu *s* + *i* (= *ş*).

[48] Vezi ALR SN, I, h. 3, 4 ; *ibidem*, IV, h. 918, 1155 ; *ibidem*, V, h. 983.

[49] Vezi *Graiul nostru*, vol. I, Bucureşti, 1906, p. 148, 189, 203, 205, 208, 220, 224. Textele scrise în Muntenia în secolele XVI—XIX au drept normă forma cu *h-* păstrat [vezi BB, 164, 338 ; BCIR, VIII, 33 (Rucăr, 1797) ; VĂCĂRESCU, IST., 258/14 ; BĂLCESCU, M. V., 3/22 ; PANN, P. V., III, 116 ; MARCOVICI, D., 15/28 ; ODOBESCU, S., I, 373].

[50] Vezi Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, [Bucureşti], 1956, p. 403 ; ALR I, material necartografiat, chestiunea nr. 317.

[51] Forma *tutulor* este singura recomandată de HELIADE 1828, 29 ; GRAM. RUM. 1835, 26 ; HELIADE 1841, 51.

[52] În R 1875 şi U 1890 *tutulor* apare doar în anunţuri, puternic influenţate de limba vorbită.

[53] Textele religioase muntenești din secolele XVI—XIX au drept normă fonetismul *tuturor*. La fel documentele [vezi BCIR, V, 182 (Bucureşti, 1747), 188 (Goruneni, 1634), 102 (Urlaţi, 1640) ; *ibidem*, VIII, 29 (Goleşti, 1766)].

[54] În a doua jumătate a secolului al XIX-lea forma *tuturor* este recomandată de GRAM. ROM. 1858, 48 şi de SUCHIANU 1895, 121. Apar însă şi *totororŭ* (CIPARIU 1869, 241 ; LAURIAN-MASSIM 1871, II, 1474), *tutorŭ* (SUCHIANU 1895, 121) sau *totorŭ* (STILESCU 1860, 22 ; LAURIAN-MASSIM 1871, II, 1474), formate după modelul limbii latine. Acestea sînt, de altfel, larg răspîndite în toată perioada latinistă (pentru *totorŭ* vezi R 1875, 289, 290, 562, 564, 781, 784 etc.).

B. MORFOLOGIE

1. Articolul demonstrativ prezintă, în marea majoritate a situaţiilor, forma astăzi corectă, generală în textele munteneşti anterioare : *cel* (CR 1830, 191 ; CR 1845, 77), *cea* (CR 1830, 205 ; CR 1845, 79 ; D 1860, 2 ; R 1875, 121 ; U 1890, 2/1), *cei* (CR 1830, 192 ; CR 1845, 186 ; D 1860, 38 ; U 1890, 300/1), *cele* (CR 1830, 192 ; CR 1845, 186 ; R 1875, 288 ; U 1890, 200/1).

Numai în CR 1830 apare o singură atestare a formei munteneşti *a* „cea"[55] : „gazeta...*a* numită Glob" (410).

3. Pronumele şi adjectivul demonstrativ

a. Forma populară muntenească a adjectivului demonstrativ de apropiere[56] apare în special înaintea substantivului : *ast* (D 1860, 155), *astă* (CR 1845, 60, 301 ; D 1860, 154, 156, 194), *aste* (CR 1830, 364 ; D 1860, 155, 195) şi rar după acesta[57] : *asta* (U 1890, 148/3), *ăştia* (U 1890, 300/3).

Paralel şi cu mult mai frecvent apar formele consacrate de tradiţia literară, care, ulterior, se vor generaliza : *acest(a)* (CR 1830, 355 ; CR 1845, 303 ; D 1860, 1 ; R 1875, 1122 ; U 1890, 1/1), *această(a)* (CR 1830, 170 ; CR 1845, 2 ; R 1875, 1 ; U 1890, 2/2), *acesti* (sau *aceşti*) (CR 1830, 264 ; D 1860, 117), *aceste(a)* (CR 1830, 306 ; D 1860, 1 ; U 1890, 2/3) etc.

Se observă, deci, o coexistenţă a celor două tipuri de forme : populară şi literară, ultimul tip fiind, cu o singură excepţie, perioada latinistă[58], majoritare[59].

b. Pronumele demonstrative au o situaţie absolut identică. Predominante sînt tot formele consacrate de tradiţia literară : *acesta* (CR 1830, 191, 306 ; CR 1845, 187 ; U 1890, 2/3), *aceasta* (CR 1830, 355 ; CR 1845, 2, 373 ; D 1860, 39, 59, 193 ; R 1875, 2, 288 ; U 1890, 166/2, 300/1), *aceştia* (CR 1845, 3 ; U 1890, 300/2), *acestea* (CR 1830, 170 ; CR 1845, 2 ; D 1860, 1 ; R 1875, 2) etc. şi *acela* (CR 1830, 171 ; U 1890, 148/1), *acei(a)* (CR 1830, 172, 261 ; D 1860, 2 ; R 1875, 2), *acele(a)* (CR 1830, 246 ; D 1860, 3) etc.

Variantele populare : *asta* (CR 1845, 7), *asta* (CR 1845, 7, 301), *ăştia* (CR 1845, 131), *astea* (CR 1830, 191 ; U 1890, 165/6, 200/4) şi *aea* (CR 1845, 187) apar foarte rar[60].

3. Verbul

a. Verbele a căror temă se termină în *d*, *t* sau *n* prezintă, ca şi în limba veche, la pers. I sg. indicativ prezent, I, III sg. şi III pl. conjunctiv prezent, iotacizarea[61].

---

[55] Vezi ALR SN, VI, h. 1605, 1606, 1607, 1609, 1617, 1618.

[56] ALR SN, VI, h. 1684, 1697, 1698, 1700, 1702, 1705, 1707, 1712.

[57] În vorbirea populară se întîlneşte postpunerea, potrivit topicii adjectivale curente (vezi Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 385). Antepunerea creează, de obicei, impresia unei vorbiri alese.

[58] În textele influenţate de latinism, *ăst* (*est*) se află pe primul loc, ca mai apropiat de lat. *iste*.

[59] Recomandările gramaticilor din secolul al XIX-lea arată exact aceeaşi situaţie (ordinea citării este semnificativă în sensul opţiunii pentru o formă sau alta) : VĂCĂRESCU 1787 : *acest, cest, ăst, aceasta, ceasta, asta* (45) ; HELIADE 1828 : *acest, ăst* (24), *această, astă* (25) ; GRAM. RUM. 1835 : *acest, ăst, această, astă* (36) ; GOLESCU 1840 : *acesta, ăsta, acest, ăst, această, astă* (25) ; MASSIM 1854 : *ăst, acest* (55) ; PONTBRIANT 1874 : *est, -a, acest, -a* (46).

[60] Recomandările gramaticilor fiind absolut aceleaşi ca în cazul adjectivului demonstrativ, nu mai încărcăm inutil expunerea cu exemplificări.

[61] Pentru comoditatea expunerii, vom folosi termenul *iotacizare* atît pentru verbele în care *d*, *t* sau *n* se alterează sub influenţa iotului următor, cît şi pentru formaţiile analogice.

Fenomenul, foarte răspîndit în secolele anterioare pe tot teritoriul lingvistic dacoromân, capătă, după 1700, tot mai mult un caracter regional muntenesc, cel puțin în ceea ce privește formele cu *-z(ă)* și *-ț(ă)*[62].

În periodicele cercetate, formele iotacizate sînt aproape generale[63]: *să arză* (CR 1830, 207), *să auză* (D 1860, 4; R 1875, 561), *să cază* (CR 1830, 345, 346; D 1860, 37; R 1875, 781; U 1890, 250/2, *crez* (CR 1830, 148; U 1890, 250/2), *să întinză* (CR 1830, 345; CR 1845, 44; D 1860, 58), *să prinză* (CR 1830, 147; CR 1845, 380; U 1890, 250/3), *să vază* (CR 1830, 171; CR 1845, 375; D 1860, 2; R 1875, 3; U 1890, 2/2); *să împarță* (CR 1830, 192; CR 1845, 3), *să scoață* (CR 1830, 147; U 1890, 300/2), *simț* (CR 1845, 376), *să transmiță* (U 1890, 166/2), *să trimiță* (CR 1830, 192), D 1860, 60); *pociu* (CR 1830, 190, 263, 382; D 1860, 194); *să pue* (CR 1830, 170, 263; D 1860, 118; R 1875, 1122; U 1890, 300/3), *să supue* (CR 1830, 148, 192), *să spuie* (CR 1845, 303; R 1875, 287; U 1890, 2/3), *să ție* (CR 1830, 171; D 1860, 38; R 1875, 3; U 1890, 2/1), *să vie* (CR 1830, 379, 407; CR 1845, 122; R 1875, 3), *reviu* (R 1875, 563) etc.

Exemple cu consoana refăcută sînt mai puține și apar abia în a doua jumătate a perioadei de care ne ocupăm[64], crescînd numeric, fără a deveni, totuși, majoritare[65].

Înregistrăm, astfel, în D 1860: *să pot* (28), *să țină* (3); în R 1875: *să prevină* (781), *să trimită* (781) și în U 1890: *să audă* (300/1), *să vadă* (2/3, 148/3), *să prevadă* (250/3), *să scoată* (250/2), *pot* (2/3), *devin* (2/3), *să intervină* (200/1), *să spun* (2/3).

La sfîrșitul secolului trecut, formele astăzi literare erau, deci, mai puțin răspîndite decît cele iotacizate, alternanțele literar-regional apărînd chiar în același context [„deoarece era condamnat *să mință, o să mintă*" (U 1890, 181/2)].

b. Verbele de conjugarea a IV-a al căror radical se termină în *ș*, *j* sau *r* primesc, la indicativ prezent pers. a III-a sg., desinența *-aște* (în loc de *-ește* sau *-ăște*). Fenomenul, specific graiului muntean încă din perioada primelor sale atestări scrise[66], este normă pentru primele periodice studi-

---

[62] Vezi HELIADE, o., II, 421—423. Pentru răspîndirea actuală a fenomenului vezi ALR SN, VI, h. 1633, 1749, 1751; Emil Petrovici, *Baza dialectală...*, în LR, IX, 1960, nr. 5, p. 69, 70. Asupra caracterului său regional s-au pronunțat G. Ivănescu, *Îndrumări în cercetarea morfologiei*, în SILRL, I, 29 și Emil Petrovici, *loc. cit.* Cf. și I. Heliade Rădulescu, *loc. cit.*

[63] Vom evita repetarea exemplelor care, deși au grafii diferite (ex. *să auză — se audă*), reprezintă aceeași realitate fonetică, dînd forma primei atestări în ordine cronologică.

[64] Pentru prima jumătate a secolului, toate gramaticile muntenești menționează doar forme iotacizate (vezi VĂCĂRESCU 1787, 77, 79, 83; HELIADE 1828, 60, 89, 111, 114; GRAM. RUM. 1835, 57; GOLESCU 1840, 32, 60).

[65] Din exemplele date de Heliade în *Paralelism...* (HELIADE 1841, 100—101) rezultă că învățatul muntean recomandă folosirea formelor refăcute în *-d(ă)*, dar admite folosirea concomitentă a formelor iotacizate și refăcute în cazul verbelor cu radicalul terminat în *n*, *r* și *t* (120—123). Gramaticile ulterioare consemnează atît formele iotacizate (MASSIM 1854, 10, 53; STILESCU 1860, 5; CIPARIU 1869, 324), cît și formele refăcute (MASSIM 1854, 13, 54; STILESCU 1860, 4; CIPARIU 1869, 324).

[66] Textele religioase muntenești din secolele XVI—XIX nu cunosc decît forma *-aște* (vezi și SILRL, I, 28). Forma astăzi literară are, pentru Muntenia, doar cîteva atestări în limba unor documente din secolul al XVIII-lea: *hotărăște* [BCIR, V, 297 (Urlați, 1800?)], *să hotărăște* [*ibidem*, VIII, 33 (Rucăr, 1797)], *să otărăște* [*ibidem*, 32 (Dragoslavele, 1795?)], *să răzorăște* [*ibidem*, 30 (Cetățeni-Muscel, 1776)] și al XIX-lea: *hotărăște* [DICULESCU, 162 (București, 1834)], *să hotărăște* [*ibidem*, 208 (București, 1831)].

ate[67]. Apar astfel în CR 1830 : *izvoraşte* (329), *păşaşte* (327), *prăjaşte* (146), iar în CR 1845 : *covîrşaşte* (80), *păşaşte* (8), *necăjaşte* (80). Formele în *-aşte* se menţin majoritare şi în deceniile următoare, deoarece în D 1860 şi R 1875 mai înregistrăm : *hotăraşte* (D 1860, 8, 57), *săvîrşaşte* (D 1860, 59) şi *tuşiaşce* (R 1875, 326). Forma astăzi literară apare sporadic în D 1860 : *se sfărşeşte* (5) [68], pentru a creşte numeric în U 1890 : *reuşeşte* (157/3, 171/2), *sfîrşeşte* (239/2).

c. Verbele de conjugarea a II-a, a III-a şi a IV-a au, la indicativ prezent, forme identice pentru persoana a III-a singular şi a III-a plural[69].

Această particularitate, specifică graiului muntenesc[70], apare relativ frecvent în prima jumătate a secolului al XIX-lea ; „toate *se răpune*" (CR 1830, 12), „numeroasele favoare care *se atinge*" (CR 1845, 186), „a tutulor celor ce *se atinge*" (CR 1845, 245). În a doua jumătate a perioadei studiate atestările sînt, însă, mai puţin numeroase : „fapte ce *se pune*" (D 1860, 59), „*se curariseşte* toate boalele" (R 1875, 784), „mărfurile... *se compune*" (U 1890, 250/4) [71].

Formele considerate astăzi corecte sînt prezente în toate revistele cercetate, fiind pretutindeni majoritare [72] : în CR 1830 : „caii *iau aminte*" (4), „corespondenţele... şi lucrările... *să fac*" (409) ; în CR 1845 : „aceste succese *nu aduc*" (374), „înştiinţările ce *se pun*" (122) ; în D 1860 : „sacrificele *vor face*" (2), „subscrişii *propun*" (2) ; în R 1875 : „zeii...*cad*... şi *fug*" (288), „acţiunile *găsesc*" (561) şi în U 1890 : „coloane *vin*" (2/2), „subscrişii... *îşi permit*" (148/1).

d. În prima parte a perioadei cercetate formele etimologice, vechi (fără *-u*), ale imperfectului indicativ pers. a III-a plural sînt generale : CR 1830 : „corăbii ce *să afla*" (346), „*să afla* 33689 familii" (345), „*se urca* cai [i]" (4) ; CR 1845 : „prezicerile... *n-avea temeiŭ*" (2), „cunoscuţii *zicea*" (6), „*se întreba*...unii" (77). Forma veche era, deci, normă în prima jumătate a veacului trecut[73]. Forma nouă, de provenienţă bănăţeană [74], apare abia în CR 1845[75], unde alternează cu forma moştenită, chiar în acelaşi

[67] Gramaticile epocii notează doar desinenţa *-aşte* (vezi HELIADE 1828, XIX, 31, 76 ; GRAM. RUM. 1835, 75, 78 ; GOLESCU 1840, 60, 201).

[68] Se pare că inovaţia a fost adoptată iniţial numai pentru verbele terminate în *ş*, *j*, deoarece GRAM. ROM. 1858 notează ca normă *împărtăşeşte* (111), dar *hotăraşte* (115).

[69] Fac excepţie unele verbe de conj. a IV-a de tipul : *a acoperi*, *a coborî*. În cazul acestora omonimia la care ne referim nu este, din punctul de vedere al limbii române literare, incorectă.

[70] Vezi Emil Petrovici, *Baza dialectală*..., p. 67, 68.

[71] Atestările din R 1875 şi U 1890 apar doar în anunţuri şi reclame, texte semnificative pentru limba vorbită.

[72] Gramaticile muntenești, continuînd tradiţia literară, recomandă diferenţierea celor două forme verbale (vezi HELIADE 1828, 44, 46, 49 ; HELIADE 1841, 80 passim ; MASSIM 1854, 60 ; STILESCU 1860, 43 ; CIPARIU 1869, 293, 315, 322, 335 ; PONTBRIANT 1874, 115 ; SUCHIANU 1895, 168).

[73] VĂCĂRESCU 1787, 55, 74, 80 ; HELIADE 1828, 46 ; GRAM. RUM. 1835, 48, 94 ; GOLESCU 1840, 32 ; MASSIM 1854, 46 ; STILESCU 1860, 35 considerau forma fără *-u-* drept singura corectă.

[74] Vezi I. H. Rădulescu, *Scrisoare de la D. Căminarul C. Negruzzi*, în „Curierul de ambe sexe", I, 1837, p. 373. În aceeaşi problemă vezi şi I. Gheţie şi Mirela Teodorescu, *Asupra desinenţei -u a pers.* 3 *pl. a indicativului imperfect. Noi contribuţii*, în SCL, XVIII, 1966, nr. 2, p. 175–183.

[75] Heliade recomanda, încă din 1837 (vezi supra nota 74, *loc. cit.*), forma cu *-u* drept corectă, deşi aceasta nu era cunoscută graiului muntean (vezi şi HELIADE 1841, 80 passim) ; CIPARIU 1869 consemnează oscilaţia celor două forme (296, 306, 315, 322), menţionînd că imperfectul cu *-u* este „foarte lăţit" (276), dar primul care recunoaşte larga răspîndire a formelor astăzi corecte este PONTBRIANT 1874 (86, 115).

context : „doi inspectori ai poliției *erau* față și *făcea* note. Înfățișătorii guvernului *se afla* și ei acolo" (10). În D 1860 forma moștenită este încă frecventă : „florile... *înflorea*" (195), „faptele... *vorbia*" (154), dar inovațiile cresc numeric : „românii... *aveau*" (37), „*se grămădeau*... valurile" (5). În celelalte două periodice forma astăzi corectă este majoritară : „[ei] *s-aflau*" (R 1875, 325), „deputații... *erau*" (R 1875, 325), „țipete... *eșiau*" (U 1890, 162/2), „mulți *plîngeau*" (U 1890, 162/3), „*lăsau* casele, *veneau* de colo pînă colo" (U 1890, 163/2).

e. Limba textelor muntenești din secolul al XIX-lea atestă și o caracteristică a perfectului compus : forma *a* a auxiliarului pentru persoana a III-a plural. Fenomenul, specific limbii vorbite în partea de sud a țării[76], apare în toate revistele cercetate : „măsurile... nu *a* întîrziat" (CR 1830, 147), „*a* venit scrisori" (CR 1830, 191), „romani[i] *a* stricat istoria" (CR 1845, 44), „aceste visuri [,] oh ! [,] *a* pierit" (D 1860, 156), „plenipotețiarii *a* schimbat" (D 1860, 38), „[ei] le-*a* luat" (U 1890, 200/3).

Dacă în prima jumătate a secolului trecut forma muntenească alternează cu cea astăzi literară[77] — CR 1830 : „noroadele din vechime ș-*au* ales" (327), dar „marele logofăt C. Golescul și Marele Hatman Costache Cornescu... i-*a* adus" (379) ; CR 1845 : „ordonanțele *au* rezolvat " (2), dar „romani[i]... *a* socotit" (44) și chiar D 1860 : „oamenii ce *au* făcut" (193), dar „*a* fost organe care *au* cercat" (118) — în jurul anului 1870 norma literară unică se va generaliza : „alegerile... s-*au* făcut" (R 1875, 323), „craiovenii... *au* format" (R 1875, 323), „telegramele *v-au* adus" (U 1890, 162/1), „caporalul și cei doi soldați *au* fost uciși" (U 1890, 162/1).

III. Analiza întreprinsă în studiul de față ne permite să tragem următoarele concluzii :

1. În procesul de creare a limbii literare unice au fost eliminate nu numai elemente ardelenești și moldovenești, ci și muntenești.

2. Baza limbii literare rămîne totuși graiul muntean, întrucît în locul elementelor muntenești eliminate au fost selectate, într-o serie de cazuri, forme consacrate de tradiția literară a textelor religioase (deci tot muntenești). Cînd limba textelor religioase avea „trebuință de întindere și perfecție", au fost selectate, conform recomandărilor lui Heliade, și particularități din celelalte graiuri.

3. Rezistența opusă de „muntenisme" normelor supradialectale este diferită în fonetică și morfologie :

a) în fonetică normele muntenești rămîn în vigoare în prima jumătate a secolului trecut. Alternanța regional-supradialectal semnalată în perioada 1845—1870 se rezolvă definitiv în favoarea normelor unice numai în puține cazuri ;

b) în morfologie forma muntenească este concurată de norma unică încă din deceniul al IV-lea al secolului trecut, normele morfologice supra-

---

[76] Vezi ALR SN, VI, h. 1703, 1759.

[77] Heliade, pornind de la aceeași idee a diferențierii formelor verbale pentru persoanele III sg. — III pl., recomanda, atît în *Gramatică* (HELIADE 1828, 44 passim), cît și în *Paralelism* (HELIADE 1841, 80 passim), forma *au*. Vezi și GRAM. RUM. 1835, 43.

dialectale fiind impuse, cu foarte rare excepții[78], chiar în 1860[79].

4. Privind global procesul de creare a limbii române literare pe baza materialului aflat la dispoziția noastră, observăm că pînă la 1845 normele muntenești sînt predominante. De la această dată concurența regional—supradialectal se accentuează, în 1860 putîndu-se constata un uz aproximativ egal al formelor. În jurul anului 1875 normele supradialectale devin predominante, iar la sfîrșitul perioadei de care ne-am ocupat procesul de constituire a unei limbi unice de cultură poate fi considerat, în linii mari[80], încheiat.

Sigle folosite:

ALR I = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul limbii române din Cluj, Partea I, Cluj, 1938.

ALRM I, I—II = *Micul atlas lingvistic român*, publicat de Muzeul limbii române din Cluj, Partea I, vol. I, Cluj, 1938; vol. II, Sibiu, Leipzig, 1942.

ALR SN, I—VI = *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, vol. I—VI, [București], 1956.

BB = *Biblia*, adecă dumnezeiasca scriptură ale celei vechi și ale cei noao leage toate... Tipăritu-s-au... în scaunul Mitropoliei Bucureștilor... la anul 1688.

BCIR, I—XVI = *Buletinul Comisiei istorice a României*, publicat de Ioan Bogdan, vol. I—XVI, București, 1915—1938.

BĂLCESCU, M. V. = Nicolaie Bălcescu, *Istoria românilor supt Mihai Vodă Viteazul*, [București], 1878.

BOLINTINEANU, O. = Dimitrie Bolintineanu, *Opere*, [București], 1951.

CC_2 = Diaconul Coresi, *Evanghelie cu învățătură*, Brașov, 1581.

CL = *Liturghierul lui Coresi*, București, 1969.

CR = „Curierul românesc", București, 1829—1848, 1859.

CT = *Tetraevanghelul tipărit de Coresi, Brașov, 1560—1561*, București, 1963.

CAZ. GOVORA = *Evanghelie învățătoare sau cazanie...* Tipărită întru..., Govora..., 1642.

CIPARIU 1869 = Timotei Cipariu, *Gramatica limbei române*, Partea I, *Analitica*, București, 1869.

CARAGIALE, N. F. = I. L. Caragiale, *Notițe și fragmente literare*, București, 1897.

CONTRIBUȚII, I—III = *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, vol. I—III, [București], 1956—1962.

DAM = *Documente privitoare la economia Țării Românești. 1800—1850*, vol. I—II, București, 1958.

DELAVRANCEA, S. = Delavrancea, *Sultănica*, București, 1885.

DIB = *Documente privind istoria orașului București*, [București], [1960].

DICULESCU = Vl. Diculescu, *Viața cotidiană a Țării Românești în documente. 1800—1848*, Cluj, Dacia, 1970.

[78] Este vorba de formele verbale iotacizate, care continuă să apară în textele literare și în primele decenii ale secolului al XX-lea și de *livde*, mai puțin important însă, la nivelul limbii unice, datorită frecvenței sale relativ scăzute.

[79] Și I. Fischer, studiind evoluția morfologiei literare românești din aceeași perioadă, ajunge la concluzia că „morfologia literară actuală poate fi considerată drept fixată între anii 1860—1870", deoarece „chiar dacă limba poetică posterioară acestei date folosește încă forme vechi sau dacă anumite curente lingvistice au căutat să impună norme noi, nici o tendință majoră ratificată de limba actuală nu și-a făcut loc după 1870" (*Aspecte din evoluția morfologiei românești literare în variantele poeziilor lui Grigore Alexandrescu*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, [București], 1958, p. 289—290).

[80] Vezi supra, nota 78.

FILIMON, O. = Nicolaie M. Filimon, *Opere*, [Bucureşti], [1957].
GOLESCU 1840 = Iordache Golescul, *Băgări de seamă asupra canoanelor gramăticeşti*, Bucureşti, 1840.
GOLESCU, CĂL. = Constantin (Dinicu), Golescu, *Însemnare a călătoriei mele...*, Buda, 1826.
GRAM. ROM. 1858 = *Gramatica românească*, Bucureşti, 1858.
GRAM. RUM. 1835 = *Gramatica românească*, Bucureşti, 1835.
HELIADE 1828 = I. Eliad, *Gramatica românească*, [Sibiu], 1828.
HELIADE 1841 = I. Heliade, *Paralelism între dialectele romanu şi italianu ...*, Bucuresci, 1841.
HELIADE, O., I—II = I. Heliade-Rădulescu, *Opere*, I—II, Bucureşti, 1939, 1943.
IST. TR. = *Istoria Troadei* copiată de grămăticul Ioan Bărbătescu în 1761—1777.
LAURIAN-MASSIM 1871, I—II = A. T. Laurian şi J. C. Massim, *Dictionariul limbei romane*, vol. I—II, Bucuresci, 1871.
LAURIAN-MASSIM 1871, GLOSSARIU = A. T. Laurian şi J. C. Massim, *Glossariu*, Bucuresci, 1871.
LITURGHIER 1728 = *D⟨u⟩mnezeieştile şi sfintele liturghii*, Bucureşti, 1728.
LR, I—XX = „Limba română", [Bucureşti], 1952—1971.
MARCOVICI, C. = Serdarul Simeon Marcovici, *Culegere de cele mai frumoase nopţi ale lui Yung*, A doua ediţie, Bucureşti, 1835.
MARCOVICI, D. = Paharnicu Simeon Marcovici, *Datoriile omului creştin. Întemeiate pe învăţăturile sfintei scripturi*, Bucureşti, 1839.
MARDARIE, L. = Mardarie Cozianu, *Lexicon slavo-românesc şi tîlcuirea numelor din 1649*. Publicate... de Grigorie Creţu, Bucureşti, 1900.
MASSIM 1854 = I. C. Massim, *Elemente de gramatică rumână*, Bucureşti, 1854.
MĂRGĂRITARE = *Mărgăritare...* acum a doua oară tipărite..., Bucureşti, 1746.
MISTIRIO = *Mistirio sau Sacrament*, Tîrgovişte, 1651.
MOXA = *Cronica lui Mihail Moxa*, în B. Petriceicu-Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*. Tomul I, Bucureşti, 1878, p. 337.
OSP = *Oarecari secreturi ale lucrării pămîntului*, [Bucureşti], 1796.
ODOBESCU, S., I—III = A. I. Odobescu, *Scrieri literare şi istorice*, vol. I—III, Bucureşti, 1887.
PANN, P. V. = Anton Pann, *Culegere de proverburi sau Povestea vorbei*, Bucureşti, 1852—1853.
PENTICOSTAR 1743 = *Penticostarion...*, Bucureşti, 1743.
PONTBRIANT 1874 = Raoul de Pontbriant, *Noua gramatică românească*, Bucureşti, 1874.
SD, I—XXIX = *Studii şi documente* cu privire la Istoria Românilor..., vol. I—XXIX, Bucureşti, 1901 — 1913.
SILRL, I—II = *Studii de istoria limbii române literare.* Secolul XIX, vol. I—II, [Bucureşti], 1969.
STILESCU 1860 = V. Stilescu, *Elemente de gramatică română*, Bucureşti, 1860.
SUCHIANU 1895 = I. Suchianu, *Gramatica limbei românești*, Bucureşti, 1895.
TÎRNOSANIE = *Evgheniasmos sau Obnovlenie sau Tîrnosanie*, Tîrgovişte, 1652.
VĂCĂRESCU 1787 = Ianache Văcărescul, *Observaţii sau băgări de seamă asupra regulelor şi orînduielelor gramaticii româneşti*, În tipografia... Rîmnicului, 1787.
VĂCĂRESCU, IST. = Ianache Văcărescul, *Istoria a preaputernicilor împăraţi otomani*, Bucureşti, 1863.

ACTIVITATEA TIPOGRAFICĂ A IEROMONAHULUI LAVRENTIE ÎN LUMINA UNOR NOI INFORMAȚII

DE

ALEXANDRU MAREȘ

Într-un studiu publicat de curînd ne-am ocupat de activitatea tipografică a ieromonahului Lavrentie, coleg de breaslă și contemporan al diaconului Coresi[1]. Rezultatele cercetării noastre pot fi rezumate astfel: *1*) cărțile identificate ca aparținînd lui Lavrentie sînt două tipărituri slavone: *Psaltirea* din circa 1570—1575 și *Tetraevanghelul*, în două ediții (una din c. 1574 și alta probabil din 1582); *2*) în cazul lor, Lavrentie a lucrat independent de Coresi și Lorinț; *3*) locul unde și-a imprimat cărțile „a putut fi Brașovul sau, la fel de bine, o altă localitate, eventual o mănăstire"; *4*) ornamentația și conținutul epilogului se resimt de influența unor tipărituri sîrbești; *5*) sub aspectul textului, versiunea celor patru evanghelii se află într-un raport de proximitate cu versiunea *Tetraevanghelului* slavon din 1562 (reprodusă și în cele trei ediții datorate lui Coresi, Călin și Lorinț din 1565 și 1579); *6*) execuția tiparului este inferioară cărților tipărite de Coresi și Lorinț [2]. Concluziile noastre s-au întemeiat pe cercetarea exemplarelor din țară ale cărților lui Lavrentie și pe examinarea unui fragment foarte mic din epilogul ediției *Tetraevanghelului* din 1582 [3].

Iată însă că o fericită ocazie a permis cercetătorului bulgar Petăr Atanasov să descopere în muzeul „Aleko Konstantinov" din Svištov un exemplar înzestrat cu epilog, dintr-o ediție a *Tetraevanghelului* lui Lavrentie[4]. Deși la rîndul său incomplet, epilogul acestui exemplar păstrează cea mai mare parte a textului inițial. Datele pe care le conține sînt esențiale

---

[1] Vezi articolul nostru *Un capitol din istoria tiparului românesc din secolul al XVI-lea: tipăriturile ieromonahului Lavrentie*, în SCL, XXI, 1970, nr. 6, p. 645—667, și rectificarea din SCL, XXII, 1971, nr. 1.

[2] Pentru deosebirile dintre tiparul lui Lavrentie și cel al lui Lorinț vezi L. Demény, *Noi contribuții la activitatea tipografică a lui Lavrentie*, în „Revista bibliotecilor", XXII, 1969, nr. 4, p. 227.

[3] Epilog semnalat și publicat de L. Demény, *op. cit.*, p. 226—227.

[4] Petăr Atanasov, *Четириевангелието на йеромонах Лаврентий*, în *Старобългарска литература. Изследвания и материали*, I, Sofia, 1971, p. 416.

pentru cunoaşterea activităţii tipografiei meşterului ieromonah. Oferim în traducere conţinutul acestui fragment de epilog[5]:

„Fiindcă Dumnezeu, cel căruia întru treime ne închinăm, a binevoit să umple biserica sa cu cărţi sfinte spre slăvirea şi folosul cititorilor, din această cauză şi eu ieromonahul Lavrentie am rîvnit cu ajutorul Sfîntului Duh şi cu iubire către dumnezeieştile şi sfintele biserici şi am scris această carte de suflet mîntuitoare, Tetraevanghelul, pe care Sfîntul Duh prin gura apostolilor a revărsat-o spre cunoaşterea şi împlinirea slăvirii dumnezeirii celei căreia ne închinăm întru unitatea strălucitoarei treimi. În zilele binecinstitului şi de Hristos iubitorului domnului nostru Io Alixandru voievod, sub arhiereul chir episcop Evtemie, pentru aceasta, eu robul lui Hristos şi mai mic între călugări, ieromonahul Lavrentie şi cu ucenicul meu Iovan ne-am trudit aproape de cetatea Bucureşti, pe apa Colentinei, şi am făcut mănăstirea cu hramul Sfîntului proroc înainte-mergătorul şi botezătorul Ioan şi în ea am lucrat aceste tipare. Ne-am trudit 10 ani pînă am alcătuit formele şi matriţele şi am început prima mînă (=scriere ?) şi am scris aceste cărţi dumnezeieşti,cele patru evanghelii,de suflet folositoare.

Aşadar, cu genunchii plecaţi, mă rog şi mă umilesc ..... de cei ce vor cînta sau vor citi sau vor copia ...".

Examinarea epilogului i-a permis lui Petăr Atanasov să stabilească următoarele concluzii: *a*) locul de imprimare al cărţilor lui Lavrentie a fost mănăstirea Sfîntului Ioan Înainte-Mergătorul de lîngă Bucureşti; *b*) Lavrentie a avut un colaborator în „ucenicul" Iovan; *c*) înainte de a se consacra tiparului, cei doi meşteri au construit mănăstirea cu hramul Sfîntul Ioan Înainte-Mergătorul, acţiune întreprinsă în vremea domnitorului Alexandru (1568—1577) şi a mitropolitului Evtimie (1569—1576); *d*) timp de 10 ani, Lavrentie şi Iovan au lucrat la confecţionarea formelor şi a literelor; această activitate a început în jurul anului 1572[6].

Pe marginea acestor concluzii, dorim să facem unele observaţii. În primul rînd, în ceea ce priveşte locul unde a fiinţat tipografia lui Lavrentie. Mănăstirea cu hramul Sfîntul proroc Înainte-Mergătorul şi botezătorul Ioan, situată pe apa Colentinei, lîngă Bucureşti, este Plumbuita[7], ridicată de Petru cel Tînăr (1558—1568)[8]. Din ştiri documentare reiese că succesorul lui Petru, Alexandru, ar fi zidit din nou mănăstirea, adăugîndu-i totodată *baia nouă, cea mare, cu toată vama ei*[9]. Ştirea rezidirii mănăstirii trebuie interpretată probabil în sensul că lucrările începute de fiul Chiajnei şi al lui Mircea Ciobanul au luat sfîrşit în timpul domniei lui Alexandru, deoarece e mai greu de presupus că într-un interval de circa 10 ani mănăstirea a fost ridicată în două rînduri. De altfel, dacă ar fi să dăm crezare aceluiaşi document, ar trebui să admitem că şi fiul lui Alexandru, Mihnea Turcitul, a ridicat la rîndul său mănăstirea[10]. Pe linia celor afirmate în colo-

---

[5] Petăr Atanasov, *op. cit.*,p. 416—417.

[6] *Ibidem*, p. 417.

[7] Vezi *Inscripţii din bisericile României*, adunate, adnotate şi publicate de Nicolae Iorga, Bucureşti, 1905, p. 81—82.

[8] Vezi documentul din 21 octombrie 1585 în DIR, XVI, B. *Ţara Românească*, vol. V (1581—1590), nr. 224, p. 212—213; cf. însă Nicolae Iorga, *Inscripţii*, p. 82, care consideră ctitor al mănăstirii pe Petru de la Argeş (Radu Paisie).

[9] DIR, XVI, B. *Ţara Românească*, vol. V, p. 213, Nicolae Iorga, *Inscripţii*, p. 82.

[10] DIR, XVI, B. *Ţara Românească*, vol. V, p. 214.

fonul *Tetraevanghelului* lui Lavrentie, ni se pare mai probabilă ipoteza terminării mănăstirii în anii domniei lui Alexandru, fiului său urmînd să-i atribuim numai zidirea *prea frumoasei biserici* [11]. În timpul lui Mihnea, mănăstirea Plumbuita a devenit metoh, adică subordonată administrativ mănăstirii Xiropotam de la Sfîntul Munte[12]. Or, acest amănunt ne face să înțelegem de ce documentul din 1585 atribuie lui Mihnea și tatălui său două rezidiri ale mănăstirii Plumbuita : sporindu-se numărul binefacerilor celor doi domni se sublinia și mai mult dărnicia Mirceștilor în ochii călugărilor atoniți.

Afirmația din epilog *am făcut mănăstirea* (сътворихъ монастиръ) arată că ieromonahul Lavrentie a participat direct la realizarea construcțiilor. Nu intră însă în preocuparea noastră de moment să stabilim rolul și aportul lui Lavrentie în ridicarea mănăstirii Plumbuita. Mai important ni se pare faptul că în acest locaș, proaspăt ridicat, a ființat în a doua jumătate a secolului al XVI-lea o tipografie chirilică, complet necunoscută pînă în prezent, a treia în ordine cronologică din Țara Românească. Apariția acestei tipografii este fără îndoială legată și de deplasarea capitalei de la Tîrgoviște la București, eveniment statornicit de domniile lui Mircea Ciobanul.

Din datele cuprinse în epilog rezultă că tipografia nu a fost patronată de domnitorul sau mitropolitul țării. Spre deosebire de epilogurile tipăriturilor lui Macarie sau ale lui Coresi, cel care a „rîvnit cu ajutorul Sfîntului Duh și cu iubirea către dumnezeiești și sfintele biserici" și a „scris această carte" nu mai este acum domnul[13] și nici un jude de cetate[14], ci însuși ieromonahul Lavrentie. Prin urmare, în cazul de față, tipografia a luat ființă foarte probabil prin eforturile singulare ale lui Lavrentie și Iovan, probabil un sîrb, care, asemenea unui alt ieromonah, Mardarie de la mănăstirea Mrkšina din Serbia (1562), și-au confecționat șriftul și ornamentația de carte. Nu vom intra în analiza caracteristicilor poligrafice, deoarece datele esențiale ale tiparului lui Lavrentie sînt deja cunoscute[15]. Ne vom opri, în schimb, asupra unei alte indicații cuprinse în epilog : durata confecționării literelor.

Aceasta a fost, conform mărturiei lui Lavrentie, de 10 ani, fapt care l-a determinat pe Petăr Atanasov să fixeze începutul acțiunii de confecționare a tiparului în anul 1572[16]. Alegerea acestei date s-a întemeiat pe convingerea că ediția *Tetraevanghelului*, al cărui exemplar l-a descoperit la Svištov, a fost tipărită în 1582 ; prin urmare, avînd în vedere cei zece ani menționați în epilog, anul 1572 se impune de la sine. Din descrierea pe care a dat-o Petăr Atanasov, constatăm însă că exemplarul în cauză este lipsit de ultima filă pe care se afla și sfîrșitul epilogului, cu data de imprimare. După opinia cercetătorului bulgar, lacuna aceasta poate fi completată prin punerea

---

[11] *Ibidem.*

[12] *Ibidem*, 213–214.

[13] Cazul *Tetraevanghelului* din 1512, al *Molitvenicului* din 1545 sau al *Octoihului* din 1574 (vezi BRV I, p. 19, facsimil sub fig. 31, p. 25, facsimil sub fig. 43, p. 59).

[14] Vezi *Tetraevanghelul* din 1562 (BRV I, p. 47).

[15] Vezi L. Demény, *op. cit.*, p. 227, și articolul nostru deja citat, p. 656.

[16] Petăr Atanasov, *op. cit.*, p. 417.

la contribuţie a fragmentului de epilog descoperit de Ludovic Demény într-un exemplar aparţinînd aceleiaşi ediţii a *Tetraevanghelului*[17]. În acest din urmă colofon, data imprimării este 1582[18]. Noi ne-am exprimat deja rezervele în ceea ce priveşte atribuirea fragmentului de epilog datat 1582 exemplarelor ediţiei *Tetraevanghelului* descris în BRV IV, p. 13—15. Am arătat cu acest prilej că *Tetraevanghelul* lui Lavrentie a cunoscut două ediţii, una tipărită în circa 1574 şi alta probabil în 1582[19]. Referitor la prima ediţie, căreia îi aparţine şi exemplarul din Sviştov, datarea ei s-a întemeiat pe considerente filigranologice[20] şi, în special, pe o însemnare din 5 februarie 1576, care atestă că la acea dată un exemplar din această ediţie era vîndut starostelui de Putna, Broştog[21]. După părerea pe care deja am exprimat-o, fragmentul de epilog datat 1582 aparţine ediţiei secunde a *Tetraevanghelului* lui Lavrentie[22]. Faptul că fila finală a exemplarului descoperit de L. Demény conţine continuarea textului exact din punctul în care s-a întrerupt epilogul în exemplarul bulgăresc nu contravine punctului nostru de vedere. Comparînd cele două ediţii ale *Tetraevanghelului* lui Lavrentie. Petăr Atanasov a arătat că punerea textului în pagină în a doua ediţie este identică cu aceea din prima ediţie[23]. Prin urmare, avem toate motivele să presupunem că epilogul avea aceeaşi dispoziţie a textului în pagină în ambele ediţii ale *Tetraevanghelului* (singurele deosebiri pe care le putem bănui între textele celor două epiloguri sînt legate de numele domnitorului şi al episcopului şi, bineînţeles, de data de imprimare). În acest fel, confuzia între diferite fragmente de pagină aparţinînd celor două ediţii este oricînd posibilă şi, probabil, printr-o asemenea atribuire greşită, fragmentul de epilog cu data 1582 a ajuns să fie legat,în secolul nostru, într-un exemplar al ediţiei din circa 1574[24]. Dacă astfel stau lucrurile, se clarifică încă un aspect pe care Petăr Atanasov l-a explicat nesatisfăcător : invocarea domnitorului Alexandru şi a mitropolitului Evtimie nu are caracterul unei pioase pomeniri, ci se referă la două personaje încă în viaţă la data încheierii primei ediţii a *Tetraevanghelului*. Acceptînd datarea propusă de cercetătorul bulgar se naşte întrebarea legitimă : de ce într-o carte imprimată în 1582 nu se menţionează numele domnitorului Mihnea Turcitul şi al episcopului său, dar se menţin, în schimb, numele unor personaje dispărute de pe arena istoriei încă din anul 1576 ? Această contradicţie din cadrul ipotezei lui Petăr Atanasov a fost foarte bine sesizată şi de Gernot Nussbächer [25]. Fără a cunoaşte argumentele noastre şi fiind încredinţat că fragmentul de epilog datat 1582 aparţine primei ediţii, Gernot Nussbächer a încercat să explice această inadvertenţă de datare. După opinia sa, data de 1582 înscrisă în epilog este consecinţa unei erori, anul real al tipăririi fiind 1574 sau, după computul bizantin, 7082 (= 1574 + 5508). La tipă-

---

[17] *Ibidem.*

[18] L. Demény, *op. cit.*, p. 227.

[19] Vezi articolul nostru deja citat, p. 652—656.

[20] Vezi Gebhard Blücher, *Consideraţii filigranologice asupra Evangheliarului slavon al lui Lavrentie*, în „Revista bibliotecilor", XXII, 1969, nr. 12, p. 741—742.

[21] Vezi articolul nostru deja citat, p. 652—653.

[22] *Ibidem*, p. 654—656.

[23] Petăr Atanasov, *op. cit.*, p. 428.

[24] Vezi articolul nostru deja citat, p. 654—655.

[25] Gernot Nussbächer, *Das älteste Bukarester Druckwerk*, în „Karpaten Rundschau", V (XVI), Freitag, 10 März 1972, nr. 10 (1038), p. 1 şi 5.

rirea datei, tipograful a cules din greşeală slovele-cifră pentru mii şi sute (А҃ Ф҃) de la începutul anului de la Hristos (А҃ Ф҃ О҃ Д҃=1574), iar slovele-cifră pentru zeci şi unităţi (П҃ В҃) de la sfîrşitul datei calculate după stilul bizantin (З҃ П҃ Б҃=7082)[26]. Explicaţia este ingenioasă, totuşi cu greu ne putem închipui că o asemenea greşeală s-ar fi putut strecura tocmai în epilogul unei tipărituri. Noi ne menţinem părerea că fragmentul de epilog cu data de 1582 nu aparţine primei ediţii, deoarece exemplarul leningrădean în care a fost descoperit de L. Demény nu conţinea acest fragment la sfîrşitul secolului trecut, cînd a fost cercetat de I. Karataev [27]. Desigur, în această problemă, lumină deplină nu se va face decît în momentul cînd se va cerceta minuţios hîrtia fragmentului de epilog datat 1582. Pînă atunci, rămîne ca un punct cîştigat datarea ante 1576 a primei ediţii a *Tetraevanghelului*.

Urmează să lămurim un ultim aspect pe care îl evidenţiază epilogul : data aproximativă la care Lavrentie a început confecţionarea materialului tipografic. În epilog se precizează că cei zece ani pe care i-a necesitat această acţiune s-au scurs în incinta mănăstirii. Amintind că prima ediţie a *Tetraevanghelului* este anterioară anului 1576, iar exemplarele ei conţin hîrtie databilă 1574 $\pm$ 1 an[28], termenul limită pe care îl putem atribui acţiunii de confecţionare a tiparului este anul 1563. La acea dată, foarte probabil, mănăstirea Plumbuita nu era încă zidită. În ipoteza noastră, ridicarea mănăstirii şi fabricarea şriftului nu sînt două acţiuni care se succedă în timp, ci două acţiuni întreprinse concomitent de Lavrentie. O asemenea interpretare explică şi lungul interval care a trebuit să se scurgă pînă la realizarea întregii garnituri de litere şi este, cum am văzut, de acord şi cu celelalte date pe care le furnizează cercetarea primei ediţii a *Tetraevanghelului*[29].

Lui Petăr Atanasov îi revine meritul de a fi descoperit în biblioteca „Ivan Vazov" din Plovdiv, sub numărul 144 (4), un exemplar din a doua ediţie a *Tetraevanghelului* lui Lavrentie[30], ediţie cunoscută pînă în prezent din sumara descriere pe care i-a făcut-o I. Karataev[31]. Din datele pe care le furnizează cercetătorul bulgar, această ediţie are comun cu prima ediţie corpul de litere, aşezarea în pagină a textului şi numerotaţia greşită a caietelor. Se deosebeşte însă de prima ediţie prin numerotarea colilor de caiet (se adaugă cifra romană lîngă signatura chirilică a caietului), prin tipărirea unor pagini cu 21 şi 27 de rînduri (în loc de 25 de rînduri cît au paginile în mod obişnuit), prin tipărirea textului şi pe pagina 3 a caietului 13, care în prima ediţie era goală, şi, în sfîrşit, prin hîrtie (aceasta nu mai este de fabricaţie braşoveană, ci de provenienţă străină, prezentînd filigranul mînă cu cruce)[32]. Reluarea numerotaţiei greşite a caietelor din

---

[26] *Ibidem.*

[27] Vezi articolul nostru deja citat, p. 654—655.

[28] Gebhard Blücher, *op. cit.*, p. 741—742.

[29] Cf. Gernot Nussbächer, *op. cit.*, p. 1, care consideră că cifra de 10 ani este eronată. D-sa confundă însă acţiunea de confecţionare a tiparului la care se raportează indicaţia lui Lavrentie cu aceea a tipăririi propriu-zise, care într-adevăr nu necesita mai mult de un an.

[30] Petăr Atanasov, *op. cit.*, p. 428—429.

[31] I. Karataev, *Opisanie slavěno-russkichŭ knigŭ napečatanychŭ kirilovskim bukvami*, Petersburg, 1883, nr. 38, p. 111 ; vezi şi articolul nostru, p. 655.

[32] Vezi Petăr Atanasov, *op. cit.*, p. 428—429.

prima ediţie dovedeşte că în elaborarea ediţiei secunde a *Tetraevanghelului* s-a procedat mecanic, fără nici o intenţie vădită de îmbunătăţire a calităţii tiparului. Indicarea colilor din fiecare caiet prin cifra romană nu este o inovaţie a lui Lavrentie, acest sistem de numerotare fiind întîlnit pentru prima dată la noi în cărţile lui Lorinţ şi Coresi din anii 1579—1580[33]. Trebuie să reamintim, cu acest prilej, că şi analiza exemplarelor din prima ediţie a *Tetraevanghelului* a evidenţiat nivelul mai scăzut al execuţiei tiparului la Lavrentie comparativ, de pildă, cu tipăriturile lui Coresi şi Lorinţ.

Trecînd peste lipsurile deja semnalate pentru ediţia *Tetraevanghelului* din circa 1574 [34], nu putem să nu ne oprim asupra unui alt aspect pe care îl evidenţiază exemplarul clujean (cota 34). Acesta prezintă în unele caiete (c. 13, f. 2 şi 7, c. 22, f. 4 şi 5 etc.) file cu text scris de mînă[35]. Filele manuscrise indicate nu sînt adăugate cu ocazia unei restaurări, la mulţi ani după tipărire, ci au fost introduse de Lavrentie şi colaboratorul său în momentul care precedă vînzarea exemplarului. Dovada o constituie hîrtia filelor manuscrise care au acelaşi filigran, *mînă cu cruce*[36], întîlnit şi în a doua ediţie a *Tetraevanghelului* [37]. Cercetarea documentelor şi manuscriselor din secolul al XVI-lea din Ţara Românească şi Moldova ne-a permis să constatăm raritatea acestui fel de hîrtie, întîlnită de noi numai în două acte emise la Bucureşti în anii 1576—1577[38]. În februarie 1576, cînd Lavrentie vindea un exemplar al *Tetraevanghelului* starostelui de Putna, Broştog, cartea cuprindea şi filele manuscrise din caietele indicate. Afirmaţia noastră este întărită şi de prezenţa însemnării datate 1576 pe o asemenea filă manuscrisă, aparţinînd sortului de hîrtie semnalat. Pe această hîrtie, din care Lavrentie îşi procurase, între timp, un stoc însemnat, el va tipări exemplarele ediţiei secunde. Completarea unor lacune din text cu file manuscrise, aspect pe care îl evidenţiază exemplarul clujean (cota 34), dovedeşte că în faza de tipar colile nu au fost trase toate în acelaşi număr de exemplare. Felul în care s-a remediat această deficienţă vădeşte acelaşi spirit de improvizaţie meşteşugărească pe care am mai avut prilejul să-l remarcăm pentru produsele acestei tipografii [39].

O problemă căreia Petăr Atanasov îi acordă o justificată atenţie este aceea a versiunii pe care o conservă textul ediţiilor *Tetraevanghelului* lui Lavrentie. Cercetătorul bulgar constată că versiunea slavonă a celor patru evanghelii din tipăritura lui Lavrentie este diferită de versiunea pe care a difuzat-o Macarie în 1512[40]. Această ultimă versiune ar fi fost preluată de ediţiile ulterioare ale *Tetraevanghelului* tipărite la Sibiu (1546), Braşov (1562, 1565 şi 1579) şi Alba Iulia (1579)[41]. Prin urmare, pentru versiunea *Tetraevanghelului* din circa 1574, Lavrentie nu a apelat la un izvod slavon autohton, ci la unul bulgăresc, de provenienţă tîrnoveană[42]. Păzindu-şi

---

[33] Vezi articolul nostru deja citat, p. 655.
[34] *Ibidem*, p. 650—651, 666—667.
[35] *Ibidem*, p. 649.
[36] *Ibidem*, p. 650.
[37] Vezi Petăr Atanasov, *op. cit.*, p. 429.
[38] Arhivele Statului Bucureşti, Secţ. ist., nr. 1014 : 22 sept. 1576 ; Secţ. ist., nr. 1028 : Bucureşti, 8.VI.1577.
[39] Vezi articolul nostru, p. 666—667.
[40] Petăr Atanasov, *op. cit.*, p. 418—420.
[41] *Ibidem*, p. 418.
[42] *Ibidem*, p. 419—420.

cu străşnicie tradiţiile natale, atît Lavrentie, cît şi Iovan, sînt, în ipoteza lui Petăr Atanasov, urmaşi şi colaboratori ai şcolii literare din Tîrnovo, fapt care ar pleda în favoarea originii lor bulgare [43].

Din capul locului vom spune că toate aceste concluzii, întemeiate pe o insuficienţă cunoaştere a bibliografiei problemei, nu pot fi primite. Am semnalat mai de mult faptul că versiunea *Tetraevanghelului* slavon tipărit de Coresi şi Tudor diacul în 1562 nu se întemeiază pe textul tipărit de Macarie cu jumătate de veac mai devreme[44]. Recent am arătat că deosebirile pe care versiunea *Tetraevanghelului* lui Lavrentie le prezintă faţă de versiunea cărţii lui Macarie se regăsesc şi în versiunea tipărită de Coresi şi Tudor diacul în 1562, versiune aflată la baza ediţiilor *Tetraevanghelului* datorate lui Călin (1565), Coresi şi Mănăilă (1579) şi Lorinţ (1579)[45]. Rezultatele cercetării noastre au fost exemplificate cu extrase din *Evanghelia lui Matei*. Dacă cercetarea comparativă a versiunilor amintite se extinde şi asupra textului din celelalte evanghelii, concluziile noastre rămîn în continuare neschimbate. Spre exemplificare, redăm deosebirile semnalate de Petăr Atanasov între versiunile lui Lavrentie şi Macarie (exemplele provin din *Evanghelia lui Ioan*) şi alăturat pasajele corespunzătoare din *Tetraevanghelul* slavon braşovean din 1562 :

Tetraevanghelul slavon tipărit de Macarie în 1512	*Tetraevanghelul* slavon tipărit de Lavrentie în circa 1574	*Tetraevanghelul* slavon tipărit de Coresi şi Tudor Diacul în 1562
ꙗко пророкь ѿ галїлеѫ не въстаеть (Ioan, z. 27)	ꙗко пр҃рѡкь ѿ галилеѫ не приХѡдить (Ioan, z. 27)	ꙗко пр҃рѡкь ѿ галилеѫ не приХѡдить (Ioan, z. 27)
оучителю сїѫ ѡбрѣтоХѡ҃м нн҃ѣ прѣлюбодѣиствꙋемѫ (Ioan, z. 28)	оучителю сїа жена ѧта ѥ҃ нинѣ въ прѣлюбодѣани (Ioan, z. 28)	оучителю сїа жена ѧта ѥ҃ нинѣ въ прѣлюбодѣни (Ioan, z. 28)
прѣжде камень на нѧ да връжеть (Ioan, z. 28)	прѣжде връѕи камень на нѧ (Ioan, z. 28)	прѣжде връѕи камень на нѧ (Ioan, z. 28)
азь есмь свѣдѣтелствоуѫ и о себѣ самомь (Ioan, z. 29)	азь есмь свѣдѣтелствуѫ и о мнѣ самѡ҃м (Ioan, z. 29)	азь есмь свѣдѣтелствоуѫ и о мнѣ самомь (Ioan, z. 29)
аще оубо не вѣроуете (Ioan, z. 30)	аще бо не имете вѣры (Ioan, z. 30)	аще бо не имете вѣры (Ioan, z. 30)
не вѣроуете мнѣ (Ioan, z. 32)	не емлете вѣры мнѣ (Ioan, z. 32)	не вѣроуете мнѣ (Ioan, z. 32)

[43] *Ibidem*, p. 440.

[44] Vezi articolul nostru *Precizări în legătură cu traducerea Tetraevanghelului lui Coresi*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 6, p. 660—662.

[45] Vezi articolul nostru *Un capitol din istoria tiparului românesc din secolul al XVI-lea*, p. 657—658.

În afara unei singure deosebiri (Ioan, z. 32), versiunea lui Lavrentie se identifică cu aceea coresiană, fapt care indică provenienţa autohtonă a izvodului tipărit la mănăstirea Plumbuita. Chiar şi pasajul din *Evanghelia lui Ioan*, z. 32 (не емлете вѣры мнѣ), care lipseşte la Coresi, apare, în schimb, în manuscrisele slavone ale celor patru evanghelii din ţările române[46]. Aceste constatări ne permit să afirmăm că textul lui Lavrentie se întemeiază foarte probabil pe una din ediţiile braşovene ale *Tetraevanghelului* (1562 sau 1565), uşor remaniate, sau pe o versiune manuscrisă, de asemenea, de provenienţă românească, care se identifică în cea mai mare parte cu textul tipărit în 1562. Aici se cuvine să amintim că versiunea slavonă a celor patru evanghelii pe care o conţine tipăritura lui Coresi era cunoscută cărturarilor români încă înaintea publicării ei în 1562 ; la definitivarea textului românesc al *Tetraevanghelului* din 1561, această versiune slavonă a fost consultată adesea[47]. După tipărirea ei în 1562, ediţiile slavone ulterioare ale celor patru evanghelii, tipărite la Braşov şi Alba-Iulia, au preluat-o în ciuda faptului că versiunea lui Macarie cunoştea deja alte trei ediţii (Sibiu — 1546, Belgrad — 1552, Mănăstirea Mrkšina — 1562). La această largă difuzare a contribuit şi faptul că, sub raportul integrităţii textului, versiunea coresiană era superioară ediţiei din 1512[48]. Folosind drept sursă pentru *Tetraevanghelul* său din circa 1574 ediţia braşoveană din 1562 sau 1565, ori un text apropiat de acestea, Lavrentie nu a făcut altceva decît să se integreze unei tendinţe autohtone care urmărea promovarea şi difuzarea acestei versiuni slavone diferite de versiunea lui Macarie. Marea răspîndire pe care a căpătat-o în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, prin mijlocirea tiparului, ne face să presupunem că această versiune se bucura de autorizaţia înaltelor foruri bisericeşti din Ţara Românească. Să nu uităm că exemplarele cărţilor slavone tipărite la Braşov, sau în oricare altă localitate românească erau vîndute, în primul rînd, clerului. În consecinţă, atît Coresi cît şi ceilalţi tipografi de carte slavonă nu puteau rămîne insensibili la pretenţiile pe care mitropolitul muntean, adeseori amintit în epiloguri, le putea formula în legătură cu comenzile încredinţate tiparului. Astfel se explică faptul că Lavrentie, deşi tributar cărţii sîrbeşti în privinţa ornamentaţiei şi poate a unor formule de epilog, a rămas, în schimb, fidel versiunii ilustrate întîia oară prin tipar, la Braşov, în 1562. Atitudinea sa ne apare cu atît mai firească cu cît aparţine unui ieromonah care şi-a desfăşurat activitatea într-o mănăstire, unde problema textelor religioase se afla permanent în atenţia călugărilor.

În lumina precizărilor pe care le aduce critica de text, ipoteza lui Petăr Atanasov nu poate fi reţinută. La Plumbuita Lavrentie nu a îndeplinit rolul de exponent al şcolii literare tîrnoviene, ale cărei idei le-ar fi adus cu sine din sudul Dunării. Particularităţile textului *Tetraevanghelului* din circa 1574 la care apelează cercetătorul bulgar pentru a proba originea sud-dunăreană a lui Lavrentie şi a presupuşilor săi editori se regăsesc de fapt în ediţiile slavone ale celor patru evanghelii tipărite în ţările române în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Originea ieromonahului Lavren-

---

[46] Vezi BAR, ms. sl. 10 din sec. XV, ms. sl. 8 din 1515 şi ms. sl. 9 din 1579—1582, scrise în Moldova.

[47] Vezi articolul nostru *Precizări în legătură cu traducerea Tetraevanghelului lui Coresi*, p. 655—662.

[48] *Ibidem*, p. 661.

tie este deci o chestiune care nu poate fi soluționată decît pe o bază documentară. În ceea ce privește al doilea aspect, al editorilor pe care i-ar fi avut Lavrentie, o știre din 1576 ne încredințează că acesta își vindea singur tipăriturile. Această mărturie ne permite să afirmăm că cel puțin prima ediție a *Tetraevanghelului* nu a reprezentat o comandă destinată unui editor din afara mănăstirii. În tot cazul, în această perioadă, Coresi deținea monopolul tipăriturilor slavone pentru Țara Românească[49], desfăcute, probabil, prin intermediul mitropoliei muntene. Tipografia lui Lavrentie pare a fi fost o întreprindere particulară lipsită de un sprijin din afară, presupunere care ar explica și lungul răstimp scurs pînă la înjghebarea ei. Pentru acest motiv, considerăm că nu trebuie pusă în legătură cu Lavrentie informația care consemnează trimiterea la Brașov (iunie 1573) din partea lui Alexandru vodă a unui preot pentru tiparniță[50]. În nici un caz această știre nu ne permite să atribuim Brașovului vreun rol la înființarea tipografiei de lîngă București[51].

Exemplarele găsite în țară, în U.R.S.S., Bulgaria și Muntele Athos dovedesc larga circulație a produselor mănăstirii Plumbuita. Poate tocmai pentru a împiedica desfacerea cărților lui Lavrentie în Transilvania, Lorinț a obținut din partea lui Bathory acel privilegiu prin care se interzicea retipărirea *Tetraevanghelului* slavon timp de 30 de ani. Pe de altă parte, dacă ne orientăm după hîrtia ediției secunde a *Tetraevanghelului*, care nu mai este aceeași ca în prima ediție (circa 1574), am putea presupune că brașovenii nu s-au arătat dispuși să sprijine o activitate tipografică care nu se desfășura în cetatea lor. Desigur, problema raporturilor dintre cele două tipografii chirilice va trebui interpretată și sub acest aspect. Pentru moment, nu putem însă preciza dacă lipsa unui sprijin material sau poate un comerț nerentabil cu cartea nu au contribuit în final la zădărnicirea activității acestei tiparnițe.

Aprilie 1972

---

[49] Vezi *Sbornic* slavon, partea a II-a (BRV I, nr. 15, p. 54), *Octoih* slavon, partea I și a II-a (BRV I, nr. 17, p. 59), *Psaltire* slavonă (BRV I, nr. 20, p. 66), *Triod* slavon (BRV I, nr. 21, p. 69).

[50] Vezi articolul nostru, *Un capitol din istoria tiparului românesc din secolul al XVI-lea*, p. 666; cf. Gernot Nussbächer, *op. cit.*, p. 1.

[51] Cf. Gernot Nussbächer, *op. cit.*, p. 5.

TOT DESPRE *MOȘIE*

DE

STANISLAV SEMCINSKI (Kiev)

Revista „Limba română" a publicat în paginile sale *Note lexicale și etimologice*, scrise de mine în 1971 (LR, XX, 1971, nr. 5, p. 489—491). Din păcate, abia acum mi-am dat seama de o greșeală comisă în acest text. Arătînd că rom. *moșie* poate fi interpretat ca un calc de structură după un model slav *dědina*, am adus drept dovadă și cuvîntul maghiar *örökség* „moșie", format, după cum credeam atunci, de la *öreg* „moș". De fapt, magh. *örökség* este un derivat al lui *örök* „etern, veșnic", de la care provine și rom. *uric*. Sensul „moșie" al lui *örökség* s-a dezvoltat din acela de „ereditate", „moștenire". Scoaterea din discuție a cuvîntului maghiar nu modifică însă explicația dată pentru formarea rom. *moșie* — calc de structură din perioada bilingvismului slavo-român. Făcînd cuvenita rectificare, îmi cer scuze de la cititori. *Mea culpa*...

6 aprilie 1972

Tratat de lingvistică generală, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971.

Poate că cea mai puternică impresie pe care o lasă cititorului lucrarea apărută la Editura Academiei Republicii Socialiste România în ultima lună a anului trecut sub titlul *Tratat de lingvistică generală* este aceea că ne aflăm în faţa unei enciclopedii lingvistice. O spune, de altfel, într-o formă discretă, însuşi acad. Al. Graur în *Cuvîntul înainte*, semnat şi în numele celorlalţi doi redactori responsabili, Sorin Stati şi Lucia Wald: „Pentru a elabora un tratat de lingvistică generală, care prin definiţie trebuie să înfăţişeze întregul domeniu, e nevoie de un colectiv larg, compus din specialişti în diverse ramuri". Într-adevăr, colectivul format din 14 persoane, inclusiv cei trei redactori responsabili, a avut toate posibilităţile de a ne pune în curent cu mulţimea de idei variate, complexe şi nu o dată contradictorii din lingvistica zilelor noastre. Însuşi planul expunerii ni se pare că arată o intenţie enciclopedică, fiindcă după capitolul I, în care se stabileşte punctul de vedere al autorilor despre obiectul lingvisticii şi istoria acestei ştiinţe, redată fireşte în liniile ei generale, urmează două părţi care tratează metodele de cercetare a limbii (în prima se analizează concepţiile celor care îşi îndreaptă atenţia cu precădere asupra descrierii limbii fără a ţine seama de originea şi evoluţia ei, în a doua parte se înfăţişează concepţiile celor care preferă să explice lucrurile prin prisma evoluţiei lor istorice). Partea ultimă, a IV-a, despre ramificaţiile şi clasificarea limbilor, încheie această primă enciclopedie românească a lingvisticii aplicînd un principiu de interpretare, subliniat nu o dată în paginile anterioare, principiu asupra căruia toţi autorii au căzut de acord în prealabil. Este vorba de ceea ce grupul de autori au spus şi în lucrările lor individuale, şi anume că limba nu se explică numai prin descrierea mecanismului ei intern, ci şi prin evoluţia ei istorico-socială.

Un asemenea punct de vedere uşurează bineînţeles compunerea unei lucrări enciclopedice, pentru că este generos şi echilibrat, reprezentînd prin el însuşi baza oricărei tentative de sinteză, iar *Tratatul de lingvistică generală* constituie indiscutabil o asemenea bază.

Liniile acestei sinteze, aşa cum rezultă ele din *Tratat*, schiţează însă preferinţa clară a autorilor spre subordonarea metodei structurale celei istorico-sociale, recunoscîndu-se însă şi subliniindu-se de foarte multe ori în cursul expunerii contribuţiile de o excepţională importanţă aduse de structuralism la metodologia cercetării şi clarificării problemelor celor mai spinoase ale limbii. Cititorul specialist este plăcut surprins de acest aspect, iar cititorul care doreşte numai să se informeze îl înregistrează cu satisfacţia pe care i-o dau nu numai informaţia bogată, ci şi interpretarea ei în esenţă. Singurul lucru supărător şi pentru unul şi pentru celălalt este lipsa unui indice de materii. E păcat că o carte care nu se

citește totuși ca un roman nu a fost prevăzut cu indice, instrument de lucru care ridică de cîteva ori eficacitatea unei opere de acest gen.

În încheiere, cîteva cuvinte despre publicul căruia i se adresează cartea. Afară de lingviști, ea interesează pe filozofi, nu numai pentru că în interpretarea doctrinelor lingvisticii moderne autorii adoptă o poziție marxistă, declarată deschis, ci și pentru că dezvoltările lor au implicații importante din acest punct de vedere. Ea interesează deopotrivă pe matematicieni și ciberneticieni, căci relațiile dintre aceste discipline și știința limbii sînt abordate de fiecare dată cînd se ivește prilejul cu spirit critic. Interesează pe criticii literari, cel puțin capitolele care tratează problema stilurilor, a mesajului artistic, a rolului emițătorului și receptorului, dacă nu și pentru alte capitole. Interesează, în fine, pe istoricii culturii, nu numai ca să vadă ce contribuție au adus specialiștii români în domeniile lingvisticii generale, ci și pentru a-și compara vederile lor cu cele ale lingviștilor. Am putea spune că *Tratatul* despre care vorbim e util oricărui om de cultură care se ține la curent, tocmai pentru că, așa cum ne-am îngăduit s-o spunem și mai înainte, el reprezintă o enciclopedie a cunoștințelor de lingvistică astăzi.

I. C.

I. RIZESCU, *H. Tiktin, omul și opera*, București, Editura științifică, 1971, 188 p.

Studiul vieții și operei lui H. Tiktin implică o bună orientare în domeniul evoluției culturii noastre din a doua jumătate a secolului trecut, în conexiune cu mișcarea de idei din Europa, avînd în vedere că acest erudit s-a format în școli cu veche tradiție, iar cînd s-a apucat să studieze limba noastră își fixase deja punctele de reper ale interpretărilor, la nivelul cerințelor științei filologice de atunci. I. Rizescu s-a străduit ani de zile la rînd, începînd din 1954, cînd ne-a dat cele dintîi pagini asupra activității puțin cunoscute a lui Tiktin, pe baza corespondenței inedite la care a avut acces, să configureze cît mai exact, în adevărata ei lumină, viața și opera lui Tiktin. Nu se poate spune că nu l-au ajutat și multele mărturii pozitive ale oamenilor noștri de știință, istorici și filologi, care au prețuit totdeauna la justa valoare meritele deosebite ale lingvistului prezentat atît de complet acum de I. Rizescu.

Mediul în care a trăit lingvistul din Iași, după ce s-a stabilit în 1869 în acel oraș cu o excelentă tradiție literară și științifică, a fost dintre cele mai prielnice studiului limbii noastre, activității științifice și publicistice. Chiar de la începutul expunerii vieții lui Tiktin surprind unele amănunte de cel mai mare interes lingvistic și literar: prietenia strînsă cu Eminescu, poetul atît de preocupat de problemele limbii noastre literare: „El m-a inițiat — avea să mărturisească într-o scrisoare lingvistul în formare — în literatura română de la începuturile ei și prin el am cunoscut limba poporului, limbă a cărei importanță încă nu era apreciată pe atunci decît de puțini. Lecturile făcute împreună cu Eminescu și explicațiile pe care mi le-a dat cu această ocazie acest excelent cunoscător al limbii sale materne mi-au prilejuit o mulțime de constatări lexicografice, gramaticale, literare și istorice pe care le-am înregistrat pe fișe, la care s-au adăugat apoi extrase din gazete și figuri executate de desenatori pentru mine, astfel că am ajuns la o bogată colecție de fișe. În modul acesta am ajuns la convingerea că limba și literatura română reprezintă un cîmp pentru a cărui desțelenire se făcuseră abia primele încercări modeste, așa că aveam

în fața mea un teren vast pe care puteam desfășura o activitate rodnică".

Tiktin a recunoscut în Lambrior și Hasdeu oameni de știință de solidă formație filologică, realiști, foarte erudiți, cu intuiții exacte în privința dezvoltării culturii și a limbii naționale; le-a păstrat un respect deosebit de-a lungul activității lui atît de rodnice, pînă în 1936, cînd s-a stins din viață în țara lui de baștină, Germania.

Tiktin și-a tipărit cel dintîi studiu în 1879, dar opera care l-a consacrat a fost *Studien zur rumänischen Philologie* (Leipzig, 1884); au urmat apoi cele mai importante și mai cunoscute lucrări ale sale: *Dicționarul român-german* (1895—1920) și *Gramatica limbii române*, ajunsă în 1945 la ediția a V-a (sub îngrijirea lui I.-A. Candrea). Bineînțeles că marele lingvist a scris foarte multe studii asupra aspectelor limbii noastre, cu precădere asupra foneticii, lexicului și morfologiei. Sistematizarea lor în capitole este utilă și concludentă în privința originalității gîndirii și metodelor de investigație și analiză. I Rizescu ne-a dat un studiu atent, dens, într-un stil cam abrupt și cu treceri uneori neașteptate de la un amănunt la altul, dar bine documentat și cu referințe ample și instructive la ceea ce se dezbătea în epocă, la ceea ce se construia încet și anevoios, învingînd contradicții și ezitări, mai ales în conturarea normelor ortografice, în redactarea gramaticii și a dicționarului necesar. Este un merit deosebit al lui Tiktin de a ne fi dat dicționarul său istoric și etimologic utilizabil de toți erudiții străini, de a ne fi dat o excelentă gramatică și originale studii de istorie a limbii române, printr-un efort constant, intens, călăuzit de o mare pasiune pentru cultura și limba română, sau, cu vorbele lui Iorga: se cuvine să recunoaștem „meritele acestui mare învățat, așa de modest, așa de bun și cu atîta iubire față de acest popor" (p. 28).

Gh. Bulgăr

MIRCEA ZDRENGHEA și STELA ZDRENGHEA, *Probleme de analiză morfologică*, București, Editura științifică, 1971, 96 p.

Așa cum se arată în *Cuvînt înainte*, autorii și-au propus în lucrarea de față să pună la dispoziția celor preocupați de gramatică „un număr de texte analizate morfologic, precum și o serie de îndrumări practice în analiza morfologică".

Deși nu se precizează cărei categorii de cititori se adresează cartea pe care o prezentăm, putem presupune că ea interesează, în primul rînd, pe candidații care se pregătesc pentru învățămîntul superior filologic.

Întrucît în analiza gramaticală făcută de elevi (probabil cu prilejul diferitelor examene de admitere) s-au reperat anumite greșeli, care apar cu o frecvență deosebită, autorii încearcă să găsească cele mai bune mijloace pentru evitarea greșelilor semnalate. M. Zdrenghea și S. Zdrenghea pornesc de la principiul, bine cunoscut, al legăturii indisolubile dintre morfologie și sintaxă: „Stabilind în mod precis clasa (partea de vorbire) căreia îi aparține cuvîntul de care se ocupă și cunoscînd categoriile gramaticale ale cuvîntului de analizat, elevii își vor da mai ușor seama de funcțiunea sintactică a cuvîntului" (p. 36). De asemenea ei au avut în vedere faptul că orice enunț este „o succesiune de unități legate între ele, care se condiționează reciproc, ca formă sonoră și înțeles" (cf. Solomon Marcus, Edmond Nicolau, Sorin Stati, *Introducere în lingvistica matematică*, București, 1966, p. 19).

Este interesantă încercarea autorilor de a demonstra, pe baza unor exemple bine alese,

existența unui raport riguros între cunoașterea conținutului unui text și interpretarea lui gramaticală și corolarul acestui raport: „o bună analiză gramaticală ne poate ajuta la înțelegerea corectă a unui text" (vezi exemplele din poezia eminesciană și din cea populară de la p. 17—19).

Meritorie este, de asemenea, încercarea autorilor de a corobora definirea morfologică a unor părți de vorbire (substantiv, pronume, verb) cu cea contextuală.

Autorii fac, în treacăt, unele propuneri demne de a fi luate în considerație într-o viitoare programă școlară, ca, de exemplu, studierea valențelor părților de vorbire[1].

În *Îndrumări în analiza morfologică* (p. 9—36) se arată că cele mai multe greșeli pe care le fac elevii în analiza substantivului se referă mai ales la cazuri (se confundă vocativul și acuzativul cu nominativul, iar genitivul cu dativul). După ce se explică cauzele acestor confuzii, se arată cum pot fi evitate asemenea greșeli.

Sînt binevenite îndrumările date cu privire la articol (în special la acordul celui genitival), la pronumele reflexiv și la cel personal de persoana I și a II-a; de asemenea sînt folositoare paragrafele referitoare la verb, prepoziții și conjuncții.

Unele explicații ar fi trebuit să fie mai ample ca, de exemplu, delimitarea diferitelor funcțiuni ale lui *un, o* (articol nehotărît, pronume nehotărît, numeral). Destul de sumare sînt și lămuririle referitoare la părțile de vorbire neflexibile.

Există unele formulări nu prea clare, mai ales pentru nivelul celor cărora li se adresează manualul. Astfel, în legătură cu pronumele posesive se spune: „Dintre toate cuvintele care se declină, în limba română numai pronumele personal de persoana I și a II-a are forme diferite pentru fiecare caz" (p. 30). Ar fi trebuit să se precizeze că aceste pronume nu au forme pentru cazul genitiv, deoarece elevii sînt tentați să considere că pronumele posesiv este genitivul celui personal.

Credem că și alte chestiuni dificile pentru analiza morfologică ar fi trebuit să-și aibă locul într-un asemenea manual preparator. Ne referim, de exemplu, la delimitarea verbelor reflexive de cele active pronominale, problemă menționată și în programa școlii generale.

În general, textele analizate (p. 41—78) sînt bine alese și cuprind numeroase fapte interesante. Fiecare parte de vorbire este analizată din punct de vedere morfologic, indicîndu-se totodată funcțiunea sintactică.

În textele analizate găsim numeroase cuvinte cu funcțiunea sintactică de element predicativ suplimentar. În schimb, alte funcțiuni sintactice sînt slab sau deloc reprezentate.

Autorii se ghidează, în problemele fundamentale, după ed. a II-a a *Gramaticii* Academiei[2]. De aceea pare curios că ei se abat uneori, fără a aduce vreo justificare, de la această normă, apelînd la prima ediție a aceleiași *Gramatici*[3]. Ne referim, de exemplu, la interpretarea unor cuvinte ca *tot* (p. 42, 45), *mult* (p. 53) ca pronume nehotărîte.

---

[1] Vezi pentru aceasta Sorin Stati, *Analiza elementară a structurilor sintactice*, p. 42—75, în Stati Sorin și Gh. Bulgăr, *Analize sintactice și stilistice*, București, 1970.

[2] Este cunoscut punctul de vedere, discutabil, al lui M. Zdrenghea, după care, pronumelor posesive, spre deosebire de cele demonstrative, interogative-relative etc. nu le-ar corespunde forme adjectivale (*Există adjective posesive în limbile romanice?*, în „Cercetări de lingvistică", XII, 1967, nr. 1, p. 88; vezi și *Adjective determinative sau pronume (posesive, demonstrative, interogative-relative* și *nehotărîte)?*, în „Limba română", IV, 1955, nr. 4, p. 83—90). Autorii însă se pun în acord cu *Gramatica* Academiei („pentru a nu produce confuzii") și consideră că un cuvînt ca *nostru* (din *caisul nostru*, p. 53) este adjectiv pronominal posesiv. Tot la punctul de vedere al *Gramaticii* Academiei se opresc autorii și în privința vocativului, pe care-l socotesc lipsit de funcțiune sintactică, deși la p. 40, nota 51, ei afirmă: „Noi credem însă că, de fapt, vocativul este subiectul unui imperativ (sau al unui conjunctiv sau indicativ cu valoare de imperativ"), idee care se întîlnește și la alți lingviști.

[3] În legătură cu exigența față de un manual preparator, vezi și articolul Mioarei Avram, *Cum ar trebui să fie un manual preparator pentru gramatica limbii române*, în „Gazeta învățămîntului", XXII (103), din 10 aprilie 1970, nr. 3.

În analiza unor părți de vorbire se observă anumite neconcordanțe. Astfel adverbului *și* i se acordă funcțiunea de atribut adverbial (p. 41), dar nu și lui *chiar* (p. 48), deși ambele adverbe se găsesc într-o situație contextuală apropiată.

Indicațiile care se dau în analiza unor părți de vorbire nu sînt totdeauna aceleași (vezi, de exemplu, adjectivele).

Amintim de asemenea că s-au strecurat unele erori regretabile (vezi *pînă în*, p. 41, socotită locuțiune prepoziționlă).

Cele mai multe texte analizate morfologic sînt însoțite de scheme. Ar fi fost necesar însă ca, în anumite cazuri, analiza morfo-sintactică să fi fost însoțită de unele note explicative. Ne referim, de exemplu, la propoziția cu nr. 18 (p. 49), în al cărei enunț găsim și cuvintele : *cucoana Marioara... cu pestelca-i curată pe dinainte*, ultimul cuvînt fiind considerat complement circumstanțial de loc. Faptul că *pe dinainte*, deși determină un substantiv (pestelca), este considerat de autori complement (interpretare pe care o găsim justă), ar fi trebuit să comporte o explicație pe care n-o găsim în textul menționat.

Alteori însă găsim numeroase note explicative repetate, fără nici o justificare, atît la textul analizat, cît și la schema corespunzătoare.

În ultima parte a lucrării (p. 79—90) sînt inserate mai multe texte de analizat, după care urmează bibliografia operelor literare folosite.

În general, volumul *Probleme de analiză morfologică* este o lucrare folositoare, mai ales pentru miile de absolvenți care se pregătesc în fiecare an să intre pe porțile facultăților de filologie.

I. Rizescu

I.I. BUJOR — Fr. CHIRIAC, *Gramatica limbii latine*. Ediția a II-a cu întregiri substanțiale, București, Editura științifică, 1971, 428 p.

Față de prima sa ediție — publicată în urmă cu cincisprezece ani — acest manual se prezintă îmbunătățit și întregit sub două aspecte :

— În primul rînd sub raportul **organizării** sale, noua împărțire în paragrafe ușurînd trimiterile interioare și, prin aceasta, întrebuințarea rapidă a volumului. Totodată, un index alfabetic general facilitează găsirea locului unde se află tratată problema specială sau forma aparte care îl poate interesa pe cititor.

— În al doilea rînd sub raportul **explicațiilor** furnizate prin adăugirea unor paragrafe noi, cu prilejul analizei formelor flexionare nominale sau verbale.

Concepută în spiritul gramaticii tradiționale, această lucrare sacrifică în mod deliberat **prezentarea în sine** a sistemului gramatical latin în favoarea unei continue raportări a formelor latine la sistemul gramatical al limbii noastre — cunoscut, se înțelege, cititorului român. Compensînd astfel prin ușurința înțelegerii ceea ce se pierde în coerența filologică a prezentării, volumul de față reprezintă, fără îndoială, cel mai cuprinzător compendiu al formelor gramaticii latine publicat pînă astăzi în limba română.

Ar fi fost, desigur, imposibil ca o asemenea întreprindere să nu ridice o sumă de probleme de teorie, de metodă și de terminologie. Dintre acestea le spicuim aici pe următoarele :

— Din punct de vedere grafic, formal, ar fi fost utilă întrebuințarea sistemului curent de delimitare a prefixelor, a sufixelor și a desinențelor cu ajutorul cratimelor, după tipul *con-*, *-ba-*, *-m* în locul notării indiferente *con*, *ba*, *m*.

În aceeași ordine de idei, expunerea ar fi cîștigat în claritate prin deosebirea netă a

funcției lexicale a sufixelor nominale față de funcția morfologică a celor verbale (p. 23—24).

— În cadrul tratării sufixelor verbale (p. 83) elementele de formare a temelor verbului (*-u-/-v-* de perfect, *-t-/-s-* de supin)[1] sînt tratate **pe același plan** cu „caracteristicile" modurilor și ale timpurilor derivate (*-ba-* de imperfect indicativ, *-bo, -bi-* de la viitorul întîi etc.) În consecință, *-u-/-v-* și *-t-/-s-* își află mai jos explicația între sufixele temporale (p. 85—86), fără a se introduce deloc noțiunea de „aspect" în prezentarea opoziției temelor verbale.

— Dacă trecem cu vederea cele cîteva verbe zise „neregulate", ca *sum, uolo, fero* etc., sîntem siliți să constatăm că verbul latin a pierdut cu totul — la tema prezentului — vechea opoziție indo-europeană dintre o conjugare atematică și una tematică, în fața noastră apărînd patru clase de conjugare, definibile după vocalele tematice care le caracterizează: ā, ē, ĕ, ī. Așadar, intitularea conjugării a III-a drept una „consonantică" în raport cu celelalte trei, numite „vocalice" (p. 81), apare ca o prezentare improprie a sistemului clasic latin.

— Tratarea sintaxei numelui după sistemul curent pentru limba română (atribut, complement de mod, de loc etc.) și nu după sistemul adecvat caracterului sintetic al limbii latine (genitiv partitiv, acuzativ de direcție, ablativ separativ etc.) i-a dus pe autori în impasul introducerii unei categorii de tipul „complementului", pronumelui", exemplificat prin **aliquis** *civium*, **nullus** *hominum* etc. (p. 185).

— Lipsa unui paragraf dedicat funcție exclamative a unora dintre cazurile latine a determinat înregistrarea exemplelor de tipul **Ecce** *tuae litterae* (în nominativ) sau **O** ! *me hominem infelicem* (în acuzativ) sub rubrica numită „Complementul interjecției" (p. 186).

— Între termenii tehnici întrebuințați cu constanță în acest manual relevăm o serie de forme ieșite din uzul curent al terminologiei gramaticale uzuale, numiri care riscă să-înstrăineze pe cititor de consultarea acestui volum, ca, de pildă, *tulpină* (pentru *temă*, folosit mai rar), unitate *lexică* (pentru *lexicală*), *caracteristică* (fie pentru *sufix*, fie pentru *vocală tematică*). De asemenea, pare întrucîtva imprudentă mențiunea *națiunii* în legătură cu populațiile indo-europene, precum și formularea „epocă *pre-etnică*" pentru desemnarea epocii anterioare despărțirii grupurilor indo-europene[2].

— În capitolul intitulat „Noțiuni de metrică", în cadrul paragrafului consacrat **eliziunii** (p. 357) nu se vorbește nimic despre elidarea specifică a vocalei în cazul lui *est*. Apoi, în cadrul exemplelor, întîlnim, în mod neașteptat, elidări ca *Scȳthă(a)/ést* sau *rĕlĭnquĕn* (sic)/*d(a) ést* (p. 367)[3].

Dan Sluşanschi

[1] Remarcăm cu acest prilej că în prezentarea și în special în explicarea formării supinului ar fi fost mai completă și mai corectă mențiunea sufixului nominal *-tu-/-su-*, în opoziție cu cel *-to-/-so-* al participiului perfect pasiv, avînd în vedere că apropierea analogică dintre ele este **secundară** în limba latină.

[2] De același ordin cu aceste arhaisme terminologice se arată a fi și relativa întîrziere a bibliografiei față de noile apariții sau reeditări modificate din domeniul gramaticii latine. O medie cronologică a șirului de titluri citate (p. 10) ne-ar situa în jurul anului 1925.

[3] Volumul acesta, atît de prezentabil sub aspect grafic, ar fi meritat, fără îndoială, o erată, nu atît datorită micilor erori tipografice evidente, cît datorită greșelilor care pot înșela un cititor neavizat, spre exemplu *-œ* ca desinență de genitiv singular al declinării întîi (în *tabelul* de la p. 23), *sangeun* ca temă a lui *sanguis* (p. 35) sau *Prol!* ca exemplu de interjecție (p. 186).

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

ROMÂNEȘTI

Bibliografia analitică a periodicelor românești. 1851—1858, vol. II, partea a III-a, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972.

Bibliografia analitică a limbii române literare. 1780—1866, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972.

Studii de limbă literară și filologie, vol. II, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972.

STRĂINE

José Polo, *Las oraciones condicionales en español (Ensayo de teoría gramatical)*, Universidad de Granada, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1971 (Colección Filologica XXVI).

Carlos Muñiz Romero, *Los caballeros del Hacha*. Premio Angel Ganivet 1970, Universidad de Granada, 1971 (Colección Monográfica 2).

Miguel Hernández Isla, *Se ha roto la mascara de un cura*. Premio Angel Ganivet 1970, Universidad de Granada, 1971 (Colección Monográfica 3).

Carmelo Sánchez Muros, *Doce poemas de Caza Mayor y una elegia*. Premio García Lorca 1970, Universidad de Granada, 1971 (Colección Monográfica 4).

Alvaro L. Salvador, *Y*.... Premio García Lorca 1970, Universidad de Granada, 1971 (Colección Monográfica 5).

Aldo Fresno, *Cauce vivo*. Accesit al Premio García Lorca 1970, Universidad de Granada, 1971 (Colección Monográfica 8).

José Camacho Alvarez, *Dialogo de Amor y Soledad*. Accesit al Premio García Lorca 1970, Universidad de Granada, 1971 (Colección Monográfica 9).

José I. Moreno-Olmedo, *Perifrasis de desencanto*. Accesit al Premio García Lorca 1970, Universidad de Granada, 1971 (Colección Monográfica 10).

„Muttersprache". Zeitschrift zur Pflege und Erforschung der deutschen Sprache, 2, 82. Jahrgang — März/April 1972, Gesellschaft für deutsche Sprache Wiesbaden.

„Der Sprachdienst". Herausgegeben von der Gesellschaft für deutsche Sprache Wiesbaden, 16. Jahrgang, Heft 3, März 1972.

BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ DE LINGVISTICĂ

(BRL, 14, 1971)

DE

ELEONORA POPA şi I. DĂNĂILĂ

LUCRĂRILE DE LINGVISTICĂ APĂRUTE ÎN ŢARA NOASTRĂ DE LA 1 APRILIE PÎNĂ LA 31 DECEMBRIE 1971

I. *Documentare şi informare* 328

1. Bibliografii 328
2. Periodice 329
3. Volume omagiale, culegeri 329
4. Semnalări, referate etc. 330
5. Indici, sumare, schimburi de cărţi 330

II. *Generalităţi* 330

1. Congrese, conferinţe, colocvii, simpozioane 330
2. Dări de seamă, cronici 332

III. *Lingvistică generală* 333

1. Lingvistică teoretică 333
2. Lingvistică matematică şi aplicată 339

IV. *Limba română* 340

1. Generalităţi 340
2. Istoria lingvisticii româneşti 341
3. Istoria limbii 343
4. Dialectologie 346
   a. Graiurile dacoromâne 346
   b. Aromână 347
   c. Istroromână 347
   d. Meglenoromână 348
   e. Româna peste hotare 348
5. Filologie 348
6. Fonetică şi fonologie 352
7. Gramatică 352
   a. Generalităţi 352
   b. Morfologie 353
   c. Sintaxă 354

8. Lexicologie 355
a. Semantică 355
b. Formarea cuvintelor 356
c. Etimologii 356
d. Lexicografie 357
9. Limbă literară 359
a. Generalităţi 359
b. Stilistică, poetică, limba scriitorului 359
c. Cultivarea limbii 361
10. Onomastică 362
a. Generalităţi 362
b. Antroponimie 362
c. Nume de animale 362
d. Toponimie 363
11. Ortografie şi ortoepie 363
V. Balcanistică 363
VI. Filologie clasică 364
VII. Germanistică 365
VIII. Orientalistică 367
IX. Romanistică 368
X. Slavistică 374
XI. Limba albaneză 377
XII. Limba japoneză 377
XIII. Limba maghiară 377
XIV. Limbi chino-tibetane 379
XV. Limbi dravidiene 380
XVI. Limbi fino-ugrice 380
XVII. Limbi indiene 380
XVIII. Limbi indo-europene 380
XIX. Limbi negro-africane 380
XX. Metodica predării limbilor 381
1. Generalităţi 381
2. Limba română 381
3. Limbi străine 382
4. Manuale, ghiduri etc. 382
XXI. Diverse 383
XXII. Aniversări 384
XXIII. In memoriam 384
Abrevieri 384
Indice alfabetic al bibliografiei 389
a. Autori 389
b. Cuvinte 399

I. DOCUMENTARE ŞI INFORMARE

1. BIBLIOGRAFII

1. Fischer, I., *Bibliografia clasică românească (1970)*, StCl, **13**, 1971, 245–261.
2. Iliescu, Maria, *Bibliographie orientative et sélective des dialectes dits „rhétoromans"*, RRL, **16**, nr. 4, 1971, 343–357.
3. Nagy, Jenö, *A romániai finnugor vonatkozású közlemények könyvészete: 1919—1969* [Bibliografia lucrărilor publicate între 1919–1969 în România cu privire la limbile fino-ugrice], NyIK, **15**, nr. 1, 1971, 193–217.
4. Popa, Eleonora, Dănăilă, I., *Bibliografia românească de lingvistică* (BRL, **13**, 1970/1971), LR, **20**, nr. 4, 1971, 359–469.

Recenzii

5. Pippidi, D. M., *L'année philologique. Bibliographie critique et analytique de l'antiquité gréco-latine* (fondée par J. Marouzeau) publiée par Juliette Ernst et George Kennedy, avec la collaboration de Marianne Duvoisin, Pierre Langlois, Ingrid Robbe-Grillet, Claude-Lise Foult et William C. West III. Tome XXXIX : *Bibliographie de l'année 1968 et complément d'années antérieures*. Paris, Soc. d'édition „Les Belles Lettres", 1970, XXX 776 p. in 8°, StCl, **13**, 1971, 263.
6. Stoicescu, N., *Bibliographie d'études balkaniques*. IIIe col., 1968, Sofia, 1970, 404 p., RRH, **10**, nr. 4, 1971, 810—812.
7. Stoicescu, N., *Bibliografia istorică a României. 1944—1969*, Editura Academiei, București, 1970, XL + 386 p., Studii, **24**, nr. 4, 1971, 861—863.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 300.

2. PERIODICE

8. *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza"* (serie nouă). Secțiunea III (Științe sociale) e. Lingvistică, Iași, **17**, 1971.
9. *Analele Universității București. Limbi clasice*, București, **19**, 1970.
10. *Analele Universității București. Limbi clasice și orientale*, București, **20**, 1971.
11. *Analele Universității București. Limbi germanice*, București, **19**, 1970, **20**, 1971.
12. *Analele Universității București. Limba și literatura română*, **18**, nr. 2, 1969, **19**, nr. 1, 1970, **20**, nr. 1/2, 1971.
13. *Analele Universității București. Limbi romanice*, București, **19**, 1970, **20**, 1971.
14. *Anuar de lingvistică și istorie literară*. Academia Republicii Socialiste România. Filiala Iași, Iași, **22**, 1971.
15. *Cercetări de lingvistică*. Academia Republicii Socialiste România. Filiala Cluj, Cluj, **16**, nr. 1, 2, 1971.
16. *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*. Verlag der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien, Sibiu, **14**, nr. 1, 2, 1971.
17. *Limba română*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, **20**, nr. 3, 4, 5, 6, 1971.
18. *Nyelv- és irodalomtudományi közlemények*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Cluj, **15**, nr. 1, 2, 1971.
19. *Revue des études sud-est européennes*. Académie de la République Socialiste de Roumanie, **9**, nr. 1, 2, 3, 4, 1971.
20. *Revue roumaine de linguistique*. Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **16**, nr. 2, 3, 4, 5, 6, 1971.
21. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*. Series Philologia, Cluj, **16**, fasc. 2, 1971.
22. *Studii și cercetări lingvistice*. Editura Academiei Republicii Socialiste România,București, **22**, nr. 2, 3, 4, 5, 6, 1971.

Recenzii

23. C[apesius], B., *Analele Universității din Timișoara*. Seria științe filologice (Jahrbücher der Universität von Temesvar. Reihe der philologischen Wissenschaften), Bd. VII, 1969, 300 S., FVL, **14**, nr. 1, 1971, 127—128.

3. VOLUME OMAGIALE, CULEGERI

Recenzii

24. Bărbulescu, Simona, *Mille. I dibatti del Circolo Linguistico Fiorentino. 1945—1970*, Leo S. Olschki, Firenze, 1970, 282 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 439—440.

25. Calangiu-Bădulescu, Anca, *Studia Classica et Orientalia Antonino Pagliaro oblata*, I—III, Roma, 1969, 327 p., SCL, **22**, nr. 6, 1971, 647—648.
26. Mărdărescu, Maria, *Travaux de l'Institut de Phonétique de Strasbourg*, Université de Strasbourg, Faculté des Lettres et Sciences Humaines, I (1968—1969), II (1969—1970), SCL, **22**, nr. 5, 1971, 565—566.
27. Wald, Lucia, *Linguistique contemporaine. Hommage à Eric Buyssens*, publié par Jean Dierickx et Yvan Lebrun, Editions de l'Institut de Sociologie, Bruxelles, 1970, 285 p., SCL., **22**, nr. 6, 1971, 634—638.

4. SEMNALĂRI, REFERATE etc.

28. *Buletin de informare științifică*. Lingvistică-filologie. Centrul de informare și documentare în științele sociale și politice, **8**, nr. 1—4, 1970.
29. *Cărți noi*. Buletin lunar de informare bibliografică editat de Centrala cărții, București, **14**, nr. 4—12, 1971.
30. *Revista de referate și recenzii*. Lingvistică-filologie. Centrul de informare și documentare în științele sociale și politice, **8**, nr. 1—4, 1971.

5. INDICI, SUMARE, SCHIMBURI DE CĂRȚI

31. Beltechi, E., Faiciuc, I., Mocanu, N., *Indicele volumului al XVI-lea (1971)* [materii, autori, cuvinte], CL, **16**, nr. 2, 1971, 423—453.
32. Boca Bordei, Ramona, *Cărți și reviste primite în schimb cu „Analele Universității din Timișoara" între 1.XV.1969 — 1.VI. 1970*, AUT. **8**, 1970, 269—274.
33. Catrani-Popescu, Mioara, *Indicele revistei pe anul 1971* [materii, autori, cuvinte], SCL, **22**, nr. 6, 1971, 651—670.
34. * * * *Cărți și reviste primite la redacție*, LR, **20**, nr. 3, 1971, 318.
35. * * * *Cărți și reviste primite în schimb cu publicațiile Institutului de lingvistică și istorie literară din Cluj în anul 1970*, CL, **16**, nr. 1, 1971, 213—220.
36. * * * *Index alphabétique 1971* [autori, materii, cuvinte], RRL, **16**, nr. 6, 1971, 531—564.
37. * * * *Index bibliographique (IX/1971/1—4)*, RESEE, **9**, nr. 4, 1971, 741—746.
38. * * * *Indicele revistei pe anul 1971* [materii, autori, cuvinte], LR, **20**, nr. 6, 1971, 633—674.
39. * * * *Livres reçus*, RESEE, **9**, nr. 1, 1971, 191—193, nr. 2, 1971, 327—329, nr. 4, 1971, 737—740.
40. * * * *Publicații primite la redacție*, SCL, **22**, nr. 4, 1971, 455—456.
41. * * * *Publicații primite la redacție între 1 ianuarie și 31 decembrie 1970*, StCl, **13**, 1971, 357—361.
42. * * * *Sumarul revistei „Limba română" pe anul 1971*, LR, **20**, nr. 6, 1971, 629—632.

II. GENERALITĂȚI

1. CONGRESE, CONFERINȚE, COLOCVII, SIMPOZIOANE etc.

43. Badia Margarit, Antonio M., *Cuvîntul Președintelui Societății de Lingvistică Romanică...* [la cel de-al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică, București, 15—20 aprilie 1968], ACILFR XII, **2**, 1505—1507.
44. Cazacu, Boris, *Viu interes pentru limba și istoria poporului român* [interviu cu... despre cursurile de vară și colocviile științifice de limba, literatura, istoria și arta poporului român, Sinaia, 26 iulie — 26 august 1971], Munca, **27**, nr. 7367, 24 iul. 1971, 5.
45. Costa, Traian, *Primul Congres al limbii latine* [București, 28 august — 3 septembrie 1970], StCl, **13**, 1971, 241—243.

46. Dimitrescu, Florica, *La table ronde de lexicographie, Florence 3/5 mai 1971*, RRL, **16**, nr. 5, 1971, 431—433.
47. Dimitrescu, Florica, *Primul colocviu internațional de lexicografie istorică* [Florența, 3—5 mai 1971], Contemporanul, nr. 21, 1971, 8.
48. Dumitrescu-Bușulenga, Zoe și Isbășescu, Mihai, *Traductibil și intraductibil. Freiburg, 1971* [interviu cu... despre colocviul de limbă și literatură română organizat de societatea „Mihai Eminescu" a studenților seminarului de romanistică de la Universitatea din Freiburg, R. F. a Germaniei, 22—24 ian. 1971], Sec. 20, nr. 1—3, 1971, 460—462.
49. Duțu, Al., *Cel de-al II-lea Congres de studii sud-est europene (Atena, 7—13 mai 1970)*, Studii, **24**, nr. 1, 1971, 160—163.
50. Fischer, I., *Cea de-a IV-a reuniune anuală a Societății lingvistice europene (Societas linguistica Europaea), Praga, 9—11 octombrie 1970*, SCL, **22**, nr. 3, 1971, 345—346.
51. Fodor, Ecaterina, *Cea de-a II-a ediție a cursurilor pentru limbile sorabe, Budyšin (Republica Democrată Germană), 14—28 iulie 1969*, RS, **17**, 1970, 738—739.
52. Gheorghiu, Mircea, *Problèmes fondamentaux de la science de la traduction (Leipzig, 14—17 sept. 1970)*, Cahiers, **8**, 1971, 257—259.
53. Iordan, Iorgu, *Discursul de încheiere al Președintelui Comitetului de Organizare...* [la cel de-al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică, București, 15—20 aprilie 1968], ACILFR XII, **2**, 1509.
54. Isbășescu, Mihai, *Sesiunea științifică a Institutului pentru limba germană de la Mannheim* [31 mart. — 4 apr. 1971], SCL, **22**, nr. 4, 1971, 451—453.
55. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Congresul internațional de romanistică de la Québec* [29 august — 5 septembrie 1971], RLit, **4**, nr. 39, 1971, 10.
56. Macrea, D., *Congresul internațional pentru promovarea limbii și literaturii latine (București, 28 august — 2 septembrie 1970)*, CL, **16**, nr. 1, 1971, 205—209.
57. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Cursurile de la Sinaia*, RLit, **4**, nr. 31, 1971, 10.
58. Papacostea-Danielopolu, Cornelia, *Le IIe Congrès International d'Etudes du Sud-Est Européen (Atena, 7—13 mai 1970)*, RESEE, **9**, nr. 1, 1971, 152—159.
59. Pippidi, D. M., *Al VIII-lea Congres al Asociației „Guillaume Budé"* [Paris, 5—10 apr. 1968], StCl, **13**, 1971, 201—206.
60. Rosetti, A., *Compte rendu des travaux du congrès* [la ședința de încheiere a celui de-al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică, București, 15—20 aprilie 1971], ACILFR XII, **2**, 1501—1504.
61. Rosetti, Al., *O manifestare ce ilustrează dezvoltarea științelor lingvistice* [Secțiunea științifică a Secției de științe filologice a Academiei Republicii Socialiste România, București, 26—28 apr. 1971], IB, **18**, nr. 5495, 26 apr. 1971, 1, 2.
62. Rotundu, V., *Sesiunea comemorativă „Ilie Bărbulescu"*, AUI, **17**, 1971, I—VI.
63. Rusu, Valeriu, *Colloque national du Centre National de la Recherche Scientifique sur les dialectes romans de France à la lumière des atlas régionaux (Strasbourg, 24—28 mai 1971)*, RRL, **16**, nr. 6, 1971, 519—523.
64. Sala, Marius, *Al II-lea Congres internațional pentru predarea limbii spaniole, Madrid, 25 ianuarie — 3 februarie 1971*, SCL, **22**, nr. 3, 1971, 346—347.
65. Sala, Marius, *Dialectele romanice din Franța în lumina atlaselor regionale (colocviu, Strasbourg, 24—28 mai 1971)*, SCL, **22**, nr. 5, 1971, 570—573.
66. Stoichiță, Radu, [Congresul Internațional de Logică, Metodologie și Filozofia științei, București, 29 aug. — 4 sept. 1971], *Schimb deschis, constructiv de idei*, RLit, **4**, nr. 37, 1971, 29.
67. Vascenco, Victor, *Cel de-al V-lea Seminar internațional de limbă, literatură și cultură slovenă (Ljubljana, 30 iunie — 12 iulie 1969)*, RS, **17**, 1970, 736—738.
68. Vascenco, Victor, *Prima reuniune a rusiștilor din cele cinci continente (Conferința internațională a profesorilor de limbă și literatură rusă, Moscova, 22—28 august 1969)*, RS, **77**, 1970, 739—742.
69. Vintilă-Rădulescu, Ioana, *IVe Congrès de langue et littérature d'oc et d'études francoprovençales, Avignon (7—13 septembre 1964)*, Editions de la Revue de langue et littérature d'oc [1970], 539 p., RRL, **16**, nr. 3, 1971, 257—258.
70. * * * Academia Republicii Socialiste România, Secția de științe filologice, *Sesiune științifică consacrată semicentenarului Partidului Comunist Român (București, 26—28 aprilie 1971)*, SCL, **22**, nr. 4, 1971, 451.
71. * * * *Actele celui de-al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică.* Publicat la recomandarea Consiliului Internațional de Filozofie și Studii Umanistice, cu concursul financiar al UNESCO. Redactor responsabil : Alexandru Rosetti ;

secretar de redacție : Sanda Reinheimer-Rîpeanu, [Vol.] II, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 1536 p. [secția 7 : filologie ; secția 8 : dialectologie și geografie lingvistică ; secția 9 : variante literare și variante neliterare ; secția 10 : stilistică și poetică ; secția 11 : raporturi lingvistice interromanice ; secția 12 : contactul dintre limbile romanice și alte limbi ; secția 14 : limba română ; închiderea congresului].

72. * * * *A XII-a Conferință internațională „Eirene"* [Cluj, 2—7 oct. 1972], SCL, **22**, nr. 5, 1971, [575].
73. * * * *XIème Congrès international des linguistes 28 Août — 2 Septembre 1972*, RRL, **16**, nr. 4, 1971, 373—374.
74. * * * *XIème Congrès international des linguistes 28 Août — 2 Septembre 1972, Université de Bologne — Italie, Première circulaire (texte abrégé)*, SCL, **22**, nr. 3, 1971, [351—352].
75. * * * *XIe Congrès international des sciences onomastiques, Sofia, 28 juin — 4 juillet 1972, Première circulaire (texte abrégé)*, SCL, **22**, nr. 3, 1971, [350].
76. * * * *Sesiunea festivă a Secției de științe filologice a Academiei R. S. România*, ProgrȘt, **7**, nr. 7, 1971, 342—345.
77. * * * *Sinaia, centru internațional de cunoaștere a limbii române* [interviuri cu prof. Leiv Flydal, Mariagloria Cornejo-Cousin, prof. Augustin Maissen, dr. Vladimir Hořejši, prof. R. Budagov, Johannes Thiele, dr. Einar Haugen, Per Olov Ekström, Takamasa Hata, Serghei Hriulov — participanți la Cursurile de vară și colocviile științifice de limba, literatura și istoria poporului român, Sinaia, 1971 ; anchetă realizată de Ion Manea], RLit, **4**, nr. 34, 1971, 22—23.
78. * * * *Societas Linguistica Europaea, Tentative Program — Annual Meeting — Leiden, September 1971*, SCL, **22**, nr. 4, 1971, 457.
79. * * * *XIIIe Congrès international de linguistique et philologie romanes, Université Laval, Québec, 29 août — 5 septembre 1971. Deuxième circulaire (texte abrégé)*, SCL, **22**, nr. 3, 1971, [348—349].

Recenzii

80. Fodor, Ecaterina, *Slavjanskoe jazykoznanie*, VI Mejdunarodnyj sezd slavistov, Doklady sovetskoj delegacii, Moskva, 1968, 428 str., RS, **17**, 1970, 657—661.
81. Laszlo, Magdalena, *Slavistische Studien zum VI. Internationalen Slavistenkongress in Prag — 1968*. Herausgegeben von Erwin Koschmieder und Maximilian Braun, München, Dr. Rudolf Trofenik, 1968, 630 p., RS, **17**, 1970, 661—666.
82. Șuteu, Flora, *Actes du Xe Congrès international des linguistes. Bucarest, 28 août — 2 septembre 1967*. I—IV. Bucarest, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1969—1970, 3846 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 435.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 69 și **13**, 1970/1971, nr. 83.

2. DĂRI DE SEAMĂ, CRONICI etc.

83. Anghelescu, Mircea, *150 ans depuis la mort de Ion Budai-Deleanu* [Sesiunea științifică organizată de Societatea de științe filologice la Oradea, 5—6 sept. 1970], RRH, **10**, nr. 1, 1971, 210—211.
84. Belchiță, Anca, *Scientific life*, Cahiers, **8**, 1971, 267—268.
85. Dimitrescu, Florica, *Aspecte ale activității Secției lingvistice a Centrului Național Universitar de calcul electronic (CNUCE) de la Pisa*, SCL, **22**, nr. 2, 1971, 215—220.
86. Gheorghiu, Mircea, *Participarea membrilor de la facultatea de limbi slave la manifestările științifice din țară și străinătate*, AUBLS, **19**, 1970, 159—160.
87. Goga, Ecaterina, Tuțescu, Mariana, Zincenko, Vasile, *Cronica Analelor Universității București, Secția Limbi și literaturi romanice. Din activitatea științifică a cadrelor didactice și a studenților — perioada 1.I — 31.XII.1970*, AUBLR, **20**, 1971, 210—215.
88. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *50 de ani de lingvistică românească*, RLit, **4**, nr. 18, 1971, 10.

89. Iancu, Anca, *Échos de l'Institut d'études sud-est européennes de Bucarest (juillet 1970 — juin 1971)*, RESEE, **9**, nr. 4, 1971, 719—721.
90. Langa, V., *Stilistică și poetică* [sesiune de comunicări științifice la Timișoara, 20—21 noiembrie 1971], Tribuna, **15**, nr. 49, 1971, 15.
91. Participant, *Societatea de științe filologice din Republica Socialistă România*, MA, **16**, nr. 1—2, 1971, 232.
92. Roșianu, I., *Activitatea Institutului de lingvistică și istorie literară din Cluj în anul 1970*, CL, **16**, nr. 1, 1971, 209—211.
93. Suciu-Schwartz, Titiana, *Tudományos üléssak a Román Kommunista Párt megalakításának félévszázados évfordulója alkalmából* [Sesiune științifică închinată semicentenarului Partidului Comunist Român], NyIK, **15**, nr. 2, 1971, 399—400.
94. Tuțescu, Mariana, *Chronique de la vie linguistique roumaine*, Bul. SRLR, **7**, 1970, 133.
95. * * * *Activitatea Centrului de lingvistică, istorie literară și folclor în anul 1971*, AnL, **22**, 1971, 219—221.
96. * * * *Din activitatea Asociației Slaviștilor din Republica Socialistă România (iulie 1967 — iulie 1969)*, RS, **17**, 1970, 731—735.
97. * * * *Societatea de studii clasice din Republica Socialistă România* [dări de seamă ale ședințelor din perioada 4 decembrie 1969 — 20 octombrie 1970], StCl, **13**, 1971, 363—382.
98. * * * *„Société Roumaine de Linguistique"*, RRL, **16**, nr. 2, 1971, 83.
99. * * * *Vie de la Société Roumaine de Linguistique Romane* [noi membri și schimbări de adrese, adunări generale, ședințe], Bul. SRLR, **7**, 1970, 137—160.

III. LINGVISTICĂ GENERALĂ

1. LINGVISTICĂ TEORETICĂ

100. Alinei, Mario, *La norma della „densità semantica" nella geografia linguistica*, ACILFR XII, **2**, 263—265.
101. Avram, Andrei, *Le principe de la continuité en phonologie diachronique* [versiunea franceză a articolului din *Probleme de lingvistică generală*, V, 1967, 191—198], RPS, 441—450.
102. Balázs, László, *A kétnyelvüség néhány szociológiai vonatkozása* [Câteva aspecte sociologice ale bilingvismului], Korunk, **30**, nr. 10, 1971, 1463—1469.
103. Balázs, L., *Unificarea fonetică intralingvistică în condițiile bilingvismului* [cu rezumate în rusă și engleză], StUBB, **16**, fasc. 2, 1971, 43—51.
104. Barthes, Roland, *Cu ce să începem?* [variantă a articolului *Par où commencer?*, apărut în revista pariziană *Poétique*, nr. 1, 1970; traducere de Sorana Mogoș], RLit, **4**, nr. 20, 1971, 29.
105. Berejan, Silviu, *A propos de la délimitation des unités synonymiques dans un champ conceptuel*, RRL, **16**, nr. 2, 1971, 129—134.
106. Bucă, Marin, *Sinonimia și bogăția vocabularului*, AUT, **8**, 1970, 222—225.
107. Bulgăr, Gh., *Resursele expresivității limbajului*, TribȘc, **1**, nr. 13, 1971, 5.
108. Bulgăr, Gh., *Valorile expresive ale limbajului*, TribȘc, **1**, nr. 8, 1971, 4.
109. Carloni Valentini, Renée, *Sur les problèmes linguistiques de la traduction*, ACILFR, XII, **2**, 491—493.
110. Cerdà Massó, Ramon, *Fuentes preverbales de los lenguages poético y científico*, ACILFR XII, **2**, 685—689.
111. Codreanu, Theodor, *Poezie și limbaj*, ConvLit, **2**, nr. 7, 1971, 78—80.
112. Coteanu, Ion, [Sub titlul general: *Lingvistica azi*, anchetă realizată de C. Dominte], Colocvii, **6**, nr. 4, 1971, 2—3.
113. Coteanu, Ion, *Stilul ca deviere* [cu un rezumat în franceză], SCL, **22**, nr. 3, 1971, 235—246.
114. Cuny, Xavier, *Perspectives sémiologiques en psychologie du travail*, Cahiers, **8**, 1971, 54—72.
115. Deparis, Claude, *Dernier stade des recherches dialectales: l'exploration commune par commune*, ACILFR XII, **2**, 251—255.
116. P. Dombi, Erzsébet, *On the utilization of manual punched cards in the research of synaesthesia*, Cahiers, **8**, 1971, 175—180.

117. Drașoveanu, D. D., *O categorie sintactică — unicitatea*, CL, **16**, nr. 2, 1971, 325—335.
118. Dumitrașcu, Pompiliu, *Legătura între analiza gramaticală și analiza stilistică*, ACILFR XII, **2**, 495—499.
119. Farcaș, M., Precup, V., *Relația dintre defectele de articulație și greșelile de scriere la copiii deficienți mintal* [cu rezumate în română, rusă și franceză], PD, **8**, 1971, 87—105.
120. Folena, Gianfranco, *Diasistema, koinè e lingua letteraria* [rezumat], ACILFR XII, **2**, 419—420.
121. Frandon, Ida-Marie, *Le structuralisme et les caractères de l'œuvre littéraire*, ACILFR XII, **2**, 577—587.
122. Gheorghiu, Mircea, *Corrélations entre catégories hétéroglottes* (*Un problème de stylistique comparée*), ACILFR XII, **2**, 433—438.
123. Goga, Ecaterina, *Note asupra criteriilor de clasificare* (*Unele aspecte romanice*) [cu un rezumat în spaniolă], AUBLR, **19**, 1970, 7—16.
124. Goga, Ecaterina, *Observații asupra categoriei gramaticale* [cu un rezumat în spaniolă], AUBLR, **20**, 1971, 7—11.
125. Golopenția-Eretescu, Sanda, *Configurations sémantiques*, RPS, 461—470.
126. Golopenția-Eretescu, Sanda, *Explorări semantice*, SCL, **23**, nr. 3, 1971, 283—291.
127. Golopenția-Eretescu, Sanda, *Formalism gramatical*, I. *Simboluri primitive, expresii auxiliare, lanțuri*, SCL, **22**, nr. 2, 1971, 113—136; II. *Reguli de rescriere și transformări*, nr. 5, 1971, 491—514.
128. Golopenția-Eretescu, Sanda, *On Defining*, RRL, **16**, nr. 3, 1971, 179—187.
129. Golopenția-Eretescu, Sanda, *Paradoxical Words*, RRL, **16**, nr. 2, 1971, 85—89.
130. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Limbă și influențe*, RLit, **4**, nr. 16, 1971, 10.
131. Graur, Al., [Sub titlul general : *Lingvistica azi*, anchetă realizată de C. Dominte], Colocvii, **6**, nr. 4, 1971, 2—3.
132. Guțu, Matei, Doroga, Olga, *Capacitatea fonematică a copiilor cu despicături palatine* [cu rezumate în rusă și franceză], StUBBPs, **16**, 1971, 37—46.
133. Hîrlăoanu, Alfred, *Considerații asupra statutului frazeologic al verbelor poziționale* [cu un rezumat în rusă], AUI, **17**, 1971, 33—40.
134. Hristea, Theodor, *Etimologia multiplă internă*, LR, **20**, nr. 5, 1971, 479—488.
135. Iordan, Iorgu, *Lingvistică și filologie. Raporturile dintre ele*, LR, **20**, nr. 4, 1971, 321—327.
136. Ivănescu, G., *Timbrul vocalic implicit al consonantelor* [cu un rezumat în franceză], AUI, **17**, 1971, 77—85.
137. Jakobson, Roman, *Poezia gramaticii și gramatica poeziei* [traducere de Petru Forna a textului german *Poesie der Grammatik und Grammatik der Poesie* din culegerea *Mathematik und Dichtung*, München, Nymphenburger, 1965, p. 21—31], RLit, **4**, nr. 18, 1971, 22.
138. Joja, Ath., *Langage naturel et langage artificiel*, AUBAL, **13**, 1970, 5—21.
139. Joja, Ath., *Limbaj natural și limbaj științific*, MetProbl, 223—237.
140. Kis, Emese, *L'isomorphisme dans l'adaptation au système morphologique de la langue*, Cahiers, **8**, 1971, 181—186.
141. Klein, Horst G., *Telische Kategorisierungsversuche in der Grammatiker tradition — ein forschungsgeschichtlicher Abriss*, RRL, **16**, nr. 4, 1971, 311—326.
142. Krauss, Werner, *Interpretarea lingvistică a operelor literare* [un capitol din lucrarea *Grundprobleme der Literaturwissenschaft*, Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1968, p. 95—104; traducere de Mariana Petrescu], RLit, **4**, nr. 31, 1971, 23, 28.
143. Lăzăroiu, Aurelian, *Construcția sintetizoarelor de vorbire la Centrul de cercetări fonetice și dialectale al Academiei R. S. România*, ProgrȘt, **7**, nr. 6, 1971, 285—289.
144. Lloyd, Paul M., *L'action du substrat et la structure linguistique*, ACILFR XII, **2**, 953—963.
145. López, Matilde Elena, *El método sociológico en la crítica estilística*, ACILFR XII, **2**, 839—863.
146. Lozbă, Mihai, *Puncte de vedere asupra sensului propoziției* [cu un rezumat în rusă], AUI, **17**, 1971, 61—75.
147. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Lingvistică structuralistă*, RLit, **4**, nr. 15, 1971, 10.
148. Mánczak, Witold, *Evoluția fonetică neregulată datorită frecvenței* [cu un rezumat în franceză], SCL, **22**, nr. 6, 1971, 579—586.
149. Manoliu-Manea, Maria, [Sub titlul general : *Lingvistica azi*, anchetă realizată de C. Dominte], Colocvii, **6**, nr. 4, 1971, 2—3.
150. Manoliu-Manea, Maria, *Un pcu de sémantique avant toute chose* (*Sémantique paradigmatique et Grammaire universelle*), RRL, **16**, nr. 3, 1971, 241—249.
151. Maretti, Enrico, Zarri, Gian Piero, *L'arte dell'edizione critica è da meccanizzare?*, ACILFR XII, **2**, 101—119.

152. MÁTHÉ, JAKAB, *A jelentéstan múltja és jelene* [Trecutul şi prezentul semanticii], Korunk, **30**, nr. 10, 1971, 1472—1479.
153. MĂESCU-CARAMAN, L., *Activităţile individuale de învăţare a vorbirii la şcoala de hipoacuzici* [cu rezumate în română, rusă şi franceză], PD, **8**, 1971, 132—163.
154. MICLĂU, PAUL, *Structures formelles des images poétiques*, ACILFR XII, **2**, 571—576.
155. MIHU, ACHIM, *Poluarea limbajului* [sociologic], Steaua, **22**, nr. 3, 1971, 28.
156. MUNTEANU, ROMUL, *Leo Spitzer şi critica stilistică*, Steaua, **22**, nr. 2, 1971, 25—26.
157. MURTI, K. V. S., *A linguistic analysis of prose (with Nirad C. Chaudhuri's* **The autobiography of unknown Indian** as the corpus), Cahiers, **8**, 1971, 187—231.
158. NASTA, MIHAI, *L'analyse sémiotique des poèmes et le statut des relations projectives* [rezumat], ACILFR XII, **2**, 677—678.
159. NEGOESCU-BODOR, V., *Metode şi procedee experimentale în studiul relaţiei gîndire-limbaj* [cu un rezumat în engleză], RPsih, **17**, nr. 4, 1971, 471—483.
160. NEGOMIREANU, DOINA, *Cercetarea tipologică a limbilor. Unele consideraţiuni teoretice*, CL, **16**, nr. 2, 1971, 223—230.
161. PANĂ, RUXANDRA, SARAMANDU, NICOLAE, *Dialectologia sociologică*, ProgrŞt, **7**, nr. 9, 1971, 446—449.
162. PÁSKÁNDI, GÉZA, *Nyelv, stílus, logika* (**1**), Útunk, **26**, nr. 36, 1971, 1, 4 ; (**2**), nr. 37, 1971, 4—5.
163. PĂUNESCU, C., *Dezvoltarea limbajului şi structurile integratoare morfo-funcţionale* [cu rezumate în română, rusă şi franceză], PD, **8**, 1971, 41—71.
164. PETROVANU, ALEXANDRA, *The Role of Subcategorization Rules in Semantics*, AUBLG, **20**, 1971, 39—45.
165. POPA-TOMESCU, TEODORA, *William Dwight Witney: Elemente ale lingvisticii moderne în opera lui*, SCL, **22**, nr. 2, 1971, 205—213.
166. PRODANOF, IRINA, *Matteo Bandello. Probleme lingvistice în secolul al XVI-lea* [cu un rezumat în franceză], AUBLR, **19**, 1970, 75—85.
167. RITOÓK, JÁNOS, *Nyelvy tudat — honpolgari öntudot* [Conştiinţa limbii — conştiinţa cetăţenească], Korunk, **30**, nr. 10, 1971, 1439—1441.
168. RUSU, VALERIU, *Omul şi inflaţia informaţională*, Cronica, **6**, nr. 26, 1971, 10.
169. SARAMANDU, N. et WECHSLER, B., *Système, sous-système, micro-système*, RPS, 508—515.
170. SĂDEANU, FLORENŢA, *Constantes et non-constantes dans l'héritage latin en espagnole et en roumain*, Bul. SRLR, **7**, 1970, 27—39.
171. SCHWARTZ, LIANA, *Aspects logiques et combinatoires dans l'étude de la comparaison poétique*, RRL, **16**, nr. 2, 1971, 115—127.
172. SFÎRLEA, LIDIA, *Stilul şi obiectul stilisticii — Cîteva opinii —*, CL, **16**, nr. 1, 1971, 121—137.
173. SIMIONESCU, PAUL, *Implicaţiile structuraliste ale isogramei etnologice* [cu rezumat în franceză], REF, **16**, nr. 6, 1971, 473—480.
174. SÎRBU, RICHARD, *Cu privire la caracterul funcţional al intonaţiei*, AUT, **8**, 1970, 230—235.
175. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Communication and education*, Cahiers, **8**, 1971, 7—16.
176. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *La psicolingüistica y la aplicación del método contextual en la dialectología*, RPS, 517—532.
177. SLAVE, ELENA, *Locutions figurées et expressions*, ACILFR XII, **2**, 535—539.
178. SLUŞANSCHI, DAN, *Studiul vocabularelor speciale. Probleme de metodă* [cu un rezumat în franceză], SCL, **22**, nr. 6, 1971, 587—595.
179. STATI, SORIN, *De l'explication en linguistique historique. Questions de métalangage*, RPS, 533—542.
180. STATI, SORIN, *Interferenţe lingvistice. Din istoria relaţiilor lingvisticii cu alte ştiinţe*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971, 287 [—288] p.
181. STATI, SORIN, [La rubrica : Grammatica nova] *Meditînd la un protest*, Contemporanul, nr. 14, 1971, 9 ; *Jocuri semantice*, nr. 15, 1971, 8 ; *Lingvistica vrea să fie utilă*, nr. 16, 1971, 8 ; *Sub semnul Analogiei*, nr. 17, 1971, 8 ; *Interpretarea filozofică pe care o construim*, nr. 19, 1971, 9 ; *O chestiune elementară*, nr. 20, 1971, 8 ; *Orice cuvînt înseamnă ceva*, nr. 21, 1971, 8 ; *La vînătoare de „rigodicşi"*, nr. 22, 1971, 8 ; *„Mijlocul de frăţie omenească"*, nr. 23, 1971, 8 ; *Semnale poetice*, nr. 24, 1971, 8 ; *Pseudogeografie*, nr. 26, 1971, 8 ; *Arbori, scări, foi şi axe bipolare*, nr. 27, 1971, 8 ; *Cuvinte reale şi virtuale*, nr. 28, 1971, 8 ; *Note despre claritate*, nr. 31, 1971, 8 ; *Pornind de la critica limbajului*, nr. 34, 1971, 8 ; *Despre ce nu ne învaţă gramatica*, nr. 37, 1971, 9 ; *Consideraţii triste despre moda în lingvistică*, nr. 38, 1971, 9 ; *Soliditatea tradiţiei filologice*, nr. 39, 1971, 3 ; *Istoria unui idol*, nr. 41, 1971, 8 ; *Nuca şi peretele*, nr. 43, 1971, 8 ; *Ar trebui ca filologii...*, nr. 44, 1971, 9 ; *Sociolingvistica — un nou născut?* nr. 49, 1971, 9.

182. STEMPEL, WOLF-DIETER, *Pour une description des genres littéraires*, ACILFR XII, **2**, 565—570.
183. SZABÓ, ZOLTÁN, *Les types d'études stylistiques et la caractérisation du style individuel* (*À la lumière de la théorie de l'information*) [rezumat], ACILFR XII, **2**, 627—628.
184. SZILÁGYI, JULIA, *A soknyelvűség igényével* [Exigența plurilingvismului], Korunk, **30**, nr. 10, 1971, 1539.
185. ȘERBAN, FELICIA, *Stilistica liricii populare. Premise de cercetare*, CL, **16**, nr. 1, 1971, 139—149.
186. ȘTEF, FELICIA, și IORDACHE, ROXANA, *Esența limbii privită ca proces. Latura materială și ideală a limbii. Raportul dintre limbă și gîndire. Obiectivitatea limbii în latura ei sonoră și ideală* [cu un rezumat în franceză], AUBCL, **19**, 101—117.
187. TAMÁS, GÁSPÁR MICLÓS, *A forradalom nyelvy technikája*, Útunk, **46**, nr. 45, 1971, 1—2.
188. TEODORESCU, ECAT., *Pe marginea raportului de excepție*, LR, **20**, nr. 5, 1971, 473—478.
189. THEBAN, LAURENȚIU, *Aspects nouveaux de la théorie de la syntaxe*, RRL, **16**, nr. 2, 1971, 91—113.
190. THEBAN, LAURENȚIU, *Tendințe actuale în tipologia lingvistică* (*Importanța limbilor orientale pentru studiul gramaticii universale*), ProgrȘt, **7**, nr. 10, 1971, 493—495.
191. TOCACIU, OCTAVIAN, *Cu privire la un scris de mînă eficient — „stenografia caligrafică"*, LR, **20**, nr. 3, 1971, 215—236.
192. TODEA, ENEA LUDOVIC, TODEA, MIRCEA, *Colectivitatea școlară, cadru optim pentru înlăturarea afecțiunilor verbale*, RPed, **20**, nr. 12, 1971, 96—99.
193. TOMA, M. P., *Limbajul chimic*, Cronica, **6**, nr. 46, 1971, 11.
194. VAINA-PUȘCĂ, LUCIA, *Graphes de Tesnière et graphes de Chomsky. Étude comparative*, Cahiers, **8**, 1971, 111—115.
195. VASILIU, EMANUEL, *„Gramatica" une limbi sau „gramaticile" unei limbi?* Colocvii, **6**, nr. 1, 1971, 1.
196. VASILIU, E., *Structures profondes et Languages Universels*, Bul. SRLR, **7**, 1970, 21—26.
197. VOINESCU, ION, SCHVEIGER, PAUL, *Receptive Aspects in the 'Signifiant-Signifié' Relationshid*, RRL, **16**, nr. 6, 1971, 499—507.
198. VULPE, MAGDALENA, *Commentaires métalinguistiques dans les textes dialectaux*, ACILFR XII, **2**, 257—262.
199. WALD, HENRI, *Iraționalismul și limbajul*, Flacăra, **20**, nr. 27, 1971, 23.
200. WALD, HENRI, *L'homme et les signes*, RSSPh, **15**, nr. 4, 1971, 301—313.
201. WALD, HENRI, *Limba și vorbitorii ei*, Familia, **7**, nr. 7, 1971, 7.
202. WALD, HENRI, *Limbaj și contraentropie*, Familia, **7**, nr. 10, 1971, 8.
203. WALD, HENRI, *Lingvistica și explicarea omului*, Familia, **7**, nr. 12, 1971, 16.
204. WALD, HENRI, *Mașinile „de gîndit"*, Flacăra, **20**, nr. 16, 1971, 22.
205. WALD, HENRI, *Tautologia și paradoxul*, Flacăra, **20**, nr. 20, 1971, 22.
206. WALD, HENRI, *Traducerea*, Flacăra, **20**, nr. 47, 1971, 18.
207. WESSNER, TORBJÖRN, *Situația generală a cercetărilor în domeniul teoretic și practic al traducerii* [cu un rezumat în germană], AUBLG, **19**, 1970, 91—100.
208. ZAMFIR, MIHAI, *La rhétorique du poème en prose*, ACILFR XII, **2**, 729—733.
209. * * * *Fenomene lingvistice*, VN, **27**, nr. 27, 1971, 10.
210. * * * *Tratat de lingvistică generală*. Redactori responsabili: acad. Al. Graur, S. Stati, Lucia Wald. Colectivul de elaborare a lucrării: Nadia Anghelescu, I. Coja, C. Dominte, acad. Al. Graur, Finuța Hasan, Al. Ionașcu, Iulia Marian, P. Miclău, G. Mihăilă, Teodora Popa-Tomescu, Ioana Prioteasa, Elena Slave, S. Stati, Lucia Wald. Secretar științific: C. Dominte, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 558 [—559] p.

Recenzii

211. ALEMAN, VERONICA, *Kak rabotat' nad terminologiej. Osnovy i metody* (Cum să abordăm problema terminologiei. Principii și metode), Moskva, Izd-vo Nauka, 1968, 76 str., SCD, **13**, nr. 4, 1971, 359—361.
212. ALEMAN, VERONICA, * * * *Lingvističeskie problemy naučno-tehničeskoj terminologii* (Problemele lingvistice ale terminologiei tehnico-științifice), Moskva, Izd-vo Nauka, 1970, 232 str., SCD, **13**, nr. 4, 1971, 357—359.
213. ALEMAN, V., Šrejder, Iu. A., *Tezaurusy v informatike i teoretičeskoj semantike* (Tezaurele în informatica și semantica teoretică), în Naučno tehničeskaja informacija, serija 2, N° 3, 1971, str. 21—24, SCD, **13**, nr. 3, 1971, 264—265.

214. ANDREI, ANCA, *Razvitie metodov toponimičeskih issledovanij*, Izdatel'stvo „Nauka", Moskva, 1970, 110 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 330.
215. ANGHELESCU, NADIA, Abdelkader Mehiri, *Les théories grammaticales d'Ibn Jinni* (Thèse de Doctorat d'Etat présentée à la Faculté de Lettres de Paris), Tunis, 1970, 581 p., RRL, **16**, nr. 2, 1971, 170—173.
216. BALÁZS, LADISLAU, János Juhász, *Probleme der Interferenz*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 174 p., StUBB, **16**, fasc. 2, 1971, 148—150.
217. BÁN, ELEK, *Idegen nyelv anyanyelv. A nyelvészet és a nyelvoktatás kölcsönhatása*, Szerkesztette Babos Ernő és Károly Sándor, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 141, l., NyIK, **15**, nr. 1, 1971, 185—186.
218. BĂDICĂ, GALINA, *Voprosy stilistiki* (Probleme de stilistică). Culegere de articole, Ed. MGU, Moscova, 1966, 263 p., RS, **17**, 1970, 688—690.
219. BELCHIŢĂ, ANCA, H. J. Uldall, *Outline of Glossematics*; Part I: *General Theory*. T.C.L.C.X. Second Edition, Copenhagen, 1967, 92 + XXII p., RRL, **16**, nr. 4, 1971, 359—361.
220. BILAN, MONICA, şi IOSUB, ELENA, *O aniversare în fundamentarea structuralismului*. (*Pe marginea opului* **Poetika** — *Sbornik po teorii poetičeskogo iazyka*, vypusk 3, Petrograd, 1919), RS, **17**, 1970, 690—693.
221. BORCILĂ, MIRCEA, Donald C. Freeman (ed.) *Linguistics and Literary Style*, New York—Chicago—San Francisco, Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1970, 491 p., CL, **16**, nr. 1, 1971, 177—183.
222. BORCILĂ, MIRCEA, *Noi contribuţii la o teorie a stilului* [*Essay d'une philosophie du style*, de Gilles-Gaston Grauger, Paris, Armand Colin, 1968], Steaua, **22**, nr. 6, 1971, 24.
223. CANTEMIR, NASTRATIN, A. N. Sokolov: *Teoria stilului*, Ed. „Iskusstvo", M., 1968, 221 p., AUILit, **17**, 1971, 167—172.
224. CÂMPEANU, EUGEN, Francis P. Dinneen, *Introduzione alla linguistica generale*, Bologna, Il Mulino, 1970, 609 p., CL, **16**, nr. 1, 1971, 201—202.
225. CIOBANU, FULVIA, André Martinet, *Elemente de lingvistică generală*, traducere şi adaptare la limba română de Paul Miclău, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1970, 279 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 301—303. Vezi BRL, **13**, 1970/1971, 294.
226. COTEANU, I., J. Dubois, F. Edeline, J. M. Klinkenberg, I. Minguet, F. Pire, H. Trinon, *Rhétorique générale*, „Langue et langage", Ed. Larousse, Paris, 1970, 202 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 417—419.
227. COVACI, VASILE, Maurice Leroy, *Les grands courants de la linguistique moderne*. Deuxième édition revue et augmentée, Université de Bruxelles, 1971, 210 p., SCL, **22**, nr.4, 1971, 436.
228. DOMINTE, C., *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap* (*Norwegian Journal of Linguistics*), Supplementary Volume IX (*Lochlann*, Volume IV), Oslo, 1969, Universitetsforlaget, IX + 388 p., SCL, **22**, nr. 5, 1971, 566—567.
229. DUDA, GABRIELA, Ragnar Rommetveit, *Words, Meanings and Messages. Theory and Experiments in Psycholinguistics*, New York and London, Academic Press, 1968, VI + 328 pages, RRL, **16**, nr. 2, 1971, 173—176.
230. FARCAŞ, LUDMILA, „*Lingvističeskie problemy naučno-techničeskoj terminologii*", Izd-vo „Nauka", Moskva, 1970, 231 str., RRL, **16**, nr. 3, 1971, 258—267.
231. FORĂSCU, NARCISA, *Sistemele limbii*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, 274 p., LR, **20**, nr. 4, 1971, 354—356.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 478.
232. FRADIS, A., G. Wode, *Linguistische Untersuchungen zum Parkinsonismus* (Recherches linguistiques sur le parkinsonisme), Biblioteca Phonetica, No. 8, Basel, München, Paris, New York, S. Karger, 1970, RRL, **16**, nr. 4, 1971, 365—367.
233. GEORGESCU, MAGDALENA, * * * *Lingvističeskie problemy naučno-techničeskoj, terminologii*, Izdatel'stvo „Nauka", Moscova, 1970, 230[—232] p., SCL, **22**, nr. 5, 1971, 549—552.
234. GHEORGHIU, MĂRIOARA, J. B. Fages: *Comprendre le structuralisme*. Privat éditeur, Toulouse, 1968, 118 p., AUI, **17**, 1971, 138—140.
235. GOLOPENŢIA-ERETESCU, SANDA, John R. Searle, *Speech Acts, An Essay in the Philosophy of Language*. Cambrindge Univ. Press, London & New York, 1969, 203 p., SCL, **22**, nr. 6, 1971, 627—633.
236. GRAUR, A., R. A. Boudagov, *Jazyk, istorija i sovremennost'* (La langue, l'histoire et la contemporainéité), Izdatel'stvo Moskovskogo Universiteta, 1971, 300 p., RRL, **16**, nr. 5, 1971, 435.

237. HASAN, FINUȚA, Paul Miclău, *Le signe linguistique*, Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie — Éditions Klincksieck, București—Paris, 1970, 224 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 304—307.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 301.

238. ILIESCU, MARIA, Mario Wandruszka, *Sprachen vergleichbar und unvergleichlich*, R. Piper & Co Verlag, München, 1969, 541 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 328—329.

239. IONICĂ, ION, Manuel Alvar, *Estructuralismo, geografía lingüística y dialectología actual*. Biblioteca Románica Hispánica. Editorial Gredos, S.A., Madrid [1969], 222 p., SCL, **22**, nr. 2, 1971, 221—226.

240. IRIMIA, D., A. J. Greimas, *Sémantique structurale*, Paris, Larousse, 1966, 262 p., AUI, **17**, 1971, 140—141.

241. IVANOV, ANDREI, *Problemy sovremennoj lingvistiki* (Probleme de lingvistică contemporană), Moscova, 1966, 161 p., RS, **17**, 1970, 684—688.

242. M. T., LUCIA WALD, ELENA SLAVE, *Ce limbi se vorbesc pe glob*, ConvLit, **2**. nr. 6, 1971, 91.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 161.

243. NEGOMIREANU, DOINA, Giulio C. Lepschy, *La linguistique structurale*, traduit de l'italien par Louis-Jean Calvet, Payot, Paris, 1968, 240 p., CL, **16**, nr. 1, 1971, 196—199.

244. NEGOMIREANU, DOINA, *Theoretical Problems of Typology and the Northern Eurasian Languages*, edited by L. Dezsö and P. Hajdú, Académiai Kiadó, Budapest, 1970, 184 l., NyIK, **15**, nr. 2, 1971, 385—388.

245. NEGULESCU, DAN, STAN, ION TEODOR, Gerhart Lindner, *Einführung in die experimentelle Phonetik*, Akademie-Verlag, Berlin, 1969, 246 p., StUBB, **16**, fasc. 2, 1971, 150—152.

246. PANĂ-DINDELEGAN, GABRIELA, John Lyons, *Chomsky*, „Fontana Modern Masters", Londra, 1970, 120 p., SCL, **22**, nr. 5, 1971, 531—534.

247. SANCIPRIANO, ELENA NEGRO, Renzo Titone, *Psicolinguistica applicata*, Roma, Armando, 1971, 247 p., RPsih, **17**, nr. 3, 1971, 365—367.

248. SFÎRLEA, LIDIA, Gilles Lavoie, *Le rytme et la mélodie de la phrase littéraire dans l'œuvre de Mgr. F.—A. Savard. Essai de phonostylistique*. Les Presses de l'Université Laval, Librairie C. Klincksieck, Québec—Paris, 1969, 168 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 445—446.

249. STEINKE, KL., E. Coseriu, *Einführung in die structurelle Linguistik*, Tübingen, 1969. Vorlesung gehalten im Winter-Semester 1967/68 an der Universität Tübingen. Autorisierte Nachschrift besorgt von: Gunter Narr und Rudolf Windisch, 157 p., AUI, **17**, 1971, 136—137.

250. SZABÒ, ZOLTÁN, Ferenc Kovács, *Linguistic Structures and Linguistic Laws*, Joint Edition by Akadémiai Kiadó and B. R. Grüner, Amsterdam, 1970, p. 392, RRL, **16**, nr. 5, 1971, 446—448.

251. THEBAN, LAURENȚIU, *Encyclopaedia of Linguistics, Information and Control*. Editor-in-chief A. R. Meetham, Associate Editor R. A. Hudson, Oxford, Pergamon Press 1969, 718 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 327—328.

252. VARTIC, MARIANA, Emanuel Vasiliu, *Elemente de teorie semantică a limbilor naturale*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, 293 p., CL, **16**, nr. 1, 1971, 199—200.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 441.

253. VASCENCO, VICTOR, Zbigniew Gołab, Adam Heinz, Kazimierz Polański, *Słownik terminologii jezykoznawczej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1970, 847 p., SCL, **22**, nr. 6, 1971, 638—640.

254. VINCENZ, ILEANA, Kurt Baldinger, *Teoria semántica. Hacia una semántica moderna*. Ediciones Alcalá, Madrid, 1970, 272 p., Cahiers, **8**, 1971, 261—263.

255. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, Tatiana Slama-Cazacu, *Lenguaje y contexto. El problema del lenguaje en la concepción de la expresión y de la interpretación por las organizaciones del contexto*, Ediciones Grijalbo, Barcelona—Mexico, 1970, 345 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 436—437.

256. VRACIU, A., *Obščee jazykoznanie. Formy suščestvovanija, funkcii, istorija jazyka* (redactor responsabil: B. A. Serbrennikov, membru corespondent al Academiei de Științe a U.R.S.S.), Editura „Nauka", Moscova, 1970, 604 p., CL, **16**, nr. 1, 1971, 187—191.

257. * * * I. M. Lotman, *Lecții de poetică structurală*, Korunk, **30**, nr. 3, 1971, 478—479.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 282.

2. LINGVISTICĂ MATEMATICĂ ŞI APLICATĂ

258. BĂLĂCEANU, C., NICOLAU, EDM., *La cybernétique et les systèmes sémantiques*, Cahiers, **8**, 1971, 241—247.
259. BEJENARU, CORNELIA, *Matematica şi poetica modernă* [cu un rezumat în franceză], AUBLR, **20**, 1971, 29—36.
260. BELCHIŢĂ, ANCA, *Probleme noi ale fonologiei generative*, SCL, **22**, nr. 2, 1971, 137—158.
261. BELCHIŢĂ, ANCA, *Some aspects of the transformational method in phonology*, RPS, 451—454.
262. BOHDAN, ZELINKA, *Deux problèmes sur la grammaire à un nombre d'états fini*, RRMPA, **16**, nr. 6, 1971, 999—1002.
263. CHEŢAN, OCTAVIAN, *Le modèle linguistique et ses avatars*, RSSPh, **15**, nr. 4, 1971, 283—288.
264. CHIŢORAN, DUMITRU, *A theoretical model for second language acquisition*, RPS, 455—459.
265. CHIŢORAN, D., PETROVANU, ALEXANDRA, *Some Aspects of Translation in the Light of Generative Grammar*, RRL, **16**, nr. 5, 1971, 379—399.
266. DIMITRESCU, FLORICA, *Asupra prelucrării automate a textelor româneşti scrise cu caractere chirilice*, SCL, **22**, nr. 3, 1971, 293—296.
267. GENTILHOMME, YVES, *Linguistique et enseignement mathématique* (suite), Cahiers, **8**, 1971, 73—109.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 537.
268. MARCUS, SOLOMON, *Linguistique générative, modèles analytiques et linguistique générale*, RPS, 477—491.
269. MARCUS, SOLOMON, *Metoda ştiinţelor pilot şi studiul limbajelor*, MetProbl, 65—75.
270. MÁTHÉ, J., *Aşa-numitele controverse şi unele probleme legate de tratarea lor în gramatica generativă transformaţională* [cu rezumate în rusă şi engleză], StUBB, **16**, fasc. 2, 1971, 69—79.
271. MURĂREŢ, ION, *Dezvoltarea gramaticii generative şi psiholingvistica* [cu un rezumat în franceză], AUBLR, **20**, 1971, 23—28.
272. NICOLAU, EDMOND, *Language : a cybernetical approach*, RPS, 493—497.
273. NISTOR, ERICA, ROMAN, ELIZA, *Constructing automatical abstracts from kernel-sentences*, Cahiers, **8**, 1971, 249—256.
274. OGODESCU, DORU, *Modele lingvistico-matematice în psihopatologie*. Autoreferat al tezei de doctorat, Timişoara, 1970, 24 p. [rotaprint].
275. PANĂ-DINDELEGAN, GABRIELA, *Transformational aspects of the Romanian verb syntax : The transformation of indefinite constituents and the impersonal transformation*, Cahiers, **8**, 1971, 123—134.
276. POPESCU, EMIL, *Asupra unui model algebric al părţii de vorbire*, SCMatem, **23**, nr. 10, 1971, 1551—1560.
277. ROCERIC, ALEXANDRA and VINCENZ, ILEANA, *Discussion on the transformational semantic method* [versiunea engleză a articolului din SCL, **21**, nr. 1, 1970, 3—8], RPS, 499—505.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 307.
278. SCHWARTZ-POPA-BURCĂ, LILIANA, *A New Mathematical Model of the Grammatical Case*, RRL, **16**, nr. 5, 1971, 411—421.
279. ŞTEFAN, ALEXANDRA, *Application des méthodes mathématiques à l'épigraphie*, StCl, **13**, 1971, 29—45.
280. THEBAN, LAURENŢIU, *La grammaire générative et la typologie linguistique*, RPS, 543—553.
281. THEBAN, LAURENŢIU, *Le modèle génératif, la syntaxe fonctionelle et typologie de l'ordre des mots*, Cahiers, **8**, 1971, 135—149.
282. VASILIU, E., *Methodological remarks about some concepts of the transformational grammar*, RPS, 555—561.
283. ZENKER, LUDWIG, *Ein computerlesbarer Speicher für Rumänische Verben*, Cahiers, **8**, 1971, 151—173.
284. * * * *Maşini vorbitoare*, VN, **27**, nr. 49, 1971, 3.

★

Vezi şi nr. 85.

Recenzii

285. Kis, Emese, Solomon Marcus, *Poetica matematică*, Editura Academiei R. S. România, Bucureşti, 1970, 400 l., NyIK, **15**, nr. 1, 182—184.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 560.

286. Lăzărescu, Gheorghe, Klaus Bung — *Probleme der Aufgaben—Analyse bei der Erstellung von Sprachprogrammen*, Julius Groos Verlag, Heidelberg, 1970, 64 p., RRL, **16**, nr. 4, 1971, 367—369.

287. Marcus, S., M. Grossand, A. Lentin, *Introduction to formal grammar*, Springer Verlag, Berlin—Heidelberg—New York, 1970, 231 p., RRMPA, **16**, nr. 8, 1971, 1297.

288. Nicolau, Edmond, Solomon Marcus, *Poétique Mathématique*. Editions de l'Académie, Bucarest, 1970, 400 p., Cahiers, **8**, 1971, 263—266.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 560.

289. Radu, Cezar, Marcus Solomon, *Poetica matematică*, ProgrŞt, **7**, nr. 1, 1971, 31—32.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 560.

290. Sădeanu, Florenţa, Ernst Zierer, Kisang Lee, Alun L. W. Rees, Anbal Sánchez, Socorro Goicochea, *Comparative Analysis of Languages for Machine Processing*. Universidad Nacional de Trujillo, 1969, 81 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 329—330.

291. Seche, Luiza, Solomon Marcus, *Poetica matematică*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, 400 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 437—438.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 560.

292. Vaina, Lucia, Solomon Marcus, *Poetica matematică*, Ed. Academiei, Bucarest, 1970, 400 p., RRL, **16**, nr. 2, 1971, 163—166.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 560.

293. Vaina-Puşcă, Lucia, Zellig Harris, *Mathematical structures of language*. Interscience Publishers, New York — London, 1968, RRL, **16**, nr. 4, 1971, 369—371.

294. Vlad, Carmen, Solomon Marcus, *Poetica matematică*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, 400 p., CL, **16**, nr. 1, 1971, 192—196.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, 560.

IV. LIMBA ROMÂNĂ

1. GENERALITĂŢI

296. Andrei, Mihail, Ghiţă, Iulian, *Culegere de exerciţii lexicale, fonetice, gramaticale şi stilistice*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1971, 423 [—424] p.
297. Baffi, Mariano, *Gli umanisti italiani e la latinità dei Romeni*, ACILFR XII, **2**, 1333—1341.
298. Bădescu, Dorina, *Studiul limbii române la Universitatea din Cracovia*, SR, **23**, nr. 6947, 30 oct. 1971, 2.
299. Graur, Al., *Puţină...aritmetică*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971, 232 p.
300. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Româna, limbă internaţională*, RLit, **4**, nr. 38, 1971, 10.
301. Graur, Al., *Unitatea limbii române*, Magazin, **15**, nr. 704, 1971, 5.
302. Hurdubeţiu, Ion, *Ernst Gamillscheg şi continuitatea daco-romană*, Astra, **6**, nr. 7, 1971,7.
303. Macrea, D., *Despre „locul limbii române între limbile romanice"*, CL, **16**, nr. 1, 1971,3—16.
304. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Genial limbii române*, RLit, **4**, nr. 19, 1971, 10.
305. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Limba română în lume*, RLit, **4**, nr. 32, 1971, 10.

★

Vezi şi nr. 4, 44, 48, 57, 77, 266, 897.

Recenzii

306. Avram, Mioara, *Problèmes de linguistique roumaine* publiés par l'Institutul de linguistică [sic] Bucarest et l'Institut d'études romanes Copenhague sous la rédaction de Iorgu Iordan et Asgar Rosenstand Hansen = „Revue romane", numéro spécial 4, 1970, Copenhague, 139 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 307—314.
307. Beltechi, Eugen, I. Coteanu și I. Dănăilă : *Introducere în lingvistica și filologia românească. Probleme—bibliografie*, Editura Academiei, București, 1970, 345 p., CL, **16**, nr. 2, 1971, 409—411.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 632.
308. Goga, Ecaterina, *Notes bibliographiques* [Lucrări recente de lingvistică românească și romanică], Bul. SRLR, **8**, 1970, 127—131.
309. Grecu, Victor V., D. Macrea, *Studii de lingvistică română*, Familia, **7**, nr. 5, 1971, 2.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 639.
310. Iordan, Iorgu, Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, Editura științifică, 1968, 436 p., LR, **20**, nr. 3, 1971, 309—314.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 239.
311. Kelemen, Béla, Acad. Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, Editura științifică, București, 1968, 435 + 3 1., NyIK, **15**, nr. 1, 1971, 177—179.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 239.
312. Negreanu, Ioana Alexandra, C. Macrea, *Studii de lingvistică română*, Editura didactică și pedagogică, București, 1970, 255 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 331—332.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 639.
313. Novac, Alex., I. Coteanu, I. Dănăilă, *Introducere în lingvistica și filologia românească*, Tomis, **6**, nr. 5, 1971, 18.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 632.
314. Popescu, Ion, D. Macrea : *Studii de lingvistică română*, Cronica, **6**, nr. 26, 1971, 11.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 639.
315. Popescu-Marin, Magdalena, Al. Graur, *Scrieri de ieri și de azi*, Editura științifică, 1970, 280 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 331.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 634.
316. Roșianu, Ion, Beltechi, Eugen, Al. Graur, *Scrieri de ieri și de azi*, București, Editura științifică, 1970, 277 p., LR, **20**, nr. 4, 1971, 347—351.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 634.
317. Vasiliu, Gabriel, I. Coteanu și I. Dănăilă, *Introducere în lingvistica și filologia românească. Probleme, bibliografie*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970, 345 lap., NyIK, **15**, nr. 2, 1971, 391.
Vezi BRL., **13**, 1970/1971, nr. 632.
318. Vasiliu, Gabriel, D. Macrea, *Studii de lingvistică română*, Editura didactică și pedagogică, București, 1970, 252 1., NyIK, **15**, nr. 1,
1971, 176—177.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 639.

★

Vezi și nr. 1207.

2. ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

319. Albu, Nicolae, *Pentru o monografie a Școlii ardelene*, Steaua, **22**, nr. 1, 1971, 16—17.
320. Balotă, Mircea, *Peregrinul transilvan. Rosturile gramaticii*, Tribuna, **15**, nr. 32, 1971, 4.
321. Bogdan-Dascălu, Doina, *Paul Iorgovici și Ion Heliade Rădulescu*, LR, **20**, nr. 6, 1971, 605—608.
322. Bologa, V. L., Spielmann, I., Nagy, Szökefalvi, *Contribuții noi la viața și activitatea lui Ioan Piuariu-Molnar (1749—1815)* [cu un rezumat în germană], AnIst. Cluj, **14**, 1971, 55—79.
323. Borcilă, Mircea, Bulat, Virgil, *Alexandru Gavra — lexicograf*, LR, **20**, nr. 4, 1971, 503—513.
324. Bulgăr, Gh., *Mihail Sadoveanu despre sinonimele limbii române*, Ateneu, **8**, nr. 10, 1971, 12.
325. Ghițu, Ioan N., *Influența comparatiștilor germani asupra formației lingvistice a lui Mihai Eminescu* [cu rezumate în rusă și franceză] AUBLLR, **19**, nr. 1, 1970, 17—25.

326 Cuciureanu, Ştefan, *Fonti teoriche e pratica italianizzante di Petru Maior*, ACILFR XII, **2**, 1327—1332.
327. Dascălu, Crişu, *Iorgovici şi Condillac*, LR, **20**, nr. 5, 1971, 497—501.
328. Drăgan, Corneliu Dima, Neamţu, Dragoş Sebastian, *Primul dicţionar tipărit al limbii române* (I) [Amsterdam, 1666], Ateneu, **8**, nr. 7, 1971, 6 ; (II), nr. 8, 1971, 6.
329. Dumitraşcu, Pompiliu, *Alecsandri şi limba română*, Tribuna, **15**, nr. 29, 1971, 9.
330. Grecu, Victor V., *Conştiinţa naţională şi lingvistică a Şcolii ardelene*, Familia, **7**, nr. 11, 1971, 15.
331. Grecu, Victor V., *Preocupările lui I. Budai-Deleanu pentru unificarea limbii literare*, Orizont, **21**, nr. 5, 1971, 87—90.
332. Grecu, Victor V., *Studii de istorie a lingvisticii româneşti*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1971, 240 [—244] p.
333. Grecu, Victor V., *Unitatea limbii în concepţia şi preocupările lui Timotei Cipariu*, LL, **26**, 1970, 63—69.
334. Irimia, D., *Ibrăileanu şi problemele limbajului poetic*, ConvLit, **2**, nr. 5, 1971, 36—40.
335. Istrate, G., *Apariţia primelor texte româneşti în concepţia lui Ilie Bărbulescu*, AUI, **17**, 1971, 1—5.
336. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Alecsandri şi limba literară*, RLit, **4**, nr. 29, 1971, 6.
337. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Ilarie Chendi şi limba literaturii*, RLit, **4**, nr. 52, 1971, 15.
338. Macrea, D., *„L'École Transilvaine" et les problèmes de linguistique romane*, ACILFR XII, **2**, 1343—1351.
339. Macrea, D., *Nicolae Iorga şi studiul limbii române*, AUBLLR, **20**, nr. 1—2, 1971, 9—13.
340. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Primul nostru dicţionar academic* [al lui A. T. Laurian şi I. C. Massim], RLit, **4**, nr. 27, 1971, 13.
341. Metea, Alexandru, *Preocupări filologice în scrierile lui Eftimie Murgu*, AUT, **8**,1970, 143—152.
342. Mocanu, Nicolae, *Vasile Bogrea în actualitate*, Steaua, **22**, nr. 9, 1971, 16.
343. Nicolescu, Aurel, *Şcoala ardeleană şi limba română*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971, 291 [—292] p.
Vezi şi nr. 356, 358.
344. Poghirc, C., *Préocupations de grammaire historique et comparée romane et indo-européenne chez Ion Budai-Deleanu (1760—1820)*, ACILFR XII, **2**, 1405—1412.
345. Pop, Viorica, *Un manuscris inedit al lui Ioan Bianu despre Samuel Micu Clain*, AMN, **7**, 1970, 633—636.
346. Popescu-Gogan, P., *Din cugetările lui Sadoveanu despre limba literară*, VR, **24**, nr. 11, 1971, 123—131.
347. Rizescu, I., *H. Tiktin. Omul şi opera*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971, 188 p.
Vezi şi nr. 357.
348. Rizescu, I., *Un om şi opera sa — Hariton Tiktin*, MI, **5**, nr. 3, 1971, 75—79.
349. Schveiger, Paul, *New and old ideas in Sextil Puşcariu's work*, Cahiers, **8**, 1971, 233—239.
350. Semcinsky, Stanislav, *Un dicţionar românesc din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, ACILFR XII, **2**, 1397—1404.
351. Steinke, Klaus, *Tratatul de gramatică a limbii române al lui Fr. J. Sulzer* [cu un rezumat în germană], AnL, **22**, 1971, 93—111.
352. Strungaru, Diomid, *Slavistica — disciplină auxiliară a filologiei române. Reactualizarea unei concepţii fundamentale a lui Ilie Bărbulescu* [cu un rezumat în franceză] AUI, **17**, 1971, 7—13.
353. Tuţescu, Mariana, *Gaston Paris et l'école linguistique et philologique roumaine*, ACILFR XII, **2**, 1413—1418.
354. Ţâra, Vasile, *C. Diaconovici-Loga şi problemele limbii române literare*, *Orizont*, **21**, nr. 8, 1971, 84—87.
355. Zdrenghea, Mircea, *Premiers essais de phonétique et de morphologie historiques roumaines à la fin du XVIIIe siècle*, ACILFR XII, **2**, 1391—1396.

★

Vezi şi nr. 83, 88.

Recenzii

356. Giosu, Ştefan, *„O sinteză a preocupărilor de limbă ale Şcolii ardelene"* [pe marginea cărţii lui Aurel Nicolescu, *Şcoala ardeleană şi limba română*, Bucureşti, 1971], ConvLit, **2**, nr. 8, 1971, 92—93.
Vezi nr. 343.

357. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *H. Tiktin* [cu ocazia apariţiei cărţii lui I. Rizescu *H. Tiktin, omul şi opera*, Bucureşti, Editura Academiei, 1971], RLit, **4**, nr. 49, 1971, 11.
Vezi nr. 347

357 bis. Macrea, D. [La rubrica : Cronica limbii] *A. T. Laurian — lingvist* [pe marginea cărţii *August Treboniu Laurian. Viaţa şi activitatea*, de Ilie Popescu—Teiuşan şi Vasile Netea, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1971], RLit, **4**, nr. 47, 1971, 10.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 689.

358. Mareş, Lucreţia, Aurel Nicolescu, *Şcoala ardeleană şi limba română*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1971, 291 p., SCL, **22**, nr. 5, 1971, 558—560.
Vezi nr. 343.

359. Ţincu, Bucur, Ilie Popescu Teiuşan şi Vasile Netea, *August Treboniu Laurian. Viaţa şi activitatea sa*, Editura didactică şi pedagogică, 1970, 303 p., RLit, **20**, nr. 4, 1971, 685—688.Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 689.

360. Vraciu, A., Cicerone Poghirc : *B. P. Hasdeu. Lingvist şi filolog*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968, 247 pagini, AUI, **17**, 1971, 131—136.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 286.

361. Zub, A., Ilie Popescu Teiuşan, Vasile Netea, *August Treboniu Laurian. Viaţa şi activitatea sa*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1970, 303 p., AnIst. Iaşi, **8**, 1971, 534—535.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 689.

3. ISTORIA LIMBII

362. Arvinte, Vasile, *Aspecte ale contactului lingvistic româno-german*, ACILFR XII, **2**, 1035—1039.

363. Bahner, Werner, *Cercetarea vocabularului limbii străromâne din punctul de vedere onomasiologic*, ACILFR XII, **2**, 1311—1316.

364. Bogrea, Vasile, *Pagini istorico-filologice*. Cu o prefaţă de acad. Constantin Daicoviciu. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi indice de Mircea Borcilă şi Ion Mării, Cluj, Editura Dacia, 1971, 557 [—560] p.
Vezi şi nr. 418, 422.

365. Bojan, Teodor, *Lexicul* **Psaltirii Scheiene** *sub raport cantitativ-structural*, CL, **16**, nr. 1, 1971, 53—64.

366. Brâncuş, Gr., *Albano-romanica*, I. *Metoda comparaţiei româno-albaneze*, SCL, **22**, nr. 3, 1971, 411—416.

367. Cazacu, Boris, *A román irodalmi nyelv történetének problémai* [Probleme ale istoriei limbii române literare], Korunk, **30**, nr. 10, 1971, 1450—1452.

368. Cazacu, Matei, *Scrisoarea lui Neacşu din Cîmpulung* [20—30 VI 1521], MI, **5**, nr. 5, 1971, 83.

369. Călăraşu, Cristina, *Observaţii asupra valorilor mai mult ca perfectului în limba română în secolele al XVI-lea — al XVIII-lea*, SCL, **22**, nr. 2, 1971, 175—183.

370. Coteanu, Ion, *Urme de declinarea a IV-a latină în limba română*, ACILFR XII, **2**, 1425—1428.

371. Cristureanu, Al., *Din lexicul faptelor şi actelor Unirii (1918)* [cu rezumate în rusă şi engleză], StUBB, **16**, fasc. 2, 1971, 109—118.

372. Diaconescu, Ion, *Supinul în limba română din secolele al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea* [cu un rezumat în franceză], AUBLLR, **20**, nr. 1—2, 1971, 151—163.

373. Dimitriu, C., *Romanitatea vocabularului unor texte de limbă română veche* [cu un rezumat în franceză], SCL, **22**, nr. 6, 1971, 597—606.

374. Dimitriu, C., *Vocabularul limbii române vechi. Studiu statistic*. Teză de doctorat. Rezumat. Conducător ştiinţific : prof. dr. doc. Gavril Istrate. Universitatea „Al. I. Cuza" Iaşi, Facultatea de filologie [Iaşi, Centrul de multiplicare], 1971, 34 p. [rotaprint].

375. FRÎNCU, C., *Din istoria perfectului simplu românesc : formele de persoana I și a II-a plural cu sufixul* **-ră-**, ACILFR XII, **2**, 1419—1423.
376. FRÎNCU, C., *Vechimea și răspîndirea formelor* **să deie, să steie, să beie, să ieie,** *în graiurile dacoromâne* [cu un rezumat în franceză], SCL, **22**, nr. 3, 1971, 261—276.
377. GHEȚIE, ION, **U** *final la Neculce*, LR, **20**, nr. 5, 1971, 493—496.
378. GHEȚIE, ION, *Un fenomen morfologic „surprinzător" și apariția formelor verbale cu dentală refăcută*, SCL, **22**, nr. 6, 1971, 607—611.
379. GOLDIȘ, ANA, *Éléments de relation d'origine française dans la syntaxe roumaine du XIXe siècle*, ACILFR XII, **2**, 933—939.
380. GOȚIA, A., *Note pe marginea* **Sicriului de aur** [cu rezumate în rusă și franceză], StUBB, **16**, fasc. 2, 1971, 141—143.
381. HANEȘ, P. V., *Studii de istorie literară*, [București], Editura Minerva, 1970, 343 [—344] p. [interesează capitolele : *Cercetări vechi și noi despre Nicolae Milescu-Spătaru* ; *Nicolae Milescu autor al „Istoriei Țării Românești"* ; *N. Milescu, traducător necunoscut a 8 cărți cunoscute* ; *Nicolae Milescu, traducătorul „Bibliei de la 1688"* ; *Gramatica lui Ienăchiță Văcărescu*].
Vezi și nr. 426, 427.
382. HÎNCU, RADU, *Pe urmele civilizațiilor străvechi*, Săptămîna, nr. 28, 1971, 3—4.
383. HUBSCHMID, JOHANNES, *Éléments préromans du roumain*, ACILFR XII, **2**, 975—979.
384. ILIESCU, MARIA, *Concordanțe între limba română și dialectele retoromane* [cu un rezumat în franceză], SCL, **22**, nr. 4, 1971, 369—375.
385. KELEMEN, B., *Unele aspecte ale împrumuturilor maghiare în limba română*, CL, **16**, nr. 1, 1971, 17—27.
386. KIRÁLY, F., *Cu privire la stratificarea împrumuturilor maghiare în limba română*, AUT, **8**, 1970, 195—204.
387. KIRÁLY, FRANCISC, *Fonetica împrumuturilor românești de origine maghiară*. Rezumatul tezei de doctorat. Conducător științific : Prof. dr. docent Romulus Todoran. Universitatea „Babeș-Bolyai" Cluj, „Facultatea de filologie", Timișoara, 1970, 19 p. [rotaprint].
388. KORLĂTEANU, N., *Asupra interacțiunii lingvistice româno-slave*, ACILFR XII, **2**, 1045—1053.
389. KRAMER, JOHANNES, *Unele paralele între limba română și două dialecte alpine (sursilvan și badiot)*, CL, **16**, nr. 2, 1971, 253—257.
390. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Din istoria limbii literare*, RLit, **4**, nr. 50, 1971, 11.
391. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Neologismele*, RLit, **4**, nr. 41, 1971, 13.
392. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Scrisoarea lui Neacșu*, RLit, **4**, nr. 35, 1971, 10.
393. MANCAȘ, MIHAELA, *„Style indirect libre" en roumain littéraire (XVIIe et XVIIIe siècles)*, ACILFR XII, **2**, 1377—1382.
394. MAZILU, DAN HORIA, *Contribuții la studierea influenței ucrainene în limba română* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **17**, 1970, 53—68.
395. MIHĂILĂ, G., *Criteriile determinării împrumuturilor slave în limba română* [cu un rezumat în rusă], SCL, **22**, nr. 4, 1971, 351—367.
396. NETEA, VASILE, *Scrisoarea lui Neacșu din Cîmpulung*, Argeș, **6**, nr. 8, 1971, 17.
397. NICULESCU, ALEXANDRU, *De nouveau à propos des descendants dacoroumains du lat. ille*, RRL, **16**, nr. **2**, 1971, 149—153.
398. NICULESCU, ALEXANDRU, *Premesse sul problema dei rapporti cultural-linguistici italo-romeni*, ACILFR XII, **2**, 893—905.
399. PAMFIL, VIORICA, *Din istoria formelor de trecut (indicativ) în limba română*, ACILFR XII, **2**, 1475—1479.
400. PĂTRUȚ, I., *Despre vechea influență slavă din limba română. Probleme de metodă și terminologie*, CL, **16**, nr. 2, 1971, 241—246.
401. PĂTRUȚ, I., *Latin et slave dans le lexique du roumain*, RRL, **16**, nr. 4, 1971, 299—309.
402. PĂTRUȚ, IOAN, *Le roumain* **sută** *„cent" et le problème des premières relations linguistiques slavo-roumaines*, ACILFR XII, **2**, 1062—1068.
403. POALELUNGI, GHEORGHE, *Observații asupra unor raporturi lingvistice franco-române*, ACILFR XII, **2**, 923—926.
404. RĂDULESCU, MARIA, *Observații asupra topicii grupului verbal în limba română din secolele al XVI-lea — al XVIII-lea*, ACILFR XII, **2**, 1435—1440.
405. RIZESCU, ION, *Din istoria terminologiei științifice românești (cu privire la terminologia juridică)*, ACILFR XII, **2**, 1359—1363.

406. Rosetti, A., *Etymologica. Notes critiques* [versiunea franceză a articolului din SCL, **21**, nr. 5, 1970, 513—515], R.P.S, 437—440.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 785.
407. Rusu, Gr., *Sistemul fonologic al limbii române dintre secolele al IX-lea — al XV-lea. II. Consonantismul*, CL, **16**, nr. 1, 1971, 157—171.
408. Saramandu, Manuela, *Din istoria părților de vorbire cu valori multiple în limba română: adjectiv și pronume. Analiză contextuală*, ACILFR XII, **2**, 1454—1460.
409. Sădeanu, Florența, *L'équilibre de la structure étymologique en roumain et en espagnol. Aperçu statistique*, ACILFR XII, **2**, 883—891.
410. Șuteu, Flora, *Preliminarii la o istorie structurală a ortografiei românești* [cu un rezumat în germană], SCL, **22**, nr. 3, 1971, 247—254.
411. Țepelea, Gabriel, Bulgăr, Gh., *L'influence du latin médiéval sur le roumain littéraire de Transylvanie. Aspects lexicaux*, ACILFR XII, **2**, 1383—1389.
412. Vescu, Victor, *Observații asupra contactelor lingvistice româno-sîrbe în Banat* [cu un rezumat în rusă], AUBLS, **19**, 1970, 131—138.
413. Vraciu, Ariton, *Limba română și limbile balcanice. Problema substratului*, ACILFR XII, **2**, 965—973.
414. Vraciu, A., *Vocabularul limbii române. Elemente autohtone*, Cronica, **6**, nr. 37, 1971, 10.

★

Vezi și nr. 297, 302, 596, 637, 692, 1028, 1033, 1035, 1043.

Recenzii

415. Anghel, Paul, *Inceditul textelor vechi* [pe marginea cărții lui Ștefan Bârsănescu, *Pagini nescrise din istoria culturii românești*, București, 1971], Contemporanul, nr. 33, 1971, 3.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 720.
416. Fischer, I., I. Coteanu, *Morfologia numelui în protoromână (româna comună)*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 160 p., SCL, **22**, nr. 5, 1971, 545—549.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 455.
417. Goția, A., I. Coteanu, *Morfologia numelui în protoromână (româna comună)*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 160 p., CL, **16**, nr. 1, 1971, 173—175.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 455.
418. Graur, Al., [La rubrica: Cronica limbii] *Opera lui V. Bogrea* [pe marginea volumului *Pagini istorice-filologice*, Cluj, Editura Dacia, 1971], RLit, **4**, nr. 32, 1971, 10.
Vezi nr. 364.
419. Manolescu, Radu și Berindei, Dan, Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Hadrian Daicoviciu, Traian Lungu, Ion Oprea, Ștefan Pascu, Aron Petric, Alexandru Porțeanu, Gheorghe Smarandache, *Istoria României — Compendiu*, București, Editura didactică și pedagogică, 1970, 728 p. + 16 pl. + 15 h, Studii, **24**, nr. 1, 1971, 167—174.
Vezi BRL **13**, 1971/1972, nr. 730.
420. Mareș, Al., Ștefan Bârsănescu, *Pagini nescrise din istoria culturii românești (sec. X—XVI)*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 303 p., LR, **20**, nr. 6, 1971, 622—626.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 720.
421. Mării, I., I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez*, București, 1970, 269 p., CL, **16**, nr. 1, 1971, 184—187.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 787.
422. Mihalache, C. N., V. Bogrea: *Pagini istorico-filologice*, Orizont, **22**, nr. 11, 1971, 91—92.
Vezi nr. 364.
423. Murariu, Partenie, Al. Piru: *„Istoria literaturii române"*, Orizont, **22**, nr. 3, 1971, 88—89.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 783.
424. Popa, Grigore, *Etnogeneză, continuitate și permanență istorică* [pe marginea lucrării lui I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, București, 1970], RLit, **4**, nr. 14, 1971, 10.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 787.

425. Russu, I. I., Géza Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia* (Beiträge zur Namenforschung, Neue Folge, Beiheft 4, herausgegeben von Rud. Schützeichel), Heidelberg, Karl Winter Universitätsverlag, 1969, 400, S., Dacia, **15**, 1971, 438—446.

426. Stănculescu, Ioan F., P. V. Haneș, *Nicolae Milescu, traducătorul „Bibliei de la 1688"*, în „Studii de istorie literară", Editura Minerva, 1970, p. 101—131, ST, **23**, nr. 3—4, 1971, 287—288.
Vezi nr. 381.

427. *** P. V. Haneș, *Studii de istorie literară*, București, Editura Minerva, 1970, 343 p., ST, **23**, nr. 3—4, 1971, 289.
Vezi nr. 381.

★

Vezi și nr. 1071.

4. DIALECTOLOGIE

a. Graiurile dacoromâne

428. Calotă, Ion, *Observații asupra graiului unei familii de rudari*, ACILFR XII, **2**, 343—350.

429. Cazacu, B., *Noul Atlas lingvistic român. Importanța lui pentru cunoașterea graiurilor românești*, MetProbl, 623—628.

430. Cohuț, Cornelia, *Sufixul — éte în Oltenia*, ACILFR XII, **2**, 285—295.

431. Dumistrăcel, Stelian, *Africatele ĉ(é) și ĝ (đ) în graiurile de tip moldovenesc și bănățean, pe baza ALR* [cu un rezumat în franceză], AnL, **22**, 1971, 5—26.

432. Dumistrăcel, Stelian, *Les conditions de l'influence de la langue littéraire sur les parlers populaires roumains*, ACILFR XII, **2**, 421—429.

433. Faiciuc, I., *Note asupra graiului din Comlosul Mare (jud. Timiș)*, CL, **16**, nr. 2, 1971, 247—252.

434. Gheție, Ion, *Note asupra trecerii lui ă proton la a în Maramureș*, SCL, **22**, nr. 3, 1971, 297—300.

435. Ghinoiu, Ion, *Probleme ale fixării rețelei-anchetă pentru A.E.R.*, REF, **16**, nr. 3, 1971, 237—245.

435 bis. Ionescu, Liliana, *Remarques sur l'évolution de la palatalisation des labiales en daco-roumain*, ACILFR XII, **2**, 243—246.

436. Maier, Radu O., *Unele probleme ale cartografiei în* **Atlasul etnografic al României**, REF, **16**, nr. 4, 1971, 327—332.

437. Neiescu, Petru, *Cu privire la repartiția dialectală a dacoromânei*, ACILFR XII, **2**, 297—302.

438. Neiescu, Petru, Rusu, Grigore, Stan, Ionel, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș*. Academia Republicii Socialiste România. Filiala din Cluj. Institutul de lingvistică și istorie literară, Vol. II. C. Casa (părțile casei, mobilier, obiecte casnice), D. Curtea (mijloace de transport, animale domestice, păsări de curte), E. Agricultura și legumicultura, F. Pomicultura, viticultura, apicultura, G. Cînepa (prelucrarea ei), H. Hrana, [Cluj], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 537 hărți.

439. Pătrășcanu, Traian, *Aspecte morfologice și sintactice ale graiului din valea Mureșului* [cu un rezumat în franceză], Apulum, **8**, 1971, 449—460.

440. Petrișor, Marin, *Graiurile bufenilor din Banat*. Rezumatul tezei pentru obținerea titlului de doctor în filologie. București, Centrul de multiplicare al Universității din București, București, 1971, 32 p. [rotaprint].

441. Pop, Gheorghe, *Considérations sur le lexique forestier dans le parler du bassin Borșa-Vișeu*, ACILFR XII, **2**, 1371—1375.

442. Pop Gheorghe, *Elemente neologice în graiul maramureșan*, Cluj, Editura Dacia, 1971, 325 [—327 p.].

443. Rusu, Valeriu, *À propos de l'i final sillabique dans les parlers roumains*, ACILFR XII, **2**, 193—196.

444. Rusu, Valeriu, *Graiul din nord-vestul Olteniei, Fonetică.* Consideraţii fonologice. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 170 p.
Vezi şi nr. 455.

445. Teaha, Teofil, *Aires lexicales conservatrices en Olténie.* (*Éléments d'origine latine*), ACILFR XII, **2**, 317—322.

446. Teiuş, Sabina, *Conjuncţia coordonatoare* **şi** *în graiurile dacoromâne*, ACILFR XII, **2**, 1489—1493.

447. Teiuş, Sabina, *Delimitarea enunţurilor în graiurile dacoromâne*, CL, **16**, nr. 1, 1971, 109—120.

448. Todoran, Romulus, *Despre elementul latin în lexicul dialectelor româneşti*, ACILFR XII, **2**, 185—192.

449. Udler, Rubin, *Starea actuală a graiurilor aşezărilor moldoveneşti din R.S.F.S.R., R.S.S. Kazahă şi R.S.S. Kirchiză* (*Pe baza* **Atlasului lingvistic moldovenesc**), ACILFR XII, **2**, 389—397.

450. Vlăduţiu, Ion, *Principii şi metode de realizare a* **Atlasului etnografic al României** [cu un rezumat în franceză], REF, **16**, nr. 6, 1971, 433—471.

451. * * * *Din chestionarele-machetă ale* **Atlasului etnografic, al României** REF, **16**, nr. 6, 1971, 481—508.

Recenzii

452. Ciubotaru, I. H., Ion Diaconu, *Ţinutul Vrancei, etnografie, folclor şi dialectologie*, vol. I—II, Bucureşti, EPL, 1969, 916 p. AnL, **22**, 1971, 217—218.

453. Giosu, Ştefan, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş*, Vol. I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, XLVI p+2+ 243 hărţi, AUI, **17**, 1971, 149—151.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 553.

454. Giosu, Ştefan, *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni, Oltenia.* II, Bucureşti, 1970, Editura Academiei Republicii Socialiste România, XI+315 p., AUI, **17**, 1971, 145—149.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 866.

455. Giosu, Ştefan, Valeriu Rusu, *Graiul din nord-vestul Olteniei* [Bucureşti, Editura Academiei, 1971], Cronica, **6**, nr. 39, 1971, 3.
Vezi nr. 444.

456. Mării, I., *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia II, sub* conducerea lui Boris Cazacu, membru corespondent al Academiei, profesor la Universitatea din Bucureşti, de dr. Teofil Teaha, Ion Ionică şi dr. Valeriu Rusu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1970, XI + 315 p., CL, **16**, nr. 1, 1971, 176—177. Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 866.

b. Aromână

457. Caragiu-Marioţeanu, Matilda, *„Fono-morfologia aromână..." în atenţia criticii* [pe marginea recenziei lui Andrei Avram din SCL, **21**, nr. 5, 1970, 597—610], SCL, **22**, nr. 2, 1971, 199—203.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 881.

458. Saramandu, Nicolae, *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Schimbări fonetice. Consideraţii asupra sistemului fonologic.* Rezumatul tezei pentru obţinerea titlului de doctor în filologie. Bucureşti, 1970, 19 p. [rotaprint].

459. Saramandu, Nicolae, *Neutralizarea opoziţiei de sonoritate în aromână* [cu un rezumat în franceză], SCL, **22**, nr. 4, 1971, 377—380.

460. Saramandu, N., *Sur l'aroumain parlé en Dobroudja*, ACILFR XII, **2**, 1353—1357.

c. Istroromână

461. Flora, Radu, *Câteva observaţii cu privire la bilingvismul manifestat în graiurile istroromâne*, ACILFR XII, **2**, 1009—1022.

462. Kovačec, August, *Descrierea istroromânei actuale*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1971, 230 p.
Vezi şi nr. 465, 466.

463. Kovačec, August, *Le calque lexical d'après le croate comme cause de certains changements grammaticaux subis par les „quantitatifs" istroroumains*, ACILFR XII, **2**, 1127—1131.
464. Tekavčić Pavao, *Il dignanese di ive il dignanese di oggi*, RRL, **16**, nr. 3, 1971, 215—240.

★

Vezi şi nr. 644.

Recenzii

465. Frăţilă, Vasile, August Kovačec, *Descrierea istroromânei actuale*, Bucureşti, Editura Academiei R.S. România, 1971, 230 p., SCL, **22**, nr. 6, 1971, 640—643.
Vezi nr. 462.
466. Graur, Al., [La rubrica: Cronica limbii] *Istroromâna* [pe marginea lucrării lui August Kovačec, *Descrierea istroromânei actuale*, Bucureşti, Editura Academiei], RLit, **4**, nr. 20, 1971, 10.
Vezi nr. 462.

d. Meglenoromână

Vezi nr. 644.

c. Româna peste hotare

467. Domokos, Sámuel, *Caracteristicile fonetice ale graiului din comuna Micherechi (R. P. Ungară)*, ACILFR XII, **2**, 1441—1446.
468. Georgescu, Dan, *Aspects de l'influence de l'anglais américain sur le roumain parlé aux États-Unis*, ACILFR XII, **2**, 981—987.
469. Nestorescu, Virgil, *Graiul românilor din Bregovo (R. P. Bulgaria). Câteva particularităţi fonetice*, ACILFR XII, **2**, 997—1002.
470. Savić, Momcilo D., *Alcuni influssi serbi sulle parlate valacche della Serbia Orientale*, ACILFR XII, **2**, 1069—1076.

5. FILOLOGIE

471. Anghelescu, Mircea, *Note la* **Biblia** *din 1688*, LR, **20**, nr. 3, 1971, 305—308.
472. Avram, Mircea, *Cartea românească manuscrisă*, Sibiu, 1970, 76 p. [—73].
Vezi şi nr. 526.
473. Bacîru, Livia, *Însemnări trilingve pe cărţile unui meşteşugar orădean*, RB, **21**, nr. 7, 1971, 425—429.
474. Binder, Pavel, *Începuturile reformei din Transilvania şi românii din Hunedoara*, LR, **20**, nr. 3, 1971, 273—275.
475. Binder, P., Huttmann, A., *Laurentius Freonius, ein kronstädter Buchdrucker, Holzschnittmeister und Maler des 16. Jahrhunderts* [cu un rezumat în română], FVL, **14**, nr. 1, 1971, 37—50.
476. Boroianu, C., *Texte vechi româneşti. Album de paleografie româno-chirilică*, Universitatea din Bucureşti. Institutul pedagogic. Facultatea de filologie. Bucureşti, Centrul de multiplicare al Universităţii, 1971, 104 p.
Vezi şi nr. 525.
477. Bucur, Marin, *Petru Maior*, Bul. UNESCO, **13**, nr. 1, 1971, 3—33.
478. Bulat, T. G., *„Tiparniţele" moldoveneşti de carte bisericească de la Mitropolul Varlaam la Mitropolitul Veniamin Costachi (1641—1803)*, MMS, **47**, nr. 5—6, 1971, 349—361.
479. Cândea, Virgil, *Stolnicul între contemporani*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971, 179 p.
Vezi şi nr. 534.

480. CĂRĂUȘU, ALEXANDRU, STAN, DUMITRU, *Cu privire la paternitatea cronicii* **Istoriile domnilor Țării Românești**, ACILFR XII, **2**, 33—35.
481. CONSTANTINESCU, PIMEN, *Un umanista romeno del '500 in italiano* [Petru Cercel], ACILFR XII, **2**, 135—140.
482. CONSTANTINESCU, D., *Documente moldovenești din secolul al XVII-lea (1642—1694)*, AnIst. Iași, **8**, 1971, 379—396.
483. GHEȚIE, ION, *Câteva observații filologice asupra* **Codicelui Voronețean** [cu un rezumat în franceză], SCL, **22**, nr. 3, 1971, 277—282.
484. GHEȚIE, ION, *Un* **Apostol** *românesc tipărit la Sibiu de Filip Moldoveanul?*, SCL, **22**, nr. 5, 1971, 515—518.
485. GHIBU, ONISIFOR, *Documente inedite din arhiva lui Gheorghe Lazăr* [interviu cu... realizat de Simion Săveanu], Magazin, **25**, nr. 705, 1971, 3.
486. IGIROȘANU, I., *În Suedia pe urmele Spătarului Milescu* [fragmente dintr-un volum, în pregătire, de note de călătorie], Sec 20, nr. 9, 1971, 177—188.
487. LĂUDAT, I. D., *Cel mai vechi manuscris al cronicii lui Ureche*, Ateneu, **8**, nr. 7, 1971, 6.
488. LĂUDAT, I.D., *Letopisețul lui Grigore Ureche* [cu rezumat în franceză], AUILit, **17**, 1971, 1—36.
489. LĂUDAT, I. D., *Neagoe Basarab ilustru cărturar și mare om politic*, Cronica, **6**, nr. 40, 1971, 7, 10.
490. LUNGU, GH. *Un hronograf din Botoșcni manuscris din 1753*, MMS, **47**, nr. 5—6, 1971, 394—399.
491. MAREȘ, ALEXANDRU, *A existat o tipografie chirilică moldovenească în anii 1551—1552?*, SCL, **22**, nr. 5, 1971, 519—523.
492. MAREȘ, ALEXANDRU, *Un text polemic românesc din prima jumătate a secolului al XVII-lea*, LR, **20**, nr. 6, 1971, 589—604.
493. MIHĂILĂ, GHEORGHE, *Problemele editării și studierii textelor bilingve slavo-române din secolul al XVI-lea*, ACILFR XII, **2**, 93—100.
494. MIHĂILĂ, G., *Un mare voievod cărturar* [450 de ani de la moartea lui Neagoe Basarab], RLib, **20**, nr. 8365, 15 sept. 1971, 2.
495. MISTERSKI, HENRYK, *Izvoarele „Psaltirii în versuri" a lui Dosoftei* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **17**, 1970, 251—259.
496. NEGRICI, VIORICA, NEGRICI, EUGEN, *Aperçu statistique du problème de la paternité de la* **Chronique des Băleanu**, ACILFR XII, **2**, 53—58.
497. NEGRICI, E., *O variantă a cronicii lui Radu Greceanu*, Ramuri, **8**, nr. 7, 1971, 20.
498. NETEA, VASILE, *Circulația „Cazaniei" lui Varlaam în Transilvania* [versiunea românească a articolului de la nr. 499], RM, **8**, nr. 4, 1971, 333—336.
499. NETEA, VASILE, *La diffusion de la „Cazanie" de Varlaam en Transylvanie*, RRH, **10**, 1971, nr. 2, 369—376.
Vezi și nr. 498.
500. NIȚĂ, SORIN, *Stabilirea înlănțuirii diferitelor variante ale* **Istoriei Țării Românești, 1290—1690. Letopisețul cantacuzinesc**, Studii, **24**, nr. 2, 1971, 333—350.
501. NOROCEL, EPIFANIE, *O psaltire românească la muzeul istoric din Moscova*, MMS, **47**, nr. 7—8, 1971, 508—509.
502. NUSSBÄCHER, GERNOT, *Belagrafia von Wasserzeichen in Rumänien*, KarpRund, **4**, nr. 26, 1971, 4.
503. NUSSBÄCHER, GERNOT, *Hellaiék papírmalma*, Útunk, **26**, nr. 29, 1971, 6—7.
504. NUSSBÄCHER, GERNOT, *Vier wichtige Blätter. Identifizierung und Datierungsversuch eines Coresi-Druckes*, NW, **23**, nr. 6747, 16 ian. 1971, 3, 4.
505. OLTEANU, PANDELE, *Cea mai veche omilie în limba română* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **17**, 1970, 227—249.
506. ONU, LIVIU, *Texte contaminate și texte conectate*, ACILFR XII, **2**, 127—134.
507. PANAITESCU, P. P., *Contribuții la istoria culturii românești*. Ediție îngrijită de Livia Panaitescu. Prefață, note și bibliografie de Dan Zamfirescu, București, Editura Minerva, 1971, 638 [—639] p.
508. POP, AUGUSTIN Z. N., *Istoria tipografiei în zona argeșeană și a Olteniei vestice*, Pitești, 1970, 48 p.
Vezi și nr. 537.
509. PORCESCU, SCARLAT, *Tiparnița de la Biserica Sf. Trei Ierarhi Iași. Cea dintîi carte imprimată în Moldova (1643)*, MMS, **47**, nr. 3—4, 1971, 204—214.
510. PRICOP, ADRIAN, NAGHIU, IOSIF, *Manuscrise tipărite la Filiala Botoșani a Arhivelor Statului*, MMS, **46**, nr. 11—12, 1970, 702—704.

511. Rizescu, I., *Pravila ritorului Luccaci — 1581.* Text stabilit, studiu introductiv şi indice de..., Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 391 p.
Vezi şi nr. 531, 546.
512. Schroeder, Klaus-Henning, *Un manuscris necunoscut al cronografului lui Mihail Moxa,* LR, **20**, nr. 5, 1971, 527—529.
513. Steinke, Klaus, *Şinkais Korrekturen an den* **Elementa linguae daco-romanae** *bei der Neuauflage von 1805* [cu un rezumat în română], AUI, **17**, 1971, 109—120.
514. Stoica, Nicolae De Haţeg, *Cronica Banatului.* Studiu şi ediţie de Damaschin Mioc, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 365 p.
Vezi şi nr. 538, 540, 548.
515. Strungaru, Diomid, *Precizări la o veche gramatică românească,* Tomis, **6**, nr. 4, 1971, 18.
516. Şuteu, Flora, *A existat un catehism românesc la Tübingen în 1597?,* LR, **20**, nr. 3, 1971, 277—280.
517. Ţugui, P., *Miron Costin în* **Chrestomatieul românese**, Ramuri, **8**, nr. 8, 1971, 14.

★

518. Ursu, N. A., *Modelul gramaticii lui Samuil Micu şi Gheorghe Şincai,* LR, **20**, nr. 3, 1971, 259—272.
519. Vîrtosu, Ileana, *La triple pénétration roumaine des* **Aventures de Télémaque**, *de Fénelon,* ACILFR, XII, **2**, 151—160.
520. Zamfirescu, Dan, *Între Nicolae Drăganu şi prof. univ. dr. docent Pandele Olteanu sau despre obiceiul împăunării cu penele altora* [pe marginea articolului lui Pandele Olteanu *Contribuţii la studiul literaturii omiletice în vechile literaturi bulgară şi română,* Romanoslavica, XIV, Lingvistică], Săptămîna, nr. 51, 1971, 2.
521. Zamfirescu, Dan, [La rubrica: 450 *de ani de la moartea lui Neagoe Basarab*] *„Acest falnic monument de literatură politică, filosofie şi elocuenţă la străbunii noştri...",* Scînteia, **41**, nr. 8907, 14 sept. 1971, 4.
522. Zamfirescu, Dan, *O jumătate de mileniu de cultură românească* [despre *Scrisoarea boierului Neacşu din Cîmpulung,* 1521, şi *Învăţăturile lui Neagoe Basarab*], RLit, **4**, nr. 14, 1971, 13.
523. Zamfirescu, Dan, *Probleme interesînd istoria literaturii române în dezbaterea celui de-al XIV-lea Congres Internaţional de studii bizantine,* Ateneu, **8**, nr. 10, 1971, 7.
524. * * * *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu, 1551—1553.* Studiu introductiv filologic de acad. Emil Petrovici. Studiu introductiv istoric de L. Demény, Bucureşti Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 419 [—420] p.

Vezi şi nr. 335, 341, 345, 353, 364, 686.

Recenzii

525. Anghelescu, Mircea, C.Boroianu, *Texte vechi româneşti. Album de paleografie româno-chirilică,* Universitatea din Bucureşti, 1971, LR, **20**, nr. 5, 1971, 533—535.
Vezi nr. 476.
526. Aramă, Dalia, Avram Mircea, *Cartea românească manuscrisă,* Sibiu, 1970, 77 p. cu ilustr., RB, **24**, nr. 6, 1971, 367—368. Vezi nr. 472.
527. Baciu, V., *„Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie",* Editura Minerva, Bucureşti, 1970, Colocvii, **6**, nr. 2, 1971, 21.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 888.
528. Bărbulescu, C., *Lumina adîncurilor* [*Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie.* Ediţie de Dan Zamfirescu, G. Mihăilă şi F. Moisil, Bucureşti, Editura Minerva, 1970, 426 p.], RLib, **29**, nr. 8222, 1 apr. 1971, 2.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 888.
529. Bărbulescu, C., Pandele Olteanu, *Contribuţii la studiul unor omilii izolate traduse în limba română,* în „Analele Universităţii Bucureşti", (Limbi slave), XVIII (1969), p. 9—22, MO, **22**, nr. 9—12, 1970, 1090—1091.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 939.
530. Caproşu, I., *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie.* Text ales şi stabilit de Florica Moisil şi Dan Zamfirescu. Cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă. Studiu introductiv şi note de Dan Zamfirescu şi G. Mihăilă, Editura Minerva, Bucureşti, 1970, 426 p., AnIst. Iaşi, **8**, 1971, 511—512.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 888.

531. CRONȚ, GH., *Un vechi document al dreptului românesc* [*Pravila ritorului Lucaci din 1581*], RLib, **29**, nr. 8319, 23 iul. 1971, 2.
Vezi nr. 511.

532. D. I. A., *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie.* Text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu. Cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă. Studiu introductiv și note de Dan Zamfirescu și G. Mihăilă. București, „Minerva", 1970, 426 p., RB, **24**, nr. 5, 1971, 312—313.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 888.

533. D. N., Mircea Tomescu : *Istoria cărții românești de la începuturi pînă la 1918 (Geschichte, des rumänischen Buchs von seinen Anfängen bis 1918)*, Bukarest, Wissenschaftlicher Verlag, 1968, 215 Seiten, 8 Tafeln und 116 Abbildungen, FVL, **14**, nr. 1, 1971, 130—131.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 632.

534. DUȚU, AL., Cândea Virgil, *Stolnicul între contemporani*, București, Editura științifică, 1971, 179 p., RB, **24**, nr. 8, 1971, 506.
Vezi nr. 479.

535. DUȚU, ALEXANDRU, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie.* Texte choisi et établi par Florica Moisil et Dan Zamfirescu. Étude introductive et notes par Dan Zamfirescu et G. Mihăilă, Bucarest, Ed. Minerva, 1970, 426 p., RESEE, **9**, nr. 3, 1971, 651.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 888.

536. FLĂMÂND, DINU, Manuela Tănăsescu, *Despre* **Istoria ieroglifică**, ScTin, **27**, nr. 6843, 20 mai 1971, 5.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 968.

537. GHERASIM, ORESTE, Augustin Z. N. Pop, *Istoria tipografiei în zona argeșeană și a Oltului vestic*, Pitești, 1970, 48 p. + 14 ilustrații, MMS, **46**, nr. 9—10, 1970, 584—585.
Vezi nr. 508.

538. GHEȚIE, ION, Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului.* Studiu și ediție de Damaschin Mioc, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, un vol. in —4°, de 365 p. (Cronicile medievale ale României, VII), LR, **20**, nr. 3, 1971, 314—317.
Vezi nr. 514.

539. GIOSU, ȘTEFAN, Dimitrie Cantemir, *Divanul.* Ediție îngrijită și studiu introductiv de Virgil Cândea, București, 1969, Editura pentru literatură, 570 p., AUI, **17**, 1971, 141—145.

540. GRIGORAȘ, N., Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului.* Studiu și ediție de Damaschin Mioc. București, 1970, 364 p., MMS, **47**, nr. 7—8, 1971, 531—532.
Vezi nr. 514.

541. LĂZĂRESCU, PAUL, * * * *Testi romeni antichi (Secoli XVI—XVIII) a cura di Alexandru Niculescu e Florica Dimitrescu con introduzione*, studio linguistico e glossario, Editrice Antenore, Padova, 1970, LIX+155 p., (Vulgares eloquentes, 5.). SCL, **22**, nr. 2, 1971, 226—228.

542. LIU, NICOLAE, *Publicațiile periodice românești* (*ziare, gazete, reviste*). *Les publications périodiques roumaines* (journaux, gazettes, revues). Tome II. Catalogue alphabétique : 1907—1918. Supplément : 1790—1906. Description bibliographique par George Baiculescu, Georgeta Răduică et Neonila Onofrei. Bucarest, Ed. Academiei, 1969 (Bibliothèque de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie), RRH, **10**, nr. 1, 1971, 152—155.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 986.

543. NUSSBÄCHER, GERNOT, *Coresi — Druck aus Klausenburg?* [pe marginea articolului lui Al. Mareș, *Cînd și unde s-au tipărit* Tîlcul evangheliilor și Molitvenicul românesc, LR, **16**, nr. 2, 1967, 119—130], KarpRund, **4**, nr. 22, 1971, 9.

544. PĂCURARIU, M., *Școala ardeleană.* Ediție critică de Florea Fugariu. Studiu introductiv și note finale de Romul Munteanu, 3 vol., București, 1970, (Ed. „Albatros", colecția „Lyceum"), ST, **23**, nr. 1—2, 1971, 140—141.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 981.

545. RUDNEANU, CONSTANTIN, *Literatura română veche (1402—1647)*, (vol. I și II). Introducere, ediție îngrijită și note de G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, 1969, vol. I 302 p., vol. II 281 p., MB, **21**, nr. 4—6, 1971, 355—358; **20**, nr. 7—9, 1970, 650—652.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 685.

546. Simonescu, Dan, *Începuturile dreptului în limba românească scrisă* [*Pravila ritorului Lucaci*. Text stabilit, studiu introductiv și indice de I. Rizescu, 1971], Contemporanul, nr. 42, 1971, 8.
Vezi nr. 511.

547. Sluşanschi, Dan, Academia Republicii Socialiste România. Centrul de Istorie, Filologie şi Etnografie din Craiova. *Philologica*, I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1970, 161 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 343—344.

548. Suciu, I. D., Nicolae Stoica de Haţeg, *Cronica Banatului*. Studiu şi ediţie de Damaschin Mioc, Bucureşti, Editura Academiei, 1969, 365 p., Studii, **24**, nr. 4, 1971, 827—831.
Vezi nr. 514.

549. Todor, Nichifor, *Octoihul mic care cuprinde Rînduiala Vecerniei, Utreniei, Liturghia, cele 8 glasuri pentru Duminici, podobiile, catavasiile, polieleul, pripelile, irmoasele, svetilnele şi altele*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Eparhiale, 1970, 271 pag., MA, **16**, nr. 5—6, 1971, 452—457.

550. Toma, Elena, *Cronicari munteni*. (Texte selectate, studiu introductiv, note şi glosar de Liviu Onu), Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1970, 216 p., AUBLLR, **20**, nr. 1—2, 1971, 217—219.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 942.

551. * * * *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*. Text ales şi stabilit de Florica Moisil şi Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă. Studiu introductiv şi note de Dan Zamfirescu şi G. Mihăilă, Bucureşti, 1970, MMS, **47**, nr. 1—2, 1971, 136—137.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 888.

★

Vezi şi nr. 303, 313, 317, 418, 422.

6. FONETICĂ ŞI FONOLOGIE

552. Iancu, Victor, *La palatalisation des dentales et les rapports du roumain avec les autres langues romanes*, ACILFR XII, **2**, 1447—1451.

553. Neiescu, Petru, Faiciuc, Ion, Mocanu, Nicolae, *Contribuţii la studiul duratei oclusivelor în limba română*, CL, **16**, nr. 1, 1971, 29—52.

554. Şuteu, Valeriu, *Sintetizorul de sunete vocale SLF*, SCL, **22**, nr. ?, 1971, 159—165.

555. Vasiliu, Em., *Există modalităţi „unice" de analiză?*, TribŞc, **1**, nr. 29, 1971, 4.

★

Vezi şi nr. 296, 355, 377, 407, 431, 434, 435 bis. 443, 1028.

7. GRAMATICĂ

a. Generalităţi

556. Anghelescu, Temelie, N., *Gramatica limbii române şi pericolul unor manuale preparatorii*, LR, **20**, nr. 6, 1971, 609—614.

557. Berceanu, Barbu, G., *Sistemul gramatical al limbii române* (reconsiderare). Cuvînt înainte de acad. Al. Graur, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971, 285 [—287] p.
Vezi şi nr. 561.

558. Nicolescu, Aurel, *Analize gramaticale*. Ediţia a II-a, [Bucureşti], Editura Ion Creangă, 1971, 271 p.

559. Pană, Saşa, [La rubrica: Ochiul magic] *Puţină gramatică*, RLit, **4**, nr. 44, 1971, 30.

560. Popescu, Ştefania, *Gramatica practică a limbii române*. Cu o culegere de exerciţii, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1971, 598 [—599] p.

560 bis. STATI, SORIN, *Scurt ghid practic de gramatică română*, TribŞc, **1**, 1971, 10; nr. 2, 1971, 10; nr. 3, 1971, 10.

★

Vezi şi nr. 296, 320, 344, 351, 515, 518, 1164, 1167, 1169.

Recenzii

561. MACREA, D., [La rubrica; Cronica limbii] *Gramatică şi logică* [pe marginea cărţii lui Barbu B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române*, Bucureşti, 1971], RLit, **4**, nr. 48, 25 noiemb. 1971, 11.
Vezi nr. 557.

★

Vezi şi nr. 1206, 1207.

b. Morfologie

562. BEJAN, D., *Despre rolul adverbelor din grupul „adverb + conjuncţie"*, CL, **16**, nr. 2, 1971. 313—323.
563. CÂMPEANU, EUGEN, *Funcţiile stilistice ale cazurilor (III). Dativul* [cu rezumate în rusă şi italiană]. StUBB, **16**, fasc. 2, 1971, 53—57.
Vezi şi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 794 şi **13**, 1970/1971, nr. 1093.
564. CHIRICUŢĂ-MARINOVICI, RITA, *O grupare a adjectivelor sub raport semantic*, ACILFR XII, **2**, 1321—1326.
565. CONSTANTINESCU, GH., *Particularităţile semantice şi sintactice ale interjecţiilor* **iată, iacă (iaca)** şi **iacătă**, LL, **26**, 1970, 85—97.
566. DOMINTE, CONSTANTIN, *Interjecţia şi onomatopeea în limba română* [cu un rezumat în rusă], AUBLLR, **20**, nr. 1—2, 1971, 165—194.
567. GRAUR, AL., [La rubrica; Cronica limbii] *Frecvenţă şi evoluţie* [flexiunea actuală a adjectivelor feminine cu rădăcina terminată în -c-, -g-], RLit, **4**, nr. 14, 1971, 10.
568. HAZY, ŞTEFAN, *În legătură cu încadrarea cuvîntului* **pînă**, CL, **16**, nr. 2, 1971, 345—348.
569. IACOB, ŞTEFAN, *Un capitol neglijat: conjugarea perifrastică*, TribŞc, **1**, nr. 7, 1971, 9.
570. KERSCHBAUMER, MARIE THERESE, *Şi adverbial — moyen de mise en relief, moyen d'atténuation* [rezumat; versiunea integrală în SCL, **19**, nr. 4, 1968, p. 365—374], ACILFR XII, **2**, 1473.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 426.
571. MANECA, CONSTANT, *La fréquence des genres du substantif en roumain et en espagnol*, ACILFR XII, **2**, 1467—1471.
572. NEAMŢU, G. G., *Despre auxiliare. Cu privire specială la „a fi"*, CL, **16**, nr. 2, 1971, 355—363.
573. ORZA, RODICA, *Exprimarea raportului gramatical pasiv în limba română*, CL, **16**, nr. 2, 1971, 365—369.
574. PĂTRUŢ, I., *Din nou despre ambigenele româneşti*, CL, **16**, nr. 1, 1971, 151—156.
575. REPINA, TAMARA, *Caracterul sintagmatic al declinării româneşti* [cu un rezumat în franceză], SCL, **22**, nr. 5, 1971, 459—470.
576. RÉPINA, TAMARA, *Les rapports de l'analyse et la synthèse dans la déclinaison roumaine*, ACILFR, XII, **2**, 1429—1434.
577. ROBCIUC, ION, *Interferenţe morfologice româno-ucrainene*, ACILFR, XII, **2**, 1109—1113.
578. VINCENZ, ILEANA, *La sémantique des adjectifs roumains sans degrés de signification*, ACILFR XII, **2**, 1297—1303.
579. VINCENZ, ILEANA, *The Reflexive Voice in Contemporary Romanian and the Romanian-English Contrastive Analysis*, RRL, **16**, nr. 6, 1971, 491—497.
580. ZDRENGHEA, MIRCEA, *Limba română contemporană. Morfologia.* Universitatea „Babeş-Bolyai"—Cluj, Cluj, Editura Dacia, 1970, 231 p.
Vezi şi nr. 583.
581. ZDRENGHEA, MIRCEA, ZDRENGHEA, STELA, *Probleme de analiză morfologică*. Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971, 96 p.

★

Vezi şi nr. 282, 296, 355, 369, 370, 372, 375, 376, 378, 379, 399, 408, 416, 417, 439, 446, 719, 746, 884.

Recenzii

582. CARABULEA, ELENA, Paula Diaconescu, *Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc*, Bucureşti, 1970, 301 p., LR, **20**, nr. 4, 1971, 356—357.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1097.

583. PĂLTINEANU, VIOREL, Prof. Mircea Zdrenghea, *Limba română contemporană. Morfologia*, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj, Cluj, 1970, [231 p., StUBB, **16**, fasc. 2, 1971, 147—148.
Vezi nr. 580.

584. ZUGUN, PETRU, E., Valeria Guţu-Romalo: *Morfologia structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1968, 364 p., AUI, **17**, 1971, 154—158.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 424.

c. Sintaxă

585. CRAŞOVEANU, D., *Consideraţii asupra elementului predicativ suplimentar*, AUT, **8**, 1970, 225—230.

586. EDELSTEIN, FRIEDA, *Sur la proposition circonstancielle d'exception en roumain*, Bul. SRLR, **7**, 1970, 97—100.

587. EDELSTEIN, FRIEDA, *Despre „legătura relativă" în limba română*, CL, **16**, nr. 2, 1971, 337—343.

588. KIS, EMESE, *Une logique intrinsèque de la conjugaison en roumain*, RPS, 471—476.

589. POPESCU. RODICA, *Contribuţii la studiul propoziţiei predicative în limba română. I. Poate o unitate sintactică necircumstanţială să aibă caracter circumstanţial?*, AUT, **8**, 1970, 242—246.

590. ŞERBAN, VASILE, *Topica în propoziţia românească*. Rezumatul tezei de doctorat, Timişoara, Tipografia Universităţii, 1969, 36 p.

591. TEODORESCU, ECAT., *Pe marginea raportului de excepţie*, LR, **20**, nr. 5, 1971, 473—478.

★

Vezi şi nr. 404, 439, 715, 741, 744, 858, 1044, 1166.

Recenzii

592. NEGREANU, IOANA ALEXANDRA, Sorin Stati, Gh. Bulgăr, *Analize sintactice şi stilistice*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1970, 294 p., SCL, **22**, nr. 5, 1971, 541—545.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1150.

593. RĂDULESCU-MENDEA, MARINA, E. Vasiliu, Sanda Golopenţia-Eretescu, *Sintaxa transformaţională a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 329 p., SCL, **22**, nr. 5, 1971, 534—540.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 836.

594. VINCENZ, ILEANA, E. Vasiliu, S. Golopenţia-Eretescu, *Sintaxa transformaţională a limbii române*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1969, 329 p., RRL, **16**, nr. 3, 1971, 251—255.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 836.

8. LEXICOGRAFIE

a. Semantică

595. Beyrer, Arthur, *Evoluția cuvîntului* **popor**, *în limba română*, ACILFR XII, **2**, 1365—1369.
596. Bojan, Maria, *Expresii românești cu conținut istoric*, CL, **16**, nr. 2, 1971, 259—266.
597. Breazu, Marcel, *Dicționar de literatură și artă modernă.* **Modernitate**, Astra, **6**, nr. **11**, 1971, 11.
598. Buium, S., *Reflectarea limbii vorbite în traducerile românești din literatura rusă* [cu un rezumat în rusă] AUBLS, **19**, 1970, 103—113.
599. Comșulea, Elena, *Termeni pentru cînepa prelucrată*, CL, **16**, nr. 1, 1971, 65—81.
600. Conea, Ion, Bugă, Dragoș, *Familia termenilor geografici din limba poporului român cu semnificația „un loc adînc într-o apă curgătoare"*, SGGeogr, **18**, nr. 1, 1971, **91—95.**
601. Dogaru, Anton, *Dicționar de artă și literatură modernă.* **Aksak**, Astra, **6**, nr. 5, 1971, 11.
602. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Expresii paralele* [în română, bulgară, sîrbă, albaneză și greacă], RLit, **4**, nr. 42, 1971, 13.
603. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] **Filosof**, RLit, **4**, nr. 28, 1971, 10.
604. Hamp, Eric P., **Gîtlej**, ACILFR, XII, **2**, 1041—1043.
605. Ianoși, Ion, *Dicționar de artă și literatură modernă.* **Eroicul**, Astra, **6**, nr. 5, 1971, 11; **Realism**, nr. 11, 1971, 11.
606. Irimia, D., *Despre terminologie* : „*Limbajul criticii literare*", ConvLit, **2**, nr. 8, 1971, 86—88.
607. Mocanu, Titus, *Dicționar de artă și literatură modernă.* **Alegorie**, Astra, **6**, nr. 5, 1971, 10—11.
608. Nuță, Ion, *Denumiri pentru soiuri de struguri în Moldova* [cu un rezumat în franceză], AnL, **22**, 1971, 49—91.
609. Oșlobeanu, M., Bocancea, V., *Denumiri românești pentru unele produse pe bază de vin* [cu rezumate în engleză, franceză și rusă], RHV, **20**, nr. 10, 1971, 4—9.
610. Pascadi, Ion, *Dicționar de literatură și artă modernă.* **Gustul**, Astra, **6**, nr. 4, 1971, 11.
611. Pașaliu, Iulian, *Les activités d'identification. Recherche sur la zone sémantique du verbe „a fi" (être) dans le roumain contemporain*, RRL, **16**, nr. 6, 1971, 469—490.
612. Popa, Grigore, *Glose* [**naderism, management, marketing, entropie**] Colocvii, **6**. nr. 3, 1971, 15.
613. Rezachevici, C., *Dregători din afara sfatului de taină al domnului*, MI, **5**, nr. 5, 1971, 54—58.
614. Rezachevici, C., *Oșteni români de-a lungul veacurilor* [**avgi, călărași**], MI, **5**, nr. 7, 1971, 49—50.
615. Sanda, George, [La rubrica : Onomastică și genealogie] **Emin-Eminovici**, Argeș, **6**, nr. 4—5, 1971, 36—38.
616. Șerban, Valentina, **Palmă**, *ca unitate de măsură*, CL, **16**, nr. 2, 1971, 279—284.
617. Ștefan, Ion, *În legătură cu termenul* **inefabil**, LR, **20**, nr. 4, 1971, 329—333.
618. Techtmeier, Bärbel, *Aspectul peiorativ în limba română contemporană*, ACILFR XII. **2**, 1481—1488.
619. Tohăneanu, G. I., *Sinonimia în afara vocabularului*, VR, **24**, nr. 12, 1971, 106—110.
620. Vascenco, Victor, *Din istoria metalimbii slavisticii românești (I. Termeni pentru familia limbilor slave)* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **17**, 1970, 119—128.
621. Vasiliu, Aurel, *Glose* [la *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*], Argeș, **6**, nr. 4—5, 1971, 12.
622. V. E. M., *Dicționar de literatură și artă modernă.* **Cîmp ideologic**, Astra, **6**, nr. 4, 1971, 11.
623. * * * *Oșteni români de-a lungul veacurilor* [**dorobanții, fustașii, leventii, lipcanii, martalogii, panțîrii, roșii, saragele, sărățeii, scutelnicii, talpoșii, vînătorii**], MI, **5**. nr. 8, 1971, 86—89.

★

Vezi și nr. 296, 324, 371, 401, 441, 1029.

Recenzii

624. Mareş, Lucreţia, *Termeni meşteşugăreşti din evul mediu* [pe baza cărţii *Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în evul mediu* de Ştefan Olteanu şi Constantin Şerban], LR, **20**, nr. 3, 1971, 301—303.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 866.

b. Formarea cuvintelor

625. Vasiliu, Laura, *Sufixele verbale româneşti*. Rezumat al tezei de doctorat. Bucureşti, 1969, 16 p. [rotaprint].

★

Vezi şi nr. 430.

Recenzii

626. Giurescu, Anca, *Formarea cuvintelor în limba română. I. Compunerea*, de Fulvia Ciobanu şi Finuţa Hasan, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, LR, **20**, nr. 4, 1971, 351—353.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1259.

c. Etimologii

627. Avram, Andrei, *Note etimologice* [**maală, maia, maşteră, mălăgenie, melegar, minuţe, mircoli, mînţată, mîrşă, mlagnoasă, molastină, molojînos, morniţă, mudă**], LR, **20**, nr. 6, 1971, 579—585.
628. Beneš, Pavel, *Sur l'origine de* **crăciun**, ACILFR XII, **2**, 1305—1310.
629. Bugeanu, Dan, *Lat.* **habuerunt** > *roum.* **or** *ou roum.* **ar**?, RRL, **16**, nr. 6, 1971, 509—517.
630. Bugeanu, Dan, [Note lexicale şi etimologice] **Măcău. Măriţi. Măteuţă. Mertuc. Morînci. Morjoli. Morocăni.** LR, **20**, nr. 3, 1971, 298—299.
631. Bugeanu, Dan, [Note lexicale şi etimologice] **Mădrăgăli, mătreaţă, mătriţă, minteuţă, mlădurele, morniţă, motocol, mototoli**, AnL, **22**, 1971, 208—211.
632. Caproşu, I., *Note lexicale şi etimologice* [**Arenii**], AnL, **22**, 1971, 203—206.
633. Dominte, C., [Note etimologice] **Bolmoji**, LR, **20**, nr. 6, 1971, 585—587.
634. Grecu, Doina, **Căpşună** < **căpuşă** + *suf.* **-une**, CL, **16**, nr. 2, 1971, 267—269.
635. Gămulescu, Dorin, [Note etimologice şi lexicale] **Alimună. Aritâc, oriceâc. Baieă. Baţă. Beghei (beţei). Bic. Bógami. Boí. Bolaerâc, bolocrâc, golocrâc. Cozâce. Gară. Mihói (miói). Mînezi**, LR, **20**, nr. 4, 1971, 342—345.
636. Ghergariu, L., *Observaţii lexicale pe marginea unor glosare*, CL, **16**, nr. 1, 1971, 83—86.
637. Goldiş, Poalelungi, Ana, *Despre istoricul pătrunderii cuvîntului* **sentiment** *şi a derivatelor sale în limba română*, LL, **26**, 1970, 71—83.
638. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Etimologia multiplă*, RLit, **4**, nr. 45, 1971, 15.
639. Graur, Al., **Gazdă**, LR, **20**, nr. 5, 1971, 531.
640. Guţu, Olimpia, [Note lexicale şi etimologice], **Oboroc, obroc. Scandal**, LR, **20** nr. 3, 1971, 294—297.
641. Hreapcă, Doina, [Note lexicale şi etimologice] **Bahlui, Dunăre, Olt, Olteţ, crancasă, jandar, şandar, mor, privinţă**, AnL, **22**, 1971 206—208.
642. Ionescu, I., *Despre originea şi semnificaţia etimologică a toponimicului* **Argeş**, LR, **20**, nr. 4, 1971, 335—337.
643. Iordan, Iorgu, *Note de lexicologie românească* [**pipă, pipăi, pipit, pipoaşcă, pipotă, piscălău, pismăreţ, pisoiaş, pistuí, pită, piteoace, pitie, pitpalacă, pituşcă, piuit, pîcîi, pîlpîielnic, pîndaş, pîine, pîntecat, pîntecări, pîntece, pînzí, pînziş, pîrgag, pîrgolí, pîrnaie, pîrpilit, pîrţ, pîrţac, pîrţigăiat, pîşin, pişiit, plafonieră, plagiant, plajist, plam, planetă, plasă, plaţ, plaur, plaz, pleopană, pleosnet, pleoşti, plescariţă,**

plésniță, pleumonie, plămînie, plev, plevașcă, plici !, plimbăreț, plin, pliței, pliurd, plingoci, plopă, plodan, ploșpană, ploștină, plouros, plugăraș, poaleș, poarcă, pobile, pocherist, poclău, podeață, podei, podidí, podișcă, podvig, podzol, poetastru, poftoreală, pogan, poge, pogîrcí, pogonaș, pohodí, pohornicioară, poiată, poienice, pojghie, pol, politie, politică, politicastru, politicărie, poliță, polmoade, pomneață,pomosteá, ponci, ponciș, ponorî, pont, popie, popină, poporean, popotaș, popular, porean, porcăí, porcărí, porcoi, porcotos, portărie, portocală, porumb, porumbar, poruncí, poslușniță, posponiță, postrov, poșidică, poștagiu, poștă, poteă, potlogărie, potol, potou, potrivnicie, potroz], SCL,**22**, nr. 4, 1971, 397—410.

644. Mării, I., *Note lexicologice și etimologice* [ir. **arat, breșl'ắn, bucа, bučirâ**, mr. **cătigálea**, dr. **ceafă**, ir. **codru**, ir. **coreníca**, ir. **contróla**, ir. **crásta**, ir. **crpatúr**, ir. **crúl'ast, cuțín**, mt. **cum**, ir. **cúrúac**, ir. **čup**, ir. **čvîrčie, dota, furičé, gard, gresie, juča, kílav, lắina, lingura, lópa**, dr. **micicula**, ir. **mîrțina**, dr.**mocrán**, ir.**motičița, níva, osoi, óspițe, pâma, prosí, ravnínă**, mr. **rínă**, in. **rínză, rucávița, sl'íńe, strîyl'âta, striț, șâlița, șmăreaw, știrca, téta, tíma, tíménița, tirăr, utîrnî, vâle, zadușí, zagușí, zegușí, zaimí, zâruke**], CL, **16**, nr. 1, 1971, 87—97.

645. Popescu, Ion, Note etimologice și lexicale [**áuf, bránzoli, camizéleă, canoánă, cubíe, cubicí, dure, fest, flis, glianț, glianțuí, glici, hac, háclu, hacluí, holț, holțpantoflu, puțuí, ródlă, șmirác, aplec, aplie, chirenie, chirineală, chirini, cojocări**], LR, **20**, nr. 4, 1971, 339—342.

646. Rosetti, Alexandru, *Sur dr.* **Doină**, ACILFR XII, **2**, 1317—1319.

647. Semcinski, Stanislav, *Note lexicale și etimologice* [**parnic, orie, paporotnec, moțăi, oreșniță, mošie**], LR, **20**, nr. 5, 1971, 489—491.

648. Sorbală, Vitale, *Despre originea termenilor* **ciocălău, mămăligă**, *și* **cioclej** *în limba română*, SCL, **22**, nr. 2, 1971, 167—173.

648 bis. Șerban, Felicia, *Citeva împrumuturi lexicale din franceză, germană, latină și italiană în limba română* [**răschirá, răschirát, rechemá, resolvăluí, rezolút, rezolviruí, reveduí, reveduíre, reveduitór, revestí, rezoná, ricamá**], LR, **20**, nr. 6, 1971, 575—578.

649. Urîțescu, Dorin, *Note lexicale și etimologice* [**ámăn, băbiță, ciórav, dezvăgănă, gelát, încheți, închețeálă, închețănă, încretănă, închețăní, îngălănă, spăs, aspás, șițăr, șpițól**], LR, **20**, nr. 3, 1971, 291—294.

650. Vascenco, Victor, *Asupra numelui de persoană* **Cantemir** [versiunea românească a articolului din RRL, **15**, nr. 5, 1970; cu un rezumat în rusă], AUBLS, **19**, 1970, 61—64.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1284.

★

Vezi și nr. 373, 395, 406, 414, 448.

d. Lexicografie

651. Baciu, Clement, Robănescu, Nicolae, Alexandrescu, Theodora, *Mic dicționar medico-sportiv*, București, Editura Stadion, 1971, 160 p.

652. Balaci, Alexandru, *Mic dicționar italian-român*, București, Editura științifică, 1971, 422 [—423] p.

653. Balaci, Alexandru, *Mic dicționar român-italian*, București, Editura științifică, 1971, 359 [—360] p.

654. Bantaș, Andrei, *Mic dicționar român-englez*, București, Editura științifică, 1971, 534 [—536] p.

655. Coteanu, I., *Dicționarul Academiei*, MetProbl., 299—303.

656. Faităr, Ion, Călinescu, Constanța, *Învățătorii dobrogeni și* **Magnum Etymologicum**, Tomis, **6**, nr. 12, 1971, 17.

657. Gavrilovici, Ernest, *Dicționar al limbii poetice bacoviene — „D. B."*, Ateneu, **8**, nr. 9, 1971, 15.

658. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Dicționare speciale*, RLit, **4**, nr. 43, 1971, 15.

659. Juilland, Alphonse, *Two Missing Words in the* **Frequency Dictionary of Romanian Words**, RRL, **16**, nr. 2, 1971, 154.

660. Kelemen, Béla, *Dicționar de buzunar maghiar-român*, ediția a II-a, București, Editura științifică, 1971, 399 [—400] p.

661. KELEMEN, BÉLA, *Dicționar de buzunar român-maghiar*, ediția a II-a, București, Editura științifică, 1971, 381—[—383] p.

662. LEVIȚCHI, LEON, BANTAȘ, ANDREI, *Dicționar englez-român*, București, Editura științifică, 1971, 1068 [—1071] p.

663. POPA, MARIAN, *Dicționar de literatură română contemporană*, București, Editura Albatros, 1971, 672 p.

664. SEMCINSKIJ, S. V., *Rukopisnyj rumynsko-polskij slovar' pervoj poloviny XIX veka (Graficeskie i foneticeskie osobennosti)* [cu rezumate în română și franceză], RS, **17**, 1970, 261—270.

665. STOICESCU, NICOLAE, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV—XVII*, București, Editura enciclopedică română, 1971, 456 p.

666. VIANU, TUDOR, *Dicționar de maxime comentat*. Ediția a II-a, București, Editura științifică, 1971, 327 [—328] p.

667. * * * *Contribuții la un dicționar al culturii de masă*, Îndr Cult, **24**, nr. 3, 1971, 59; nr. 4, 1971, 64; nr. 11, 1971, 60.

668. * * * *Dicționar italian-român*. Redactor responsabil Nina Façon. Ediția a II-a revizuită și adăugită, București, Editura științifică, 1971, 1019 p.

669. * * * *Lexicon maritim englez-român cu termeni corespondenți în limbile franceză, germană, spaniolă, rusă*. Lucrarea a fost elaborată de un colectiv de autori alcătuit din Gh. Bibicescu, Andrei Tudorică, Gh. Scurtu, M. Chiriță, București, Editura științifică, 1971, 852 p.

670. * * * *Dicționar tehnic român-german*, București, Editura tehnică, 1971, 1380 p.

★

Vezi și nr. 323, 328, 340, 350.

Recenzii

671. AVRAM, MIOARA, *Despre unitatea lexicală a cuvintelor din* **Dicționarul limbii române** (*DLR*) [cu un rezumat în franceză], SCL, **22**, nr. 4, 1971, 381—395.

672. LOZBĂ, MARCELA, Gh. Bolocan, T. Voronțova : *Dicționar frazeologic rus-român*, București, Editura științifică, 1968, 392 p., AUI, **17**, 1971, 158—165.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 518.

673. MĂRII, I., *Alte câteva observații privind utilizarea materialului ALR în DLR*, **M și O macará, magazín, maistoríță, máizăl, manévră, manufacturíst, mártor, máseur, máteă, măcár, măcău, măciúcă, măcríș, măduvă, măgár, măiétic, mămărúță, măngălău, măngăluí, mărgăríță, măsălăríță, măsea, măslág, măslugít, mășii, mătăcínă, mătăúz, méjdină, melceájen, menájă, meseléu, mesteácăn, mestecău, meșeá, meșteșúg, mezdreá, mielea, miezuínă, migălí, mihéi, minegóei, miorlăí, mirehiríște, miretéi, mirgășlí, míriște, miríștină, mirós, mirosí, misáráș, misarășíță, mistuiálă, mînătárcă, mînél, mîreăí, mîreed, mîțînă, moeșándă, modîrlău, modorói, moimițói, mojár, moleălí, mondróji, móreov, mosomúr, motorúgă, mótru, móțeă, mozazív, mozdón, mușețél, mușchi, obráme, ocióe, ocít, ócnă, ocnúță, olovină**] LR, **20**, nr. 5, 1971, 515—526.
Vezi și BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1347.

674. VAIMBERG, S., *Dicționar rus-român de termeni lingvistici și filologici*, de un colectiv sub conducerea prof. dr. Victor Vascenco. Colectivul de redactare : Romeo Chivescu, Vasilica Dantiș, Paraschiva Șerbănescu, Inesa Tache, Victor Vascenco, Siegfried Wolf. București, 1970, 328 p. RRL, **16**, nr. 5, 1971, 452—455.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1316.

675. VINȚELER, O., *Dicționar rus-român de termeni lingvistici și filologici*, sub redacția lui Victor Vascenco, București, 1970, 328 p. (litografiat), CL, **16**, nr. 1, 1971, 203—204.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1316.

★

Vezi și nr. 359, 361, 1066.

9. LIMBA LITERARĂ

a. Generalităţi

676. BULGĂR, GH., *Studii de stilistică şi limbă literară*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1971, 296 p.
677. GÁLDI, LADISLAU, *Introducere în istoria versului românesc*, Bucureşti, Editura Minerva, 1971, 480 [—482] p.
678. KELEMEN, BÉLA, *Boris Cazacu, A román irodalmi nyelv Kutatója* [Cercetătorul limbii române literare], Korunk, **30**, nr. 10, 1971, 1448—1449.
679. STATI, SORIN, *Scriitorul şi limba noastră*, RLib, **29**, nr. 8319, 23 apr. 1971, 1—2.
680. STRUNGARU, DIOMID, *Versificaţia românească pînă la Dosoftei*, ACILFR XII, **2**, 463—469.

★

Vezi şi nr. 331, 334, 337, 354, 367, 381, 393, 411, 472.

Recenzii

681. BULGĂR, GH., Gabriel Ţepelea, *Studii de istorie şi limbă literară* (Études d'histoire et de langue littéraire), 1970, Éditions Minerva, 328 p., RRH, **10**, nr. 3, 1971, 575—577. Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1372.
682. CORBU, GEORGE, *Corelaţia limbă — literatură* [pe marginea cărţii lui Gabriel Ţepelea *Studii de istorie şi limbă literară*, Bucureşti, 1970], TribŞc, **1**, nr. 28, 1971, 5.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1372.
683. COTEANU, I., *Studii de limbă literară şi filologie*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1969, 375 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 419—424.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 996.
684. GHEŢIE, ION, Ion Clopoţel, *Originile, dezvoltarea şi desăvîrşirea limbii române literare*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1970, un vol. în —8° de 98 p., LR, **20**, nr. 6, 1971, 626—627.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1369.
685. MIHĂILĂ, G., Gavril Istrate, *Limba română literară. Studii şi articole*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1970, 414 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 425—426.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 994.
686. ZAMFIRESCU, DAN, Gabriel Ţepelea: „*Studii de istorie şi limbă literară*", Contemporanul, nr. 25, 1971, 3.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1372.

★

Vezi şi nr. 381, 426, 427.

b. Stilistică, poetică, limba scriitorului etc.

687. ANGHEL, PAUL, *Colaj şi originalitate la Neagoe Basarab*, Argeş, **6**, nr. 11, 1971, 20.
688. BAGDASAR, ANGHEL, *Sur la néguentropie du langage poétique roumain (au niveau phonologique suprasegmental)*, ACILFR XII, **2**, 797—802.
689. BARBU, EUGEN, *Aventura limbii române* [I], Săptămîna, nr. 47, 1971, 2; (*II*), nr. 48, 1971, 3, 10; (*III*), nr. 49, 1971, 2, 5; (*IV*) *O polemică*, nr. 50, 1971, 2; (*V*) *Niculce* (1), nr. 51, 1971, 2, 5; (*VI*) *Niculce* (2), nr. 52, 1971, 2, 3; (*VII*) *Niculce* (3), nr. 53, 1971, 2; (*VIII*) *Niculce* (4), nr. 54, 1971, 2, 4; (*IX*) *Niculce* (5), nr. 55, 1971, 2; (*X*) *Niculce* (6), nr. 56, 1971, 2.
690. BOJIN, AL., *Valori artistice argheziene*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1971, 237 [—238] p.
Vezi şi nr. 724, 727.
691. BOTEZ, DEMOSTENE, *Sadoveanu limba românească*, VR, **24**, nr. 3, 1971, 139—140.

692. Bulgăr, Gh., *Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare*, București, Editura Minerva, 1971, 342 [—344].
Vezi și nr. 726, 738, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 737, 738.
693. Bulgăr, Gh., *Valori sugestive ale limbajului* [bacovian], Ateneu, **8**, nr. 9, 1971, 14.
694. Cantemir, Traian, *Vasile Alecsandri — comicul de limbaj*, Ateneu, **8**, nr. 7, 1971, 12—13.
695. Cazacu, Boris, *Modalités d'expression linguistique de la „technique du cinéma" dans la prose roumaine contemporaine*, ACILFR XII, **2**, 699—706.
696. Chirvai, Lili, Schveiger, Paul, *Analyse stylistique des particularités de langage de deux traductions roumaines de la „Ballade des dames du temps jadis" de François Villon*, ACILFR XII, **2**, 1495—1498.
697. Chivu, Gh., *Procedee artistice în stilul lui I. Barbu*, LR, **20**, nr. 3, 1971, 247—257.
698. Cruceru, C., *Construcția perioadei la Calistrat Hogaș*, ACILFR XII, **2**, 1461—1466.
699. Dascălu, Laurența, *Some Remarks on Enumerative Intonation in Romanian*, RRL, **16**, nr. 5, 1971, 401—410.
700. David, Doina, *Limba literară în romanul* **Arhanghelii** *de I. Agîrbiceanu (Lexicul)*, AUT, **8**, 1970, 123—141.
701. Diaconescu, Ion, *Vasile Alecsandri — promotor al limbii române literare moderne*, Munca, **27**, nr. 7361, 17 iul. 1971, 4.
702. Dragomir, Radu, *Echivalențe lexicale în traducerile lui Costache Negruzzi* [cu un rezumat în franceză], AUBLR, **19**, 1970, 29—34.
703. Dumitrescu-Bușulenga, Zoe, *Două traduceri ale* **Divinei Comedii** [de Al. Ciorănescu și Eta Boieriu], ACILFR XII, **2**, 811—814.
704. Gáldi, Ladislas, *La versification de Lucian Blaga*, ACILFR XII, **2**, 481—490.
705. Iancu, Victor, I., *Construcții endocentrice și exocentrice în „Istoria stolnicului Constantin Cantacuzino"*, CL, **16**, nr. 2, 1971, 349—353.
706. Irimia, D., *Note despre limbajul poetic*, ConvLit, **2**, nr. 9, 1971, 79—82.
707. Kojevnicov, Iurii, *Funcția poetică a antitezei în opera lui Eminescu*, ACILFR XII, **2**, 707—711.
708. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Limba poeziei lui Octavian Goga*, RLit, **4**, nr. 17, 1971, 11.
709. Muntean, George, [V. Alecsandri] *Făuritor de limbă literară*, Scînteia, **50**, nr. 8853, 21 aug. 1971, 4.
710. Negrici, Eugen, *Antim, logos și personalitate*, București, Editura Minerva, 1971, 262 [—264] p.
711. Negrici, E., *Poliritmia* **Didahiilor**, Ramuri, **8**, nr. 5, 1971, 13.
712. Nicolescu, Aurel, *Observații asupra limbii scriitorilor români* (Texte comentate), [București], Albatros, 1971, 317 [—319] p.
713. Oancea, Ileana, *Proza lui Mihail Eminescu. Observații lingvistice*, AUT, **8**, 1970, 117—122.
714. Philippide, Al., *Puterea stilului. Însemnări despre scrierile lui Geo Bogza*, Scînteia, **50**, nr. 8791, 20 mai 1971, 4.
715. Rădulescu, Gheorghe, *Valoarea stilistică a propoziției subiective și predicative în opera lui Mihai Eminescu* [cu un rezumat în franceză], AUBLLR, **20**, nr. 1—2, 1971, 197—202.
716. Renzi, Lorenzo, *„Varianti d'interprete" nei canti tradizionali narrativi romeni*, ACILFR XII, **2**, 471—480.
717. Seche, Luiza, *Cromatica eminesciană*, CL, **16**, nr. 2, 1971, 371—386.
718. Stoianovici-Donat, L., *Un chroniqueur moldave, traducteur de Quintus Curtius*, ACILFR XII, **2**, 783—788.
719. Șerban, Felicia, *Valori stilistice ale numeralului în poezia lirică*, CL, **16**, nr. 2, 1971, 389—408.
720. Tohăneanu, Gheorghe, *Procedee artistice moderne în proza lui Ion Creangă*, ACILFR XII, **2**, 657—662.
721. Tohăneanu, G. I., *„Punerea în pagină" a textului poetic*, LR, **20**, nr. 3, 1971, 237—246.
722. Țepelea, Gabriel, *Corelația limbă — literatură. Investigări despre clasicii români*, București, Editura didactică și pedagogică, 1971, 164 p.

★

Vezi și nr. 90, 296, 660, 1048.

Recenzii

723. Anca, Gh., Ion Covrig-Nonea: *Noţiuni de compoziţie şi stil*, E.D. P., 1970, Colocvii, **6**, nr. 2, 1971, 20—21.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1388.
724. Balotă, Nicolae, Al. Bojin, *Valori artistice argheziene*, Editura didactică şi pedagogică, 238 pagini, RLit, **4**, nr. 42, 1971, 9.
Vezi nr. 690.
725. Bulgăr, Gh., *Monumente de limbă literară* [despre cartea lui Gabriel Ţepelea *Studii de istorie şi limbă literară*, Bucureşti, 1970], Forum, **13**, nr. 8, 1971, 63—65.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1372.
726. Dragoş, Elena, Gh. Bulgăr: *Momentul Eminescu în evoluţia limbii române literare*, Editura Minerva, Bucureşti, 1971, 338 p., CL, **16**, nr. 2, 1971, 412—413.
Vezi nr. 692.
727. Gruiţă, C., Al. Bojin, *Valori artistice argheziene*, Editura didactică şi pedagogică, 1971, Steaua, **22**, nr. 15, 1971, 32—33.
Vezi nr. 690.
728. Irimia, D., Gh. Bulgăr: *Momentul Eminescu în evoluţia limbii române literare*, ConvLit, **2**, nr. 9, 91—92.
Vezi nr. 692.
729. Lăzărescu, Gheorghe, *Momentul Eminescu în evoluţia limbii române literare* [de Gh. Bulgăr, Bucureşti, 1971], RPed, **20**, nr. 10, 1971, 121—123.
Vezi nr. 692.
730. Macrea, D., [La rubrica: Cronica limbii] *Momentul Eminescu în limba română literară*, RLit, **4**, nr. 44, 1971, 15.
Vezi nr. 692.
731. Manu, Emil, Gh. Bulgăr: *Momentul Eminescu în evoluţia limbii române literare*, Săptămîna, nr. 36, 1971, 5.
Vezi nr. 692.
732. Mihăilă, Gh., Gh. Bulgăr: *Momentul Eminescu în evoluţia limbii române literare*, Contemporanul, nr. 31, 1971, 8.
Vezi nr. 692.
733. Mihăilescu, Florin, Gh. Bulgăr, *Momentul Eminescu în evoluţia limbii române literare*, VR, **24**, nr. 9, 1971, 141—142.
Vezi nr. 692.
734. Mitru, Alexandru, Gh. Bulgăr, *Momentul Eminescu în evoluţia limbii române literare*, RLib, **29**, nr. 8289, 18 iun. 1971, 2.
Vezi nr. 692.
735. Paul, Zam., Ion Creangă, *Opere*, vol. 1—2, ediţie îngrijită, prefaţă şi note de acad. Iorgu Iordan, Bucureşti, 1970, MMS, **46**, nr. 9—10, 1970, 581—584.
736. Sfîrlea, Lidia, Ion Covrig-Nonea, *Noţiuni de compoziţie şi stil*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1970, 207 p., LR, **20**, nr. 5, 1971, 535—536.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1388.
737. Ungheanu, M., Gh. Bulgăr, *Momentul Eminescu în evoluţia limbii române literare*, RLit, **4**, nr. 32, 5 aug. 1971, 14.
Vezi nr. 692.
738. Zugun, Petru, *Limbajul poetic eminescian* [pe marginea cărţii lui Gh. Bulgăr, *Momentul Eminescu în evoluţia limbii române literare*], Cronica, **6**, nr. 44, 1971, 8.
Vezi nr. 692.

c. Cultivarea limbii

739. Albu, Florenţa, *Acest „cumva" pe care încep să-l subliniez*, VR, **24**, nr. 10, 1971,136—137.
740. Berceanu, B., [La rubrica: Ochiul magic] *„Nume inversate"* [pe marginea articolului cu acelaşi titlu al acad. Al. Graur din RLit, nr. 47, 1971, 11], RLit, **4**, nr. 51, 1971, 26.
Vezi nr. 743.
741. Dominte, Constantin, *Aspecte ale sintaxei limbii române din cîteva periodice*, PN, **16**, nr. 5, 1971, 33—34.

742. GRAUR, AL., *Cuvinte „hibride"*, SCL, **22**, nr. 6, 1971, 625—626.

743. GRAUR, AL., [La rubrica: Cronica limbii] *Nume inversate*, RLit, **4**, nr. 47, 1971, **11**. Vezi și nr. 740.

744. MIHĂESCU, N., [La rubrica: Cum e corect] *Pleonasme*, IB, **18**, nr. 5478, 6 apr. 1971, 2; *În loc de*, nr. 5507, 11 mai 1971, 2; *Substituiri...*, nr. 5513, 18 mai 1971, 2; *Construcții...*, nr. 5519, 25 mai 1971, 2; *Relații...*, nr. 5525, 1 iun. 1971, 2; *„Prin analogie...."*, nr. 5531, 8 iun. 1971, 2; *Corelații...*, nr. 5543, 22 iun. 1971, 2; *Verbe...*, nr. 5549, 20 iun. 1971, 2; *Dificultăți...*, nr. 5555, 6 iul. 1971, 2; *Construcții în... suferință*, nr. 5567, 20 iul. 1971, 2; *Construcție „dificilă"...*, nr. 5573, 27 iul. 1971, 2; *Articulații...*, **19**, nr. 5579, 3 aug. 1971, 2; *„Creații" lexicale...*, nr. 5585, 10 aug. 1971, 2; *Un aspect stilistic...*, nr. 5592, 18 aug. 1971, 2; *Dislocări...*, nr. 5602, 31 aug. 1971, 2; *Corespondență...*, nr. 5608, 7 sept. 1971, 2; *Aspecte lexicale....*, nr. 5614, 14 sept. 1971, 2; *Corelații...*, nr. 5620, 21 sept. 1971, 2; *Stilul bombastic*, nr. 5626, 28 sept. 1971, 2; *Inadvertențe...*, nr. 5632, 5 oct. 1971, 2; *Echivocul...*, nr. 5644, 19 oct. 1971, 2; *Discrepanțe...*, nr. 5650, 26 oct. 1971, 2; *Element morfologic*, nr. 5656, 2 noiemb. 1971, 2; *Aspecte lexicale ...*, nr. 5668, 16 noiemb. 1971, 2; *Concordanțe*, nr. 5674, 23 noiemb. 1971, 2; *Cuvinte derivate*, nr. 5680, 30 noiemb. 1971, 2; *Semne particulare...*, nr. 5687, 8 dec. 1971, 2; *Simetrie...*, nr. 5704, 28 dec. 1971, 2.

745. POALELUNGI, GH., [La rubrica: Cronica limbii] *De-ale circulației*, (I) Pentru patrie, **22** nr. 1, 1971, 26—27, (II) nr. 2, 1971, 29; *Negația poetică*, nr. 8, 1971, 31; *Pleonasme și... pleonasme*, nr. 11, 1971, 29.

746. SECHE, LUIZA, *Aspecte ale folosirii adjectivelor derivate din nume proprii*, PN, **16**, 1971, nr. 9, 39—41.

747. SECHE, LUIZA, *Limba reclamei comerciale*, PN, **16**, nr. 5, 1971, 29—32.

748. STATI, SORIN, [La rubrica: Grammatica nova], *Stimată opinie publică*, Contemporanul, nr. 46, 1971, 8; *Știți cum vorbesc bucureștenii?*, nr. 52, 1971, 8.

749. SUCHIANU, D. I., *Cinci forme de ifosatită*, Lupta de clasă, **51**, nr. 7, 1971, 121—123.

10. ONOMASTICĂ

a. Generalități

750. FLOREA, VIORICA, *Delimitarea contextuală a numelor proprii*, LR, **20**, nr. 6, 1971, 567—574.

★

Vezi și nr. 755.

b. Antroponimie

751. ROȘIANU, I., *Nume de persoane din județul Alba. Observații morfologice*, CL, **16**, nr. 2. 1971, 289—295.

★

Vezi și nr. 1045.

c. Nume de animale

752. PĂLTINEANU, VIOREL, *Numele peștelui* **Alburnus alburnus**[*„obleț"*] *în terminologia populară*, CL, **16**, nr. 2, 1971, 271—277.

753. SORBALĂ, VITALE, *Studiul diacronic al structurii lexicului dialectal* (despre terminologia unui grup de insecte pe baza ALM din U.R.S.S.), ACILFR XII, **2**. 355—360.

d. Toponimie

754. Binder, Pavel, *Toponimia istorică de pe hotarul cetății Bran*, LR, **20**, nr. 6, 1971, 539—566.
755. Ciobotă, Nicolae, *Toponimia și onomastica comunei Stremț, județul Alba — note preliminare*, Apulum, **8**, 1971, 461—472.
756. Dan, Ilie, *Cîteva toponime istorice din valea Solonețului (județul Suceava)*, LR, **20**, nr. 3, 1971, 281—290.
757. Homorodean, M., *Note de toponimie* [Cornu, Fîntînești, Păroasa, Pietrari, Sohodol, Vai de Ei, Vaidei, Valea Jiului], CL, **16**, nr. 2, 1971, 285—287.
758. Loghin, V., *Dicționar geografic școlar*, Terra, **3**, nr. 5, 1971, 105—109.
759. Oancea, D. I., *Atlasul geografic național al României într-o nouă etapă*, SCGeogr, **18**, nr. 2, 1971, 207—216.
760. Popescu, Gb. F., *Termeni geografici de origine populară din jurul orașului Baia Mare*, Terra, **3**, nr. 4, 1971, 83—85.
761. Tufescu, V., *Cu privire la terminologia geografică*, SCGeogr, **18**, nr. 2, 1971, 203—206.
762. Vințeler, O., Chirilov, P., *Microtoponimia Bălții Brăilei*, CL, **16**, nr. 2, 1971, 297—311.

★

Vezi și nr. 641.

11. ORTOGRAFIE ȘI ORTOEPIE

763. Ciopală, Paula, *Transliterarea caracterelor chirilice*, RB, **24**, nr. 5, 1971, 295—297.
764. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Scrierea numelor compuse*, RLit, **4**, nr. 24, 1971, 10.
765. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Un nou criteriu*, RLit, **4**, nr. 51, 1971, 11.
766. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] **Vehicol**, RLit, **4**, nr. 22, 1971, 10.
767. Rusu, G. C., *Punctuația și ortografia limbii române în lumina* **Gramaticii Academiei**, LR, **20**, nr. 6, 1971, 615—617.
768. * * * *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, [ediția a III-a], București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 224 p.

★

Vezi și nr. 410, 1168.

Recenzii

769. Nicolescu, Aurel, *Ortografia limbii române. Cercetare bibliografică*, București, 1970, 454 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 314—318.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1538.

V. BALCANISTICĂ

770. Gabinski, M. A., *Etiologia pierderii balcanice a infinitivului în lumina faptelor din limba sefardă*, ACILFR XII, **2**, 1281—1284.
771. Graur, A., *Expressions parallèles en grec et en roumain*, RESEE, **9**, nr. 2, 1971, 263—267.
772. Trapp, E., *Pontische Elemente im Wortschatz des Digenesepos*, RESEE, **9**, nr. 3, 1971, 601—605.
773. Zamfirescu, Dan, *Neagoe Basarab sau Manuil din Corint?*, RLit, **4**, nr. 37, 1971, 10.

★

Vezi și nr. 49, 58, 89, 413.

Recenzii

774. MIHĂESCU, H., Alföldi Géza, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia.* Mit 13 Karten im Text und 1 Faltkarte. Winter Heidelberg, 1969, 400 p. („Beiträge zur Namenforschung"), RESEE, **9**, nr. 2, 1971, 308—309.

775. M[IHĂESCU], H., Veselin Beševliev, *Zur Deutung der Kastellnamen in Prokopos Werk „De aedificiis"*, Hakker, Amsterdam, 1970, XVI + 160 pp, RESEE, **9**, nr. 1, 1971, 176—177.

776. NESTORESCU, VIRGIL, *Balkanska narodna mədrost. u sporednici na bəlgarski, srəbski, turski, rumənski, grəcki i albanski posloviți i pogovorki*, Səstavil, N. Il. Ikonomov, Sofia, 1968, 362 p., SCL, **22**, nr. 5, 1971, 552—555.

★

Vezi și nr. 6.

VI. FILOLOGIE CLASICĂ

777. AVRAM, ANDREI, *Sur la classification des phonèmes notés* '**alif** *et* '**ayn** *en arabe classique* RRL, **16**, nr. 6, 1971, 459—469.

778. BAUMAN, VICTOR-HEINRICH, *Note epigrafice*, SCIV, **22**, nr. 4, 1971, 594—599.

779. COSOI, GH., *Interpretări, note, discuții (D. Iunius Iuvenalis, I. 102—109) Pe marginea versiunilor moderne*, AUI, **17**, 1971, 121—129.

780. DEVAMBEZ, PIÈRRE, FLACELIÈRE, ROBERT, SEHUHL, PIÈRRE MAXIME, *Enciclopedia civilizației grecești.* Traducere de Ioana și Sorin Stati. Prefață și control științific de Radu Florescu, București, Meridiane, 1970, 575 p.
Vezi și nr. 805.

781. DIMA-DRĂGAN, CORNELIU et CARATAȘU, MIHAI, *Un manuscrit grec inédit du docteur Jean Comnène*, RESEE, **9**, nr. 1, 1971, 107—120.

782. EDELSTEIN, FRIEDA, *Despre funcțiile sintactice ale nominativului cu infinitivul în limba latină* [cu un rezumat în germană], StCl, **13**, 1971, 149—155.

783. FISCHER, I., *Encore sur le caractère de la langue de Plaute*, StCl, **13**, 1971, 59—78.

784. GEORGESCU, CONSTANT, *A Frequency Glossary to the Language of Menander in the Decreasing Frequency Order*, AUBLCO, **20**, 1971, 43—88.

785. GUYONVARC'H, CHRISTIAN J., Βριτολαγαι *Latobriges, une metathese ethnonymique*, Apulum, **9**, 1971, 165—168.

786. IORDACHE, ROXANA, *Elemente vulgare în uzul prepozițiilor din opera* **Romana** *de Jordanes*, AUBLCO, **20**, 1971, 101—111.

787. IVĂNESCU, GEORGE, *Originea vechilor cuvinte grecești* κόρος (κῦνρος), χόρη, χούρη [cu un rezumat în franceză], Apulum, **9**, 1971, 293—295.

788. JAKÓ, SIGISMUND, MANOLESCU, RADU, *Scrierea latină în evul mediu* [cu un rezumat în rusă], București, Editura științifică, 1971, 184 p.

789. LIMONA, D., *Glosar* [cuvinte din documente aflate în arhivele din Sibiu, Brașov, București], RA, **48**, nr. 4, 1971, 651—653.

790. LUPAȘ, LIANA, *Fonologia limbii grecești* (*Dialectul atic*). Rezumatul tezei de doctorat. Conducător științific: Prof. dr. doc. N. I. Barbu, Universitatea din București. Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale, [București], Centrul de multiplicare al Universității din București, 1971, 15 p. [rotaprint].

791. MIHĂESCU, HARALAMBIE, *La diffusion de la langue latine dans le sud-est de l'Europe*, RESEE, **9**, nr. 3, 1971, 497—510; II, nr. 4, 1971, 659—676.

792. MUȘU, GH., *Lupta dintre Hector și Ahile este „o legendă etimologică"?*, RITL, **20**, nr. 4, 1971, 673—676.

793. POGHIRC, ELISABETA, *Problema citatului în Antichitate (Cu privire specială la Homer)*, AUBLCO, **20**, 1971, 89—100.

794. RUSSU, I. I., *Despre toponimele în* **De Aedificiis** *(În legătură cu monografia lui V. Beševliev)*, CL, **16**, nr. 1, 1971, 99—107.

795. Ştef, Ana Felicia, *Particularităţi în construirea frazei ipotetice la scriitorii anticizanţi (sec. I î.e.n.—III e.n.)* [cu un rezumat în franceză], AUBLC, **19**, 1970, 51—61.
796. Ştef, Ana Felicia, *Perioada condiţională a limbii greceşti ca unitate a protazei şi a apodozei*, StCl, **13**, 1971, 47—57.
797. Tudor, Dumitru, *Comunicări epigrafice VI*, SCIV, **21**, nr. 2, 1970, 313—329.

★

Vezi şi nr. 1, 45, 56, 604, 847, 1193, 1196, 1297,

Recenzii

798. C[amariano], N [estor], G. S. Ploumidis, Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας Γρηγόριος Φατσέας (1762—1768), (L'Archevêque de Philadelphie, Grigorios Fatzeas (1762—1768), dans „Θησαυρίσματα", IV (1967), p. 85—113, RESEE, **9**, nr. 1, 1971, 181—182.
799. Fischer, I., *Graffiti del Palatino* raccolti editi sotto la direzione di V. Väänänen. II. *Domus tiberiana* a cura di P. Castrén e H. Lilius (Acta Instituti Romani Finlandiae, IV) Acateeminen Kirjakaupa, Helsinchi, 1970, 266 p. + CIV pl. + 3 hărţi, SCL, **22**, nr. 3, 1971, 332—333.
800. Fischer, I., V. Väänänen, *Introduction au latin vulgaire*. Nouvelle édition revue et complétée d'une anthologie avec commentaires. Paris, Klincksieck, 1967, 274 p., 8°, StCl, **13**, 1971, 298—302.
801. Graur, A., Xavier Mignot, *Les verbes dénominatifs latins*, Paris, Klincksieck, 1969, 417 p., StCl, **13**, 1971, 297—298.
802. Iliescu, Maria, Pavao Tekavčić, *Uvod u vulgarni latinitet* (S izborom tekstova) [Introducere în latina vulgară (cu o culegere de texte)], Zagreb, 1970, 412 p., SCL, **22**, nr. 6, 1971, 648.
803. Irmscher, J., Emanuel Kriaras, *Artikel aus einem „Wörterbuch der mittelalterlichen griechischen volkssprachlichen Literatur"*, „Jahrbuch der Österreichischen Byzantinische Gesellschaft", 17 (1968), p. 267—321, RESEE, **9**, nr. 3, 1971, 647.
804. M[ihăescu], H., *Le Livre du Préfet ou l'Edit de l'Empereur Léon le Sage sur les corporations de Constantinople*. Texte grec avec une traduction latine des notices exégétiques et les variantes, publié par Jules Nicole. Introduction and English Translation by E. H. Freshfield. With an Introduction by Ivan Dujčev. Variorum Reprints, London, 1970, XXIV, 298 pp., RESEE, **9**, nr. 1, 1971, 177.
805. Stoian, N., Pierre Devambez, Robert Flacelière şi Pierre Maxime Sehuhl, *Enciclopedia civilizaţiei greceşti*, traducere de Ioana şi Sorin Stati, Bucureşti, 1970, MMS, **47**, nr. 7—8, 1971, 535—536.
Vezi nr. 780.

★

Vezi şi nr. 5, 25, 848, 1073.

VII. GERMANISTICĂ

806. Alanne, Eero, *La pénétration de la terminologie viticole romane dans les régions bordant la Mer du Nord et la Baltique*, ACILFR XII, **2**, 1213—1218.
807. Bantaş, Andrei, *Relations between English Semantics and Grammar in the Sphere of Nouns*, AUBLG, **20**, 1971, 31—38.
808. Ionescu, Liliana, *Current Solutions in the Study of Linguistic Change in American Linguistics*, RRL, **16**, nr. 4, 1971, 333—341.
809. Leviţchi, Leon, *The Article in English and Romanian: Suggestions on the Margin of a Contrastive Approach*, AUBLG, **20**, 1971, 21—29.
810. Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Biblia lui Wulfila*, MB, **20**, nr. 7—9, 1970, 550—558.
811. Nicolae, Maxim N., *Dimensiunea verticală a limbajului religios la Paul Tillich*, MMS, **47**, nr. 1—2, 1971, 17—40.

812. Perez, Hertha, *Traian Bratu şi tradiţiile germanisticii în România*, Cronica, **6**, nr. 20, 1971, 10.
813. Petrovanu, Alexandra, *The Role of Subcategorization Rules in Semantics*, AUBLG, **20**, 1971, 39—45.
814. Steinke, Klaus, *Neue Wege der Germanistik*, KarpRund, **4**, nr. 26, 1971, 12.
815. Wolf, Johann, *Mundart und Sprachbildung Verwandtschaftsbezeichnungen*, NW, **23**, nr. 6747, 16 ian. 1971, 4.
816. * * * *Schülerjargon (Kleines Lexicon von B—Z)*, NL, **22**, nr. 2, 1971, 118.
817. * * * *Siebenbürgisch-sächsisches Wörterbuch.* In Verbindung mit der Deutschen Akademie der Wischenschaften zu Berlin. Herausgegeben von der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien. Dritter Band, G, Bukarest, Akademie — Verlag, Berlin, Walter de Gruyter & Co., 1971, 355 p.
Vezi şi nr. 821, 828, 832, 839.

★

Vezi şi nr. 54, 362, 654, 662, 669, 670, 876, 879, 917, 1176, 1186, 1192, 1198.

Recenzii

818. Bucevschi, O., Leopold Lentner (Prof. univ.), *Biblia gotică şi fragmentele ei.* (In „Bibel u. Liturgie", 1/1970, Viena), MMS, **46**, nr. 9—10, 1970, 578—579.
819. C[apesius], B., Friederich Krauss: *Treppener Wörterbuch*, Marburg, 1970, N. G. Elwert Verlag. XXVI + 1206 Spalten, FVL, **14**, nr. 1, 1971, 131—132.
820. C[apesius], B., *Kleine Enzyklopädie: Die deutsche Sprache.* VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1969, 2 Bde., 1174 Seiten, 20 farbige Bildtafeln + 3 Falttafeln, FVL, **14**, nr. 2, 1971, 122—124.
821. Capesius, Bernhard, *Wörterbuch und Sprachatlas. Zwei Standardwerke — Ergänzung und Wiederspiel* [pe marginea vol. G din *Siebenbürgisch-Sächsisches Wörterbuch* şi a volumului *Siebenbürgisch-Deutscher Sprachatlas* de Schmitt, L.E. vol. I, 1961, vol. II, 1964, Margburg/Lahn], NW, **23**, nr. 6951, 11 sept. 1971, 3, 4.
Vezi nr. 820.
822. Constantinescu, Ilinca, Georges Faure, *Les éléments du rythme poétique en anglais moderne. Esquisse d'une nouvelle analyse et Essai d'application au* **Prometheus Unbound** *de P. B. Shelley*, Mouton and Co., Haga—Paris, 1970, 336 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 446—448.
823. Florea, Viorica, Ernest Eichler und Hans Walther, *Die Ortsnamen im Gau Daleminze* Akademie-Verlag, Berlin, I, 1966, 407 p., II, 1967, 287 p. Günter Hänse, *Die Flurnamen des Stadt- und Landkreises Weimar*, Akademie-Verlag, Berlin, 1970, 1970, 378 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 341—343.
824. Hristea, Theodor, *Pe marginea unui dicţionar etimologic al limbii engleze* [*A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language Dealing with the origin of words and their sense development thus illustrating the history of civilization and culture* by Dr. Ernest Klein, 2 vol. 1966—1967], SCL, **22**, nr. 6, 1971, 613—624.
825. Isbăşescu, Mihai, *Kleine Enzyklopädie. Die deutsche Sprache.* Herausgegeben von Erhard Agricola, Wolfgang Fleischer und Helmut Protze unter Mitwirkung von Wolfgang Ebert. VEB, Bibliographisches Institut, Leipzig, vol. I, 1969, vol. II, 1970, 1174 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 321—324.
826. Isbăşescu, Mihai, Mirra M. Guchmann, *Der Weg zur deutschen Nationalsprache.* Teil 2. Ins Deutschen übertragen und wissenschaftlich bearbeitet von Günter Feudel. Akademie-Verlag, Berlin, 1969, 212 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 338—339.
827. Isbăşescu, Mihai, Rudolf Schützeichel, *Althochdeutsches Wörterbuch.* Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1969, 250 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 337—338.
828. Kelp, Helmut, *Siebenbürgisch-Sächsischens Wörterbuch*, Dritter Band G., Akademie-Verlag Bukarest und Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1971, NL, **22**, nr. 6, 1971, 99—101.
Vezi nr. 817.
829. Kisch, Ruth, Friedrich Krauss, *Treppener Wörterbuch.* Ein Beitrag zum Wordsiebenbürgischen Wörterbuch, N. G. Elwert Verlag, Marburg, 1970, XXVI + 1206 coloane, SCL, **22**, nr. 3, 1971, 340—341.

830. MANCAŞ, MIHAELA, Georges Faure, *Les éléments du rythme poétique en anglais moderne. Esquisse d'une nouvelle analyse et Essais d'application au „Prometheus Unbound" de P. B. Shelley*, Mouton, The Hague—Paris, 1970, 336 p., Collection „Studies in English Literature", LIII, RRL, **16**, nr. 5, 1971, 441—444.
831. MANTSCH, HEINRICH, Rudolf Schwarzenbach, *Die Stellung der Mundart in der deutschsprachigen Schweiz. Studien zum Sprachbrauch der Gegenwart*, „Beiträge zur schwarzerdeutschen Mundartforschung", vol. 17, Huber, Fraunfeld, 1969, XVI + 509 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 426—428.
832. M. I., *Siebenbürgisch-sächsisches Wörterbuch*, Dritter Band (G), Akademie-Verlag Bukarest şi Walter de Gruyter Verlag Berlin, L + 355 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 339—340. Vezi nr. 817.
833. NAGY, ILDIKO, *Limba germană*. Mică enciclopedie (vol. 1—2, apărută la Leipzig, 1969, în VEB, Bibliographisches Institut, 1174 p.), AUI, **17**, 1971, 165—166.
834. NAGY, ILDIKO, Wilhelm Duwe : *Entwicklungstendenzen der deutschen Dichtung vom Naturalismus bis zur Gegenwart*, Schmidt Vlg. Berlin, 1965, AUI, **17**, 1971, 166—167.
835. PILDER-KLEIN, HERMINE, *Das Wort lebt im Salz* [pe marginea cărţii lui Friedrich Krauß, *Treppener Wörterbuch*. Ein Beitrag zum nordsiebenbürgischen Wörterbuch, Marburg, 1970], NL, **22**, nr. 8, 1971, 116—118.
836. POPA, MARIANA, Simeon Potter, *Changing English*, London, André Deutsch, 1969, 192 p., AUT, **8**, 1970, 259—260.
837. SAUER, GERTRUD, Wolfgang Fleischer : *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*, VEB, Bibliographisches Institut, Leipzig, 1969, 327 p., AUI, **17**, 1971, 167—169.
838. VASCENCO, VICTOR, Hans Zikmund, *Rückläufiges Verzeichnis der Gemeindenamen der Deutschen Demokratischen Republik*, Akademie-Verlag, Berlin, 1970, 133 p., SCL, **22**, nr. 2, 1971, 231—232.
839. * * * *Dicţionarul graiurilor săseşti* [vol. III, litera G], RLib, **29**, nr. 8228, 8 apr. 1971, 2. Vezi nr. 817.

VIII. ORIENTALISTICĂ

840. DECEI, AUREL, *Manuscrisele turceşti şi arabe din biblioteca Battyaneum* [cu un rezumat în germană], Apulum, **8**, 1971, 79—88.
841. DRIMBA, VLADIMIR, *Miscellanea Cumanica (III)*. Notes de critique textuelle, RRL, **16**, nr. 4, 1971, 275—286.
842. GOLDEMBERG, YVES, *Quelques notes concernant les manuscrits arabes autographes de Timotei Cipariu*, AUBLCO, **20**, 1971, 113—124.
843. MAMUT, ENVER, *Contactul între limbi (Pe baza materialelor limbilor turcice)*, AUBLCO, **20**, 1971, 125—138.
844. MAMUT, ENVER, *În legătură cu construcţia complementului direct cu şi fără marca formală a cazului acuzativ în limba tătară din Dobrogea* [cu un rezumat în franceză], AUBLC, **19**, 1970, 79—87.
845. MARIAN, IULIA, *Ob izmenenij fonologičeskogo inventarija amharskogo jazyka pod kušitskim vlijaniem*, AUBLCO, **20**, 1971, 139—142.
846. POGHIRC, CICERONE, *Cu prof. dr. ... despre problemele orientalisticii româneşti* [interviu realizat de Ion Culianu], Cronica, **6**, nr. 51, 1971, 11.
847. SIMENSCHY, THEOFIL, *Un dicţionar al înţelepciunii. Cugetări antice şi moderne*. Ediţie îngrijită de Mihail Grădinaru, vol. I, Iaşi, Editura Junimea, 1970, 293 [—295] p. Vezi şi nr. 848.

★

Vezi şi nr. 190.

Recenzii

848. NICA, DUMITRU, Th. Simenschy : *Un dicţionar al înţelepciunii*, Cronica, **6**, nr. 35, 1971, 10. Vezi nr. 847.

★

Vezi şi nr. 25.

IX. ROMANISTICĂ

849. Agrigoroaiei, Valentina, *Formation des ethniques français sur les toponymes composés* [cu un rezumat în română], AUI, **17**, 1971, 87—108.
850. Ahokas, Jaakko, *Du style indirect libre chez certains auteurs français contemporains*, ACILFR XII, **2**, 527—534.
851. Algeo, James E., *Pleonasm and the Expression of Reality in the Concessive Clause in Medieval Ibero-Romance*, RRL, **16**, nr. 4, 1971, 287—297.
852. Andreetto, Miguel Ángel, *Notas y digresiones sobre el castellano en la Argentina*, ACILFR XII, **2**, 1275—1280.
853. Arrimondi, Pieri, Emilio, Schlumpp Toledo, Maria De Los Ángeles, *Recursos estilísticos y tensiones semánticas en la poesía de Jorge Luis Borges*, ACILFR XII, **2**, 629—649.
854. Aurembou, Marie-Rose, *L'évolution des patois de l'Ile-de-France depuis les enquêtes d'Edmont: commentaire de quelques cartes*, ACILFR XII, **2**, 215—233.
855. Baciu, Ioan, *La structure du groupe nominal dans* **La Chastelaine de Vergi** [cu rezumate în rusă și română], StUBB, **16**, fasc. 2, 1971, 21—31.
856. Bakos, Ferenc, *L'emploi, la répétition et l'omission du terme d'adresse en ancien français*, ACILFR XII, **2**, 803—809.
857. Ballesteros Durán, Rafael, *Importancia de los procedimientos expresivos surrealistas para la última poesía española*, ACILFR XII, **2**, 825—829.
858. Barbu, N. I., *Remarques sur les propositions conditionnelles à l'indicatif en latin, roumain, italien, français*, ACILFR XII, **2**, 927—932.
859. Bataillon, Marcel, *Les manuscrits du* **Viage de Turquía**, ACILFR XII, **2**, 37—41.
860. Blanco-Aguinaga, Carlos, *La estilística hispanística: esquema para un estudio de su rechazo de la historia*, ACILFR XII, **2**, 691—697.
861. Boléo, Manuel De Paiva, *Linguistique, géographie et unités dialectales subjectives au Portugal*, ACILFR XII, **2**, 323—342.
862. Boudreault, Marcel, *La vitalité du sufixe* **-able** *en franco-canadien*, ACILFR XII, **2**, 1183—1187.
863. Buffa, Josefa Luiza, *Influencia lingüística indígena sobre la toponimia de Entre Ríos (Argentina)*, ACILFR XII, **2**, 361—380.
864. * * * *Bulletin de la Société Roumaine de linguistique Romane* (S.R.L.R.), Bucarest, **7**, 1970, 160 p.
865. Čale, Frano, *Lo stile indiretto scenico nei* **Mémoires** *di Carlo Goldoni*, ACILFR XII, **2**, 515—520.
866. Catrani-Popescu, Mioara, *Fondul internațional pentru terminologie romanică*, SCL, **22**, nr. 5, 1971, 569—570.
867. Cernecca, Domenico, *L'inversione del soggetto nella prosa de* **Convivio**, ACILFR XII, **2**, 589—594.
868. Charboneau, René, *La langue française à Montréal*, ACILFR XII, **2**, 1189—1195.
869. Chaurand, Jacques, *Étude des termes relatifs au champ notionnel de la ,,boue'' dans la Thiérache et le Laonnois*, ACILFR XII, **2**, 235—241.
870. Clavier, Henri, *La tension stylistique entre structures et signification (dans la langue française)*, ACILFR XII, **2**, 595—603.
871. Covaci, Vasile, *Procédés métalinguistiques dans les pièces d'Eugène Ionesco*, RRL, **16**, nr. 3, 1971, 203—213.
872. Criado De Val, Manuel, *Las condiciones de la redacción juglaresca en función de la edición de textos medievales españoles*, ACILFR XII, **2**, 43—51.
873. Cristea, Teodora, *La structure de la phrase negative en français contemporain*, Bucarest, Société roumaine de linguistique romane, [V], București, 1971, 264 p.
874. Cristea, Teodora, *Le couple ,,avec'' (,,sans'') en français contemporain*, Bul. SRLR, **7**, 1970, 63—71.
875. Cristea, Teodora, *Reflexele sintagmatice ale negației în limba franceză contemporană* [cu un rezumat în franceză], AUBLR, **19**, 1970, 35—53.
876. Darbelnet, Jean, *Les anglicismes de maintien en franco-canadien*, ACILFR XII, **2**, 1169—1173.
877. Deloffre, Frédéric, *À propos d'un rythme caractéristique de la prose classique française*, ACILFR XII, **2**, 501—513.

878. Dembowski, Peter F., *Interprétation des mobiles chez les héros de la chanson de geste*, ACILFR, XII, **2**, 19—28.
879. Denison, Norman, *Constantes et variables dans les contacts entre langues romanes et langues germaniques*, ACILFR XII, **2**, 1103—1108.
880. Diaconu, Ion, **Falloir** *și* **Devoir** [cu un rezumat în franceză], AUBLR, **19**, 1970, 63—66.
881. Díaz Vélez, Jorge, *Algunas observaciones sobre el yeísmo rehilado en la Argentina*, ACILFR XII, **2**, 281—284.
882. Dulong, Gaston, *Le français canadien en face de l'hiver*, ACILFR XII, **2**, 1175—1177.
883. Dumitrescu, Domnița, *Despre perifrazele verbale în spaniolă și română* [cu un rezumat în spaniolă], SCL, **22**, nr. 5, 1971, 471—490.
884. Dumitrescu, Domnița, *El infinitivo en español y en rumeno (Estudio comparativo)*, Bul. SRLR, **7**, 1970, 41—61.
885. Dumitrescu, Domnița, *Procedimientos gramaticales para ,,hermetizar'' el mensaje poético (en Mallarmé, Valéry, Guillén, y Barbu)*, ACILFR XII, **2**, 831—837.
886. Dumitrescu, Maria, *Provensal* **mandacarrei**, ACILFR XII, **2**, 59—63.
887. Eliade, Irina, *Un aspect du langage parlé dans l'œuvre de M. Proust*, ACILFR XII, **2**, 611—619.
888. Fassel, Luminița, *Provençal ou occitan*, Bul. SRLR, **7**, 1970, 101—104.
889. Gendron, Jean-Denis, *Archaïsmes et dialectalismes phonétiques et morphologiques dans le parler populaire franco-québécois*, ACILFR XII, **2**, 1203—1205.
890. Georgescu, Ileana, *Observaciones sobre la metáfora de la muerte en la lírica de Federico García Lorca*, ACILFR XII, **2**, 815—822.
891. Giurescu, Anca, *Cuvintele compuse în limbile romanice*. Rezumatul tezei de doctorat. Conducător științific: Acad. prof. Iorgu Iordan. Universitatea din București. Institutul de limbi și literaturi străine. Facultatea de limbi romanice și slavice, [București], Centrul de multiplicare al Universității din București, 1971, 18 p. [rotaprint].
892. Golopenția-Eretescu, Sanda, *La Rôtisserie de la Reine Pédauque*, Bul. SRLR, **7**, 1970, 73—89.
893. Grassi, Corrado, *Quelques considérations tirées de l'analyse des premières cartes de l'Atlas linguistique italien*, ACILFR XII, **2**, 203—207.
894. Green, Maria, A., *Le vocabulaire de Guillaume Apollinaire*, ACILFR XII, **2**, 663—667.
895. Grossmann, Maria, *Correspondencias consonánticas arábigo-españolas* [rezumat; versiunea integrală în RRL, **14**, nr. 1, 1969, p. 51—64], ACILFR XII, **2**, 1099—1100.
896. Gsell, Otto, *Remarques sur le style du* **Jeu de la Feuillée** *d'Adam de la Halle*, ACILFR XII, **2**, 723—728.
897. Guția, Ioan, *Parole romene in italiano*, ACILFR XII, **2**, 941—946.
898. Hassán, Iacob M., *Problemas de transcripción del judeoespañol*, ACILFR XII, **2**, 1235—1263.
899. Herczeg, Giulio, *Tipi impressionisti nella costruzione della frase italiana moderna*, ACILFR XII, **2**, 541—549.
900. Hessel, Lothar F., *A polivalência do verbo* **dar** *no sul do Brasil*, ACILFR XII, **2**, 1285—1294.
901. Iacob, Lisette, *De ,,ce suis je'' à ,,c'est moi''*, Bul. SRLR, **7**, 1970, 91—96.
902. Iacob, Lisette, *Observații asupra unor construcții cu ,,c'est''* [cu un rezumat în franceză], AUBLR, **19**, 1970, 55—61.
903. Ieremia, Eugenia, *Introduction à l'étude du champ lexical du verbe* **aller**, AUT, **8**, 1970, 153—174.
904. Iliescu, Maria, *Gibt es einen ,,Casus generalis''?*, RRL, **16**, nr. 4, 1971, 327—331.
905. Iliescu, Maria, *Notes frioulanes en marge du FEW*, RRL, **16**, nr. 2, 1971, 145—147.
906. Jacquier, Henri, *Difficultés d'adaptation de certaines structures françaises au système du roumain*, ACILFR, XII, **2**, 947—950.
907. Kelemen, Yolande, *Le temps principal de la narration dans la prose française du XVIIe siècle*, ACILFR XII, **2**, 789—796.
908. Klare, Johannes, *L'expansion du français, langue nationale, vue à travers les documents occitans de la ville de Millau*, ACILFR XII, **2**, 907—915.
909. Kramer, Johannes, *Gibt es eine rätoromanische Sprache?*, RRL, **16**, nr. 3, 1971, 189—201.
910. Kvapil, Josef, *Problèmes de style dans la* **Chanson de Roland** *et dans la* **Chanson de Guillaume**, ACILFR XII, **2**, 621—626.
911. Lazar, Moshé, *Réflexions sur le vers problématique: ,,nel nome che sonò la voce sola''* [Inferno, IV, 92], ACILFR XII, **2**, 65—70.

912. Ligot, Marie-Thérèse, *Dialectique du propre et du figuré dans l'œuvre de Julien Gracq*, ACILFR XII, **2**, 751—756.
913. Limentati, Alberto, *L'elaborazione delle fonti nelle* **Novas de Guillem de Nivers (Flamenca)**, ACILFR XII, **2**, 757—763.
914. Lindley Cintra, Luis F., *Observations sur le plus ancien texte portugais non littéraire : la* **Noticia de Torto**. (*Lecture critique, date et lieu de rédaction*), ACILFR XII, **2**, 161—174.
915. Lomax, Derek William, *La lengua oficial de Castilla*, ACILFR XII, **2**, 411—417.
916. Lorian, Alexandre, *Mise en vedette, antéposition, discrimination*, ACILFR XII, **2**, 521—526.
917. Losique, Serge, *Le français face à l'anglais au Canada français (Québec)*, ACILFR XII, **2**, 1197—1201.
918. Lőrinczi, Marinella, *Acerca del cambio semántico de las palabras españolas de origen árabe*, ACILFR XII, **2**, 1101—1102.
919. Lőrinczi, Marinella, *Appunti sulla struttura sillabica si una parlata sarda campidanese (Guasila). I.*, RRL, **16**, nr. 5, 1971, 423—430.
920. Macarie, Liliana, *Traits spécifiques du lexique catalan. Aperçu sur la terminologie de l'anatomie*, ACILFR XII, **2**, 917—921.
921. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Limbile romanice*, RLit, **4**, nr. 46, 1971, 11.
922. Manoliu-Manea, Maria, *Gramatica comparată a limbilor romanice*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1971, 308 p.
Vezi şi nr. 990.
923. Manoliu-Manea, Maria, *Les conjunctions de coordination dans une grammaire transformationelle romane (I)*, Bul. SRLR, **7**, 1970, 5—20.
924. Manoliu-Manea, Maria, *Préliminaires à une syntaxe romane transformationnelle*, Cahiers, **8**, 1971, 37—51.
925. Martínez Ruiz, Juan, *Diacronía y adstrato rasgos mozárabes e hispano-árabes en documentos granadinos del siglo XVI*, ACILFR XII, **2**, 1145—1155.
926. Mazaleyrat, Jean, *Nuances de style dans le système français de l'interrogation*, ACILFR XII, **2**, 865—870.
927. Melillo, Michele, *Tentativi per una geografia linguistica più avanzata : l'***Atlante fonetico pugliese**, ACILFR XII, **2**, 385—387.
928. Messner, Dieter, *Quelques considérations sur la langue et le style des traducteurs français de Tite-Live (1355—1940)*, ACILFR XII, **2**, 735—750.
930. Mikhaltchi, D. E., *Le français en Russie*, ACILFR XII, **2**, 1029—1034.
931. Miranda Esquerre, Luis E., *El color en la poesía de José María Eguren*, ACILFR XII, **2**, 871—876.
932. Mladoveanu, Despina, *Dalla poetica dell'oggetto alla poetica del sentimento (Carlo Cassola)*, ACILFR XII, **2**, 559—563.
933. Murăreţ, Ion, *Une lettre retrouvée de Jean-Jacques Rousseau*, ACILFR XII, **2**, 5—8.
934. Murăreţ, Ion, *Un manuscris regăsit al memoriilor lui Edme de la Chastre* [cu un rezumat în franceză], AUBLR, **19**, 1970, 17—28.
935. Nègre, Ernest, *Origine de l'article et pronom toulousain* **le**, ACILFR XII, **2**, 197—200.
936. Noomen, Willem, *Aspects stylistique du* **Jeu d'Adam**, ACILFR XII, **2**, 765—772.
937. Oli, Gian Carlo, *Echi danteschi nell'esperienza di un contemporaneo*, ACILFR XII, **2**, 453—461.
938. Papadopol, Maria, *Asupra clasificării locuţiunilor adverbiale din limba spaniolă contemporană* [cu un rezumat în spaniolă], AUBLR, **20**, 1971, 13—21.
939. Papadopol, Maria, *Expansiunea verbală prin infinitiv în limba spaniolă standard* [cu un rezumat în spaniolă], AUBLR, **19**, 1971, 87—96.
940. Paufler, Hans-Dieter, *Quelques observations sur l'emploi des pronoms personnels dans la variante cubaine de la langue espagnole*, ACILFR XII, **2**, 1160—1164.
941. Pellegrini, Giovan Battista, *Classificazione delle parlate ladine*, ACILFR XII, **2**, 275—284.
942. Piccillo, Giuseppe, *La ,,propagginazione'' dans les dialectes siciliens*, RRL, **16**, nr. 2, 1971, 135—143.
943. Pintea, Gabriela-Maria, *Les critères sociologiques dans la méthodologie des dialectes romans isolés*, ACILFR XII, **2**, 247—250.
944. Popa, Nicolas, *Problèmes de stylistique et de poétique dans l'art de Gérard de Nerval*, ACILFR XII, **2**, 669—675.

945. Porqueras-Mayo, Alberto, *El concepto „vulgo" en la Edad de Oro*, ACILFR XII, **2**, 713—722.
946. Potapova, Z. M., *La tradition stylistique du vérisme dans la prose italienne d'après-guerre*, ACILFR XII, **2**, 439—444.
947. Pranter-Messner, Winifred, *Considérations sur la langue des chartes du Comminges au XVI siècle*, ACILFR XII, **2**, 177—183.
948. Quilis, Antonio, *Sobre la percepción de los versos oxítonos y propararoxítonos en español*, ACILFR XII, **2**, 605—609.
949. Quintela, Ferreiro, Luis José, *El lirismo galaico-portugués. Estudio de interpretación ideológica*, ACILFR XII, **2**, 551—558.
950. Ravier, Xavier, *Présentation du projet de* **l'Atlas Linguistique du languedocien occidental** [comunicare nepredată spre publicare], ACILFR XII, **2**, 201.
951. Reinheimer-Rîpeanu, Sanda, *Derivatele parasintetice în limbile romanice — româna, italiana, franceza, spaniola —*. Rezumatul tezei de doctorat. Conducător ştiinţific: acad. prof. Iorgu Iordan, Universitatea din Bucureşti, Facultatea de limbi romanice şi clasice, [Bucureşti], 1971, 13 p. [rotaprint].
952. Rey, Alain, *Utilisation stylistique de la langue populaire (L'exemple d'un journal satirique français:* **Le Canard enchaîné**), ACILFR XII, **2**, 445—452.
953. Rodón, Eulalia, *El latín medieval como fuente para los orígenes de los romances hispánicos*, ACILFR XII, **2**, 145—149.
954. Romero Castello, María Elena, *Aportación al estudio de la literatura dramática sefardí aljamiada*, ACILFR XII, **2**, 1265—1273.
955. Sáes, Emilio, *Los documentos gallego-portugueses de la Alta Edad Media*, ACILFR XII, **2**, 141—144.
956. Sala, Marius, *Consideraciones sobre el sistema fonológico del judeoespañol de Bucarest* [rezumat; v. versiunea integrală în SCL, **19**, 1968, 525—552], ACILFR XII, **2**, 1179—1181.
957. Sala, Marius, *Principii de elaborare a unei introduceri în spaniola americană* [cu un rezumat în spaniolă], SCL, **22**, nr. 3, 1971, 255—259.
958. Saz-Orozco, Carlos Del, *Aportación léxica china a la lengua española*, ACILFR XII, **2**, 1077—1097.
959. Schubert, Arne, *Problèmes de géographie linguistique et de langage juridique dans les relations romano-germaniques*, ACILFR XII, **2**, 1133—1143.
960. Selig, Karl-Ludwig, *Los tratados de métrica y la poesía española del Siglo de Oro*, ACILFR XII, **2**, 877—879.
961. Sobrero, Alberto, *Osservazioni su un tipo finora sconosciuto di dittongazione di* $\acute{E}$, $\acute{O}$ *in Piemonte*, ACILFR XII, **2**, 351—354.
962. Sola, Sabino, *A. Machado: Un texto autógrafo ignorado y los* **quid pro quo** *del texto divulgado*, ACILFR XII, **2**, 121—125.
963. Stepanov, G. V., *Algunas cuestiones metodológicas del español americano*, ACILFR XII, **2**, 1165—1167.
964. Tănase, Eugen, *Din nou despre subjonctiv*, AUT, **8**, 1970, 220—222.
965. Thomov, Thomas S., *La richesse et l'expressivité du vocabulaire dans la* **Légende des siècles** *de Victor Hugo*, ACILFR XII, **2**, 651—656.
966. Tomassone, R. C., Tomassone, R. E., *Essai d'analyse multidimensionnelle : le vocabulaire de la prose et de la poésie chez Jean Molinet*, Cahiers, **8**, 1971, 18—36.
967. Tuaillon, Gaston, *Pour l'édition des* **Lamentations d'un pauvre laboureur de Bresse**, *texte francoprovençal de 1615*, ACILFR XII, **2**, 303—316.
968. Tuţescu, Mariana, *Direcţii actuale în semantica franceză* [cu un rezumat în franceză], AUBLR, **20**, 1971, 37—46.
969. Tyssens, Madeleine, *L'édition du* **Partonopeus de Blois**. *Problèmes de méthode* [rezumat], ACILFR XII, **2**, 29—32.
970. Ţenchea, Maria, *Fraza segmentată în franceza contemporană*, AUT, **8**, 1970, 175—194.
971. Vázquez Cuesta, Pilar, *El uso del artículo en el portugués de Caboverde*, ACILFR XII, **2**, 1227—1233.
972. Vilhena, Maria da Conceiçã̃o, *Archaïsmes dans un parler régional portugais*, ACILFR XII, **2**, 399—408.
973. Viñes, Hortensia, *Manuscritos inéditos en romance navarro. Relato de la pérdida de España y comienzo de la Reconquista, en 7 manuscritos del F.G.N.*, ACILFR XII, **2**, 71—91.
974. Vintilă-Rădulescu, Ioana, *Français créole et ancien français*, ACILFR XII, **2**, 1207—1212.

975. VIPPER, GEORGES, *Quelques problèmes irrésolus de l'evolution des styles dans la littérature française à la fin du XVIe siècles*, ACILFR XII, **2**, 773—781.
976. VRABIE, EMIL, *Contributions lexicales fiouliennes (À propos d'une enquête de type AIS à Greci, département de Tulcea, Roumanie)*, ACILFR XII, **2**, 209—214.
977. WARNANT, LÉON, *L'Atlas phonétique du français en Belgique*, ACILFR XII, **2**, 267—273.
978. WATHELET-WILLEM, JEANNE, *À propos d'un manuscrit fort corrompu ou les méfaits du globalisme au XIIIe siècle*, ACILFR XII, **2**, 9—18.
979. ZORIĆ, MATE, *Il ritmo binario nella prosa narrativa di Bonaventura Tecchi*, ACILFR XII, **2**, 679—684.
980. * * * *Crestomație romanică*. Întocmită sub conducerea acad. Iorgu Iordan de Mioara Avram, Matilda Caragiu-Marioțeanu, Nicolae Dănilă, Valeria Guțu-Romalo, Maria Iliescu, Liliana Macarie, Constant Maneca, Maria Manoliu-Manea, Alexandru Niculescu, Daniela Rădulescu, Sanda Reinheimer-Rîpeanu, Marius Sala, Florența Sădeanu, Sanda Stavrescu, Mirela Teodorescu. Volumul al III-lea. Secolele al XIX-lea — al XX-lea. Partea a II-a, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 908 [—910] p.

Vezi și nr. 2, 43, 53, 55, 60, 63, 64, 65, 69, 71, 79, 87, 123, 171, 303, 384, 398, 409, 570, 652, 653, 668, 1030, 1055, 1170, 1185, 1189, 1190, 1191, 1194, 1202.

Recenzii

981. ANGHELESCU, NADIA, André Jacob, *Les exigences théoriques de la linguistique selon Gustave Guillaume*, Paris, 1970, 292 p., RRL, **16**, nr. 4, 1971, 361—364.
982. BĂRBULESCU, SIMONA, Greta Brodin, *Termeni dimonstrativi toscani. Studio storico di morfologia, sintassi e semantica*, C.W.K. Gleerup, Lund, 1970, 243 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 333—334.
983. BELCHIȚĂ, ANCA, James W. Harris, *Spanish Phonology*, Research Monograph No. 54, MIT Press, Cambridge (Massachusetts) Londra, 1969, XIII, 218 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 428—431.
984. BULGĂR, GH., *O istorie a literaturii occitane* [de Charles Camproux], Cronica, **6**, nr. 48, 1971, 9.
985. COVACI, VASILE, J. P. Vinay și J. Darbelnet, *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*, Nouvelle édition revue et augmentée, Didier, Paris, 1967, 331 p., SCL, **22**, nr. 5, 1971, 560—561.
986. CVASNÎI, MARIA, Ladislao Gáldi, *Introduzione alla stilistica italiana*, Bologna, Casa editrice prof. Riccardo Pàtron, 1971, XI+276 p. + bibliographie et index, RRL, **16**, nr. 6, 1971, 525—527.
987. DUMITRESCU, DOMNIȚA, *Studii de hispanistică* [S.R.L.R., București, 1970], VR, **24**, nr. 7, 1971, 148—150.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1894.
988. FASSEL, LUMINIȚA, Cristina Isbășescu : *El Español en Cuba. Observaciones fonéticas y fonológicas*. Sociedad Rumana de lingüistica romanica (SRLR), Bucarest, 1968, 134 p., AUI, **17**, 1971, 153—154.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 875.
989. GEORGESCU, MAGDALENA, Julio Calonge, *Transcripción del ruso al español*. Editorial Gredos, Madrid, 1969, 55 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 324—325.
990. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *O gramatică romanică* [*Gramatica comparată a limbilor romanice*, de Maria Manoliu-Manea, București, Editura didactică, 1971], RLit, **4**, nr. 26, 1971, 10.
Vezi nr. 922.
991. GROSSMANN, MARIA, Marius Sala, *Phonétique et phonologie du judéo-espagnol de Bucarest*, Janua Linguarum, Series Practica 142, The Hague—Paris, 1971, 224 p., SCL, **22**, nr. 5, 1971, 562—563.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1856.
992. ILIESCU, MARIA, Giuseppe Francescato, *Studi linguistici sul friulano*, Firenze, Olschi, 1970, 197 p., SCL, **22**, nr. 6, 1971, 650.
993. ILIESCU, MARIA, G. P. Thöni, *Rumantsch Surmeir. Gramatica per iglidiom surmiran*, Ligia Romontscha, Coira, 1969, 365 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 334—335.

994. ILIESCU, MARIA, Hans Dieter Bork, *Die Familie von lateinisch* **quatere** *im Romanischen*, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg, 1969, 290 S., RRL, **16**, nr. 5, 1971, 439—441.

995. ILIESCU, MARIA, Johannes Kramer, *Etymologisches Wörterbuch des Gadertalischen (Dolomitenladinisch)*, Köln, 1971, Fasc. 1—*A*, Fasc. 2—*B*, 30+32 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 441—442.

996. ILIESCU, MARIA, M. A. Borodina, *Sovremennyj literaturnyj retoromanskij jazyk Šveicarii*, Izdatel'stvo „Nauka", Leningradskoe otdelenie, Leningrad, 1969, 230 str., RRL, **16**, nr. 2, 1971, 166—169.
Vezi și nr. 997.

997. ILIESCU, MARIA, M. A. Borodina, *Sovremennyj literaturnyj retoromanskij jazyk Šveicarii*, Izdatel'stvo „Nauka", Leningradskoe otdelenie, Leningrad, 1969, 230 p. [varianta românească a articolului de la nr. 996], SCL, **22**, nr. 3, 1971, 334.

998. KENT, J.-P., Eddy Roulet, *Syntaxe de la proposition nucléaire en français parlé: étude tagmémique et transformationnelle*, AIMAV, Bruxelles, 1969, 188 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 318—320.

999. MIHAIL, ZAMFIRA, Helmut Lüdtke, *Geschichte des romanischen Wortschatzes*, vol. 1, *Wandlungen innerhalb der Romania von der Antike bis zur Gegewart*, vol. 2, *Ausstrahlungsphänomene und Interferenzzonen*, Verlag Rombach, Freiburg im Breisgau, 1968, 122+145 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 440—441.

1000. MIHĂESCU, H., M. Cortelazzo, *L'influsso linguistico greco a Venezia*, Pátron, Bologne, 1970, LXVIII 383 p. (Linguistica, 2), RESEE, **9**, nr. 3, 1971, 643—644.

1001. MIHĂESCU, H., *Saggio di carte e di commenti dell'Atlante linguistico regionale del Friuli — Venezia Giulia*, diretto da G. B. Pellegrini. Carte a cura di G. P. Pellegrini e P. Benincà Ferraboschi. Estratto da „Studi linguistici friulani", I, 1969, p. 40—98+11 tavole, RESEE, **9**, nr. 2, 1971, 306.

1002. NICHITA IOANA, Gaetano Berruto, *Dialetto e società industriale nella valle d'Andorno. Note per una sociologia dei sistemi linguistici.* Supplementi al „Bolletino dell'Atlante linguistico italiano", n. 1, Torino, 1970, 70 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 442—443.

1003. PLOAE, MARIANA, *Cartilha em tamul e português* (impressa em 1554 por ordeem do Rei). Edição fac-simile do Museu Nacional de Arquelogia e Etnologia, com preâmbulo de D. Fernando de Almeida, Lisabona, 1970, 27 p. (+50), SCL, **22**, nr. 6, 1971, 649—650.

1004. PLOAE, MARIANA, José Nunes de Figueiredo — António Gomes Ferreira, *Compêndio de gramática portuguesa*, Porto Editora, Porto, 1970, 293 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 336—337.

1005. PLOAE, MARIANA, Pierre Bec, *Manuel pratique de philologie romane*, tome I, Collection „Connaissance des langues", Edition Picard, Paris, 1970, 558 p., SCL, **22**, nr. 5, 1971, 557—558.

1006. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, Yakov Malkiel, *Patterns of Derivation Affixation in the Cabraniego Dialect of East-Central Asturian*, University of California Press, Berkeley — Los Angeles, Londra, 1970, 95 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 431—434.

1007. REDACȚIA AUT, *Revue des Langues Romanes la 100 de ani de existență*, AUT, **8**, 1970, 267.

1008. REINHEIMER-RÎPEANU, SANDA, A. Chenal — R. Vautherin, *Nouveau Dictionnaire de Patois Valdôtain*, Aoste; vol. I *A*, 1967, 560 p.; vol. II, *B*, 1969, 546 p; vol. III, C-co, 1970, 558 p., RRL, **16**, nr. 3, 1971, 267—268.

1009. SALA, MARIUS, Manuel Alvar, *Variedad y unidad del español. Estudios lingüisticos desde la historia*, [Madrid], Editorial Prensa Española, 1969, 231 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 335.

1010. ȘANDRU, TUDORA, Alonso Zamora Vicente, *Dialectología española*, Segunda edición, Editorial Gredos, Madrid, 1967, 587 págs., RRL, **16**, nr. 5, 1971, 445—446.

1011. ȘANDRU-OLTEANU, TUDORA, Alan J. Ford, *Aspects de la grammaire espagnole à la lumière de la théorie chomskienne*, Université d'Aix-en-Provence, Faculté des Lettres et des Sciences Humaines, 1971, IV + 468 p., SCL, **22**, nr. 6, 1971, 648—649.

1012. ȘANDRU-OLTEANU, TUDORA, Marius Sala, *Estudios Sobre el judeo-español de Bucarest.* Universidad Nacional Autónoma de México, México, 1970, 193 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 444—445.

1013. TĂNASE, ADELA MIRA, *Are „legătura" (liaison) din franceza modernă o valoare gramaticală? (Discuții pe marginea unui articol)* [W. Zwanenburg, *La liaison du français moderne comme problème morfologique et syntaxique*, R.L.R.—1966], AUT, **8**, 1970, 240—242.

1014. TĂNASE, ADELA MIRA și TĂNASE, EUGEN, *Revue des langues romanes* (1965—1969), AUT, **8**, 1970, 247—252.

1015. THEBAN, MARIA, David Lopes, *A Expansão da Lingua Potuguesa no Oriente nos Séculos XVI, XVII e XVIII*, Reedição actualizada com notas e prefácio de Luis de Matos, Porucalense Editora, Porto, 1969, 265 p., SCL, **22**, nr. 3, 1971, 335—336.

1016. THEBAN, MARIA, *Les chansons de Blondel de Nesle. Concordances et index établis d'après l'édition L. Wiese par G. Lavis.* Traitement automatique : C. Dubois, Liège, 186 p., SCL, **22**, nr. 5, 1971, 561—562.

1017. THEBAN, MARIA, Jorge Morais-Barbosa, *A língua portuguesa no mundo.* 2 edição, revista. Lisboa, Agência — Geral de Ultramar, 1969, 170 p., SCL, **22**, nr. 5, 1971, 563—564.

1018. TOMUȚĂ, LIVIU, M. A. Borodina : *Sovremennyj literaturnyj retoromanskyj jazyk Švejcarii*, Leningrad, 1969, 232 p., CL, **16**, nr. 2, 1971, 416—419.

1019. TUFESCU, VICTOR, P. Fénelon, *Vocabulaire de géographie agraire*, Imprimerie Luis-Jean-Gap, Tours, 1970, 688 p., SCGeogr., **18**, nr. 2, 1971, 257—258.

1020. TUȚESCU, MARIANA, Jean Dubois et Françoise Dubois-Charlier, *Eléments de linguistique française; syntaxe*, Larousse, „Langue et langage", Paris, 1970, 295 pages, RRL, **16**, nr. 5, 1971, 436—439.

1021. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, *Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Romane (S.R.L.R.)*, VI (1969), București, 148 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 150.

1022. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, Pierre Bec, *Manuel practic de philologie romane*, t. 1, Editions A. et J. Picard, Paris, 1970, 558 p., 11 cartes, RRL, **16**, nr. 3, 1971, 255—257.

1023. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, *Studii de hispanistică*, Societatea română de lingvistică romanică (SRLR), nr. 4, București, 1970, 151 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 443—444. Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1894.

1024. * * * *Revue des langues romanes*, RLit, **4**, nr. 21, 1971, 10.

Vezi și nr. 24, 308.

X. SLAVISTICĂ

1025. BAN, A., STAN, I. T., *Cu privire la durata vocalelor în limbile rusă și română (Cercetări de fonetică experimentală)* [cu rezumate în rusă și engleză], StUBB, **16**, fasc. 2, 1971, 101—107.

1026. BĂDICĂ, GALINA, *Terminologičescaja slovoobrazovatel'naja sistema v oblasti atomnoj fiziki v sopostavlenii co slovoobrazovatel'noj (neterminologičeskoj) sistemoj sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka*, AUBLS, **19**, 1970, 123—129.

1027. BOGDAN, DAMIAN, *Date noi privind românismele din documentele slavo-române de pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*, ACILFR XII, **2**, 1055—1059.

1028. BOLOCAN, GH., NESTORESCU, V., ROBCIUC, I., GUȚU, OLIMPIA, *Tipologičeskie zametki v oblasti konsonantizma (na materiale russkogo, ukrainskogo, bolgarskogo i rumynskogo jazykov)* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **17**, 1970, 31—40.

1029. CHIVESCU, ROMEO și WOLF, SIEGFRIED, *Aspecte ale raportului polisemie-omonimie (pe baza materialului lexicografic rus-român)* [cu un rezumat în rusă], AUBLS, **19**, 1970, 115—122.

1030. CHIVESCU, ROMEO, WOLF, SIEGFRIED, *Rolul elementului francez în constituirea terminologiei lingvistice ruse*, ACILFR XII, **2**, 1023—1028.

1031. CHRISTESCU, ANTOANETA, *Valori stilistice ale sinonimelor în opera lui M. Șolohov* [cu un rezumat în rusă], AUBLS, **19**, 1970, 93—102.

1032. DEBOVEANU, ELENA, *Elemente slovace în structura unui grai polon din* **România** [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **17**, 1970, 155—170.

1033. DJAMO-DIACONIȚĂ, LUCIA, *Limba documentelor slavo-române emise în Țara Românească în sec. XIV—XV*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 397 [—398] p.
Vezi și nr. 1074.

1034. FODOR, ECATERINA, *K voprosu o razvitii grammatičeskoj sistemy slavjanskih jazykov (Imenitel'nyj i vinitel'nyj padeži množestvennogo čisla im ensuščestvitel'nyh mužskogo roda)* [cu rezumate în română și franceză], RS, **17**, 1970, 69—79.

1035. GĂMULESCU, DORIN, *Etimologii sîrbocroate (Contribuții la studierea influenței românești)* [scr. **Aurel, bàčuga, bàluca, bèrbeč, brâčir, brâšir, brânzar, bŕzak, bŕzar,**

bîrsdar, bîrznar, bîruzar, bùrta, burtice, burtati, burtanje, butuk, gùrica], SCL, **22**, nr. 5, 1971, 525—530.

1036. GĂMULESCU, DORIN, *Sisteme antroponimice locale la sîrbii (şi croaţii) din Banat* [cu rezumate în rusă şi franceză], RS, **17**, 1970, 41—52.

1037. GHEORGHIU, MIRCEA, *Echivalenţe ale condiţionalului românesc în limba rusă* [cu rezumate în rusă şi franceză], RS, **17**, 1970, 105—117.

1038. GHEORGHIU, MIRCEA, *K voprosu o perevodimosti morfologičeskih kategorii (Vybor inojazyčnyh sootvetstvij dlja russkih otnositel'nyh prilagatel'nyh)*, RRL, **16**, nr. 2, 1971, 157—161.

1039. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Graiuri slave*, RLit, **4**, nr. 24, 1971, 10.

1040. GUŢU, OLIMPIA, *Elemente româneşti într-un grai bulgăresc din România*, ACILFR XII, **2**, 1003—1007.

1041. IONESCU, ANCA IRINA, *Folosirea atributivă a pronumelui demonstrativ* **ten, ta, to** *în limba cehă contemporană* [cu un rezumat în rusă], AUBLS, **19**, 1970, 139—149.

1042. KIRÁLY, MARIA, *Analiza structural-semantică a verbelor „dicendi" în limba rusă (Verbul* **govorit'***)*, AUT, **8**, 1970, 236—240.

1043. LOBIUC, IOAN, *Împrumuturi româneşti în zoonimia huţulă* [cu un rezumat în franceză], AnL, **22**, 1971, 27—48.

1044. LOZBĂ, MARCELA, *Structura morfo-sintactică a unităţilor frazeologice în limba rusă* [cu un rezumat în rusă], AUI, **17**, 1971, 53—60.

1045. LUCACI, EUGENIA, *Consideraţiuni cu privire la numele proprii în literatura pentru copii (cu ilustrări din limbile rusă şi română)* [cu un rezumat în rusă], AUBLS, **19**, 1970, 151—158.

1046. MAZILU, DAN HORIA, *Contribuţii la studierea sinonimiei în cîteva lexicoane slavo-române din secolul al XVII-lea* [cu un rezumat în rusă], AUBLS, **19**, 1970, 73—92.

1047. MOISE, ION, *Evoluţia negaţiei în limba rusă*. Rezumatul tezei de doctorat, Bucureşti, Centrul de multiplicare al Universităţii din Bucureşti, 1970, 24 p. [rotaprint].

1048. OIŢĂ, I., *Rol' leksičeskih elementov v sozdanii absoljutnogo i otnositel'nogo bessojuzija v sovremennom russkom jazyke* (I) [cu rezumate în română şi franceză], RS, **17**, 1970, 81—104.

1049. OLTEANU, P., *Sur les éléments italiens et roumains dans les versions slaves de l'œuvre* **Fiore di virtú**, ACILFR XII, **2**, 1116—1119.

1050. PĂTRUŢ, I., *Primele relaţii slavo-romano-greceşti şi durata limbii slave comune* [cu rezumate în rusă şi franceză], RS, **17**, 1970, 21—30.

1051. ROTUNDU, V., *Determinanţii predicativi în limbile slave* [cu un rezumat în rusă], AUI, **17**, 1971, 25—32.

1052. SIMEDREA, TIT, *Les „Pripĕla" du moine Philothée. Étude — texte — traduction* [cu rezumate în română şi rusă], RS, **17**, 1970, 183—225.

1053. STOICOVICI, OLGA, *Observaţii privind flexiunea adjectivului cu documentele slavo-moldoveneşti (sec. XIV—XV)*, AUBLS, **19**, 1970, 65—72.

1054. STOJKOV, STOJKO, *Formele cazuale nominale în limba bulgară* [cu rezumate în rusă şi franceză], RS, **17**, 1970, 129—153.

1055. VANIKOV, LJUBOMIR, *Observations sur les éléments français en bulgare*, ACILFR XII, **2**, 990—996.

1056. VESCU, VICTOR, *Problemele studierii graiurilor sîrbeşti şi croate din România* [cu rezumate în rusă şi franceză], RS, **17**, 1970, 171—181.

1057. VINŢELER, ALLA, VINŢELER, ONUFRIE, *Genul neutru în limba folclorului lipovenesc* [cu rezumate în rusă şi franceză], StUBB, **16**, fasc. 2, 1971, 81—89.

1058. VRABIE, EMIL, *Au fost copiate „Savvina Kniga" şi „Codex Suprasliensis" în Dacia Traiană?*, SCL, **22**, nr. 2, 1971, 185—198.

1059. VRACIU, A., *Unele observaţii asupra categoriei numeralului în limbile slave* [cu un rezumat în rusă], AUI, **17**, 1971, 15—23.

1060. VRACIU, T., *Nekotorye soobraženija otnositel'no grammatičeskoj kategorii zaloga v russkom jazyke* [cu un rezumat în română], AUI, **17**, 1971, 41—45.

1061. *** *Romanoslavica*. Asociaţia slaviştilor din Republica Socialistă România, XVII, Bucureşti, 1970, 776 p. [70 articole din domeniile : I. Lingvistică (11) ; II. Filologie (4) ; III. Literatură (9) ; IV. Folclor (3) ; V. Istorie (8) ; VI. Recenzii şi note bibliografice (26) ; VII. Cronică (8)].
Vezi şi nr. 1079.

★

Vezi şi nr. 51, 62, 67, 68, 86, 96, 352, 388, 394, 395, 400, 401, 402, 411, 463, 470, 476, 493, 520, 524, 579, 604, 664.

Recenzii

1062. Andrei, Anca, N. I. Tolstoj, *Slavjanskaja geografičeskaja terminologija*, Izdatel'stvo Nauka, Moscova, 1969, 261 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 448—449.

1063. Chirilov, P., Vinţeler, O., *Studii de slavistică*, vol. I, Bucureşti, 1969, 310 p., vol. II, Bucureşti, 1971, 434 p., CL, **16**, nr. 2, 1971, 413—416.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 977, şi **13**, 1970/1971, nr. 1982.

1064. Chivescu, Romeo, A. M. Babkin, V. V. Šendekov, *Slovar' inojazyčnyh vyraženij i slov, upotrebljajuščihsja v russkom jazyke bez perevoda*, Moscova — Leningrad, 1966, vol. I — 712 p., vol. II — 632 p., RS, **17**, 1970, 713—715.

1065. Chivescu, Romeo, şi Wolf, Siegfried, *Probleme de lingvistică în* **Sovetskoe slavjanovedenie**, RS, **17**, 1970, 674—677.

1066. Ciocea, I., *Russko-rumynskij slovar'* (Dicţionar rus-român), elaborat de N. G. Corlăteanu şi E. M. Russev; ed. „Sovetskaja Enciklopedija", Moscova, 1967, 1056 p., RS, **17**, 1970, 716—718.

1067. Ciocea, I., Z. E. Alexandrova, *Slovar' sinonimov russkogo jazyka*, Moscova, 1968, 600 p., SCL, **22**, nr. 2, 1971, 228—231.

1068. Fodor, Ecaterina, Bădică, Galina, *Russkaja reč. Naučno-popularnyi žurnal Instituta russkogo jazyka Akademii Nauk SSSR*, Izdatel'stvo „Nauka", Moscova, nr. 1—6, 1967; nr. 1—6, 1968, RS, **17**, 1970, 667—670.

1069. Fodor, Ecaterina, V. I. Borkovskij, *Sravnitel'no-istoričeskij sintaksis vostočnoslavjanskih jazykov. Tipy prostogo predlojenija*, Moscova, 1968, 292 p., RS, **17**, 1970, 680—682.

1070. Fodor, Ecaterina, *Vstup do porivnjal'no-istoričnogo vivčenija slov'janskih mov*, pod redakcej A. S. Mel'čuka, Kiev, 1966, 595 str., RS, **17**, 1970, 682—684.

1071. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Documente slavone* [pe marginea lucrării Luciei Djamo-Diaconiţă *Limba documentelor slavo-române în Ţara Românească în sec. XIV—XV*, Bucureşti, 1971, Editura Academiei], RLit, **4**, nr. 36, 1971, 10.
Vezi nr. 1033.

1072. Istrate, Gabriel G., *Atlasul limbii slovace*, sub îngrijirea prof. dr. Josef Štolc, Ferdinand Buffa şi Anton Habovštiak (Editura Academiei Slovace de Ştiinţe, Bratislava, 1968), AUI, **17**, 1971, 152—153.

1073. Istrate, Gabriel G., Iosef Holub — Stanislav Lyer, *Stručny etymologicki slovnik jazyka českého* (Státni Pedagogické Nacladatelstvi, Praha, 1968, 527 pag.), AnL, **22**, 1971, 215—217.

1074. Laszlo, Magdalena, Julius Forssman, *Skandinavische Spuren in der altrussischen Sprache und Dichtung. Ein Beitrag zur Sprach- und Kulturgeschichte des ost- und nordeuropäischen Reums im Mittelalter*, J. Kitzinger, München, 1967, 11 p., Münchener Studien zur Sprachwissenschaft, Beiheft 1., RS, **17**, 1970, 710—713.

1075. Matei, Ion, Stanislav Stachowski, *Studia nad chronologia turcyzmów w jeziku serbsko-chorwackim* (Étude sur chronologie des emprunts turcs en serbo-croate), Kraków, 1967, 84 p., (Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellonskiego CXLV. Prace Jezykoznawcze, Zeszyt 18), RESEE, **9**, nr. 2, 1971, 312.

1076. Mihail, Paul, Romanoslavica XVII, Bucureşti, 1970, 716 p., MMS, **47**, nr. 3—4, 1971, 296—298.
Vezi nr. 1061.

1077. Mihăescu, H., M. Filipova-Bajrova, *Grəcki zaemki v səvremenija bəlgarski ezik* (Emprunts grecs dans la langue bulgare contemporaine). Editions de l'Académie bulgare des sciences, Sofia, 1969, 195 p., RESEE, **9**, nr. 4, 1971, 726.

1078. Mihăescu, H., Mladenov, Maxim Sl., *Govorət na Novo Selo Vidinsko. Prinos kəm problema za smesenite govori* (Le parler de Novo Selo, arrondissement de Vidin. Contribution au problèmes des parler mixtes), Sofia, 1969, 312 p. (Bəlgarska Akademija na Naukite. Trudove po bəlgarska dialectologija, 6), RESEE, **9**, nr. 2, 1971, 310.

1079. Mihăescu, H., Nicolai P. Kovačev, *Toponimijata na Trojansko* (La toponimie de Trojansko), Sofia, 1969, 263 p., (Bəlgarska Akademija na Naukite. Institut za bəlgarski ezik), RESEE, **9**, nr. 2, 1971, 309.

1080. Nagy, Jenö, Penavin, Olga, *Slavóniai (kórógyi) szótar*. I. kötet A—I. Fórum könyvkiadó, /é. n./ 411.1+1. térképlap, 26 fénykép, 50 rajz, NyIK, **15**, nr. 2, 1971, 392—394.

1081. Roşianu, Iuliana, V.V. Ivanov, *Istoričeskaja fonologija russkogo jazyka* (Razvitie fonologičeskoj sistemy drevnerusskogo jazyka v X—XII vv.), Izd. „Prosveščenie", Moscova, 1968, 357 p., RS, **17**, 1970, 678—680.

1082. Ţimbolschi, Silvia, L. L. Bulanin, *Fonetika sovremennogo russkogo jazyka, Izdatel'stvo* „Vyssaja Škola", Moscova, 1970, 206 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 448.

1083. Vascenco, Victor, *Russkij jazyk za rubežom*, žurnal Naučno-metodičeskogo centra russkogo jazyka pri Moskovskom Universitete, nr. 1—128 p., nr. 2 — 128 p., nr. 3—142 p., nr. 4 — 127 p., Moscova, 1967, RS, **17**, 1970, 670—674.

★

Vezi şi nr. 80, 81, 674, 675.

XI. LIMBA ALBANEZĂ

Vezi nr. 366, 604.

Recenzii

1084. Mihăilescu, H., Eqrem Çabej, *Mbi disa rregulla të fonetikës historike të shqipes* (A propos de quelques règles phonétiques de l'albanais). „Studine filologjike", XXIV (VII), 1970, nº 2, p. 73—97, RESEE, **9**, nr. 2, 1971, 308.

★

XII. LIMBA JAPONEZĂ

1085. Zierer, Ernesto, *Models to represent the structuring of kinship words in modern Japanese*, Cahiers, **8**, 1971, 117—122.

XIII. LIMBA MAGHIARĂ

1086. Balogh, Dezső, Gálffy, Mózes, J. Nagy, Maria, *A mai magyar nyelv kézikönyve*, Bukarest, Kriterion, 1971, 460 [—463] p.

1087. Barbu, Vasile, *A szabatos műszaki nyelv használatáért* [Folosirea corectă a limbajului tehnic], Korunk, **30**, nr. 10, 1971, 1587—1594.

1088. Beke, György, *Csángó nyelvi epizódok* [Episoade lingvistice ceangăieşti], Korunk, **30**, nr. 10, 1971, 1532—1536.

1089. Benkö, Andras, *Apáczai Csere János*, Művelődés, **14**, nr. 2, 1971, 42.

1090. Bura, László, *A szatmári szitakötők szakszókincse* [Terminologia sitarilor din Satu Mare], NyIK, **15**, nr. 1, 1971, 123—131.

1091. Csák, László, *Bélfenyér keresztnevei* [Prenume din Belfir (1639—1846); cu un rezumat în română], NyIK, **15**, nr. 2, 1971, 307—314.

1092. Elemer, Jancso, *A feny századának üzenete* [Mesajul secolului luminii; Aranka György, *Egy Erdélyi Magyar Nyelvmivelő Társaság felállitásáról való Rajzolat az haza felséges rendeihez*], Korunk, **30**, nr. 10, 1971, 1442—1448.

1093. Faragó, József, *Idegen szavak félreértésén alapuló nepi tréfák* [Snoave populare bazate pe înţelegerea greşită a unor cuvinte străine; cu un rezumat în română], NyIK, **15**, nr. 1, 1971, 101—112.
1094. Gálffy, Mózes, [La rubrica: Anyanyelvünk] *Egyetlen mondat — több megjegyzés*, Előre, 25, nr. 7203, 7 ian. 1971, 2; *Általános modorosságok*, nr. 7210, 14, ian. 1971, 2; *Szakmai modorosságok*, nr. 7216, 21 ian. 1971, 2; *„Ősbemutató?* nr. 7222, 28 ian. 1971, 2; *Draglina és rendelt szabóság*, nr. 7241, 19 febr. 1971, 2; *Mi a fontosabb?*, nr. 7276, 1 apr. 1971, 2; *Szórendi kérdések*, nr. 7282, 8 apr. 1971, 2; *Újítások*, nr. 7288, 15 apr. 1971, 2; *Fordítói vagy más kreáció?* nr. 7311, 12 mai 1971, 2; *Képes képtelenség*, nr. 7318, 20 mai 1971, 2; *Mi mindent kell tennünk!?*, nr. 7336, 10 iun. 1971, 2; ... *A színésznőfelfedezése ... játssza*, nr. 7342, 17 iun. 1971, 2.
1095. B. Gergely, Piroska, *Inaktelke személynév-rendszere III. Keresztnevek és becenevek* [Sistemul antroponimic din Inucu III. Prenumele şi numele hipocoristice; cu un rezumat în română], NyIK, **15**, nr. 1, 1971, 35—50.
Vezi şi BRL, **12**. 1969/70, nr. 1379 şi **13**. 1970/1971, nr. 2012.
1096. Janitsek, Jenő, *Varjyas helynevei* [Toponime din Vîrghiş (judeţul Harghita)], NyIK, **15**, nr. 2, 1971, 347—361.
1097. Kirsch, Lajos, *A magyar ragadványnevek típusai és szófaji megoszlásuk Alsó-Nyárádmentén* [Tipurile supranumelor maghiare din Valea Nirajului şi stratificarea lor din punctul de vedere al părţilor de vorbire; cu un rezumat în română], NyIK, **15**, nr. 2, 1971, 245—258.
1098. Kósa, Ferenc, *A mássalhangzó-nyúlás Aper Péter kéziratában* [Consoanele lungi în manuscrisul lui Péter Apor; cu un rezumat în română], NyIK, **15**, nr. 1, 1971, 93—99.
1099. Kosa, Ferenc, [La rubrica: Anyanyelvünk] *A napok nevének eredete*, Előre, 25, nr. 7324, 27 mai 1971, 2.
1100. Lakó, Elemér, *A kalotaszegi nyelvjárás é, i és i hangjai* [Sunetele *é*, *i* şi *í* în graiul din ţinutul Călatei], NyIK, **15**, nr. 2, 1971, 337—346.
1101. Lőrincze, Lajos, *A szó és az ember* [Cuvîntul şi omul], Korunk, **30**, nr. 10, 1971, 1480—1481.
1102. Lőrinczi, Réka, [La rubrica: Anyanyelvünk] *A rekamié szó és társai*, Előre, **25**, nr. 7252, 4 mart. 1971, 2.
1103. Márton, Gyula, *A fenyőtoboz elnevezései a székely nyelvjárásban* [Denumirile conului de brad în graiul secuiesc; cu rezumate în română, rusă şi franceză], StUBB, **16**, fasc. 2, 1971, 11—19.
1104. Mikó, Imre, *Nyelvhasználat és jogtörténet az erdélyi fejedelemség korától 1868-ig* [Folosirea limbii şi istoria dreptului în perioada voievodatului din Transilvania pînă în 1868], Korunk, 30, nr. 10, 1971, 1547—1555.
1105. Mózes, András, *Sáromberke helynevei* [Toponimia comunei Dumbrăvioara], NyIK, **15**, nr. 1, 1971, 131—133.
1106. Murádin, László, *Az Aranyosszéki nyelvjárás*, Művelődés, **14**, nr. 6, 1971, 14—15.
1107. Murádin, László, *Nyelvföldrajzi jegyzetek a Romániai Magyar Nyejárások. Atlaszának adataiból* [Note de geografie lingvistică; cu un rezumat în română], NyIK, **15**, nr. 2, 1971, 315—320.
1108. Múradin, László, *Nyelvművelésünk új lendülete* [Avînt nou în cultivarea limbii], Korunk, **30**, nr. 10, 1971, 1453—1455.
1109. Nagy, Kálmán, *A kiejtés vizsgálata* [Cercetarea pronunţării], Korunk, **30**, nr. 10, 1971, 1456—1459.
1110. N[agy], K[álmán], *A publicisztikától a publicisztikáig*, Útunk, **26**, nr. 20, 1971, 8.
1111. Nagy, Kálmán, *Az „oldott" stílus hígsága*, Útunk, **26**, nr. 22, 1971, 4.
1112. Nagy, Kálmán, *Elvtárs*, Útunk, **26**, nr. 19, 1971, 8.
1113. Nagy, Kálmán, *Érdeketelen-e a nyelvészet?*, Útunk, **26**, nr. 2, 1971, 8,
1114. Nagy, Kálmán, *Gondolatok a beszédtechnikáról*, Útunk, **26**, nr. 24, 1971, 8.
1115. Nagy, Kálmán, *Játszani, játszodni*, Útunk, **26**, nr. 41, 1971, 8; A versmondásról, nr. 42, 1971, 8.
1116. Nagy, Kálmán, *Ki tud helyesen írni?*, Útunk, **26**, nr. 40, 1971, 8.
1117. Nagy, Kálmán, *Ne bánstruk a névelőt!*, Útunk, **26**, nr. 14, 1971, 8.
1118. Nagy, Kálmán, *Nyelvtan és nyelvhelyesség*, Útunk, **26**, nr. 5, 1971, 8.
1119. Nagy, Kálmán, **Szekéren** *vagy* **szekeren**?, Útunk, **26**, nr. 11, 1971, 4.
1120. Nagy, Kálmán, *Távolról sem*, Útunk, **26**, nr. 17, 1971, 8.
1121. Nagy, Kálmán, *Tömkeleg*, Útunk, **26**, nr. 21, 1971, 8,
1122. Péntek, János, *A kalotaszegi nyelvjárás kutatásának története* [Istoricul cercetării graiului din ţinutul Călatei, cu un rezumat în română], NyIK, **15**, nr. 1, 1971, 5—20.

1123. PÉNTEK, JÁNOS, *A népi szakszókincs gyűjtéséhez*, Művelődés, **14**, nr. 9, 1971, 50—52.
1124. PÉNTEK, JÁNOS, [La rubrica : Anyanyelvünk] *Vonzatokról*, Előre, **25**, nr. 7234, 11 febr. 1971, 2; *Rendhagyó könyvcímekről*, nr. 7330, 3 iun. 1971, 2.
1125. SZABÓ, ATTILA T., *A marosvásárhelyi személynévanyag bece-jellegű elemei a XVII. század első felében*. I [Elemente hipocoristice ale prenumelor din Tîrgu-Mureş în prima jumătate a secolului al XVII-lea ; cu un rezumat în română] NyIK, **15**, nr. 1, 1971, 21—33 ; II, nr. 2, 1971, 235—244.
1126. SZABÓ, ILONA, *A heyes kiejtésért*, Útunk, **26**, nr. 39, 1971, 8.
1127. SZABÓ, ZOLTAN, *Kis magyar stilustörténet*, Bukarest, Kriterion Könivkiadó, 1970, 318 p. Vezi şi nr. 1135.
1128. SZÁSZ, LŐRINC, *A gyergyócsomafalvi fakitermelők szakszókincse (I)* [Terminologia exploatării lemnului din comuna Ciumani ; cu un rezumat în română], NyIK, **15**, nr. 2, 1971, 223—233.
1129. SZ., I., [La rubrica : Nyelvmüvelés] *Egy mondatbol hány mondat*, Elöre, **25**, nr. 7423, 19 sept. 1971, 4.
1130. SZILÁGYI, ISTVÁN, *Anyanyelv és lelkiismeret*, Utunk, **26**, nr. 15, 1971, 1.
1131. SZŐCS, *Nyelvművelés*, Előre, **25**, nr. 7381, 1 aug. 1971, 4.
1132. TEISZLER, PÁL, *Az /i/ a Nagykárely környéki nyelvjárásban. Az í-zés pozicionális jellegéről* [Fonemul /i/ în graiul maghiar din jurul oraşului Carei. Caracterul poziţional al distribuţiei lui /i/ ; cu un rezumat în română], NyIK, **15**, nr. 1, 1971, 81—92.
1133. VÖŐ, ISTVAN, *Az Arad vidéki népnyelv*, Művelődés, **14**, nr. 3, 1971, 52—53.
1134. ZSEMLYEI, JÁNOS, [La rubrica : Anyanyelvünk] *„Neki durreg az az erdő,"* Előre, **25**, nr. 7264, 18 mart. 1971, 2.

★

Vezi şi nr. 385, 386, 387, 660, 661, 1162.

Recenzii

1135. J. NAGY, MÁRIA, Szabó Zoltan, *Kis magyar stilustörténet*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1970, 318 l., NyIK, **15**, nr. 2, 1971, 382—384.
Vezi nr. 1127.
1136. MÁRTON, GYULA, *A jugoszláviai Muravidék magyar tányelvi atlasza*. Gyüjtötte és összeállította Penavin Olga. Budapest, 1966. MNyTK. 116 sz. 10 l. + 140 térkép. Lektorálta és szerkeszetette Bárczi Géza, NyIK, **15**, 1971, 181—182.
1137. MÁRTON, GYULA, *A szó és az ember* [pe marginea cărţii lui Szabó T. Attila, *Anyanyelvünk életéből*, 1970], IS, **19**, nr. 8, 1971, 243—250.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 2036.
1138. MÁTHÉ, JAKAB, *Általános nyelvészti tanulmányok VI.* Előkészítő dolgozatok *A magyar nyelv generativ nyelvtana* témakörből. (Szerkesztö : Károly Sándor és Telegdi Zsigmond). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969, 469 l., NyIK, **15**, nr. 2, 1971, 388—391.
1139. SZABÓ, ATTLA T., Fehértói Katalin, *A XIV. szazadi magyar megkülönböztető nevek*, Nyelvtudományi Ertekezések 68. sz. Bp., 1969, 158 + 2 l., Akadémiai Kiadó, NyIK, **15**, nr. 1, 1971, 179—181.
1140. T. P., *Nyelvjárásvizsgálat a táj-és népkutatásban* [NyIK, 1, 1971], Korunk, **30**, nr. 7, 1971, 1112—1113.
1141. *** Apáczai Csere János : *Magyar Encyclopaedia. Hetedik rész. A földi dolgokról. X. fejezet*, Művelődés, **14**, nr. 2, 1971, 42—43.

XIV. LIMBI CHINO-TIBETANE

1142. RADIAN, TONI, *Consideraţii asupra pătrunderii elementelor străine în lexicul limbii chineze contemporane* [cu un rezumat în franceză], AUBLC, **19**, 1970, 63—78.

XV. LIMBI DRAVIDIENE

1143. *** *Scrierea indus — un rebus de patru milenii*, Magazin, **15**, nr. 725, 1971, 5.

XVI. LIMBI FINO-UGRICE

Vezi nr. 3.

Recenzii

1144. Vámszer, Márta, Rédei Károly, *Die syrjänischen Lehnwörter im Wogulischen*, Budapest, 1970, Académiai Kiadó, 195. l., NyIK, **15**, nr. 1, 1971, 189—191.

XVII. LIMBI INDIENE

1145. Poghirc, Cicerone, *O cotitură în istoria Indiei*, MI, **5**, nr. 3, 1971, 39—44.

XVIII. LIMBI INDO-EUROPENE

1146. Vraciu, A., *Descifrarea limbii traco-dacilor* (*I*), Cronica, **6**, nr. 22, 1971, 11; (*II*), nr. 24, 1971, 11.

★

Vezi şi nr. 344.

Recenzii

1147. Sluşanski, Dan, Asko Parpola, Seppo Koskenniemi, Simo Parpola, Pentti Aalto, *Progress in the Decipherment of the Proto-Dravidian Indus Script*, Copenhague, 1969, 47 p. [The Scandinavian Institute of Asian Studies, Special Publication No. 2], RRL, **16**, nr. 3, 1971, 269—272.

XIX. LIMBI NEGRO-AFRICANE

1148. Bal, Willy, *Cas d'interférence linguistique en Afrique Noire*, ACILFR XII, **2**, 1121—1125.

Recenzii

1149. Marian, Iulia, Luc Bouquiaux, *La langue birom. I: Phonologie, Morphologie, Syntaxe*, 498 p.; II: *Textes Birom*, 394 p., Société d'édition „Les belles lettres", Paris, 1970, RRL, **16**, nr. 5, 1971, 448—452.

XX. METODICA PREDĂRII LIMBILOR

1. GENERALITĂȚI

1150. Bîrzea, Cezar, *Dezvoltarea limbajului la elevii deficienți locomotori*, RPed, **17**, nr. 7, 1971, 70—75.
1151. Deme, László, *Az anyanyelvi póloktatas level a magyar népköztárságból* [Predarea limbii materne ca materie suplimentară], Korunk, **30**, nr. 10, 1971, 1460—1462.
1152. Munteanu, Georgeta, *Însușirea gramaticii prin instruire programată introdusă cu mașini simple*, Colocvii, **6**, nr. 3, 1971, 10.
1153. Niel, André, *Elemente pentru o metodă de studiu a textelor utilizînd deopotrivă analiza structurală lingvistică a povestirii și analiza fundamentală*, RF, **18**, nr. 3, 1971, 285—304.
1154. Oros, Valeriu, *Programarea și experimentarea unor categorii sintactice*, RPed, **20**, nr. 3, 1971, 61—71.
1155. Radu, N., *Ce este o lecție modernă?*, TribȘc, **1**, nr. 19, 1971, 9.
1156. Vasiliu, Em., *Există modalități „unice" de analiză?*, TribȘc, **1**, nr. 29, 1971, 4.

2. LIMBA ROMÂNĂ

1157. Apostol, Alexandra, *În apărarea limbii române* [pe marginea articolului de la nr. 1163], Contemporanul, nr. 24, 1971, 8.
1158. Berca, Ion, *Metodica predării limbii române (citit-scris, citire)*, ediția a III-a, București, Editura didactică și pedagogică, 1971, 293 [295] p.
1159. Chiosa, Clara Georgeta, *Baze lingvistice pentru teoria și practica predării limbii române*, București, Editura didactică și pedagogică, 1971, 236 p.
1160. Dumitrescu, I. R., *În apărarea limbii române*, Contemporanul, nr. 16, 1971, 2.
Vezi și nr. 1157.
1161. Iacob, Ștefan, *Urme de dogmatism în gramatică*, TribȘc, **1**, nr. 12, 1971, 12.
1162. Marincea, Florin, *Modernizarea predării limbii române în condițiile școlii cu limba de predare maghiară*, RPed, **17**, nr. 8, 1971, 94—99.
1163. Olteanu, Valentin, *Limbajul analizei literare*, TribȘc, **1**, nr. 16, 1971, 8—9.
1164. Popescu-Mihăiești, Alexandru, *Gramatica română în liceu*, Colocvii, **6**, nr 3, 1971, 6—7.
1165. Popescu-Mihăești, Al., *Învățarea logică a limbii române*, TribȘc, **1**, nr. 1, 1971, 5.
1166. Pura, Grigore, Leluțiu, Smaranda, *Rezultate în aplicarea instruirii programate la învățarea sintaxei*, RPed, **17**, nr. 8, 1971, 57—64.
1167. Rădulescu, Ștefan, *Instruirea programată a limbii române. Sistem și metodă*. Ministerul Învățămîntului, Institutul de științe pedagogice, București, Editura didactică și pedagogică, 1971, 261 [—263] p.
1168. Ursu, G. C., *De la dictare către aprofundarea cunoștințelor ortografice și gramaticale*, TribȘc, **1**, nr. 13, 1971, 4—5.

Recenzii

1169. Sorin, N., Radu Nicolae: *„Învățarea programată (structurală) a gramaticii la clasele II—IV"*, E.D.P., 1970, Colocvii, **6**, nr. 2, 1971, 20.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 2148.

3. LIMBI STRĂINE

1170. Anghel, Florin, *Ce învaţă elevii în liceu : limba sau literatura franceză?*, TribŞc, **1**, nr. 19, 1971, 9.
1171. Bartoş, Ecaterina, *Testul — mijloc obiectiv de apreciere a cunoştinţelor de limbă străină*, RPed, **20**, nr. 3, 1971, 72—77.
1172. Bocu, Marin, *Metodica lecţiilor de limbi moderne în laboratorul lingvistic*, RPed, **17**, nr. 8, 1971, 102—106.
1173. Cartianu, Virginia, *Limbile străine în institutele nefilologice*, Forum, **13**, nr. 9, 1971, 67—69.
1174. Chiţoran, Dumitru, Ungureanu, Grete, *Testing Foreign Language Learning Ability — An Experiment*, AUBLG, **20**, 1971, 7—20.
1175. Crişan, Constantin, *Limbile străine*, ScTin, **27**, nr. 6806, 7 apr. 1971, 1, 5.
1176. Hornyacsek, Iosif, *Predarea lecturii literare la şcoala cu limbă de predare germană*, RPed, **17**, nr. 8, 1971, 99—101.
1177. Oprică, Octavian, *Folosirea metodei directe în predarea limbilor străine la începători* [cu rezumate în rusă, franceză şi engleză], RPed, **20**, nr. 12, 1971, 55—58.
1178. Popescu-Neveanu, Paul, *Însuşirea limbilor străine*, ŞtTehn, **22**, nr. 10, 1971, 20.
1179. Priscornicu, Romulus, *Audio-visuelles Landeszentrum* [interviu cu..., directorul Laboratorului de limbi străine al Universităţii „Al. I. Cuza", Iaşi — interviu realizat de Harold W. Sifft], KarpRund, **4**, nr. 30, 1971, 12.
1180. Rarinca, Eufemia, *Transfer şi interferenţă în învăţarea limbilor străine*, TribŞc, **1**, nr. 18, 1971, 4.
1181. Rivers, Wilga M., *Psihologul şi profesorul de limbi străine*. Traducere din limba engleză : Eugen Novicicov şi Octavian Oprică, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1971, 222 [—223] p.
1182. Selagea, S., *Livresc şi uzual în studiul limbilor străine*, TribŞc, **1**, nr. 9, 1971, 6.
1183. Semlyen, Eva, Dragoş, Liliana, *Strategii euristice în predarea limbii engleze*, RPed, **17**, nr. 11, 1971, 83—86.
1184. Ungureanu, Sanda Mihaela, *Pe tema predării limbilor străine*, Colocvii, **6**, nr. 1, 1971, 12.
1185. Vişan, Viorel, *Raportul normă-uzaj şi învăţarea limbii franceze* [cu un rezumat în franceză], AUBLR, **19**, 1970, 67—73.
1186. Wolf, Johann, *Gesichert wie das Einmaleins? Bemerkungen zu einigen Widersprüchen im Lehrstoff der Schulgrammatik. Anregungen für den Deutsch-Lehrer*, KarpRund, **4**, nr. 38, 1971, 12.

Recenzii

1187. Covaci, Vasile, Marcel de Grève et Frans Van Passel, *Linguistique et enseignement des langues étrangères*. Propos liminaires de Sylvain de Coster, Professeur à L'Université libre de Bruxelles, Président de l'A.I.M.A.V. Préface de Jacques Robichez, Professeur à la Sorbonne, Directeur de l'I.P.F.E. Editions Labor, Bruxelles, Fernand Nathan, Paris, 1968, RRL, **16**, nr. 2, 1971, 169.
1188. Pârlog, Hortensia, W. A. Bennett, *Aspects of Language and Language Teaching*, Cambridge, University Press, 1969, 175 p., AUT, **8**, 1970, 261—263.

4. MANUALE, GHIDURI etc.

1189. Ani, Virgil, *Ghid de conversaţie român-italian*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971, 188 p.
1190. Ani, Virgil, *Guida di conversazione italiano-romeno*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971, 176 p.
1191. Bercescu, Sorina, *Ghid de conversaţie român-francez*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971, 168 [—176] p.
1192. Bidian, Liane, Chivăran-Müller, Ilse, *Deutsch-rumänischer Sprachführer*. Zweite Auflage, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971, 143 [—144] p.

1193. Bujor, I. I., Chiriac, Fr., *Gramatica limbii latine*, ediția a II-a cu întregiri substanțiale, București, Editura științifică, 1971, 428 p.

1194. Cârstea, Mihaela, *Gramatica limbii italiene*, București, Editura științifică, 1971, 308 [—310] p.

1195. Chivăran-Müller, Ilse, Bidian, Liane, *Ghid de conversație român-german*, ediția a II-a, București, Editura științifică, 1971, 168 [—169] p.

1196. Cotolulis, Socratis, *Ghid de conversație român-grec*, București, Editura științifică, 1971, 159 [—160] p.

1197. Cotolulis, Socratis, Μεθοδοε Ελληνο Ρουμανικη. Μετα Λιαλογων, București, Editura științifică, 1971, 183 [—184] p.

1198. Levițchi, Leon, *Gramatica limbii engleze*, București, Editura didactică și pedagogică, 1971, 324 p.

1199. Levițchi, Leon, *333 de întrebări și răspunsuri din gramatica engleză*, București, Editura științifică, 1971, 206 [—208] p.

1200. Miroiu, Mihai, *English-Romanian conversation book*. Ediția a II-a, București, 1971, 199 [—200] p.

1201. Miroiu, Mihai, *Ghid de conversație român-englez*. Ediția II-a, București, Editura științifică, 1971, 168 p.

1202. Saraș, Marcel, Ștefănescu, Mihai, *Limba franceză*. Curs practic. [Volumul] 3. Universitatea populară București, Editura științifică, 1971, 367 [—368].

Recenzii

1203. Constantinescu, Ilinca, V. Ștefănescu-Drăgănești, M. Murrell, *Romanian, Teach Yourself Book*, Printed and Bound in Great Britain for The English Universities Press Ltd., London, by Stephen Austin and Sons Ltd., Hertford, Herts, 1970, VI + + 428 p., SCL, **22**, nr. 6, 1971, 644—646.

1204. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *O culegere de exerciții* [de gramatică românească a Tamarei Repina, apărută la Moscova], RLit, **4**, nr. 30, 1971, 10.

1205. Mocanu, N., Stan, I. T., L. I. Lucht : *Sravnitel'no sopostavitel'naja grammatika romanskich jazykov*. Rumynskyj jazyk, Moscova, 1970, 219 p., CL, **16**, nr. 2, 1971, 419—421.

XXI. DIVERSE

1206. Botez, Demostene, *O zi a limbii*, VR, **24**, nr. 9, 1971, 124.

1207. Coșeriu, Eugen, *Interviu cu profesorul... — doctor honoris causa al Universității din București* [luat de Mircea Vaida], Steaua, **22**, nr. 9, 1971, 9—11.

1208. Coșeriu, Eugen, *Lingvistica și cunoașterea omului* [interviu cu... realizat de Boris Buzilă], RLib, **29**, nr. 8277, 4 iun. 1971, 2.

1209. Chioreanu, Aurora, *Mult în puțin (spațiu!) — deviza „enciclopediștilor"* [interviu cu... realizat de Boris Buzilă despre *Enciclopedia României* și *Marea enciclopedie română*], RLib, **29**, nr. 8273, 30 mai 1971, 2.

1210. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Un bilanț rodnic*, RLit, **4**, nr. 23, 1971, 10.

1211. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Eugen Coșeriu* [cu ocazia decernării titlului de doctor honoris causa al Universității din București], RLit, **4**, nr. 25, 1971, 10.

1212. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Mario Ruffini* [cu ocazia decernării titlului de doctor honoris causa al Universității din București], RLit, **4**, nr. 21, 1971, 10.

1213. * * * *Esperanto — limba viitorului?*, ȘtTehn, **22**, nr. 5, 1971, 18.

1214. * * * *Limbă și literatură*, 26. Societatea de științe filologice din Republica Socialistă România, București, 1970, 196 p. [trei articole care interesează lingvistica].

Recenzii

1215. DĂNĂILĂ, I., Peter M. Bergman, *The Concise Dictionary of 26 Languages Simultaneous Translations*, complled by..., New York, The New American Librari, Inc., 1968, 408 pagini (A Signet reference Book), LR, **20**, nr. 6, 1971, 619—622.
1216. PLOAE, MARIANA, *Lucrări științifice. Filologie*, Constanța, 1970, 148 p., SCL, **22**, nr. 4, 1971, 449—450.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 2223.
1217. WALD, LUCIA, *Lucrări științifice — Filologie.* Revista institutului pedagogic de 3 ani din Constanța, 148 pag. [1970], AUBLLR, **20**, nr. 1—2, 1971, 213—216.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 2223.

XXII. ANIVERSĂRI

1218. NAGY, JENŐ, *Szabó T. Attila hatvanöt éves*, Művelödés, **14**, nr. 1, 1971, 51—53.

XXIII. IN MEMORIAM

1219. CASTELLAN, GEORGES, *Le professeur André Mirabel (1900—1970)*, RESEE, **9**, nr. 1, 1971, 159—161.
1220. FODOR, ECATERINA, *Viktor Vladimirovici Vinogradov (1895—1969)*, RS, **17**, 1970, 742—744.
1221. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Barbu Lăzărescu*, RLit, **4**, nr. 40, 1971, 10.
1222. HURDUBEȚIU, ION, *Für historische Wahrheit. Zur daco-romanische Kontinuität in der deutschen Forschung* [Ernst Gamilscheg — † 1971], KarpRund, **4**, nr. 47, 1971, 11.
1223. LINȚA, ELENA, *Zenon Klemensiewicz (1891—1969)*, RS, **17**, 1970, 744—745.
1224. PIATKOWSKI, A., *Dimitrie Marmeliuc* [1886—1970], StCl, **13**, 1971, 383—386.
1225. PUSZTAI, JANOS, *Búcsu Nagy Kálmántól* [Rămas bun de la Nagy Kálmán], Korunk, **30**, nr. 10, 1971, 1456.
1226. STATI, SORIN, *Un mare lingvist care a fost* [Emil Petrovici], Contemporanul, nr. 42, 1971, 8.
1227. TĂNASE, ADELA MIRA, *Charles Bruneau*, AUT, **8**, 1970, 266.
1228. TĂNASE, EUGEN, *Jean Bourciez*, AUI, **8**, 1971, 265.
1229. VRABIE, EMIL, *Emil Petrovici (1899—1968)*, RS, **17**, 1970, 5—19.
1230. WALD, LUCIA, *Josif Mojseević Tronskij 1897—1970*, StCl, **13**, 1971, 389—390.

ABREVIERI

ACILFR XII, 2 = *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică.* Publicat la recomandarea Consiliului Internațional de Filozofie și Științe Umanistice, cu concursul financiar al UNESCO. Redactor responsabil : Alexandru Rosetti. Secretar de redacție : Sanda Reinheimer-Rîpeanu. [Vol.] 2, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 1536 p.

AIst = *Anale de istorie.* Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., București, **1**, 1955 [**17**, nr. 6, 1971].

Albina = *Albina.* Revistă săptămînală a aşezămintelor culturale, Bucureşti, **1**, 1898 [**74**, nr. 52, 1971].

Amfiteatru = *Amfiteatru.* Revistă literară şi artistică editată de Uniunea Asociaţiilor Studenţeşti din România, Bucureşti, **1**, 1966 [**6**, nr. 12, 1971].

AMN = *Acta Musei Napocensis.* Comitetul de stat pentru cultură şi artă, Muzeul de istorie Cluj, Cluj, **1**, 1964 [**7**, 1970].

AnIst. Cluj = *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie Cluj*, Cluj, **1**, 1958 [**14**, 1971].

AnIst. Iaşi = *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol"*, Iaşi, **1**, 1964 [**8**, 1971].

AnL = *Anuarul de lingvistică şi istorie literară.* Academia Republicii Socialiste România. Filiala Iaşi, **1**, 1950 [**22**, 1971].

Apicultura = *Apicultura.* Revistă lunară de ştiinţă şi practică apicolă, organ al Ministerului Agriculturii, Industriei Alimentare şi Apelor şi al Asociaţiei crescătorilor de albine, Bucureşti, **1**, 1948 [**24**, nr. 12, 1971].

Apulum = *Apulum.* Arheologie. Istorie. Etnografie. Acta Musei Apulensis. Muzeul regional Alba Iulia, Alba Iulia, **1**, 1939—1942 [**9**, 1971].

Argeş = *Argeş.* Piteşti, **1**, 1966 [**6**, nr. 12, 1971].

Astra = *Astra.* Lunar politic-social-cultural, Braşov, **1**, 1966 [**6**, nr. 12, 1971].

Ateneu = *Ateneu.* Bacău, **1**, 1964 [**8**, nr. 12, 1971].

AUBAL = *Analele Universităţii Bucureşti. Acta logica*, Bucureşti, **1**, 1959 [**13**, 1970].

AUBLC = *Analele Universităţii Bucureşti. Limbi clasice*, Bucureşti, **1**, 1954 [**19**, 1970]. Vezi şi AUBLCO.

AUBLCO = *Analele Universităţii Bucureşti. Limbi clasice şi orientale* [vechiul titlu : *Analele Universităţii Bucureşti. Limbi clasice*], Bucureşti, **1**, 1954 [**20**, 1971].

AUBLG = *Analele Universităţii Bucureşti. Limbi germanice*, Bucureşti, **1**, 1954 [**20**, 1971].

AUBLLR = *Analele Universităţii Bucureşti. Limba şi literatura română*, Bucureşti, **1**, 1954 [**20**, nr. 1—2, 1971].

AUBLR = *Analele Universităţii Bucureşti. Limbi romanice*, Bucureşti, **1**, 1954 [**20**, 1971].

AUBLS = *Analele Universităţii Bucureşti. Limbi slave*, Bucureşti, **1**, 1954 [**19**, 1970].

AUBFz = *Analele Universităţii Bucureşti. Filozofie*, Bucureşti **1**, 1954 [**19**, nr. 2, 1970].

AUI = *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza"* (serie nouă), Secţiunea III (ştiinţe sociale) e. Lingvistică, Iaşi, **1**, 1957 [**17**, 1971].

AUIL = *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza"* (serie nouă), Secţiunea III, f. Literatură, Iaşi, **1**, 1957 [**17**, 1971].

AUT = *Analele Universităţii din Timişoara.* Seria ştiinţe filologice, Timişoara, **1**, 1963 [**8**, 1970].

BO = *Biserica ortodoxă română.* Buletin al Patriarhiei Române, Bucureşti, **1**, 1883 [**88**, nr. 1—2, 1971].

Bul. SRLR = *Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Romane* (SRLR), Bucarest, **1**, 1964 [**7**, 1970].

Bul. UNESCO = *Buletinul Comisiei Naţionale a Republicii Socialiste România pentru UNESCO.* Bucureşti, **1**, 1959 [**13**, nr. 2, 1971].

Cahiers = *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*, Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1962 [**8**, 1971].

CL = *Cercetări de lingvistică.* Academia Republicii Socialiste România. Filiala Cluj, Cluj, **1**, 1956 [**16**, nr. 1—2, 1971].

Colocvii = *Colocvii.* Despre şcoală, familie şi societate, Bucureşti, **1**, 1966 [**6**, nr. 4, 1971]. Vezi şi Tribuna şcolii.

ComBot = *Comunicări de botanică.* Societatea de ştiinţe biologice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1965 [**12**, 1971].

Contemporanul = *Contemporanul.* Săptămînal politic-social-cultural editat de Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti, **1**, 1946 [nr. 52, 1971].

ConvLit = *Convorbiri literare.* Revistă lunară a Uniunii scriitorilor din Republica Socialistă România. Serie nouă. Iaşi, **1**, 1970 [**2**, nr. 12, 1971].

Cronica = *Cronica.* Săptămînal politic-social-cultural, Iaşi, **1**, 1966 [**6**, nr. 53, 1971].

Cutezătorii = *Cutezătorii.* Revistă editată de Consiliul Naţional al Organizaţiei Pionierilor, Bucureşti, **1**, 1967 [**5**, nr. 52, 1971].

Dacia = *Dacia.* Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle série, Bucarest, **1**, 1957 [**15**, 1971].

Elöre = *Elöre.* Országos politikai napilap. România Szocialista Köztársaság, Bukarest, **1**, 1947 [**25**, nr. 7511, 31 dec. 1971].

Familia = *Familia.* Revistă de cultură, seria a V-a, Oradea, **1**, 1965 [**7**, nr. 12, 1971].

Femeia = *Femeia.* Revistă social-politică şi culturală editată de Consiliul Naţional al Femeilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1949 [**23**, nr. 12, 1971].

Flacăra = *Flacăra.* Bucureşti, **1**, 1952 [**20**, nr. 52, 1971].

Forum = *Forum.* Revista învăţămîntului superior. Publicaţie lunară editată de Ministerul Învăţămîntului, Bucureşti, **1**, 1959 [**13**, nr. 11, 1971].

FVL = *Forschungen zur Volks- und Landeskunde.* Verlag der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien, Sibiu, **1**, 1958 [**14**, nr. 2, 1971].

GB = *Glasul bisericii.* Revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungro-Valahiei, Bucureşti, **1**, 1942 [**30**, nr. 2, 1971].

GÎ = *Gazeta învăţămîntului.* Editată de Ministerul Învăţămîntului şi Comitetul Uniunii sindicatelor din învăţămînt şi cultură, Bucureşti, **1**, 1950 [**23**, nr. 108, 1971]. Vezi şi Tribuna şcolii.

IB = *Informaţia Bucureştiului.* Ziar al Comitetului municipal Bucureşti al P.C.R. şi şi al Consiliului popular al municipiului Bucureşti, Bucureşti, **1**, 1953 [**19**, nr. 5707, 31 dec. 1971].

IS = *Igasz szó.* România Szocialista Köztársaság Irószövetségének havi folyóirata, Cluj, **1**, 1953 [**19**, nr. 12, 1971].

ÎndrCult = *Îndrumătorul cultural.* Revistă lunară a Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă. Bucureşti, **1**, 1949 [**24**, nr. 12, 1971].

KarpRund = *Karpaten Rundschau.* Wochenschrift für Gesellschaft—Politik—Kultur, **1**, 1968 [**4**, nr. 52, 1971].

Korunk = *Korunk.* Cluj, **1**, 1942 [**30**, nr. 12, 1971].

LL = *Limbă şi literatură.* Societatea de ştiinţe filologice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1955 [**26**, 1971].

LR = *Limba română.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1952 [**20**, nr. 6, 1971].

Luceafărul = *Luceafărul.* Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1958 [**14**, nr. 52, 1971].

Lumea = *Lumea.* Bucureşti, **1**, 1963 [**9**, nr. 52, 1971].

Lupta de clasă = *Lupta de clasă.* Organ teoretic şi politic al Comitetului Central al P.C.R., Bucureşti, **1**, 1929 [**51**, nr. 12, 1971].

MA = *Mitropolia Ardealului.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului şi a Episcopiilor Clujului şi Oradiei, Sibiu, **1**, 1956 [**16**, nr. 6, 1971].

Magazin = *Magazin.* Bucureşti, **1**, 1959 [**15**, nr. 743, 1971].

Manuscriptum = *Manuscriptum.* Revistă trimestrială editată de Muzeul literaturii române, Bucureşti, **1**, 1970 [**2**, nr. 4, 1971].

MB = *Mitropolia Banatului.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului şi a Episcopiei Aradului, Arad, **1**, 1951 [**21**, nr. 6, 1971].

MetProbl = *Metode noi şi probleme de perspectivă ale cercetării ştiinţifice.* Lucrările sesiunii ştiinţifice ale Academiei Republicii Socialiste România din 19—21 ianuarie 1959 şi 2—3 iulie 1970, Academia Republicii Socialiste România, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 677 [—679] p.

MI = *Magazin istoric.* Revistă de cultură istorică, Bucureşti, **1**, 1967 [**5**, nr. 12, 1971].

MMS = *Mitropolia Moldovei şi Sucevei.* Revistă oficială a Arhiepiscopiei Iaşilor şi a Episcopiei Romanului şi Huşilor, Iaşi, **1**, 1924 [**47**, nr. 8, 1971].

MO = *Mitropolia Olteniei.* Revistă oficială a Arhiepiscopiei Craiovei şi Episcopiei Rîmnicului şi Argeşului, Rîmnicu Vîlcea, **1**, 1948 [**23**, nr. 2, 1971].

Munca = *Munca.* Organ al Comitetului Central al Uniunii Generale a Sindicatelor din România, Bucureşti, **1**, 1945 [**28**, nr. 7504, 31 dec. 1971].

Művelődés = *Művelödés.* A művelődés — és művészetügyi állami bizottság folyóirata, Bucureşti, **1**, 1948 [**24**, nr. 12, 1971].

NL = *Neue Literatur.* Zeitschrift des Schriftstellerverbandes der Sozialistischen Republik Rumänien, Bukarest, **1**, 1950 [**22**, nr. 12, 1971].

NW = *Neuer Weg.* Politische Tageszeitung in der Sozialistischen Republik Rumänien, Bukarest, **1**, 1949 [**23**, nr. 7045, 30 dec. 1971].

NyIK = *Nyelv — és irodalomtudományi közlemények.* România Szocialista Köztársaság. Akadémiájank Kiadója, Cluj, **1**, 1957 [**15**, nr. 2, 1971].

Orizont = *Orizont.* Revistă a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, Timişoara, **1**, 1951 [**22**, nr. 12, 1971].

Ortodoxia = *Ortodoxia.* Revista Patriarhiei Române, Bucureşti, **1**, 1949 [**23**, nr. 2, 1971].

PD = *Probleme de defectologie.* Ministerul Învăţământului. Institutul de ştiinţe pedagogice, Vol. III, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1971, 199 [200] p.

PE = *Probleme economice.* Academia de ştiinţe sociale şi politice a Republicii Socialiste România. Secţia de ştiinţe economice. Societatea de ştiinţe economice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1948 [**24**, nr. 12, 1971].

Pentru patrie = *Pentru patrie.* Revistă editată de Direcţia Generală Politică a Ministerului Afacerilor Interne, Bucureşti, **1**, 1950 [**22**, nr. 10, 1971].

PN = *Presa noastră.* Revista Uniunii Ziariştilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1955 [**16**, nr. 12, 1971].

ProgrŞt = *Progresele ştiinţei.* Publicaţie editată de Academia Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1965 [**7**, nr. 12, 1971].

RA = *Revista arhivelor.* Direcţia Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1924 [**48**, nr. 4, 1971].

Ramuri = *Ramuri.* Revistă de cultură, Craiova, **1**, 1964 [**8**, nr. 12, 1971].

RB = *Revista bibliotecilor.* Publicaţia Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti, **1**, 1947 [**24**, nr. 12, 1971].

REF = *Revista de etnografie şi folclor.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1955 [**16**, nr. 6, 1971].

RESEE = *Revue des études sud-est européennes,* Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1963 [**9**, nr. 4, 1971].

RevÎnvProf = *Revista învăţământului profesional şi tehnic.* Organ al Ministerului Învăţământului din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1965 [nr. 10, 1971].

RF = *Revista de filozofie.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1954 [**18**, nr. 10, 1971].

RHV = *Revista de horticultură şi viticultură.* Revistă de ştiinţă şi tehnică horti-viticolă, Bucureşti, **1**, 1953 [**10**, nr. 12, 1971].

RITL = *Revista de istorie şi teorie literară.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1952 [**20**, nr. 4, 1971].

RLib = *România liberă.* Cotidianul Consiliului Naţional al Frontului Unităţii Socialiste, Bucureşti, **1**, 1944 [**29**, nr. 8457, 31. dec. 1971].

RLit = *România literară.* Săptămînal de literatură şi artă, Bucureşti, **1**, 1968, [**4**, nr. 52, 1971].

RM = *Revista muzeelor.* Comitetul de Stat pentru Cultură şi Artă. Bucureşti, **1**, 1964 [**8**, nr. 4, 1971].

Roum = *La Roumanie d'aujourd'hui.* Revue mensuelle paraissant en français, en anglais, en allemand et en espagnol, Bucarest, [nr. 1—12, 1971].

RPed = *Revista de pedagogie.* Organ al Institutului de ştiinţe pedagogice, Bucureşti, **1**, 1952 [**20**, nr. 12, 1971].

RPS = *Recherches sur la philosophie des sciences,* Académie des sciences sociales et politiques de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1971, 669 p.

RPsih = *Revista de psihologie.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1955 [**17**, nr. 4, 1971].

RR = *Revue roumaine.* Publication littéraire trimestrielle paraissant en français, russe, anglais et allemand, Bucarest, **1**, 1947 [**25**, nr. 4, 1971].

RRH = *Revue roumaine d'histoire.* Académie de sciences sociales et politiques de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1962 [**10**, nr. 6, 1971].

RRL = *Revue roumaine de linguistique.* Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1956 [**16**, nr. 6, 1971].

RRMPA = *Revue roumaine de mathématique pure et appliquée.* Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1956 [**16**, nr. 10, 1971].

RS = *Romanoslavica.* Asociaţia Slaviştilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1958 [**17**, 1970].

RSSPh = *Revue roumaine des sciences sociales.* Série de philosophie et logique. Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1957 [**15**, nr. 4, 1971].

RSSPs = *Revue roumaine des sciences sociales.* Série de psychologie. Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1957 [**15**, nr. 2, 1971].

Săptămîna = *Săptămîna culturală a capitalei.* Revistă editată de Comitetul de cultură şi educaţie socialistă al municipiului Bucureşti. Serie nouă, Bucureşti, **1**, 1970 [nr. 56, 1971].

SCD = *Studii și cercetări de documentare.* Centrul de informare și documentare al învățământului. Academia R. S. România. Ministerul Învățământului, București, **1**, 1959 [**13**, nr. 4, 1971].

SCGeogr = *Studii și cercetări de geologie, geofizică, geografie.* Seria geografie, București, **1**, 1954 [**18**, nr. 2, 1971].

SCIV = *Studii și cercetări de istorie veche.* Academia de științe sociale și politice a Republicii Socialiste România, București, **1**, 1950 [**22**, nr. 4, 1971].

Scînteia = *Scînteia.* Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, București [**40**, nr. 9016, 31 dec. 1971].

SCL = *Studii și cercetări lingvistice.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, **1**, 1950 [**22**, nr. 6, 1971].

SCMatem = *Studii și cercetări matematice.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, **1**, 1950 [**23**, nr. 10, 1971].

ScTin = *Scînteia tineretului.* Organ central al Uniunii Tineretului Comunist, București, **1**, 1945 [**27**, nr. 7037, 31 dec. 1971].

Sec 20 = *Secolul 20.* Revistă de literatură universală editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, București [nr. 9, 1971].

SR = *Steagul roșu.* Organ al Comitetului județean Ilfov al P.C.R. și al Consiliului popular județean, București, **1**, 1949 [**23**, nr. 7000, 31 dec. 1971].

ST = *Studii teologice.* Revista institutelor teologice din Patriarhia Română, București, **1**, 1949 [**23**, nr. 4, 1971].

StCl = *Studii clasice.* Societatea de studii clasice din Republica Socialistă România, București, **1**, 1949 [**13**, 1971].

Steaua = *Steaua.* Revistă bilunară a Uniunii Scriitorilor, Cluj, **1**, 1950 [**22**, nr. 16, 1971].

StIst = *Studii și articole de istorie.* Societatea de științe istorice din Republica Socialistă România, București [**16**, 1970].

StUBB = *Studia Universitatis Babeș-Bolyai.* Series Philologia, Cluj, **1**, 1956 [**16**, fasc. 2, 1971].

StUBBHist = *Studia Universitatis Babeș-Bolyai.* Series Historia, Cluj, **1**, 1956 [**16**, fasc. 2, 1971].

StUBBPs = *Studia Universitatis Babeș-Bolyai.* Series Psychologia-Pedagogia, Cluj, **1**, 1956 [**16**, 1971].

Studii = *Studii.* Revistă de istorie, București, **1**, 1948 [**24**, nr. 6, 1971].

ȘtTehn = *Știință și tehnică.* Revistă editată de C.C. al U.T.C. și Comisia pentru problemele cultural-educative de masă, București [**23**, nr. 12, 1971].

Terra = *Terra.* Revistă de informare geografică a Societății de științe geografice din România, București, **1**, 1969 [**3**, nr. 6, 1971].

Tomis = *Tomis.* Politic, social, cultural, Constanța, **1**, 1966 [**6**, nr. 12, 1971].

Tribuna = *Tribuna.* Săptămînal de cultură, Cluj, **1**, 1957 [**15**, nr. 52, 1971].

TribȘc = *Tribuna școlii* [continuă, din mai 1971, revistele unificate *Gazeta învățămîntului* și *Colocvii*]. Revistă săptămînală, **1**, 1971 [**1**, nr. 29, 1971].

Új Élet = *Új Élet.* Kéthetenként megjelenö társadalmi és kulturális képeslap, Tîrgu Mureș [**14**, nr. 24, 1971].

Útunk = *Útunk.* România Szocialista Köztársaság írószövetségének lapja, Koloszvár, **1**, 1946 [**26**, nr. 53, 1971].

VînPesc = *Vînătorul și pescarul sportiv.* Revista vînătorilor și pescarilor sportivi din Republica Socialistă România, București, **1**, 1949 [**23**, nr. 12, 1971].

VN = *Veac nou.* Organ al Consiliului General A.R.L.U.S., București, **1**, 1946 [**27**, nr. 52, 1971].

VR = *Viața românească.* Revistă a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, București, **1**, 1948 [**24**, nr. 12, 1971].

VSt = *Viața studențească.* Revistă a Asociațiilor Studențești din România, București, **1**, 1956 [**16**, nr. 45, 1971].

INDICE ALFABETIC AL BIBLIOGRAFIEI

AUTORI*

A

Aalto, Pentti [1147]
Agîrbiceanu, I. [700]
Agricola, Erhard [825]
Agrigoroaiei, Valentina 849
Ahokas, Jaakko 850
Alanne, Eero 806
Albu, Florența 739
Albu, Nicolae 319
Alecsandri, Vasile [329], [336], [694], [701], [709]
Aleman, Veronica 211, 212, 213
Alexandrescu, Theodora 651
Alexandrova, Z. E. [1067]
Alföldy, Géza [425], [774]
Algeo, James E. 851
Alinei, Mario 100
Almeida, Fernando de [1003]
Alvar, Manuel [239], [1009]
Anca, Gh. 723
Andrei, Anca 214, 1062
Andrei, Mihail 296
Andretto, Miguel Ángel 852
Anghel, Florin 1170
Anghel, Paul 415, 687
Anghelescu, Mircea 83, 471, 525
Anghelescu, Nadia 210, 215, 981
Anghelescu Temelie, N. 556
Ani, Virgil 1189, 1190
Apáczai Csere, János [1141]
Apollinaire, Guillaume [894]
Apostol, Alexandra 1157
Aramă, Dalia 526
Arghezi, Tudor [690], [724], [727]
Arrimondi Pieri, Emilio 853
Arvinte, Vasile 362
Aurembou, Marie-Rose 854
Avram, Andrei 101, [457], 627, 777
Avram, Mioara 306, 671, 980
Avram, Mircea 472, [526]

B

Babkin A. M. [1064]
Babos, Ernö [217]
Baciu, Clement 651
Baciu, Ioan 855
Baciu, V. 527
Bacîru, Livia 473
Bacovia, George [693]
Badia Margarit, Antonio M. 43
Baffi, Mariano 297
Bagdasar, Anghel 688
Bahner, Werner 363
Baiculescu, George [542]
Bakos, Ferenc 856
Bal, Willy 1148
Balaci, Alexandru 652, 653
Balázs, László 102, 103, 216
Baldinger, Kurt [254]
Ballesteros Durán, Rafael 857
Balogh, Dezsö 1086
Balotă, Mircea 320
Balotă, Nicolae 724
Ban, A. 1025
Bán, Elek 217
Bandello, Matteo [167]
Bantaș, Andrei 654, 662, 807
Barbu, Eugen 689
Barbu, I. [697], [885]
Barbu, N. I. 790, 858
Barbu, Vasile 1087
Bárczi, Geza [1136]
Barthes, Roland 104
Bartoș, Ecaterina 1171
Basarab, Neagoe [489], [494], [521],[522],[527], [528], [530], [532], [535], [551], ,[621, [687], [773]
Bataillon, Marcel 859
Bauman, Victor-Heinrich 778
Bădescu, Dorina 298
Bădică, Galina 218, 1026, 1068
Bălăceanu, C. 258
Bărbulescu, C. 528, 529

* Cifrele indică numărul de ordine al lucrărilor din bibliografie. Cifrele din paranteze drepte trimit la autori de lucrări recenzate sau la autori discutați în articole speciale.

Bărbulescu, Ilie [62], [335], [352]
Bărbulescu, Simona 24, 982
Bârsănescu, Ştefan [415], [420]
Bec, Pierre [1005], [1022]
Bejan, D. 562
Bejenaru, Cornelia 259
Beke György 1088
Belchiţă, Anca 84, 219, 260, 261, 983
Beltechi, Eugen 31, 307, 316
Beneš, Pavel 628
Benett, W. A. [1188]
Benică Ferraboschi, P. [1001]
Benkő, Andras 1089
Berca, Ion 1158
Berceanu, Barbu B. 557, [561], 740
Berceescu, Sorina 1191
Berejan, Silviu 105
Bergman, Peter M. [1215]
Berindei, Dan 419
Berruto, Gaetano [1002]
Beševliev, Veselin [775], [794]
Beyrer, Arthur 595
Bianu, Ioan [345]
Bibicescu, Gh. 669
Bidian, Liane 1192, 1195
Bilan, Monica 220
Binder, Pavel 474, 475, 754
Bîrzea, Cezar 1150
Blaga, Lucian [704]
Blanco-Aguinaga, Carlos 860
Boca-Bordei, Ramona 32
Bocancea, V. 609
Bocu, Marin 1172
Bogdan, Damian 1027
Bogdan-Dascălu, Doina 321
Bogrea, Vasile [342], 364, [418], [422]
Bogza, Geo [714]
Bohdan, Zelinka 262
Boieriu, Eta [703]
Bojan, Maria 596
Bojan, Teodor 365
Bojin, Al. 690, [724], [727]
Boleo, Manuel de Paiva 861
Bolocan, Gh. [672], [1028]
Bologa, V. L. 322
Borcilă, Mircea 221, 222, 323, 364
Borges, Jorge Luis [853]
Bork, Hans Dieter [994]
Borkovskij, V. I. [1069]
Borodina, M. A. [996], [997], [1018]
Boroianu, C. 476, [525]
Botez, Demostene 691, 1206
Boudreault, Marcel 862
Bouquiaux, Luc [1149]
Boureiez, Jean [1228]
Bratu, Traian [812]
Braun, Maximilian [81]
Brâneuş, Gr. 366
Breazu, Marcel 597
Brodin, Greta [982]
Bruneau, Charles [1227]
Bucă, Marin 106
Bucevschi, O. 818
Bucur, Marin 477
Budagov, R. A. 77, [236]
Budai-Deleanu, I. [83], [331], [344]
Buffa, Ferdinand [1072]
Buffa, Josefa Luiza 863
Bugă, Dragoş 600
Bugeanu, Dan 629, 630, 631
Buium, S. 598
Bujor, I. I. 1193
Bulanin, L. L. [1082]
Bulat, T. G. 478
Bulat, Virgil 323
Bulgăr, Gh. 107, 108, 324, 411, [592], 676, 681, 692, 725, [726], [728], [729], [730], [731], [732], [733], [734], [737], [738], 984
Bung, Klaus [286]
Bura, László 1090
Buyssens, Eric [27]
Buzilă, Boris 1208, 1209

C

Çabej, Eqrem [1084]
Calangiu-Băduleseu, Anca 25
Cale, Frano, 865
Calonge, Julio [989]
Calotă, Ion 428
Calvet, Louis-Jean [243]
Camariano, Nestor 798
Camproux, Charles [984]
Cantacuzino, Constantin [479], [534], [705]
Cantemir, Dimitrie [539]
Cantemir, Nastratin 223
Cantemir, Traian 694
Capesius, Bernhard 23, 819, 820, 821
Caproşu, I. 530, 632
Carabulea, Elena 582
Caragiu-Marioţeanu, Matilda 457, 980
Caratașu, Mihai 781
Carloni Valentini, Renée 109
Cartianu, Virginia 1173
Cassola, Carlo [932]
Castellan, Georges 1219
Castrén, P. [799]
Catrani-Popescu, Mioara 33, 866
Cazacu, Boris 44, 367, 429, 456, [678], 695
Cazacu, Matei 368
Călăraşu, Cristina 369
Călineseu, Constanţa 656
Cărăuşu, Alexandru 480
Câmpeanu, Eugen 224, 563
Cândea, Virgil 479, [534], [539]
Cârstea, Mihaela 1194
Cerdà Massó, Ramon 110
Cernecca, Domenico 867
Charboneau, René 868
Chastre, Edme de la [934]
Chaudhuri, Nirad C. [157]
Chaurand, Jaques 869
Chenal, A. [1008]

Chendi, Ilarie [337]
Cheţan, Octavian 263
Chioreanu, Aurora 1209
Chiosa, Clara Georgeta 1159
Chiriac, Fr. 1193
Chiricuţă-Marinovici, Rita 564
Chirilov, P. 762, 1063
Chiriţă, M. 669
Chirvai, Lili 696
Chiţoran, Dumitru 264, 265, 1174
Chiţu, Ioan N. 325
Chivăran-Müller, Ilse 1192, 1195
Chivescu, Romeo [674], 1029, 1030, 1064, 1065
Chivu, Gh. 697
Chomsky, Noam [194], [246]
Christescu, Antoaneta 1031
Ciobanu, Fulvia 225, [626]
Ciobotă, Nicolae 755
Ciocea, I. 1066, 1067
Ciopală, Paula 763
Ciorăneseu, Al. [703]
Cipariu, Timotei [333], [842]
Ciubotaru, I. H. 452
Clavier, Henri 870
Clopoţel, Ion [684]
Codreanu, Theodor 111
Cohuţ, Cornelia 430
Coja, I. 211
Comnène, Jean [781]
Comşulea, Elena 599
Condillac, E. B. [327]
Conea, Ion 600
Constantinescu, D. 482
Constantinescu, Gh. 565
Constantinescu, Ilinca 822, 1203
Constantinescu, Miron [419]
Constantinescu, Pimen 481
Corbu, George 682
Coresi [504], [543]
Corlăteanu, N. G. 388, [1066]
Cornejo-Cousin, Mariagloria 77
Cortelazzo, M. [1000]
Cosoi, Gh. 779
Costa, Traian 45
Costachi, Veniamin [478]
Coster, Sylvain de [1187]
Costin, Miron [517]
Coşeriu, Eugen [249], 1207, [1208]
Coteanu, Ion 112, 113, 226, [307], [313], [317], 370, [416], [417], 655, 683
Cotolulis, Socratis, 1196, 1197
Covaci, Vasile 227, 871, 985, 1187
Covrig-Nonea, Ion [723], [736]
Crăşoveanu, D. 585
Creangă, Ion [720], [735]
Criado de Val, Manuel 870
Cristea, Teodora 873, 874, 875
Cristureanu, Al. 371
Crişan, Constantin 1175
Cronţ, Gh. 531
Cruceru, C. 698
Csák, László 1091
Cuciureanu, Ştefan 326
Culianu, Ion 846
Cuny, Xavier 114
Cvasnîi, Maria 986

D

Daicoviciu, Constantin 364, [419]
Daicoviciu, Hadrian [419]
Dan, Ilie 756
Dalbelnet, Jean 876, [985]
Danţiş, Vasilica 674
Dascălu, Crişu 327
Dascălu, Laurenţia 699
David, Doina 700
Dănăilă, I. 4, [307], [313], [317], 1215
Dănilă, Nicolae 980
Deboveanu, Elena 1032
Decei, Aurel 840
Deloffre, Frédéric 877
Dembowski, Peter F. 878
Deme, László 1151
Demény, L. 524
Denison, Norman 879
Deparis, Claude 115
Devambez, Pierre 780, [805]
Dezsö, L. [244]
D.I.A. 532
Diaconescu, Ion 372, 701
Diaconescu, Paula [582]
Diaconovici-Loga, C. [354]
Diaconu, Ion [452], 880
Díaz Velez, Jorge 881
Dierickx, Jean [27]
Dima-Drăgan, Corneliu 328, 781
Dimitrescu, Florica 46, 47, 85, 266, [541]
Dimitriu, C. 373, 374
Dinneen, Francis P. [224]
Djamo-Diaconiţă, Lucia 1033, [1071]
D.N. 533
Dogaru, Anton 601
P. Dombi, Erzsébet 116
Dominte, Constantin 113, 131, 149, 210, 228, 566, 633, 741
Domokos, Sámuel 467
Doroga, Olga 132
Dosoftei [495], [680]
Dragomir, Radu 702
Dragoş, Elena 726
Dragoş, Liliana 1183
Draşoveanu, D. D. 117
Drăganu, Nicolae [520]
Drimba, Vladimir 841
Dubois, C. [1016]
Dubois, J. [226], [1020]
Dubois-Charlier, Françoise [1020]
Duda, Gabriela 229
Dujčev, Ivan [804]
Dulong, Gaston 882
Dumistrăcel, Stelian 431, 432

Dumitraşcu, Pompiliu 119, 329
Dumitrescu, Domniţa 883, 884, 885, 987
Dumitrescu, I. R. 1160
Dumitrescu, Maria 886
Dumitrescu-Buşulenga, Zoe 48, 703
Duţu, Alexandru, 49, 534, 535
Duvoisin, Marianne [5]
Duwe, Wilhelm [837]

E

Ebert, Wolfgang [825]
Edeline, F. [226]
Edelstein, Frieda 586, 587, 782
Eguren, José Maria [931]
Eichler, Ernest [823]
Elemer, Janeso 1092
Eliade, Irina 887
Ekström, Per Olov 77
Eminescu, Mihai [325], [692], [707], [713], [715], [717], [726], [728], [729], [730], [731] [732], [733], [734], [737], [738]
Ernst, Juliette [5]

F

Façon, Nina 668
Fages, J.-B. [234]
Faiciue, Ion 31, 433, 553
Faităr, Ion 656
Faragó, Jozsef 1093
Farcaş, Ludmila 230
Farcaş, M. 119
Fassel, Luminiţa 888, 988
Fatzeas, Grigorios [798]
Faure, Georges [822], [830]
Fehértoi, Katalin [1139]
Fénelon, P. [519], [1019]
Ferreira, Antonio Gomes [1004]
Figuiredo, Jose Nunes de [1004]
Filipova-Bajrova, M. [1077]
Fischer, I. 1, 50, 416, 783, 799, 800
Flacelière, Robert 780, [805]
Flămând, Dinu 536
Fleischer, Wolfgang [825], [837]
Flora, Radu 461
Florea, Viorica 750, 823
Floresecu, Radu [780]
Flydal, Leiv 77
Fodor, Ecaterina, 51, 80, 1034, 1068, 1069, 1070, 1220
Folena, Gianfranco 120
Forăscu, Narcisa 231
Ford, Alan J. [1011]
Forna, Petru 137
Forssman, Julius [1074]
Foult, Claude-Lise [5]
Fradis, A. 232
Francescato, Giuseppe [992]
Frandon, Ida-Marie 121
Frăţilă, Vasile 465
Freeman, Donald C. [221]
Freonius, Laurentus, [475]
Freshfield, E. H. [804]
Frînou, C. 375, 376
Fugariu, Florea [544]

G

Gabinski, M. A. 770
Gáldi, Ladislau 677, 704, [986]
Gálffy, Móses 1086, 1094
Gamillscheg, Ernst [302], [1222]
García-Lorca, Federico 890
Gavra, Alexandru [323]
Gavrilovici, Ernest 657
Gămulescu, Dorin 635, 1035, 1036
Gendron, Jean-Denis 889
Gentilhomme, Yves 267
Georgescu, Constant 784
Georgescu, Dan 468
Georgescu, Ileana 890
Georgescu, Magdalena 233, 989
B. Gergely, Piroska 1095
Gheorghiu, Mărioara 234
Gheorghiu, Mircea 52, 86, 122, 1037, 1038
Gherasim, Oreste 537
Ghergariu, L. 636
Gheţie, Ion 377, 378, 434, 483, 484, 538, 684
Ghibu, Onisifor 485
Ghinoiu, Ion 435
Ghiţă, Iulian 296
Giosu, Ştefan 356, 453, 454, 455, 539
Giurescu, Anca 626, 891
Goga, Ecaterina 87, 123, 124, 308
Goga, Octavian [708]
Goicochea, Socorro [290]
Golab, Zbigniew [253]
Goldemberg, Ives 842
Goldiş (-Poalelungi), Ana 379, 637
Goldoni, Carlo [865]
Golopenţia-Eretescu, Sanda 125, 126, 127, 128, 129, 235, [593], [594], 892
Goţia, A. 380, 417
Gracq, Julien [912]
Grassi, Corrado 893
Grauger, Gilles-Gaston [222]
Graur, Al. 88, 130, 131, 210, 236, 299, 300, 301, [310], [311], [315], [316], 357, 418, 466, 557, [561], 567, 602, 603, 638, 639, 658, [740], 742, 743, 764, 765, 766, 771, 801, 990, 1039, 1071, 1204, 1221
Greceanu, Radu [497]
Grecu, Doina 634
Grecu, Victor V. 309, 330, 331, 332, 333
Green, Maria A. 894
Greimas, A. J. [240]
Grève, Marcel de [1187]
Grigoraş, N. 540
Grossand, M. [287]
Grossmann, Maria 895, 991

Gruiță, C. 727
Gsell, Otto 896
Gochmann, Mira M. [826]
Guillaume, Gustave [981]
Guillén, Nicolás [885]
Guția, Ioan 897
Guțu, Matei 132
Guțu, Olimpia 640, 1028, 1040
Guțu-Romalo, Valeria [584], 980
Guyonvarc'h, Christian J. 785

H

Habovštiak, Anton [1072]
Hajdú, P. [244]
Halle, Adam de la [896]
Hamp, Eric P. 604
Haneș, P. V. 381, [426], [427]
Hansen, Asgar Rosenstand [306]
Harris, James W. [983]
Harris, Zellig [293]
Hasan, Finuța 210, 237 [626]
Hașdeu, B. P. [360]
Hassan, Iacob M. 898
Hata, Takamasa 77
Haugen, Einar 77
Hazy, Ștefan 568
Häuse, Günter, [823]
Heinz, Adam [253]
Heliade Rădulescu, Ion [321]
Herezeg, Giulio 899
Hessel, Lothar 900
Hîncu, Radu 382
Hîrlăoanu, Alfred 133
Hogaș, Calistrat [698]
Holub, Iosef [1073]
Homer [793]
Homorodean, M. 757
Hořejši, Vladimir 77
Hornyaesek, Iosif 1176
Hreapcă, Doina 641
Hristea, Theodor 134, 824
Hriulov, Serghei 77
Hubschmid, Johannes 383
Hudson, R. A. [251]
Hugo, Victor [965]
Hurdubețiu, Ion 302, 1222
Huttmann, A. 475

I

Iacob, Lisette 901, 902
Iacob, Ștefan 569, 1161
Ianeu, Anca 89
Ianeu, Victor 552, 705
Ianoși, Ion 605
Ibn, Jinni [215]
Ibrăileanu, Garabet [334]
Ieremia, Eugenia 903
Igiroșanu, I. 486
Iliescu, Maria 2, 238, 384, 802, 904, 905, 980, 992, 993, 994, 995, 996, 997
Ionașcu, Al. 210
Ioneșcu, Anca Irina 1041
Ioneșcu, Eugen [871]
Ioneșcu, I. 642
Ioneșcu, Liliana 435, 808
Ionică, Ion 239, [456]
Iordache, Roxana 186, 786
Iordan, Iorgu 53, 135, [306], 310, 643, [735], 891, 951, 980
Iordanes [789]
Iorga, Nicolae [339]
Iorgovici, Paul [321], [327]
Iosub, Elena 220
Irimia, D. 240, 334, 606, 706, 728
Irmscher, J. 803
Isbășescu, Cristina [988]
Isbășescu, Mihai 48, 54, 825, 826, 827
Istrate, Gabriel G. 1072, 1073
Istrate, Gavril 335, 374, [685]
Iuvenal [779]
Ivanov, Andrei 241
Ivanov, V. V. [1081]
Ivănescu, G. 136, 787
Ivireanu, Antim [710], [711]

J

Jacob, André [981]
Jacquier, Henri 906
Jakó, Sigismund 788
Jakobson, Roman 137
Janitsek, Jenö 1096
Joja, Ath. 138, 139
Juhász, János [216]
Juilland, Alphonse 659

K

Károly, Sándor [217], [1138]
Kelemen, Béla 311, 384, 660, 661, 678
Kelemen, Yolande 907
Kelp, Helmut 828
Kennedy, George [5]
Kent, J.-P. 998
Kerschbaumer, Marie Therese 570
Király, Maria 1042
Király, Francise, 387, 387
Kirsch, Lojos 1097
Kis, Emese 140, 280, 588
Kisang, Lee [290]
Kisch, Ruth 829
Klare, Johannes 908
Klein, Ernest [824]
Klein, Horst G. 141
Klemensiewicz, Zenon 1223
Klinkenberg, J. M. [226]
Kojevnikov, Iurii 707

Koschmieder, Erwin [81]
Kosa, Ferenc 1098, 1099
Koskenniemi, Seppo [1147]
Kovačec, August 462, 463, [465] [466]
Kovačev, Nicolai P. [1079]
Kovács, Ferenc [250]
Kramer, Johannes 389, 909, [995]
Krauss, Friedrich [819], [829], [835]
Krauss, Werner 142
Kriaras, Emanuel [803]
Kvapil, Josef 910

L

Lakó, Elemér 1100
Langa, V. 90
Langlois, Pierre [5]
Laszlo, Magdalena 81, 1074
Laurian, A. T. [340], [357 bis], [359], [361]
Lavis, G. [1016]
Lavoie, Gilles [248]
Lazar, Moshé 911
Lazăr, Gheorghe [485]
Lăudat, I. D. 487, 488, 489
Lăzărescu, Barbu [1221]
Lăzărescu, Gheorghe 286, 729
Lăzărescu, Paul 541
Lăzăroiu, Aurelian 143
Lebrun, Yvan [27]
Leluțiu, Smaranda 1166
Lentin, A. [287]
Lentner, Leopold [818]
Lepschy, Giulio C. [243]
Leroy, Maurice [227]
Levițchi, Leon 662, 809, 1198, 1199
Ligot, Marie-Thérèse 912
Lilius, H. 799
Limentati, Alberto 813
Limona, D. 789
Lindley Cintra, Luis F. 914
Lindner, Gerhart [245]
Linţa, Elena 1223
Liu, Nicolae 542
Lloyd, Paul M. 144
Lobiuc, Ioan 1043
Loghin, V. 758
Lomax, Derek William 915
Lopes, David [1015]
López, Matilde Elena 145
Lorian, Alexandre 916
Losique, Serge 917
Lotman, I. M. [257]
Lozbă, Mareela 672, 1044
Lozbă, Mihai 146
Lörincze, Lajos 1101
Lörinczi, Marinella 918, 919
Lörinczi, Réka 1102
Lucaci, Eugenia 1045
Lucaci, Ritorul 511, [531], [546]
Lucht, L. I. [1205]
Lungu, Gh. 490
Lungu, Traian [419]
Lupaş, Liana 790
Lüdtke, Helmut [999]
Lyer, Stanislav [1073]
Lyons, John [246]

M

Macarie, Liliana 920, 980
Machado, A. [962]
Macrea, D. 55, 56, 57, 147, 303, 304, 305, [309], [312], [314], [318], 336, 337, 338, 339, 340, 357 bis, 590, 591, 592, 661, 708 730, 921, 1210, 1211, 1212
Maier, Radu O. 436
Maior, Petru [326], [477]
Maissen, Augustin 77
Mallarmé Stéphane [885]
Malkiel, Yakov [1106]
Mamut, Enver 843, 844
Maneaş, Mihaela 393, 830
Mánczac, Witold 148
Manea, Ion 77
Maneca, Constant 571, 980
Manolescu, Radu 419, 788
Manoliu-Manea, Maria 149, 150, 922, 923, 924, 980, [990]
Mantsch, Heinrich 831
Manu, Emil 731
Marcus, Solomon 268, 269, [285], [287], [288], [289], [291], [292], [294]
Mareş, Alexandru 420, 491, 492, [544]
Mareş, Lucreţia 358, 624
Maretti, Enrico 151
Marian, Iulia 210, 845, 1149
Marincea, Florin 1162
Marmeliuc, Dimitrie [1224]
Marouzeau, J. [5]
Martinet, André [225]
Martínez Ruiz, Juan 925
Márton, Gyula 1103, 1136, 1137
Massim, I. C. [340]
Matei, Ion 1075
Máthé, Jakab 152, 270, 1138
Matos, Luis de [1015]
Mazaleyrat, Jean 926
Mazilu, Dan Horia 394, 1046
Măeseu-Caraman L. 153
Mărdărescu, Maria 26
Mării, Ion 364, 421, 456, 644, 673
Meetham, A. R. [251]
Mehiri, Abdeleader [215]
Melčuk, A. S. [1070]
Melillo, Michele 927
Menander [784]
Messner, Dieter 928
Metea, Alexandru 341
M. I. 832

Miclău, Paul 154, 210 [225], [237]
Micu (Clain) Samuel [345], [518]
Mignot, Xavier [801]
Mihail, Paul 1076
Mihail, Zamfira 999
Mihalache, C. N. 422
Mihăescu, H. 774, 775, 791, 804, 1000, 1001, 1077, 1078, 1079, 1084
Mihăescu, N. 744
Mihăilă, G. 210, 395, 493, 494, [527], [528], [530], [532], [535], [540], [551], 685, 732
Mihăilescu, Florin 733
Mihu, Achim 155
Mikhaltchi. D. E. 930
Mikó, Imre 1104
Milescu, Nicolae [381], [426], [486]
Minguet, I. [226]
Mioc, Damaschin 514. [538], [540], [548]
Mirabel, André 1219
Miranda Esquerre, Luis E. 931
Miroiu, Mihai 1200, 1201
Misterski, Henryk 495
Mitru, Alexandru 734
Mladenov, Maxim Sl. [1078]
Mladoveanu, Despina 932
Mocanu, Nicolae 31, 342, 553, 1205
Mocanu, Titus 607
Moise, Ion 1047
Moisil, Floricа [527], [528], [530], [532], [535], [551]
Moldoveanul. Filip [484]
Molinet, Jean [966]
Morais-Barbosa, Jorge [1017]
Moxa, Mihail [512]
Mózes, Andras 1105
M. T. 242
Muntean, George 709
Munteanu, Georgeta 1152
Munteanu, Romul 157, 544
Murádin, László 1106, 1107, 1108
Murariu, Partenie 423
Murăreț, Ion 271, 933, 934
Murgu, Eftimie [341]
Murrell, M. [1203]
Murti, K. V. S. 157
Mușu, Gh. 792

N

Naghiu, Iosif 510
Nagy, Ildiko 833, 834
Nagy, Jenö 3, 1080, 1218
Nagy, Kálmán 1109, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114, 1115, 1116, 1117, 1118, 1119, 1120, 1121
J. Nagy, Maria 1086, 1135
Nagy, Szökefalvi 322
Nasta, Mihai 158
Neacșu, [368], [392], [396], [522]
Neamțu, Dragoș Sebastian 328
Neamțu, G. G. 572
Neculce, Ion [377], [689]
Negoescu-Bodor, V. 159
Negomireanu, Doina 160, 243, 244
Nègre, Ernest 935
Negreanu, Ioana Alexandra 312, 592
Negrici, Eugen 496, 497, 710, 711
Negrici, Viorica 496
Negruzzi, C. 702
Negulescu, Dan 245
Neiescu, Petru 437, 438, 553
Nesle, Blondel de [1016]
Nestorescu, Virgil 469, 776, 1028
Netea, Vasile [357], [359], [361], 396, 498, 499
Nica, Dumitru 848
Nichita, Ioana 1002
Nicolae, Maxim N. 811
Nicolae, Mitropolitul Banatului 810
Nicolau, Edmond 258, 272, 288
Nicole, Jules [804]
Nicolescu, Aurel 343, [356], [358], 558, 712, 769
Niculescu, Alexandru 397, 398, 541, 980
Niel, André 1153
Nistor, Erika 273
Niță, Sorin 500
Noomen, Willem 936
Norocel, Epifanie 501
Novac, Alex. 313
Novicicov, Eugen 1181
Nuță, Ion 608
Nusbächer, Gernot 502, 503, 504, 543

O

Oancea, D. I. 759
Oancea, Ileana 713
Ogodescu, Doru 274
Oiță, I. 1048
Oli, Gian Carlo 937
Olschk, Leos [24]
Olteanu, Pandele 505, [520], [529], 1049
Olteanu, Ștefan [624]
Olteanu, Valentin 1163
Onofrei, Neonila [542]
Onu, Liviu 506, [550]
Oprea, Ion [419]
Oprică, Octavian 1177, 1181
Oros, Valeriu 1154
Orza, Rodica 573
Oșlobeanu, M. 609

P

Pagliaro, Antonino [25]
Pamfil, Viorica 399

Panaitescu, Livia 507
Panaitescu, P. P. 507
Pană, Ruxandra 161
Pană, Saşa 559
Pană-Dindelegan, Gabriela 246, 275
Papacostea-Danielopolu, Cornelia 58
Papadopol, Maria 938, 939
Paris, Gaston [353]
Parpola, Asko [1149]
Parpola, Simo [1149]
Participant 91
Pascadi, Ion 610
Páskándi, Géza 162
Pascu, Ştefan [419]
Passel, Frans van [1187]
Paşaliu, Iulian 611
Paufler, Hans-Dieter 940
Paul, Zam. 735
Păcurariu, M. 545
Păltineanu, Viorel 583, 752
Pătrăşcanu, Traian 439
Pătruţ, I. 400, 401, 402, 574, 1050
Păunescu, C. 164
Pârlog, Hortensia 1188
Pelleagrini, Giovan Battista 941, [1001]
Penavin, Olga [1080], [1136]
Péntek, János 1122, 1123, 1124
Perez, Hertha 812
Petrescu, Mariana 142
Petric, Aron [419]
Petrişor, Marin 440
Petrovanu, Alexandra 164, 265, 813
Petrovici, Emil 524, [1226], [1229]
Philippide, Al. 714
Piatkowski, A. 1224
Piccillo, Giuseppe 942
Pilder-Klein, Hermine 835
Pintea, Gabriela-Maria 943
Pippidi, D. M. 5, 59
Pire, F. [226]
Piru, Al. [423]
Piuariu-Molnar, Ioan [322]
Ploae, Mariana 1003, 1004, 1005, 1216
Ploumidis, G. S. [798]
Poalelungi, Gheorghe 403, 745
Poghire, Cicerone 344, [360], 846, 1145
Poghire, Elisabeta 793
Polański, Kazimierz [253]
Pop, Augustin Z. N. 508, [537]
Pop, Gheorghe 441, 442
Pop, Viorica 345
Popa, Eleonora 4
Popa, Grigore 424, 612
Popa, Marian 663
Popa, Mariana 836
Popa, Nicolas 944
Popa-Tomescu, Teodora 166, 210
Popescu, Emil 276
Popescu, Gb. F. 760
Popescu, Ion 314, 645
Popescu, Rodica 589
Popescu, Ştefania 560
Popescu-Gogan, P. 346
Popescu-Maria, Magdalena 315, 1006
Popescu-Mihăeşti, Al. 1164, 1165
Popescu-Neveanu, Paul 1178
Popescu-Teiuşan, Ilie [357 bis], [359], [361]
Porcescu, Scarlat 509
Porqueras-Mayo, Alberto 945
Porţeanu, Alexandru [419]
Potapova, Z. M. 946
Potter, Simeon [836]
Pranter-Messner, Winifred 947
Precup, V. 119
Pricop, Adrian 510
Prioteasa, Ioana 210
Priscornicu, Romulus 1179
Prodanof, Irina 167
Protze, Helmut [825]
Proust, M, [887]
Pura, Grigore 1166
Pusztai, Janos 1225
Puşcariu, Sextil [349]

Q

Quilis, Antonio 948
Quintela, Ferreiro, Luis José 949

R

Radian, Toni 1142
Radu, Cezar 289
Radu, Nicolae 1155, [1169]
Rarinca, Eufemia 1180
Ravier, Xavier 950
Răduică, Georgeta [542]
Rădulescu, Daniela 980
Rădulescu, Gheorghe 715
Rădulescu, Maria 404
Rădulescu, Ştefan 1167
Rădulescu-Mendea, Marina 593
Redacţia AUT 1007
Rédei, Károly [1144]
Rees, Alun, L. W. [290]
Reinheimer-Rîpeanu, Sanda 71, 951, 980, 1008
Renzi, Lorenzo 716
Repina, Tamara 575, 576, [1204]
Rey, Alain 952
Rezachevici, C. 613, 614
Rittók, Janos 168
Rizescu, I. 347, 348, [357], 405, 511, [531], 546
Rivers, Wilga, M. 1181
Robănescu, Nicolae 651
Robbe-Grillet, Ingrid [5]
Robciuc, Ion 577, 1028
Robichez, Jacques [1187]
Roceric, Alexandra 277
Rodón, Eulalia 953
Roman, Eliza 273
Romero Castello, Maria Elena 954
Rommetveit, Ragnar [229]
Rosetti, Al. 60, 61, 71, 406, 646

Roşianu, Ion 92, 316, 751
Roşianu, Iulian, 1081
Rotundu, V. 62, 1051
Roulet, Eddy [998]
Rousseau, Jean-Jacques [933]
Rudneanu, Constantin 545
Ruffini, Mario [1212]
Russev, E. M. [1066]
Russu, I. I. 421, [424], [425], 794
Rusu, G. C. 767
Rusu, Gr. 407, 438
Rusu, Valeriu 63, 168, 443, 444, [455], [456]

S

Sadoveanu, Mihail [324], [346], [691]
Sáes, Emilio 955
Sala, Marius 64, 65, 956, 957, 980, [991], 1009, [1012]
Sánches, Anbal [290]
Sancipriano, Elena Negro 247
Sanda, George 616
Saramandu, Manuela 408
Saramandu, Nicolae 161, 170, 458, 459, 460
Saraş, Marcel 1201
Sauer, Gertrud 837
Savard, F.-A. [248]
Savić, Momcilo D. 470
Saz-Orozco, Carlos del 958
Sădeanu, Florenţa, 170, 290, 409, 980
Săveanu, Simion 485
Schlumpp, Toledo, Maria de los Angeles 853
Schroeder, Klauss-Henning 512
Schubert, Arne 959
Schützeichel, Rudolf 827
Schveiger, Paul 197, 349, 696
Schwartz, Liana 171
Schwartz-Popa-Bureă, Liliana 278
Schwarzenbach, Rudolf [831]
Scurtu, Gh. 669
Searle, John R. [235]
Seche, Luiza 291, 717, 746, 747
Sehuhl, Pierre, Maxime 780, [805]
Selagea, S. 1182
Selig, Karl-Ludwig 960
Semcinsky, Stanislav 350, 647, 664
Semlyen, Eva 1183
Serebrennikov, B. A. [256]
Sfîrlea, Lidia 172, 248, 736
Shelley, P. B. [822], [830]
Sifft, Harold W. 1179
Simedrea, Tit 1052
Simensky, Theofil 847, [848]
Simionescu, Paul 173
Simonescu, Dan 546
Sîrbu, Richard 174
Slama-Cazacu, Tatiana 175, 176, [255]
Slave, Elena 177, 210, [242]
Sluşanschi, Dan, 178, 547, 1147
Smarandache, Gheorghe [419]
Sobrero, Alberto 961
Sokolov, A. N. [223]
Sola, Sabino 962
Sorbală, Vitale 648, 753
Sorin, N. 1169
Spielmann, I. 322
Spitzer, Leo [156]
Stachowski, Stanislav [1075]
Stan, Dumitru 480
Stan, Ion Teodor 245
Stan, Ionel 438
Stati, Ioana 780, [805]
Stati, Sorin 179, 180, 181, 210, 560 bis, [592], 679, 748, 780, [805], 1226
Stavrescu, Sanda 980
Stăneulescu, Ioan F. 426
Steinke, Klaus 249, 351, 513, 814
Stempel, Wolf-Dieter 182
Stepanov, G. V. 963
Stoian, N. 805
Stoica, Nicolae de Haţeg 514, [538], [540], [548]
Stoianovici-Donat, L. 718
Stoicescu, Nicolae 6, 7, 665
Stoichiţă, Radu 66
Stoicovici, Olga 1053
Stojkov, Stojko 1054
Strungaru, Diomid 352, 515, 680
Suchianu, D. I. 749
Suciu, I. D. 548
Suciu-Schwartz, Titiana 93
Sulzer, Fr. J. [351]
Szabó, Attila T. 1125, [1137], 1139 [1218]
Szabó, Ilona 1126
Szabó, Zoltán 183, 250, 1127, [1135]
Szász, Lörinc 1128
Sz. I. 1129
Szilágyi, István 1130
Szilágyi, Julia 184
Szöes 1131

Ş

Şandru (-Olteanu) Tudora 1010, 1011, 1012
Şendekov, V. V. [1064]
Şerban, Constantin [624]
Şerban, Felicia 185, 648 bis, 719
Şerban, Valentina 616
Şerban, Vasile 590
Şerbăneseu, Parascliiva [674]
Şincai, Gheorghe [513], [518]
Şolohov, M. [1031]
Şrejder, Iu. A. [213]
Ştef, Ana Felicia 186, 795, 796
Ştefan, Alexandra 279
Ştefan, Ion 617
Ştefănescu, Mihai 1202
Ştefănescu-Drăgăneşti, V. [1203]
Ştole, Josef [1072]

Şuteu, Flora 82, 410, 516
Şuteu, Valeriu 554

T

Tache, Inesa [674]
Tamás, Gáspár Miclós 187
Tănase, Adela Mira 1013, 1014, 1227
Tănase, Eugen 964, 1014, 1228
Tănăsescu, Manuela [536]
Teaha, Teofil 445, [456]
Techtmeier, Bärbel 618
Teiszler, Pál 1132
Teiuş, Sabina 446, 447
Tekavčic, Pavao 464, [802]
Telegdi, Zsigmond [1138]
Teodorescu, Ecat. 188, 591
Teodorescu, Mirela 980
Tesnière, Lucien [194]
Theban, Maria 1015, 1016, 1017
Theban, Laurenţiu 189, 190, 251, 280, 281
Thiele, Johannes 77
Thomov, Thomas S. 965
Thöni, G. P. [993]
Tiktin, Hariton [347], [348], [357]
Tillich, Paul [811]
Tit, Liviu [928]
Titone, Renzo [247]
Tocaciu, Octavian 191
Todea, Enea Ludovic 192
Todea, Mircea 192
Todor, Nichifor 549
Todoran, Romulus 387, 448
Tohăneanu, G. I. 619, 720, 721
Tolstoi, N. I. [1062]
Toma, Elena 550
Toma, M. P. 193
Tomassone, R. C. 966
Tomassone, R. E. 966
Tomescu, Mircea 533
Tomuţa, Liviu 1018
T. P. 1140
Tronskij, Iosif Mojseevič [1230]
Trapp, E. 772
Trinon, H. [226]
Trofenik, Rudolf [81]
Tuaillon, Gaston 967
Tudor, Dumitru, 797
Tudorică, Andrei 669
Tufescu, Victor 761, 1019
Tuţescu, Mariana 87, 94, 353, 968, 1020
Tyssens, Madeleine 969

Ţ

Ţâra, Vasile, 354
Ţenchea, Maria 970
Ţepelea, Gabriel 411, [681], [682], [686], 722, [725]
Ţimbolschi, Silvia 1082
Ţineu, Bucur, 359
Ţugui, P. 517

U

Udler, Rubin, 449
Uldall, H. J. [219]
Ungheanu, M. 737
Ungureanu, Grete, 1174
Ungureanu, Sanda Mihaela 1184
Urechе, Grigore [487], [488]
Uriţescu, Dorin 649
Ursu, G. C. 1168
Ursu, N. A. 518

V

Vaida, Mircea 1207
Vaimberg, S. 674
Vaina (-Puşcă), Lucia 194, 292, 293
Valéry, Paul [885]
Vámszer, Marta 1144
Vanikov, Ljubomir 1055
Varlaam, Mitropolitul [478], [498], [499]
Vartic, Mariana 252
Vasecnco, Victor 67, 68, 253, 620, 650, [674], 838, 1083
Vasiliu, Aurel 621
Vasiliu, Emanuel 195, 196, [252], 282, 555, [593], [594], 1156
Vasiliu, Gabriel 317, 318
Vasiliu, Laura 625
Vautherin, R. [1008]
Vázquez Cuesta, Pilar 971
Väänänen, V. [799], [800]
Văcărescu, Ienăchiţă [381]
V. E. M. 622
Vescu, Victor 412, 1056
Vianu, Tudor 666
Vicente, Alonso Zamora [1010]
Vilhena, Maria Da Conceição 972
Villon, François [696]
Vinay, J. P. [985]
Vincenz, Ileana 254, 277, 578, 579, 594
Viñes, Hortensia 973
Vinogranov, Victor Vladimirovici [1220]
Vintilă, Rădulescu, Ioana 69, 255, 974, 1021, 1022, 1023
Vinţeler, Alla 1057
Vinţeler-Onufrie 675, 763, 1057, 1063
Vipper, Georges 975
Vişan, Viorel 1185
Virtosu, Ileana 519
Vlad, Carmen 294
Vlăduţiu, Ion 450
Voinescu, Ion 197

Voronţova, T. [672]
Vöő, Istvan 1133
Vrabie, Emil 976, 1058, 1229
Vraciu, A. 256, 360, 413, 414, 1059, 1146
Vraciu, T. 1060
Vulpe Magdalena 198

W

Wald, Henri 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206
Wald, Lucia 27, 210, [242], 1217, 1230
Walther, Hans [823]
Wandruska, Mario [238]
Warnant, Léon 977
Wathelet-Willem, Jeanne 978
Wechsler, B. 170
Wessher, Torbjörn 207
Wiese, L. [1016]
William, C. [5]
Witney, William Dwight [166]
Wode, G. [232]
Wolf, Johann 815, 1186
Wolf, Siegfried [674], 1029, 1030, 1065

Z

Zamfir, Mihai 208
Zamfirescu, Dan 507, 520, 521, 522, 523, [527], [528], [530], [532], [535], [545], [551], 686, 773
Zarri, Gian Piero 151
Zdrenghea, Mircea 355, 580, 581, [583]
Zdrenghea, Stela 581
Zenker, Ludwig 283
Zierer, Ernst [290], 1085
Zikmund, Hans [838]
Zinceńko, Vasile 87
Zorić, Mate 979
Zsemlyei, János 1134
Zub, A., 361
Zugun, Petru E. 584, 738
Zwanenburg, W. [1013]

CUVINTE*

CEHĂ

ta 1041
ten 1041
to 1041

FRANCEZĂ

— able 862
aller 903
avec 874
boue 869
c'est 902
c'est moi 901
ce suis je 901
devoir 880
falloir 880
le 935
sans 874

GREACĂ

βριτολαγαι 785
κῦυρος 787
κόρος 787
Latobriges 785
κορη 787
κούρη 787

ISTROROMÂNĂ

arat 644
breşl'ắn 644
buca 644
bučirâ 644
codru 644
coreníca 644
costróla 644
crásta 644
crpatúr 644
crúl'ast 644
cuĵín 644
cúrńac 644
čup 644
čvîrčîc 644
dota 644
furiče 644
gard 644
gresie 644
juča 644
kílav 644
lắina 644
lingura 644
lópa 644
mîrţina 644
motičiţa 644
níva 644
osoi 644
óspiţe 644
pâma 644
prosí 644
ravnínă 644
rînză 644
rucávita 644
sl'íńę 644
smăreaw 644
striţ 644
strîyl'âta 644
şâliţa 644
ştírca 644
téta 644
tíma 644
tímeniţa 644
tirăr 644
utîrní 644
vâle 644
zaduşí 644
zuguşí 644
zaimí 644

* Au fost incluse cuvintele din titluri (şi subtitluri la etimologii).

zăruke 644
zeguși 644

LATINĂ

habuerunt 629
ile 397
quatere 994

MAGHIARĂ

szekeren 1119
szekéren 1119

MEGLENOROMÂNĂ

catigálea 644
cum 644
rînă 644

PORTUGHEZĂ

dar 900

PROVENSALĂ

mandacarrei 886

ROMÂNĂ

A

alegorie 607
alimúnă 635
ámăn 649
aplec 645
aplic 645
ar 629
Arenii 632
Argeș 642
aritâc 635
aspăs 649
auf 645
avgi 614

B

Bahlui 641
baică 635
bață 635
băbițá 649
beghei 635
să beie 376
bejei 635
bie 635
bógami 635
boí 635
bolacrác 635
bolmoji 633
bolocrác 635
bránzoli 645

C

camizelcă 645
canoáně 645
Cantemir 650
călărași 614
căpșună 634
căpușă 634
ceafă 644
chirenie 645
chirineală 645
chirini 645
ciocălău 648
cioclej 648
ciórav 649
cîmp ideologic 622
cojocări 645
Cornu 757
cozáce 635
crancească 641
crăciun 628
cubíc 645
cubíci 645
cumva 740

D

să deie 376
dezvăgăná 649
doină 646
dorobanții 623
Dunăre 641
dure 645

E

entropie 612
eroicul 605
-éte 430

F

fest 645
a fi 572, 611
filosof 603
Fîntînești 757
flis 645
fustașii 623

G

gară 635
gazdă 639
gelát 649
gîtlej 604
glianț 645
glianțuí 645
glici 645
golocrác 635
gustul 610

H

hac 645
háclu 645
hacluí 645
holț 645
holțpantoflu 645

I

iaca 565
iacă 565
iacătă 565
iată 565
să ieie 376
inefabil 617

Î

închețăná 649
închețăní 649
închețeálă 649
încheți 649
încrețăná 649
îngălăná 649

J

jandar 641

L

leventii 623
lipcanii 623

M

maală 627
macará 673
magazin 673
maia 627
máizăl 673
management 612
manévră 673
manufacturíst 673
marketing 612
martologii 623
mártor 673
máseur 673
maşteră 627
máteă 673
măcar 673
măcău 630, 673
măciúcă 673
măcriş 673
mădrăgăli 631
măduvă 673
măgár 673
măiétic 673
mălăgenie 627
mămăligă 648
mămăruţă 673
măngălău 673
măngălui 673
mărgăriţă 673
măriţi 630
măsălăriţă 673
măseá 674
măsii 673
măslág 673
măslugít 673
mătăcínă 673
mătăúz 673
măteuţă 630
mătreaţă 631
mătriţă 631
melceájen 673
méjdină 673
melegar 627
menájă 673
mertuc 630
meseléu 673
mesteáçăn 673
mestecău 673
meşeá 673
meşteşug 673
mezdreá 673
micicula 643
mielea 673
miezuină 673
migăli 673
mihéi 673
mihói 635
minegóci 673
minteuţă 631
minuţe 627
miói 635
miorlăi 673
mirchiríşte 673
mircoli 627
miretéi 673
mirgăşli 673
mirişte 673
miriştină 673
mirós 673
mirosí 673
misărăş 673
misarăşiţă 673
mistiríţă 673
mistuiálă 673
mînătăreă 673
mînél 673
minezi 635
mînţată 627
mîreăi 673
mîreed 673
mîrşă 627
mîţînă 673
mlagnoasă 627
mlădurele 631
moerán 644
moeşándă 673
modernitate 597
modîrlău 673
modorói 673
moimîţoi 673
mojár 673
molastină 627
molcăli 673
molojinos 627
mondróji 673
mor 641
móreov 673
morînei 630
morjoli 630
morniţă 627, 631
morocăni 630
mosomúr 673
moşie 647
motocol 631
motorúgă 673
mototoli 631
mótru 673
moţăi 647
móţeă 673
mozazív 673
mozdón 673
mudă 627
muşchi 673
muşeţél 673

N

naderism 612

O

obleţ 752
oboroc 640
obráme 673
obroc 640
ocióc 673
ocít 673
ócnă 673
ocnúţă 673
olovină 673
Olt 641
Olteţ 641
or 629
oreşniţă 647
oriceác 635
orie 647

P

palmă 616
panţîrii 623
paporotnec 647
parnic 647
Păroasa 757
Pietrari 757
pipá 643
pipăí 643
pipit 643
pipoaşcă 643
pipotă 643
piscălău 643
pismáreţ 643
pisoiaş 643
pistuí 643
pită 643
pitcoace 643
pitic 643
pitpalacă 643
pituşcă 643
piuít 643
pîcîi 643
pînă 568
pîlpîielnic 643
pîndaş 643
pîine 643
pîntecat 643
pîntecări 643
pîntece 643
pînzí 643
pînziş 643
pîrgag 643
pîrgolí 643
pîrnaie 643
pîrpîlit 643
pîrţ 643
pîrţac 643
pîrţîgăiat 643
pîşin 643
pîşiit 643
plafonieră 643

plagiant 643
plajist 643
plam 643
planetă 643
plasă 643
plaţ 645
plaur 643
plaz 643
pleopană 643
pleosnet 643
pleoşti 643
plescăriţă 643
plésniţă 643
pleumonie 643
plămînie 643
plev 643
plevaşcă 643
plici! 643
plimbăreţ 643
plin 643
pliţui 643
pliurd 643
plîngoci 643
plopă 643
plodan 643
ploşpană 643
ploştină 643
plouros 643
plugăraş 643
poaleş 643
poarcă 643
pobile 643
pocherist 643
poclău 643
podeaţă 643
podei 643
podidí 643
podişcă 643
podvig 643
podzol 643
poetastru 643
poftoreală 643
pogan 643
poge 643
pogîrci 643
pogonaş 643
pohodí 643
pohornicioară 643
poiată 643
poienice 643
poĵghie 643
pol 643
politic 643
politică 643
politicastru 643
politicărie 643
poliţă 643
polmoade 643
pomneaţă 643
pomosteá 643
ponci 643
poncíş 643
ponorî 643
pont 643
popic 643
popină 643
popor 595
poporean 643
popotaş 643
popular 643
porcan 643
porcăí 643
porcărí 643
porcoi 643
porcotos 643
portărie 643
portocală 643
porumb 643
porumbar 643
porunci 643
poslušniţă 643
posponiţă 643
postrov 643
poşidică 643
poştagiu 643
poştă 643
potcă 643
potlogărie 643
potol 643
potou 643
potrivnicie 643
potroz 643
privinţă 641
puţuí 645

R

—**ră** 375
răschirá 648 bis
răschirát 648 bis
rechemá 648 bis
resolvăluí 648 bis
reveduí 648 bis
reveduíre 648 bis
reveduitór 648 bis
revestí 648 bis
rezolút 648 bis
rezolviruí 648 bis
rezoná 648 bis
ricamá 648 bis
ródlă 645
roşii 623

S

saragele 623
sărăţeii 623
scandal 640
scutelnicii 623
sentiment 637
Sohodol 757
spăs 649
spiţol 649
să steie 376
sută 402

Ş

şandar 641
şi (adv.) 570
şi (conj.) 446
şiţăr 649
şmirác 645
şpiţol 649

T

talpoşii 623

U

—**une** 634

V

Vai de Ei 757
Vaidei 757
Valea Jiului 757
vehicol 766
vînătoriii 623

RUSĂ

govorit' 1042

SÎRBOCROATĂ

Aurel 1035
bàčuga 1035
bàluca 1035
bèrbeč 1035
bràčir 1035
bràšir 1035
bránzar 1035
bȓnzar 1035
bȓsdar 1035
bȓzak 1035
bȓzar 1035
bȓznar 1035
búrta 1035
burtanje 1035
burtati 1035
burtice 1035
butuk 1035
gùrica 1035

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică de asemenea articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la 1 în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Str. Gutenberg nr. 3 bis, Bucureşti

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Sub redacţia acad. AL. GRAUR şi MIOARA AVRAM, **Formarea cuvintelor în limba română**, vol. I, **Compunerea**, de Fulvia Ciobanu şi Finuţa Hasan, 1970, 333 p., 23 lei.

I. I. RUSSU, **Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez**, 1970, 270 p., 20,50 lei.

LIDIA SFÎRLEA, **Pronunţarea românească literară. Stilul scenic**, 1970, 208 p., 6,75 lei.

MARIUS SALA, **Contribuţii la fonetica istorică a limbii române**, 1970, 195 p., 7 lei.

PAULA DIACONESCU, **Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc**, 1970, 301 p., 11 lei.

EMANUEL VASILIU, **Elemente de teorie semantică a limbilor naturale**, 1970, 259 p., broşat, 12 lei.

* * * **Sistemele limbii**, 1970, 276 p., 17,50 lei.

I. COTEANU şi I. DĂNĂILĂ, **Introducere în lingvistica şi filologia românească. Probleme — bibliografie**, 1970, 345 p., legat, 16,50 lei.

EMIL PETROVICI, **Studii de dialectologie şi toponomie**, 1970, 339 p., legat, 22,50 lei.

Fonetică şi dialectologie, vol. VII, 1971, 381 p., broşat, 19,50 lei.

KOVAČEC AUGUST, **Descrierea istroromânei actuale**, 1971, 231 p., broşat, 10,50 lei.

VALERIU RUSU, **Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetică. Consideraţii fonologice** (cu 42 hărţi lingvistice), 1971, p., broşat, 8 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea a II-a, 1971, 908 p., legat, 36 lei.

LUCIA DJAMO-DIACONIŢĂ, **Limba documentelor slavo-române emise în Ţara Românească în sec. XIV şi XV**, 1971, 399 p., 25 lei.

Evangheliarul slavo-român de la Sibiu. 1551—1553. Studiu introductiv filologic de E. Petrovici, studiu istoric de L. Demény, 1971, 420 p., 48 lei.

Pravila ritorului Lucaci, text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, 1971, 391 p., 32 lei.

Sub redacţia acad. AL. GRAUR, S. STATI, LUCIA WALD, **Tratatul de lingvistică generală**, vol. I, 1971, 558 p., 31 lei.

* * * **Studii de limbă literară şi filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei.

FRIEDA EDELSTEIN, **Sintaxa gerunziului românesc**, 1972, 169 p., 6,50 lei.

LR, Anul XXI, Nr. 4, p. 277—402, Bucureşti, 1972

I. P. Informaţia — c. 1477

42200

Lei 6.—

I 8201

LIMBA ROMÂNĂ

5

ANUL XXI
1972

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990

0 IIII 2005

97

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent
al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE
VALERIA GUŢU-ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ŞUTEU — *secretar de redacţie*

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.
În ţară abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Revistele pot fi procurate şi (direct sau prin poştă) prin Punctul de desfacere al Editurii Academiei, Bucureşti, str. Gutenberg 3 bis. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la Întreprinderea Rompresfilatelia, Căsuţa poştală 2001 — telex 011631 — Bucureşti Republica Socialistă România, sau prin reprezentanţii săi din străinătate. Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa comitetului de redacţie al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.
Toute commande de l'étranger sera adressée à Întreprinderea Rompresfilatelia, Boîte postale 1001, telex 011631, Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACŢIEI
Str. I. C. FRIMU nr. 22
Sectorul I
BUCUREŞTI

APARE DE 6 ORI PE AN

i 8201

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXI 1972 Nr. 5

2022

SUMAR

VOCABULAR Pag.

M. BULANDRA şi C. MANECA, Probleme de terminologie a sculpturii 405
Note etimologice şi lexicale (ANDREI AVRAM, STANISLAV SEMCINSKI — Kiev, CORNELIU REGUŞ) 419

GRAMATICĂ

Discuţii

PETRU ZUGUN, Conversiunea numelor în verbe 433
ION MOISE, Fenomene gramaticale noi în limba română vorbită 445
LIVIUS PETRU BERCEA, Contribuţii la cunoaşterea raportului apozitiv . . . 449

LIMBĂ LITERARĂ — FILOLOGIE

SMARANDA VULTUR, Virtuţile limbajului în *Asfinţit marin* de Lucian Blaga 455
ALEXANDRU MAREŞ, În legătură cu o nouă explicaţie a monogramei ѫ din tipăriturile sîrbeşti şi româneşti. 463

CULTIVAREA LIMBII

FLORA ŞUTEU, Cîteva constatări cu privire la limbajul criticii literare 471

NOTE — COMENTARII

N. A. URSU, Completări şi rectificări la *Bibliografia analitică a limbii române literare (1780—1866)* 477

CRONICĂ

ELENA PURICA, Sesiunea de comunicări a Comisiei pentru cultivarea limbii române 495

RECENZII

ELENA BARBORICĂ, LIVIU ONU, MIRELA TEODORESCU, *Introducere în filologia română. Orientări în tehnica cercetării ştiinţifice*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972 *(Mircea Anghelescu)* 497
Cărţi şi reviste primite la redacţie 499

17445

PROBLEME DE TERMINOLOGIE A SCULPTURII

DE

M. BULANDRA şi C. MANECA

0. Articolul de faţă [1] are un dublu scop : de a prezenta o parte din rezultatele cercetării celor doi autori asupra terminologiei artistice şi de a da la lumină un model de cercetare a lexicului stilului ştiinţific în ceea ce are el specific.

În acest scop ne-am mărginit la cercetarea a 50 de pagini, alese potrivit unui tabel de numere aleatorii, din *Tratatul de sculptură* al maestrului C. Baraschi [2].

0.1. Am extras vocabularul [3] acestui eşantion de 14 156 de cuvinte şi am selecţionat din acesta mai întîi două părţi :

a) Vocabulele din limba comună cu circulaţie în toate stilurile limbii ;

b) Vocabulele considerate de noi specifice terminologiei speciale.

Pentru a fi repartizate în cea de-a doua mulţime, cuvintele trebuiau să aibă cel puţin un sens stabil, nontropic (nefigurativ), desemnînd o noţiune tehnică.

0.2. Din această ultimă mulţime am selectat vocabulele care constituie terminologia propriu-zisă a sculpturii. Această operaţie a fost destul de dificilă datorită faptului că cele mai multe lexeme cu sens tehnic aparţin mai multor domenii ale tehnicii şi ştiinţei. Astfel, o serie de termeni sînt comuni sculpturii, anatomiei, fiziologiei, geometriei etc. (ex. : *modela*, *tors*, *frontal*, *modelare*, *bronz*, *poză*, *perspectivă*, *bust* etc.).

Pentru a face selecţia termenilor proprii sculpturii, am avut în vedere pe lîngă criteriile semantice şi criterii cantitative (am ales cuvinte cu o frecvenţă mai ridicată în eşantionul cercetat), cît şi unele impresive (am selectat cuvintele desemnînd noţiuni asupra cărora autorul, C. Baraschi, insistă).

---

[1] Este o continuare a articolului *Probleme de terminologie artistică*, publicat de autori în LR, XIX, 1970, nr. 6, p. 533 sqq.

[2] Constantin Baraschi, *Tratat de sculptură*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1962. Datele extrase din acest eşantion sînt suficiente pentru alcătuirea modelului pe care dorim să-l propunem.

[3] Pentru terminologie, cf. Charles Muller, *Initiation à la statistique linguistique*, Paris, Larousse [1968], p. 136 sq., şi Constant Maneca, *Problemas de terminologia lingüistica rumana*, în RRL, XVI, 1971, nr. 1, p. 43.

În general am ales termenii de atelier (care denumesc părţile specifice ale atelierului de sculptură, materialele de lucru, utilajul, uneltele), termeni care denumesc proporţiile şi expresia corpului omenesc ca obiectiv sculptural, elemente de perspectivă şi desen, cît şi anumite tehnici de lucru speciale.

Indiferent de extensiunea terminologiei studiate, credem că aplicarea metodei de cercetare va permite obţinerea unor concluzii asupra caracterului terminologiei şi al rolului acesteia în vocabularul unui eşantion sau, în măsura în care eşantionul este reprezentativ, în vocabularul unui anumit aspect al stilului ştiinţific.

0.3. Totalitatea termenilor speciali astfel selectaţi a fost studiată în legătură cu următoarele proprietăţi, socotite relevante pentru termenii tehnici, cît şi pentru lexeme în general:

a) semnificaţie
b) funcţionalitate
c) materialitate
d) etimologie.

0.3.1. Din punctul de vedere al semnificaţiei am distins, în funcţie de încărcătura semantică, *lexeme monosemantice* şi *polisemantice*.

Termenii selectaţi de noi sînt lexeme monosemantice cu caracter tehnic sau polisemantice care au şi un sens tehnic. Relaţia/semnificant~ semnificat/ la prima categorie este deci biunivocă în timp ce la a doua este univocă.

0.3.2. Din punct de vedere funcţional am clasificat termenii în: lexeme, paralexeme şi termeni sintagmatici, grupînd ultimele două categorii în aceeaşi mulţime [4], a formaţiilor paralexematice.

Lexemele au fost împărţite la rîndul lor în categoriile tradiţionale (substantive, adjective, verbe).

0.3.3. Materialitatea sau componenţa fizică a vocabulelor am exprimat-o prin lungimea lor silabică, fiind cea mai convenabilă, întrucît evită discuţiile asupra inventarului de foneme al limbii române [5].

Formaţiile paralexematice au fost clasate atît în funcţie de numărul şi categoria gramaticală a elementelor componente, cît şi de lungimea lor în silabe.

0.3.4. Etimologia termenilor a fost indicată după DM[6]. Pentru o organizare sistematică mai bună din punct de vedere etimologic am împărţit vocabularul în 3 mari categorii: a) vocabule moştenite, b) împrumuturi şi c) formaţii româneşti.

1. Să vedem acum rezultatele oferite de cercetarea eşantionului amintit, în lungime de 14 156 de cuvinte.

1.1. Vocabularul textului cercetat însumează 1714 unităţi, considerate în funcţie de lexemele înregistrate în DM.

---

[4] Potrivit criteriului formal al componenţei din mai multe elemente lexicale, indiferent de gradul de lexicalizare al combinaţiei. Din punct de vedere sintactic toate sînt grupuri nominale.

[5] Cf. Constant Maneca, *Studii statistice de lingvistică română*, în SCL, XXIII, 1972, nr. 2, p. 177.

[6] Singura sursă integrală românească pe care o avem la dispoziţie. Etimologia cuvintelor neconsemnate în DM (*cusac, ţihling* etc.) am dat-o după: Alejandro Ciorănescu, *Diccionario Etimológico Rumano*, Universidad de La Laguna, 1958–1966.

Frecvența medie a fiecărei vocabule este de 8,25 ocurente, ceea ce indică un vocabular destul de bogat. Bogăția vocabularului (calculată după formula propusă de Pierre Guiraud [7], a = V/VN) este de 14,40 (a = 14,40).

Din cele 1714 unități, cele mai multe sînt vocabule pe care le întîlnim în toate stilurile limbii, aparținînd fondului uzual de expresie al limbii standard.

1.2. Terminologia specială, în accepția precizată mai sus [8], însumează 94 unități, ceea ce reprezintă 7,8 la sută din vocabularul textelor cercetate.

Frecvența acestor termeni este destul de redusă, unele din ele fiind *happax legomena*, chiar într-un text de strictă specialitate, cum este cel cercetat de noi [9].

Cu această ocazie atragem atenția asupra marelui număr de formații paralexematice (grupuri sintactice stabile[10]), care denumesc noțiuni tehnice. Ele însumează 40 de termeni, ceea ce reprezintă 29,85% din terminologie.

1.3. Ca număr de unități, terminologia sculpturii nu este prea extinsă, cea mai mare parte din termeni fiind comuni și altor discipline artistice.

1.3.1. Comparînd această terminologie cu aceea a industriei poligrafice (procedeele „tipar plan", „tipar adînc" și „tipar înalt") sau a construcției de drumuri (așa cum apar aceste terminologii în proiectele de standarde din 1972 și, respectiv, 1965), observăm că numărul termenilor nu diferă prea mult [11], așa cum reiese din tabelul următor :

Terminologia	Termeni simpli	Termeni compuși
INDUSTRIA POLIGRAFICĂ	82	188
„tipar înalt"	66	115
„tipar plan"	11	37
„tipar adînc"	5	36
LUCRĂRI DE DRUMURI	137	110

[7] *Problèmes et méthodes de la statistique linguistique*, Paris, 1960, p. 88 : a = V/VN, în care V = vocabular, N = numărul cuvintelor eșantionului. Valoarea acestui indice calculată pentru un eșantion de texte matematice este de 10,53 (cf. Solomon Marcus, *Poetica matematică*, EA, București, 1970, p. 82).

[8] Vezi pct. 0.2.

[9] Nu am avut posibilitatea de a urmări frecvența întregii terminologii, deoarece paralexemele au fost numărate la elementele lor componente. Deosebit de interesant ar fi de urmărit modul în care se distribuie unitățile semantice într-un lanț de o anumită lungime de cuvinte. Pentru termenii simpli vezi pct. 2.

[10] În terminologia autoarelor tratatului de formare a cuvintelor, F. Ciobanu, F. Hasan, *Formarea cuvintelor în limba română*, București, 1970, p. 8.

[11] Diferența de la simplu la dublu sau și mai mult, dintre numărul termenilor simpli și compuși din proiectele de standarde amintite, se explică prin faptul că în standarde sînt consemnați termeni ca : *înălțimea normală a culegerii, compoziție de gelatină pentru valuri, numerotarea drumurilor* etc., care nu constituie, în concepția noastră, un termen special, ci numai o sintagmă caracteristică unui anumit stil („*grupuri sintactice libere*" în terminologia autoarelor, *vol. cit.* din *Tratatul de formare a cuvintelor*, ibid.).

2. Termenii simpli [12], care reprezintă cea mai mare parte din terminologie (70,14%), constituie obiectivul principal al articolului de faţă, urmînd a fi analizaţi potrivit principiilor enunţate.

Frecvenţa acestor termeni în eşantionul investigat de noi este de 871 cuvinte, ceea ce reprezintă 6,15% din frecvenţa totală. Remarcăm că frecvenţa medie a cuvintelor tehnice (9,26) este superioară frecvenţei medii a vocabularului ($\bar{f}_{(T)} > \bar{f}_{(V)}$).

Situaţia numerică a acestor termeni, potrivit caracteristicilor studiate de noi [13], se prezintă astfel :

CS	CE											CG			CF					Σ
	L	SL	GE	MG	TC	NG	GR	FR	FL	IT	RO	SB	AJ	VB	1	2	3	4	5	CS,CE,CG,CF
MS							12	2	3	3		19		1		12	2	3	3	20
PS	1	3	3	1	3	1		20	3		6	37	2	2	2	16	13	7	2	41
PU	9	4		1				11	4		4	28	3	2	4	17	8	4		33
Σ	10	7	3	2	3	1	12	33	10	3	10	84	5	5	6	45	23	14	6	94
Σ	10	16					58				10									
Σ	10	74									10									

2.1. Cea mai importantă proprietate a unui termen special este încărcătura lui semantică.

În general, terminologia ştiinţifică şi tehnică tinde către caracterul biunivoc al relaţiei /semnificat~semnificant/. Cu toate acestea, aşa cum vom vedea, sînt numeroase derogări de la acest principiu.

2.1.1. Din punct de vedere semantic am împărţit termenii speciali în două categorii : monosemantici şi polisemantici, ţinînd seama numai de biunivocitatea sau univocitatea relaţiei /semnificat~semnificant/.

2.1.2. În terminologia sculpturii, din 94 de termeni selectaţi, 20 sînt monosemantici (21,27%) şi 74 sînt polisemantici (78,82%).

Cele 74 de lexeme polisemantice se împart la rîndul lor în termeni aparţinînd mai multor domenii de specialitate (arte plastice în general, tehnică, geometrie etc.), care sînt în număr de 41 (43,61% din vocabularul terminologiei), şi termeni reprezentaţi de lexeme ale limbii comune care au şi un sens special în sculptură ; aceştia din urmă sînt 33 la număr şi reprezintă 35,10% din lexemele terminologiei sculpturii.

2.1.3. După cum se vede, termenii proprii numai acestei ramuri a artelor plastice sînt foarte puţini, ceea ce înseamnă că biunivocitatea în terminologia unui domeniu este numai un principiu, respectat doar în mică măsură.

[12] Pentru care vezi lista anexă nr. 1.

[13] Prescurtările din tabel au următoarele semnificaţii : CS = categoria semantică ; MS = monosemantice ; PS = polisemantice tehnice ; PU = polisemantice tehnico-uzuale ; CE = etimologia ; L = latin moştenit ; SL = slav ; MG = maghiar ; TC = turc ; GE = german ; NG = neogrec ; GR = grec savant ; FR = francez ; FL = latin prin filieră franceză ; IT = italian ; RO = formaţie românească ; CG = categoria gramaticală ; SB = substantiv ; AJ = adjectiv ; VB = verb ; CF = lungimea silabică ; 1, 2, . . . 5 = 1 silabă, 2 silabe . . . 5 silabe.

Majoritatea terminologiei este formată din vocabule folosite de mai multe discipline.

Este interesant de remarcat că numărul lexemelor de uz comun în terminologia sculpturii este destul de mare, superior aceluia al lexemelor monosemantice.

2.1.4. Relaţiile dintre cele trei categorii semantice stabilite de noi şi celelalte categorii sînt evidente în tabelul de la pct. 2.

2.1.4.1. Cuvintele monosemantice sînt numai neologisme de origine recentă, pătrunse pe cale savantă. Aproape exclusiv substantive (cu o singură excepţie), ele au în cea mai mare parte numai două silabe.

2.1.4.2. Majoritatea termenilor tehnici polisemantici sînt tot neologisme (de origine franceză), dar aici întîlnim şi cuvinte mai vechi (unul moştenit din latină), cît şi formaţii româneşti destul de numeroase (în proporţie de 20%).

Ca şi în celelalte clase, aproape toate vocabulele sînt substantive, deşi nu lipsesc adjectivele şi verbele. Lungimea cea mai frecventă este tot de două silabe, dar şi cuvintele de trei şi patru silabe sînt bine reprezentate.

2.1.4.3. Lexemele polisemantice tehnico-uzuale (cuvinte din limba comună care au şi unul sau mai multe sensuri tehnice) sînt cuvinte moştenite, elemente vechi slave, formaţii româneşti sau neologisme franceze şi latino-romanice (ultimele în majoritate şi în această clasă). Interesant de remarcat că proporţiile dintre această categorie şi cele gramaticale şi fizice se menţin aproximativ egale cu cele de la cuvintele polisemantice tehnice [14].

2.2. Să analizăm acum funcţionalitatea acestor termeni. Cei 94 de termeni aparţin la trei categorii gramaticale: substantive, adjective şi verbe.

Iată un tabel în care putem urmări genul substantivelor [15] şi relaţiile dintre categoria gramaticală şi celelalte categorii:

CG	CE											CS			CF					Σ (CF, CG, CE, CS)	
	L	SL	GE	MG	TC	NG	GR	FR	FL	IT	RO	MS	PS	PU	1	2	3	4	5		
SM	1	1			1				1			1	1	2		3	1			4	
SF	5	4	1		1			11	4		5	3	18	10		10	10	10	1	31	84
SN	3	2	2	2	1	1	12	17	3	3	3	15	18	16	6	27	9	3	4	49	
AJ								2	2		1		2	3		2	1	1	1	5	5
VB	1							3			1	1	2	2		3	2			5	5
Σ	10	7	3	2	3	1	12	33	10	3	10	20	41	33	6	45	23	14	6	94	94
Σ	10	16					58				10										
Σ	10	74									10										

[14] Aceste date ne fac să ne gîndim că ar putea exista anumite caracteristici ale termenilor tehnici, care asigură convenabilitatea lor. Recomandări le normelor ar trebui să se bazeze pe astfel de date, rezultate însă din cercetări mult mai întinse.

[15] Principala flexiune nominală care interesează în terminologia tehnică. Alte abrevieri: SM = substantiv masculin, SF = substantiv feminin, SN = substantiv neutru.

2.2.1. Termenii speciali de sculptură sînt aproape numai substantive (89,36%), adjectivele şi verbele fiind foarte rare. Credem că acest fapt este specific oricărei terminologii care cuprinde mai ales nume de obiecte şi noţiuni formale cu care operează disciplina respectivă [16].

2.2.2. Cum era şi de aşteptat, genul neutru este cel mai bine reprezentat aici (52,25%), avînd a face cu semnificate „inanimate", care în general sînt redate prin această formă în limba română. Remarcăm totuşi numărul mare de substantive feminine (32,97%), ale căror semnificate sînt, în empirie, de acelaşi gen (inanimate) [17].

2.2.3. Cea mai numeroasă categorie etimologică este aceea a substantivelor de origine franceză, care se repartizează în mod aproape uniform între neutru şi feminin. Remarcăm de asemenea că substantivele feminine moştenite din latină depăşesc ca număr pe cele neutre şi că o situaţie asemănătoare întîlnim şi la împrumuturile slave.

2.2.4. Substantivele, indiferent de gen, au în general două silabe; aceasta este lungimea cea mai frecventă la toate categoriile.

2.2.5. Distribuţia substantivelor în cele două clase polisemantice este asimetrică, numărul substantivelor „tehnice" fiind superior aceluia al substantivelor „tehnico-uzuale".

2.3. Materialitatea sau componenţa fizică a acestor termeni este redată în tabelul următor :

CF	CE											CG			CS			Σ
	L	SL	GE	MG	TC	NG	GR	FR	FL	IT	RO	SB	AJ	VB	MS	PS	PU	(CF, CE, CG, CS)
1	2							4				6				2	4	6
2	6	4	2	1	2	1	9	12	4		4	40	2	3	12	16	17	45
3	2	2		1	1			11	4		2	20	1	2	2	13	8	23
4		1	1				2	5	2		3	13	1		2	8	4	14
5							1	1		3	1	5	1		4	2		6
Σ	10	7	3	2	3	1	12	33	10	3	10	84	5	5	20	41	33	94
Σ	10	16					58				10							
Σ	10	74									10							

2.3.1. Cei mai mulţi termeni (47,87%) sînt formaţi din două silabe, cei de trei silabe (34,46%) şi patru silabe (14,89%) urmînd în ordinea descrescîndă a lungimii.

Termenii simpli mai lungi de cinci silabe nu s-au selectat în eşantionul nostru.

[16] Situaţia categoriilor gramaticale din terminologia sculpturii reflectă, într-un anumit fel, pe aceea din lexic, unde substantivele sînt cele mai numeroase, dar nu în aceeaşi proporţie. În dicţionarul de frecvenţe elaborat sub conducerea prof. Alphonse Juilland, FDRW, de exemplu, substantivele reprezintă 52,65% din vocabularul de bază selectat.

[17] Este încă o confirmare a caracterului pur formal al genului în limba română (cf. şi Constant Maneca, *La réorganisation du genre des substantifs roumains*, în RRL, XII, 1968, nr. 4, p. 456 sqq.).

2.3.2. Vocabulele de două silabe au în terminologia sculpturii o etimologie variată, numărul lor reprezentînd maximum la fiecare categorie. Faptul acesta ne face să presupunem că lungimea de două silabe este cea mai convenabilă pentru terminologie. În sprijinul afirmației de mai sus vine și faptul că aproximativ jumătate din vocabulele din toate categoriile gramaticale au aceeași lungime silabică.

2.4. Deosebit de interesantă este compoziția etimologică a acestei terminologii, pe care o vom studia în mod special la acest punct. Termenii respectivi au unsprezece etimologii diferite, grupîndu-se după cum urmează :

CE	CG			CS			CF					Σ (CE, CG, CS, CF)		
	SB	AJ	VB	MS	PS	PU	1	2	3	4	5			
L	9		1		1	9	2	6	2			10	10	10
SL	7				3	4		4	2	1		7	16	74
GE	3				3			2		1		3		
MG	2				1	1		1	1			2		
TC	3				3			2	1			3		
NG	1				1			1				1		
GR	12			12				9		2	1	12		
FR	28	2	3	2	20	11	4	12	11	5	1	33	58	
FL	8	2		3	3	4		4	4	2		10		
IT	3			3							3	3		
RO	8	1	1		6	4		4	2	3	1	10	10	10
Σ	84	5	5	20	41	33	6	45	23	14	6	94	94	94

2.4.1. Interpretînd aceste date și dacă luăm în considerare și frecvența vocabulelor, putem spune că terminologia sculpturii în limba română are un caracter latino-romanic, în care ponderea principală o au termenii de origine franceză, reprezentînd 35,10% din totalitatea termenilor simpli.

2.4.2. Dacă grupăm terminologia într-o clasificare tripartită cu caracter mai general (elemente moștenite, împrumutate și formații românești [18]), observăm că elementele moștenite sînt aproximativ egale ca număr

[18] Cf. pct. 0. 2. 4. și ultimele două coloane de sub Σ.

cu cele formate pe terenul limbii române (reprezentînd fiecare cîte 10,63% din vocabularul special), în timp ce 78,72% din termeni sînt împrumuturi (78,37% dintre aceştia din urmă fiind neologisme de dată relativ recentă, intrate în limbă în ultimele două secole).

2.4.3. Relaţiile dintre categoriile etimologice şi celelalte categorii stabilite de noi, evidente în tabelul de mai sus, au fost discutate deja [19] şi nu vom mai insista asupra lor.

2.4.4. Terminologia reflectă, prin genealogia şi orientarea ei, factura şcolii care o foloseşte. Ar fi foarte interesant de urmărit pe eşantioane din epoci diferite compoziţia etimologică diacronică a terminologiei artistice pentru a studia şi în acest fel influenţele intervenite de-a lungul secolelor şi ponderea lor.

3. Vom studia mai departe formaţiile paralexematice [20], a căror situaţie numerică se prezintă în felul următor [21]:

CS	FN	RO	CL		FS				LS								Σ (CS, FN, CL, FS, LS)
			0	1	2	2+1	3	3+1	3	4	5	6	7	8	9	10	
M	15	15	2	13	9	3	1	2	2		3	4	2	2	1	1	15
PS	24	24	16	8	15	6		3	1	3	5	7	3	5			24
PU	1	1	1			1							1				1
Σ	40	40	19	21	24	10	1	5	3	3	8	11	6	7	1	1	40
Σ	40	40	40		40				40								40

3.1. După cum se vede, toate aceste formaţii sînt grupuri nominale, formate în limba română, de cele mai multe ori prin calc lingvistic. Elementele componente ale acestor termeni paralexematici sînt în cea mai mare parte neologisme.

3.2. Mai mult de jumătate din grupurile sintactice care formează aceşti termeni cuprind şi un lexem care apare ca termen simplu în terminologie, ceea ce demonstrează capacitatea combinatorie a acestor unităţi lexicale care formează serii. Faptul acesta este, desigur, consecinţa principiului de ierarhizare şi clasificare a noţiunilor tehnice, prin relevarea anumitor trăsături definitorii (genul proxim şi diferenţa specifică).

---

[19] Cf. pct. 2.1.3., 2, 2.2.3., 2.3.2.

[20] Pentru a căror listă vezi anexa 2.

[21] Pe lîngă prescurtările deja folosite întîlnim : FN = formaţie lexicală nominală, CL = = compoziţie lexicală, 0 = nu cuprinde nici un lexem din terminologie (94), 1 = formaţia paralexematică are cel puţin un element din terminologie (94), FS = formaţie sintactică, 2 = = două lexeme semantice, 2 + 1 = două lexeme semantice şi un element de relaţie (prepoziţii etc.), 3 = trei lexeme semantice, 3 + 1 = trei lexeme semantice şi un element de relaţie, LS = lungime silabică totală, 3, 4 . . . 10 = trei, patru . . . zece silabe.

3.3. Cele mai numeroase formaţii paralexematice sînt grupuri nominale bimembre, formate dintr-un determinat (substantiv) şi un determinant (adjectiv). Şi aici observăm, ca şi la lungimea silabică a termenilor simpli, convenabilitatea şi frecvenţa unităţilor formate din doi membri. Grupurile nominale de trei membri sînt formate în general din două lexeme forte şi un instrument gramatical.

3.4. Lungimea cea mai frecventă a acestor formaţii este de şase silabe (27,50% din termenii compuşi), în jurul acesteia grupîndu-se aproximativ 62,50% din formaţiile paralexematice (cu cinci şi şapte silabe).

4. Din datele prezentate mai sus desprindem următoarele concluzii :

4.1. Terminologia tehnică *stricto-sensu* reprezintă o mică parte a vocabularului unui text de specialitate şi are în general o frecvenţă destul de redusă.

4.2. Termenii speciali sînt în cea mai mare parte polisemantici, deci univoci. De cele mai multe ori semnificatele lor aparţin unui domeniu noţional special, legat de tehnică şi ştiinţă.

Formaţiile paralexematice tehnice sînt mai rar univoce, ceea ce le face mai adecvate pentru terminologie.

4.3. Vocabularul special se caracterizează prin predominanţa substantivelor şi a formaţiilor paralexematice cu caracter nominal.

4.4. Terminologia sculpturii româneşti prezintă aceste caracteristici şi are o compoziţie etimologică latino-romanică, de factură neologică în cea mai mare parte.

4.5. În general, recomandările normative care se fac în terminologie ar trebui să ţină seama de caracteristicile elementelor ei şi să fie în acord cu aceşti parametri.

Mai, 1972

ANEXA 1

Termeni simpli	MS	PS	PU	SB	AJ	VB	L	SL	GE	MG	TC	NG	GR	FR	FL	IT	RO	1	2	3	4	5
1. Accent			+	+										+					+			
2. Altorelief	+			+												+						+
3. Armătură		+		+											+						+	
4. Atelier			+	+										+							+	
5. Basorelief	+			+												+						+
6. Boloboc			+	+				+												+		
7. Bormaşină		+		+					+												+	
8. Bronz		+		+										+				+				
9. Burghiu		+		+							+								+			
10. Bust		+		+										+				+				
11. Canciog		+		+						+									+			
12. Ceară			+	+			+												+			
13. Cheie			+	+			+												+			
14. Chelion	+			+									+						+			
15. Ciocan			+	+				+											+			
16· Cioplit			+		+												+		+			
17. Cioplit			+	+													+		+			
18. Cioplitură			+	+													+				+	
19 Cleşte			+	+				+											+			
20. Coarbă		+		+				+											+			
21. Cochilie			+	+										+							+	
22. Compas		+		+										+					+			
23. Craţer		+		+					+										+			
24. Cumpănă			+	+				+												+		
25. Cuşac		+		+							+								+			
26. Daltă		+		+				+											+			
27. Detaliu			+	+										+						+		
28. Eboşă		+		+										+					+			
29. Eboşar		+		+										+						+		
30. Efigie		+		+											+						+	

Termeni simpli	MS	PS	PU / SB	AJ	VB	L	SL	GE	MG	TC	NG	GR	FR	FL	IT	RO	1	2	3	4	5
31. Ektokanthion	+		+									+								+	
32. Entokanthion	+		+									+								+	
33. Eurvon	+		+									+						+			
34. Ferăstrău			+						+										+		
35. Fluture			+			+													+		
36. Forjă		+	+										+					+			
37. Glabelă		+	+										+						+		
38. Gnathion	+		+									+						+			
39. Gonion	+		+									+						+			
40. Granit		+	+										+					+			
41. Haşura		+			+											+			+		
42. Haşurare		+	+													+					
43. Inel			+	+		+												+			
44. Ipsos		+	+								+							+		+	
45. Ivoriu		+	+										+								
46. Lemn			+	+		+											+				
47. Lut			+	+		+											+				
48. Marmură		+	+			+													+		
49. Masă		+	+										+								
50. Măiuţ		+	+													+					
51. Menghină		+	+							+									+		
52. Metal		+	+											+				+			
53. Mezzorelief	+		+												+						+
54. Miretă		+	+										+						+		
55. Model			+	+									+					+			
56. Modela		+			+								+						+		
57. Modelaj		+	+										+						+		
58. Modelare		+	+													+					+
59. Mulaj		+	+										+					+			
60. Mulare		+	+													+			+		
61. Nasion	+		+									+						+			
62. Negativ			+	+										+					+		
63. Nicovală		+					+														+
64. Nud			+	+									+				+				

(continuare)

Termeni simpli	MS	PS	PU	SB	AJ	VB	L	SL	GE	MG	TC	NG	GR	FR	FL	IT	RO	1	2	3	4	5
65. Opisthocranion	+			+									+									+
66. Penumbră			+	+										+								
67. Perspectivă			+	+										+								
68. Piatră			+	+			+												+			
69. Plan			+	+										+				+				
70. Plastic			+		+										+				+			
71. Plastilină		+		+										+							+	
72. Poza			+			+								+					+			
73. Poză			+	+										+					+			
74. Relief		+		+										+						+		
75. Reper		+		+										+					+			
76. Sculpta	+					+								+					+			
77. Sculptor	+			+											+				+			
78. Sculptură	+			+											+					+		
79. Selă	+			+										+					+			
80. Spheryion	+			+									+						+			
81. Statuar			+		+										+					+		
82. Statuie	+			+											+					+		
83. Stomion	+			+									+						+			
84. Subaural		+			+									+							+	
85. Superaural		+			+									+								+
86. Şurubelniţă		+		+													+					+
87. Travertin		+		+										+						+		
88. Trichion	+			+									+						+			
89. Turna			+			+	+												+			
90. Turnat			+	+													+		+			
91. Ţihling		+		+					+										+			
92. Umbră			+	+			+												+			
93. Volum			+	+											+				+			
94. Zygion	+			+										+					+			

ANEXA 2

Termeni paralexematici	MS	PS	PU	FS	CE	CL			FL				LS						
						1	0	2	2·1	3	3·1	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Artă aplicată		+		N	RO		+	+							+				
2. Atelier de cioplit	+			N	RO	+			+							+			
3. Atelier de modelaj		+		N	RO	+			+								+		
4. Beton sclivisit		+		N	RO		+	+						+					
5. Cheie fixă		+		N	RO	+		+					+						
6. Cheie franceză		+		N	RO	+		+						+					
7. Cheie tubulară		+		N	RO	+		+							+				
8. Cleşte gură de lup		+		N	RO	+					+				+				
9. Distanţă fronto-temporală	+			N	RO		+			+								+	
10. Ferăstrău coadă de vulpe		+		N	RO	+					+						+		
11. Fir de plumb		+		N	RO		+		+			+							
12. Fundal cu efect perspectiv	+			N	RO		+				+						+		
13. Helixă tuberculară		+		N	RO		+	+									+		
14. Macara mobilă		+		N	RO		+	+							+				
15. Masă rotativă		+		N	RO		+	+							+				
16. Măturică de paie			+	N	RO		+		+							+			
17. Model viu	+			N	RO	+		+				+							
18. Mulaj în piese detaşabile	+			N	RO	+					+								+

ANEXA 2 (continuare)

Termeni paralexematici	MS	PS	PU	FS	CE	CL 1	CL 0	2	FL 2·1	FL 3	FL 3·1	3	LS 4	LS 5	LS 6	LS 7	LS 8	LS 9	LS 10
19. Oglindă turnantă		+		N	RO		+	+							+				
20. Placă de îndoit fire		+		N	RO		+				+						+		
21. Planşetă rotativă		+		N	RO		+	+								+			
22. Plastică mică		+		N	RO		+	+						+					
23. Platformă pe roate		+		N	RO		+		+						+				
24. Platformă rotativă		+		N	RO		+	+								+			
25. Platformă suspendată		+		N	RO		+	+								+			
26. Pompă de stropit		+		N	RO		+		+					+					
27. Poză-nud		+		N	RO	+	+					+							
28. Punct de control		+		N	RO	+			+				+						
29. Relief antic (grec)	+			N	RO	+		+						+					
30. Relief mijlociu	+			N	RO	+		+							+				
31. Scaun înalt		+		N	RO		+	+					+						
32. Scaun mecanic		+		N	RO		+	+						+					
33. Sculptură de cult	+			N	RO	+			+					+					
34. Sculpturi de gen	+			N	RO	+			+					+					
35. Sculpturi monumentale	+			N	RO	+		+									+		
36. Sculptură profană	+			N	RO	+		+							+				
37. Sculptură rotundă	+			N	RO	+		+							+				
38. Sculptură statuară	+			N	RO	+		+								+			
39. Selă rotativă	+			N	RO	+		+							+				
40. Valoare de modelare		+		N	RO	+			+								+		

NOTE ETIMOLOGICE ŞI LEXICALE

Toate cuvintele discutate în notele de mai jos figurează în DLR, tomul VIII, partea 1, litera *P*. *P — păzui*, Bucureşti, 1972, şi poartă menţiunea „etimologia necunoscută".

Palaneţe. Cuvîntul este definit „ruşi-de-toamnă (*Callistephus chinensis*)". Printre izvoarele la care se trimite figurează şi Al. Borza, *Dicţionar etnobotanic cuprinzînd denumirile populare româneşti şi în alte limbi ale plantelor din România* [Bucureşti], 1968 (în cele ce urmează, BDE), lucrare în care *palaneţe* este, într-adevăr, înregistrat, la p. 38, ca nume al plantei *Callistephus chinensis*, dar alături de sinonimele *rujă*, *rujă-de-toamnă* (deci nu *ruşă-de-toamnă*, pe care-l găsim, la p. 26, sub *Aster amellus*, plantă asemănătoare cu cea amintită mai sus, după cum se arată în I. Prodan, Al. Buia, *Flora mică ilustrată a României*. Ediţia a V-a, Bucureşti, [1966], p. 493). După semnalarea acestui detaliu, menţionăm că *palaneţe* este sinonim şi cu *rotil* (sg.), *roate*, *roţi*, *rotoghele*, *rotogoale*, *flori rotate* (BDE, p. 38), ceea ce demonstrează existenţa unei legături între numele de plantă discutat aici şi *palaneţ* „turtă făcută din aluat de pîine, coaptă pe vatră sau pe plită" : *palaneţul* este un fel de *lipie*, iar aceasta este — cel puţin de obicei — r o t u n d ă (cf. DLRC, s.v. *lipie*). Credem deci că *palaneţe* (pl.) „*Callistephus chinensis*" sau „*Aster amellus*" este unul şi acelaşi cuvînt cu *palaneţ* „turtă" (<ucr. *паляниця*; vezi DLR). În sprijinul acestei etimologii vine faptul că unul dintre numele „germane şi săseşti" ale plantei *Callistephus chinensis* pe care le enumeră BDE, p. 38, este *Palatschinkenblume* (cf. germ. reg. *Palatschinke* „plăcintă"). Întrucît *palaneţe*, cu amîndouă sensurile, circulă, după DLR, în Transilvania, s-ar putea ca folosirea ca nume de plantă a acestui termen să reprezinte un calc după săs. *Palatschinken(blume)*, dar nu este exclus nici ca termenul românesc să fi servit, din punct de vedere semantic, ca model pentru cel săsesc.

Palincă. Avem în vedere pe *palincă*$_2$, cunoscut prin Moldova, cu sensurile „mămăligă mică şi moale" şi „turtă făcută din făină de porumb învelită în foi de porumb şi coaptă în vatră, sub cenuşă". Menţiunea „etimologia necunoscută" este însoţită, în DLR, de trimiterea la *palancă*$_2$, glosat „turtă din făină de porumb, coaptă în spuză" ; şi *palancă* circulă prin Moldova şi provine, după DLR, din ucr. *палянка*. Aria de răspîndire,

forma şi sensurile lui *palincă* arată, din capul locului, că trimiterea din DLR nu este lipsită de temei. Considerăm însă că nu este vorba de două cuvinte înrudite, ci de unul şi acelaşi cuvînt. Ca într-o serie de alte cazuri, terminaţiei *-janka* din ucr. *палянка* îi corespunde în româneşte *-incă* (vezi Al. Graur, *Etimologii româneşti*, [Bucureşti], 1963, p. 34—38; cf. cuvintele, discutate la p. 35, *căhlincă*, *horodincă*, *maslincă*).

Paracherniţă. Denumeşte o „plantă erbacee din familia urticaceelor ... (*Parietaria officinalis*)". După menţiunea „etimologia necunoscută", găsim trimiterea „cf. lat. *parietarius*". Ocupîndu-se de sensurile cuvîntului *păretar(iu)*, V. Bogrea, DR III, 1922—1923, p. 412, aminteşte şi „numele de plantă *paracherniţă* ..., a cărui derivare din lat. *parietarius* se evidenţiază atît prin locul unde creşte buruiana («pe lîngă ziduri, prin ruine »), spune d. Panţu), cît şi prin numele ei ştiinţific (*Parietaria officinalis*) şi francez, *pariétaire*, *perce-muraille*, *casse-pierre*".

Este neîndoielnic că există o legătură între *paracherniţă* şi lat. *paries* (cf., în BDE, p. 124, echivalentele lui *paracherniţă* în alte cîteva limbi: magh. *falfű*, format din *fal* „perete, zid" şi *fű* „iarbă"; germ. *Mauerraute*, rus. *postenniţa aptecinaia* sau *postenniţa priamaia*). Întrucît însă este evident că nu numai *paries*, *-etem*, dar nici lat. *parietarius* nu poate fi considerat etimon direct al cuvîntului în discuţie, urmează să vedem dacă *paracherniţă* trebuie pus în legătură cu *perete* sau cu *păretar*.

Dacă am avea a face cu un derivat de la *păretar* (care, după cum se arată în DLR, ar putea fi nu numai un descendent al lui *parietarius*, ci şi o formaţie românească: *părete* + *-ar*), ne-am aştepta ca acest derivat să aibă mai curînd terminaţia *-arniţă*: majoritatea cuvintelor formate în româneşte şi terminate în *-erniţă* au înainte de vocala [e] o consoană (pre)palatală prezentă şi în cuvîntul de bază; vezi Al. Graur, *op. cit.*, p. 31—32, unde nu se citează decît trei formaţii româneşti cu consoane de alt tip înainte de această terminaţie: *boterniţă* (variantă a lui *botniţă*), *hulubemiţă* şi *nisiperniţă* (alături de *nisiparniţă*); ce e drept, la acestea trebuie adăugate *ciumerniţă* şi *humerniţă*, nemenţionate de acad. Al. Graur, dar înregistrate în DI. Mai interesantă este însă o altă constatare: *boterniţă* este (după DA, s. v. *botniţă*) derivat, cu sufixul *-erniţă*, de la *bot* (deci nu vine din *botar*), *nisiperniţă* vine din *nisip*, nu din *nisipar* (vezi DLR, s. v. *nisiparniţă*), iar, întrucît *hulubar* şi *humar* nu există, nici *hulubemiţă* şi *humerniţă* nu au la bază forme în *-ar*; în sfîrşit, deşi *ciumar(e)* există, nimic nu dovedeşte că acest cuvînt constituie punctul de plecare al lui *ciumerniţă* (*ciumar* sau *ciumare* + *-niţă*). Prin urmare, dacă *paracherniţă* ar proveni din *păretar* + sufixul *-niţă*, am avea a face, probabil, cu singurul cuvînt derivat cu acest sufix în care [a] accentuat al bazei s-a prefăcut în [e]. Din motivele arătate în rîndurile precedente, acceptăm părerea conform căreia *paracherniţă* este un derivat cu sufixul *-erniţă*, studiat, alături de *-arniţă* şi de *-orniţă*, în lucrarea citată a acad. Al. Graur, p. 30—33 (pentru *-erniţă* şi *-orniţă*, vezi şi G. Pascu, *Sufixele...*, p. 245, respectiv, p. 268—269). Acad. Al. Graur, *op. cit.*, p. 32, scrie următoarele cu privire la *paracherniţă*: „deoarece denumeşte planta *parietaria officinalis* sau *erecta*, pare logic să credem că e un derivat de la *perete*"; mai exact, *p*[ă]*rete* (etimon indicat, fără alte explicaţii, şi de CADE) sau *p*[a]*rete* (vezi mai jos).

După ce am eliminat din discuție sufixul *-niță*, în favoarea sufixului *-erniță*, se pune, totuși, întrebarea dacă nu cumva *părete* este numai indirect punctul de plecare al lui *parachernită* : acesta ar putea fi explicat, teoretic vorbind, prin *păretar* + *-erniță*, admițîndu-se că în **păretarerniță* s-a produs o haplologie, respectiv, că „haplologia a avut un caracter preventiv", ca în *zah(ăr)arniță*, *păc(ur)orniță* (Al. Graur, *op. cit.*, p. 33). Numeroasele derivate discutate de lingvistul citat ne permit să degajăm o regulă pe baza căreia răspunsul la întrebarea de mai sus nu poate fi decît negativ : repartizarea sufixelor *-erniță*, *-arniță* și *-orniță* după bazele terminate în [r] este dictată de timbrul vocalei care precedă această consoană (fenomenul nu apare cînd consoana este alta) și tocmai identitatea sau asemănarea — în ce privește locul de articulație — dintre vocala bazei și vocala inițială a sufixului constituie unul dintre factorii care condiționează producerea haplologiei (celălalt factor este, se înțelege, identitatea consoanelor). Iată cîteva exemple : de la *muc* și de la *păstrugă* avem derivatele *mucarniță*, respectiv *păstrugarniță*, de la cheag — *cheagorniță*, iar de la *nisip* — *nisiparniță* și *nisiperniță* (deci cînd baza nu se termină în [r] nu există o legătură între timbrul vocalei accentuate din sufix și timbrul ultimei vocale a segmentului presufixal) ; nu întîlnim însă derivate de tipul **tabachiorniță*, **musterniță* sau **vifarniță* (*tabacheră* se combină cu *-erniță*, *muștar* sau *zahăr* cu *-arniță*, *vifor* sau *păcură* cu *-orniță*). Prin urmare, de la *păretar*, cu [a] înainte de [r], nu s-ar fi putut forma un derivat în *-erniță* (**păret[ar]erniță* > **parachernită*).

În ce privește vocalismul silabelor neaccentuate ale cuvîntului în discuție, credem că sînt posibile două explicații : fie că *părăchernită* (prin asimilare, din *părechernită* < *părete*) a devenit *parachernită* prin trecerea lui [ă] pretonic la [a], fie că *parachernită* provine, prin asimilare, din *parechernită* (< *parete*) ; de notat că toate variantele citate sînt atestate.

A mai rămas să explicăm natura consoanei care precedă sufixul. Din datele pe care le găsim în DLR și în BDE nu rezultă că *parachernită* ar fi răspîndit numai în regiunile care cunosc palatalizarea dentalelor și că, prin urmare, grupul de litere *che* ar corespunde numai segmentului fonetic [t'e] (*para*[t']*erniță* < *păre*[t']*e*). De adăugat că, după cum *lăptar* coexistă cu *lap*[*t'*]*e* în unul și același grai, ar fi putut să coexiste și * *păretarniță* cu *păre*[t']*e*, indiferent de locul și data formării derivatului (înainte sau după palatalizarea dentalelor) ; printre cele șase variante ale cuvîntului în discuție nu există însă nici una în *-arniță* sau cu o terminație asemănătoare (cu [a] sub accent). Așa stînd lucrurile, credem că nu este necesar să presupunem că *parachernită* are la bază, neapărat, o formă cu consoană prepalatală (care ar fi impus, din capul locului, atașarea lui *-erniță*, cu excluderea lui *-arniță* ; cf. Al. Graur, *op. cit.*, p. 32). Înlocuirea lui [t] cu [k'] (*parachernită*, în loc de * *păretarniță* sau de * *păreterniță*, **paraterniță*, în regiunile care nu cunosc palatalizarea dentalelor) urmează să fie explicată prin influența lui *păreche*, paronim cu *părete*, sau a numelor de plante *păducherniță* și *urechelniță* (*urecherniță*, *urecheriță*).

Parodesc. Într-un răspuns obținut, în Muscel, la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu, apare sintagma *măr parodesc* „specie de măr nedefinită mai îndeaproape ; (și substantivat, n.) fructul acestei specii de măr".

În DLR găsim trimiterea „cf. *rod*". După părerea noastră, avem a face cu o modificare (sub influența adjectivelor în *-esc*) a bg. *породист* „de soi bun" (cf. citatul *породиста ябълка*, în *Речник на съвременния български книжовен език*, editat de Academia bulgară de științe, Institutul de lingvistică, II, Sofia, 1957, s. v. *породист*).

Paslion. Este sinonim cu *zîrnă*. După BDE, p. 161, planta în discuție (numele științific : *Solanum nigrum*) se numește *paslen ciornîi* în rusă și *peslom* în ucraineană. Primul element al termenului rusesc ar fi trebuit să fie scris, conform sistemului folosit la al doilea termen, *paslion* (= *паслён* „denumirea generică a unor plante din familia solanaceelor" ; vezi *Dicționar rus-român*. Volumul al II-lea. Redactori principali Gheorghe Bolocan, Tatiana Nicolescu. Sub conducerea redacțională a acad. Emil Petrovici, București, 1960, s. v.). *Peslom* este, după toate probabilitățile, rezultatul unei greșeli de tipar : o formă ucraineană, *пасльон*, identică, din punct de vedere fonetic, cu cea din limba rusă, găsim la B. D. Hrinčenko, *Словарь украинскаго языка* ... III, Kiev, 1909 [reproducere fotomecanică, Kiev, 1959], s.v. *паслін*, ca variantă a acestui cuvînt, care este, printre altele, numele plantei *Solanum nigrum* (vezi și Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, II, Heidelberg, 1955, s. v. *паслён* „Hachtschatten, Solanum nigrum", unde se citează, alături de alte forme, și ucr. *pasl'on* și *pesl'on*). *Paslion* (în BDE, singura sursă menționată în DLR, nu se indică răspîndirea cuvîntului) este, prin urmare, un împrumut din ucraineană sau (și) din rusă.

Patașcă. Avem în vedere pe *patașcă*$_1$, cuvînt cu numeroase sensuri, dintre care cele mai multe sînt grupate, în DLR, sub *I.1*, cu glosarea „numele mai multor mijloace (rudimentare) de transport sau al unor părți componente ale acestora". Celelalte sensuri sînt următoarele : *I.2* (regional) „tașcă" ; *I.3* (regional) „fiecare dintre cele două lemne între care stă animalul cînd este potcovit" ; *II* (prin Transilvania) „un fel de colțunași umpluți cu griș" ; *III* (regional) „dediței de pădure (*Anemone silvestris*)". După mențiunea „etimologia necunoscută", în DLR se fac trimiterile : „Cf. ucr. *мачка*, rus. *мачка*. — Pentru sensul *I 2*, cf. și *patrontaș*, *patrontașcă*".

Avînd în vedere nume de plante ca *bănuți* și *părăluțe*, considerăm că sensul de sub *III* este legat de cel al lui *patașcă*$_2$ și că, în consecință, ar fi trebuit să figureze la acest cuvînt, glosat „veche monedă (austriacă) de argint, care a circulat și în țările române ; pitac" (din rus. *пятачка* — nu *пачка*, cum s-a tipărit în DLR —, genitivul lui *пятачок* ; etimologia lui *patașcă*$_2$ a fost dată de G. Mihăilă, în RRL XV, 1970, 5, p. 502). Nu este exclus ca și sensul de „colțunași" să aibă la bază pe cel de „monedă" (în CADE cuvîntul este definit „bancnotă, hîrtie de 20 de lei", sens care ne-ar duce mai aproape de *colțunaș* „un fel de mîncare făcut din aluat tăiat în pătrate mici" — vezi DLRC, s. v. — , dar nu avem indicii că *patașcă* ar circula cu amîndouă aceste înțelesuri în aceeași regiune).

Trimiterile la *patrontaș* și *patrontașcă* „se potrivesc" oarecum pentru *patașcă* „tașcă", deși legătura dintre primele două cuvinte, pe de o parte,

şi cel de al treilea, pe de alta, nu este tocmai clară; o transformare fonetică prin care s-ar fi ajuns de la *patrontaşcă* (<*patrontaş* + *taşcă*) la *pataşcă* nu ni se pare uşor de admis.

Lăsînd, pentru moment, la o parte sensul menţionat sub *I.3*, observăm că, din punct de vedere semantic, ucr., rus. *мачка* „roabă" explică perfect sensul lui *pataşcă*$_1$ înregistrat sub *I 1.e* („roabă") şi că, la rigoare, el poate fi luat în consideraţie pentru toate sensurile de sub *I. 1* (care conţin ideea de „mijloc de transport"); în ce priveşte însă forma, este evident că *мачка* nu este satisfăcător. Aria de răspîndire a lui *pataşcă* cu aceste sensuri (Bucovina, Moldova, Dobrogea) ne arată că originea lui trebuie căutată, totuşi, în slava de est (nu în *patrontaş* <germ. *Patrontasche*, susceptibil — după cum am văzut — de a fi, eventual, luat în discuţie numai în legătură cu sensul „taşcă", cunoscut, conform indicaţiilor din DLR, şi în vestul Transilvaniei).

După părerea noastră, *pataşcă* cu sensurile de sub *I.1* provine din rus. *подтяжки*. Înţelesul acestui cuvînt menţionat în *Dicţionarul rus-român* la care ne-am referit mai sus („bretele", de unde rom. *pacheşcă* — cu diverse variante, printre care pl. *pataşci*—, folosit mai ales la plural, cu acelaşi înţeles ca în rusă; cf. *подтяжка* „strîngere") este destul de departe de cel al termenului românesc discutat aici; dar, chiar pe teritoriul ţării noastre, în graiul rusesc din Climăuţi (fostul raion Rădăuţi), cuvîntul — notat, în transcriere fonematică, *podt'ažk'i* (pl.) — a fost înregistrat cu sensul „scîndurile care se amenajează pe căruţă pentru a se putea transporta un volum mai mare de paie, saci etc." (Emil Vrabie, „Romanoslavica" XII, 1965, p. 133). Punctul de plecare al acestui cuvînt este *тяга* „Zug, Luftzug, Zugkraft, Drang" (Max Vasmer, *op. cit.*, III, Heidelberg, 1958, s. v.; vezi, în acelaşi loc, şi *тягать* „ziehen, schleppen"), al cărui conţinut semantic explică satisfăcător sensul pe care îl are derivatul înregistrat la Climăuţi. Un sens foarte asemănător cu cel al rus. *podt'ažk'i* are *pataşcă* prin nordul Moldovei: „platformă de scînduri care formează fundul căruţei" (DLR, sub *I.1.f*).

Este uşor de văzut legătura dintre sensul lui *podt'ažk'i* înregistrat în Bucovina şi sensurile „targă" (*pataşcă*, sub *I.1.a*), „brancardă" (*b*), „năsălie" (*c*), „dric" (*d*), „corlată, loitră" (*g*), „un fel de platformă folosită ca şa" (*i*). Pornind de la sensul de „loitră", putem explica fără dificultate şi sensul de sub *I.1.h.* („fiecare dintre drugii care se leagă de laturile unui autovehicul imobilizat în noroi, zăpadă etc., pentru a putea fi scos cu ajutorul animalelor de tracţiune"), precum şi pe cel (întîlnit în Moldova) de sub *I.3* („fiecare dintre cele două lemne între care stă animalul cînd este potcovit"). Întrucît este vorba tot de un „mijloc de transport", sensul de „roabă" (*I.1.e*) ar putea fi derivat din cele enumerate mai sus. Este, totuşi, probabil că aici a intervenit şi influenţa ucr., rus. *мачка*, cuvînt care explică, poate, în parte, şi vocalismul silabei accentuate a lui *pataşcă* ([a], nu [ea]).

Patonea. Cuvîntul, glosat „floarea-soarelui (*Helianthus annuus*)", este inserat în DLR (cu menţiunea „accentul necunoscut") pe baza unei singure surse, BDE, p. 81. În această lucrare se indică localitatea în care a fost înregistrat cuvîntul: Somova-Tulcea. Exact la aceeaşi localitate se trimite în DLR, în mod indirect, s.v. ***păţoancă*** (cu acelaşi sens),

pentru varianta *paţoncă* (H XIV 444 = Somova-Tulcea). Credem că BDE a utilizat, ca şi DLR, răspunsul obţinut, în localitatea menţionată, la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu (deşi nu ni se dă nici o indicaţie în acest sens). După părerea noastră, *patonea* nu este altceva decît ... *paţoncă*, cu omiterea semnelor diacritice de la *ţ* şi de la *ă* şi cu un *e* care, de fapt, trebuie citit *c*. *Patonea* a apărut deci datorită cîtorva greşeli de transcriere sau de tipar. Pentru etimologia lui *paţoncă*, vezi mai jos, s v. *păţoancă* (din cele arătate acolo rezultă de ce, după stabilirea identităţii lui *patonea* cu *paţoncă*, socotim că reală este forma în *-că*, nu cea în *-ea*).

Paviţ. DLR reproduce, din GL. OLT., definiţia „viţă de vie", care se întemeiază pe următorul citat : *Fata moşului ... a dat ... de-un paviţ. Şi-a spus paviţu că „curăţă-mă şi pe mine, că cîn oi întoarce, oi mînca struguri"* (am simplificat transcrierea). Este clar că aici este vorba de „viţă de vie", dar s-ar putea ca *paviţ* să însemne „viţă în general" şi, prin urmare, să fie sinonim cu *curpen*. Dacă aşa stau lucrurile, ţinînd seamă de faptul că acest din urmă cuvînt are, printre altele, sensurile „mlădiţă lungă şi subţire de viţă de vie" şi „viţă-albă" (DA, s. v.), iar *viţa -albă* (= *viţişoară*, *vie pădureană*, *clematită*; vezi BDE, p. 49) este numită *pavit* în sîrbocroată — vezi Svetomir Rističi Jovan Kangrga, *Речник српскохрватског и немачког језика. Други део. Српскохрватско-немачки*, Belgrad, 1928 : *пâвût*, *павûтина* (*бела лоза*; Clematis) „Waldrebe" —, putem stabili numaidecît o legătură între scr. *pavit* şi cuvîntul românesc. Dar chiar în ipoteza că *paviţ* înseamnă numai „viţă de vie", ni se pare uşor de admis că la acest sens s-a ajuns de la cel de „clematită, viţă-albă" al cuvîntului sîrbocroat. Faptul că termenul în discuţie a fost înregistrat în sud-vestul Olteniei (în localitatea Şovarna) ne determină să optăm pentru această etimologie, deşi, ca formă şi ca sens, bg. *павум* „clématite" (L. Stéphanova & al., *Dictionnaire bulgare-français*, Sofia, 1964, s.v.é) poate explica în egală măsură cuvîntul românesc. Evident, transformarea în [ţ] a lui [t] final se explică prin influenţa lui *viţă*, la care, de altfel, se face, în DLR, o trimitere.

Păjurit. Este glosat „împodobit, smălţat", pe baza unei singure atestări (la DELAVRANCEA, S.) : *A întîlnit un deal înalt, vesmîntat de sus pînă jos cu fîn ca mătasea de moale şi păjurit cu flori*. Ca formă, cuvîntul poate fi explicat fără nici o dificultate ca derivat de la *pajură* (respectiv, de la varianta *pajure*). Nici unul dintre cele patru sensuri ale acestuia din urmă — „numele mai multor specii de păsări", „pasăre uriaşă" (în mitologie), „figură simbolică", „graniţă, hotar" — nu ne conduce însă la sensul lui *păjurit* înregistrat în DLR. Şi, totuşi, credem că *păjurit* este derivat din *pajure* „graniţă, hotar" : în pasajul reprodus mai sus, cuvîntul în discuţie înseamnă, după părerea noastră, nu „împodobit, smălţat", ci „mărginit" (în opoziţie cu locul în care se află „fînul" — pe toată întinderea dealului —, florile se găsesc numai la poalele dealului, adică la marginile lui). De menţionat că una dintre cele două surse la care trimite DLR pentru sensul de „graniţă, hotar" al lui *pajure* este tocmai volumul lui B. Ştefănescu-Delavrancea în care apare *păjurit*; prin urmare, acest

autor a folosit pe *păjurit* cu o accepţiune în concordanţă cu cea a cuvîntului de bază.

Pălăcică. Este „numele unei monede nedefinite mai de aproape". Cuvîntul a fost inserat în DLR pe baza unei singure surse (GRAIUL, I, 143). Citatul dat în dicţionar, *Mi-a dat o pălăcică dă douăzeci*, nu ne ajută să precizăm sensul cuvîntului şi nu ne poate oferi nici o indicaţie în privinţa etimologiei lui. Iată însă cuvîntul plasat într-un context mai larg (după cum se arată în izvorul utilizat de DLR, este vorba de un text cules într-o localitate din apropierea oraşului Alexandria) : *Cîn era dă curîn lŭat venĭa şi el la horă şi să uĭta la noĭ cum jucam, şi la al dă juca bine îĭ da cîtĭ-o pătacĭcă dă treĭsprezece, miĭe mĭ-a dat o pălăcică dă doŭăzecĭ* (am respectat întru totul notaţia din original). Considerăm că acest pasaj ne dă dreptul să punem semnul egalităţii între *pătacĭcă* şi *pălăcică*. În primul caz avem a face cu o variantă fonetică a lui *patașcă*$_2$ „veche monedă austriacă (de argint)" — după DLR — sau „bancnotă" (vezi mai sus, s.v. *patașcă*, definiţia reprodusă din CADE) ; în celălalt caz ne găsim în prezenţa unei variante... „grafice" a lui *pătacică*, datorată, fără îndoială, unor greşeli de tipar (n-ar fi fost ciudat ca în aceeaşi frază să apară — evident, cu acelaşi sens — *pătacică* şi *pălăcică* ?). Faptul că s-a tipărit *i*, nu *ĭ*, în *pălăcică* reprezintă o greşeală banală (vezi, de exemplu, la p. 87 a volumului la care ne referim, *voinic*, cu *i*, deşi, conform sistemului de transcriere folosit de autori, ar fi trebuit ca semivocala să fie notată *ĭ*), iar *lă* în loc de *ta*, în prima parte a cuvîntului, se explică, cu siguranţă, printr-o neglijenţă din manuscrisul după care s-a cules textul : liniuţa orizontală de la *t* a fost pusă puţin mai la dreapta decît trebuia şi, în acest fel, *t* a devenit *l*, iar *a* a devenit *ă*. Prin urmare, stabilind originea lui *pălăcică*, am demonstrat, implicit, că acest cuvînt, de fapt, nu există.

Păoance. Este, prin Bucovina, „numele unei plante nedefinite mai îndeaproape". Ni se pare clar că există o legătură între acest cuvînt (formă de plural) şi termenii din sfera semantică a lui *păun*. Că numele păsării a putut servi ca punct de plecare pentru numele unor plante ne dovedesc cuvintele *păun* „orz" (în Bucovina) sau „colilie" (în Transilvania ; vezi DLR, s. v., sensurile *4* şi *5*) şi *păuniţă* „horşti (*Luzula luzuloides*)" şi „„mălaiul-cucului (*Luzula pilosa*)" (după BDE, p. 102, *horşti* şi *mălaiul-cucului* sînt sinonime şi denumesc amîndouă plantele indicate în DLR, s. v. *păuniţă*). Considerăm însă, împotriva a ceea ce s-ar putea crede la prima vedere, că *păoance* — respectiv, singularul *păoancă* — nu vine din *păun*, eventual prin intermediul lui *păoană* (atestat numai cu sensul de „podoabă făcută din una sau mai multe pene de păun"), ci din ucr. *павонька*, diminutiv de la *павa* „păuniţă" (B. D. Hrinčenko, *op. cit.*, s. v.), cu o schimbare de sens pe care o întîlnim şi la *păun* şi la *păuniţă*. *Păoană* (singura sursă indicată : MARIAN, INS.) — „de la *păun*", după DLR (dar de ce [u] a devenit [o̯a]?) — este, după părerea noastră, refăcut din *păoancă*. Dat fiind că *păuniţă* ca nume al plantei *Luzula pilosa* este localizat de BDE, *loc. cit.*, în Bucovina (pentru *păuniţă* ca nume al celeilalte specii nu se dă nici o indicaţie asupra răspîndirii), presupunem că *păoancă* (pl. *păoance*), din aceeaşi regiune, este sinonim cu *păuniţă* — *Luzula pilosa*, descrisă ca plantă „cu

frunze liniare, pe margini lung-păros ciliate" (I. Todor, *Mic atlas de plante din flora Republicii Socialiste România*, Bucureşti, 1968, p. 80), deci asemănătoare cu penele de păun şi cu penele în general (vezi, în aceeaşi lucrare, planşa 41).

Păpălău. Pentru a simplifica lucrurile, vom ţine seamă, pentru început, numai de primul dintre cele trei sensuri ale cuvîntului din titlul acestei note : „plantă erbacee cu frunze ovale, cu flori albe-gălbui şi cu fructe roşii-portocalii, de mărimea unei cireşe... (*Physalis alkekengi*)". Printre denumirile plantei în discuţie se numără (după BDE, p. 130) şi următoarele : *papală, papalău, papalei, papăl* (şi *papăl beşicos*), *papele, pepele, pupele de pădure*. Cu excepţia lui *pepele*, toate aceste forme sînt înregistrate în DLR, ca variante, la sfîrşitul articolului *păpălău* (*papele* apare ca plural al lui *papală*), unde găsim, în plus, formele *păpălaie* (pl.), *papalîu, papălău, papel*. Variantele din DLR, la care se adaugă forma din titlul articolului şi varianta *pepele*, reprezintă două tipuri structurale, care se deosebesc între ele prin prezenţa (respectiv, absenţa) unui sufix ; considerăm că aceste forme ar fi trebuit să fie separate în cel puţin două articole de dicţionar : *p a p a l ă* (cu variantele *papelă, pepele, pupele, papăl, papel*) şi *p ă p ă l ă u* (cu variantele *papalău, papalei, papalîu, papălău, păpălaie*).

Cîteva dintre echivalentele din alte limbi ale lui *păpălău* menţionate în BDE, *loc. cit.* (germ. *Blasenkirsche*, ucr. *mihurka*), precum şi, mai ales, unele dintre sinonimele menţionate în acelaşi loc (*băşică, băşicuţă, beşicuri, cereşie beşicată, gogoaşe* ; primele două apar şi în DLR) ne dau indicaţii preţioase cu privire la etimologia lui *papală* şi, implicit, a lui *păpălău*. După părerea noastră, *papală* este continuatorul lat. *papilla* „Brustwarze", cu o evoluţie semantică a cărei primă etapă s-a produs şi în sardă ; cf. log. *pabeḍḍa* „Bläschen" (REW[3], nr. 6212). În ce priveşte forma, dacă *oală* şi *mială* au fost refăcute după pluralele corespunzătoare, în care prezenţa lichidei este normală (vezi, de exemplu, DHLR II, p. 40), cu atît mai uşor s-a putut petrece un fenomen analog într-un cuvînt folosit, probabil, mai ales la plural ; transformarea lui **papeală* (în loc de **papea*) în *papală* nu pune nici un fel de probleme. Din *papele*, prin asimilare, s-a ajuns la *pepele*, iar *pupele* ar putea să se datorească unei contaminări cu *bubă* (*păpălăul* este numit şi *buruiana bubei* sau *iarba bubei* ; cf. şi sinonimele *bubuclie, bubuşlie*, toate acestea înregistrate de BDE, *loc. cit.*).

Folosirea unui cuvînt cu sensul primitiv de „băşică" sau cu un sens asemănător pentru a denumi (în română şi în alte limbi) planta *Physalis alkekengi* se explică uşor printr-o particularitate a acestei plante prezentată în felul următor de I. Todor, *op. cit.*, p. 94 : „caliciu roşu aprins, la maturitatea fructelor, care sînt bace roşii-portocalii, se măreşte şi devine umflat". Faptul că fructul mătrăgunei seamănă cu cel al păpălăului (amîndouă aceste solanacee produc bace de mărimea unei cireşe, iar cuvîntul *cireaşă* figurează, în cîteva compuse, printre denumirile ambelor plante ; vezi DLR, s. v. *mătrăgună* şi *păpălău*) explică folosirea lui *păpălău* şi cu sensul de „mătrăgună (*Atropa belladonna*)" ; acesta este cel de al doilea sens al lui *păpălău* (mai exact, al variantei *papalău*, după datele din DLR).

Cel de al treilea sens indicat în DLR, s. v. *păpălău*, nu aparţine, de fapt, decît lui *papelă* (o singură sursă : BDE, în care se trimite la Gh. Bariţiu,

Dicţionariu unguresc-românesc, Braşov, 1899). Este vorba de planta „spanac porcesc (*Chenopodium hybridum*)", folosită, ca şi celelalte două plante menţionate, în medicina populară şi numită şi *buruiană de bubă rea*, *buruiană de băşica cea rea* (BDE, p. 46 ; vezi alte sinonime în DLR, s. v. *păpălău*, sensul *1*). Dacă *papelă* este o variantă a lui *papală* refăcută din pl. *papele* (ceea ce ni se pare uşor de admis) şi dacă nu este la mijloc vreo confuzie în ce priveşte sensul lui, înseamnă că ne găsim în prezenţa unui înţeles derivat, foarte probabil, din cel dat în DLR sub *1* şi atestat în numeroase izvoare.

În DLR se indică accentul pe silaba iniţială la variantele *papăl*, după BDE, care trimite la J. Molnár (Piuariu), *Wörterbüchlein deutsch und wallachisches*, Sibiu, 1822 — şi *papel*, după TDRG, unde, s. v. *papalău*, apare o formă scrisă *pappel*, cu trimitere la acelaşi dicţionar din 1822 ; nu ştim care este accentul primului element din *papăl beşicos*, pentru care BDE trimite la un manuscris din 1841. Chiar dacă există două variante (sau, poate, numai una) cu accentul pe iniţială, acest lucru nu poate fi invocat ca argument împotriva etimologiei care presupune un prototip cu accentul pe silaba a doua, cum este lat. *papilla* ; cel mult, s-ar putea să existe o legătură între germ. *Pappeltcher*, cu sensul de sub *1* al lui *păpălău* (BDE, p. 274), şi rom. *pápel* (*pápăl*), dar este clar că explicarea lui *papală* prin termenul german citat ar întîmpina greutăţi de ordin formal care nu apar dacă plecăm de la lat. *papilla*. Pe de altă parte, prezenţa lui [*l*] în toate variantele atestate ne împiedică să considerăm plauzibile apropierile făcute de TDRG, *loc. cit.* : „vgl. magy. *páponya*, siebb. *Pappekreokt*" (la magh. *páponya* trimite şi A. Scriban). Acceptînd etimologia lui *papală* propusă mai sus, putem explica fără dificultăţi cel puţin majoritatea variantelor discutate.

Păruşcă. Înseamnă, în primul rînd, „ţăpoşică (*Nardus stricta*)". Cel de al doilea subsens care figurează, în DLR, sub *1* („iarbă aspră care se coseşte greu") reprezintă, desigur, rezultatul unei extensiuni, iar „loc de păşunat pe un munte" (sensul de sub *2*) este, de fapt, după toate probabilităţile, „loc în care creşte multă păruşcă" (=„specia *Nardus stricta*" sau „iarbă aspră în general"). După menţiunea „etimologia necunoscută", în DLR găsim două trimiteri ; la par_1 şi la $păr_1$. Faptul că un derivat de la *par* cu sufixul - *uşcă* ar avea forma *păruşcă*, întocmai ca derivatul, cu acelaşi sufix, de la *păr*, explică ezitarea autorilor dicţionarului. Trecînd însă peste faptul că, din punct de vedere semantic, *păruşcă* ne trimite, din capul locului, mai curînd la *păr* decît la *par* („părul" seamănă cu „iarba" mai mult decît „parul"), dispunem de date din care rezultă, credem, că *păruşcă* este, cu siguranţă, derivat de la *păr* (etimologie indicată de CADE) ; aceste date le găsim în DLR, s. v. $păr_1$, sensul *III.1* : *păr-de-porc* şi *păr-de-lup* sînt sinonime cu *ţăpoşică* şi, prin urmare, cu *păruşcă* (vezi şi BDE, p. 115), unde este menţionat şi echivalentul german *Hirschhaar*, lit. „păr de cerb").

Păseşălat. Cuvîntul este glosat „care a rămas necrescut, pipernicit" (cu menţiunea „despre porumb"). Singura sursă indicată este ALR SN I h 113/36. Pe harta la care se trimite, în punctul 36 (o localitate apropiată de Timişoara), citim însă *păśeşălát*, cu un [*ś*] care corespunde lui [*ĉ*] din pronunţarea literară ; cuvîntul ar fi trebuit deci să fie inclus în DLR sub

forma *păceșelat*, a cărei explicare nu prezintă dificultăți deosebite. Avem a face cu un derivat de la *pacișele* (pl. ; vezi și alte variante în DLR, s. v.), sinonim cu *pacișă* (după DLR, din ucr. *пачоси*) „fire de in sau de cînepă de calitate inferioară care rămîn în piepteni". Plantele rămase necrescute (și deci de calitate inferioară) au fost asemănate cu pacișelele.

Păţoancă. A fost înregistrat în Dobrogea (din indicațiile date în DLR rezultă că este vorba de localitățile Enisala, Niculițel și Somova din județul Tulcea). Răspîndirea geografică a cuvîntului (care are și varianta *paţonc*ă, dacă nu cumva în această formă, obținută ca răspuns la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu, *o* corespunde diftongului [o̯al]) ne determină să-l considerăm de origine bulgară : partea finală a bg. *подсънка* „*гелиотроп*" (S. B. Bernstejn, *Болгарско-русский словарь*, Moscova, 1953, s. v.) a fost modificată sub influența cuvintelor în *-oancă*.

În ce privește aspectul semantic al chestiunii, menționăm că sensul bg. *подсънка* nu este identic cu cel al lui *păţoancă* : după cum rezultă din dicționarul citat mai sus, cuvîntul bulgăresc înseamnă „heliotrop, vanilie sălbatică (*Heliotropium Europaeum*)" (vezi DLRC, s. v. *heliotrop* ; cf. BDE, p. 82). Presupunînd că nu e nici o confuzie la mijloc, trebuie să admitem că ne găsim în prezența unei schimbări de sens. Nu este exclus însă ca *păţoancă* să aibă același înțeles ca bg. *подсънка* : dacă în răspunsurile obținute de B. P. Hasdeu (*paţonc*ă) și de Sever Pop (*păţoancă* ; DLR trimite la ALR I 1904/679, 684) singura indicație asupra sensului cuvîntului în discuție constă în sinonimia dintre acesta și *floarea-soarelui*, s-ar putea să fie vorba nu de *Helianthus annuus*, ci de *Heliotropium Europaeum*, căci *floarea-soarelui* denumește și această plantă (vezi BDE, p. 82).

Iunie 1972

ANDREI AVRAM

Ocupîndu-se, în *Note de lexicologie românească*, SCL, XXII, 1971, nr. 4, p. 402, de rom. **plevașcă** „jgheab din scînduri, cu apă și așezat în pantă, pentru coborîrea din pădure a butucilor" (comunicare din regiunea muntoasă de nord-est a țării), acad. Iorgu Iordan este de părere că „tema pare a fi o variantă a lui *plav-* din cuvintele slave care însemnează «a pluti »". Ipoteza este justă. Pentru etimologie se poate indica ucr. *plaváčka* „ocupația de coborîre a copacilor tăiați în pădure", atestat la I. Verxratskij, *Znadoby do slovar'a južnoruskoho*, Lvov, 1877, p. 49.

Pentru **pîine** cu sensul „cereale (în general)" se citează (p. 398—399) sintagma *rachiu de pîne* „rachiu preparat din cereale" și unele paralele semantice (span. *pan* „grîu", pg. *pão* „secară"), desigur, parțiale. O mai consecventă paralelă semantică este reprezentată însă de bg. *xl'ab*, rus. *xleb*, ucr. *xlib*, care au atît sensul „aliment preparat dintr-un aluat de făină", cît și pe acela de „cereale" (pentru atestările cele mai vechi în idiomurile est-slave vezi I. I. Sreznevskij, *Materialy dl'a slovar'a drevne-*

russkogo jazyka, vol. III, Sankt Peterburg, 1903, col. 1371—1373). Sensul „cereale" al lui *pîne* e binecunoscut scrierilor din secolul al XVII-lea : *au fost o arie cu pîne* (dintr-un cronograf care a aparţinut lui Neculce, publicat parţial în *Cărţile populare în literatura românească*, vol. II, 1963, p. 244) ; *rodeşte aceea ţară grîu, orezu şi de altă pîne* (Gr. Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Bucureşti, 1955, p. 116). Un amănunt interesant : I. Neculce foloseşte consecvent *pîne* pentru „grîne" şi *pită* pentru denumirea alimentului, deci, în limba lui, *pîne* şi-a pierdut sensul originar. Cu toate că în evoluţia semantică „aliment preparat dintr-un aluat de făină" „grîne" se poate vorbi de un proces intern, totuşi paralela cvasitotală cu formele slave arătate mai sus poate fi explicată şi printr-un calc (împrumut) semantic. De altfel, paralela se extinde şi pentru sensul „cereale ce cresc în cîmp, adică neculese", cf. rom. *de va intra* [*boul*] *în niscari pîni* (citat din *Pravilele împărăteşti* după Al. Rosetti şi B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*. I. *De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*, Bucureşti, 1961, p. 213) şi ucr. *xlibá*, rus. *xlebá* (cu forma de plural).

În ceea ce priveşte **poarca** „joc de copii", pe lîngă paralelele romanice citate (p. 403), se pot aduce în discuţie şi cuvintele analoge din limbile vecine ale românei : ucr. *svynka* (Hrinčenko, vol. IV, p. 106), rus. *svinka* (Dal', vol. IV, p. 149), bg. *svinka* (*Bălgarskij tălkoven rečnik*, Sofia, 1963, p. 816) — toate formate de la cuvîntul ce desemnează *porcul* şi însemnînd acelaşi joc de copii. Cf. şi bg. *biška* „joc de copii", dar şi „porc" (*Bălgarska dialektologija*, vol. IV, Sofia, 1968, p. 90). În maghiară, jocul *de-a poarca* e numit şi *disznózás*, iar „porcul" — *disznó*. Deci e vorba de o isosemie internaţională (în orice caz, europeană). În România jocul e cunoscut pe aproape întregul teritoriu al ţării (vezi NALR SN 1102) ; în denumiri, pe lîngă *poarca*, mai apar şi *porcul*, *purcica*, *purceaua*, *purcicuţa* şi *scroafa*. Hipocoristicele româneşti par mai apropiate de denumirile slave.

În alineatul cu **pohornicioară**, diminutiv al unei variante a lui *podhorniţă*, steluţa de la etimonul ucrainean trebuie scoasă (cf. S. V. Semčins'kyj, *Leksyčni zapozyčenn'a z rosijs'koji ta ukrajins'koji mov u rumunš'kij movi*, Kiev, 1958, p. 96), ucr. *podhorlyc'a* fiind o variantă fonetică dialectală (şi arhaică) a lui *pidhorlyc'a*, înregistrat în dicţionare, vezi Hrinčenko, vol. III, p. 163. Acad. Iorgu Iordan are perfectă dreptate cînd afirmă că etimologia lui Tiktin nu poate fi acceptată.

Cuvîntul **potroz** este glosat „model" cu semnul întrebării. Acest cuvînt este atestat cu forma *potros* în *Dicţionarul dacic* al lui Ivan Vaghilevici, despre care am ţinut o comunicare la cel de-al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică (vezi *Actele...*, vol. II, 1971, p. 1397—1404 ; cf. şi articolul meu *Rukopisnyj rumynsko-pol'skij slovar' pervoj poloviny XIX veka* (*Graficeskije i foneti̇českije osobennosti*) din „Romanoslavica", XVII, p. 261—270). În ceea ce priveşte asurzirea lui *z* în poziţie finală, fenomenul e prezent şi în alte cuvinte româneşti notate de Vaghilevici (cf. răspunsul dat lui V. Ştirbu şi C. Poghirc în discuţiile de la Congresul amintit, *Actele...*, vol. II, p. 1403). Sensul lui *potros* este tradus de Vaghilevici, în polonă, prin *podobieństwo*, adică „asemănare", deci semnul întrebării poate fi scos din glosarea citată. De altfel, *potróz* cu acelaşi sens „fel", adică „model, asemănare", este atestat în

graiurile românești contemporane (cf. Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*, p. 256). Etimologia rămîne neclară. Ultimul cuvînt îmi dă, cred, din nou dreptate în ceea ce privește însemnătatea *Dicționarului dacic.*

3 aprilie 1972

STANISLAV SEMCINSKI (Kiev)

Drăpăna. Cuvîntul **drăpăna** este atestat pentru prima dată la Dosoftei în *Viața și petrecerea sfinților* cu sensul „a zgîria, a struji, a sfîșia", care reiese din următoarele citate : *Pe svîntul Ammon îl spîndzurară și-l drăpănară preste coaste cu chiapteni* ; *spînzurat de o mînă fu drăpănat și didesubt pîrjolit cu foc* (v. DOSOFTEI, V. S. septembrie 2[r]/20, 8[r]/9 și DA). Tot la Dosoftei apare și derivatul **drăpănar** „răzuitor, rozător" : *L-au strujit cu drăpănări de fier* (v. Tiktin, DA) sinonim cu *frecătoare : Și-l rasără cu frecători preste svînta carne, pînă îl stricară din făptură, de-l schimosîră* (v. DA).

Datorită, probabil, asemănării formale cu **dărăpăna** „a ruina, a strica etc.", Tiktin și DA consideră termenul **drăpăna** (atestat numai la Dosoftei) ca variantă a acestuia. În consecință i se indică același etimon. Neconcordanța de sens (și de formă) dintre cele două verbe **dărăpăna** „a ruina, a strica" și **drăpăna** „a zgîria" nu a fost sesizată nici de V.Bogrea. Contestînd etimonul propus de Tiktin pentru **dărăpăna**, V. Bogrea afirmă : „Mi se pare însă că formele populare și arhaice (*derăpăna, drăpăna*), împreună cu sensul originar ce transpare din citate, autorizează mai curînd derivarea din gr. δρεπάνη „coasă, secere" (v. V. Bogrea, *Etimologii*, în DR, IV, 1924—1926, p. 807).

Din punct de vedere lexical, considerarea lui **drăpăna** ca variantă a lui **dărăpăna** nu este justificată. Dimpotrivă, **drăpăna**, în raport cu **dărăpăna**, se caracterizează prin autonomie semantică, după cum reiese din cele menționate mai sus.

În sprijinul afirmației că semantic cele două cuvinte nu pot fi identificate vine și o recentă înregistrare în nordul Moldovei (satul Părhăuți, jud. Suceava) a termenului **drăpăna** cu înțelesul „a zgîria (despre cîini, pisici)" (v. LEXIC REG., vol. II, p. 125). Alături de acesta se înscrie și forma **drepăna** înregistrată de I. Micu Moldovan într-o listă de cuvinte dialectale (nelocalizate) și care a fost publicată în MAT. DIALECT. Fără o precizare exactă a înțelesului, termenul **drepăna** apare în contextul : *cîinele cînd sare cu labele pe domnu-so* (=*stăpînu-său*) *se zice că-l dreapănă* (v. MAT. DIALECT., p. 22).

Probabil din cauza aspectului formal și a sensului insuficient precizat, **drepăna** a fost identificat ca înțeles cu **drăpăli, dripăl(u)i, drip(u)i, dîrpi** „a călca în picioare, a zdrobi, a bătători" (v. Al. Graur, *Etimologii românești*, București, 1963, p. 91 și L. Ghergariu, *Note etimologice și lexicale* în LR, nr. 1, 1969, p. 81—82). Astfel, L. Ghergariu propune

pentru verbele **drip(u)i, dîrpi** şi **drepăna** etimonul german *trappen* „a călca greoi, a tropăi, a lipăi".

După părerea noastră, **drepăna** nu intră în sfera semantică a lui **dripăl(u)i** etc. şi trebuie considerat ca variantă a lui **drăpăna.**

Aria de răspîndire geografică a acestor două variante formale, avînd sensul „a zgîria", cuprinde nordul Moldovei (după DOSOFTEI şi LEXIC REG.) şi, probabil, nordul Maramureşului (după MAT. DIALECT.).

Cei doi termeni **dărăpăna** şi **dripăl(u)i** etc. cu care au fost identificate **drăpăna** şi **drepăna** au creat, din punct de vedere etimologic, o serie de dificultăţi. Nu contestăm valabilitatea etimoanelor propuse pentru cuvintele menţionate mai sus. Faţă de această situaţie, se ridică problema originii lui **drăpăna** (**drepăna**) „a zgîria" în limba română. Etimonul acestuia îl constituie, după părerea noastră, cuvîntul ucr. *дрáнати* (*дряпати*) „idem" : *дивись кіт як дряпає* „uite-te cum zgîrie pisica", *(собаки) заскіглили і стали дряпати лапами* „(cîinii) au scheunat şi au început să zgîrie cu labele" (v. B. D. Hrinčenko, *Словарь украïнськоï мови* I, p. 441, 450). Finalul în *-na* al cuvîntului românesc poate fi explicat prin influenţa fie a formelor de participiu ca *дрáпаний подрáпаний* „zgîriat", fie a formei verbale *дрáпнути* (aspectul perfectiv). Precizăm că *дрáнати* este un termen slav general : rus *дрáнать*, bl. *дрáпаць*, scr. *дрâнâм*, *дрäнати*, sloven. *drapati*, ceh. *drapati*, slov. *driapat'*, pol. *drapać* (v. M. Vasmer, *Этимологический словарь русского языка*, I, Moscova, 1964). Folosirea cuvîntului românesc **drăpăna (drepăna)** în nordul ţării ne-a determinat să-l considerăm de origine ucraineană, cu toate că acest termen este cunoscut de majoritatea limbilor slave cu care limba română a intrat în contact.

Prezenţa cuvîntului **drăpăna** şi a derivatului **drăpănar** „răzuitor" în *Viaţa şi petrecerea sfinţilor* de Dosoftei confirmă vechimea împrumutului ucrainean în limba română.

Zătúlă. Termenul este inserat în DA ms. cu sensurile : „zăgaz făcut ca să abată curentul apei ; şanţ făcut ca să abată direcţiunea unui şuvoi ; capac de tinichea sau şumuiog cu care se astupă gura sau uşa cuptorului ; scobitură făcută în pămînt ca să încapă focul sub o căldare ; îngrăditură care desparte mîncarea puilor mici şi împiedică intrarea puilor mai mari şi a găinilor". DA ms. nu dă indicaţii etimologice. Sensurile enumerate mai sus au la bază atestările lui Scriban din ARHIVA, XXIII, p. 41, unde se face următoarea trimitere etimologică : „vine de la forme ca bulg. *zatulka*, şumuiog, astupătoare ; *zatuleam*, astup, pol. *zatulać*, *zatulić*, a astupa". Explicaţia etimologică dată de Scriban în ARHIVA este nesatisfăcătoare, dar, în orice caz, mai elocventă decît derivarea cuvîntului **zătúlă** din **zătún** „braţ de rîu închis la un capăt de natură sau de oameni pentru a prinde peştele" < sîrb. *zaton* „golf", pe care o face în dicţionarul său de mai tîrziu.

Acest cuvînt regional a fost înregistrat recent şi în jud. Suceava cu sensul „1. capac la gura cuptorului ; 2. foc mic aprins la gura cuptorului" (v. LEXIC REG. vol. II, p. 124).

După Scriban şi LEXIC LEG. rezultă că termenul **zătúlă** este folosit în Moldova, mai exact în jumătatea de nord a Moldovei. Răspîndirea

geografică, sensul şi forma cuvîntului **zătúlă** ne permit să-l considerăm de altă origine. Ne referim la ucr. *затýла*, care are sensul de „astupătoare, adăpost, acoperire", iar derivatul diminutival *затулка* acela de „capac la gura cuptorului" (cf. B. D. Hrinčenko, *Словарь українськоï мови*, II, p. 110). Precizăm că în graiurile sud-vestice ale limbii ucrainene *затýла* a fost înregistrat şi cu un sens mai restrîns „scîndura cu care se închide cuptorul" [(cf. Oleksa Horbač, *Північно-наддністрянська говірка й діалектний словник с. Романів Львівськоï області*, München, 1965, p. 47). Cuvîntul ucr. *затýла* este un post verbal de la *затулúти*, *затуля́ти* „a astupa, a închide" (termen slav general) cu o largă răspîndire pe teritoriul lingvistic ucrainean, avînd şi alte forme derivative ca : *затýлок*, *затýлочка*, *затýльщина* etc.

CORNELIU REGUŞ

CONVERSIUNEA NUMELOR ÎN VERBE

DE

PETRU ZUGUN

Stabilirea exactă a procedeului prin care s-a format, într-o limbă flexionară, fiecare cuvînt are, în primul rînd, importanță pentru aflarea proporțiilor reale în care contribuie fiecare procedeu în parte la îmbogățirea acelei limbi. Dacă este mare numărul cuvintelor formate prin procedeul căruia i se atribuie, în mod nepotrivit, rolul de a le fi format, atunci ponderea generală a acelui procedeu, ca și ponderea generală a altor procedee, socotite, toate, în ansamblul formării cuvintelor, nu sînt conforme cu realitatea. În al doilea rînd, stabilirea exactă a procedeului prin care s-a format un cuvînt are importanță pentru interpretarea valorilor morfemelor care îl compun, deoarece se știe că morfemele întîlnite în cuvintele formate printr-un procedeu nu sînt întîlnite (ori, dacă par că sînt întîlnite cu aceeași formă, au altă valoare, sînt, deci, alte morfeme, omonime) în cuvintele formate prin alt procedeu.

Un exemplu în acest sens îl poate oferi formarea verbelor de tipul *auri*, *flutura*, *mătura*, *mări*, *roși*, *uni*, *însuși*, *călări*, *chiui*, *curăți*, *urîți* etc. de la substantivele, numeralul, pronumele, adverbul, interjecția ori verbele la participiu, corespunzătoare (*aur*, *fluture*, *mătură*, *mare*, *roșu*, *un*, *însuși*, *călare*, *chiu*, *curat*, *urît*). Îndeobște, se consideră că aceste verbe sînt formate *prin derivare*, cu ajutorul sufixelor *-i* ori *-a*. Cum aceste sufixe exprimă și infinitivul verbelor în discuție, ca și infinitivul tuturor verbelor de conjugarea a IV-a ori I (după conjugarea tradițională), înseamnă că ele au și valoare de sufix gramatical, sînt deci sufixe lexico-gramaticale. Aceste interpretări se găsesc în *Gramatica* Academiei ediția I, vol. I, 1963, la p. 21 : „...derivarea se împletește cu morfologia în afixele care au în același timp valoare lexicală (de formare a unor cuvinte noi) și morfologică (de marcare a unor forme gramaticale) : vocala caracteristică a conjugării la verbele derivate ca *depozita*, *netezi* are dubla valoare de sufix lexical și morfologic ...".

De aceeași părere este și academicianul Al. Graur : „Cu ajutorul unui sufix se formează dintr-o rădăcină un substantiv sau un verb, de multe ori din aceeași rădăcină și un substantiv și un verb. Vorbim aici de teme nominale sau verbale, iar sufixele cu care sînt formate sînt sufixe lexicale, căci ele formează cuvinte, nu forme gramaticale. Astfel, din rădăcina

țip- se formează cu sufixul *-a* verbul *a țipa* (reprezentat aici prin forma infinitivului), cu sufixul *-ăt* se formează substantivul *țipăt* ...'' [1].

Pentru cercetătorii Laura Vasiliu și Gheorghe Dobrescu, care au abordat tangențial această problemă în trei lucrări tipărite în SMFC, *-i* și *-a* în discuție intră în componența sufixelor derivative verbale de tipul *-ifica*, *-iza*, *-ui*, iar verbele din categoria amintită sînt verbe formate prin derivare [2].

Spre deosebire de verbele formate prin derivare propriu-zisă, cu prefixe și sufixe lexicale, precum verbele *îngrozi*, *găzdui*, *închipui*, de la substantivele corespunzătoare, verbele formate prin simpla adăugare a sufixului infinitivului, după rădăcina substantivelor și a adjectivelor, sînt considerate de către A. Philippide a fi create prin *derivare imediată* : ,,Ceea ce de la început a existat și există încă au fost forme pentru subcategorii de verbe. De aici posibilitatea, pe care de la început limba a avut-o, a *derivării imediate* [subl. aut.] : vrei adică să derivi un substantiv dintr-un verb, lași la o parte formele temporale și modale și anini restului formele de număr și de caz ; ori, dacă vrei să derivi un verb dintr-un substantiv, lași formele de număr și de caz la o parte și anini restului pe cele de timp și de mod ; și tot așa și cu adjectivul. De asemenea derivări imediate au fost și sînt limbile pline, și noi am avut ocazie deajuns (pag. 61, 70, 72) să dăm din limba noastră numeroase exemple'' [3]. De aici se înțelege clar că, în concepția lui A. Philippide, sufixele *-a* și *-i* din *auri*, *flutura* etc. au numai valoare de sufixe gramaticale (modale), dar că aceste verbe au fost formate, totuși, prin derivare (chiar dacă această derivare a fost numită *derivare imediată*). De aceeași părere este și lingvistul ieșean G. Ivănescu. Comentînd exemplele date de acad. Al. Graur, citate mai sus (*a țipa*, *țipă*), într-un articol din 1965, domnia-sa consideră că ,,avem a face, în aceste cazuri, cu o derivare imediată (nemijlocită)'' [4].

În *Histoire de la langue roumaine*, tome II, Paris, 1938, la p. 313—316, Ovid Densusianu numește *derivare improprie* procedeul prin care s-au format verbe de la nume, prin simpla adăugare de sufixe verbale și desinențe personale.

Poziția acad. Iorgu Iordan, în această privință, nu este precizată foarte clar. Se pare că și domnia-sa înclină spre derivare. La paginile

---

[1] Acad. Al. Graur, *Note asupra structurii morfologice a cuvintelor*, SG II, 1957, p. 6. Vezi, în același sens, și *Studii de lingvistică generală*. Variantă nouă, 1960, p. 40.

[2] Vezi Laura Vasiliu, *Sufixele verbale românești noi (-isi, -iza, -ifica, -ona)*, SMFC III, 1962, p. 99—118 ; idem, *Sufixul verbal* **-ui** *și compusele lui*, SMFC IV, 1967, p. 113—142 ; Gheorghe Dobrescu, *Sufixul verbal* **-ci**, SMFC IV, 1967, p. 37—46.

[3] Alexandru Philippide, *Istoria limbii române. Volumul Întîi. Principii de istoria limbii*, Iași, 1894, p. 233.

[4] G. Ivănescu, *Formarea cuvintelor în limba română*, LR XIV, 1965, nr. 1, p. 36. Același termen, *derivare imedială*, este utilizat și de Meyer-Lübke : ,,La dérivation est immédiate : *plantare* de *planta*, ou médiate : *alb-ic-are* de *albus*'' (*Grammaire des langues romanes*, vol. II, Paris, 1895, p. 655). Mai puțin cunoscut este faptul că procedeul formării de cuvinte prin simpla adăugare, la o temă, de morfeme gramaticale specifice flexiunilor părților de vorbire, a fost numit *derivare sintactică* (,,dérivation syntaxique'') de către Jerzy Kuriłowicz, iar cuvintele formate astfel, *derivate sintactice* : ,,Un dérivé syntaxique est une forme à contenu lexical identique à celui de la forme-base, mais jouant un autre rôle syntaxique que la forme-base et par conséquent étant muni d'un morphème syntaxique'' (*Esquisses linguistiques*, Wrocław-Krakow, 1960, p. 44). Concepția pe baza căreia au fost create acești termeni (nepotriviți, totuși) de către Kuriłowicz ni se pare a fi, între toate, cea mai aproape de adevăr.

463—464 din *Limba română contemporană*, ediția a II-a, 1956, se spune : „Cu privire la mijloacele de formare a verbelor noi, lucrurile se prezintă, aproximativ, astfel : avem, mai întîi, simpla adăugare a semnului caracteristic de infinitiv la tema respectivă : *activa* < *activ*, *aureola* < *aureolă* [...], *covăți* < *covată* [...]. Deosebirea dintre cele două aspecte ale limbii noastre, cel cult [...] și cel popular [...], iese clar la iveală în cazul verbelor derivate de la aceeași temă și avînd forme duble după conjugarea I în vorbirea oamenilor cultivați și după a IV-a în vorbirea populară. De pildă : *grada* — *grădui* « a măsura laptele cu gradul (= lactometrul) » [...]. Alt procedeu de a forma verbe noi este derivarea cu ajutorul sufixelor propriu-zise ...".

Și Alf Lombard consideră că morfemele finale din structura acestor verbe sînt sufixe lexico-gramaticale și că verbe ca *nunți*, *preoți*, *borti* sînt formate prin derivare [5].

Cea mai completă lucrare despre formarea de verbe de la nume, numai prin înlocuirea de morfeme nominale cu morfeme verbale, este recentă și aparține Mariei-Luiza Purdela [6]. Autoarea nu clarifică, însă, teoretic, termenii cu care operează, deși mărturisește că, practic, se oprește la *derivarea nemijlocită*, dar constată că și denumirea aceasta „rămîne susceptibilă de îmbunătățiri", și la *sufixe cu rol clasificator*. Ultimul termen se justifică, într-adevăr, prin faptul că numai în flexiunea verbelor de conjugările I și a IV-a (în clasificările tradiționale, în care se încadrează toate verbele formate astfel), la perfectul simplu (toate persoanele și ambele numere) și la prezent indicativ și conjunctiv (persoanele 1 și 2 plural) și la imperativ (persoana a 2-a plural) apar sufixe identice (ori asemănătoare) cu cele de la infinitiv (*sec-a-i*, *sec-a-și*, *sec-ă* etc. ; *aur-i-i*, *aur-i-și*, *aur-i* etc. ; *sec-ă-m*, *sec-a-ți* ; *aur-i-m*, *aur-i-ți* ; *sec-a-ți*, *aur-i-ți*). Denumirea de *clasificatori*, ori de *sufixe cu rol de clasificatori*, dată sufixelor de la infinitivul acestor verbe, nu are, însă, legătură cu procedeul prin care s-au format verbele în discuție, deoarece același rol de *clasificatori* îl au și sufixele de la infinitivul verbelor de aceeași conjugare, care nu s-au format de la nume (*-a* și *-i* din *pleca*, *citi*, de exemplu). În plus, trebuie spus că sufixul de infinitiv, sufixul de perfect și sufixul de prezent sînt, și la verbele de aceste conjugări, sufixe *deosebite* (chiar dacă sînt identice formal), deoarece au, fiecare, funcții proprii și distribuții homosintagmatice și, parțial, heterosintagmatice specifice [7].

---

[5] Alf Lombard, *Le verbe roumain*, Lund, 1954, I, p. 263, 514, II, 1955, p. 837—838.

[6] *Derivarea verbală imediată (nemijlocită)*, SCL XXI, 1970, nr. 1, p. 9—25. La p. 10 se spune *derivare improprie*, prin care „rămîne să se înțeleagă numai derivarea ce nu aduce modificări formale între primitiv și derivat" (definiție foarte asemănătoare cu aceea a lui Densusianu, citat mai sus). Chiar și titlul lucrării indică ezitarea terminologică. Despre acest tip de formare de verbe, autoarea se pronunță, nejust, prea categoric : „Dacă în lingvistica contemporană nu mai sînt discuții și dacă, în general, majoritatea cercetătorilor consideră că acest procedeu aparține derivării propriu-zise..." (p. 11).

„Elément préfixal ou suffixal employé dans certains langues pour indiquer à quelle catégorie ou classe appartient un mot" (J. Marouzeau, *Lexique de la terminologie linguistique*, Paris, 1933, p. 48).

[7] Vezi Zellig S. Harris, *Structural Linguistics*, Chicago—London, 1966, p. 7 și 15 ; Maria Manoliu, *Morfemul în lingvistica modernă*, LR XII, 1963, nr. 1, p. 12—13.

Reprezintă *-i* şi *-a*, de la infinitivul verbelor din categoria menţionată, cazuri de cumul de semnificaţii [8] sau de semnificanţi diferiţi amalgamaţi [9], avînd valoare dublă, lexicală şi morfologică? Răspunsul just este necesar pentru a şti care este procedeul prin care s-au format aceste verbe. Identificarea procedeului implică, în mod necesar, situarea pe o anumită poziţie în conceperea funcţionării limbii.

Părerea noastră este că aceste verbe, precum şi celelalte similare, au fost formate prin conversiune şi că sufixele *-i* şi *-a* au numai valoare gramaticală, fiind numai sufixe gramaticale modale. Aceste interpretări sînt susţinute: 1) În primul rînd de definiţia conversiunii (schimbarea valorii morfologice): „... formarea unui cuvînt nou se face în acest caz [în cazul conversiunii] prin trecerea de la o parte de vorbire la alta, cuvîntul însuşindu-şi caracteristicile morfologice şi sintactice ale părţii de vorbire la care trece" [10]. Este, aşadar, normal să apară, şi la verbele din categoria menţionată, sufixele gramaticale *-i* şi *-a*, care exprimă infinitivul. Aceste verbe fiind exemplificate numai cu forma de la infinitiv, este normală deci prezenţa, în componenţa lor, a sufixelor gramaticale proprii acestui mod. 2) Lingvistica structurală precizează că, sub raport morfologic, un morfem lexical radical („temă gramaticală") se încadrează la o parte de vorbire sau la alta după criteriul distribuţiei lui homosintagmatice şi heterosintagmatice în care apare actualizat şi pe care le impune. Calificarea şi încadrarea lui la o parte de vorbire depind de caracterul funcţional-distribuţional al formelor gramaticale cu care îl actualizează şi cu care coexistă în sintagme [11]. Ideea apare şi la R.A. Budagov, în legătură cu modul de existenţă a cuvintelor (... „şi atunci cînd are o funcţie pur denominativă cuvîntul apare într-un anumit înveliş gramatical" [12]). Ştiindu-se că acest „anumit înveliş gramatical" se exprimă prin morfeme gramaticale, trebuie acceptat că valoarea lui *-i* şi *-a* din asemenea exemple este aceea de sufix gramatical, nu lexical. E probabil şi că, dacă exemplificarea s-ar face cu alte forme flexionare (de exemplu cu forme în care rădăcina este însoţită de morfeme realizate negativ, ø), conversiunea ar fi apărut mai clar ca fiind procedeul prin care s-au format aceste verbe. Dar exemplificarea cu forma de infinitiv este o convenţie impusă şi perpetuată în dicţionarele limbilor moderne [13] (în dicţionare orice membru al

---

[8] Charles Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, ed. a 4-a, Berne, 1965, p. 149–153.

[9] André Martinet, *Eléments de linguistique générale*, ed. a 6-a, Paris, 1966, p. 97–98.

[10] *Gramatica* Academiei, ed. cit., vol. I, p. 22.

[11] „Le radical verbal ne peut entrer dans le discours s'il n'est pas combiné aux signes (morphèmes) de la personne, du temps, du mode; et ces signes réciproquement ne peuvent être exprimés en dehors de leur association à un radical verbal [...]. Ainsi le mot est une combinaison syntagmatique qui unit dans un rapport étroit et nécessaire un radical et un certain nombre de marques minimum qui constituent l'indice de cette catégorie en tant que mot" (Pierre Guiraud, *La Syntaxe du français*, Paris, 1963, p. 16–17; vezi în aceeaşi lucrare şi p. 69–70).

[12] R.A. Budagov, *Introducere în ştiinţa limbii*. Traducere de G. Mihăilă, Bucureşti, 1961, p. 240.

[13] Această remarcă a fost făcută de G. Ivănescu în *art. cit.*, la p. 36: „Greşeala se explică prin aceea că s-a considerat ca formă de bază a verbului forma de infinitiv, aşa cum sîntem obişnuiţi cu toţii să procedăm cînd e vorba de verbele româneşti. De fapt, forma de bază a verbului românesc este cea de indicativ şi conjunctiv prezent ...". Forma de infinitiv *coexistă* cu celelalte forme şi nu are prioritate faţă de ele decît în cadrul convenţiei amintite, fiind, *în limbă*, egală, în rest, cu celelalte. Pentru exemplificare, „la verbe, se alege forma infinitivului, îndrep-

oricărei clase gramaticale a vocabularului apare ca nume), şi această convenţie nu trebuie să ne împiedice să vedem realitatea. Dacă convenţia ar fi fost cu privire la forma de indicativ imperfect, este foarte probabil că sufixelor acestui mod şi acestui timp ar fi trebuit să li se atribuie, în exemplele menţionate, şi valoarea derivativă ş.a.m.d. Or, despre aceste sufixe nu se spune, şi nici nu se poate spune, că ar avea şi valoare derivativă. La toate temele nominale ale verbelor formate prin conversiune se adaugă morfeme verbale, aşa cum, de exemplu, la temele substantivelor formate prin conversiune se adaugă morfemele specifice numelui. 3) Realitatea formării prin conversiune a verbelor din categoria în discuţie este mascată, în limba română mai mult, probabil, decît în alte limbi [14], deoarece la tema substantivelor, adjectivelor etc., a cărei valoare morfologică se schimbă în verbe, se adaugă nu numai morfemele gramaticale verbale obligatorii, atît de numeroase, ci şi cele obligatorii ori neobligatorii în cazul anumitor categorii de verbe şi în cazul anumitor verbe. Ne referim în special la sufixele *-ez* şi *-esc*. Astfel, se ştie că, în limba română, ca şi în limba latină [15], primesc sufixele gramaticale de prezent *-ez* şi *-esc* îndeosebi verbele formate de la substantive şi adjective, celelalte verbe cunoscîndu-le în mult mai mică măsură : *auresc*, *gîndesc*, *greblez* [16] etc., dar *aud*, *cînt*, *alerg* etc. În cazul unor verbe, aceste sufixe sînt facultative : *însemnez*, dar şi *însemn*, *împreunez*, dar şi *împreun*, *strîmb*, dar şi *strîmbez* etc. În sfîrşit, sînt şi verbe, puţine la număr, derivate ori formate prin conversiune, în a căror flexiune nu apar sufixele amintite : *împac* (<*pace*), *fluier* (<*fluier*), *flutur* (<*fluture*), *mătur* (<*mătură*), *sec*, *secînd* etc. (<adj. *sec*). Aceste verbe arată mai clar şi mai convingător decît altele din aceeaşi categorie că procedeul prin care s-au format, toate, şi ele, şi celelalte, este conversiunea şi nu derivarea. În cazul verbelor *fluier* (<subst. *fluier*), *sec* (<adj. *sec*) şi altele, există şi omonimie lexico-gramaticală cu substantivul din care provine, dar această omonimie, parţială, ca toate omonimiile lexico-gramaticale, nu este deloc stînjenitoare în vorbire. Ea există numai în limbă şi în dicţionare. Omonimia lexico-gramaticală nume-verb format prin conversiune se rezolvă în vorbire prin adăugare de morfeme cu forme şi mai ales cu funcţii specifice şi prin distribuţii heterosintagmatice deosebite, şi acestea toate înlătură confuziile prezumtive. Avînd în vedere funcţia morfologică de indicare a timpului prezent [17], pe care, obişnuit, o au sufi-

---

tăţită oarecum să fie considerată ca formă tip, fiind singura care nu implică ideea de timp, mod, număr şi persoană ca celelalte forme verbale. Cît de puţin se acoperă însă infinitivul cu forma tip se vede din dialectul aromân, unde el nu există deloc şi unde ideea cuprinsă de «a cînta» sau «a dormi» trebuie redată printr-o formă a verbului finit „(Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. I, Bucureşti, 1940, p. 106).

[14] Este vorba de limba engleză, în special, care, spre deosebire de alte limbi, „ne distingue, au contraire, presque plus, extérieurement, le nom du verbe" (A. Meillet, *Caractères généraux des langues germaniques*, Paris, 1937, p. 112).

[15] Vezi Iorgu Iordan, Valeria Guţu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, 1967, p. 255—256.

[16] Unele din avantajele folosirii acestor sufixe au fost relevate de H. Tiktin în *Gramatica română. Etimologia şi sintaxa* (vezi ediţia a III-a, revăzută de I.-A. Candrea, Bucureşti, 1945, p. 110).

[17] Valeria Guţu Romalo, *Morfologie structurală a limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 168. În *Gramatica* Academiei, ediţia a II-a, vol. I, Bucureşti, p.44, se consideră că aceste morfeme au rolul de a indica persoana, împreună cu desinenţele „propriu-zise". Acad. Iorgu Iordan le numeşte *sufixe flexionare* (*Limba română contemporană*, Bucureşti, 1956, p. 262, 435 — nota

xele *-esc* și *-ez*, se poate spune că, teoretic, situația tuturor verbelor formate astfel putea fi de omonimie lexico-gramaticală și în acest fel concluzia noastră ar fi apărut, probabil, mai clar. 4) Și noua distribuție heterosintagmatică a fostei teme nominale contribuie, uneori, la mascarea procedeului prin care s-au format aceste verbe. Astfel, în cazul verbelor pronominale, se utilizează în flexiunea verbelor forme pronominale : (*mă*) *buric* (<subst. *buric*), (*mă*) *piepten* (<subst. *piepten*, *pieptene*) etc. Aceste pronume nu apar în distribuție cu substantivele de la care provin verbele pe care le însoțesc. În exemple ca *mă cocoșesc* (<subst. *cocoș*) și pronumele și sufixul *-esc* „încearcă" să mascheze conversiunea numelui în verb. În sfîrșit, alteori este considerată suficientă simpla îndepărtare a desinențelor nominale și înlocuirea lor cu morfeme verbale obligatorii : *fluierînd*, *măturase*, *flutură*, (eu) *practic* (<subst. *practică*), (el) *practică* etc. (procedeu utilizat, bineînțeles, în plus, și în toate celelalte situații). Este, de fapt, soluția cea mai economică și, prin aceasta, cea mai justă. Situația din limba română a acestor verbe este, sub acest raport, aproximativ aceeași ca în limba engleză, unde, frecvent, substantivele, primind morfeme gramaticale verbale și distribuțiile specifice verbului, sînt folosite și ca verbe propriuzise (de exemplu substantivul *land* „uscat", „pămînt", „țară" > verbul *to land* „a debarca", „a ateriza", „a acosta". Ca și în limba română, și în limba engleză este mai frecventă conversiunea numelor în verbe. Sînt și multe situații în care nu se cunoaște precis direcția conversiunii, nume > > verb, ori verb > nume) [18]. Ca și alte limbi moderne, și limba română literară preferă, actualmente, conversiunea numelor în verbe, nu derivarea de verbe de la nume.

Avînd în vedere funcția morfemelor cu aceste forme, nu se poate concepe că verbe ca *fluier*, *mătur*, *flutur*, (*mă*) *buric*, *practic* s-au format prin conversiune, iar verbe ca *gîndesc*, *găuresc*, *greblez* (fie și cu formele lor de infinitiv) etc. au fost formate prin derivare, numai fiindcă ultimele primesc, în flexiune, anumite sufixe gramaticale și pronume, iar primele, nu.

Dar cauzele amintite nu sînt singurele care au creat impresia că aceste verbe au fost formate prin derivare și nu prin conversiune. La aceste cauze, mai mult de ordin formal, trebuie adăugată una de ordin semantic, care constituie suportul logic al convenției lexicografice, și chiar gramaticale, favorabile infinitivului, și care o justifică. Spre deosebire de toate celelalte moduri și timpuri, infinitivul prezent (invocat totdeauna, prin convenție, cînd se exemplifică cu verbe) exprimă fără „ingrediente" gramaticale numeroase numele acțiunilor privite ca procese. De vreme ce infinitivul se comportă sub aspect lexical ca un nume [19] și se construiește

---

2,442—444). Interpretarea cea mai potrivită ni se pare a fi aceea propusă de Valeria Guțu Romalo. În formele flexionare în care apar, la unele verbe *-ez* și *-esc* au și funcția de sufixe lexicale : *manifest — manifestez*, *îndoi — (mă) îndoiesc* (vezi *Gramatica* Academiei, ed. cit., vol. I, p. 253). În versurile : *O, inimă : cînd para ei și-o năbușește/c-un giulgiu de liniște,/atunci îmi cîntă* (Lucian Blaga, *Poezii*, EPL, 1966, p. 29), sufixul *-ește* este adăugat anume la tema verbului (care, obișnuit, se conjugă fără el), pentru a înmulți numărul sunetului *ș*, apt să sugereze, mai mult decît altele, atmosfera de liniște.

[18] Vezi Hans Marchand, *The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation*, ed. a II-a, p. 372, care susține că, în limba engleză contemporană, numărul substantivelor provenite din verbe (substantive deverbale) este mult mai mic decît numărul verbelor provenite din nume (verbe denominale).

[19] Singura justificare importantă a încadrării lui actuale în flexiunea verbală este aceea că servește ca temă gramaticală pentru construcția unor forme flexionare de timp și mod.

cu sufix gramatical, a fost firesc ca sufixul lui, adăugat la temele nominale din care s-au format verbe, să fie considerat, în lipsa unui sufix lexical, și sufix lexical, nu numai gramatical.

Deci, în formele flexionare de infinitiv ale verbelor *auri*, *grebla*, *mătura* etc., formate prin conversiune, *-i* și *-a* sînt sufixe gramaticale și nimic mai mult. Valoarea gramaticală, unică, o au și celelalte sufixe din toată flexiunea verbală, precum și desinențele *-i* și *-ă* din *mături*, *mătură* etc. Asemenea verbe sînt formate prin conversiune (a cărei definiție gramaticală cuprinde numai ideea de schimbare a sferei distribuției temei gramaticale).

Aceasta înseamnă că cei mai apropiați de adevăr, așa cum îi vedem noi, au fost lingviștii ieșeni citați (A. Philippide, G. Ivănescu și, parțial, Iorgu Iordan).

Existența verbelor de tipul *auri*, *mări* dovedește : 1) că sufixele lexicale verbale din verbe ca *plănui* (<*plan*), *gurăi* (<*gură*), *orbecăi* (<*orb*), *picura* (<*picuri*, pluralul lui *pic*) etc. sînt, așa cum au spus A. Philippide[20] și G. Pascu[21], *-u-*, respectiv *-ă-*, *-ecă-* și nu *-ui*, *-ăi*, cum se crede după interpretarea căreia ne-am opus ; 2) comparînd verbele formate prin conversiune cu verbele formate prin derivare cu sufixe și prefixe, se poate spune că la acestea din urmă sufixele și prefixele sînt redundante de obicei. Așa cum s-a format *gîndi* de la *gînd*, s-ar fi putut forma și un verb ca **plăni* de la *plan*, în locul lui *plănui*, ori **tineri*, de la *tînăr*, în locul lui *întineri*, fără nici o pierdere însemnată pentru limbă. De aici se vede că cel mai economic mijloc de formare a cuvintelor noi este conversiunea[22] (și ceea ce, obișnuit, este numit *derivare regresivă*). Sufixele lexicale verbale se dovedesc utile numai în cazurile cînd, de la aceeași temă nominală, se formează două verbe aparținînd aceleiași conjugări, unul prin conversiune și altul prin sufixare, și ambele au sens lexical deosebit. Acesta este, de exemplu, cazul verbelor *orbi* — *orbecăi*, ambele formate pe baza temei *orb-*, primul prin conversiune, iar al doilea prin derivare cu sufix. Exemplele de acest tip sînt, însă, foarte puține. În

[20] A. Philippide, *op. cit.*, p. 73.

[21] G. Pascu, *Sufixele românești*, București, 1916, p. 369—370 și 372—374.

[22] Conversiunea este numită de Bally *hipostază (hypostase)* și definită astfel : „Hypostase [. . .] est un mode de transposition implicite où la catégorie d'emprunt, en l'absence de tout transpositeur, n'est marquée que par l'entourage syntagmatique" (*Linguistique générale et linguistique française*, ed. a IV-a, Berne, 1965, p. 165). Despre economia lingvistică maximă prin care conversiunea se remarcă în limbă, Charles Bally spune cu dreptate : „Statiquement, l'hypostase apparaît comme une forme abrégée de la transposition explicite" (*ibidem*, p. 165) și „l'hypostase offre l'avantage de permettre des échanges intercatégoriels avec un minimum d'effet combinatoire" (*ibidem*, p. 168). Se deduce de aici că, în raport cu derivatele și compusele marcate atît gramatical, prin morfemele gramaticale și distribuțiile specifice claselor gramaticale ale vocabularului, de care aparțin, cît și lexical, prin morfeme lexicale specifice (*transpozitori*, „transpositeurs", în termenii lui Charles Bally), cuvintele formate prin conversiune sînt marcate numai gramatical, nu și lexical, în sensul că noului lor conținut lexical nu-i corespunde, în planul expresiei, un morfem specific. Aproximativ aceeași este și situația cuvintelor formate prin „derivare regresivă", ale căror conținuturi lexicale noi nu sînt marcate prin unități lexicale speciale. Sensurile lexicale ale cuvintelor formate prin conversiune și prin „derivare regresivă" sînt deduse, decodificate, din sensurile lor gramaticale (morfeme gramaticale și distribuție). Sub acest raport, limbile flexionare se înrudesc, parțial, prin structură, cu limbile izolante (amorfe sau radicale). Ambelor categorii de limbi le este cunoscut rolul foarte important al distribuției în relevarea sensurilor gramaticale ale cuvintelor formate prin conversiune și derivare regresivă. Ele se deosebesc, însă, și aici, prin faptul că în limbile flexionare și aceste cuvinte se flexionează.

toate celelalte cazuri, sufixele lexicale verbale sînt redundante şi chiar inutile. Format cu mai multă economie, de fapt cu economie maximă, un verb ca *închipui* (<*chip*) ar fi avut (şi ar fi putut avea, chiar) forma **chipi*, precum *găuri* < *gaură*. Observaţia, citată mai sus, a acad. Iorgu Iordan care remarcă chiar că există forme duble ale aceluiaşi verb, unul format cu sufix lexical, altul fără să aibă în componenţa sa un asemenea sufix (*grada — grădui*), sprijină părerea noastră. Însă, necesitatea redundanţei, în numele căreia deosebirea între nume şi verb trebuia marcată cît se poate de clar, analogiile derivative care, în funcţie de influenţe străine ori, pur şi simplu, de modă, au acţionat în diferite perioade din istoria limbii române, şi, mai important decît toate, posibilitatea alcătuirii unor microsisteme derivative în care opoziţiile semantice se constituie prin aglutinarea unor prefixe şi sufixe anumite la teme nominale (*îngropa — dezgropa, închipui — neînchipui*) — aglutinare favorizată de paronimia ori chiar omonimia prefixului cu o prepoziţie şi a temei verbale cu tema nominală de origine (*îngropa — în groapă, închipui — în chipul*) — au făcut ca sufixele lexicale verbale româneşti să aibă caracter redundant, într-o proporţie însemnată, şi, prin acest fapt, derivarea verbală însăşi să fie, de obicei, redundantă. Aceasta înseamnă că redundanţa derivaţională verbală, mai ales cea sufixală, se prezintă în limba română contemporană ca fiind deosebit de frecventă. Şi în acest caz, redundanţa este profitabilă în limbă, asigurînd conservarea informaţiei. Alta este, în general, situaţia derivării verbale cu prefixe. În acest caz, prefixele se dovedesc, de cele mai multe ori, necesare. Să se compare, în acest sens, *face, desface, preface, reface*. Însă, în situaţiile cînd de la aceeaşi temă nominală s-au format verbe : a) prin derivare şi cu sufix şi cu prefix (*închipui*, de exemplu), b) numai cu prefix (*îngălbeni* < *galben*), atunci atît sufixul cît şi prefixul, la ambele categorii de verbe, sînt redundante, deoarece asemenea verbe se puteau forma şi prin procedeul cel mai economic, conversiunea. Asemenea perechi de verbe coexistă uneori, mai ales în limba comună (limba literară preferînd, ca de obicei, numai una din forme, de obicei cea cu prefix), ceea ce dovedeşte că interpretarea propusă corespunde realităţii din limbă : *îngrămădi — grămădi* (cf. la Eminescu : *În zadar rîuri în soare/Grămădeşti a ta gîndire ..., Floare albastră*). Desigur că în formaţii parasintetice [23], ca *înfăşura, desfăşura*, formate şi cu sufix şi cu prefix, şi al căror sens lexical diferă de sensurile altor verbe formate de la aceeaşi temă nominală, prin alt procedeu, conversiune (*gîndi*), ori prin derivare numai cu prefixe lexicale (*înfăşa, desfăşa* <*faşă*), fie prefixul, fie sufixul este necesar, numai unul din ele, deci, fără a putea spune precis care anume. În exemple ca *înfăşa/înfăşura*, necesitatea absolută a sufixului lexical este foarte clară. În perechea (a se) *veseli — înveseli*, prefixul din cel de al doilea verb nu poate fi socotit redundant, deoarece sensurile celor două verbe care o alcătuiesc nu sînt identice. Dar nici numărul exemplelor de acest tip nu este prea mare. Mai pe scurt, sufixele şi prefixele lexicale nu sînt redundante, ci utile în mod absolut în derivarea verbală, atunci cînd îndeplinesc singure funcţia de derivare, formînd de la

---

[23] Finuţa Asan, *Formaţii parasintetice în limba română*, LR XIV, 1965, nr. 1, p. 87—95.

aceeaşi temă nominală verbe cu radical diferit, dar cu aceeaşi rădăcină [24] (a numelui a cărui temă a servit ca bază de derivare), deoarece radicalul este, prin definiţie, purtătorul unor sensuri lexicale anumite. În altă situaţie, prefixarea şi sufixarea verbală sînt redundante, ceea ce, sub raportul necesităţii receptării adecvate a mesajului, este o calitate a verbelor pe care le formează; 3) în acelaşi timp, trebuie remarcat că exemplele de tipul *sili/silui*, în care *silui* era, iniţial, o simplă variantă a primului, dar acum reprezintă un cuvînt diferenţiat şi semantic de cel format prin conversiune de la aceeaşi temă nominală (*sil-*, a substantivului *silă*), pot servi, în dezvoltarea lexicului limbii române, ca model şi pentru exemple ca *jeli — jelui*, *grada — grădui* etc., posibil de transformat, dacă ambele lor forme vor mai fi folosite, în unităţi distincte şi semantic [25]. În acest fel, sufixele derivative verbale din componenţa lor îşi pierd calitatea de a fi redundante, pe care o au iniţial, şi devin absolut necesare. Se poate întîmpla acelaşi lucru şi în cazurile în care astăzi un verb format prin derivare (ca *plănui*) nu coexistă cu alt verb, provenit prin conversiune, de la aceeaşi temă nominală. Pe scurt, derivarea sufixală verbală neredundantă reprezintă o posibilitate încă puţin folosită de limba română contemporană. Ea constituie o rezervă care va putea fi valorificată, cu profit, de dezvoltarea viitoare a derivării româneşti. În aceeaşi măsură se va reduce treptat şi redundanţa derivaţională verbală; 4) suportul material al conversiunii numelor în verbe, pe de o parte, şi al „derivării regresive" (nume <verb), pe de altă parte, fiind identic — rădăcină nominală în distribuţie cînd cu morfeme nominale, cînd cu morfeme verbale — , se poate spune că cele două procedee de formare a cuvintelor se confundă, alcătuiesc, de fapt, un singur procedeu, o singură unitate. Aşa cum *simţ* este format din *simţi*, prin „derivare regresivă", tot aşa putea proveni şi *gînd* din *gîndi*, ambele procedee putînd fi, teoretic, reversibile, în aceste exemple, ca şi în celelalte. Stabilirea exactă, pentru fiecare caz în parte, a anteriorităţii ori a posteriorităţii numelui, în comparaţie cu verbul avînd aceeaşi temă, scapă observaţiei empirice a vorbitorului obişnuit şi nici nu-l interesează de vreme ce aceasta nu are nici o însemnătate în procesul comunicării [26].

În lumina concluziilor bazate pe distribuţia temelor gramaticale, cu morfemele gramaticale, trebuie, deci, pentru a fi consecvenţi, să constatăm că în limba română, ca şi în celelalte limbi flexionare, nu există nici *derivare regresivă postverbală* şi nici *derivate regresive postverbale*. După cum *flutura*, *găuri*, *grebla* etc. s-au format prin conversiunea numelor corespunzătoare (a temelor nominale corespunzătoare omonime, mai exact) în verbe, tot aşa substantivele *auz*, *cuget*, *laudă*, *licăr*, *rugă*, *simţ* etc. s-au format prin conversiunea verbelor corespunzătoare (a temelor gramaticale verbale omonime, mai precis) în nume. În ambele situaţii, toate aceste

---

[24] Pentru deosebirile dintre *radicalul* şi *rădăcina* cuvintelor, vezi Valeria Guţu Romalo, *Morfologie structurală a limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 39, şi articolul nostru *Morfeme lexicale*, LR XVIII, 1969, nr. 5, p. 453—458.

[25] Sufixele care au derivat verbe de conjugarea a IV-a, între care şi *-u-*, sînt astăzi mai puţin productive decît în trecut, (vezi Despina Ursu, *Încadrarea morfologică a verbelor neologice în limba română din perioadă 1760—1860*, LR XIV, 1965, nr. 3, 371—379).

[26] Distincţia are numai caracter lingvistic. Vezi Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*. Variantă nouă, 1960, p. 40—41; Jean Dubois, *Grammaire structurale du français : le verbe*, Paris, 1968, p. 28.

cuvinte, precum şi celelalte din aceleaşi categorii, s-au format prin conversiune, nu prin derivare (numită, oricum, *imediată* etc. ori *regresivă*). Sub raportul formării lor, le deosebesc numai sensurile, corelative, ale conversiunii, nume > verb, pentru cuvintele din prima categorie, verb > nume, pentru cuvintele din a doua categorie. Aceasta înseamnă că în limba română nu s-au format cuvinte prin suprimare de afixe. Nici chiar substantivele masculine ca *măslin*, *smochin* etc. nu s-au format prin „derivare regresivă" de la numele corespunzătoare, feminine, de fructe, prin suprimarea desinenţei, realizată pozitiv, *-ă* (*măslină*, *smochină*) [27], ci prin conversiunea nume fem. > nume masc. (definiţia conversiunii trebuie deci, extinsă). Nu se poate crea ceva suprimînd, ci fie adăugînd, fie înlocuind. A spune că se poate crea ceva numai prin suprimare este, dealtfel, o contradicţie *in terminis*. Nu s-a observat, pînă acum, că aceste cuvinte au fost formate prin conversiune, pentru că, în loc să se fi avut mereu în vedere *toate* (ori, măcar, *mai multe* din) formele lor flexionare, s-a considerat, totdeauna, în mod greşit — ca şi la verbele din categoria discutată mai sus — , ca unică reprezentantă, *o singură* formă flexionară, cea de N—A singular nearticulat. Deşi această formă prezintă avantajul de a avea morfem gramatical nominal realizat negativ şi, din acest motiv, se maschează aici mai puţin decît în altele procedeul ei de formare, totuşi nu s-a observat provenienţa ei, ca şi a tuturor celorlalte, prin conversiunea, în nume, a temei verbale omonime corespunzătoare. Motivul este acelaşi : predominanţa conceptului de „derivare regresivă" şi a analizei diacronice, în defavoarea celei sincronice structuraliste. Gîndind, însă, structuralist, cu atenţia îndreptată atît spre funcţiile şi specificul morfemelor gramaticale care acompaniază morfemul lexical, cît şi spre distribuţia acestuia în sintagme, se poate concepe, în toate aceste două categorii de cuvinte, numai provenienţa lor prin conversiune (nume > > verb şi verb > nume), de vreme ce temei gramaticale căreia i se schimbă distribuţia (formîndu-se, astfel, un cuvînt nou) nu i se adaugă nici un singur morfem lexical.

În limba română, ca în toate limbile flexionare, un cuvînt nou nu se poate forma numai prin suprimarea de afixe. În aceste limbi se pot forma cuvinte noi numai prin două procedee fundamentale : a) adăugare de morfeme lexicale la o temă preexistentă (derivare şi compunere) ; b) înlocuirea, în jurul aceleiaşi teme gramaticale, a unor morfeme gramaticale aparţinînd unei flexiuni, prin morfeme gramaticale aparţinînd, în general, altei flexiuni (conversiune).

Concluzia generală, privind criteriile de identificare a procedeelor prin care se formează cuvinte, reiese acum clar : este absolut necesar să fie avute în vedere, constant, şi formele flexionare ale cuvîntului şi distribuţiile heterosintagmatice ale acestora.

Deşi prin conversiune se formează cuvinte aparţinînd mai multor părţi de vorbire, deoarece numărul acestor cuvinte este relativ mic, se poate considera că aportul ei general la îmbogăţirea vocabularului este mai redus, în comparaţie cu aportul altor procedee de formare a cuvintelor. Interpretarea propusă mai sus dovedeşte, însă, că : 1) în limba română există şi verbe formate prin conversiune (pînă acum nu s-au dat exemple de acest fel) ; 2) procedeul formării de verbe prin conversiune (verbe deno-

[27] Vezi Theodor Hristea, *Etimologii româneşti*, Bucureşti, 1968, p. 66—99.

minale) este, mai ales în limba română contemporană, productiv [28] şi, ca totdeauna, economic; 3) numărul total de cuvinte formate prin conversiune, indiferent de părţile de vorbire cărora le aparţin, este mai mare decît se crede după interpretarea căreia ne-am opus (în baza căreia asemenea verbe erau considerate derivate). Totuşi, şi în aceste condiţii, ponderea deosebit de mare a derivării cu sufixe (căreia i s-a atribuit, nejust, şi rolul formării verbelor din categoria discutată mai sus), în ansamblul procedeelor de formare a cuvintelor româneşti, nu este afectată substanţial, deoarece numărul cuvintelor formate astfel rămîne, în continuare, deosebit de mare; 4) distincţia polară *nume — verb*, fundamentală în limbă şi în lingvistică (unde apare încă la gramaticii antici), iese în evidenţă cu maximă claritate mai ales în cazul conversiunii numelor în verbe şi a verbelor în nume. Dacă, aşa cum susţine şi demonstrează lingvistica structurală, importante, în limbă şi în lingvistică, sînt două aspecte, morfemele (cu dubla lor faţă : sens-formă) şi distribuţia lor, atunci, în cazul conversiunii, ambele aspecte îşi demonstrează, cît se poate de clar, originalitatea. Atît sub raportul funcţiilor morfemelor gramaticale, cît şi sub acela al distribuţiei lor, în conversiunea numelor în verbe, ca şi în conversiunea verbelor în nume, esenţială este distribuţia temei gramaticale : înconjurată de morfeme nominale, ea este temă nominală, dar, înconjurată de morfeme verbale, este temă verbală. În plus, se poate observa, de aici, că tema gramaticală nu aparţine, în principiu, unei anumite părţi de vorbire : aceeaşi temă este susceptibilă să primească morfeme gramaticale din cele două categorii polare (de exemplu, tema *sec-/seč-* : temă nominală în masc. sg. (*glas*) *sec*, masc. şi fem. pl. (*glasuri*) *seč*, f. sg. (voce) *seacă*; superlativ absolut (*glas*) *foarte sec* etc., temă verbală în formele flexionare ale verbului *seca* : *sec*, *seč*, *seacă*, *secăm*, *secînd*, *lacul -a fost -sec-a-t* etc. şi invers : *simţ-i*, *simt-e*, *simţ-ea-i*, *simţ-ind* etc., dar *simţ-u-l*, *simţ-uri-le* (*un acut*) *simţ* etc.) [29]. şi să se plaseze, astfel, împreună cu cele cu care, alcătuind cuvinte, se află în distribuţie homosintagmatică, fie în categoria numelui, fie în categoria verbului.

---

[28] În lucrarea citată a lui A. Philippide am numărat, la p. 72—73, aproximativ 70 de exemple formate astfel în limba română, de la substantive, adjective şi interjecţii, după modelul oferit de corespondenţe preluate din latina populară. Trebuie amintit, însă, că A. Philippide n-a avut intenţia să dea o listă completă a verbelor formate astfel, încît numărul lor este, cu siguranţă, mult mai mare, întrecînd numărul cuvintelor formate prin conversiune şi aparţinînd altor părţi de vorbire decît verbul. O statistică mai exactă oferă însă lucrarea Mariei-Luiza Purdela : din limba latină, limba română a moştenit, formate astfel, 46 de verbe de conjugarea I (între care *arma*, *buciuma*, *cina*, *cînta*, *cuvînta* ş.a.) şi 7 de conjugarea a II-a (*amări*, *dosi*, *lărgi*, *rări* ş.a.). În limba română contemporană există, de acest fel, după aceeaşi autoare, 213 verbe de conjugarea I (fără cele de origine onomatopeică, necunoscută şi nesigură) şi 614 verbe de conjugarea a IV-a. Cifrele sînt, totuşi, aproximative. Unele verbe de acest fel, socotite ca fiind moştenite, s-ar fi putut forma şi în limba română (*amări*, *lărgi*, de exemplu, de la adjectivele corespunzătoare, moştenite).

[29] Pe bună dreptate, unii lingvişti americani clasifică în părţi de vorbire nu cuvintele, ci temele gramaticale ale acestora (vezi de exemplu, Charles F. Hockett, *A course in Modern Linguistics*, ed, 1970, p. 221).

FENOMENE GRAMATICALE NOI ÎN LIMBA ROMÂNĂ VORBITĂ

DE

ION MOISE

1. COMPLEMENTUL DIRECT CU PREPOZIȚIA CU

În limba română, ca și în alte limbi indo-europene, complementul direct substantival se construiește cu ajutorul cazului acuzativ fără prepoziție : *beau apă, mănînc pîine, citesc o carte.* De regulă, numai substantivele care desemnează persoane sau animale personificate pot forma acuzativul obiectului direct cu prepoziția *pe : Îl văd pe Ion. O iubesc pe mama. Cheamă-l pe Grivei.*

În limba română vorbită există însă și un complement direct format cu ajutorul cazului acuzativ însoțit de alte prepoziții. Construcția cea mai frecventă este cea care folosește prepoziția *la* cu un substantiv nearticulat : *am băut la apă, am mîncat la pîine, au încasat la goluri* etc. Prepoziția *la* conferă construcției valoarea semantică de mare cantitate a obiectului supus acțiunii (comp. : *am băut apă și am băut la apă*). Este specifică limbajului afectiv și se întîlnește în vorbirea populară și familiară [1]. De construcția corespunzătoare neprepozițională se deosebește și printr-o mai mare expresivitate.

Cu prepozițiile *de, din (dintr-)* se construiește și o parte secundară de prepoziție care pare complement direct, dar, în realitate, este un atribut pe lîngă un complement direct subînțeles : *Robinson de aceste...nici ave în cuget* ; *Arde în căldări în loc de cărbuni, din grîul ce transporta în hambarele vaporului* [2].

În ultimii ani, în limbajul popular argotizant a mai apărut o construcție de complement direct cu prepoziție. Construcția are caracter frazeologic și posedă structura : *imperativul singular al verbului a lua + prepoziția cu + un substantiv nearticulat.*

---

[1] A. Graur, *A mînca la pîine*, BL, VII, 1939, p. 183–184 ; Academia R.S.R., *Gramatica limbii române*, București, 1966, vol. I, p. 369, vol. II, p. 156.

[2] Academia R.S.R., *Gramatica limbii române*, București, 1966, vol. II, p. 156.

Exemple : *ia cu pîine, ia cu peşte, ia cu castraveţi, ia cu popă, ia cu as* (la jocuri de cărţi), *ia cu goluri* (la jocuri sportive), *ia cu ţuică, ia cu flori* etc.

Nu este un complement sociativ, după cum s-ar părea, deoarece substantivul precedat de prepoziţia *cu* nu desemnează un obiect care însoţeşte subiectul sau complementul direct în săvîrşirea unei acţiuni, ci desemnează obiectul care se supune direct acţiunii unui verb tranzitiv. Astfel, vorbitorul foloseşte construcţia *ia cu pîine*, cînd invită pe cineva să mănînce pîine. Deci construcţia *ia cu pîine* din punctul de vedere al raporturilor sintactice (verb + complement direct) este sinonimă cu construcţia *ia pîine*.

Aceste construcţii se deosebesc între ele stilistic şi semantic. Construcţia *ia cu pîine* este specifică limbajului afectiv şi se întîlneşte în vorbirea populară argotizantă. Construcţia *ia pîine* nu are caracter afectiv şi face parte din limbajul standard. Construcţia *ia cu pîine* conţine o nuanţă de haz, umor, uneori o ironie la adresa interlocutorului (se întîlneşte numai în dialog). Se foloseşte de către vorbitor cînd acesta oferă interlocutorului ceva neaşteptat, surprinzător şi de cele mai multe ori neplăcut. În ultimul caz construcţia capătă nuanţă ironică.

La origine substantivul precedat de prepoziţia *cu* a fost complement sociativ pe lîngă un complement direct : *ia friptură cu pîine*. În vorbirea anumitor oameni, complementul sociativ *cu pîine* a început să fie folosit fără complement direct şi în acest caz s-a transformat el însuşi în complement direct, preluînd funcţia părţii de propoziţie omise.

În vorbirea cultă, îngrijită, o asemenea construcţie este evitată, deoarece contravine normelor limbii literare.

2. UN NOU PRONUME EXPLETIV

O serie de verbe şi locuţiuni verbale româneşti conţin pronumele cu valoare neutră *o* : *a o întinde, a o nimeri, a o şterge, a o face, a o zice, a o lua la sănătoasa, a o da în bară* etc.

Acest acuzativ aton feminin singular *o* este considerat în gramatica noastră un neutru neanalizabil. Gh. N. Dragomirescu îl numeşte *pronume expletiv*, deoarece este lipsit de valoare lexicală şi are funcţia gramaticală zero [3]. Domnia sa ilustrează această teză şi cu ajutorul unor expresii : *na-ţi-o frîntă, că ţi-am dres-o ; am pus-o de mămăligă.*

La început, în asemenea construcţii, pronumele *o*, folosit după verbe tranzitive, avea funcţie de complement direct : *na-ţi-o frîntă* (scula), *am pus-o de mămăligă* (apa), *am dat-o în bară* (mingea). Pronumele *o* devine expletiv cînd încetează a mai fi complement direct.

Acest lucru se întîmplă cînd verbul capătă un sens figurat : *a o întinde, a o şterge* = a pleca, a fugi. Aceste verbe pierd tranzitivitatea.

Unele verbe cu *o* nu pierd caracterul tranzitiv (*a o nimeri, a o face, a o zice*). Cu aceste verbe *o* mai păstrează încă sensul unui pronume personal obişnuit, deoarece se mai poate subînţelege un complement direct : *am făcut-o* (prostia), *am zis-o* (trăznaia). Avem a face aici cu un fenomen

[3] Gh. N. Dragomirescu, *Elemente în propoziţie şi frază, cu funcţie gramaticală zero*, în „Limbă şi literatură", vol. XXIII, p. 132.

lingvistic de trecere, intermediar : pronumele *o* este pe cale de a se goli de sens şi a deveni expletiv.

În locuţiuni şi expresii verbele cu *o* îşi pierd şi sensul de bază şi tranzitivitatea : *a o lua la sănătoasa* = a fugi ; *a o da în bară* = a greşi ; *a o pune de mămăligă* = a o păţi. În limbajul sportiv, unde pentru lovirea barei se subînţelege mingea, locuţiunea *a o da în bară* nici nu se mai foloseşte, se spune : *a trage în bară, a lovi bara, a nimeri bara, a se izbi de bară.*

Pronumele expletiv *o* se întîlneşte în limba română standard.

În ultimul timp în limbajul popular argotizant a apărut un nou pronume expletiv — *le*. Acesta, de asemenea, se ataşează unor verbe : *a le soili* = a dormi ; *a le vedea* = a şti, a se pricepe la ceva ; *a le gini* (acelaşi sens) ; *a le juca ; a le zice ; a le minţi ; a le sforăi ; a le toci* = a învăţa etc.

Acest fel de pronume nu a fost studiat pînă acum. Gh. N. Dragomirescu semnalează un pronume *le* asemănător cu cel expus de noi în limbajul artistic popular : *Supt cea poală de dumbravă / mare cîrd de oi să-mi pază / Domnului meu. / Da le pază, cin'le pază ? / Da le Gheorghe bun voinic... / Da le Gheorghe bun voinic / Ale cui sînt ceste oi ?* [4]. Lingvistul citat observă că pronumele *le* începe să se repete expletiv numai după ce, în primul vers în care apare, e întrebuinţat cu funcţia lui gramaticală firească : *Da le pază, cin le pază ?* („Dar le păzeşte, cine le păzeşte"?).

Considerăm că pronumele *le* a devenit expletiv sub influenţa pronumelui expletiv *o*. Iniţial, acest pronume personal era complement direct : *le tocesc* (lecţiile), *le văd* (obiectele). Cînd cuvîntul *le* a încetat a mai fi complement direct şi a început să se folosească şi cu verbe intranzitive (*a le soili, a le sforăi*), el şi-a pierdut sensul lexical şi funcţia gramaticală, deci a devenit expletiv.

Gh. N. Dragomirescu arată, de asemenea, că formele pronominale expletive, cu excepţia lui *le*, au avut cîndva funcţie gramaticală — aceea de complement : „Formele pronominale expletive, cu excepţia lui *le*, pot avea şi explicaţie genetică, fie psihologică (în cazul dativului etic), fie gramaticală. Într-o propoziţie ca : «Ce să-i faci ! Aşa e omul (viaţa) ! » putem admite că, la origine, pronumele *i* se referă ca substitut la substantivul *omul* sau *viaţa* : «*Ce să-i faci omului*» ... La fel în «*A păţit-o*», pronumele *o* se poate referi la un complement direct *uitat* cum ar fi : «*A păţit una şi bună* (o întîmplare etc.) ». Dată fiind disocierea absolută, în gîndirea vorbitorului a pronumelui de obiectul indirect sau direct concret, pronumele (*i* sau *o*) s-au încărcat ele cu toată semnificaţia lexico-gramaticală a complementului absent — o semnificaţie neutră şi impersonală (adică foarte abstractă)" [5].

Pronumele expletiv *le* conferă verbului pe care-l însoţeşte nuanţa intensităţii acţiunii. Deci el îndeplineşte în propoziţie o funcţie semantico-stilistică, deşi este un expletiv.

Construcţiile cu *le* expletiv s-au format în limbajul afectiv şi se caracterizează printr-o deosebită expresivitate, comp. *latină ştiu* şi *la latină le văd, la latină le ginesc.*

Se întîlnesc mai ales în vorbirea elevilor şi studenţilor şi au o frecvenţă ridicată. Limba literară nu le acceptă, deoarece le consideră vulgare.

---

[4] *Ibidem*, p. 133.
[5] *Ibidem*, p. 132–133.

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA RAPORTULUI APOZITIV

DE

LIVIUS PETRU BERCEA

1. Studiile lingvistice apărute în special după publicarea primei ediții a *Gramaticii* Academiei [1] reiau și discută, nu de puține ori în contradictoriu, unele dintre categoriile pe care autorii amintitei *Gramatici* le trataseră sumar sau care atrăseseră atenția prin faptul că nu corespundeau realității lingvistice.

Printre problemele care au constituit obiectul unor studii ulterioare (elementul predicativ suplimentar, predicatul verbal compus etc.) se numără și apoziția și propoziția apozitivă. Insuficiența prezentării unor capitole din gramatică a fost remarcată și de Mioara Avram în referatul *Probleme ale gramaticii limbii române* [2], unde face un bilanț al realizărilor lingvisticii pînă în momentul respectiv, ocupîndu-se și de problemele și capitolele mai mari ale gramaticii limbii române nestudiate suficient: „Dintre capitolele mai mari ale gramaticii limbii române încă neprecizate mulțumitor se pot cita următoarele: din morfologie, întrebuințarea articolelor de diverse feluri și a substantivelor nearticulate, sfera adverbului și rolul sintactic al unor specii, din sintaxă, complementul indirect, apoziția, elementul predicativ suplimentar și propozițiile corespunzătoare sau raportul de coordonare alternativă..." [3].

Lucrările apărute pînă acum despre apoziție și raportul apozitiv aduc precizări multe în privința definirii (de multe ori în contradicție cu realitatea lingvistică) a raportului apozitiv, dar nu reușesc întotdeauna să iasă din impas, încadrînd unele fapte de limbă în tipare prestabilite, în loc să tragă concluziile adecvate pe baza studiului realității lingvistice.

O deficiență a unor studii despre apoziție o constituie și faptul că nu iau în considerare lucrările mai vechi de sintaxă a limbii române, care pot oferi, nu o dată, soluții interesante.

Încercăm, succint, o prezentare critică a bibliografiei.

---

[1] Vol. I, II, București, 1954.

[2] LR, 1965, nr. 1; referatul a fost prezentat la Conferința națională de lingvistică românească, București, 1964.

[3] Mioara Avram, *lucr. cit.*, p. 27.

2. Înainte de apariţia primei ediţii a *Gramaticii* Academiei, apoziţia a fost remarcată de două lucrări de care trebuie să se ţină seama : cea a lui H. Tiktin, *Gramatica română* (ed. a III-a, Bucureşti, 1945), şi *Elemente de sintaxă a limbii române* a lui N. Drăganu (Bucureşti, 1945).

Tiktin a precizat raportul dintre apoziţie şi termenul pe lîngă care stă, definind-o ca „un substantiv care se alătură lîngă alt substantiv spre a-l determina, fără însă a atîrna de la dînsul" [4]. Iată deci că una din principalele caracteristici ale apoziţiei, independenţa sintactică faţă de termenul pe lîngă care se află, a fost remarcată mai de mult, fără ca vreun studiu să amintească definiţia dată de Tiktin. Tot H. Tiktin a precizat cazul apoziţiei, arătînd că aceasta se acordă în caz cu termenul prim, dar, cînd acesta e la genitiv sau la dativ, apoziţia „ia, de ordinar, forma cazului drept" [5].

N. Drăganu defineşte apoziţia ca fiind „atributul substantival pus în acelaşi caz cu substantivul determinat, ori în cazul nominativ fără vreo legătură, afară de pauză (notată prin virgulă) şi acord" [6], definiţie reluată ulterior de *Gramatica* Academiei şi de manualele şcolare, dar incomplet. Totuşi N. Drăganu a lărgit, în mod nejust, categoria apoziţiei, considerînd apoziţii complementul direct şi indirect anticipat sau reluat prin pronume personal aton (*Pe Eva a dus-o tatăl său la Iaşi*) şi creînd un tip de apoziţii cu înţeles adjectival (ex. : *cai cu capetele* **coardă** — unde *coardă* ar fi apoziţie).

Cele două ediţii ale *Gramaticii* Academiei acceptă definiţia dată de Mioara Grigorescu : „apoziţia este atributul substantival pus în cazul nominativ, indiferent de cazul termenului determinat sau acordat în caz cu acesta" [7]. Definiţia e incompletă şi deficitară, deoarece, ca o primă observaţie pe care vrem s-o facem, apoziţia nu se poate încadra în clasa atributului substantival. Dar iată deficienţele definiţiei :

a) La pagina 126 din studiul menţionat, M. Grigorescu face următoarea afirmaţie : „Spre deosebire de celelalte atribute substantivale, apoziţia nu este subordonată termenului determinat, ci stă, din punct de vedere logic, pe acelaşi plan cu acesta ; expresia lingvistică a acestei realităţi este juxtapunerea apoziţiei". Afirmaţia vine în totală contradicţie cu încadrarea apoziţiei la atribut. Atributul este o parte de propoziţie subordonată unui termen regent. Or, autoarea studiului afirmă că apoziţia nu e subordonată termenului determinat, ci stă pe acelaşi plan cu acesta. În legătură cu această problemă mai trebuie amintit faptul, mai general, că gramatica noastră acceptă încă neconcordanţe ale planului logic cu cel gramatical. Astfel, în timp ce subiectul şi predicatul sînt părţi principale de propoziţie, subiectiva şi predicativa sînt considerate propoziţii subordonate (numai pentru că elementele lor introductive fac parte din categoria celor subordonatoare ?). De fapt, „regenta" şi subiectiva stau pe acelaşi plan, se presupun reciproc. Există, între subiectivă şi predicatul „regentei", acelaşi raport de inerenţă existent între subiect şi predicat în propoziţie.

---

[4] H. Tiktin, *op. cit.*, p. 182.
[5] H. Tiktin, *op. cit.*, p. 183.
[6] N. Drăganu, *Elemente de sintaxă* . . . , p. 54.
[7] *Atributul substantival în limba română*, în SCL, 1954, nr. 1—2, p. 119.

Deci încadrarea apoziției la atribut e o greșeală, și definiția dată este contrazisă de afirmația care se face ulterior că cei doi termeni ai raportului apozitiv stau pe același plan.

b) O altă carență a încadrării apoziției în clasa atributului substantival o constituie faptul că apoziția nu se exprimă numai prin substantiv, ci și prin adjectiv, verb etc., deci există posibilitatea exprimării ei și prin alte clase morfologice.

c) Determinarea, pe care Mioara Avram o presupune ca fiind existentă în cadrul raportului apozitiv, între cei doi termeni ai acestui raport implică subordonarea apoziției. Atunci cum se mai susține afirmația că apoziția stă, logic și gramatical, pe același plan cu termenul pe lîngă care apare ?

O primă concluzie ar fi deci necesitatea scoaterii apoziției din clasa atributului substantival și crearea unei categorii aparte, pentru că apoziția ocupă un loc deosebit între celelalte părți de propoziție.

Subordonarea apoziției mai este susținută de I. Rizescu [8] și de Finuța Asan [9].

Alte studii afirmă că raportul apozitiv e un raport de coordonare [10], iar Mioara Avram îl consideră ca fiind situat între coordonare și subordonare [11].

Unii autori socotesc raportul apozitiv ca fiind deosebit atît de coordonare cît și de subordonare [12]. Mircea Mitran nu dă o altă soluție acestui raport, dar Viorica Florea consideră că „apoziția reprezintă o identitate față de termenul la care se referă, iar raportul dintre ea și acest termen e un raport de reluare, nu de determinare, un raport negramatical" [13].

Problema nefiind lipsită de interes, vom încerca completarea ei cu cîteva elemente noi.

3. *Definiție.* Apoziția este partea de propoziție care poate sta pe lîngă orice cuvînt cu funcție sintactică în propoziție (cu excepția predicatului) sau pe lîngă o propoziție și care reia termenul sau propoziția de referință, precizîndu-le, explicîndu-le sau analizîndu-le, stînd din punct de vedere logic și sintactic pe același plan cu termenul la care se referă.

După cum se poate observa, definiția propusă se deosebește de definițiile obișnuite date părților secundare de propoziție, care sînt definite în raport cu valoarea morfologică a unui cuvînt, cît și de acelea date subiectului și predicatului, părți de propoziție definite una prin cealaltă.

4. *Terminologie.* Studiul oricărei categorii gramaticale necesită o terminologie adecvată, care să reflecte în mod obiectiv relațiile pe care respectiva categorie gramaticală le stabilește cu termenii cu care intră în

---

[8] *Note asupra subordonatelor explicative*, în LR, 1960, nr. 1.

[9] *Propoziția apozitivă și apoziția*, în LR, 1961, nr. 4.

[10] I. Coteanu, *În legătură cu „subordonatele" explicative*, în LR, 1960, nr. 1, și V. Hodiș, *Echivalența semantico-sintactică a termenilor raportului apozitiv*, în CL, 1966, nr. 1, și 1967, nr. 2.

[11] *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în SG, I.

[12] M. Mitran, *Despre apoziție și raportul apozitiv*, în LR, 1963, nr. 1, și Viorica Florea, *Cu privire la apoziție*, în LR, 1967, nr. 2.

[13] Viorica Florea, *art. cit.*, p. 183.

legătură. Uneori terminologia poate constitui un impediment în calea exprimării corecte a unui fapt gramatical.

Termenul care e reluat de apoziție a primit diferite denumiri.

În studiile care consideră apoziția drept o specie a atributului, termenul reluat e numit *determinat* sau *regent*, ceea ce impune subordonarea apoziției.

Mircea Mitran și V. Hodiș folosesc denumirea de *termen inițial*, iar V. Șerban [14] pe aceea de *termen însoțitor* (de fapt termenul la care se referă apoziția e „însoțit", iar apoziția propriu-zisă e termenul „însoțitor").

Raportul apozitiv este un *raport de referință*. Vom folosi așadar denumirea de *termen de referință* pentru a desemna termenul pe lîngă care stă apoziția.

S. Rogobete [15] consideră raportul apozitiv ca fiind un *raport de echivalență*: „Specificul apoziției și al propoziției apozitive constă în aceea că ele realizează nemijlocit raportul sintactic al termenului inițial față de același partener și în același timp se află în *raport de echivalență* față de termenul inițial cu care stau pe același plan sintactic" [16].

Trebuie observat că cei doi termeni ai raportului apozitiv se află în raport de echivalență față de „același partener", dar între ei raportul este de *referință*.

5. *Delimitări.* Majoritatea cercetătorilor, la fel și *Gramatica* Academiei, nu au făcut delimitările necesare între două categorii de fapte apropiate, e drept, dar totuși deosebite. E vorba de a delimita apoziția de o specie a atributului. Încă primii lingviști care au acordat atenție apoziției au introdus în această categorie sintactică exemple de tipul: *orașul* **București,** *studentul* **Popescu,** *rîul* **Mureș,** unde *București, Popescu, Mureș* erau considerate apoziții. Mircea Mitran [17] apreciază că în asemenea cazuri termenii respectivi sînt atribute în nominativ. Existența acestei categorii de atribute, pe care le vom numi *restrictive* [18], face ca apoziția să se îndepărteze de sfera atributului. Uneori deosebirea dintre apoziție și atributul restrictiv se face numai grafic, apoziția necesitînd o punctuație specială (v. mai jos).

6. *Sinonimie lexicală și gramaticală.* În cazul raportului apozitiv trebuie să se considere că există o sinonimie lexicală de tip special. Cei doi termeni ai acestui raport intră în relație sinonimică din cauza a doi factori: contextul și vorbitorul. Rareori se întîlnesc cazuri în care să fie vorba de o sinonimie permanentă, ca în exemplul: *Pămîntul se învîrtește în jurul soarelui 365 de zile, adică* **un an.**

De cele mai multe ori sinonimia apare numai în context, reflectînd și poziția vorbitorului față de faptele exprimate. Deci vorbitorul este cel

---

[14] V. Șerban, *Curs practic de sintaxă a limbii române*, București, 1964, p. 124.

[15] *Observații asupra raportului apozitiv*, în LR, 1969, nr. 5.

[16] S. Rogobete, *art. cit.*, p. 446—447.

[17] *Despre apoziție și raportul apozitiv*, în LR, 1963, nr. 1, p. 38.

[18] Astfel de atribute apar pe lîngă substantive așa-zise „nefinite" și au rolul de a restrînge sfera acestora. Se mai poate considera că aceste construcții *(orașul București)* formează o singură unitate.

care stabilește raportul de sinonimie semantică între cei doi termeni ai raportului, el este cel care îl pune în evidență, datorită faptului că vorbitorul simte nevoia de precizare: „Mezinul, *Alexandru*, își contenise de multă vreme pornirile mînioase" (Sadoveanu).

Pe plan gramatical, sinonimia termenilor raportului apozitiv se reflectă în faptul că ei îndeplinesc aceeași funcție sintactică, cu precizarea că apoziția intră în relație cu celalalte părți de propoziție prin intermediul termenului de referință sau direct în cazul comutării acestuia cu zero.

7. *Coordonare, subordonare și raport apozitiv.* Raportul apozitiv a fost considerat fie raport de coordonare, fie raport de subordonare, fie un raport deosebit.

Raportul apozitiv se deosebește atît de coordonare cît și de subordonare. Pentru a ilustra afirmația folosim următoarele criterii de comparare:

a) Sinonimia semantică:

— nu se realizează în cadrul coordonării între termenii acestui raport;

— nu se realizează nici în cadrul subordonării;

— se realizează în privința termenilor raportului apozitiv.

b) Posibilitatea comutării termenilor cu zero, cu condiția păstrării identității comunicării:

— nu există în cadrul coordonării;

— nu se realizează nici în cadrul subordonării;

— există în cadrul raportului apozitiv.

8. *Apoziție și construcții incidente.* În studiul *Construcțiile incidente și valoarea lor în româna contemporană* [19], I. Mușiu, clasificînd apozițiile în *obligatorii* și *care pot lipsi din context*, identifică ultima categorie de apoziții cu construcțiile incidente (acestea nu adaugă nimic nou comunicării, fiind doar o expresie a afectului vorbitorului). Nu putem admite această soluție, precizînd că apoziția aduce un spor de comunicare în context și, în al doilea rînd, are funcție sintactică (deși mediată) în propoziție, pe cînd construcțiile incidente nu au.

9. *Marca raportului apozitiv.* În limba română raportul apozitiv se realizează în trei feluri: cu ajutorul cuvintelor și expresiilor de explicație, prin juxtapunere și cu ajutorul conjuncției *și*.

Cuvinte și expresii explicative:

În colț un pat, **adică** *cîteva scînduri pe doi căpriori* (Eminescu).

Era un om liniștit, săritor la nevoie și de o bunătate rară, **într-un cuvînt** *un om de caracter* (Iorga).

Alte expresii folosite la introducerea apoziției sînt: *anume, respectiv, cu alte cuvinte.*

Juxtapunere:

Cu noi ședea și Bodrîngă, *un moșneag fără căpătîi, însă de tot hazul* (Creangă).

Și iar începură a-și răsfira patima lor — *vînatul* (Sadoveanu).

---

[19] AUT, II, 1964.

O marcă a raportului apozitiv care n-a mai fost semnalată în studiile de specialitate este conjuncția *și*:

Iată ce-mi scrie frate-meu **și** *moșul vostru* (Creangă).

Am considerat că *moșul vostru* este apoziție pe lîngă *frate-meu*, fiind sinonime în context și existînd posibilitatea de a fi înlocuite unul cu celălalt fără a suferi comunicarea.

10. *Punctuația.* Apoziția (faptul a fost remarcat și de cercetările anterioare) trebuie să fie despărțită de termenul de referință printr-o pauză marcată grafic prin :

a) virgulă : Era casa lui Dănilă, *starostele ciobanilor din partea locului* (Galaction). Cuprinderea apoziției între virgule, cînd se află în interiorul enunțului, e și mijlocul de a ști dacă e vorba de o apoziție simplă sau de o sintagmă apozitivă.

b) două puncte : Răduțu sui întîi pe tovarășii lui: *pe popi, pe notar ...și pe baba Maranda* (Sadoveanu).

c) linie de pauză : Și iar începură a-și răsfira patima lor — *vînatul* (Sadoveanu).

d) paranteze : Regresul în domeniul materiei vii a fost susținut de așa-numita teorie a îmbătrînirii și extincției predestinate a speciilor (*filogerontismul*) (*Materialism dialectic*, 1964, p. 309).

Succinta prezentare a acestor puncte de vedere ne permite extragerea unor concluzii :

1. Apoziția este o parte de propoziție distinctă de celelalte părți de propoziție cunoscute, nefiind o specie a atributului.

2. Raportul sintactic dintre apoziție și cuvîntul reluat e un *raport de referință*, deosebit de celelalte cunoscute.

3. Apoziția necesită o punctuație și o intonație speciale.

4. Apoziția poate însoți orice parte de propoziție (cu excepția predicatului), clasificarea apozițiilor putînd fi făcută în funcție de partea de propoziție la care se referă.

Martie 1972

VIRTUȚILE LIMBAJULUI ÎN *ASFINȚIT MARIN* DE LUCIAN BLAGA

DE

SMARANDA VULTUR

„Pentru a degaja caracterul unic, personalitatea, ca să spunem așa, a poemului, analiza trebuie să se bazeze pe *text ca punct de plecare*. Această specificitate nu poate fi atinsă decît descriind combinațiile verbale care captivează atenția lectorului și controlează decodarea poemului" [1]. Afirmația de mai sus, cuprinsă în articolul *Le poème comme représentation*, publicat de M. Riffaterre în nr. 4 din 1970 al revistei „Poétique", ne servește pentru a contura în linii foarte generale perspectiva teoretică în care ne-am situat analizînd poezia *Asfințit marin* de Lucian Blaga.

Avem în vedere, de asemenea, faptul că, intrînd într-un text poetic, un cuvînt își schimbă, cum spunea Lotman, în mod fundamental natura : „din cuvînt al limbii el devine o *reproducere a cuvîntului din limbă* [...]. El devine modelul semiotic al modelului semiotic, deosebindu-se radical de cuvintele din limba obișnuită prin *saturația lui semantică* [subl. ns.]"[2].

Pornind, așadar, de la text, ne-am oprit înainte de toate la o observație globală asupra lui, care privește *nivelul lexical*, considerat de Lotman ca reprezentînd, în cadrul unei structuri unitare, fundamentul pe care se înalță întregul ei edificiu semantic [3]. Ni s-au impus astfel cu pregnanță două cîmpuri semantice reprezentate pe de o parte de termenii ocurenți :

asfințit
lumini
amurg
soare
zi
umbră
stea
vremi,

[1] „Poétique", nr. 4, 1970, p. 404.
[2] *Lecții de poetică structurală*, București, Editura „Univers", 1970, p. 137.
[3] *Op. cit.*, p. 137.

pe de altă parte de :

delfini
val
nisipuri
mări, catarge
aventura
apele,

trimiţînd la anumite universuri precis conturate, ale căror dominante am considerat a fi *lumina* şi *apa*. Ele ar ordona poezia într-un plan de generalitate mai mare, pe două dimensiuni : una temporală, alta spaţială, reprezentate la nivelul textului de axele semantice mai sus amintite. Un anumit spaţiu şi un anumit timp sînt evocate astfel prin anumite elemente care nu întîmplător se află în pictostructura poemului în poziţie mediană. Acesta nu este altceva decît un indiciu de ordin formal al unei anumite ierarhii interioare a textului care ni se relevă pe scară semantică la nivelul unui raport abstract concret. Căci, într-adevăr, seriile termenilor ocurenţi în textul nostru angajează faţă de termenii *lumină* şi *apă*, pe care, într-o formulare provizorie, i-am numit *dominante semantice* ale textului, un raport de subordonare, acestea din urmă exercitînd asupra lor o forţă de atracţie centrifugă. Am putea astfel înlocui termenul de *dominantă* cu acela de *arhisem*. Apariţia lor în poezie este — aşa cum arată Lotman — rodul receptării opoziţiei poetice structurale ca opoziţie semantică :„ Această opoziţie poetică se stabileşte între termeni reprezentaţi de cuvinte cu neputinţă de comparat în afara structurii date, ceea ce dezvăluie în cuvintele respective o comunitate = deosebire, adică un *conţinut relativ*, care ar fi rămas în mod hotărît nerelevată în afara opoziţiei de care ne ocupăm [...]. De aici încolo, structura semantică se construieşte la nivelul arhisemelor, care, alcătuind opoziţii reciproce, scot în relief caracterul confruntabil şi opozabil al conţinutului lor, formînd astfel arhiseme de nivel din ce în ce mai înalt, ceea ce ne face, în ultimă instanţă, să înţelegem unul din aspectele structurii ideii operei" [4].

Deocamdată vom mai atrage atenţia asupra unui fapt : arhisemele *lumină* şi *apă* cunosc în planul poeziei 2 realizări concrete : *luminilor*, *apelor*, din motivele anterior arătate, apărînd în versurile care încadrează poemul şi în acelaşi timp la plural. Credem că aici opoziţia singular/plural, în care primul termen e marcat cu $\emptyset$ în planul real al poemului, nu face decît să echivaleze în plan gramatical opoziţia lexicală concret/abstract.

O primă observaţie care depăşeşte contactul strict cu textul, dar care a fost generată de acesta, ni se impune. Acest univers construit sub dominanta arhisemelor *lumină-apă* apare prin însăşi constituţia sa ca un *univers care se oferă şi se retrage în acelaşi timp descifrării*. El subliniază configuraţia pe dimensiuni spaţialo-temporale a poemului pe care o relevam, trăind în locul de interferenţă a celor 2 axe semantice stabilite. Evocat sub forma unor termeni ai genezei, apropiaţi şi sub latura materialităţii lor (lumina şi apa), acest univers relevă o zonă în care abundenţa de strălucire şterge contururi precise. Este o linie nedelimitată clar, ca aceea a orizontului sau a ţărmului, pe care o ghicim doar, relativă în

[4] M. Lotman, *op. cit.*, p. 142—143.

spațiu, locul unei stări de joc, în care clipele se substituie perfide unele altora, în care umbra se substituie imperceptibil luminii. Sîntem astfel foarte aproape de poetul care spune : „Eu cu lumina mea sporesc a lumii taină". Credem că extinzînd analiza și la alte poezii, am ajunge la același model semantic revelator pentru o structură mai adîncă a creației blagiene.

Arhisemele de care am vorbit joacă, la nivelul poemului, așa cum vom vedea în continuare, acel rol de *cuvinte generatoare*, creatoare, de care vorbește M. Riffaterre : „Fiind dat un cuvînt în sistem — cuvintele pe care le generează — spune acesta — au o probabilitate de ocurență foarte ridicată, mărită și de restricțiile de alegere pe care le impune valorizarea. Aceasta din urmă substituie axei verticale a semnificării normale axa orizontală a unei semnificări reportate la cuvîntul care a declanșat sistemul" [5]. În cazul nostru avem de-a face cu un *complex generator* dual *lumină-apă*, pe care desfășurarea textului îl face reductibil la un singur element, căruia nu-i putem da un nume, tocmai pentru că rezultatul contopirii este un spațiu al nemuririlor.

Primele două grupuri de versuri se desfășoară paralel sub această dominantă a instabilității, întărită de prezența unor cuvinte care o conțin ca sem : *joc*, *val*. Pendulare între aproape și departe, paralelismul versurilor redă mișcarea în continuitatea ei marcată de relația *piere/acopere*. Semnele mării sînt absorbite, ale pămîntului șterse. „Cuvinte deosebite se găsesc — cum arată Lotman — într-o poziție de echivalență, din care pricină apare între ele o complexă corelație semantică, însoțită de relevarea unui nucleu semantic comun" [6]. Acesta este modul în care paralelismul devine mecanismul limbajului poetic. Prin el se intensifică, se reliefează la nivelul expresiei realitatea semantică la care versurile trimit : drum între orizont și țărm, clătinare în indefinitul infinit. Lumina și apa stăpînesc, confundîndu-se. În ele se retrag toate. E un tărîm redus la elementele lui originare, închis peste mistere, căci e plin de virtualități. Procesul stingerii sau al devenirii e vast (domină formele de plural), dar se petrece lent, așa cum conținutul semantic al verbelor intrînd în seria de opoziții poetice sugerează : *piere/acopere* față de *cade/curmă*.

O poziție privilegiată ocupă acel „și urmele" din finalul versului 4. Despărțit printr-o pauză care accentuează ruperea sa de orice determinare (v. opoziția cu *numele/scrise-n nisipuri/*) el marchează ritmic stingerea și în același timp repercutează asupra întregului conținut poetic anterior, accentuîndu-i acea notă de vag, de indeterminat, generatoare de miracol și intrînd într-un dialog poetic cu acel „și veștile" din finalul versului 7. Semnele pămîntului, ale nisipului, ca și cele ale văzduhului, tot ce e scris sau auzit, trec în zona de taină, zona privilegiată a ceea ce e moarte și viață simultan. Jocul vocalelor creează același spațiu de reprezentare ca și cel relevat anterior la nivelul construcției sintactice și semantice.

În sfîrșit, următorul grup al versurilor 5—6 formează o unitate isosemă și paralelă compozițional cu primele două. Intervine însă acea

---

[5] *Art. cit.*, p. 417—418.
[6] *Op. cit.*, p. 166.

antinomie la nivelul predicației, față de grupul anterior, marcînd realizarea bruscă a mișcării. Ea e anticipată de intensificarea luminii pe care vocalele deschise din versul al 5-lea o reliefează funcționînd ca un adevărat „semn interior" (v. G. Mounin). Metafora, prin relația semantică pe care o declanșează, are același efect ocurențial.

Ne vom opri mai îndelung asupra efectului ei în plan poetic. Blaga însuși, atunci cînd proceda în *Geneza metaforei și sensul culturii* la o analiză a tipurilor de metaforă, dădea aceste versuri (*„soarele, lacrima Domnului,/ cade în mările somnului"*) ca exemplu pentru *metafora revelatorie*, opusă metaforei plasticizante. Dintre multiplele formulări care definesc în studiul lui Blaga metafora revelatorie, am reținut-o pe aceea care ni s-a părut a fi foarte apropiată de funcția pe care o atribuim noi metaforei în genere. Metafora revelatorie, spunea Blaga, „suspendă înțelesuri și proclamă altele" [7] (ea încearcă să reveleze un x prin amalgamizarea a două fapte analogic-disanalogice a și b,

$$a + x = b).$$

Această formulare este aproape de ideea metaforei *producătoare* sau *generatoare*, opusă metaforei expresive, analizată de Jean Ricardou. În *Pour une théorie du nouveau roman*, el vorbește despre funcțiile acestei metafore [8]. Sîntem, prin aceasta, în planul trecerii de la ideea textului expresiv la o teorie a textului producător pe care deja Paul Valéry o lansase.

Atribuim, așadar, metaforei „lacrima Domnului" din versul în discuție tocmai acest rol de a suspenda, în continuitatea poemului, cuvîntul pe care îl determină, comparatul. Ea are rolul de a scurtcircuita pentru moment discursul poetic, reliefînd comparatul (soarele) și împingîndu-l într-o poziție privilegiată, insulară. Dar în același timp ea introduce acest comparat într-o nouă serie semantică. Desfăcut pentru moment în polisemia lui, cuvîntul își dezvăluie adîncimile doar pe o singură dimensiune = = semn, selectată de termenul comparant. Același rol îl joacă în anumite condiții epitetul, cum vom avea prilejul să demonstrăm ceva mai încolo.

În orice caz, în versul analizat metafora are acest rol revelator-generator. La nivelul ei se intensifică ideea naturii similare a comparatului și comparantului : *soarele/lacrima* reductibil la *lumină/apă*. Seria de determinante atribuibile unuia dintre termeni devine susceptibilă de a fi contextul celuilalt. În felul acesta, „enunțul, departe de a se modela pe un obiect non verbal, se pliază imperativelor asociațiilor semantice și formale între cuvinte" [9], cum spune M. Riffaterre.

Soarele împrumută ceva din transparența lacrimei, forma hiperbolică a intensificării lui luminoase. Lumina difuză, pe cale de a se stinge, se

---

[7] L. Blaga, *Trilogia culturii*, E.L.U., 1969, p. 280.

[8] J. Ricardou, *Pour une théorie du nouveau roman*, coll. Tel Quel, Ed. du Seuil, 1971, p. 119.

[9] *Art. cit.*, p. 404.

concentrează în forma peremptorie, dar instabilă, ca într-un ultim efort de salvgardare. Natura divină a lacrimei menține acea notă de miraculos a unui univers în continuă metamorfozare, care se relevă mereu ca semn. Prezența metaforei nu rămîne fără repercusiuni la nivelul întregii structuri poetice. Ea are efect tranzitoriu, aducînd cu sine un cîmp semantic de interferență (al comparantului și comparatului) care se revarsă în structura semantică fundamentală a poemului. Ca efect imediat remarcăm un nou sistem de opoziții *cade/se prelinge* (termen marcat cu Ø) intrînd în relație cu cel anterior relevat *cade/se curmă*, diluîndu-i mult efectul generat de opoziția acestuia din urmă cu *piere/acopere* și realizînd astfel o subtilă trecere în planul unei structuri de adîncime de la momentul lent desfășurat al asfințitului pe mare la cel al scufundării luminii în apă, în umbră. *Mările somnului* realizează același efect, anticipînd trecerea luminii în opusul ei, proces al cărui mediu e apa. Suprafața apei e și ea o zonă de orizont sau țărm, de astă dată trăind incert pe verticală. Ea e spațiul vast al metamorfozelor luminii și umbrei, al neutralizării lor într-un flux și reflux al adîncului și înaltului, a ceea ce e aici și ceea ce e dincolo. Mișcarea lentă și absolut simetrică a versurilor pregătește și ea acest ceremonial pe care versurile 7—8 îl celebrează. Ele sînt versurile unei alte voci a poemului, care oficiază schimbarea, o *numește*. Este un moment *numit*, dar și acesta unul al răsturnării planurilor, al inversării lor, subliniat de paralelismul *zi—umbră*, *vești—povești*.

Pe de altă parte se naște un *alt spațiu de comunicare*, cel al poveștii. Umbra nu dă la iveală, ci *mărește* poveștile. Ea aduce la o existență reală o lume care exista virtual, impregnînd porii universului cu suflul miracolului. Închidere peste o lume, deschidere spre alta, nu întîmplător versul 7 — efect și numire a spațiului poetic anterior — și versul 8 — generator și numire a celui care se încheagă — sînt despărțite de mediana poemului, pe care însă, prin conținutul relevat, o cumulează. Ca registru poetic al numirii, al constatării, neabandonat mișcărilor firii, ci înregistrîndu-le fulgurant — așa cum dimensiunea mai redusă a frazei poetice și finala șoptită alternînd pe *v* cu *șt* sugerează —, versurile 7—8 ocupă o poziție mediană în poem, cu perspective spre două orizonturi, moment de echilibru, repede rupt de chemările marginale ale poemului.

Șoapta e mediul auditiv în care are loc schimbarea codurilor, în care semnele luminii germinează hiperbolic rostirea sub zodia poveștii. Personificarea care urmează „Steaua te-atinge cu genele" nu e decît metafora acestei petreceri. Ea este elementul contemplat de departe, „lacrima Domnului", pierdută în străfunduri marine, ea e o realitate de dincolo imperceptibil — căci totul se desfășoară după ritualul poveștii — perceptibilă. Ea reprezintă *invazia semnelor*. Ea înseamnă pentru poet anihilarea forțelor sale de a semnifica, de a comunica:

Mut tălmăcești toate semnele.

De fapt, versurile care urmează marchează acest eșec al comunicării, *incapacitatea unui inventar finit de semne-cuvinte de a absorbi, de a se modela pe semnul infinit al lumii.*

Locul enunțiativelor prin care comunicarea își întindea încă toate punțile este luat de interogative care funcționează pe cum se știe prin

introducerea unui gol de informaţie, pentru ca poezia să naufragieze măreţ în rostirea deschisă a exclamaţiilor :

O, aventura şi apele !
Inimă, strînge pleoapele !

Cuvintele nu mai apar în înlănţuirea propoziţiei, ci izolate, creînd prin simpla alăturare discursul poetic, saturate semantic, acum după ce au trecut prin teribila aventură a poeziei, prin confruntarea cu textul poetic. Poezia ni se relevă ca o reţea în care cîmpurile semantice se întrepătrund, exercitînd unul asupra altuia forţe de atracţie magnetice. În continuitatea versurilor, determinantele, metafore sau epitete, creează contexte care introduc cuvîntul determinat într-o altă serie semantică. Putem analiza ca exemplu sintagma „largile vremi", a cărei ocurenţă în text anticipează focarul de ambiguizare creat mai apoi de cuvîntul „aventură", la nivelul căruia are loc reducerea axei temporale şi a celei spaţiale la o singură dimensiune :

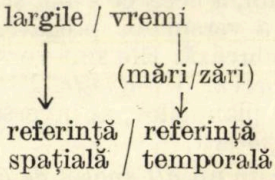

Astfel cuvîntul *vremi* este introdus în aceeaşi serie semantică cu altele ca *ape*, *mări*, *zări* sub presiunea contextului *largile*, fapt accentuat şi de opoziţia acestuia în finală de vers cu *catargele/apele*. Putem spune că un determinant este epitet dacă el creează un context care introduce cuvîntul determinat într-o altă serie semantică. El estompează unele din semele termenului determinat, fără a le nega, creînd în plus altele. Această construcţie ocupă o poziţie intermediară, între secvenţa tautologică şi cea oxymoronică de care vorbeşte M. Riffaterre, considerîndu-le ca singurele posibilităţi : „După un nume nu există altă alternativă decît între două extreme semantice. Substantivul creează un adjectiv sau grup adjectival care e fie tautologic (ex. largile mări) epitet de natură, fie oxymoric, adică anulează anumite seme ale substantivului în loc de a le explicita ca în cazul precedent (soare negru)" [10].

Contextul este, aşadar, mecanismul prin care are loc o asimilare continuă a cuvîntului în noi structuri semantice. El este acela care în finalul poeziei reliefează, ca o sintagmă aparte, versul „O, aventura, şi apele", în care cuvintele la rîndul lor rămîn izolate în polisemia lor, pe care textul a exploatat-o tinzînd să o epuizeze. Se creează astfel o discontinuitate în plină continuitate, instalîndu-se între cuvinte acele spaţii de tăcere care le reliefează emblematic : *aventura* ca o pecete a timpului interferînd spaţiul şi apele absorbind în vastitatea lor timpul. Prin opoziţia în vers cu *apele*, *aventura* suportă şi un transfer semantic al termenului *lumină*, la nivelul ocurenţei ei realizîndu-se însă contopirea celor două arhiseme ale poemului.

---

[10] *Art. cit.*, p. 409.

Funcția poeziei se relevă ca fiind aceea de a trece cuvintele prin filtrarea subtilă a textului, care selectează unele din semele lor prin intermediul contextelor, sub forma unor dense rețele, focalizînd neașteptat în nuclee noi de comunicare, pentru care nu există semne (nume, cuvînt) în limbă. Ele ar constitui acel spațiu conotativ, încărcătură semantică suplimentară care însoțește cuvîntul întors din trecerea prin structura textului.

În sfîrșit, versul final, „Inimă, strînge pleoapele", este pasibil de două interpretări : el poate cuprinde gestul de retragere în sine, o închidere, un refuz generat de prea copleșitoarea întîlnire a lumii ca semn infinit, sau, dimpotrivă, sentimentul plenitudinar al cuprinderii printr-o contopire intuitivă, singura cale de acces și posedare a lui. Oricum, ambele interpretări conduc spre ideea unui eșec al poeziei — „cunoaștere critică" la Blaga, coincizînd cu momentul de maximă capacitate a cuvîntului de a mai purta cu el încărcătura poetică, moment analizat în versul 13. De altfel, acest ultim vers reprezintă din nou acea altă voce cu rol de ecou în poem reprezentată de versurile 7, 8, 10, 14.

În plus, versul 14 prefigurează prin gestul, de altfel și el doar prefigurat (e un îndemn) al strîngerii pleoapelor, acea linie — incertă, lunecoasă, instabilă, țărm și orizont — inițială.

De remarcat și paralelismul :

Soarele, / lacrima Domnului
Steaua, / te-atinge cu genele
Inimă, / strînge pleoapele,

care plasează cuvîntul *inimă* sub zodia semnului (astru), ceea ce intensifică ideea că gestul nu este o poartă închisă între două tărîmuri, ci zona în care acestea își răspund, terestre și cosmice în același timp.

Poezia lui L. Blaga se încheagă astfel din spații aparent contradictorii : lumină-umbră, cuvînt-tăcere, pămînt-cer, finit și infinit, limitat și absolut. Tot atîtea modele de suprafață, credem, relevabile și la nivelul structurării poeziei pe care am analizat-o și relevînd un model de adîncime care s-ar suprapune cu acel spațiu pe care Blaga însuși îl numea spațiu-matrice al spiritualității românești, spațiul mioritic „înalt și *indefinit* ondulat".

Asfințit marin de Lucian Blaga relevă, prin însuși modul în care se construiește poezia, o *ars poetica*. Ea oferă și o meditație asupra virtuților limbajului și în același timp o încercare, o exersare a lor. Ea este o poezie despre aventura cuvintelor și în felul acesta despre poezie, este o poezie a mirajului lor, în pragul căruia, deschizător de amețitoare perspective, adevărat *catharsis* al adîncurilor, este adus lectorul.

ÎN LEGĂTURĂ CU O NOUĂ EXPLICAȚIE A MONOGRAMEI ЖБО DIN TIPĂRITURILE SÎRBEȘTI ȘI ROMÂNEȘTI

DE

ALEXANDRU MAREȘ

În literatura de specialitate s-a încetățenit părerea că monograma ЖБО, înscrisă în unele ornamente de carte sîrbească și românească din secolul al XVI-lea, reprezintă prescurtarea prenumelui Božidar al renumitului editor sîrb Vuković [1]. În consecință, prezența ei în tipăriturile românești a fost privită ca o influență a tipăriturilor sîrbești [2]. Acest punct de vedere a fost contestat într-o cercetare efectuată cu puțini ani în urmă [3]. După autorul ei, Stelian Metzulescu, ornamentul cu monograma ЖБО apare pentru prima dată într-o carte de proveniență românească (ante 1519), reprezentînd, prin urmare, în cărțile sîrbești un împrumut preluat din tipăriturile noastre [4]. În al doilea rînd, monograma nu-i aparține lui Božidar Vuković, ci este un element specific cărților bisericești [5]. Noutatea acestor concluzii ne-a determinat să urmărim mai îndeaproape argumentele care stau la baza lor.

Prima opinie referitoare la prezența ornamentelor cu monograma ЖБО într-o carte tipărită la noi înainte de 1519 are în vedere un *Molitvenic* slavon descris în BRV IV, nr. 1, ca o posibilă tipăritură munteană. Cartea respectivă este, în realitate, un exemplar din ediția sîrbească din circa

---

[1] I. Karataev, *Описание славяно-русскихъ книгъ напечатанныхъ кириловскими буквами*, Petersburg, 1878, p. 43, BRV I, p. 101, Đorđe Sp. Radoičić, *Karakter i glavni momenti iz prošlosti starih štamparija (XV—XVII veka)*, în ,,Istoriski zapisi'', III, 1950, vol. VI, nr. 7—9, p. 265, Dejan Medaković, *Grafika srpskih štampanih knjiga XV—XVII veka*, Belgrad, 1958, p. 154.

[2] BRV IV, p. 1, L. Demény, *O tipăritură coresiană puțin cunoscută*, în ,,Studia bibliologica'', vol. III, 1969, p. 496, Alexandru Mareș, *O ediție brașoveană din secolul al XVI-lea a unei cărți venețiene*, în LR, XIX, 1970, nr. 6, p. 525.

[3] Stelian Metzulescu, *Monograme și analogii în grafica tipăriturilor din secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, în ,,Glasul bisericii'', XXVI, 1967, nr. 5—6, p. 532—554.

[4] *Ibidem*, p. 538—539.

[5] *Ibidem*, p. 538—540.

Fig. 1. Frontispiciu din *Slujbenicul* venețian din 1519.

Fig. 2. Frontispiciu din *Slujbenicul* brașovean din circa 1568—1569.

1540, atribuită lui Božidar Vuković [6]. În tipăriturile aceluiași editor, acest tip de ornament se regăsește încă din 1519 [7]. La noi prima tipăritură în care a fost semnalat este *Slujbenicul* slavon din circa 1568—1569 [8], care, sub aspectul versiunii și al ornamentației, este o reeditare a *Slujbenicului* venețian tipărit în 1519 de Božidar Vuković [9]. Din materialul xilografic confecționat special pentru tipărirea *Slujbenicului* brașovean, clișeul ornamentului cu monograma ЖБО a fost folosit ulterior într-o *Psaltire* slavonă, de asemenea coresiană, din perioada 1568—1571 [10]. Nu avem, prin urmare, nici un motiv să ne îndoim de sursa sîrbească a acestui element grafic prezent în cărțile românești.

Referitor la conținutul monogramei, Stelian Metzulescu consideră că ЖБО este prescurtarea cuvîntului БОЖИЙ „dumnezeiesc" [11]. Mai multe considerente ar sprijini această interpretare : *1* „monograma este surmontată de o cruce, fapt care denotă că ea este în legătură cu o prescurtare de ordin religios ... Niciodată voievozii n-au folosit o cruce care să le surmonteze numele sau prenumele, cu atît mai puțin foștii voievozi, cum erau Božidar" [12]; *2* monograma ЖБО nu apare niciodată la sfîrșit de capitol [13], ci numai în fruntea lui, deci ea trebuie pusă pretutindeni în legătură cu titlul capitolului pe care îl precedă. De exemplu, ЖБО devine un element component al titlului ѕстакъ божтвныѥ care, prin această completare, ar trebui tradus „dumnezeiasca lege a Domnului" [14].

Dintre aceste două argumente, primul este de natură heraldică. Stelian Metzulescu consideră că scutul cu monograma ЖБО a fost interpretat de cei care l-au atribuit lui Božidar Vuković ca reprezentînd blazonul acestuia. Un asemenea punct de vedere nu a fost exprimat de nimeni pînă în prezent. Mai mult decît atît. Unele știri date de curînd la iveală dovedesc că Božidar Vuković nu a fost un voievod muntenegrean, cum s-a încetățenit la noi părerea [15], ci un foarte activ personaj pe tărîm comercial și politic [16]. Pentru sprijinul acordat politicii antiotomane a lui Carol al

---

[6] Ferenc Hervay, *L'imprimerie cyrillique de Transylvanie au XVI-e siècle*, în „Magyar könyvszemle", 1965, nr. 3, p. 203.

[7] Dejan Medaković, *loc. cit.*, p. 199, planșa LXXIII.

[8] BRV I 33, p. 101. Pentru datare vezi Gebhard Blücher, *Filigranele brașovene și tipăriturile chirilice din secolul al XVI-lea*, în „Revista bibliotecilor", XX, 1967, nr. 7, p. 424, și articolul nostru citat, p. 525.

[9] Vezi articolul nostru citat, p. 528—532.

[10] Vezi reproducerea ornamentului la L. Demény, *op. cit.*, p. 499. Un fragment din această tipăritură a fost identificat de Gernot Nussbächer, *O încercare de identificare a unei tipărituri coresiene*, în „Revista bibliotecilor", XXIV, 1971, nr. 2, p. 114—116. D-sa datează această ediție 1568. Datorită folosirii aceluiași clișeu pe care l-am menționat mai sus, noi considerăm această *Psaltire* a fi fost tipărită în urma *Slujbenicului* din circa 1568—1569.

[11] Stelian Metzulescu, *op. cit.*, p. 538.

[12] *Ibidem*, p. 539.

[13] *Ibidem*, p. 536.

[14] Stelian Metzulescu, *op. cit.*, p. 538.

[15] Tratatul *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1970, ediția a II-a, p. 254.

[16] Jorjo Tadić, *Testamenti Božidara Vukovića srpskih štampara XVI veka*, în „Zbornik filozofskog fakulteta", knjiga VII—1, Belgrad, 1963, p. 337—359.

V-lea, el a fost înnobilat, eveniment petrecut între 1520 şi 1536 [17], deci după apariţia monogramei ѫѳ în *Slujbenicul* din 1519. Monograma ѫѳ nu a fost deci pusă de nimeni în relaţie cu blazonul dobîndit de Vuković ulterior anului 1519 şi a cărui reproducere poate fi urmărită în *Octoihul* veneţian din 1537 [18]. Din acelaşi unghi de interpretare heraldică, Stelian Metzulescu apreciază crucea care surmontează monograma drept un element indispensabil al scutului; ea ar indica că ѫѳ este o prescurtare de ordin religios. După părerea noastră, tocmai punerea în relaţie a crucii cu interpretarea monogramei drept o *nomina sacra* nu se susţine, atît timp cît avem şi exemple, cum sînt acelea din *Psaltirea* cu *Rînduială* din 1519—1520 şi *Molitvenicul* din circa 1540, cînd monograma ѫѳ apare fără a mai fi surmontată de cruce [19]. Pentru acest motiv, considerăm că prezenţa crucii din ornamentele de sub fig. 1 şi 2 nu se află în legătură directă cu conţinutul monogramei. Ca atare, ea nu ne poate furniza nici un indiciu în privinţa elucidării conţinutului monogramei. Apariţia crucii în partea superioară a scutului trebuie apreciată ca o invocaţie simbolică, adică avînd aceeaşi semnificaţie pe care acest semn a căpătat-o în paleografia greacă şi slavă.

Nici părerea că ornamentul cu monograma ѫѳ precedă întotdeauna titlul unui capitol şi, prin urmare, se află în legătură directă cu titlul respectiv nu rezistă unui examen critic mai atent. La această concluzie St. Metzulescu a ajuns în urma examinării materialului xilografic reprodus în lucrarea lui Dejan Medaković [20]. Numai că în această preţioasă sursă de cercetare nu sînt prezente toate reproducerile xilogravurilor din cărţile sîrbeşti din secolele al XV-lea — al XVII-lea. Astfel, în problema care ne interesează, putem preciza că ornamentul cu monograma ѫѳ, surprins în reproducerile lui Dejan Medaković numai în fruntea capitolelor, apare în realitate şi la sfîrşit de capitol. Un exemplu de acest tip ne este oferit de *Psaltirea* lui Vičenc Vuković din 1561, care la sfîrşitul textului *Rînduielii*, în partea inferioară a paginii, are înscris acest ornament [21]. Poziţia ornamentului dovedeşte, în acest caz, că monograma are o funcţie de sine stătătoare, nefiind un element component al titlurilor unor capitole de cărţi bisericeşti. La această constatare, St. Metzulescu ar fi putut ajunge şi singur dacă ar fi comparat titlurile care sînt precedate de monograma ѫѳ din tipăriturile veneţiene şi româneşti cu titlurile respective din alte cărţi similare, dar în care această monogramă nu mai apare. Cu acest prilej, ar fi putut observa că titlurile lucrărilor din urmă nu încep

---

[17] Ljubomir Stoianović, *Stare srpske štamparije*, în ,,Srpski književni glasnik'', 1902, nr. 41—44, p. 282.

[18] Dejan Medaković, *loc. cit.*, p. 204, planşa XXXVII—1.

[19] *Ibidem*, planşa XXXI—2, planşa LVI—2.

[20] *Ibidem*, planşele XXXI—2, LVI—2, LXXIII.

[21] Vezi reproducerea lui la Paul Mihail, *Циркулация в Румынских княжествих славянской Псалтыри напечатанной в Венеции*, în ,,Revue des études sud-est européenes'', II, 1964, nr. 1—2, p. 255—258, fig. 4.

cu cuvîntul божий şi, în concluzie, că ipoteza sa nu se verifică. Oferim în continuare titlurile din cele două categorii de cărţi :

Tipărituri în care titlurile sînt precedate de monograma бо ж	*Tipărituri în care titlurile nu sînt precedate de monograma* бо ж
Molitvenicul slavon din circa 1540 (Veneţia)	*Molitvenicul* slavon din 1545 (Tîrgovişte)
бо ж послѣдованїе малагѡ ѡбраза [22]	послѣдованїе бываемо малаго ѡбраза „Rînduiala care se face la un obraz mic".
бо ж послѣдованїе бываемо надь коутнею оусьпшїимь [23]	послѣдованїе бываемо надь коутнею оусьпшїимь „Rînduiala care se face deasupra colivei celor morţi".
бо ж чинъ бываемъıи на ѡсвѣщенїе масльно оумрьшїимь [24]	чинъ бываеми на ѡсвѣщенїе масльно оумершїимь „Slujba care se face la sfinţirea untdelemnului pentru morţi".
бо[25] чинъ бываемъıи на стое б҃гоıавленїе [26]	чинъ бываемъıи на с҃тое б҃гоıавленїе „Slujba ce se face la sfînta arătare a domnului".
бо ж молитви въ еже назнаменати ѡтроче[27]	м҃лтвы вь еже знаменати ѡтрѡче „Molitve cu care se înseamnă copilul".
Slujbenicul slavon din 1519 (Veneţia), *Slujbenicul* slavon din circa 1568—1569 (Braşov)	*Slujbenicul* slavon din 1508 tipărit de Macarie

[22] Cf. Stelian Metzulescu, *op. cit.*, p. 539, care integrează pe бо ж în titlu şi traduce „Dumnezeiasca Rînduială...".

[23] Cf. Stelian Metzulescu, *op. cit.*, p. 539 : „Dumnezeiasca Rînduială care se face pentru citirea (sic !) celor adormiţi".

[24] Cf. Stelian Metzulescu, *op. cit.*, p. 539 : „Dumnezeiescul Cin care obişnuieşte să fie...".

[25] Tipărit бо în loc de зо ж, datorită faptului că s-a folosit un al doilea ornament cu dimensiuni mai mici decît al primului. În clişeul cu care s-a imprimat acest nou ornament, din lipsă de spaţiu, nu s-a mai săpat litera ж deasupra lui бо.

[26] Cf. Stelian Metzulescu, *op. cit.*, p. 539 : „Dumnezeiescul Cin...".

[27] Cf. Stelian Metzulescu, *op. cit.*, p. 539 : „Dumnezeieştile Rugăciuni...".

ж бо Ставь бо̃жтвныѥ слоу̑жбы [28]	Ставь бо̃жтвнїѥ слоу̑жбы „Rînduiala slujbei dumnezeieşti".

Lista comparativă a titlurilor din cele două categorii de texte ar putea fi continuată şi cu alte exemple. Ne oprim însă aici cu prezentarea lor, deoarece nici restul exemplelor nu confirmă explicarea lui ж бо (= божнй) drept un cuvînt iniţial din titlurile unor capitole de cărţi bisericeşti. După cum s-a putut observa, o asemenea interpretare nu este conformă cu realitatea acestor texte şi totodată nesocoteşte caracterul lor canonic.

În concluzie, putem afirma că nu există nici un motiv serios care să ne determine să punem sub semnul îndoielii atribuirea acestei monograme lui Božidar Vuković. Trecînd peste faptul că ea apare pentru întîia oară în tipăriturile acestui editor, vom indica alte două fapte care sprijină vechea interpretare : *a* prezenţa aceleiaşi prescurtări бо în stema nobiliară acordată lui Božidar Vuković, după 1519 (stema are următoarea legendă г̃нь ж бо кѡевода =г〈осподи〉нь бож〈ндарь〉 кѡевода)[29] ; *b* analogia pe care o prezintă această monogramă cu monograma ю dintr-un ornament al *Psaltirii* tipărite în 1569 de meşterul Jakov Kraikov[30] (ambele monograme conţin prescurtarea prenumelor celor doi tipografi : Božidar şi Jakov) [31].

După moartea lui Božidar Vuković, ornamentul cu monograma ж бо a fost menţinut de fiul său, Vičenc Vuković, în *Slujbenicul* din 1554 [32] şi în *Psaltirea* din 1561 [33]. Sub influenţa tipăriturilor sîrbeşti, motivul ornamentului cu monograma ж бо a pătruns şi în cele două tipărituri braşovene amintite mai înainte din jurul anilor 1568—1569 şi chiar într-o tipăritură rusească apărută la Vilna în 1583 [34]. Dar influenţa cărţilor lui Božidar Vuković, ilustrată în cazul de faţă prin menţinerea monogramei sale în frontispiciile unor tipărituri româneşti şi ruseşti, a

---

[28] Cf. Stelian Metzulescu, *op. cit.*, p. 538 : „Dumnezeiasca lege a Domnului". Traducerea corectă a titlului este însă „Rînduiala slujbei dumnezeieşti". Dacă admitem însă că ж бо (= божнй) este cuvîntul iniţial al titlului, traducerea va suna : „Dumnezeiasca rînduială a slujbei dumnezeieşti", ceea ce este o tautologie.

[29] Dejan Medaković, *loc. cit.*, planşa XXXVII — 1.

[30] *Ibidem*, planşa LXXXVI — 2 şi p. 216.

[31] Cf. Stelian Metzulescu, *op. cit.*, p. 542, unde monogramei ю i se propun alte trei explicaţii, posibile în egală măsură după autor. Nici una din ele nu este confirmată de cercetarea textelor slavone bisericeşti. De altfel, în acelaşi studiu, Stelian Metzulescu oferă şi alte explicaţii complet eronate. Astfel, cunoscuta monogramă de pe blazonul lui Đurđi Cernoiević, înscrisă în frontispiciul *Octoihului* său din 1494 — б гн гю цр=б〈лаговѣрнн〉 г〈осподн〉н〈ь〉 гю〈ргъ〉 цр〈ьноевыкь〉 —, devine în lectura lui Stelian Metzulescu б н ю ір sau, într-o descifrare şi mai puţin inspirată, б〈оже〉 г〈осподн〉н го〈сподн〉 і〈сусе〉 р〈дчн〉 „Dumnezeule, Doamne, Doamne Iisuse binevoieşte" (vezi Stelian Metzulescu, *op. cit.*, p. 549 ; cf. Dejan Medaković, *loc. cit.*, p. 190 şi planşa II).

[32] Dejan Medaković, *loc. cit.*, planşa LXXIII.

[33] Paul Mihail, *op. cit.*, fig. 4.

[34] I. Karataev, *loc. cit.*, p. 202.

fost mult mai mare. Dintre cărțile brașovene, *Slujbenicul* din circa 1568—1569 evidențiază cel mai bine această înrîurire [35]. La rîndul său o mărturisește Coresi, care, tipărind în 1580 *Sbornicul* la Sas-Sebeș, notează că a folosit drept text de bază „izvodul lui Božidar" [36]. Nu este poate lipsit de interes să amintim că la începutul secolului al XIX-lea Nicolae Stoica de Hațeg mai știa încă de răspîndirea cărților lui Vuković între români, care „cîte vro carte rea, la Boșidar veniți, o căpăta" [37].

Iunie 1972

[35] Vezi articolul nostru citat, p. 523—532.

[36] BRV I, p. 82.

[37] Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, studiu și ediție de Damaschin Mioc, București, 1969, p. 143.

CÎTEVA CONSTATĂRI CU PRIVIRE LA LIMBAJUL CRITICII LITERARE*

DE

FLORA ŞUTEU

Pentru un lingvist cu preocupări normative limbajul criticii literare este un subiect destul de delicat şi, aş zice, aproape riscant. Aceasta, în primul rînd, din cauza unei mentalităţi încetăţenite în cultura românească, mentalitate care îşi are temeiurile ei istorice şi pe care cred că zadarnic am încerca s-o modificăm. Criticul literar trebuie să fie şi este un artist al cuvîntului. Se pare că, la noi, critica de artă este, prin definiţie, o formă de creaţie, singura formă de creaţie acceptată instituţional în domeniul cercetării, întrucît criticii de artă sînt singurii „cercetători" care fac parte dintr-o uniune de creaţie. Aparent, acest lucru nu ar trebui să aibă prea mare importanţă şi, în orice caz, n-ar trebui să aibă legătură cu tema discuţiei de astăzi. Şi totuşi are. Interpretarea criticii literare ca operă de creaţie, *în primul rînd* ca operă de creaţie, are efecte evidente asupra limbajului folosit în acest domeniu. Se scrie sub impulsul unui adevărat comandament : despre frumos nu se poate scrie decît frumos.

Încurcătura lingvistului creşte datorită faptului că, în mentalitatea actuală, intervine, ca un corolar, convingerea nemărturisită că frumosul şi corectitudinea în expresia lingvistică sînt două concepte antinomice. Această convingere derivă din interpretarea creaţiei ca o „forţă demonică", forţă care sparge tiparele oricărei convenţii sociale şi se impune în pofida spiritului normativ şi, prin aceasta, evident conformist.

Am spus toate acestea pentru a arăta că pornesc la drum în examinarea limbajului criticii literare de la o poziţie lucidă : ştiu că în critica literară observaţiile lingvistice normative nu sînt considerate la locul lor, fiindcă în această ramură de activitate expresia lingvistică nu este instrumentul unui meşteşug, ci arta unei vocaţii.

Că lucrurile stau astfel se poate observa pornind de la cele mai banale abateri de la norma lingvistică, de la abaterile de ortografie, care

---

* Comunicare la Sesiunea din 31 mai 1972 a Comisiei pentru cultivarea limbii române de pe lîngă Prezidiul Academiei Republicii Socialiste România.

apar destul de frecvent în articolele de critică şi istorie literară. Nu este însă vorba de acele greşeli de ortografie care demonstrează o lipsă de deprindere a scrierii corecte, ci de abaterile „protestatare" de tipul: *sunt* pentru *sînt*, *pejorativ* pentru *peiorativ*, *majestuos* pentru *maiestuos*, *censor* pentru *cenzor*, *ideia* pentru *ideea*, *insinuiază* pentru *insinuează*, *enunciativ* pentru *enunţiativ* şi *dichotomie* pentru *dihotomie*. Într-o ortografie simplă cum este a noastră, asemenea greşeli sînt simptomatice, cu atît mai mult cu cît apar mai ales în revistele de cultură, şi nu în presa cotidiană. Ele reprezintă protestul împotriva unor norme impuse „din afară", adică în primul rînd de către lingvişti. Din informaţii „după ureche" se naşte un astfel de nonconformism absurd, într-un domeniu în care, pentru noi, epoca disputei filologice ar fi trebuit să fie de mult încheiată. Despre „banalele" greşeli de ortografie izvorîte din ignoranţă, Ana Blandiana, cutremurată că le găseşte în corespondenţa unor aspiranţi la consacrare literară, spune următoarele: „Cum poţi iubi poezia fără s-o citeşti, iar iubind-o cum poţi să nu deprinzi forma ei ortografică ? Nu cratima pusă greşit mă sperie, ci absurdul diform pe care-l simt în spatele ei" (vezi *Antijurnalul*, în „Contemporanul" din 7 martie 1969). „Absurdul diform" care se ascunde în spatele „nesupunerii cu tîlc" mi se pare cel puţin tot atît de grav ca cel care explică nefolosirea corectă a cratimei. Chiar dacă unele dintre abaterile citate nu demonstrează decît necunoaşterea posibilităţilor existente în sistemul nostru alfabetic actual, este cazul lui *dichotomie*, sau păstrarea unor deprinderi de scriere etimologică — *censor*, *pejorativ* —, totuşi apariţia lor în numere foarte recente de revistă, sub ochii unei armate de redactori şi corectori, nu arată decît că ortografia se opreşte şi astăzi, la noi, în poarta cetăţii muzelor, din care critica literară face parte de drept şi de fapt.

Problemele de ortografie pe care le-am adus în discuţie nu au avut decît rolul de argument pentru introducere. Prin ele am crezut că pot să caracterizez un climat şi să-mi justific mai clar poziţia în această expunere. Abordînd un domeniu în care lingvistica normativă este privită ca o îngustime de spirit pedantă şi în care se celebrează exclusiv talentul înnăscut, mă voi rezuma în rîndurile care urmează la simple constatări, bazate pe ultimele mele lecturi de critică literară.

Discutîndu-se, cu prilejul conferinţei scriitorilor, despre limbajul criticii literare, s-a pomenit, ce e drept nu cu prea mare insistenţă, de caracterul „sibilinic" şi „tehnicist" al acestui limbaj, propunîndu-se o exprimare clară şi accesibilă. Este evident că aici se află problema esenţială a formei de exprimare în critica literară. Aspiraţia spre claritate conţine însă, pentru criticul literar, o renunţare aproape dramatică la expresia lingvistică inovatoare. Fiind o formă de creaţie, critica literară este prin definiţie inovatoare. Cred că nu exagerez dacă spun chiar că, aşa cum este practicată la noi, mai ales de către tineri, critica literară poate fi considerată ca o specie a prozei artistice. Trăsătura ei dominantă o formează inovaţia lexicală, pe care am putea-o numi *metaforă neologică*. Nicăieri cuvîntul nou, împrumutat sau creat, nu are o funcţie atît de pregnant retorică ca în critica literară. El nu se foloseşte pentru a da un nume unui concept încă nenumit în româneşte sau pentru a exprima mai clar ideea,

ci pentru a crea acea impresie de inefabil pe care poezia o dobîndeşte prin imaginea artistică difuză. Limbajul criticii literare este deci „tehnicist" într-un sens foarte puţin tehnic. În acest limbaj termenii tehnici sînt metafore şi rămîn metafore. Cu foarte puţine excepţii, criticii literari evită să-şi definească termenii, fiindcă aceasta ar însemna să-şi explice figurile de stil. Găsim şi aici o dovadă a faptului că nu expresia directă este aceea care îl interesează pe critic, ci aura de imprecizie şi vag care învăluie cuvintele şi tulbură spiritele.

De cînd Umberto Eco a numit polisemia artei o „deschidere", critica literară a transformat cuvîntul *deschidere* într-un termen tehnic. Cred că este unul dintre puţinele cuvinte vechi care au obţinut un astfel de statut :

„*Deschiderea* comunicării la care se referă termenul mult solicitat de ambiguitate se înfăptuieşte în primul rînd prin noutatea eficace a contextului" ; „Plastica alegorică are implicaţii abstracte. Dar pe lîngă raritatea acestui tip de artă, pe care literatura zilelor noastre îl reînvie, iar plastica practic l-a abandonat — e de remarcat că *deschiderea alegoriei* o îndepărtează de precizia conceptului"... „Să confruntăm această scenă cu cîteva dintre uimitoarele momente de pantomimă cu *deschidere alegorică*."... „Reuşitele dezvăluie un echilibru superior, o nouă relaţie între precizia conceptuală şi *deschiderea conotativă*". S-ar putea conchide că în critica literară se petrece în momentul de faţă un fel de *deschidere a deschiderii* !

S-a spus adeseori că termenii tehnici sînt adoptaţi în critica literară — şi nu numai în critica literară — din domeniul ştiinţelor exacte. În acest împrumut intern, deci în această transferare a unei expresii dintr-o variantă a limbii în alta, se manifestă tot atît de evident tendinţa de metaforizare a termenilor din critica literară. În lucrarea publicată recent *Corectitudine şi greşeală*, Valeria Guţu Romalo semnalează adoptarea termenului tehnic din chimie *valenţă* în alte specii ale stilului ştiinţific şi în critica literară. Se arată că, în acest din urmă domeniu, utilizarea cuvîntului dezvăluie o deviere semantică foarte accentuată, pierzîndu-se cu totul trăsătura semantică de *combinare*, cu care cuvîntul este înţeles în chimie. *Valenţă*, ca şi *a potenţa*, se întîlneşte astăzi în critica literară la tot pasul şi este un sinonim al cuvîntului banalizat *valoare* :

„O suprarealitate, singura valabilă în concepţia lui J. Green, singura investită cu *valenţele absolutului*". *Valenţă* cu sensul de „valoare" se explică, cred, prin greşita interpretare a termenului tehnic din estetică *polivalenţă* „posibilitatea multiplă de receptare a operei de artă în epoci diferite". Printr-o simplificare — pe care mi-aş permite s-o numesc neglijentă — a conţinutului termenului din estetică, *valenţă* devine un sinonim inutil al lui *valoare*. De altfel, *valoare* este probabil considerat atît de „inexpresiv", încît se încearcă o împrospătare a întregii familii de cuvinte ; în loc de *apreciere valorică* sau *evaluare* se foloseşte *valutare* (de la *valută*, probabil) :

„Păcatul ignoranţei (= ignorării !) este în cazul unui critic tot aşa de mare ca eroarea de *valutare* — dacă într-adevăr critica este o formă a conştiinţei literaturii". Pentru a putea fi înţeles, citatul de mai sus trebuie explicat, şi anume trebuie precizat faptul că *ignoranţă* se foloseşte

în locul cuvîntului *ignorare*. Autorul intenţionează să arate că erorile fundamentale pe care le poate comite un critic sînt ignorarea unui scriitor şi aprecierea greşită a unei opere de artă. Cred că ar mai trebui menţionată cel puţin şi o a treia eroare a unui critic, eroare pe care citatul însuşi ne scuteşte de a o mai defini.

Ar mai fi de adăugat aici şi cazul „foarte special" al cuvîntului *specios*, înţeles astăzi de majoritatea vorbitorilor ca un derivat de la *specie* cu sufixul *-os*, cu valoare de intensificare.

„...un anume limbaj tehnicist face ca dialogul criticului cu cititorii să nu aibă efectele constructive scontate. Cum, în fine, se mai întîmplă ca tema discutată să fie de interes *specios*, iar unghiul excesiv estetizant".

Specios înseamnă deci „prea special", nu „fals sau aparent adevărat". La reinterpretarea cuvîntului „pe teren românesc" a contribuit, desigur, şi relaţia existentă între *artificial* şi *artificios* sau, poate, şi cea dintre *oficial* şi *oficios*. În aceste condiţii, mi se pare aproape nefiresc ca *acest* cuvînt *specios* să mai fie considerat un împrumut din franceză.

Ceea ce se întîmplă astăzi cu *valenţă* şi *specios*, precum şi cu alte cuvinte citate în alte lucrări, demonstrează forţa cu care acţionează la noi etimologia populară în domeniul limbajului cultivat şi, în special, în domeniul limbajului criticii literare. Paradoxul situaţiei este evident şi cred că trebuie să dea de gîndit. Tendinţa inovatoare a limbajului criticii literare nu poate fi considerată un „fapt negativ". Ea izvorăşte dintr-o necesitate. Ceea ce o transformă în „problemă" este nu existenţa ei în sine, ci *forma* ei de existenţă, în care atitudinile nonconformiste, inovatoare, se sprijină pe cunoştinţe lingvistice aproximative. Caracterul sibilinic nu este uneori altceva decît o insuficientă preocupare pentru însuşirea unei tehnici adecvate de exprimare. De aceea, prin unii reprezentanţi ai ei, mai ales tineri, critica literară pendulează între preţiozităţi lexicale, inserate în fraze alambicate, şi şabloane lexicale, cuprinse în fraze stereotipe. Voi cita, la rînd, cîteva exemple :

O problemă este nu numai *axiologică*, ci şi *praxiologică*, societatea de consum are preocupări *ambientale*, în istoria literară se urmăresc şi *traiecţii culturale*, într-un roman sexualitatea unui personaj feminin este *mercenară*, un anumit cuvînt are un sens *prototipistic*, iar unii oameni au un mod foarte *egoistic* de a se comporta ; lumea contemporană este atrasă *prejudecativ*... de o artă apocrifă ; oamenii au *habitudini*, obiceiurile lor sînt *cutume*, scriitorii ne oferă o *scriitură*, un spaţiu limitat este, bineînţeles, *exiguu*, iar în anumite lucrări există părţi *contributive*. Pentru poezie cuvintele — spune de data aceasta nu un critic, ci un poet — sînt o *carne* mustoasă şi *inefabilă*, iar un critic subliniază faptul că atitudinea subiectivă a autorului apare în *capilarele cele mai fine* ale operei pe care acesta o semnează : „desigur atunci cînd se poate vorbi de existenţa unui punct de vedere şi de existenţa unei ramificaţii de vase de sînge, de un puls vibrant". În sfîrşit să mai amintesc doar că unele *texte se exhumează din uitare*.

Trecînd din domeniul cuvintelor în cel al relaţiilor dintre cuvinte, vom constata, în critica literară actuală, că : *un text se cere meditat*, individul *se alienează* la *cele mai intime revelaţii* şi îndoieli, autorul este cu totul *inocent* de *implicaţiile* care *se extrag* (!) din operă.

Pe de altă parte aflăm că discursivitatea este *stopată*, că „raportul dintre frumos și moral e pentru artiști una din cheile cu care se deschid secretele" și că unui critic îi este prea puțin cunoscută lumea care *l-a germinat* pe un mare gînditor.

Să mai adăugăm, la citatele date pînă aici, constatarea că în articolele de critică literară nu sînt imposibil de găsit cacofonii de tipul: „atitudini *gran*dilocvente de*gra*date la *gra*tuitate absurdă" sau forme de exprimare orală ca: „Pierre Daninos pare să-și ducă uneori trudnic crucea «de a fi umorist» și *rîsul sleiește cînd transpare că* «de cum deschide gura are îndatorirea de a provoca rîsul»...".

În sfîrșit, cînd ajungem să constatăm cum, cu o dezarmantă simplitate, ni se spune că „ambiția poetului ... se cere... servită de o exigență sporită la nivelul expresiei artistice", cred că putem încheia. Am parcurs toată gama existentă, în domeniul scrisului, între pedanterie și șablon.

Ar mai fi de adăugat, poate, faptul că toate exemplele sînt culese din lecturi foarte recente. Trimiterile exacte indică o prefață și cronicile din șapte reviste literare. Mă întreb dacă această informație nu transformă constatările mele într-o concluzie.

COMPLETĂRI ŞI RECTIFICĂRI LA BIBLIOGRAFIA ANALITICĂ A LIMBII ROMÂNE LITERARE (1780 – 1866)

DE

N. A. URSU

Alcătuirea unei bibliografii analitice a limbii române literare este o veche preocupare a sectorului de limbă literară şi filologie al Institutului de lingvistică din Bucureşti. Primele rezultate ale muncii colectivului angajat la realizarea acestei lucrări, format din Eugenia Contraş, Elena Cortez, Ion Gheţie, Paul Lăzărescu, Cornel Regman, Mircea Seche, Sanda Stavrescu, Gheorghe Şerban şi Marina Vlasiu, sub conducerea academicianului Tudor Vianu, au fost publicate acum zece ani, în volumul al III-lea din *Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1962, p. 191—268, cu titlul *Bibliografia limbii române literare, I (1780—1848)*. Lucrarea a fost foarte bine primită atît de lingvişti cît şi de toţi cei interesaţi de problemele istoriei limbii literare şi ale culturii româneşti, iar calităţile şi deosebita ei utilitate au putut fi constatate de oricine a avut prilejul să o consulte. Această primă parte a bibliografiei a fost recenzată şi de noi, în „Limba română", XII, 1963, nr. 1, p. 99—106, cu care ocazie am semnalat autorilor o serie de omisiuni şi am făcut unele recomandări în vederea îmbunătăţirii ei la o eventuală retipărire.

În volumul recent apărut la Editura Academiei R. S. România, cu titlul *Bibliografia analitică a limbii române literare. 1780—1866*, Bucureşti, 1972, este retipărită partea I (1780—1848), cu adaosuri, rectificări şi corelaţii făcute de unii membri ai colectivului iniţial şi de Luiza Seche, şi publicată pentru prima dată partea a II-a (1849—1866), elaborată de Luiza Seche şi Mircea Seche. După cum ne informează *Nota explicativă* de la începutul volumului, autorii au hotărît să se oprească la data înfiinţării Societăţii Academice Române, fără a mai intenţiona să aducă bibliografia la zi, cum promiseseră în 1962, deoarece „de la 1866 încoace concepţiile despre limba română literară sînt în general mai bine cunoscute, mai accesibile", iar „reluarea tuturor izvoarelor pentru perioada din urmă ar fi presupus un volum de muncă nerăsplătit de rezultatele concrete obţinute". Într-adevăr, de la 1860 şi pînă în zilele noastre discu-

țiile asupra limbii române literare nu numai că sînt mai bine cunoscute (multe dintre ele au fost adunate și comentate în diferite antologii individuale sau colective), dar nici nu mai au amploarea și importanța celor din perioada anterioară, pentru că marile dezbateri privitoare la unificarea normelor limbii române literare, la adaptarea neologismelor, la introducerea alfabetului latin și, în parte, la stabilirea ortografiei avuseseră loc pînă pe la 1860, dată la care limba română se scria cu alfabet latin și avea deja principalele proprietăți ale unei limbi de cultură moderne.

Subliniind în mod deosebit importanța acestei bibliografii ca instrument de lucru indispensabil pentru istoricul limbii și al culturii românești din perioada respectivă și apreciind cum se cuvine impresionantul volum de muncă investit în elaborarea ei, vom observa — în sensul celor afirmate de noi și în recenzia menționată mai sus — că îmbunătățirile aduse primei părți a lucrării puteau fi mai substanțiale. Dat fiind faptul că unele cărți și periodice din care au fost extrase informațiile sînt adevărate rarități bibliografice, ar fi fost necesar ca anumite fișe să aibă un caracter analitic mai amănunțit sau să reproducă pasaje mai întinse din textele semnalate.

Datorită faptului că autorii au avut în vedere numai texte tipărite (cărți și periodice), nu sînt semnalate în bibliografie observațiile privitoare la limba literară rămase în manuscrise (măcar cele mai importante și mai bine cunoscute), care, fiind lăsate la o parte, pot scăpa atenției cercetătorilor. Ne gîndim în primul rînd la prețioasele comentarii ale lui Ion Budai-Deleanu de la subsolul *Țiganiadei* și la fragmentele din manuscrisele sale cu conținut lingvistic editate recent de Mirela Teodorescu și Ion Gheție (Ion Budai-Deleanu, *Scrieri lingvistice*, București, 1970).

De mare interes ar fi fost și semnalarea opiniilor privitoare la limba literară exprimate de unii scriitori în operele lor literare, cum sînt — de exemplu — cele ale lui Gr. Alexandrescu din *Epistolă către Voltaire*, precum și semnalarea comediilor lui C. Facca, V. Alecsandri, C. Bălăcescu, C. Negruzzi și N. Istrati în care sînt ridiculizate anumite atitudini sau curente manifestate în dezvoltarea limbii române literare, pentru că influența lor a fost uneori mai eficace decît a multor articole teoretice.

Pentru o cît mai lesnicioasă orientare a cercetătorului mai puțin avizat în numeroasele dezbateri din epoca respectivă asupra problemelor limbii române literare era necesar ca anumite fișe care se referă la unele articole sau scrieri publicate în presa vremii să cuprindă și cîteva relații privitoare la circumstanțele în care au fost scrise, iar între fișele referitoare la aceeași dezbatere sau problemă să fi fost stabilită o mai bogată rețea de relații. De acord cu observația profesorului Șerban Cioculescu („România literară", nr. 15, din 6 aprilie 1972, p. 7), considerăm că alcătuirea unui indice de nume proprii ar fi înlesnit mult consultarea bibliografiei.

Lucrarea fiind însă încheiată și fără perspectiva de a mai fi în curînd retipărită, ne propunem să suplinim aici unele dintre lipsurile constatate, semnalînd, sub forma unui mic supliment la bibliografia limbii române literare, o serie de informații, uneori prețioase, extrase din manuscrisele epocii, precum și din cîteva cărți și periodice care au scăpat atenției autorilor. Unele dintre ele, deși indicate de noi în recenzia primei ediții a părții întîi, nu au fost totuși înregistrate în bibliografie. Totodată, vom face și

unele precizări, rectificări, identificări şi corelaţii pe marginea fişelor existente. Pentru a putea fi mai uşor integrate în bibliografie, prezentăm completările şi observaţiile noastre tot în ordine cronologică.

1790

În prefaţa lui Amfilohie Hotiniul la traducerea sa din limba italiană a manualului intitulat *Gramatica fizicii*, făcută în jurul anului 1790 şi păstrată în ms. 1627 de la Biblioteca Academiei R. S. România, se află următoarele observaţii privitoare la dificultăţile întîmpinate în procesul traducerii :

„... apoi că zăbovindu-să mai întăi cu cetire au şi cu învăţătura, la aceasta vor ave multă cunoştinţă, încă şi ştiinţă şi dimpreună uşurinţă şi înţălegire vorbilor celor ce-i învaţă, fiindcă întru adîncime învăţăturilor sînt multi cuvinti şi tălmăciri cu greu a să diprinde şi a să înţălege dintru întăi, că alti cuvinti sînt dintru întăi obicinuite prin învăţături a să scri şi a să înţălege putere lor pe limbă streină, fiind foarte cu greu altor limbi care n-au cuvinti îndestul ca să poată deodată a zice şi a cunoaşte tîlcul şi [*ms. defect*] aceluieşi cuvînt. După cum şi noi aice multe cuvinti greceşti şi lătineşti le-am pus însuşi acele, ca să nu stricăm simţire lor, dîndu-le numai din putere vocabulariului, adică din carte care tîlcuieşte cu aceeş limbă cuvîntul, oareşcare simţire de cunoştinţa lor, cu multi cuvinti şi întru acelaş loc unde s-au scris".

1795

În *Înainte cuvînt* la manualul său de aritmetică pregătit în 1795 pentru tipar, dar rămas în manuscris (Biblioteca Academiei R. S. România, ms. 4566), spătarul Matei Millo, de la care ne-au rămas şi cîteva poezii, ia atitudine împotriva abuzului de grecisme practicat în epocă şi exprimă un punct de vedere purist cu privire la dezvoltarea limbii române literare :

„Numirile pravilelor aritmeticeşti, numerile lucrătoare sînt numite în limba moldovinească, silindu-mă, în cît s-au putut, a nu amesteca streine cuvinte. Căci moldovenii, cînd să vor sili pentru slava limbii a nu amesteca la grai şi scrisoare streine cuvinte, iar cuvintele care lipsăsc să să alcătuiască în fiinţa limbii, cu adevărat că nu s-ar afla în această sărăcii. Dar să urmează cu totul împrotivă, că şi cuvintele care sînt în lucrare nu să pun, ce amestecă cuvinte greceşti".

1796

Refugiat, după 1791, în Rusia, poetul muntean Ioan Cantacuzino a publicat, probabil la Dubăsari, în 1796, volumul intitulat *Poézii noo*. În ultima poezie din volum, intitulată *Răsuflare*, se află şi următoarele versuri :

„Limba noastră prea puţină
Nu-i a nimui proastă vină
Căci însoaţă rău cuvîntul
În pîrlejul ce dă gîndul.
Mai cu vreme, şi cine ştie,
Prisosire poate să vie,

Că scriitorii împodobesc
Limba, patria-şi slăvesc.
Fie aceasta acuş cercare
Mustră altor, spre-ndemnare".

Tot în 1796, Ioan Cantacuzino traduce din limba franceză romanul *Numa Pompilius* al lui Florian. O copie autografă a acestei traduceri, dăruită de el mitropoliei din Bucureşti, se păstrează astăzi în Biblioteca Academiei R. S. România, ms. 1550. În dedicaţia către mitropolitul Gavril Bănulescu, Cantacuzino face şi următoarele observaţii :

„Am tălmăcit după putinţa mea, în limba mea. Şi mai ales după nebogata noastră ajutorinţă ce un scriitor află pe rumânie scriind, căci el, dreptul grăind, nu găseşte mulţi alţi mai vechi ostenitori ce ar înlesni lui drumul la asemenea trude".

1805

Vasile Aaron traduce în acest an textul juridic intitulat *Praxisul forumurilor bisericeşti*, rămas în manuscris. O copie a acestei traduceri se află şi în Biblioteca Academiei R. S. România, ms. 862, după care citäm următorul pasaj din prefaţa lui Aaron intitulată *Către cetitori* :

„Netăgăduit lucru este precum cuvinte multe de la limba latinească întru aceasta cărticică am întrebuinţat. Pricina este neavere şi sărăcia limbei noastră, în care lipsă fiind limba ungurească aseminea a fi năzuit la limba latinească mărturie îmi este praxisul cel de toate zilele şi *aprobatele*, *compilatele*, aşijderea alte neamuri, mai procopsite în trăbile proţesurilor, multe cuvinte au întrebuinţat de la latini. Deci dacă streinele limbi au fost silite de a să împrumuta de la limba latinească ca de la o streină găzdacă, ce ruşine sau mirare poate fi că eu în limba rumânească m-am împrumutat de la maica limba latinească? Altmintrilea încă spre înţălegerea multora de lipsă fiind aceasta a face".

Lui Vasile Aaron i se atribuie şi poemul în versuri *Reporta din vis*, nesemnat şi nedatat, care se păstrează în ms. 214 din Biblioteca Academiei R. S. România. Prefaţa acestui poem, care este de fapt o preţioasă disertaţie despre limba română, se află publicată în întregime de Ioan Bianu, în *Catalogul manuscriptelor româneşti*, tomul I, Bucureşti, 1907, p. 458—462.

1818

Fişa *34* cuprinde unele inexactităţi. Numele traducătorului, Alexandru Beldiman, este menţionat atît pe foaia de titlu a cărţii cît şi în chiar titlul dedicaţiei lui Carcalechi.

1820

În fişa *40* trebuiau menţionate şi versurile din poezia lui Mumuleanu, *Odă rîvnitoare spre învăţături*, care în bibliografie sînt înregistrate, fără numele autorului, în fişa *362*, pentru anul 1849. Oda lui Mumuleanu se află în *Rost de poezii, adecă stihuri*, p. 1—8.

Din acest an datează sonetul lui Gh. Asachi intitulat mai tîrziu *La introducerea limbei naţionale în publica învăţătură*, inspirat de succesul

obținut de el prin introducerea limbii române ca materie de predare în clasa de inginerie hotarnică înființată la Iași în 1813. Se află reprodus în toate edițiile mai vechi sau mai noi ale poeziilor lui Asachi.

1822

Din acest an datează prețioasa disertație intitulată *Cuvîntare asupra limbii romanești*, alcătuită de un intelectual muntean deocamdată neidentificat. Se păstrează în ms. 600 de la Biblioteca Academiei R. S. România și a fost studiată și editată integral de subsemnatul, în *Studii de limbă literară și filologie*, București, 1969, p. 155—170.

1825

Traducerea logicii lui Condillac de către Vasile Vîrnav, după o versiune neogreacească, se păstrează în ms. 425 de la Biblioteca Academiei R. S. România. Vîrnav a transpus în românește și prefața traducătorului grec, în care — printre altele — se fac și unele observații prețioase privitoare la limba literară (vezi Ioan Bianu și R. Caracaș, *Catalogul manuscriptelor românești*, tomul II, 1913, p. 112—120). La sfîrșitul acestei prefețe traducătorul român adaugă următoarea frază:

„Cîte să arată mai sus pentru limba grecească să pot zice în drept cuvînt și pentru a noastră ce moldovenească, că de s-ar lăsa scriitorii noștri de cuvintele grecești, sîrbești și turcești și de ar împrumuta neagiunsul de la latini și italieni, s-ar face și această a noastră limbă romano-moldovenească o limbă pre aleasî și pre frumoasî, după cum este și soră-sa, limba italienească".

1826

Fișa *49* nu este clară. S-a demonstrat de multă vreme că *Povățuitorul* respectiv este o traducere a lui Zaharia Carcalechi, care îl atribuie lui Gh. Lazăr pentru a obține un beneficiu mai mare din vînzarea lui.

1830

Scrisoarea „asupra ortografiei rumânești", publicată în „Curierul rumânesc", nr. 5, din 27 martie 1830, p. 20, căreia Eliade îi răspunde în nr. 23, din 1 iunie 1830, p. 92 (vezi fișa *63*), trebuia înregistrată, cu trimitere la fișa *63*. Această scrisoare adresată lui Eliade și semnată „unul din prenumeranții Curierului rumânesc" este, de fapt, opera lui Eliade însuși, care — așa cum a procedat și în alte cazuri — își propune să lămurească prin intermediul unor asemenea artificii publicistice anumite probleme ale limbii literare contemporane.

1832

Fișa *81*. Recomandările respective sînt extrase din *Regulament al școalelor publice din prințipatul Țării Rumânești*.

1833

În *Comodia vremii* sau *Franţuzitele*, ca şi în *Conversaţii*, Costache Facca satirizează — printre altele — şi limbajul preţios, franţuzit, al „societăţii bune" din acel timp. Ultima ediţie a textelor respective este cea din antologia *Primii noştri dramaturgi*, alcătuită de Al. Niculescu şi Florin Tornea, Bucureşti, 1956, p. 87—115.

În prefaţa la *Codică ţivilă sau politicească a prinţipatului Moldovii*, Iaşi, 1833, semnată de logofătul Constantin Sturza, se află următoarea observaţie privitoare la limba cărţii :

„Ce să atinge de stilul limbei, eu am privighiet după putinţă a fi lămurit şi preţiz, precum se cere despre o asemine materie ; însă pentru că fieştecare ştiinţă are a sale ziceri însuşite, şi precum limba noastră neprelucrată au cerut a să împrumuta la oarecare întîmplări de la alta, cînd cetitoriul cel nedeprins nici cu ştiinţa, nici cu zicerea tehnică, va întîmpina nedumeriri, apoi unul ca acela va afla în sfîrşitul acestei codice, după rîndul alfavital, o adunare de toate împrumutatile cuvinte, cu a lor tîlcuire îndestulătoare".

Glosarul respectiv are următorul titlu :

„Tîlcuirea aflaviticească a cuvintelor tehnice, atît a celor împrumutate de la limba latină, mama limbei naţionale, după pilda naţiilor luminate a Evropii, cît şi a celor ce să află bune, tipărite în cărţi vechi româneşti, date însă uitării, precum şi a altor nouî neapărate cuvinte, formăluite după firea limbei naţionale".

1835

Fişa *94* poate fi întregită cu următoarea obsevaţie a lui Genilie de la p. 188—189 ale cărţii sale :

„*Limba românească* este fiică a cei latineşti, a cui cultură acum creşte prin compunerile şi traducerile literaţilor ei, carii pentru dulceaţa şi originea sa cu merit o pun între surorile sale, cea italiană, decît care este mai sonoră, şi cea franţeză, decît care este mai liberă la compunere ; ea are pronuncia cea mai frumoasă, mai dulce şi mai curată decît celelalte dialecte romaneşti. Probă la această sînt clasicile compoziţii versuale de poeţii Văcărescu în poema *Primăvara de Văcăreşti*, Cîrlova în *Păstorul trist*, *Marşul*, *Ruinile Tîrgovişti*, Alexandrescul în *Mezul nopţii*, *Prieteşugul*, *Întristarea*, Eliad în diferite compuneri şi traduceri poetice şi prozaice şi alţi autori sau traducători în vers şi în proză, într-a căror scripturi străluceşte limba românească cu toată graţia şi eleganţia sa".

1836

Fişa *99*. La cele spuse de Asachi în prefaţă se pot adăuga următoarele observaţii care precedă vocabularul alcătuit de el la sfîrşitul volumului :

„Unile din aceste ziceri sînt tehnice, al istoriei sau a mitologhiei, precum şi cuvinte drept moldoveneşti, însă părăgenite, iar altele întrebuinţate de românii altor provinţii şi care însă, după nevoia ce avem de a ne înavuţi limba, să cuvine să le adoptarisim ca o dreaptă moştenire a unei singure baştini româneşti".

Fişa *102* este incompletă. Eliade începe seria notelor sale lexicale în nr. 8, p. 61—62, şi o continuă regulat pînă la nr. 13, p. 101—105, făcînd interesante observaţii etimologice, ortografice şi semnatice asupra urmă-

toarelor cuvinte : *boier sau boiar* ; *viitor și viitorime* ; *simțirea, simțul, simțitatea, simțiciunea, simtimentul* ; *junețe, tinerețe* ; *junețe, junie, junime* ; *tinerețe, frăgezime* ; *orînduire și numire* ; *criminal și criminalic sau criminalicesc* ; *latin și latinesc ș.c.l.* ; *dascăl și învățător* ; *gigant și uriaș* ; *veșmînt și manta* ; *tîlmăcire, traducere* ; *femeie, muiere, nevastă, soție* ; *călăreț, cavaler* ; *recunoștință și recunoaștere* ; *priincios și favorabil* ; *lege și pravilă* ; *zugrăvie, zugrăveală* ; *văl și velă sau vălă* ; *viitor, fiitor* ; *vreme și timp* ; *minut, moment, clipă* ; *ursitoare, soartă, ursită* ; *norocire, fericire ; nădejde, nădăjduire* ; *credință și Credință* ; *dragoste, amor* ; *creator, ziditor* ; *suflet* ; *predare.*

În „Muzeu național", I, 1836, nr. 34, din 21 octombrie, p. 135—136, și într-un mic *suplement* la numărul respectiv se află publicat unul din cele mai importante documente privitoare la istoria limbii române literare. Este vorba de actul de constituire a unei societăți care își propunea drept scop unic *stabilirea normelor și cultivarea limbii române literare.* Judecînd după cele prevăzute în statutele ei, putem spune că *în 1836 a fost înființată la București prima societate românească de lingvistică.* Pentru că spațiul nu ne permite să reproducem aici în întregime acest document, vom lăsa la o parte prevederile privitoare la modul de organizare și de funcționare a societății respective, oprindu-ne numai la problemele lingvistice pe care își propunea să le soluționeze.

Societatea era creată din inițiativa Eforiei școalelor și urma să-și desfășoare activitatea sub directa ei îndrumare.

„Cu întinderea scrierii și publicărei a feluri de cărți românești, văzîndu-se trebuința de a se așeza oarecare reguli prin care să se poată păzi o uniformitate în construcția zicerilor ce se introduc în limba rumânească, Eforia școalelor a chipzuit a întocmi un comitet literal care să se ocupeze a cerceta cu de-amăruntul duhul limbei și lipsele ce are și a îndeplini aceste lipse prin introduceri sau construcții de ziceri și de fraze rezemate pe reguli gramaticești și potrivite cît se va putea mai mult cu însușirea limbei românești. Acest comitet se va îndeletnici și de alcătuirea unui dicsionar rumânesc și franțozesc. Spre acest sfîrșit Eforia numește mădulari întocmitori acestui comitet pe D. D. comisul P. Poenaru, serdarul S. Marcovici, medelnicerii G. Ioanid, I. Pop și F. Aaron. Numiții vor întocmi statutele după care au a se urma lucrările comitetului și le vor supune în aprobația Eforiii. (Iscăliți) A. Filipescu, I. Bălăceanul, N. P[?]olo, P. Poenaru. Protocol : N. Iliescul.

Reguli după care au a se urma lucrările soțietății literale.

Prin jurnalul Cinstitei Eforii a școalelor încheiat în 9 ale luĭ octombrie 1836, nr. 115, supt însemnații, numiți fiind a întocmi un comitet de o soțietate literală care să aibă drept scop a afla și a înlesni mijloace prin care ar putea a se introduce cu încetul uniformitatea limbei între rumâni și prin care ar putea să înainteze cultura limbei românești, au alcătuit următoarele temeiuri după care va avea a se regula această soțietate în lucrările sale. Aceste temeiuri sînt :

1. A alătura toate dialectele românești, precum și provințializmele din toate părțile unde sînt rumâni ; a alege din toate ceea ce se va părea mai potrivit cu însușirea limbei, avînd mai cu seamă de temei în pricina aceasta cărțile bisericești, și a așeza niște regule statornice asupra construcțiii în limba rumânească.

2. A hotărî formele la zicerile cele streine ce sînt priimite sau se vor priimi de acum înainte în limba rumânească dintr-alte limbi, precum la neam, ortografie, terminație și pronunție, adică daca trebuie să se zică *clas* sau *clasă, loghică* sau *logică*, a *favorisi* sau a *favoriza, favoresc* sau *favorisesc*, și daca unele ziceri trebuie a se scri după cum se scriu în limba din

care se împrumută sau după cum se pronunţie; această băgare de seamă priveşte mai cu seamă la numele proprii.

Daca la pronumele compuse trebuie să se puie sufix deosebit la fieşcare persoană, precum *eu însumi, tu însuţi, el însuşi*, sau să se puie numai un sufix, *însuşi*, pentru toate persoanele.

Daca la declinarea substantivelor femeieşti cu adjective în cazul genetiv şi dativ trebuie să se schimbe adjectivele viind după substantive şi dimpotrivă, adică cum ar fi mai bine să se zică: *a casei frumoase*, sau *frumoasă* ş.c.l.

Daca la verburile de conjugarea întîi, persoana a treia de la înmulţitul prezentului hotărîtor trebuie să se facă ca persoana 1-i a singularului sau ca a 3-a de la acelaş număr, adică: *copiii învăţ* sau *copiii învaţă* ş.c.l.

Daca partiţipiile prezente, precum *murind, strălucind*, se pot face schimbătoare, zicînd *murindul om, murinda femeia, strălucinda lună* ş.c.l.

Daca zicerile trebuie să se scrie întocmai după cum se pronunţiază, întrebuinţînd apostroafe la elipsele de vocale, cum daca scriind *casa* trebuie să se puie apostrof, *cas'a*, asemenea şi *luîndul* daca trebuie să se scrie *luîndu'l* ş.c.l.

Daca la zicerile schimbătoare care se sfîrşesc în consonantă trebuie să se puie un *ŭ* scurt la sfîrşit, precum *omŭ* sau *om, învăţ* sau *învăţŭ*.

Daca unele ziceri compuse trebuie să se lege cu trăsura unirii (-), precum *cele-l-alte* şi alte multe.

Daca la unele ziceri compuse din prepoziţii poate a se îndoi consunanta de la începutul zicerii radicale, precum *suffer* sau *sufer, suppuiu* sau *supuiu* ş.c.l.

Daca în sindax trebuie să se urmeze construcţia franţozească în oarecare întîmplări, precum în frazurile acestea: *il n'est que deux heures, nu sînt decît două ceasuri*, în loc de *sînt numai două ceasuri*; *c'est ce que je ferai, aceasta e aceea care eu voi face*, în loc de *aceasta oi să fac*.

3. A forma ziceri nouă din rădăcină rumânească prin prepunere de prepoziţii sau adăogare de oarecare silabe la sfîrşit, adică daca se poate face de la *simţ, simţitiv, simţiciune, simtiment, simtimental, simtimentalitate*; de la *duc, reduc, reducere, reducţie, reductiv, produc, producţie, product, productiv* ş.c.l.

4. A hotărî zicerile şi frazele al cărora înţeles se poate lua în două chipuri, adică ce deosebire este între zicerea *viéţuire* şi *trai*, între *om însemnat* şi *om însemnător*?

5. A regula pă cît se va putea oarecare anomalii din limba rumânească, care se bagă de seamă atît în etimologie, la unile din părţile cuvîntului, cît şi în sindax, la legarea unor ziceri între dînsele, precum şi în ortografie, adecă daca trebuie substantivele neutre şi unele adjective polisilabe să se scurteze, făcînd din *doftoricesc — doftoresc* şi din *analiticesc — analitic* ş.c.l." (p. 135—136).

În continuare statutele prevăd ca societatea să aibă membri ordinari şi membri corespondenţi, să fie condusă de un preşedinte, un vicepreşedinte şi un secretar, stabilesc procedura alegerii membrilor şi a conducerii, procedura dezbaterilor etc. Şedinţele de lucru ale societăţii urmau să aibă loc o dată pe săptămînă, iar rezultatele dezbaterilor să fie publicate în „Muzeul naţional".

1837

Fişa *123* este lacunară. Sebeni discută în prefaţa cărţii sale şi alte probleme importante privitoare la limba literară a epocii. Iată, de exem-

plu, cum justifică el grafiile de felul *domni, efori* (pentru *domnii, eforii*) frecvente în scrisul intelectualilor munteni de atunci :

„Nominativul înmulțitului definit a substantivelor bărbățești l-am scris totdauna c-un *i*, iar cu doi niciodată, socotind că prin aceasta să aduce în primejdie de a-și schimba significația (însemnarea) sa ; că alta este cînd zic *domni în domnii sînt părinți ai nații, efori sînt în eforii, judecători în judecătorii*, și alta cînd zic *domnii în domnii* ș.c.l., *eforii în eforii, judecătorii în judecătorii*. Apoi acțentele și contextul sînt destul de puternice de a putea deosebi definitul de nedefinit, genetivul de dativ".

Informația din fișa *321* trebuia înregistrată sub anul 1837, pentru că atunci a fost publicată prima ediție a *Regulamentului organic al prințipatului Moldovei*. Prevederea respectivă se află în articolul 421.

În *Înștiințarea literară* din 9 decembrie 1837, care anunța programul gazetei și apropiata apariție a „Foii literare", Gh. Bariț spune următoarele :

„Dar cum, domnilor, noi ardelenii, atunci cînd frații noștri de peste Carpați citesc cinci, șase gazete și foi literare în limba rumânească, să rămînem de la o astfeli de întreprindere, care cel mult patru sau cinci sute de patrioți și naționaliști literați și bine simțitori sînt în stare de a o sprijini și ținea în floare? În veacul acesta, cînd limba noastră, prin rîvna bărbaților atîta de nepreget[ăt]ori au făcut pași care însuș pă străini pun la mirare, tot deodată dovedind în faptă cum că limba românească este destoinică de a să putea deplini, regula și îmbogăți ca oricare alta, și încă cu atîta mai mult cu cît are izvoare mai bogate pă maica și surorile sale, de unde să se poată ajutora, ardelenii mai mult decît un milion și două sute mii români să rămîie tocma acuma răci și nesimțitori pentru limba sa, pă care toate națiile, așa și dînșii, să cuvine să o aibă de pavăză și paladiul său?"

1838

Folosind, ca și Eliade Rădulescu, același artificiu publicistic, Gh. Bariț publică în nr. 1 al „Foii literare", din 1 ianuarie 1838, cîteva scrisori cu sfaturi pe care le-ar fi primit din partea celor care așteptau cu nerăbdare apariția gazetei. Bineînțeles, scrisorile sînt alcătuite de el însuși. În *Scrisoarea unui aprins de iubirea literaturii* se află și următorul îndemn :

„Numai să păzești o limbă cît se poate de netedă și regulată în etimologie și ortografie. Nu asculta la cîte secături din vechime ; toate părerile învățaților noștri asupra literaturii să le priimești împărtășindu-le cu noi. Să cercetezi ce a isprăvit Soțietatea literară din București asupra temeiurilor după care este să se reguleze limba românească și care ieșisă la tipar în *Muzeul național* de acolo" (p. 2).

Cu semnătura *Redactorul*, Gh. Bariț publică în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", nr. 26, din 24 decembrie 1838, articolul intitulat *Cîteva răspunsuri ale redacției la niște întrebări și pretinderi a unor DD. cetitori și literați românești*, din care reproducem următoarele pasaje deosebit de semnificative pentru orientarea cărturarului ardelean în problema dezvoltării limbii române literare :

„Cei mai mulți carii să află nemulțumiți cu producturile literaturei din toate provințiile unde lăcuiesc românii sînt aceia carii ar vrea ca într-un minut să să curățe limba noastră de *toate slavonismurile, precum și de alte cuvinte străine*. Domnilor, eu vă rog, așa să trăiți, astîmpărați-vă puțintel, că nu e vremea la toate deodată. Să nu stricăm zidul vechi pînă nu avem mate-

rialuri bune, sănătoase, pentru altul nou, căci altfeli ne punem în primejdie de a rămînea zbiciulaţi şi năpădiţi de toate elementele supt ceriul slobod, adecă de a rămînea fără limbă. Domnilor, pănă la alt prilej vă rog doauă lucruri : aveţi bunătate a ceti articolul D-lui Ţ*** despre *Slavonismuri* (Foaia lit., n. 14, sem. 1); de l-aţi cetit şi i-aţi uitat cuprinsul, mai procetiţi-l; vedeţi ce judecă acest filozof şi filolog românesc nepregetători; apoi să vă fie şi aceea totdeauna înaintea ochilor cum că cei mai mulţi cetitori nu ştiu lătineşte, franţozeşte şi italieneşte, cum ştiţi D-voastră. La aceia în zădar le voi scrie, spre p[ildă :] *Amatul legat a Maiestatei sale fu liberat dintră murii citadelei inimicului şi la port s-a îmbarcat în navă.* Cîţi vor putea să înţeleagă aici că *amat* va să zică *iubit, legat — sol, liberat — slobozit, muri — ziduri, citadelă — cetăţuie, inimic — vrăjmaş, port — liman, îmbarcat în navă — intrat în corabie*? În scurt : mie-mi sînt şi mi-au fost urîte slavonismurile, dar totdeauna în înţelesul D-lui Ţ***. Ca să mă sloboz mai pe larg în această materie o socotesc cu totul de prisos astă dată. Atîta mai zic : să ne împrumutăm de cuvinte şi pentru ideile acele noauă, care pănă în veacurile noastre n-au prea fost în capul românului, prin urmare nici n-au ştiut cum să le numească. Cîtă vreme, cîte capete isteţe, cîte osteneli să poftesc pănă să să reguleze unele ca aceste, pănă să să adune şi zicerile curat româneşti ce să află astăzi numai în gura norodului ! Într-aceea să facem cu toţii care cît putem; capul lucrului e să scrim ca să fim înţeleşi pe cît să poate de toate plasele cetitorilor" (p. 201).

„Sînt o parte mare carii de necaz cum că nu ies Foile aceste cu litere lătineşti nu vor nici să le citească şi necurmat strigă ca să lapede în grab aceste ţirileşti. Domnilor, şi D-voastră pripiţi lucrul cu totul; voiţi să faceţi *salto mortale*, nimic altă decît *salto mortale*. Eu vă încredinţez cum că de s-ar da astăzi foile noastre cu litere lătineşti, publicul ar avea stricare multă. Eu zic astăzi; mîine poate doar va fi altfeli" (p. 202).

Articolul „D-lui Ţ ***" la care se referă Bariţ este al lui Timotei Cipariu, înregistrat în fişa *132* din bibliografie.

Corespondenţa dintre Eliade Rădulescu şi Negruzzi, publicată în 1836 în „Muzeu naţional", a fost reprodusă de Bariţ în „Foaie literară", nr. 9, 10, 11, 12 şi 19, din martie-mai 1838 (vezi fişele *100* şi *104*). Luînd astfel cunoştinţă de ea, N. M. [=Neculai Maniu] din Sibiu trimite lui Bariţ o lungă scrisoare, publicată în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", nr. 14 şi 15, din 1 şi 8 octombrie 1838, în care îşi exprimă satisfacţia văzînd că discuţiile privitoare la „regularea limbei noastre, ca să să facă o limbă şi o ortografie regulată pentru toţi românii", încep să se poarte de către intelectualii întregii naţiuni şi face o serie de obiecţii pe marginea problemelor discutate de Eliade şi Negruzzi.

La rîndul său, Negruzzi îi răspunde lui Nicolae Maniu, destul de iritat, tot sub forma unei scrisori către redactor, publicată în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", nr. 22, din 26 noiembrie 1838.

În *Prefaţie* la *Disertaţie despre tipografiile româneşti*, Sibiu, 1838, Vasile Popp face mai multe observaţii interesante asupra limbii române literare, ca şi asupra culturii naţionale în ansamblu, dintre care citäm :

„... am scris despre tipografiile româneşti, şi nu numai despre acelea care să află în patria mea, de la începutul lor pănă la vremile noastre, dar şi despre acelea care se află în prinţipaturile vecine a Ţării Româneşti şi a Moldaviei, cu cuvînt că o naţie nu se poate firește osăbi prin munţi înalţi, rîuri mari sau alte hotară politiceşti, ci numai acolo încetează a fi o naţie, unde încetă limba care o uneşte"[...].

„Istoria, geografia patriii, precum şi istoria literaturii naţionale trebuie învăţate, pentru că nu-i mai mare ruşine decît întru o soţietate de învăţaţi numai despre istoria şi literatura altor

naţii a vorbi, şi despre a sa a nu şti nimica. Mai marii sau strămoşii noştri nu a fost nici aşa de neînvăţaţi, nici aşa de ticăloşi, ca să nu fi făcut ceva vrednic de ştiinţă. Io cu cît străbat mai afund în istoria naţiii mele cu atît aflu în ei mai multe urme şi semne de bărbaţi învăţaţi, de viteji vestiţi, de biruinţe strălucite, de o politică adîncă şi de o statornicie bărbătească"[...].

„Într-acest veac au vieţuit Damaschin, Chesarie şi Filaret, episcopii Rîmnicului, carii, cînd şi cînd, au mai deşteptat limba românească; întru acest veac s-au ivit şi Ioan Banul Văcărescul, care cu o nespusă bărbăţie au deşteptat limba şi noao viaţă i-au însuflat. Alexandru, fiul acestuia, ar fi dat şi lustru limbii noastre, dacă necumpănitul patriotism şi naţionalism nu l-ar fi răpit dintru cei vii în floarea tinereţelor".

Fişa *150*. Articolul lui Ioan Rus nu este cu totul anonim, fiind semnat cu *R*.

1839

În „Curierul românesc", nr. 1, din 1 ianuarie 1839, p. 1—3, Eliade publică o pretinsă scrisoare de la un abonat (este semnată „Unul din abonaţii Dumitale"), în care este întrebat „pentru ce zicerile *crai*, *crăiasă*, *crăie*, care sînt de toţi cunoscute, în foaia aceasta pretutindeni se văd schimbate cu zicerile *rigă*, *regină*, *rigat* ?" şi de ce, într-un articol despre Grecia, a fost folosit cuvîntul *clefti*, în loc de *tîlhari*. În *Răspunsul* la această scrisoare Eliade face o serie de precizări semantice şi stilistice cu privire la cuvintele respective.

În fişa *162* ar fi trebuit menţionată şi pretinsa scrisoare adresată lui Eliade, semnată „Tot abonatul cu crailîcu de la no. 1", prin care este solicitat să explice cuvîntul *romanţă*, folosit într-o gazetă cu sensul de „roman". Ca şi în alte cazuri similare, Eliade îşi adresa el însuşi asemenea scrisori, pentru a avea prilejul să dezbată unele probleme de cultivare a limbii române literare.

În „Curierul românesc", nr. 22, din 11 februarie 1839, p. 85—86, Eliade publică o altă pretinsă scrisoare, de la acelaşi abonat, semnată „Tot cel cu craii şi cu romanţul spîn", în care este întrebat „ce să fie pricina că *Albina rumânească* în ortografia sa a lepădat afară mai pretutindeni pe slova cea cu trei picioare ѫ, care pînă acum făcea atît de mult slava logofeţilor rumâni ce ştia să-l deosibească de ъ ?". Întrebarea îi oferă lui Eliade prilejul să se pronunţe asupra acestei probleme ortografice, mult dezbătută în publicistica vremii.

În articolul intitulat *Trecutul şi viitorul acestor foi*, din „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", nr 26, din 25 iunie 1839, Gh. Bariţ discută şi problema limbii române literare:

„O mulţime de bărbaţi zdraveni din toate provinţiile româneşti, spre cea mai mare bucurie a redacţiei acestor foi, începură să propoveduiască la ai săi maximele sale ce le avea de mai nainte, cum că adecă: toate ideile şi cunoştinţele priimite în vreo limbă streină nu să pot niciodată lăţi cu atîta folos cu cît să lăţesc în limba suptă cu laptele mumei noastre; cum că limba românească, cunoscută la cîteva milioane de oameni, şi anumit în doauă provinţii curat româneşti, vorbită din amvonul preotesc, precum şi din catedra profesorească, vorbită şi scrisă în divanuri judecătoreşti, precum şi răsunată în urechile ostăşimei naţionale, nu poate mai mult să fie năduşită în veacul al noauăsprezecelea, dînd loc altei oarecăriia, pe care ar fi să o înveţe acest popor; cum că românul, de nu s-ar apuca cu tot deadinsul a-şi îmbogăţi

şi înfrumuseţa limba sa, el prin aceasta s-ar face nevrednic de a mai fi pomenit în rîndul naţiilor Europei; cum că limba românească să poate, fără stricarea altora, şi trebuie a să cultivi, din pricină că este de o mie de ori mai uşor a ferici o naţie (destul de lăţită) lucrînd şi învăţînd-o în limba ei însuş, decît pierzînd mulţime de ani a o dezrădăcina pe aceea şi iarăş întrebuinţînd veacuri până să o înveţi altă limbă, care poate lucru nimic nu să potriveşte cu firea ei şi care lucru a-l şi cerca să împotriveşte drepturilor omenimei; mai încolo, cum că nici o limbă a Europei nu să poate îmbogăţi şi curăţi cu atîta uşurătate precum limba noastră, care la toate lipsele ei are izvoare bogate de unde să să împrumute; mai pe urmă, cum că frumseţa limbei româneşti şi hotărîta voie a românimei de a şi-o păstra din veacuri în veacuri nu va suferi niciodată apunerea ei" (p. 207).

Fişa *163*. Fabula *Ochii şi nasul*, atît de lăudată de Eliade, semnată în „Curier românesc", ca şi în „Albina românească", de unde este reprodusă, cu iniţialele *A. D.*, aparţine lui Gh. Asachi, nu lui Al. Donici. Iniţialele *A. D.* sînt ale pseudonimului lui Asachi, *Alvir Dacianu*. Din respectiva revistă a presei făcută de Eliade poate fi reţinută şi observaţia asupra gazetelor lui Bariţ :

„În Transilvania, Foile Braşovului înaintează şi dovedesc străduirea redactorului lor, D. G. Bariţ. Articolile literare şi polemica asupra hotărîrii limbei rumâneşti au dat o mare dezvoltare duhurilor" (p. 45).

În fişa *167* trebuia să se prezinte în mod amănunţit conţinutul celor o sută de adnotări pe care le face Eliade pe marginea textului reprodus din „Albina românească", pentru că adnotările respective arată în mod practic felul în care dorea el să stabilească sau să restabilească normele limbii române literare. De exemplu :

„*Trei* cel bisericesc este mai bun decît *trii* [...] *Împărtăşaşle* cel bisericesc a dat un tip deosebit verbilor terminaţi în *î* : *pîrî, izvorî* ş.c.l., *pîraşle, izvoraşle* ş.c.l., iar nu *pîreşte, izvoreşte. Bucuria mea*, bisericeşte, e mai bun decît *bucuria me. Care*, luînd articolul *le*, face *care-le*, iar nu *cari-le*. Şi pe la noi zic ţăranii şi slugile *carile, binile, picerile*, dar maica biserica ne învaţă a zice şi a scri *care-le, bine-le, picioare-le*" (p. 338).

Cu privire la polemica din acest an între Eliade, Negruzzi şi Săulescu (cf. fişele *168, 169, 170, 172, 178, 181, 182, 183, 184, 185*), vezi şi Petru E. Zugun, *Polemica filologică dintre Gh. Săulescu şi I. Eliade Rădulescu*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţi «Al. I. Cuza » din Iaşi", (Serie nouă), secţiunea II (Ştiinţe sociale), c. Limbă şi literatură, tomul XII, 1966, fasc. 2, p. 183—202.

O altă polemică de mare amploare pe care a avut-o Eliade Rădulescu în anul 1839 este cea cu Petru Înlesnitoru, care i-a atacat sistemul ortografic etimologist în gazeta „Pămînteanul". Din cele patru articole prin care s-a desfăşurat polemica, bibliografia înregistrează doar două (vezi fişele *171* şi *179*). Lipseşte primul articol al lui Petru Înlesnitoru, publicat în „Pămînteanul", nr. 9, din 31 iulie 1839, intitulat *Către D. Iancu Statornicu*, şi ultimul răspuns al lui Eliade, publicat în „Curier românesc", nr. 165, din 1 noiembrie 1839, şi în suplimentul la numărul respectiv. Pentru conţinutul acestei polemici şi pentru identitatea lui Petru Înlesnitoru [= J. A. Vaillant], vezi N. A. Ursu, *O polemică filologică din anul 1839, între I. Eliade Rădulescu şi J. A. Vaillant*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, Bucureşti, 1965, p. 955—958.

1840

Continuînd să se ocupe de limba „Albinei românești", Eliade reproduce din gazeta de la Iași, în „Curier românesc", nr. 12, din 6 februarie 1840, un mic articol, după care face următoarea *Însemnare de la Curierul rumânesc*:

„*Curierul rumânesc* copiază acest articol întocmai cum se vede publicat în Albina rumânească; face însă această băgare de seamă că se vede treaba că s-au strecurat mulțime de erata în graba tiparului, și vorbele cele greșite le-a subliniat, îndreptîndu-le la vale cum socotește că vor fi fost în original: *gheneralnică*, origină romană și tip slav; *seanților — seanțelor*; *adresuit — adresat*; *reglement — regulament*; *înaintit — înaintat*; *clasurilor — claselor*; *înaintirea — înaintarea*; *comerțului — comerciului*; *ia — ea*; *biugeaua — bugetul*; *finansurilor — finanțelor*; *catagrafii — catagrafiei*; *recomendui — recomanda*; *siguripsire — asigurare*; *interarisăște — interesează*; *fondamentalile — fondamentalele*; *prințipii — prințipe*" (p. 46).

1842

În acest an a fost publicată prima dată cunoscuta *Epistolă către Voltaire* a lui Gr. Alexandrescu, în care autorul face cîteva referiri la neajunsurile limbii române literare de atunci și la faptul că scriitorii epocii trebuiau să creeze în același timp și limba în care scriau.

1843

În corelație cu răspunsul lui Eliade la scrisoarea lui N.M. (vezi fișa *236*), trebuia înregistrată și scrisoarea respectivă, publicată în „Curier românesc", nr. 5, din 15 ianuarie 1843, prin care un presupus cititor al poeziei *La Rodolfo*, din nr. 1 al „Curierului", îi cere explicații asupra unei serii întregi de neologisme pe care nu le-ar fi înțeles. De fapt, scrisoarea — semnată și datată „N.M., 1843, ianuarie 7, București" — aparține tot lui Eliade, care o folosește drept pretext pentru a publica, în 13 numere consecutive din „Curier", o foarte prețioasă disertație asupra dezvoltării limbii române literare.

Fișa *233*. Prima ediție a scrierii respective a lui Ioan Barac a apărut în 1821, la București. Observația lui din prefață capătă o însemnătate sporită dacă o raportăm la vremea cînd a fost publicată prima dată.

1844

Satirizînd cosmopolitismul, în comedia *Iorgu de la Sadagura* Vasile Alecsandri ridiculizează și limbajul prețios, cosmopolit, al celor care disprețuiau limba și realitățile noastre naționale.

1845

Unele observații interesante privitoare la limba literară se află și în articolul lui Gh. Barit intitulat *Unele regule de întrepunții*, semnat G.B. și publicat în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", nr. 11, din 12 martie 1845.

Sub titlul *Literele corespunzătoare firei limbei românești și încă ceva*, Aron Pumnul publică în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", nr. 42, 43, 44, 46, 47, 48, din octombrie-noiembrie 1845, o prețioasă disertație asupra scrierii limbii române, combătînd cele afirmate în articolul semnat „Rumân Macarcine" (vezi fișa *301*), cu care prilej propune un sistem ortografic cu litere latine.

În „Universul", nr. 9, din 2 septembrie 1845, p. 35—36, se află o notiță intitulată *Terminul -ez*, nesemnată, dar scrisă probabil de Iosif Genilie. O reproducem în întregime.

„Toți oamenii sînt locuitori ai unei cetăți, țări și nație. Ca să se însemneze această posesie sau avere a unui loc, latinii și romanii adăoga la numele lui finala *-ensis*: *Dania, danensis*; *Atena, ateniensis*. Pe acest termin posesiv limbile romane l-au scurtat în *-ez*: *franțeze*, italianii; *franțez*, românii; *franses*, franțezii. Germanii, ca vecini cu ei, l-au rostit *franțos*. Unii din români, luîndu-se după nemți, nu mai încetează de a vorbi și a scrie *franțoz*, *franțozește*..., fără să se mai socotească cît de greșită este această pronunție urîtă. După acest rost corupt, ar trebui dară să zică și *vienoz*, nu *vienez*, ș. al. Așa se vîră în limbă barbarismi și de termini finali, carii apoi foarte anevoie se pot scoate !".

În comedia *O bună educație*, Costache Bălăcescu ridiculizează și limbajul franțuzit al unor pături ale societății românești contemporane.

1846

„Calendarul pentru Bucovina" pe anul 1846 cuprinde — printre altele — și poezia *Limba noastră către noi*, semnată T. Vasilovici, în care aflăm și următoarele aprecieri privitoare la cultivarea limbii române literare:

„Dară una, pentru una numai mă scîrbesc,
Văzînd că fiii mei de tot mă schimosesc.
Unul vede că-e romîncă și-m favorisește,
Deodată cu de-a sila mă latinizește;
Altul pre acesta-ndreaptă, zicînd că-e franțeză,
Ba mă tem să nu mă facă încă și angleză.
Drept că soră dreaptă-m este cea italiană,
După maica cea comună, limba cea romană.
Însă partea me luîndu-mi, eu m-am depărtat,
Dacia eu mi-am ales-o, ice m-am așăzat.
Altul mai depart pășește, socotind că-e greacă,
Aceștia fiică numaidecît vre să mă facă.
Ce să fac încă pe acesta? Tot să suferesc?
Dacă sînguri unii din fii îm dau un chip rusesc!
Dar pe aciștii n-aveți grijă, voi, iubiții fii,
Căci cum pere un glas sălbatec în niște pustii
Va peri și acelor sunet, de vă veți scula
Și de mine, maica voastră, grijă veți purta".

Fișa *322*. Recenzia cărții lui Vinterhalder aparține lui Gh. Asachi.

1847

Înregistrarea articolului *O desvinuire în cauza limbei noastre* (vezi fişa *351*), ca şi a celui al lui Velia Tincu (vezi fişa *341*), impune cu necesitate cunoaşterea articolelor lui Ioan Maiorescu, *Anti-schiaul, adecă o înfruntătură dată unui român care voieşte a ne face schiai sau sloveni*, publicat în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", nr. 2, 3, 4, 5, 6, din ianuarie-februarie 1847, sub semnătura „Un român", şi *Adaos la articulul Anti-schiaul*, publicat în aceeaşi gazetă, nr. 13 şi 14, din martie-aprilie 1847, sub semnătura „Un român de partida stempărat propăşitoare". Pentru conţinutul acestor articole şi pentru întreaga activitate lingvistică a lui Ioan Maiorescu, vezi N. A. Ursu, *Preocupările lingvistice ale lui Ioan Maiorescu*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Iaşi, filologie, anul XII, 1961, fasc. 2, p. 203—220.

În „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", nr. 27, din 7 iulie 1847, N.M., probabil Nicolae Maniu, publică articolul intitulat *Duplicaţie de litere nu este în limba noastră cea românească*, în care face unele observaţii preţioase cu privire la ortografia unor cercuri literare ale epocii.

Fişa *336* putea să prevadă şi faptul că avertismentul respectiv se afla la un manual de filozofie tradus de Laurian după W. Traugott Krug. Este reprodus şi în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", nr. 47, din 24 noiembrie 1847, p. 383—384. Deşi prezentat ca tipărit, se pare că acest manual nu a fost publicat.

Fişa *345. Notă la sonet* aparţine lui Gh. Asachi şi se referă la sonetul său închinat lui Liszt, publicat în acelaşi număr al „Albinei româneşti".

1848

Precuvîntarea lui P. M. Cîmpeanu la *Gramatică românească*, Iaşi, 1848, cuprinde cîteva observaţii foarte preţioase cu privire la necesitatea cultivării limbii naţionale. Citǎm doar două mici fragmente :

„Limba naţională e un obiect atît de însemnat, atît de nobil şi atît de importante, încît cineva ziua şi noaptea ar trebui să cugete la dînsul şi să se ocupe cu dînsul, privindu-l necontenit ca pre materia celei mai mari plăceri, a celei mai sincere iubiri şi a celei mai vii simţiri, şi nu fără cauză ; căci, cum priveşte cineva asupra limbii sale cei naţionale, aşea priveşte şi asupra esistinţei sale cei naţionale, şi cum se îngrijeşte de aceea, aşea se îngrijeşte şi de sine, aşea şi de fiinţa sa cea naţională ! Limba naţională e privită la toată lumea ca un reflesiv adevărat al naţiei. Aşea este ; pentru că în decurgerea cea necontenită a timpului numai limbile pot reprezenta mai bine şi mai fireşte pre naţii ; numai ele fac pre naţii nemuritoare ; dintr-însele şi numai dintr-însele putem cunoaşte astăzi cu uimire şi mirare ce fel de naţii mari au fost odată elinii şi romanii, strămoşii noştri ; tot dintr-însele cunoaştem şi pre naţiile cele moderne, precum împreună şi gradul de cultură în care ele se află" (p. VIII).

„Organul prin care se poate ţinè, se poate dezvolta, se poate cultiva şi poate înflori un organism naţional este, precum am mai zis o dată, însaşi limba naţională : ea e termometrul naţiei, gradul culturei naţionale, ce acum se suie, acum se descinde în termometrul acesta, arată schimbarea timpului în atmosfera naţională, arată, zic, totdeauna ce fel de căldură sau răceală are în sine simţul naţional ; în termometrul acesta se poate vedè mai bine cultura unei naţii. O limbă naţională trebuie să păşască fără întrerupere de timp în cultura sa, legea aceasta e generală pentru toate ramurile de cultură" (p. IX).

Unele consideraţii interesante, mai ales cu privire la gramatica limbii române, face şi Nicolau Bălăşescu, în prefaţa la *Gramatică română*, Sibiu, 1848, precum şi Ion Codru Drăguşanu, în *Precuvîntare* la *Rudimentele gramaticei române*, Bucureşti, 1848.

În „Curierul român", nr. 22, din 18 martie 1848, p. 85—86, se află o *Oraţie funebră*, nesemnată, dar scrisă în mod evident de I. Eliade Rădulescu, în care — ca şi în al său *Vocabular de vorbe streine în limba română* — sînt „plînse" o serie de cuvinte dispărute sau care urmau să dispară din limba română.

În „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", nr. 14, 15, 16, 17, 18, 19, din aprilie-mai 1848, se află publicate primele dintre importantele *Studii asupra limbii române* ale lui Ioan Maiorescu, care vor fi continuate în acceaşi gazetă, nr. 8, 9, 10, 11, 12, din septembrie-octombrie 1850. Sînt în aceste studii şi unele observaţii preţioase privitoare la limba literară.

Tot în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", nr. 13, din 29 martie 1848, p. 98—99, Tit Bibin — printr-o scrisoare către redactor — cere să se impună pronunţarea cu *ce, ci ge, gi*, în loc de *ţe, ţi, ghe, ghi*, în cuvinte ca *Cezar, Decie, Scevola, Scipion, geografie, Germania* etc.

1849

În gazeta „Bucovina", nr. 2, din 13 februarie 1849, se află articolul intitulat *Legile dezvoltărei limbei româneşti scoase din organismul ei*, nesemnat. Deşi are la sfîrşit menţiunea *va urma*, studiul nu a fost continuat. Iată, de exemplu, cum apreciază autorul împrumuturile lexicale:

„Această modă de a lua din limbă străină cuvinte spre însemnarea unor idei vine de acolo că o naţie învaţă ştiinţele de la alta; că aflînd ideele în aceea şi neavînd cuvinte spre însemnarea lor, ar pute produce, ce e drept, din limba sa cuvinte spre însemnarea lor, ci aceasta pofteşte batere de cap şi pierdere de timp, şi omul plecat din firea sa de a înainta iute cu cîştigarea mai multor cunoştinţe, decît să se întîrzie cu producerea cuvintelor din limba sa, mai bine primeşte de-a gata cuvintele din limba în care au aflat scrise acele cunoştinţe şi merge mai departe. De aci vin cuvintele greceşti în limba lătinească, de aci cuvintele cele multe greceşti şi lătineşti în limba germană; şi chiar pentru aceea păcatul acesta de a acăţa cuvinte străine în limba sa, fără a le topi şi a le închega în organismul limbei sale, nu este numai al nostru, ci l-avem comun cu toţi populii Europei. La noi însă veni aceasta mai mult din împregiurările însemnate" (p. 10).

1850

În nr. 6, 7, 9, 10, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 22 şi 23 ale gazetei „Bucovina", din februarie-aprilie 1850, Arune Pumnul publică primele două părţi ale studiului său intitulat *Neatîrnarea limbei româneşti în dezvoltarea sa şi în modul de a o scrie*, în care îşi propunea să discute următoarele patru probleme: 1. *Principiul cel mai nalt în vorbirea şi scrierea limbei româneşti*, 2. *Literele corespunzătoare firei limbei româneşti şi modul de a scrie cu ele*, 3. *Legile dezvoltărei limbei româneşti, scoase din organismul ei, şi înavuţirea ei prin împrumutare*, 4. *Neatîrnarea limbei româneşti în fiinţa sa de alte limbe şi referinţa ei către celelalte limbe romanice*. În nr. 37—38 şi 39—40 ale aceleiaşi gazete se află un adaos la studiul

menţionat, cu titlul *Observaţiuni la articulul „Neatîrnarea limbei româneşti ş.c.l.”*. După cum se vede, Pumnul intenţiona să reia, sub acelaşi titlu, articolul privitor la legile dezvoltării limbii române, publicat în 1849 fără semnătură, fapt care ar putea fi un indiciu că lui îi aparţine articolul respectiv.

Tot în acest an a publicat Pumnul şi dialogul intitulat *Convorbire între un tată şi între fiul său asupra limbei şi literelor româneşti* (vezi Luiza Seche, *O lucrare puţin cunoscută a lui Aron Pumnul*, în „Limba română”, XVII, 1968, nr. 1, p. 79—83).

Profesorul D. P[aulid], în *Precuvîntarea* la *Elemente de trigonometrie drept-liniată şi sferică*, Bucureşti, 1850, face următoarele observaţii privitoare la limba română literară a epocii :

„În cît pentru limba ce am întrebuinţat, cu toate că sîntem cam streini, ne-am silit din toată puterea noastră nici să ne coborîm cu espresiile prea jos, nici iar să ne depărtăm peste măsură din obiceiul obştesc, temîndu-ne ca nu cumva la greutăţile ştiinţei să adăugăm pe ale unei limbi pretenţioase şi prefăcute după nişte trăsuri cu totul streine. Căci deşi limba în scrieri e mai îngrijită şi mai tehnică, prin urmare deosebită oarecum de cea vorbitoare, îndată însă ce deosebirea va ajunge a fi atît de mare încît limba cea scrisă să fie înţeleasă numai de cei ce o scriu, trebuie negreşit să se urmeze una din două : ori ca naţia întreagă să părăsească pe aceea ce o vorbeşte şi să înveţe pe cea scrisă, lucru prea cu anevoie, ca să nu zicem peste putinţă, după cum noi credem, sau să se lipsească cu totul de a mai citi ceea ce nu înţelege nicidecum ; cu alte cuvinte să rămîie în cel mai adînc întunerec. O asemenea consideraţie a putut dar să ne silească ca să fim cumpătaţi la întrebuinţarea zicerilor de curînd priimite. Cînd însă pentru o nouă idee am avut trebuinţă de un nou termin, l-am luat din altă limbă rudită cu cea română, silindu-ne a-l nemeri mai mult eufonic decît asemănat regulelor după reforma cea nouă. De am greşit într-aceasta, ne vom afla înşelaţi în părere cu acei vestiţi autori ale cărora scrieri, ivite înainte de a se pomeni de o gramatică, au slujit de model la cei ce, călcînd pe urmele lor, şi-au lăsat un nume nemuritor” (p. III—IV).

Publicînd, în 1850, pastorala *Mirtil şi Hloe*, pe care o tradusese în 1816 şi o reprezentase pe o scenă din Iaşi, Gh. Asachi spune în *Precuvîntare* următoarele :

„În o epohă de străinomanie, la 1816, am fost înfiinţat un teatru de societate în casele răposatului hatman Constantin Ghica, boier generos şi iubitori de cultură. Actorii erau fii şi fiice acelor întăi familii carii reprezentau piese franţeze. Acestora am încredinţat întreprinderea, pe atunci sumeaţă, de a face o breşă în acea străinomanie, adresînd limba patriei către inimi patriotice. Şi fiindcă prea mult ar fi fost a vorbi deodată româneşte despre evenimente eroice au despre intrigi de saloane, care atunce numai în limbi streine se urzeau, muza modestă s-au fost învăscut în veşminte cîmpene şi cu agiutorul acestui prestigiu şi a costiumului naţional, cel mai pitoresc pentru păstori, inimile s-au încîntat şi auzul au început a se dumesnici cu limba ce până pe atunce o numeau dialect”.

Ideea este reluată de Asachi şi în poezia dedicatorie scrisă cu prilejul publicării piesei şi reeditată în volumele sale de versuri sub titlul *Pentru ziua aniversală a deschiderei Teatrului Naţional.*

1851

În comedia *Muza de la Burdujăni*, C. Negruzzi ridiculizează — printre altele — şi exagerările lingvistice ale latiniştilor şi puriştilor.

O serie de observaţii interesante privitoare la necesitatea îmbogăţirii limbii române cu neologisme şi la adaptarea lor se găsesc şi în *Precuvîntarea* lui Teodor Stamati la al său *Disionăraş românesc de cuvinte tehnice şi altele greu de înţeles*, Iaşi, 1851.

Fişa *374*. Terentie Hora este pseudonimul lui Alecu Russo, iar *Studie moldovană*, cunoscuta lui operă, este reprodusă în toate ediţiile scrierilor sale.

1853

Fişa *400*. Recenzia respectivă, semnată „Un abonat", aparţine lui Gh. Asachi.

1854

Observaţiile extrase din prefeţele lui Gh. Asachi la *Culegere de poezii*, înregistrate în fişa *696*, trebuiau menţionate sub anul 1854, deoarece au apărut întîi în ediţia din acest an a poeziilor lui Asachi. În volumul respectiv Asachi are şi o *Observaţie filologică* (partea III, p. 91), în care se pronunţă pentru adoptarea ortografiei italiene în scrierea limbii române.

Din acest an datează şi cunoscuta poezie *Limba românească* a lui G. Sion.

1860

Nicolae Istrati, în „farsa filologică" intitulată *Babilonia românească*, Iaşi, 1860, şi Vasile Alecsandri, în comedia *Rusaliile în satul lui Cremine*, ridiculizează exagerările lingvistice din epocă, în special latinismul, italienismul şi „ciunismul".

★

Pentru perioada 1829—1858, o serie de informaţii preţioase care de asemenea completează *Bibliografia analitică a limbii române literare* se găsesc în *Bibliografia analitică a periodicelor româneşti* (capitolul *4. Filologie. Lingvistică*), vol. I (1790—1850), partea a II-a, Bucureşti, 1966, p. 785—803, vol. II (1851—1868), partea a III-a, Bucureşti, 1972, p. 977—989.

SESIUNEA DE COMUNICĂRI A COMISIEI PENTRU CULTIVAREA LIMBII ROMÂNE

Constituită în cadrul Academiei Republicii Socialiste România pe linia tradiţională a grijii pentru dezvoltarea armonioasă şi firească a limbii naţionale, Comisia pentru cultivarea limbii române de pe lîngă Prezidiul Academiei cuprinde în sfera sa de preocupări — care înglobează şi depăşeşte obiectivele propuse la începuturile instituţiei noastre centenare : ortografia, gramatica, dicţionarul — şi problemele referitoare la limbajul criticii literare. Pe această temă deosebit de actuală, Comisia, prin subcomisia sa pentru limbajul artistic şi al criticii literare, a organizat la 31 mai 1972 o dezbatere la care au fost invitaţi să-şi spună cuvîntul lingvişti, istorici literari, scriitori.

Introducerea în materie s-a făcut prin cuvîntul prof. G. Ivănescu, responsabilul subcomisiei menţionate, care a subliniat rolul scriitorilor şi al oamenilor de ştiinţă în crearea limbii literare româneşti, în păstrarea unei tradiţii stilistice valoroase, necesitatea de a se lua poziţie faţă de manifestările criticabile sub raportul limbii, bineînţeles fără a face purism. Lexicul neologistic este un lucru pozitiv, dar trebuie combătute barbarismele, lipsa de claritate, beţia de cuvinte. Invitînd pe toţi cei ce scriu să mediteze mai mult asupra problemelor limbii noastre de astăzi, vorbitorul a salutat prilejul oferit de asemenea confruntări de idei asupra problemelor practice ale limbii.

Vechi gînditor în problemele stilului, exemplu ilustru el însuşi de exprimare literară limpede şi adîncă, academicianul Al. Philippide a vorbit apoi despre stilul criticii, declarîndu-se împotriva strălucirii sterpe, a expresiei incoerente şi confuze, care, chiar dacă fraza ar suna armonios, nu are ce căuta în operele de critică. Un critic trebuie să expună într-un limbaj clar judecăţi simple şi temeinice.

Prof. Şerban Cioculescu s-a referit de asemenea la tendinţa criticii literare spre preţiozitate, spre subtilităţi, adesea neclare chiar pentru cei ce le emit, spre ermetism şi agnosticism artistic. Marii noştri critici din trecut au revendicat pentru această disciplină demnitatea pe care o poate conferi un stil dens şi concis şi frumuseţea formei. În încheiere, prof. Ş. Cioculescu contestă funcţia definitorie a metaforei în critică.

În continuare, conf. Flora Şuteu a formulat unele constatări cu privire la limbajul criticii literare, făcute, pe baza unei documentaţii ample, din punctul de vedere al lingvistului. Critica literară este privită în genere, în mentalitatea celor ce o practică azi, ca o operă de creaţie, care trebuie scrisă frumos, frumosul fiind considerat antinomic faţă de corectitudinea lingvistică. De la abaterile de ortografie, cu nuanţă protestatară, la inovaţiile care dau limbajului critic un caracter sibilinic şi tehnicist, se vădeşte un spirit de neconformism absurd, de afirmare a inefabilului prin exprimare artistică difuză, proprie de fapt poeziei. Termenii tehnici sînt adop-

taţi ca metafore, evitîndu-se definirea lor. Tendinţa inovatoare în critica literară este un fapt pozitiv numai dacă se sprijină pe cunoştinţe de limbă temeinice.

Ultima expunere, aceea a dr. Marin Bucur, a cuprins o încercare de schiţare a naturii criticii literare, de subliniere a rigorii şi răspunderii pe care o implică judecata de valoare. Stilul criticii nu trebuie să se confunde cu al beletristicii, interpretul trebuie să ştie să descifreze opera de artă, nu să o mimeze. Marii critici au un stil propriu; există însă numeroase exemple de juvenilitate intelectuală, de cultură insuficientă, de lipsă de probitate. Nu se propune acceptarea unui limbaj simplist, rigid, ci înlăturarea metaforismului încîlcit, a şablonului criticii intelectualiste, fals elevate.

Discuţiile pe marginea celor cinci referate au fost vii şi interesante.

Prof. Al. Dima a salutat acest prim pas al Comisiei pe calea apărării limbii de unele tendinţe criticabile care se manifestă în ultima vreme. Scopul criticii este să comunice, într-un stil decent şi limpede, opinii despre operele de artă. Metafora poate impresiona, dar ea trădează adesea adevărul. Se impune luarea de măsuri imediate: supravegherea stilului, clarificarea ideilor şi comunicarea simplă a adevărurilor, renunţarea la modelele criticii impresioniste mai vechi, iniţierea unei campanii susţinute de ironizare prin presă a greşelilor — folosind o exemplificare severă — şi, mai ales, îndreptarea atenţiei asupra şcolii şi a manualelor.

Formulînd rezerve asupra posibilităţii unor concluzii înainte de a se efectua studii temeinice cu privire la stilul criticii literare, prof. M. Novicov şi-a exprimat convingerea că un fenomen, ca dezvoltarea criticii metaforice, de pildă, nu poate fi stimulat sau frînat prin hotărîri; el poate fi numai cercetat în diferitele sale momente. În materie de limbă, chiar în cazul celei scrise, norma este provizorie. Un cuvînt împrumutat dintr-un sector în altul capătă sensuri noi. O ultimă observaţie s-a referit la faptul că în discuţie trebuie atraşi neapărat şi cei care produc operele de critică literară.

Prof. I. C. Chiţimia, plin de încredere în eficacitatea activităţii Comisiei pentru cultivarea limbii române, a subliniat amploarea tendinţei de exprimare grandilocventă, care de fapt ascunde lipsa de idei. Neologismele pot rezista în limbă sau nu, dar nu termenii în sine sînt greşiţi, ci asociaţiile de cuvinte care nu spun nimic, stilul încîlcit, împotriva căruia trebuie să ne declarăm întotdeauna.

Concluziile dezbaterii au fost formulate de prof. G. Ivănescu, în sensul relevării unităţii de vederi a tuturor vorbitorilor, atunci cînd e vorba de modul de exprimare, chiar dacă s-au distins două atitudini cu privire la critica literară în sine. Nu putem nega critica impresionistă, ca o formă posibilă, alături de cea strict ştiinţifică, ea a avut la noi reprezentanţi străluciţi. Limba română literară are fluctuaţii, este în plină dezvoltare. Criticabile sînt necunoaşterea limbii, indisciplina minţii, metaforele total lipsite de claritate. Apărarea limbii este şi o problemă de cultură. Pe lîngă măsurile propuse, mai există şi altele, ca, de exemplu, legătura cu redacţiile literare, publicarea şi popularizarea dezbaterilor de acest fel, susţinerea pe toate căile a punctelor de vedere ale Comisiei pentru cultivarea limbii.

În încheierea şedinţei, acad. Al. Graur, preşedintele Comisiei, a accentuat din nou că prima condiţie necesară unui critic este să aibă ceva de spus şi să se exprime inteligibil. Critica literară este o ştiinţă. Un rol însemnat în înlăturarea stilului complicat şi bombastic îl pot avea cititorii înşişi, care trebuie să pretindă ca ceea ce se publică să fie de înţeles.

Elena Purica

ELENA BARBORICĂ, LIVIU ONU, MIRELA TEODORESCU, *Introducere în filologia română. Orientări în tehnica cercetării științifice*, București, Editura didactică și pedagogică, 1972, 143 p.

Lucrarea de față este un manual elementar de introducere în tehnica cercetării științifice în domeniul special al limbii române și, în general, al filologiei, care are la bază un curs predat studenților în anul I. Autorii au dorit însă să ofere o bază teoretică și unele îndrumări practice și dincolo de limitele fatale ale unui asemenea curs, și au completat expunerea, pentru a fi utilă oricărui începător în acest domeniu, cu mai multe indicații prețioase, liste de lucrări fundamentale, de bibliografii etc. Trebuie spus de la început că inițiativa este meritorie, atît a autorilor, cît și a editurii, și că un asemenea manual, în sensul pe care îl dau în general tehnicienii cuvîntului (*handbook*), este un instrument de lucru util nu numai începătorilor, ci oricărui cercetător. Impresia noastră este însă că autorii s-au oprit la jumătatea drumului, depășind cadrul îngust și limitat al cursului respectiv, fără a ajunge însă pînă la cuprinderea deplină a tuturor problemelor care meritau o discuție mai amplă, căci ceea ce este util în astfel de lucrări nu sînt generalitățile și îndrumările elementare (ce este *op. cit.*, ce dimensiuni trebuie să aibă o fișă etc.), ci problemele de amănunt, controversate sau controversabile, acolo unde experiența și meditația autorilor puteau și trebui să propună și soluții, să dea o profuziune de exemple, inclusiv anecdotice, să creeze situații plauzibile, de lucru, pe care să le discute în amănunțime. Mă gîndesc, de pildă, la o problemă măruntă, dar care are oarecare importanță în practică: de ce și cînd, la ce tip de lucrări e bine și se poate da bibliografia (sursele folosite) *la sfîrșitul* lucrării (articolului) și nu în subsol ? Sau, fiindcă este vorba de o lucrare destinată celor care vor lucra în domeniul limbii, deci și al dialectologiei: cum se fac și cum se folosesc hărțile, diagramele și alte materiale grafice auxiliare unei cercetări de acest gen? Sau, pentru că mulți dintre „tinerii profesori" de care se vorbește în introducere lucrează la țară și cele mai numeroase cercetări spre care se îndreaptă aceștia sînt cele de lexic regional, cum se culeg informațiile și cum se redactează un astfel de glosar? Și așa mai departe...

Desigur, acest volum este o lucrare de inițiere, din care nu trebuia să lipsească nici o etapă, cît de elementară, din drumul spre obținerea unei lucrări. Cît de just, de corect și de cu bun simț sînt formulate aceste sfaturi atît de dificile nu se poate observa decît prin comparație, de pildă cu acel nefericit volumaș tipărit anul trecut de o editură serioasă cum e „Dacia" de la Cluj; însă chiar așa, nu credem că este necesar să se precizeze că „planului unei lucrări științifice" i se cere „să fie limpede și riguros întocmit". Ar fi trebuit în schimb să fie mai dezvoltată nu numai partea aplicativă și exemplificativă, de care am vorbit, ci și aceea bibliografică, de îndrumare în ceea ce privește instrumentele de lucru, care nu e scutită de lacune. Desigur, fiind

vorba de recomandări selective, facem aceste completări cu toată conştiinţa relativităţii lor. De pildă, cînd se enumeră bibliografiile lingviştilor noştri (la p. 31) apărute în reviste sau volume omagiale, alături de cele ale lui Iorgu Iordan, E. Petrovici şi Al. Rosetti, trebuia amintită şi cea a lui Al. Graur, publicată de L. Wald în vol. Al. Graur, *Scrieri de ieri şi de azi*, Bucureşti, 1970 (există şi două anterioare). Din lista cataloagelor de manuscrise care se dă la p. 37 lipseşte catalogul Bibliotecii „Astra" din Sibiu, publicat de M. Avram, Sibiu, 1970, cel al manuscriselor existente în biblioteca Patriarhiei, publicat de D. Fecioru în ST, 1960—1965, sau cel al manuscriselor episcopiei unite din Oradea, publicat de Iacob Radu în 1923. Din enumerarea periodicelor şi, în general, a publicaţiilor de lingvistică şi mai ales de filologie (p. 92—100) lipsesc iarăşi cîteva titluri: „Langue et littérature", publicată de Academie, ca şi Memoriile acesteia, unde s-au publicat unele lucruri importante, apoi „Codrii Cosminului", „Revista filologică", „Buletinul Societăţii filologice" etc. Din publicaţiile recente lipsesc cele apărute în centre mai mici, dar nu lipsite de interes, cum ar fi „Cercetări de limbă şi literatură" de la Oradea, apoi cele de la Baia Mare, Reşiţa, Galaţi etc. Şi o inexactitate (sau poate o greşeală de tipar): primul volum al culegerii *Limbă şi literatură* a apărut în 1955, nu 1958 (p. 98). Acestor publicaţii indicate în capitolul respectiv (*Periodice de filologie şi lingvistică*) li se face apoi cîte o prezentare succintă, cu scopul evident de a indica celui interesat unde are şanse să găsească materiale în domeniile care îl preocupă. Or, aceste prezentări nu sînt totdeauna complete; „Arhiva" din Iaşi este prezentată ca publicînd „probleme de ortografie, susţinîndu-se principiul fonetic, se discută etimologii; revista conţine un număr însemnat de recenzii" (p. 93), fără a se aminti nimic de preocupările intense de filologie, textologie şi chiar istorie a limbii. La fel, importantele materiale filologice din „Dacoromania" nu sînt menţionate în nici un fel.

Mai bogată, mai personală şi utilizînd infinit mai multe exemple este ultima parte, tratînd despre *Tehnica editării textelor vechi româneşti*, aparţinînd lui Liviu Onu. Aici, alături de indicaţiile bibliografice date pentru problema transcrierii textelor chirilice, aş fi citat şi A. Sacerdoţeanu, *Ceva despre transcrierea documentelor româneşti*, în „Revista arhivelor", 1939, nr. 8, p. 283—312. Şi, deşi este o altă problemă, autorul acestui capitol ar fi fost dintre cei mai indicaţi pentru a prezenta critic cataloagele noastre de manuscrise şi a încerca să dea unele elemente necesare pentru descrierea unui text manuscris, fie în vederea cuprinderii într-un catalog, fie în vederea semnalării acestuia sau a publicării lui. Căci activitatea cercetătorilor şi a profesorilor din ţară trebuie să se îndrepte, mai curînd sau mai tîrziu, şi spre aceste domenii...

După cum se vede, toate observaţiile noastre sînt de natura unor deziderate care tind spre o singură concluzie: această *Introducere*, echilibrată, utilă, ar fi trebuit să încerce o tratare exhaustivă, o epuizare a materialului, care nu este chiar atît de bogat, devenind un ghid practic şi bibliografic al cercetătorului limbii române, completînd într-un fel — sau, mai bine zis, premergînd — folosirea *Introducerii în lingvistica şi filologia românească* de I. Coteanu şi I. Dănăilă.

MIRCEA ANGHELESCU

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

„Studii de limbă, literatură și folclor", vol. II, Reșița, 1971 (Societatea de științe filologice din R.S.R. Filiala Reșița — Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Caraș-Severin).

„Lenguaje y ciencias". Publicación trimestrial del Departamento de Idiomas y Lingüística. Universidad Nacional de Trujillo. Trujillo — Peru — Diciembre de 1971, vol. XI, no. 4.

„The Linguistic Reporter". Newsletter of the Center for Applied Linguistics, Washington, Vol. 13, No. 4, Fall 1971.

B. M. MASSON, B. I. SARIANIDI, *Karakumî : zarija țivilizații*, Akademija Nauk S.S.S.R., Izdatel'stvo „Nauka", Moskva, 1972.

ALIM GAFUROV, *Lev i Kiparis*, Akademija Nauk S.S.S.R., Izdatel'stvo „Nauka", Moskva, 1971.

RECTIFICARE

La nr. 3/1972, p. 253, r. 10 de jos, se va citi: 1633, în loc de 1833.

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
str. Gutenberg nr. 3 bis, Bucureşti, sector VI

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Sub redacţia acad. AL. GRAUR şi MIOARA AVRAM, **Formarea cuvintelor în limba română**, vol. I. **Compunerea**, de Fulvia Ciobanu şi Finuţa Hasan, 1970, 333 p., 23 lei.

I. I. RUSSU, **Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez**, 1970, 270 p., 20,50 lei.

LIDIA SFÎRLEA, **Pronunţarea românească literară. Stilul scenic**, 1970, 208 p., 6,75 lei.

MARIUS SALA, **Contribuţii la fonetica istorică a limbii române**, 1970, 195 p., 7 lei.

PAULA DIACONESCU, **Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc**, 1970, 301 p., 11 lei.

EMANUEL VASILIU, **Elemente de teorie semantică a limbilor naturale**, 1970, 295 p., broşat, 12 lei.

* * * **Sistemele limbii**, 1970, 276 p., 17,50 lei.

I. COTEANU şi I. DĂNĂILĂ, **Introducere în lingvistica şi filologia românească. Probleme — bibliografie**, 1970, 345 p., legat, 16,50 lei.

EMIL PETROVICI, **Studii de dialectologie şi toponimie**, 1970, 339 p., legat, 22,50 lei.

Fonetică şi dialectologie, vol. VII, 1971, 381 p., broşat, 19,50 lei.

KOVAČEC AUGUST, **Descrierea istroromânei actuale**, 1971, 231 p., broşat, 10,50 lei.

VALERIU RUSU, **Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetică. Consideraţii fonologice** (cu 42 hărţi lingvistice), 1971, 171 p., broşat, 8 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea a II-a, 1971, 908 p., legat, 36 lei.

LUCIA DJAMO-DIACONIŢĂ, **Limba documentelor slavo-române emise în Ţara Românească în sec. XIV şi XV**, 1971, 399 p., 25 lei.

Evangheliarul slavo-român de la Sibiu. 1551—1553. Studiu introductiv filologic de E. Petrovici. Studiu istoric de L. Demény, 1971, 420 p., 48 lei.

Pravila ritorului Lucaci, text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, 1971, 391 p., 32 lei.

Sub redacţia acad. AL. GRAUR, S. STATI, LUCIA WALD, **Tratatul de lingvistică generală**, vol. I, 1971, 558 p., 31 lei.

PETRE NEIESCU, GRIGORE RUSU, IONEL STAN, **Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş**, vol. II, 1971, XXV p. + hărţi de la 244 la 537, 118 lei.

Sub red. AL. GRAUR, **Gramatica limbii române**, vol. I şi II, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei; vol. II, 589 p., 30 lei.

* * * **Bibliografia analitică a limbii române literare** (1780—1866), 1972, 215 p., 17,50 lei.

* * * **Studii de limbă literară şi filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei.

FRIEDA EDELSTEIN, **Sintaxa gerunziului românesc**, 1972, 169 p., 6,50 lei.

LR, Anul XXI, Nr. 5, p. 403—500, Bucureşti, 1972

I. P. Informaţia — c. 1694

42200

Lei 6.—

I 8202

LIMBA ROMÂNĂ

6

ANUL XXI
1972

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990 0 IUL. 2005

97

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUȘ
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU-ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv. În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Revistele se pot procura și prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poștă), Str. Gutenberg 3 bis, sectorul VI — București. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la ROMPRESFILATELIA, Căsuța poștală 2001 — telex 011631 — București, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.

Toute commande de l'étranger sera adressée à ROMPRESFILATELIA, Boîte postale 2001 — telex 011631 — Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACȚIEI
Str. I. C. FRIMU nr. 22
Sectorul I
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

; 8202

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXI 1972 Nr. 6

SUMAR

Pag.

La 20 de ani de apariţie

GRAMATICĂ — VOCABULAR

ELENA BEREA-GĂGEANU, Observaţii privind structura şi evoluţia viitorului în limba română 503
ANDREI AVRAM, Note etimologice 517
ILINCA CONSTANTINESCU, Influenţa limbii engleze în vocabularul sportiv românesc. I 527

LIMBĂ LITERARĂ — STILISTICĂ

ION ŞTEFAN, Apertura vocalelor şi purismul lui I. Heliade Rădulescu . . . 539
GH. N. DRAGOMIRESCU şi ION MOISE, Construcţii afirmative cu valoare negativă în diferite stiluri ale limbii române 547
GH. N. DRAGOMIRESCU, Ambiguitatea ca figură de stil 555

NOTE — COMENTARII

LEONTIN GHERGARIU, Observaţii lexicale pe marginea unor glosare . . . 563
ALEXANDRU MAREŞ, Note filologice 567
ION GHEŢIE, Hîrtia sileziană şi textele rotacizante 571
IOAN CIUREA, Noi observaţii cu privire la perioada coresiană a culturii braşovene 573

CRONICĂ

VIORICA FLOREA, Dare de seamă asupra Consfătuirii de onomastică . . . 579

Cărţi şi reviste primite la redacţie 581
Sumarul revistei „Limba română" pe anul 1972 583
Indicele revistei pe anul 1972 587

17445

LA 20 DE ANI DE APARIȚIE

Cu numărul de față, „Limba română" împlinește două decenii. Adresăm cu acest prilej festiv călduroase mulțumiri tuturor celor care ne-au urmărit, ne-au încurajat și ne-au sprijinit, tuturor colaboratorilor și cititorilor revistei.

Concepută din capul locului ca o publicație destinată studierii limbii naționale, revista noastră a pătruns în mediul cercetătorilor, al cadrelor universitare, în școlile de toate gradele. Ea stă cu cinste pe masa de lucru a profesorului, a studentului și adesea a elevilor din ultimele clase, interesînd nu numai pe aceștia, ci și pe toți cei ce se preocupă de cunoașterea aprofundată a limbii române.

Mai ales în ultimii 14 ani, „Limba română" a încercat să dea impulsuri și orientări noi unor domenii de cercetare neglijate, într-o mare măsură, înainte de intervenția revistei. Dintre ele amintim, în primul rînd, filologia în înțelesul de critică a textelor și a condițiilor de apariție a lor. Ilustrată prin contribuții de o valoare indiscutabilă, rubrica de filologie a semnalat existența unor manuscrise și fragmente de texte vechi românești, a pus în discuție probleme de filiație, datare, localizare și paternitate filologică, a dezbătut aspecte de grafie și de limbă a textelor etc. Avem astăzi satisfacția de a vedea că inițiativa noastră a trezit interes, repunînd studiile filologice în atenția care li se cuvine.

Am cultivat cu aceeași convingere domeniul limbii literare și al stilisticii. Răspunzînd intențiilor noastre, colaboratori de renume și-au expus ideile în „Limba română", prin contribuții dintre care unele au fost considerate de critică drept model al genului.

Am reluat firul tradiției în cercetarea etimologică, foarte activă odinioară în lingvistica românească, dar care, pînă la apariția de note, articole și studii etimologice în „Limba română", nu se mai întîlnea aproape deloc în plublicațiile noastre de specialitate.

Alături de filologie, de limba literară, de stilistică și de etimologie au stat gramatica și lingvistica generală. În legătură cu cea dintîi, am sublinia numai faptul că principalele noutăți din gramatica limbii române au fost aduse la cunoștința cititorilor noștri înainte de a fi incluse în ediția a doua

a Gramaticii *editate de Academia Republicii Socialiste România, iar ipotezele și propunerile de interpretare nouă a chestiunilor gramaticale s-au dezbătut nu o dată în coloanele acestei reviste.*

Considerînd că în orice cercetare este necesară orientarea teoretică, am ținut la curent pe cititori și cu evoluția ideilor din lingvistica generală. Așa se explică prezența în „Limba română" a articolelor de teorie și a informațiilor despre structuralism, glosematică, gramatică generativă și transformațională etc.

Cu prilejul acestui jubileu, ne facem o plăcută datorie să exprimăm aici gratitudinea noastră față de Academia Republicii Socialiste România, care, acționînd în spiritul militant imprimat întregii culturi naționale de Partidul Comunist Român, a creat condițiile de apariție și dezvoltare a revistei noastre, unde mii de cititori au găsit — sperăm — răspuns la întrebările lor despre limba română, într-o formă de prezentare academică și, pe cît ne-a stat în putință, accesibilă tuturor.

Comitetul de redacție

OBSERVAȚII PRIVIND STRUCTURA ȘI EVOLUȚIA VIITORULUI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

DE

ELENA BEREA-GĂGEANU

Exprimarea viitorului românesc cunoaşte o mare varietate de forme verbale cu structuri şi sensuri diferite. Mulţimea acestor forme se organizează în cadrul a doi termeni opozabili în planul expresiei şi al conţinutului : *viitorul simplu*, exprimat printr-o serie extinsă de variante sinonimice (*voi cînta, voi fi cîntînd, oi cînta, am a cînta, am să cînt, o să cînt*) şi *viitorul anterior*, concretizat în două variante : *voi fi cîntat* şi *oi fi cîntat*.

Cei doi termeni : viitorul simplu şi cel anterior, alcătuiesc împreună subsistemul temporal bipartit al viitorului, în cadrul căruia termenii respectivi se află în raport de opoziţie privativă în favoarea viitorului simplu [1]. Folosirea frecventă a formelor de viitor simplu pentru exprimarea raportului de anterioritate în viitor trădează fragilitatea opoziţiei dintre termenii acestui subsistem şi caracterul extens (nemarcat) al viitorului simplu (care poate apărea şi în locul viitorului anterior).

1. Formele paradigmatice ale acestui subsistem sînt forme verbale compuse [2], alcătuite din doi constituenţi verbali : un element preverbal auxiliar (*a vrea, a avea, a fi*) variabil în raport cu persoana şi cu numărul şi o formă verbală invariabilă (infinitiv, gerunziu, participiu) sau variabilă (conjunctiv).

Spre deosebire de celelalte limbi romanice, în care exprimarea viitorului îmbracă forme mai simple sub raportul elementelor componente, complexitatea viitorului românesc derivă pe de o parte din posibilitatea

---

[1] Datorită raportului temporal complex exprimat de viitorul anterior (anterioritatea unei acţiuni viitoare faţă de o altă acţiune posterioară), acest timp apare foarte rar în limba română, fiind de regulă substituit cu forme de viitor simplu.

[2] Deoarece conceptul de *formă verbală compusă* este insuficient clarificat în lucrările de specialitate, el diferind adesea de la un cercetător la altul, este necesar să precizăm că accepţia cu care folosim în lucrare acest concept este de combinaţie verbală în componenţa căreia intră un verb auxiliar şi un verb conceptual, fiecare dintre cei doi membri putîndu-se realiza în mod diferit. Forma verbală compusă reprezintă o unitate care nu exclude posibilitatea unor modificări formale la nivelul componenţilor, în sensul gramaticalizării elementului auxiliar sau al întăririi coeziunii grupării prin limitarea mobilităţii componentelor şi a modalităţilor lor de disociere.

folosirii a trei elemente auxiliare : *a vrea*, *a avea* şi *a fi*, cît şi din posibilitatea (de origine neromanică, apărută la un moment dat în limba română) înlocuirii celui de-al doilea component verbal, infinitivul, prin conjunctiv (*voi cînta* > *voi să cînt*, *am a cînta* > *am să cînt*).

Pornind de la existenţa acestor particularităţi şi a altora, lucrarea de faţă îşi propune o descriere a structurilor verbale de viitor sub dublu aspect : sincronic şi diacronic, în scopul relevării specificului acestui subsistem temporal şi a relaţiilor dintre elementele sale [3].

1.1. În secolul al XVI-lea, structura subsistemului temporal de viitor este diferită de cea din limba contemporană. Schema prezentată în continuare pune în evidenţă inventarul elementelor constitutive ale acestui subsistem şi modalităţile lor diferite de organizare :

Tabelul 1

	Viitor simplu			Viitor anterior
verb / auxiliar	infinitiv	conjunctiv	gerunziu	participiu
vrea {*voi*}	*voi cînta*	*voi să cînt*		
avea {*am*}	*am a cînta*			
fi {*voi fi*}			*voi fi cîntînd*	*voi fi cîntat*

Cei doi termeni opozabili : viitorul simplu şi cel anterior, cunosc realizări diferite ; în cadrul viitorului simplu, în funcţie de natura celor două componente (auxiliarul preverbal şi verbul propriu-zis) distingem patru variante paradigmatice : *voi cînta*, *voi să cînt*, *am a cînta*, *voi fi cîntînd*. Viitorul anterior cunoaşte o singură variantă paradigmatică : *voi fi cîntat*.

1.2. *Viitorul simplu.* În calitate de elemente preverbale, la viitorul simplu întîlnim auxiliarele *voi*, *am* şi *voi fi*, fiecare dintre ele avînd un mod specific de combinare cu un component verbal propriu-zis.

1.2.1. Auxiliarul *voi* intră în structura a două variante paradigmatice, în funcţie de natura celui de-al doilea component ; alături de varianta de tip infinitival, *voi cînta*, care este cea mai frecventă în această epocă, întîlnim, mai rar, varianta de tip conjunctival, *voi să cînt*.

1.2.2. Cu auxiliarul *am* întîlnim o singură variantă paradigmatică, *am a cînta*, construită cu infinitivul precedat obligatoriu de prepoziţia *a*. În această epocă, viitorul cu auxiliarul *a avea* nu cunoaşte varianta de tip conjunctival *am să cînt*, inovaţie a secolului următor.

1.2.3. Varianta de tip gerunzial, *voi fi cîntînd*, în componenţa căreia intră auxiliarul *a fi*, are o structură morfemică diferită de a celorlalte trei,

[3] Observaţiile şi constatările cuprinse în lucrare se bazează pe un material bogat extras din texte aparţinînd tuturor epocilor limbii. Indicaţiile bibliografice avute în vedere sînt, în linii mari, aceleaşi cu cele care stau la baza alcătuirii *Tratatului de istorie a limbii române* (volumul al III-lea).

atît sub aspectul auxiliarului, cît şi al componentului verbal propriu-zis. Spre deosebire de tipurile anterioare, la care auxiliarul, flexibil, este o formă (simplă) de prezent indicativ, gruparea în discuţie are elementul auxiliar *a fi* la viitor : *voi fi*, urmat de o formă verbală nepersonală, gerunziul [4]. Prezenţa auxiliarului preverbal la viitor (*voi fi*, el însuşi o formă compusă) în structura grupării *voi fi cîntînd*, conferă acesteia un caracter deosebit, de formă *supracompusă* (alcătuită din trei segmente verbale : *voi* + *fi* + *cîntînd*). Caracterul eterogen şi greoi al acestei construcţii, în raport cu al celorlalte anterioare, are drept consecinţă frecvenţa sa scăzută în textele secolului al XVI-lea (şi al XVII-lea) şi dispariţia ei relativ timpurie, cu valoare temporală, din limba română.

1.3. Acelaşi auxiliar *a fi* la timpul viitor, în combinaţie cu o formă de participiu, intră în structura viitorului anterior, *voi fi cîntat* [5]. Viitorul anterior, extrem de rar folosit în secolul al XVI-lea[6], este sub raport structural asemănător cu varianta de viitor simplu de tipul *voi fi cîntînd* [7], dar opozabil din punct de vedere funcţional acesteia, ca şi celorlalte forme de viitor simplu, faţă de care exprimă, pe lîngă aspectul perfectiv, şi anterioritatea cronologică a unei acţiuni posterioare.

2. Al doilea component al unei structuri de viitor poate fi, aşa cum am văzut, o formă verbală invariabilă (infinitivul, gerunziul sau participiul) sau variabilă (conjunctivul).

---

[4] *Voi fi cîntînd* este la origine forma temporală de viitor a conjugării perifrastice active, alcătuită din auxiliarul *a fi* şi gerunziul verbului de conjugat, existentă în latină şi preluată în mod diferit de limbile romanice. Formele conjugării perifrastice active (*era mergînd*, *a fost mergînd*, *va fi mergînd* etc.) sînt întîlnite frecvent în secolul al XVI-lea şi, sporadic şi regional, şi în limba de astăzi. Iorgu Iordan, în *Limba română contemporană*, 1956, p. 432, explică dispariţia generală a formelor perifrastice prin faptul că „erau sinonime, fie şi aproximative, cu alte forme mai suple, care le-au înlăturat treptat din limba literară şi din cele mai multe graiuri teritoriale".

[5] Cf. *Gramatica* Academiei, vol. I, ed. a II-a, Bucureşti, 1963, p. 270. Pentru o altă modalitate de descriere a formelor de viitor anterior (din *voi* # *fi cîntat*) vezi V. Guţu-Romalo, *Morfologie structurală a limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 190 ; din punct de vedere istoric considerăm preferabilă modalitatea de descriere propusă de *Gramatică* ; ea corespunde, de altfel, şi altor forme perifrastice de viitor, cf. *voi fi cîntînd*.

[6] Nici unul dintre tratatele sau studiile morfologice consacrate secolului al XVI-lea (O. Densusianu, Al. Rosetti, I. — A. Candrea) nu-l înregistrează.

[7] Similitudinea structurală dintre *voi fi cîntînd* şi *voi fi cîntat* se explică prin originea lor comună. Majoritatea cercetătorilor (Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, vol. III, 1940, p. 84, Khr. Sandfeld, *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*, 1930, p. 149, M. Manoliu, *Une dérivation du système de conjugaison romane : temps composés avec a fi „être" à la diathèse active*, în *Recueil d'études romanes*, Bucureşti, 1959, p. 135) consideră că timpurile analitice construite cu *a fi* sînt rezultatul influenţei slave, care a întărit construcţiile perifrastice latineşti. Asemănarea formală dintre *voi fi cîntînd* şi *voi fi cîntat* a determinat pe M. Gaster să încadreze cele două construcţii în aceeaşi categorie, a viitorului anterior, care are, în concepţia sa, două variante : viitor II a : *voi fi cîntînd* ; viitor II b : *voi fi cîntat*, vezi *Chrestomaţie română*, vol. I, 1891, p. CXXX. Pentru textele secolului al XVI-lea, dată fiind raritatea construcţiei *voi fi cîntînd*, nu am putut înregistra folosirea acesteia cu valoare de viitor anterior. Pentru secolul următor, exemple, deşi extrem de rar întîlnite şi adeseori ambigue, pot confirma clasificarea propusă de M. Gaster. Deoarece aspectele concrete legate de evoluţia acestor forme de viitor formează obiectul unei alte lucrări, ne limităm deocamdată numai la această afirmaţie.

2.1. În calitate de component verbal invariabil, infinitivul este întotdeauna un infinitiv scurt [8], care poate apărea neprepoziţional : voi *cînta*, sau precedat de prepoziţia *a* : am *a cînta*, în funcţie de felul auxiliarului (*a vrea* şi respectiv *a avea*).

Prezenţa infinitivului prepoziţional în cazul construcţiei *am a cînta*, în raport cu absenţa aceleiaşi prepoziţii din interiorul grupării *voi cînta*, corespunde unei diferenţe cronologice care separă cele două structuri verbale, trădînd caracterul mai recent al grupării *am a cînta*, faţă de *voi cînta*.

În limba română, gruparea alcătuită din auxiliarul *a avea* şi infinitivul neprepoziţional, **am cînta* (<lat. *habeo cantare*, existentă în celelalte limbi romanice în topica inversată, *cantare habeo* > fr. *chanterai*, sp. *cantaré*, it. *canteró*), nu s-a păstrat [9]. *Am a cînta* este reflexul românesc al construcţiei latine *habeo ad cantare*, variantă mai recentă a construcţiei *habeo cantare*[10].

2.2. *Conjunctivul*, în calitate de component verbal variabil al unei grupări de viitor apare în secolul al XVI-lea numai în combinaţie cu auxiliarul *a vrea* (*voi să cînt*).

Folosirea conjunctivului în structura grupării respective este rezultatul unui proces general de înlocuire a infinitivului prin conjunctiv, care se manifestă activ în secolul al XVI-lea.

Acest proces, de origine balcanică, a avut drept consecinţă apariţia unei noi variante de viitor, în care ambele componente prezintă elemente variabile în raport cu persoana şi cu numărul. Specificul formaţiilor de tip conjunctival constă deci în caracterul flexibil al ambelor componente, ceea ce duce la o exprimare redundantă a mărcilor de persoană şi de număr.

Dezvoltarea procesului de înlocuire a infinitivului prin conjunctiv în structura viitorului nu va duce la dispariţia sau restrîngerea utilizării viitorului de tip infinitival *voi cînta*, care continuă să fie folosit paralel, cu o frecvenţă la fel de mare, în secolul al XVI-lea ca şi mai tîrziu.

Aceasta deoarece procesul de înlocuire a infinitivului prin conjunctiv nu s-a generalizat în limba română, ca în unele dialecte sud-dunărene[11].

---

[8] Construcţiile cu infinitivul lung de tipul : *ne vom engrupare* (= *îngropa*, T, apud Al. Rosetti, *LR sec. XIII—XVI*, p. 148; vezi lista de abrevieri de la sfîrşitul lucrării) apar ca nişte excepţii cu totul izolate. Acest fapt probează că formarea viitorului de tipul *voi cînta*, *am a cînta* este ulterioară fenomenului de apocopare a infinitivului lung din unele construcţii sintactice infinitivale (infinitivul lung apare totuşi în calitate de verb pînă în secolul al XVIII-lea, în contexte identice cu cele ale infinitivului scurt, cf. I. Diaconescu, *Infinitivul în limba română*, Teză de doctorat, ms., p. 114).

[9] *Istoria limbii române*, vol. II, Bucureşti, 1969, 268 ; cf. O. Densusianu, ILR, vol. I, 24.

[10] O. Densusianu, *loc. cit.* O opinie contrară întîlnim la P. Titova, *O problemă litigioasă a morfologiei istorice româneşti* (*Originea condiţionalului*), în SCL, X, 1959, nr. 6, 569—571, care consideră că paradigma *habeo cantare* s-a păstrat în limba română, avînd la început (secolul al XVI-lea) o dublă valoare, de viitor şi de condiţional. După această fază arhaică, *habeo cantare* începe să se impună în limbă cu valoare de condiţional. O părere întrucîtva asemănătoare, dar diferită în multe privinţe, stă la baza unor studii despre *Viitorul cu habeo în limba română*, din SCL, XXI, 1970, nr. 6 şi SCL, XXII, 1971, nr. 1, ale lui Dan Bugeanu. Autorul consideră că din paradigma *habeo cantare* s-au păstrat în limba română numai formele de persoana a 3-a sg. şi pl. : *a cînta* < *habet cantare* şi *o cînta* < *habunt cantare* ; formele de persoana a 2-a sg. şi pl. : *ai cînta*, *aţi cînta*, au intrat în paradigma condiţionalului (eliminînd pe cele etimologice *aşi cînta* şi *at cînta* ; cf. şi *Formarea condiţionalului în limba română* de acelaşi autor, în SCL, XXI, 1970, nr. 5, 562).

[11] În aromână, viitorul de tip conjunctival *va s-cîntu* este rezultatul înlocuirii totale a infinitivului prin conjunctiv. Aromâna (ca şi meglenoromâna) nu mai dispun(e) de paradigme de tip infinitival pentru exprimarea viitorului (forma ar. *va hi* a căpătat valoare de adverb nehotărît „*poate*").

În limba secolului al XVI-lea, viitorul de tipul *voi să cînt* este destul de puţin întrebuinţat în raport cu construcţia de tip infinitival *voi cînta* [12].

3. *Particularităţi structurale ale formelor de viitor.* Exceptînd deocamdată grupările formate cu auxiliarul *a fi* (*voi fi cîntînd* şi *voi fi cîntat*), datorită rarităţii lor în limba secolului al XVI-lea, analiza formelor de viitor cu auxiliarele *a vrea* şi *a avea*, mult mai frecvente în această epocă, relevă unele particularităţi structurale şi combinatorii demne de reţinut.

3.1. O primă observaţie, care se impune, priveşte structura fonetică a auxiliarului *a vrea* (din grupările *voi cînta* şi *voi să cînt*), ale cărui forme paradigmatice sînt total omonime, în epoca respectivă, cu formele verbului predicativ *a vrea* :

$$\left.\begin{array}{l} voi(u) \\ ve(r)i \\ va \\ v(r)em,\ vom \\ v(r)eţi \\ vor \end{array}\right\} \quad \begin{array}{c} cînta/\ să\ cînt\ /\ o\ carte \\ \vdots \qquad\qquad \emptyset \end{array}$$

Omonimia auxiliarului cu verbul predicativ corespunzător, extinsă la întreaga paradigmă, împiedică o delimitare clară a distribuţiei celor două verbe, fapt de natură să probeze că în secolul al XVI-lea auxiliarul *a vrea* nu reprezintă o mărime distinctă de verbul predicativ *a vrea*. Această omonimie va fi soluţionată în epocile următoare prin restructurarea formelor predicative ale verbului *a vrea* şi fixarea variantelor simple (reduse) la funcţia auxiliară [13].

Chiar dacă auxiliarul *voi(u)*, *vei* etc. nu este în această epocă o mărime distinctă de verbul predicativ corespunzător, caracterul unitar al grupărilor *voi cînta*, *voi să cînt* şi gradul de coeziune morfologică sînt asigurate de unele particularităţi morfologice ca imposibilitatea varierii formelor *voi*, *vei* în raport cu timpul şi cu modul : în combinaţie cu infinitivul sau conjunctivul *voi* apare numai la forma de prezent indicativ. Cu alte morfeme temporale : *vream* cînta / *vream* să cînt, *am vrut* cînta / *am vrut* să cînt, sensul este net distinct, construcţia înregistrînd alte valori gramaticale (pentru unele particularităţi de organizare poziţională a constituenţilor în cadrul grupării, cf. par. 3.3.1 şi 3.3.2) [14].

---

[12] Pentru a avea o idee aproximativă asupra raporturilor dintre diferitele grupări de viitor din secolul al XVI-lea, am efectuat un sondaj parţial asupra unui text reprezentativ din această epocă, CC_2. Rezultatul acestui sondaj (p. 500—550) reflectă distribuţia inegală a formelor de viitor simplu şi absenţa viitorului anterior. În ordinea frecvenţei lor, variantele înregistrate sînt următoarele :

1. *voi* + infinitiv = 158 ex. ;
2. *voi* + conjunctiv = 19 ex. ;
3. *am* + a infinitiv = 31 ex. ;
4. *voi fi* + gerunziu = 0 (această variantă apare extrem de rar în textele coresiene. În CT o întîlnim numai de 3 ori, cf. indicele de la sfîrşit ; în acelaşi text apar înregistrate în indice 4 exemple de viitor anterior).

[13] Pentru detalii, cf. lucrarea *Voi(u)*, *vreau*, *v(r)oiesc*, în LR, XXI, 1972, nr. 2.

[14] Posibilitatea varierii elementului *voi* în raport cu viitorul, ca în ex. : *va vrea a fi* pre pămîntu, Cod M, apud Al. Rosetti, *LR sec. XIII—XVI*, reprezintă o excepţie cu totul izolată în limba acestei epoci.

3.2. Particularități structurale și distribuționale asemănătoare constatăm și pentru auxiliarul *a avea*, din cadrul combinației *am a cînta*. Ca și în cazul auxiliarului *voi*, *vei* etc., formele personale de prezent indicativ ale seriei *am*, *ai*, *are* etc., folosite în structura variantei *am a cînta*, sînt total omonime cu cele ale seriei predicative *am*, *ai*, *are* (la același mod și timp).

Spre deosebire de seria *voi*, *vei*, în cazul seriei *am*, *ai* etc. omonimia dintre auxiliar și verbul predicativ nu se va rezolva nici pînă în epoca actuală a limbii (în care înregistrăm aceeași coincidență totală între cele două unități verbale).

O altă particularitate a auxiliarului *am*, *ai*, de natură să zdruncine unitatea morfologică a grupării *am a cînta*, derivă din posibilitatea (păstrată pînă astăzi) de a se modifica și în raport cu alte morfeme gramaticale (de timp sau de mod, pe lîngă cele de număr și persoană).

În cadrul acestor combinații, un loc aparte îl ocupă grupările în care *a avea* apare la viitor : **va avea** *a cînta* și la imperfect : **avea** *a cînta* (mai tîrziu, *avea să cînte*), remarcabile atît sub aspectul valorii lor gramaticale (ambele construcții exprimă tot un raport de posterioritate) cît și sub aspectul frecvenței lor în limbă[15].

Aceste trăsături, derivînd din imposibilitatea delimitării distribuției elementului *am*, *ai* etc. ca și din particularitatea sa de a se combina cu unele morfeme temporale (particularitate care se realizează totuși în limitele păstrării valorii temporale inițiale, de viitor), plasează construcția respectivă într-o zonă periferică a morfologiei verbale.

3.3. Pe lîngă particularitățile legate de natura elementelor constructive, o serie de trăsături specifice ale grupărilor de viitor decurg din organizarea pozițională a constituenților lor.

3.3.1. Spre deosebire de alte limbi romanice, în care formele compuse de viitor cu structura *verb* + *aux.* au suferit cu timpul un proces de resintetizare prin fuziunea morfologică și fonetică a elementelor grupului (cf. fr. *cantare habeo* > fr. *chanterai*, sp. *cantaré*), în limba română, unde organizarea pozițională a grupării este *aux.*+*verb*, procesul de resintetizare a constituenților este mai puțin avansat, iar gradul de fuziune morfologică mai scăzut.

Dacă pentru toate grupările de viitor din română ordinea constituenților este *aux.* + *verb*, o situație aparte prezintă varianta *voi cînta*, caracterizată, mai ales în limba secolului al XVI-lea, printr-o accentuată instabilitate topică : *voi cînta* și *cînta-voi*. Dintre cele două variante, atestate în toate epocile de dezvoltare a limbii, cea cu topica inversată, *cînta-voi*, este deosebit de frecventă în secolului al XVI-lea [16].

Prin această particularitate topică, varianta *voi cînta* se opune celorlalte trei, care se caracterizează prin imposibilitatea modificării succesiunii

---

[15] Construcția cu valoare de viitor *va avea a cînta* este frecvent folosită în textele coresiene. Construcția cu imperfectul auxiliarului *a avea* urmat mai ales de conjunctiv : *avea să plece*, va lua o răspîndire mai mare în epocile următoare, specializîndu-se în exprimarea raportului de posterioritate în trecut (viitorul în trecut).

[16] V. Guțu-Romalo, *Le futur en roumain aux XVIe — XVIIIe siècles*, în „Revue roumaine de linguistique", 1968, nr. 5, p. 430.

componentelor lor (structuri de tipul **să cînt voi*, **a cînta are*, **cîntînd va fi* nu se întîlnesc în limba acestei epoci şi nici în epocile următoare).

3.3.2. În mod diferenţiat, în cadrul grupărilor respective se realizează şi fenomenul de disociere a constituenţilor prin intercalarea unor elemente străine de grup (pronume, adverb etc.).

Astfel, dacă în cazul variantei *voi cînta* disocierea prin intercalarea unor cuvinte are loc în mod firesc, între auxiliar şi cel de-al doilea component (ex.: de văm *şi întru năpăşti* cădea, CC_2 425) la celelalte variante scindarea grupului nu se realizează niciodată în acest punct (**vom* **mai** *să mergem*, **am* **mai** *a spune*), ci întotdeauna între prepoziţia *a* sau conjuncţia *să* şi verbul următor (*vom să* # *mergem*, *am a* # *spune*), ceea ce indică, de fapt, posibilităţile combinatorii ale modurilor respective (conjunctiv şi infinitiv) şi nu ale grupărilor propriu-zise de viitor, ai căror constituenţi nu acceptă disocieri.

4. În secolul al XVII-lea se produc unele modificări în structura subsistemului analizat. Aceste modificări constau în apariţia unor noi variante formale şi modificarea poziţiei în sistem a unora dintre variantele existente.

4.1. În cadrul variantelor formate cu auxiliarul *voi*, înregistrăm apariţia unor forme paralele cu auxiliarul redus prin afereza iniţialei consonantice *v* : *oi cînta*, *oi să cînt*, care dublează tipurile existente [17]. Fenomenul aferezei, avînd la origine cauze fonetice [18], determină îmbogăţirea subsistemului temporal cu două variante paradigmatice noi şi constituie premisa unor viitoare modificări structurale [19].

Tot în această perioadă înregistrăm afereza consoanei *v*-şi la auxiliarul formelor de viitor constituite cu *a fi* : *oi fi cîntînd*, *oi fi cîntat*.

4.2. În cadrul viitorului cu auxiliarul *a avea*, remarcăm apariţia variantei *am să cînt*, menită să completeze şi să echilibreze seria formelor de tip conjunctival.

4.3. Unele modificări se constată şi în cadrul tipurilor de viitor cu auxiliarul *a fi* : paralel cu scăderea frecvenţei variantei *voi fi cîntînd*, înregistrăm tendinţa de modificare a sensului temporal iniţial, construcţia fiind tot mai mult folosită cu valoare modală (de prezumtiv).

4.4. O modificare similară, pînă la un punct, se observă în cazul viitorului anterior, a cărui omonimie funcţională devine evidentă în această perioadă: pe de o parte *voi fi cîntat* îşi întăreşte funcţia de timp relativ, opozabil formelor de viitor simplu, fapt relevat de o sporire relativă a frecvenţei sale, pe de altă parte se constituie ca termen corelativ al formei prezumtive de prezent, *voi fi cîntînd*, în raport cu care devine un prezumtiv perfect. Corelaţia dintre cele două forme *voi fi cîntînd* : *voi fi cîntat*, destul de şubredă în exprimarea viitorului în secolul al XVI-lea, se realizează cu un randament funcţional sporit în această perioadă, ca, de altfel, şi în cele următoare, în cadrul altei categorii verbale, aceea a *modului prezumtiv*.

---

[17] Fenomenul aferezei nu se va generaliza la toate construcţiile de viitor cu auxiliarul *voi*, între variantele aferezate şi cele intacte, folosite paralel, se vor stabili însă diverse raporturi de distribuţie (liberă sau complementară, niciodată contrastivă).

[18] Cf. Ion Coteanu, *V- mobil al auxiliarului bănăţean*, SCL, XI, 1960, nr. 4, 853.

[19] Vezi mai departe par. 5. 6.

Schema subsistemului temporal de viitor are, în perioada descrisă, următoarea configurație :

Tabelul 2

Termenii sistemului	Viitor simplu			Viitor anterior
verb / auxiliar	infinitiv	conjunctiv	gerunziu	participiu
{*voi*}	*voi cînta*	*voi să cînt*	—	—
	oi cînta	*oi să cînt*	—	—
{*am*}	*am a cînta*	*am să cînt*	—	—
{*voi fi*}	—	—	*voi fi cîntînd*	*voi fi cîntat*
	—	—	*oi fi cîntînd*	*oi fi cîntat*

În cadrul viitorului simplu înregistrăm opt variante (față de patru, din secolul anterior) diferențiate regional, semantic sau stilistic.

Cele patru variante noi (*oi cînta, oi să cînt, am să cînt, or fi cîntînd*) sînt de fapt dubletele formelor existente deja în secolul al XVI-lea, a căror apariție a fost determinată, după cum am văzut, de factori fonetici și morfologici.

Viitorul anterior prezintă, în această perioadă, două variante.

5. În secolul al XVIII-lea configurația acestui sistem, destul de instabil, continuă să se modifice prin apariția sau dispariția unor variante sau prin schimbarea poziției altora, existente deja din epocile anterioare.

5.1. În cadrul variantelor cu auxiliarul *a vrea* se continuă tendința de îmbogățire înregistrată anterior prin apariția unei noi forme *o să cînt*, cu auxiliarul invariabil *o*, clar deductibilă din varianta anterioară *oi să cînt*.

5.2. Varianta *voi să cînt*, întîlnită mai mult în jumătatea sudică a țării, înregistrează o scădere evidentă a frecvenței, care va duce, cu timpul, la dispariția sa din limbă.

5.3. Unele modificări structurale se observă și în cadrul tipurilor de viitor cu auxiliarul *a avea*; paralel cu consolidarea variantei recent apărute, *am să cînt*, se constată tendința contrară, de restrîngere și limitare a folosirii seriei *am a cînta*, orientată tot mai mult spre sfera modală.

5.4. În ce privește seria *voi fi cîntînd*, în această epocă se încheie procesul de restructurare a conținutului ei semantic, în urma căruia statutul ei lingvistic se modifică prin specializarea ca formă modală, de prezumtiv. Eliminarea acestei variante, explicabilă prin caracterul neomogen al structurii sale și prin imprecizia conținutului semantic, duce la o simplificare și sistematizare mai clară a formelor de viitor simplu, a căror varietate structurală se reduce la existența a numai două auxiliare : *a avea* și *a avea*, care se pot combina cu două tipuri de constituenți verbali : infinitivul și conjunctivul.

5.5. Gruparea *voi fi cîntat* continuă să se folosească în această epocă cu o dublă valoare, de viitor anterior şi de prezumtiv perfect (valoare mai frecventă decît cea dintîi).

Toate aceste modificări fac ca schiţa subsistemului analizat, sensibil deosebită de cea din epoca anterioară, să aibă, spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, următorul aspect :

Tabelul 3

	Viitor simplu		Viitor anterior
verb / auxiliar	infinitiv	conjunctiv	participiu
{*voi*}	*voi cînta*	*voi să cînt*	
	oi cînta	*oi să cînt*	
	—	*o să cînt*	
{*am*}	am a cînta	*am să cînt*	
{*voi fi*}	—	—	*voi fi cîntat*
	—	—	*oi fi cîntat*

5.6. În cadrul acestei noi organizări, un interes deosebit, sub raport structural şi funcţional, prezintă varianta *o să cînt*, ultima inovaţie a sistemului, net deosebită de toate celelalte prin prezenţa elementului auxiliar invariabil *o* generalizat la întreaga paradigmă.

Din perspectiva evoluţiei sistemului analizat, seria *o să cînt(e)* apare ca rezultat al unui proces de depersonalizare a auxiliarului asemantic şi aton *oi*, *om*, *or* etc. din structura variantei anterioare din care derivă : *oi să cînt*, *or să cînte*, în care persoana şi numărul erau marcate redundant ; caracterul invariabil al auxiliarului *o* pare a fi o consecinţă ultimă a fenomenului de afereză a iniţialei consonantice a auxiliarului *vor* $> or > o$, fenomen care a favorizat „ruperea oricărei relaţii paradigmatice" între *or* şi *vor* [20].

Transformările radicale suferite de auxiliarul *voi* ($> oi > o$) au avut drept consecinţă apariţia unui element morfemic strict caracterizat prin particularităţi de expresie şi de distribuţie, cu funcţia exclusivă de exprimare a timpului viitor, în cadrul unei opoziţii privative *să cînt* / *o să cînt* [21].

---

[20] Cf. V. Guţu Romalo, *Morfologie structurală a limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 188.

[21] Cauzele care au dus la pierderea distincţiilor personale ale auxiliarului, schimbare neconformă cu preferinţa limbii române pentru exprimarea prin mijloace morfologice a persoanei şi a numărului de verb, am încercat să le schiţăm în lucrarea, apărută în LR, XX, 1972, nr. 3, *Persoana a treia* **or cînta / să cînte** *a auxiliarului de viitor*. Este interesant de remarcat că un proces similar de „depersonalizare" a auxiliarului, devenit un afix proclitic invariabil, s-a produs şi în cazul viitorului bulgar compus din acelaşi auxiliar, хотѣти „a vrea" şi forma de conjunctiv a verbului. Încă în perioada bulgarei vechi (secolul al X-lea) verbul хотѣти în combinaţie cu

Caracterul unitar al noii grupări se manifestă în imposibilitatea disocierii componentelor sale. Schimbarea succesiunii termenilor (* *aduc o să*, **aduc să o*) nu este posibilă, această trăsătură fiind comună tuturor formațiilor de viitor de tip conjunctival (v. par. 3.3.2). Scindarea lanțului morfemic este posibilă,ca și în cazul celorlalte grupări conjunctivale, numai la jonctura radicalului cu morfenul *să* : *o să* # *cînt*.

6. În secolul al XIX-lea, schema sistemului analizat rămînînd în linii mari aceeași, înregistrează unele modificări privind relațiile poziționale și distribuționale dintre termeni.

6.1. Opoziția dintre viitorul anterior și formele viitorului simplu continuă să rămînă la fel de slabă. Prin folosirea corelativă a variantelor de viitor simplu în exprimarea anteriorității în viitor, frecvența viitorului anterior continuă să rămînă foarte redusă și limitată la anumite aspecte (literar, livresc) ale limbii.

6.2. O serie de modificări distribuționale în cadrul variantelor de viitor simplu se produc ca urmare a procesului de definitivare și fixare a normelor limbii literare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În contexte comune, distribuția variantelor de viitor simplu este determinată de factori de ordin stilistic sau regional, care pun în evidență diverse aspecte funcționale ale limbii : scris/vorbit, savant/popular, comun/dialectal, regional.

Din perspectiva acestor opoziții, care se accentuează în epoca respectivă, constatăm restrîngerea întrebuințării variantelor *voi să cînt*, devenită arhaică [22], și *oi să cînt*, care capătă un caracter dialectal (muntenesc) [23].

Tot în această epocă înregistrăm dispariția aproape totală [24] a variantei *am a cînta*, devenită arhaică și periferică.

O restrîngere a sferei de utilizare se constată și în cazul seriei *voi cînta*, care capătă un caracter pronunțat literar (livresc), folosindu-se mai ales în aspectele culte ale limbii. În opoziție netă cu aceasta, varianta derivată *oi cînta* dobîndește un caracter popular și general, specializîndu-și în același timp și conținutul semantic (nuanțat modal).

Se dezvoltă, lărgindu-și aria de întrebuințare, seria *o să cînt*. Caracterul unitar al structurii sale morfemice, claritatea și conciziunea sensului

---

infinitivul s-a transformat în verb ajutător, scurtîndu-se хощѫ, хощеши, хощеть etc. > щѣ, щеши, щѣ, щѣм, щѣте, щѣт). În perioada neobulgară (secolul al XVI-lea), în conjugare formele auxiliarului sînt neglijate și se ajunge la forma simplificată, folosindu-se numai persoana a 3-a sg. : щѣ. În felul acesta, în bulgara contemporană auxiliarul хотѣти „a vrea" s-a transformat într-o particulă invariabilă, щѣ : щѣ *да дигна* „o să ridic", cf. Dora Ivanova Mirceva, *Развой на Въдеще време(futurum) в былгарския език от X до XVIII век*, София, 1962 ; idem, Kiril Mircev, *Историческая граматика на былгарския език*, София, 1963, p. 200—204. Pentru unele aspecte privind folosirea viitorului în cele două limbi, vezi Gh. Bolocan, *Observații cu privire la viitor în limbile română și bulgară*, în „Romanoslavica", XIV, 1967, p. 199—207. Problemele concrete legate de originea viitorului de tipul *o să cînt*, depășind obiectul prezentei cercetări, vor fi analizate pe larg în cadrul unei lucrări consacrate viitorului cu auxiliarul *a vrea* în limba română.

[22] Varianta *voi să cînt* mai apare, sporadic, în această epocă în limba operelor unor scriitori ca Budai Deleanu, P. Maior, G. Asachi.

[23] Varianta *oi să cînt* continuă să fie general folosită numai la persoana a 3-a pl., *or să cînte*.

[24] Construcția *am a cînta* continuă să fie folosită, alături de *am să cînt*, în unele graiuri moldovenești ; dintre scriitorii aparținînd acestor regiuni, frecvența ei se remarcă în limba operei lui I. Creangă.

(lipsit de nuanţe modale, prezente în cazul celorlalte variante) fac din varianta *o să cînt* un mijloc clar şi concis de exprimare a ideii de viitor, justificînd pe deplin frecvenţa ei de mai tîrziu [25].

7. În româna contemporană, sistemul formelor de viitor, simplificat în urma modificărilor înregistrate, cuprinde patru variante de viitor simplu : *voi cînta, oi cînta, am să cînt, o să cînt*, şi două variante de viitor anterior : *voi fi cîntat* şi *oi fi cîntat* [26].

Tabelul 4

	Viitor simplu		Viitor anterior
verb / auxiliar	infinitiv	conjunctiv	participiu
{*voi*}	*voi cînta*	—	—
	oi cînta	—	—
	—	*o să cînt*	—
{*am*}	—	*am să cînt*	—
{*voi fi*}	—	—	*voi fi cîntat*
	—	—	*oi fi cîntat*

Actuala structură a sistemului este rezultatul unei evoluţii complexe, realizate în sensul simplificării şi sistematizării sale ; din grupări libere, cu caracter mai mult sau mai puţin stabil, combinaţiile iniţiale : *voi cînta, voi să cînt* etc., capătă cu timpul un grad avansat de stabilitate şi de coeziune morfologică şi un sens unitar.

7.1. În secolul al XVI-lea formele de viitor sînt încărcate (încă) de valori modale. Strînsa interferenţă semantică între valorile temporale şi cele modale face adesea dificilă, pentru această epocă, detectarea clară a structurilor cu valoare de viitor. În secolele următoare are loc un proces de diferenţiere şi de separare a nuanţelor temporale de cele modale.

---

[25] În afara acestor diferenţe distribuţionale şi semantice, menite să soluţioneze într-un fel sinonimia extinsă a formelor de viitor simplu, selecţia unei variant e mai poate fi determinată şi de categoria persoanei verbale. Astfel, în cazul variantei *am să cînt*, întîlnită frecvent în aspectele populare şi orale ale limbii, persoanele 3 sg., 1 şi 2 pl. apar extrem de rar, datorită, probabil, caracterului lor greoi (bisilabic : *are* să cînte, *avem* să cîntăm, *aveţi* să cîntaţi) ; în locul acestora apar, de regulă, formele corespunzătoare ale altor variante : *o să cîntăm, o să cîntaţi* sau *om cînta, îţi cînta*, mai rar *vom cînta, veţi cînta*. O situaţie asemănătoare se observă şi în cazul variantei *oi să cînt*, a cărei paradigmă, defectivă, prezintă forme numai pentru persoana 1 şi 2 sg. : *oi să cînt, oi să cînţi* şi 3 pl. *or să cînte* ; pentru celelalte persoane se folosesc de obicei formele cu auxiliarul invariabil, redus : *o să cînte, o să cîntăm, o să cîntaţi*.

[26] Pentru variantele de viitor din limba vorbită actuală, cercetate din punctul de vedere al repartizării teritoriale, vezi R. Orza, *Forme de viitor în ALR*, în „Cercetări de lingvistică", 1966, nr. 2, p. 221—228. Inventarul formelor de viitor înregistrate în ALR coincide cu acela prezentat de noi în schema de mai sus.

7.2. Cele mai importante modificări s-au petrecut în sfera temporală a viitorului simplu, în interiorul căreia seriile de tip conjunctival cu auxiliarul *a vrea* : *voi / oi să cînt* au suferit transformări structurale profunde.

Instabilitatea variantelor *voi să cînt*, *oi să cînt*, explicabilă prin caracterul redundant al mărcilor gramaticale de număr şi persoană (prezente şi la auxiliar şi la verbul de conjugat) a dus pe de o parte la eliminarea lor din limba română contemporană, pe de alta, la apariţia unei noi variante, *o să cînt*, derivată din cele anterioare, dar cu o structură morfemică diferită de a acestora, constînd în prezenţa unui auxiliar invariabil cu funcţie morfemică clară.

În structura seriei verbale *o să cînt*, elementul afixal invariabil *o* (proclitic şi nonomisibil), cu valoare temporală, constituie baza unei opoziţii privative bimembre ; opoziţiei formale *să cînt / o să cînt* îi corespunde, în planul conţinutului, opoziţia „prezent conjunctiv / viitor indicativ".

7.3. În sfera viitorului simplu, trei dintre cele patru variante existente sînt formaţii alcătuite cu auxiliarul *a vrea* : *voi cînta*, *oi cînta*, *o să cînt*. Pentru toate aceste formaţii, examinarea efectuată atestă caracterul morfologic, gramatical al structurilor respective, care au suferit de-a lungul timpului un interesant proces de resintetizare, comun şi celorlalte limbi romanice, dar realizat pe trepte diferite în fiecare limbă [27].

7.4. A patra variantă de viitor simplu, *am să cînt*, este gruparea de tip conjunctival, formată cu auxiliarul *a avea*, existent numai în această combinaţie (*am a cînta* nu mai are, în limba română contemporană, valoare de viitor).

În raport cu variantele de viitor cu auxiliarul *a vrea*, viitorul cu *a avea* ocupă un loc mai puţin important în cadrul sistemului analizat, atît prin numărul mic de formaţii (două în limba veche, una în limba actuală) cît şi prin gradul mai redus de gramaticalitate al structurii sale.

Cercetarea efectuată demonstrează că varianta *am să cînt* îndeplineşte o serie de condiţii (succesiune fixă, nepermutabilă a elementelor componente, capacitate redusă de disociere) prin care se apropie de formele cu afix mobil *voi cînta*, *oi cînta* sau „imobil", *o să cînt*.

Deoarece componentul auxiliar al formaţiei *am să cînt* nu satisface condiţia unei distribuţii unice, limitate la o singură poziţie (formele auxiliarului continuă să rămînă şi în această epocă total identice cu ale predicativului *am*, *ai*, *are*, etc.) şi pentru că aceleaşi forme ale auxiliarului admit (în anumite limite) o variaţie a morfemului de timp (*avea să cînte*, *va avea să cînte*), gruparea *am să cînt* se situează la limita între formele cu afix mobil şi combinaţiile libere de cuvinte, rămînînd o formă verbală care manifestă tendinţa clară de a se plasa la nivel morfologic [28].

---

[27] Pentru demonstrarea caracterului gramaticalizat al formei *voi cînta* în limba română contemporană, considerată o „formă cu afix mobil", cf. V. Guţu-Romalo, *Forme verbale „compuse"*, în SCL, XIII, 1962, nr. 2, p. 191—197.

[28] Cf. V. Guţu-Romalo, *op. cit.*, 189—190.

Abrevieri

CC_2	= Coresi, *Carte cu învățătură (1581)*, publicată de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici. Vol. I. *Textul*, București, 1914.
CT	= Coresi, *Tetraevanghelul*, tipărit la Brașov, 1560—1561, comparat cu *Evangheliarul* lui Radu de la Mănicești, 1574. Ediție alcătuită de Florica Dimitrescu, București, 1963.
O. Densusianu, ILR	vol. I = O. Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. I, București, 1961.
PIST	= Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. Const. Grecescu, București, 1963.
Rosetti, *LR sec XIII—XVI*	= Al. Rosetti, *Limba română în secolele al XIII-lea — al XVI-lea*, București, 1956.

NOTE ETIMOLOGICE

DE

ANDREI AVRAM

Toate cuvintele de care ne ocupăm în rîndurile următoare figurează în DLR, tomul VI, litera M, şi poartă menţiunea „etimologia necunoscută".

Maşnicău. A fost comunicat din Straja — Rădăuţi şi înseamnă „om înalt". Încercînd să stabilim etimologia acestui cuvînt, plecăm de la constatarea că sensurilor „om (bărbat) înalt, voinic, arătos" li se asociază frecvent sensuri peiorative ; este suficient să ne gîndim la *g(ă)ligan*, *măgădău*, *vlăjgan* (cf. şi *mîndru* „arătos" şi „pretenţios, mofturos", *nialcoş* „arătos" şi „fudul, înfumurat" etc.). Aşa stînd lucrurile, ni se pare posibilă trecerea de la o categorie de sensuri la cealaltă, în cazul de faţă, de la un sens referitor la anumite trăsături negative ale unui om la „om înalt" (fără nici o nuanţă peiorativă, dacă definiţia din DLR este completă). Considerînd rezolvată latura semantică a chestiunii, în urma observaţiilor de mai sus, etimonul lui *maşnicău* trebuie văzut, credem, într-un cuvînt din argoul german : *Maschni(c)k* „Hochstapler" (Siegmund A. Wolf, *Wörterbuch des Rotwelschen. Deutsche Gaunersprache*, Mannheim, [1956], nr. 3434). Dată fiind calitatea de student (bucovinean !) a persoanei care a comunicat material din Straja — Rădăuţi (vezi DA, tomul I, partea I, p. LXVI) — unica sursă a cuvîntului în discuţie — nu este surprinzătoare prezenţa în acest material (respectiv, cunoaşterea de către persoana în cauză) a unui cuvînt provenit din argoul german, cuvînt care, probabil, şi-a menţinut caracterul argotic şi în română, unde s-a produs evoluţia semantică „lăudăros, farsor" > „om înalt" (sau „om înalt şi prost" ?). În urma adăugării lui *-ău*, *maşnicău* a fost încadrat, din punctul de vedere al formei, în seria cuvintelor de tipul *haidău*, *ţîngău*.

Mădrăgit. Înseamnă, prin Gorj, „foarte obosit". După părerea noastră, avem de a face cu o variantă a lui *mărdăgit* „murdărit, pătat, întinat", formă întîlnită prin Oltenia (ca şi *mădrăgit*), pentru care, în DLR, se trimite la *mărdăgi*, derivat, la rîndul lui, din *marda*. Metateza nu pune probleme, iar înţelesul adjectivului de care ne ocupăm se explică uşor dacă

ne referim la unele dintre sensurile lui *mărdăgi* — „a (se) terfeli, a (se) prăpădi, a (se) strica" —, chiar dacă cu aceste sensuri verbul nu este folosit (după datele din DLR) cu privire la oameni. Cf. *melestui* „a meliţa; a zdrobi, a fărîmiţa (ceva)", *melestuit* „bătut, stîlcit (în bătaie); zdrobit", pe de o parte, şi *melestit* (variantă a lui *melestuit*) „frînt de oboseală", pe de alta. Folosirea expresiei *a nu mai fi bun de nimic* cu privire la un om foarte obosit (chiar şi de către cel în cauză!) ne oferă un argument suplimentar în favoarea derivării lui *mădrăgit* (= *mărdăgit*) „foarte obosit" — prin intermediul verbului corespunzător — din *marda*, care înseamnă, printre altele, „lucru lipsit de valoare, bun de aruncat" (DLR, s. v.).

Măldăgit. Ca şi *mădrăgit* (discutat mai sus) şi *mărdăgit*, cuvîntul din titlul acestei note apare în Oltenia. Înţelesul de „bolnav" pe care îl are este foarte apropiat de cel al lui *mădrăgit* („foarte obosit"), din care s-a putut dezvolta; cf. *mîrcav* şi *mîrced* „stors de puteri, vlăguit", dar şi „bolnăvicios". Pentru fluctuaţia [r] ~ [l] în poziţie preconsonantică, cf. *mîrcaviţă* ~ *mîlcaviţă*, *mîrced* ~ *mîlced*, *mărdac* ~ *maldac* etc.

Meleajă. A fost înregistrat în Albeşti — Slobozia, cu sensul de „cal mare şi slab; mîrţoagă, gloabă, (regional) melegar". Avînd în vedere numai sensurile de „amestec, hibrid, corcitură" pe care le au atît tc. *melez*, cît şi bg. *melez* (vezi Virgil Nestorescu, LR XVII, 1968, 5, p. 415), am avea dreptul să presupunem că oricare dintre cele două limbi a putut fi sursa termenului românesc. Tc. *melez* este indicat în DLR ca etimon al lui *melez* (cu variantele *meles*, *meleţ*, *melet*), „ţesătură de mătase amestecată cu lînă sau cu bumbac, care se fabrica în trecut", „amestecat" (adj.) şi „numele a doi peşti de apă dulce". Virgil Nestorescu, *loc. cit.*, a arătat însă că pentru a explica sensul de „ţesătură" trebuie avut în vedere adjectivul bulgăresc *мелезен*.

De la „corcitură" s-ar fi putut ajunge uşor la înţelesul de „mîrţoagă"; cf. *corci*, *coarce* (subst.) „animal născut prin încrucişarea a două specii" şi, ca adjectiv, „(despre vite) rău de soi, care nu se îngraşă" (DA). În ce priveşte forma, [j], în loc de [z], la singular se explică satisfăcător printr-un plural **meleji* (cf. sg. *dîrj* „cherchelit" în NALR Olt. II, harta 176, înregistrat în mai multe puncte din estul Olteniei), iar folosirea femininului *meleajă* (refăcut din forma adjectivală **meleză*, sub influenţa pluralului masculin **meleji* sau din singularul masculin **melej*; pentru fluctuaţia [z] — [j], cf. *mlajă*, cu varianta *mleajă*, singular refăcut — după DLR — din pl. *mlăzi* al lui *mladă*) ca epitet pentru „cal mare şi slab" se încadrează în fenomenul studiat de J. Byck, în articolul *Le féminin péjoratif* (BL I, 1933, p. 108 — 110; de remarcat genul feminin a două dintre cele trei sinonime ale lui *meleajă* menţionate în DLR şi, în plus, faptul că nu poate fi cu totul exclusă atracţia exercitată de cuvintele terminate în *-eajă*, dintre care vom cita aici, după DA, pe *beleajă* „prost, nătăfleţ, guguman", deci tot cu sens peiorativ). Rezultă că, la rigoare, *meleajă* ar putea fi explicat, şi ca sens, şi ca formă, pornindu-se de la *melez* — împrumutat din turcă sau din bulgară — printr-o serie de transformări, inclusiv de ordin semantic, petrecute pe terenul limbii române. După cum vom vedea însă, nu este necesar să presupunem că sensul lui *meleajă* reprezintă o inovaţie românească.

La A. C. Barbier de Meynard, *Dictionnaire turc-français. Supplément aux dictionnaires publiés jusqu'à ce jour . . .*, II, Paris, 1886, p. 784, găsim, alături de *mèlèz* „cheval croisé" (deci „corcitură"), şi forma *mèlès*, cu sensul „cheval de conformation vicieuse, dont les flancs sont déprimés", care concordă cu sensul rom. *meleajă*. În acest dicţionar *mèlèz* şi *mèlès* figurează în acelaşi articol; Tarhan Kitabevi, *Türkçe-ingilizce büyük lûgat. Comprehensive Turkish-English Dictionary*, Ankara, 1959, înregistrează două cuvinte: *melez* „hybrid, mixed" şi *meles* „horse with a depressed back". Chiar dacă, la origine, avem a face cu două cuvinte, faptul că rom. *melez* cu sensurile din DLR are o variantă cu [s] la finală este suficient pentru a ne determina să admitem că *meles* „mîrţoagă" a putut, la rîndul lui, să devină *melez*, cu [*z*] la finală (şi, apoi, *meleajă*, în modul arătat mai sus). În lumina datelor prezentate în acest alineat, etimologia lui *meleajă* se simplifică sub două aspecte: a) nu mai este necesară ipoteza privitoare la transformarea semantică menţionată la începutul acestei note; b) nu mai este necesară admiterea a două posibilităţi de a explica termenul în discuţie, luate separat (turca s a u bulgara) ori împreună (etimologie multiplă).

S-ar putea ca numele de familie *Meleajă* („pentru *mlĕájă* = *mlajă* 'Weidenrute' < vbulg. *mladъ*", după Iorgu Iordan, *Diftongarea lui* **e** *şi* **o** *accentuaţi în poziţiile* **ă**, **e**, Iaşi, 1921, p. 87) să provină dintr-o poreclă avînd ca punct de plecare cuvîntul discutat în rîndurile precedente.

Meş. Înseamnă „inel care se formează anual în trunchiul unui arbore" (prin sudul Transilvaniei), „nod la lemne" (prin nord-estul Olteniei; glosare reprodusă după G. F. Ciauşanu) şi „strat, pătură" (prin Oltenia şi Muntenia). Cuvîntul a fost discutat, în LR XX, 1971, 1, p. 53, de Dan Bugeanu, care îl derivă din lat. *medium*. În ce priveşte aspectul semantic al chestiunii, am putea presupune, în principiu, că sensurile lui *meş* s-au dezvoltat din cele de „miez, mijloc, centru", conform părerii autorului citat: „Pentru evoluţia semantică, comp. rom. *miez*" (de remarcat, totuşi, că sensul „strat, pătură" pune unele probleme, dacă plecăm de la lat. *medium*). Vom încerca însă să arătăm că presupunerea aceasta nu este necesară.

Să vedem în ce măsură etimologia propusă de Dan Bugeanu este satisfăcătoare din punct de vedere fonetic. Autorul ei trimite la Marius Sala, *Contribuţii la fonetica istorică a limbii române*, Bucureşti, 1970, p. 80 şi 153, pentru a explica pe [ğ] (< [d] urmat de [i̯u]), devenit, ulterior, [j], dar nu se referă la pasajul de la p. 78 a cărţii citate, unde se arată că, sub influenţa formelor de plural (unde tratamentul lat. [d] a fost diferit), prepalatala a devenit dentală încă înainte de a se transforma în fricativă: [ğ] > [ḑ]. Indiferent dacă acceptăm sau nu părerea după care [ḑ] şi, implicit, [z] din *miez* provin din [ğ], etimologiei propuse de Dan Bugeanu i se poate obiecta că se întemeiază pe admiterea unui dublu tratament al aceleiaşi forme latineşti: *medium* > *miez* şi *medium* > *meş*. Se consideră că varianta *mej* a cuvîntului din titlul acestei note reprezintă un stadiu intermediar între [*mi̯eğu*] şi *meş*, această din urmă formă explicîndu-se „prin afonizarea consoanei finale". Fenomenul nu este însă obişnuit în limba română. Fără a pretinde că fenomenul opus (înlocuirea lui [ş] cu [j]) este mai obişnuit (sau mai uşor de explicat în cazul de faţă), subliniem,

totuşi, faptul că admiterea acestei transformări (implicată de etimologia propusă de noi mai jos) prezintă mai puţine dezavantaje din punct de vedere „statistic" : după datele din DLR, [ş] apare în patru surse, iar [j] în una singură (rămîne, prin urmare, neexplicat un singur caz ; celelalte prezintă, după cum se va vedea, tratamentul normal). Eventual, s-ar mai putea adăuga aici observaţia că în *meş* apare [e],nu [je], ca în *miez* ; întrucît însă în unele graiuri din Oltenia se întîlneşte fonetismul [me], fără iot, în cuvinte care prezintă fonetismul [mje] în limba literară (această deosebire între [e] şi [je] apare după toate labialele ; vezi, de exemplu, E. Petrovici, SCL VII, 1956, 3 — 4, p. 166), nu vom insista asupra deosebirii menţionate (deşi o cercetare amănunţită ar arăta, probabil, că în unele dintre regiunile în care este cunoscut *meş* silabei [mĕ] din lat.*medium* ar trebui să-i corespundă [mje], respectiv, [mńe] sau [ńe], nu [me]). Constatările formulate în rîndurile precedente sînt, credem, suficiente pentru a ne determina să respingem etimologia *meş* < lat. *medium*.

După părerea noastră, *meş* este de origine germană. Mai precis, avem în vedere forma *mēsch*, înregistrată într-un grai săsesc din Transilvania (ce e drept, în regiunea Năsăudului ; se poate însă presupune că ea există sau a existat şi în alte graiuri), cu un sens care coincide cu primul dintre sensurile cuvîntului românesc în discuţie : „Jahr(es)ring, Jahrwuchs an Baum u. Horn" (Friedrich Krauss, *Treppener Wörterbuch. Ein Beitrag zum Nordsiebenbürgischen Wörterbuch*, Marburg, 1970, s. v. *Mäsche* ; în acelaşi loc găsim menţiunea : „wohl < Masche, mhd. *masche*"). Între sensurile „inel anual în trunchiul unui arbore" şi „nod la lemne" există o legătură evidentă" (de altfel, ele sînt tratate, în DLR, ca subsensuri, sub *1*), iar înţelesul de „strat, pătură" poate fi explicat uşor ca rezultat al unei extensiuni avînd ca punct de plecare înţelesul de „inel anual. . ." (aceste „inele" sînt, în realitate, nişte „straturi").

Michilie. Din definiţia dată sub *1*, „parte (acoperită) a unei cherhanale, servind ca debarcader pentru acostarea bărcilor şi a vapoarelor", şi din explicaţiile conţinute în cele două citate („*cerdacul acoperit al cherhanalei*", „*un fel de debarcader acoperit*") rezultă că este vorba de o construcţie (adăpost) fără pereţi, al cărei acoperiş este susţinut de un schelet de lemn ; probabil că la sensul *2*, „masă pe care se taie peştele la pescărie (pentru a fi sărat)", s-a ajuns pornindu-se de la o caracteristică asemănătoare a adăpostului în care se află masa în discuţie. Dat fiind că în Şişeşti — Mehedinţi „carul fără loitre se zice « *în chilimii* »" şi că prin Dolj *chilimie* înseamnă „speteaza de care e legată leuca" şi „bucată de lemn cu două braţe în formă de *u*, întrebuinţată cînd se aduc lemne, carul fiind fără loitre", credem că putem recunoaşte existenţa unei legături de ordin semantic între cele două cuvinte, *michilie* şi *chilimie*, foarte asemănătoare ca formă. Ţinînd seamă şi de faptul că atît *michilie* (cel puţin cu sensul de sub *2*, pentru care găsim, în DLR, o indicaţie privind localizarea : Boureni — Băileşti), cît şi *chilimie* circulă în aceeaşi regiune (Oltenia), sîntem de părere că *michilie* provine, prin metateză, din *chilimie* (cf. perechea de forme cu o structură fonetică similară *gămălie — măgălie*). *Chilimie*, la rîndul lui, vine, după DA, s. v. (unde se găsesc toate datele prezentate mai sus cu privire la acest cuvînt), din bg. *k(i)limija*.

Milărie. Cuvîntul a fost comunicat din Zagra — Năsăud și înseamnă „grămadă mare". După părerea noastră, avem a face cu rezultatul unei extensiuni de sens : punctul de plecare trebuie să fi fost sensul de „grămadă de lemne clădite și acoperite cu pămînt, pentru a fi transformate, prin ardere înceată, în cărbuni ; bocșă", pe care îl găsim la *milére*, culeș de M. Homorodean din Cavnic — Baia Mare (vezi *Materiale și cercetări dialectale*. I, [București], 1960, p. 261). Femininul *milere* (sg. și pl.), neinserat în DLR, ar putea fi o formă refăcută din pluralul în *-e* al lui *miler*, care se regăsește în numele topic *Pădurea Mileruli* (nu se indică accentul), înregistrat în localitatea Sălicea, în apropiere de Cluj (E. Janitsek, CL IX, 1964, 1, p. 85 ; autorul trimite la *milere*, menționat mai sus).

Derivarea lui *milărie* din *miler* nu pune nici o problemă dificilă. Trecerea lui [e] la [ă] se poate datora analogiei cu formele de tipul *apărie* (*<apă* + *-ărie*). Cuvîntul în discuție poate însă să aibă la bază varianta *mílăr*, respectiv, [ńílăr], scrisă *ńiilăr* (*nyilăr*) în *Suplement la Glosar de cuvinte dialectale*... de Al. Viciu, citat de D. Marmeliuc, LR XIV, 1965, 2, p. 264 (la acest din urmă autor apare grafia *niilăr*). *Milăr* a fost înregistrat în nord-vestul Transilvaniei cu un sens apropiat de cel al lui *milere* (glosarea lui Al. Viciu, reprodusă de D. Marmeliuc, *loc. cit.* : „lemne de foc, care se fac în pădure în metri sau stînjeni"). Cu indicarea aceluiași izvor (*Suplement*...) și glosat „stivă de lemne (de aproximativ un metru cub)", cuvîntul a fost inserat în DLR sub forma *niilăr* și cu mențiunile „accentul necunoscut" și „etimologia" necunoscută", ceea ce înseamnă că nu s-a acceptat etimologia propusă de D. Marmeliuc, *loc. cit.*, p. 264—265 : germ. dial. *Meiler* „stînjen de lemne aranjat de cărbunari (pentru a i se da foc) în scopul carbonizării" (autorul admite posibilitatea unui intermediar maghiar). Indiferent însă de etimologia lui *miler* (*milăr*, *milere*), pornind de la acest cuvînt se explică fără dificultate atît sensul, cît și forma lui *milărie* (nu putem spune, în momentul de față, dacă există vreo legătură asemănătoare între *miler* și *milaret* „număr sau cantitate mare, belșug de...", tot fără etimologie ; în DLR se trimite, cu „cf.", de la *milaret* la *milărie* și viceversa).

Mirtosi. A fost înregistrat în localitatea Deda, în apropiere de Reghin, cu sensul de „a strivi, a zdrobi (prin apăsare)". După părerea noastră, avem a face cu o variantă a lui *litrosi*, care înseamnă, printre altele, „a nimici, a prăpădi, a distruge pe cineva". *Litrosi* apare în diverse regiuni, inclusiv în regiunea Munților Apuseni, fapt neobișnuit pentru un verb de origine neogreacă și semnalat ca atare în DA, de unde am luat toate aceste informații și unde se indică etimologia : „din n. -grec. λυτρόνω « elibera »" (ar fi fost mai exactă o trimitere la aoristul în -ωσα ; vezi A. Graur, BL IV, 1936, p. 104 ; aceeași etimologie și la Alejandro Ciorănescu, *Diccionario* ..., s. v. *litrosi*, care adaugă însă și o trimitere la vechiul scr. *litrositi*). Înlocuirea lui [l] inițial cu [m] se explică, credem, prin influența sinonimului parțial *motroși*, variantă a lui *mătrăși* (pentru care DLR trimite la un etimon sîrbo-croat) ; acest cuvînt are, printre altele, sensul de „a distruge", iar *litrosi*, la rîndul lui, înseamnă și „a înlătura, a mătrăși" (DA, s. v., cu trimitere la A. Scriban). Metateza din corpul cuvîntului nu pune nici o problemă. Menționăm că varianta *mitrosi*, fără metateză, există și ea (nu este înregistrată în DLR ; o cunoaștem, cu fonetismul

[ńitrosî] şi cu sensul de „a strivi", din împrejurimile oraşului Turda); această variantă constituie „veriga de legătură" între *litrosi* şi *mirtosi*.

Dacă *mirtosi* şi *mitosi* „a ghionti, a buşi" şi „a ascunde, a dosi" sînt variante ale aceluiaşi cuvînt (cum înclină să creadă Mioara Avram, SCL XXII, 1971, 4, p. 390), *mitosi* — care figurează în DLR tot cu „etimologia necunoscută" — ar putea să se explice printr-o disimilare totală (*litrosi* > **litosi*) şi prin aceeaşi influenţă a lui *motroşi*, care, de altfel, pare a fi dovedită şi de prezenţa lui [ş] în varianta *mitoşi*.

Mîrfogi. Sensul de „a rîncezi" al acestui cuvînt (înregistrat în Măceşu de Jos — Băileşti) şi, într-o oarecare măsură, şi forma lui indică, din capul locului, o posibilă înrudire între *mîrfogi*, pe de o parte, şi, pe de altă parte, *mîrced* „(despre mîncăruri şi cărnuri) care începe să se altereze; (despre plante) veşted, ofilit; slab, uscăţiv, bolnăvicios" (plus alte cîteva sensuri), *mîrcav*, care are ultimele două dintre sensurile lui *mîrced* menţionate mai sus, şi *mîrceav*, glosat, în DLR, „slab, uscăţiv, bolnăvicios" (vezi însă mai jos); cf. şi *mîrcezi* „a se ofili, a se veşteji; a slăbi, a se vlăgui; a strivi, a zdrobi".

Mîrced (moşte nit din latină) constituie punctul de plecare al celorlalte două adjective citate. *Mîrcav* (în DLR, cu „etimologia necunoscută") este, după G. Giuglea, DR X, 1941-1943, 2, p. 430, rezultatul unei contaminări (în termenii autorului, „un rezultat al cunoscutelor încăierări dintre cuvinte"), partea iniţială a cuvîntului continuînd pe *mîrced*, iar cea finală fiind sufixul *-av*, „trecut de la *puhav* şi *buhav* « slab, cu carnea grasă şi moleşită de boală »" (aceeaşi explicaţie la Luiza Seche, LR XI, 1962, 3, p. 278: „originea lui *mîrcav* trebuie căutată în contaminarea [tipărit, greşit: continuarea — *n. n.*] dintre *mîrced*... şi *puhav, buhav*"). Ion I. Russu, DR XI, 1948, p. 228 — 229, care, ocupîndu-se de etimologia lui *şubred*, citează, în treacăt, formele *mîrced* şi *mîrcav*, lasă să se înţeleagă că ultima a apărut printr-o substituire de sufix. Această explicaţie — care, de altfel, nu este fundamental diferită de precedenta — se regăseşte la Eric P. Hamp, RRL XIV, 1969, 1, p. 14: „It would seem that *mîrcav* is simply a more recent, restricted regional formation on the same base [= baza din *mîrced*], employing the Slavic adjectival suffix *-av*. That is, we have the segmentation *mîrc-ed* → *mîrc-av*" (autorul admite, totodată, posibilitatea unei încrucişări între *mîrced* şi unele cuvinte slave avînd un sens asemănător cu al acestuia şi terminate în *-av*).

Dacă *mîrcav* a putut să apară pe vreuna dintre căile arătate mai sus — prin intervenţia unui alt cuvînt sau a mai multor cuvinte terminate în *-av*, care au participat la un fenomen de contaminare sau au oferit sufixul înlocuitor al lui *-ed* (indiferent dacă recunoaştem sau nu calitatea de sufix şi a acestui segment) — este uşor de admis că tot prin contaminare sau prin substituire de sufix a putut să ia naştere şi *mîrceav*, cu atît mai mult cu cît această formă, care are o africată înainte de *-av*, se aseamănă cu *mîrced* mai mult decît *mîrcav*. DLR optează pentru prima soluţie — „contaminare între *mîrced* şi *mîrşav*" —, ispititoare din punctul de vedere al formei şi, în aparenţă, justificată de sensurile celor două cuvinte (*mîrşav* înseamnă, printre altele, „slab, costeliv, jigărit, sfrijit, firav, plăpînd, debil"). *Mîrceav* înseamnă însă nu „slab, uscăţiv, bolnăvicios", cum a fost glosat în DLR, ci „buged"; cuvîntul a fost obţinut, în punctul 310 (Roşia —

Beiuş) al ALR, ca răspuns la întrebarea „Cum ziceţi că este un copil umflat la faţă, fiindcă nu este sănătos?" (vezi ALR II 1, harta 106). Prin urmare, fiind, sub aspect semantic, înrudit mai curînd cu *buhav*, decît cu *mîrşav*, credem că nu trebuie să punem în legătură exclusiv cu acesta din urmă transformarea lui *mîrced* în *mîrceav*; preferăm să considerăm că înlocuirea lui *-ed* s-a făcut sub influenţa cuvintelor în *-av*, în general (cf., din aceeaşi sferă semantică, *bolnav*, *chirnav*, *şiştav* etc.).

Întrucît *mîrced* are şi un sens care se referă la calitatea unei mîncări (vezi, de asemenea, în DA, *lînced* „bolnav", dar şi „fără gust, sălciu"), avem dreptul să presupunem că de la *mîrceav* s-a format verbul **mîrcevi* (paralel cu *mîrcezi* < *mîrced*) cu sensul (sau şi cu sensul) de „a se rîncezi". După părerea noastră, cuvîntul din titlul acestei note provine din **mîrcevi*, prin intermediul lui **mîrfegi*. Această din urmă formă se explică printr-o „metateză parţială", fenomen caracterizat prin schimbarea poziţiei în cuvînt nu a două sunete, ci numai a unora dintre trăsăturile lor (ca şi în cazul metatezei obişnuite, nu se adaugă şi nu se elimină trăsături); am citat în alt loc (*Proceedings of the Fourth International Congress of Phonetic Sciences...*, Haga, 1962, p. 344) pronunţarea [gutu] pentru numele propriu *Ducu*, întîlnită în vorbirea unui copil de un an şi opt luni (exemple asemănătoare, la Sextil Puşcariu, *Limba română*. Vol. II. *Rostirea*, [Bucureşti], 1959, p. 154). După cum în [gutu] s-au menţinut în acelaşi loc sonoritatea (respectiv, „surditatea") şi trăsăturile legate de modul de articulaţie, dar s-a produs o intervertire a trăsăturilor „dental" şi „velar", în **mîrfegi* < **mîrcevi* s-a păstrat neschimbată sonoritatea (absenţa sonorităţii) la iniţialele ultimelor două silabe, în timp ce africata prepalatală a devenit fricativă labială, iar fricativa labială a cedat locul africatei prepalatale; transformarea în [o] a vocalei precedate de consoană labială (**mîrfegi* > *mîrfogi*) nu pune probleme.

Una dintre variantele înregistrate în DLR ale cuvîntului *mijloc*, anume *milgoş* (< *miljoc*) — pentru care Traian Marcu, în *Materiale...*, cit., p. 181, presupune, între *miljoc* şi *milgoş*, o fază intermediară *milcoş* — este, credem, rezultatul unei metateze parţiale foarte asemănătoare cu cea care explică transformarea lui **mîrcevi* (< *mîrceav*) în **mîrfegi* (devenit, apoi, *mîrfogi*).

Mocoroanţe. Există, fără îndoială, o legătură între acest cuvînt — înregistrat în Topîrcea — Sibiu, cu sensul de „fructe uscate în cuptor" — — şi *pomoroanţă* (*pomoroancă*, *pomoroagă* etc.) „portocală" sau, mai rar, „curmală" (de altfel, în DLR se trimite la *pomoroanţă*, fără a se renunţa însă la menţiunea „etimologia necunoscută"). *Pomoroancă* („din austrogerm. *Pomeranze*", după Ştefan Binder, « Analele Universităţii din Timişoara ». Seria ştiinţe filologice, V, 1967, p. 68) este cunoscut, cu sensul de „portocală" în diverse graiuri din nord-estul şi din sud-vestul ţării (datele prezentate de autorul citat pot fi completate cu cele din ALR II SN IV, harta 1140; termenul german apare în graiul săsesc din punctul 245, unde portocala este numită [pomărônţ]).

Considerăm că evoluţia semantică de la numele unui fruct la „fructe uscate în cuptor" nu pune probleme. În ce priveşte forma, credem că *mocoroanţe* provine, prin metateză, din **comoroanţe* (iar la această formă s-a ajuns plecîndu-se de la *pomoroanţe*, după cum vom încerca să arătăm

mai jos). Metateze s-au produs, adesea, şi în alte cuvinte cu structură fonetică asemănătoare (accentul pe a treia silabă de la începutul cuvîntului, consoane cu localizare diferită la începutul primelor trei silabe) şi ele explică, în parte, existenţa unor perechi de variante ca *gămălie — măgălie, şomoiag — moşoiag, gomoloz — golomoz* (vezi Sextil Puşcariu, *op. cit.*, p. 152 — 154, unde se dau şi alte exemple; dacă etimologia lui *michilie* propusă mai sus este justă, perechea de forme *chilimie — michilie* ilustrează acelaşi fenomen).

Urmează să vedem cum s-a ajuns la **comoroanţe*. După părerea noastră, *pomoroanţe* a devenit ** comoroanţe* prin disimilare (diferenţiere), ca în cazul lui *coborî, covîrşi* etc., cuvinte ale căror etimonuri aveau o consoană labială şi la începutul primei silabe; fenomenul (ilustrat cu exemple în care rom. *co-* corespunde lui *po-* originar înaintea unei consoane labiale numai în cuvinte slave) a fost discutat de acad. Al. Graur, în *Etimologii româneşti*, [Bucureşti], 1963, p. 24—27.

Mohnă. A fost înregistrat în Miroslăveşti — Paşcani, cu înţelesul de „rîpă sau făgaş plin de cioate şi de pietre, aduse de şuvoiul ploilor". Din punctul de vedere al formei, *mohnă* poate fi explicat uşor, ca postverbal al lui *mohni* — variantă a lui *mocni* —, dar s-ar părea că în calea acestei explicaţii stau dificultăţi de ordin semantic: în nici unul dintre sensurile lui *mocni* consemnate în DLR („ a arde înăbuşit", „a se macera" etc.) nu se poate vedea un punct de plecare pentru sensul lui *mohnă*. Dificultăţile dispar însă dacă ne referim la înţelesul de „madefieri" al v. sl. мокнѫти (Fr. Miklosich, *Lexicon* ..., s. v.), pe care DLR îl dă ca etimon al lui *mocni* (s-a tipărit, greşit, мокнѫти) sau la sensurile foarte asemănătoare pe care le au corespondentele slave de est ale cuvîntului vechi slav.

Bazat pe argumente mai ales de ordin semantic, I. Robciuc, LR XIV, 1965, 1, p. 105—106, este de părere că *mocni* a fost împrumutat din ucraineană (după cum arată acelaşi autor, apropierea dintre cuvîntul românesc şi ucr. *мокнути* a fost făcută, mai înainte, de S. V. Semčyns'kyj): ucr. *мокнути* are şi sensul de „a arde înăbuşit" pe lîngă cel de „a lăsa să se înmoaie în apă". Pe noi ne interesează aici al doilea sens, care, împreună cu cel al termenului vechi slav, precum şi cu cel al rus. *мокнуть* „naß werden" (Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*. Zweiter Band. *L — Ssuda*, Heidelberg, 1955, s. v.), constituie dovada faptului că derivarea lui *mohnă* din *mohni* (variantă existentă în Moldova; vezi I. Robciuc, *loc. cit.*, p. 106) este justificată semantic, chiar dacă verbul românesc nu este atestat cu sensul de „a uda, a fi udat" şi indiferent dacă *mocni* este un împrumut vechi din slavă sau unul recent din ucraineană. Pentru legătura dintre sensurile „ud, muiat" şi sensul lui *mohnă* (care conţine ideea de „aluviune"), cf. cuvintele din lituaniană şi din letonă înrudite cu cele slave şi menţionate de Max Vasmer, *loc. cit.*: lit. *maknoti* „durch Kot waten", let. *maknît* „durch einen Sumpf gehen" şi mai ales, lit. *makonė* „Pfütze", let. *makņa* „Sumpf, moorige Stelle".

Mol. Avem în vedere pe mol_5 „rapăn", înregistrat în punctul 64 din ALR (= Ineu — Arad), ca răspuns la întrebarea „Cum numiţi boala aceea care se face în cap, la copiii pe care nu-i spală mamele lor, de se ia ca nişte coji, cîteodată cu păr cu tot?" (vezi ALR II 1, harta 121). Faptul că la aceeaşi întrebare s-au obţinut, în alte localităţi, răspunsuri ca *lut*,

tină, *jeg*, *murdărie* şi chiar *chelie* (!), termeni care ilustrează, toţi, fie extensiuni de sens, fie, pur şi simplu, neînţelegerea întrebării puse de anchetator, ne dă dreptul să credem că şi *mol* este rezultatul unuia dintre aceste două fenomene. Dacă aşa stau lucrurile, înseamnă că mol_5 este unul şi acelaşi cuvînt cu mol_7, varianta a lui *mîl* (care cunoaşte şi variantele *mul* şi *moală*).

Mîl (cu toate variantele lui) este explicat, în DLR, prin ucr. *мул*. De remarcat însă că aria de răspîndire a variantei *mol* — care apare în regiuni unde a fost posibilă o influenţă germană (Maria Pârlog şi Domnica Gheorghiu, « Analele Universităţii din Timişoara ». Seria ştiinţe filologice, v, 1967, p. 214) — justifică punerea în legătură a lui *mol* cu germ. *Mull*, *Müll* (în săseşte, [muər]) „Staub" şi „Unrat", ceea ce şi fac autoarele citate (p. 214 — 215), sau, cel puţin, admiterea unei etimologii multiple. În ce priveşte sensul la care ne referim aici, este evident că evoluţia semantică de la „murdărie" („Unrat") la „rapăn" (boală provocată şi întreţinută de murdărie) sau confuzia dintre cele două noţiuni se explică mai uşor decît fenomenele similare în care cuvîntul de la care s-a plecat înseamnă „mîl, lut, noroi", deşi răspunsurile înregistrate în ALR dovedesc că şi aceste din urmă fenomene sînt relativ frecvente. Oricum, identitatea lui mol_5 „rapăn" cu mol_7 (= *mîl*) ni se pare a fi în afara oricărei îndoieli.

Mondroşi. A fost comunicat din Marginea — Rădăuţi şi are sensul de „a (se) înfofoli". DA înregistrează un verb asemănător, din punct de vedere fonetic, cu *mondroşi* ; este vorba de *bondroşi* „a lucra ceasuri întregi, cu stîngăcie, la un lucru neînsemnat ; a lucra ceva rău" (cuvîntul este deci sinonim cu *a (se) mocoşi*), care are o variantă *bondroji*, culeasă de M. Homorodean din Şutu — Turda (vezi *Materiale*..., cit., p. 249). Pe de altă parte, *(îm)bondroji* a fost înregistrat, în Deda — Reghin, cu sensul de „a înveli, a înfofoli, a înfăşura, de obicei neglijent, fără grijă" (vezi Traian Marcu, în aceleaşi *Materiale*..., p. 178). Faptul că *(îm)bondroji* înseamnă şi „a (se) mocoşi", şi „a(se) înfofoli" şi legătura semantică evidentă dintre „a lucra cu stîngăcie" şi „a înfăşura neglijent" demonstrează că *bondroş* şi *(îm)bondroji* reprezintă o singură unitate lexicală. În aceasta trebuie înglobat însă şi *mondroşi*, care are unul dintre cele două sensuri ale lui *(îm)bondroji*. Întrucît înlocuirea lui [b] cu [m] la iniţială nu este neobişnuită (vezi Al. Graur, *Etimologii româneşti*, p. 18 — 23), *mondroşi* a putut să fie format din *bondroşi*, ca şi, de exemplu, *mont* din *bont*.

Necunoscînd sensul de „a (se) înfofoli" al lui *bondroşi*, DA, s. v., indică doar o etimologie probabilă : „pare a fi derivat din *bondroş*". Acest din urmă cuvînt înseamnă, în nordul Transilvaniei şi în Bucovina, „om care e îmbrăcat greu şi umblă încet" sau „om ... acoperit la faţă care umblă după 'crai', la Crăciun" şi vine din magh. *bondrus* „om mascat" (DA, s. v. *bondriş*, *bondroş*). Sensul „a (se) înfofoli", atestat pentru *(îm)bondroji* şi *mondroşi*, ne permite să considerăm că etimologia *bondroşi* < *bondroş* este sigură. Variantele cu [j] se explică printr-un fenomen de „fonetică stilistică" : sonora este mai expresivă decît surda (cf. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*. [Ediţia a II-a, Bucureşti], 1956, p. 198). Rezumînd : magh. *bondrus* > rom. *bondroş* > *bondroşi* > *mondroşi*, pe de o parte, şi *(îm)bondroji*, pe de alta.

Morăi. Avem în vedere pe *morăi*$_1$, glosat „a fi rău, a se purta neomenos" și înregistrat în regiunea orașului Rădăuți. Dacă admitem — ceea ce ni se pare justificat — că forma cuvîntului se explică în parte prin influența lui *a (se) înrăi*, devine clară legătura dintre rom. *morăi* și rus. *мopumь*, ucr. *мopumu* „a chinui" ; cuvîntul ucrainean (citat, alături de cel rusesc, de Max Vasmer, *op. cit.*, s. v. *мopumь* I „zu Tode quälen, töten, plagen") are mai mari șanse de a sta la baza lui *morăi*, dat fiind că acesta circulă în Bucovina.

Adăugăm că, după părerea noastră, *morăială*$_2$ „mocneală sufletească" și *morăit*$_2$ „posac, tăcut" (pentru amîndouă cuvintele, DLR indică sursa citată și sub *morăi*$_1$) sînt derivate de la cuvîntul din titlul acestei note, nu — cum se susține în DLR — de la *morăi*$_2$, variantă a lui *mormăi*$_1$. Ce e drept, din punctul de vedere al formei, ambele explicații sînt convenabile, dar credem că în favoarea explicației propuse de noi pledează faptul (care nu poate fi întîmplător) că *morăi*$_1$, *morăială*$_2$ și *morăit*$_2$ circulă în aceeași regiune. Pentru legătura dintre „a fi rău", pe de o parte, și sensurile lui *morăială* și *morăit*, pe de altă parte, cf. *negru* „rău la inimă ; crud, hain", dar și „nefericit, nenorocit" (DLR, s. v., sensurile *14*, respectiv *12*).

Moșdroagă. În DLR se reproduce glosarea din unica sursă menționată (o culegere de cuvinte din jurul Năsăudului, publicată de Iuliu Bugnariu, în 1887—1888) : „om leneș și strîmb". După părerea noastră, avem a face, în realitate, cu două cuvinte : *moș* și *droagă*. Cel de al doilea termen este unul și același cuvînt cu *droagă* „căruță mare, greoaie și hodorogită" (CADE), pe care unele dicționare (CADE, A. Scriban, DLRM) îl derivă din rus. *дрога́*, dar care provine, de fapt, din rus. *дро́зu*, cum a arătat V. Vascenco, « Romanoslavica » IX, 1963, p. 47, nota 5 (TDRG trimite atît la *дрога* „Langbaum", cît și la *дрозu* „Leichenwagen"). Pentru legătura dintre sensul de „căruță" și cel din expresia *moș droagă*, cf. *hodoroagă* „car vechi care hodorogește" și „persoană de constituție slabă, s p e c. bătrîn, moșneag ramolit și uricios" (DA).

August 1972

INFLUENȚA LIMBII ENGLEZE ÎN VOCABULARUL SPORTIV ROMÂNESC. I

DE

ILINCA CONSTANTINESCU

Fiecărei activități sociale specializate îi corespunde, în planul comunicării dintre oameni cu ajutorul limbii, un limbaj propriu. Ca entitate lingvistică, limbajul sportiv a atras atenția specialiștilor atît prin caracteristicile care îl definesc ca limbaj specializat [1], cu terminologie proprie [2], cu construcții specifice (uneori în opoziție cu limba literară), cît și prin larga lui circulație, datorită numărului crescînd al celor care practică sportul și al celor care alcătuiesc publicul amator de spectacol sportiv — fiind deci receptivi la terminologia acestui domeniu [3].

Deși preocuparea pentru a practica unele forme de sport menite să contribuie la dezvoltarea calităților fizice ale omului a existat, într-o formă sau alta, din cele mai îndepărtate timpuri [4], în istoria societății au existat și perioade în care sportul a căzut în desuetudine [5]. O asemenea perioadă a fost pentru vestul Europei epoca de formare a burgheziei. Cu excepția echitației și a scrimei, societatea secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea ignora preocupările sportive. Un reviriment al interesului pentru sport poate fi remarcat abia către sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul veacului următor, cînd are loc o evoluție rapidă de la sportul de castă (care cultiva cu predilecție sporturi costisitoare, pentru un cerc restrîns de amatori) — la sportul afacere (căruia trebuie să-i recunoaștem totuși meritul de a fi contribuit la formarea unui public spectator interesat în desfășurarea întrecerilor) și, ulterior, la sportul de masă — acolo unde condițiile social-economice au făcut posibil acest lucru.

---

[1] Al. Graur, *Unele probleme ale vocabularelor profesionale* (în „Limba română", II, 1953, nr. 6, p. 24).

[2] Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, București, 1944, p. 341.

[3] Cf. și Jennie Figueroa Lorza, *Léxico del fútbol* (în „Español actual", 1970, no. 16, p. 1—23).

[4] Constantin Kirițescu, *Palestrica. O istorie universală a culturii fizice*, Ed. U. C. F. S. [București, 1964], 640 p.

[5] Alejo Carpentier, *Sport înseamnă cultură* (în „Sportul" din 31 decembrie 1969).

Despre o terminologie sportivă se poate vorbi doar din momentul în care diversele sporturi devin activităţi sistematice, desfăşurate pe baza stabilirii şi respectării anumitor reguli de joc cunoscute şi acceptate de toţi participanţii la sportul respectiv. Acest moment este, în linii mari, sfîrşitul veacului trecut şi începutul secolului nostru, pentru ţările din vestul Europei [6], şi aproximativ perioada dintre cele două războaie mondiale în cazul României [7].

Este drept că un număr restrîns de elemente de vocabular sportiv apar atestate încă în dicţionare publicate la noi în ţară către sfîrşitul secolului al XIX-lea [8], dar aceste cuvinte izolate şi cu un circuit foarte restrîns sînt departe de a constitui — la data respectivă — altceva decît germenele unui vocabular profesional.

Ceea ce se observă cu uşurinţă în momentul în care se examinează terminologia sportivă românească este faptul că ea s-a format pe baza unor puternice influenţe străine. Predominante sînt elementele din franceză, engleză şi — pe un al doilea plan — cele din germană. Dacă în privinţa influenţei germane putem spune că ea este în mod unanim recunoscută ca fiind mai slabă decît celelalte două, în ceea ce priveşte rolul jucat de limba engleză părerile sînt împărţite. Unii autori consideră că nu putem vorbi despre o influenţă engleză directă asupra vocabularului sportiv al limbii române : „mai toate sporturile au venit din Anglia, prin urmare şi termenii respectivi trebuiau să vie tot de acolo. La noi, chiar cînd ei păstrează pronunţarea şi grafia originară, nu poate fi vorba decît în mod cu totul excepţional de împrumuturi directe. Aproape totdeauna ne-a servit drept intermediar limba franceză" [9]. Alţi cercetători admit existenţa unei influenţe directe a limbii engleze în acest domeniu : „În ceea ce priveşte originea, marea majoritate a termenilor sportivi provin din franceză sau din engleză" [10]; „influenţa engleză directă, deşi necomparabilă cu cea franceză, nu poate fi negată cu totul. Prezenţa în limbajul sportiv a unor neologisme care nu au corespondent decît în limba engleză dovedeşte că influenţa engleză directă asupra terminologiei sportive româneşti există" [11]. Acest punct de vedere cîştigă din ce în ce mai mulţi adepţi. Aurel Trofin, de pildă, este de părere că atît *Dicţionarul limbii române moderne* [DM] cît şi *Dicţionarul de neologisme* [DN] „adoptă cu prea multă uşurinţă ideea pătrunderii lor [*n.n* — a termenilor de origine engleză] prin filieră

---

[6] Cf. Fritiof Wikström, *Om idrottstermer och deras stabilisering* (în „Nysvenska Studier", L, 1970, 1/5, p. 31—128); Karlheinz Becker, *Sportanglizismen im modernen Französisch* (în seria „Untersuchungen zur romanischen Philologie", Band 4), Verlag Anton Hain, Meisenheim am Glan, 1970, 372 p.; M. F. Lang, *The Terminology of Spanish Football* (în „The New Vida Hispánica", 1969, vol. XVII, no. 3, p. 21—26).

[7] Mircea Seche, *Despre stilul sportiv* (în „Limba română", VIII, 1959, nr. 2, p. 82); vezi şi Luiza Seche, *Aspecte ale limbii sportului* (în „Presa noastră", XV, 1970, nr. 5, p. 40—42).

[8] Vasile Teodorescu, *Despre constituirea terminologiei sportive româneşti (secolul al XIX-lea)*, în *Actele celui de-al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică*, Editura Academiei, Bucureşti, 1970, vol. I, p. 1031—1036.

[9] Iorgu Iordan, *Limba română actuală*, Bucureşti, [1947], p. 497—498; vezi şi Luiza Seche, *loc. cit.*

[10] Ion Gheţie, *Observaţii asupra limbii folosite în „Sportul popular"* (în „Limba română", VI, 1957, nr. 4, p. 19).

[11] Mircea Seche, *op. cit.*, p. 82.

franceză" [12]. Pe această poziție s-a situat și Mihail Bogdan în comunicarea prezentată la cel de-al X-lea Congres internațional al lingviștilor (1967) [13].

Convinși de existența unei influențe engleze directe asupra vocabularului sportiv românesc, ne-am propus să dăm o imagine de ansamblu a acesteia. Unele dintre studiile amintite au urmărit în principal aspecte de altă natură ale limbajului sportiv (cu precădere probleme de stil) — făcînd numai în treacăt observații cu caracter general asupra provenienței termenilor —, iar altele au luat în considerație doar o fracțiune a vocabularului sportiv de proveniență engleză.

O dificultate în realizarea a ceea ce ne-am propus o constituie faptul că la unii termeni de origine străină — mai ales la cei preluați de mai multe limbi și care constituie la un moment dat un fond lexical internațional — este uneori imposibil de stabilit cu certitudine modul în care au pătruns într-o anumită limbă, în cazul de față româna. Pronunția poate fi uneori un indiciu, nu însă în toate cazurile. Un cuvînt ca *sport*, de exemplu, este oare preluat direct din engleză sau a pătruns în română din franceză, prin intermediul limbii scrise?

Am considerat util, în cazul vocabularului sportiv, să înregistrăm atît termenii împrumutați direct din engleză, cît și pe cei intrați prin filieră franceză, încercînd să delimităm — ori de cîte ori ni s-a părut posibil — influența directă de cea mediată.

Pentru adunarea materialului am parcurs presa sportivă curentă [14] (cît și unele publicații mai vechi), am consultat regulamentele de joc ale disciplinelor sportive de proveniență engleză, am urmărit emisiunile de sport la radio și televiziune, am cules informații de la vorbitori.

La cuvintele care nu au fost pînă în prezent înregistrate în dicționarele românești sau analizate în bibliografia utilizată de noi, am dat, pentru precizarea sensului, contexte ilustrative. Am înregistrat totodată modul în care acești termeni primesc caracteristicile morfologice ale limbii române (articol, desinențe de caz și număr) — socotindu-le un indiciu al șansei de asimilare a cuvîntului respectiv. Din același considerent am grupat termenii pe familii de cuvinte, chiar dacă, astfel, unii termeni mai puțin folosiți, sau chiar împrumuturi ocazionale apar în listele noastre înregistrați alături de termenii în circulație curentă. Analizînd vocabularul sportiv de proveniență engleză am constatat că în cadrul lui se conturează în linii mari trei categorii de cuvinte:

A. Termeni de largă circulație;
B. Termeni cu caracter tehnic;
C. Anglicisme gazetărești.

★

(A) *Termeni de largă circulație.* În această categorie am inclus cuvinte din domeniul sportului cunoscute unui număr mare de vorbitori, cuvinte

---

[12] Aurel Trofin, *Observații cu privire la adaptarea terminologiei de origine engleză în limba română* (în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai", Series Philologia, 1967, nr. 2, p. 125—130).

[13] Mihail Bogdan, *English Loan-Words in Romanian* (în *Actes du X-e Congrès International des Linguistes*, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, 1970, vol. IV, p. 741—744).

[14] Cea mai mare parte a materialului ilustrativ din presă a fost adunată în anul 1969.

care, prin folosirea lor frecventă, şi-au pierdut caracterul tehnic şi care apar adeseori şi în alte contexte decît cele ale sportului respectiv :

aut — adv. şi s. n., engl. *out* [aut] (DM, DN) [15].

baschet—s. n., engl. *basket* ['baskit] (Jacquier[16] ; Bogdan 743, Florescu şi Pădureţ [17]). După DM prin filieră franceză. Posibilă etimologia multiplă [18] (DN). Numele de agent m., f. *baschetbalist(ă)* (Trofin 128—129, L. Seche 40) < varianta mai veche *baschetbal*. Prin extinderea sensului avem s. m. *baschet* — pl. *baschеţi*, denumind articolul de încălţăminte folosit în practicarea jocului de baschet. La apariţia acestei forme de plural (specializată semantic) a contribuit, desigur, şi existenţa lui *tenişi*.

box — s. n., engl. *box(ing)* ['bɔksiŋ], probabil prin fr. *boxe* (Iordan 498, DM, DN). Florescu şi Pădureţ sugerează etmologie multiplă. Deşi verbul *a boxa* poate fi considerat o creaţie românească, formată prin derivare (Trofin 128, Bogdan 744), nu este exclus să fi fost influenţat şi de existenţa lui *boxer* în franceză (DN). Numele de agent *boxer* (*pl. boxeri*) poate fi pus în legătură cu fr. *boxeur* (DM).

canoe — s. f., engl. *canoe* [kə'nu:], prin intermediul francezei (DN). În română forma scrisă a influenţat pronunţia (Bogdan 743). Numele de agent *canoist* (pl. *canoişti*) este o formaţie românească prin derivare (Trofin 129), nu un împrumut din franceză (DN).

cnocaut — s. n., engl. *knock out* ['nɔk aut]. Termenul circulă atît cu grafia românească (DM, Seche 89), cît şi cu cea engleză (Gheţie 20). În presa de specialitate se foloseşte tot mai des notaţia tehnică *K. O.* din vocabularul specializat de circulaţie internaţională [19] : „numeroase victorii prin *K. O.*" (Sp. 519, 19 IV/69, p. 4) [20] ; „*K. O.*-ul semigreului elveţian" (Sp. 563, 3 VI/69, p. 4). Ortografia termenului în engleză (şi franceză) a influenţat fonetismul în română : ['knokaut] (nu [nok-aut], cum indică DN). Prin extinderea sensului, *a face pe cineva cnocaut* înseamnă a învinge pe cineva, a-l scoate din luptă. *A cnocauta* — vb. tr., format în română prin derivare de la substantiv.

---

[15] Pentru economie de spaţiu, la termenii pe care cititorul îi poate găsi în dicţionarele explicative româneşti, dăm trimiterile respective fără a mai defini sensul cuvîntului (numai la cuvintele folosite mai rar, sau care au omonime, facem menţiunea domeniului sau dăm indicaţii generale, cum ar fi ; „tip de ambarcaţiune", „tip de încălţăminte" etc.).

[16] Henri Jacquier, *Un stil de limbă: limbajul sportiv* (în „Tribuna", nr. 5, [1957], p. 9).

[17] Taisa Florescu şi Ileana Pădureţ, *Cu privire la structura limbajului tehnic sportiv* (în *Culegere de referate*, Sesiunea ştiinţifică a cadrelor didactice, 24—26 aprilie 1969, Institutul de construcţii din Bucureşti, p. 227—234).

[18] Al. Graur, *Etimologie multiplă* (în *Studii de lingvistică generală*, Editura Academiei, Bucureşti, 1960, p. 67—77).

[19] Odată cu intensificarea relaţiilor interţări caracteristică secolului nostru, facilitată de rapida dezvoltare şi perfecţionare a mijloacelor de comunicaţie, se constată formarea unui vocabular profesional de circulaţie internaţională în toate domeniile de activitate care implică contactul între specialişti de diferite naţionalităţi. Acest fenomen este evident şi în domeniul terminologiei sportive (cf. şi Gheţie, *op. cit.*, p. 20) ; vezi şi V. Păltineanu, *Observaţii cu privire la cuvintele internaţionale în limba română* (în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", Seria Philologie, XIV, 1969, nr. 2, p. 49—54).

[20] Ziarul „Sportul".

corner — s. n., engl. *corner* ['kɔ: nə], fr. *corner* (DN). A. Trofin (126) respinge ipoteza intermediarului francez. Cuvîntul se mai folosește, totuși, în franceză (v. *Le petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Paris, 1967, XXXII — 1969 p., s. v.). Este adevărat că în română cuvîntul este accentuat ca în engleză, dar numai acest lucru nu ne îndreptățește să excludem posibilitatea unui împrumut și din franceză, prin intermediul limbii scrise.

craul — s. n., engl. *crawl* [krɔ:l], posibil prin intermediul francezei (DN). Fonetismul în română a fost influențat de grafia termenului în engleză. Pentru evoluția grafiei, v. Seche 89. Numele de agent *craulist* s-a format în română prin derivare cu suf. *-ist*.

cros — s. n. (cursă de alergare), engl. *cross-country*, ['krɔs'kʌntri], probabil prin intermediar francez (DM, DN). Numele de agent *crosist(ă)*, s-a format în română prin derivare cu suf. *-ist(ă)* (Trofin 129). Din aceeași familie de cuvinte fac parte *ciclocros* și *motocros* intrate în română probabil tot prin intermediul francezei (DN).

derbi — s. n., engl. *derby* ['da:bi], (Trofin 126), prin intermediul francezei (DN). Pentru evoluția grafiei, v. Seche 89.

dribling — s. n., engl. *dribbling* ['driblin] (DN), v. și Seche 89. Verbul *a dribla* poate fi considerat mai degrabă ca provenind din fr. *dribbler* (v. Iordan 498, DM, DN), decît o derivare petrecută în română de la s. *dribling* (Trofin 128). Numele de agent *drible(u)r* este în mod evident preluat din franceză.

fault — s. n., engl., *fault* [fɔ:lt] (DN). Varianta fonetică [faul] care există în română alături de [fault] ne face să afirmăm că termenul englezesc la care trebuie raportat acest împrumut este de fapt *foul* [faul] care în terminologia sportivă engleză are sensul de „conduită incorectă, joc necinstit (adeseori brutal), încălcare a regulamentului" (*foul play* este opusul lui *fair play*). Forma *faul* a intrat probabil în română pe cale orală. În engleză există însă și cuvîntul *fault* „greșeală" (pronunțat [fɔ:lt]). Probabil că datorită asemănării semantice și de formă a avut loc un proces de contaminare între forma orală [faul] și forma grafică a celuilalt termen, adică *fault* — generalizîndu-se în cele din urmă, prin limba vorbită, forma *fault* (pl. *faulturi*). Ulterior s-a format în română prin derivare verbul *a faulta*.

fenta — vb. tr. și intr., „a face o mișcare menită să îl deruteze pe adversar", poate fi pus în legătură cu engl. *to fend* [tə 'fend] „a se feri de, a para", deși nu este exclus să se fi format în română prin derivare de la s. *fentă*. Pentru *fentă* s-au propus următoarele etimologii: fr. *fente* (DN) și fr. *feinte* (DM).

finiș — s. n., engl. *finish* ['finiʃ] (DN, Trofin 126). Termenul indica inițial linia de sosire la o probă de alergări, cursă etc.; sensul s-a extins, după cum se poate vedea din exemplele: „P. a avut un *finiș* remarcabil" (cu referire la un final de șah, în Sp. 522, 22 IV/69, p. 4), sau „cu trei

etape înainte de *finiş*" (finalul campionatului de fotbal, Sp. 563, 3 VI/69, p. 3). Cu privire la evoluţia grafiei v. Seche 89.

fotbal — s. n., engl. *football* ['futbɔ:l] (Gheţie [22], Jacquier, DN, Trofin 127—128, Bogdan 743, Florescu şi Pădureţ, Teodorescu 1033). Ipoteza pătrunderii acestui termen prin filieră franceză (Iordan 498, DM, Seche 89) nu trebuie absolutizată. Varianta mai veche ['futbol] poate fi urmarea unei influenţe directe a termenului englezesc. Forma *fotbal* se poate explica prin citirea în româneşte a formei grafice *football*, iar generalizarea acestui fonetism se poate datora unor motive eufonice. Numele de agent *fotbalist* (varianta *futbolist*) este o derivare cu sufixul *-ist* (DM, Trofin 129). De la acest substantiv s-a derivat adj. *fotbalistic* (cf. Theodor Hristea, *Probleme de etimologie*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 51).

gol — s. n., engl. *goal* [goul] (Jacquier, DM, DN, Trofin 126—27, Bogdan 742). Pentru etimologia populară prin atracţia omonimică (asocierea s. n. *gol* şi a adjectivului *gol*), vezi Theodor Hristea, *op. cit.*, p. 236. Un cuvînt înrudit este *golaveraj* (engl. *goal average*) „raportul dintre golurile marcate şi cele primite" (DN, Trofin 126, Seche 82, L. Seche 40).

golf — s. n., engl. *golf* [gɔlf], probabil prin intermediul limbii franceze (DM, DN). *Mini-golf* — s. n., termen recent, cu circulaţie restrînsă, concurat de dubletul *miniatur-golf*, denumeşte o adaptare a jocului de golf la un teren de dimensiuni reduse.

handbal — s. n., după DM şi DN din engl. *handball* ['hændbɔl]. Întrucît termenul englez se referă însă la un joc între două echipe formate fiecare din 2 sau 4 jucători, care utilizează o minge mică, de cauciuc [21], credem că termenul românesc trebuie raportat la germ. *Handball*, de care este mai apropiat ca sens [22]. Prin derivare, s-au format în română numele de agent *handbalist(ă)* şi adjectivul *handbalistic*.

handicap — s. n., engl. *handicap* ['hændikæp], posibil prin intermediul limbii franceze (DM, DN). Pronunţia a fost influenţată de forma grafică. Verbul *a handicapa* este o derivare românească (DN).

henţ — s. n., engl. *hands* [hændz] (DM, DN).

hochei — s. n., engl. *hockey* ['hɔki] (DN, Bogdan 743, Florescu şi Pădureţ). Posibil să fi pătruns în română prin franceză (Iordan 498, DM). Numele de agent *hocheist* este o derivare petrecută în română (Trofin 129).

iaht — s. n., engl. *yacht* [jɔt], prin intermediul limbii franceze (DM, DN, Bujeniţă 90). Direct din engleză a fost împrumutat termenul *yachting/ia(e)hting* (Trofin 128, Gheţie 20), denumind sportul respectiv, cît şi numele de agent *iahtman/iahtmen* (pl. *iahtmani/iahtmeni*) (v. şi Gheţie 21), engl. *yachtsman* (pl. *yachtsmen*).

---

[21] Cf. *The Random House Dictionary of the English Language*, Random House, New York, 1966, s. v.

[22] Cf. *Duden Lexikon in drei Bänden*, Bibliographisches Institut, Dudenverlag, Mannheim, 1965, Band 2, s. v.

iard — s. m., engl. *yard* [ja:d] (DN).

iolă — s. f., engl. *yawl* [jɔ:l]. Această variantă pare să fi intrat în română prin fr. *yole* (DM, DN). Există însă și varianta *yawl*, pronunțată [jaul] (Bujeniță 90, DN, 756), care după părerea noastră nu este o simplă variantă grafică, ci un împrumut direct din engleză al cărui fonetism a fost influențat de forma grafică.

lider — s. m., engl. *leader* ['li:də] (DN, Bogdan 742), posibil prin intermediul francezei (DM). Termenul este folosit în limbajul politic, sportiv și marinăresc. În limbajul sportiv apare adeseori și forma derivată pentru feminin („*lidera* clasamentului").

lot — s. n., engl. *lot* [lɔt], probabil prin intermediul francezei (DM, DN).

manager — s. m., etimologia multiplă (fr. engl. *manager* ['mænidʒə]) (DM, DN). Fonetism influențat de scriere (Bogdan 743).

meci — s. n., engl. *match* [mætʃ] (Jacquier, DLR, DM, DN, L. Seche 40). Forma mai veche *maci* indică, prin fonetism, pătrunderea în română prin intermediul francezei (vezi și Iordan 498). Ulterior, sub influența crescîndă exercitată de limba engleză în domeniul terminologiei sportive internaționale, a apărut forma *meci*, care poate fi considerată un împrumut direct din engleză. Termenul a circulat mult timp cu grafia *match* (Trofin 127, Bogdan 743). Un cuvînt înrudit este *meci-bal* — s. n., pl. *meci-baluri*, engl. *match ball* (mætʃ bɔ:l]. Termen tehnic din domeniul tenisului: „minge servită în finalul unei partide de tenis, de care poate depinde victoria unuia dintre parteneri". Grafia și fonetismul variază: „salvează apoi un al treilea *meci-bal*" (Sp. 576, 16 VI/69, p. 4); „în setul decisiv S. a avut două *meci-boluri*" (Sp. 527, 27 IV/69, p. 1).

ofsaid — s. n., engl. *off-side* ['ɔfsaid] (DLR, DM, DN, Seche 82, Trofin 126—27, Bogdan 742, L. Seche 40). Fonetismul dovedește că este un cuvînt intrat pe cale orală. Deși a existat o formă grafică mai veche *off-side* (Trofin 127), s-a impus în cele din urmă forma din limba vorbită.

penalti — s. n., engl. *penalty* ['penəlti] (DN, Trofin 127). Chiar dacă într-o perioadă a existat tendința de a înlocui acest termen cu echivalentul *penalitate* (Al. Graur, *Unele probleme ale vocabularelor profesionale*, în „Limba română", II, 1953, nr. 6, p. 24) sau *unsprezece metri* (L. Seche 40), constatăm în ultima vreme o revenire în circulație a termenului din engleză, explicabilă prin preferința vorbitorilor pentru un termen mai scurt, cît și prin influența vocabularului internațional de specialitate.

polo — s. n., engl. (*water*)*polo* [('wɔ:tə)poulou] (Seche 88, Florescu și Pădureț, L. Seche 40), probabil prin intermediul limbii franceze (DM, DN). Nume de agent derivat cu sufixul *-ist: poloist* (Trofin 129).

recordman — s. m., engl. *recordman* ['rekədmən]. Termenul *record* a pătruns mai de mult în terminologia sportivă românească, prin intermediul limbii franceze (DM, DN). Substantivul *recordman* este însă un

împrumut mai recent, direct din engleză (cum o dovedește varianta *recordmen* influențată de fonetismul englezesc). Varianta *recordmán* (DN) este evident influențată de franceză. Femininul s-a format prin derivare : *recordmană* (Trofin 129, Bogdan 744). La plural circulă atît forma *recordmani*, cît și varianta *recordmeni*.

ring — s. n., etimologie multiplă : engl. *ring* [riŋ], fr. *ring* (cf. DM, DN).

rugbi — s. n., engl. *rugby* ['rʌgbi], (Jacquier, Florescu și Pădureț), prin intermediul limbii franceze (Iordan 498, DM, DN). Variante de pronunție ['röibi], ['ruibi], ['rugbi], ['roibi], ['ragbi] (v. și Gheție 20). Numele de agent *rugbist* este rezultatul unei derivări cu sufixul *-ist*, care a avut loc în română (influențat și de franceză), (v. Trofin 129). De la acest substantiv s-a format prin derivare adjectivul *rugbistic*.

scor — s. n., engl. *score* [skɔ:] (Jacquier), probabil prin intermediul francezei (Iordan 498, DM, DN). *Scorer* — s. m. (pl. *scoreri*) : 1. DN înregistrează varianta cu accentul pe prima silabă (engl. *scorer* ['skɔ :rə]), și care are sensul de „realizator de goluri ; golgeter" (v. Seche 82). 2. Există și o variantă cu accentul pe ultima silabă, care pare a fi o formație lexicală românească prin derivare și care se referă la persoana care înregistrează scorul în foile de arbitraj, sau cel care operează pe panoul de scor evoluția rezultatului între echipele angajate în joc (v. *Regulamentul jocului de polo*, Ed. CNEFS, [București, 1967)] ; „simplificarea notațiilor de către *scoreri*" (Sp. 670, 20 IX/69, p. 2), „cronometrorilor și *scorerului*" (Sp. 679, 29 IX/69, p. 4).

scuter — s. n., engl. *scooter* ['sku:tə], tip de motocicletă (DM). Nu credem să fi pătruns la noi prin franceză (DN).

set — s. n., engl., fr. *set* [set] (Iordan 498, DM, DN). În terminologia tenisului avem și un alt neologism din aceeași familie de cuvinte : *setbal* (v. și Trofin 129), „minge servită către sfîrșitul setului și prin care, în mod virtual, unul din jucători poate cîștiga setul", cf. „înscriind primul *setball*" (Sp. 522, 22 IV/69, p. 1), „două *setbaluri* sînt ratate consecutiv" (Sp. 673, 23 IX/69, p. 4). Am întîlnit două variante de pronunțare : ['setbal] și ['setbol], prima în concordanță cu normele ortoepice ale limbii române (cf. *fotbal*, *handbal*), iar a doua influențată de fonetismul cuvîntului în limba engleză. *Setaveraj* — s. n., din engl. *set-average* (DN), termen cu caracter tehnic din domeniul tenisului și al voleiului („pe următoarele locuri avînd același număr de puncte și fiind despărțite doar prin *setaveraj* se află R.D.G., Italia și România" — Sp. 685, 5 X/69, p. 4).

slip — s. n., tip de costum de baie, engl., fr. *slip* [slip], (DM, DN).

sport — s. n., engl. *sport* [spɔ:t], după unii autori a intrat în română prin intermediul francezei (DM, DN, Teodorescu 1035). Dacă admitem această ipoteză, fonetismul din română trebuie explicat ca fiind o urmare a aplicării normelor ortoepice ale limbii noastre la un termen ce a pătruns prin limba scrisă. Credem că este mai curînd un cuvînt cu etimologie multiplă. (Pentru observații privind originea și evoluția termenului în engleză și franceză v. Jacquier ; cf. și Bogdan 743.)

Un împrumut direct din engleză este cuvîntul *sportsman* (DM), cu două variante de pronunțare : [sports 'man] și [sports 'men] (cea de-a doua sub influența fonetismului din engleză). La plural avem formele *sportsmani* (corespunzînd normelor morfologice românești) și *sportsmeni* (sub influența pluralului *sportsmen* din engleză). În română s-a format prin derivare femininul *sportsmană* (Trofin 129).

sprint — s. n., engl. *sprint* [sprint], probabil prin intermediar francez (DM, DN). Varianta de pronunție [ʃprint] este un fenomen de hipercorectitudine [23], mai precis un „hipergermanism" [24]. Prin derivare s-a format în română verbul *a sprinta* (DM). Numele de agent *sprinter(ă)* provine din engl. *sprinter* ['sprintə], probabil prin intermediul fr. *sprinter* (DN).

start — s. n., engl. *start* [sta:t] (DM, DN, Trofin 126, Bogdan 742). Varianta de pronunție [ʃtart] este un hipergermanism [25]. *Starter* — s. m., engl. *starter* ['sta:tə], prin intermediul limbii franceze (DM, DN). Un termen înrudit este *blocstart* — s. n., engl. *blockstart* ['bloksta:t] (DN), cu două variante de pronunție : ['blokstart] și ['blokʃtart].

stop — s. n. (în limbajul sportiv, referitor la oprirea mingii sau a pucului), probabil etimologie multiplă (fr., engl. *stop* [stɔp] ; cf. DN). Prin derivare s-a format verbul *a stopa :* „Portarul D. *stopează* una din acțiunile bucureștenilor" (Sp. 665, 15 IX/69, p. 2). *Stoper* — s. m., engl. *stopper* (Seche 82, DN, L. Seche 40), s-a folosit un timp cu grafia din engleză (Trofin 126—27). Acum adaptat normelor ortografice românești : „fotbalistul dîrz, *stoperul* greu de depășit" (Sp. 617, 27 VII/69, p. 3).

suporter — s. m., engl. *supporter* [sə'pɔtə] (DM, DN, Bogdan 744), după Iordan 498, prin intermediul francezei. Modul în care termenul este accentuat în română ([su'porter]) pledează în favoarea provenienței directe din engleză.

șort — s. n., engl. *short* [ʃɔ:t] (Trofin 126), după Iordan 498, DM și DN, prin intermediul francezei.

șut — s. n., engl. *shoot* [ʃu:t] (DN, Trofin 127), prin intermediul francezei (Iordan 498, DM). Nu credem că verbul *a șuta* trebuie explicat printr-un intermediar francez (DM, DN), ci mai curînd ca o derivare petrecută în română (Trofin 128). Numele de agent *șuter* („excelent *șuter*", Sp. 608, 18 VII/69, p. 3 ; „*șuteuri* recunoscuți", Sp. 551, 22 V/69, p. 3) are probabil etimologie multiplă : împrumut din engleză, franceză și derivare petrecută în română de la verb. Ocazional apare varianta *șutor* (DN).

---

[23] Al. Graur, *Alternanța SP/ȘP, ST/ȘT* (în „Studii și cercetări lingvistice", XX, 1969 nr. 3, p. 335—337).

[24] Th. Hristea, *Probleme de etimologie*, Editura științifică, București, 1968, p. 283.

[25] Cf. Graur, *loc. cit.*, Hristea, *loc cit.* Această particularitate de pronunție a fost menționată și într-un comentariu lingvistic prezentat de Flora Șuteu în cadrul unei emisiuni de televiziune.

tandem — s. n., engl. *tandem* ['tændəm]. Accentul oxiton al cuvîntului indică pătrunderea lui în română prin intermediul francezei (DM, DN).

tenis — s. n., termen englez (*tennis* ['tenis]) care a pătruns în română prin intermediul francezei (Iordan 498, DM, DN). Pentru originea și istoria cuvîntului v. Jacquier; Florescu și Pădureț. *Tenis* — s. m., pl. *tenișI*, provine din „pantofi de tenis" (cf. engl. *tennis shoes*). Din aceeași familie de cuvinte face parte adj. *tenisistic(ă)* : „spectacol *tenististic*" (Sp. 609, 19 VII/69, p. 4); „competiția *tenisistică*" (Sp. 517, 17 IV/69, p. 1). Cuvîntul *tenisman* „jucător de tenis" este un împrumut din engleză. La plural circulă atît forma *tenismani*, cît și forma *tenismeni*. Prin derivare s-a format femininul *tenismană* (Trofin 129), pl. *tenismane* („concursul de verificare și selecție a *tenismanelor*", Sp. 586, 26 VI/69, p. 2). Forma de feminin *tennis-woman*, folosită ocazional (Sp. 599, 30 V/69, p. 1) este un anglicism gazetăresc.

trening — s. n., engl. *training* ['treiniŋ] (DM, DN), a pătruns în română pe cale orală, forma românească fiind influențată de fonetismul englezesc. Pe lîngă sensul mai vechi, de „îmbrăcăminte (sportivă) de flanelă, compusă din bluză și pantaloni strînși la glezne" (DM), se folosește astăzi și ca echivalent al termenilor „antrenament, pregătire".

upercut — s. n., engl. *uppercut* ['ʌpə kʌt] (Trofin 127), după Iordan 498 și DN, prin intermediul francezei.

volei — s. n., engl. *volley(-ball)* ['vəli bɔl] (DM, DN, Trofin 129, Bogdan 743, Florescu și Pădureț), cf. fr. *volley-ball*. Numele de agent *voleibalist(ă)* s-a format în română, prin derivare cu sufixul *-ist(ă)* de la forma mai veche a cuvîntului : *voleibal*. Tot de la această formă s-a derivat și adj. *voleibalistic*.

★

Examinînd cuvintele enumerate mai sus, observăm că ele împărtășesc cîteva trăsături specifice, și anume : sînt cunoscute unui cerc larg de vorbitori, au intrat în vorbirea curentă, fiind adeseori folosite și în alte contexte decît cele ale sportului de la care au provenit, s-au integrat în limba noastră (adaptîndu-se sistemului fonologic și morfologic românesc).

În privința pătrunderii lor mediate în română, aproape exclusiv prin franceză, formulăm unele rezerve. Este drept că majoritatea acestor termeni există și în limba franceză [26] — și că în multe din cazurile analizate este posibil ca influența franceză să se fi exercitat (uneori în paralel cu cea engleză) în formarea vocabularului sportiv românesc —, dar simpla lor atestare în franceză nu reprezintă în absolut toate cazurile garanția preluării lor în română prin intermediul francezei. Acești termeni de origine engleză au pătruns simultan (sau aproape simultan) într-o serie de limbi europene [27]. Dăm, spre ilustrare, exemple din germană și rusă — limbi cu care româna a venit de asemenea în contact [28].

[26] Cf. Karlheinz Becker, *op. cit.*
[27] Cf. Fritiof Wikström, *op. cit.*; M. F. Lang, *op. cit.*
[28] De aceea, în unele cazuri, am înclinat către soluția etimologiei multiple.

Germană: *Basketball; Boxer, boxen; Knockout; Kraul, kraulen, Krauler; Derby; Dribbling, dribbeln; Foul, foulen; Finish; Golf, Golfer; Handikap; Hockey; Yard; Jolle; Jacht; Leader; Manager; Match, Matchball; Penalty; Polo; Ring; Rugby; Shortes; Slip; Sport, Sportler, sportlich; Sprint, Sprinter, sprinten; Start; Stop, Stopper; Tandem; Tennis; Training, Trainingsanzug; Uppercut; Volleyball* [29].

Rusă: *аут; баскетбол, баскетболист, баскетбольный; бокс, боксёр, боксёрский; каноэ; нокаут, нокаутировать; корнер; кроль; кросс; финты; финиш; футбол, футболист, футбольный; гол; гольф; гандикап; хоккей, хоккеист; яхта; ял; ярд; лидер; менеджер; матч; офсайд; пеналти; (водное-) поло; регби; рекорд; рекордсмен; ринг; спорт, спортивный, спортсмен; спринтер; старт; стартер, стартовать, стартовой; шорты; тендем; теннис, теннисист, теннисный; тренировать, тренированный, тренироваться, тренировка, тренировочный; волейбол, волейболист, волейбольный* [30].

[29] După *Fremdwörterbuch. Der Grosse Duden*, 2. Auflage, Bibliographisches Institut, Dudenverlag, Mannheim, Band 5, 1966, 771 p., și *Dicționar german-român*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966, 1172 p. În această listă am păstrat ordinea în care au apărut cuvintele în textul românesc.

[30] După *Орфографический словарь русского языка*, Moscova, 1957, 1259 p., și *Энциклопедический словарь по физической культуре и спорту* (под ред. Кукушкина), Moscova, 1963.

APERTURA VOCALELOR ŞI PURISMUL LUI I. HELIADE RĂDULESCU

DE

ION ŞTEFAN

Într-un articol recent [1], Ion Gheţie susţine că principala preocupare de ordin lingvistic a lui Ion Heliade Rădulescu a fost problema unificării limbii literare, în care scop scriitorul nostru propune două căi de realizare — urmarea limbii cărţilor bisericeşti [2] şi recoltarea din diverse provincii a unui număr de fonetisme, forme şi cuvinte din limba vorbită, după criteriul latinităţii şi al răspîndirii lor. Intenţia noastră este aceea de a arăta în rîndurile de mai jos că acestor criterii trebuie să li se adauge încă unul, şi anume cel al eufoniei. Faptul a fost amintit, în treacăt, de D. Popovici, care, referindu-se la modul de selectare a elementelor neologice, îi atribuie lui I. Heliade Rădulescu un criteriu estetic, „care determina pe scriitor să ceară o limbă literară armonioasă, eufonică" [3].

Preocupările lui Heliade pentru valoarea eufonică a sunetelor şi, în general, pentru armonia cuvintelor se manifestă încă de la începutul activităţii sale. Aceste preocupări au fost apreciate de scriitori de prestigiu din secolul trecut [4]. Şi, ceea ce la prima vedere pare mai greu de acceptat, însuşi purismul lui Heliade are la bază, în afara principiului latinist, şi o motivare eufonică. Tangenţial, faptul a fost remarcat de G. Călinescu, care vedea în italienismul lui Heliade o intenţie muzicală: „În filologia extravagantă a lui Eliade nu trebuie să vedem o simplă încercare de a se apropia de lumea latină, prin etimologisme şi italienisme. Nici latiniştii ardeleni nu erau astfel din patriotism român... Eliade pare a fi intuit o necesitate a poetului de pretutindeni de a-şi face un limbaj cît mai convenţional, asemeni muzicii... Maniera lui Eliade e un cultism, ca acela al lui

---

[1] „Limba română", 1972, nr. 2, p. 91—102.

[2] Prin urmarea cărţilor bisericeşti, Heliade nu înţelege atît selectarea cuvintelor folosite de cei ce le-au scris sau tradus, deoarece multe din ele erau de origine slavă, cît mai ales a fonetismelor şi a formelor gramaticale.

[3] I. Heliade Rădulescu, *Opere*, Editura Fundaţiilor, 1943, vol. II, p. 533.

[4] V. Alecsandri spune într-o scrisoare din 1867 către Al. Hurmuzachi: „El (Heliade) vroeşte pentru România o limbă simplă, dulce, armonioasă, ferită de cacofoniciuni" („Convorbiri literare", 1906, p. 1098—1099).

Macedonski, Barbu şi al tuturor poeţilor aspirînd la muzică, o încercare de cifru liric" [5].

Heliade consideră că limba se înavuţeşte prin cultivarea ştiinţelor şi artelor, dar prin muzică devine mai armonioasă. Potrivit concepţiei lui Heliade, limba se dezvoltă şi se cultivă împreună ca muzica. Tot ce este sunet, afirmă el, aparţine domeniului muzicii. Din cea mai adîncă antichitate, scrie Heliade, „fiecare autor (şi primii autori fură poeţi) invoca cîte o muză ca să-l inspire a vorbi sau mai bine a *cînta* şi a vaticina; limba lor era o muzică, pentru că de la prima linie zicea *cînt* şi expresiunile lor se zicea versuri" [6]. Multe din observaţiile lui Heliade asupra limbii trebuie puse deci în legătură cu concepţia că limba se cultivă prin convieţuire cu muzica.

Heliade recomandă forma *joc*, nu *gioc*, obişnuită în Moldova, nu numai fiindcă este mai apropiată de etimonul latin, ci şi pentru că i se părea mai eufonică. În corespondenţa cu C. Negruzzi, propunînd un calcul statistic, Heliade scrie: „să cerceteze cineva într-o frază sau filă să vază cîţi *j* şi cîţi *l* găseşte, ca să cunoască proporţia de armonie şi de melodie ce se află între ea şi între celelalte limbi" [7].

De asemenea, el apreciază că grupul consonantic din română *mn* este mai clasic, ceea ce înseamnă, în acest caz, mai eufonic, decît grupul *gn* din latină, din care provine, deci *lemn* sună mai plăcut la auz decît *lignum* [8]. Subliniind că *ĭ* şi *ŭ* afonizaţi înlesnesc versificaţia, scriitorul adaugă că, în acelaşi timp, „îndulcesc vorbele" [9].

Pentru Heliade însă, eufonia limbii se realizează, în primul rînd, prin aportul vocalelor şi, în special, al vocalelor deschise, care aduc limbii un spor de sonoritate. De altfel, după părerea lui Heliade, consoanele nici nu sînt sunete independente, ele avînd nevoie de sprijinul vocalelor şi tocmai de aceea li se zice „consunate". Vocalele ocupă deci un loc central în concepţia lui Heliade despre limbă.

De altfel, el atribuie fiecărei vocale o valoare expresivă. Astfel, după Heliade, *a* exprimă mirare, *e*, extaz, *o*, strigare, *u* chemare, iar *i* mişcare [10].

Heliade a scris în repetate rînduri despre vocale. El clasifică vocalele din limba română după mai multe criterii, dintre care principale sînt cel al purităţii şi cel al aperturii lor. Există, pe de o parte, vocale „deschise" sau pure, care sînt *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, vocale „închise" şi confuze, *ă*, *ĕ*, *ŏ*, denumite astfel deoarece „se amestecă sau se ia una drept alta în pronunţiaţie, pronunţîndu-se cîte trele mai ca *e* mut francez" (este vorba, de fapt, de vocala *ă*), şi vocale închise, însă „puţin confuze" sau nazale, care sînt *â*, *ê*, *î*, *ô*, *û* (de fapt, este vorba de *î*) [11]. Pe de altă parte, avem vocale „rotunde", care sînt *a*, *o*, *u*, numite astfel fiindcă, în rostirea lor, „sunetul sau vocea iese printr-o uvertură rotundă", şi „vocale ovale", care sînt *e* şi *i*. Cînd

---

[5] George Călinescu, *Principii de estetică*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1968, p. 232.

[6] I. Heliade Rădulescu, *Curs întreg de poesie generală*, Bucureşti, 1868, vol. I, p. VIII.

[7] I. Heliade Rădulescu, *Opere*, ed. cit., vol. II, p. 217.

[8] *Op. cit.*, vol. II, p. 342.

[9] *Op. cit.*, vol. II, p. 217.

[10] *Op. cit.*, vol. II, p. 368.

[11] I. Heliade, *Literatura, critica*, Bucureşti, 1860, p. 86.

pronunţăm vocala *e*, ovalul gurii, spune Heliade, este mai larg, însă la *i* se strînge „pînă devine mai egal unei linii sau unei crăpături" [12]. În sfîrşit, *a*, *o*, *e* sînt, zice scriitorul „vocalele cele mai mari, adică cele ce se pronunţă cu gura mai deschisă, de aceasta sînt şi mai favorabile la cîntare ; *e* este egal lui *o* la timp, *a* este un *o* deschis" [13]. Trebuie reţinută afirmaţia lui Heliade că vocalele *a*, *o* şi *e*, care au o apertură mai mare, sînt totodată mai favorabile pentru cîntare. Scriitorul nostru a arătat, tocmai pentru acest motiv, o oarecare repulsie faţă de vocalele închise şi în special faţă de *î*.

Într-una din prefeţele sale, mai puţin cunoscută, totuşi importantă pentru definirea opiniilor despre limba literară pe care le-a profesat Heliade, acesta susţine că românii ar putea să încerce a cînta, lucru care pentru alte popoare nu este posibil, opere italiene în limba lor proprie, „ferindu-se însă de desele *u*, cercînd a le preface în *o* [14], ferindu-se de desele *i* ce sînt aşa de urît la cîntat, şi de desele *î* care fac a scoate glasul pe nas" [15]. Prin urmare, Heliade se pronunţă împotriva vocalelor închise, dorind limitarea acestora în limbă, deoarece nu sînt propice, nu sînt adecvate pentru cîntare, şi în schimb pledează pentru vocalele deschise, care favorizează cîntarea şi implicit cultivarea limbii.

Heliade a încercat să dea o explicaţie motivului pentru care în limba română sînt frecvente vocalele închise, ca *i*, *î* şi *u*. În secolul trecut era răspîndită şi în ţara noastră părerea că limba este influenţată de climă. Este o opinie la care aderă, în afară de Heliade, cel mai zelos propagator al ei, şi alţi scriitori ca, de exemplu, C. Aristia, Titu Maiorescu etc. Circula părerea că limbile meridionale sînt mai armonioase, în timp ce graiurile nordice, din climi reci, sînt mai aspre. Pînă şi Byron exprimă într-un poem o asemenea convingere, care în traducerea lui Heliade, făcută după un intermediar francez, apare astfel : „Silabele din care se alcătuieşte ea (limba italiană) răsuflă fericita climă a miezii zilei şi curg cu atîta dulceaţă încît nu este nici un sunet care să se pară tare şi barbar la limba noastră de la miazănoapte aspră, noduroasă, guturăiată şi care mai puţin seamănă cu vorba omenească, decît cu şuieratul sau guiţatul dobitoacelor" [16].

Urmîndu-l, probabil, mai ales pe Condillac, Heliade afirmă că în ţările meridionale, cu o climă mai blîndă, cum sînt Italia şi Grecia, omul pronunţă sunetele cu gura deschisă, după propria-i voinţă, fără nici o constrîngere din partea climei, în timp ce în ţările nordice, la frig, le pronunţă cu gura închisă, determinat de temperatura rece. Frigul şi umiditatea au o influenţă negativă asupra organelor vorbirii, fapt ce duce la alterarea sunetelor, mai ales a vocalelor, care capătă o apertură mai mică, devin închise. Atît limba, cît şi muzica au putut progresa în Italia şi în Grecia tocmai mulţumită climei favorabile.

Prin urmare, în condiţiile unei clime reci, vocalele se închid, iar consoanele devin mai dure. Astfel, scrie Heliade, *a* se transformă în *e*, *o*, în

---

[12] *Op. cit.*, p. 93.
[13] *Op. cit.*, p. 94.
[14] După Heliade, vocala *u* este o jumătate din *o*.
[15] *Norma*, tragedie lirică de Felice Romani, tradusă de I. E(liade), Bucureşti, 1843, p. X—XI.
[16] *Din scrierile lui Lord Byron*, traduse de I. Eliad, Bucureşti, 1834, partea a III-a, p. 54.

u, iar *e* devine *i*. De exemplu, lat. *amare* devine în franceză *aimer*, *pax* se transformă în *paix*, lat. *anima* capătă în română forma *inimă*, lat. *montem* devine *munte*, *bene* se transformă în *bine* etc. În limbile nordice predomină vocalele închise și consoanele aspre. Lui *scribere*, de exemplu, în germană îi corespunde *schreiben* [17]. „La popolii nordului, scrie Heliade, dispar adesea vocalele din cauza frigului ce nu lasă a se deschide gura, în vorbele germane și slave se văd cîte patru și cinci consoane și abia cîte o vocală. La frig, consoane mai dulci devin aspre" [18]. În felul acesta se încalcă legile eufoniei.

Problema paupertății limbilor nordice în vocale este abordată astăzi cu mai multă circumspecție. F. de Saussure admite că clima poate influența limba, dar lucrurile se complică dacă se intră în detalii, idiomurile lapone și finice, care sînt destul de bogate în vocale, avînd o sonoritate apropiată de cea a limbii italiene, în timp ce limbile scandinave sînt bogate în consoane [19].

Limba italiană a păstrat puritatea vocalelor latine. Dacă italiana a putut conserva mai bine, spune Heliade, fizionomia celei latine, aceasta se datorește faptului că ea s-a dezvoltat în condiții climaterice favorabile, fiind continuatoarea celei latine în același mediu geografic, în care a trăit poporul roman. Orice limbă naturală, care este supusă hazardului, spune Heliade, se corupe din cauza influențelor străine și a climei aspre (sau prea calde). Influențe străine a suferit și limba italiană. Totuși, datorită mediului geografic, ea a păstrat o mai mare similitudine cu latina. „Limba latină, scrie Heliade, încetînd de a se mai cultiva în Italia ce a fost leagănul ei, după căderea imperiului, de o parte din innoranță căzu cu dînsa în atîtea erori gramaticale și se împlu de atîția solecismi, și pe de alta barbarii o împlură de atîtea elemente parazite și desfigurătoare. Din latina rustică, deveni o latină barbară. Locul natal apără însă elementul roman de atacele ce i-ar fi putut veni în clime mai reci, ca a galilor și a Daciei. Prosodia îi rămase întreagă, cum și puritatea vocalelor" [20]. În schimb, latina transplantată în Galia și în Dacia s-a corupt nu numai datorită popoarelor barbare, ci și climei mai reci, care a determinat închiderea vocalelor, fapt ce a avut ca rezultat reducerea sonorității limbii franceze și a celei române.

S-a încercat să se dea diferite explicații atacurilor violente ale lui Heliade, mai ales după anul 1840, împotriva limbii franceze. Explicația principală este însă aceea că și franceza, care reprezintă sursa de unde scriitorii noștri împrumutau neologisme, este, după Heliade, o limbă asupra căreia și-a pus amprenta clima rece, care a dus la închiderea vocalelor. Ca atare, Heliade, care aprecia funcția sonoră a vocalelor deschise, nu putea să recomande franceza ca izvor de împrumuturi pentru limba română.

Apertura vocalelor constituie unul din principiile ce stau la baza purismului lui Heliade. Cuvintele străine ce au pătruns în limba noastră sînt de origine slavă, maghiară, germană etc., cuvinte provenite din limbi influențate de clima rece, sărace în vocale și mai ales în vocale cu o aper-

---

[17] I. Heliade Rădulescu, *Opere*, ed. cit., vol. II, p. 383.
[18] *Ibidem*.
[19] Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Paris, 1960, p. 203.
[20] I. Heliade Rădulescu, *Curs întreg de poesie generală*, București, 1868, vol. I, p. XXXIX—XL.

tură mai mare. Orientarea lui Heliade spre latină şi italiană se explică tocmai prin această bogăţie de vocale şi, în primul rînd, de vocale deschise, a celor două limbi.

În comparaţie cu limba română sau cu cea franceză, italiana are un mai mare procent de vocale deschise, iar proporţia dintre vocale şi consoane este foarte apropiată. Datorită climei mai blînde, limba italiană, afirmă Heliade, s-a sustras acţiunii pe care o are frigul asupra sunetelor. De aceea, pentru purificarea limbii noastre, Heliade s-a orientat spre latină şi italiană [21].

De fapt, Heliade nici nu a fost, propriu-zis, un italienist, ci — pe fondul unui latinism moderat — un eclectic, lucru pe care-l mărturiseşte el însuşi, în repetate rînduri. La baza cultivării limbii trebuie să stea selecţia din diferite dialecte a formelor celor mai eufonice. El scrie : „vrînd să formăm o limbă, n-avem alt drum mai drept decît a alege din toate dialectele ce este mai bun şi mai clasic" [22]. Italiana este, pentru Heliade, în raport cu limba română, tot un dialect. În prefaţa unei traduceri pe care am mai citat-o, Heliade afirmă că „apropierea dialectului român de cel cultivat italian, formarea cu vremea a unei limbe din mai multe dialecte române, între care intră şi cel italian, a fost tot cugetul traducătorului" [23]. Heliade voia deci ca „printr-un eclectism din toate dialectele a înfiinţa o limbă înţeleasă şi adoptată de toţi, o limbă unitară..." [24].

Intenţia lui Heliade a fost aceea de a transforma, în mod treptat, limba română, astfel încît, deşi vorbită într-un spaţiu geografic cu climă mai rece, să devină o limbă în care frecvenţa vocalelor şi mai ales a celor deschise să fie apropiată de cea a limbilor latină şi italiană, deci a unor limbi ce s-au vorbit sau se vorbesc în spaţiul geografic al Mediteranei, cu climă mai blîndă. Heliade a fost un clasic, un meridional şi a vrut să facă din română o limbă meridională, mai sonoră, mai eufonică.

De altfel, el nu elimină din limbă cuvintele de origine greacă. Scriitorul a combătut folosirea desinenţelor gramaticale după model grecesc, nu şi a cuvintelor de provenienţă greacă. Chiar în *Vocabular de vorbe străine în limba română*, referindu-se la cuvintele a căror iniţială este vocala *e*, Heliade scrie că cele mai multe sînt greceşti, „însă pe unde au apucat să se zică sînt binevenite ca toţi grecii şi la noi şi în toate părţile lumii ; ei au un privilegiu, cum şi vorbele lor. Ei se naturalizează în orice ţară şi vorbele lor în orice limbă" [25]. Limba greacă fiind o limbă meridională, bogată în vocale, Heliade nu elimină deci, în cadrul purismului pe care l-a propagat, cuvintele de origine greacă. Un termen ca *procopseală*, de pildă, este frecvent utilizat de scriitor. Heliade subliniază chiar că şi grecii au pierdut, din cauza ignoranţei, unele cazuri ale declinării substantivelor, „nu însă şi prosodia şi puritatea vocalelor şi diftongilor" [26]. Chiar un cuvînt de origine slavă, dacă este mai sonor, Heliade ezită să-l înlăture. Despre

---

[21] Nu numai Heliade aprecia armonia limbii italiene, ci şi alţi scriitori. C. Negruzzi, de exemplu, scria că „limba lui Tasso este mai dulce şi mai priincioasă auzului decît sora ei română" („Alăuta românească", 1837, p. 113).

[22] „Curierul de ambe sexe", vol. IV, p. 220.

[23] *Norma*, tragedie lirică de Felice Romani, tradusă de I. E., Bucureşti, 1843, p. VI.

[24] I. Heliade Rădulescu, *Curs întreg de poesie generală*, vol. I, p. XXII.

[25] I. Heliade Rădulescu, *Opere*, ed. cit., vol. II, p. 346.

[26] I. Heliade Rădulescu, *Curs întreg de poesie generală*, vol. I, p. XL.

cuvîntul *veac* afirmă că nu este slav. În vocabularul său, *vorbă* se substituie termenului *cuvînt*, care conţine vocale închise. El înlocuieşte din limbă unele cuvinte de origine latină, deoarece vocalele lor s-au închis în română, cu neologisme de origine latină sau romanică, fără vocale închise : *pădure* cu *selbe*, *a zbura*, cu *a zvola* etc.

Care sînt însă căile folosite de Heliade pentru a spori sonoritatea limbii române, pentru a mări frecvenţa vocalelor cu apertură mai mare? În primul rînd, din punct de vedere fonetic, este de notat faptul că el recomandă şi foloseşte unele forme în care vocalele, în comparaţie cu alte forme, sînt mai deschise. Heliade recomandă formele muntenești *vedem*, *înviat*, *tot*, în loc de *videm*, *înviet*, *tăt*, cum zic moldovenii, şi pentru că conţin vocale mai deschise şi sînt mai sonore. Unele neologisme, care în forma lor actuală conţin o vocală închisă, în scrierile lui Heliade au vocala corespunzătoare deschisă : *abondanţă*, nu *abundenţă*, *abondă*, nu *abundă*, *circonstanţă*, nu *circumstanţă* etc.

Sînt interesante consideraţiile pe care le face Heliade în legătură cu apertura vocalelor. Heliade consideră că vocala *ă* este mai deschisă decît *e* şi pledează pentru folosirea ei, în locul lui *e*, în terminaţia unor cuvinte. Românul, zice Heliade, n-a prea vrut să facă eforturi cînd vorbeşte, „să caşte gura mare, să ţuguie buzele, să treacă dintr-o margine la alta, să facă paşi mari. A vrut să fie comod şi cam a lene şi în vorbă... Prin urmare, unde a avut un *i*, care se pronunţă oval cu buzele cam închise, de a venit după dînsul un *ă* ce se pronunţă cu gura mai căscată, lui i-a fost lene să deschiză gura şi i-a venit mai bine cu *e*, prin care nu se cască gura ca la *ă*" [27]. De aceea, românul zice *să puie*, în loc de *să puiă*, *disgraţie*, în loc de *disgraţiă* (cum, de fapt, scrie Heliade).

Şi mai grea i s-a părut românului trecerea de la *i* la *o* (firește, în comparaţie cu romanii), deoarece aceasta însemna „să deschiză gura şi s-o ţuguiă şi asta îi da de lucru, aşa îl dete şi pe *o* iar în *e* şi din *oraţiŏ*, *naţiŏ*, *posiţiŏ*, făcu *oraţie*, *naţie*, *posiţie*" [28], substantive neologice care în scrierile mai tîrzii ale lui Heliade au terminaţia *-iŏ* [29].

Heliade pledează deci pentru folosirea vocalelor cu apertură mai mare, chiar în cazul unor neologisme care au pătruns în limba română sub altă formă. Se pare că în special vocala *î* era în dizgraţia lui Heliade, care încearcă să restituie limbii noastre vocala originară, din latină, mai ales cînd aceasta este *o* sau *a*. El scrie că urechea noastră este mai împăcată să audă *o* înainte de *n* şi după *r*, deci trebuie zis *fòntînă*, nu *fîntînă* ; care român, întreabă scriitorul, n-ar prefera să scrie şi să pronunţe *cantare*, în loc de *cîntare?* [30]. „Îmi displac în limbă vocalile guturăiate şi guşate... Şi ce n-am putut şi nu pot face eu, va face muzica, prin românii ce au cultivat-o ... Cultivîndu-se muzica României, se va armoniza şi limba

[27] I. Heliade, *Literatura, critica*, Bucureşti, 1860, p. 223. În realitate, apertura vocalei *e* este mai mare ca a lui *ă* (cf. Al. Rosetti, *Introducere în fonetică*, Editura ştiinţifică, 1967, p. 67).

[28] I. Heliade, *Literatura, critica*, p. 224.

[29] În legătură cu datarea apariţiei acestor forme în scrierile lui Heliade, este lămuritor acest citat : „dacă ştim ce va să zică limbă şi gramatică, se cuvine a declina : *româna naţiŏ, a românei naţiuni* şi apoi *naţiunile*. Acest fel eu m-am determinat a scrie astăzi în 1860 şi încă de vreo doi ani încoa, cînd scriu limbă şi proză, nota bene, în versuri însă poetul poate adesea e nevoit a da în dialecte" (*op. cit.*, p. 224).

[30] I. Eliade, *Paralelism între dialectele român şi italian sau forma ori gramatica acestor două dialecte*, Bucureşti, 1841, p. 147, 154.

ei", scrie Heliade [31]. În alt loc, într-o lucrare despre ortografie, el reia afirmaţia că „vocalele nazale se vor desguturăia cu timpul, cu muzica ce va trece printr-însele sau prin limba noastră" [32].

O altă cale folosită de Heliade pentru sporirea frecvenţei vocalelor cu apertură mai mare în limba română o constituie modificarea unor desinenţe gramaticale. Iată cîteva exemple. Scriitorul extinde desinenţa *-e* la pluralul substantivelor de declinarea I, şi la cele care au astăzi desinenţa *- i*, scriind deci *limbă/ limbe, stîncă/stînce* etc.

Forma persoanei a 3-a singular la prezentul indicativului, la verbele de conjugarea I, este identică cu cea de la perfectul simplu. Pentru a le distinge, Heliade propune ca persoana a 3-a singular a perfectului simplu să aibă desinenţa *ò* : *arò*, precizînd că „cu modul acesta de scris, cînd va trece o dată şi muzica cum se cuvine prin limba noastră, după cum trecu prin cea italiană... îi vom face un mare serviciu, dîndu-i o vocală rotundă, ce se poate cînta cu gura mai deschisă, în locul lui *ă*, la care artistul va fi nevoit a mai închide gura şi a scoate jumătate sonul pe nas" [33]. În continuare, scriitorul afirmă că a recurs la această desinenţă încă înainte de a cunoaşte limba italiană. „Cînd mai apoi trecui de curiozitate prin tipii acestei limbe surori gemine cu a noastră, rămăsei mulţumit de instinctul meu" [34]. Heliade păstrează vocala *ò* (care se substituie lui *ă*), la toate cele trei persoane ale pluralului, la perfectul simplu şi mai mult ca perfectul indicativului (*cîntaròm, cîntaròţi, cîntarò* şi *cîntaseròm, cîntaseròţi, cîntaserò*) la toate conjugările [35].

Cu toate că Heliade a recomandat ca desinenţă a persoanei a 3-a plural, la imperfectul indicativului, vocala *-u*, el a continuat să acorde prioritate, în scris, formei fără *-u*, pentru a evita un diftong descendent; el a scris deci mult timp şi după 1840 deopotrivă cu şi fără desinenţa -u [36].

Cuvintele de origine romanică introduse în limbă de Heliade aduc un spor de sonoritate. Consultînd lucrarea *Vocabular de vorbe străine în limba română* şi desprinzînd la întîmplare cîteva cuvinte, ca *prilej, primejdie, pricină, privelişte, privire, pustietor*, care sînt înlocuite de scriitor cu neologisme ca *ocazie, pericol, cauză, spectacol* (dar şi cu *teatru* în unele texte), *acuzare, devastator*, se observă lesne că acestea din urmă sînt mai bogate în vocale deschise.

Dacă se compară cuvintele din cele două versiuni ale poeziilor revizuite de Heliade, se poate constata că în versiunea a doua numărul de vocale a crescut şi, în mod deosebit, a sporit frecvenţa vocalei *a*, cu apertura cea mai mare, şi a vocalei *o*. De exemplu, dacă în versiunea din 1830

---

[31] I. Heliade Rădulescu, *Curs întreg de poesie generală, vol. I*, p. LIV.

[32] I. Heliade Rădulescu, *Principii de ortografie română*, Bucureşti, 1870, p. 12.

[33] I. Heliade, *Literatura, critica*, p. 117.

[34] *Ibidem.*

[35] Heliade spune, în 1841, că avem, în română, trei feluri de *o* : unul deschis, *o*, altul închis, ce se pronunţă ca *ă*, şi al treilea lung, care se pronunţă ca diftongul *oa* (*Paralelism între dialectele român şi italian sau forma ori gramatica acestor două dialecte*, 1841, p. 147).

[36] Notăm cîteva exemple din *Curs întreg de poesie generală*, Bucureşti, 1870, vol. II : „poeţii *afla* plăcere" (p. 35); „poeţii antichităţii *vorbea* de zei" (*ibidem*); „acei zei *era* crezuţi" (*ibidem*); „germanii şi englezii *inaugura* o literatură" (p. 40); „oamenii aceia *avea* curagiul ştiinţei lor" (p. 43); „grecii şi romanii... *invoca* una din muze". (p. 55).

a poeziei *Toamna*, în prima strofă de 6 versuri, vocala *a* apare în cuvinte de 16 ori, în cea de-a doua versiune, din 1849, aceeaşi vocală apare în cuvinte de 26 de ori. Este evident, de pildă, că un neologism ca *consolaţiune*, cu care este înlocuit cuvîntul *mîngîiere*, are vocale mai deschise decît acesta din urmă. În poezia *Desnădăjduirea*, care în a doua versiune are titlul *Disperaţia*, cuvinte ca *atotputernic*, *cinstea*, *veşnicia* sînt înlocuite cu termenii *omnipotente*, *bravura*, *eternitatea*, obţinîndu-se în mod vizibil un spor de vocale mai deschise. Comparînd prima versiune a poeziei *Singurătatea*, din 1826, cu cea de-a doua, din 1847, *Isolementul*, în strofa ultimă se constată că, fără a socoti şi diftongii, vocala *a* creşte numeric de la 4 la10, *o* de la 3 la 5, în schimb *i* scade de la 9 la 7.

Chiar în scrierile în proză ale lui Heliade sînt pasaje în care raportul dintre vocale şi consoane este aproape egal.

De altfel, înclinăm a crede că şi adversitatea lui Heliade faţă de diminutive are drept cauză prezenţa, cu preponderenţă, a unui *i* sau *u*, deci a unei vocale închise, în sufixele cu ajutorul cărora se formează derivatele diminutivale.

În concluzie, concepţia lui Heliade despre cultivarea limbii române are la bază, în afara ideii de latinitate, o intenţie de a aduce în limbă forme şi cuvinte cu un număr sporit de vocale şi în special de vocale ca *a*, *ă*,*o*, *e*, care au o apertură mai mare, restrîngînd, în schimb, frecvenţa vocalelor închise, *u*, *i*, *î*. În felul acesta, Heliade credea că limba română va deveni mai eufonică şi va înlesni cîntarea, care contribuie la formarea unei limbi armonioase.

CONSTRUCȚII AFIRMATIVE CU VALOARE NEGATIVĂ ÎN DIFERITE STILURI ALE LIMBII ROMÂNE

DE

GH. N. DRAGOMIRESCU și ION MOISE

Stilurile limbii se deosebesc între ele nu numai prin cuvinte specifice, ci și prin anumite construcții și expresii. Aceeași idee poate fi redată în mod diferit în funcție de limbajul în care își găsește exprimarea : *n-a făcut nimic* (limba română standard) ; *n-a făcut nici o brînză* (limba populară obișnuită) ; *n-a făcut nici pe dracu, a făcut pe dracu, a făcut pe dracu să-l ia* (limbaj rural) : *draci, sufletu', canci* (limbaj popular periferic).

Stilurile limbii române sînt puțin studiate în ceea ce privește construcțiile specifice. Noi am întreprins cercetarea noastră comparativă a negației la toate limbajele care țin de diasistemul limbii române.

În limba română contemporană, negația poate fi exprimată și prin construcții afirmative. Bogăția, structura, frecvența și expresivitatea acestor construcții variază după limbajul în care se folosesc.

I. O serie de construcții afirmative cu valoare negativă se întîlnesc atît în limba populară cît și în limba literară, deci țin de limba comună [1].

1. Unele propoziții interogativ-afirmative sau chiar interogativ-exclamative, replici în dialog, neagă o afirmație a interlocutorului.

---

[1] Folosim termenii de „limbă literară" și „limbă populară" în sensul școlii lingvistice de la Praga, pe care îl acceptăm cu precizările prof. I. Coteanu, din articolul *Structura stilistică a limbii*, în culegerea *Elemente de lingvistică structurală*, Editura științifică, 1967, p. 211—215. Ținem să menționăm aici că specificul limbii populare îl vedem în toate acele elemente lexicale, fonetice și gramaticale care apar în vorbire sub impulsul afectului, apărate de oricare din constrîngerile care guvernează limba literară standard sau chiar artistică (cum ar fi : corectitudinea, evitarea vulgarității, obscenității etc.). Pe de altă parte, opoziția dintre limba literară standard și cea populară poate fi oarecum absolută, în timp ce limba literară artistică poate recurge la limbajul popular ori de cîte ori un autor își propune să caracterizeze personajele și cu ajutorul exteriorizărilor lingvistice. Astfel, noi vom ilustra construcțiile populare cu exemple din literatura artistică sau cu frînturi de conversație auzite în diferite împrejurări. Considerăm că o serie de scriitori, cînd e cazul, redau în mod autentic limba populară în anumite stiluri ale sale.

„— **De unde vrei să ştiu eu, domnule, unde-o mai fi şi serviciul ăsta?** *Au înfiinţat atîtea, că nu mai cunoaştem ministerul* !" (C. P., Î., I, 139).

Uneori, negaţia se realizează prin repetarea obiectului în discuţie, în propoziţia interogativă.

„— *Tu eşti cel mai puternic! Dă-mi pe fiie-ta de nevastă*".

„— **Eu? Eu, cel mai puternic?** *Vrei să-ţi baţi joc de mine*" (P. I., P. h., 23).

2. Repetarea cu intonaţie exclamativă a unui cuvînt sau a unei construcţii dintr-o afirmaţie sau o întrebare a interlocutorului creează o negaţie puternică. Uneori cuvîntul repetat este însoţit de interjecţia *ei*, care contribuie la realizarea negării.

„ — *Doctoriţă? zise, fără a se mira, Alboaica.*

— **Ei, doctoriţă** ! *exclamă Niculaie, a făcut şi ea şcoala tehnică sanitară, trei ani*" (M. P., M., II, 506); „*Cum v-aţi distrat?* — **Ce să ne distrăm** ! *făcu Adam, am ajuns acolo, am tras aer în piept de două ori şi ne-am întors, parcă de distracţii îmi arde mie...*" (N. T., D. a., 30).

Anumite propoziţii pot avea valoare afirmativă sau negativă numai în funcţie de intonaţie : cu intonaţie enunţiativă au valoare afirmativă, dar cu intonaţie exclamativă au valoare negativă.

„*Văzut-ai dumneata?* **Să mai pui altădată temei pe vorbele oamenilor** !" (I. Cr., A., 235);„... *veni zvon că o oaste turcească cotropeşte ţara, cică pentru a fugări pe greci şi a înăbuşi eteria.* **Cotropire ne lipsea** !" (P. I., P. h., 174).

3. După o întrebuinţare îndelungată, unele construcţii afirmative cu valoare negativă capătă caracter frazeologic (locuţional). Aşa sînt : *la sfîntu-aşteaptă; asta-i bună; aşa crezi tu; asta s-o crezi tu; de unde; da de unde* etc.

O serie de construcţii de acest gen *(ţi-ai găsit; (dar) de unde, Doamne fereşte, ferit-a Sfîntul, cînd colo)* sînt studiate de acad. Iorgu Iordan în cadrul elipsei : „Numeroase formule fixe — arată domnia-sa — cu caracter mai mult ori mai puţin eliptic, servesc pentru a nega spusele partenerului sau ale unei terţe persoane. Sînt, deci, sinonime, expresive, ale lui *nu*" [2].

Gramatica Academiei consacră şi ea un mic capitol mijloacelor afective de redare a negaţiei, ocupîndu-se de cuvinte şi formule ca : *aş, ba pune-ţi pofta'n cui, teaaa, Doamne păzea, ferit-a sfîntul, dracul ştie, pe dracu, pă dracu ghem* [3].

Asemenea unităţi frazeologice se caracterizează printr-o mare expresivitate : „*Zece ani are să facă armata şi* **are să se elibereze la sfîntu-aşteaptă...**" (M. P., M., I, 95); „*Trebuie să plec! E tîrziu...* — **Asta-i bună** ! **tîrziu?** *se miră Datcu*" (V. F., P., 161).

II. Cîteva construcţii afirmative cu valoare negativă se întîlnesc numai în limba literară. Se realizează prin mijloace sintactice şi figuri de stil.

1. Destul de frecventă este construcţia care ţine de domeniul frazei şi alcătuieşte o falsă finală pozitivă cu valoare de consecutivă negativă : „*Era însă prea fericit* **ca să reflecteze la asemenea amănunte**" (V. F.,

---

[2] Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, Bucureşti, 1944, p. 285—286.

[3] *Gramatica* Academiei R. S. R., ediţia a II-a, vol. II, p. 59—60.

H. p., 111); „*Intui că alunecă pe o pantă riscantă, dar era prea tîrziu,* **să mai poată frîna**" (V. F., E. p. m., 120).

2. Negație intensă conține și construcția cu structura: locuțiunea propozițională *departe de* + pronume personal + verb:

„ — *Dragă Vincenzo, interveni Don Serafino cu tact,* **departe de noi să-ți cerem socoteală**" (V. C., C. o., 47).

3. Foarte plastic se poate exprima negația cu ajutorul unei metafore: „... *ne-a blestemat fata aceea* **să avem liniștea vîntului și dragostea mormîntului**" (N. Ț., D. a., 45 — 46): „să n-avem nici liniște, nici dragoste". Construcția este specifică limbajului artistic.

III. Cele mai numeroase construcții afirmative cu valoare negativă se întîlnesc în limba populară.

1. În limba populară obișnuită, exprimă o negație deosebit de intensă cuvintele *ioc, pace, păi dar* și interjecțiile *haida-de, aș!*

„*Timpul trecea, șezătoarea literară se apropia, dar peste* **ioc.** *Nici o broască măcar*" (A. U., 1969, 34); „— *O cunoașteți mai de mult?* — **Aș!** *În drum spre Constanța ne-am cunoscut*" (N. T., E. S., 45); „... *el din cele aduse de noi s-a folosit; iară noi, din fericirea lui,* **pace!**" (I. Cr., A., 263).

Toate aceste cuvinte realizează o negație intensă și expresivă, dar au nuanțe și întrebuințări oarecum diferite. Adverbul *ioc* arată lipsa totală a unui obiect, deci are sensul „nu este, nu există". Interjecția *aș!* se folosește numai ca replică de dialog și neagă săvîrșirea unei acțiuni exprimată de interlocutor. La fel se folosesc interjecția compusă *haida-de* și locuțiunea adverbială *păi dar*, dar acestea conțin și o nuanță ironică. Cuvîntul *pace* arată că o acțiune exprimată anterior nu se săvîrșește sau că cineva nu acționează după îndemnurile vorbitorului.

În limbajul popular periferic, substantivul cu valoare adverbială *spanac* joacă aproape același rol — neagă o afirmație, dîndu-i să-nțeleagă uneori interlocutorului că pare a nu înțelege adevăruri evidente.

„*— Și-a recăpătat auzul? — Ei,* **spanac!** *I-am dat niște prafuri ca să tușească mai tare*" (Fl., 766, 5).

În același limbaj se întîlnește și termenul *tufă*, care neagă total o acțiune: „*Ce nu ni s-a spus și ce n-am crezut? Pămînt, legi, dreptate!* ... **Tufă!** *Așișderea și amu...* **Tufă!**" (C. P., Î, II, 19).

Un caracter și mai argotizant au cuvintele *canci, sanchi, zexe* (*zise contele Alexe*) etc., *fleoșc, ete scîrț.*

În limbajul rural, cu o valoare apropiată se folosesc interjecțiile compuse *hodoronc-tronc, tranca-fleanca* și expresiile *tranca-fleanca mere acre, tranca-fleanca ciorbă-n cui, tranc (tronc) Marico.* Expresiile *tranca-fleanca mere acre* și *tranca-fleanca ciorbă-n cui*, cu aceeași semantică, se deosebesc între ele în planul orizontal (dialectal) al limbii: prima se folosește în Argeș, a doua în sud-estul Olteniei. Toate aceste sintagme, specifice vorbirii dialogate, exprimă dezacordul cu o afirmație deplasată a interlocutorului:

„ — *Stăneștiul e mai frumos decît Domneștiul.* — **Hodoronc tronc".**

2. O mulțime de construcții afirmative cu valoare negativă specifice limbii populare au căpătat, de asemenea, caracter frazeologic.

a) Destul de frecvente în limba populară obișnuită sînt îmbinările frazeologice *dracu știe, naiba știe, Dumnezeu știe*, care au sensul „nu se știe", „nimeni nu știe" sau „nu știu".

„*Vai de mine, nevastă hăi! zise baba. Ce păcat mi-am găsit cu tine:* **dracu ştie** *ce să faci?*" (I. Cr., P. S. P., 94); „**Dumnezeu ştie** *dacă mă voi întoarce din depărtările acelea*" (I. A., S., 367).

b) Expresia *mai va* de cele mai multe ori are, la origine, sensul „mai aşteaptă, mai trebuie să treacă timp pînă atunci". În ultimul timp, această expresie a căpătat valoare negativă cu sensul „nu se poate, nu e posibil".

„... *dar ce-a fost cu Al. Căpălău,* **mai va** *să-mi spui tu mie că se vede pe toate drumurile*" (F. N., Î. s., 50).

Construcţia se întîlneşte în limba populară obişnuită.

c) În limbajul rural o negaţie deosebit de intensă şi expresivă se realizează cu ajutorul expresiilor: *pe dracu, pe dracu ghem, pe dracu să te ia, pe naiba, atîţia draci, draci.* Faţă de cuvintele pe care le neagă, expresiile *pe dracu, pe naiba* au întotdeauna poziţie enclitică. Aceste expresii se folosesc atît ca negaţie principală (neagă predicatul), cît şi ca negaţie secundară (neagă celelalte părţi de propoziţie). Construcţia *pe naiba,* eufemistică în comparaţie cu *pe dracu,* este mai puţin frecventă decît aceasta, deoarece este mai puţin expresivă:

„V. I.: *Mai încet, coană mare!* G.: *Mai încet,* **pe dracu,** *maică*" (A. U., 1969, 204); „— *Sînt deştept... Deştept,* **pe naiba!** *Dacă erai deştept,* ce... *boleai?*" (V. F., F. c., 44); „*Taci, leliţă, că te-am căptuşit eu!* **îi mai pupa tu şi pe dracu** *de-acum!*" (I. Cr., A., 230). În exemplul de mai sus, construcţia *pe dracu* se află integrată într-o întreagă propoziţie cu caracter de zicală. „*Aţi prins mult peşte? întreabă Tita schimbînd vorba.— Am prins* **pe dracu ghem!** *De cîte ori ridicam plasa, numai broaşte şi mormoloci*" (M. P., M., I, 17).

Expresia *atîţia draci,* de regulă, este antepusă unei propoziţii temporale (false) al cărei predicat îl neagă.

„**Atîţia draci,** *cînd o mai fi mîncărurile astea de la popotă*" (A. U., 1969, 246).

d) O serie de construcţii frazeologice mai mult sau mai puţin analizabile exprimă o negaţie intensă cu diferite valori şi nuanţe semantice. Majoritatea acestor expresii se întîlnesc în limba populară obişnuită.

Cu sensul „nu cred, nu e adevărat", se folosesc expresiile *(asta) s-o spui lu'mutu' (lu'tacto); s-o crezi tu, (asta) s-o creadă alţii.* Este echivalentul loc. interj. fr. *à d'autres.*

„— *Mi-a spus că anii de temniţă îi vor fi folositori lui Gheorghe, căci va învăţa să se stăpînească mai bine.* — **Asta să o spuie** *dumnealui* **lu'mutu!** *Temniţa nu te învaţă la nici un lucru bun*" (I. A., S., 366); „ — *Spune că porunca stăpînirii e să ne deie pămînt, la noi toţi care am luptat.* **Mai creade-o alţii**" (C. P., Î., II, 18).

Pentru a arăta că n-a priceput nimic, vorbitorul foloseşte expresia *a lămuri buştean:*

„— *Eu am plecat, zise Niculae, drept orice răspuns.* **M-ai lămurit buştean** *cu Isosică al tău*" (M. P., M., II, 283).

Cu sensul „nu este adevărat", se foloseşte expresia *vorbă să fie:*

„*Peste cîteva zile după asta auzisem că Nică Oşlobanu s-a dus să înveţe la şcoala catihetică din Folticeni,* **vorbă să fie**" (I. Cr., A., 249).

Expresia *întreabă-mă să te întreb* are sensul „nu ştiu nimic despre un anumit lucru".

„... *încep să-l întreb zilnic pe Ion Georgescu, secretarul clubului, dacă știe ceva precis în legătură cu situația mea.* **«Întreabă-mă să te întreb»**, *venea degrabă răspunsul*" (Sp., nr. 823).

Expresia *ți-ai găsit* neagă o acțiune exprimată în propoziția anterioară.

„*Ș-apoi socotiți că se mîntuia numai cu-atîta?* **Ți-ai găsit!** *A doua zi de dimineață le începeam din capăt*" (I. Cr., A., 221).

Pentru a arăta că o anumită persoană, în ciuda celor afirmate de ea, nu l-a ajutat cu nimic (pe vorbitor), acesta folosește expresia: *am avut parte cu terciul* (*că mîncam mămăliga goală*). Expresia are o puternică nuanță ironică.

Din limbajul argotizant a început să se răspîndească în întreaga limbă populară expresia *a-și răci gura degeaba* (*în zadar*) care arată că o anumită cerere verbală nu are nici un rezultat:

„*Eu, să știi, plătesc bani numărați.* – **„Îți răcești gura degeaba"** (F. N., Î. s., 92).

3. Unele propoziții – replici de dialog cu intonație exclamativă – neagă cele spuse de interlocutor și în același timp îl ironizează. Din această categorie fac parte construcțiile *ce vorbești!*, *ce spui Franz!* Sînt foarte frecvente în limba populară obișnuită:

„– *Eu te bat la table cînd vreau.*

– **Ce tot spui!** *Ai mai bătut mulți de te lauzi așa?*"

4. O negare categorică a celor exprimate anterior se realizează cu ajutorul unor formule care inițial se foloseau pentru invocarea sprijinului divinității: *să mă ferească Dumnezeu și Maica Domnului, Doamne ferește, ferească Dumnezeu, ferit-a sfîntul.*

„– *Domnișoara Gina e logodnica ta? Trandafir (se închină a pagubă):* **Să mă ferească Dumnezeu și Maica Domnului!** *E a dumneavoastră*" (A. U., 1969, 238).

5. O negație deosebit de intensă se creează cu ajutorul unor formule de jurămînt. Pentru limbajul rural sînt specifice construcțiile *să fie al dracului (cine, care..., dacă); să mă trăznească Dumnezeu dacă; să mă scuipi pe mine-n gură dacă...*

În astfel de construcții întîlnim următoarele structuri:

1) Formula de jurămînt + o propoziție condițională: „*să fiu al dracului dacă mint*";

2) Formula de jurămînt + o propoziție subiectivă introdusă prin *cine*: *să fie al dracului cine vă minte;*

3) Formula de jurămînt + o propoziție subiectivă introdusă prin *care*: *să fie al dracului care vă minte.*

Procedeul acesta de negare a pătruns din limbajul popular și în limbajul artistic:

„*Jur că habar n-am dacă-mi place sau nu. Linii, steluțe, stropi.* **Să mă fac eu numai linii și steluțe, dacă înțeleg ceva**" (A. U., 1969, 104).

6. O serie de propoziții exclamative-afirmative – independente – introduse prin *că* explicativ dezvoltă un sens antonimic și astfel capătă valoare negativă.

„*Dăștept mai ești! mă mir că nu te vezi!* – *Nu,* **că sînt ca tine,** *să dau în gropi, răspunse Paraschiv furios și pornit*" (M. P., M., I, 224): „– *În fața mea să nu strigi!* – **Că-i fi tu Sfînta Fecioară!**" (N. Ț., D. A., 36).

Acest tip de propoziţie conţine şi o nuanţă de ironie la adresa interlocutorului.

În limbajul argotizant, pe baza acestui tip de propoziţie s-a format expresia *că-i fi tu vun zmeu*, cu sens antonimic.

7. Au valoare negativă şi unele construcţii comparative. În acest caz, propoziţia comparativă conţine o afirmaţie incompatibilă cu realitatea. Deoarece al doilea termen de comparaţie nu este conform cu realitatea, transmite această valoare şi primului termen şi în acest caz afirmaţia se transformă în negaţie.

„*Amu-i scoate, îi duce la poziţie!* **Dară li-i lor a se bate, cum mi-i mie a linge sare!**" (C. P., Î., II, 346).

8. Foarte expresivă este negaţia exprimată printr-o construcţie condiţională. Condiţia exprimată în propoziţia condiţională în nici un caz nu poate favoriza săvîrşirea acţiunii din regentă, de aceea întreaga construcţie capătă valoare negativă:

„*...dă-i o pîrleală bună cu nişte chibrituri de ieste, care ard mocnit şi* **las' dacă i-or mai tieni purceii ...**" (I. Cr., A., 271); „*Cînd se scoală baba în zori de ziuă,* **ia nurori dacă ai de unde**" (I. Cr., S. t. n., 12); „*Mai pasă de ţine minte toate cele şi acum aşa,* **dacă te slujeşte capul, bade Ioane**" (I. Cr., A., 221); „*Las'că-i vede tu ce-am să-i fac lui Mogorogea;* **de i-a tieni ziua de azi,** *păcat să-mi fie*" *(ibidem,* 267*)*; „*Ş-apoi numai asta mi-ar mai fi trebuit acum,* **cît eram de pricopsit**" (*ibidem*, 240). În locul condiţionalei, poate apărea o cauzală a motivării.

9. Alături de independente interogative pozitive cu sens negativ, comune şi limbii literare (ex.: **Dară cine putea** *să se apropie de ele?* (Isp., ap. *Gram.* Acad., 431, cf. şi 474, 491), există şi construcţii temporale afirmative care au valoare negativă. În acest caz, propoziţia temporală arată că acţiunea din regentă nu se va săvîrşi niciodată. Cel mai adesea propoziţiile temporale sînt alcătuite din construcţii cu caracter frazeologic, precum: *cînd m-oi face eu popă, cînd mi-oi vedea eu ceafa (fără oglindă), cînd o face plopul pere şi răchita micşunele, cînd s-o întoarce mortul de la groapă* etc.:

... am izbutit, măicuţă, să facem şi acum pe cheful spînului, rămîne-re-aş păgubaş de dînsul să rămîn şi să-l văd **cînd mi-oi vedea ceafa**" (I. Cr., H. A., 127) „*... te-i face popă ca tată-tău,* **cînd s-or pustnici toţi bivolii din Monastirea Neamţului**" (I. Cr., A., 248).

10. Hiperbola, de asemenea, este capabilă să exprime negaţia dacă este pronunţată cu o intonaţie exclamativă de protest:

„— *Cîte pogoane ai pus, zece?* — **Da, paisprezece!** *se supără Moromete. Nouă pogoane, mari şi late*" (M. P., I, 119).

CONCLUZII

1. În limba română negaţia se poate exprima şi cu ajutorul unor construcţii afirmative. Aproape toate aceste construcţii conţin o negaţie intensă, categorică.

2. Toate construcţiile afirmative cu valoare negativă ţin de limbajul afectiv. Cauza apariţiei lor constă în căutarea expresivităţii. Căutarea expresivităţii este, după părerea noastră, o tendinţă generală a limbii populare. Pentru a concretiza mai bine ideile şi pentru a spori capacitatea

semnelor lingvistice de a sugera situațiile particulare desemnate [4], vorbitorii înlocuiesc anumite cuvinte și construcții uzate, tocite, șterse, cu altele noi, mai proaspete și mai sugestive.

3. În construcțiile de negare în limba populară, mai ales în limbajul rural și periferic, sînt preferate nu cuvinte alese, frumoase, ci construcțiile cu grad înalt de expresivitate : *nu ia nimic, ia pe dracu, ia pe mă-sa* etc. În privința mijloacelor de realizare a expresivității,se poate afirma că limbajul rural și cel periferic se opun limbajului poetic (cu excepția cazului cînd sînt „mimate" !).

4. Construcțiile afirmative cu valoare negativă, fiind specifice limbajului afectiv și avînd un înalt grad de expresivitate, nu se pot utiliza în toate limbajele. După cum am văzut, ele se întîlnesc în diferite variante ale limbii populare. Pentru caracterul lor afectiv, pentru expresivitatea și pentru realizarea culorii locale (atmosferă rurală sau de mahala) ele au fost preluate în cea mai mare parte de literatura artistică (în proză). De aceea se întîlnesc în operele lui I. Creangă, M. Sadoveanu, Cezar Petrescu, Ion Marin Iovescu etc. (limbaj rural etc.) și în creațiile lui Eugen Barbu și Nicuță Tănase (limbaj argotizant).

Din cauza afectivității, precum și din alte cauze (vulgaritatea unor expresii, abaterile de la normele limbii literare) construcțiile de care ne ocupăm nu sînt posibile în limbajele tehnico-științifice. O singură excepție ar constitui-o întrebarea retorică afirmativă, dar în limbajul matematic, de pildă, nici aceasta nu e posibilă. În această privință, cercetarea noastră confirmă teza profesorului I. Coteanu : „structura limbii populare seamănă mai bine cu structura limbajului artistic decît cu aceea a limbajelor tehnico-științifice" [5].

5. În domeniul negației, limba populară este mult mai bogată și mai complexă decît limba literară.

6. În sfîrșit, credem că problema noastră ar putea fi abordată și în planul comparativ, pentru a extinde cercetarea la caracterizarea stilistică a limbii române în comparație cu alte limbi.

Desigur, în primul rînd, comparația se poate face cu celelalte limbi romanice. Dăm cîteva exemple din italiană și spaniolă.

Din italiană :

Ragazzi! se viene il maiestro, non dica nessuno chi ha rotto il vetro. **Acqua in bocca!** [6] („Să nu sufle un cuvînt, să nu deschidă gura !").

Non so capire come tu abbia potuto face tanti errori. **Avevi il cervello nelle calcagne,** *quando facevi questo compito?* [7] („Nu înțeleg cum ai putut face atîtea greșeli. Ți-a stat mintea în călcîie cînd ai făcut această treabă ?").

Lei è molto gentile ad insistere perchè io mi fermi un altro poco , ma è proprio ora che **Le tolga il disturbo** [8] („Sînteți foarte amabil că vreți să

---

[4] Ion Coteanu, *Considerații asupra structurii stilistice a limbii*, în *Probleme de lingvistică generală*, IV, p. 81.

[5] *Structura stilistică a limbii*, în *Elemente de lingvistică structurală*, București, 1967, p. 221.

[6] Dr. M. Ross und dr. Frenzel, *1 000 idiomatische italienische Redensarten*, Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung, Berlin-Schöneberg, 1939, p. 6.

[7] *Ibidem*, p. 31.

[8] *Ibidem*, p, 61.

mă mai reţineţi puţin, dar eu aş vrea să nu vă mai deranjez". Construcţia : *togliere il disturbo* („ a nu voi să mai deranjezi").

Din spaniolă :

No te enteras nunca de las cosas, porque estás siempre en babia („Întotdeauna întîmpini un eşec, pentru că tu nu eşti niciodată în temă"). Construcţia *estar uno en babia* — „a trăi cu capul în nori" [9].

Analogiile cu orice altă limbă sînt destul de interesante, de vreme ce chiar în limba germană găsim unele construcţii afirmative cu sens negativ care amintesc pe cele româneşti din limba populară (vorbită), aşa cum ar fi :

1. *Ich kümmere mich einen Dreck darum = Ich kümmere mich gar nicht darum.* „Nu-mi pasă deloc de aşa ceva", „nu mă sinchisesc de asta". În construcţia idiomatică germană intră subst. *ein Dreck* „o murdărie" — greu de analizat pentru noi, românii.

2. *Ich schere mich den Henker darum = Ich schere mich nicht darum.* „Nu mă interesează deloc aşa ceva". În construcţia afirmativă intră subst. *der Henker* „călăul", care-i dă sensul negativ şi care este, de asemenea, neanalizabil pentru noi.

3. *Weiss der Teufel, wo der Zettel steckt = Ich weiss nicht.* „Nu ştiu deloc". Construcţia germană, în parte asemănătoare cu cea românească, sună, cuvînt cu cuvînt : „Dracul ştie unde se află hîrtia (urzeala)".

4. *Den Teufel werde ich (tun)!*, cuvînt cu cuvînt: „Pe dracu-l voi face", cu sensul : *Es fällt mir gar nicht ein, es zu tun* — „Nu-mi trece prin cap să fac aşa ceva" — cum se vede, iarăşi analog cu ceea ce oferă şi limba noastră [10].

ABREVIERI

A. U.	— Almanahul „Urzica", 1969.
C. P., Î.	— Cezar Petrescu, *Întunecare*, Editura pentru literatură, 1965.
F. N., Î. s.	— Fănuş Neagu, *Îngerul a strigat*, Editura pentru literatură, 1968.
Fl.	— „Flacăra", 1969.
I. A., S.	— Ion Agîrbiceanu, *Strigoiul*, Editura pentru literatură, 1969.
I. Cr., A.	— Ion Creangă, *Amintiri*, Edit. tineretului, 1957.
I. Cr., P. S. P.	— Ion Creangă, *Povestea lui Stan Păţitul*, Ed. tineretului, 1957.
I. Cr., S. t. n.	— Ion Creangă, *Soacra cu trei nurori*, Edit. tineretului, 1957.
M. P., M.	— Marin Preda, *Moromeţii*, Edit. tineretului, 1968.
N. T., E. S.	— Nicolae Tăutu, *Enigmatica Solveig*, Edit. tineretului, 1969.
N. Ţ., D. a.	— Nicolae Ţic, *Durerile altora*, Edit. tineretului, 1969.
Sp.	— „Sportul", 1969.
V. F., E. p. m.	— Victor Fulger, *Eppur si muove*, EPL, 1969.
V. F., H. p.	— Victor Fulger, *Hoţul de portocale*, Editura pentru literatură, 1969.
V. F., F. c.	— Victor Fulger, *Fraţii de cruce*, Editura pentru literatură, 1969.
V. F., P.	— Victor Fulger, *Paternitate*, Editura pentru literatură, 1969.
V. C., C. o.	— Vintilă Corbul şi Eugen Burada, *Cenuşă şi orhidee la New York*, Edit. tineretului, 1969.

[9] Dr. Werner Beinhaurer, *1000 idiomatische spanische Redensarten*, Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung, Berlin, Schöneberg, 1939, p. 28.

[10] Walter Jung, *Grammatik der deutschen Sprache*, Leipzig, 1968, p. 250.

AMBIGUITATEA CA FIGURĂ DE STIL

DE

GH. N. DRAGOMIRESCU

Ambiguitatea este figura de stil care constă într-o construcție gramaticală cu două înțelesuri, adică echivocă. Echivocul poate fi lexico-semantic, cînd este vorba de valorile lexicale (înțelesul cuvintelor), și sintactic, atunci cînd este vorba de relația gramaticală a cuvintelor.

Pentru ca ambiguitatea să fie figură de stil, trebuie ca cele două sensuri lexicale sau gramaticale să se impună în egală măsură, fără să se anuleze însă intenția comunicării (exprimată, în echivocul umoristic sau satiric, de unul din cele două sensuri); aceasta se datorește totdeauna contextului, deci construcției însăși, a cărei realizare constituie meritul artistic (poetic) al autorului. Cînd însă unul din cele două sensuri alterează pînă la absurd comunicarea, ambiguitatea constituie o greșeală de exprimare, numită în gramatica franceză *amfibologie* [1]. Reproducem un exemplu de *amfibologie* citat în presa noastră literară : „Iată și altă mostră de stricare(!) a limbii. Privitor la niscaiva mașini agricole, aflăm dintr-un articol de ziar că «au fost ele cinci, însă trei din ele zac la umbra unor șoproane *defecte* »... nu șoproanele erau defecte, bineînțeles, ci mașinile, care zăceau la umbra lor" („Rom. lib.", 27. III. 969, p. 2). Am putea să citățm și alte exemple de amfibologie, reproducînd unele reclame sau anunțuri, care se remarcă printr-un echivoc comic, cum ar fi : „*Confecționăm genți și poșete din pielea clientelor*". Sau „*Profesor predă franceza, engleza* **avansați înainte** *examen*" („Săptămîna", 22. X. 1971, p. 1). Sau : „*Ofer locuință, pensiune cu gaze la un pensionar preferabil* **intelectual permanent**" (ibid.) [2]. În general, amfibologia stîrnește hazul, dar sînt și exemple care n-au nici un efect, nici comic, nici poetic — sînt pur și simplu... greșeli de construcție, cum ar fi un exemplu citat de Larousse : „Acest orator imită pe Demostene în tot ce are el frumos". („În tot ce are imitatorul frumos sau în tot ce are bun Demostene?" — se întreabă Larousse).

★

[1] Cf. Larousse, *Cours de style — Livre de l'élève*, f. a., p. 71 : *Je porte des bonbons à mes enfants qui sont dans la poche de mon habit.*

[2] Pentru alte exemple, vezi Ion Roman, *Vorbiți mai bine, scrieți mai bine românește*, ES, 1966, p. 62—64.

Ambiguitatea *poetică* este generată : a) de echivocul lexical şi b) de echivocul gramatical ori chiar lexical-gramatical.

Echivocul lexical este un „joc de cuvinte", cel gramatical un joc sau o confuzie de relaţii gramaticale.

În privinţa **echivocului lexical**, trebuie să menţionăm că avem de a face cu doi termeni (ai ambiguităţii), şi vom numi primul termen, *termenul explicit*, adică cel care nu contravine normei lingvistice standard, şi termenul *implicit* sau *intenţional*, pe care contextul, înjghebat anume de autor, îl asociază celui explicit. Plăcerea cititorului rezultă din aceea că el trebuie să recunoască drept corect termenul „explicit", dar în acelaşi timp să accepte pe cel „implicit", care reprezintă adevăratul mesaj al comunicării. Este un exemplu tipic de comunicare prin sugestie : sugestia contextului ambiguu.

Echivocul lexical poate fi generat de *omonimia* sau *polisemia* cuvintelor. Ambele categorii reprezintă şi tehnica obişnuită a *calamburului* şi *epigramei*.

Termenul explicit al echivocului lexical transmite sensul *simulat* al textului ; termenul implicit (intenţional), sensul *voit* de autor. Dăm cîteva exemple pe care le împrumutăm din revista umoristică „Urzica".

Ambiguitatea realizată prin jocul *omonimiei* :

În grădina cea măiastră
Vede cine-o vizitează,
Între florile din glastră,
Şi un botanist **de vază** (U. 15. VIII. 1971).

Termenul explicit al ambiguităţii, care comunică sensul *simulat* : „un botanist *de vază* (*de flori*)" ; termenul implicit al echivocului, care comunică sensul *voit* : „un botanist de frunte".

Vocea-i caldă de solist
Mă îndeamnă să declar :
Spiess nu e filatelist,
Totuşi are-un **timbru** *rar* (ibid.).

Termenul explicit al echivocului, care comunică sensul *simulat* : „tenorul Spiess posedă un timbru poştal foarte rar" ; termenul implicit, care comunică sensul *voit* : „Spiess are un timbru vocal excelent" [3].

★

Ambiguitate generată de *polisemie* (nu dispunem deocamdată decît de cîteva exemple, în care polisemia se manifestă în sensul figurat al cuvintelor folosite în locuţiuni) :

Cărţii, dinsul îi găsi
Titlul cel mai indicat,
Întrucît din librării
Foarte iute **a zburat** (ib., 30. IV. 1971).

[3] Cf. *Non hominis istae sunt leges, sed Draconis* (Aristoteles, *Retorica*, II, 23, ap. Heineccius-Gesner, 276). Echivocul generat de omonimie între numele propriu *Draco* şi numele comun *draco* „balaur", „dragon" — sensul *voit* de autor : „legi diabolice".

Sensul *simulat*: „Romanul « Păsările » *a zburat* (la propriu)".
Sensul *voit*: „Romanul « Păsările » *s-a vîndut foarte repede*".

Cu racheta, învățații
Cuceresc cosmice spații.
Mai modest, el, cu **racheta**
Cucerește azi planeta (ibid.).

Sensul *simulat*: „Ilie Năstase — « unul dintre primii tenismeni de pe glob » — tot cu o rachetă cosmică, cucerește doar planeta".
Sensul *voit*: „Ilie Năstase, cu racheta sportivă, a cucerit o faimă mondială".

Le-a mers vestea-n multe locuri,
Dînd palpabilă dovadă,
Că-n construcția de blocuri
Nu *fac muncă* **de fațadă** (ib., 15. VIII. 1971).

Sensul *simulat*: „Constructorii nu fac muncă de *fațadă de bloc*".
Sensul *voit*: „Constructorii nu fac muncă superficială" (*de fațadă* — locuțiune adjectivală).

Cînd depui mereu strădanii
Și nu iei munca în joacă
Scoți, ca în zicală, banii
Pînă și **din piatră seacă** (ibid.).

Sensul *simulat*: „Minerii întreprinderii « Dobrogea » scot bani din cariera de *calcar*, *cretă* etc.".
Sensul *voit*: „Minerii întreprinderii au știut *să depășească* planul cu milioane de lei".

Animați de-nalte gînduri
Se comportă-n muncă demn,
Adică, lucrînd cu scînduri,
Nu admit **să stea de lemn** (ibid.).

Sensul *simulat*: „La combinatul de industrializare a lemnului « Suceava », lucrîndu-se cu scînduri, nu-i arde nimănui de lemn — nu interesează *lemnul*".
Sensul *voit*: „La combinatul « Suceava » se muncește — *nu stă nimeni degeaba*" [4].

ECHIVOCUL GRAMATICAL (sau LEXICO-GRAMATICAL) are, desigur, multe fețe (și efecte), dar cel mai frecvent este unul pe care-l vom numi *poetic*, apoi altul *umoristic-satiric* și, în sfîrșit, al treilea ar fi echivocul *enigmă*.

Echivocul gramatical poetic îl ilustrează, îndeosebi, versul (poetic) în care un cuvînt cumulează, în același context, două funcții gramaticale ce se îngînă și se impun cu putere egală în momentul receptării mesajului.

---

[4] Cf. *Grammaticam didici, docuique plurimos annos, tamen declinare non potui tumulum.* Sensul *simulat*: *declinare tumulum* „a declina cuvîntul mormînt"; sensul *voit*: *declinare tumulum* „a evita mormîntul".

Ambiguitatea funcției gramaticale are loc în condițiile topicii normale, și în acest caz suportul ei stă în semantismul contextual al funcției, firesc, sau este pricinuită de inversiune (care e tot o figură de stil, așadar vom avea o împletire de figuri) — iar în acest caz a doua funcție poate fi impusă ca fenomen *al atracției*.

În următorul exemplu, cuvintele subliniate cumulează funcția circumstanțială cu cea atributivă :

.... *încaltea ț-au făcut și băieții biserică aici pe loc*, **după cheful tău** (Cr.).

În strofa eminesciană de mai jos am subliniat circumstanțialul de loc care determină, în același timp, două verbe (*s-aprinde* și *o să apară*) :

Și cît de viu s-aprinde el
În orișicare sară,
În umbra *vechiului castel,*
Cînd ea o să-i apară (*Luceafărul*).

De asemenea, în :

Cum *ea pe coate-și răzima,*
Visînd ale ei tîmple,
De dorul ei și inima
Și sufletu-i se împle (ib.),

circumstanțiala de timp *Cum ea pe coate-și răzima...* are și o nuanță de modală, din pricina lui *cum* modal-temporal.

Echivocul gramatical poate fi pricinuit și de inversiune :

Dumineca-ncai *să să știe că trebui să ședem* (A. Pann).

Circumstanțialul *Dumineca-ncai* determină, prin atracție, și „să să știe" și „să ședem" — adevăratul regent.

Ion Coteanu [5], ca să sublinieze și elementul surpriză într-o sintagmă inedită, citează două versuri din Arghezi, arătînd că surpriza este o explicitare a aceluiași fenomen al *ambiguității* : „Cînd, de exemplu, un poem începe cu enunț ca următorul (din care am eliminat cuvîntul final, fiindcă el constituie centrul ilustrării noastre): *Tare sînt singur, Doamne, și...*, după *și* pot să apară diverse calificări sau acțiuni specifice ființelor umane. Autorul poemului alege dintre adjective: *Tare sînt singur, Doamne, și* **pieziș**, dar sfera semantică nu e nici una dintre cele presupuse de un cititor mediu. Cuvîntul ales de Arghezi face parte dintre adjectivele care se combină în mod obișnuit cu numele de lucruri (*drum pieziș, privire piezișă*). El nu se asociază cu ideea inițială, deși adverbul omonim se află în sfera semantică a calificării unor acțiuni umane (*merge pieziș, se uită pieziș* etc.). Această slabă previzibilitate captează atenția cititorului făcîndu-l să se întrebe ce vrea să zică poetul cu *pieziș*. Răspunsul vine parțial în versul al doilea :

Tare sînt singur, Doamne, și pieziș,
Copac pribeag, uitat în cîmpie...

Asociat la început cu o ființă (eu), *pieziș* se asociază acum și cu numele de lucru *copac*. Ambiguitatea care rezultă de aici este a doua surpriză (care

[5] În *Stilul ca deviere*, SCL, 3/1971, p. 243.

o rezolvă pe cea dintîi, *n. n.*). Tot restul poemului *se mişcă în această ambiguitate* (subl. n.)".

Vom nota că, în cazul ambiguităţii gramaticale pe care am numit-o *poetică*, nu mai putem vorbi de doi termeni ai echivocului opuşi unul altuia, ci de o împletire de două sensuri menită să comunice două noţiuni sau imagini care se amplifică reciproc printr-o relaţie de sinonimie stilistică. În exemplul de mai sus : *eu pieziş — copac pieziş.*

★

Echivocul gramatical UMORISTIC-SATIRIC este caracteristic — în afară de *calambur* şi *epigramă* — comediei satirice. Este vorba de ambiguitate generată de sintaxă ori de context, care — fiind vorba de o operă dramatică — trebuie socotit şi *context scenic*, adică unul la care se adaugă şi *situaţia*, creată de raportul dintre caracterele personajelor.

Echivocul sintactic ori contextual, în momentele pe care le evocăm din *O scrisoare pierdută*, este alcătuit, ca şi cel lexical, din două sensuri : unul pe care *personajul crede* că-l comunică şi altul opus, pe care *autorul vrea* să-l comunice — anume cel care trebuie să caracterizeze personajul :

1. echivoc *sintactic* :

În actul II, finalul scenei IX, Caţavencu :

„*Ce vreau ? ce vreau ? Ştii bine ce vreau. Vreau ce mi se cuvine după o luptă de atîta vreme ; vreau ceea ce merit în oraşul ăsta* **de gogomani, unde sînt cel dintîi... între fruntaşii politici...** *Vreau...*" etc.

Sensul pe care Caţavencu îl dă replicii : „Vreau ceea ce mi se cuvine mie ca cel dintîi între fruntaşii politici ai oraşului". Sensul pe care autorul vrea ca replica să-l aibă fără ca personajul să-şi dea seama : „Vreau ce mi se cuvine în acest oraş unde sînt primul dintre gogomani" — ba chiar şi „primul între fruntaşii politici ai gogomanilor".

2. echivoc *contextual* şi *sintactic* în acelaşi timp :

În actul I, Pristanda :

„*Şi la mine, coane Fănică, să trăiţi! greu de tot... Ce să zici? famelie mare, renumeraţie mică, după buget, coane Fănică. Încă d-aia nevastă-mea zice* : „*Mai roagă-te şi tu de domnul prefectul să-ţi mărească leafa, că te prăpădeşti de tot!*"... **Nouă copii,** *coane Fănică, să trăiţi!* **nu mai puţin... Statul n-are idee de ce face omul acasă**" etc.

Echivocul vizează verbul *a face* din *Statul n-are idee de ce face omul acasă...* al cărui sens voit de personaj este de „a trăi", „a se descurca", iar cel voit de autor este de „a naşte copii".

3. echivoc *contextual generat de situaţia* (*caracterologică*) *a personajului* :

În actul II, finalul scenei I, Trahanache spune indignat că el nu crede pe Tipătescu trădător, fiindcă de opt ani *trăieşte cu el* :

„*de opt ani, o jumătate de an după ce m-am însurat a doua oară*". *Apoi* : „*Credeţi d-voastră că ar fi rămas el prefect aici şi nu s-ar fi dus director la Bucureşti, dacă nu stăruiam eu* **şi cu Joiţica** ... *şi, la drept vorbind,* **Joiţica a stăruit mai mult**".

Echivocul vizează verbul *a stărui*, al cărui sens, în mintea senilului Trahanache, este fără nici o umbră de indecenţă, pe cînd autorul vrea să însemne „a stărui din interes frivol" — din partea Joiţichii — sens pe care, graţie contextului, cititorul sau spectatorul îl receptează fără greutate...

CALAMBURUL este — conform unei definiții tradiționale — *un joc de cuvinte bazat pe un echivoc de sens și o asemănare de sunete.* Cu alte cuvinte, calamburul este un soi de *ambiguitate* cauzată de o similitudine de sunete, adică de omonimie în general. Cînd este vorba de omonimie lexicală între un nume propriu și un nume comun, calamburul poate semăna cu *anominația.* Nu se confundă totuși cu *anominația*, pentru că omonimia lexicală, ca și cea frazeologică, pornește de la cuvinte sau construcții cu sens figurat, iar efectul umoristic rezultă tocmai din posibilitatea pe care o dă contextul de a acorda sens propriu elementului figurat. Dealtfel, echivocul îl generează tocmai jocul acesta între sensul figurat și cel propriu.

1. *Calambur* realizat prin ambiguitatea generată de omonimie lexicală între un nume propriu și unul comun (cu sens figurat) :

Istorică pereche —
Așa pereche zic și eu !
Ce legătură veche !
Ureche *jură-ntr-un Hasdeu,*
Hasdeu **într-o ureche** [6] („Moftul român", febr. 1893).

În ultimul vers, *Hasdeu într-o ureche*, substantivul *ureche* face parte din locuțiunea adverbială „într-o ureche" — în care, de fapt, nu este vorba de nici o *ureche.* Calamburul epigramatic se referă la polemica dintre Alexandrescu-Ureche și B. P. Hasdeu.

2. *Calambur* realizat prin ambiguitatea generată de omonimia frazeologică, adică între o locuțiune verbală (cu sensul ei figurat) și aceeași construcție luată în sens propriu (prin context) :

— *Ma femme n'a pas de tête.*
— *Vous êtes bien heureux — pour les chapeaux* ! (G. de Traules, *237 bons mots et calambours* ..., Paris, f. a. p. 35).

3. *Calambur* realizat prin ambiguitatea generată de polisemia verbului :

— *Elle est malade.*
— *Qu'est-ce qu'elle a ?*
— *Une pneumonie.*
— *Et d'où cela vient-il ?*
— *Du grec* (G. de Traules, *ib.*, p. 33).

4. *Calambur* realizat prin ambiguitate generată de omonimie lexicală între două nume comune :

„*Nimeni nu mai gîndea la* **poeții** *ce ședeau ascunși prin* **poeți** [7] (iartă-mi acest rău calambur)" (C. Negruzzi).

5. *Calambur* realizat prin ambiguitate generată de un *paradox aparent* :

— *Quand un homme se marie à cinquante ans, est-ce qu'il a des enfants ?*
— *Qulquefois.*
— *Et quand il se marie à soixante ans ?*
— *Toujours.*

6. Uneori, în calambur, ambiguitatea este generată de *fonetica sintactică* provocată intenționat de vorbitor, prin articulare și intonație,

[6] Formal, construcția ar fi o *anastrofă* : Ureche-Hasdeu ; Hasdeu-ureche. În realitate, nu poate fi așa ceva, întrucît *Ureche* și *ureche* nu reprezintă același cuvînt și nici nu e vorba de aceeași construcție sintactică liberă, care să se repete în ordine inversă.

[7] Sg. *poiată.*

așa fel încît să ia naștere un cuvînt neașteptat, fie prin despărțirea în două a unui cuvînt oarecare, fie prin contopirea a două cuvinte succesive :

a) Calamburul realizat prin despărțirea în două a unui cuvînt îl ilustrează Caragiale, cînd scrie despre regele Carol : *Ca rol fu mare mititelul...*, dar un exemplu mai complex și mai fin îl avem la îndemînă în limba germană :

Die **Eifersucht** *ist eine* **Leidenschaft** *die mit* **Eifer sucht** *was* **Leiden schafft.**

b) Calamburul realizat prin contopirea intenționată a două cuvinte succesive ni-l oferă V. Alecsandri, într-o frază amplă, care reprezintă ea însăși altă figură, tipic retorică, și anume *preteriția* sau *pretermisia* :

Asemine nu voi pomeni nimic despre nedelicatețea unui cîrd de boi de frunte, care, întîlnindu-se cu noi pe podul de la Răpciuni, voia numaidecît să ne arunce cu coarnele în Bistrița, sub cuvînt că boii trebuie să aibă pasul asupra boierilor și **feciorilor de boieri,** *fiindcă și ei au fost* **feciori de boi ieri** *și că astăzi sînt boi întregi* (*O primblare prin munți*, 1844).

Un exemplu francez. Se spune că Ludovic XVIII, pe patul de moarte, văzînd pe figura medicilor că nu mai avea nimic de sperat le-a zis :

Allons finissons-en, **Charles attend** (*charlatans*)*!* (Larousse).

Tot calambur — unul pe care l-am putea numi grafico-fonetic — trebuie să considerăm și ceea ce se spune despre Camil Petrescu și lucrarea sa *Patul lui Procust*, și anume că cineva ar fi zis malițios că romanul ar fi fost inițial *Patul lui Proust* (influență !), în care autorul ar fi adăugat un *c*, inițiala numelui său : *Patul lui Pro(c)ust.* Replica lui Camil Petrescu, în stilul dialogului epigramatic, deși cam violent supărată, hotărăște sensul de calambur jocului : *Cine lansează această neghiobie este un ... Proust fără* **u**".

★

În sfîrșit, ECHIVOCUL ENIGMĂ caracterizează faimoasele răspunsuri ale oracolelor din antichitate. Pentru exemplificare, nu putem cita decît un exemplu latin în care echivocul depinde de o singură virgulă (respectiv de o pauză), care nu se folosește într-adins :

Reginam occidere nolite timere, bonum est ; si omnes consentiunt, ego solum non contradico (*sau : ego solum non, contradico*) : *Nu vă temeți să ucideți pe regină, este o faptă utilă ; dacă toți sînt de acord, eu însumi nu mă opun* (*sau : eu însumi nu, mă opun*).

★

AMBIGUITATEA ca figură de stil trebuie să determine, prin echivocul semantic ori gramatical, acea întîrziere a înțelegerii, acel *plăcut ocol* (încoronat de *surpriză*) *al receptării mesajului* — cum spun stilisticienii — caracteristic fenomenului stilistic în general — specifice mai ales ambiguității, care, alături de *metaforă* (și, după părerea noastră, mai mult decît *metafora*), constituie esența artei în general (și a *metaforei* însăși !).

OBSERVAȚII LEXICALE PE MARGINEA UNOR GLOSARE

DE

LEONTIN GHERGARIU

Ne oprim de data aceasta la glosele din alte două culegeri de folclor (vezi CL, nr. 1/1971), încercînd să facem rectificările cuvenite acolo unde, după părerea noastră, autorii au dat explicații greșite.

I

La culegerea făcută de Ștefan Goanță, Ion Pițoiu și Ioan Mureșan, *De dor și de omenie*, fără loc, 1971 :

În primul rînd observăm că în glosar sînt explicate unele cuvinte de întrebuințare generală : *cioareci*, *holtei*, *jintiță*, *păcurar*, *sfădi*, *trăgăna* etc., rămînînd, în schimb, neglosate cuvinte ca : *corompiră*, *cota*, *dular*, *focovat*, *hăsnăli*, *lund*, *pocuț*, *sipică*, *șinăli*, *toi*, *vădăsli* etc., care, fiind regionalisme de circulație restrînsă, ar fi trebuit explicate.

În afară de aceasta, la redactarea glosarului nu s-a ținut seama nici de cele mai elementare reguli de lexicografie, pe care autorii le puteau afla consultînd orice dicționar.

Iată cîteva exemple : în titlu, verbele sînt date cînd în forma *arădui*, cînd *a biciuli*, cînd *murucli*, *a*. Alte cuvinte sînt glosate în felul următor : *cealăi despre* (*ochi*) = seducători, *înțînțălate* = despre ținte, cu ținte strălucitoare. Un astfel de glosar nu-și dovedește utilitatea.

În privința sensurilor unor cuvinte avem, de asemenea, de observat următoarele :

Biciuli, vb. IV. Cuvîntul, explicat de autori : „a pretinde despăgubire", este întîlnit în următoarele versuri : „Cîte sînt muieri de treabă, / Toate-o ieșit să ne vadă/ [...] Să ne poată *biciuli*. *Biciulească*, că nu-mi pasă, / Că-s tînără și frumoasă". Textul este destul de clar și putea da de bănuit chiar și unui necunoscător al graiului sălăjean că sensul nu poate fi cel dat în glosar. El este „a evalua, a aprecia" și este cunoscut aproape în întreaga Transilvanie (împrumut din magh. *becsül* „idem").

Blăstămat, *-ă*, adj. „Măi, bădiță, *blăstămat*", este varianta regională a formei literare *blestemat*. Cuvîntul nu avea nevoie de glosare, fiind înțeles de oricine. Autorii îl explică totuși, însă greșit : „neascultător ; leneș ; aducător de rău". Sensul adevărat îl putem afla în oricare dicționar a limbii române : „rău, ticălos ; afurisit". Cf. DM.

Căbat, s. n., este glosat „haină groasă de iarnă". Versurile în care figurează cuvîntul sînt următoarele : „Nu vă uitați la *căbat*, / Că puțin îi cam crăpat...". Nu știm de unde au luat autorii acest sens, pentru că obiectul de îmbrăcăminte de care e vorba poate fi confecționat și din material mai subțire, purtîndu-se și în alt anotimp decît iarna, și spunîndu-i-se, în Sălaj, tot *căbat*. Era suficient deci ca în glosar să se dea : „sacou, surtuc". Etim. magh. *kabat* „haină ; palton".

Ciapsă, s. f., corect *ceapsă*, pl. *cepse*. Sensul de „broșă" pentru *ceapsă* este inexistent în limba română. *Ceapsa* este o „învelitoare mică de pînză sau de stofă, de obicei brodată frumos, pe care o poartă femeile măritate, în unele zone etnografice, peste conci ; scufiță, bonetă, căiță" : „Dacă banii mi i-o da, / Eu *ceapsă* mi-oi cumpăra, / Că de cînd m-am măritat / *Ceapsă* scumpă n-am purtat".

Cioareci, s. m. pl. Cuvîntul nu avea nevoie de glosare, fiind literar. De altfel și sensul din glosar este greșit, pentru că cioarecii nu sînt confecționați numai din pănură albă și nici nu sînt împodobiți peste tot în Sălaj cu postav (nu cu pînză) colorat. Sensul corect este cel din DM : „Pantaloni țărănești strînși pe picior, de pănură sau de dimie".

Cuvîntul mai are însă, regional, și sensul de „ciorapi de dimie groasă". Acesta este sensul și în versurile din culegere : „Cu *cioarecii* pînă-n pulpe/ Nu pot fugi după vulpe".

Foitășî, vb. IV. tranz. Este glosat „a spulbera zăpada" pentru a explica cuvîntul din versurile : „Că ninge și *foitășește* / Și murgu-mi înțepenește", deși este evident că zăpada spulberată nu poate imobiliza calul. Sensul verbului este tocmai contrar celui dat în glosar : „a îngrămădi zăpada, a acoperi cu zăpadă, a troieni".

Găta, vb. I, tranz. și refl. este glosat „a termina". Fără îndoială, cuvîntul are și sensul „a(se) sfîrși, a(se) termina, a (se) isprăvi". În versurile : „Că și-a mea drăguță vine / Și-așa vine de *gătată* / Ca o boade..." sau [nănașa] „cu ochii-i la găină, / Că o vede-așa *gătată*" sensul nu este însă cel dat de autori, ci „a(se) îmbrăca frumos, a(se) împodobi, a (se) găti".

Îndruga, vb. I, tranz. Sensul cuvîntului nu este „a toarce, a răsuci", ca în glosar, ci „a toarce în fire groase și puțin răsucite". Cf. DM. „Una [fată] spală, una-*ndrugă*, / Să-i facă la badea glugă".

Staur, s. n., variantă regională a substantivului *staul*, nu este sinonim cu *stînă*. *Stînă* se numește așezarea păstorească, cuprinzînd și locul și toate instalațiile — deci și staulul — necesare adăpostirii oilor și ciobanilor, unde se prepară produsele din laptele oilor. *Staulul* este locul îngrădit la cîmp, la munte etc., unde stau oile. Cf. DM. „Pe mini mă-ngropați / La *staur* de oi / În strunga de miei".

Struț, s.n., are în limba noastră mai multe sensuri, dar în versurile : „Mă uitai la *struțu* meu, / Lacrimile-mi curg mereu" sau „Frunză verde foi de *struț* / Mîndra mea-i cu ochi negruț", cuvîntul înseamnă „buchet de flori la pălărie" (v. DM și CADE, s. v.), și nu „pană de struț (pasăre) la pălărie", cum este glosat în volumul de care ne ocupăm.

Trăgăna, vb. I. tranz., este glosat „a agoniza, a trage la moarte". Cuvîntul se întîlnește în versul : „Vălean *trăgăna* de moarte". Verbul este o variantă a lui *tărăgăna* și are mai multe sensuri, între care și pe acela de „a face să se prelungească, să se întîrzie o acțiune", deci și moartea. Sensul de „a agoniza" nu-l are însă singur, ci numai complinit cu *moarte*, în expresia „a trage sau a trăgăna de moarte" și nu *la moarte*, cum este glosat.

Țîpa, vb. I, tranz. Este glosat „a arunca, a azvîrli". Într-adevăr primul sens al cuvîntului este acesta. În contextul : „Că bărbatu m-o *țîpat*... / Și mi-o zîs să plec în lume", sensul cel mai potrivit al verbului este „a alunga, a goni" (cf. și DM, s. v.).

II

La antologia *Flori alese din poezia populară*, ediție îngrijită de Ion Șerb și prefațată de Mihai Pop, București, 1960, Colecția „Biblioteca pentru toți", nr. 49, observăm următoarele :

Brișcă, s. f. din versurile : „Pe-ăl care-a iubit fasciștii, / Vedea-l-aș în vîrful *brișcii*", este glosat „cuțit". Nu orice cuțit însă se numește *brișcă*. Sensul adevărat al acestui cuvînt este „briceag".

Ciutruc, s. m. Cunosc cuvîntul din Terebești, jud. Satu-Mare, în forma *ciutrucă*, pl. *ciutruci*, deci s. f. și nu s. m. Sensul cuvîntului este de „partea trunchiului unui copac rămasă în pămînt după tăiere ; buștean ; butuc", și nu „ciot", cum e glosat. Același sens îl are și în următoarele versuri din culegere : „Cine despărțește dulci / Poarte-i corbii carne-n nuci / Oasăle pîntre *ciutruci*".

Comblău, s. m. sing., nu are sensul de „aluat", trecut în culegere. Cunosc și eu cuvîntul din comuna Terebești, jud. Satu-Mare, în forma *comlău*, cu sensul de „drojdie de hamei care se pune în aluat pentru ca să se dospească". Sensul acesta îl are cuvîntul și în versurile : „Decît pită cu *comblău*, / S-o mănînci c-un mutalău, / Mai bine-o cojiță arsă". Împrumutat din magh. *komló* „hamei", cuvîntul este cunoscut pe o arie mult mai întinsă decît cea arătată în DA, s. v.

Feșteală, s. f., se întîlnește în următoarele versuri : „Florile-s de trăbuială / La-mpăratu de *feșteală*, / Să *feștească* haine multe, / Să-și îmbrace mii și sute / de recruți/". Cunoscut pe o arie largă în Transilvania cu sensul de „vopsea" și nu „vopsire", cum este glosat, cuvîntul este derivat de la verbul *fești* (<magh. *fest* „a vopsi"), cu suf. *-eală*. Cf. *Lex. reg.* I și MD I, s. v.

Fitău, s. n. este glosat „firet, găitan". Cuvîntul ar putea avea în alte părți și acest sens. În textul din culegere însă (text din Transilvania), unde este vorba de *bumbi*, *mătase* și *fitău*, el are sensul cunoscut aici: „ață de diferite culori, întrebuințată la cusutul înfloriturilor pe cămăși, ștergare etc.; arnici". Cf. *Lex. reg.* I și MD I, s. v.

Nopsam, s. n. Nu se poate pune semnul egalității între cuvîntul din versurile: „Am slujit tot pe *nopsam* / Plată n-am văzut șohan" și „plată". Sensul adevărat este de „muncă plătită cu ziua". Este un împrumut din magh. *napszám*, „idem".

Osîmbri, vb. IV, tranz. În culegere, cuvîntul glosat „a cîștiga, a se alege cu ceva" se întîlnește într-un cîntec din Maramureș în care poetul popular se plînge că a avut parte de prea multe necazuri și „Atîta mi s-o înit, / Că șohan n-am *osîmbrit*".

Sensurile date în culegere pentru a explica cuvîntul nu se potrivesc în context. Am întîlnit însă verbul *osîmbri* într-un glosar de cuvinte din localitatea Săpînța, tot din Maramureș, cu sensul de „a merita" (v. *Lex. reg.* I, p. 16, s. v.). Cred că acesta este sensul lui *osîmbri* și în versurile citate mai sus.

Pălimar, s. n., întîlnit în versurile pe care le cităm la cuvîntul următor (*solgăbirău*), este glosat în antologie „funie groasă, odgon". Fără îndoială, între multele sensuri pe care le are cuvîntul, îl are și pe acesta. Aici însă sensul este „stîlp (de pridvor sau de prispă) care susține streașina acoperișului" (v. DM și *Lex. reg.* I, s. v.).

Solgăbirău, s. m., glosat, probabil, după CADE, care îl explică greșit „judecător", în versurile: „Domnule *solgăbirău*, [...] te du la domnu notar, / Să vă lege un jandar / Numa de un pălimar". Este un regionalism din magh. *szolgabiró* „funcționar administrativ (mai mare peste o plasă); pretor", în fosta administrație (cf. DM, s. v.).

Tăpălăgos, -oasă, adj., glosat „(cîne) mare, flocos la păr", se întîlnește în textul următor: „Di ici pîn'la București / Tot tîrle poienărești / Cu ciobani de îi frumoși / Și cu cîni *tăpălăgoși*". Nu cred că sensul lui „tăpălăgos" este cel dat în culegere. Derivat de la *tăpălog* „mare și greoi la mers, mătăhălos", are, cu siguranță, același sens și în versurile citate.

Observațiile de mai sus le-am făcut din dorința de a îndrepta glosele greșite și de a aduce, pe această cale, la cunoștința cititorilor acestor culegeri sensurile cele mai adecvate pe care le au, în contextele respective, cuvintele de care ne-am ocupat.

NOTE FILOLOGICE

DE

ALEXANDRU MAREŞ

I. DIN NOU PETRU RAREŞ FILOZOF?

Deşi într-o scriere rusească din 1549 Petru Rareş este pomenit ca doctor şi filozof [1], această apreciere nu a fost reţinută pentru biografia sa. În scrierea respectivă *(Jalba cea mare)*, domnitorul moldovean, ca o figură vădit înfrumuseţată, avea de fapt menirea să exprime ideile politico-sociale ale autorului Ivan S. Peresvetov [2]. În consecinţă, sub pana scriitorului lituanian figura reală a lui Petru Rareş nu poate fi sesizată. De curînd însă, problema pregătirii intelectuale a domnitorului nostru a fost redeschisă de N. Vătămanu, care a atras atenţia asupra caracterizării „alesul între filozofi" pe care o primeşte Petru Rareş în textul *Cazaniei* lui Varlaam [3]. Deşi nu indică pagina unde se află inserată această apreciere elogioasă, putem afirma cu deplină certitudine că locul ei nu este în textul *Cazaniei* din 1643. În schimb, sursa ei se află, după cum singur o indică N. Vătămanu [4], la George Călinescu, care într-o prezentare de material documentar selectiv notează printre altele :

§ Varlaam, *Cazania*, 1643, Buc., F. R., 1943

p. 19 . . . o alcătui în martie 1542, în a doua domnie a lui Petru Rareş . . . „alesul între filozofi", „părintele nostru şi dascălul Moldovei" [5].

Faptul că însemnarea de la p. 19 urmează după titlul ediţiei lui J. Byck l-a indus în eroare pe N. Vătămanu. În realitate, ea nu are nici o

---

[1] Vezi textul rusesc cu traducere românească la Şt. Ciobanu, *Domnitorul Moldovei Petru Rareş în literatura rusă veche*, în „Revista istorică română", XIV, 1944, p. 316—326, iar acum în urmă o nouă traducere românească după un text rusesc îmbunătăţit în *Călători străini despre ţările române*, volum îngrijit de Maria Holban, Bucureşti, 1968, p. 452—463.

[2] Şt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 325 ; P. P. Panaitescu, recenzia la ediţia operelor lui Peresvetov datorată lui A. A. Zimin, în „Studii", XV, 1962, nr. 1, p. 216.

[3] N. Vătămanu, *Voievozi şi medici de curte*, Bucureşti, 1972, p. 80.

[4] *Ibidem*, p. 89, nota 5.

[5] G. Călinescu, *Material documentar*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", IX, 1960, nr. 4, p. 717.

legătură cu *Cazania* din 1643, după cum nu se referă direct nici la Petru Rareş. Sensul acestei însemnări este altul : în martie 1542, deci în timpul celei de-a doua domnii a lui Petru Rareş, episcopul Macarie a terminat prima parte a cronicii sale [6]. După cum ne încredinţează cronica ucenicului său Azarie, „alesul între filozofi... părintele nostru şi dascălul Moldovei" nu este altul decît acelaşi Macarie [7], iar toate aceste informaţii trunchiate, prezentate drept material documentar referitor la Macarie, sînt extrase de George Călinescu din monumentala sa istorie a literaturii române [8]. Revenind la caracterizarea „alesul între filozofi" vom nota că ea este o simplă figură retorică, pe care Grigore Ureche nu a reţinut-o cînd a relatat moartea lui Macarie [9].

II. DESPRE O PRESUPUSĂ CRIPTOGRAMĂ DIN APOSTOLUL POPII BRATUL

G. Mihăilă semnalează în manuscrisul popii Bratu o posibilă criptogramă, formată dintr-o înşiruire de litere, a cărei dezlegare recunoaşte că nu a putut-o încă afla [10]. Aceasta se găseşte la p. 426 a manuscrisului şi precedă însemnarea slavonă a copistului. Cuprinsul înşiruirii de litere (criptogramei?) este următorul : п҃. с҃. р҃. с҃. т҃. ѵ҃. ф҃. х҃. ѱ҃. ѡ҃. ц҃. а҃.[11].

După cum se poate observa, fiecare slovă este marcată de o tildă, fapt care ne poartă imediat cu gîndul la slovele-cifră. Noi presupunem că a doua slovă din această succesiune nu este с҃, ci ϙ҃ (koppa) — în variantă grafică ϙ — întrebuinţat în scrierea chirilică cu valoare cifrică 90[12]. Justificarea noastră este următoarea : dacă operăm această înlocuire, atunci vom constata că cele 12 slove exprimă, în ordinea în care sînt notate, următoarele cifre din scrierea chirilică : 80, 90, 100, 200, 300, 400, 500, 600, 700, 800, 900, 1000. Notarea slovelor-cifră de la 80 la 1000 pare a fi lipsită de o anume semnificaţie. Pentru a ne gîndi la o valoare simbolică a acestor cifre nu avem suficiente date, în afară poate de faptul că ele sînt în număr de 12, dintre care ultima (1000) ar putea exprima durata împărăţiei mesianice (1000 de ani) [13]. În această ordine de idei se poate desigur invoca şi asocierea pe care o putea provoca notarea ultimelor trei slove din această înşiruire : ѡ҃ ц҃ а҃, prescurtarea formei de genitiv-dativ ѡтьца „(al) tatălui", cu accepţia „tatălui ceresc", „dumnezeului-tatăl". De re-

---

[6] I. Bogdan, *Scrieri alese*, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de G. Mihăilă, Bucureşti, 1968, p. 323.

[7] I. Bogdan, *Letopiseţul lui Azarie*, în „Anal. Acad. Rom.", Seria II, Tom. XXXI, Mem. secţ. ist., p. 204.

[8] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Bucureşti, 1941, p. 19.

[9] I. Bogdan, *Letopiseţul lui Azarie*, p. 101—102.

[10] G. Mihăilă, *Observaţii asupra manuscrisului slavo-român al popii Bratul (1559—1560)*, în *Studii de limbă literară şi filologie*, vol. II, Bucureşti, 1972, p. 310 şi nota 19.

[11] *Ibidem*, p. 310.

[12] Pentru confuzia dintre ele vezi exemple la Emil Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, Bucureşti, 1968, p. 170, nota 344.

[13] Vezi *Apocalipsul sfîntului Ioan teologul*, cap. 20, v. 4—7.

marcat că la finele unei *Psaltiri* slavone tipărite la Veneţia în 1638 sînt notate, înaintea epilogului, slovele-cifră (tot pînă la 1000), în şirul cărora a intervenit o modificare semnificativă: slova care indica cifra 700, adică ѱ a fost înlocuită cu ѿ[14], ceea ce permite lectura ultimelor patru slove-cifră ѿ ц҃ а҃ „de la tatăl".

În concluzie, considerăm că notarea acestor slove-cifră din manuscrisul descris de G. Mihăilă trebuie privită, dacă nu ca o simplă încercare de condei a copistului, atunci ca o formulă de încheiere în spiritul determinismului creştin (= totul emană de la Dumnezeu), cunoscută şi ea în lumea cărturarilor români. În nici un caz nu trebuie să presupunem că această înşiruire de slove chirilice, cu valoare cifrică, conţine, într-un sistem criptic încă nedezlegat, date referitoare la popa Bratul sau la împrejurările în care el şi-a scris manuscrisul.

III. GHEORGHE CORESI ?

Despre diaconul Coresi, cu excepţia epilogurilor tipăriturilor sale şi a unei ştiri documentare[15], nu posedăm alte informaţii. În toate aceste izvoare este înregistrat numai numele de familie al tipografului român (Coresi, Korÿza — într-un document săsesc[16]), nu însă şi prenumele său. Pentru acest motiv, surprinde afirmaţia din ultima vreme potrivit căreia diaconul muntean ar fi purtat prenumele Gheorghe[17]. Sursa acestui amănunt biografic necunoscut se află pentru Petre Ştefan, unul din adepţii acestei păreri, la istoricul Herman Tonsch, care, în schimb, nu consemnează de unde a preluat-o[18]. În realitate, nu este vorba de vreo menţiune documentară puţin cunoscută, ci de o identificare greşită. A existat o perioadă în istoriografia noastră cînd Coresi a fost socotit originar din Chios, deci grec, din aceeaşi familie cu teologul ortodox Georgios Coresios[19]. Apropierea făcută de Cipariu i-a determinat ulterior pe unii cercetători să-l identifice pe diaconul Coresi cu teologul grec. Astfel, Dimitrie Iarcu, referindu-se la tipograful muntean, îl numeşte în mai multe rînduri *George* (s. n.) Coresi[20]. Se pare că printre cei care împărtăşeau această părere s-a numărat şi V. A. Urechia[21], care notează chiar, discutînd despre Coresi, existenţa într-o bibliotecă ieşeană a unui manuscris grecesc cu titlul

---

[14] Dejan Medaković, *Grafika srpskih štampanih knjiga XV—XVII veka*, Belgrad, 1958, pl. XCV, 2.

[15] Francisc Pall, *Cu privire la activitatea de tipograf a lui Coresi (O ştire nouă)*, în „Studii şi cercetări de bibliologie", III, 1960, p. 267—272.

[16] *Ibidem*, p. 268—269.

[17] Petre Ştefan, *Tipograful Coresi, logofăt pămîntean*, în „Limbă şi literatură", XVIII, 1968, p. 18; Gheorghe Cronţ, *Mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înţeles . . .*, în „Magazin istoric" III, 1969, nr. 4 (25), p. 86.

[18] Herman Tonsch, *Die Honteruspresse in 400 Jahren*, Braşov, 1933, p. 31.

[19] Timotei Cipariu, *Crestomaţia sau analecte literare*, Blaj, 1858, p. XVIII.

[20] Dimitrie Iarcu, *Bibliografia cronologică română sau catalog de cărţile române*, Bucureşti, 1873, p. 1.

[21] A. V. Urechia, *Schiţe de istoria literaturii române*, partea I, Bucureşti, 1885, p. 72.

Γεωργίς τ̃ Κορεσίδ ἰατρ̃ καὶ θεολόγ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τ̃ Χ̃ι ἐξήγησις εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν[22] „Exegeza la profetul Isaia a lui Georgios Coresios, medic şi teolog al marii biserici din Chios". Prin urmare, identificarea tipografului Coresi cu teologul ortodox din Chios se află la baza afirmaţiei lui Herman Tonsch, preluată necritic, acum în urmă, de Petre Ştefan şi Gheorghe Cronţ. În schimb, în rîndul acelor Coresi, pomeniţi documentar în Ţara Românească, cu care s-a încercat în cîteva rînduri identificarea tipografului muntean, nu s-a semnalat nici unul purtînd prenumele Gheorghe [23].

[22] *Ibidem*, p. 73, nota 1.

[23] Nerva Hodoş, *Un fragment din Molitvenicul diaconului Coresi (1564)*, extras din „Prinos lui D. A. Sturdza", p. VI—IX, St. Nicolaescu, *Diaconul Coresi şi familia sa*, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", x, 1909, p. 265—291, Dan Simonescu, în LR, XII, 1963, nr. 6, p. 667.

HÎRTIA SILEZIANĂ ŞI TEXTELE ROTACIZANTE

DE

ION GHEŢIE

Un mijloc rareori pus la contribuţie în filologia românească pentru localizarea vechilor monumente de limbă îl constituie circulaţia hîrtiei pe care au fost scrise textele [1]. Criteriul este viabil, întrucît e posibil, cel puţin din punct de vedere teoretic, ca o anumită hîrtie să fi circulat numai într-o singură regiune a ţării şi să nu fi fost comercializată în celelalte. Pentru a putea utiliza cu profit această metodă de localizare ar trebui să cunoaştem, cît mai amănunţit cu putinţă, circulaţia tipurilor şi chiar a variantelor de filigrane pe teritoriul ţării noastre [2].

Încă în 1916, încercînd să dateze textele rotacizante, I.-A. Candrea a semnalat o serie de manuscrise şi documente româneşti din secolul al XVI-lea scrise pe hîrtie avînd drept filigran mistreţul, fabricată la Schweidnitz (Silezia). El ajungea cu acest prilej la concluzia că „hîrtia avînd ca filigran un mistreţ era foarte răspîndită în Moldova şi probabil şi în ţinuturile învecinate, în Bucovina şi Maramureş" [3]. *În realitate, toate cele 12 documente şi manuscrise citate de Candrea şi care au o indicaţie oarecare asupra locului unde au fost scrise sînt moldoveneşti* [4]. Înaintea cercetării lui Candrea, în 1907, C. M. Briquet arătase, întemeindu-se pe comunicarea unui anticar din Sibiu, că mistreţul apare pe documente moldoveneşti din anii 1535 — 1564 [5]. *Recent, Al. Mareş, cercetător al Institutului de lingvistică din Bucureşti, examinînd un mare număr de texte în vederea întocmirii unui repertoriu al filigranelor din secolul al XVI-lea, a întîlnit mistreţul exclusiv în documente şi manuscrise moldoveneşti.* Nici unul din textele ardeleneşti şi muntenești din secolul al XVI-lea nu este scris pe

---

[1] Cf. G. Blücher, *Filigranele braşovene şi tipăriturile chirilice din secolul al XVI-lea*, în „Revista bibliotecilor", XX, 1967, nr. 7, p. 425.

[2] Vezi lucrarea noastră *Textele rotacizante şi originile scrisului literar românesc. Chestiuni de metodă*, în *Studii de limbă literară şi filologie*, vol. I, Bucureşti, 1969, p. 206.

[3] I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte*, vol. I, Bucureşti, 1916, p. XCIX.

[4] *Op. cit.*, p. XCVIII—XCIX şi CVIII.

[5] C. M. Briquet, *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques de papier*, vol. IV, Paris, 1907, p. 674—675.

hîrtie silezianã. Pornind de la aceastã constatare, Al. Mareş a localizat în Moldova copierea unei psaltiri slavo-române din c. 1573 — 1585 (ms. rom. Ac. nr. 3465) [6].

Acceptînd acest punct de vedere, ar însemna cã trei din cele patru texte rotacizante (*Psaltirea Scheianã*, *Psaltirea Voroneţeanã* şi *Codicele Voroneţean*) au fost scrise (copiate) în Moldova. Într-adevãr, *Codicele Voroneţean* este scris în întregime pe hîrtie de provenienţã silezianã, avînd drept filigran mistreţul. Celelalte douã texte sînt scrise, parţial, pe hîrtie de aceeaşi origine [7]. Sînt, aşadar, cele douã psaltiri şi apostolul de la Voroneţ texte moldoveneşti? O asemenea opinie, deşi are reale şanse de a fi adevãratã, trebuie avansatã, în momentul de faţã, cu rezervã. Într-adevãr, aşa cum am arãtat mai sus, pentru a putea folosi cu maximum de eficacitate criteriul circulaţiei hîrtiei, trebuie sã beneficiem de un repertoriu cît mai complet al filigranelor care au circulat pe teritoriul ţãrii noastre. Un astfel de repertoriu e pe cale de a realiza Al. Mareş în cadrul sectorului de limbã literarã şi filologie al Institutului de lingvisticã din Bucureşti. Pînã la încheierea cercetãrilor în toate arhivele şi bibliotecile din ţarã e posibil ca hîrtia silezianã sã fie întîlnitã şi în texte (documente) scrise în afara teritoriului Moldovei. Într-un asemenea caz, localizarea în Moldova a celor trei texte rotacizante n-ar mai putea fi susţinutã (cel puţin nu cu aceeaşi certitudine cu care am fi înclinaţi sã o facem astãzi). Desigur, dacã mistreţul nu va fi descoperit decît în cîteva documente ardeleneşti, posibilitatea ca textele sã fi fost scrise (copiate) în Moldova va fi mult mai mare, cãci aici hîrtia silezianã a fost întrebuinţatã intens şi consecvent de-a lungul mai multor decenii. Oricum, pentru stabilirea locului unde au fost copiate textele va trebui sã se apeleze, în afara circulaţiei filigranelor, şi la alte mijloace de localizare, dintre care examenul limbii este cel mai important.

Aşteptînd ca toate aceste operaţii sã fie fãcute într-un viitor nu prea îndepãrtat, am crezut util sã semnalãm un posibil şi nu lipsit de eficacitate criteriu de localizare a textelor rotacizante [8].

Martie 1972

---

[6] Vezi Al. Mareş, *O nouã psaltire slavo-românã manuscrisã din secolul al XVI-lea*, în *Studii de limbã literarã şi filologie*, vol. II, Bucureşti, 1 972, p. 297—298.

[7] Vezi I.-A. Candrea, *op. cit.*, p. XCVII, CVI—CVII şi CIX.

[8] A copiilor, desigur, nu a originalelor.

NOI OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA PERIOADA CORESIANĂ A CULTURII BRAȘOVENE

DE

IOAN CIUREA

Cunoscuții cercetători brașoveni Arnold Huttmann și Pavel Binder s-au ocupat îndelung de cercetarea mediului cultural românesc al Brașovului în epoca coresiană. Rodul acestor cercetări sînt mai multe studii, dintre care două reținem în mod deosebit atenția : *Contribuții la cunoașterea vieții și activității diacului Lorinț*[1] și *Între istorie și filologie. Mediul cultural românesc al Brașovului în epoca coresiană*[2]. Aceste studii au meritul de a fi aprofundat cunoașterea perioadei coresiene a culturii românești brașovene, pe baza unor bogate date arhivistice (de la Arhivele Brașovului) și bibliografice, rod al unor cercetări temeinice. Trebuie arătat însă că concluziile la care ajung Arnold Huttmann și Pavel Binder depășesc materialul faptic adus în discuție, neputînd fi acceptate cu ușurință. Pentru a dovedi că așa stau lucrurile ne vom ocupa pe rînd de cele două studii, începînd cu cel intitulat *Contribuții la cunoașterea vieții și activității diacului Lorinț.*

În acest studiu se propune mai întîi o identificare între *diacul Lorinț* și *Laurentius Fronius*. Se consideră că „onomasticului românesc *Lorin* îi corespunde latinescul *Laurentius*, germanul *Lorenz* și maghiarul *Lörinc*"[3]. În legătură cu faptul că „onomasticului românesc *Lorinț* îi corespunde... germanul *Lorenz* și maghiarul *Lörinc*" lucrurile sînt pe deplin limpezi. Nu același lucru se poate spune însă referitor la latinescul *Laurentius*. În această privință, N. A. Constantinescu (în *Dicționar onomastic românesc*[4]) arată că formei latine *Laurentius* îi corespunde în mod direct românescul

---

[1] Arnold Huttmann și Pavel Binder, *Contribuții la cunoașterea vieții și activității diacului Lorinț*, în „Studii de limbă literară și filologie", vol. II, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, p. 243—258.

[2] Pavel Binder și Arnold Huttmann, *Între istorie și filologie. Mediul cultural românesc al Brașovului în epoca coresiană*, în „Limba română", XX, 1971, nr. 1, p. 3—20.

[3] A. Huttmann și P. Binder, *Contribuții la cunoașterea vieții și activității diacului Lorinț*, *op. cit.*, p. 248.

[4] N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. 93—94.

Laurenţiu (şi *Laurenti*), în timp ce *Lorinţ* corespunde în mod direct maghiarului *Lörinc*. „Deoarece listele contribuabililor din Braşov din a doua jumătate a secolului al XVI-lea se redactau în mare parte în limba germană — zic cercetătorii braşoveni —, am căutat numele diacului *Lorinţ* sub forma de *Laurentius Schreiber*" [5]. Cum însă în cadrul studiului s-a făcut precizarea că „onomasticului românesc *Lorinţ*" îi corespunde „germanul *Lorenz*", era firesc ca numele *diacului Lorinţ* să fie căutat sub forma de *Lorenz Deak* sau *Lorenz Schreiber* (numirile *Deak*, *Schreiber*, *Literatus* fiind sinonime în documentele braşovene ale vremii). Cu atît mai firesc ar fi fost acest lucru, dacă se are în vedere şi faptul că Arnold Huttmann şi Pavel Binder cunosc menţiunea (a se vedea în cadrul studiului p. 256) despre existenţa la Sibiu în 1593 (deci dovadă din epocă) a lui *Lorinţ Tipograful*, care apare în germană cu forma ce corespunde în adevăr lui *Lorinţ*, şi anume „*Lorencz Buchdrucker*" (nu Laurentius).

Pentru realizarea identificării se foloseşte şi o remarcă făcută de N. A. Constantinescu în *Dicţionar onomastic românesc*, din care se consideră că ar rezulta că Lorinţ a avut „originea etnică străină" [6]. Iată mai întîi remarca, aşa cum este citată în studiul cercetătorilor braşoveni : „aproape toate formele (istorice ale onomasticului Lavrentie-Lorinţ — *n. n.*) acoperă originea etnică străină" [7]. De menţionat faptul că şi în dicţionar, în locul parantezei introduse de autori, există o paranteză : „(IV 1—3)". În cadrul acesteia N. A. Constantinescu precizează că numai formele de la punctul IV (adică numai formele provenite „Din magh. Lörincz") şi nici acestea toate (ci numai cele înscrise la subpunctele 1—3) „acoperă originea etnică străină". Autorul dicţionarului exclude de la „originea etnică străină" subpunctul 4, în cadrul căruia este menţionat „Lorinţ... diac ard. discipolul lui Coresi". Rezultă, deci, că paranteza introdusă de autorii studiului, în locul celei existente în textul citat, contribuie la modificarea înţelesului.

În listele de impozite dintre anii 1567 şi 1579, în volumul cuprinzînd contribuabilii braşoveni din cvartalul Ecaterinei, cercetătorii braşoveni au găsit date valoroase despre „Laurentius", „Laurentius schraÿber", „Laurentius Fronius" [8], dar nimic despre *Lorenz* (*Lorencz*) *Deak* (*Schreiber*, *Literatus*). Cu toate acestea se apreciază că datele „sînt de o importanţă capitală pentru reconstituirea biografiei diacului Lorinţ" [9]. Credem că ne găsim în faţa unei confuzii.

Laurentius Fronius fusese cunoscut în literatura română de specialitate numai din procesul avut cu diaconul Coresi. P. P. Panaitescu îl consideră pe Fronius un orăşean bogat din Braşov, iar Dan Simonescu îl crede bogătaş sas, care a împrumutat capital tipografului român. Arnold Huttmann şi Pavel Binder susţin însă că după „parcurgerea datelor biografice noi ale lui Laurentius Fronius, putem considera ca neîntemeiată prezentarea lui drept un creditor bogat" [10]. Dar tot Arnold Huttmann şi Pavel Binder susţin că „Fronius a fost proprietarul unuia sau mai multor teascuri"

---

[5] A. Huttmann şi P. Binder, *op. cit.*, p. 248.
[6] N. A. Constantinescu, *op. cit.*, p. 94.
[7] A. Huttmann şi P. Binder, *op. cit.*, p. 248.
[8] *Ibidem*, p. 249—250.
[9] *Ibidem*, p. 250.
[10] *Ibidem*, p. 254.

tipografice, dintre care unul fusese închiriat sau vîndut diaconului Coresi, dar neachitat (se încearcă deci ca, numai pe baza unor presupuneri, să se treacă teascul tipografic al lui Coresi în proprietatea lui Fronius), că diaconul Coresi avea „şi alte datorii faţă de Laurentius Fronius" etc. [11]. Astfel, nu se mai poate şti cînd au dreptate cercetătorii braşoveni (atunci cînd afirmă că Fronius nu era un creditor bogat, sau atunci cînd aduc dovezi că situaţia era cu totul alta). Cercetătorii braşoveni se lasă furaţi de valul acestei contradicţii (mutînd teascul tipografic al lui Coresi în proprietatea lui Fronius, declarîndu-l pe Fronius proprietar şi al altor teascuri tipografice etc.) numai pentru a impune concluzia că Fronius ar fi avut şi activitate tipografică, pentru a nu lăsa într-o stare prea şubredă legătura dintre el (în lipsa acestei concluzii fără activitate tipografică) şi Lorinţ (cu activitate tipografică atît de bogată), din care urmează să rezulte un singur personaj.

În cadrul studiului la care ne referim se mai face presupunerea că iniţialele L. F. (care apar într-un cadran gravat cu ornamente florale, în cartea de cîntece luterane tipărită la Braşov în anul 1556 — *Geystliche Lieder* — şi pe cele patru medalioane, reprezentîndu-i pe cei patru evanghelişti din *Novum Testamentum* greco-latin, tipărit de Valentin Wagner în 1557 la Braşov) l-ar ascunde tot pe Laurentius Fronius. Dar în anul 1556, cînd L. F. era deja un gravor vestit care-şi permitea să semneze cu iniţiale lucrările imprimate pe cărţi de o deosebită însemnătate în epocă, Laurentius Fronius Coronensis era doar un elev abia înscris la liceul din Braşov, avînd vîrsta (după aprecierea autorilor studiului) de 14—15 ani. Se pare, deci, că este mai firesc, mai logic să se nege posibilitatea existenţei vreunei legături între cele două personaje, decît să se afirme.

Problemele principale dezbătute de Pavel Binder şi Arnold Huttmann în studiul *Între Istorie şi filologie. Mediul cultural românesc al Braşovului în epoca coresiană* sînt „stabilirea caracterului legăturii existente între diaconul Coresi şi cărturarii români Toma şi Mănăilă" [12] şi, pornindu-se de aici, modificarea caracterului „patronajului stabilit de P. P. Panaitescu" [13] asupra activităţii desfăşurate de Coresi la Braşov. P. P. Panaitescu trage următoarele concluzii despre sprijinul acordat de Toma şi Mănăilă: „Sentinţa în procesul privitor la datoriile neplătite ale lui Coresi se termină cu cuvintele: « Toma trebuie să-i dea [lui Laurenţiu] 12 florini ». Acest Toma era preotul principal al bisericii Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului... Prin urmare, preotul bisericii de la Şcheii Braşovului, conducătorul bisericesc al comunităţii româneşti de acolo, este făcut solidar cu diaconul Coresi, fiind obligat de judecătorii orăşeneşti să contribuie la plata datoriilor tipografului... Rezultă din toate acestea că între comunitatea românească din Braşov şi activitatea lui Coresi era o strînsă legătură; socotim ca un fapt evident că principalul client al atelierului era biserica şi comunitatea orăşenească din Şchei şi nu municipalitatea protestantă. Tipografia se afla în Şchei şi era pusă sub controlul orăşenilor români, care erau cointeresaţi băneşte în activitatea ei... Mănăilă, colaboratorul lui Coresi, era un cărturar dintre orăşenii români

[11] *Ibidem*, p. 254—255.
[12] P. Binder şi A. Huttmann, *Între istorie şi filologie...*, *op. cit.*, p. 14.
[13] *Ibidem*, p. 15.

din Şchei, fiind recomandat, probabil, meşterului venit de la Tîrgovişte de către conducerea comunităţii de la Şcheii Braşovului ... Adevăraţii patroni ai lui Coresi, cei care l-au chemat şi l-au ţinut apoi la Braşov, au fost conducătorii comunităţii orăşeneşti din suburbiul românesc al Şcheilor Braşovului, care erau totodată patronii bisericii lor din acel centru orăşenesc" [14].

Ion Gheţie, într-o lucrare mai nouă [15], a studiat concluziile stabilite de P. P. Panaitescu şi a arătat că argumentele prezentate, în sine, nu dovedesc că biserica şi comunitatea românească din Şchei îşi asiguraseră controlul asupra activităţii diaconului.

Pavel Binder şi Arnold Huttmann consideră că faptele pe care le expun în cadrul studiului, cît şi tabelele prezentate în anexă (p. 16—20), le permit să ducă mai departe ideile formulate de Ion Gheţie. În acest sens se arată în continuare : „În momentul colaborării lor cu diaconul Coresi, nici Toma şi nici Mănăilă nu erau preoţi. Ei erau pisari sau dieci, fiind probabil logofeţi români, angajaţii Cetăţii. Activitatea lor de logofăt se desfăşura în Cetate şi nu în Şcheii Braşovului, deci se poate presupune că şi diaconul român avea instalată tiparniţa în localul din Cetate, unde lucrau logofeţii români. Atît Toma în 1570 cît şi Mănăilă în 1579 şi 1583 erau salariaţii Cetăţii, nu preoţi în Şchei, deşi devin preoţi la sfîrşitul vieţii lor. Unii dintre aceşti logofeţi români, originari din Şchei, însă angajaţi ai Cetăţii, adică ai municipalităţii săseşti, devin colaboratori ai diaconului Coresi. În procesul din 1570 nu preotul din Şchei, ci salariatul Cetăţii este făcut solidar cu diaconul Coresi. În lumina documentelor de mai sus se modifică şi caracterul patronajului stabilit de P. P. Panaitescu" [16].

Lucrurile nu stau însă aşa. Pentru a înţelege mai limpede totul să ne reamintim situaţia fiecărui colaborator al lui Coresi. În epilogurile coresiene şi în cunoscutul proces din 1570 se amintesc următorii cărturari, sprijinitori şi colaboratori ai marelui cărturar român : logofătul Oprea, diacul Tudor, Toma, Mănăilă, popa Iane şi popa Mihai. Dintre aceştia „Oprea şi Tudor nu figurează în materialul arhivistic braşovean cercetat" [17] de autorii studiului. Se poate afirma deci cu destulă siguranţă că logofătul Oprea şi diacul Tudor nu erau angajaţii cetăţii, nu şi-au desfăşurat activitatea aici. Popa Iane (protopop) şi popa Mihai („preot mic"), colaboratori apropiaţi ai lui Coresi (traducătorii *Cazaniei a II-a* tipărită de Coresi) sînt slujbaşii bisericii Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului. Toma, după cum rezultă dintr-o notiţă datînd din 1571, este „Toma popa" [18], deci preot român. Este drept că unii dintre aceştia (între care şi Mănăilă) au fost şi pisari sau dieci, angajaţi ai Cetăţii (lucru pozitiv, îmbucurător), dar nu acest fapt i-a determinat să devină colaboratori ai lui Coresi (şi ai fiului acestuia, Şerban), în folosul culturii româneşti. Ca buni români, ca preoţi (unii dintre ei angajaţi — popa Iane era conducător — ai bisericii Sf. Nicolae), cu o înaltă conştiinţă privind necesitatea dezvoltării culturii româneşti, ca membri ai comunităţii

---

[14] *Ibidem*, p. 14—15.

[15] Ion Gheţie, *Coresi şi reforma în lumina unor interpretări noi*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 2, p. 234—235.

[16] P. Binder şi A. Huttmann, *op. cit.*, p. 15.

[17] *Ibidem*, p. 14.

[18] *Ibidem*, p. 12.

din Șcheii Brașovului, ei și-au strîns rîndurile în jurul centrului cultural românesc pe care îl forma biserica Sf. Nicolae, unde a luat ființă și prima școală românească. În procesul din 1570 nu Toma — salariatul Cetății — este făcut „solidar cu diaconul Coresi", ci Toma — colaboratorul de nădejde al lui Coresi, participantul cu tot sufletul, cu toate cunoștințele și iscusința, dar și cu avuția materială, la răspîndirea cărții românești. Încît despre modificarea caracterului patronajului stabilit de P. P. Panaitescu nu poate fi vorba (documentele aduse în discuție, în cadrul studiului, nu fac precizări în acest sens și nici nu lasă loc pentru astfel de interpretări).

Subliniem însă că meritul cercetătorilor brașoveni Arnold Huttmann și Pavel Binder este acela de a fi lărgit, de a fi îmbogățit mult sfera cunoștințelor despre Laurentius Fronius-Schreiber, figură însemnată a epocii (în studiul *Contribuții la cunoașterea vieții și activității diacului Lorinț*) și acela de a fi pus în lumină legăturile ce au existat, în epoca coresiană, între unii dintre reprezentanții culturii românești (pisari, dieci, logofeți români angajați — în anumite perioade ale vieții — la Cetate) și municipalitatea săsească (în studiul *Între istorie și filologie...*), totul bazat, după cum am arătat și în introducere, pe un bogat material arhivistic și bibliografic, rod al unor cercetări temeinice.

DARE DE SEAMĂ ASUPRA CONSFĂTUIRII DE ONOMASTICĂ

Între 21 și 22 aprilie a. c. a avut loc Consfătuirea de onomastică de la Cluj, organizată de Institutul de lingvistică și istorie literară al filialei din Cluj a Academiei R. S. România. Au participat reprezentanți din Cluj, București, Iași, Timișoara, Craiova, Oradea, Baia Mare, Turnu Severin.

Lucrările consfătuirii au fost deschise de prof. dr. doc. Ioan Pătruț, directorul Institutului de lingvistică și istorie literară din Cluj, care în cuvîntul său a subliniat importanța cercetărilor onomastice pentru studiul istoriei și limbii poporului nostru și necesitatea ca în viitor aceste cercetări să aibă la bază metode și principii unice, călăuzitoare pentru toate centrele de cercetare din țară, între care se impune o colaborare mai strînsă.

Programul a inclus 25 de comunicări, discuții și o ședință de lucru.

Consfătuirea s-a caracterizat prin abordarea unor probleme de metodologie și principii în cercetarea onomastică, prin efortul evident de a pune în slujba onomasticii metodele noi de cercetare în lingvistică, ultimele informații de specialitate.

Participanții la consfătuire au avut în vedere deopotrivă numele de persoană și de locuri, supuse fie analizei evolutive, fie analizei statice.

Una dintre problemele care au stat în centrul atenției comunicărilor și dezbaterilor a fost aceea a distincției, în planul diacroniei, între prenume și poreclă. Punînd la baza distincției criterii de conținut și de formă, comunicarea prof. dr. doc. Ioan Pătruț, *Metode și principii în antroponimia românească*, a adus o contribuție însemnată în acest sens. Raporturile dintre prenume și poreclă, analiza semantică și formală a acestora din urmă au fost puse în discuție și de Aurelia Stan în *Unele considerații despre porecle.*

Cercetarea istorică a numelor de persoană a fost întreprinsă de prof. dr. doc. Bela Kelemen, șef de secție la Institutul de lingvistică și istorie literară din Cluj, care, prin bogatul material analizat în *Onomastica românească în documentele transilvănene din sec. al XVI-lea*, a pus bazele studiului documentelor transilvănene din perioadele ulterioare. Comunicarea *Onomastica românească în Dicționarul lui Ioan Bobb* de Gabriel Vasiliu a surprins un moment important din istoria limbii. Un inventar al numelor de persoană din documentele anterioare celor de limbă românească a fost prezentat de Leontin Ghergariu în *Antroponimia românească pînă în secolul al XVI-lea.*

O altă preocupare, în legătură cu numele de persoană, a fost analiza sincronică, cu implicații în diacronie. Ion Roșianu s-a ocupat de un anume tip structural: *Antroponime neoficiale din Transilvania terminate în* **-oasa**, arătînd proveniența diferită a toponimelor în discuție (de la nume comun, de la nume de familie, prenume, poreclă, supranume). În comunicarea *Despre răspîndirea teritorială a prenumelor în Țara Lăpușului*, Ana Varna a urmărit legătura dintre antroponime și diferitele populații din zona cercetată.

Un aspect nou în cercetarea onomastică a fost aplicarea structuralismului la materialul antroponimic. În *Forma expresivă a poreclelor maghiare*, Piroska Benedek, pentru a demonstra expresivitatea poreclelor în discuţie, a întreprins analiza în planul expresiei, corelată cu cea din planul conţinutului.

Mergînd pe linia cercetărilor din onomastica modernă, Mihaela Lungu, în *Relaţii de denumire în antroponimia literară*, şi Viorica Florea, în *Nume proprii în opera literară a lui M. Eminescu*, au urmărit valoarea funcţională a numelor proprii în operele literare, folosirea acestora ca mijloace artistice, subordonate unui anume conţinut, la fel ca numele comune.

O direcţie nouă în onomastica noastră a fost extinderea studiului la limbile străine : *Nume de persoană în limba engleză* de Ana Olos şi Ana Varna.

În privinţa numelor de locuri, problema dezbătută cu cel mai viu interes a fost delimitarea numelor de locuri faţă de numele comune, atît pe baza metodelor noi de cercetare cît şi pe baza mijloacelor mai vechi. În acest scop, Dragoş Moldoveanu în *Principii ale topo-lexicografiei* preconizează un dicţionar toponimic elaborat după principii metodologice moderne, menite să delimiteze sfera toponimiei de limba comună. Pe plan logic, delimitarea toponimelor faţă de apelative a fost realizată de Marius Oros în *Corelaţia dintre toponim şi apelativ.*

Unii dintre cercetători, continuînd vechile cercetări de toponimie, au urmărit originea, vechimea toponimelor, legătura dintre toponimie şi istorie: Eugen Janitsek — *Studierea toponimelor româneşti după origini* (se ţine seamă de *Namengeber*, adică de populaţia de la care au fost împrumutate direct numele de locuri), Vasile Frăţilă — *Originea toponimului românesc Ibru* (se susţine originea tracică a numelui), Ion M. Ungureanu — *Vechimea unor toponime în zona subcarpatică* (au fost propuse noi etimologii pentru unele nume de locuri), Radu Sp. Popescu — *Mărturii toponimice medievale* (pe baza răspîndirii sufixului vechi toponimic *-d* s-a stabilit vechimea unor nume de locuri).

Interesul pentru analiza sincronică a toponimiei s-a reflectat în comunicările *Toponime din Valea Mureşului* de Onufrie Vinţeler şi *Din toponimia satului Poiana Aiudului* de Elisabeta Şoşa.

Continuînd o tradiţie preţioasă în studierea toponimiei, Dumitru Loşonţi a efectuat o analiză semantică interesantă în *Toponime româneşti pentru noţiunea de „vîrf"*, îmbogăţind seria sinonimică cu toponime înregistrate pe teren, necunoscute sau mai puţin cercetate de specialişti.

O latură nouă a cercetării toponimice a fost reprezentată de comunicarea lui Valentin Chelaru, *Elemente tipologice în toponimia din zona carpatică*, în care s-au stabilit unele corespondenţe toponimice româno-slave.

În *Observaţii asupra articolului la numele proprii* (toponime) de Cristian Ionescu s-a emis ipoteza că la majoritatea numelor de locuri articolul hotărît nu are valoare de determinare, ci valoare sintactică.

Şedinţa de lucru a avut ca scop discutarea unui proiect de chestionar şi a unui proiect de plan de măsuri în vederea iniţierii unei acţiuni vaste de culegere a materialului onomastic de pe întreg teritoriul ţării.

Discuţiile din cadrul consfătuirii au constituit un schimb de experienţă deosebit de preţios, cu atît mai mult cu cît participanţii au făcut expuneri asupra metodelor de lucru şi asupra stadiului de elaborare a lucrărilor de onomastică din planul de cercetare ştiinţifică al diferitelor centre din ţară.

Viorica Florea

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

„Buletin Shkencor", Viti VIII, Nr. 1 (10), 1971 (Instituti i Lartë Pedagogjik — Shkodër).

„Der Sprachdienst". Herausgegeben von der Gesellschaft für deutsche Sprache Wiesbaden, 16. Jahrgang, Heft 5, Mai 1972; Heft 6, Juni 1972.

SUMARUL REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ" PE ANUL 1972

La 20 de ani de apariţie, **6**, p. I—II.

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEŞTI

GHEŢIE ION, Ion Heliade Rădulescu şi unificarea limbii române literare, **2**, p. 91—102.
ŞTEFAN ION, Latinismul lui Heliade şi concepţia sa despre invariabilitatea rădăcinii cuvîntului, **2**, p. 103—109.

LIMBĂ LITERARĂ ŞI STILISTICĂ

BERCEA LIVIUS PETRU, Aspecte stilistice în poemul arghezian *La stele*, **1**, p. 13—16.
BEREA-GĂGEANU ELENA, Folosirea viitorului la cronicarii munteni, **1**, p. 3—12.
CHIVU GH., Elemente regionale în limba periodicelor muntene din secolul al XIX-lea, **4**, p. 293—306.
DRAGOMIRESCU GH. N., Ambiguitatea ca figură de stil, **6**, p. 555—562.
DRAGOMIRESCU GH. N. şi MOISE ION, Construcţii afirmative cu valoare negativă în diferite stiluri ale limbii române, **6**, p. 547—554.
MUNTEANU ŞTEFAN, Despre unele izvoare istorice ale limbii lui Eminescu în *Scrisoarea a III-a*, **3**, p. 219—223.
PODGOREANU TRAIAN, Aspecte ale stilului intelectual la Alexandru Ivasiuc, **3**, p. 233—241.
ŞTEFAN ION, Apertura vocalelor şi purismul lui I. Heliade Rădulescu, **6**, p. 539—546
ŞUTEU FLORA, *Steaua* ca „adevăr" şi „iluzie" în poezia lui Lucian Blaga, **3**, p. 225—232.
VULTUR SMARANDA, Virtuţile limbajului în *Asfinţit marin* de Lucian Blaga, **5**, p. 455—461.

GRAMATICĂ

BEREA-GĂGEANU ELENA, *Voi(u), vreau, v(r)oiesc*, **2**, p. 111—126.
BEREA-GĂGEANU ELENA, Persoana a 3-a plural *o(r) cînta / să cînte* a auxiliarului de viitor, **3**, p. 209—218.
BEREA-GĂGEANU ELENA, Observaţii privind structura şi evoluţia viitorului în limba română, **6**, p. 503—516.
CRAŞOVEANU D., Din sintaxa părţilor de propoziţie (în jurul complementului concesiv), **4**, p. 279—284.
GABREA MARIA, Observaţii asupra clasificării propoziţiilor după scopul comunicării, **1**, p. 49—53.
GABREA MARIA, Observaţii asupra pronumelor *care, cine, ce*, **2**, p. 127—133.

DISCUŢII

BERCEA LIVIUS PETRU, Contribuţii la cunoaşterea raportului apozitiv, **5**, p. 449—454.
DRAGOMIRESCU GH. N., Subiectul psihologic şi predicatul psihologic în propoziţie, **2**, p. 135—144.
MOISE ION, Fenomene gramaticale noi în limba română vorbită, **5**, p. 445—447.
ZUGUN PETRU, Conversiunea numelor în verbe, **5**, p. 433—443.

VOCABULAR

AVRAM ANDREI, Note etimologice, 3, p. 201—207; 6, p. 517—526.
AVRAM ANDREI, Un grup de cuvinte din familia lui *moale* : probleme de etimologie și de derivație, 4, p. 285—292.
AVRAM ANDREI, Note etimologice și lexicale, 5, p. 419—428.
BULANDRA M. și MANECA C., Probleme de terminologie a sculpturii, 5, p. 405—418.
CONSTANTINESCU ILINCA, Influența limbii engleze în vocabularul sportiv românesc I, 6, p. 527—537.
HRISTEA THEODOR, Împrumuturi și creații lexicale neologice în limba română contemporană, 3, p. 185—199.
IORDAN IORGU, Ce este etimologia, 3, p. 175—183.
REGUȘ CORNELIU, Note etimologice și lexicale, 5, p. 430—432.
SEMCINSKI STANISLAV — Kiev, Note etimologice și lexicale, 5, p. 428—430.
VRABIE EMIL, Contribuții la explicarea unui arhaism românesc : *a (se) ijderi*, 1, p. 55—57.

FILOLOGIE

CHIVU GH., Vechi psalmi românești din secolul al XVII-lea, 2, p. 145—154.
MAREȘ ALEXANDRU, Activitatea tipografică a ieromonahului Lavrentie în lumina unor noi informații 4, p. 307—315.

*

MAREȘ ALEXANDRU, În legătură cu o nouă explicație a monogramei Ео. 5, p. 463—469.
ONU LIVIU, Date noi cu privire la Stoica Ludescu. Din nou problema paternității *Letopisețului Cantacuzinesc*, 1, p. 17—26.
VÎRTOSU ILEANA, Primele manuscrise românești ale *Întîmplărilor lui Telemac*. Descriere, 1, p. 27—47.

ONOMASTICĂ—TOPONIMIE

CRISTUREANU AL., Specificul graiului și al onomasticii locale reliefat prin numele de familie din Valea Bistriței — Bicaz (Moldova), 1, p. 59—67.
CRISTUREANU VASILE, Toponimia satului Șopteriu, județul Bistrița-Năsăud, 1, p. 69—77.
FRĂȚILĂ V., Originea toponimului românesc *Ibru*, 3, p. 247—251.
ȚOPAN GRIGORE, Nume proprii cu dublă valoare onomastică, 3, p. 243—246.

CULTIVAREA LIMBII

ȘUTEU FLORA, Cîteva constatări cu privire la limbajul criticii literare, 5, p. 471—475.

NOTE—COMENTARII

ANGHELESCU MIRCEA, Prima traducere românească din *Halima*, 3, p. 263—266.
CIUREA IOAN, Noi observații cu privire la perioada coresiană a culturii brașovene, 6, p. 573—577.
GEORGESCU MAGDALENA, Rectificări la *Bibliografia românească veche* în legătură cu *Psaltirea slavo-română* munteană din 1637—1650, 3, p. 257—261.
GHERGARIU LEONTIN, Observații lexicale pe marginea unor glosare, 6, p. 563—566.
GHEȚIE ION, Apariția formelor verbale cu *n* refăcut în graiurile moldovenești, 3, p. 253—255.
GHEȚIE ION, Hîrtia sileziană și textele rotacizante, 6, 571—572.
MAREȘ AL., Cînd a murit Coresi? 2, p. 155—158.
MAREȘ ALEXANDRU, Note filologice, 6, p. 567—570.
MAREȘ LUCREȚIA, *Sită* „sfită", 2, p. 159—160.
SEMCINSKI STANISLAV (Kiev), Tot despre *moșie*, 4, p. 317.
URSU N. A., Completări și rectificări la *Bibliografia analitică a limbii române literare (1780—1866)*, 5, p. 477—494.

CRONICĂ

DRINCU SERGIU, Sesiunea științifică *Stilistică și poetică* de la Timișoara, **3**, p. 267—268.
FLOREA VIORICA, Dare de seamă asupra Consfătuirii de onomastică, **6**, p. 579—580.
PURICA ELENA, Sesiunea de comunicări a Comisiei pentru cultivarea limbii române, **5**, p. 495—496.

RECENZII

ANGHELESCU MIRCEA : Elena Barboricâ, Liviu Onu, Mirela Teodorescu, *Introducere în filologia română. Orientări în tehnica cercetării științifice*. București, Editura didactică și pedagogică, 1972 — **5**, p. 497—498.
BULGĂR GH. : Ion Budai-Deleanu, *Scrieri lingvistice*. Text stabilit și glosar de Mirela Teodorescu. Introducere și note de Ion Gheție, București, Editura științifică, 1970 — **2**, p. 168—169.
BULGĂR GH. : Aurel Nicolescu, *Școala ardeleană și limba română*, București, Editura științifică, 1971 — **3**, p. 274—275.
BULGĂR GH. : I. Rizescu, *H. Tiktin, omul și opera*, București, Editura științifică, 1971—**4**, p. 320—321.
C. [OTEANU] I. : *Tratat de lingvistică generală*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971 — **4**, p. 319—320.
GHEȚIE ION : Marius Sala, *Contribuții la fonetica istorică a limbii române*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970 — **1**, p. 79—82.
MAREȘ ALEXANDRU : Petre Lucaciu, *Începuturi ale logicii românești*, București, Editura științifică, 1970 — **1**, p. 85—87.
ONU LIVIU : *Liturghierul lui Coresi*. Text stabilit, studiu introductiv și indice de Al. Mareș, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969 — **2**, p. 161—167.
POPESCU ION : I. Coteanu, *Morfologia numelui în protoromână (româna comună)*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969 — **3**, p. 267 — 272.
RIZESCU I. : Mircea Zdrenghea și Stela Zdrenghea, *Probleme de analiză morfologică*, București, Editura științifică, 1971 — **4**, p. 321—323.
SLUȘANSCHI DAN : I. I. Bujor — Fr. Chiriac, *Gramatica limbii latine*. Ediția a II-a cu întregiri substanțiale, București, Editura științifică, 1971 — **4**, p. 323 — 324.
ȘERBAN OLIMPIA : Ladislau Gáldi, *Introducere în istoria versului românesc*, București, Editura „Minerva", 1971 — **3**, p. 272 — 274.
VASILUȚĂ LIVIA : Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, cu o prefață de acad. Constantin Daicoviciu. Ediție îngrijită, studiu introductiv și indice de Mircea Borcilă și Ion Mării, Cluj, Editura Dacia, 1971 — **2**, p. 169 — 171.
VRABIE EMIL : *Pravila ritorului Lucaci (1581)*. Text stabilit, studiu introductiv și indice de I. Rizescu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971 —**1**, p. 82—85.

DIVERSE

Cărți și reviste primite la redacție, 1, p. 87 ; 3, p. 276 ; 4, p. 325 ; 5, p. 499 ; 6, p. 581.
Bibliografia românească de lingvistică (BRL, 14, 1971), 4, p. 327—402.

INDICELE REVISTEI PE ANUL 1972

INDICE DE MATERII*

A

A, frecvența vocalei ~ în scrierile lui Ion Heliade Rădulescu 545—546

ADJECTIV, ~ul demonstrativ în periodicele muntene din sec. al XIX-lea 301

AFEREZĂ, ~a inițialei consonantice a verbului auxiliar la viitor 4—5, 212—217; ~a lui *h* în periodicele muntene din sec. al XIX-lea 300

AFIRMATIV, construcții ~e cu valoare negativă în diferite stiluri ale limbii române 547—554

AFIX, ~enclitic și ~ proclitic 217

AFRICATĂ, evoluția ~elor românești 81

AGLUTINARE, ~a prefixelor și sufixelor la teme nominale în română 440

ALBANEZĂ, etimologii din ~ în română 73, 75, 77, 250

ALITERAȚIE 144

AMBIGUITATE, ~a ca figură de stil 135 144, 555—562

AMFIBOLOGIE 555

ANAFORIC, element ~ 128—129, 132 și funcție ~ă 131

ANALIZĂ, *Probleme de ~ morfologică* de Mircea Zdrenghea și Stela Zdrenghea, București, 1971 321—323

ANALOGIE 209, 211—213

ANOMINAȚIE 144, 560

ANTANACLAZĂ 144

ANTECEDENT explicit și implicit 128—129, 131—133

ANTICIPANT, substitut ~ 128—129

ANTITEZĂ, ~a omonimică 230—232; ~a metaforică la Arghezi 13—16

ANTONOMAZĂ 144

ANTROPONIM, nume proprii cu dublă valoare onomastică, de ~e și toponime 243—246

APERTURĂ, ~a vocalelor în concepția puristă a lui Ion Heliade Rădulescu 539—546

APOZITIV, raportul ~, raport de referință (sau de echivalență) 449—454: definiție, delimitări, deosebirea de coordonare și subordonare, marcă

ARGOU, complementul direct cu prepoziția *cu* 445—446 și pronumele expletiv *le* 446—447 în ~; elemente de ~ cu valoare de negație 549—553

ARHISEM sau dominantă semantică 456, 460

ARMEANĂ, etimologii din ~ în română 66

ARTICOL, ~ul în dacoromână 271—272; ~ul genitival *a* invariabil într-un psalm din secolul al XVII-lea 149; ~ul genitival posesiv în alcătuirea unor nume de familie din Valea Bistriței-Bicaz 63—65; ~ul demonstrativ în periodicele muntene din sec. al XIX-lea 301

ARTICULAȚIE, schimbarea locului de ~ a lui *e* și *i* în graiul moldovenesc 60

ASIMILARE 147

ASONANȚĂ 144

* Cifrele trimit la paginația în continuare a revistei; corespondența acestei paginații cu numerele este următoarea: p. 1—88 = nr. 1, 89—172 = nr. 2, 173—276 = nr. 3, 277—402 = nr. 4, 403—500 = nr. 5, 501— 625 = nr. 6.

ATRACȚIE, ~ sinonimică și ~ fonetică 123
ATRIBUT 283; ~e restrictive 452
ATRIBUTIV, propoziția ~ă în română 129, 133, 283
AUXILIAR, persoana a 3-a plural *o(r) cînta/ să cînte* a ~ului de viitor 209—218

Ă

Ă, ~asimilat la *e* într-un psalm din sec. al XVII-lea 147; ~ folosit de Ion Heliade Rădulescu pentru *e* în terminația unor cuvinte 544; ~ deschis la *a* în graiul moldovenesc 60

B

BIBLIOGRAFIE, ~ *a românească de lingvistică*. Lucrările de lingvistică apărute în țara noastră de la 1 aprilie pînă la 31 decembrie 1971 327—402; completări și rectificări la ~*a analitică a limbii române literare* (*1780—1866*) 477—494; rectificări la ~*a românească veche* în legătură cu *Psaltirea slavo-română* munteană din 1637—1650 257—261
BULGARĂ, etimologii din slavă în ~ 248—251; etimologii din ~ în română 76, 202, 206, 422, 424, 428—429, 431, 518—520

C

Ĉ trecut la ŝ în graiul moldovenesc 69
CACOFONIE, ~ii în limbajul criticii literare 474
CALAMBUR 114, 560—561
CALC, ~uri pe bază latino-romanică în terminologia sculpturii 412; ~ din slavă în română 317
CHIASM 144
CLASIFICARE, ~a propozițiilor după scopul comunicării 49—53
COMPLEMENT, ~ul direct cu prepoziția *cu* în româna vorbită 445—446; ~ul circumstanțial de loc, de timp, de cauză, condițional 288 și concesiv 279—284
CONCESIV, complementul circumstanțial ~ 279—284
CONJUNCTIV, înlocuirea infinitivului prin ~ 506
CONSFĂTUIRE, ~a de onomastică, Cluj, 21—22 aprilie 1972 279—280
CONSTRUCȚIE, ~ii afirmative cu valoare negativă în diferite stiluri ale limbii române 547—554
CONTAMINARE prin atracție sinonimică 123—124
CONTEXT, rolul ~ului într-o poezie de Lucian Blaga 460—461
CONTEXTUAL, valoarea ~ă a cuvîntului 226—231
CONVERSIUNE, ~a numelor în verbe în română 433—443 și engleză 438; ~a verbelor în nume (derivare regresivă) în română 441—443
COORDONARE 132; raport de ~ și raport apozitiv 453
CORESPONDENȚĂ, etimologie și ~ 181
CRIPTOGRAMĂ, o presupusă ~ din *Apostolul* popii Bratul 568—569
CULTIVARE, concepția lui Ion Heliade Rădulescu despre ~a limbii române 540—546; sesiunea de comunicări a Comisiei pentru ~a limbii române 495—496
CULTURĂ, ~a brașoveană 573—577
CUVÎNT, Ion Heliade Rădulescu despre invariabilitatea rădăcinii ~ului 103—109; ~e imitative sau onomatopeice 176; ~ generator 457

D

D dur în graiul muntenesc 92
DEMONSTRATIV, articolul ~ în periodicele muntene din sec. al XIX-lea 301
DERIVARE, ~ imediată (sau improprie, sintactică, nemijlocită) 433—443; ~ regresivă 193, 439—443; ~ cu prefixe 434, 439—441; probleme de ~ în DLR 285—292; vezi și PREFIX, SUFIX
DESCHIDERE, tendința de ~ a silabelor în română și în latina populară 79—80; ~a lui *ă* la *a* în graiul moldovenesc 60
DESINENȚĂ, ~e gramaticale modificate la Ion Heliade Rădulescu 545

DETERMINANT obligatoriu 283
DEVIERE semantică 473
DIFTONG, ~ul *ea* într-un psalm din sec. al XVII-lea 148
DIRECT, complementul ~ cu prepoziția *cu* în româna vorbită 445—446; propoziția interogativă ~ă 129—131
DISIMILARE regresivă 298, 300
DISLOCARE la Arghezi 15
DISTRIBUȚIE, ~ii homosintagmatice și heterosintagmatice 435—438, 442—443
DOMINANTĂ semantică sau arhisemn 456

E

E, ~ aton închis la *i* în poziție mediană sau la *ă* după *s* și *dz* într-un psalm din sec. al XVII-lea 148; ~ trecut la *ă* după consoane dure 295—297, 299—300 și ~ neaccentuat trecut la *i* în paradigma unor substantive articulate hotărît enclitic în periodicele muntene din sec. al XIX-lea 298; ~ trecut la *ă* în graiul moldovenesc 60, 69
ECHIVOC, ~lexico-semantic (generat de polisemie și omonimie) și ~ gramatical 557—561
EDITARE, tehnica ~ii textelor vechi românești 498
EDIȚIE, *Liturghierul lui Coresi*, ~ de Alexandru Mareș, București, 1969 161—167; *Pagini istorico-filologice* de Vasile Bogrea, ~ de Mircea Borcilă și Ion Mării, București, 1971 169—171; *Scrieri lingvistice* de Ion Budai-Deleanu, ~ de Mirela Teodorescu și Ion Gheție, București, 1970 168—169
ELEMENT anaforic și subordonator 132
ENCLITIC, afix ~ 217
ENGLEZĂ, influența limbii ~e în vocabularul sportiv românesc 527—537; etimologii din ~ în germană 537, română 186—188, 190—191, 193, 195—199, 530—536 și rusă 537
EPENTEZĂ 148
EPITET, ~ul într-o poezie de Lucian Blaga 458, 460
ETIMOLOGIE 175—183: definiție, clasificare, terminologie; ~ internă și externă 176—177; ~ semantică și fonetică 179—180; ~ și corespondență 181; cuvinte cu origine onomatopeică 176; ~ii din slavă în bulgară 248—251; ~ii din latină în franceză 178—182, 542; ~ii din engleză în germană 537; ~ii din latină în italiană 179—182; ~ii din latină în logudoreză 426; ~ ii din latină în provensală 180; ~ii necunoscute în DLR 201—207, 285—292, 419—426, 517—526; ~ colectivă 285—292 și ~ populară 474 în română; ~ii din armeană 66, albaneză 73, 75, 77, 250, bulgară 76, 202, 206, 422, 424, 428—429, 431, 518—520, dacă 250—251, engleză 186—188, 190—191, 193, 195—199, 530—536, franceză 186, 188—198, 409—413, 420, 474, 530—536, germană 66, 73, 76, 190—191, 193, 203—204, 246, 419—420, 423, 426—427, 431, 518, 521, 523, 528, 532, greacă 34—37, 44, 65, 159, 430, 543, latină 73—76, 104—109, 111—124, 166—167, 169, 177, 181—183, 203, 209, 212, 217, 250, 271, 288, 291, 409—413, 420, 426—427, 506, 519, 540, 542, maghiară 66, 73, 75—77, 149, 167, 201—202, 206, 245—246, 420, 427, 429, 525, 563—566, poloneză 431, rusă 189—190, 194, 420, 422—423, 428—429, 524, 526, săsească 419, 427, 520, sîrbo-croată 76, 201, 206, 424, 431, 531, slavă 73, 75—76, 119—121, 159, 206, 244—245, 248—251, 317, 409—413, 524, turcă 65, 203—204, 518—519, ucraineană 66, 419—420, 422—423, 425—426, 428—429, 431—432, 524, 526 în română; ~ii din franceză 189 și engleză 537 în rusă; ~ii din slavă în sîrbo—croată 248—251
EUFONIE, Ion Heliade Rădulescu despre ~a limbii 539—546
EVANGHELIE, ~*a cu învățătură* din 1581 155—157

F

FILIGRAN, ~ele folosite în localizarea unor texte rotacizante 571—572
FILOLOGIE, *Introducere în ~a română. Orientări în tehnica cercetării științifice*

de Elena Barborică, Liviu Onu și Mirela Teodorescu, București, 1972 497—498
FONETIC, atracție ~ă 123
FONETICĂ, *Contribuții la ~a istorică a limbii române* de Marius Sala, București, 1970 79—82; ~a sintactică la baza ambiguității 560—561
FONOLOGIE, fonetica și ~a românei comune 81
FRANCEZĂ, etimologii din latină în ~ 178—182, 542; etimologii din ~ în română 186, 188, 198, 409—413, 420, 474, 530—536, și în rusă 189
FRAZEOLOGIC, unități ~e afirmative cu valoare negativă 548
FRECVENȚĂ, ~a termenilor speciali în domeniul sculpturii 407—408, 413
FRICATIVĂ, tratamentul ~elor în graiul moldovenesc 69

G

Ĝ într-un text din sec. al XVII-lea 149; ~ trecut la *z* în graiul moldovenesc 69
GEMINATĂ, evoluția ~elor latinești în limba română 80
GERMANĂ, construcții afirmative cu valoare negativă în ~ 554; etimologii din engleză în ~ 537; etimologii din ~ în română 66, 73, 76, 190—191, 193, 203—204, 246, 419—420, 423, 426—427, 431, 518, 521, 523, 528, 532
GLOSAR, ~ele unor culegeri de folclor 563—566
GRAFIE, ~ii slavizante 166
GRAI, apariția formelor cu *n* în ~urile moldovenești 253—255; specificul ~ului reliefat prin numele de familie din Valea Bistriței-Bicaz (Moldova) 59—67
GRAMATICĂ, ~ *a românească* a lui Ion Heliade Rădulescu, 92, 103—104; ~*a limbii latine* de I. I.Bujor și Fr. Chiriac, București, 1971 323—324; ~ stilistică 144
GRAMATICAL, sinonimie ~ă 452—453; subiect ~ 136—142 și predicat ~ 136—141, 143—144
GREACĂ, etimologii din ~ în română 34—37, 44, 65, 159, 430, 543

H

HIPOSTAZĂ 439
HOMEOPTOTĂ 144
HOMEOTELEUTĂ 144

I

I trecut la *î* în graiul moldovenesc 60, 69
IER, ~ul tare neintens în împrumuturile românești din slavă 249
IMITATIV, cuvinte ~e 176
INCIDENT, apoziția și construcțiile ~e 453
INDIRECT, propoziția interogativă ~ă 129—131
INFINITIV, înlocuirea ~ului prin conjunctiv 506
INTEROGATIV, pronume ~e 127—133; propoziție ~ă directă și indirectă 129—131
INTONAȚIE, negația realizată prin ~ 548
INVARIABILITATE, Ion Heliade Rădulescu despre ~a rădăcinii cuvîntului 103—109
IOTACIZARE, ~a verbului în periodicele muntene din sec. al XIX-lea 301—302, 305
ITALIANĂ, eufonia limbii ~e în concepția lui Ion Heliade Rădulescu 539—546; construcții afirmative cu valoare negativă în ~ 553—554; etimologii din latină în ~ 179—182
ITALIENISM, ~ul lui Ion Heliade Rădulescu 103, 108, 539—546

Î

Î protetic în română 83
ÎMPRUMUT lexical în română, vezi ETIMOLOGIE
ÎNCHIDERE, ~a vocalelor neaccentuate în graiurile moldovenești 60

L

LABIALĂ, palatalizarea ~elor în graiul moldovenesc 60, 69

LATINĂ, *Gramatica limbii* ~*e* de I. I. Bujor şi Fr. Chiriac, Bucureşti, 1971 323—324; etimologii din ~ în franceză 178—182, 542, italiană 179—182, logudoreză 426, provensală 180 şi română 73—76, 104—109, 111—124, 166—167, 169, 177, 181—183, 203, 209, 212, 217, 250, 271, 288, 291, 409—413, 420, 426—427, 506, 519, 540, 542

LATINISM, ~ul lui Ion Heliade Rădulescu 103—109, 539—546

LETOPISEŢ, paternitatea ~*ului Cantacuzinesc* 17—26

LEXEM, ~e monosemantice şi polisemantice 406, 408—409

LEXICAL, sinonimie ~ă 452—453

LIMBAJ, ~ul criticii literare 471—475

LIMBĂ, ~a română literară: Ion Heliade Rădulescu şi unificarea ~ii române literare 91—102: baza 93—96, criteriile de fixare a normei 96—97, norme 97—98; ~*a scriitorului*: folosirea viitorului la cronicarii munteni 3—12; izvoare istorice ale ~ii lui Eminescu în Scrisoarea a III-a 219—222; cuvîntul *stea* în poezia lui Lucian Blaga 225—232; virtuţile limbajului în *Asfinţit marin* de Lucian Blaga 455—461; aspecte ale stilului intelectual la Alexandru Ivasiuc 233—241

LINGVISTICĂ, *Tratat de* ~ *generală*, Bucureşti, 1971 319—320

LITOTĂ 135

LITURGHIER, ~*ul lui Coresi* 161—167: prototip, grafie, limbă

LOGIC, subiect ~ şi predicat ~ 136—139

LOGICĂ, *Începuturi ale* ~*ii româneşti* de Petre Lucaciu, Bucureşti, 1970 85—87

LOGUDOREZĂ, etimologii din latină în ~ 426

M

MAGHIARĂ, etimologii din ~ în română 66, 73, 75—76, 149, 167, 201—202, 206, 245—246, 420, 427, 429, 525, 563—566

MANUSCRIS, primele ~e româneşti ale *Întîmplărilor lui Telemac* 27—47: descriere, filiere, versiuni, copii

MARCĂ, ~a raportului apozitiv 453—454

METAFORĂ, ~a neologică 472—473; ~a cu valoare de negaţie 549; ~a la Lucian Blaga 226—232, 458—460: ~ revelatorie şi ~ plasticizantă, ~ generatoare (sau producătoare) şi ~ expresivă 458

METAFORIZARE, ~a termenilor în critica literară 473

METATEZĂ 523—524

MONOGRAMĂ, interpretarea ~ei Ѣѳ din tipăriturile sîrbeşti şi româneşti 463—469

MONOSEMANTIC, termeni speciali ~i 406, 408—409

MORFOLOGIC, *Probleme de analiză* ~*ă* de Mircea Zdrenghea şi Stela Zdrenghea 321—323

MORFOLOGIE, ~*a numelui în protoromână* (*româna comună*) de I. Coteanu, Bucureşti, 1969 269—272

N

NEGATIV, construcţii afirmative cu valoare ~ă în diferite stiluri ale limbii române 547—554

NEHOTĂRÎT, pronumele ~ 127—133

NEOLOGISM, ~ul în limba română contemporană 185—199

NUCLEU vid 128—129, 131—132

NUME, conversiunea ~lor în verbe în română 433—443 şi în engleză 438; conversiunea verbelor în ~ în română 441—443; *Morfologia* ~*lui în protoromână* (*româna comună*) de I. Coteanu, Bucureşti, 1969 269—272; ~ proprii cu dublă valoare onomastică de antroponime şi toponime 243—246; ~ de familie din Valea Bistriţei-Bicaz (Moldova) 59—67: reflectarea unor particularităţi dialectale 60—63, specificul onomastic local 63—64

O

O folosit de Ion Heliade Rădulescu pentru *ă* la prezent indicativ, pers. a III-a singular 545

OMONIMIE, ~ lexicală 556, 560, ~ gramaticală 111—124, 209—211, 560 şi ~ lexico-gramaticală 437—438

ONOMASTICĂ, specificul ~ii reliefat prin numele de familie din Valea Bistriţei-Bicaz (Moldova) 59—67; consfătuirea de ~, Cluj, 21—22 aprilie 1972 579—580; vezi şi ANTROPONIM, NUME
ONOMATOPEIC, cuvinte ~e 176
ORTOGRAFIE, greşeli de ~ în critica literară 472

P

PALATALIZARE, ~a labialelor în graiul moldovenesc 60, 69
PALIE, ~*a de la Orăştie* 158
PARALEXEM 406—407
PARALEXEMATIC, formaţii ~e: paralexeme şi termeni sintagmatici 406—407, 412—413, 417—418
PARASINTETIC, formaţii ~e 440
PARATAXĂ 130, 135
PARONOMAZĂ 144
PATERNITATE, ~a *Letopiseţului Cantacuzinesc* 17—26
PERSOANĂ, ~ a a III-a plural *o(r) cînta/să cînte* a auxiliarului de viitor 209— 218
POETICĂ, sesiunea ştiinţifică *Stilistică şi* ~ 267—258
POLISEMANTIC, termeni speciali ~i 406, 408—409, 413
POLISEMIE, ~a ca sursă de ambiguitate 556—557, 560
POLONEZĂ, etimologii din ~ în română 431
PORECLĂ, ~e provenite din cuvinte dialectale şi devenite nume de familie în Valea Bistriţei-Bicaz 61—63
POSESIV, articolul genitival ~ în alcătuirea unor nume din Valea Bistriţei-Bicaz 63—65
PRAVILĂ, ~*a ritorului Lucaci* (*1581*). Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Bucureşti, 1971 82—85
PREDICAT, ~ gramatical 136—141, 143—144, ~ logic 136—139 şi ~ psihologic 135—144
PREFIX, aglutinarea unor ~e la teme nominale în română 440; cuvinte formate cu ~ul *из-* 56 în bulgară; cuvinte formate cu ~ul *ex-* 56 în latină; cuvinte formate cu ~ul *heraus-* 56 în germană
PROCLITIC, afix ~ 217
PRONUME, ~ anaforic 272; ~le nehotărît, relativ, interogativ *care, cine, ce* 127—133; ~le demonstrativ în periodicele muntene din sec. al XIX-lea 301; ~le expeltiv *o* şi *le* în româna vorbită 446—447
PROPOZIŢIE, clasificarea ~ilor după scopul comunicării 49—53; enunţiative, interogative, imperative; ~a atributivă 129, 133, 283; ~ii introduse cu pronume nehotărît, interogativ şi relativ 129—133: ~subordonată substantiv 129, 132 şi adjectiv 129; ~interogativă directă şi indirectă 129—132
PROTOROMÂNĂ, *Morfologia numelui în* ~*a* (*româna comună*) de I. Coteanu, Bucureşti, 1969 269—272
PROVENSALĂ, etimologii din latină în ~ 180
PSALM, vechi ~i româneşti din sec. al XVII-lea 145—154
PSALTIRE, o ~ slavonă cu traducere românească intercalată 145—154: descriere, datare, localizare, filiaţie; ~*a slavo-română* munteană din 1637—1650 257—261
PSEUDOPREFIX 198
PSIHOLOGIC, subiect ~ şi predicat ~ 135—144
PURISM, ~ul lui Ion Heliade Rădulescu 539—546

R

R dur în graiul muntenesc 92; ~ lung în graiul muntenesc 92 şi într-un psalm din sec. al XVII-lea 149
RAPORT, ~ul apozitiv 449—454
RĂDĂCINĂ, Ion Heliade Rădulescu despre invariabilitatea ~ii cuvîntului 103—109
RECONSTRUCŢIE 182—183
REDUNDANŢĂ, derivaţională verbală 439—441
REGIONALISM, ~e în limba periodicelor muntene din sec. al XIX-lea 293—306; ~e devenite porecle şi apoi nume de familie în Valea Bistriţei-Bicaz 61—63
RELATIV, pronume ~ absolut şi propriu-zis 127—133

REPETARE, negaţia realizată prin ~ 548
RETORICĂ 144
RIMĂ 144
ROMANIC, tendinţe ~e în evoluţia fonetismului românesc 79—80; influenţe ~e în terminologia sculpturii 408—413
ROMÂNĂ, *Şcoala ardeleană şi limba* ~ de Aurel Nicolescu, Bucureşti, 1971 274—275; *Contribuţii la fonetica istorică a limbii* ~*e* de Marius Sala, Bucureşti, 1970 79—82; limba ~ literară vezi LIMBĂ; cuvinte din diferite limbi în ~ vezi ETIMOLOGIE
ROTACISM, ~ul lui *n* latin în română 80—82
ROTACIZANT, localizarea unor texte ~e cu ajutorul filigranelor 571—572
RUSĂ, etimologii din engleză 537 şi franceză 189 în ~; etimologii din ~ în română 189—190, 194, 420, 422—423, 428—429, 524, 526

S

SĂSEASCĂ, etimologii din ~ în română 419, 427, 520
SEMANTIC, dominantă ~ă sau arhisem 456
SEMNIFICANT 406—408
SEMNIFICAT 406, 408, 413
SESIUNE, ~a de comunicări a *Comisiei pentru cultivarea limbii române* 495—496; ~a ştiinţifică *Stilistică şi poetică* de la Timişoara (20—21 noiembrie 1971) 267—268
SINCRETISM 209—210
SINONIMIC, atracţie ~ă 123
SINONIMIE lexicală 111—124; ~ lexicală şi gramaticală în cadrul raportului apozitiv 452—453
SINTAGMATIC, termeni ~i 406—407
SINTAXĂ poetică, fonetică şi lexicală 144
SISTEM, presiune ~ului 213
SÎRBO-CROATĂ, etimologii din slavă în ~ 248—251; etimologii din ~ în română 76, 201, 206, 424, 431, 531
SLAVĂ, etimologii din ~ în bulgară 248—251, română 73, 75—77, 119—121, 159, 206, 244—245, 248—251, 317, 409—413, 524 şi sîrbo-croată 248—251; calc din ~ în română 317
SPANIOLĂ, construcţii afirmative cu valoare negativă în ~ 553—554
STIL, ambiguitatea ca figură de ~ 555—562; construcţii afirmative cu valoare negativă în diferite ~uri ale limbii române 547—554; aspecte ale ~ului intelectual la Alexandru Ivasiuc 233—241
STILISTIC, gramatică ~ă 144; aspecte ~e în poemul *La stele* de Tudor Arghezi 13—16: structură, figuraţie
STILISTICĂ, Sesiunea ştiinţifică ~ *şi poetică* 267—268
SUBIECT gramatical 136—142, logic 136—139 şi psihologic 135—144
SUBORDONARE 129—133; raport de ~ şi raport apozitiv 453
SUBORDONATĂ, ~ substantiv 129, 132 şi ~ adjectiv 129
SUBORDONATOR, element ~ 132
SUBSTITUIRE de valori şi funcţii lexicale şi gramaticale 135
SUBSTITUT, ~ anaforic 128—129, 132 şi ~ anticipant 128—129
SUBSTRAT 175, 177
SUFIX, ~e flexionare 437; ~e cu rol clasificator 435; aglutinarea unor ~e la teme nominale în română 440; cuvinte formate cu ~ele *-atio* 180, *-o, -onis* 74 în latină; cuvinte formate cu ~ele *-a* 433, *-ache* 65, *-achi* 65, *-aie* 202, *-anţ* 197, *-ar* 98, 420, *-are* 190, 203, *-arniţă* 421, *-atic* 286, *-(a)ţie*, 190, *-(a)ţiune* 190, *-av* 522—523, *-ăi* 439, *-ăraie* 202, *-ărie* 202, 521, *-ăt* 434, *-ău* 286, *-că* 74, 288, *-ea* 286, *-eá* 206, *-eală* 565, *-eása* 64, *-easă* 64, *-erniţă* 420—421, *-esc* 438, *-escu* 63, 65, 67, *-eş* 66, 286, *-eşte* 438, *-i* 433, *-icos* 256, *-ifica* 434, *-ist(ă)* 531—533, 536, *-iş* 75, *-işte* 288, *-iţă* 285, *-iu* 65, *-li* 206, *-niţă* 37, *-oaică* 74, *-oaie* 64, *-og* 289, *-oi,-oaie* 74, *-or* 98, *-orniţă* 420—421, *-os* 286, 474, *-şug* 167, *-tea* 286, *-teş* 286, *-ui* 434, 439, *-uşcă* 427 în română; cuvinte formate cu sufixul *-(a)цыя* 190 în rusă
SUPERSTRAT 175, 177
SUPRAPUNERE de valori şi funcţii lexicale şi gramaticale 135

Ş

ŞCOALĂ, ~*a ardeleană şi limba română* de Aurel Nicolescu, Bucureşti, 1971 274—275

T

TERMEN, ~ de referinţă (sau iniţial, însoţitor) 452; ~i sintagmatici 406—407
TERMINOLOGIE, ~a sculpturii 405—418: semnificaţie, funcţionalitate, materialitate, etimologie; influenţa limbii engleze în ~a sportivă românească 527—537
TETRAEVANGHEL, ~*ul lui Lavrentie* 307—315; ~*ul* slavon din 1583 155—158
TEXT, tehnica editării ~elor vechi româneşti 498; localizarea unor ~e rotacizante cu ajutorul filigranelor 571—572
TIMP, folosirea ~ului viitor la cronicarii munteni 3—12: tipuri, variante, valori, frecvenţe, substitute
TIPĂRITURĂ, interpretarea monogramei Ео din ~ile sîrbeşti şi româneşti 463—469; ~ile ieromonahului Lavrentie 307—315
TOPICĂ, ~a interogativei directe şi indirecte 130; ~ inversă în cadrul paradigmei temporale de viitor la cronicarii munteni 4
TOPONIM, nume proprii cu dublă valoare onomastică, de antroponim şi ~ 243—246; originea ~ului românesc *Ibru* 247—258
TOPONIMIE, ~a satului Şopteriu jud. Bistriţa-Năsăud 69—77
TRADUCERE, prima ~ românească din *Halima* 263—266
TRATAT, ~ *de lingvistică generală*, Bucureşti, 1971 319—320
TURCĂ, etimologii din ~ în română 65, 203—204, 518—519

U

UCRAINEANĂ, etimologii din ~ în română 66, 419—420, 422—423, 425—426, 428—429, 431—432, 524—526
UNIFICARE, Ion Heliade Rădulescu despre ~a limbii române literare 91—102

V

VALOARE, ~a contextuală a cuvîntului 226—231
VERB, conversiunea numelor în ~e în română 433—443 şi engleză 438; conversiunea ~elor în nume în română 441—443; apariţia formelor moldoveneşti ale ~elor cu radical în *n* 253—255
VERS, *Introducere în istoria ~ului românesc* de Ladislau Gáldi, Bucureşti 1971 272—274
VIITOR, structura şi evoluţia ~ului în română 503—515: elemente componente 503—507, particularităţi structurale 507—509, istorie 509—515; persoana a 3-a plural *o(r) cînta/să cînte* a auxiliarului de ~ 209—218: vechime, repartizare dialectală, origine; folosirea ~ului la cronicarii munteni 3—12
VOCABULAR, influenţa limbii engleze în ~ul sportiv românesc 527—537
VOCALĂ, apertura ~elor în concepţia puristă a lui Ion Heliade Rădulescu 539—546

INDICE DE AUTORI*

A

Aaron, Vasile 480
Abdel-Halim, Mohamed 266
Alecsandri, Vasile 219—220, 478, 489, 494, 539
Alexandrescu, Gr. 478, 482, 489
Amfilohie, Hotiniul 479

* Cifrele tipărite cu caractere *aldine* drepte indică autori de articole publicate în revistă în anul 1972; cifrele puse în paranteze drepte indică autori recenzaţi sau discutaţi în articole speciale în revistă; celelalte cifre trimit la autori citaţi.

Angheleseu, Mircea 263—266, 497—498
Anineanu, Marta 265
Apostol, Pavel 191
Arghezi, Tudor 8, [13—16]
Aristia, C. 541
Arvinte, V. 62, 204
Asachi, Gh. 92, 96, 480—482, 488, 491, 493—494
Atanasov, Petăr 307—314
Athanasiu, Alexandru 39
Avram, Andrei 57, 79, **201—207, 285—292, 419—428, 517—526**
Avram, Mioara 280, 323, 449—451, 522
Avram, Mircea 498
Azarie 568

B

Bahner, Werner 275
Baling, Eugen Fischer 192
Bally, Charles 436, 439
Balogh, Dezső 202
Banuș, Maria 187
Barac, Ioan 489
Baraschi, Constantin 405
Barbier, A. C. de Meynard 203, 519
Barboricâ, Elena [497—498]
Barbu, I. 540
Bariţiu, George 100, 426, 485—486, 488—489
Bâjânicâ, V. 63
Bălăcescu, Costache 478, 490
Bălășescu, Nicolau 492
Bălcescu, Nicolae 220—222
Bănulescu, Gavril 480
Bărbulescu, Ilie 82
Becker, Karlheinz 528, 536
Beinhaurer, Werner 544
Beldescu, Gh. 8
Beldiman, Alexandru 480
Benedek, Piroska 580
Berca, Eugen 247, 267
Bereea, Livius Petru 13—16, **449—454**
Berea-Găgeanu, Elena 3—12, **111—126, 209—218, 503—515**
Berg, I. 187
Bernstejn, S. B. 428
Bianu, Ioan 28, 32, 39, 156—157, 220, 480—481
Bibin, Tit 492
Binder, Pavel 158, 244, [573—577]
Binder, Ştefan 523
Birsănescu, Şt. 86
Blaga, Lucian [225—232], [455—461]
Blandiana, Ana 472
Bloch, Oscar 185, 188, 196, 198
Bloomfield, Leonard 179
Blücher, Gebhard 310—311, 465, 571
Bobb, Ioan 579
Bocăneţ, Al. 297
Bogdan, D. P. 87
Bogdan, I. 568
Bogdan, Mihail 529, 532—536
Bogdan-Daseălu, Doina 267
Bogrea, Vasile [169—171], 420, 430
Boloean, Gheorghe 422, 512
Borcilă, Mircea [169—171], 267
Borza, Al. 419—420, 422—428
Bota, Ioan 267
Bratul popa 568—569
Breabăn-Cristache, Silvia 293
Brezoianu, I. 100
Briquet, C. M. 571
Brîncuș, Gr. 250, 293
Brunet, Jacques Charles 27
Brunot, F. 141
Bucur, Marin 496
Bucurescu, Rodica 267
Budagov, R. A. 436
Budai-Deleanu, Ion 96—97, [168—169], 274—275, 478
Bugeanu, Dan [209—218], 506, 519
Buia, Al. 419
Bujeniţă, M. 532—533
Bujor, I. I. [323—324]
Bulandra, M. 405—413
Bulgăr, Gh. 95, 128, **168—169, 274—275**, 283, **320—321**, 322
Byck, J. 204, 213, 297, 518
Byron, George Gordon, 541

C

Candrea, I.-A. 55—56, 116, 119—120, 146, 153, 159, 170, 183, 206, 321, 420, 425, 427, 437, 505, 526, 565, 571—572
Cantacuzino, Constantin [3—12]
Cantacuzino, Ioan 479—480
Cantacuzino, Mihail 22

Cantemir, Traian 207
Caracaș, R. 29, 481
Caraioannis, Athanasie 28
Carealechi, Zaharia 480—481
Carpentier, Alejo 527
Cartojan, N. 17—18, 21, 26, 34, 155, 263—264
Cazacu, B. 3, 92, 148—149, 164, 254, 429
Călin 307
Călinescu, G. 219, 539, 567—568
Căpleșcu, Dina 293
Câmpeanu, C. 274
Cândea, Spiridon 161—163
Cândea, Virgil 26
Chelaru, Valentin 580
Chérel, Albert 27
Chilandareć, Sava 155—156, 158
Chiriac, Fr. [323—324]
Chițimia, Ion C. 265, 496
Chivu, Gh. **145—154, 293—306**
Chomsky, Noam 51, 130
Ciaușanu, G. F. 519
Ciobanu, Fulvia 407
Ciobanu, Șt. 145, 147, 150, 152, 567
Ciocîrlie, Livius 267
Cioculescu, Șerban 18, 25, 478, 495
Ciohoranul, Alexandru 30
Ciorăneșcu, Al. 55, 406, 521
Cipariu, Timotei 95—96, 100, 123, 170, 295—299, 302—303, 486, 569
Ciurea, Ioan **573—577**
Cîmpeanu, P. M. 491
Cîrlova Vasile, 482
Codru Drăgușanu, Ion 492
Combieșcu, Mariana 82, 147, 151
Comșa, Nicolae 44
Condeescu, N. N. 30
Condillac, Et. Bonnot de 481, 541
Constantinescu, Gh. 8
Constantinescu, I. 92
Constantinescu, Ilinca **527—537**
Constantinescu, N. A. 573—574
Contraș, Eugenia 477
Coresi 148, 150—151, [153—158], [161—167], 257, 307, 309, 312—315, [569—570], [573—577]
Coresi, Șerban 158, 257, 576
Coresios, Georgios 569—570
Cortez, Elena 477
Costache, Veniamin 96
Costin L. 201
Costin, Miron 22
Coteanu, I. 4, 57, 60, 116, **319—320**, 451, 498, 509, 547, 553, 558
Crașoveanu, D. **279—284**
Crăciun, I. 17
Crețu, I. 220—221
Cristescu, Tr. 18, 24
Cristureanu, Alexandru **59—67**
Cristureanu, Vasile **69—77**
Croix, Petis de la 264
Cronț, Gheorghe [569—570]
Cruceru, C. 267, 293

D

Daicoviciu, Constantin [169—171]
Dascălu, Crișu 267
Dauzat, Albert 185—186, 188, 190, 196
Dănăilă, Ion **327—402**, 498
Dărmăneșcu, Iordache Darie 30—33, 39—40
Demény, L. 157, 307, 309—311, 463, 465
Densusianu, Ovid 10, 56, 81, 113—116, 119—121, 148—149, 165—166, 170, 269—270, 434, 505—506
Diaconescu, I. 506
Diaconescu, Paula 293
Diaconovici-Loga, C. 101
Diez, Friederich 179
Dima, Al. 496
Dimitrescu, Florica 79, 138, 165—167
Dobrescu, Gheorghe 434
Donici, Al. 488
Dosoftei 148
Dragomirescu, Gh. N. **135—144**, 446—447, **547—554, 555—562**
Dragoș, Elena 267
Drăganu, Nicolae 80, 170, 258, 269 288, 450
Drimba, Vl. 153
Drincu, Sergiu **267—268**
Dubois, Jean 128, 185—186, 188, 190, 196, 441
Dumbravici, Dumitrașco 18

E

Eco, Umberto 473
Edmont, E. 177
Eliade, Pompiliu 29
Eminescu, Mihail [219—223], 225, 231, 267, 320, 580
Erben, Johannes 52, 130
Eustatievici Brașoveanul, Dimitrie 116

F

Facca, C. 478, 482
Fecioru, D. 498
Fedorov, Ivan 156
Fénelon, François de Salignac de la Mothe [27—47]
Figueroa Lorza, Jennie 527
Filipașcu, Alexandru 244—245
Filitti, C. 22
Fischer, I. 119, 293, 305
Flechtheim, Ossip K. 191
Florea, Viorica 451, **579—580**
Florescu, Taisa 530, 532—534, 536
Florian, Jean Pierre 39, 480
Foarță, Maria 267
Fortunescu, C. D. 257
Francescato, G. 164
Frățilă, Vasile **247—251**, 580
Frenzel 553
Frîncu, C. 213
Fronius, Laurențius 573—575, 577
Fugariu, Florea 169, 274
Funeriu, Ionel 267

G

Gabrea, Maria **49—53**, **127—133**
Gáldi, Ladislau [272—274]
Galland, Antoine 263—266
Gamillscheg, E. 180—181
Gaster, M. 505
Găvan, Maria 247
Genilie, Iosif 99, 482, 490
Georgescu, Magdalena **257—261**
Georgiev, Vladimir 248—251
Gheorghiu, Domnica 525
Gherghariu, Leontin 430, **563—566**, 579
Gheție, Ion **79—82**, **91—102**, 147—150, [168—169], 219, **253—255**, 274, 293—294, 299, 303, 477—478, 528, 530, 532, 539, **571—572**, 576
Ghișe, D. 274
Gilliéron, Jules 177—179, 181
Giosu, Șt. 164
Giuglea, G. 522
Giurescu, C. 17, 26
Giurescu, C. C. 17
Giurgiu, Felicia 267
Goanță, Ștefan 563
Golescu, Iordache 296—297, 299, 301—303
Govdelas, Dimitrios Panaiotis 34, 38, 44
Grandgent, C. H. 250
Graur, Al. 81, 124, 128, 167, 203, 205—206, 292, 297, [319—320], 420—421, 430, 433—434, 441, 445, 496, 498, 521, 524—525, 527, 530, 533, 535
Greceanu, Radu [3—12], 24
Grecescu, Const. [17—26]
Green, J. 473
Gregorian, Mihail 3, 17
Grevisse, Maurice 128, 130
Grigorescu, Mioara 450
Grootaers, W. A. 164
Guiraud, Pierre 407, 436
Guțu-Romalo, V. 4, 122, 127, 129, 133, 210, 217, 437—438, 441, 473, 505, 508, 510, 514

H

Hagiu, I. 267
Hall, Robert A. 164
Hammer 220
Hamp, Eric P. 522
Harris, Zellig S. 435
Harris's, James 51
Hasan, Finuța 407, 440, 451
Hasdeu, B. P. 102, 144, 170, 175, 211, 246. 250, 321, 421, 424, 428
Hazgan, A. 191
Heliade Rădulescu, Ion [91—109], 210, 264, 294—304, 481—482, 485—489, 492, 539—546
Hervay, Ferenc 465
Hetman, François 191

Hirscher, Lucas 155
Hoekett, Charles F. 443
Hodiș, V. 451—452
Hodoș, Nerva 156—157, 258, 570
Holban, Anton 233
Holban, Maria 567
Homorodean, M. 521, 525
Hora, Terentie 494
Horbač, Oleska 432
Hrinčenko, B. D. 422, 429, 431—432
Hristea, Th. 121, **185—199**, 293, 442, 532, 535
Hurmuzachi, Al. 539
Hurmuzachi, Eudoxiu 220—221
Huttmann, Arnold 158, [573—577]

I

Iacob, Șt. 267
Iarcu, Dimitrie 569
Iane popa 576
Iațimirski, A. I. 85—86
Ilieș, A. 17
Ilysh, B. 52
Ionașcu, I. 17—18, 25
Ioneseu, Cristian 580
Ionescu, Horia 267
Iordan, Iorgu 60, 69, 127, **175—183**, 188—189, 198, 213, 244—245, 248, 279—280, 296, 299—301, 428—429, 437—439, 498, 505, 519, 527—528, 530, 532—536, 548
Iorga, N. 17—18, 22, 25—26, 30—31, 39—40, 148, 155, 158, 225, 257, 308
Iovan 308—309, 313
Irimia, D. 267
Isopescu, Claudiu 275
Istrate, C. 92
Istrati, Nicolae 478, 494
Ivasiue, Alexandru [233—241]
Ivașcu, G. 230
Ivăneseu, G. 11, 118, 269, 293, 302, 434, 436, 439, 495—496
Ivić, Milka 283

Î

Înlesnitoru, Petru 488

J

Jacquier, Henri 530, 532—534, 536
Jakobson, Roman 51, 131
Janitsek, Eugen 580
Juilland, Alphonse 410
Jung, Walter 554

K

Kádár, József 244—245
Kangrga, Jovan 201, 424
Karataev, I. 156—157, 311, 463, 468
Kelemen, B. 167, 579
Kirițescu, Constantin 527
Kisch, Gustav 246
Kitabevi, Tarhan 519
Kogălniceanu, Mihail 99
Kraikov, Jakov 468
Krauss, Friedrich 520
Krug, Traugott 491
Kurilovicz, Jerzy 434

L

Lambanitziotis, Polizois 264
Lambrior, A. 321
Lang, M. F. 528, 536
Laurian, A. T. 104, 159, 295, 297—298, 300, 491
Lausberg, H. 139
Lavrentie ieromonahul 157, [307—315]
Lazăr, Gh. 481
Lăzărescu, P. 119, 477
Legrand, E. 28, 263—264
Leonte, L. 91
Lerch, Eugen 139
Lombard, Alf 120—121, 288, 291, 435
Lorinț 155, 307, 312—313, 315, 573—575, 577
Loșonți, Dumitru 580
Lotman, M. 455—457
Lucaci ritorul [82—85]
Lucaciu, Petre [85—87]
Ludescu, Stoica [17—26]
Lungu, Mihaela 580

M

Macarie (cronicarul) 568
Macarie (tipograful) 161—162, 309, 312—314

Macedonski, Al. 540
Macrea, D. 92, 103, 269
Maior, Petru 28, 43—44, 94, 168—169, 246, 274—275
Maioreseu, Ioan 491—492
Maioreseu, Titu 541
Malmberg, B. 79—80
Malyusz, Elemer 245—246
Maneaș, Mihaela 267
Manciulea Ștefan 44
Manecea, C. **405—413**, 528, 530—536
Maniu, Neculai 486, 491
Manoliu, Maria 127, 505
Marchand, Hans 438
Mareu, Florin 528, 530—536
Mareu, Traian 204, 523, 525
Mareus, Solomon 321, 407
Mardarie 309
Mareș, Alexandru **85—87**, 145, 147, 150, 153, **155—158**, [161—167], **307—315**, **463—469**, 567—570, 571—572
Mareș, Lucreția **159—160**
Marian, S. Fl. 425
Marmeliue, D. 521
Martinet, André 80, 213, 436
Massim, J. C. 295—298, 300—303
Mănăilă 155, 157—158, 313, 575—576
Mării, Ion [169—171], 206
Medaković, Dejan 463, 465—466, 468, 569
Meillet, Antoine 178—181, 437
Metzulescu, Stelian 463, 465—468
Meyer-Lübke, W. 269, 434
Micu, D. 230
Micu, Samuil 168—169, 275
Mihai popa 576
Mihail, Paul 466, 468
Mihail, Zamfira 167
Mihalyi, Ioan 243
Mihăilă, Gh. 120—121, 167, 568—569
Mihordea, V. 92
Miklosich, Fr. 269, 524
Millo, Matei 479
Minea, Ilie 39
Mioc, Damaschin 469
Mireev, Kiril 512
Mireeva, Dora Ivanova 512
Mitran, Mircea 451—452
Mitterand, Henri 185—186, 188, 190, **196**
Moise, Ion **445—447**, **547—554**
Moldovanu, Ion Micu 430
Moldoveanu, Dragoș 580
Moll, B. 250
Molnár (Piuariu), J. 427
Morier, Henri 136, 139, 144
Mounin, G. 458
Mstislavets, Petr Timofeevié 156
Muller, Charles 405
Mumuleanu, B. P. 480
Munteanu, Ștefan **219—223**, 267, 293
Mureșan, Ioan 563
Muster, D. 191
Mușlea, Candid C. 87
Muțiu, I. 453

N

Nandriș, O. 79
Nădejde, I. 96
Neculce, Ion, 4, 11
Negoițescu, Ion 233
Negomireanu, Doina 293
Negruzzi, Costache 93, 96—97, 100, 478, 486, 493, 540, 543
Neieseu, P. 82
Nestoreseu, Virgil 518
Netea, V. 100
Nicolaeseu, Șt. 570
Nicolaiasa, G. 39
Nicolau, Edmond 321
Nicolescu, Aurel [274—275]
Nicolescu, Tatiana 422
Niculeseu, Al. 127, 129, 267, 482
Novaeoviciu, Emilian 201
Novicov, M. 496
Nüssbächer, Gernot 310—311, 315, 465

O

Odobeseu, Al. 220—221
Olteanu, Pandele 156
Oneiul, D. 17
Onu, Liviu 3, 4, 8, **17—26**, **160—167**, [497—498]
Oprea logofătul 576
Opreseu, George A. 203
Oros, Ana 580
Oros, Marius 580
Orza, R. 211, 513

P

Pall, Francise 569
Panaitescu, P. P. 18, 22, 26, 83, 85, 87, 575—577
Panaitescu Perpessicius, D. 219
Panţu, Zach C. 420
Papahagi, Tache 81, 150
Pascu, G. 254, 286, 420, 439
Patiţia, Rubin 246
Paul, H. 139—140, 143
Paul, Zam. 164, 167
Paulid, D. P. 493
Pavelcu, Vasile 191
Pădureţ, Ileana 530, 532—534, 536
Păltineanu, V. 530
Patrar Gheorghe 245
Pătruţ, Ioan 289, 579
Păunescu, Adrian 233
Pârlog, Maria 525
Peresvetov, Ivan S. 567
Petrescu, Camil 233
Petrovici, Emil 66, 79, 82, 150, 294, 296, 299, 302—303, 422, 498
Philippide, A. 140, 144, 170, 182, 269—270, 434, 439, 443
Philippide, Al. 495
Piru, Alexandru 34
Piscupescu, Ecaterina St. 87
Piţoiu, Ion 563
Pleşoianu, Grigore 28, 44, 99
Podgoreanu, Traian 233—241
Poenaru, Petrache 94
Poghire, C. 250, 429
Pohl, J. 191
Pontbriant, Raoul de 295—299, 301, 303
Pop, Mihai 565
Pop, Sever 428
Popa, Eleonora **327—402**
Popa, Radu 243—244
Popescu, Ion **269—272**
Popescu, Ion Apostol 246
Popescu, P. 191
Popescu, Radu [3—12]
Popescu, Radu Sp. 580
Popescu-Topolog, Ion 267
Popov, P. S. 138
Popovici, D. 28, 32, 91, 93—95, 98, 103, 539
Popp, Vasile 257, 486
Preda, Luca 42
Procovici, Al. 257
Prodan, D. 274
Prodan, I. 419
Pumnul, Aron 490, 492—493
Purdela, Maria-Luiza 435, 443
Purica, Elena **495—496**
Puşcariu, I. 245
Puşcariu, Sextil 17, 34, 82, 101, 112—113, 115, 117, 170, 215, 257, 269, 289, 292, 437, 523—524
Putneanul, Iacob Stamati 92

R

Radoičić, Đorde Sp. 463
Radu, Iacob 498
Rafail 263, 265
Raşcu, I. M. 219
Rădulescu, Maria 9, 155
Regman, Cornel 477
Reguş, Corneliu **430—432**
Reichenkron, G. 166
Ricardou, Jean 458
Riffaterre, M. 455, 457—458, 460
Ristić, Svetomir 201, 424
Rizescu, I. (82—85), 282—283, (320—321), **321—323**, 451
Robciuc, I. 524
Robert, Paul 185—188, 190, 192, 196—198, 531
Rogobete, S. 452
Roman, Ion 556
Romani, Felice 541, 543
Roques, M. 178
Rosetti, Al. 3, 82, 92, 112—115, 119—120, 148—150, 165—166, 213, 219, 254, 269, 279, 293, 299, 429, 498, 505—507
Rosetti, Radu 245
Ross, M. 553
Roşianu, Ion 579
Rotaru, V. 203
Ruffini, Mario 275
Rus, Ioan 487
Russo, Alecu 494
Russu, Ion I. 522
Rusu, Gr. 148
Ruxăndoiu, Pavel 267

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

S

Saecerdoţeanu, A. 498
Sala, Marius [79—82], 519
Sandfeld, Khr. 269, 505
Saussure, F. de 210, 542
Sădeanu, Florenţa 202
Săuleseu, G. 95—96, 100—101, 488
Schuchardt, Hugo 179, 182
Scriban, A. 55, 159, 427, 431, 521, 526
Seche, Luiza 99, 198, 293—294, [477—494], 522, 528, 533, 535
Seche, Mircea 99, 293—294, [477—494], 528, 530—533, 535
Seliščev, A. M. 56
Semcinski, Stanislav **317**, **428—430**, 524
Simache, N. 18, 24
Simonescu, Dan [17—26], 161, 260, 265, 293, 570, 574
Sion, G. 494
Skiadás, Athanasios 28, 42, 44
Slama-Cazacu, Tatiana 191
Slavici, I. 220
Sluşanschi, Dan **323—324**
Speranţia, Th. 116
Spitzer, Leo 179, 182—183
Srznevskj, I. I. 56, 428
Stamati, Teodor 494
Stan, Aurelia 579
Stan, I. 82
Stati, Sorin 128, 283—284, [319—320], 321—322
Stavreseu, Sanda 477
Stăneescu, Constantin 30—31
Stăneseu, Eugen 3, 17—18
Stéphanova, L. 424
Stileseu, V. 296—297, 300, 302—303
Stoianović, Ljubomir 466
Stoica, Nicolae de Haţeg 469
Sturza, Constantin 482
Suchianu, I. 297, 300, 303
Suciu, Coriolan 69, 244, 246—247
Sulică, M. 151

Ş

Şandru, D. 81
Şăineanu, Lazăr 183
Şerb, Ion 565
Şerban, Gh. 477
Şerban, N. 49
Şerban, Olimpia 267, **272—274**
Şerban, V. 452
Şiadbei, I. 269
Şincai, Gh. 96, 168—169, 274—275
Şora, Mariana 228
Şoşa, Elisabeta 580
Ştefan, Ion 103—109, 539—546
Ştefan, Petre 155—156, [569—570]
Ştefăneseu-Goangă, Zizi 65
Ştirbu, V. 429
Şuteu, Flora **225—232**, **471—475**, 495, 535

T

Tadić, Jorjo 465
Tamás, Lajos 3, 201—202, 206
Tanoviceanu, I. 30
Tănase, Eugen 250
Teaha, Teofil 122, 430
Teiszler, Pál 202
Teodor, P. 274
Teodoreseu, Mirela 101, [168—169], 274, 303, 478 [497—498]
Teodoreseu, Vasile 528, 532, 534
Teodosie sin Stoian 221—222
Tesnière, L. 128, 130—131
Theodoreseu, Barbu 30
Tiktin, H. 119, 159, 203, 279—280, 296, [320—321], 427, 429—430, 437, 450
Tineu, Velia 491
Tinianov, Juri N. 273
Titova, P. 506
Todor, I. 426
Todoran, Eugen 267
Tohăneanu, G. I. 267, 273—274
Toma 575—577
Tomaşevski, D. 273
Tonseh, Herman 569—570
Tordaşi, Mihail 149
Tornea, Florin 482
Trofin, Aurel 528—536
Tudor diaeul 313, 576
Tunsoiu, Olga 8, 282
Turdeanu, Emil 87

Ţ

Ţamblac Grigore 86
Ţepelea, Gh. 169
Ţopan, Grigore **243–246**

U

Ungureanu, Ion M. 580
Ureche, Grigore 568
Urechia, V. A. 569
Uric, Gavril 86–87
Ursu, Despina 441
Ursu, N. A. 99, 116, 118, **477–494**

V

Vaghilevici, Ivan 429
Vaillant, J. A. 99, 488
Valéry, Paul 458
Vankov, Liubomir N. 28
Varlaam 147–149, 567
Varna, Ana 579
Vascenco, V. 526
Vasiliu, Em. 79
Vasiliu, Gabriel 579
Vasiliu, Laura 434
Vasilovici, T. 490
Vasiluţă, Livia **169–171**, 267
Vasmer, Max 422–423, 431, 524, 526
Văcărescu, Ienăchiţă 118, 296–297, 299, 301–303
Vătămanu, N. 567
Veisa, Constantin 39
Velculescu, Victor V. 230
Velicicovski, Paisie 87
Venedict ierodiaconul 42
Verxratskij, I. 428
Vianu, Tudor 13–15, 241, 477
Viciu, Al. 521
Vinterhalder, Enrih 490
Vinţeler, Onufrie 580
Vîrnav, Vasile 481
Vîrtosu, Emil 568
Vîrtosu, Ileana **27–47**
Vlad, Carmen 267
Vlasiu, Marina 477
Voinescu, I. 100
Voiture, Vincent 30
Vossler, Karl 139–140, 143–144
Vrabie, Emil **55–57**, **82–85**, 423
Vrétos, André 28
Vuković, Božidar 463, 465–466, 468–469
Vuković, Vičenc 466, 468
Vulcu, Bujor 247
Vultur, Smaranda **455–461**

W

Wagner, Valentin 575
Wald, Lucia [319–320], 498
Walker, Donald E. 164
Wartburg, W. von 185, 188, 196, 198
Weigand, G. 150, 269
Wikström, Fritiof 528, 536
Wolf, Siegmund A. 517

X

Xenopol, A. D. 246

Z

Zaim, Macarie 26
Zamfir, Mihai 267
Zdrenghea, Mircea [321–323]
Zdrenghea, Stela [321–323]
Zimin, A. A. 567
Zugun, Petru 100, **433–443**, 488

INDICE DE CUVINTE

ALBANEZĂ

avull 250
kurme 75
vjedhullë 77

BULGARĂ

biška 429
dobăr 249, 251
дрáпаць 431
Etăr 251
задерà 57
задирвам 57

z
atuleam 431
zatulka 431
Iantra 251
Ibăr 248—251
из- 56
издúрвам 56
издиря 56
k(i)limija 520
melez 518
мелезен 518
mladъ 519
мъртвило 202
мъртвина 202, 206
мъртвица 202, 206
мъстеница 207
павит 424
подсънка 428
породист 422
razor 76
Ţibriţa 250
Ţibăr 250
hităr 249
xl'ab 428

CEHĂ

drapati 431

DACĂ

*Ibru 251
'Αβροδέβα 250
'Αβρολέβα 250
"Αβρυτος 250
Abrutus 250

ENGLEZĂ

basket 530
blockstart 535
box(ing) 530
canoe 530
to compute 195
corner 531
crawl 531
cross-country 531
derby 531
dribbling 531
ecologic 193
ecological 193
ecologist 193
ecology 193
fair play 531
fault 531
to fend 531
finish 531
football 532
foul 531
foul-play 531
futurist 191
futurology 191
goal 532
goal average 532
golf 532
handball 532
hands 532
hockey 532
knock out 530
land 438
to land 438
leader 533
lot 533
manager 533
market 193
marketing 193
match 533
match ball 533
off-side 533
out 530
penalty 533
pipe-line 196
psicholinguistics 191
recordman 533
ring 534
rugby 534
scooter 534
score 534
scorer 534
screen 189
set 534
set-average 534
shoot 535
short 535
slip 534
sociolinguistics 191
sport 534
sprint 535
sprinter 535
star 188
starlet 188
start 535
stop 535
stopper 535
supporter 535
tennis 536
tennis shoes 536
tenniswoman 536
training 536
transplant 198
uppercut 536
vamp 190
to vamp 190
vamper 190
vampire 190
volley(-ball) 536
(water)polo 533
yacht 532
yachting 532
yachts-man 532
yard 533
yawl 533

FRANCEZĂ

Acrocérauniens 35
aimer 542
Alcide 34
Amalthée 36
Amphitrite 36
Anchise 35
Antiloque 35
Antiope 35—36
Antiphates 35
Atalente 35
Bachus 34
Barbares 36
bel 178
bien 178
Bocchoris 35—36
bon 178
boxe 530
boxeur 530
calcification 190

cascader 188
cascadeur 188
casse-pierre 420
Centaure 35
chanterai 506, 508
Charybde 35—36
cinemathèque 190
Circée 35
controuver 180
corner 531
Cupidon 34
Daunien 35
Démophante 35
Deucalion 35
Diadoque 35
Diane 34
docimologie 191
dribbler 531
écologie 193
écologique 193
écran 189
égide 37
Esculape 34
étoile 188
Eubée 35
Eucharis 35
Eurydice 35—36
faune 35
feinte 531
fente 531
les Furies infernales 37
futuriste 191—192
futurologie 191
gastro-entérologue 197
Hébé 36
Hèbre 36
Hercule 34
informatique 94
Junon 34
Jupiter 34
labyrinthe 36
Lacédémone 35
Lapithes 36
Leucothoé 35—36
Lycie 35
manager 533
marketing 193
Mars 34
Mentor 34
Minerve 34
monts Acrocérauniens 35
Mycènes 35, 43
Nabopharzan 36
naïade 37
Narbal 36
Nausicrate 35
Neptune 34
oléoduc 196
ordinateur 195
paix 542
pariétaire 420
perce-muraille 420
Phalante 35
Phénicie 35
psycholinguistique 191
psychopédagogie 191
rhumatologue 197
Salente 35
set 538
Sicile 35, 43
slip 534
sociolinguistique 191
Sperchius 35
sprinter 535
starlette 188
stop 535
Tantale 35
Tarente 35
Thersite 36
Thésée 36
Thétis 36
thyrse 36—37
Trachine 35
transplant 198
transplantation 198
ſransplantement 198
ſrident 37
trouver 179—182
ſeouver 179—182
trouvère 180
Ulysse 34
vamp 190
Vénus 34
volley-ball 536
Vulcain 34
yole 533

GERMANĂ

Basketball 537
Blasenkirsche 426
boxen 537
Boxer 537
Derby 537
dribbeln 537
Dribbling 537
Finish 537
Foul 537
foulen 537
Francisc 66
Frantz 66
Futurist 191
Futurologie 191
Golf 537
Golfer 537
Handball 532
Handikap 537
heraus- 56
Hirschhaar 427
Hockey 537
Jacht 537
Jolle 537
Kaiser 66
Knockaut 537
Kraul 537
kraulen 537
Krauler 537
Leader 537
Leinwand 189
Lorenz 573—574
Match 537
Matchball 537
Manager 537
Maschin(c)k 517
Maser 203—204
Maserholz 203
Mauerraute 420
Mayer 76
Meiller 521
Mull 525
Ökologie 193
Oleodukt 196
Palatshinke 419
Pappeltcher 427
Patrontasche 423
Penalty 537
Polo 537

Pomeranze 523
Rheumatolog 197
Ring 527
Rugby 537
schreiben 542
Shortes 537
Slip 537
Sport 537
Sportler 537
sportlich 537
Sprint 537
sprinten 537
Sprinter 537
Start 537
Stop 537
Stopper 537
Tandem 537
Tennis 537
Training 537
Trainingsanzug 537
trappen 431
Uppercut 537
Vamp 190
Volleyball 537
Yard 537
Zopf 246

GREACĂ

Ἀγχίσης 35
Ἀθηνᾶ 34, 36
αἰγίδα 37
Ἀκροκεραύνια 35
Ἀλκίδης 34
Ἀμάλθεια 36
Ἀμφιτρίτη 36
Ἀντίλοχος 35
Ἀντιόπη 35—36
Ἀντιφάντης 35
Ἄρης 34
Ἄρτεμις 34
ἀρχιτέκτων 37
ἀρχιτεκτονικὴ 37
ἀσπίδα 37
Ἀσκληπιὸς 34
Ἀταλάντη 35
ἀφιερωμένος 37
Ἀφροδίτη 34
Βάκχος 34
Βάρβαροι 36
Βενούσης 36
Βόκχορις 35—36
Δαύνον 35
Δευκαλίων 35
Διμοφάντης 35
Δίας 34
Διάδοχος 35
Διόνυσος 34
δοκιμή 191
δρεπάνη 430
Ἔβρος 36
ἐλευθερία 37
ἐξορία 36
Ἔρως 34
Εὔβοια 35
Εὐρυδίκη 35—36
Εὔκαρις 35
Ἥβη 36
Ἥρα 36
Ἡρακλῆα 34
Ἥφαιστος 34
Θερσίτης 36
Θέτις 36
Θησεύς 36
θύρσος 36—37
ἱεροπραξία 37
Ἰθάκη 36
Κένταυρος 35
Κίρκη 35
Κόλαξ 37
κυβερνῶ 37
Λακεδαιμονία 35
Λαπίθαι 36
Λεοκοθεή 35
Λευκοθεή 36
Λυκία 35
μελαγχολία 37
μελαγχολικός 37
Μέντωρ 34
μεταχειρίζω 37
μουσικὴ 37
Μυκῆναι 35, 43
Ναβοφαρζάνης 36
Νάρβαλης 36
Ναυσικράτης 35
νεράϊδα 37
Ὀδυσσεύς 34
οἱ ἐρινύες 37
οἰκονομίζω 37
οἶκος 192
οἴφω 248
ὁλοκαύτοματα 167
περιγραφή 37
περιέργεια 37
περίληψις 37
Πηνελόπη 36
πολιτεία 36
πολυορκία 36
Ποσειδὼν 34
Ροδόπη 36
Σάλεντον 35
Σικελία 35. 43
Σπερχειὸς 35
στιγμὴ 37
σχῆμα 37
Τάνταλος 35
Ταράντης 35
Τραχινία 35
Τρίαινα 37
ὑπόληψις 36
Φαλάντης 35
φαντασία 36
φαύνος 35
φιλόσοφος 37
Φοινίκη 35—36
Χαδῦρινθος 36
Χάρυδδις 35—36

ILIRĂ

Hebros 251

INDO-EUROPEANĂ

**eybhro-s* 248
**ib(h)-ro-s* 248
**yebhro-s* 248

ITALIANĂ

canteró 506
oleodatte 196
trovare 179, 181—182
trovatore 180
vamp 190

LATINĂ

amare 542
anima 542
-atio 180
audio 81
**autumna* 82
autumnus 82
bellus 178
bene 178, 542
bonitas, -tis 108
bonus 178
brachium 81
caballus 250
caro 271
casa 177, 181
cibrum 250
civitas 271
consuetudo 275
**contropare* 180
contropatio 180
crux 271
dens 271
est 324
ex- 56
fabrum 250
februarius 250
fero 324
frons 271
futurus 191
glans 271
gyrus 98
habeo 209
habeo cantare 212, 506, 508
ille 272
illo 272
illu(s) 272
iste 301
Laurentius 573—574
lavare 250
lens 271
lex 271
libertare 250
lignum 540
medium 519—520
mens 271
mensa 104
mergere 177, 181
**molliare* 291
**mollinare* 288
**molliōnare* 288
mons 271, 542
monstrare 84
mos 275
-o, -onis 74
ovis 250
parens 271
paries 420
parietarius 420
papilla 426
papilla 427
pax 542
penna 104
praxis 275
Prol! 324
scribere 542
secare 183
securis 271
sibi 166
sic 169
siccare 183
siccus 74
soror 271
sum 324
**tropare* 180
tropus 180
**trovare* 179—180
turbare 179—181
vadere 112
**verminaria* 203
volere 112—117, 212, 217
uolo 324

LETONĂ

maknit 524

LITUANIANĂ

maknoti 524
makone 524

LOGUDOREZĂ

pabeḍḍa 426

MAGHIARĂ

akaszló fa 75
András 66
Bathon 245
becsül 563
bondrus 525
bödöny 75
cimbálmos 66
Csaba 246
csorgó 75
disznó 429
disznósás 429
domb 75
fal 420
falfű 420
fest 565
fű 420
János 66
kabat 564
komló 565
korlát 73, 75
krumpli 202
Lörinc 573—574
Lörincz 574
magyaró 201—202
mérgez 206
mogyoró 201
nagy 66
napszám 566
nyres 76
öreg 317
örök 317
örökség 317
ovas 74, 77
ovás 74, 77
páponya 427
rét 76
soroz 206
Székely 74
színez 206
szinto 76
szolgabiró 566
temető 77
tó 75, 77
Ujlak 75
vajda 66
Vajda 66
Zoptelke 246

POLONEZĂ

drapać 431
podobieństwo 429
zatulać 431
zatulić 431

PORTUGHEZĂ

pão 428

PROVENSALĂ

trobador 180

ROMÂNĂ

A

a (art.) 301
-a 433
Aandronései 64
Aánei 66
Aanțței 64
Aanțții 64
abia 98
abondanță 544
abondă 544
Abrud 250
absolutiza 189
abstract 234
abundă 544
abundență 544
abur(e) 250
acablant 186
Acasándrei 65
acasă 240
aceast(ă) 301
acei 97, 301
aceia 301
acela 96, 272, 301
acele(a) 301
acest 272, 301
acesta 96, 301
aceste 301
acestea 301
acesti 301
acești 301
aceștia 301
-ache 65
-achi 65
achizitiv 237
acolo 240
a acoperi 303, 457, 459
acribologie 186
Acrocheravni 35
activ 435
activa 435
acum 240
acuzare 545
adică 453
Adiopi 35—36
adînc 230—231
adorant 197
adresat 489
adresuit 489
Adumitresei 64
Adumitroáie(i) 64
adusese 97
aea 301
a aera 237
a afierosi 37
afierosit 37
afl'i 82
Afrasínii 60
Afrăsînei 60
Afrodita 34
Afrusínii 60
agiută 149
agiutoriul 149
ai 300
aici 240
Aiacuboáiei 60
aide 300
-aie 202
Alchid 34
alerg 437
Alexandréscu 66
algină 69
altfel 240
Alținoi 44
alunéle 201
Alun'iș 74
Alúțăi 60
Amalthiia 36
amar 57
Amarie 66
amat 486
Amărie 66
Amării 66
(a) amări 57, 443
ambiental 474
amenințare 98
Amfitriti 36
amîndoi 98
amnezie lacunară 237
amor 483
amurg 228, 455
analitic 484
analiticesc 484
Ancúța 65
Andifan 35
Ándraș 66
Andriéș 66
Andronései 64
Andronic 66
andropauză 236
Angheléscu 65
Anghilina 65
Anhisu 35
Anisia 75
Aniții 64
Anînoáii 60
anodin 237
-ant 197
Antinous 235
antipiretic 236
Antonáche 65
anume 453
apă 15, 287, 456, 458, 460, 521
apăra 84
apărie 521
Aperjoáie 63
Aplăiéșiței 62
aprinsă 14
aproape 240
-ar 98, 420
aranjat 300
arădui 563
arătare pe scurt 37
a arde 14, 166
Ardeleanu 63
-are 190, 203
argintar 92
arhitecton 37
arhitectonica 37
Aris 34

armá 443
armie 220
Arnăútu 65
-arniță 421
Artemis 34
artificial 474
artificios 474
Arțezii 44
să arză 302
asabi 220
Asávei 66
asfințit 455
asigurare 489
Aslipine 34
aspidă 37
ast 301
asta 301
astă 301
astădzi 148
astăzi 98
aste 301
aș! 548—549
așa 240
a așăza 299
așezate 299
așea 148
așezămintele 299
așĭ 300
așĭa 300
atacant 240
Atalantia 35
Atărnicioáiei 62
Athina 34, 36, 44
Athoneanul 165
-atic 286
Atiloh 35
Atoatefăcătorul 15
Atodirésii 60
Atoneanul 165
atotputernic 546
atunci 240
-(a)ție 190
-(a)țiune 190
aud 437
(să) audă 96, 302
audzi 148
audzu 81
**augŭ* 81
aur 433
aureola 435
aureolă 435
auri 433—435, 437, 439
aut 530
autopsier 237
auz 441
(să) auză 96, 302
-av 522—523
avantajant 197
Avădánii 61
Avădănuț 62
Avădănúței 62
a avea 98, 503—504, 506, 508—514
aventura 456, 460
avînt 14
Avraam 235
Axinia 65
axiologic 471

Ă

-ăi 439
ăla 96
-ăraie 202
-ărie 202, 521
ăst 301
ăsta 96
ăștia 301
-ăt 434
-ău 286

B

Bábolă 66
Báboță 66
Báciu 66
Bahus 43—44
Balamn'ir 73—75
balmuș 62
Bálmuș 62
Baltág 66
baraboi 201
barabușcă 201
baschet 530
basche̦ți 530
baschetbal 530
baschetbalist(ă) 530
Batin 243, 245—246
Batyin 245
bază economică 237
băietan 292
băiețandru 292
Bălán 66
Bălănéscu 66
bălău 61
Bălău 61
bălțăgan 63
bănuți 422
bășică 426
bășicuță 426
Bătinaș 245
bătinași 246
bătinășeni 246
Bătinești 245
Beclean 203
Beclerean 203
beleajă 518
berbelîc 62
Berbelîc 61—62
Bérea 66
бесѣрекъ 163
beșicuri 426
beșniță 206
bĝálă 69
a biciuli 563
bine 542
biolog 193
biologie 193
birjă 299
Bistriceánu 66
biugeaua 489
Bîrgăoán 63
Bîrsán 63, 66
a bîzîi 176
Blanáriu 60
blănar 60
blăstămat 564
blocstart 535
blójdină 56
bob 249
Bocáncea 66
boiar 483
boier 483
boleșniță 206
bolnav 523
bondriș 525
bondroji 525
bondroș 525

bondroşi 525
bont 525
Bonteánu 66
Bórşa 66
borti 435
bot 420
botar 420
boterniţă 421
botniţă 420
box 530
a boxa 530
boxer 530
**braču* 81
braţ 81
braţile 298
bravura 546
brişcă 565
bronz 405
bubă 426
bubuelie 426
bubuşlie 426
buciuma 443
budacă 62
Budacă 61—62
budunoi 75
Budunóiţ 75
Budunóiul 73
Búftea 66
bugetul 489
buhav 522—523
bújdă 56
Bulái 66
bumb 62
Bumb 61—62
burcaş 62
Burcáşu 62
burcă 62
burduzău 62
Burduzău 62
Burduzéu 62
buric 438
mă buric 438
burtă 14
burtea 286
buruiana bubei 426
bust 405
Busuioáca 63
busuioacă 63
Busuioacă 61
butnar 62
Butnar 61
Butnáriu 62

C

ca să (nu) 166
cade 457, 459
Cáia 65—66
Cáizer 66
cal 250
Cál'a Crúsî 72—73
Calbáză 60—66
calcificare 190
calculator 194—195
calimetrie 186
calle 106
camerile 298
camilafcă 159
canci 547, 549
canoe 530
canoist 530
cantare 544
carăle 299
care 127—133
carele 97
carenţat 237
cartea 15
cartof 201
cartoflărie 202
Casandra 65
casă 177, 181
cascador 188—189, 198
casele 298
casile 298
catagrafiei 489
catagrafii 489
catarge 456, 460
Catrinóiu 66
cauză 545
cavaler 483
Cazácu 65
să cază 302
că 551—552
-că 74, 288
căbat 564
Cădérea 66
căhlincă 420
călare 433
călăreţ 483
călări 433
călbează 60
Călbează 66
căprioară 75
cărămidar 291
cărămizar 291
căstăţ 75
Căstăţ 75
ce 97, 127—133
cea 301
Ceaba 246
ceapsă 564
ceas 20
ċasnic 20
ceasta 301
ceaşnic 20
cebeni 246
cei 97, 301
ceiu 275
cel 301
cele 301
censor 472
centru înaintaş 240
cenuşă 299
cenuşîa 300
cenzor 472
ĉept 69
cer 121
чѣрчитж 163
Cerchéz 65
cereşie beşicată 426
cerşetor 299
a cerşi 121
certitudine 234
cest 301
Cezar 492
cheag 421
cheagorniţă 421
Chéle 60
chelie 525
chendavru 35
chentavru 35
Cheptănáru 60
Cherchiia 35
chetavru 35
chiar 323
chilimie 520
chimiza 189
Chiorbéja 66
Chipér 60

*chipi 440
Chirilă 66
Chiriléscu 65—66
chirnav 523
chiu 433
Chiuáriu 60
Chiuáru 60
chiui 433
a chivernisi 37
ciapsă 564
ciclocros 531
cimbru 249
Cîmiéeu 77
ciná 443
cine 127—133
cinematecă 190
cineva 152
cinificare 190
cinstea 546
cioancă 61
Cioáncă 61
cioareci 544, 563
Ciobică 61
ciobîcă 62
Ciobîcă 62
Ciornéi 66
Circe 235
circomstanță 544
circumstanță 544
cireașă 426
cisticerc 204
citadelă 486
ЧЬТЄНІЄ 166
citi 435
ciubotar 62
Ciubotári(iu) 66
Ciubotáriu 62
Ciubotáru 62
Ciuc 61
Ciucánu 61, 66
Ciucănél 61, 66
ciungă (adj.) 61
ciumar(e) 420
ciumă 204
ciumerniță 420
ciur 250
ciută 75
ciutruc 565
La Cîmp 76
cîmp de stele 13—14, 16
Cimpulung 244
cîne(le) 98, 272
a cînta 98, 101, 209—218, 437, 443, 504—514, 544—545
cîtetrei 98
clasă 483
claselor 489
clasurilor 489
claustrare 237
clefti 487
clipă 483
comerciului 489
cnocaut 530
a cnocauta 530
coarce 518
(a) coborî 303, 524
Cociorvéi 62
cocon 60
cocoș 60, 438
mă cocoșesc 438
cojan 63
Cojan 61
Cojánu 63
colacs 37
colțunaș 422
comblău 565
comerțului 489
comlău 565
*comoroanțe 523—524
computer 194—195, 198
a concede 237
concepție 234
consolațiune 546
contingent 234
contributiv 474
Conúț 66
Copîil 60
copîilă 69
coprinde 298
copyright 186
corci (subst.) 518
Corduneánu 63
corládă 73
corlátă 73
Corlăz 75
corner 531
cornul lui Ammon 236
Coroámă 66
corompiră 563
cota 563
cotet 249
cosmos 234
Cósta lui Máñton'i 72
Cósta lui Mn'iroń Gîrgîe 72
Cósta lui Pop Iuuán 72
Cósta Uáșului 72, 74—76
Cósta Uîlăculuț 75
coșarcă 62
Coșarcă 61—62
covată 435
covîrșaște 303
covîrși 524
Cózma 66
craul 531
craulist 531
Crăciún 66
Crăciunescu 66
creator 483
credință 483
creerii 98
Crețuléscu 66
crez 302
criminal 483
criminalic 483
criminalicesc 483
Cristea 66
crivățul 15
croitor 92
cros 531
crosist(ă) 531
Crúdu 66
crușit 63
Crușitu 63
cu 445—446
cu tot 280
cucoană 81
cucon 81
Cucónu 60
cucor 81
cucoș 81
Cucóș 60
cucu 176
cuget 441
cújdă 56
cum 240
Cupido 43
cuprinde 298
curat 433
curătură 74

curăți 433
Cúreă 66
(se) curmă 457, 459
Curmătúră 75
Curmezîș 72, 75
curpen 424
cușac 406
cutume 474
cuvînt 544
într-un cuvînt 453
cuvînta 443
cuvîntare 86

D

daca 295
dacă 15, 166, 295
dájd(i)e 56
dambla 80
dandy 237
dar (conj.) 15
darabană 62
Darabánă 62
dascăl 483
Dáscălu 66
datinăobi 275
dau 117
Davn 35
dă 296—297
dărăpăna 430—431
dăsparte 92
de 97, 166, 296—297, 445
de (*să*) 166
să dea 98
deaciia 163
Dealul Ibrului 247
deci 163
Decie 492
degetele 298
deja 240
delfini 456
demonstrație 234
den 166
dendărătul 166
dendritic 236
denlăuntrul 166
dentîiu 166
dentru 166
departe de 549
derăpăna 430
derbi 531
derept 166
derept să 166
deschidere 473
descoperit 97
desface 440
desfășa 440
desfășura 440
desnădăjduirea 546
deșearte 148
deși 280
determinism 234
devastator 545
Devcalios 35
devin 302
dezgropa 440
Diacónu 66
diafanitate 237
Diana 43
Dichotomie 472
dihotomie 472
Diia 34
Diiadoh 35
Dimofan 35
din 445
dincoace 72
dinjos 72
dinsus 72
dintr- 445
Dionis 34
dirt-track 186
discutant 197
a disemina 237
disgrație 544
disgrație 544
disperația 546
Dîlma șirășului 75
Dîlma Tăului 75
dîmb 75
dînsele 298
dîrj 518
dîrpi 430—431
dobitoc 249
docimologie 191
doftoresc 484
doftoricesc 484
Dolha 243—244
Dolhan(u) 244
Dolhasca 244
Dolhănucu 244
dolheni 246
Dolheni 244
Dolhești 244
Dominte 66
domni 485
dorințile 298
Dorneánu 66
dosi 443
Dósu Alun'îșului 75
Dósu Gyulăóii 72
Dósu Hagăului 75
Dósu lui Gyúla 72
Dósu șurgăului 75
Dósu Tăului 75
drac 170
draci! 547
drag 249
dragoman 204
dragoste 483
Drăgușánu 66
drăpăli 430
drăpăna 430—431
drăpănar 431
drepăna 430—431
a dribla 240, 531
drible(u)r 531
dribling 531
dripăl(u)i 430—431
drip(u)i 430—431
droagă 526
drój(i)e 56
duc 484
Ducu 523
dular 563
dulce 167
dulceață 167
Dumitreása 64
Dumitroaie 64
d[u]mnădzău 148
dumnezei 15
după 296
După Curmătúră 75
Dúpă Gal 75
dupe 296
duși 300
dzi 148
dzice 84
dzisă 84
dzua 148

E

ea 489
-eá 206
-ea 286
-eală 565
-ésa 64
-easă 64
ecolog 192—193
ecologic 193
ecologie 192—193
econometrie 186
a economisi 37
ecran 189
ecraniza 189—198
ecranizare 189, 190
ecranizat 189
ecsorie 36—37
egzamenile 298
efasa 186
efori 485
eften 167
eftenşug 167
eftin 167
efuziv 237
eghida 37
egoistic 474
ei 97
ei! 548
elefterie 37
Elochim 235
elucidant 197
emfază 237
enunciativ 472
enunţiativ 472
erbe 105
erghelíilor 300
eriniile iadului 37
-erniţă 420—421
Eros 34
-esc 438
-escu 63, 65, 67
est(a) 301
este 98
-eş 66, 286
-eşte 438
eternitatea 546
eteroclit 237
ete scîrţ 549
evaluare 473
Evhari 35
evoluţie 234
Evridichi 35—36
Evru 36
Evviia 35
exiguu 474
exorcism 237
exuberant 237
Eufrosína 60

F

face 440
a o face 446
fair-play 186—187
Faland 35
falie 237
fandasie 36
fasole 205
a se fasoli 205
faşă 440
Fáţă 75
faul 531
fault 531
a faulta 531
faur 250
favn 35
favorabil 483
favoresc 483
favorisesc 483
a făcutără 98
fămeaie 84
Fărcăşán(u) 66
făurar 250
feleherţ 80
felon 159
femeie 483
fenta 531
fentă 531
ferestrele 298
fericeadză 148
fericire 483
feşteală 565
feşti 565
fetele 298
fetişiza 189
Fetişóră 75
a fi 503—505, 507, 509—511, 513
fiare 15
fiitor 483
filigean 80
filistinism mic-burghez 234
filogenie 237
filosof 37
finansurile 489
finanţelor 489
Finic 36
Finichi 35—36
finiş 531
a finişa 186
firez 81
fitău 566
Fináţă 75
Fintîna Mănăstirii 72
fintînă 544
Firţígu 66
Fîntîna An'isîţ 75
Fîntîna Bóilor 75
Fîntîna luĭ Búcur 75
Fîntîna Mănăscíriĭ 76
Fîntîn'él'e 72, 76
flamură 220
flash-back 187—188
flăcăiaş 289
flăcăuaş 289
fleoşc 549
floarea-soarelui 428
flóre 105
flori rotate 419
Floroáia 64
fluier 437
fluiera 437—438
flutura 433—434, 437
fluture 433, 437
foale 286—287
foalteş 286
foarte 98
focovat 563
Focşíani 300
foităşi 564
foltea 286—287
folticos 286—287
fondamentalele 489
fondamentalie 489
fòntînă 544
fotbal 532, 534
fotbalistic 532
Fránţi 66

Frasina 60
fratele 272
frăgezime 483
frămse 149
frămt 149
Frăsina 60
frîmt 81
frontal 405
frumușăl 299
frundza 148
Frusina 60
Fădăta 76
fulger 14
Fundul Dosului 72
Fundul Mănăstirii 72
fur 117
futbolist 532
futil 237
futurologie 191—192

G

Galbază 60
galben 97, 440
gastroenterolog 197
gaură 440
gavanos 205
Gavriluț 66
gălbează 60
Gălbează 60, 66
g(ă)ligan 517
gămălie 520, 524
găta 564
găuri 438, 440
găvănoșel 205
găzdui 434
Gâlu Sêin'ilor 75
gene 236
geografie 492
geolog 193
geologie 193
Germania 492
Gheorghiș 66
Gheorghiu 66
gigant 483
a le gini 447
gioc 540
giudeca 149
giudeț 149
giudicare 98
giunii 149
gîlcă 204
gîlmă 75
gînd 439, 441
gîndesc 437—441
Gîrbea 66
gogoașe 426
gol 532
golaveraj 532
golf 532
golomoz 524
gomoloz 524
gospójdă 56
gracil 237
grada 435, 440—441
grajd 56
grăduí 435, 440—441
grăi 84
grămădi 440
greblá 437—438
greșealele 148
Greția 44
grijă 299
grijăsc 299
grije 299
Grigoriu 65
grînă 106
groapă 440
Grópa Șól'i 75
groscior 62
groștior 62
Groștior 61—62
Gruț 76
Gruțéț 76
Grúțu lui Séica 72
Gruiul 72
gură 163, 439
gurăí 439

H

habitudini 474
Hagău 73, 76
Hagiu 66
haida-de 549
haidău 517
haine 300
halou 237
handbal 532
handbalist(ă) 532
handbalistic 532
handicap 532
a handicapa 532
haos 234
Harivdi 35—36
Hasanóv 65
hăla 98
hălciugă 63
Hălciúgă 61, 63
hăsmăli 563
Hebros 250
Hebrus 250
heliotrop 428
henț 532
Hercule 235
hieratic 237
hijacking 186
histologie 236
hîtru 249
hochei 532
hocheist 523
hodoroagă 526
hodoronc-tronc 549
Hógea 65
holbură 61
holcă 63
Hólcă 61, 63
holeră 204
holtei 563
hop 246
hopa-țopa 246
horodincă 420
horst 237
horști 425
hotár 57
hotărăște 303
(*să*) *hotărăște* 302
(*a*) *hotărî* 57, 300
hotărîre 86
hoț 300
Hoțopan 246
Huci 63
Hulpáș 61
hulpe 61
Hulpe 61
Hulpói 61
hulubar 420
hulubărniță 420

humar 420
humerniță 420
Hurdugeánu 66
Hurjúi 66
Huțán 65

I

-i 433
ia 489
ia(c)hting 532
Iácob 60
Iácub 60
iaht 532
iahtman 532
Iahve 235
iarba bubei 426
iard 533
iatac 205
Ibra 251
Ibrianul 251
Ibrișorul 251
Ibru 247—251
*Ibruleț*ul 247
Ichim 66
a iconomisi 37
-icos 286
ideea 472
ideia 472
ieftin 167
Iehova 15
ieropraxie 37
ierta 250
ietăcel 205
Ifest 34
-ifica 434
ignoranță 473—474
ignorare 473—474
a ijdăni 55—57
ijdănire 55
ijdărânie 55
ijdărânie 55
a ijdări 55, 57
a ijdări 57
ijdărît, -ă 55
ijdeni 57
ijderânie 55
ijderénie 55
a (se) ijderi 55—57
a ijderî 55—57
iluminism 234
inaccesibilitate 237
indubitabil 237
inefabil 474
inept 237
infern 235
informatică 194, 198
inhibiție 236
inimă 461—542
inimic 486
insignifiant 237
insinuează 472
insinuiază 472
insolubil 237
inteligențile 298
interarisăște 489
interesează 489
să intervină 302
ioc 549
iolă 533
Ionescu 65
Iosúb 66
ipohondric 237
ipolipsis 36
ipostază 234
ipoteză 236
Ira 34
Iracleu 34
Iraclis 34
Irimie 66
isolementul 546
-isl(ă) 531—533, 536
-iș 75
a iședăni 55, 57
-iște 288
Ithaca 36
Ithachi 36
-iță 285
-iu 65
iubăsc 82
iubesc 97
iubit 486
iújdă 56
**Íur* 250
**Iur* 250
Iutéș 66
Ivi 36
-iza 189, 434
a izdăni 55
izdănit 55
izdăritură 55
a izdărî 55
a izderi 55—56
izderitór 55—56
izderitură 55—56
izvoraște 303

Î

în 175
în ciuda 280
înaintarea 489
înaintirea 489
înaintit 489
înalt 230—231
înbla 165
închipui 434, 440
încongiur 98
încurajarea 300
îndói 438
(mă) îndoiesc 438
îndruga 564
înfăcișțare 300
înfășa 440
înfășura 440
înfrîmscți 165
înfrumusețа 165
îngălbeni 440
înghițibil 237
îngrămădi 440
îngrijirea 299
îngrijite 299
îngropa 440
îngrozi 434
înmulțimea 20
înple 165
a (se) înrăi 526
însemn 437
*însemnat*484
însemnător 484
însemnez 437
înstrăinare 234
însuși 98, 433, 484
însuși 433
înșălat 299
înșelăm 299
a o întinde 446
întineri 439

să întinză 302
întîmplare 234
întînţălate 563
te veri întoarce 152
înţelege 97
învăpăiet 98
învăţător 483
învenina 206
(a se) înveseli 440
înviat 544
înviet 98, 544
îmbii 98
îmbondroji 525
îmi 83, 98
împac 437
să împarţă 302
împărtăşaşte 98
împărtăşeşte 303
împregiurări 98
împreun 437
împreunez 437
îţi 98
-îu 290

J

Jánoş 66
jarul alb 14
jder 56
a jdreli 56
jeep 237
jeli 441
jeosu 300
Žezun'ţi̯ 77
a jidărî 55, 57
žin'ere 69
jintiţă 563
jivină 14
Jîtọ́i̯a 75—76
joc 457, 540
a le juca 447
judic 298
judicare 98
judicată 298
juneţe 483
junie 483
junime 483
Jupiter 44
Jupiterŭ 43
jupînul 20
jur 98

K

karting 186
killer 186

L

la 445
(a) la 250
Lachedimoniia 35
lacrimă 458
Lalău 66
Lapithii 36
lapte 421
largile 460
latin 483
latinesc 483
laud 106
laudă 441
Laurenti 574
Laurenţiu 574
laverinth 36
lăptar 421
lărgi 443
le 447
leage 84
Lefcothoi 35—36
legat 486
lege 483
legi obiective 234
legile 15
lemn 540
leoarcă 287
lepră 204
Léţu 66
Leviathan 235
-li 206
liberat 486
libertate 234
licăr 441
Lichia 35
lider 533
liman 486
limbă 545
limbe 545
lipie 419
**litosi* 522
litrosi 521—522
livadă 297
livade 297
livede 297, 305
lînced 523
Locu Fîtîn'i 76
Lócu lui Rădác 76
loghică 483
logică 483
lontru 148
Lorinţ 573—574
lot 533
a luat-o pe coajă 240
lubric 237
Lúca 66
Luculeásă 64
lui 272
lumină 228—230, 455—456, 458, 460
lund 563
Lunga 244
lupói̯că 74
lupói̯e 74
lupóii̯ 74
lupói̯şi 74
Lúpu 66
lut 524
La Lut 76
luva 80

M

maci 533
Macovéi 66
Maftéi 66
maiestuos 472
maimuţele 298
majestuos 472
maldac 518
manager 533
mangucie 201
mangugie 201
manifest 438
manifestez 438
manta 483
maraz 205
a marca 240

Márcu 66
marda 517—518
mare 433
marea 15
marketing 193
masă 104
maslincă 420
maşincău 517
Matasáru 60
matasă 60
Matásă 60, 66
match 533
matriarhat 237
mazăne 203—204
mazăre 203—205
măcinic 166
a se mădări 205
mădrăgit 517—518
măduhă 81
mădularile 298
măgădău 517
măgălie 520, 524
măgheraie 201—202
măgheruşte 201—202
măgh(i)erău 202
Măierişće 72
mălai 289
mălaiul cucului 425
mălăoi 289
măldăgit 518
Mănăsćire 76
Mănăstire 74
Mănăstirea 72
măngugie 201
mănule 149
măr parodesc 421
măraz 205
**mărăzi* 205
mărdac 518
mărdăgi 517—518
mărdăgit 517—518
mărg 82
mărghilă 202, 206
mărghilos 202
mări 456, 460
mări 433
măseauă 82
măslin 442
măslină 442
Mătásă 60, 66
mătăsar 60
Mătăsáru 60
mătrăgună 426
mătrăşi 521
(*a*) *mătura* 433, 437—438
măturase 438
mătură 433, 437
mătuşă 299
mătuşe 299
măzănaie 202—205
măzănare 203—204
măzănăios 203
măzănăit 203
măzărat 204
măzări 205
măzăriche 204
măzăricos 204
măzăros 204
măzdrac 80
mea 98
meci 533
meci-bal 533
mej 519
méjdină 56
a mejdri 56
melahonie 37
melanholicos 37
melanholie 37
melanhonicos 37
meleajă 518—519
**meleză* 518
**melej* 518
**meleji* 518
meles 518—519
melestit 518
melestui 205, 518
melestuit 518
meleşniţă 205—206
meleşti 205
**meleştniţă* 205
meleştui 205
melet 518
meleţ 518
melez 518—519
meliţă 205
Mendor 34—35
Mentor 34—35
mercenar 474
a merge 177, 181
mese 104—105
meş 519—520
meşniţă 205
a melaherisi 37
a mezdri 56
mială 426
michilie 520
Michina 35
microni 237
mieluşăl 299
miez 519—520
Mihăilă 66
mijloc 523
milaret 521
milărie 521
milcoş 523
miler 521
milere 521
milgoş 523
miljoc 523
Minerva 43—44
miniatur-golf 532
mini-golf 532
ministress 197—198
o să mintă 302
mintea 14
să minţă 302
a minţi 121
a le minţi 447
minut 483
mirgăşli 206
migărzli 206
Mironescu 65
mirlos 521—522
mişca 299
mişel 299
mitosi 522
mitoşi 522
mitrosi 521
Miţena 43—44
mîl 525
mîlcaviţă 518
mîlced 518
mîndru 249, 517
mîne 98
mîngîiere 546
mîngugie 201
mînia 15
mînile 163
mîntuiam 98
mîrcav 518, 522

mîrcaviță 518
mîrcav 522—523
mîrced 518, 522—523
**mîrcevi* 523
mîrcezi 522—523
**mîrfegi* 523
mîrfogi 522—523
mîrșav 522—523
mîrvină 202, 206
mîrviță 202, 206
mladă 518
mlajă 518—519
mlașniță 205
mleajă 518
mleșniță 205
mn'ic 69
Mn'irẹș 75—76
moală 525
moale 285—292
moașă 299
mobilele 298
mocan 63
Mocánu 63
mocni 524
mocoroanțe 523—524
modela 405
modelare 405
modilcă 204
moglan 63
Moglan 61, 63
mohnă 524
mohni 524
mohor 206
mohorel 207
a mohorî 84
moi 287—288, 290
moică 284, 287—291
moichiță 285, 287—291
moiciune 290
moiele 290—291
moina 288
moină 288, 290—291
moioacă 291
moioagă 288—291
moișcă 290—291
moiște 288,290—291
moiță 288—291
mol 524—525
molan 285—286, 288, 290—291
molaș 287, 291
molatic 285—286, 290—291
**molătăcău* 286
molătău 286
**molăticău* 286
**molăticos* 286
molău 286, 291
Moldován 63
moleac 290—291
moleșesc 299
molete 290—291
molicel 290
moliciune 290
molitícău 286—287, 290—291
**moliticos* 286
moliu 285—286, 290—291
**moloagă* 289
moloi 291
mollicos 286—287
moment 483
mondroși 525
mont 525
moor 206
moorcață 206
morăi 526
morăiolă 526
morăit 526
morăriță 60
morea 206—207
moroșan 63
Moroșan 63
Moroșánu 66
mort 202
moș 526
moșdroagă 526
moșie 317
moșoiag 524
motivele 298
motocros 531
motroși 521—522
moț 204
moți 246
moțochină 202, 204
moureață 207
Mrejéru 66
muc 421
mucarniță 421
mucenic 166, 207
muia 287—288, 291
muiare 84
muchiță 285
muiere 483
mul 525
mulțimea 20
muncă 166
munte 107, 542
Munteánu 66
munții Acrocheravni 35
Murărîței 60
murdărie 525
Mureș 63
mureșan 63
Mureșan 63
múri 486
murucli 563
must 207
**mustenic* 207
mustenici 207
mustopită 207
a mustra 84
mușlar 421
**mușterniță* 421
muzica 37

Nagy 66
Nan 60
Narțis 44
Narval 36
nasc 106
nasce 98
naște 98
nație 544
națiŏ 109, 544
Navofarzan 36
Navsicrat 35
nazonant 237
nădăjduire 483
nădejde 483
Nănoáie 60
nărav 275
Neámțu 65
necăjaște 303
necesitate 234
nedejdui 147
negrești 299
negru 526
néjd ie

neînchipui 440
neofit 237
nereida 37
neurochirurg 196
neurochirurghie 196
neuroni 236
nevastă 84, 483
nialcoș 517
Nica 65
niilăr 521
a o nimeri 446
nireida 37
nisip 420—421
nisipar 420
nisiparniță 420—421
nisiperniță 420—421
nisipuri 456
Nistor 66
-niță 420
nopsan 566
nópte 105
norocire 483
nostră 163
nouă 82
nu 240
nuanțele 298
numai 240
numerile 298
numire 483
nunți 435

O

o 322, 446—447
-oaică 74
oaie 250
-oaie 64
oájdă 56
oală 426
obéjdie 56
ocazie 545
Odisăfs 34
Odisefs 34
Odiseu 34
Odisevsu 34
oficial 474
oficios 474
ofsaid 533
-og 289
oi 212—217
-oi, -oaie 74
Oláru 66
oleoduc 196
Olteánu 63
om 106
om(ă) 483
omnipotente 546
a omorî 121
onctuozitate 237
onorant 197
ontogenie 237
operile 298
opri 84
-or 98
oraţie 544
oraţiŏ 544
orb 439
orbecăi 439
orbi 439
ordinator 195
ordinile 298
Orghidan 66
orînduire 483
-orniță 420—421
-os 286, 474
osîmbri 566
osîndi 166
óspete 106
Oşlobánu 63
să otărăşte 302
otărî 300
otărîrea 300

P

pace 437, 549
pacişă 428
pacişele 428
pajură 424
pajure 424
Palaghía 65
palancă 419
palanet 419
palenţe 419
palincă 419—420
Panaite 66
panariţiu 237
papală 426—427
papalău 426
papalei 426
papaliu 426
Pápă 66
papăl (beşicos) 426
papălaie 426
papălău 426
**papea* 426
**papeală* 426
papel 426
papelă 426—427
papele 426
par 427
paracherniță 420—421
**paraterniță* 421
parecherniță 421
parodesc 421—422
paroxistic 237
paslion 422
pataşcă 422—423
patonea 423—424
patrontaş 422—423
patrontaşcă 422—423
paţonc 424, 428
Pávăl 60
Pavel 60
paviţ 424
pă 295—296
păcălosului 20
păceşelat 428
păcură 421
păcurar 563
păc(ur)orniță 421
păducherniță 421
pădure 544
Pădurea Mănăstirii 72
Pădurea Mileruli 521
Pădureni 243
Pădúrţa Alun'işului 74
Păduria Uaş 74, 77
Pădúrţa Uáşului 74
Pădúrţa Uormin'işului 74, 76
păi dar 549
păjurit 424—425
pălăcică 425
pălimar 566
pământ 229
păoană 425
păoancă 425
păoance 425—426

păpălău 426—427
păr 427
păr-de-lup 427
păr-de-porc 427
părăcherniță 421
părăluțe 422
Părău ăl Máre 76
Părău Lupóii 74, 76
păreche 421
păretar 420—421
**păretarerniță* 421
**păretarniță* 421
părete 421
**păreterniță* 421
părușcă 427
păseșălat 427—428
păstrugarniță 421
păstrugă 421
pășaște 303
pășesc 299
pătacică 425
pătașcă 425
a păți 121
pățoancă 423—424, 428
păun 425—426
păuniță 425
păzui 419
Pêicúi 76
Pêicúțu Curmătúrii 75
Pêișór ge mūče 75
pe 97, 295—296
pe dinainte 323
pe dracu 550
Pe Mireș 72
pe naiba 550
peană 82
pedepsile 298
peiorativ 472
pejorativ 472
penalitate 533
penalti 533
pénă 105
pene 104—105
pense hemostatice 236
pepele 426
Pepen'iște 76
perete 420—421
a performa 186
pericarion 236
pericol 545
perierghie 36
Perja 63
perjă 63
personificant 197
perspectivă 405
peruşcă 201
picura 439
picuri 439
piele 60
pieptănar 60
(mă) piepten 438
piepten(e) 438
piere 457, 459
piezis 558—559
Pinelopi 36
Pintilie 66
pipe-line 196
piper 60
Pirloage 76
Pirlóže 76
pilă 429
piuar 60
pîine 428
pînă în 323
pîne 98, 148, 429
Pîntea 66
pîntecos 286
pîraște 98
Pîrtul Mănăstirii 72
plan 439
Pláton 66
plauzibil 237
plăieș 62
**plăni* 439
plănui 439, 441
pleca 435
plevașcă 428
(de-a) poarca 429
Poarta Mănăstirii 72
pociu 302
pocuț 563
podhorniță 429
Pódu ăl Máre 76
pohornicioară 429
poliorchie 36
poliorghie 36
politicologie 192
politiia 36
politiza 189
politolog 192
politologie 192
polivalență 473
polo 533
poloist 533
pomoroagă 523
pomoroancă 523
pomoroanță 523
Pópa 66
Popăscu 66
Popescu 66
porc 429
porinci 166
poronci 166
port 486
portar 240
porunci 166
poruncită 84
posibilitate 234
Posidon 34
poziție 544
poziție 544
posomorît 37
(să) pot 302
a potența 473
potop 20
potroz 429—430
povești 459
pozâ 405
poziție 109
practică 438
practică 438
pravilă 84, 483
praxiologic 474
prăda 299
prădat 167
prăjaște 303
Prăvăleanu 66
pre 167, 296
prea 98
preamintire 237
predare 483
preface 440
preîmbla 98
prejudecativ 474
se prelinge 459
premiant 197
premisă 234
Préotu 66

preoți 435
Preútu 66
să prevadă 302
să prevină 302
pricină 545
priincios 483
prilej 545
primejdie 545
principiu 234
prinţipe 489
prinţipii 489
să prinză 302
privelişte 545
privire 545
probe eleusine 235
procopseală 543
produc 484
product 484
productiv 484
producţie 484
proiectant 197
proiectele 298
proletariza 189
проповѣданіе 166
prototipistic 474
pseudoploaie 237
psiholingvistică 191
psihopedagogie 191
puhav 522
să pue 302
să puiă 544
să puie 544
să puiu 254—255
pun 255
pupele 426
pupele de pădure 426
purcea 429
purcică 429
purcicuţa 429
pustietor 545
putea 98, 106
putere 106
Pythia 235

R

rachiu de pîne 428
Rădac 72, 76
rămăşiţile 299
rămîn 253
rări 443
să răsară 14
răvărsa 299
Răzór 76
Răzǫre 76
Răzóril'e 75
reaşează 299
recomanda 489
recomendui 489
record 533
recordman 533—534
recunoaştere 483
recunoştinţă 483
reduc 484
reducere 484
reductiv 484
reducţie 484
regină 487
reglement 489
regulament 489
reface 440
reptilin 237
respectiv 453
reumatolog 197
reuşeşte 303
reviu 302
rezema 299
rigat 487
rigă 487
ring 534
riscant 197
rînduială 275
Rît 76
Rîtu Mnirĕşului 76
Rîtu Tăului 76
Rîtuţ 76
roate 419
rob 163
rod 422
Rodopi 36
a roi 220—221
romanţă 487
Ropotică 66
Ropotoáia 64
Ropotoáie 66
rost 163
roşí 433
roşu 433
rótă 105
rotil 419
rotoghele 419
rotogoale 419
roţi 419
rrănişi 149
rrău 149
rugă 441
rugbi 534
rugbist 534
rugbistic 534
rujă 419
rujă-de-toamnă 419
rújdă 56
Rúsu 65—66
ruşă-de-toamnă 419
ruşine 299

S

Sabaoth 235
sabău 62
Sabău 61—62
sacrifical 237
sacrificial 237
Saghin 60
Sáica 74, 76
Salend 35
sanchi 549
Sáva 66
Savin 60, 66
să 166—167
Săcúiu 60, 66
săcúre 69
sălbatic 286
sălbătăci(e) 286
sălbătăciune 286
sămăchişă 62
Sămăchişă 62
Sămătişă 61
săml 149
săvîrşaşte 303
scaun 80
a scăpărat 14
scepticism 234
Scevola 492
schelile 298
schimbabil 237
schizoid 236

Scipion 492
sciu 98
să scoată 302
să scoață 302
scor 534
scorer 534
scriitură 474
scroafă 429
scuipat 14
scuter 534
seamănă 98
seanțelor 489
seanților 489
seară 98
sec 437, 443
seca 183, 435, 437, 443
Secuiéșu 65
Secúiu 65, 66
Secúiul 60
sejour 186
selbe 544
semnile 298
sermona 186
set 534
setaveraj 534
setbal 534
sfadă 249
sfădi 563
sfârșește 148
să sfârșește 303
sfeșnic 206
sfilă 159—160
a le sfori 447
shimă 37
shocking 186
show 186
Sicheliia 35
siguripsire 489
silă 441
sili 441
Silivestru 80
silui 441
simt 443
simte 98
simtimental 484
simtimentalitate 484
simț 302, 441, 483—484
(a) simți 121, 441, 443
simțiciunea 483, 484
simțirea 483
simțitatea 483
simțitiv 484
sinezli 206
singur 98
singurătatea 546
sintimentul 483—484
sipică 563
sistem de valori 234
sită 159—160
Siția 43—44
sîmt 81
sîngur 69
sînt 472
Sîrbu 65
sîrguirea 20
sîtă 82
skeet 186
slip 534
slobozit 486
slujăsc 299
smochin 442
smochină 442
soare 228, 455, 458
soartă 483
soață 84
sociolingvistică 191
socot 98
a le soili 447
sol 486
solgăbirău 566
solicitudine 237
song 186
soră 271
soție 483
spanac 549
specie 474
specios 474
spectacol 545
Sperhiul 35
Spoțel'ișče 77
sport 529, 534—535
sprint 535
a sprinta 535
sprinter(ă) 535
spui 82
să spuie 302
(să) spuiu 254
(să) spun 253, 255, 302
star 187—188
stare de nedeterminare 237
stareț 249
start 535
starter 535
staul 564
staur 564
stăpîn 86
stătător 167
stea 188, 225—232, 455
steauă 81—82
stelă 105
stele 14, 104—105
stenic 237
stigmi 37
stînă 564
stîncă 15, 545
stînce 545
sting (vb.) 82
Stolériu 62
stop 535
a stopa 535
stoper 535
story 187—188
strajă 299
straje 299
stress 197—198
stress nervos 197
stressant 197
strîc 82
strîmb 437
strîmbez 437
strofantină 236
struț 565
Stupătură 77
sub 165
suci 62
Suciu 61—62
sud 166
suflet 483
sufletu' 547
sufl'i 82
a sui 120
sunt 472
suporter 535
supt 165
să supue 302
surgunluc 37
suror 105
suroră 271
suspense 187—188
suvac 62

Suvác 61—62
Suvăcúţ 62
svedenic 84

Ş

şăd 299
şădea 299
şărpi 299
şeade 148
şedea 299
şedinţele 298
şef 299
şenúşă 69
şepte 98
şerb 163
şerpe 98
şi (*conj*) 169, 175, 323, 453—454
şinăli 563
şloímu 300
şlopíi 300
şişlav 523
Şiva 235
şî 299
şic 299
şomoiag 524
şorozli 206
şort 535
a o şterge 446
şti 149
ştiu 98
şubred 522
Şucanu 61
Şucănel 61
-şug 167
Şurgău 75
şut 240, 535
a şuta 535
Şutărţie 75
şuter 535
şutor 535

T

**tabachiorniţă* 421
Tandal 35
tandem 536
tar 149
Tarant 35
tare 98
tarniţă 62
taşcă 423
Tănáse 66
Tănăsoáia 66
tăpălăgos 566
tărnicer 62
Tărnicéru 62
tăt 544
Tătáru 65
tău 75
Tău 77
-tea 286
teatru 545
techerghei 240
Técla 65
telecinematecă 190
temniţă 13—14, 16
tenis 536
tenisistic(ă) 536
tenisman 536
tenişi 530, 536
tensionat 241
Teofánescu 65
terci 287
teromorf 237
-teş 286
Thealis 36
Thersit(ul) 36
thirs 36—37
Thiseu 36
thriller 187—188
Timiteu 77
timp 483
tină 525
tinereţe 483
**tineri* 439
tipiza 189
tilhari 487
tilmăcire 483
tinăr 439
tinĕrĕ 105
Toader 60
toaletele 298
a le toci 447
Todirel 60
Todosia 65
toi 563
toiagul lui Dionis 37
**tomn* 82
Topoliceánu 66
tors 405
tot 98, 544
toldeauna 240
totor 300
tororor 300
tovarăş 297
tovaroş 297
traducere 483
Trahiniia 35
trai 484
traiet 474
tranca-fleanca 549
să transmiţă 302
transplant 198—199.
trăgăna 563, 565
trăsnetul 15
a trebui 97, 121
trei 97
τρεμ'κτε 163
trening 536
trezit 14
treina 37
Trifán 66
să trimilă 302
să trimiţă 302
tufă 549
Túrcu 65
tustrei 98
tuşiaşce 303
tutulor 300
tuturor 300

Ţ

ţăpoşică 427
ţărînă 14
Ţelina Mănăstirii 72
să ţie 302
Ţifúi 66
ţihling 406
(*să*) *ţiiu* 254—255
Ţimbálmuş 66
ţin 253—254
sa ţin 253—255

са цинъ 253—255
să ţin 253—255
să ţină 302
să ţińĕ 253
ţi-oi 98
ţipa 434
ţipăt 434
ţîngău 517
ţîpa 565
Ţop 243, 245—246
Ţopa 246
ţopan 246
Ţopan 246
Ţopană 246
ţopeni 246
Ţopescu 246
ţuţuian 63
Ţuţuianu 63

U

U̯aş 74, 77
uccidĕtor 106
-ui 434, 439
a (se) uita 182—183
Ulisăs 43
Ulises 43
Ulisis 43
umbla 165
umbl'i 82
umbră 455, 459
umple 165
un 322, 433
ungurean 63
Ungureanu 61, 63, 66
Ungurenáşu 63
unguroşeni 246
uní 433
upercut 536
urechelniţă 421
urecheriţă 421
urecherniţă 421
uriaş 483
urît 433
urîţi 433
urrăsc 149
Ursáchi 65
ursită 483
ursitoare 483
Úrsu 66
uşă 299
-uşcă 427
uşe 299
uşia 300
uşĭurarea 300

V

va 113—114
va să zică 8, 114
Vakho 34
să vadă 302
val 456—457
vale 289
valenţă 473—474
valle 106
valoare 473
valutare 473
valută 473
vampă 190
vampină 190
varvari 36
Vasilíu 66
Vatamán 62
vatra 14
să vază 302
vădan 61
Vădána 61
vădană 61
Vădănuţ 62
vădăsli 563
văduv, -ă 61
văduvoi 61
Văduvóiu 61
văioagă 289
văl 483
vălă 483
**văleoagă* 289
**văloagă* 289
văm 114—115
vătăman 62
Vătămán 66
veac 544
a le vedea 447
vedem 544
velă 483
vénă 105
Venera 44
a veni 253
Venus 43
Venusis 36
(a se) veseli 440
veşmînt 483
veşnicia 546
veşti 459
viadză 148
videm 544
să vie 302
viermănare 203
vierme 14
vieţuire 484
Viezunii 77
**vifarniţă* 421
vifor 421
vii (= vei) 113
viitor 483
viitorime 483
viitorist 192
(să) vi(i)u 254—255
vijăliile 299
să vin 253—254
viţă(-albă) 424
Vînătoáia 64
vîrtop 249
vlăjgan 517
Voaidéş 66
voie 119—121
voi(u) 111—126
Vokhor 35—36
volbură 61
volei 536
voleibal 536
voleibalist(ă) 536
voleibalistic 536
vorbă 104, 544
vorbeşte 97
vornic 62
Vornícu 62
vrăjmaş 486
a vrea 111—126, 503—504, 506—514
vreau 111—126
vreme 483
vremi 455, 460
Vrînceánu 63
vrînt 117
v(r)oiesc 111—126
Vulcan 44

Vulcanŭ 43
vulpe 61
Vulpe 61

Z

Zaharia 66
zahăr 421
zah(ăr)arniță 421
zădări 55, 57
zăpadă 150, 153
zări 460
zătúlă 431—432
zălun 431
zăvoare 14
a zbura 544
a zdreli 56
zexe 549
zgîrci 14
zi 109, 455, 459
a lè zice 447
zicere 104
ziditor 483
ziduri 486
ziler 292
zimbru 249
zise 97—98
ziua 14
ziuaș 292
zînă de apă 37
ziniele iadului 37
zîrnă 422
zugrăveală 483
zugrăvie 483
a zvola 544

Y

yachting 186

AROMÂNĂ

va hi 505

ISTROROMÂNĂ

reț 115

RUSĂ

-(а)ция 190
аут 537
баскетбол 537
баскетболист 537
баскетбольный 537
бокс 537
боксер 537
боксерский 537
(водное-)поло 537
волейбол 537
волейболист 537
волейбольный 537
гандикап 537
гол 537
гольф 537
дра́пать 431
дрога 526
Ibrĭ 249
информатика 194
каноэ 537
кинофикация 190
корнер 537
кроль 537
кросс 537
лидер 537
матч 537
менеджер 537
мокнуть 524
морить 526
нокаут 537
нокаутировать 537
офсайд 537
paslen ciornii 422
паслён 422
патачка 422
пенальти 537
подтяжки 423
postenniță aptecinaia 420
postenniță priamaia 420
пригвоздити 56
пригвождень 56
пятачка 422
регби 537
рекорд 537
рекордсмен 537
рингъ 537
svinka 429
спортъ 537
спортивный 537
спортсмен 537
спринтер 537
старт 537
стартер 537
стартовать 537
стартовой 537
съдърати 56
тачка 422—423
тендем 537
теннис 537
теннисист 537
теннисный 537
тренированный 537
тренировать 537
тренироваться 537
тренировка 537
тренировочный 537
тяга 423
тягать 423
финиш 537
финты 537
футбол 537
футболист 537
футбольный 537
xleb(á) 428—429
хоккей 537
хоккеист 537
шорты 537
экран 189
экранизация 190
экранизировать 189
ябр 537
ял 537
яхта 537

SANSCRITĂ

yábhati 248

SĂSEASCĂ

Masche 520
mēsch 520
Palatschinkenblume 419
Pappekreot 427
pomărõnț 523

SÎRBO-CROATĂ

dȍbar 249
дрâпам 431
zaton 431
Ibar 247—249
litrositi 521
mangupče 201
mezdra 56
mezdriti 56
mrvica 206
parlog 76
pavit 424
razor 76
hȉtar 249

SLAVĂ

багрородныи 84
batina 245
bobŭ 249
bolestnĭca 206
biv vel 20
благость 167
благъ 167
vel 20
voliti 119—120
volost 20
vrŭtŭpŭ 249
господа 86
дльгота 86
dobitŭkŭ 249
dobrŭ 249, 251
dolg 244
dragŭ 249
dědina 317
dělŭ 75
дѫбъ 166
жрениѥ 167
жрътва 167
zadbrati 57
zǫbrŭ 249
**ibrŭ* 248—249
izdъrati 56
chlŭmŭ 75
kotĭcĭ 249
мокнѫти 524
monastyri 76
mǫdŭrŭ 249
настáвшый 167
облиꙗти 84
облицаѫщѥ 84
образь 86
овогда 86
олокавтоматыѥ 167
осѫдити 166
плѣнити 167
плѣнъ 167
плѣньнъ 167
поданный 167
пожрътиѥ 167
(по)жрѣти 167
пожъренъ 167
порѫчити 166
рѫка 166
сито 159
starĭcĭ 249
sud⟨stvo⟩ 20
sŭvada 249
sŭvěštnĭkŭ 206
sъdъrati 56
съжагáемыѥ 167
sŭpojti 77
sěč 76
оѵбо 86
оѵставлꙗю 86
xytrŭ 249
час 86
čębrŭ 249

SLOVACĂ

driapat' 431

SLOVENĂ

drapati 431

SPANIOLĂ

cantaré 506, 508
pan 428

TRACĂ

Cebrus 250
Ἕβρος 248
Ebrus 248
Hebros 249, 251
Hebrus 248—249
Iatrus 251
Ieterus 251
Κέβρος 250

TURCĂ

maraz 205
mazeu 203
mazı 203—204
meles 519
melez 518—519

UCRAINEANĂ

дрáпати 431
дряпати 431
затýла 432
затулúти 432
зáтулка 432
затýлок 432
затýлочка 432
затýльщина 432
Ibr 248
mihurka 426
мокнути 524
морити 526
пава 425
павонька 425
паляниця 419
палянка 419—420
паслін 422
пасльон 422
пачоси 428
peslom 422
pesl'on 422
pidhorlyc'a 429
plaváčka 428
podhorlyc'a 429
svynka 429
тачка 422—423
xlib(á) 428—429

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale. Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Actele celui de-al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică (redactor responsabil : Alexandru Rosetti), vol. I, 1970, 1155 p., 57 lei ; vol. II, 1971, 1536 p., 72 lei.

Actes du Xe Congrès International des linguistes, Bucarest, 23 Août — 2 Septembre 1967 (redactor șef : A. Graur), 1970, vol. II, 1158 p., 54 lei ; vol. III, 1970, 777 p., 38 lei ; vol. IV, 1970, 1186 p., 55 lei.

Formarea cuvintelor în limba română (redactori responsabili : Al. Graur și Mioara Avram), vol. I, **Compunerea** (de Fulvia Ciobanu și Finuța Hasan), 1970, 333 p., 23 lei.

EMIL PETROVICI, **Studii de dialectologie și toponimie**, 1970, 339 p., 23 lei.

Sistemele limbii (redactori responsabili : I. Coteanu și Lucia Wald), 1970, 276 p., 17,50 lei.

IORGU IORDAN, AL. GRAUR și I. COTEANU (sub redacția) **Dicționarul limbii române** (DLR), t. VII, partea I, **Litera N**, 1971, 585 p., 50 lei.

IORGU IORDAN (sub redacția), **Crestomație romanică**, vol. III, partea a II-a, 1971, 912 p. + 1 hartă, 36 lei.

LUCIA DJAMO-DIACONIȚĂ, **Limba documentelor slavo-române emise în Țara Românească în sec. XIV și XV**, 1971, 399 p., 25 lei.

* * * **Fonetică și dialectologie**, vol. VII, 1971, 383 p., 19,50 lei.

AUGUST KOVAGEC, **Descrierea istroromânei actuale**, 1971, 231 p., 10,50 lei.

Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație, ediț a a III-a, 1971, 224 p., 11,50 lei.

AL. GRAUR, S. STATI, LUCIA WALD (sub redacția), **Tratat de lingvistică generală**, 1971, 559 p., 31 lei.

* * * **Studii de limbă literară și filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei.

FRIEDA EDELSTEIN, **Sintaxa gerunziului românesc**, 1972, 169 p., 6,50 lei.

AL. GRAUR (sub redacția), **Gramatica limbii române**, tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei, vol. II, 589 p., 30 lei.

LR, Anul XXI, Nr. 6, p. 501—626, București, 1972

I. P. Informația — c. 1946

42200

Lei 6.—